

C. CAESAR DICTATOR PERPETUO.

G. F. Gucht sculp

AL 74
De
19916
C. JULII CÆSARIS

QUÆ EXTANT.

ACCURATISSIMÆ

Cum LIBRIS EDITIS et MSS optimis

Collata, Recognita & Correcta.

ACCESSERUNT

ANNOTATIONES

SAMUELIS CLARKE, S. T. P.

I T E M

Indices Locorum, Rerumque & Verborum,
Utilissimæ.

L O N D I N I :

Sumptibus & Typis J. & R. TONSON, & J. WATTS.

MDCCXXXIX.

8373
"2"

Nobilissimo, Sapientissimo, & Fortissimo

JOHANNI

DUCI *de* MARLBOROUGH,

Sacri Romani Imperii PRINCIPIS, &c.

ÆSAREM

tuis, Heroum

Maxime, auspi-

ciis, in lucem

quam possumus

emendatissime emittimus; vi-

rum, ingenio excellentem;

bonarum artium universarum

A 3

stu-

DEDICATIO.

studio exornatum ; doctrina
atque usu, præclare institu-
tum ; in rebus maximis geren-
dis, gestisque conscribendis,
æque eximium ; bellandi sci-
entia incredibili peritum ; in
consiliis, prudentem ; in præ-
lio, fortissimum ; ad longin-
quos rerum exitus prospicien-
dos, mire sagacem ; ad præ-
sentissimum consilium in ip-
so negotio utcunque arduo ca-
piendum, celeritate prompta
ac parata ; in inceptis exe-
quendis, virtute atque aucto-
ritate singulari ; ad casum for-
tunamque in summo rerum
eventu, felicissimum ; deni-
que, ut verbo dicam, T U A
folius

DEDICATIO.

folius armorum gloria & felicitate & laude omni superatum.

Quam enim ille Galliam, disciplina & consuetudine militari haud fatis instructam, in quamplurimas divisam civitates, inimicitiis apertis atque indictis inter se commissas, ipsasque domesticis insuper atque intestinis motibus plerumque distractas, vix tandem superavit : Eam Tu, Unius imperio non confociatam modo, sed planè unam ; viribus jam firmam, opibus auctam, diuturna armorum gloria superbam ; nec jam uni populo bellum, sed toti

A 4 ter-

DEDICATIO.

terrarum orbi servitutem & vincula intentantem ;³ auspiciatissimis REGINÆ Sociorumque armis aggressus, incredibili adhibita virtute, & successu etiam supra ipsa vota ac spes humanas cumulatus adfluente, urgens perpetuo atque instans eousque confregisti, ut quæ Europæ petenti dare atque concedere solita sit pacem, ipsa jam ultro supplex ac demissa petierit.

Quod ille bellum ad gloriam & ad splendorem omne revocabat, in eoque erat totus, ut Populus Romanus rerum imperio potiretur, populisque unus omnibus perpetuam

DEDICATIO.

petuam imponeret servitutum: Tu, Justissimæ Optimæque REGINÆ jussu, non proferendorum finium, sed conservandæ patriæ, totiusque Europæ salutis ac libertatis tuendæ, cultusque divini & pietatis patrocinandæ causa, pulcherrime suscepisti.

Quantum ille bellum varia atque incerta fortuna, multis ultro citroque acceptis detrimentis, tandem difficillime confecit: Tantum, atque etiam longe periculosius bellum, Tuo consilio & virtute tam singulari est administratum, factisque illustribus & ad

DEDICATIO.

ad immortalitatem memoriæ
gloriosis ita perpetuo insigni-
tum, ut per integrum decen-
nium, in quo ad prælia & op-
pugnationes nullum tempus
intermissum est ; neque ullo
unquam decertatum sit præ-
lio, in quo non fusi penitus
fugatique hostes ; neque ul-
lum oppugnatum oppidum
quod non fuerit feliciter ex-
pugnatum.

Prope confecto ille bello
externo, motus intestinos
Reipublicæ continuo intulit,
partiumque studia atque ini-
micitias acerbissimas concita-
vit : Tu, Ambitionis expers,
aurasque ac plausus populares
studi-

DEDICATIO.

studiose & summo opere de-
votans, REGINÆ Patriæque
saluti laborem curamque om-
nem impendisti.

Quibus rebus Belli Domi-
que nobilis, à Nostreis pariter
Exterisque maximo es in ho-
nore habitus; cumque alii alio
partium studiis inimicitiisque
intrapiantur, & acerrime inter se
contendant, TUA Omnibus
spectata & contestata virtus
meritis ubique laudibus cer-
tatim effertur; qui, re toties
præclare gesta, & Britanniam
nostram in Tuto posueris; &
spem haud dubiam feceris,
fore ut res Europæ, consti-
tuta Pace fida atque explorata,
à

DEDICATIO.

à servitutis deinceps metu sint liberæ. Quem tandem exoptatissimum belli exitum, laborumque tuorum fructum dulcissimum, ut Deus Optimus Maximus concedat; & quas maximas in bello laudes consilio & virtute es consecutus, iis in Pace feliciter ad seram usque senectutem perfruaris; votis omnibus orat,

Tibi omni obsequio devinctissimus,

Dabam Decembr. 4.

1711.

S. CLARKE.

LECTORI.

QUONIAM in Cæsaris Hirtiique libris quàm emendatissimè emittendis, tot præclara hominum eruditissimorum nomina impensam jamdudum operam studiumque posuerunt; haud sanè magna erunt, quæ in Operis, cùm per se singulari dictionis perspicuitate & eloquentiæ nitore splendidi, tum virorum tot & tantorum lucubrationibus semel atque iterum ac sæpius expurgati, Editione, possis a Nobis denique expectare. Veruntamen, ut institutam laboris nostri rationem, qualis ea cunque demùm fuerit, exponamus; pauca sunt quæ in antecessum Lectorem amicum atque benevolum, admonitum velim.

Primò, Cæsaris Hirtiique Commentarios, collatis inter se plerisque omnibus tam recens quàm olim Editis; quasque ex MSS Viri eruditi varias Lectiones collegerant, his itidem studiosè

LECTORI.

diosè conquisitis & ad libros impressos corrigendos diligenter adhibitis; emittimus, quàm quidem possumus, emendatissimos. Idque in hac editione præcipuâ assiduitate præstitum observabit Lector, ut accuratâ interpunctione distinctis in $\kappa\omega\lambda\alpha$ sua atque $\eta\mu\iota\kappa\omega\lambda\alpha$ sententiis, constet sua nitidissimo Auctori, quâ super alios omnes excellebat, dilucida atque perspicua locutio.

In Annotationibus; quæ ab unoquoque Editorum optimè & acriori adhibito judicio explicata vel emendata viderentur, excerptimus: Adpositis semper suis cujusque Scriptorum nominibus. Nostrasque passim castigationes & emendationes interspersimus, ut in Auctore toties limato atque correcto, haud sanè paucas, neque Lectoribus (ut speramus) etiam eruditissimis commendandas.

Maximum mihi hoc in opere auxilium attulit liber MS, haud quidem ipse antiquissimus, ex valde antiquis autem (ut videtur) Codicibus exscriptus; quem è Bibliothecâ REGIA utendum mihi dedit Vir in hujusmodi rebus peritiâ planè incredibili, & Criticos unus omnes longè longèque judicio & sagacitate antecellens,
RICHARDUS BENTLEIUS.

LECTORI.

Nonnulla notatu digna subministrârunt variae Lectiones Manuscriptæ, quas ex Museo Is. Vossii transcriptas communicavit Vir Reverendus ROBERTUS CANNON, S.T.P. diversas utique ab eis, quæ in Notis Dionysii Vossii in Amstelædamensi Cæsaris Editione insertis exhibentur.

In aliis denique opem tulit MS pulcherri-
mus Illustrissimi illius literarum literatorum-
que Fautoris atque Patroni, admodum Reve-
rendi in Christo Patris ac Domini Dⁿⁱ JO-
ANNIS MOORE Episcopi Eliensis. Quo
quidem libro antea usus erat doctissimus Da-
visius, & Norvicensem appellat. Verum quan-
ti sit, etiam post diligentissimos atque ocu-
latissimos librorum inspectores, eosdem iterum
atque iterum pervolutare; ut vel ex illis
locis, ubi nulla comparet latinitas, nulla sen-
tentia, aliquid tamen fortassè expiscemur;
docet inter alias vel una illa, quam sug-
gessit liber iste manuscriptus, luculentissima
conjectura (dicam?) an potius certissima
emendatio, & planè Hirtii ipsius restituta
verba; quam attulimus in Annotat. ad
pag. 200.

Denique Indicem Locorum, ex recentiori-
bus de re Geographicâ Scriptoribus, auctiorem
&

LECTORI.

*Et correctiorem, quàm antehac editus fuerat,
in fine posuimus.*

*Sicubi me fortè, ut par est in longiori opere,
dormitantem reppereris; æquum te præbeas Ju-
dicem, benevole Lector, memor quàm simus omnes
ad errorem proclives. Vale.*

Dabam Decembr: 4. 1711.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO GALLICO

LIBER PRIMUS.

E

ARGUMENTUM.

I. *Galliæ descriptio & Divisio.* II. *Helvetiorum de eâ invadendâ Institutum.* III. *Apparatus.* V. *Difficultates.* VII. *Profectio.* VIII. *Cæsaris consilia de iis prohibendis.* X. *Cæsar eos ad flumen Ararim adoritur, superatque.* XI. *Eorum legatio ad Cæsarem, illiusque responsum.* XIV. *Cæsar inopiâ frumenti laborat, Dumnorigis Ædui perfidiâ; quam tamen detectam condonat.* XVII. *Cæsar Helvetios altero prælio fugat.* XXI. *Helvetii Cæsari se dedunt, domumque relegantur.* XXII. *Galli de Cæsaris victoriâ gratulantur.* XXIII. *Et apud eum de Germanorum, Ariovisto duce, in Galliam ingressu queruntur.* XXVI. *Cæsaris legatio ad Ariovistum.* XXVII. *Ejusque Responso.* XXVIII. *Cæsar exercitum suum adversus Ariovistum ducit.* XXX. *Cæsaris militum timor & perturbatio.* XXXI. *Ejus oratio ad milites animandos.* XXXIII. *Cæsaris cum Ariovisto colloquium.* XXXVII. *Ab Ariovisti equitibus direptum.* XXXVIII. *Ariovisti perfidia & crudelitas.* XXXIX. *Cæsar & Ariovistus bello parant decernere; Germanorumque prælii equestris ratio.* XLI. *Tandem Germani, magnâ cum clade pulsî, domum fugiunt; totumque adeò bellum uno prælio conficitur.*

n-
es,
n-
at-
on-
gis
II.
a-
de
de
que-
II.
um
ti-
a-
um,
III.
E
ra-
cum
una

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM
DE
BELLO GALLICO
LIBER I.

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

GALLIA est omnis divisa in partes tres: §. I.
Quarum unam incolunt Belgæ; aliam Aquitani; tertiam, qui ipsorum linguâ Celtæ, nostrâ Galli, appellantur. Hi omnes linguâ, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Matrona & Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgæ: propterea quòd à cultu atque humanitate Provinciæ longissimè ab-
sunt; minimèque ad eos mercatores sæpe comitant, atque ea, quæ ad effæminandos animos pertinent, important; proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Quâ de causâ Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt; quòd ferè quotidianis præliis cum Germanis contendunt, quum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi

Gallia descripta & divisa.

B 2

in

Important; proximique sunt Germanis, &c.] Sic M. S. Reg. ali- que. Græcus quoque Interpres; ΕΠΕΙΤΑ Δ', οτι αργόχοροι &c. Atque ita restituendum rectè vidit Davissius; cum Scaliger & Re- centiores malè edidissent, [--- im- portant: Proximi sunt Germanis,

&c.] Est enim Altera ratio, quam obrem Belgæ Gallorum sint fortis- simi. [Minimè ad eos mercatores--- & proximique sunt Germanis, --- qui- buscum continenter bellum gerunt. Quâ de causâ Helvetii quoque virtute præcedunt, quòd ferè quotidianis præliis cum Germanis, &c.]

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

in eorum finibus bellum gerunt. ² Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit à flumine Rhodano: continetur Garumnâ flumine, ³ Oceano, finibus Belgarum: attingit etiam à Sequanis & Helvetiis flumen Rhenum: vergit ad Septemtriones. Belgæ ab extremis Galliæ finibus oriuntur: pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni: spectant in Septemtriones, & orientem solem. ⁴ Aquitania à Garumnâ flumine ad Pyrenæos montes & eam partem Oceani, quæ est ad Hispaniam, pertinet: Spectat inter occasum Solis & Septemtriones.

§. II.
*Helvetiorum
de eâ inva-
dendâ Insti-
tutum.*
† Ante Chr.
LXI.
U. C. Varr.
DCXCIII.

APUD Helvetios longè nobilissimus & ditissimus fuit Orgetorix. Is, † M. Messalâ & M. Pisone Coss. regni cupiditate inductus, conjurationem nobilitatis fecit; & civitati persuasit, ut “de finibus suis, cum omnibus copiis exirent: Perfacile esse, quum virtute omnibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri.” Id hoc facilius eis persuasit, quòd ⁵ undique loci naturâ Helvetii continentur; unâ ex parte, flumine Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helveti-um à Germanis dividit; alterâ ex parte, monte Jurâ altissimo, qui est inter Sequanos et Helvetios; tertiâ, lacu Lemano, & flumine Rhodano, qui provinciam nostram ab Helvetiis dividit. His rebus fiebat, ut & minùs latè vagarentur, & minùs facilè finitimis bellum inferre possent. Quâ de causâ homines, bellandi cupidi, magno dolore afficiebantur. Pro multitudine autem hominum, & pro gloriâ belli atque fortitudinis, angustos se fines habere ⁶ arbitrabantur; qui in longitudinem millia passuum CCXL. in latitudinem CLXXX patebant.

HIS

² Eorum una pars, quam Gallos obtinere, &c.] Gallorum scilicet (sive Galliæ finium, in tres partes divisorum) una pars, quam GALLOS (proprie dictos, sive Celtas) obtinere dictum est; &c.

³ Oceano, finibus Belgarum: attingit etiam &c.] MSS. Reg. & Vossii; [Oceanum, fines Belgarum attingit: Etiam, &c.]

⁴ Aquitania à Garumnâ flumine ad Pyrenæos montes & eam partem Oceani, quæ ad Hispaniam pertinet, spectat inter occasum Solis & Septemtriones.] Ita Scaliger; & post eum Davisius, & Recentiores. At vero quid, obsecro, est illud, ad Pyrenæos montes --- spectat? Lege, ex Editione Romanâ, & MSS. Eliensi & Vossii, & Græco Interprete; ----- ad Pyrenæos montes, & eam partem Oceani, quæ EST ad Hispaniam, pertinet: Spectat inter occasum &c. Sic suprâ, lin. 5. Pertinent ad inferio-

rem partem fluminis Rheni: Spectant in &c. MS. Reg. pro, EST ad Hispaniam, habet corruptè, ETIAM ad Hispaniam: Quod tamen verè est Lætionis vestigium.

⁵ Undique loci naturâ Helvetii continentur.] Quidam hîc legunt; Undique, loci naturâ, tuti Helvetii continentur. Ineptissimè. Non enim idèò de finibus suis exhibant, quòd in iis tuti continerentur, sed quòd in iis continerentur nimis angustis. Quâ re fiebat, inquit Cæsar, ut & minùs latè vagarentur, & minùs facilè finitimis bellum inferre possent: Quâ de causâ homines, bellandi cupidi, magno dolore afficiebantur.

⁶ Arbitrabantur.] MS. Reg. & Edit. Romana, legunt; arbitrarentur. Quæ lætio ferri potest; ut adèò conjuncta sit ista vox cum iis, quæ præcesserant, vagarentur & possent.

HIS rebus adducti, & auctoritate Orgetorigis permoti, constituerunt ea, quæ ad proficiscendum pertinerent, comparare; jumentorum & carrorum quàm maximum numerum coëmere; sementes quàm maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret; cum proximis civitatibus pacem & amicitiam confirmare. Ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt; in * tertium annum profectionem lege confirmant. Ad eas res conficiendas, Orgetorix deligitur. Is sibi legationem ad civitates suscepit. In eo itinere persuadet Castico Catamantaledis filio, Sequano; cujus pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat, & à S. P. Q. R. amicus appellatus erat; ut regnum in civitate suâ occuparet, quod pater antehabuerat. Itemque Dumnorigi Æduo, fratri Divitiaci, qui eo tempore principatum in civitate suâ obtinebat ac maximè plebi acceptus erat, ut idem conaretur, persuadet: eique filiam suam in matrimonium dat. "Perfacile factu esse" illis probat, "conata perficere; propterea quòd ipse suæ civitatis imperium obtenturus esset. Non esse dubium, quin totius Galliæ plurimum Helvetii possent. Se, suis copiis, suoque exercitu, illis regna conciliaturum," confirmat. Hac oratione adducti, inter se fidem & jusjurandum dant; &, regno occupato, per tres potentissimos ac firmissimos populos, totius Galliæ sese potiri posse sperant. Ea res ut est Helvetiis per indicium enunciata, moribus suis Orgetorigem ex vinculis causam dicere coegerunt. Damnatum pœnam sequi oportebat, ut igni cremaretur. Die constitutâ causæ dictionis, Orgetorix ad iudicium omnem suam familiam, ad hominum millia decem, undique coegit; & omnes clientes obæratosque suos, quorum magnum numerum habebat, eodem conduxit: per eos, ne causam diceret, se eripuit. Quum civitas, ob eam rem incitata, armis jus suum exsequi conaretur, multitudinemque hominum ex agris magistratus cogerent; Orgetorix mortuus est: neque abest suspicio, ut Helvetii arbitrantur, quin ipse sibi mortem consciverit.

POST ejus mortem nihilo minùs Helvetii id, quod constituerant, facere conantur, ut è finibus suis exeant. Ubi jam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt; oppida sua omnia numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, reliqua privata ædificia incendunt; frumentum omne, ⁸ præter quod secum portaturi erant, comburunt; ut, domum reditionis spe sublatâ, paratiores ad omnia pericula subeunda essent: trium mensium molita cibaria sibi quemque domo afferre jubent. Persuadent Rauracis, & Tulingis, & Latobrigis finitimis, uti, eodem usi consilio, oppidis suis vicisque exustis, unâ cum iis proficiscantur: Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant, & in agrum Noricum transierant, Noreiamque oppugnârant, receptos ad se socios sibi adsciscunt.

B 3

ERANT

⁷ Suam familiam] MS. Eliensis, sui familiam. Quam lectionem defendi posse ostendit Davissius, Sed nihil opus,

⁸ Præter quod] MSS. plerique, præterquam quod. Quod hoc in loco idem est,

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

§. III.

Apparatus.

* Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

§. IV.

Ante Chr. ERANT omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent:
 LVIII. Unum per Sequanos, angustum & difficile, inter montem Juram &
 U. C. Varr. flumen Rhodanum, ⁹ quo vix singuli carri ducerentur; mons autem
 DCXCVI. altissimus impendebat, ut facillè perpauci prohibere possent: Alterum
 §. V. per provinciam nostram, multò facilius atque expeditius; propterea
 Difficultates. quòd Helvetiorum inter fines & Allobrogum, qui † nuper ¹⁰ P. R.
 † Ante Chr. pacati erant, Rhodanus fluit; isque nonnullis locis vado transitur.
 IX. Extremum oppidum Allobrogum est, proximumque Helvetiorum fi-
 U. C. Varr. nibus, Geneva: Ex eo oppido pons ad Helvetios pertinet. Allobro-
 DCXCIV. gibus sese vel persuasuros, quòd nondum bono animo in populum R.
 viderentur, existimabant; vel vi coacturos, ut per suos fines eos ire
 paterentur. Omnibus rebus ad professionem comparatis, diem di-
 cunt, quâ die ad ripam Rhodani omnes conveniant. Is dies erat,
 * Ante Chr. a. d. v. kal. Apr. * L. Pisone, A. Gabinio Coss.

LVIII. CÆSARI quum id nunciatum esset, eos per provinciam nostram
 U. C. Varr. iter facere conari; maturat ab Urbe proficisci; &, quam maximis
 DCXCVI. itineribus potest, in Galliam ulteriorem contendit; & ad Genevam
 §. VI. pervenit. Provinciæ toti quàm maximum militum numerum imperat.
 Erat omnino in Galliâ ulteriore legio una. Pontem, qui erat ad Ge-
 nevam, jubet rescindi. Ubi de ejus adventu Helvetii certiores facti
 sunt, legatos ad eum mittunt nobilissimos civitatis; cujus legationis
 Numeius & Verodoctius principem locum obtinebant; qui dicerent,
 „ sibi esse in animo, sine ullo maleficio, iter per Provinciam facere,
 „ propterea quòd aliud iter haberent nullum: ¹¹ rogare, ut ejus vo-
 * Ante Chr. „ luntate id sibi facere liceat.” Cæsar, quòd memoriâ tenebat * L.
 CVII. Cassium Consulem occisum, exercitumque ejus ab Helvetiis pulsum
 U. C. Varr. & ¹² sub jugum missum, concedendum non putabat. Neque ho-
 DCXLVII. mines inimico animo, datâ facultate per Provinciam itineris faciundi,
 temperaturos ab injuriâ & maleficio existimabat. Tamen, ut spati-
 um intercedere posset, dum milites, quos imperaverat, convenirent;
 legatis respondit, “ diem se ad deliberandum sumpturum; si quid
 „ vellent, a. d. Idus Apr. reverterentur.” Interea eâ legione quam se-
 cum habebat, militibusque qui ex Provinciâ convenerant, à lacu Le-
 mano, ¹³ quem flumen Rhodanum influit, ad montem Juram, qui fi-
 nes Sequanorum ab Helvetiis dividit, millia passuum decem & no-
 vem,

⁹ Quo vix singuli] Ita Scaliger & Recentiores. MSS. Reg. Eliens. & Vossii, & Edirt. vett. qua &c. Quod idem est, ac quo itinere &c.

¹⁰ P. R.] Deest in MSS.

¹¹ Rogare] M S. Reg. rogarentque. Ut cohæreat cum præcedente. dice-
 rent. Quod perinde est.

¹² Sub jugum] Al. Sub jugo. Quod & Latinum esse allatis ex-

emplis probat Davissus.

¹³ Quem flumen Rhodanum influit.] MSS. & edirt. vett. [qui in flumen Rhodanum influit.] Quod rectè e-
 mendârunt Recentiores. Nisi forte non id velit Cæsar, utram in par-
 tem fluat Aqua; sed Situm solum-
 modo locorum describens, è lacu Lemano in flumen Rhodanum di-
 cat exitum esse.

vem; ¹⁴ murum in altitudinem pedum sexdecim, fossamque perducit. Eo opere perfecto, præsidia disponit, castella communit; quo facilius, si se invito transire conarentur, ¹⁵ prohiberi possent. Ubi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit; & legati ad eum ¹⁶ revertèrunt; negat se more & exemplo populi Romani posse iter ulli per Provinciam dare: Et, si vim facere conentur, prohibitorum ostendit.

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

HELVETII, ¹⁷ eâ spe dejecti, navibus junctis, ¹⁸ ratibusque compluribus factis; alii vadis Rhodani, quâ minima altitudo fluminis erat, nonnumquam interdiu, sæpius noctu, si perrumpere possent, conati; operis munitione & militum concursu & telis repulsi, hoc conatu destiterunt. Relinquebatur una per Sequanos via; quâ, Sequanis invitis, propter angustias ire non poterant. Iis quum suâ sponte persuadere non possent; legatos ad Dumnorigem Æduum mittunt, ut eo deprecatore à Sequanis hoc impetrarent. Dumnorix gratiâ & largitione apud Sequanos plurimum poterat; & Helvetiis erat amicus, quod ex eâ civitate Orgetorigis filiam in matrimonium duxerat; &, cupiditate regni adductus, novis rebus studebat; & quamplurimas civitates ¹⁹ suo sibi beneficio habere obstrictas volebat. Itaque rem suscipit; & à Sequanis impetrat, ut per fines suos Helvetios ire patiantur; obsidesque uti inter sese dent, perficit: Sequani, ne itinere Helvetios prohibeant; Helvetii, ut sine maleficio & injuriâ transeant.

§. VII.

Profectio.

CÆSARI nunciatur, Helvetiis esse in animo per agrum Sequanorum & Æduorum iter in Santonum fines facere, qui non longè à Tolosatium finibus absunt: Quæ civitas est in Provinciâ. Id si fieret,

§. VIII.

Cæsaris consilia de iis prohibendis.

B 4

¹⁴ Murum] De hujus muri Situ, vide Dionys. Vossium, Davisium, aliosque. Mihi quidem, attentius omnia perpendenti, corruptum hîc aliquid videtur; murusque, non à lacu Lemano ad montem Jurcm, sed, ex alterâ parte lacûs, secundum Rhodanum ductus. Utî ex sequentibus patere videtur. Mox enim, cum flumen vi transire conarentur hostes, militum concursu & Operis munitione prohibitos narrat Cæsar; lin. 11.

¹⁵ Prohiberi possent] Ita Scaliger & Recentiores. MSS. Reg. Eliens. & Vossii, & Editio vetus Romana; prohibere posset. Quod cur mutatum fuerit, equidem nihil video. Est enim constructio concinnior, & cum iis, quæ præcesserant, aptior.

¹⁶ Revertèrunt] M.S. Reg. revertuntur. Paulo minùs eleganter,

Quamquam & eo modo constabit Temporum ratio, cum res præterita tanquam præsens narretur.

¹⁷ Eâ spe] Transeundi, Cæsaris cum veniâ.

¹⁸ Ratibusque --- factis; alii vadis Rhodani &c.] Sic MSS. Reg. & Eliens. & Edit. Romana. Atque ita locutos optimos Scriptores exemplis ostendit Davisius. Scaliger & Recentiores; ratibusque ---- factis alii, alii vadis Rhodani &c.

¹⁹ Sui sibi beneficio habere obstrictas volebat.] In MSS. Vossii & Eliens. deest; sibi. MS. Reg. habet corruptè, sub. Edit. vetus Romana & Recentiores, retinent; sibi. Annotatores id ita dictum intelligunt, quomodo dixit Terentius, Sui sibi hunc jugulat gladio. Sed falluntur. Nam usitatâ Syntaxi cohæret hîc cum, obstrictas.

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

ret, intelligebat magno cum Provinciæ periculo futurum, ut homines bellicosos, populi Romani inimicos, locis patentibus maximèque frumentariis finitimos haberet. Ob eas causas ei munitioni, quam fecerat, T. Labienum legatum præfecit. Ipse in Italiam magnis itineribus contendit: duasque ibi legiones conscribit; & tres, quæ circum Aquileiam hiemabant, ex hibernis educit; & quæ proximum iter in ulteriorem Galliam per Alpes erat, cum his quinque legionibus ire contendit. Ibi Centrones, & Graiocieli, & Caturiges, locis superioribus occupatis, ²⁰ itinere exercitum prohibere conantur. Compluribus his præliis pulsus; ab Ocelo, quod est citerioris provinciæ extremum, in fines Vocontiorum ulterioris provinciæ die septimo pervenit; inde in Allobrogum fines: ab Allobrogibus in Segusianos exercitum ducit: Hi sunt extra provinciam trans Rhodanum primi.

§. IX.

HELVETII jam per angustias, & fines Sequanorum, suas copias transduxerant; & in Æduorum fines pervenerant, eorumque agros populabantur. Ædui, quum se suaque ab his defendere non possent, legatos ad Cæsarem mittunt, rogatum auxilium: "Ita se, omni tempore de populo Romano meritos esse, ut, pæne in conspectu exercitus nostri, agri vastari, liberi eorum ²¹ in servitutem abduci, oppida expugnari non debuerint." ²² Eodem tempore, quo Ædui, Ambarri quoque, necessarii & consanguinei Æduorum, Cæsarem certiores faciunt, "se se, depopulatis agris, non facile ab oppidis vim hostium prohibere." Item Allobroges, qui trans Rhodanum vicos possessionesve habebant, fugâ se ad Cæsarem recipiunt; & demonstrant, "sibi, præter agri solum, nihil esse reliqui." Quibus rebus adductus Cæsar non expectandum sibi statuit, dum, omnibus fortunis sociorum consumptis, in Santones Helvetii pervenirent.

§. X.

FLUMEN est Arar, quod per fines Æduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, incredibili lenitate; ita ut oculis, in utram partem fluat, judicari non possit: Id Helvetii ratibus ac lintribus junctis transibant. Ubi per exploratores Cæsar certior factus est, tres jam

²⁰ Itinere] MS. Reg. & Edit. Romana, [ab itinere.] Quod Cæsarem sapit.

²¹ In servitutem abduci.] MS. Vossii, duci. Elienf. adduci. Reg. ad servitutem adduci.

²² Eodem tempore, quo Ædui, Ambarri quoque, necessarii &c.] MS. Reg. & Edit. Rom. Eodem tempore Ædui Ambarrique, necessarii &c. Quod corruptum est; cum Ædui jam antè sint dicti. Legen-

dum fortè, Eodem tempore Helvii Ambarrique. MSS. Elienf. & Vossii; Eodem tempore Ædui Ambarri, necessarii, &c. Ut fortè Ædui Ambarri, sint populus Ædus proximus; quomodo alibi apud Cæsarem, Eleutheri Cadurci, Eleutheri Sueffiones &c. Certè in omnibus deest illud, quo. Ciacconius totum illud, [quo Ædui,] glossema esse conjicit. Et sanè in Græci Interpr. Cod. videtur desuisse,

am copiarum partes Helvetios id flumen transduxisse, ²³ quartam
verò partem citra flumen Ararim reliquam esse; de tertiâ vigiliâ
cum legionibus tribus è castris profectus, ad eam partem pervenit
quæ nondum flumen transierat. ²⁴ Eos impeditos & inopinantes
aggressus, magnam partem concidit; reliqui sese fugæ mandârunt,
atque in proximas silvas abdiderunt. Is pagus ²⁵ appellabatur Ti-
gurinus. Nam omnis civitas Helvetia in quatuor pagos divisa est.
Hic pagus unus, quum domo exisset, patrum nostrorum memoriâ
L. Cassium ²⁶ consulem interfecerat, & ejus exercitum sub jugum
miserat. Ita, sive casu, sive consilio Deorum immortalium, quæ
pars civitatis Helvetiæ insignem calamitatem pop. Rom. intulerat, ea
princeps pœnas persolvit. Quâ in re Cæsar non solum publicas,
sed etiam privatas injurias ultus est; quod ejus soceri L. Pisonis a-
vum, L. Pisonem legatum, Tigurini eodem prælio, quo Cassium,
interfecerant.

Hoc prælio factò, reliquas copias Helvetiorum ut consequi
posset, pontem in Arare faciendum curat, atque ita exercitum trans-
ducit. Helvetii, repentino ejus adventu commoti, quum id, quod
ipsi diebus xx ægerrimè confecerant, ²⁸ ut flumen transirent, ²⁹ il-
lum uno die fecisse intelligerent; legatos ad eum mittunt: Cujus
legationis Divico princeps fuit, qui bello Cassiano dux Helvetiorum
fuerat. Is ita cum Cæsare ³⁰ agit: " Si pacem populus Romanus
cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros, atque ibi futuros
Helvetios, ubi ³¹ Cæsar constituisset, atque esse voluisset: Sin bel-
lo ³² persequi perseveraret, reminisceretur & veteris incommodi
populi Romani, & pristinæ virtutis Helvetiorum. Quod improvi-
dè, sò

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

* Ante Chr.
107.
U. C. Varr.
647.

§. XI.

Eorum lega-
tio ad Cæsa-
rem, illius-
que respon-
sum.

²³ Quartam verò partem] Ita Scaliger & Recentiores. Videtur & Græc. Interpr. sic legisse. At MSS. Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. vetus Romana: quartam ferè partem.

²⁴ Eos ---- magnam partem concidit] Sic M S. Reg. Quomodo & Gifanius olim ex V. C. legit. Al. magnam eorum partem concidit.] Quod, aliâ constructione, eodem edit.

²⁵ Appellabatur] MS. Reg. & Vossii; appellatur.

²⁶ Consulem] In MS. Reg. & Edit. Rom. deest.

²⁷ Posset, ---- curat, ---- transducit.] MS. Reg. curavit. Edit. Rom. curavit, ---- transduxit. Sed constat utrunque Temporum ratio, quoniam res præterita ut præsens narratur.

²⁸ Ut flumen transirent] Hæc ver-

ba immeritò à Ciacconio suspecta, similis constructionis exemplis pluribus allatis, optimè ostendit Davisius.

²⁹ Quum id, quod ipsi ---; illum uno die fecisse intelligerent.] MS. Reg. [--- illud uno die fecisse Cæsarem intelligerent.] Quæ si vera sit lectio; jam in priori parte, pro, quum id quod, legendum erit, cum quod &c.

³⁰ Agit] Sic MS. Reg. & Edit. Romana; ut cohæreat cum eo, quod supra, mittunt. Al. egit.

³¹ Ubi Cæsar --- esse voluisset.] Ita Scaliger & Recentiores. MSS. & Edit. Vett. ubi eos Cæsar &c. Quod mutatum cur oportuerit, equidem nihil video.

³² Persequi] Al. prosequi. MSS. & Edit. passim utroque modo indifferenter exhibent,

Ante Chr.
1811.
U. C. Varr.
DCXCVI.

„ sò unum pagum adortus esset, quum ii, qui flumen transissent,
„ suis auxilium ferre non possent; ne, ob eam rem, aut suæ mag-
„ nopere virtuti tribueret, aut ipsos despiceret. Se ita à patribus
„ majoribusque suis didicisse, ut magis virtute, quàm dolo, conten-
„ derent, aut insidiis niterentur. Quare, ne committeret, ut is locus,
„ ubi constitissent, ex calamitate pop. Rom. & internecione exerci-
„ tûs nomen caperet, ac memoriam proderet.

§. XII.

HIS Cæsar ita respondit: “ Eò sibi minus dubitationis dari, quòd
„ eas res, quas legati Helvetii commemorassent, memoriâ teneret;
„ atque eò gravius ferre, quò minus meritò pop. Rom. ³³ accidis-
„ sent. Qui si alicujus injuriæ sibi conscius fuisset, non ³⁴ fuisse
„ difficile cavere: Sed eo deceptum, quòd neque commissum à se
„ intelligeret, quare timeret; neque sine causâ timendum putaret.
„ Quòd si veteris contumeliæ oblivisci vellet: ³⁵ num etiam recen-
„ tium injuriarum, quòd, eo invito, iter per Provinciam per vim
„ tentassent, quòd Æduos, quòd Ambarros, quòd Allobroges vex-
„ assent, memoriam deponere posse? Quòd suâ victoriâ tam in-
„ solenter gloriarentur, quòdque tam diu se impune tulisse injurias
„ admirarentur; eòdem pertinere. Consuêsse enim Deos immorta-
„ les, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant,
„ quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum res
„ & diuturniorem impunitatem concedere. Quum ea ita sint:
„ tamen, si obsides ab iis sibi dentur, uti ea, quæ polliceantur, fa-
„ cturos intelligat; & si Æduis de injuriis, quas ipsis sociisque eo-
„ rum intulerint, item si Allobrogibus satisfaciant; sese cum iis
„ pacem esse facturum.” Divico respondit: “ Ita Helvetios à ma-
„ joribus suis institutos esse, uti obsides accipere, non dare con-
„ sueverint: ejus rei pop. Rom. esse testem.” Hoc responso dato,
discessit.

§. XIII.

POSTERO die castra ex eo loco movent. Idem facit Cæsar; equitatumque omnem, ad numerum quatuor millium, quem ex omni Provinciâ & Æduis atque eorum sociis coactum habebat, præmittit; qui videant, quas in partes hostes iter faciant. Qui, cupidius novissimum agmen insecuti, alieno loco, cum equitatu Helvetiorum prælium committunt; & pauci de nostris cadunt. Quo prælio sub-

lati

³³ *Accidissent*] Ita emendat *Ciacconius* ex veteri Codice, & ex impresso Rob. Stephani. Ceteri MSS. & Editi. habent; *accidisset*. Quæ lectio ferri quoque potest.

³⁴ *Non fuisse*] Editio nupera Amstelod. habet; *fuisse*. Ineptè.

³⁵ *Num etiam recentium injuriarum, quòd &c ----, memoriam deponere posse?*] Sic MSS. Brantii & Vossii. Editi habent, *posset*. Sed longè venustius est, & cum præce-

dentibus aptius coheret, *posse*. Porro, valdè lautus hoc in loco est Brantius; qui longè rectius ac venustius, auferendi casu, *MEMORIA deponere posset*, scribendum existimat. Oblitus erat nimirum, quæ in eodem commate præcesserant; cum *Cæsarem* hoc modo sine ullâ Syntaxi loquentem fingit; *Num etiam recentium injuriarum, memoriâ deponere posset?*

lati Helvetii, quòd quingentis equitibus tantam multitudinem equitum propulerant, audaciùs subsistere, nonnunquam ³⁶ ex novissimo agmine proelio nostros laceßere cœperunt. Cæsar suos à proelio continebat; ac satis habebat in præsentia hostem rapinis, ³⁷ pabulationibus, populationibusque prohibere. Ita dies circiter ³⁸ quindecim iter fecerunt, uti, inter novissimum hostium agmen & nostrum primum, non amplius quinis aut senis millibus passuum interesset.

INTERIM quotidie Cæsar Æduos frumentum, quod essent publice polliciti, flagitare. Nam propter frigora (quòd Gallia sub Septemtrionibus, ut antè dictum est, posita est) non modò frumenta in agris matura non erant, sed ne pabuli quidem satis magna copia suppetebat. Eo autem frumento, quod flumine Arare navibus subvexerat, propterea minùs uti poterat, quòd iter ab Arare Helvetii averterant; a quibus discedere nolebat. Diem ex die ducere Ædúi; conferri, comportari, adesse dicere. Ubi se diutiùs duci intellexit;

& diem instare, quo die frumentum militibus metiri oporteret: convocatis eorum principibus, quorum magnam copiam in castris habebat, in his Divitiaco, & Lisco, qui summo ³⁹ magistratui ⁴⁰ præerat (quem Vergobretum appellant Ædúi, qui creatur annuus, & vitæ necisque in suos habet potestatem,) graviter eos accusat; quod, „ quum neque emi, neque ex agris sumi posset, tam necessa-
rio tempore, tam propinquis hostibus, ab iis non sublevetur; præ-
sertim quum magnâ ex parte eorum precibus adductus bellum
susceperit;” multò etiam graviùs, „ quòd sit destitutus,” queritur.

TUM demum Liscus, oratione Cæsaris adductus, quod antea tacuerat, proponit: „ Esse nonnullos, quorum auctoritas apud plebem plurimùm valeat; qui privati plus possint, quàm ipsi magistratus: hos seditiosâ atque improbâ oratione multitudinem detertere,
ne frumentum conferant; quòd præstare dicant, si jam principi-
patum

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCCXCVI.

§. XIV.

Cæsar inopiâ
frumenti la-
borat, Dum-
norigis Æ-
dúi perfidiâ;
quam tamen
detestam con-
donat.

§. XV.

³⁶ Ex novissimo agmine] Ita ferè Edit. MSS. autem Reg. Eliens. & Vossii, habent; ET novissimo. Quomodo & Græcus Interp. videtur legisse. Edit. Romana; ET IAM novissimo. Sed præstat vulgata Lectio.

³⁷ Pabulationibus] Sic MS. Reg. & Edit. Romana. In MSS. Eliensi & Vossii, deest. Aberat quoque in Codice Gr. Interpretis. Et abesse debere censet D. Vossius: eò quòd jam suprà dixerat Cæsar, Helvetios ciberia secum vexisse. Sed rectè respondet Davisius; ibi intelligi tantùm ἀλεῖται molita, quibus se ipsi sustentarent; nihil autem de pabulo, ad equos alendos. Item fa-

cilius accidere potuisse, ut hæc vox propter similitudinem sequentis vocabuli, è libris exciderit, quàm ut sine causâ irreperit.

³⁸ Quindecim] MS. Reg. & Edit. Romana; duodecim.

³⁹ Magistratui] MSS. magistratu. Quomodo & scripsit Cæsar. Sed hoc parvi est momenti.

⁴⁰ Præerat.] Sic rectè Aldus Manutius, Scaliger & Recentiores. MSS. Reg. Eliens. & Vossii; Edit. vet. & Gr. Interpr. [præerant] Corruptè. SINGULOS enim Magistratus regiam potestatem apud Æduos annum obtinere consueßse, alibi demonstrat Cæsar.

⁴¹ Ne frumentum conferant; quòd præstare

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

„ patum Galliæ obtinere non possint, Gallorum quàm Romanorum
 „ imperia ⁴² perferre; ⁴³ neque dubitare debeant, quin, si Helvetios
 „ superaverint Romani, unâ cum reliquâ Galliâ Æduis libertatem
 „ sint erepturi. Ab iisdem ⁴⁴ nostra consilia, quæque in castris ge-
 „ rantur, hostibus enunciari: hos à se coerceri non posse. Quin e-
 „ tiam, quòd ⁴⁵ necessariò rem Cæsari enunciârit, intelligere sese,
 „ quanto id cum periculo fecerit; & ob eam causam, quàm diu
 „ potuerit, tacuisse.” Cæsar hac oratione Lisci, Dumnorigem Di-
 „ vitiaci fratrem designari sentiebat: sed, quòd pluribus præsentibus
 „ eas res jactari nolebat, celeriter concilium dimittit; Liscum reti-
 „ net. Quærit ex solo ea, quæ in conventu dixerat: Dicit liberiùs, at-
 „ que audaciùs. Eadem secretò ab aliis ⁴⁶ quærit; reperit esse vera:
 „ Ipsum esse Dumnorigem summâ audaciâ, magnâ apud plebem
 „ propter liberalitatem gratiâ, cupidum rerum novarum: complures
 „ annos portoria, reliquaue omnia Æduorum vectigalia, parvo
 „ pretio redempta habere; propterea quòd, illo licente, contra liceri
 „ audeat nemo. His rebus & suam rem familiarem auxisse, & fa-
 „ cultates ad largiendum magnas comparâsse: magnum numerum
 „ equitatûs suo sumptu semper alere, & circum se habere. Neque
 „ solum domi, sed etiam apud finitimas civitates, largiter posse:
 „ Atque hujus potentie causâ matrem in Biturigibus, homini illic
 „ nobilissimo ac potentissimo, collocâsse: ipsum ex Helvetiis uxo-
 „ rem habere: sororem ex matre, & propinquas suas, nuptum in
 „ alias civitates collocâsse: Favere & cupere Helvetiis, propter eam
 „ affinitatem: Odisse etiam suo nomine Cæsarem, & Romanos;
 „ quòd eorum adventu potentia ejus diminuta, & Divitiacus frater
 „ in antiquum locum gratiæ atque honoris sit restitutus. Si quid
 „ accidat

prestare dicant, si jam &c.] MSS. omnes, & Vett. Editt. [*ne frumen-
 sum conferant, quod prestare debeant,
 (Al. debuerant:)* Si jam &c.] Sic
 & Græcus, μὴ ὑμῶν ἀποδοῦν ὁ Ο-
 ΦΕΙΛΔΟΜΕΝΟΣ οἶτο. Sed
 Faërnus vulgaram lectionem ex con-
 jecturâ felicissimè intulit.

⁴² *Perferre*] MS. Reg. *velle per-
 ferre*. MS Vossii, corruptiùs; *vel
 perferre*.

⁴³ *Neque dubitare debeant.*] Sic
 MSS. & Editi Omnes. Attamen,
 si attentè perpendas, hæret constru-
 ctio. Nequit enim hæc vox [*debe-
 ant,*] cum istâ, quæ præcessit, [*di-
 cant,*] coherere. Quippe non id hic
 agitur, ut ii, qui hæc oratione po-
 pulum commovere conantur, ipsi
dubitare non debeant; sed ut multi-
 tudinem dicant *dubitare non debere*,

quin &c. Quare, si vera sit ista le-
 ctio, quam suprà, p. 11. l. ult. intulit
 Faërnus, [*prestare dicant:*] omnino
 hic reponendum videtur, [*neque du-
 bitare debere &c.*]

⁴⁴ *Nostra*] MS. Reg. *vestra*: ex
 personâ Lisci Cæsarem alloquentis.
 Sed corruptè. MSS Eliens. &
 Vossii, & Edit. Rom. *nova*: Adhuc
 magis corruptè. Græcus rectè,
 ἡμῶν τῶν Ρωμαίων.

⁴⁵ *Necessariò rem*] MSS. & Vett.
 Editt. *necessariò rem COACTUS*.
 Græcus, ἀναγκάων ἀναγκάσεις. Quo-
 modò & alii interdum locuti sunt
 boni Auctores.

⁴⁶ *Quærit.*] Hanc vocem, quam
 exhibent MSS. & vett. Editt. om-
 nes, & Græc. Interpres, à Scaligero
 omisam, restituendam rectè con-
 tendit Davissius.

„ accidat Romanis, summam in spem regni per Helvetios obtinen-
 „ di venire: imperio populi Rom. non modo de regno, sed etiam
 „ de eâ, quam habeat, gratiâ desperare.” Reperiebat etiam Cæsar
 inquirendo; 47 quod prælium equestre adversum paucis antè diebus
 esset factum, 48 initium ejus fugæ à Dumnorige atque ejus equiti-
 bus factum esse; (nam equitatu, quem auxilio Cæsari Ædui mise-
 rant, Dumnorix præerat;) eorumque fugâ reliquum esse equita-
 tum perterritum.

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

QUIBUS rebus cognitis, quum ad has suspiciones, certissimæ
 res accederent; quòd per fines Sequanorum Helvetios transduxisset;
 quòd obsides inter eos dandos curasset; quòd ea omnia non modò
 injussu suo & civitatis, sed etiam inscientibus ipsis, fecisset; quòd à
 magistratu Æduorum accusaretur: satis esse causæ arbitrabatur,
 quare in eum aut ipse animadverteret, aut civitatem animadvertere
 juberet. 49 His omnibus unum repugnabat, quòd Divitiaci fratris
 summum in populum R. studium, summam in se voluntatem, e-
 gregiam fidem, justitiam, temperantiam cognoverat: Nam, ne ejus
 supplicio Divitiaci animum offenderet, verebatur. Itaque priùs quàm
 quidquam conaretur, Divitiacum ad se vocari jubet; &, quotidia-
 nis interpretibus remotis, per C. Valerium Procillum, principem Gal-
 liæ provinciæ, familiarem suum, cui summam rerum omnium fi-
 dem habebat, cum eo colloquitur: simul commonefacit, quæ ipso
 præsentè in concilio Gallorum de Dumnorige sint dicta; 50 & osten-
 dit, quæ separatim quisque de eo apud se dixerit. Petit atque hor-
 tatur, ut, sine ejus offensione animi, vel ipse de eo, causâ cognitâ,
 statuât; vel civitatem statuere jubeat. Divitiacus multis cum lacri-
 mis Cæsarem complexus obsecrare cœpit, “ ne quid gravius in fra-
 „ trem statueret: Scire se, illa esse vera: nec quenquam ex eo plus,
 „ quàm se, doloris capere; propterea quòd, (quum ipse gratiâ pluri-
 „ mum domi atque in reliquâ Galliâ, ille minimum propter adole-
 „ scentiam

§. XVI.

47 Quod prælium equestre adver-
 sum —, initium ejus fugæ &c.] E-
 legantissimam hîc constructionem,
 sine causâ sollicitant Editores. Nul-
 lum subesse mendum rectè con-
 tendit *Davifius*: Quòd autem Syn-
 taxin ἀνακόλuthον esse putat, sive
 transitionem ex uno locutionis ge-
 nere in aliud, qualis in bonis Au-
 ctoribus interdum quidem occur-
 rit; in eo demùm fallitur. Ni-
 hil enim hic ἀνακόλuthον, sed con-
 structio simplicissima & quàm max-
 imè naturalis. Tantùm, quod in
 priore parte commatis prælium
 adversum vocârat Cæsar, in se-
 quente id fugam appellat: Sed sine

ullâ omninò syntaxeos perturba-
 tione.

48 Initium ejus fugæ à Dumnorige-
 factum esse.] MSS. Reg. Eliens. &
 Vossii, & Edit. Rom. omittunt vo-
 cabulum, esse: & legunt, initium e-
 jus fugæ factum à Dumnorige, &c.
 Quod & elegantius.

49 His omnibus.] MSS. Reg. Eli-
 ens. & Vossii, & Edit. Vett. his
 omnibus REBUS. Quod cur à
 Scaligero & Recentioribus omis-
 sum, equidem nihil video.

50 Et ostendit] Has voces, à *Scaligero* & Recentioribus omis-
 sas; ex MSS. omnium, Veterumque Edit.
 fide, rectè restituit *Davifius*.

Ante Chr. „ scentiam posset,) ⁵¹ per se crevisset : Quibus opibus ac nervis, non
 17111. „ solùm ad minuendam gratiam, sed pæne ad perniciem suam ute-
 U. C. Varr. „ retur : Sese tamen & amore fraterno, & existimatione vulgi com-
 DCXCVI. „ moveri. Quòd si quid ei à Cæsare gravius accidisset, cùm ipse
 „ eum locum amicitiae apud eum teneret, neminem existimaturum
 „ non suâ voluntate factum ; quâ ex re futurum, uti totius Galliae
 „ animi à se averterentur.” Hæc quum pluribus verbis flens à Cæ-
 sare peteret, Cæsar ejus dexteramprehendit : Consolatus, rogat fi-
 nem orandi faciat : Tanti ejus apud se gratiam esse ostendit, uti &
 Reipubl. injuriam, & suum dolorem, ejus voluntati ac precibus con-
 donet. Dumnorigem ad se vocat ; fratrem adhibet : quæ in eo re-
 prehendat, ostendit ; quæ ipse intelligat, quæ civitas queratur, pro-
 ponit : monet, ut in reliquum tempus omnes suspiciones vitet. Præ-
 terita se Divitiaco fratri condonare dicit : Dumnorigi custodes po-
 nit ; ut, ⁵² quæ agat, quibuscum loquatur, scire possit.

§. XVII.

Cæsar Helve-
 tios altero
 pralio fugat.

EODEM die ab exploratoribus certior factus, hostes sub ⁵³ mon-
 tem confedisse, millia passuum ab ipsius castris octo ; qualis esset na-
 tura montis, & qualis in circuitu adscensus, qui cognoscerent, mi-
 sit. Renunciatum est, facilem esse. De tertiâ vigiliâ T. Labienum
 legatum ⁵⁴ pro Prætore cum duabus legionibus, & ⁵⁵ iisdem duci-
 bus, qui iter cognoverant, summum jugum montis adscendere ju-
 bet : quid sui consilii sit, ostendit. Ipse de quartâ vigiliâ eodem
 itinere, quo hostes ierant, ad eos contendit ; equitatumque omnem
⁵⁶ ante se mittit. P. Confidius, qui rei militaris peritissimus habe-
 batur, & in exercitu L. Sullæ, ⁵⁷ & postea in M. Crassi fuerat, cum
 exploratoribus præmittitur.

PRIMA

⁵¹ Per se crevisset.] Nempe per
 Divitiacum. Græc. Interp. ineptè,
 si ΕΑΤΤΟΥ νῦν μεγάλῃν δύνα-
 μιν κέρηται, Dumnorig sc. per Se-
 ipsum. Quam tamen ineptissimam
 Versionem citat Cellarius, hujus lo-
 ci explicandi causâ. Non vidit ni-
 mirum, eam hujus esse totius ora-
 tionis constructionem, ut vox [se]
 tam sit cum Divitiaco loquente re-
 ciproca, quàm cum ipso Dumnorige ;
 quem Divitiacus hic per Se, hoc est,
 suis ipsis, qui hic loquitur, Divitia-
 ci opibus, crevisse ostendit. Vide
 quæ infrâ ad lib. VIII. §. 41.

⁵² Quæ agat] MS. Reg. & Vetus
 Edit. Rom. QUID agat. Græc.
 Interpr. ΤΙ τὴν ἀπορία.

⁵³ Sub montem] MSS Reg. Eli-
 ens. & Vossii, & Edit. Vetr. sub
 monte. Quod æquè Latinum.

⁵⁴ Pro Prætore] Sic MSS. Hoto-

mannus & Amstelodamenses, per-
 peram, [properè.]

⁵⁵ Iisdem Ducibus] MSS & Edit.
 variant. Plerique legunt, iisdem ;
 nonnulli, iis : Nullâ sententiæ dif-
 ferentiâ. Existimat Davisius, illud
 [iisdem Ducibus] perperam dictum.
 Credo ; quòd de Ducibus nihil su-
 prâ. Atqui hoc vult Cæsar ; missas
 duas legiones, Ducibus iisdem illis
 hominibus, qui antè iter cognoverant.
 Dixerat enim jam suprâ ; qui cognos-
 cerent, misit.

⁵⁶ Ante mittit] MSS & Edit.
 Vetr. ante se mittit. Pronomen
 Scaliger & Recentiores quamobrem
 omiserunt, causam non afferunt.

⁵⁷ Et postea in M. Crassi fuerat.]
 MS. Reg. & Edit. Rom. omittunt
 præpositionem, in. MS Eliensis, o-
 missis duobus vocabulis, habet ; &
 M. Crassi &c.

PRIMA luce, quum summus mons à T. Labieno teneretur, ipse ab hostium castris non longius mille & quingentis passibus abesset; neque, ut postea ex captivis comperit, aut ipsius adventus, aut Labieni, cognitus esset; Confidius, equo admissus, ad eum accurrit: ducit montem, quem à Labieno occupari ⁵⁸ voluerit, ab hostibus tenentem: id se ⁵⁹ ex Gallicis armis atque insignibus cognovisse. Cæsar suas copias in proximum collem subducit; aciem instruit. Labienus, erat ei præceptum à Cæsare, ne prælium committeret, nisi ipsius copiarum prope hostium castra visæ essent, ut undique uno tempore in hostes impetus fieret, monte occupato, nostros expectabat, prælium abstinere. Multo denique die per exploratores cognovit ⁶⁰ Cæsar, & montem à suis teneri, & ⁶¹ hostes castra movisse, & Confidium timore perterritum, quod non vidisset, pro viso sibi renun- tasse. Eo die, quo consueverat intervallo, hostes sequitur; & milia passuum ⁶² tria ab eorum castris castra ponit.

POSTRIDIE ejus diei; quod omnino biduum supererat, quum exercitui frumentum metiri oporteret; & quod à Bibracte, oppido Eduorum longè maximo ac copiosissimo, non amplius ⁶³ millibus passuum XVIII aberat; rei frumentariæ prospiciendum existimavit: & iter ab Helvetiis avertit, ⁶⁴ ac Bibracte ire contendit. Ea res per fugitivos L. Æmilii, decurionis equitum Gallorum, hostibus nunciatur. Helvetii, seu quod timore perterritos Romanos ⁶⁵ discedere existimarent, eò magis, quod pridie, superioribus locis occupatis, prælium non commisissent; ⁶⁶ sive quod re frumentariâ interdum posse confiderent; commutato consilio, atque itinere converso, nostros à novissimo agmine insequi ac laceßere cœperunt. Postquam id animum advertit, copias suas Cæsar in proximum collem subducit; equitatumque, qui sustineret hostium impetum, misit. Ipse interim in colle medio triplicem aciem instruxit legionum quatuor veteranarum; ⁶⁷ ita, uti supra se in summo jugo duas legiones,

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

§. XVIII.

§. XIX.

⁵⁸ Voluerit] MS. Reg. voluerat. & vulgata Lectio Cæsari usitator.

⁵⁹ Ex Gallicis] Sic MS. Reg. & Vossii, & Edit. Rom. omittunt præpositionem.

⁶⁰ Cæsar] Hanc vocem, à Scaliger omisam, rectè restituit Davifius & Edit. Vett. & MS. Eliens. Recta est etiam in MSS. Reg. & Vossii.

⁶¹ Hostes castra movisse] MSS. Reg. Eliens. & Vossii; HELVE- TIOS castra movisse. Græc. item interpret. ΕΛΓΗΤΙΣ. Utra verior lectio, non constat.

⁶² Tria] MS. Reg. quatuor.

⁶³ Millibus] MS. Reg. millium. Quod æquè Latine dicitur.

⁶⁴ Et — ac] Deest utraque harum conjunctionum in MSS. Reg. Eliens. & Vossii; necnon in quibusdam edit. vett. Et sanè sapius utitur Cæsar istiusmodi oratione ἀσυνδέτως.

⁶⁵ Discedere existimarent] MSS. omnes, & Edit. vett. discedere à se existimarent. Quod à Scaligero & Recentioribus omnino sine causâ mutatum.

⁶⁶ Sive quod] MSS. & Edit. vett. sive eò quod &c.

⁶⁷ Ita uti — collocaret; ac — completeret. Interea — conferri —

jussit.]

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCCXCVI.

legiones, quas in Galliâ citeriore proximè conscripserat, & omnia auxilia collocaret; ac totum montem hominibus compleret: Interea sarcinas in unum locum conferri, & eum ab iis, qui in superiore acie constiterant, muniri iussit. Helvetii, cum omnibus suis carris secuti, impedimenta in unum locum contulerunt. Ipsi, confertissimâ acie rejecto nostro equitatu, phalange factâ, sub primam nostram aciem successerunt.

§. XX.

CÆSAR, primum ⁶⁸ suo, deinde omnium, ⁶⁹ è conspectu remotis equis, ut, ⁷⁰ æquato periculo, spem fugæ tolleret; cohortatus suos, prælium commisit. Milites, è loco superiore ⁷¹ pilis missis, facile hostium phalangem perfregerunt. Eâ disiectâ, gladiis districtis, in eos impetum fecerunt. Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quòd, pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, quum ferrum se inflexisset, neque evellere, neque, sinistra impeditâ, satis commodè pugnare poterant: multi ut, diu jactato brachio, præoptarent scutum manu emittere, & nudo corpore pugnare. Tandem, vulneribus defessi, & pedem referre, &, quòd mons suberat circiter mille passuum, eò se recipere cœperunt. Capto monte, & succedentibus nostris; Boii & Tulingi, qui hominum millibus circiter XV agmen hostium claudebant, & novissimis præsidio erant, ex itinere nostros latere aperto aggressi, ⁷² circumvenire; & id conspicati Helvetii, qui in montem sese receperant, rursus instare & prælium redintegrare cœperunt. Romani ⁷³ conversa signa ⁷⁴ tripartitò intulerunt: prima ac secunda acies, ut victis ac submotis resisteret; tertia, ut venientes ⁷⁵ exciperet. Ita, ancipiti prælio, diu atque acriter pugnatum est. Diutius quum nostrorum impetum sustinere non possent, alteri se, ut cœperant, in montem receperunt; alteri ad impedimenta & ⁷⁶ carros suos se contulerunt. Nam hoc toto prælio, quum ab horâ septimâ ad vespèram pugnatum sit, aversum

jussit.] MSS omnes, & Edit. Rom. [ita uti—collocari; ac—compleri; & interea—conferri—jussit.] Quæ si vera sit Lectio: cum illud [ita ut,] cohærere nequeat cum indicativo isto [jussit:] necesse erit ut aliquid interciderit.

⁶⁸ Suo] MS. Vossii; suo equo. Quòd à Cæsaris perspicuitate non abhorret.

⁶⁹ E conspectu] Has voces immeritò suspectas habet Scaliger, alique; ut rectè notavit Davissius.

⁷⁰ Equato periculo] MSS omnes, & Edit. vet. æquato omnium periculo. Gr. Interpr. ἴσος ἀμα ΠΑΣΙΝ ὄντι τοῖς κινδύνοις. Cur vocem [omnium] omiserint Scaliger & Recentiores nihil causæ est, ni-

si quòd eadem vox paulò antè præcessit: Id, quod Cæsari non inusitatum.

⁷¹ Pilis missis.] Ineptos esse hic, qui [emissis] legendum conjiciunt, rectè ostendit D. Vossius.

⁷² Circumvenire] MSS. & Edit. Vet. circumvenère.

⁷³ Conversa] Deest in MS. Reg. & in Editionum Veterum aliquibus.

⁷⁴ Tripartitò] MSS plerique, & Edit. Vet. bipartitò. Græcus, τριχῆς; in editione Davisianâ. Cellarius eum citat, διχῆ.

⁷⁵ Exciperet] MSS. Reg. Eliens. & Vossii; sustineret.

⁷⁶ Et carros] MS. Reg. & ad carros.

averfum hostem videre nemo potuit. Ad multam noctem etiam ad Ant. Chr. impedimenta pugnatum est; propterea quod pro vallo carros obje- LVIII. cerant, & è loco superiore in nostros venientes tela conjiciebant, U. C. Varr. & nonnulli inter carros rotasque mataras ac tragulas 77 subjieiebant, DCXCVI. nostrosque vulnerabant. Diu quum esset pugnatum, impedimentis castrisque nostri potiti sunt. Ibi Orgetorigis filia, atque unus è filiis captus est. Ex eo prælio circiter millia hominum cxxx superfuerunt: eaque totâ nocte continenter ierunt: 78 Nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonum die IV pervenerunt; quum & propter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum, nostri triduum morati, eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingones litteras nunciosque misit, ne eos frumento, neve aliâ re, juvarent: qui si juvissent, se eodem loco 79 illos, quo Helvetios, habiturum. Ipse, triduo intermisso, cum omnibus copiis eos sequi cœpit.

HELVETII, omnium rerum inopiâ adducti, legatos de deditione § XXI. ad eum miserunt. Qui quum eum in itinere convenissent; seque Helvetii Cæsari se dedunt, domumque redeunt. atque eos in eo loco, quo tum essent, suum adventum expectare jussisset; paruerunt. Eò postquam Cæsar pervenit; obsides, arma, servos, qui ad eos perfugissent, poposcit. Dum ea conquiruntur, & conferuntur: nocte intermissâ, circiter hominum millia IV ejus pagi, qui 80 Urbigenus appellatur; sive timore perterriti, ne, armis traditis, supplicio afficerentur; sive spe salutis inducti, quod, in tantâ multitudine dedititiorum, suam fugam aut occultari aut omnino ignorari posse existimarent; 81 primâ nocte ex castris Helvetiorum egressi, ad Rhenum finesque Germanorum contenderunt. Quod ubi Cæsar rescivit; quorum per fines 82 ierant, his, uti conquirent & reducerent, si sibi purgati esse vellent, imperavit; reductos, in hostium numero habuit. Reliquos omnes, obsidibus, armis,

C

per-

77 Subjieiebant.] Valdè ineptire eos, qui [abjieiebant] reponunt, rectè hic notat D. Vossius.

78 Nullam partem noctis.] Quidam reponunt, Nullâ parte: Quomodo & in Vossii MS. scriptum est. Sed MSS plerique, Nullam partem: Quæ & elegantior est lectio; quanquam utrumque satis Latine dicitur.

79 Illos.] In MSS Reg. Eliens. & Vossii, deest hæc vox: Nullo aut sensû aut Latinitatis detrimento.

80 Urbigenus.] Sic MS Reg. & Edit. Romana. Quam lectionem veriore esse ostendit Cellarius in locum, & Davisius ex Cluverio & Cellario, Al. Verbigenus.

81 Primâ nocte.] Sic MSS Eliens.

& Vossii. Sanamque esse hanc & elegantem Lectionem, allatis exemplis ostendit Davisius. MS Reg. [primâ horâ noctis.] Edit. Romana; & Scaligeri, aliaque, [primâ noctis vigiliâ.] Quorum utrumque, interpretamentum est.

82 Ierant.] Sic MSS & Editi. Ciceronius legendum censer, irent. Sed nihil opus. Poterat enim Cæsar imperare iis, non modò quorum per fines irent Helvetii, sed & quorum per fines ierant; uti conquirent & reducerent, si sibi purgati esse vellent. Quinimo istud conquirere, magis est eorum, quorum per fines ierant, quàm quorum per fines irent.

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

per fugis traditis, in deditionem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos, in fines suos, unde erant profecti, reverti iussit; & quòd, omnibus frugibus amissis, domi nihil erat quo famem tolerarent, Allobrogibus imperavit ut his frumenti copiam facerent: ipsos, oppida vicòsque, quos incenderant, restituere iussit. Id eà maximè ratione fecit, quòd noluit eum locum, unde Helvetii discesserant, vacare; ne, propter bonitatem agrorum, Germani, qui trans Rhenum incolunt, è suis finibus in Helvetiorum fines transfirent, & finitimi Galliæ provinciæ Allobrogibusque essent. Boios, petentibus Æduis (quòd egregià virtute erant ⁸³ cogniti) ut in finibus suis collocarent, concessit: Quibus illi agros dederunt; ⁸⁴ quòsque postea in parem juris libertatisque conditionem, atque ipsi erant, receperunt. In castris Helvetiorum, tabulæ repertæ sunt litteris Græcis confectæ, & ad Cæsarem ⁸⁵ perlata; quibus in tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum qui arma ferre possent; & item separatim pueri, senes, mulierisque. Quarum omnium rerum summa erat, capitum Helvetiorum millia CCLXIII; Tulingorum, millia XXXVI; Latobrigorum, ⁸⁶ XIV; Rauracorum XXIII; Boiorum, XXXII; ex his, qui arma ferre possent, ad millia XCII. Summa omnium ⁸⁷ fuerat ad millia CCCLXVIII. Eorum, qui domum redierunt, censu habito, ut Cæsar imperaverat, repertus est numerus, millium CX.

§. XXII.
Galli de Cæsaris victoriâ gratulantur.

BELLO Helvetiorum confecto; totius fere Galliæ legati, principes civitatum, ad Cæsarem gratulatum convenerunt. “Intelligere, sese, tametsi pro veteribus Helvetiorum injuriis populus R. ab iis, pœnas bello repetisset, tamen eam rem non minùs ex usu terræ, Galliæ quàm populi R. accidisse: propterea quòd eo consilio florentissimis rebus domos suas Helvetii reliquissent, ut toti Galliæ bellum inferrent, imperioque potirentur: locumque domicilio ex magnâ copiâ deligerent, quem ex omni Galliâ opportunissimum, ac fructuosissimum judicassent; reliquasque civitates stipendiarias haberent.” Petierunt, uti, sibi concilium totius Galliæ in diem certam indicare, idque Cæsaris voluntate facere, liceret; Sese habere quasdam res, quas è communi consensu ab eo petere vellent.” Eà re permiscâ, diem concilio constituerunt; & jurejurando, ne quis enunciaret, nisi quibus communi concilio mandatum esset, inter se fanxerunt.

§. XXIII.

E O concilio dimisso, iidem principes civitatum, ⁸⁸ qui antè fuerant,

⁸³ Cogniti] Eruditè hanc vocem, quam agnoscunt omnes MSS, perperam à Scaligero omissam, reduxit Davissus, & exemplis probam esse demonstrat.

⁸⁴ Quosque] Sic MSS Eliens. & Vossii, & Editi. MS Reg. *esque*.

⁸⁵ Perlata] MSS Reg. Eliens. &

Vossii, & Editi. Vett. *relata*. Quod idem est.

⁸⁶ XIV.] MS Reg. & Editi. Rom. XXIII.

⁸⁷ Fuerat.] MS Reg. *fuerant*. MSS Eliens. & Vossii, & Editi. Rom. *fuèrunt*.

⁸⁸ Qui antè fuerant, ad Cæsarem revert-

erant, ad Cæsarem reverterunt; petieruntque, uti sibi ⁸⁹ secretò de Ante Chr.
 suâ omniumque salute cum eo agere liceret. Fâ re impetratâ, sese LVIII.
 omnes flentes Cæsari ad pedes projecerunt: "Non minùs se id con- U. C. Varr.
 ,, tendere & laborare, ne ea, quæ dixissent, enunciarentur, quàm uti ea, DCXCVI.
 ,, quæ vellent, impetrarent; propterea quòd, si enunciatum esset, sum- Et apud eum
 ,, mum in cruciatum se venturos viderent." Locutus est pro his de Germano-
 Divitiacus Æduus: "Galliæ totius factiones esse duas; harum al- rum, Ario-
 ,, terius principatum tenere Æduos, alterius Arvernos. Hi quum vistro duce
 ,, tantopere de potentatu inter se multos annos contenderent, fac- in Galliam
 ,, tum esse, uti ab Arvernīs Sequanisque Germani mercede accerfe- ingressu que-
 ,, rentur. Horum primò circiter millia xv Rhenum transisse: post- tinnit.
 ,, eaquam agros & cultum & copias Gallorum homines feri ac bar-
 ,, bari adamassent, transductos plures: nunc esse in Galliâ ad C &
 ,, xx millium numerum: cum his Æduos, eorùmque clientes, semel
 ,, atque iterum armis contendisse; magnam calamitatem pulsos ac-
 ,, cepisse; omnem nobilitatem, omnem Senatum, omnem equita-
 ,, tum amisisse. Quibus præliis calamitatibusque fractos qui & suâ
 ,, virtute & populi R. hospitio atque amicitia plurimum antè in
 ,, Galliâ potuissent, coactos esse Sequanis obsides dare nobilissimos
 ,, civitatis, & jurejurando civitatem obstringere, sese neque obsides
 ,, repetituros, neque auxilium à populo R. imploratuos, neque re-
 ,, cusatuos quo minùs perpetuò sub illorum ditione atque imperio
 ,, essent. Unum se esse ex omni civitate Æduorum, qui adduci
 ,, non potuerit ut juraret, aut suos liberos obsides daret. Ob eam
 ,, rem se ex civitate profugisse, & Romam ad Senatum venisse, au-
 ,, xilium postulatam; quòd solus neque jurejurando, neque obsidi-
 ,, bus teneretur. Sed pejùs victoribus Sequanis, quàm Æduis vic-
 ,, tis accidisse: propterea quòd Ariovistus, Rex Germanorum, in e-
 ,, orum finibus confedisset; tertiàmque partem agri Sequani, qui es-
 ,, set optimus totius Galliæ, occupavisset; & nuñc de alterâ partē
 ,, tertiâ Sequanos decedere juberet, propterea quòd, paucis mensibus
 ,, antè, ⁹⁰ Harudum millia hominum xxiv ad eum venissent, qui-

C 2

,, bus

reverterunt.] Rectè hic reprehendit
 vir Doctissimus Joh. Davisius Ciac-
 conium, Faërum, & Scaligerum; qui
 vocabulum [fuerant,] immeritò su-
 spectam habent. Hæret tamen &
 ipse, sine causâ. Quod enim viti-
 osam interpunctionem causatur, quæ
 eos sefellerit; atque hoc modo le-
 gendum contendit, [qui antè fue-
 rant ad Cæsarem, reverterunt,] quan-
 quam hoc æquè latinum quidem
 est, at nihil tamen mutato opus.
 Quàm enim rectè dicitur, (ut dici-
 tur quidem rectissimè,) qui antè
 fuerant ad Cæsarem, reverterunt [sci-

licet ad Cæsarem;] tam rectè dici
 potest, qui antè fuerant [scilicet ad
 Cæsarem,] ad Cæsarem reverterunt.
 Nec ferè minùs usitatum est, Ante-
 cedentem in præcedenti parte com-
 matis subtriceri, quàm in sequenti.
 Paullò infra: Neque conferendum esse
 Gallicum [scilicet agrum,] cum Ger-
 manorum agro.

⁸⁹ Secretò] MSS Reg. Eliens. &
 Vossii, aliique; Secretò in oculis.
 Quorùm aut hoc, aut illud, è mar-
 gine irrepsit.

⁹⁰ Harudum millia hominum
 XXIV.] Meritò hic arguit Dionys.
 Vossius

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCCXCVI.

bus locus ac sedes pararentur. Futurum esse paucis annis, uti om-
nes à Galliae finibus pellerentur, atque omnes Germani Rhenum
transirent: ⁹¹ neque enim conferendum esse Gallicum cum Ger-
manorum agro, neque hanc consuetudinem victus cum illâ com-
parandam. Ariovistum autem, ut semel Gallorum copias proelio
vicerit, quod proelium factum sit Amagetobriae; superbè & cru-
deliter imperare, obsides nobilissimi cujusque liberos poscere, & in
eos ⁹² omnia exempla cruciatûs edere, si qua res non ad nutum
aut ad voluntatem ejus facta sit. Hominem esse barbarum, ira-
cundum, temerarium: non posse ejus ⁹³ imperia diutiùs sustine-
ri. ⁹⁴ Nisi quid in Cæsare populôque R. sit auxilii, omnibus
Gallis idem esse faciendum, quod Helvetii fecerunt, ut domo e-
migrant; aliud domicilium, alias sedes, remotas à Germanis, pe-
tant; fortunamque, quaecunque accadat, experiantur. Hæc si e-
nunciata Ariovisto sint, non dubitare quin de omnibus obsidibus,
qui

Vossius Ciacconium & Ursinum, qui vocem [hominum] expungendam volebant. Nam, præterquam quòd Harudes homines sic dicere potuit Cæsar, quomodo Gellius dixit homines Panos & homines Afros; (id quod notavit Vossius:) potest & ea quoque esse hujus loci constructio, ut Harudum millia hominum XXIV, idem sit quod, ex Harudibus millia hominum XXIV.

⁹¹ Neque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro.] Ineptissimus hic Ciacconius, qui hunc locum sic foedat; neque enim conferendum esse cum Gallico Germanorum agrum. Quasi verò non ob præstantiam aliquid ejusmodi esse possit, quod cum alio, longè utique deteriori, comparari omninò non debeat. Recentiorum quidem linguarum aliud hodiè est Idioma. Sed nimis clemens Davisius; qui emendationem istam Ciacconii, non necessariam appellat, & utrumque loquendi modum aequè commodum esse concedit.

⁹² Omnia exempla cruciatûs edere.] MSS plerique & Editt. Vett. [omnia exempla cruciatûsque edere.] Quæ Lectio quin & à Cæsaris manu fluxerit, dubitari non debere existimat Davisius: Exempla enim, gravissimas pœnas denotare. Et sanè vocabulum [exempla] eo intellectu a-

pud optimos Auctores occurrere, verissimum est. Quanquam in illis, quæ citat Vir doctissimus, locis [ego te exemplis excrucia vero pessimis;] & [novis exemplorum modis excruciatam;] non isto planè significatu usurpatur id vocabulum; quippe cum verbo [excruciare] conjunctum, quod verbum ipsum utique in se complectitur Panarum notionem. Sed fatendum tamen, (ut diximus.) Exempla simpliciter pro Cruciatibus usurpari posse; rectèque id dici posse, exempla edere, quod est gravissimis panis cruciatibusque afficere. At verò, si, [EXEMPLA edere,] Latine dicere licet; non utique &, [CRUCIATUS edere;] neque, [exempla cruciatûsque edere;] sed [exempla cruciatûs edere,] optimè. Quæ proinde vera est Lectio; neque altera illa à Cæsaris manu fluxere potuit.

⁹³ Imperia — sustineri.] MS Reg. imperium — sustinere. MS Eliens. & Edit. Rom. imperia — sustinere. Omnes, æquè Latine: Nisi quòd illud, [sustinere,] cum sit minùs vulgaris locutio, verisimile est ut sit verior lectio, neque ex [sustineri] mutata.

⁹⁴ Nisi quid.] MSS & Editt. Vett. eleganter, Nisi siquid. Quod à Scæligero & Recentioribus cur mutatum, eequidem non video.

„ qui apud eum sint, gravissimum supplicium sumat. Cæsarem, Ante Chr.
 „ vel auctoritate suâ atque exercitûs, vel recenti victoriâ, vel nomi- LVIII.
 „ ne populi R. detertere posse, ne major multitudo Germanorum U. C. Varr.
 „ Rhenum transducatur; Galliâmq̃ omnem ab Ariovisti injuriâ DCXCVI.
 „ posse defendere.

HAC oratione à Divitiaco habitâ; omnes, qui aderant, magno §. XXIV.
 fletu auxilium à Cæsare petere cœperunt. Animadvertit ⁹⁵ Cæsar,
 unos ex omnibus Sequanos nihil earum rerum facere, quas cæteri
 facerent; sed tristes, capite demisso, terram intueri. Ejus rei quæ
 caussa esset, miratus, ex ipsis quæsit. Nihil Sequani respondere,
 sed in eâdem tristitiâ taciti permanere. Quum ab iis sæpius quære-
 ret, neque ullam omnino vocem exprimere posset; idem Divitiacus
 Æduus respondit; “ Hoc esse ⁹⁶ miseriorem graviorémque fortu-
 „ nam Sequanorum, quàm reliquorum; quòd soli nec in occulto
 „ quidem queri, nec auxilium implorare auderent; absentisque Ari-
 „ ovisti crudelitatem, velut si coram adesset, horrerent; propterea
 „ ⁹⁷ quòd reliquis tamen fugæ facultas daretur; Sequanis verò, qui
 „ intra fines suos Ariovistum recepissent, ⁹⁸ quorum oppida omnia
 „ in potestate ejus essent, omnes cruciatus essent perferendi.” His re-
 bus cognitis, Cæsar Gallorum animos verbis confirmavit: pollicitus-
 que est, “ sibi eam rem curæ futuram: magnam se habere spem,
 „ & beneficio suo & auctoritate adductum Ariovistum, finem inju-
 „ riis facturum.

HAC oratione habitâ, concilium dimisit. Et secundùm ea mul- §. XXV.
 tæ res eum hortabantur, quare sibi eam rem cogitandam & suscipi-
 endam putaret: Inprimis, quòd Æduos, fratres consanguineosque sæ-
 penumerò ab Senatu appellatos, in servitute atque in ditione videbat
 Germanorum teneri; eorûmq̃ obfides esse apud Ariovistum ac Se-
 quanos intelligebat: quod, in tanto imperio populi Romani, turpissi-
 mum sibi & Reipublicæ esse arbitrabatur. Paullatim autem Germa-
 nos consuescere Rhenum transire, & in Galliam magnam eorum
 multitudinem venire, populo Romano periculosum videbat. Neque
 sibi homines feros ac barbaros ⁹⁹ temperaturos existimabat, quin,
 quum omnem Galliam occupâssent, ut * antè Cimbri Teutonique * Ante Chr.
 fecissent, in Provinciam exirent, atque inde in Italiam contenderent: *circa 109.*
 præsertim quum Sequanos à Provinciâ nostrâ Rhodanus divideret. U. C. Varr.

C 3

Quibus ⁶⁴⁵,

⁹⁵ Cæsar, unos ex omnibus] MSS
 Reg. Eliens. & Vossii; Cæsar unus
 ex omnibus. Corruptè.

⁹⁶ Miseriorem graviorémque fortu-
 nam] MSS Reg. & Eliens. & E-
 dit. Rom. miseriorem fortunam &
 graviozem.

⁹⁷ Quòd reliquis tamen fuga &c.]
 Sic MSS Reg. & Eliens. & Edit.
 Romana. Al. [quòd reliquis tantum
 fuga &c.] MS Vossii unus exhibet,

*tantum; alius, tanta. Vera Lectio
 est, tamen. Et est elegans ἀποσπώ-
 πους, [quòd reliquis, si Ariovistum
 expellere non poterant, at fuga ta-
 men facultas &c.] Vide infra ad
 Lib. 2. §. 16. & De Bello Civ. Lib.
 1. §. 57.*

⁹⁸ Quorum] MS Reg. quorum-
 que.

⁹⁹ Temperaturos] MSS plerique,
 obtemperaturos. Corruptè.

Ante Chr. Quibus rebus quàm maturrimè occurrendum putabat. Ipse autem
 LVIII. Ariovistus, tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumpserat, ut fe-
 U. C. Varr. rendus non videretur.

DCXCVI.

§ XXVI.

Cæsaris lega-
 tio ad Ario-
 vistum.

QUAMOBREM placuit ei, ut ad Ariovistum legatos mitteret, qui
 ab eo postularent, ut "aliquem locum medium utriusque colloquio
 deligeret; velle sese de Rep. & summis utriusque rebus cum eo
 agere." Ei legationi Ariovistus respondit: "Si quid ipsi à Cæ-
 sare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; ¹ si quid ille se ve-
 lit, illum ad se venire oportere. Præterea, se neque sine exercitu
 in eas partes Galliæ venire audere, quas Cæsar possideret; neque
 exercitum, sine magno ² commeatu atque ³ emolumento, in u-
 num locum contrahere posse. Sibi autem mirum videri, quid in
 suâ Galliâ, quam bello vicisset, aut Cæsari, aut omnino populo
 Romano, negotii esset." His responsis ad Cæsarem relatis, iterum
 ad eum Cæsar legatos cum his mandatis mittit: "4 Quoniam, tan-

* Ante Chr.
 59 U. C.
 Varr. 695.

to suo populique Romani beneficio affectus, (quum in * consula-
 tu suo rex atque amicus à Senatu appellatus esset,) hanc sibi po-
 puloque Romano gratiam referret, ut in colloquium venire invi-
 tatus gravaretur, neque de communi re ⁵ dicendum sibi & cog-
 noscendum putaret; hæc esse, quæ ab eo postularet; primum,
 ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Gal-
 liam transduceret: deinde obsides, quos haberet ab Æduis, redde-
 ret; Sequanisque permitteret, ut, quos illi haberent, voluntate ejus
 reddere illis liceret: neve Æduos injuriâ laceraret: neve his, so-
 ciisque eorum, bellum inferret. ⁶ Si id ita fecisset; sibi populoque
 Rom. perpetuam gratiam atque amicitiam cum eo futuram. Si
 non impetraret; quoniam, † M. Messalâ, M. Pisone, Coss. Se-
 natus censuisset, uti, quicumque Galliam provinciam obtineret, quod
 commodo Reipublicæ facere posset, Æduos cæterosque amicos po-
 puli Romani defenderet; se Æduorum injurias non neglecturum."

† Ante Chr.
 61, U. C.
 Varr. 693.

§. XXVII.

Ejusque Re-
 sponsio.

Ad hæc Ariovistus respondit: "Jus esse belli, ut, qui vicissent,
 iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent: ⁷ itidem
 "populum Romanum victis non ad alterius præscriptum, sed ad su-
 ,, um

¹ Siquid ille se velit] MSS Reg.
 & Vossii; Siquid ille à se velit.
 Quomodo supra; siquid ipsi à Cæsa-
 re &c.

² Commeatu] Merito hic ridet D.
 Vossius Ciacconium & Ursinum: qui
 reponunt, comitatu.

³ Emolumento] Alii hic ex con-
 jecturâ legunt, molimento: Alii, e-
 molumentum, idem significare ma-
 lunt, quod molimentum. Cellarius
 legi posse censet, emolimentum. Gr.
 Interpr. ἀρχολία

⁴ Quoniam— hanc sibi—; hæc

esse &c.] Pessimâ interpunctione, in
 quibusdam Editis, mirè turbatur hæc
 sententia, per se satis perspicua.

⁵ Dicendum] Ineptè reponit Fa-
 ernus; descendum.

⁶ Si id fecisset.] MSS. & Edit.
 Vetr. Si id ita fecisset. Quæ & vera
 Lectio. Gr. Interpr. εἰ μὴ ἔτα
 ποιεῖς.

⁷ Itidem] Sic MS. Vossii. Edit.
 Romana & Davisius, item. MS E-
 lienlis, Scaliger & recentiores, cor-
 ruptè; idem.

„um arbitrium, imperare consueſſe. Si ipſe populo Rom. non præ-
 „ſcriberet, quemadmodum ſuo jure uteretur; non oportere ſe à po-
 „pulo Romano in ſuo jure impediri. Æduos ſibi, quoniam belli for-
 „tunam tentäſſent, & armis congreſſi ac ſuperati eſſent, ſtipendiari-
 „os eſſe factos. Magnam Cæſarem injuriam facere, qui ſuo ad-
 „ventu veſtigialia ſibi deteriora faceret. Æduis ſe obſides redditu-
 „rum non eſſe: neque iis, neque eorum ſociis, injuriâ bellum illa-
 „turum; ſi in eo manerent, quod ⁸ conveniſſet, ſtipendiûmque
 „quotannis penderent: Si id non feciſſent: ⁹ longè ab his fraternum
 „nomen populi Romani abſuturum. Quod ſibi Cæſar denunciaret
 „ſe Æduorum injurias non neglecturum; neminem ſecum ſine ſuâ
 „perniciæ contendiſſe. Quum vellet, congredereſſe: intellecturum
 „quid invicti Germani, exercitatiſſimi in armis, qui ¹⁰ intra * annos
 „xiv teſtum non ſubiſſent, virtute poſſent.

Ante Chr.
 LVIII.
 U. C. Varr.
 DCXCVI.

* Ab anno
 U. C. Varr.
 682. Ante
 Chr. 72.

HÆC eodem tempore Cæſari mandata referebantur; & legati ab
 Æduis & Treviris veniebant: Ædui, queſtum, quod ¹¹ Harudes,
 „qui nuper in Galliam transportati eſſent, fines eorum popularen-
 „tur; ſeſe, ne obſidibus quidem datis, pacem Arioviſti redimere
 „potuiſſe:” Treviri autem, “pagos centum Suevorum ad ¹² ri-
 „pam Rheni conſediſſe, qui Rhenum tranſire conarentur; iis præ-
 „eſſe Naſuam & Cimberium fratres.” Quibus rebus Cæſar vehe-
 „menter commotus maturandum ſibi exiſtimavit, ne, ſi nova ma-
 „nus Suevorum cum veteribus copiis Arioviſti ſeſe conjunxiſſet, mi-
 „nùs facilè reſiſti poſſet. Itaque, re frumentariâ quàm celerrimè po-
 „tuit comparatâ, magnis itineribus ad Arioviſtum contendit.

§. XXVIII.
 Cæſar exerci-
 tum ſuum
 adverſus
 Arioviſtum
 ducit.

QUUM tridui viam proceſſiſſet; nunciatum eſt ei, Arioviſtum §. XXIX.
 cum ſuis omnibus copiis ad occupandum Veſontionem, quod eſt
 oppidum maximum Sequanorum, contendere; triduique viam à
 ſuis finibus proceſſiſſe. Id ne accideret, magnopere præcavendum
 ſibi Cæſar exiſtimabat. Namque omnium rerum, quæ ad bellum
 uſui erant, ſumma erat in eo oppido ¹³ facultas: idque naturâ loci
 ſic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem;

C 4

propterea

⁸ Conveniſſet] Peſſimè Libri non-
 nulli, conveniſſent.

⁹ Longè ab his — abſuturum]
 MSS Reg. Elienſ. & Voſſii, longè
 his; Quod perinde eſt. Quam au-
 tem emendationem amplectuntur
 Faſſinus, Uſſinus, Lipſius & Frein-
 ſhemius, ut futurum legant pro ab-
 ſuturum; proſus nihili eſt.

¹⁰ Intra annos XIV.] MSS non-
 nulli, inter. Quod & latinè item
 dicitur.

¹¹ Harudes] MS Reg. & Edit.

Rom. Harudes Tergali.

¹² Ripam] MSS Reg. Elienſ. &
 Voſſii, ripas. Græcus, ῥίπας. Quod
 mutârunt ii, qui ripas etiam ex u-
 nâ parte fluminis dici nescierunt.
 Infrâ, Lib. 6. §. 27. Quæ ad
 RIPAS (ſic in optimis Codici-
 bus ſcriptum eſt) Ubiorum continge-
 bat. Et alibi ſæpe.

¹³ Facultas] In plerisque Codi-
 cibus, Librariorum inſcitâ, difficult-
 tas.

Ante Chr.
1711.
U. C. Varr.
DCXCVI.

§. XXX.
Cæsaris mili-
tium timor &
perturbatio.

propterea quòd flumen ¹⁴ Dubis, ut circino circumductum, pœnè totum oppidum cingit; reliquum spatium, quod ¹⁵ est non ampliùs pedum DC, quàm flumen intermittit, mons continet magnâ altitudine, ita ut ¹⁶ radices ejus montis ex utrâque parte ripæ fluminis contingant: Hunc murus circumdatus arcem efficit, et cum oppido conjungit. Huc Cæsar magnis diurnis nocturnisque itineribus contendit; occupatoque oppido, ibi præsidium collocat.

DUM paucos dies ad Vefontionem, rei frumentariæ commeatûsque causâ, moratur: ex percunctatione nostrorum, vocibusque Gallorum ac mercatorum, (qui “ ingenti magnitudine corporum Germanos, manos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse” prædicabant; “ sæpenumerò sese cum iis congressos, ne vultum quidem atque aciem oculorum ¹⁷ ferre potuisse;”) tantus subito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret. Hic primùm ortus est ¹⁸ timor à tribunis militum ac præfectis, reliquisque, qui ex Urbe, amicitiae causâ, Cæsarem secuti, ¹⁹ magnum periculum miserabantur; quòd non magnum in re militari usum habebant. Quorum alius, ²⁰ aliâ causâ illatâ, quam sibi ad proficiscendum ²¹ necessariam esse diceret; petebat, ut ejus voluntate discedere liceret: Nonnulli, pudore adducti, ut timoris suspicionem vitarent, remanebant. Hi neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere poterant: abditi in tabernaculis aut suum fatum querebantur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur. Vulgò totis castris testamenta obsignabantur.

Horum

¹⁴ Dubis] Sic rectè restituit Cellarius: cùm in MSS corruptè scriptum sit, *AdduafDubis*, *AlduafDubis*, &c.

¹⁵ Non est ampliùs] MSS omnes; est non ampliùs. Quod à Recentioribus sine causâ muratum.

¹⁶ Radices ejus montis ex utrâque parte ripæ fluminis contingant.] MSS Reg. & Vossii, — ex utrâque parte fluminis contingant; omisâ voce, *ripe*. Quæ Lectio ferri quoque potest. Neque enim minùs latinè dicitur, *radices montis ex utrâque parte fluminis contingere*, (nimirum *constringere fluxum ex utraque parte*;) quàm *ripas fluminis contingere ex utrâque parte radices montis*. Interpr. Græc. ὅρας τῆς αἰμφοτέρωθεν εἰς τὸ ποταμὸν καθήκοντι.

¹⁷ Ferre] MSS Reg. Eliens. & Vossii dicebant ferre.

¹⁸ Timor] Hanc vocem, *Cæsaris* perspicuitati congruenter, ex MS Re-

gio & vet. Edit. Romanâ, reduxi; cùm in aliis desit. Græcus, ὁ δὲ τῷ ποταμῷ ὁ ΦΟΒΟΣ &c.

¹⁹ Magnum periculum miserabantur, quòd &c.] Desunt hæc in plurimis MSS. Unde excidisse videntur, propter vocem [*magnum*] proximè repetitam. Pro, *miserabantur*, legunt Muretus & Ursinus, *esse rebantur*. Quos ineptiæ rectè arguit D. Vossius, cùm Cæsar jam infra eòdem modo loquatur; *commune periculum miserabantur* &c.

²⁰ Aliâ causâ illatâ.] Rectè hic iterum annotat Vossius; nugari Ciacconium & Ursinum, qui legunt, [*causâ allatâ*]; cùm Cæsar alibi vocem [*inferre*] eodem significatu usurpet.

²¹ Necessariam esse diceret] Sic optimè ex Edit. Vett. Davissius; cum Scaliger & Recentiores malè edidissent, — *duceret*. Græcus, ἰλῆγον.

Horum vocibus ac timore, paullatim etiam ii, qui magnum in castris usum habebant, milites centurionesque, quique equitatu praerant, perturbabantur. Qui se ex his minus timidos existimari volebant, non se hostem vereri, sed angustias²² itineris, & magnitudinem sylvarum, quae inter eos atque Ariovistum intercederent, aut rem frumentariam, ut satis commodè supportari posset, timere dicebant. Nonnulli etiam Caesari renunciabant; cum castra moveri ac signa ferri iussisset, non fore dicto audientes milites, neque, propter timorem, signa laturos.

HÆC quum animadvertisset Caesar; convocato concilio, omniumque ordinum ad id concilium adhibitis centurionibus, vehementer eos inculpavit: "Primum, quod, aut quam in partem, aut quo consilio ducerentur, sibi quaerendum aut cogitandum putarent. Ariovistum, * se Consule, cupidissime populi Romani amicitiam appetisse. Cur hunc tam temere quisquam ab officio discessurum judicaret? Sibi quidem persuaderi, cognitis suis potestatis, atque æquitate conditionum perspecta, eum neque suam neque populi Romani gratiam repudiaturum. Quod si, furore atque amentia impulsus, bellum intulisset; quid tandem vererentur? aut cur de sua virtute, aut de ipsius diligentia, desperarent? Factum ejus hostis periculum † patrum nostrorum memoria, quum, Cimbris & Teutonis à C. Mario pulsus, non minorem laudem exercitus, quam ipse imperator, ‡ meritis videbatur. Factum etiam nuper in Italia, † servili tumultu; quos tamen²⁴ aliquis, quid usus ac disciplina, quam à nobis acceperant, sublevaret: Ex quo judicari posset, quantum haberet in se boni constantia; propterea quod, quos aliquandiu inermes sine causa timuissent, hos postea armatos ac victores superassent. Denique²⁵ Germanos hos esse eosdem, quibuscum saepenumero Helvetii congressi, non solum in suis, sed etiam in illorum finibus, plerumque superassent; qui tamen pares esse nostro exercitui non potuerint. Si quos adversum proelium, & fuga Gallorum, commoveret; hos, si quaerent, reperire posse, diuturnitate belli defatigatis Gallis, Ariovistum, quum multos menses castris ac paludibus se²⁶ continuisset, neque sui potestatem fecisset, desperantes jam de pugna & dispersos subito adortum, magis ratione ac consilio quam virtute vicisse. Cui rationi contra homines barbaros atque imperitos locus fuisset, hæc²⁷ ne ipsum quidem sperare nostros exercitus capi posse.

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

§. XXXI.

Ejus Oratio

ad milites

animandos.

* Ante Chr.

9. U. C.

Varr. 695.

† Ante Chr.

101. U. C.

Varr. 653.

† Ante Chr.

71. U. C.

Varr. 683.

²² Itineris] MS Reg. & Edit. Rom. locorum.

²³ Meritis] MS Reg. & Edit. Rom. meritis esse.

²⁴ Aliquis usus] MSS omnes, & Edit. Vett. aliquid. Quæ & verior lectio. Græc. Interpr. μέγα.

²⁵ Germanos] Sic MS Reg. Al. deest.

²⁶ Continuisset] MSS, tenuisset.

²⁷ Ne ipsum quidem sperare] Merito hæc ridet D. Vossius Erantium; qui sperare, pro timere, positum ait; ipsumque, non Ariovistum, sed Caesarem videlicet, lepidus intellexit.

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

„ posse. ²⁸ Qui suum timorem in rei frumentariæ simulationem;
„ angustiasque itinerum, conferrent; facere arroganter: quum aut
„ de officio Imperatoris desperare, aut ei præscribere, viderentur.
„ Hæc sibi esse curæ: frumentum Sequanos, Leucos, Lingones
„ subministrare: jamque esse in agris frumenta matura. De itinere,
„ ipsos brevi tempore judicatu. Quod non fore dicto audientes
„ ²⁹ milites, neque signa laturi dicantur; nihil se eâ re commoveri:
„ Scire enim, quibuscumque exercitus dicto audiens non fuerit; aut,
„ malè re gestâ, fortunam defuisse; aut, aliquo facinore comperto,
„ avaritiam esse convictam: ³⁰ Suam innocentiam, perpetuâ vitâ;
„ felicitatem, Helvetiorum bello esse perspectam. Itaque se, quod
„ in longiorem diem collaturus esset, repræsentaturum; & proximâ
„ nocte, de quartâ vigiliâ, castra moturum: ut quamprimum in-
„ telligere posset, utrùm apud eos pudor atque officium, an timor,
„ plus valeret. Quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum
„ solâ decimâ legione iturum, de quâ non dubitaret; sibi que eam
„ Prætoriam cohortem futuram.” Huic legioni & Cæsar indulse-
rat præcipuè, & propter virtutem confidebat maximè.

§. XXXII.

HAC oratione habitâ, mirum in modum conversæ sunt omnium
mentes, summâque alacritas & cupiditas belli gerendi innata est:
princepsque decima legio per tribunos militum ei gratias egit, quod
de se optimum judicium fecisset; seque esse ad bellum ³¹ gerendum
paratissimam confirmavit: inde reliquæ legiones ³² per tribunos mi-
litum & primorum ordinum centuriones egerunt, uti Cæsari satisfac-
cerent: “ Se neque unquam dubitasse, neque timuisse; neque de
„ summâ belli suum judicium, sed Imperatoris esse, existimavisse.”
Eorum satisfactione acceptâ; & itinere exquisito per Divitiacum,
(quod ex aliis ³³ Gallis ei maximam fidem habebat,) ut millium am-
plius ³⁴ quadraginta circuitu locis apertis exercitum duceret; de quar-
tâ vigiliâ, uti dixerat, profectus est. Septimo die, quum iter non
inter-

²⁸ Qui suum timorem in rei fru-
mentaria simulationem &c.] Neque
minus meritò idem Vir Doctissimus
Vrsinum & Ciacconium hîc ineptiæ
arguit, qui isto modo hunc locum
corrumpendum vellent; Qui sui ti-
moris simulationem in rem frumenta-
riam &c. Quasi verò timor iste, si-
mulatus tantummodo, non utique
verus, fuisset.

²⁹ Milites] Vocem hanc, in ple-
risque Codd. omissam, rectè resti-
tuit ex quibusdam Vett. Editioni-
bus Davissius. Græcus, *σεπτιοτάτοι*.

³⁰ Suam innocentiam, perpetuâ vi-
tâ; felicitatem, Helvetiorum bello

&c.] Ità pulcherrimè restituerunt
Editi Recentiores; quomodò &
Græcus Interpres aut legit, aut le-
gendum conjecit; cum in MSS.
corruptè scriptum sit, *suam innocen-
tiam perpetuâ vita felicitate, Helvetio-
rum bello* &c.

³¹ Gerendum] Deest in MS Reg.

³² Per tribunos—&—centurio-
nes] Nonnulli Codices; cum tribu-
nis—&—centurionibus.

³³ Gallis] Deest in plerisque MSS.

³⁴ Quadraginta.] MSS Reg. Eli-
ens. & Vossii, & Edit. Rom. *quing-
uaginta*.

intermitteret, ab exploratoribus certior factus est; Ariovisti copias à nostris, millibus passuum IV & XX abesse.

COGNITO Cæsaris adventu, Ariovistus legatos ad eum mittit: „ quod antea de colloquio postulâset, id per se fieri licere; quoni- „ am propius accessisset, séque id sine periculo facere posse existi- „ maret.” Non respuit conditionem Cæsar: jamque eum ad sani- tatem reverti arbitrabatur, quum id, quod antea petenti denegâset, ultro polliceretur: magnamque in spem veniebat, pro suis tantis po- pulique Romani in eum beneficiis, cognitis suis postulatis, fore uti pertinaciâ desisteret. Dies colloquio dictus est, ex eo die quintus. Interim, quum sæpe ultro citroque legati inter eos mitterentur, A- riovistus postulavit, “ ne quem peditem ad colloquium Cæsar addu- „ ceret: vereri se, ne per insidias ab eo circumveniretur: uterque „ cum equitatu veniret: aliâ ratione se non esse venturum.” Cæ- sar, quod neque colloquium, interpositâ causâ, tolli volebat; neque salutem suam Gallorum ³⁵ equitatu committere audebat; commo- dissimum esse statuit, omnibus equis Gallis equitibus detractis, ³⁶ le- gionarios eò milites legionis decimæ, cui ³⁷ maximè confidebat, im- ponere; ut præsidium quàm amicissimum, si quid opus facto esset, haberet. Quod cum fieret, non irridiculè quidam ex militibus deci- mæ legionis dixit; “ Plus, quàm pollicitus esset, Cæsarem facere: „ pollicitum, in cohortis prætoris loco decimam legionem habitu- „ rum; nunc, ad equum rescribere.

PLANICIES erat magna, & in eâ tumulus terreus fatis grandis. Hic locus æquo ferè spatio ab castris ³⁸ utrisque aberat. Eò, ut erat dictum, ad colloquium venerunt. Legionem Cæsar, quam equis devexerat, passibus CC ab eo tumulo constituit: item equites Ario- visti pari intervallo constiterunt. Ariovistus, ut ex equis colloque- rentur, &, præter se, denos ut ad colloquium adducerent, postulavit. Ubi eò ventum est; Cæsar, initio orationis, sua Senatûsque in eum beneficia commemoravit; “ quod rex appellatus esset à Senatu, quod „ amicus; quod munera amplissima missa: quam rem & paucis „ contigisse, & à Romanis pro maximis hominum officiis consue- „ visse tribui” docebat: “ illum, quum neque aditum neque causam „ postulandi justam haberet, beneficio ac liberalitate suâ ac Senatûs, „ ea præmia consecutum.” Docebat etiam, “ quàm veteres quàm- „ que justæ causæ necessitudinis ipsis cum Æduis intercederent; „ quæ Senatûs consulta, quoties, quàmque honorifica, in eos facta „ essent: ut, omni tempore, totius Galliæ principatum Ædui tenu- „ issent, prius etiam quàm nostram amicitiam appetissent: Populi „ Romani hanc esse consuetudinem, ut socios atque amicos non „ modò

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCXCVI.

§. XXXIII.

Cæsaris cum

Ariovisto

colloquium.

§. XXXIV.

³⁵ Equitatu] MS Reg. & Edit.
Rom. equitibus.

³⁶ Legionarios eò] Edit. Rom. le-
gionarios eis &c. MSS Reg. & Vof-
li; in eos legionarios &c.

³⁷ Maximè] Sic MS Reg. Al.
quàm maximè.

³⁸ Utrisque] Plerique MSS. Ari-
ovisti & Cæsaris.

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCCXCVI.

„ modò nihil sui deperdere, sed gratiâ, dignitate, honore 39 auctori
 „ velit esse. Quod verò ad amicitiam populi Romani attulissent, id
 „ iis eripi quis pati posset? Postulavit deinde eadem, quæ legatis
 in mandatis dederat; „ ne aut Ædvis, aut eorum sociis, bellum in-
 „ ferret; obsides redderet; si nullam partem Germanorum domum
 „ remittere posset, at ne quos ampliùs Rhenum transire patere-
 „ tur.

§. XXXV.

ARIOVISTUS ad postulata Cæsaris pauca respondit; de suis
 virtutibus multa prædicavit: „ Transisse Rhenum 40 sese non suâ
 „ sponte, sed rogatum & accersitum à Gallis: non sine magnâ spe
 „ magnisque præmiis, domum propinquosque reliquisse: Sedes ha-
 „ bere in Galliâ, ab ipsis concessas; obsides, ipsorum voluntate da-
 „ tos; 41 stipendium, jure belli, quòd victores victis imponere con-
 „ sueverint: Non sese Gallis, sed Gallos sibi, bellum intulisse: om-
 „ nes Galliæ civitates ad se oppugnandum venisse, ac contra se castra
 „ habuisse; eas omnes copias, uno abs se prælio fusas ac superatas
 „ esse. 42 Si iterum experiri velint; paratum se decertare: sin pace
 „ uti 43 malint; iniquum esse de stipendio recusare, quod suâ vo-
 „ luntate ad id tempus pependerit. Amicitiam populi Romani
 „ sibi ornamento & præsidio, non detrimento, esse oportere; id-
 „ que se eâ spe petisse. Si per populum Romanum stipendium
 „ remittatur; & dediti subtrahantur; non minùs libenter sese re-
 „ cusaturum populi Romani amicitiam, quàm appetierit. Quòd
 „ multitudinem Germanorum in Galliam transducatur; id se suâ mu-
 „ niendi, non Galliæ impugnandæ, causâ facere: ejus rei testi-
 „ monium esse, quòd, nisi rogatus, non venerit; & quòd bellum
 „ non intulerit, sed defenderit. Se priùs in Galliam venisse, quàm
 „ populum Romanum. Nunquam ante hoc tempus exercitum po-
 „ puli Romani, Galliæ provinciæ 44 fines egressum. Quid sibi vel-
 „ let, cur in suas possessiones veniret? Provinciam suam esse hanc
 „ Galliam, sicuti illam nostram. Ut sibi concedi non oporteret, si
 „ in nostros fines impetum faceret; 45 sic iterum nos esse iniquos,
 „ quòd

39 Auctos] MS Vossii; auctiores.

40 Sese] In MS Reg. & Edit. Rom. deest.

41 Stipendium] Plerique Codd. [stipendium capere.] In MS Reg. deest, capere. Et fortè elegantius abesse poterit: Ut Syntaxis sit una; Sedes habere in Galliâ, ab ipsis concessas; obsides, ipsorum voluntate datos; stipendium, jure belli &c.

42 Si iterum experiri velint; paratum se decertare.] MSS Reg. Elienf. & Vossii [—se iterum paratum esse decertare.] Edit. Rom. [—iterum

paratum esse decertare.] Unde vera videtur lectio esse hæc: [—iterum paratum se decertare.] Ut tota periodus isto modo se habeat: Si iterum experiri velint; ITERUM paratum se decertare.] Græc. Interpres; ἔγωγε καὶ ἔτι ἰστούμενος ἔχω μὲν χεῖρας. Certe istud posterius, iterum, omninò male omiserunt Scaliger & Recentiores.

43 Malint] MSS. velint.

44 Fines] MSS plerique, finibus.

45 Sic iterum] MSS. sic item &c. Quod non erat temerè mutandum.

quod in suo jure se interpellaremus. ⁴⁶ Quod ex S. C. *Æduos* Ante Chr. LVIII. U. C. Varr. DCCXVI. appellatos amicos diceret; non tam barbarum se, neque tam im-
peritum esse rerum, ut non sciret, neque bello * *Allobrogum* proxi-
mo *Æduos* Romanis auxilium tulisse, neque ipsos in his con-
tentionibus, quas *Ædui* secum & cum *Sequanis* habuissent, auxi-
lio populi Romani usos esse. ⁴⁷ Debere se suspicari, simulatâ Cæ-
sarem amicitia, quod exercitum in Galliâ habeat, suâ opprimendi
causâ habere. ⁴⁸ Quod nisi decedat, atque exercitum deducat ex
his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habitu-
rum: Quod si eum interfecerit; multis se nobilibus, principibusque
populi Romani, gratum esse facturum. Id se ab ipsis per eo-
rum nuncios compertum habere; quorum omnium gratiam at-
que amicitiam ejus morte redimere posset. Quod si discessisset,
ac liberam sibi possessionem Galliæ tradidisset; magno se illum
præmio remuneraturum, &, quæcunque bella geri vellet, sine
ullo ejus labore & periculo confecturum.

MULTA à Cæsare in eam sententiam dicta sunt, quare " nego- §. XXXVI.
tio desistere non posset; & neque suam neque populi Romani
consuetudinem pati, uti optimè meritos socios desereret; neque se
judicare Galliam potius esse *Ariovisti*, quàm populi Romani.
* Bello superatos esse *Arvernos* & *Rutenos*, à Q. Fabio maximo; * Ante Chr. 121. U. C. Varr. 633.
quibus *Populus Romanus* ignovisset, neque in provinciam rede-
gisset, neque stipendium imposuisset. Quod si antiquissimum
quodque tempus spectari oporteret; populi Romani justissimum
esse in Galliâ imperium: si judicium Senatûs servari oporteret,
liberam debere esse Galliam, quam bello victam suis legibus uti
voluisset.

DUM hæc in colloquio geruntur; Cæsari nunciatum est, equi- §. XXXVII.
tes *Ariovisti* propius tumultum accedere, ⁴⁹ & ad nostros adequitare; Ab Ariovi-
si equitibus diremptum. lapides telâque in nostros conjicere. Cæsar loquendi finem fecit, se-
que ad suos recepit; suisque imperavit, ne quod omnino telum in
hostes rejicerent. Nam etsi sine ullo periculo ⁵⁰ legionis delectæ,
cum equitatu prælium fore videbat; tamen committendum non
putabat,

⁴⁶ Quod ex S. C. *Æduos* appellatos
amicos &c.] MSS Reg. & Vossii, in-
terponunt vocem [fratres:] &, pro
[ex S. C.] substituunt [a Senatu,] isto
modo: [Quod fratres à Senatu & a-
micos *Æduos* appellatos &c.] Quam
lectionem eruditè tuetur J. M. Bru-
tus. Nimirum, quod in MSS plu-
rimis erat scriptum, à Se, [scil. à
Senatu;] id à Librariis esse muratum
in, ex S. C. MS Eliensis, omisis
istis vocibus, habet; [Quod fratres
Æduos appellatos &c.]

⁴⁷ Debere] Rectè hic reprehendit

Davisius Faernum, qui tollendam
hanc vocem existimabat.

⁴⁸ Quod nisi] MSS. Qui nisi.

⁴⁹ Et ad nostros adequitare] Sic
MSS. & Edit. Vett. Græcus item,
καὶ ἵππων &c. Quæ Lectio cum sit
minùs ambigua; malè à Scaligero
& Recentioribus editum est, & no-
stros adequitare.

⁵⁰ Legionis delectæ] Ineptè hic
ex conjecturâ reponit *Ciacconius*; [le-
gioni delectæ.] Quem proinde meri-
tò arguit *Davisius*.

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCCXCVI.

§.XXXVIII.

*Ariovisti
perfidia &
crudelitas.*

putabat, ut, pulsus hostibus, dici posset eos à se ⁵¹ per fidem in colloquio circumventos. Posteaquam in vulgus militum ⁵² elatum est, ⁵³ quâ arrogantia in colloquio Ariovistus usus, omni Galliâ Romanis interdixisset; impetumque in nostros, ejus equites fecissent; eaque res colloquium diremisset: multò major alacritas, studiumque pugnandi majus exercitui ⁵⁴ injectum est.

BIDUO post, Ariovistus legatos ad Cæsarem mittit; “ velle se de his rebus, quæ inter eos agi cœptæ, neque perfectæ essent, agere cum eo: Ut aut iterum colloquio diem constitueret; aut, si id minùs vellet, ex suis legatis aliquem ad se mitteret.” Colloquendi causa Cæsari visa non est; & eò magis, quòd, pridie ejus diei, Germani retineri non ⁵⁵ potuerant, quin in nostros tela conjicerent. Legatum ex suis sese magno cum periculo ad eum missurum, & hominibus feris objecturum, existimabat. Commodissimum visum est, C. Valerium Proillum, C. Valerii Caburi filium, summâ virtute & humanitate adolescentem, (cujus pater à C. Valerio Flacco civitate donatus erat,) & propter fidem & propter linguæ Gallicæ scientiam, quâ multâ jam Ariovistus ⁵⁶ longinquâ consuetudine utebatur; & quòd in eo peccandi Germanis causa non esset; ad eum mittere: & M. Mettium, qui hospitio Ariovisti usus erat. His mandavit, ut, quæ diceret Ariovistus, cognoscerent, & ad se referrent. Quos quum apud se in castris Ariovistus conspexisset; exercitu suo præ-

⁵¹ *Per fidem*] Meritò quoque idem Vir Doctissimus temeritatis hic postulat Hotomannum; qui insciè admodum reponit, *perfidè*.

⁵² *Elatum*] MSS Reg. & Eliens. *delatum*.

⁵³ *Quâ arrogantia*—*interdixisset*; *impetumque*—*ejus equites fecissent*; *eaque res colloquium diremisset*.] Scribit *Davissius* ex Editt. Vett. [*colloquium* U T *diremisset*]; istamque voculam, *ut*, sententiæ necessariam existimat. Et sanè non modò Editt. Vett. verum & MSS quoque Reg. Eliens. & Vossii, voculam istam agnoscunt. Attamen Syntaxin attentius perpendenti, aut omittenda videbitur ea vox in posteriori parte sententiæ, aut interponenda in priori. Si enim istud, [*ea res colloquium diremisset*.] coherere nequit cum eo quod præcessit, [*quâ arrogantia*]; utique nec superius illud. [*impetum ejus equites fecissent*.] cum eodem satis aptè coherere poterit: Non enim *Equitum*, (quanquam *perfidorum*), sed *Ariovisti*, erat pro-

prie arrogantia. Adeoque legendum erit, [*impetumque*—*ejus equites ut fecissent*, *eaque res colloquium diremisset*.] Sin autem priori illâ in parte rectè omitti potest vocabulum, *ut*; (quomodo in omnibus quidem MSS omisium est;) rectè quoque & in posteriori poterit omitti.

⁵⁴ *Injectum est*.] Cùm Græc. Interpres habeat *ἐνέψυ*; ingeniosè conjicit Vir Doctissimus *Jos. Wasse* (in *Addendis* suis ad *Sallustium*, pag. 308.) in antiquis Codd. scriptum fuisse, *innatum est*: Quomodo & alibi locutus est *Cesar*.

⁵⁵ *Potuerant*] MSS Eliens. & Vossii, *poterant*. Codd. nonnulli, *potuerint*.

⁵⁶ *Longinquâ consuetudine*] Vett. Edit. Romana; *longâ*. Quomodo & *Ciacconius Brantiusque* legendum contendunt. Sed eos *Cellarius*, *D. Vossius*, & *Davissius*, in Notulis suis ad hunc locum, rectè redarguunt; exemplisque ostendunt, latinè elegantiusque dictum, *longinquâ*.

præfente, ⁵⁷ conclamavit: "Quid ad se venirent? an speculandi causâ?" Conantes dicere prohibuit, & in catenas con-

Ante Chr.

LVIII.

U. C. Varr.

DCCXCVI.

EODEM die castra promovit, & millibus passuum VI à Cæsaris castris sub monte confedit. Postridie ejus diei præter castra Cæsaris suas copias transduxit, & millibus passuum XII ultra eum castra fecit; eo consilio, uti frumento commeatûque, qui ex Sequanis & Aëduis supportaretur, Cæsarem intercluderet. Ex eo die dies continuos V Cæ-
 far pro castris suas copias produxit, & aciem instructam habuit; ut, si vellet Ariovistus prælio contendere, ei potestas non deesset. Ariovistus his omnibus diebus exercitum castris continuit: Equestri prælio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnae, quo se Germani exercuerant. Equitum millia erant VI: totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi, quos ex omni copiâ singuli singulos, suæ salutis causâ, delegerant: Cum his, in præliis versabantur: Ad hos, se equites recipiebant: Hi, si quid erat durius, concurrebant: Si qui, graviore vulnere accepto, equo deciderant; circumfistebant: Si quod erat longiùs prodeundum, aut celeriùs recipiendum; tanta erat horum, exercitatione, celeritas, ut, jubis equorum sublevati, cursum adæquarent.

§. XXXIX.

Cæsar & A-

riovistus bel-

lo parant de-

cernere. Ger-

manorûmque

prælii eque-

stris ratio.

UBI eum castris sese tenere Cæsar intellexit; ne diutiùs commeatu prohiberetur, ultra eum locum, quo in loco Germani confederant, circiter passus DC ab eis, castris idoneum locum delegit; acieque triplici instructâ, ad eum locum venit. Primam & secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire jussit. Hic locus ab hoste circiter passus sexcentos, uti dictum est, aberat. Eò circiter ⁵⁸ hominum numerum XVI millia expedita, cum omni equitatu, Ariovistus misit; quæ copiae nostros perterrerent, & munitione prohiberent. Nihilò seciùs Cæsar, ut antè constituerat, duas acies hostem propulsare; tertiam opus perficere jussit. Munitis castris; duas ibi legiones reliquit, & partem auxiliorum: quatuor reliquas, in castra majora reduxit. Proximo die, instituto suo Cæsar ex castris utrisque copias suas eduxit: paullulûmque à majoribus progressus, aciem instruxit; hostibûsque pugnandi potestatem fecit. Ubi ne tum quidem eos prodire intellexit, circiter meridiem exercitum in castra reduxit. Tum demum Ariovistus partem suarum copiarum, quæ castra minora oppugnaret, misit. Acriter utrîque, usque ad vesperum, pugnatum est. Solis occasu suas copias Ariovistus, multis & illatis & acceptis vulneribus, in castra reduxit. Quum ex captivis quæreretur Cæsar, quamobrem Ariovistus prælio non decertaret, hanc reperiebat causam: ⁵⁹ quod apud Germanos ea consuetudo esset,

§. XL.

⁵⁷ Conclamavit] Ita ex MSS. & Edit. Vett. restituit Davissius; cum Recentiores habeant, clamavit.

⁵⁸ Hominum numerum XVI mil-

lia] MSS Reg. Eliens. & Vossii; numero. Utrumque satis Latine.

⁵⁹ Quod apud Germanos] MS Reg. quod Germanis &c.

Ante Chr. esset, ut ⁶⁰ matresfamiliās fortibus & vaticinationibus declararent;
 LVIII. utrūm praelium committi ex usu esset, necne: eas ita dicere,
 U. C. Varr. „ Non esse fas Germanos superare, si ante novam Lunam praelio
 DCXCVI. „ contendissent.

§. XLI.
 Tandem Ger-
 mani, magnā
 cum clade
 pulsī, domum
 fugiunt; to-
 tumque adeo
 bellum uno
 praelio confi-
 citur.

POSTRIDIE ejus diei Cæsar, ⁶¹ præsidio utrisque castris, quod
 satis esse visum est, relicto, omnes alarios in conspectu hostium pro
 castris minoribus constituit; (quod minùs multitudine militum le-
 gionariorum, pro hostium numero, valebat;) ut ad speciem alariis
 uteretur: Ipse, triplici instructā acie, usque ad castra hostium ac-
 cessit. Tum demum necessariò Germani suas copias è castris e-
 duxerunt, generatimque constituerunt; paribùsque intervallis Haru-
 des, Marcomanos, Triboccos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Sue-
 vos: Omnémque aciem suam rhedis & carris circumdederunt, ne
 qua spes in fugā relinqueretur. Eò mulieres imposuerunt; quæ in
 praelium proficiscentes ⁶² milites, passis crinibus flentes, implorabant
 ne se in servitutem Romanis traderent. Cæsar singulis legionibus
 singulos legatos, & quæstorem præfecit; uti eos testes suæ quisque
 virtutis haberet. Ipse à dextro cornu, quod eam partem ⁶³ minimè
 firmam hostium esse animadverterat, praelium commisit. Ita nostri
 acriter in hostes, signo dato, impetum fecerunt: Itaque hostes re-
 pente celeritèrque procurrerunt, ut spatium pila in hostes conjiciendi
 non daretur. Rejectis pilis, comminus gladiis pugnatum est. At
 Germani celeriter, ex consuetudine suā, phalange factā, impetus
 gladiatorum exceperunt. Reperti sunt complures nostri milites, qui
 in ⁶⁴ phalangas infilirent, & scuta manibus revellerent, & desuper
 vul-

⁶⁰ Matresfamiliās] MSS. matres-
 familiās eorum. Quod cur omitte-
 retur, nihil erat.

⁶¹ Præsidio——relicto, omnes &c.]
 MS Reg. & Edit. Rom. præsidium
 ——reliquit; omnes &c. Quæ & ve-
 rior esse lectio videtur: Quippe &
 MSS Vossii habent, reliquit; & MS
 Eliensis corruptè, reliquisse.

⁶² Milites] Deest in MSS Reg. E-
 liens. & Vossii, & in Edit. Ver.
 Rom. &c.

⁶³ Minimè firmam] Suspectum ha-
 bet hunc locum D. Vossius; quod
 Cæsaris gloriæ & fortitudini minùs
 consentaneum existimer, eam sibi
 partem Ipsum deligere, quā parte
 hostes minùs essent firmi; ideoque
 è contrario, maximè firmam, scri-
 bendum conjicit. Verum non tam
 id hinc agitur, quo in loco ipse ver-
 saretur Cæsar; quàm quā in parte
 praelium primùm committendum

juberet: Quod dubitare, quin et
 in parte iniri debeat, quā parte
 minimè firmi sint hostes; non uti-
 que fortis est, sed insipientis Impe-
 ratoris. Porro; quod urget Vir
 Doctissimus, repugnare ipsum si-
 bi Cæsarem, (cū hoc in loco nar-
 ret, se à dextro cornu praelium com-
 misisse, quod eam partem minimè fir-
 mam hostium esse animadverterat; in-
 fra autem aiat, hostes à dextro cornu
 vehementer, multitudine suorum, no-
 stram aciem premere;) fefellit mi-
 nùs attentum verborum ambigui-
 tas. Nam in posteriore loco, dex-
 trum cornu intelligitur hostium; in
 priore autem, dextrum cornu intel-
 ligitur Romanorum, quod praelium
 erat utique cum sinistro cornu ho-
 stium commissum.

⁶⁴ Phalangas] MSS Reg. & Vossii,
 phalangem.

vulnerarent. Quum hostium acies à sinistro cornu pulsa, atque in fugam conversa esset; à dextro cornu vehementer, multitudine suorum, nostram aciem premebant. Id quum animadvertisset P. Crassus adolescens, qui equitatu præerat; quòd expeditior erat, quàm hi qui inter aciem versabantur; tertiam aciem laborantibus nostris subsidio misit. Ita prælium restitutum est, atque omnes hostes terga verterunt; neque prius fugere destiterunt, quàm ad flumen Rhenum millia passuum ex eo loco circiter ⁶⁵ quinquaginta pervenerunt. Ibi perpauci aut, viribus confisi, transnatare contenderunt; aut, lintribus inventis, salutem sibi petierunt. In his fuit Ariovistus; qui naviculam deligatam ad ripam nactus, eâ profugit: Reliquos omnes, ⁶⁶ equites consecuti nostri interfererunt. Duæ fuerunt Ariovisti uxores; una Sueva natione, quam domo secum ⁶⁷ adduxerat; altera Norica, regis Vocionis soror, quam in Galliâ duxerat, à fratre missam: ⁶⁸ Utraque in eâ fugâ periit. Duæ filiarum; altera occisa, altera capta est. C. Valerius Proculus, quum à custodibus in fugâ trinis catenis vinctus traheretur, in ipsum Cæsarem ⁶⁹ hostium equitatum persequentem incidit. Quæ quidem res Cæsari non minorem, quàm ipsa victoria, voluptatem attulit: quòd hominem honestissimum provinciæ Galliæ, suum familiarem & hospitem, ereptum è manibus hostium, sibi restitutum videbat; neque ejus calamitate, de tantâ voluptate & gratulatione quidquam fortuna diminuerat. Is, se præsentem, de se ter fortibus consultum dicebat, utrùm igni statim necaretur, an in aliud tempus reservaretur: Sortium beneficio esse se incolumem. Item M. Metius ⁷⁰ repertus, & ad eum reductus est.

Ante Chr.
LVIII.
U. C. Varr.
DCXCVI.

Hôc prælio trans Rhenum nunciato; Suevi, qui ad ripas Rheni venerant, domum reverti cœperunt: ⁷¹ Quos Ubii, qui proximè Rhenum incolunt, perterritos infecuti, magnum ex his numerum occiderunt. Cæsar, unâ ætate duobus maximis bellis confectis, maturius paullo, quàm tempus anni postulabat, in hiberna in Sequanos exercitum deduxit: hibernis Labienum præposuit: ipse in citeriorem Galliam, ad conventus agendos, profectus est.

§. XLII.

⁶⁵ Quinquaginta] MSS. quinque.

⁶⁶ Equites] MSS. equitatu.

⁶⁷ Adduxerat] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. duxerat.

⁶⁸ Utraque periit] MSS. Reg. & Vossii, & Edit. Vett. utraque perierunt. MS Eliens. utraque perierunt.

⁶⁹ Hostium equitatum] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. hostes equitatu.

⁷⁰ Repertus, & ad eum reductus est.] Edit. Rom. adductus. MS Reg. repertus est, & ad eum adductus.

⁷¹ Quos Ubii, qui proximè Rhenum incolunt, perterritos infecuti &c.] Pulchra Rhenani & Hotomanni emendatio: Quam & Græcus in suo Codice repperit. MSS. & Edit. Vett. Quos ubi, [vel, ubi ii,] qui proximè Rhenum incolunt, perterritos senserunt; infecuti &c.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM
DE
BELLO GALLICO
LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

I. *Belgarum omnium contra P. R. conjuratio* : III. *Rhemis scilicet in istam conjurationem non consentientibus* ; IV. *Qui porro Cæsarem de reliquorum consiliis & viribus certiores faciunt*. VI. *Cæsar contra illos exercitum Axonam flumen transducit*. VII. *Bibrax Rhemorum oppidum à Belgis oppugnatur*. VIII. *Eò subsidia mittit Cæsar. Belgæ, omis-
sâ oppugnatione, ad castra Cæsaris contendunt*. IX. *Acies
utrinque instruitur, nec tamen prælium committitur*. XI. *Belgæ, re desperatâ, ad tuendos suos quisque fines, domum re-
vertuntur*. XII. *Cæsar fugientes prosequitur, & eorum
multa millia concidit*. XIII. *Deinde Sueffiones intra fines
suos invadit, & in deditionem accipit*. XIV. *Item Bellova-
cos*. XV. *Quos, intercedente Divitiaco, in fidem recipit*.
XVI. *Ambiani statim se dedunt*. Nervii fortiter se defen-
dunt. XXIII. *Ingenti tamen & diu dubio prælio debellan-
tur tandem, & ad internecionem ferè rediguntur*. XXIX.
Denique & Atuatici oppugnati, XXXI. Se dedunt;
XXXIII. *Et rebellant iterum* ; XXXIV. *Capti autem sta-
tim, venduntur omnes*.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

Ante Chr.
LVII.
U. C. Varr.
DCXCVII.

DE

BELLO GALLICO

LIBER II.

UUM esset Cæsar in citeriore Galliâ in hibernis, ita uti suprà demonstravimus; crebri ad eum rumores afferebantur, litterisq; item Labieni certior fiebat, omnes Belgas, quam tertiam esse Galliæ partem dixeramus, contra populum R. conjurare; obsidēsque inter se dare. Conjurandi has esse causas: primum, quod vererentur, ne, omni pacatâ

§. I.
Belgarum
omnium contra P. R. conjuratio.

Galliâ, ad eos exercitus noster adduceretur: deinde, quod ab nonnullis Gallis sollicitarentur; partim qui¹ ut Germanos diutius in Galliâ² versari noluerant, ita populi R. exercitum hiemare atque inveterascere in Galliâ molestè ferebant; partim qui, mobilitate & levitate animi, novis imperiis studebant: ³ ab nonnullis etiam, quod

D 3

¹ Ut] Voculam hanc, Librario- rum incuriâ in MSS. omissam, nec à Scaligero aliisque Recentiorum observatam, optimè ex Græco & Vett. quibusdam Editt. restituit Davisius.

² Versari noluerant.] Ita omninò legendum esse, (non, ut Scaliger & Recentiores omnes, nolent;) ostendit tum temporum ratio, (jam

enim antè ejecti erant è Galliâ Germani;) tum Interpr. Græcus, qui habet, ΠΡΟ΄ ΤΕΡΟΝ ex ἡσλῆ- θησαν; tum MSS codices, in quibus omnibus, unicâ tantum corruptâ literulâ, legitur, voluerant.

³ Ab nonnullis etiam, quod in Galliâ à potentioribus &c.] Rectè hic reprehendit Davisius Hotomannum; qui,

Ante Chr.

LVII.

U. C. Varr.

DCXCVII.

§. II.

§. III.

*Rhemi solis
in istam con-
juratorem
non consen-
tientibus.*

quod in Galliâ a potentioribus, atque iis qui ad conducendos homines facultates habebant, vulgò regna occupabantur; qui minùs facilitè eam rem ⁴ imperio nostro consequi poterant.

Iis nunciis litterisque commotus Cæsar, duas legiones in citeriore Galliâ novas conscripsit; & ⁵ ineunte æstate, in ⁶ interiorem Galliam qui deduceret, Q. Pedium legatum misit. Ipse, quum primum pabuli copia esse inciperet, ad exercitum venit: dat negotium Senonibus, reliquisque Gallis, qui finitimi Belgis erant; uti ea, quæ apud eos gerantur, cognoscant; seque de his rebus certiore faciant. Hi constanter omnes nunciaverunt; manus cogi, ⁷ exercitum in unum locum conduci. Tum verò dubitandum non existimavit, quin ⁸ ad eos proficisceretur. Re frumentariâ ⁹ provisâ, castra movet, diebusque circiter xv ad fines Belgarum pervenit.

Eò quum de improvviso, celeriusque omnium opinione venisset; Rhemi, qui proximi Galliæ ex Belgis sunt, ad eum legatos Iccium & Antebrogium primos civitatis suæ miserunt: qui dicerent, "se suâque omnia in fidem atque potestatem populi R. permittere; neque se ¹⁰ cum reliquis Belgis consensisse, neque contra populum R. omnino conjurasse; paratósque esse & obsides dare, & imperata facere, & oppidis recipere, & frumento cæterisque rebus juvare: Reliquos omnes Belgas in armis esse: Germanósque, " qui cis Rhenum incolunt, sese cum his conjunxisse: Tan-
,, tùmque

qui, omissis quatuor vocabulis, legit [*ab nonnullis enim potentioribus &c.*] Mirâ scilicet inscitâ, quod non videret voces istas [*ab nonnullis etiam.*] coherere cum eo quod suprâ erat positum, [*solicitarentur.*]

⁴ Imperio nostro] Nec minùs rectè eundem hîc arguit D. Vossius Hotomannum; qui ex corruptis quibusdam Codicibus, [*IN imperio nostro,*] legendum contendit.

⁵ Ineunte æstate] Sic MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. Græcus item, Α'ΡΧΟΜΕ'ΝΟΥ τῷ θίπας. Scalliger & Recentiores, [*initâ æstate:*] Quod & in MS Eliensi reperitur.

⁶ Interiorem Galliam] D. Vossius ex quibusdam Vett. Edit. ulterio-rem legendum contendit. Sed MSS habent, *interiorem*.

⁷ Exercitum] MS Reg. & Edit. Rom. *exercitusque*.

⁸ Ad eos proficisceretur.] Græcus, ὅς τ' ἈΧΙΕΤΑ ἔβαλ. Cujusmodi vocabulum aliquod deesse videtur.

Recentiores Edit. [*ad eos duodecimo die proficisceretur.*] Quod tamen in plerisque MSS non reperitur.

⁹ Provisâ] MSS Reg. Eliens. & Vossii; *comparatâ*.

¹⁰ Cum reliquis Belgis.] Editiones aliquot Vett. [*cum Belgis, reliquisque.*] Quam & verissimam esse lectionem arbitratur Davissius; quia non Belgæ solum, sed & Germani conjurârant. Verùm cum Rhemi ex Belgis essent ipsi; Belgæque in conjuratione principes & præcipui essent, quibuscum postea tantum se conjunxerant Germani; librique MSS habeant, [*cum Belgis reliquis;*] eademque locutio, [*reliquos omnes Belgas,*] in eâdem hâc oratione jam proximè sequatur: utique istam lectionem omninò retinendam existimavi.

¹¹ Qui cis Rhenum] Sic MSS. & Editi plerique. Cellarius; *qui ripas Rheni*. Græcus, τοῦς ἔδχθαι τῷ Ρήνῳ.

„ tūmq̃ esse eorum omnium furorem, ut ne Sueffiones quidem,
 „ fratres consanguineosque suos, qui eodem jure, iisdem legibus utantur;
 „ unum imperium, unūmq̃ magistratum cum ipsis habeant; de-
 „ terrere potuerint, quin cum his consentirent.

QUUM ab his quæreret, quæ civitates, quantæque in armis es-
 sent, & quid in bello possent; sic reperiebat: Plerosque Belgas esse
 ortos à Germanis; Rhenūmq̃ antiquitus transductos, propter loci
 fertilitatem ibi consedisse; Gallōsque, qui ea loca incolerent, expu-
 lisse; solōsque esse, qui * patrum nostrorum memoriā, omni Galliā
 vexatā, Teutones Cimbrōsque intrā fines suos ingredi prohibuerint:
 Quā ex re fieri, uti earum rerum memoriā magnam sibi auctoritatem,
 magnōsque spiritus in re militari fumerent. De numero eorum, omnia se
 habere explorata Rhemi dicebant; propterea quòd propin-
 quitatibus affinitatibusque conjuncti, quantam quisque multitudinem
 in communi Belgarum concilio ad id bellum pollicitus sit, cogno-
 verint. Plurimum inter eos, Bellovacos & virtute, & auctoritate,
 & hominum numero valere: hos posse conficere armata millia cen-
 tum; pollicitos ex eo numero lecta millia LX; totiūsq̃ belli im-
 perium sibi postulare. Sueffiones suos esse finitimos; 12 latissimos,
 feracissimōsque agros possidere: apud eos fuisse regem nostrā etiam
 memoriā Divitiacum, totius Galliæ potentissimum; qui quū mag-
 næ partis harum regionum, tum etiam Britanniae, imperium obti-
 nuerit: nunc esse regem Galbam: ad hunc propter justitiam pru-
 dentiāque, summam totius belli, omnium voluntate, deferri; oppida
 habere numero XII; polliceri millia armata quinquaginta: Toti-
 dem, Nervios, qui maximè feri inter ipsos habeantur, 13 longissi-
 mēque absint: XV millia, Atrebatēs: Ambianos, X millia: 14 Morinos,
 XXV millia: Menapios, IX millia: Caletes, X millia: Velocasses &
 Veromanduos, totidem: Atuaticos XXIX millia: Condrusos, E-
 burones, Cæræfos, Pæmanos, qui uno nomine Germani appellantur,
 arbitrari ad XL millia.

CÆSAR Rhemos cohortatus, liberalitèrque oratione prosecutus;
 omnem senatum ad se convenire, principūque liberos obsides ad
 se adduci jussit: Quæ omnia ab his diligenter ad diem facta sunt.

D 4

Ipse

12 Latissimos] MSS Reg. & Vossii,
 & Edit. Rom. addunt; [fines latissi-
 mos.] Quod & ex Edit. Beroaldi, no-
 tat Brantius: & ex MS. Carrar. &
 Edit. Florentinā, F. M. Brutus.

13. Longissimēque absint.] Conjecit
 D. Vossius legendum, [longissimè à
 cultu, (seu ab humanitate,) absint.]
 Sed tueretur Davifius vulgaram le-
 sionem; quòd vox illa, longissimè,
 possit fortasse, non remotissimos om-
 nium, sed tantum valde remotos, sig-
 nificare.

14. Morinos, XXV millia: Mena-
 pios, IX millia: Caletes, X millia:
 Velocasses, & Veromanduos, totidem:
 Atuaticos, XXIX.] Vett. quædam
 Edit. exhibent: Morinos XV mil-
 lia; Menapios, VII millia; (sic &
 Græc. Interp. & MSS Reg. & Vos-
 sii:) Velocasses & Veromanduos, toti-
 dem; Caletes, X millia; Atuaticos,
 XXIX millia; (MSS. Reg. Eliens.
 & Vossii, & Interp. Gr. XIX. mil-
 lia.) Utra verior sit lectio, non
 constat.

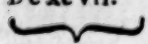
Ante Chr.
 LVII.
 U. C. Varr.
 DCXCVII.

§. IV.
 Qui porro
 Casarem de
 reliquorum
 consiliis &
 viribus cer-
 tiorem faci-
 unt.

* Ante Chr.
 circit. cxii.
 U. C. Varr.
 DCXIII.

§. V.

Ante Chr.
LVII.
U. C. Varr.
DCXC VII.

§. VI.
*Cæsar contra
illos exerci-
tum Axo-
nam flumen
transducit.*

§. VII.
*Bibrax Rhe-
morum oppi-
dum à Belgis
oppugnatur.*

Ipse Divitiacum Æduum magnopere cohortatus, docet quantopere Reipub. communisque salutis interfit manus hostium ¹⁵ distineri, ne cum tantâ multitudine uno tempore confligendum sit. Id fieri posse, si suas copias Ædui in fines Bellovacorum introduxerint, & eorum agros populari cœperint. His mandatis, eum ab se dimittit.

POSTQUAM omnes Belgarum copias in unum coactas ad se venire, neque jam longè abesse, ab his quos miserat exploratoribus & ab Rhemis cognovit; flumen Axonam, quod est in extremis Rhemorum finibus, exercitum transducere maturavit; atque ibi castra posuit. Quæ res & latus unum castrorum ripis fluminis muniebat; & ¹⁶ post eum quæ erant, tuta ab hostibus reddebat; &, commeatus ab Rhemis, reliquisque civitatibus, ut sine periculo ad eum portari posset, efficiebat. In eo flumine pons erat; ibi præsidium ponit; & in alterâ parte fluminis Q. Titurium Sabinum legatum cum vi cohortibus ¹⁷ relinquit. Castra in altitudinem pedum XII vallo, fossâque duodeviginti pedum, munire jubet.

¹⁸ AB ipsis castris oppidum Rhemorum, nomine Bibrax, ab erat millia passuum VIII. Id ex itinere, magno impetu, Belgæ oppugnare cœperunt. Ægrè eo die sustentatum est. Gallorum eadem, atque Belgarum, ¹⁹ oppugnatio est. Hi; ubi, circumjectâ multitudine hominum totis mœnibus, undique in murum lapides jaci cœpti sunt, murusque defensoribus nudatus est; testudine factâ portis succedunt, murumque subruunt. Quod tum facillè fiebat; ²⁰ nam tanta multitudo lapides ac tela conjiciebant, ut in muro consistendi potestas esset nulli. Quum finem oppugnandi nox fecisset; Iccius Rhemus, summâ nobilitate & gratiâ inter suos; qui tum oppido præerat; ²¹ unus ex iis, qui legati de pace ad Cæsarem venerant;

¹⁵ *Distineri*] Rectè hic reprehendit eos Davisius, qui legunt *detineri*.

¹⁶ *Post eum qua erant*] Ita Scaliger & Recentiores, ex conjecturâ Ciacconii. MSS autem, [*post EUM qua essent*.] Quod ideò mutavit Ciacconius, quia vox, [*eum*] quò referretur, non intelligeret. Vidit Davisius, veram esse illam, quam haberent MSS. lectionem. Sed vocem, [*eum*], minùs rectè ad *Exercitum* refert; cùm *Cæsar* multò elegantius intelligatur. Quomodo & id quod proximè sequitur, *lin. 13.* [*ad eum*], intelligitur utique [*ad Cæsarem*.]

¹⁷ *Relinquit*] Ita restituit Davisius ex MS. Eliens. Al. *relinquit*.

¹⁸ *Ab ipsis castris*] MSS. *Ab his*

castris. Quod & meliùs convenit Græc. Ἀπὸ ΤΟΤΤΟΥ &c.

¹⁹ --- *Oppugnatio est. Hi, ubi &c.*] MSS Reg. Eliens. & Vossii; [--- *oppugnatio est hac. Ubi &c.*] Quo modo si scribatur, delenda erit vox, [*eadem*], quæ proximè præcessit: Ut desuisse quidem in hoc loco, à Flodoardo citato, indicat D. Vossius. Nec tamen quicquam mutandum.

²⁰ *Nam tanta --- conjiciebant, ut --- esset*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. [*Nam, cùm tanta --- conjicerent: --- erat*] Quod perinde est.

²¹ *Unus ---, nuncios.*] Iidem Codd. *одинъ --- нѣсколько*.

rant; nuncios ad eum mittit; "Nisi subsidium sibi ²² mittatur, se diutius sustinere non posse.

Eò de mediâ nocte Cæsar; iisdem ducibus usus, qui nuncii ab Iccio venerant; Numidas & Cretas sagittarios, & funditores Baleares, subsidio oppidanis mittit: Quorum adventu, & Rhemis cum spe defensionis studium propugnandi accessit, & hostibus eâdem de causâ spes potiundi oppidi ²³ discessit. Itaque paullisper apud oppidum morati, agrôsque Rhemorum depopulati; omnibus vicis ædificiisque, quò adire poterant, incensis; ad castra Cæsaris ²⁴ cum omnibus copiis contenderunt: & à millibus passuum minùs XII, castra posuerunt; quæ castra, ut fumo atque ignibus significabatur, amplius millibus passuum XVIII in latitudinem patebant.

CÆSAR primò, & propter multitudinem hostium, & propter eximiam opinionem virtutis, prælio superfedere statuit; quotidie tamen equestribus præliis, quid hostis virtute posset, & quid nostri auderent, periclitabatur. Ubi nostros non esse inferiores intellexit: loco pro castris ad aciem instruendam naturâ opportuno atque idoneo; quòd is collis, ubi castra posita erant, paullulùm ex planicie editus, tantum adversùs in latitudinem patebat, quantum loci acies instructa occupare poterat; atque ex utrâque parte, lateris ²⁵ dejectus habebat; & ²⁶ in fronte leniter fastigiatus, paullatim ad planiciem redibat: ab utroque latere ejus collis, transversam fossam obduxit circiter passuum CD: & ad extremas fossas castella constituit, ibique tormenta collocavit: ne, quum aciem instruxisset, hostes (quòd tantum multitudine poterant) à lateribus suos pugnantes circumvenire possent. Hòc factò: duabus legionibus, quas proximè conscripserat, in castris relictis; ut, si quid opus esset, subsidio duci possent: reliquas sex legiones pro castris in acie constituit. Hostes item suas copias ex castris eductas instruxerant.

PALUS erat non magna, inter nostrum atque hostium exercitum. Hanc si nostri transirent, hostes expectabant: Nostri autem, si ab illis initium transeundi fieret; ut impeditos aggrederentur, parati

²² Mittatur.] Iidem; submitatur.

²³ Discessit.] Davissius, ex conjecturâ Gronovii, scribit [decessit.] Quæ Lectio & in Vossii MS reperitur.

²⁴ Cum] Hanc præpositionem ex MSS. & Editr. Vett. rectè reduxit Davissius.

²⁵ Dejectus habebat.] Ejicit D. Vossius vocem, [habebat;] quòd neminem putet Auctorum, [dejectus] substantivè usurpasse; dicatque infrà Cæsar, p. 47. l. 18. [dejectusque collis.] adjectivè. Sed eruditè monet Davissius, memoriâ lapsum esse virum

doctissimum: Nam & apud Livium & Senecam, & apud ipsum Cæsarem, eo ipso, quem citat Vossius, loco, usurpari istam vocem substantivè: Loci natura, (infrà, p. 47. l. 18.) dejectusque collis, & necessitas temporis, &c. Ubi satis liquet, dejectus, non utriusque adjectivè, sed substantivè adhiberi.

²⁶ In fronte leniter] MSS Eliens. & Vossii, [in frontem leviter.] MS. Reg. [leniter:] Quæ est vera lectio: Sic enim alibi loqui solet Cæsar Lib. 7. §. 18. [leniter acclivis.] Lib. 7. §. 76. [leniter declivi.]

Ante Chr.

LVI.

U. C. Varr.

DCXCVII.

§. VIII.

Eò subsidium

mittit Cæsar.

Belga, omissâ

oppugnatione,

ad castra

Cæsaris com-

pendunt.

§. IX.

Acies utrin-

que instrui-

tur, nec ta-

men prælium

committitur.

§. X.

Ante Chr.
I VII.
U. C. Varr.
DCCXCVII.

rati in armis erant. Interim prælio equestri inter duas acies contendebatur. Ubi neutri transeundi initium faciunt; secundiore equitum nostrorum prælio, Cæsar suos in castra reduxit. Hostes protinus ex eo loco ad flumen Axonam contenderunt, quod esse post nostra castra demonstratum est: Ibi vadis repertis, partem suarum copiarum transducere conati sunt; eo consilio, ut, si possent, castrum, cui præerat Q. Titurius legatus, expugnarent, pontemque interficerent: ²⁷ sin minus; agros Rhemorum popularentur, qui magno nobis ufui ad bellum gerendum erant, ²⁸ commeatusque nostros sustinebant.

§. XI.
Belga, re desperatâ, ad tuendos suos quisque fines, domum revertuntur.

CÆSAR certior factus à Titurio; omnem equitatum, & levis armaturæ Numidas, funditores, sagittariosque pontem transducit; atque ad eos contendit. Acriter in eo loco pugnatum est. Hostes impeditos nostri in flumine aggressi, magnum eorum numerum occiderunt: per eorum corpora reliquos audacissimè transire conantes multitudine telorum repulerunt: primos, qui transierant, equitatu circumventos interfecerunt. Hostes, ubi & de expugnando oppido, & de flumine transeundo spem se fefellisse intellexerunt; neque nostros in locum iniquiorem progredi, pugnandi causâ viderunt; atque eos res frumentaria deficere cœpit: concilio convocato, constituerunt optimum esse, domum suam quemque reverti; & quorum in fines primùm Romani exercitum introduxissent, ad eos defendendos undique convenire; ut potius in suis, quàm alienis finibus decertarent; & domesticis copiis rei frumentariæ uterentur. Ad eam sententiam, cum reliquis causis hæc quoque ratio eos deduxit; quod Divitiacum atque Æduos finibus Bellovacorum appropinquare cognoverant. His persuaderi, ut diutius morarentur ne suis auxilium ferrent, non poterat.

§. XII.
Cæsar fugientes profectus, & eorum multa millia concidit.

EA re constitutâ; secundâ vigiliâ, magno cum strepitu ac tumultu castris egressi, nullo certo ordine neque imperio, quum sibi quisque primum itineris locum peteret, & domum pervenire properaret; fecerunt, ut consimilis fugæ profectio videretur. ²⁹ Hâc re statim Cæsar per speculatores cognitâ, insidias veritus; quod, quâ de causâ discederent, nondum perspexerat; exercitum, equitatumque castris continuit. Primâ luce, confirmatâ re ab exploratoribus, omnem equitatum, qui novissimum agmen moraretur, præmisit; eique Q. Pedium, & L. Aurunculeium Cottam, legatos præfecit: T. Labienum legatum, cum legionibus tribus, subsequi iussit. Hi novissimos adorti, & multa millia passuum profecti, magnam

²⁷ Sin minus] MS Reg. & Edit. Rom. [si minus possent;] MSS. Eliens. & Vossii; [si minus potuissent;]

²⁸ Commeatusque ---- sustinebant] MSS Reg. Eliens. & Vossii; com-

meatusque ---- prohiberent. Græcus, ἡ ἐπιστάτης ἀποκαλύει; Sensu nihilò minus commodo.

²⁹ Hâc re statim Cæsar per speculatores cognitâ,] Vide infra ad Lib. 5. §. 41.

magnam multitudinem eorum fugientium 3° conciderunt. Quum Ante Chr.
ab extremo agmine hi, ad quos ventum erat, confisterent, fortiter LVII.
que impetum nostrorum militum sustinerent; priores, (quod abesse U. C. Varr.
à periculo viderentur,) neque ullâ necessitate, neque imperio conti- DCXCII.
nerentur; exaudito clamore, perturbatis ordinibus, omnes in fugâ
sibi præsidium posuerunt. Ita sine ullo periculo tantam eorum
multitudinem nostri interfecerunt, quantum fuit diei spatium: sub
occasumque Solis, sequi destiterunt; seque in castra, uti erat impe-
ratum, receperunt.

POSTRIDIE ejus diei Cæsar, prius quàm se hostes ex terrore §. XIII.
ac fugâ reciperent, in fines Sueffionum, qui proximi Rhemis erant, *Deinde Sueff-*
exercitum duxit; & magno itinere confecto, ad oppidum Noviodu- *siones intra*
num contendit. Id ex itinere oppugnare conatus, quod vacuum ab *fines suos in-*
defensoribus esse audiebat; propter latitudinem fossæ, murique alti- *vadit, & in*
tudinem, paucis defendentibus, expugnare non potuit. Castris mu- *deditionem*
nitis vineas agere; quæque ad oppugnandum usui erant, comparare *accipit.*
cœpit. Interim omnis ex fugâ Sueffionum multitudo in oppidum
proximâ nocte convenit. Celeriter vineis ad oppidum actis, aggere
jacto, turribusque constitutis; magnitudine operum, quæ neque vide-
rant antè Galli, neque audierant, & celeritate Romanorum permoti,
legatos ad Cæsarem de deditione mittunt; & petentibus Rhemis, ut
conservarentur, impetrant.

CÆSAR, obsidibus acceptis, primis civitatis, atque ipsius Galbæ §. XIV.
regis duobus filiis; 3ⁱ armisque omnibus ex oppido traditis in de- *Item Bello-*
ditionem *vacat.*

30 -- Conciderunt. Quum ---- hi
---- sustinerent; priores (quod abesse à
periculo viderentur) ---- continerentur;
---- omnes in fugâ sibi præsidium po-
suerunt.] Diversâ interpunctione
turbatur in plerisque Editis hæc
sententia. Plerique MSS pro po-
suerunt, habent ponerent. Tumque
hoc modo interstinguendum, [----
conciderunt; quum ---- hi ---- sustine-
rent; priores (quod abesse à periculo
viderentur, neque ---- continerentur,)
omnes in fugâ sibi præsidium po-
nerent.] Verùm isto modo turbat
sententiam vox, Omnes. MSS. Vos-
si habent, ponere; Quod idem est
ac, posuerunt. Græcus, ΠΑΣΑΝ
ἀνδρά; ac si Omne, non Omnes
legisset. Quam esse veriozem de-
mum lectionem existimo: (quan-
quam proba est illa, quam edi-
di;) totâque ἀνδρῶν hoc mo-
do scribendam, [Quum ab extremo

agmine hi, ad quos ventum erat, con-
sisterent, fortiterque impetum nostro-
rum militum sustinerent: priores, (quod
abesse à periculo viderentur, neque
ullâ necessitate, neque imperio conti-
nerentur,) exaudito clamore, perturba-
tis ordinibus, omne in fugâ sibi præ-
sidium ponere. Observandum porro,
in MSS Reg. & Edit. recentiori-
bus, pro præsidium, legi subsidium:
Sed præsidium sapius à Cæsare hoc
sensu usurpatum. Item vocem Hi,
[Quum ab extremo agmine Hi, ad
quos ventum erat, confisterent,] in MSS.
deesse; Nec ullo quidem sententiæ
detrimento.

31 Armisque] MS Reg. Armis:
Quali oratione ἀτυδῆτο sapissimè
in hujusmodi utuntur Cæsar & Hir-
tius, Vide suprâ Pag. 16. l. 6. &
infra, §. 36. Lib. 7. §. 34. De
Bello Civ. Lib. 3. §. 12, 35, &
84. De Bello Alexand. §. 34, §. 42,
&

Ante Chr.
LVII.
U. C. Varr.
DCXCVII.

ditionem Sueffiones accepit : exercitumque in Bellovacos duxit. Qui quum se, suaque omnia in oppidum Bratuspantium contulissent ; atque ab eo oppido Cæsar cum exercitu circiter millia passuum v abesset ; omnes majores natu ex oppido egressi, manus ad Cæsarem tendere, & voce significare cœperunt, sese in ejus fidem ac potestatem venire ; neque contra populum Rom. armis contendere. Item quum ad oppidum accessisset, castraque ibi poneret ; pueri mulierisque ex muro, passis manibus, suo more, pacem à Romanis petierunt.

§. XV.
Quos, intercedente Divitiaco, in fidem recipit.

PRO his Divitiacus (nam post discessum Belgarum, dimissis Æduorum copiis, ad eum reverterat,) facit verba. “ Bellovacos omni tempore in fide atque amicitia civitatis Æduæ fuisse : Impul-
,, fos à suis principibus, qui dicerent Æduos, à Cæsare in servitu-
,, tem redactos, omnes indignitates contumeliisque perferre ; & ab
,, Æduis defecisse, & populo R. bellum intulisse. Qui hujus con-
,, filii principes fuissent ; quod intelligerent quantam calamitatem
,, civitati intulissent, in Britanniam profugisse. ³² Petere non so-
,, lum Bellovacos, sed etiam pro his Æduos, ut suâ clementiâ ac
,, mansuetudine in eos utatur. Quod si fecerit ; Æduorum aucto-
,, ritatem apud omnes Belgas amplificaturum ; quorum auxiliis atque
,, opibus, si qua bella inciderint, sustentare consueverint.” Cæsar,
honoris Divitiaci atque Æduorum causâ, “ sese eos in fidem recep-
,, turum, & conservaturum,” dixit : ³³ &, quod erat civitas ³⁴ mag-
,, na, & inter Belgas auctoritate ac hominum multitudine præstabat,
DC obsides poposcit.

§. XVI.
Ambiani statim se dedunt. Nervii fortiter se defendunt.

HIS traditis, omnibusque armis ex oppido collatis ; ab eo loco, in fines Ambianorum pervenit ; qui se, suaque omnia, sine morâ, dediderunt. Eorum fines Nervii attingebant : quorum de naturâ moribusque Cæsar quum quæreret, sic reperiebat : “ Nullum aditum
,, esse ad eos mercatoribus : Nihil pati vini, reliquarumque rerum
,, ad luxuriam pertinentium, inferri ; quod his rebus ³⁵ relanguescere
,, cere animos, eorumque remitti virtutem existimarent : Esse ho-
,, mines feros, magnæque virtutis : increpitare atque incusare reli-
,, quos Belgas, qui se populo R. dedidissent, & patriam virtutem pro-
,, jecissent : Confirmare sese, neque legatos missuros, neque ullam
,, conditionem pacis accepturos.” Quum per eorum fines ³⁶ triduo
iter fecisset ; inveniebat ex captivis, Sabin flumen ab castris suis non
amplius millia passuum x abesse : trans id flumen omnes Nervios conse-

& §. 62. Annot. ad Lib. 7. de Bello Gallico, §. 62. item Annot. ad §. 22. & §. 23. de Bello Africano : & alibi passim.

³² Petere] MSS Reg. & Vossii ; Propterea petere. Edit. aliquot Antiquæ : Præterea petere.

³³ Et, quid] MSS Reg. Sed, quid &c.

³⁴ Magna, & inter Belgas auctoritate ac &c.] MSS Eliens. & Vossii ; magnâ inter Belgas auctoritate, ac &c.

³⁵ Relanguescere animos, eorumque remitti &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii ; relanguescere animos eorum, & remitti &c.

³⁶ Triduo] lidem, triduum.

confedisse; adventumque ibi Romanorum expectare, unà cum A- Ante Chr.
trebatibus & Veromanduis finitimis suis; nam his utrisque persua- LVII.
ferant, ut eandem belli fortunam experirentur: Expectari etiam ab U. C. Varr.
his Atuaticorum copias, atque esse in itinere: Mulieres, quique per DCXCVII.
ætatem ad pugnam inutiles viderentur, in eum locum coniecisse,
quò propter paludes exercitui aditus non esset

37 CÆSAR, his rebus cognitis, exploratores centurionesque præ- §. XVII.
mittit, qui locum castris idoneum deligant. Quumque ex dedititiis
Belgis, reliquisque Gallis, complures Cæsarem secuti, unà iter face-
rent; quidam ex his, (ut postea ex captivis cognitum est,) eorum
dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspectâ, nocte ad
Nervios pervenerunt; atque his demonstrârunt, inter singulas legio-
nes, impedimentorum magnum numerum intercedere; neque esse
quidquam negotii, cum prima legio 38 in castra venisset, reliquæque
legiones magnum spatium abessent, hanc sub sarcinis adoriri: quâ
pulsâ impedimentisque direptis, futurum ut reliquæ contrâ con-
sistere non auderent. Adjuvabat etiam eorum consilium, qui rem
deferebant; quòd Nervii antiquitus, quum equitatu nihil possent,
(neque enim ad hoc tempus ei rei student, sed, quidquid possunt,
pedestribus valent copiis:) quòd facilius finitimorum equitatum, si
prædandi causâ ad eos venisset, impedirent; teneris arboribus inci-
sis 39 atque inflexis, crebrisque in latitudinem ramis enatis, & rubis
sentibusque interjectis, effecerant ut, instar muri, hæ sepes muni-
menta præberent: quòd 40 non modò intrari, sed ne perspicere quidem
posset. Iis rebus quum iter agminis nostri impediretur, non omit-
tendum sibi consilium Nervii existimaverunt.

LOCI natura erat hæc, 41 quem nostri castris delegerant: Collis §. XVIII.
ab summo æqualiter declivis, ad flumen Sabin, quod suprâ nomina-
vimus, vergebat: ab eo flumine, pari acclivitate, collis nascebatur
adversus huic & contrarius, passus circiter CC; infimus, apertus;
ab superiore parte, silvestris; ut non faciliè introrsus perspicere pos-
set. Intra eas silvas, hostes in occulto sese continebant: in aperto
loco, secundum flumen, paucæ stationes equitum videbantur. Flu-
minis erat altitudo, circiter 42 pedum III.

CÆSAR,

37 *Cæsar*] deest in MSS.

38 *In castra venisset.*] MSS Reg.
& Eliens. [*in castris venisset.*] Quæ
lectio defendi potest. *venisset* (&
confedisset scilicet,) *in castris*. Quo-
modo dixit Cicero, *venit in Senatu*.
Vide infra, ad Lib. 4. §. 9.

39 *Atque inflexis, crebrisque in la-
titudinem ramis enatis.*] Conjicit
Davisius legendum, *atque implexis
crebris in &c.* Sed nullâ mutatione
opus. Scaliger de voce [*enatis*] du-

bitat: Sed sine causâ: Sententiam
enim rectè exhibet Græcus, *ωλλας
καδδς ΕΝΕΡΤΕΥΣΑΝ*.

40 *Non modo intrari.*] Ita ex Vett.
Editr. Rom. & Venet. restitui. Sca-
liger & Recentiores, *non modò non*.
Sed optimi Auctores secundam ne-
gationem sæpius omittunt.

41 *Quem*] MSS Eliens. & Vossii,
quem locum: Quomodo & sæpius
loquitur Cæsar.

42 *Pedum III.* [Optimè hic notat
D. Vof-

Ante Chr.
LVII.
U. C. Varr.
DCCXVII.

§. XIX.

CÆSAR, equitatu præmissō, subsequēbatur omnibus copiis. Sed ratio ordōque agminis aliter se habebat, ac Belgæ ad Nervios detulerant. Nam, quod hostis appropinquabat, consuetudine suâ Cæsar vi legiones expeditas ducebat; post eas, totius exercitûs impedimenta collocabat; indè duæ legiones, quæ proximè conscriptæ erant, totum agmen claudebant, præsidioque impedimentis erant. Equites nostri cum funditoribus sagittariisque flumen transgressi, cum hostium equitatu prælium 43 committunt. Quum se illi identidem in silvas ad suos reciperent, ac rursus è silvâ in nostros impetum facerent; neque nostri longiùs, quàm quem ad finem 44 porrecta ac loca aperta pertinebant, cedentes insequi auderent; interim legiones sex, quæ primæ venerant, opere dimenso, castra munire cœperunt. Ubi prima impedimenta nostri exercitûs ab iis, qui in silvis abditi latebant, visa sunt; quod tempus inter eos committendi prælii convenerat: 45 ut intra silvam aciem ordinēsque constituerant, atque ipsi sese confirmaverant; subito omnibus copiis provolaverunt, impetumque in nostros equites fecerunt. His facilè pulsas ac proturbatis, incredibili celeritate ad flumen decucurrerunt; ut penè uno tempore & ad silvas, & in flumine, & jam in manibus nostris hostes viderentur. Eâdem autem celeritate adverso colle ad nostra castra, atque eos qui in opere occupati erant, contenderunt.

§. XX.

CÆSARI omnia uno tempore erant agenda: Vexillum proponendum; quod erat insigne, quum ad arma concurrere oporteret: Signum tubâ dandum: Ab opere revocandi milites: Qui paullo longiùs, aggeris petendi causâ, processerant, accersendi: Acies instruenda: Milites cohortandi: Signum dandum. Quarum rerum magnam partem temporis brevitās, 46 & incursus hostium, impediebat. Iis difficultatibus duæ res erant subsidio: scientia atque usus militum; quod superioribus præliis exercitati, quid fieri oporteret, non minùs commodè ipsi sibi præscribere, quàm ab aliis doceri, poterant: & quod ab opere singulisque legionibus singulos legatos Cæsar

D. Vossius, adversus Ciacconium & Ursinum; aqua hîc intelligi altitudinem, non riparum; quas utique altissimas infrâ vocat Cæsar, §. 27.

43 Committunt] MSS. & Edit. Vett. commiserunt.

44 Porrecta ac loca aperta.] Sic MSS. Davisius ordinem hunc verborum durissimum existimat; idēque scribit, porrecta ac aperta loca. Et, si vox [porrecta] referatur ad [loca], durissimus quidem esset verborum Ordo. Verum cum porrecta sapè usurpetur absolute; jam, porrecta ac loca aperta, tale est, quale

si dixisset Auctor, [porrecta camporum, ac loca aperta:] Qui ordo verborum nequaquam durus est.

45 Ut ---- constituerant.] Ita edidit Davisius; interpretaturque, postquam. Editi plerique & MSS. ita ut; hoc est, eo modo quo. Quæ Lætio ferri quoque potest. MSS. Eliens. & Vossii; [Ut intra silvam aciem ordinēsque ita constituerant, &c.]

46 Et incursus hostium] Ita nonnulli Codd. Græcus item, ἡ τῆς προλαμίας ἐπιδρομὴ. MSS. Eliens. successus hostium: Quod idem est. Alii & successus & incursus. Quorum alterum fortè est glossēma.

far discedere, nisi munitis castris, vetuerat. Hi, propter celeritatem & propinquitatem hostium, nihil jam Caesaris imperium spectabant; sed per se, quæ videbantur, administrabant.

CÆSAR, necessariis rebus imperatis; ad cohortandos milites, quam in partem fors obtulit, decurrit: & ad legionem decimam devenit. Milites non longiore oratione est cohortatus, quam uti suæ pristinæ virtutis memoriam retinerent; neu perturbarentur animo; hostiūque impetum fortiter sustinerent. Et quod non longius hostes aberant, quam quod telum adjici posset; prælii commit- tendi signum dedit. Atque item in alteram partem cohortandi causâ profectus, pugnantis occurrit. Temporis tanta fuit exi- guitas, hostiūque tam paratus ad dimicandum animus, ut, non modò ad insignia accommodanda, sed etiam ad galeas induendas, scutisque tegmenta detrahenda, tempus defuerit. Quam quisque in partem ab opere casu devenit, quæque prima signa conspexit; ad hæc constitit: ne, in quarendis suis, pugnandi tempus dimit- teret.

INSTRUCTO exercitu, magis ut loci natura, dejectusque collis, & necessitas temporis, quam ut rei militaris ratio atque ordo postu- labat: quum diversis locis legiones aliæ aliâ in parte hostibus re- sisterent; sepibusque densissimis, ut antè demonstravimus, interjectis, prospectus impediretur: neque certa subsidia collocari; neque, quid in quaque parte opus esset, provideri; neque ab uno omnia imperia administrari, poterant. Itaque in tantâ rerum iniquitate, fortunæ quoque eventus varii sequebantur.

LEGIONIS nonæ & decimæ milites, ut in sinistrâ parte aciei constiterant, pilis emissis, cursu ac lassitudine exanimatos vulneri- busque confectos Atrebates (nam his ea pars obvenerat) celeriter ex loco superiore in flumen compulerunt; & transire conantes, in- secuti gladiis, magnam partem eorum impeditam interfecerunt. Ipsi transire flumen non dubitaverunt; & in locum iniquum progressi, rursus regressos ac resistentes hostes, redintegrato prælio, in fu- gam dederunt. Item aliâ in parte, diversæ duæ legiones, unde-

cima

Ante Chr.

LVII.

U. C. Varr.

DCXCVII.

§. XXI.

§. XXII.

§. XXIII.

Ingenti ta-
men & diu
dubio prælio
debellantur
tandem, &
ad interneci-
onem ferè re-
diguntur.

47 Oratione est cohortatus --. Et quod &c.] MSS Reg. & Eliens. omittis vocalis [est et &c.] legunt; [oratione cohortatus ----: quod &c.] Quæ vera lectio est, & Casarem sapit. Sic enim & Græcus, τοῖς τε στρατιώταις καὶ ἀρχαῖς, &c. Et in MSS Vossii deest istud, Et. Et in Edit. Ver. Rom. deest, Est. Quorum utrumque igitur à Librariis, longio- ris periodi contextum non capien- tibus, insertum videtur.

48 In quarendis suis] Sic MSS Reg.

Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. & Davissii. Scaliger & recentiores; in quarendo suos.

49 Diversis locis legiones aliæ] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. diversis legionibus aliis &c. Cum Da- visio tamen lectionem vulgatam amplector.

50 Regressos ac] Desunt in MS Eliensi, & Edit. Rom.

51 Dederunt] MSS. Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. confecerunt.

Ante Chr.

LVII.

U. C. Varr.

DCXCVII.

§. XXIV.

cima & octava; profligatis Veromanduis, quibuscum erant congressi; ex loco superiore in ipsis fluminis ripis proeliabantur.

AT totis ferè à fronte & à sinistrâ parte nudatis castris: quum in dextro cornu legio duodecima, &, non magno ab eâ intervallo, septima constitisset; omnes Nervii confertissimo agmine, duce Boduognato, qui summam imperii tenebat, ad eum locum contenderunt: Quorum pars aperto latere legiones circumvenire, pars summum locum castrorum petere cœpit. Eodem tempore equites nostri, levisque armaturæ pedites, qui cum his unâ fuerant quos primo hostium impetu pulsos dixeram; quum se in castra reciperent, adversis hostibus occurrebant; ac rursus ⁵² aliam in partem fugam petebant. Et calones, ⁵³ qui à Decumanâ portâ ac summo jugo collis, nostros victores flumen transire conspexerant; prædandi causâ egressi; quum respexissent, & hostes in nostris castris versari vidissent, præcipites sese fugæ mandabant. Simul eorum, qui cum impedimentis veniebant, clamor fremitusque ⁵⁴ oriebatur: Aliique aliam in partem perterriti ferebantur. Quibus omnibus rebus permoti equites Treviri, quorum inter Gallos virtutis opinio est singularis; qui, auxilii causâ à civitate missi, ad Cæsarem venerant: quum multitudine hostium castra nostra compleri, legiones premi, & panè circumventas teneri; calones, equites, funditores Numidas, diversos dissipatosque in omnes partes fugere vidissent; desperatis nostris rebus, domum contenderunt; Romanos pulsos superatosque; castris impedimentisque eorum hostes potitos; civitati renunciaverunt.

§. XXV.

CÆSAR, ⁵⁵ ab decimæ legionis cohortatione, ad dextrum cornu profectus: ubi suos urgeri; signisque in unum locum collatis, duo-

⁵² Aliam in partem fugam petebant] Rectè hanc lectionem tuetur Davisius, adversus Ciacconium; qui languide emendârat, [aliam partem fugâ petebant.]

⁵³ Qui à Decumanâ portâ ac summo jugo collis, nostros victores flumen transire conspexerant; prædandi causâ egressi, &c.] Ita MSS Reg. & Vossii exhibent, [qui à Decumanâ &c.] Scaliger Alique, qui Decumanâ, &c. Deinde MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. habent: [ac summo jugo &c.] Scaliger Alique, [à summo jugo &c.] Græcus, καὶ τὸ τὸ μεγάλῃς αὐτῆς καὶ τὸ πῶ ὅπως κορυφῆς, &c. Ego, re totâ perpensâ, vix me contineo, quin (cùm Scaliger & recentiores hoc modo ediderint; Calones, qui Decumanâ

portâ à summo jugo collis nostros victores flumen transire conspexerant, prædandi causâ egressi, &c. quæ est perplexior constructio:) transpositis solummodò duobus vocabulis scribam; [Calones, qui à summo jugo collis nostros victores flumen transisse conspexerant, Decumanâ portâ prædandi causâ egressi, &c.] Idem TRAN- SISSE est ex MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Veteribus. Meliusque hîc convenit, quàm transire.

⁵⁴ Oriebatur] Romana alique nonnullæ Vett. Edit. exaudiebatur.

⁵⁵ Ab Decimæ legionis cohortatione] Optimè hanc Lectionem adversus Justum Lipsium tuetur Vir Doctissimus D. Vossius, in Notis suis.

duodecimæ legionis milites confertos ⁵⁶ sibi ipsis ad pugnam ⁵⁷ esse impedimento; quartæ cohortis omnibus centurionibus occisis, signiferoque interfecto, signo amisso; reliquarum cohortium omnibus ⁵⁸ ferè centurionibus aut vulneratis, aut occisis; in his, primopilo P. Sextio Baculo, fortissimo viro, multis gravibusque vulneribus confecto, ut jam se sustinere non posset; reliquos esse tardiores; & nonnullos à novissimis desertos prælio excedere, ac tela vitare; hostes neque à fronte ex inferiore loco subeuntes intermittere, & ab utroque latere instare, & rem esse in angusto vidit; neque ullum esse subsidium, quod submitti posset: scuto ab novissimis uni militi detracto, (quod ipse eò sine scuto venerat,) in primam aciem processit; centurionibusque nominatim appellatis, reliquos cohortatus, milites signa inferre, & manipulos laxare iussit, quò facilius gladiis uti possent. ⁵⁹ Hujus adventu ⁶⁰ spe illatâ militibus, ac redintegrato animo; quum ⁶¹ pro se quisque in conspectu Imperatoris, etiam ⁶² in extremis suis rebus, operam navare cuperet; paullum hostium impetus tardatus est.

CÆSAR, quum septimam legionem, quæ juxtâ constiterat, item urgeri ab hoste vidisset; Tribunos mil. monuit, ut paullatim sese legiones conjungerent, & conversa signa in hostes inferrent. Quo facto: cum ⁶³ aliis alii subsidium ferrent; neque timerent, ne averfi ab hoste circumvenirentur; audaciùs resistere, ac fortiùs pugnare cœperunt. Interim milites legionum duarum, quæ in novissimo agmine præsidio impedimentis fuerant; prælio nunciato, cursu incitato, in summo colle ab hostibus conspiciebantur: Et T. Labienus castris hostium potitus; & ex loco superiore, quæ res in nostris castris ⁶⁴ gererentur, conspicatus; decimam legionem subsidio nostris misit: Qui, quum ex equitum & calonum fugâ, quo in loco res esset, quantòque in periculo & castra & legiones & Imperator versaretur, cognovissent; ⁶⁵ nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt.

E

HORUM

§. XXVI.

⁵⁶ Sibi ipsis] MSS Reg. & Vossii, [sibi ipsos] Quæ elegantior lectio est.

⁵⁷ Esse impedimento;] Codd. plerique, [esse impedimento vidit.] Quod erat ex inscitâ Librariorum, periodi longioris syntaxin non advenientium.

⁵⁸ Ferè] Deest in MS Eliens. & Edit. Rom. & Interpr. Græco.

⁵⁹ Hujus] Codd. omnes ferè, Cujus.

⁶⁰ Spe illatâ] Conjecit Vir Doctissimus Jos. Wasse (in Addendis suis ad Sallustium, pag. 308.) legendum [innatâ:] Quomodo & alibi

loquitur Cæsar. Sed perinde est.

⁶¹ Pro se] Merito, hinc ridet Davissius, & Horomannum & amicum ejus; quorum alter, *per se*, reponit; alter illud [*pro se*,] interpretatur, *pro sua virili*.

⁶² In] Deest in plerisque Codd.

⁶³ Aliis alii--- ferrent;] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. *alii alii--- ferret*. MS Eliens. corruptè, *alii alii--- ferre*.

⁶⁴ Gererentur,] MS Reg. & Edit. Rom. *gereretur*.

⁶⁵ Nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt.] Hoc est; quâ poterant summâ celeritate adcurrerunt. Quam

Ante Chr.
LVII.
U. C. Varr.
DCXCVII.

§. XXVII.

HORUM adventu tanta rerum commutatio est facta, ut nostri, etiam qui vulneribus confecti procubuissent, scutis innixi, proelium redintegrarent; tum calones, perterritos hostes conspicati, etiam inermes armatis occurrerent. Equites verò, ut turpitudinem fugæ virtute delerent, omnibus in locis pugnabant, quò se legionariis militibus præferrent. At hostes, etiam ⁶⁶ in extremâ spe salutis, tantam virtutem præstiterunt, ut, quum primi eorum cecidissent, proximi jacentibus insisterent, atque ex eorum corporibus pugnarent: His dejectis, & coacervatis cadaveribus; qui superessent, ⁶⁷ ut ex tumulto, tela in nostros conjicerent, pilæque intercepta remitterent. Ut non nequidquam tantæ virtutis homines judicari ⁶⁸ deberet ausos esse transire latissimum flumen, ascendere altissimas ripas, subire iniquissimum locum: Quæ facilia ex difficillimis, animi magnitudo redegerat.

§. XXVIII.

HOC prælio factò, & propè ad internecionem gente ac nomine Nerviorum redactò: majores natu, quos unâ cum pueris mulieribûsque in æstuaria ac paludes collectos dixeramus; hæc pugnâ nunciatâ; quum victoribus nihil impeditum, victis nihil tutum arbitrarentur; omnium, qui supererant, consensu, legatos ad Cæsarem miserunt, seque ei dederunt. Et in commemorandâ civitatis calamitate; ex DC, ad III senatores; ex hominum millibus LX, vix ad D, qui arma ferre possent, sese redactos esse dixerunt. Quos Cæsar, ut in miseros ac supplices usus misericordiâ videretur, diligentissimè conservavit; suisque finibus atque oppidis uti jussit; & finitimis imperavit, ut ab injuriâ & maleficio se suosque prohiberent.

§. XXIX.

Denique, &
Atuaticiop-
pugnati.

ATUATICI, de quibus suprà scripsimus; quum omnibus copiis auxilio Nervii venirent; hæc pugnâ nunciatâ, ex itinere domum reverterunt: Cunctis oppidis castellisque desertis, sua omnia in unum oppidum egregiè naturâ munitum contulerunt: quod quum ex omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectûsque haberet; unâ ex parte ⁶⁹ leniter acclivis aditus, in latitudinem non amplius CC pedum, relinquebatur: quem locum duplici altissimo muro munierant; tum magni ponderis saxa, & præacutas trabes in muro collocarant.

* Ante Chr.

circa CIX.
U. C. Varr.
DCXLV.

Ipsi erant ex Cimbris Teutonisque prognati: Qui, quum * iter in provinciam nostram atque Italiam facerent; his impedimentis, quæ secum agere ac portare non poterant, citra flumen Rhenum depositis

Quam elegantiam non cepisse Megraphrasten, qui habet ἡδὲν ἀνέσταν τῆς ταχύτητος, rectè observat Davisius.

⁶⁶ In extremâ spe salutis,] Merito hic reprehendit D. Vossius Andr. Schottum, qui ex hoc loco spem pro desperatione usurpari posse contendit. Non enim spes sed extre-

ma spes, eadem est ferè atque desperationis.

⁶⁷ Ut ex tumulto,] Ità rectè interpretatur Davisius. Tanquam ex tumulto: ὡς ἀπὸ τοῦ γυλόφου.

⁶⁸ Deberet] Codd. plerique, debere.

⁶⁹ Leniter] MSS Reg. & Eliensis leviter.

is; 70 custodiæ ex suis ac præsidio, vi millia hominum unâ reliquerunt. Hi, post eorum obitum, multos annos à finitimis exagitati; quum aliàs bellum inferrent, aliàs illatum defenderent; consensu eorum omnium pace factâ, hunc sibi domicilio locum delegerunt.

A C primo adventu exercitus nostri, crebras ex oppido excursiones faciebant; parvulisque præliis cum nostris contendebant. Postea, vallo pedum xii, in circuitu xv millium, crebrisque castellis circummuniti; oppido sese continebant. Ubi, vineis actis, agere exstructo, turrim constitui procul viderunt; primum irridere ex muro, atque increpitare vocibus; quò tanta machinatio ab tanto spatio 71 instrueretur! quibusnam manibus aut quibus viribus, præsertim homines tantulæ staturæ (nam 72 plerisque hominibus Gallis, præ magnitudine corporum suorum, brevis nostra contemptui est,) tanti oneris turrim in muros sese collocare confiderent!

U B I verò moveri, & appropinquare mœnibus viderunt; novâ atque inusitatâ specie commoti, legatos ad Cæsarem de pace miserunt. Qui ad hunc modum locuti: “ Non se existimare Romanos, sine ope 73 deorum bellum gerere; qui tantæ altitudinis machinationes tantâ celeritate 74 promovere, & ex propinquitate pugnare possent. Se, suâque omnia, eorum potestati permittere” dixerunt. “ Unum petere, ac deprecari: si fortè, pro suâ clementiâ ac mansuetudine, quam ipsi ab aliis audissent, statuisset Atuaticos esse conservandos; ne se armis despoliaret. Sibi omnes ferè finitimos esse inimicos, ac suæ virtuti invidere; à quibus se defendere, traditis armis, non possent. Sibi præstare, si in eum casum deducerentur, quamvis fortunam à populo R. pati, quàm ab his per cruciatum interfici, inter quos dominari consuissent.

A D hæc Cæsar respondit: “ Se magis consuetudine suâ, quàm merito eorum, civitatem conservaturum; si prius, quàm aries murum attigisset, se dedidissent: Sed deditionis nullam esse conditionem, nisi armis traditis. Se id, quod 75 in Nervios fecisset, facturum; finitimisque imperaturum, ne quam dedititiis populi R. injuriam inferrent.” Re nuntiata ad suos; 76 illi se, quæ imperarentur, facere dixerunt. Armorum magnâ multitudine de muro in fossam, quæ erat ante oppidum, jactâ; sic, ut propè summam muri aggerisque altitudinem acervi armorum adæquarent: & tamen

E 2

circiter

Ante Chr.

LVII.

U. C. Varr.

DCCXCVII.

§. XXX.

§. XXXI.

Se dedunt.

§. XXXII.

70 Custodiæ — ac præsidio,] MSS Reg. & Eliens. & vetr. Editt. custodiam — ac præsidium.

71 Instrueretur,] Sic ex MSS. & Editt. Vetr. omnibus, restituit Davissius. Scaliger & Recentiores, instrueretur.

72 Plerisque hominibus] MSS. & Editt. Vetr. plerumque omnibus.

73 Deorum] MSS. & Editt. Vetr. divina.

74 Promovere, & &c.] Legendum conjicit Ciacconius; promoverent, ut &c. Sed Codd. vulgatam Lectiorem magno consensu retinent; ut observat Davissius. MS tamen Reg. habet, ut.

75 In Nervios] MSS Reg. & Eliens. in Nervis. Nihilò minùs elegantior.

76 Ihi (e,) Desunt hæc duæ voces, in MSS & Vetr. Editt.

Ante Chr.
LVII.

U. C. Varr.
DCXCVII.

§. XXXIII.

Et rebellant
ierum ;

§. XXXIV.

Capti autem
statim, ven-
duntur om-
nes.

§. XXXV.

§. XXXVI.

circiter parte tertiâ (ut postea perspectum est) celatâ, atque in oppi-
do retentâ : portis patefactis, eo die pace sunt usi.

SUB vesperum Cæsar portas claudi, militésque ex oppido exire
jussit ; ne quam noctu oppidani à militibus injuriam acciperent.
Illi, antè inito (ut intellectum est) consilio ; quòd, deditione factâ,
nostros 77 præsidia non inducturos, aut denique indiligentiùs serva-
turos crediderant : partim cum his, quæ retinuerant & celaverant,
armis ; partim, scutis ex cortice factis, aut viminibus intextis, quæ
subitò (ut temporis exiguitas postulabat) pellibus induxerant : tertiâ
vigiliâ, quâ minimè arduus ad nostras munitiones adscensus videba-
tur, omnibus copiis repentè ex oppido eruptionem fecerunt.

CELERITER, ut antè Cæsar imperaverat, ignibus significatione
factâ ; ex proximis castellis eò concursum est : Pugnatúmque ab ho-
stibus 78 ita acriter ; ut à viris fortibus, in extremâ spe salutis, ini-
quo loco, contra eos qui ex vallo turribusque tela jacerent, pugnari
debut, quum in unâ virtute omnis spes salutis consisteret. Occisus
79 ad hominum millibus IV, reliqui in oppidum reiecti sunt. Postri-
die ejus diei, refractis portis, quum jam 80 defenderet nemo ; atque
intromissis militibus nostris ; sectionem ejus oppidi universam Cæsar
vendidit. Ab his, qui emerant, capitum numerus ad eum relatus
est millium LIII.

EODEM tempore à P. Crasso, quem cum legione unâ miserat
ad Venetos, Unellos, Osismios, Curiosolitas, 81 Sefuvios, Aulercos,
Rhedones ; quæ sunt maritimæ civitates, Oceanúmque attingunt ;
certior factus est, omnes eas civitates in ditionem potestatemque
populi Rom. esse redactas.

HIS rebus gestis, omni Galliâ pacatâ, tanta hujus belli ad Bar-
baros opinio perlata est, ut ab nationibus, quæ trans Rhenum inco-
lerent, mitterentur legati ad Cæsarem, 82 quæ se obsides daturas,
imperata facturas, pollicerentur. Quas legationes Cæsar, quòd in I-
taliâ Illyricúmque properabat ; initâ proximâ æstate, ad se reverti
jussit. Ipse, in Carnutes, Andes, Turones, quæ civitates propinque
his locis erant ubi bellum gesserat, legionibus in hiberna deductis ;
in Italiâ profectus est. Ob eas res, ex litteris Cæsaris, dies XV
supplicatio decreta est. Quod ante id tempus acciderat nulli.

C. J U.

77 Præsidia non inducturos,] Sic
MSS. Reg. & Vossii. Græcus item,
μη κατασχεῖν. Al. præsidia dedu-
cturos. Quod perinde est.

78 Ita acriter] MSS Eliens. &
Vossii, & Edit. Vett. [ita acriter
est.] MS Reg. [ita jam acriter est.]

79 Ad hominum millibus IV.] Vide
infra de bello Civil. Lib. 3. §. 45.

80 Defenderet nemo ;] MS Reg. &

Edit. Rom. aliæque ; [defenderet
captum oppidum nemo.] Quod addi-
tamentum esse videtur.

81 Sefuvios,] Cum hujus populi
non alibi meminerit Cæsar ; inter
illos autem, quorum hic mentio-
nem habet, Lexovios aliàs memo-
ret ; conjiciunt viri docti, ita quo-
que & in hoc loco esse legendum.

82 Quæ] MSS Reg. & Eliens. qui

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO GALLICO

LIBER TERTIUS.

E 3

ARGUMENTUM.

I. Nantuates, Veragri, Sedunique, contra Ser. Galbam legatum rebellantes; III. gravi clade affliguntur. VI. Inde Galba legionem in Allobrogas perducit. VII. Eodem tempore Veneti, aliique ad Oceanum populi, rebellant. IX. Cæsar in eos bellum inferre parat, non sine magnis difficultatibus. X. Exercitum suum partitur, & latius distribuit. XII. Venetorum &c. sui defendendi opportunitas & ratio. XIII. Navium illorum descriptio: earumque, pro loci naturâ, utilitas. XIV. Cæsar, operam in eorum oppidis expugnandis frustra impendi sentiens, navali eos prælio tandem aggreditur, superâtque. XVII. Interea Q. Titurius Sabinus, legatus, Unellos &c. callido consilio superat. XXI. Eodemque tempore in Aquitania P. Crasso Sotiates victi se dedunt. XXIV. Aliique complures Aquitanicæ populi. XXIX. Cæsar, Morinos Menapiosque non infeliciter aggressus, anni tempestate exercitum in hibernis collocare cogitur.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

Ante Chr.
LVI.
U. C. Varr.
DCXCVIII.

DE

BELLO GALLICO

LIBER III.

UUM in Italiam proficisceretur Cæsar; §. I.
Ser. Galbam cum legione duodecimâ & parte Nantuates,
equitatûs, in Nantuates, Veragros Sedunôf- Veragri, Se-
que misit; Qui à finibus Allobrogum, & dunique, con-
lacu Lemano, & flumine Rhodano, ad sum- tra Ser. Gal-
mas Alpes pertinent. Causâ mittendi fuit; bam Legatum
quòd iter per Alpes, quo ¹ itinere magno cum rebellantes;
periculo magnisque ² portoriis mercatores ire
confueverant, patefieri volebat. Huic permisit, si opus esse ar-
bitraretur; uti in iis locis legionem, hiemandi causâ, colloca-
ret. Galba, secundis aliquot præliis factis, castellisque complu-
ribus eorum expugnatis; missis ad eum undique legatis, obsidi-
bûsque datis, & pace factâ; constituit cohortes duas in Nan-
tuatibus collocare: ipse cum reliquis ejus legionis cohortibus
in vico Veragrorum, qui appellatur Octodurus, hiemare: qui
vicus positus in valle, non magnâ adjectâ planicie, altissi-
mis montibus undique continetur. Quum hic in duas partes
flumine divideretur; alteram partem ejus vici, ³ Gallis concessit;
E ⁴ alteram

¹ Itinere] Deest in plerisque [cum portoriis] Quæ verior Lectio.
Codd.

³ — Gallis concessit; alteram —

² Portoriis] MSS. & Vett. Edit. cohortibus ad hiemandum attribuit.]

Tran-

ARGUMENTUM.

I. Nantuates, Veragri, Sedunique, contra Ser. Galbam legatum rebellantes; III. gravi clade affliguntur. VI. Inde Galba legionem in Allobrogas perducit. VII. Eodem tempore Veneti, aliique ad Oceanum populi, rebellant. IX. Cæsar in eos bellum inferre parat, non sine magnis difficultatibus. X. Exercitum suum partitur, & latius distribuit. XII. Venetorum &c. sui defendendi opportunitas & ratio. XIII. Navium illorum descriptio: earumque, pro loci naturâ, utilitas. XIV. Cæsar, operam in eorum oppidis expugnandis frustra impendi sentiens, navali eos prælio tandem aggreditur, superâtque. XVII. Interea Q. Titurius Sabinus, legatus, Unellos &c. callido consilio superat. XXI. Eodémque tempore in Aquitania P. Crasso Sotiates victi se dedunt. XXIV. Aliique complures Aquitaniæ populi. XXIX. Cæsar, Morinos Menapiosque non infeliciter aggressus, anni tempestate exercitum in hibernis collocare cogitur.

C. JULII CÆSARIS COMMENTARIORUM

Ante Chr.
LVI.
U. C. Varr.
DCXCVIII.

DE

BELLO GALLICO

LIBER III.

UUM in Italiam proficisceretur Cæsar; §. I.
Ser. Galbam cum legione duodecimâ & parte Nantuates,
equitatus, in Nantuates, Veragros Sedunof- Veragri, Se-
que misit; Qui à finibus Allobrogum, & dunique, con-
lacu Lemano, & flumine Rhodano, ad sum- tra Ser. Gal-
mas Alpes pertinent. Causa mittendi fuit; bam Legatum
quod iter per Alpes, quo ¹ itinere magno cum rebellantes;
periculo magnisque ² portoriis mercatores ire
consueverant, patefieri volebat. Huic permisit, si opus esse ar-
bitraretur; uti in iis locis legionem, hiemandi causâ, colloca-
ret. Galba, secundis aliquot præliis factis, castellisque complu-
ribus eorum expugnatis; missis ad eum undique legatis, obsidi-
busque datis, & pace factâ; constituit cohortes duas in Nan-
tuatibus collocare: ipse cum reliquis ejus legionis cohortibus
in vico Veragrorum, qui appellatur Octodurus, hiemare: qui
vicus positus in valle, non magnâ adjectâ planicie, altissi-
mis montibus undique continetur. Quum hic in duas partes
flumine divideretur; alteram partem ejus vici, ³ Gallis concessit;
E 4 alteram

¹ Itinere] Deest in plerisque [cum portoriis] Quæ verior Lælio.
Codd.

² Portoriis] MSS, & Vett. Editr. cohortibus ad hiemandum attribuit.]

Ante Chr.
LVI.
U. C. Varr.
DCCXCVIII.

§. II.

alteram vacuum ab illis relictam, cohortibus ad hiemandum attribuit. Eum locum vallo fossâque munivit.

QUUM dies hibernorum complures transissent, frumentumque eò comportari iussisset: subito per exploratores certior factus est, ex eâ parte vici, quam Gallis concesserat, omnes noctu discessisse; montesque, qui impenderent, à maximâ multitudine Sedunorum & Veragrorum teneri. Id aliquot de causis acciderat, ut subito Galli belli renovandi legionisque opprimendæ consilium caperent. Primum, quòd legionem, neque eam plenissimam; detractis cohortibus duabus; & compluribus 4 sigillatim, qui commeatus petendi causâ missi erant, absentibus; propter paucitatem despiciebant: Tum etiam, quòd, propter iniquitatem loci; quum ipsi ex montibus in vallem decurrerent, & tela conjicerent; ne primum quidem posse impetum sustineri existimabant. Accedebat, quòd suos ab se liberos abstractos obsidum nomine dolebant; & Romanos, non solum 6 itineris causâ, sed etiam perpetuæ possessionis, culmina Alpium occupare conari, & ea loca finitimæ provinciæ adjungere, sibi persuasum habebant.

§. III.
gravi clade
affiguntur.

HIS nunciis acceptis, Galba; quum 7 neque opus Hibernorum, munitionesque plenè essent perfectæ; neque de frumento, reliquoque commeatu, satis esset provisum; quòd, deditione factâ, obsidibusque acceptis, nil de bello timendum 8 existimaverat: concilio celeriter convocato, sententias exquirere cœpit. Quo in concilio; quum tantum repentini periculi præter opinionem accidisset; ac jam omnia ferè superiora loca, multitudine armatorum completa conspicerentur; neque subsidio veniri, neque commeatus supportari, interclusis itineribus, 9 posset: propè jam desperatâ salutē, nonnullæ hujusmodi sententiæ dicebantur; ut, impedimentis relictis, eruptione factâ,

Transpositio ex conjecturâ Hotomanni & Ciacconii, quos secuti sunt Recentiores. Habent enim MSS. & Vett. Editt. [— Gallis ad hiemandum concessit; alteram — cohortibus attribuit.] Cæterum cum hæ voces, ad hiemandum, à Græco Interprete sint prætermisæ; ingeniosè conjicit Davisius, eas, oris Codicum primò ad scriptas, in Textum deinceps irrepsisse.

4 Sigillatim, qui] Reponit Horomannus, qui sigillatim. Sed nihil opus.

5 Ne primum quidem posse impetum sustineri.] MSS. & Editt. Vett. [ne primum quidem posse (scil. legionem illam) impetum suum sustinere.] Quæ Lectio elegantior est, & sine causâ à Scaligero ac Recentioribus muta-

ta. Græcus, ὅτι τὴν πρῶτην ΣΦΗΝ ὁρμὴν τῆς ΡΩΜΑΙΟΤΣ ΔΕΞΕΘΑΙ.

6 Itineris] Sic MS Reg. Al. MSS & Editt. Vett. itinerum.

7 Neque opus hibernorum, munitionesque &c.] Nodum hic in scirpo querit Ciacconius, dum vel [opus] vel [munitionesque] delendum existimat. Nam præterquam quòd, opus hibernorum munitionesque, idem significare possit ac, opus munitionum hibernorum, (id quod annotavit Davisius;) liquet porro vocem, opus, latiore omninò significato usurpata quam munitiones.

8 Existimaverat] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. Recentiores, existimaret.

9 Posset] Codd. plerique, possent.

factâ, iisdem itineribus, quibus eò pervenissent, ad salutem contenderent. Majori tamen parti placuit, hoc reservato ad extremum consilio, interim rei eventum ¹⁰ experiri, & castra defendere.

BREVI spatio interjecto; vix ut his rebus, quas constituisent, collocandis atque administrandis tempus daretur: hostes ex omnibus partibus, signo dato, decurrere; lapides gæsâque in vallum conjicere. Nostri, primò integris viribus fortiter repugnare, neque ullum frustra telum ¹² ex loco superiore mittere: ut quæque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eò occurrere & auxilium ferre: sed hōc superari, quòd diuturnitate pugnae hostes defessi praelio excedebant, alii integris viribus succedebant. Quarum rerum à nostris, propter paucitatem, fieri nihil poterat: ac non modò defesso, ex pugna excedendi; sed ne faucio quidem, ejus loci, ubi constiterat, relinquendi, ac suū recipiendi, facultas dabatur.

QUUM jam amplius horis VI continenter pugnaretur; ac non solum vires, sed etiam tela nostris deficerent: atque hostes acrius instarent: languidioribusque nostris, vallum scindere, & fossas complere cœpissent; resque esset jam ad extremum deducta casum: P. Sextius Baculus, primipili centurio, quem Nervico praelio compluribus confectum vulneribus diximus; & item C. Volusenus tribunus militum, vir & consilii magni & virtutis; ad Galbam accurrunt, atque unam esse spem salutis docent, si, eruptione factâ, extremum auxilium experirentur. Itaque convocatis centurionibus, celeriter milites certiores facit, paullisper intermitterent praelium, ac tantummodò tela missa exciperent, sêque ex labore reficerent; pòst, signo dato, è castris erumperent, atque omnem spem salutis in virtute ponerent. Quod jussi sunt, faciunt: Ac subitò omnibus portis eruptione factâ; neque cognoscendi quid fieret, neque suū colligendi, hostibus facultatem relinquunt. Ita commutatâ fortunâ; eos, ¹³ qui in spem potiendorum castrorum venerant, undique circumventos interficiunt; & ex hominum millibus amplius xxx, (quem numerum barbarorum ad castra venisse constabat,) plus tertiâ parte interfectâ, reliquos perterritos in fugam conjiciunt: ac ne in locis quidem superioribus consistere patiuntur. Sic omnibus hostium copiis fufis, armisque exutis; se in castra munitionesque suas recipiunt.

QUO praelio factò: quòd sæpiùs fortunam tentare Galba volebat,

S. VI.
atque Inde Galba
legionem in
Allobrogas
perducit.

¹⁰ *Experiri*] Emendat Ursinus, *experiri*. Sed sine causâ; ut rectè notavit Davisius.

¹¹ *Collocandis*] Mirè nugantur, qui emendant; *colloquendis*.

¹² *Ex loco superiore*] Nec minùs mirè hīc dormirârunt viri eruditi, Ant. Muretus, qui hoc ad Gallos & montes transferendum vellet; & Hotomannus, qui emendat, [*ex loco in-*

feriore.] Cùm nihil manifestius sit, quàm [*ex loco superiore*.] idem esse videlicet atque [*ex vallo*.] Uti annotavit Brantius & D. Vossius.

¹³ *Qui in spem venerant potiendorum castrorum*] Ineptissimè quoque hīc Ciacconius & Ursinus emendant, *qui spe venerant &c.* Annotante eodem D. Vossio,

Ante Chr. I VI. U. C. Varr. DCXCVIII.
 atque alio fese in hiberna consilio venisse meminerat, aliis occurrisset rebus videbat: maximè, frumenti commeatûsque inopiâ permotus: postero die, omnibus ejus vici ædificiis incensis, in provinciam reverti contendit. Ac nullo hoste prohibente, aut iter demorante; incolumem legionem in Nantuates, inde in Allobrogas, perduxit; ibique hiemavit.

§. VII.
 Eodem tem-
 pore Veneti
 aliique ad
 Oceanum po-
 puli rebel-
 lant.

HIS rebus gestis: quum omnibus de causis Cæsar pacatam Galliam existimaret; superatis Belgis, expulsis Germanis, victis in Alpibus Sedunis: atque ita, initâ hieme, in Illyricum profectus esset; quod eas quoque nationes adire, & regiones cognoscere volebat: subitum bellum in Galliâ coortum est. Ejus belli hæc fuit causa. P. Crassius adolescens cum legione VII¹⁴ proximus mare Oceanum¹⁵ in Andibus hiemabat. Is, quod in his locis inopia frumenti erat; præfectos tribunosque militum complures in finitimas civitates,¹⁶ frumenti petendi causâ, dimisit. Quo in numero erat T. Terrasidius, missus in¹⁷ Eufubios; M. Trebius Gallus, in Curiosolitas; Q. Velanius, cum T. Silio, in Venetos.

§. VIII.

HUJUS civitatis est longè amplissima auctoritas omnis oræ maritimæ regionum earum: quod & naves habent Veneti plurimas, quibus in Britanniam navigare consueverunt: & scientiâ atque usu nauticarum rerum cæteros antecedunt: &¹⁸ in magno impetu maris, atque aperto; paucis portubus interjectis, quos tenent ipsi; omnes ferè, qui¹⁹ eodem mari uti consueverunt, habent vestigales. Ab iis fit initium retinendi Silii atque Velanii; quod per eos, suos se obsides, quos Crassus dedissent, recuperaturos existimabant. Horum auctoritate finitimi adducti, (ut sunt Gallorum subita & repentina consilia,) eadem de causâ Trebium Terrasidiûmque retinent: Et celeriter missis legatis, per suos principes inter se conjurant; nihil, nisi communi consilio, acturos; eundemque²⁰ omnis fortunæ exitum esse laturos: Reliquasque civitates sollicitant, ut in eâ libertate,

¹⁴ Proximus mare Oceanum] Sic MSS. & Recentiores Editt. elegantius quàm Vett. quæ habent, *mari Oceano*. Merito autem hic reprehendit Davisius Ciacconium, qui vocem [*mare*] delendam vellet; cum & alii Authores optimi, et ipse Cæsar alibi, *mare Oceanum* dicat.

¹⁵ In Andibus] Ita ex MSS. & Editt. Vett. restituimus; cum Scaliger & Recentiores malè omiserint præpositionem. Non enim urbis nomen est, sed populi. Quod & Cellarius observavit.

¹⁶ Frumenti petendi causâ,] MSS. *frumenti causâ*. Gr. Interpr. *ἐν τῇ ἀντιθέσει*. Scaliger & Editt. recen-

tiores, [*frumenti commeatûsque petendi causâ*.] Quod videtur esse interpretamentum. Hotomannus conjicit, *frumentandi causâ*.

¹⁷ Eufubios] Ciacconius legendum existimat, *Lexuvios*; Cellarius, *Unellos*. Græc. *Ὀυνέλλων*. Quod & probabilius; Sic enim infra, *Unellos*, *Curiosolitas*, *Lexovios*, conjunctim memorat Cæsar.

¹⁸ In magno impetu maris] Languidè admodum & ineleganter commendat Ciacconius; in *mari magni impetûs*. Quod & notavit Davisius.

¹⁹ Eodem] MSS. *eo*.

²⁰ Omnis] Al. *omnes*. Quod perinde est.

tate, quam à majoribus acceperant, permanere, quàm Romanorum servitutem perferre, mallent. Omni orâ maritimâ celeriter ad suam sententiam perductâ; communem legationem ad P. Crassum mittunt; " si velit suos recipere, obsides sibi remittat.

Ante Chr.
LVI.
U. C. Varr.
DCXCVIII.

QUIBUS de rebus Cæsar à Crasso certior factus: Quòd ipse aberat longiùs; naves interim longas ædificari in flumine Ligeri, quod influit Oceanum; remiges ex Provinciâ institui, nautas gubernatoresque comparari, jubet. His rebus celeriter administratis; ipse, quum primùm per anni tempus potuit, ad exercitum contendit. Veneti, reliquæque item civitates, cognito Cæsaris adventu: simul quòd, quantum in se facinus admisissent, intelligebant; legatos, quod nomen apud omnes nationes sanctum inviolatùmque semper fuisset, retentos abs se & in vincula coniectos: pro magnitudine periculi bellum parare, & maximè ea, quæ ad usum navium pertinerent, providere instituunt; hòc majore spe, quòd multùm naturâ loci confidebant. Pedestria esse itinera concisa æstuariis; navigationem impeditam propter inscientiam locorum paucitatèque portuum, sciebant. Neque nostros exercitus, propter frumenti inopiam, diutiùs apud se morari posse, confidebant: Ac jam, ut omnia contra opinionem acciderent, tamen se plurimum navibus posse. Romanos, neque ullam facultatem habere navium, neque eorum locorum, ubi bellum gesturi essent, vada, portus, insulas novisse: ac longè aliam esse navigationem in concluso mari, atque in vastissimo atque aperitissimo Oceano, perspiciebant. His initis consiliis; oppida muniunt, frumenta ex agris in oppida comportant; naves in Venetiam, ubi Cæsarem primum bellum gesturum constabat, quàm plurimas possunt, cogunt. Socios sibi ad id bellum Osismios, Lexobios, Nannetes, Ambianos, Morinos, Diablintes, Menapios adsciscunt; Auxilia ex Britannia, quæ contra eas regiones posita est, accersunt.

§. IX.
Cæsar in eos
bellum infer-
re parat, non
sine magnis
difficultati-
bus.

ERANT hæ difficultates belli gerendi, quas suprâ ostendimus. Sed tamen multa Cæsarem ad id bellum incitabant: Injuriae retentorum equitum Romanorum: Rebellio facta post deditionem: Defectio, datis obsidibus: Tot civitatum conjuratio: In primis, ne, hæc parte neglectâ, reliquæ nationes idem sibi licere arbitrarentur. Itaque quum intelligeret, omnes ferè Gallos novis rebus studere, & ad bellum mobiliter celeritèrque excitari; omnes autem homines naturâ libertati studere, & conditionem servitutis odisse: priùs quàm plures civitates conspirarent, partiendum sibi ac latius distribuendum exercitum putavit.

§. X.
Exercitus
suum parti-
tur, & lati-
us distribuit.

ITAQUE T. Labienum legatum in Treviros, qui proximi Rheno flumini sunt, cum equitatu mittit. Huic mandat: " Rhemos, reliquosque Belgas adeat, atque in officio contineat: Germanosque, qui auxilio à Belgis accersiti dicebantur; si per vim navibus flu-
men transire conentur, prohibeat." P. Crassum cum cohortibus legionariis XII, & magno numero equitatus, in Aquitaniam proficisci jubet; ne ex his nationibus auxilia in Galliam mittantur, ac tantæ nationes

§. XI.

'Ante Chr.
LVI.
U. C. Varr.
DCXCVIII.

nationes conjungantur. Q. Titurium Sabinum legatum cum legionibus III, in Unellos, Curiosolitas, Lexoviôisque mittit; qui eam manum destinendam curet. D. Brutum adolescentem classi Gallicisque navibus, quas ex Pictonibus Santonisque & reliquis pacatis regionibus convenire jusserrat, præficit; & ²¹ quum primum posset, in Venetos proficisci jubet. Ipse eò pedestribus copiis contendit.

§. XII.
*Venetorum
&c. sui de-
fendendi op-
portunitas &
ratio.*

ERANT ejusmodi ferè situs oppidorum, ut posita in extremis ²² linguis promontoriisque, neque pedibus aditum haberent, quum ex alto se æstus incitavisset, quod bis semper accidit horarum XII spatio; neque navibus, quòd rursus minuente æstu naves in vadis afflicterentur. Ita utrâque re oppidorum oppugnatio impediabatur. Ac, si quando magnitudine operis fortè superati; extruso mari aggere ac molibus, atque his ²³ fermè mœnibus adæquatis; suis fortunis desperare cœperant: magno numero navium appulso, cujus rei summam facultatem habebant, sua deportabant omnia; sèque in proxima oppida recipiebant: ibi se rursus iisdem opportunitatibus loci defendebant. ²⁴ Hoc eò facilius magnam partem æstatis faciebant; quòd nostræ naves tempestatibus detinebantur; summâque erat vasto atque aperto mari, magnis æstibus, raris ac propè nullis portubus, difficultas navigandi.

§. XIII.
*Navium il-
lorum descri-
ptio: earum-
que, pro loci
naturâ, uti-
litas.*

NAMQUE ipsorum naves ad hunc modum factæ armatæque erant. Carinæ aliquanto planiores, quàm nostrarum navium; quò facilius vada ac decessum æstus excipere possent: Proræ admodum erectæ; atque item puppes ad magnitudinem fluctuum tempestatumque accommodatæ: Naves totæ factæ ex robore, ad quavis vim & contumeliam perferendam: Transtra ex pedalibus in latitudinem trabibus, confixa clavis ferreis, digiti pollicis crassitudine: Anchoræ, pro funibus, catenis ferreis revinctæ: Pelles pro velis, alutæque tenuiter confectæ; sive propter lini inopiam, atque ejus usus inscientiam; sive, quod est magis verisimile, quòd tantas tempestates Oceani, tantisque impetus ventorum sustineri, ac tanta onera navium regi velis, non satis commodè ²⁵ posse arbitrabantur. Cum his navibus, nostræ classi ejusmodi congressus erat; ut una celeritate, & pulsu remorum præstaret; reliqua, pro loci naturâ, pro vi tempestatum, illis essent aptiora & accommodatiora: Neque enim his nostræ rostro nocere poterant, (tanta in his erat firmitudo;) neque, propter altitudinem, facilè telum adjiciebatur; & eâdem de causâ ²⁶ minùs commodè scopulis continebantur. Accedebat ut, quum

²¹ Quum primum] Sic MSS. Ut & suprâ, pag. 59. l. 9. ubi in editis est, [quàm primum.]

²² Linguis] Sic MSS Reg. & Vossii. MS Eliens. & Editi plerique, lingulis. Quod idem est.

²³ Fermè] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. oppids.

²⁴ Hoc] Sic MS Reg. Al. Hac.

²⁵ Possè] Hanc vocem ex MSS. & Vett. Edit. restitui; quam Scaliger & Recentiores omiserant. Græcus item, δύναμις.

²⁶ Minùs commodè.] Sic MSS omnes. Græcus, ὥς παρ' ἑαυτοῦ. Scaliger & Recentiores, minùs incommode.

quum favire ventus coepisset, & se vento dedissent; & tempestatem ferrent facilius, & in vadis consisterent tutius, & ab aestu derelictæ, nihil faxa & cautes timerent: Quarum rerum omnium nostris navibus casus ²⁷ erant extimescendi.

COMPLURIBUS expugnatis oppidis, Cæsar; ubi intellexit frustra tantum laborem sumi, neque hostium fugam captis oppidis reprimi, neque his noceri posse; statuit expectandam classem. Quæ ubi convenit, ac primum ab hostibus visa est; circiter ccxx naves eorum paratissimæ, atque ²⁸ omni genere armorum ornatissimæ, è portu profectæ, nostris adversæ constiterunt. Neque satis Bruto, qui classi præerat; ²⁹ neque tribunis militum centurionibusque, quibus singulæ naves erant attributæ; constabat, quid agerent, aut ³⁰ quam rationem pugnae insisterent. Rostro enim ³¹ noceri non posse cognoverant: Turribus autem excitatis; ³² tamen has altitudo puppium ex barbaris navibus superabat, ut neque ex inferiore loco satis commodè tela adjici possent, & missa à Gallis gravius acciderent. Una erat magno usui res præparata à nostris; falces præacutæ, insertæ affixæque longuriis, non absimili formâ ³³ muralium falcium. His quum funes, qui antennas ad malos ³⁴ destinabant, comprehensi adductique erant; navigio remis incitato, prærumpebantur: Quibus abscissis, antennæ necessariò concidebant: Ut, quum omnis Gallicis navibus spes in velis armamentisque consisteret; his ereptis, omnis usus navium uno tempore eriperetur. Reliquum erat certamen positum in virtute; Quâ nostri milites faciliè superabant; atque eò magis, quòd in conspectu Cæsaris atque omnis exercitus res gerebatur; ut nullum paullò fortius factum latere posset: Omnes enim colles, & loca superiora, unde erat propinquus despectus in mare, ab exercitu tenebantur.

DISJECTIS, ut diximus, antennis: quum singulas binæ aut ternæ naves ³⁵ circumfisterent; milites summâ vi transcendere in hostium naves contendebant. Quod postquam barbari fieri animadvertunt;

Ante Chr.

LVI.

U. C. Varr.

DCXCVIII.

§. XIV.

Cæsar, operam in eorum oppidis expugnandis frustra impendi sentiens, navalis eos prælio tandem aggreditur, speransque.

§. XV.

²⁷ Erant extimescendi.] MSS. & Editt. Vett. erat extimescendus. Quod perinde est.

²⁸ Omni genere armorum] Optimè hic arma interpretatur Davisius; vela, funes, &c.

²⁹ Neque tribunis] MSS. Reg. E. liens. & Vossii, & Edit. Rom. [vel tribunis.]

³⁰ Quam rationem pugnae insisterent.] Meritò hic reprehendit Davisius Ciacconium; qui reponit, insisterent.

³¹ Noceri.] MSS. & Editt. Vett. nocere. Quod rectius est. Græcus,

μη δύνασθαι σπᾶς τὰς Γάλλους ΒΛΑΨΤΕΙΝ.

³² Tamen] Scribit Davisius, ex Editt. Rom. & Ven. Tantum tamen; & priorem vocem perperam in aliis omissam censet. Sed integra est sententia sine istâ voce.

³³ Muralium] Nonnulli, ruralium. Interpr. Græcus, γεωργικῶν. Sed vera est vulgata Lectio.

³⁴ Destinabant,] Variant Codd. & Critici. Al. distinebant. Al. detinebant.

³⁵ Circumfisterent;] MSS. & Editt. Vett. circumfisterant, Quæ Lectio æquè ferri potest.

Ante Chr.

LVI.

U. C. Varr.

DCXCVIII.

terunt; expugnatis compluribus navibus; quum ei rei nullum reperi-
retur auxilium; fugâ salutem petere contenderunt. Ac, jam conver-
sis in eam partem navibus, quò ventus ferebat; tanta subito mala-
cia ac tranquillitas exstitit, ut 36 se loco movere non possent. Quæ
quidem res ad negotium conficiendum maximè fuit opportuna:
Nam singulas nostri consecrati, expugnaverunt; Ut perpaucae ex
omni numero, noctis interventu, ad terram pervenerint; quum ab
37 hora IV usque ad Solis occasum pugnaretur.

§. XVI.

QUO prælio, bellum Venetorum totiûsque oræ maritimæ conse-
ctum est. Nam quum omnis juvenus, omnes etiam gravioris æta-
tis, in quibus aliquid consilii aut dignitatis fuit, eò convenerant;
tum, navium quod ubique fuerat, unum in locum coegerant. Qui-
bus amissis; reliqui, neque quò se reciperent, neque quemadmodum
oppida defenderent, habebant. Itaque, se suaque omnia, Cæsari de-
diderunt. In quos eò gravius Cæsar vindicandum statuit, quò dili-
gentius in reliquum tempus à barbaris jus legatorum conservaretur.
Itaque, omni senatu necato, reliquos sub coronâ vendidit.

§. XVII.

*Interea Q.
Titurinus Sa-
binus, lega-
tus, Unellos
&c. callido
consilio supe-
rat.*

DUM hæc in Venetis geruntur; Q. Titurius Sabinus cum his
copiis, quas à Cæsare acceperat, in fines Unellorum pervenit. His
præerat Viridovix; ac summam imperii tenebat earum omnium ci-
vitatum, quæ defecerant; ex quibus exercitum magnasque copias
coegerat. Atque his paucis diebus, 38 Aulerci, Ebuovices, Lexo-
viique, senatu suo interfecto, quò auctores belli esse nolebant;
portas clauferunt, seque cum Viridovice conjunxerunt: Magnaque
præterea multitudo undique ex Galliâ perditorum hominum latro-
numque convenerat; quos spes prædandi, studiûmque bellandi, ab
agriculturâ & quotidiano labore revocabat.

§. XVIII.

SABINUS, idoneo omnibus rebus loco, castris sese tenebat; quum
Viridovix contra eum duûm millium spatio confedisset, quotidieque
productis copiis pugnandi potestatem faceret: Ut jam non solum
hostibus in contemptionem Sabinus veniret, sed etiam nostrorum
militum vocibus nonnihil carperetur; tantamque opinionem timoris
præbuit, ut jam ad vallum castrorum hostes accedere auderent. Id
eâ causâ faciebat, quòd cum tantâ multitudine hostium; præsertim
eo absente, qui summam imperii teneret; nisi æquo loco, aut op-
portunitate aliquâ datâ, 39 legato dimicandum non existimabat.

§. XIX.

HAC confirmatâ opinione timoris; idoneum quendam homi-
nem & callidum delegit Gallum, ex iis quos auxilii causâ secum ha-
bebat. Huic magnis præmiis pollicitationibusque persuadet, uti ad
hostes

36 Se loco] MSS. se ex loco.

37 Horâ quartâ] Græc. ἐξ ἑτέρας
τετράρτης. MSS. & plerique Editi,
[horâ ferè quartâ.]

38 Aulerci, Ebuovices,] Legen-
dum ostendunt viri docti, Cellarius,
Brantius, &c; Aulerci Ebuovices,

sine distinctione; ut sit unus scilicet
populus.

39 Legato] Meritò hic ridendos
proponit D. Vossius Urfinum & Ci-
acconium, qui vocem hanc, in quâ
cardo sententiæ vertitur, ejiciendam
vellent.

hostes transeat: quid fieri velit, edocet. Qui ubi pro perfugâ ad Ant. Chr. eos venit, timorem Romanorum proponit; quibus angustiis ipse ^{LVI.} Cæsar à Venetis prematur, docet: neque longius abesse, quin prox- ^{U. C. Varr.} imâ nocte Sabinus clam ex castris exercitum educat, & ad Cæsarem, ^{DCXC VIII.} auxilii ferendi causâ, proficiscatur. Quod ubi auditum est; con- clamant omnes, occasionem negotii bene gerendi amittendam non esse: ad castra iri oportere. Multæ res ad hoc consilium Gallos hortabantur: Superiorum dierum Sabini cunctatio; perfugæ con- firmatio; inopia cibariorum, cui rei parùm diligenter ab his erat provisum; spes Venetici belli; & quòd ferè libenter id, quod vo- lunt homines, credunt. Iis rebus adducti, non priùs Viridovicem reliquosque duces ex concilio dimittunt, quàm ab his sit concessum, arma uti capiant, & ad castra contendant. Quâ re concessâ: læti, velut exploratâ victoriâ; farmentis virgultisque collectis, quibus fos- sas Romanorum compleant; ad castra pergunt.

LOCUS erat castrorum editus, & paullatim ab imo acclivis, cir- citer passus M. Huc magno cursu contenderunt, ut quàm mini- mum spatii ad se colligendos armandosque Romanis daretur; Exa- nimatque pervenerunt. Sabinus, suos hortatus, cupientibus signum dat. Impeditis hostibus, propter ea, quæ ferebant, onera; subito duabus portis eruptionem fieri jubet. Factum est opportunitate loci, hostium ⁴⁰ inscientiâ ac defatigatione, virtute militum, ac superio- rum pugnarum exercitatione; ut ne unum quidem nostrorum im- petum ferrent; ac statim terga verterent. Quos impeditos, integris viribus milites nostri consecuti, magnum numerum eorum occide- runt: Reliquos, equites consecuti; paucos, qui ex fugâ evaserant, reliquerunt. Sic, uno tempore, & de navali pugnâ. Sabinus, & de Sabini victoriâ Cæsar certior factus est. Civitatesque omnes se sta- tim Titurio dederunt. Nam ut ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus, sic mollis ac minimè resistens ad cala- mitates perferendas mens eorum est.

S. XX.

EODEM ferè tempore P. Crassus, quum in Aquitaniam perve- nisset; quæ pars, ut antè dictum est, & regionum latitudine, & multitudine hominum, ex tertia parte Galliæ est æstimanda: quum intelligeret in illis locis sibi bellum gerendum, ubi * paucis antè an- nis L. Valerius Præconinus legatus, exercitu pulso, interfectus esset; atque unde † L. Manilius Proconsul, impedimentis amissis, profu- gisset: non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intelligebat. Itaque, re frumentariâ provisâ; auxiliis, equitatûque comparato; mul- tis præterea viris fortibus ⁴¹ Tolosâ, Carcasone, ⁴² & Narbone,

S. XXI.

Eodemque tempore in Aquitaniâ P. Crasso So- tates villi se dedunt.

* Ante Chr. circiter cv.

U. C. Varr. DCXLIX.

bello Cim- briano. Al. Ante Chr.

LXXIX.

U. C. Varr.

DCCLXXV.

bello Serto-

riano. con-

jecturâ satis

(quæ incertâ.

† Ante Chr.

LXIV.

U. C. Varr.

DCXC.

vitates Galliæ provinciæ, finitimæ conjecturâ

his regionibus,) nominatim evocatis.] valde incer-

ita râ.

⁴⁰ Inscentiâ] Itâ edidit Davisus ex Codd. Andino & Eliensi. Quo- modo in MS Reg. scriptum est. Al. inscentiâ.

⁴¹ Tolosâ] MS Reg. à Tolosa.

Quomodo sapissimè loquitur Cæ- sar.

⁴² — Et Narbone, (qua sunt ci- vitates Galliæ provinciæ, finitimæ conjecturâ his regionibus,) nominatim evocatis.] valde incer-

ita râ.

Ante Chr.

LVI.

U. C. Varr.

DCXCVIII.

(quæ sunt civitates Gallia provinciae, finitimæ his regionibus,) nominatim evocatis; in Sotiatium fines exercitum introduxit. Cujus adventu cognito: Sotiates, magnis copiis coactis; equitatuque, quo plurimum valebant, in itinere agmen nostrum adorti; primum equestre prælium commiserunt. Deinde, equitatu suo pulso, atque insequentibus nostris; subito pedestres copias, quas in convalle in insidiis collocaverant, ostenderunt. Hi, nostros disiectos adorti, prælium renovârunt.

§. XXII. PUGNATUM est diu, atque acriter; quum Sotiates, superioribus victoriis freti, in suâ virtute totius Aquitaniæ salutem positam putarent; nostri autem, quid sine Imperatore, & sine reliquis legionibus, adolescentulo duce, efficere possent, perspicere cuperent. Tandem tamen, confecti vulneribus hostes, terga vertere. Quorum magno numero interfecto, Crassus ex itinere oppidum Sotiatium oppugnare cœpit; Quibus fortiter resistentibus, vineas turræque egit. Illi, aliàs eruptione tentatâ, aliàs cuniculis ad aggerem vinearum actis; cujus rei sunt longè peritissimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos ærariæ secturæ sunt: ubi, diligentiam nostrorum, nihil his rebus profici posse intellexerunt; legatos ad Crassum mittunt: seque in deditionem ut recipiat, petunt. Quâ re impetratâ; arma tradere jussi, faciunt.

§. XXIII. ATQUE in eâ re omnium nostrorum intentis animis: aliâ ex parte oppidi Adiatomus, qui summam imperii tenebat; cum de devotis quos illi Soldurios appellant: Quorum hæc est conditio, ut omnibus in vitâ commodis unâ cum his fruantur, quorum se amicitia dediderint: Si quid iis per vim accidat; aut eundem casum unâ

Ita hunc locum feliciter emendavit Ciacconius. Vulgò, [— & Narbone, (qua sunt civitates Gallia provinciae finitimæ,) ex his regionibus nominatim &c.] Davisus, 'quamvis Ciacconii' emendationem laudet, necessariam tamen non putat; quia iste nimirum sit optimorum Scriptorum usus, ut, post verba Parenthesi inclusa, easdem voces aut eundem sensum repetant. Et sufficit quidem hæc ratio, quamobrem voces, ex his regionibus, post Parenthesin possint tolerari. Verum ista non est maxima, in vulgatâ Lectione, difficultas. Multò majoris momenti est, quod quærit Cellarius; quomodo nimirum istæ civitates finitimæ appellari possint Romanorum provinciae, quæ non sint utique finitimæ, sed in ipsâ Provinciâ sitæ. Nisi forte, etiam in vulgatâ lectione,

ita construere possint hæc voces, ut [provincia] non sit scilicet dativi, sed genitivi casus; & [finitima] intelligatur [finitima his locis:] Quæ tamen durior est constructio. Verum totam denique difficultatem tollit MS Regius; in quo ita planè scriptum est, quomodo legendum coniecit Ciacconius, — (qua sunt civitates Gallia provinciae, finitima his regionibus;) nominatim &c.

43 Tandem tamen] In MSS Reg. Eliens. & Vossii, deest vox Tandem. In Edit. Vet. Rom. deest Tamen.

44 Sectura] In quibusdam Codd. stritura.

45 Adiatomus] Ita legendum ostendit Davisus. Vulgò, Adcantannus. MS Reg. Adiatunus. MSS Vossii, Adiatonus, Edit. Rom. Adiatonius.

timâ ferant, aut sibi mortem consciscant: Neque adhuc hominum Ante Chr. memoria repertus est quisquam, qui, eo interfecto cujus se amici- LV I.
tiâ devovisset, mori recusaret:) cum iis Adiatomus eruptionem fa- U. C. Varr.
cere conatus, clamore ab eâ parte munitionis sublato, quum ad ar- DCXCVIII.
ma milites concurrissent, vehementerque ibi pugnatum esset, repul-
sus in oppidum est. Ut tamen eâdem deditionis conditione utere-
tur, à Crasso impetravit.

ARMIS obsidibusque acceptis; Crassus in fines Vocationum & Ta- §. XXIV.
rufationum profectus est. Tum verò barbari commoti; quòd oppidum Aliisque
& naturâ loci & manu munitum, paucis diebus, quibus eò ventum complures
fuerat, expugnatum cognoverant; legatos quoquoque dimittere, Aquitania
conjurare, obsides inter se dare, copias parare cœperunt. Mittuntur populi,
etiam ad eas civitates legati, quæ sunt citerioris Hispaniæ, finitimæ
Aquitaniæ: Inde auxilia ducesque acceruntur: Quorum adventu,
magnâ cum auctoritate & magnâ cum hominum multitudine bel-
lum gerere conantur. Duces verò ii deliguntur, qui unâ cum Q.
Sertorio omnes annos fuerant, summamque scientiam rei militaris
habere existimabantur. Ii, consuetudine populi Romani, loca capere,
castra munire, commeatibus nostros intercludere ⁴⁶ instituunt. Quod
ubi Crassus animadvertit; suas copias propter exiguitatem non facile
diduci; hostem & vagari, & vias obsidere, & castris satîs præsidii
relinquere; ob eam causam minùs commodè frumentum commea-
tûmque sibi supportari: in dies hostium numerum augeri: non
cunctandum existimavit, quin pugnâ decertaret. Hâc re ad consili-
um delatâ; ubi omnes idem sentire intellexit, posterum diem pugnæ
constituit.

PRIMA luce, productis omnibus copiis, duplici acie ⁴⁷ instructâ, §. XXV.
auxiliisque in mediam aciem ⁴⁸ coniectis; quid hostes consilii cape-
rent, expectabat. Illi, etsi propter multitudinem, & veterem belli
gloriam, paucitatemque nostrorum, se tutò dimicaturos existima-
bant; tamen tutius esse arbitrabantur, obsessis viis, commeatu in-
tercluso, sine ullo vulnere victoriâ potiri: Et si, propter inopiam
rei frumentariæ, Romani sese recipere cœpissent; impeditos ⁴⁹ ag-
mine, & sub sarcinis ⁵⁰ inferiores animo, adoriri cogitabant. Hôc
consilio probato ab ducibus; productis Romanorum copiis, sese ca-
stris tenebant.

HAC re perspectâ, ⁵¹ Crassus; quum sua cunctatio atque opinio §. XXVI.
F timi-

⁴⁶ *Instituunt*] Codd. nonnulli. in-
sunt.

⁴⁷ *Instructâ*] Sic MS Reg. & Edit.
Rom. Al. *Instituta*.

⁴⁸ *Coniectis*] MS Reg. & Edit.
Rom. *Collocatis*. MSS Eliens. & Vos-
sii, *collectis*.

⁴⁹ *Agmine*] MSS. & Edit. Vett.

in agmine.

⁵⁰ *Inferiores animo*] MS Reg. &
Edit. Rom. *inferiorique animo*.
MSS Eliens. & Vossii, *inferiore a-*
nimo.

⁵¹ *Crassus; quum sua cunctatio*
atque opinio timidiore hostes, no-
stros milites alacriores ad pugnandum
effecisset;

Ante Chr.
LVI.
U. C. Varr.
DCXCIII.

§. XXVII.

timidiores hostes, nostros milites alacriores ad pugnandum effecisset; atque omnium voces audirentur, exspectari diutius non oportere, quin ad castra iretur; cohortatus suos, omnibus cupientibus, ad hostium castra contendit. Ibi, quum alii fossas complerent; alii, multis telis coniectis, defensores vallo munitionibusque depellerent; auxiliariesque, quibus ad pugnam non multum Crassus confidebat, lapidibus telisque subministrandis, & ad aggerem cespitibus comporandis, speciem atque opinionem pugnantium præberent: quum item ab hostibus constanter, ac non timide, pugnaretur; telaque, ex loco superiore missa, non frustra acciderent: equites, circumitis hostium castris, Crasso renunciaverunt, " non eadem esse diligentiam ab ,, Decumanâ portâ castra munita, facilémque aditum habere.

CRASSUS, equitum præfectos cohortatus, ut magnis præmiis pollicitationibusque suos excitarent; quid fieri velit, ostendit. Illi, ut erat imperatum; 52 eductis quatuor cohortibus, quæ, præsidio castris relictæ, integræ ab labore erant; & longiore itinere circumductis, ne ex hostium castris conspici possent; omnium oculis mentibusque ad pugnam intentis, celeriter ad eas, quas diximus, munitiones pervenerunt: atque his proruptis, prius in hostium castris confiterunt, quàm planè ab his videri, aut, quid rei gereretur, cognosci posset. Tum verò, clamore ab eâ parte audito; nostri, redintegratis viribus, quod plerumque in spe victoriæ accidere consuevit, acrius impugnare cœperunt. Hostes undique circumventi, desperatis omnibus rebus, se per munitiones dejicere, & fugâ salutem petere contenderunt. Quos equitatus apertissimis campis consecuta-

tus:

effecisset; &c.] Ita ex vet. Cod. optimè restituit Ursinus. Scaliger, editique omnes, & MSS. ferè; [Crassus, quum suâ cunctatione atque opinione — effecisset.] Quod ineptissimum est. In Crasso enim nulla cunctatio. E contrario; non cunctandum (jam antè dixerat Auctor) existimavit [Crassus,] quin pugna decertaret. Quòd si istud, suâ cunctatione, intelligatur utique hostium; jam neque Latiniras, neque sensus patietur, ut Crassus timidos dicatur effecisse hostes, suâ (hoc est, ipsorum) cunctatione. Quocirca Ursinum omninò sequendum existimo. Digna tamen notatu est D. Vossii conjectura: [quum suâ cunctatione atque opinione TIMORIS hostes, nostros milites ad pugnandum alacriores EFFECISSENT.] Juvat eum Græcus, qui habet; ο γνὲς ο Κελευσ, καὶ τὰς μὲν πολομίαις

τῇ τε σφῶν ἀναβολῇ καὶ ᾧ [emendat Vossius, ἢν, sed perperam] ΦΟΒΟΤ παρῆχον δόξῃ, τὰς ἑαυτῶ στρατιά-τας προθυμότερας εἰς τὴν μάχην ἀπεργάσασθαι. Juvisset eum & MS If. Vossii codex, (si fortè in manus ei incidisset,) qui habet, effecissent. Atque hujus demum Codicis Lectio, fortè non inferior est Ursini; præsertim, quòd à vulgatâ Lectione MSS omnium, unâ solùm literulâ differat. [Crassus; quum suâ cunctatione atque opinione timidiores [jam facti] hostes, nostros milites alacriores ad pugnandum EFFECISSENT; &c.]

52 Eductis quatuor cohortibus] MSS & Editt. Vett. eductis his cohortibus. Nimirum, aut vox [quatuor,] interpretamentum est; aut potius, cum scriptum esset, IIII, Librarii legērunt iis vel his. Græc. Interpr. πέντε τρεῖς.

tus : ex millium I numero, quæ ex Aquitaniâ Cantabrisque venisse Ante Chr. constabat, vix quartâ parte relictâ ; multâ nocte se in castra recepit. ^{LVI.}

HAC auditâ pugnâ ; maxima pars Aquitaniæ sese Crasso dedit, ^{U. C. Varr.}
obsidésque ultro misit. Quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Tarusates, Elufates, Garites, Aufci, Garumni, Siburzates, Cocosatésque. Paucae ultimæ nationes ; anni tempore confisæ, quòd hiems suberat ; id facere neglexerunt. ^{DCXCVIII.}

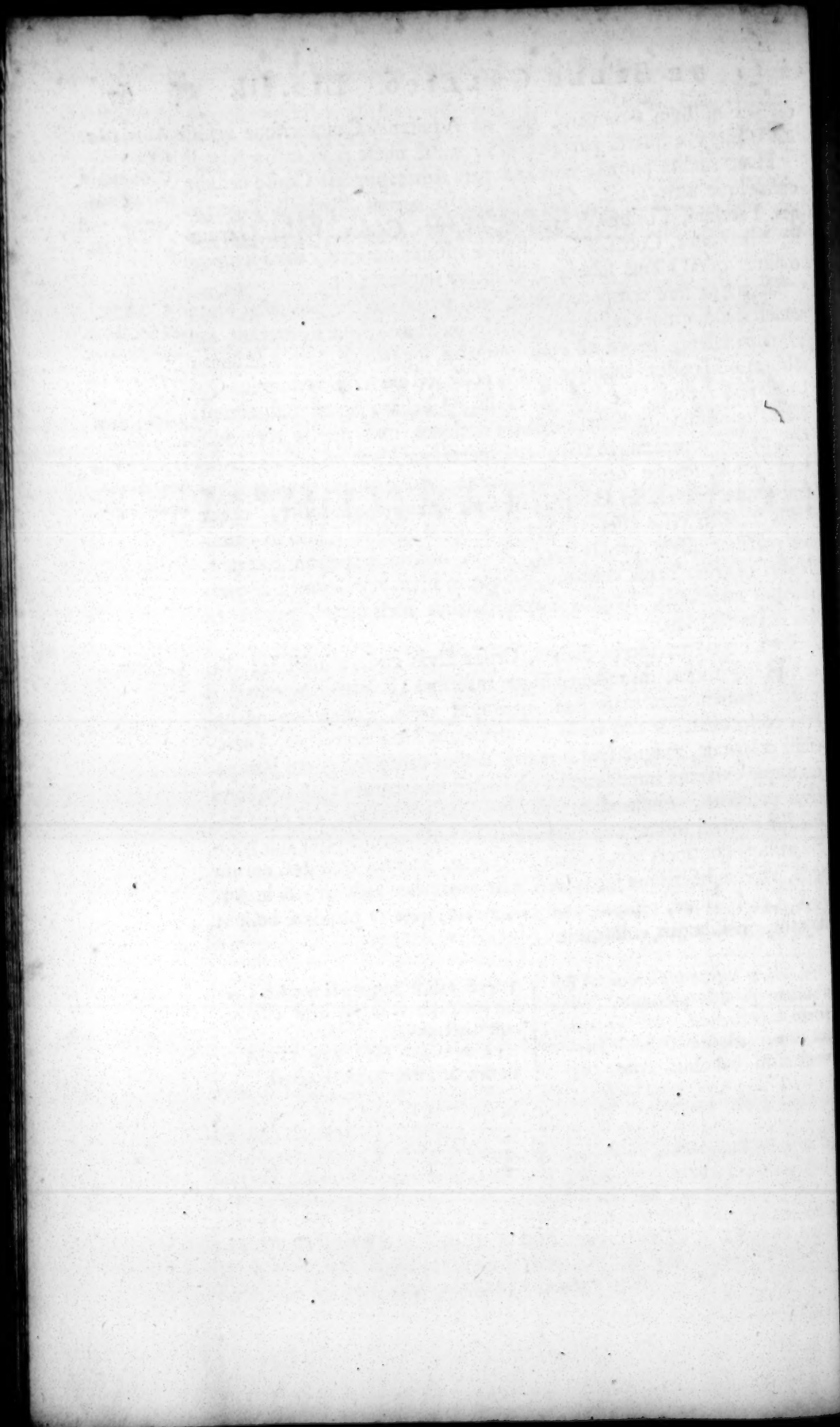
EODEM ferè tempore Cæsar, etsi propè exacta jam æstas erat ; §. XXIX.
tamen quòd, omni Galliâ pacatâ, Morini Menapiique supererant, qui ^{Cæsar, Morini}
in armis essent, neque ad eum umquam legatos de pace misissent ; ^{nos Menapi-}
arbitratus id bellum celeriter confici posse, eò exercitum adduxit. Qui ^{is que non in-}
longè aliâ ratione, ac reliqui Galli, ^{§3} bellum agere instituerunt. ^{feliciter ag-}
Nam, quòd intelligebant maximas nationes, quæ prælio contendis- ^{gressus, anni}
sent, pulsas superatásque esse ; continentésque silvas ac paludes habe- ^{tempestate}
bant : eò se, suâque omnia contulerunt. Ad quarum initium silva- ^{exercitum in}
rum quum pervenisset Cæsar, castrâque munire instituisset ; neque ^{hibernis col-}
hostis interim visus esset : dispersis in opere nostris, subitò ex omni- ^{locare cogi-}
bus partibus silvæ evolaverunt, & in nostros impetum fecerunt. ^{tur.}
Nostri celeriter arma ceperunt, eosque in silvas repulerunt ; & com-
pluribus interfectis, longiùs impeditioribus locis secuti, paucos ex
suis deperdiderunt.

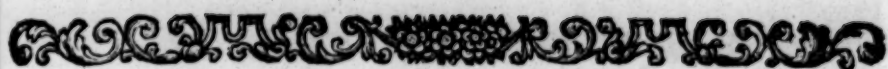
RELIIQUIS deinceps diebus, Cæsar silvas cædere instituit : Et, §. XXX.
ne quis inermibus, imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri
posset, omnem eam materiam, quæ erat cæsa, conversam ad ho-
stem collocabat, & pro vallo ad utrumque latus extruebat. Incre-
dibili celeritate, magno spatio paucis diebus confecto : quum jam pec-
cus atque extrema impedimenta ab nostris tenerentur ; ipsi densiores
silvas peterent ; ejusmodi tempestates sunt consecutæ, uti opus ne-
cessariò intermitteretur ; & continuatione imbrium, diutius sub pelli-
bus milites contineri non possent. Itaque, vastatis omnibus eorum
agris, vicis ædificiisque incensis, Cæsar exercitum reduxit ; & in Au-
lercis Lexoviisque, reliquis item civitatibus, quæ ^{§4} proximè bellum
fecerant, in hibernis collocavit.

^{§3} Bellum agere instituerunt.] Edi-
ti omnes, & MSS plerique ; [bellum
gerere instituerunt. Al. ceperunt.]
Sed cum, testante Ursino, codices
vetustissimi habeant, bellum agere,

qui est rarior loquendi modus ; re-
tinebat judicavit Davissius eam esse ve-
ram Lectionem.

^{§4} Proximè] MSS Reg. Eliens. &
Vossii, & Edit. Rom. maximè.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO GALLICO

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

- I. *Uspetes & Tenchtheri Germani, metu Suevorum, in Galliam transeunt.* II. *Suevorum mores & vivendi ratio;* III. *Item Ubiorum.* IV. *Uspetes & Tenchtheri Menapios sedibus suis expellunt.* V. *Cæsar, Gallorum infirmitatem in consiliis capiendis, veritus, maturius ad exercitum proficiscitur.* VI. *Germanorum legationes ad Cæsarem, ejusque responsa.* IX. *Prælium equestre, in quo Germani superiores sunt.* X. *Iidem tamen postea magnâ cum clade castris exuuntur.* XIII. *Quos fugientes Cæsar trans Rhenum, fabricato ponte, insequitur;* XVI. *Sigambrorum fines vastat;* XVII. *Ubiisque liberatis, in Galliam revertitur;* XVIII. *Deinde in Britanniam trajicit;* XXII. *Non sine magnâ exercitum in terram exponendi difficultate, Britannis se opponentibus:* XXIV. *Qui tamen superati, legatos de pace mittunt.* XXVI. *Postea autem, Cæsaris classe ventis disjecta & æstu maritimo afflicta, rebellant.* XXIX. *Britannorum ex effedis pugnandi ratio.* XXX. *Quâ Romani primum perturbantur.* XXXI. *Tandem autem Britanni denuo subiguntur.* XXXII. *Quo facto, Cæsar in Galliam revertitur.* XXXIII. *Morinosque, milites suos dispersos, spe prædæ, aggredientes, reprimat.*

C. JULII CÆSARIS COMMENTARIORUM

Ante Chr.
IV.
U. C. Varr.
DCXCIX.

DE

BELLO GALLICO

LIBER IV.

A, quæ secuta est, hieme; qui fuit annus **§. I.**
Cn. Pompejo, M. Crasso Coss. Usipetes Ger- *Usipetes &*
mani, & item Tenchtheri, magnâ cum multi- *Tenchtheri*
tudine hominum, flumen Rhenum transie- *Germani,*
runt; non longè à mari, quo Rhenus influit. *metu Suevo-*
Causa transeundi fuit; quòd ab Suevis com- *rum, in Gal-*
plures annos exagitati, bello premebantur, *liam transi-*
& agriculturâ prohibebantur. *unt.*

SUEVORUM gens, est longè maxima & bellicosissima Germano- **§. II.**
rum omnium. Ii centum pagos habere dicuntur; Ex quibus quotan- *Suevorum*
nis singula millia armatorum, bellandi causâ, suis ex finibus educunt; *mores & vi-*
¹ reliqui, qui domi manent, pro se atque illis colunt: Hi rursus in- *vendi ratio.*
vicem anno pòst, in armis sunt; illi domi remanent. Sic ² neque
agri-

F 4

¹ Reliqui, qui domi manent, pro se
atque illis colunt.] Scaliger & Re-
centiores; Reliqui domi manent: pro
se &c. Verùm cùm MSS omnes
habeant, reliqui QUI; vocem istam
restituendam existimavi. Pro se
atque illis colunt, ex MS. Urfini est:
Alii omnes, se atque illos ALUNT.
Græcus, οἱ μὲν ἐν τῇ πατρίδι κατα-

μείναντες, ἑαυτοὺς τε καὶ ἑτέρας
ΤΡΕΨΟΤΣΙ.

² Neque agricultura, neque ratio
atque usus belli.] Ita ex MSS omni-
bus & Editt. Vett. restitui. Scali-
ger & Recentiores; neque agricultu-
ra, neque ratio neque usus belli. Per-
peram. Bimembris enim, non tri-
membris est sententia.

Ante Chr.
L V.
U. C. Varr.
DCXCIX.

agricultura, neque ratio atque usus belli intermittitur. Sed privati ac separati agri apud eos nihil est : Neque longiùs anno remanere uno in loco, ³ colendi causâ, licet : Neque multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore vivunt ; multumque sunt in venationibus ; Quæ res & cibi genere, & quotidianâ exercitatione, & libertate vitæ, (quod à pueris nullo officio aut disciplinâ assuefacti, nihil omnino contra voluntatem faciant ;) & vires alit, ⁴ & immani corporum magnitudine efficit. Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis neque vestitûs, præter pelles, habeant quidquam ; quarum propter exiguitatem, magna est corporis pars ⁵ aperta : & laventur in fluminibus. Mercatoribus est ad eos aditus ; magis eò, ut, quæ bello ceperint, quibus vendant, habeant ; ⁶ quàm quò ullam rem ad se importari desiderent. Quin etiam jumentis, quibus maximè ⁷ Galli delectantur, quæque impenso parant pretio, ⁸ Germani importatis non utuntur ; sed, quæ sunt apud eos nata ⁹ prava atque deformia, hæc quotidianâ exercitatione, summi ut sint laboris, efficiunt. Equestribus præliis sæpe ex equis defiliunt, ac pedibus præliantur ; eosque eodem remanere vestigio ¹⁰ assuefaciunt ; ad quos se celeriter, ¹¹ quum usus est, recipiunt : Neque eorum moribus turpius quidquam, aut inertius habetur, quàm ephippiis uti : Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, adire ¹² audent. Vinum ad se omnino importari non sinunt ; quod eâ re ad laborem ferendum remollescere homines, atque effœminari arbitrantur. Publicè maximam putant esse laudem, quàm latissimè à suis finibus vacare agros. Hâc re significari ; magnum numerum

³ Colendi] MSS plerique; incolendi. Quod idem est.

⁴ Et immani corporum magnitudine efficit.] MSS. & Edit. Vett. & immani corporum magnitudine homines efficit. Quod cur à Scaligero & recentioribus mutatum, equidem non video. Græcus item, καὶ πλεονέχεια μεγέθους "ANAPAX πλεονέχεια.

⁵ — Aperta ; & laventur in fluminibus.] Sic Scaliger & recentiores. MSS. & Edit. Vett. [--- aperta. Et lavantur in fluminibus.] Quæ Lectio æquè ferri potest.

⁶ Quàm quòd] Codices nonnulli, quàm quòd. Sed utrumque æquè latine dicitur.

⁷ Galli delectantur, -- parant.] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii : Vett. quoque Edit. & Interpr. Græcus. Scaliger & recentiores ; Gallia delectatur, --- parat. Minus, ut mihi quidem videtur, eleganter.

⁸ Germani importatis non utuntur] MSS omnes, Germani importatis his non utuntur. Unde, omisâ voce, [Germani,] quod interpretamentum esse potest ; legendum conjecerim, [importatis hi non utuntur.] Favet Græcus, εισαγομένων ἌΤΤΟΙ ἡ χρεώνται.

⁹ Prava] Sic MSS. Græcus, μικρά, parva. Quem nonnulli sequuntur. Sed vera est vulgata Lectio.

¹⁰ Assuefaciunt] MSS. & Edit. Vett. assuefecerunt. Quod æquè fert temporum ratio. Græc. διδάξαντες.

¹¹ Quum usus est] Sic MSS. & Edit. Vett. Scaliger & recentiores, [quum usus poscit.] Quod nihilo elegantius.

¹² Audent] Ità MSS. & Edit. Vett. Scaliger & recentiores, audeant. Minus rectè.

merum civitatum, suam vim sustinere ¹³ non potuisse. Itaque unâ Ante Chr. ex parte à Suevis, circiter ¹⁴ millia passuum DC, agri vacare di-
cuntur. ¹⁵ U. C. Varr. DCXCIX.

Ad alteram partem succedunt Ubii. Quorum fuit civitas ampla atque florens, ut est captus Germanorum; ¹⁵ & qui paullo sunt ejusdem generis etiam cæteris humaniores; propterea quod Rhenum attingunt, ¹⁶ multumque ad eos mercatores ventitant, & ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuefacti. Hos quum Suevi, multis sæpe bellis experti; propter amplitudinem gravitatemque civitatis, finibus expellere non potuissent: tamen vectigales sibi fecerunt, ac multo humiliores infirmioresque ¹⁷ redegerunt.

In eadem causâ fuerunt Usipetes & Tenchtheri quos supra diximus. Qui ¹⁸ complures annos Suevorum vim sustinuerunt; ad extremum tamen agris expulsi, & multis locis Germaniæ triennium vagati, ad Rhenum pervenerunt: quas regiones Menapii incolebant; & ad utramque ripam fluminis, agros, ædificia, vicosque habebant; sed tantæ multitudinis adventu perterriti, ex his ædificiis, quæ trans flumen

¹³ Non potuisse] MSS. & Edit. Vett. [non posse.] Mutarunt Scaliger & recentiores; quod non adverterent vocem [posse] tam imperfecti esse temporis, quam præsentis.

¹⁴ Millia passuum DC] Suspectum habuerunt hunc locum viri Docti, propter numeri magnitudinem. Sed vulgatam lectionem optimè defendit Davisius.

¹⁵ Et qui paullo sunt ejusdem generis etiam cæteris humaniores.] Sic ex Edit. Rom. & Ven. restitui. Quam lectionem optimam & simplicissimam judicavit quoque Davisius. Vulgatam tamen retinet, [et paullo qui sunt ejusdem generis &c.] propter crebras (inquit) in Casare vocum transpositiones. Atqui in Casare nullæ sunt duræ vocum transpositiones. Quæ sparsim affert Vir doctissimus exempla, ex non sunt transpositiones, sed naturalis & elegantissimus verborum ordo: unum suis in locis ostendetur: Vide infra ad Lib. 5. §. 41. Hoc in loco; cum scriptum esset, [et qui paullo sunt,] mutavit (opinor) Librarium incuria qui in quàm, abbreviatè scriptum; [et quàm paullo sunt &c.] Deinde, ne nulla videretur Syntaxeos facies, transpositis vocibus scri-

pserunt, [et paullo quàm sunt;] quomodo & hodiè in MS Eliensi videre est. Denique, postulante sententiâ, restituerunt Viri docti vocem qui; [Et paullo qui sunt &c.] Unde rescribendum, [et qui paullo sunt &c.] Possem tamen, si conjecturæ indulgere liceret; quandoquidem in plerisque MSS scriptum est, non [et qui paullo] sed [et paullo qui;] & in Editis Stephani, Vascosani & Rosseti, omisâ primâ istâ vocali [Et,] legitur. [paullo qui sunt &c.] possem, inquam, conjicere legendum, [PAULLO QUE sunt &c.] Porro, quod conjecit Hotomannus, legendum [ejusdem gentis;] id in MS Reg. ita planè scriptum reperitur: Nec tamen quidquam mutandum.

¹⁶ Multumque] Ita MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. Al. multique.

¹⁷ Redegerunt] Hanc vocem eruditè ex MSS. & Edit. Vett. restituit Davisius; cum Scaliger, & recentiores edidissent, reddiderunt.

¹⁸ Complures ---- sustinuerunt.] Codd. nonnulli; cum plures ---- sustinuerint. Sed vera est vulgata lectio. Si enim, cum plures, scriptum esset; scribendum erat deinceps, sustinuerint.

Ante Chr.

IV.

U. C. Varr.

DCXCIX.

flumen habuerant, demigraverunt; & cis Rhenum dispositis præfidiis, Germanos transire prohibebant. Illi, omnia experti: quum neque vi contendere, propter inopiam navium; neque clam transire, propter custodias Menapiorum, possent; reverti se in suas sedes regionisque simulaverunt; & tridui viam progressi, rursus reverterunt; atque omni hōc itinere unâ nocte equitatu confecto, inscios inopinantisque Menapios opprefferunt; qui de Germanorum discessu per exploratores certiores facti, sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant. His interfectis, navibusque eorum occupatis: priusquam ea pars Menapiorum, quæ citra Rhenum erat, certior fieret, flumen transierunt: Atque, omnibus eorum ædificiis occupatis, reliquam partem hiemis se eorum copiis aluerunt.

§. V.

Cæsar, Gallorum infirmitatem in consiliis capiendis veritus, maturius ad exercitum proficiscitur.

HIS de rebus Cæsar certior factus, & infirmitatem Gallorum veritus; quod sunt in consiliis capiendis mobiles, & novis plerumque rebus student; nihil his committendum existimavit. Est autem hoc Gallicæ consuetudinis; ut & viatores, etiam invitos, consistere cogant; & quod quisque eorum de quâque re audierit, aut cognoverit, quærant: & mercatores in oppidis vulgus circumfistat; quibus ex regionibus veniant, quasque ibi res cognoverint, pronunciare cogant. His rumoribus atque auditionibus permoti, de summis sæpe rebus consilia ineunt: Quorum eos è vestigio poenitere necesse est; quum incertis rumoribus serviant; & plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant. Quâ consuetudine cognitâ, Cæsar, ¹⁹ ne graviori bello occurreret; maturius, quàm consueverat, ad exercitum proficiscitur. Eò quum venisset; ea, quæ fore suspicatus erat, facta cognovit: missas legationes à nonnullis civitatibus ad Germanos; ²⁰ invitatōsque eos, uti ab Rheno discederent; omniâque, quæ postulâssent, ab se fore parata. Quâ spe adducti Germani, latius jam vagabantur; & in fines Eburonum & Condrusorum, qui sunt Trevirorum clientes, pervenerant. Principibus Galliæ evocatis; Cæsar ea, quæ cognoverat, dissimulanda sibi existimavit: eorūque animis permulsis & confirmatis, equitatūque imperato, bellum cum Germanis gerere constituit.

§. VI.

Germanorum Legationes ad Cæsarem, ejusque responsa.

RE frumentariâ comparatâ, equitibusque delectis; iter in ea loca facere cœpit, quibus in locis Germanos esse audiebat. A quibus quum paucorum dierum iter abesset; legati ²¹ ad eum venerunt, quorum hæc fuit oratio: " Germanos neque priores populo R. „ bellum

¹⁹ Ne graviori bello occurreret;] Cum vox, *occurrere*, idem persæpe significet, ac *prævenire*; quidam editi habent, *UT* graviori bello occurreret.

²⁰ Invitatōsque eos uti ab Rheno discederent;] Languidiùs videtur dictum [*invitados hostes ut discederent.*] Quid si legamus, *supplicatos*, aut ali-

quid simile? Græcus habet, *ἰνυόντας*. Non enim id jam vult Cæsar, Gallos *invitatōs* Germanos ut in Galliam transirent, (quomodo supra in primo Libro fecerant,) sed *suppliciter rogâsse* ut discederent.

²¹ Ad eum;] Sic MS Reg. Græcus, *Πρὸς αὐτὸν*. Alii, ab iis.

bellum inferre; neque tamen recusare, si laceſſantur, quin armis contendant: quòd Germanorum conſuetudo hæc ſit à majoribus tradita; quicumque bellum inferant, reſiſtere, neque deprecari: Hoc tamen dicere; veniſſe invitos, ejeſtos domo. Si ſuam gratiam Romani velint, poſſe eis utiles eſſe amicos. Vel ſibi agros attribuant; vel patiantur tenere eos, quos armis poſſederint. Seſe unis Suevis concedere, quibus ne dii quidem immortales pares eſſe poſſint: reliquum quidem in terris eſſe neminem quem non ſuperare poſſint." Ad hæc Cæſar, quæ viſum eſt, reſpondit. Sed exitus fuit orationis: " ſibi nullam cum his amicitiam eſſe poſſe, ſi in Galliâ remanerent: neque verum eſſe, qui ſuos fines tueri non potuerint, alienos occupare: neque ullos in Galliâ vacare agros, qui dari tantæ præſertim multitudini ſine injuriâ poſſint: Sed licere, ſi velint, in Ubiorum finibus conſidere; quorum ſint legati apud ſe, & de Suevorum injuriis querantur, & à ſe auxilium petant: ²² Hoc ſe ab Ubiis impetraturum." Legati hæc ſe ad ſuos relatuſos dixerunt; &, re deliberatâ, poſt diem tertium ad Cæſarem reverſuros: Interea ne propiùs ſe caſtra moveret, petierunt. Ne id quidem Cæſar ab ſe impetrari poſſe dixit: Cognoſcebat enim magnam partem equitatûs ab iis aliquot diebus antè, prædandi frumentandique cauſâ, ad Ambivaritos trans Moſam miſſam: Hos exſpectari equites, atque ejus rei cauſâ moram interponi, arbitrabatur.

MOSA profluit ex monte Vogeſo, qui eſt in finibus Lingonum; & parte quâdam Rheni receptâ, quæ appellatur Vhalis, inſulam efficit Batavorum; neque longiùs ²³ ab eo millibus paſſuum lxxx in Oceanum tranſit. Rhenus autem oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt; & longo ſpatio per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, Tribocorum, Trevirorûmque citatus fertur: &, ubi Oceano appropinquat, in plures diſſluit partes; multis ingentibûſque inſulis effectis, quarum pars magna à feris barbariſque nationibus incolitur, (ex quibus ſunt, qui piſcibus, atque ovium, vivere exiſtimantur;) multiſque capitibus in Oceanum inſluit.

CÆSAR, quum ab hoſte non amplius paſſuum xii millibus abeſſet; ut erat conſtitutum, ad eum legati revertuntur: Qui in itinere congreſſi, magnopere, " ne longiùs progrederetur," orabant. Quum non impetrâſſent; petebant, " uti ad eos equites, qui agmen anteceſſiſſent, præmitteret; eoſque pugnâ prohiberet: Sibique uti poteſtatem faceret, in Ubios legatos mittendi: Quorum ſi principi-
,, pes

Ante Chr.

LV.

V. C. Varr.

DCXCIX.

§. VII.

§. VIII.

²² Hoc ſe ab Ubiis impetraturum.]

Cum MSS. habeant corruptè, [hoc Suevis imperaturum;] feliciffima videtur J. Mich. Bruti conjectura, legendum [hoc ſe eis (ſcil. Ubiis) imperaturum;] vel, [hoc ſe ab iis

impetraturum.] Favet Græcus, Ταῦτα ἀπὸ τῶν Ἀρτῶν δροκομαίοντες.

²³ Ab eo — in Oceanum tranſit.]

Plerique MSS. ab Oceano — in Rhenum inſluit. Vide ſuprà pag. 6.

l. 34.

Ante Chr.

LV.

U. C. Varr.

DCCXCIX.

„ pes ac senatus sibi jurejurando fidem fecissent ; eâ conditione,
 „ quæ à Cæsare ferretur, se usuros ostendebant : Ad has res confici-
 „ endas, sibi tridui spatium daret.” Hæc omnia Cæsar eodém
 illò pertinere arbitrabatur, ut, tridui morâ interpositâ, equites eorum,
 qui abessent, reverterentur. Tamen “ sese non longiùs millibus
 „ passuum IV, aquationis causâ, processurum eo die ” dixit : “ huc
 „ postero die quàm frequentissimi convenirent, ut de eorum postu-
 „ latis cognosceret.” Interim ad præfectos, qui cum omni equi-
 tatu antecesserant, mittit qui nunciarent, ne hostes prælio laceffe-
 rent ; &, si ipsi lacefferentur, sustinerent, quoad ipse cum exercitu
 propiùs accessisset.

§. IX.

*Prælium
 equestre, in
 quo Germani
 superiores
 sunt.*

AT hostes, ubi primùm nostros equites conspexerunt, quorum
 V millium erat numerus ; quum ipsi non amplius DCCC equites habe-
 rent ; quòd II, qui frumentandi causâ ierant trans Mosam, nondum
 redierant : nihil nostris timentibus, quòd legati eorum paullo antè à
 Cæsare discesserant, atque is dies induciis erat ab iis petitus ; impetu
 facto, celeriter nostros perturbaverunt. ²⁴ Rursus resistentibus no-
 stris ; consuetudine suâ, ad pedes defilierunt : ²⁵ suffossisque equis,
 compluribusque nostris dejectis, reliquos in fugam conjecerunt ; at-
 que ita perterritos egerunt, ut non priùs fugâ desisterent, quàm ²⁶
 in conspectum agminis nostri venissent. In eo prælio, ex equitibus
 nostris interficiuntur IV & LXX : in his vir fortissimus Piso Aquita-
 nus, amplissimo genere natus, cujus avus in civitate suâ regnum
 obtinuerat, amicus ab senatu nostro appellatus. Hic, quum fratri
 intercluso ab hostibus auxilium ferret, ²⁷ illum ex periculo eripuit ;
 ipse,

²⁴ Rursus resistentibus nostris.] Ità
 rectè edidit Davisius. Alii, pessimâ
 interpunctione ; Rursus, resistentibus
 nostris, &c.

²⁵ Suffossisque equis.] Non suis sed
 Romanorum ; ut rectè observavit
 Holomannus.

²⁶ In conspectum agminis nostri
 venissent.] MSS Reg. & Vossii, in
 conspectu. Quæ vera lectio. Sic
 enim sapissimè loquitur Cæsar. Lib.
 7. § 45. lib. 8. § 7, 19, 22, & 23.
 De bello Civ. lib. 2. § 24 & 28.
 Non quòd Motus ad locum, in
 ablativo (ut aiunt Grammatici) pro-
 priè efferrì queat ; sed quòd, in con-
 spectu venire, sit, eum in locum ve-
 nire, ubi stes videlicet, vel ambu-
 les, vel pugnes deinceps in con-
 spectu. Sic apud Cæsarem, venire [&
 confidere scilicet] in castris : Vide
 suprâ pag. 45. l. 14. Sic Cicero : Venit
 in Senatu, hoc est, inter Senatores ;

vel venit [& confedit] in Senatu. Sic
 infra apud Hirium, de bello Afri-
 cano § 33 ; oppido, in quo --- com-
 portata fuerant ; hoc est, in quo
 reposita erant ----- quæ compor-
 tata fuerant. Et ibid. in quod (MSS
 habent in quo) fuba frumentum
 comportaverat. Sic apud Poetam
 Pilam projecit in herbâ ; hoc est,
 non simpliciter projecit in Terram,
 (quomodo interpretantur Gram-
 matici,) sed ita in Terram motu
 obliquo projecit, ut deinceps in
 herbâ provolveretur. Sic apud Plini-
 um, lib. 2, cap. 103, in Piceno lacu
 [in aquam nimirum,] dejectum. Vide
 etiam infrâ, de Bello Civ. lib. 1.
 §. 29. & lib. 2. § 2.

²⁷ Illum ex periculo eripuit.] Ità
 optimè, pro Cæsaris loquendi rati-
 one, ex MSS. & Vett. Editr. resti-
 tuit Davisius. Scaliger & Recentiores,
 oies, illum periculo eripuit.

ipse, equo vulnerato, dejectus, quoad potuit, fortissimè restitit: Ante Chr. Quum circumventus, multis vulneribus acceptis, cecidisset; atque I.V. id frater, qui jam prælio excefferat, procul animadvertisset; incitato U. C. Varr. equo, sese hostibus obtulit, atque interfectus est. DCCXCIX.

Hôc prælio facto; Cæsar neque jam sibi legatos audiendos, neque conditiones accipiendas arbitrabatur ab iis, qui, per dolum atque insidias petita pace, ultro bellum intulissent. Expectare verò dum hostium copiarum augerentur, equitatusque reverteretur; summæ demeriti esse judicabat. Et, cognita Gallorum infirmitate; quantum jam apud eos, hostes uno prælio auctoritatis essent consecuti, sentiebat: Quibus, ad consilia capienda, nihil spatii dandum existimabat. His constitutis rebus; & consilio cum legatis & quæstore communicato, ne quem diem pugnae²⁸ intermitteret: opportunissima res accidit; quòd postridie ejus diei manè, eadem & perfidia & simulatione usi Germani, frequentes, omnibus principibus majoribusque natu adhibitis, ad eum in castra venerunt; ²⁹ simul, ut dicebatur, sui purgandi causâ, quòd, contra atque esset dictum, & ipsi petissent, prælium pridie commisissent; simul, ut, si quid possent, de induciis fallendo impetrarent. Quos sibi Cæsar oblatos gavisus, retineri jussit: ipse omnes copias castris eduxit; equitatum, quòd recenti prælio perterritum esse existimabat, agmen subsequi jussit.

ACIE triplici ³⁰ instructâ, & celeriter VIII millium itinere confecto; prius ad hostium castra pervenit, quàm, quid ageretur, Germani sentire possent. Qui omnibus rebus subito perterriti, & celeritate adventus nostri, & ³¹ discessu suorum; neque consilii habendi, neque arma capiendi spatio dato; ³² perturbantur, copiasne adversus hostem educere, an castra defendere, an fugâ salutem petere, præstaret. Quorum timor quum fremitu & concursu significaretur; milites nostri, pristini diei perfidia incitati, in castra irruperunt. ³³ Quo in loco qui celeriter arma capere potuerunt; paullisper nostris resisterunt, atque inter carros impedimentaque prælium commiserunt.

S. XL

²⁸ Intermitteret:] Sic MS Reg. & Editt. Vett. nonnullæ. Al. prætermitteret.

²⁹ Simul, ut dicebatur, &c.] Meritò hîc arguit Davisius Hotomannum, nescio quid suspicantem & mutantem; exemplisque ostendit, optimos Autores ita locutos.

³⁰ Instructâ] Sic MS Reg. & Editt. Vett. nonnullæ. Al. institutâ. Quod idem est.

³¹ Discessu suorum] Meritò hîc mirandum proponit D. Vossius Hotomannum, qui mirè dictum putat, [discessu suorum,] pro [retentione su-

orum.] Quasi verò qui apud Casarem detinerentur, non discessissent usque à Suis.

³² Perturbantur,] Ita MSS. & Editi. Postulare tamen videtur temporum ratio, ut legatur perturbantur. Quanquam in re præteritâ tanquam præsentî narrandâ, ferè quoque potest Lectio vulgata.

³³ Quo in loco qui &c.] Sic MSS. & Editt. Vett. Græcus item, καὶ ἐν τῇ τοῦ αὐτοῦ. Recentiores, Quorum qui &c. Quod perinde est,

Ante Chr.

L V.

U. C. Varr.

DCCXCIX.

§. XII.

§. XIII.

*Quos fugi-
entes Cæsar
trans Rhe-
num, fabri-
cato ponte,
insequitur.*

§. XIV.

§. XV.

*Pontis de-
scriptio.*

runt : At reliqua multitudo puerorum mulierumque, (nam cum omnibus suis domo excefferant, Rhenumque transierant,) passim fugere coepit. Ad quos confectandos, Cæsar equitatum misit.

GERMANI, post tergum clamore audito; quum suos interfici viderent; armis abjectis, signisque militaribus relictis, se ex castris ejecerunt. Et quum ad confluentem Mosæ & Rheni pervenissent; reliquâ fugâ desperatâ, magno numero interfecto, reliqui se in flumen præcipitaverunt: atque ibi timore, lassitudine, & vi fluminis oppressi, perierunt. Nostri ad unum omnes incolumes, perpaucis vulneratis, ex tanti belli timore, quum hostium numerus capitum cccxxx millium fuisset, se in castra receperunt. Cæsar iis, quos in castris retinuerat, discedendi potestatem fecit. Illi supplicia cruciatumque Gallorum veriti, quorum agros vexaverant; remanere se apud eum velle dixerunt. Iis Cæsar libertatem concessit.

GERMANICO bello confecto, multis de causis Cæsar statuit sibi Rhenum esse transeundum. Quarum illa fuit justissima; quod, quum videret Germanos tam facile impelli, ut in Galliam venirent; suis quoque rebus eos timere voluit, quum intelligerent & posse & audere populi R. exercitum Rhenum transire. Accessit etiam quod illa pars equitatus Usipetum & Tenchtherorum, quam supra commemoravi prædandi frumentandique causâ Mosam transisse, neque prælio interfuisse; post fugam suorum se trans Rhenum in fines Sigambrorum receperat, seque cum iis conjunxerat. Ad quos quum Cæsar nuncios misisset, qui postularent, "eos, qui sibi Galliæque", bellum intulissent, uti sibi dederent;" responderunt: "Populi", "Romani imperium, Rhenum finire. Si, se invito, Germanos in", "Galliam transire non æquum existimaret; cur sui quidquam esse", "imperii aut potestatis trans Rhenum postularet?"

UBII autem; qui uni ex transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant, amicitiam fecerant, obsides dederant; magnopere orabant: "Ut sibi auxilium ferret, quod graviter ab Suevis premerentur; vel, si id facere occupationibus ³⁴ Reipubl. prohiberetur, exercitum", "modò Rhenum transportaret: Id sibi ad auxilium, spemque reliqui", "temporis, satis futurum: Tantum esse ³⁵ nomen atque opinio-", "nem exercitus Romani, Ariovisto pulso, & hóc novissimo prælio", "facto, etiam ad ultimas Germanorum nationes; uti opinione &", "amicitiâ populi Romani, tuti esse possint. Navium magnam", "copiam ad transportandum exercitum pollicebantur.

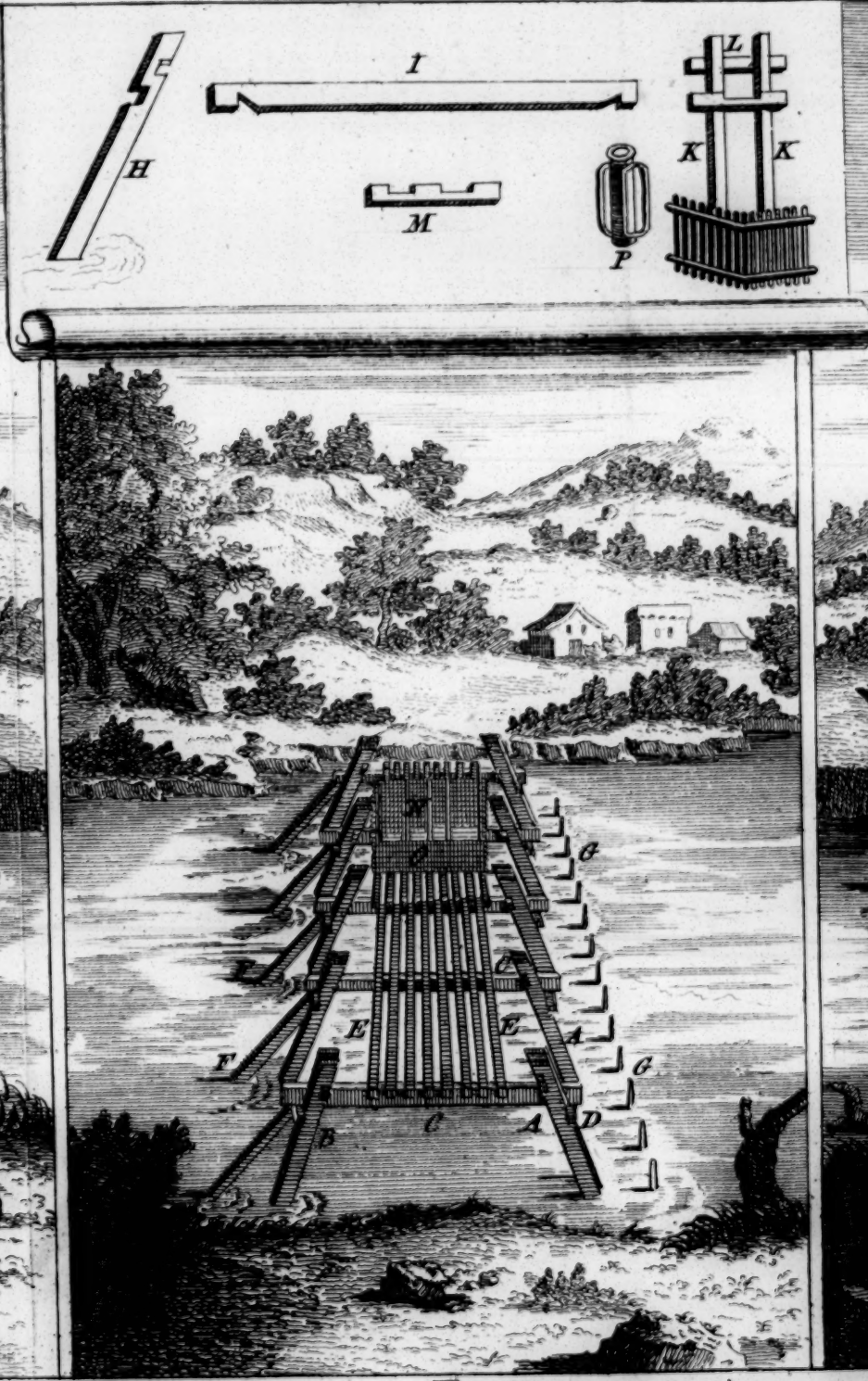
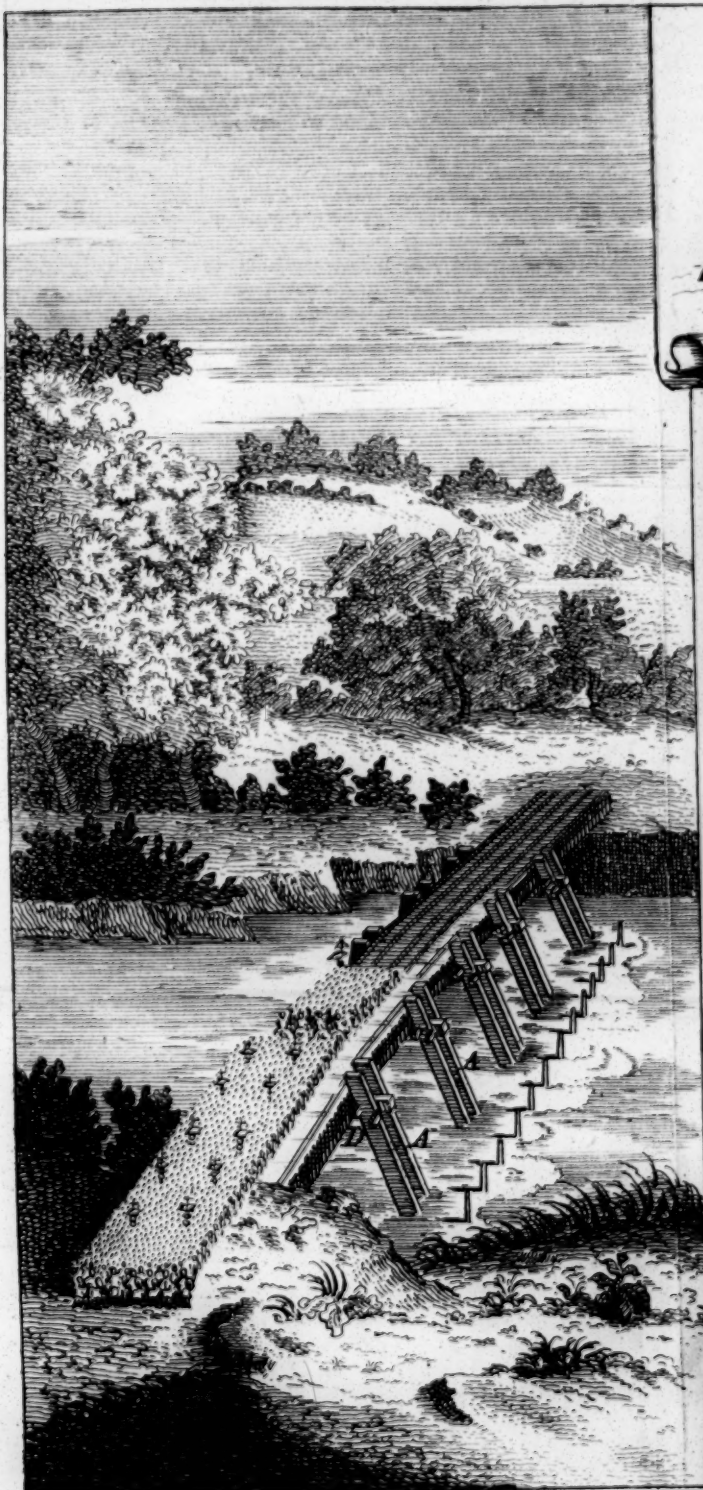
CÆSAR his de causis, quas commemoravi, Rhenum transire decreverat. Sed navibus transire neque satis tutum esse arbitrabatur, neque

³⁴ *Reipublica*] MSS. & Editt. Vett. *populi Romani*. Græcus, τῶν Ρωμαίων.

³⁵ *Nomen atque opinionem exercitus Romani,*] Ita edidit Davissius ex

MSS. & Editt. Vett. Scaliger alii-
que legunt, [*nomen apud eos atque
opinionem* &c.] Cæterum MSS. &
Vett. Editt. pro, *exercitus Romani*,
habent, *ejus exercitus*.

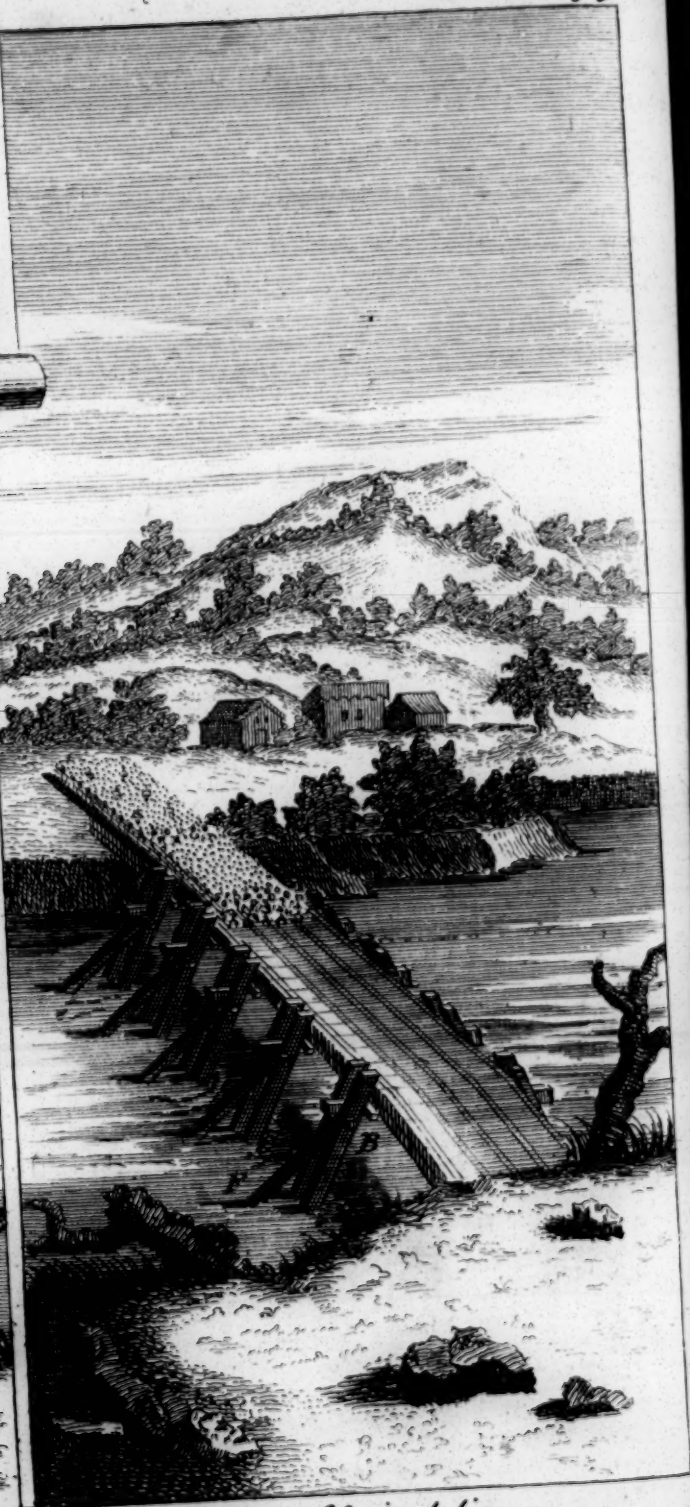
e
i
is
;
i-
is
is
n
n
i-
fe
i-
d,
;
&
d
n-
ue
es
m
ne
ali
in
ffe
fe-
ut:
el,
m
qui
io-
lio
&
am
de-
ur,
ue
Mi-
que
&
ni,

A. Bina tigna sesquipedalicia intervallo pedum duorum inter se juncta.
 B. Alia bina ad eundem modum & eodem intervallo juncta ac ex adverso defixa.
 C. Trabes bipedales immixtæ.
 D. Binæ fibulæ.
 E. Directa materia supra quam sternebantur crates & similia.
 F. Sublicæ obliquæ contra vim & impetum fluminis operi adjunctæ.
 G. Defensores pontis

H. Simplex unum tignum eorum.
 I. Trabum bipedalium per se nu.
 K. Bina sesquipedalicia tigna inter.
 L. Fibulæ quibus distinebantur.
 M. Unius fibulæ simplex figura.
 N. Crates. O. Longurii
 P. Fistuca sive machinatio qua ti

Pa 79

eorum quæ erant sesquipedalia.
 er se nuda figura.
 na inter se juncta seorsum oculis subjiciuntur.
 bantur.
 figura.

io qua tigna adacta.

neque suæ neque populi Romani dignitatis esse statuebat. Itaque, etsi summa difficultas faciendi pontis proponebatur, propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis; tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum, existimabat. Rationem pontis igitur hanc instituit. Tigna bina ³⁶ sesquipedalia, paululum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, intervallo pedum duorum inter se jungebat. Hæc cum machinationibus ³⁷ demissa in flumen defixerat, fistucisque adegerat; non sublicæ modo, directæ ad perpendicularum; sed prona, ac fastigiata, ut secundum naturam fluminis procumberent: ³⁸ his item contraria duo ad eundem modum juncta, intervallo pedum quadragenum ³⁹ ab inferiore parte contra vim atque impetum fluminis conversa statuebat. ⁴⁰ Hæc utraque ⁴¹ bipedalibus trabibus immixtis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrimque fibulis ab extremâ parte ⁴² distinebantur. Quibus disclusis, atque in contrariam partem revinctis; tanta erat operis firmitudo, atque ea rerum natura, ut, quod major vis aquæ se incitavisset, hoc arctius illigata tenerentur. Hæc ⁴³ directâ materiâ injectâ contexebantur, ac longuriis cratibusque consternebantur. Ac nihilo secius sublicæ ⁴⁴ ad inferiorem partem fluminis oblique

Ante Chr.
 LV.
 U. C. Varr.
 DCXCIX.

³⁶ Sesquipedalia] crassitudine.

³⁷ Demissa in flumen] MSS Reg. Eliens. & Vossii, [immissa in flumen.] Edit. Rom. [immissa in flumine.]

³⁸ His item contraria duo &c.] Scripserat Cæsar, [His item contraria duo.] Legendum existimo, [His item contraria bina.] Sic enim supra, Tigna bina. Quod & sententia omnino postulat.

³⁹ Ab inferiori parte] Fluminis. Ut rectè interpretatur Davissius. Hæc nimirum Tigna in inferiori parte fluminis, procumbebant prona adversus flumen; sicuti altera illa in superiori parte fluminis, procumbebant prona secundum flumen. Ac rectè erravit Lipsius, qui has voces [ab inferiori parte] refert ad præcedentes [pedum quadragenum;] ac si Cæsar intervallum tignorum, ab inferiore SUI parte demonstrasset.

⁴⁰ Hæc utraque] MSS. & Edit. Edit. Hæc utraque insuper.

⁴¹ Bipedalibus] Crassitudine. Quod scilicet intervallum junctura tignorum.

⁴² Distinebantur] Legendum existimat Davissius, destinabantur. MSS plerique habent, detinebantur: MS Eliens. corruptè, destinebantur.

⁴³ Directâ materiâ.] Secundum longitudinem Pontis.

⁴⁴ Ad inferiorem partem fluminis.] Hotomannus conjicit, superiorem partem. Quem merito reprehendit D. Vossius. Addit enim statim Cæsar, [Et aliæ item supra pontem.] Quamobrem erravit itidem & Vir doctissimus Joan. Clericus; qui emendat, [ad inferiorem partem (scilicet pontis,) Flumini oblique adigebantur;] Quasi inferior pars Pontis hic opponeretur superiori, quæ jam supra materiâ directâ constrata narrabatur; Cum è contrario manifestum sit, (ut rectè annotârunt D. Vossius & Davissius,) sublicas has ad inferiorem partem fluminis, opponi alteris illis mox supra pontem (hoc est, in superiori parte fluminis,) adactis. Adde, quod vox proxima [nihilo secius] manifestò referat hæc, non ad id quod dictum est de materiâ directâ, sed ad id quod antè narratum est de tantâ operis firmitudine;

Ante Chr.
zv.

U. C. Varr.
DCCXCIX.

§. XVI.
Cæsar Si-
gambrorum
fines vastat.

§. XVII.
Ubique li-
beratis, in
Galliam re-
vertitur.

§. XVIII.
Deinde in
Britanniam
transiit.

quæ adigebantur; quæ, ⁴⁵ pro pariete subiectæ, & cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent. ⁴⁶ Et aliæ item supra pontem, mediocri spatio: ut, si arborum trunci, sive naves, deji- ciendi operis causâ, essent à barbaris missæ; his defensoribus ⁴⁷ earum vis minueretur, neu ponti nocerent.

DIEBUS X, quibus materia cœpta erat comportari, omni opere effecto, exercitus transducitur. Cæsar, ad utramque partem pontis firmo præsidio relicto, in fines Sigambrorum contendit. Interim à compluribus civitatibus ad eum legati veniunt; quibus pacem atque amicitiam petentibus, liberaliter respondet, obsidēsque ad se adduci jubet. Sigambri ex eo tempore, quo pons institui cœptus est, fugâ comparatâ; hortantibus iis, quos ex Tenchtheris atque Usipetibus apud se habebant; finibus suis excesserant, suâque omnia exportaverant, sēque in solitudinem ac silvas abdiderant.

CÆSAR paucos dies in eorum finibus moratus; omnibus vicis ædificiisque incensis, ⁴⁸ frumentisque succisis, se in fines Ubiorum recepit. Atque his auxilium suum pollicitus, si à Suevis premerentur; hæc ab iis cognovit: Suevos, postquam per exploratores pontem fieri comperissent, more suo, consilio habito, nuncios in omnes partes ⁴⁹ misisse; uti de oppidis demigrarent; liberos, uxores, suâque omnia in silvis deponerent; atque omnes, qui arma ferre possent, unum in locum convenirent: hunc esse delectum medium ferè regionum earum, quas Suevi obtinerent: ⁵⁰ ibi Romanorum adventum expectare, atque ibi decertare constituisse. Quod ubi Cæsar comperit: omnibus his rebus confectis, quarum rerum causâ exercitum transducere constituerat; ut Germanis metum injiceret, ut Sigambros ulcisceretur, ut Ubios obsidione liberaret: diebus omnino XVIII trans Rhenum consumptis, sat̃is & ad laudem & ad utilitatem profectum arbitratus, se in Galliam recepit, pontemque rescidit.

EXIGUA parte æstatis reliquâ, Cæsar; etsi in iis locis, quod omnis

tudine; Ut ad eò etiam Latinitatem Cæsaris corruerit Vir doctissimus!

⁴⁵ Pro pariete] Ad sustentanda Tigna. MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Vett. Editt. pleræque, pro ariete. Græcus, διὰ τὴν ἀριετήν.

⁴⁶ Et aliæ item] Ita optimè restituit Daviscus ex MSS. & Editt. Vett. Scaliger, typographico (ut opinor) errore, edidit; [Et alia item:] Quem secuti sunt recentiores.

⁴⁷ Earum] Sic MS Reg. Græcus item, ἐκείνων. Al. earum rerum. Quod perinde est.

⁴⁸ Frumentisque succisis] Ità felicissimâ conjecturâ emendavit Hotomannus: Quam & ipsam esse Cæsaris dictionem ostendit postea MS Brantii. Al. corruptè, succensis.

⁴⁹ Misisse.] Sic MSS Reg. & Vossii. Al. dimisisse.

⁵⁰ Ibi Romanorum adventum expectare, atque ibi decertare constituisse.] MSS. & Editt. Vett. [hic Romanorum adventum expectare.] Quod optimè respondet verbis præcedentibus, [hunc esse locum delectum &c.] In MSS Reg. deest, atque ibi decertare. Quod forte glossema esse poterit.

omnis Gallia ad Septemtrionem vergit, maturæ sunt hiemes; tamen in Britanniam proficisci contendit; quod omnibus ferè Gallicis bellis, hostibus nostris indè subministrata auxilia intelligebat. Et, si tempus anni ad bellum gerendum deficeret; tamen magno sibi usui fore arbitrabatur, si modò insulam adisset; genus hominum perspexisset; loca, portus, aditus cognovisset; Quæ omnia ferè Gallis erant incognita. Neque enim temere, præter mercatores, illò adit quiscquam; neque iis ipsis quidquam, præter oram maritimam, atque eas regiones quæ sunt contra ⁵¹ Galliam, notum est. Itaque, ⁵² convocatis ad se undique mercatoribus; neque quanta esset insulæ magnitudo; neque quæ, aut quantæ nationes incolerent; neque quem usum belli haberent, aut quibus institutis uterentur; neque qui essent ad ⁵³ majorum navium multitudinem idonei portus; reperire poterat. Ad hæc cognoscenda, ⁵⁴ priùs quàm periculum faceret, idoneum esse arbitratus C. Volusenum, cum navi longâ præmittit. Huic mandat, ut, exploratis omnibus rebus, ad se quàm primùm revertatur. Ipse, cum omnibus copiis, in Morinos proficiscitur; quod indè erat brevissimus in Britanniam transiectus. Huc naves undique ex finitimis regionibus, & quam superiore æstare ad ⁵⁵ Veneticum bellum fecerat classem, jubet convenire.

INTERIM, consilio ejus cognito, & per mercatores perlato ad Britannos; à compluribus ⁵⁶ ejus insulæ civitatibus ad eum legati veniunt, qui ⁵⁷ polliceantur, obsides dare, atque imperio populi R. obtemperare. Quibus auditis; liberaliter pollicitus, hortatúsque ut in eâ sententiâ permanerent, eos domum ⁵⁸ remisit. Et cum his

G

unà

Ante Cht.
LV.
U. C. Varr.
DCXCIX.

§. XIX.

⁵¹ Galliam,] MSS. Gallias.

⁵² Convocatis] MSS Reg. Eliens. & Vossii, vocatis.

⁵³ Majorum navium multitudinem] MS Vossii, majorem. Græc. πλουτοχώρατοι λιμνες. Neutra lectio mala. Priori favet quod infra ait Cæsar de magnitudine navium, p. 83. l. 22; Posteriori, quod de Numero, p. 82. l. 20.

⁵⁴ Priusquam periculum faceret, præmittit] MS Reg. faciat. Sed utrovis modo constat temporum ratio, cum tanquam præsens narretur res præterita. Horomannus commendat, prius qui &c. Quod rectius esse, inquit Brantius, quivis facile videt: non enim Volusenum præmisit Cæsar, ut ipse postea periculum faceret. Verùm longè errant isti Viri eruditi: Quamvis enim non Volusenum præmiserit Cæsar, ut ipse

se per se postea rerum earundem cognoscendarum periculum faceret; at eum ideo præmisit, ut ipse postea cum exercitu periculum faceret insulam adeundi. Quæ est Authoris mens, satis manifesta.

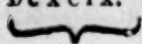
⁵⁵ Veneticum] MS Reg. Venetum. Quod & rectius.

⁵⁶ Ejus insula] In MS Reg. deest ejus.

⁵⁷ Qui polliceantur, obsides dare.] Eruditè tuetur hanc lectionem Davissius, exemplis ex optimis Authoribus & ex ipso Cæsare adductis; ut audiendi non sint, qui emendant, daturus. Infra, lib. 6. §. 9. Si amplius obsidum velit, dare pollicentur. Vide etiam Annor. ad lib. 7. §. 34.

⁵⁸ Remisit:] MSS Reg. Eliens. & Vossii, remisit. Quæ lectio, quamquam

Ante Chr.
LV.
U. C. Varr.
DCXCIX.

unâ Comium, quem ipse, Atrebatibus superatis, regem ibi constituerat; cuius & virtutem & consilium probabat, & quem sibi fidelem arbitrabatur, cuiusque auctoritas in his regionibus magna habebatur; mittit. Huic imperat; quas possit, adeat civitates; hortaturque, ⁵⁹ ut populi R. fidem sequantur: seque celeriter eò venturum nunciet. Volusenus, perspectis ⁶⁰ regionibus; quantum ei facultatis dari potuit, qui navi egredi ac se barbaris committere non auderet; v die ad Cæsarem revertitur; quæque ibi perspexisset, renunciat.

§. XX.

DUM in his locis Cæsar, navium parandarum causâ, moratur; ex magnâ parte Morinorum legati ad eum ⁶¹ venerunt, qui se de superioris temporis consilio excusarent; quod homines barbari, & nostræ consuetudinis imperiti, bellum populo Rom. fecissent: seque ea, quæ imperâisset, facturos ⁶² pollicerentur. Hoc sibi satis opportunè Cæsar accidisse arbitratus; quod neque post tergum hostem relinquare volebat; neque belli gerendi, propter anni tempus, facultatem habebat; neque has tantularum rerum occupationes ⁶³ sibi Britanniae anteponendas judicabat; magnum his numerum obsidum imperat: Quibus adductis, ⁶⁴ eos in fidem recepit. Navibus circiter ⁶⁵ LXXX onerariis coactis contractisque, quod satis esse ad duas legiones transportandas existimabat; quidquid præterea navium longarum habebat, quæstori, legatis, præfectisque distribuit. Huc accedebant XVIII onerariæ naves; quæ ⁶⁶ ex eo loco millibus passuum VIII vento tenebantur, quò minùs in eundem portum pervenire possent. Has equitibus distribuit; reliquum exercitum Q. Titurio Sabino & L. Aurunculeio Cottæ legatis, in Menapios, atque in eos pagos Morinorum, ab quibus ad eum legati non venerant, ⁶⁷ deducendum dedit. P. Sulpicium Rufum legatum cum eo præsidio, quod satis esse arbitrabatur, portum tenere iussit.

HIS

quam & altera quoque defendi potest, verior videtur. Sequitur enim: [*Et cum his unâ Comium* --- mittit.]

⁵⁹ Ut --- *sequantur* :] In iisdem Codd. deest, ut. Neque ullo sententiæ detrimento.

⁶⁰ *Regionibus* ;] In eisdem Codd. *regionibus omnibus*.

⁶¹ *Venerunt*, --- *pollicerentur*.] MS Reg. *veniunt*, --- *pollicentur*. MS Eliens. item, *pollicentur*.

⁶² *Sibi*] Deest in MSS. & Vett. Edit.

⁶³ *Eos in fidem recepit. Navibus* --- *coactis*] Ita ex MSS. Edit. vett. & Græco Interprete restitui, Scaliger

& recentiores omnes pessimâ interpunctione, sententiam prorsus turbârunt: *eos in fidem recepit, navibus &c.*

⁶⁴ LXXX] MSS Reg. & Eliens. & Edit. Rom. aliæque habent; 880.

⁶⁵ *Ex eo loco millibus passuum VIII*] Nonnulli Codd. [*ex eo loco à millibus &c.*] Et alibi quidem ait Cæsar, [*à millibus passuum*.] Sed D. Vossius contendere non sine ratione videtur, locutionem istam, post voces *ex eo loco*, minùs convenire.

⁶⁶ *Deducendum*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. vett. *du-*
cendum.

HIS constitutis rebus, nactus idoneam ad navigandum tempestatem, tertiâ ferè vigiliâ solvit; equitêsq; in ulteriorem portum progredi, & naves conscendere, ac se sequi, jussit: ab quibus quum 67 id paullò tardiùs esset administratum, ipse horâ circiter diei xv cum primis navibus Britanniam attigit; atque ibi in omnibus collibus expositas hostium copias armatas conspexit. Cujus loci 68 hæc erat natura: Adeò montibus 69 angustis mare continebatur, uti ex locis superioribus in littus telum adjici posset. Hunc ad egredendum locum nequaquam idoneum arbitratus; dum reliquæ naves eò convenirent, ad horam ix in anchoris exspectavit. Interim legatis tribunisque militum convocatis; & quæ ex Voluseno cognovisset, & quæ fieri vellet, ostendit: monuitque, (ut rei militaris ratio, maxime ut res maritimæ postularent, 70 ut quæ celerem atque instabilem motum haberent;) ad nutum & ad tempus omnes res ab iis administrarentur. His dimissis; & ventum & æstum uno tempore nactus secundum; dato signo, & sublatiis anchoris, circiter millia passuum viii ab eo loco progressus, aperto ac plano littore naves constituit.

AT barbari, consilio Romanorum cognito; præmissis equitatu & effedariis, quo plerumque genere in præliis uti consuêrunt; reliquis copiis sublecuti, nostros navibus egredi prohibebant. Erat ob has causas summa difficultas; quòd naves, propter magnitudinem, nisi in alto constitui non poterant: Militibus autem, ignotis locis impeditis manibus, magno & gravi onere armorum 71 pressis, simul & de navibus defiliendum, 72 & in fluctibus consistendum, & cum hostibus erat pugnandum; quum illi aut ex arido, aut paullulum in aquam progressi, omnibus membris expediti, notissimis locis, tela audacter jicerent, & equos insuefactos incitarent. Quibus rebus nostri perterriti, atque hujus omnino generis pugnae imperiti; 73 non

G 2

eâdem

Ante Chr.

LV.

U. C. Varr.

DCXCIX.

S. XXI

S. XXII.

Non sine
magnâ exerci-
tium inter-
ram expo-
nendi diffi-
cultate, Bri-
tannis se op-
ponentibus.

67 Id] Græc. *ὡς ἐν ταύταις*. In MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. deest.

68 ---- Hæc erat natura. Adeò montibus &c.] Ita Scaliger & Recentiores. MSS. & Edit. Vett. & Interpres Græc. [---- hæc erat natura, atque ita montibus &c.]

69 Angustis] Merito hîc reprehendit Davissus Ciacconium, qui hanc vocem aut omissam vellet, aut mutatam in [angustis].

70 Ut quæ &c.] Reponunt Ciacconius & Hotomannus, [ut quoniam &c.] Quos merito iterum arguit idem Vir Doctissimus, sententiam perspicuam turbantes. Si quid conje-

cturæ indulgendum esset, delerem equidem istud ut, jam tertium in eâdem sententiâ repetitum. Sed, sine Codicibus, nihil mutandum.

71 Pressis,] MSS. & Vett. Edit. oppressis. Quod & elegantius.

72 Et fluctibus consistendum] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. [Et IN fluctibus.] Quod magis Latinum. Græcus, *ἐν τῶν πῶ*. Crediderim equidem in Scaligeranâ Editione errore typographico omissam præpositionem. Quam securi sunt Recentiores.

73 Non eâdem alacritate] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Interpr. Græcus, & Edit. Vett. Scaliger &c

Ante Chr. eâdem alacritate ac studio, quo in pedestribus uti prœliis consueve-
 LV. rant, utebantur.

U. C. Varr.
 DCXCIX.

§. XXIII.

QUOD ubi Cæsar animadvertit ; naves longas, quarum & species erat barbaris inusitator, ⁷⁴ & motus ad usum expeditior, paululùm removeri ab onerariis navibus, & remis incitari, & ad latus apertum hostium constitui ; atque inde fundis, tormentis, sagittis, hostes propelli ac submoveri, jussit. Quæ res magno usui nostris fuit : Nam & navium figura, & remorum motu, & inusitato genere tormentorum, permoti barbari ; constiterunt, ac paululùm modò pedem retulerunt. ⁷⁵ Atque, nostris militibus cunctantibus, maximè propter altitudinem maris : qui x legionis aquilam ferebat, contestatus deos, ut ea res legioni feliciter eveniret ; “ desilite,” inquit, “ milites, „ nisi vultis aquilam hostibus prodere ; ego certè meum Reipub. „ atque Imperatori officium præstitero.” Hoc quum magnâ voce dixisset ; se ex navi projecit, atque in hostes aquilam ferre cœpit. Tum nostri cohortati inter se, ne tantum dedecus admitteretur ; universi ex navi desilierunt. Hos item alii ⁷⁶ ex proximis primis navibus, quum conspexissent, subsecuti ; hostibus appropinquârunt.

§. XXIV.

Qui tamen
 superati, le-
 gatos de pa-
 uiltunt.

PUGNATUM est ab utrisque acriter. Nostri tamen ; quòd neque ordines servare, neque firmiter insistere, neque signa subsequi poterant ; atque alius aliâ ex navi, quibuscumque signis occurrerat, se aggregabat ; magnopere perturbabantur. Hostes verò, notis omnibus

& Recentiores, [non omnes eâdem alacritate.] Quod illorum assumendum esse puto, qui nè Cæsar suorum fortitudinem narrando minuisse videretur, verebantur.

⁷⁴ Et motus ad usum expeditior,] Ineptissimè Ciacconius legendum contendit, [et usus ad motum expeditior.] Nec quicquam feliciùs Viri Doctissimi D. Vossius & Davissius, qui veram Lektionem ruerunt, sed Hypallagen esse aiunt, pro eo quod dici potuisset, usus ad Motum expeditior. Quasi verò aut Usus rectè dici posset expeditus, [Græc. ταχυτέρως ;] aut, Motus ad usum expeditior, non esset maximè naturalis & rerum & verborum ordo. Profectò, quas constructiones ex bonis Auctoribus ad Hypallagen referre solent Grammatici, ex aut ex corruptis ferè sunt Codicibus, aut ex sinceris malè intellectæ. Et ridiculus prorsus est D. Vossius in eo, quem ex Hirrio ad hanc rem citat, loco : ubi, cum ait Hirrius, Taber-

naculum secundum littus ipsum constituit, ut propè fluctus verberaret ; istud [fluctus] ita plurali numero construit Vir doctus, ut, absurdissimâ Hypallage, tabernaculum scilicet verberare dicatur fluctus marinos.

⁷⁵ Atque] Sic MSS. & Editr. Vett. Meliùsque convenit, quàm quod Scaliger & recentiores reposuerunt, At.

⁷⁶ Ex proximis primis navibus,] Sic MSS. & Editr. Vett. Quod cum non intelligeret Hotomannus, vocem [primis] ejecit. Quem secuti sunt Scaliger & recentiores omnes. Davissius, aliquantò propior vero, conjecit legendum, [ex proximis prima.] Sed nihil opus. Sententia enim perspicua est ; ex navibus qua proxima essent primis : Vel, ex aliis navibus in primo ordine proximis : Proximis nimirum ei navi, è quâ desilierat Aquilifer ; in primo autem ordine, scilicet eo in ordine qui erat earum, quæ ante cæteras essent littori appulsæ,

nibus vadis : ubi ex littore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant; incitatis equis, impeditos adoriebantur : plures paucos circumstabant : alii ab latere aperto, ⁷⁷ in averfos tela conjiciebant. Quod quum animadvertisset Cæsar; scaphas longarum navium, item speculatoria navigia, militibus compleri jussit : &, quos laborantes conspexerat, iis subsidia summittebat. Nostri, ⁷⁸ simul in arido constiterunt, suis omnibus consecutis, in hostes impetum fecerunt ; atque eos in fugam dederunt. Neque longiùs prosequi potuerunt, quòd equites cursum tenere atque insulam capere non potuerant. Hoc unum ad pristinam fortunam Cæsari defuit.

Ante Chr.
LV.
U. C. Varr.
DCXCIX.

HOSTES praelio superati ; simul atque se ex fugâ receperunt, statim ad Cæsarem legatos de pace miserunt : “ Obsides daturus ; quæque imperâisset, ⁷⁹ sese facturos,” polliciti sunt. Unâ cum his legatis Comius Atrebas venit, quem suprà demonstraveram à Cæsare in Britanniam præmissum. Hunc illi è navi egressum, quum ad eos ⁸⁰ Imperatoris mandata deferret, comprehenderant, atque in vincula conjecerant : Tunc, facto pœlio, remiserunt ; &, in petendâ pace, ejus rei culpam in multitudinem contulerunt ; &, propter imprudentiam ut ignosceretur, petiverunt. Cæsar questus, quòd, quum ultro in continentem legatis missis pacem à se petissent, bellum sine causâ intulissent ; ignoscere imprudentiæ dixit, obsidésque imperavit : Quorum illi partem statim dederunt, partem ex longinquiore locis accersitam paucis diebus sese daturus dixerunt. Interea suos remigrare in agros jusserunt ; principésque undique ⁸¹ convenere, & se civitatésque suas Cæsari commendârunt.

§. XXV.

HIS rebus pace firmatâ ; post diem IV, quàm est in Britanniam ventum, naves XVIII, de quibus supra demonstratum est, quæ equites sustulerant, ex superiore portu leni vento solverunt. Quæ quum appropinquarent Britanniae, & ex castris viderentur ; tanta tempestas subitò coorta est, ut nulla earum cursum tenere posset ; sed aliæ eodem, unde erant profectæ, referrentur ; aliæ ad inferiorem partem insulæ, quæ est propiùs Solis occasum, magno suû cum periculo ⁸² dejicerentur. Quæ tamen, anchoris jactis, cum fluctibus comple-

§. XXVI.

Postea autem, Cæsaris classe ventis disjectâ & aestu maritimo afflictatâ, rebellant.

G 3

peti-

⁷⁷ In averfos.] Vulgò, in universos. Codex Urfini habet, [in averfos.] Unde felix Ciacconii conjectura, [in averfos.]

⁷⁸ Simul in arido constiterunt,] Ita optimè ex MSS. & Editt. Vett. restituit Davissius. Scaliger & Recentiores, ex Librariorum imperitorum emendatione, [simul atque in arido constiterunt.]

⁷⁹ Sese facturos,] Deest in MSS. sese. Al. facturos, Al. facturos esse.

⁸⁰ Imperatoris mandata deferret] MSS. & Vett. Editt. Oratoris modo, Cæsaris mandata deferret. Quod, ut rectè observat Davissius, glossam olet. Scaliger & recentiores, perferret.

⁸¹ Convenère, --- commendârunt.] MSS. & Editt. Vett. convenire, --- commendare ceperunt.

⁸² Dejicerentur.] Ciacconius, sine causâ, reponit ; rejicerentur.

Ante Chr.
IV.
U. C. Varr.
DCCXCIX.

petiverunt. Eâdem nocte accidit, ut esset luna plena; quæ dies maritimos ætus maximos in Oceano efficere consuevit: Nostriſque id erat incognitum. Ita uno tempore & longas naves, quibus Cæsar exercitum transportandum curaverat, quasque in aridum subduxerat, ætus ⁸³ complebat; & onerarias, quæ ad anchoras erant deligatæ, tempestas afflictabat: Neque ulla nostris facultas aut administrandi, aut auxiliandi dabatur. Compluribus navibus fractis; reliquæ quum essent, funibus, anchoris, reliquisque armamentis amissis, ad navigandum inutiles; magna, id quod necesse erat accidere, totius exercitus perturbatio facta est. Neque enim naves erant aliæ, quibus reportari possent; & omnia deerant, quæ ad reficiendas naves essent usui: &, quod omnibus constabat hiemare in Galliâ oportere, frumentum his in locis in hiemem proviſum non erat.

§. XXVII.

QUIBUS rebus cognitis; principes Britannia, qui post prælium ⁸⁴ ad ea quæ jusserat Cæsar facienda convenerant, inter se collocuti: quum equites, & naves, & frumentum Romanis deesse intelligerent; & paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent; quæ hõc erant etiam angustiora, quod sine impedimentis Cæsar legiones transportaverat: optimum factu esse duxerunt, rebellionem factâ, frumento commeatuque nostros prohibere, & rem in hiemem producere; quod his superatis, aut ⁸⁵ reditu interclusis, neminem postea belli inferendi causâ in Britanniam transiturum confidebant. Itaque, rursus conjuratione factâ, paulatim ex castris discedere, ac suos clam ex agris deducere cœperunt. At Cæsar, etsi nondum eorum consilia cognoverat; tamen & ex eventu navium suarum, & ex eo quod obsides dare intermiserant, fore id quod accidit suspicabatur. Itaque ad omnes casus subsidia comparabat: Nam & frumentum ex agris in castra quotidie conferebat; &, quæ gravissimè afflictae erant naves, earum materiâ atque ære ad reliquas reficiendas utebatur; &, quæ ad eas res erant usui, ex continenti comportari jubebat. Itaque, quum id summo studio à militibus administraretur; XII navibus amissis, reliquis ut navigari commodè posset, effecit.

§. XXVIII.

DUM ea geruntur: legione, ex consuetudine, unâ frumentatum missâ, quæ appellabatur VII; neque ullâ ad id tempus belli suspitione interpositâ; quum pars hominum in agris remaneret, pars etiam in castra ventitaret: Ii, qui pro portis castrorum in statione erant, Cæsari renunciaverunt; pulverem majorem, quàm consuetudo ferret, in eâ parte videri, quam in partem legio iter secisset. Cæsar, id quod erat, suspicatus, aliquid novi à barbaris initum consilii; cohortes, quæ in stationibus erant, secum in eam partem proficisci; duas,

⁸³ Complebat;] MSS. & Editt. Vett. compleverat. Quæ Lectio a quæ ferri potest.

⁸⁴ Ad ea quæ jusserat Cæsar facienda convenerant.] Pulchra Manutii emendatio. MSS. & Vett. Editt.

ad Cæsarem convenerant: Græc. Interpret. rectius, ei προσθεν τὰ ἑνὶ τῷ Καίσαρι προσαχθισόμηνά σπισσιν ποιήσιν ὁμολογῶσαντες.

⁸⁵ Reditu interclusis] Pessimè reponit Horomannus, aditu.

duas, in stationem succedere; reliquas armari, & confestim se subse-
qui, iussit. Quum paullò longiùs à castris processisset; suos ab ho-
stibus premi, atque ægrè sustinere, & confertâ legione ex omnibus
partibus tela conjici animadvertit. Nam quòd omni ex reliquis
partibus demesso frumento, una pars erat reliqua; suspicati hostes
huc nostros esse venturos, noctu in silvis delituerant. Tum disper-
sos, depositis armis, in metendo occupatos subitò adorti; paucis in-
terfectis, reliquos incertis ordinibus perturbaverant: simul, equitatu
atque effedis circumdederant.

GENUS hoc est ex effedis pugnae: Primò per omnes partes per-
equitant, & tela conjiciunt; atque ipso terrore equorum, & strepi-
tu rotarum, ordines plerumque perturbant. Et quum se inter equi-
tum turmas insinuavere; ex effedis defiliunt, & pedibus præliantur.
Aurigæ interim paullùm è prælio excedunt, atque ⁸⁶ ita se collo-
cant, ut, si illi à multitudine hostium premantur, expeditum ⁸⁷ ad
suos receptum habeant. Ita, mobilitatem equitum, stabilitatem pe-
ditum, in præliis præstant; ac tantum usu quotidiano & exercitati-
one efficiunt, ut in declivi ac præcepti loco incitatos equos sustinere,
& brevi moderari ac flectere, & per temonem percurrere, & in ju-
go insistere, & inde se in currus citissimè recipere, consueverint.

QUIBUS rebus, perturbatis nostris novitate pugnae, tempore op-
portunissimo Cæsar auxilium tulit: Namque ejus adventu hostes
constiterunt, nostri ex timore se receperunt. Quo facto: ad lace-
sendum hostem, & committendum prælium, alienum esse tempus
arbitratus; suo se loco continuit: &, brevi tempore intermisso, in
castra legiones reduxit. Dum hæc geruntur: nostris omnibus occu-
patis: qui erant in agris reliqui, discesserunt. Secutæ sunt, conti-
nuos dies complures, tempestates; quæ & nostros in castris conti-
nerent, & hostem à pugna prohiberent. Interim barbari nuncios
in omnes partes dimiserunt; paucitatémque nostrorum militum suis
prædicaverunt; &, quanta prædæ faciendæ atque in perpetuum suū
liberandi facultas daretur, si Romanos castris expulissent, demonstra-
verunt. His rebus celeriter magnâ multitudine peditatûs equita-
tûsque coactâ, ad castra venerunt.

CÆSAR, etsi idem, quod superioribus diebus acciderat, fore vi-
debat; ut si essent hostes pulsi, celeritate periculum effugerent; ta-
men nactus equites circiter xxx, quos Comius Atrebas, de quo antè
dictum est, secum transportaverat; legiones in acie pro castris con-
stituit. Commisso pælio, diutius nostrorum militum impetum ho-
stes ferre non potuerunt, ac terga verterunt. Quos tanto spatio se-
cuti, quantum cursu & viribus efficere potuerunt; complures ex iis

G 4

occide-

⁸⁶ Ita se collocant] MSS Reg. Eli-
ens. & Vossii, [ita currus collocant.]
Quod idem est. Quare nihil opus
est Hotomanni conjecturâ, qui repo-

nit, [Ita se & currus collocant.]

⁸⁷ Ad suos] ad Aurigas curribus
suis insidentes.

Ante Chr.
LV.
U. C. Varr.
DCCXCIX.

§. XXIX.
Britannorum
ex effedis
pugnandi
ratio.

§. XXX.
Quâ Roma-
ni primum
perturbantur.

§. XXXI.
Tandem an-
tem Britanni
denuo subi-
guntur.

Ante Chr.
LV.

U. C. Varr.
DCCXCIX.

§. XXXII.

Quo facto,
Cæsar in Gal-
liam reverti-
tur.

§. XXXIII.

Morinosque,
milites suos
dispersos, spe
prædæ, ag-
redientes,
reprimis.

§. XXXIV.

occiderunt : Deinde, omnibus longè lateque ⁸⁸ ædificiis adflctis incensisque, se in castra receperunt.

EODEM die legati ab hostibus missi ad Cæsarem de pace venerunt. His Cæsar numerum obsidum, quem antea imperaverat, duplicavit ; eosque in continentem adduci iussit ; quòd, propinquâ diæ æquinoctii, infirmis navibus, ⁸⁹ hiemi navigationem subjiciendam non existimabat. Ipse idoneam tempestatem nactus, paullo post mediam noctem naves solvit ; Quæ omnes incolumes ad continentem pervenerunt. ⁹⁰ Ex his onerariæ II eosdem portus, quos reliquæ, capere non potuerunt ; sed paullo infrà delatæ sunt.

QUIBUS ex navibus quum essent expositi milites circiter CCC, atque in castra contenderent ; Morini, quos Cæsar in Britanniam proficiscens pacatos reliquerat, spe prædæ adducti, primò non ita magno suorum numero circumsteterunt ; ac, si sese interfici nollent, arma ponere jusserunt. Quum illi, orbe facto, sese defenderent ; celeriter ad clamorem hominum circiter millia VI convenerunt. Quare nunciatâ, Cæsar omnem ex castris equitatum suis auxilio misit. Interim nostri milites impetum hostium sustinuerunt ; atque horis ampliùs IV fortissimè pugnaverunt ; &, paucis vulneribus acceptis, complures ex iis occiderunt. Postea verò quàm equitatus noster in conspectum venit ; hostes, abjectis armis, terga verterunt ; magnusque eorum numerus est occisus.

CÆSAR postero die T. Labienum legatum, cum iis legionibus quas ex Britannia reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, misit. Qui quum propter siccitates paludum, quò se reciperent, non haberent ; quo perfugio superiore anno fuerant usi ; omnes ferè in potestatem Labieni venerunt. At Q. Titurius & L. Cotta legati, qui in Menapiorum fines legiones duxerant ; omnibus eorum agris vastatis, frumentis succisis, ædificiisque incensis, quòd Menapii omnes se in densissimas silvas abdiderant ; ad Cæsarem se receperunt. Cæsar in Belgis omnium legionum hiberna constituit. Eò duæ omnino civitates ex Britannia obsides miserunt ; reliquæ neglexerunt. His rebus gestis ; ex litteris Cæsaris, dierum XX supplicatio à senatu decreta est.

⁸⁸ *Ædificiis adflctis incensisque]* Hanc Lectionem ex Codice Andino restituit J. F. Gronovius. Al. *adificiis incensis.*

⁸⁹ *Hiemi navigationem* subjicien-

dam] In plerisque Codd. [*hiemis navigationem* subeundam.] Sed verior est vulgata Lectio.

⁹⁰ *Ex his]* MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. [*Sed ex his.*]

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO GALLICO

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

- I. *Cæsar, cùm in Galliâ classem per Legatos instrui jussisset, ipse in Illyricum profectus, Pirustas cohibet.* II. *Inde in Galliam reversus, Trevirorum motus compescit.* IV. *Dumnorix Æduus fugiens, nè inter obsides in Britanniam à Cæsare duceretur; interficitur.* VII. *Cæsar in Britanniam trajicit.* VIII. *Hostes se in silvas abducentes, inde expelluntur.* IX. *Cæsar, navibus suis tempestate afflictis, hostes persequi desistit; classem reficit; castra munit; ad hostes revertitur.* X. *Britannorum & Britannicæ descriptio.* XI. *Cæsaris prælia cum Britannis varia;* XIV. *circa flumen Tamesin.* XIX. *Cæsar in Galliam reversus,* XX. *Legiones in plures civitates distribuit, propter rei frumentariæ inopiam.* XXI. *Tasgetius in Carnutibus interficitur.* XXII. *Repentinæ defectiones, ortæ ab Ambiorige & Cativulco.* XXIII. *Ambiorix, dolosâ oratione, legatis inter se dissidentibus, Titurio, ut castra deserat, persuadet; & in itinere circumventum adoritur, ipsamque cum omnibus copiis ad internecionem cædit.* XXX. *Deinde, junctis Nervii, castra Ciceronis obsidet & oppugnat.* XXXVI. *T. Pulsonis & L. Varenii contentio nobilis de laude & virtute.* XXXVII. *Cæsar, acceptis literis, ad solvendam castrorum obsidionem proficiscitur.* XLI. *Galli, relicta obsidione, ad Cæsarem contendunt.* XLII. *Et ab eo fugantur.* XLIV. *Cæsar propter crebros motus, totam hiemem in Galliâ manere statuit.* XLV. *Senones, Treviri, alique populi, Romanorum imperium agrè ferunt.* XLVII. *Indutiomarus castra Labieni oppugnat.* XLIX. *Eo autem occiso, discedunt Galli; fitque omnis Gallia quietior.*

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM
DE
BELLO GALLICO
LIBER V.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

U C I O Domitio, Ap. Claudio Coss. disce-
dens ab hibernis Cæsar in Italiam, ut quot-
annis facere ¹ instituerat; legatis imperat, quos
legionibus præfecerat, uti quàm plurimas pos-
sent hieme naves ædificandas, veteresque re-
ficiendas curarent. Earum modum formamque
demonstrat. Ad celeritatem onerandi ² sub-
ductionesque, paullo facit humiliores, quàm
quibus ³ in nostro mari uti consuevimus; atque id eò magis,
quòd propter crebras commutationes æstuum, ⁴ minùs magnos ibi
fluctus fieri cognoverat: Ad onera, & ad multitudinem jumentorum
transportandam, paullo latiores, quàm quibus in reliquis utimur
maribus. Has omnes, actuarias imperat fieri: quam ad rem mul-
tùm humilitas adjuvat. Ea, quæ sunt usui ad armandas naves, ex
Hispaniâ

S. I.
Cæsar, ciam
in Galliâ
classem per
Legatos in-
strui jussisset;
ipse in Illy-
ricum profe-
ctus, Pirustas
cohibet.

¹ Instituerat;] MSS Plerique & Edit. Vett. consueverat. Græcus, εἰάθετ.

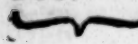
² Subductionesque, paullo &c.] MS Reg. & Edit. Rom. subduçiores, paulloque &c.

³ In nostro mari] Sic MSS. & E-

ditt. Vett. Scaliger & Recentiores omittunt, in. Sunt qui legant, in reliquis utimur maribus: Sed hæc ex sequentibus in alienum locum transcripta.

⁴ Minùs magnos] Codd. nonnulli, magis magnos. Perperam.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

Hispaniâ apportari jubet. Ipse, conventibus citerioris Galliæ peractis, in Illyricum proficiscitur; quod à Pirustis finitimam partem Provinciæ incursionibus vastari audiebat. Eò quum venisset, civitatibus milites imperat; certumque in locum convenire jubet. Quâ renunciatâ; Pirustæ legatos ad eum mittunt, qui doceant; "nihil earum", rerum publico factum consilio; seseque paratos esse" demonstrant, "omnibus rationibus de injuriis satisfacere." Acceptâ oratione eorum, Cæsar obsides imperat, eosque ad certam diem adduci jubet: nisi ita fecerint, sese bello civitatem persecuturum demonstrat. Iis ad diem adductis, ut imperaverat; arbitros inter civitates dat, qui litem æstiment, pœnâque constituent.

§. II.

Inde in Galliam rever-
sus, Trevi-
rum motus
compescit.

HIS confectis rebus, conventibusque peractis; in citeriorem Galliam revertitur, atque inde ad exercitum proficiscitur. Eò quum venisset: circuitis omnibus hibernis; singulari militum studio, in summâ rerum omnium inopiâ, circiter DC ejus generis, cujus supra demonstravimus, naves, & longas XXVIII invenit constructas; ⁶ neque multum abesse ab eo, quin paucis diebus deduci possent. Colaudatis militibus, atque iis, qui negotio præfuerant; quid fieri velit, ostendit: Atque omnes ad portum Itium convenire jubet: quo ex portu commodissimum in Britanniam transiectum esse cognoverat, circiter millium passuum xxx ⁷ à continenti. Huic rei quod satis ⁸ esse visum est militum, relinquit: Ipse cum legionibus expeditis IV, & equitibus DCCC, in fines Trevirorum proficiscitur: quod hi neque ad concilia veniebant, neque imperio parebant; Germanosque transrhenanos sollicitare dicebantur.

§. III.

HÆC civitas longè plurimum totius Galliæ equitatu valet; magnasque habet copias peditum; Rhenumque, ut supra demonstravimus, tangit. In eâ civitate duo de principatu inter se contendebant, Indutiomarus & Cingetorix. Ex quibus alter, simul atque de Cæsaris legionumque adventu cognitum est, ad eum venit; se suosque omnes in officio futuros, neque ab amicitia populi R. defecturos, confirmavit; quæque in Treviris gererentur, ostendit. At Indutiomarus equitatum peditatumque cogere; iisque, qui per ætatem in armis esse non poterant, in silvam Arduennam abditis, quæ ingenti magnitudine per medios fines Trevirorum à flumine Rheno ad initium Rhemorum pertinet; bellum parare instituit. Sed postea quàm nonnulli principes ex eâ civitate, & familiaritate Cingetorigis adducti, & adventu nostri exercitus perterriti, ad Cæsarem venerunt;

&

5 Acceptâ oratione eorum,] Ursinus & Valesius conjiciunt legendum, [acceptâ ratione eorum.] Quibus ad-
sentitur Davissius. Sed nihil opus. Græcus, ἀκούσας αὐτῶν. MSS plerique, Perceptâ oratione &c.

6 Neque multum abesse ab eo, quin] Eruditè ruetur hanc Lectionem

Davissius, contra Ciacconium & Scaligerum; qui temerè rejiciunt voces [ab eo.]

7 A continenti] MSS plerique & Editt. Vett. [transmissum à continenti.] Sed vox [transmissum] interpretamentum videtur illius [trans-
jectum] in lineâ superiore positæ.

& de suis privatim rebus ab eo petere cœperunt, quoniam civitati consulere non possent: veritus, ne ab omnibus defereretur, 9 Indutiomarus, legatos ad Cæsarem mittit: " sese idcirco à suis discedere, " atque ad eum venire noluisse, quò facilius civitatem in officio " contineret; ne, omnis nobilitatis discessu, plebs propter imprudentiam laberetur: Itaque civitatem in suâ potestate esse: seque, si " Cæsar permitteret, ad eum in castra venturum, & suas civitatif- " que fortunas ejus fidei permissurum. " Cæsar, etsi intelligebat quâ de causâ ea dicerentur, quæque eum res ab instituto consilio deterreret; tamen, ne æstatem in Treviris consumere cogeretur, omnibus rebus ad Britannicum bellum comparatis, Indutiomarum ad se cum cc obsidibus venire jussit. His adductis, & in iis filio propinquisque ejus omnibus, quos nominatim evocaverat; consolatus Indutiomarum, hortatusque est, uti in officio permaneret. Nihilò tamen feciùs principibus Trevirorum ad se convocatis, eos sigillatim Cingetorigi conciliavit: Quod quum merito ejus à se fieri intelligebat; tum magni interesse arbitrabatur, ejus auctoritatem inter suos quàm plurimum valere, cujus tam egregiam in se voluntatem perspexisset. Id tulit factum graviter Indutiomarus, suam gratiam inter suos minui: Et, qui jam ante inimico in nos animo fuisset, multò gravius hoc dolore exarsit.

Iis rebus constitutis, Cæsar ad portum Itium cum legionibus pervenit. Ibi cognoscit ¹⁰ XL naves, quæ in ¹¹ Belgis factæ erant, tempestate rejectas, cursum tenere non potuisse; atque eodem, unde erant profectæ, ² relatas: reliquas paratas ad navigandum, atque omnibus rebus instructas invenit. Eodem equitatus totius Galliæ convenit, numero millium IV; principesque ex omnibus civitatibus. Ex quibus perpauca, quorum in se fidem perspexerat, relinquere in Galliâ; reliquos, obsidum loco, secum ducere decreverat; quòd, quum ipse abesset, motum Galliæ verebatur.

ERAT unâ cum cæteris Dumnorix Æduus, de quo à nobis antea dictum est. Hunc secum ducere in primis constituerat; quòd eum cupidum rerum novarum, cupidum imperii, magni animi, magnæ inter Gallos auctoritatis, cognoverat. Accedebat huc, quòd jam in concilio Æduorum Dumnorix dixerat, " Sibi à Cæsare regnum civitatis deferri: " Quod dictum Ædui graviter ferebant; Neque recusandi,

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

§. IV:

*Dumnorix Æduus facti-
gens nē in-
ter obsides in
Britanniam
à Cæsare du-
ceretur; in-
terfuitur.*

§. V.

8 *Esse*] Deest in MS Reg. & Edit. Rom.

Indutiomarus] Delendam existimant hanc vocem *Ciacconius* & *Scaliger*. Et sanè, ad sententiam, supervacanea est. Habet tamen momentum suum id, quod affert *Davissius* de simplicitate & *σαφηνεία* hujus Auctoris.

10 XL.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editt. antiquæ plurimæ habent; LX.

11 *Belgis*] Sic MS Reg. Al. *Mel-dis*.

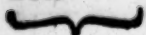
12 *Relatas*:] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editt. vett. exhibent; *revertisse*.

Ante Chr.

LIV.

V. C. Varr.

DCC.

cusandi, ¹³ neque deprecandi causâ, legatos ad Cæsarem mittere audebant: Id factum ex suis hospitibus Cæsar cognoverat. Ille primò omnibus precibus petere contendit, ut in Galliâ relinqueretur; partim, quòd insuetus navigandi, mare timeret; partim, quòd religionibus sese diceret impediri. Posteaquam id obstinatè sibi negari vidit; omni spe impetrandi ademptâ; principes Galliæ sollicitare, se vocare singulos, hortarique cœpit, ut in continenti remanerent; metu territare, “ non sine causâ fieri, ut Gallia omni nobilitate spoliaretur; id esse consilium Cæsaris, ut quos in conspectu Galliæ, interficere vereretur, hos omnes in Britanniam transductos necaret.” Fidem reliquis interponere; jusjurandum poscere; ut, quod esse ex usu Galliæ intellexissent, communi consilio administrarent.

§. VI.

HÆC à compluribus ad Cæsarem deferebantur. Quâ re cognitâ, Cæsar; quòd ¹⁴ tantum civitati Æduæ dignitatis tribuebat, coercendum atque deterrendum, quibuscumque rebus posset, Dumnorigem statuebat; quòd longiùs ejus amentiam progredi videbat, prospiciendum ne quid sibi ac Reipubl. nocere posset. Itaque dies circiter xxv in eo loco commoratus, quòd Corus ventus navigationem impediabat, qui magnam partem omnis temporis in his locis flare consuevit; dabat operam, ut Dumnorigem in officio contineret; nihilò tamen seciùs, omnia ejus consilia cognosceret. Tandem idoneam tempestatem nactus, milites equitèsq; ¹⁵ conscendere in naves jubet. ¹⁶ Atque impeditis omnium animis, Dumnorix, cum equitibus Æduorum, à castris, insciente Cæsare, domum discedere cœpit. Quâ re nuntiâtâ; Cæsar, intermissâ profectioe, atque omnibus rebus postpositis, magnam partem equitatûs ad eum insequendum mittit, retrahique imperat. Si vim faciat, neque pareat; interfici jubet: Nihil hunc, se absente, pro sano facturum arbitratus, qui præsentis imperium neglexisset. ¹⁷ Ille autem revocatus, resistere, ac se manu defendere, suorumque fidem implorare cœpit; sæpe clamitans, “ Liberum se, liberæque civitatis esse.” Illi, ut erat imperatum, ¹⁸ circumfistunt, hominèmq; interficiunt: At Ædui equites ad Cæsarem omnes revertuntur.

HIS

¹³ Neque deprecandi] MSS. & Editt. Vett. [aut deprecandi.] Quod rectius. Non enim bimembris, sed simplex est sententia.

¹⁴ Tantum civitati Æduæ dignitatis tribuebat,] Ciacconius scribit, [tantum civitatis Æduæ dignitati] Sed omninò sine causâ. Ut rectè notavit Davisius.

¹⁵ Conscendere in naves] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii; Quod & exemplis allatis tuetur Davisius. Al. conscendere naves,

¹⁶ Atque] Ita MS Reg. Al. At Quod parum interest.

¹⁷ Ille autem revocatus, resistere] Codd. plerique, [Ille enim revocatus, resistere.] Quæ & proba Lectio est. Ut illud [enim] idem sit, quod [At enim] vel [Enim verò.]

¹⁸ Circumfistunt, hominèmq; interficiunt:] MSS Reg. & Vossii, & Editt. Vett. aliquot; Circumfistunt hominem, atque interficiunt: Quod perinde est.

HIS rebus gestis; Labieno in continente cum III legionibus & Aut. Chr. equitum millibus II relicto, ut portus tueretur, & ^{LIV.} rem frumenta-
riam provideret, quæque in Galliâ gererentur cognosceret, & confi-
lium pro tempore & pro re caperet; ipse cum legionibus V, & ^{U. C. Varr.}
^{DCC.} pari numero equitum, quem in continente reliquerat, ad Solis
occasum naves solvit; & leni Africo ^{§. VII.} ^{Cæsar in Br-} ^{tanniam tra-} ^{jicit.} ²¹ provectus, mediâ circiter no-
cte vento intermisso, cursum non tenuit; & longiùs delatus æstu,
ortâ luce, sub finistrâ Britanniam relictam conspexit. Tum rursus
æstûs commutationem secutus, remis contendit, ut eam partem in-
sulæ caperet, quâ optimum esse egressum superiore æstate cognove-
rat. Quâ in re, admodum fuit militum virtus laudanda; qui ve-
ctoriis gravibûsque navigiis, non intermisso remigandi labore, longa-
rum navium cursum adæquaverunt. Accessum est ad Britanniam
omnibus navibus, meridiano fere tempore. Neque in eo loco ho-
stis est visus. Sed, ut postea Cæsar ex captivis comperit; quum
magnæ manus eò convenissent; multitudine navium perterritæ, quæ
cum annotinis privatisque, quas sui quisque commodi causâ fece-
rat, amplius DCCC ²² unâ erant visæ; timore à littore discesserant,
ac se in superiora loca abdiderant.

CÆSAR, exposito exercitu, ac loco castris idoneo capto: ubi ^{§. VIII.}
ex captivis cognovit, quo in loco hostium copiæ confedissent; co-
hortibus X ad mare relictis, & equitibus CCC, qui præsidio navibus
essent; de III vigiliâ ad hostes contendit; eò minùs veritus navibus,
quòd in littore molli atque aperto deligatas ad anchoras relinquebat:
& præsidio navibus Q. Atrium ²³ præfecit. Ipse noctu progressus
millia passuum circiter XII, hostium copias conspicatus est. Illi e-
quitatu atque effedis ad flumen progressi, ex loco superiore nostros
prohibere,

¹⁹ Rem frumentariam provideret,] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. Quomodo & alibi Cæsar loquitur. Al. rei frumenta-
ria. Utrumque rectè.

²⁰ Pari numero equitum, quem in continente reliquerat, ad Solis occa-
sum naves solvit;] J. Fr. Gronovius, ex codice Andino; [pari numero e-
quitum, quàm in continente relinque-
bat, Solis occasu naves solvit:] Quam lectionem propugnat Vir Doctissimus. Sed & vulgata æquè
est proba. Nam &, Solis occasu, &, ad Solis occasum, usurpant opti-
mi Authores. Et, [pari numero] [ei] quem; idem est ac, pari numero
quàm. Et sive reliquerat, scribatur; sive, relinquebat; æquè constat tem-
porum ratio: Nam &, cum naves
conscendisset Cæsar, equites in con-

tinente reliquerat; & cum naves solveret, eosdem relinquebat.

²¹ Provectus,] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. Græcus item, ἀνέχθαι. Scaliger & recentiores; profectus.

²² --- unâ erant visæ; timore à littore discesserant,] Iidem Codd. [--- uno erant visæ tempore; à lit-
tore discesserant.] Quod & rectius videtur. Supervacuum enim illud, timore; cum jam præcessisset, per-
territa. Ut rectè annotavit D. Vossius.

²³ Præfecit.] Ciacconius legit, præfecerat; ut cohæreat cum eo quod præcessit, relinquebat. Sed, præfecit, vera est Lectio; & cohæret, non cum [relinquebat,] sed cum præcedente [contendit.] Quod & ob-
servavit Davifius,

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

prohibere, & proelium committere cœperunt. Repulsi ab equitatu, se in silvas abdiderunt; locum nacti, egregiè & naturâ & opere munitum; quem, domestici belli, ut videbatur, causâ, jam antè præparaverant: nam crebris arboribus succis, omnes introitus erant præclusi. Ipsi ex silvis rari propugnabant, nostrosque intra munitiones ingredi prohibebant. At milites legionis VII, testudine factâ, & ²⁴ aggere ad munitiones adjecto, locum ceperunt; eosque ex silvis expulerunt, paucis vulneribus acceptis. Sed eos fugientes longiùs Cæsar persequi vetuit; & quòd loci naturam ignorabat; & quòd, magnâ parte diei consumptâ, munitioni castrorum tempus relinqui volebat.

§. IX. POSTRIDIE ejus diei, manè, tripartitò milites equitesque in expeditionem misit; ut eos, qui fugerant, persequerentur. Iis aliquantum itineris progressis, quum jam extremi essent in prospectu, equites à Q. Atrio ad Cæsarem venerunt, qui nunciarent, "superiori nocte, maximâ coortâ tempestate, propè omnes naves afflictas, atque in littore ejectas esse; quòd neque anchoræ funesque subisterent; neque nautæ, gubernatoresque, vim tempestatis pati possent. Itaque, ex eo concursu navium, magnum esse incommodum, dum acceptum." His rebus cognitis; Cæsar legiones equitatumque revocari, atque ²⁵ itinere desistere jubet: ipse ad naves revertitur: eadem fere, quæ ex litteris nunciisque cognoverat, coram perspicit; sic, ut, amissis circiter XL navibus, reliquæ tamen refici posse magno negotio viderentur. Itaque ex legionibus fabros deligit, & ex continenti alios accersiri jubet: Labieno scribit, ut, quam plurimas posset, iis legionibus, quæ sunt apud eum, naves instituat. Ipse, etsi res erat multæ operæ ac laboris, tamen commodissimum esse statuit, omnes naves subduci, & cum castris unâ munitione conjungi. In his rebus circiter dies x consumit, ne nocturnis quidem temporibus ²⁶ ad laborem militum intermissis. Subductis navibus, castrisque egregiè munitis; easdem copias, quas antè, præsidio navibus relinquit: ipse eòdem, unde redierat, proficiscitur. Eò quum venisset; majores jam undique in eum locum copiarum Britannorum convenerant. Summa imperii bellique administrandi, communi consilio, permixta est Cassivellauno; cujus fines à maritimis civitatibus flumen dividit, quod appellatur Tamesis, à mari circiter millia

²⁴ Aggere ---- adjecto,] Merito hic reprehendit D. Vossius Ciacconium; qui, quoniam infra legitur, *adactâ turri*, & hic emendat, *adacto*. Inscitè admodum. Nam (ut optimè annotat iste Vir Doctissimus,) Agger propriè jaci dicitur; Turris, *agi*.

²⁵ Itinere desistere] MSS Reg. E. liens. & Vossii; *in itinere resistere*,

Edit. Rom. aliarque, *in itinere consistere*.

²⁶ Ad laborem militum intermissis.] Rectè hic arguit Davissius Brantium & Beroaldum, qui legunt [*ab labore militum*]; Ineleganter admodum. Præterquam quòd prior ista constructio Cæsari valdè familiaris,

millia passuum LXXX. Huic, superiori tempore, cum reliquis civita- Ante Chr.
tibus continentia bella intercesserant. Sed nostro adventu permoti LIV.
Britanni, hunc toti bello imperiôque præfecerant. U. C. Varr.
DCC.

BRITANNIÆ pars interior ab iis incolitur, quos 27 natos in in-
sulâ ipsâ, memoriâ proditum dicunt; Maritima pars ab iis, qui præ-
dæ ac belli inferendi causâ, 28 ex Belgistransferant; qui omnes fere §. X.
iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eò Britanno-
pervenerunt, & bello illato ibi 29 remanserunt, atque agros colere rum & Bri-
cœperunt. Hominum est infinita multitudo, creberrimâque ædifi- tannia de-
cia fere Gallicis confimilia: Pecoris magnus numerus. Utuntur, scriptio.
30 aut ære, aut annulis ferreis ad certum pondus examinatis, pro
nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus,
in maritimis ferrum; sed ejus exigua est copia: Ære utuntur im-
portato. Materia cujusque generis, ut in Galliâ, est; præter fagum
atque abietem. Leporem, & gallinam, & anserem gustare, fas non
putant: hæc tamen alunt, animi voluptatisque causâ. Loca sunt
temperatiora, quàm in Galliâ; remissioribus frigoribus. Insula na-
turâ triquetra; cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris
alter angulus, qui est ad Cantium, quò fere ex Galliâ naves appel-
luntur, ad orientem Solem: inferior, ad Meridiem spectat. 31 Hoc
latus tenet circiter millia passuum D. Alterum vergit ad Hispaniam,
atque occidentem Solem. Quâ ex parte est Hibernia; dimidio mi-
nor, ut existimatur, quàm Britannia; sed pari spatio transmissus, at-
que ex Galliâ est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula,
quæ appellatur Mona. Complures præterea minores 32 objectæ in-
sulæ existimantur; de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies conti-
nuos xxx sub brumâ esse noctem: Nos nihil de eo percunctationi-
bus reperiēbamus, nisi, certis ex aquâ mensuris breviores esse no-
ctes, quàm in continente, videbamus. Hujus est longitudo lateris,
ut fert illorum opinio, DCC millium passuum. Tertium est contra
Septemtrionem: Cui parti nulla est objectæ terra; sed ejus lateris
angulus maximè ad Germaniam spectat. 33 Huic millia passuum

H

DCCC

27 Natos in insulâ ipsâ.] 'Αυτί-
βονας, αὐτογενείς.

28 Ex Belgis] Sic MSS Reg. &
Elienſ. Al. [ex Belgio.]

29 Remanserunt] Plerique Codd.
germanserunt.

30 Aut ære, aut annulis ferreis]
Hanc lectionem cum doctissimo
Daviso amplector. MSS. variant,
scædati glossæmatis, quæ ex margi-
ne irrepsērunt. Scaliger edidit, aut
æreo aut Taleis ferreis: Sed MSS Reg.
Elienſ. & Vossii, habent; aut æ-
reo aut Annulis. Græcus item,

δανυλίοις. Videtur Scaliger illud
[taleis] excudisse ex voce [aliis],
quæ in quibusdam MSS pro [annu-
lis] scripta reperitur. Faërnus repo-
suit, laminis. Judicet lector eru-
ditus.

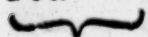
31 Hoc latus tenet] MSS Reg. Elienſ.
& Vossii, & Editr. vetr. Hoc
[scil. latus] pertinet. Quæ lectio fer-
ri quoque possit.

32 Objectæ] MSS Reg. Elienſ. &
Vossii, & Editr. Vetr. subjæta.

33 Huic millia passuum] MSS. &
Editr. Vetr. Hoc millia passuum.

Font

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

DCCC in longitudinem esse existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vices centena millia passuum. Ex his omnibus, longè sunt humanissimi, qui Cantium incolunt: quæ regio est maritima omnis; neque multùm ³⁴ à Gallicâ differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte & carne vivunt: pelli- bûsque sunt vestiti. Omnes verò se Britanni ³⁵ vitro inficiunt, quod cæruleum efficit colorem; atque hoc ³⁶ horribiliore sunt in pugna adspectu. Capillóque sunt promisso; atque omni parte corporis rasâ, præter caput & labrum superius. Uxores habent deni duodení- que inter se communes; & maximè fratres cum fratribus, & paren- tes cum liberis. Sed si qui sunt ex his nati; eorum habentur liberi, ³⁷ à quibus primùm virgines quæque ductæ sunt.

§. XI.
*Cæsaris præ-
lia cum Bri-
tannis varia;*

EQUITES hostium effedariíque acriter ³⁸ proelio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt; ³⁹ tamen, ut nostri omnibus partibus superiores fuerint, atque ⁴⁰ eos in silvas collésque compulerint: sed, compluribus interfectis, cupidius insecuti, nonnullos ex suis amife- runt. At illi, intermisso spatio, imprudentibus nostris atque occu- patis in munitione castrorum, subitò se ex silvis ejecerunt: impetu- que

Fortè legendum, *Hoc millium passu-
um &c.*

³⁴ A Gallicâ differunt] MSS. & Editt. Vett: *Gallicâ differunt*; omis- sâ Præpositione.

³⁵ Vitro inficiunt] Cùm in aliis MSS scriptum sit, *vitro*; in aliis, *glasto*: permultis argumentis inter se contendunt Viri docti, utram scripserit Cæsar. Ego in eam par- tem propendo, ut [*vitrum*] scripserit Cæsarem existimem, voce scilicet Latinâ: propterea quòd voce Bri- tannicâ si usus fuisset, addidisset ut- rique, quod vocant, quod appellant, aut aliquid simile. Sic enim aliis in locis, ubi voces Gallicas adhibet, hujusmodi aliquid apponere solet. Suprà in libro tertio; *Quos illi, inquit, Solduros appellant.* Libro sexto; *Sunt item, quæ appellantur Alces.* Libro tertio, de Bello Civili; *Pontones, quod est genus navium Gallicarum.* Inferiùs, in eodem libro; *Est etiam genus radicis inventum, quod appellatur Chara.* Nec magni est, quod affert doctissimus Davisi- us; exemplaria antiquius cusa ex optimis MSS retinere utrumque *vitrum* & *glasum*; adeo ut eorum verborum alterutrum ex Glossemate sit ortum; utri verò hoc contigerit, non

difficile fore æstimatu, si reputemus moris non fuisse Librariis, vocem Romanam & usu vulgari tritam, peregrinâ & variore explicare: Cùm igitur *Glasum* sit vox Britannica, *Vitrum* autem Latina; hanc illius Glossema esse habendam. Hoc, in- quam, quamvis ingeniosè excogi- tatum, non tamen magni est. *Vitrum* enim, quamvis sit vox Roma- na, at non tamen (isto significato) usu vulgari trita. Atque istâ de causâ, ad eam explicandam, Li- brarii adposuerunt vocem Britanni- cam, *Glasum*.

³⁶ Horribiliore sunt in pugna ad- spectu.] MSS Reg. Eliens. & Vossii. & Editt. Vett. [horridiores sunt in pugna adspectu.] Quod idem est.

³⁷ A quibus primùm virgines quæ- que ductæ sunt] MSS Eliens. & Vos- sii; [quo (MS Reg. quorum) primùm virgo quæque deducta (Edit. Rom. adducta) est.]

³⁸ Proelio——conflixerunt] MSS. & Vett. Editt. *prælium*——

³⁹ Tamen] Sic MSS. & Vett. E- ditt. Scaliger & Recentiores, ita tamen. Sed nihil opus.

⁴⁰ Eos] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. *omnes*.

que in eos facto, qui erant in statione pro castris collocati; acriter pugnauerunt. Duabúsque missis subsidio cohortibus à Cæsare, atque his primis legionum duarum; quum hæ, ⁴¹ intermisso perexiguo loci spatio inter se, constitissent; novo genere pugnae perterritis nostris; per medios audacissimè proruperunt, seque inde incolumes receperunt. Eo die Q. Laberius Durus tribunus mil. interficitur. Illi, pluribus submissis cohortibus, repelluntur.

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

TOTO hoc ⁴² in genere pugnae, quum sub oculis omnium ac pro castris dimicaretur, intellectum est nostros, propter gravitatem armorum; quòd neque insequi cedentes possent, neque ab signis discedere auderent; minùs aptos esse ad hujus generis hostem: Equites autem magno ⁴³ cum periculo dimicare; propterea quòd illi etiam consultò plerumque cederent; &, quum paullulùm ab legionibus nostros removissent, ex essedis defilirent, & pedibus dispari praelio contenderent. Equestris autem praelii ratio, & cedentibus & insequentibus, par atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut nunquam conferti, sed rari, magnisque intervallis, praeliarentur; stationesque dispositas haberent; atque alios alii deinceps exciperent, integrique & recentes defatigatis succederent.

§. XII.

POSTERO die, procul à castris hostes in collibus constiterunt: rarique se ostendere; & lentiùs, quàm pridie, nostros equites praelio laceessere coeperunt. Sed meridie, quum Cæsar pabulandi causâ, III legiones, atque omnem equitatum, cum C. Trebonio legato mississet; repente ex omnibus partibus ad pabulatores advolaverunt, sic, uti ab signis legionibusque non abfisterent. Nostri, acriter in eos impetu facto, repulerunt; neque finem insequendi ⁴⁴ fecerunt, quoad subsidio confisi equites, quum post se legiones viderent, præcipientes hostes egerunt; magnoque eorum numero interfecto, neque suū colligendi, neque consistendi, aut ex essedis defiliendi, facultatem dederunt. Ex hac fugâ protinus, quæ undique convenerant, auxilia discesserunt; neque post id tempus unquam summis nobiscum copiis hostes contenderunt.

§. XIII.

CÆSAR, cognito eorum consilio; ad flumen Tamesin, in fines Cassivellauni, exercitum duxit; quod flumen uno omnino loco pedibus, atque hoc ægrè, transiri potest. Eò quum venisset; animum advertit, ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hostium instructas: Ripa autem erat acutis sudibus præfixis munita; e-

§. XIV.

Circa flumen

Tamesin.

H 2

iusdémque

⁴¹ Intermisso perexiguo loci spatio inter se, constitissent;] Ita hunc locum, mutatâ solum interpunctione, restitui. Editi omnes; intermisso perexiguo loci spatio, inter se constitissent. Qui Sensus est nullus. Ideoque Hotomannus existimavit voces, inter se, delendas esse. Sed Græcus rectè intellexit, ἐλάττω δα'

ἀλλήλων ἀπεχσθῶν.

⁴² In genere] In MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. deest in.

⁴³ Cum periculo dimicare] MSS. & Edit. Vett. cum periculo praelio dimicare.

⁴⁴ — fecerunt, quoad subsidio &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. — fecerunt. Quo subsidio &c.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

jusdémque generis sub aquâ defixæ fudes, flumine tegebantur. Iis rebus cognitis à captivis perfugisque; Cæsar, præmissis equitatu, confestim legiones subsequi jussit. Sed ⁴⁵ eâ celeritate atque impetu milites ierunt, quum capite solo ex aquâ extarent; ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent, ripasque dimitterent, ac se fugæ mandarent.

§. XV.

CASSIVELLAUNUS, ⁴⁶ ut suprâ demonstravimus, omni depositâ spe contentionis; dimissis amplioribus copiis; millibus circiter IV essedariorum ⁴⁷ relictis, itinera nostra servabat: paullulumque ex viâ excedebat, locisque impeditis atque silvestribus sese occultabat; atque iis regionibus, quibus nos iter facturos cognoverat, pecora atque homines ex agris in silvas compellebat: Et, quum equitatus noster liberius vastandi prædandique causâ, se in agros ⁴⁸ effunderet; omnibus viis notis semitisque, essedarios ex silvis emittebat; & magno cum periculo nostrorum equitum, cum iis confligebat; atque hoc metu, latius vagari prohibebat. Relinquebatur, ut neque longius ab agmine legionum discedi Cæsar pateretur: & tantum in agris vastandis, incendiisque faciendis, hostibus noceretur; quantum labore, atque itinere, legionarii milites efficere poterant.

§. XVI.

INTERIM Trinobantes, prope firmissima earum regionum civitas; ex qua Mandubratius adolescens, Cæsaris fidem secutus, ad eum in ⁴⁹ continentem Galliam venerat; (cujus pater Imanuentius in eâ civitate regnum obtinuerat, interfectusque erat à Cassivellauno; ipse fugâ mortem vitaverat;) legatos ad Cæsarem mittunt. Pollicenturque sese ei dedituros, & imperata facturos. Petunt, ut Mandubratium ab injuriâ Cassivellauni defendat; atque in civitatem mittat, qui præsit, imperiumque obtineat. His Cæsar imperat obfides XL, frumentumque exercitui; Mandubratiumque ad eos mittit. Illi imperata celeriter fecerunt; obfides ad numerum, frumentumque miserunt.

§. XVII.

TRINOBANTIBUS defensis, atque ab omni militum injuriâ prohibitis; Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, Cassi, legationibus

⁴⁵ Eâ celeritate atque impetu] MSS Reg. Eliens. & Vossii; eâ celeritate atque eo impetu.

⁴⁶ Ut suprâ demonstravimus, omni depositâ spe contentionis;]. In editis omnibus ita interpunctus est hic locus, ut ambiguum sit quod referantur hæ voces, ut suprâ demonstravimus; cum manifestum sit eas ad istud solum, omni depositâ spe contentionis, referri debere. Quanti interdum sit momenti res tam perexigua, vide infrâ, quæ annotavimus, de bello Civili, lib. 3. §. 34.

⁴⁷ Relictis] Scaliger & recentio-

res, contra omnium Codicum fidem, & sine ullâ omninò causâ, scripserunt, retentis: voce admodum ineleganti in locum elegantioris suffectâ. Quos proinde meritò carpit Davissius.

⁴⁸ Effunderet] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Verr. ejecerat.

⁴⁹ Continentem Galliam] Suspectam habuerunt vocem [Galliam,] Ciaccorius, Hotomannus, & Scaliger. Sed prorsus sine causâ; ut ostenderunt Viri doctissimi D. Vossius & Davissius. Decet tamen in Græco Interprete.

onibus missis, sese Cæsari dediderunt. Ab his cognoscit, non longè ex eo loco oppidum Cassivellauni abesse, silvis paludibusque munitum; quò satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, quum silvas impeditas vallo atque fossâ munierunt, quò, incursionis hostium vitandæ causâ, convenire consueverunt. Eò proficiscitur cum legionibus: locum reperit egregiè naturâ atque opere munitum: tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes paullisper morati, militum nostrorum impetum non tulerunt; seseque ex aliâ parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus; multique in fugâ sunt comprehensi, atque interfecti.

DUM hæc in his locis geruntur: Cassivellaunus ad Cantium, quod esse ad mare suprâ demonstravimus; quibus regionibus IV reges præerant, Cingetorix, Carnilius, Taximagulus, Segonax; nuncios mittit. Atque his imperat, ut, coactis omnibus copiis, castra navalia de improvviso adoriantur atque oppugnent. Hi quum ad castra venissent; nostri, eruptione factâ, multis eorum interfectis, capto etiam ¹⁰ nobili duce Cingetorige, suos incolumes reduxerunt. Cassivellaunus, hoc prælio nunciato; tot detrimentis acceptis, vastatis finibus, maximè etiam permotus defectione civitatum; legatos per Atrebatem Comium de deditioe ad Cæsarem mittit.

CÆSAR, quum ¹¹ statuisset hiemem in continenti propter repentinos Galliæ motus agere; neque multum æstatis superesset; atque id faciliè extrahi posse intelligeret; obsides imperat. Et, quid in annos singulos vectigalis populo R. Britannia penderet, constituit. Interdicit atque imperat Cassivellauno, ne Mandubratio neu Trinobantibus noceat. Obsidibus acceptis, exercitum reducit ad mare; naves invenit resectas. His deductis: quòd & captivorum magnum numerum habebat, & nonnullæ tempestate deperierant naves; duobus com meatibus exercitum reportare ¹² constituit. Ac sic accidit, ut ex tanto navium numero, tot navigationibus, neque hoc neque superiore anno ulla omnino navis, quæ milites portaret, desideraretur: At ex iis quæ inanes ex continente ad eum remitterentur, & prioris com meatûs expositis militibus, & quas postea Labienus faciendas curaverat numero LX; perpaucae locum caperent, reliquæ fere omnes rejicerentur. Quas quum aliquandiu Cæsar frustra expectâ-

H 3

fet:

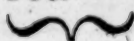
50 [Nobili Duce Cingetorige,] Sic MSS plerique & Edit. Vetr. Ut sit idem videlicet, qui suprâ Rex appellatus fuerit. Scaliger edidit, *Lugotorige*. Quomodo & in MS Eliensi scriptum est. Sed cum in isto Codice & suprâ quoque scriptum sit *Lugotorix*; unus idemque esse videtur. Non tamen dissimulandum; in priore loco, cum initio

scriptum fuisset *Cingetorix*, manu deinceps emendatrice factum *Lugotorix*. Græcus utrobique habet, *Κινετόρις*.

51 Statuisset hiemem ----- agere] MSS Reg. Eliens. & Vossii, *constituisset hiemem*.

52 Constituit] lidem Codd. *instituit*.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

§. XVIII.

§. XIX.
Cæsar in Galli-
am rever-
sus,

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

§. XX.
*Legiones in
plures civi-
tates distri-
buit, propter
rei frumen-
taria inopi-
am.*

§. XXI.
*Tasgetius in
Carnutibus
interficitur.*

set: ne anni tempore ⁵³ navigatione excluderetur, quòd æquinocti-
um suberat; necessariò angustius milites collocavit. Ac ⁵⁴ summâ
tranquillitate consecutâ, secundâ initâ quum solvisset vigiliâ, primâ
luce terram attigit, omnesque incolumes naves perduxit.

SUBDUCTIS navibus, conciliòque Gallorum Samarobrivæ per-
acto: quòd eo anno frumentum in Galliâ, propter siccitates, an-
gustius provenerat; coactus est aliter, ac superioribus annis, exerci-
tum in hibernis collocare; legionésque in plures civitates distribuere.
Ex quibus unam in Morinos ducendam, C. Fabio legato dedit: alte-
ram in Nervios, Q. Ciceroni: tertiam ⁵⁵ in Æduos, L. Roscio:
quartam in Rhemis cum T. Labieno, in confinio Trevirorum, hie-
mare iussit. Tres in Belgio collocavit; his M. Crassum quæstorem,
& L. Munatium Plancum, & C. Trebonium legatos præfecit. U-
nam legionem, quam proximè trans Padum conscripserat; & co-
hortes v; in Eburones, quorum pars maxima est inter Mosam &
Rhenum, qui sub imperio Ambiorigis & Cativulci erant, misit:
His militibus Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam,
legatos præesse iussit. Ad hunc modum distributis legionibus, fa-
cillimè inopiæ frumentariæ sese mederi posse existimavit. Atque
harum tamen omnium legionum hiberna, (præter eam, quam L.
Roscio in pacatissimam & quietissimam partem ducendam dederat,)
millibus passuum c continerantur. Ipse interea; quoad legiones
⁵⁶ collocatas, munitaque hiberna cognovisset; in Galliâ morari
constituit.

ERAT in Carnutibus summo loco natus Tasgetius; cujus mayo-
res in suâ civitate regnum obtinuerant. Huic Cæsar, pro ejus
virtute atque in se benevolentia, quòd in omnibus bellis singulari ejus
operâ fuerat usus, majorum locum restituerat. Tertium hunc jam
annum regnantem ⁵⁷ inimici palam, multis etiam ex civitate aucto-
ribus,

⁵³ Navigatione] MSS Reg. Eliens.
& Vossii, [à navigatione]

⁵⁴ Summâ tranquillitate consecutâ,]
Sic MSS Reg. & Vossii, & Edit.
Rom. MS Eliens. *secutâ*. Græcus,
πολλὰς συνερχθείσης γαλήνης. Sca-
liger & Recentiores, *summam tran-
quillitatem consecutus*.

⁵⁵ In Æduos,] MSS. in *Essuos*.
Isti autem qui sint, cùm prorsus
ignotum esset; conjecerunt Viri
docti legendum, in *Æduos*.

⁵⁶ Collocatas,] Ita ex MSS Eliensi
& Ciacconii, & veteribus quibusdam
excusis, edidit *Davissius*; quomodo
& in MSS Reg. & Vossii legitur.
Editio vetus Romana, Scaliger, &
Recentiores habent, *collocasset*. Quod

idem ferè est.

⁵⁷ Inimici palam, multis etiam ex
civitate auctoribus, interfecerunt.] Ita
omnes ferè Editi. Suspicio tamen
potius interpungendum; inimici, pa-
lam multis etiam ex civitate aucto-
ribus, interfecerunt. Si enim eum
palam interfecerunt inimici; jam il-
lud, multis etiam ex civitate auctori-
bus, paulum admodum ad sensum
adaugendum conferet. At si, inimi-
ci eum interfecerunt, simpliciter di-
cas; jam illud, palam multis etiam
ex civitate auctoribus, ad atrocitatem
rei augendam multum conferre vi-
debitur. Veruntamen, ut quod res
est dicam, post [*multis etiam*] de-
esse viderur vocabulum aliquod,

[PRIN-

ribus, interfecerunt. Defertur ea res ad Cæsarem. Ille veritus, quòd Ante Chr. ad plures res pertinebat, ne civitas eorum impulsu deficeret; L. ^{LIV.} Plancum cum legione ex Belgio celeriter in Carnutes proficisci jubet, ibique hiemare; quorúmque operâ cognoverit Tasgetium interfectum, hos comprehensos ad se mittere. Interim ab omnibus legatis quæstoribúsq; quibus legiones transdiderat, certior factus est; in hiberna perventum, locúmque hibernis esse munitum.

DIEBUS circiter xv, quibus in hiberna ventum est; initium repentini tumultûs ac defectionis ortum est ab Ambiorige & Cativulco. ^{§. XXII. Repentina defectiones, orta ab Ambiorige & Cativulco.} Qui, quum ad fines regni sui Sabino Cottæque præstò fuissent, frumentúmque in hiberna comportavissent; Indutiomari Treviri nunciis impulsí, suos concitaverunt: subitoque oppressis lignatoribus, magnâ manu ⁵⁸ castra oppugnatum venerunt. Quum celeriter nostri arma cepissent, vallúmque adscendissent; atque unâ ex parte Hispanis equitibus emissis, equestri prælio superiores fuissent; desperatâ re, hostes suos ab oppugnatione reduxerunt. Tum suo more conclamaverunt, uti aliqui ex nostris ad colloquium prodirent: "habere", sese, quæ de re communi dicere vellent; ⁵⁹ quibus rebus controversias minui posse sperarent.

MITTITUR ad eos, colloquendi causâ, C. Arpinus eques Romanus, familiaris Q. Titurii; & Q. Junius ex Hispaniâ quidam, qui jam antè, missu Cæsaris, ad Ambiorigem ventitare consueverat. Apud quos, Ambiorix in hunc modum locutus est: "Sese, pro Cæsaris in se beneficiis, plurimùm ei confiteri debere; quòd ejus opera stipendio liberatus esset, quod Atuaticis finitimis suis pendere consuêssent; quòdque ei & filius & fratris filius ab Cæsare re-missi essent, quos Atuatici obsidum numero missos apud se in servitute & catenis tenuissent. Neque id, quod ⁶⁰ fecerit de oppugnatione castrorum, aut judicio aut voluntate suâ fecisse; sed concurrens circumventum adoritur, ipsúmque cum omnibus copiis ad interventionem cadit.

H 4

,, con-

[PRINCIPIBUS, vel aliquid simile;] quod in MSS corruptè scriptum est [ex his, vel ex eis;] & quod Græcus expressit, πολλὰν τ' ἀόλιως [ἈΡΧΟΝΤΩΝ] τέταρτον περιγματοῦ αἰτίαν γεννησάν. Cujusmodi vox aliqua si inserta sit; jam utro modo interpungatur sententia, perinde erit.

⁵⁸ Castra oppugnatum] Variant Codices. Alii habent, ad castra op-

pugnanda; Alii, ad castra oppugnandi, [scil. causâ.] Alii, ad castra pugnatum; Alii, ad castra oppugnatum.

⁵⁹ Quibus rebus] Sic MSS & Edit. Vett. Scaliger & Recentiores omittunt, rebus.

⁶⁰ Fecerit] Ita MSS Reg. Eliens. & Vossii. Quomodo ubique ferè loquitur Cæsar. Scaliger, aliiques fecerat.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

consilium. Omnibus hibernis Cæsaris oppugnandis, hunc esse dictum diem; ne qua legio alteri legioni subsidio venire possit. Non facillè Gallos Gallis negare potuisse; præsertim quum de recuperandâ communi libertate consilium initum videretur. Quibus quoniam pro pietate satisfecerit, habere se nunc rationem officii; pro beneficiis Cæsarem monere, orare Titurium pro hospitio, ut suæ ac militum saluti consulat. Magnam manum Germanorum conductam, Rhenum transisse; hanc affore biduo. Ipsorum esse consilium, velintne, priùs quàm finitimi sentiant, eductos ex hibernis milites aut ad Ciceronem aut ad Labienum deducere; quorum alter millia passuum circiter 1, alter paullo ampliùs⁶¹ absit. Illud se polliceri, & jurejurando confirmare; tutum se iter per fines suos daturum. Quod quum faciat; & civitati sese consulere, quòd hibernis levetur; & Cæsari pro ejus meritis gratiam referre." Hâc oratione habitâ discedit Ambiorix.

§. XXIV.

C. Arpinus & Junius, quæ audierant, ad legatos deferunt. Illi, repentinâ re perturbati; etsi ab hoste ea dicebantur, non tamen negligenda existimabant: maximèque hâc re permovebantur, quòd civitatem ignobilem atque humilem Eburonum suâ sponte populo Rom. bellum facere ausam, vix erat credendum. Itaque ad concilium rem deferunt; Magnâque inter eos⁶² exstitit controversia. L. Aurunculeius, complurèsque tribuni mil. & primorum ordinum centuriones, "nihil temerè agendum, neque ex hibernis injussu Cæsaris discedendum" existimabant. "Quantavis magnas copias etiam Germanorum sustineri posse, munitis hibernis," docebant. Rem esse testimonio: quòd primum hostium impetum, multis ultrò vulneribus illatis, fortissimè sustinuerint. Re frumentariâ non premi. Interea & ex proximis hibernis, & à Cæsare, conventura subsidia." Postremò "quid esse levius aut turpius, quàm auctore hoste de summis rebus capere consilium?" Contra ea Titurius, "ferò facturos," clamitabat, "quum majores manus hostium, adjunctis Germanis, convenissent; aut quum aliquid calamitatis in proximis hibernis esset acceptum. Brevem consulendi esse occasionem. Cæsarem arbitrari profectum in Italiam. Neque aliter Carnutes interficiendi Tasgetii consilium fuisse capturos; neque Eburones, si ille adesset, tantâ cum contemptione nostrî ad castra venturos esse. Non hostem auctorem, sed rem, ⁶³ spectare. Subesse Rhenum; Magno esse Germanis dolori Ariovisti mortem, & superiores nostras victorias. Ardere Galliam, tot contumeliis acceptis, sub populi R. imperium redactam; superiore gloriâ

⁶¹ Absit:] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editt. Rom. exhibent; [ab his absit.]

⁶² Exstitit] Sic MS Reg. Al. existit. Utrumvis rectè, cum res præterita tanquam præsens narretur.

⁶³ Spectare:] Cum MSS nonnulli & Vett. Editt. habeant, *expectare*; ingeniosè conjicit Davisius, legendum [se spectare.] Quamquam & sup- intelligi potest id pronomen.

gloriâ rei militaris extinctâ." Postremò, " quis hoc sibi persuaderet ; sine certâ re, Ambiorigem ad ejusmodi consilium descendisse ? Suam sententiam in utramque partem esse tutam : si nil sit durius, nullo cum periculo ad proximam legionem perventuros : si Gallia omnis cum Germanis consentiat, ⁶⁴ unam esse in celeritate positam salutem. Cottæ quidem, atque eorum qui dissentirent, consilium, quem haberet exitum ? in quo si non præsens periculum, at certè ⁶⁵ longinquâ obsidione fames esset pertimescenda." Hâc in utramque partem habitâ disputatione : quum à Cottâ, primisque ordinibus, acriter resisteretur ; " Vincite," inquit, " si ita vultis," Sabinus ; & id clariore voce, ut magna pars militum exaudiret : " Neque is sum," inquit, " qui gravissimè ex vobis mortis periculo terrear. Hi sapient ; & si gravius quid acciderit, abs te rationem deposcent. Qui, si per te liceat, perendino die cum proximis hibernis conjuncti, communem cum reliquis ⁶⁶ casum sustineant ; ⁶⁷ nec rejecti & relegati longè ab cæteris, aut ferro aut fame intereant.

CONSURGITUR ex concilio : Comprehendunt utrumque, & §. XXV.
orant ; " ne suâ dissensione & pertinaciâ rem in summum periculum deducant. Facilem esse rem ; seu maneant, seu proficiantur ; si modò unum omnes sentiant, ac probent. Contra, in dissensione nullam se salutem perspicere." Res disputatione ad mediam noctem perducitur. Tandem dat manus Cotta permotus : superat sententia Sabini. Pronunciatur, primâ luce ituros. Consumitur vigiliis reliqua pars noctis ; quum sua quisque miles circumspiceret, quid secum portare posset, quid ex instrumento hibernorum relinquere cogeretur. Omnia excogitantur, quare nec sine periculo maneat ; & languore militum, & vigiliis, periculum augeatur. Primâ luce sic ex castris proficiuntur, ut quibus esset persuasum, non ab hoste, sed ab homine amicissimo Ambiorige consilium datum ; longissimo agmine, magnisque impedimentis.

AT hostes, postea quàm ex nocturno fremitu vigiliisque de profectione eorum senserunt ; collocatis insidiis bipartitò in silvis, opportuno atque occulto loco, à millibus passuum circiter ii Romanorum adventum expectabant : & quum se major pars agminis in magnam convallem demisisset, ex utrâque parte ejus vallis subitò sese ostenderunt : novissimosque premere, & primos prohibere adscensu, atque iniquissimo nostris loco prælium committere cœperunt.

T U M

⁶⁴ Unam] Emendat Hotomannus, Quomodo & in MS Reg scriptum est. Sed eruditè exemplis collatis ostendit Davissius, alteram illam veriorē esse Lectionem.

⁶⁵ Longinquâ] Eruditè quoque idem Vir doctissimus hanc vocem MSS. & Edit. Vett. restituit ;

cum Scaliger & Recentiores edidissent, longâ.

⁶⁶ Casum] MSS. & Edit. Vett. belli casum. Græcus, τὸ πᾶσι καὶ τῷ χεῖρι.

⁶⁷ Nec rejecti &c.] MSS. & Edit. Vett. non, rejecti &c. Quod æquè Latinum,

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

§. XXVII.

TUM demum Titurius, uti qui nihil antè providisset, ⁶⁸ trepidare, concurrere, cohortesque disponere: hæc tamen ipsa timide, atque ut eum omnia deficere viderentur: Quod plerumque iis accidere consuevit, qui in ipso negotio consilium capere coguntur. At Cotta, qui cogitasset hæc posse in itinere accidere, atque ob eam causam profectionis auctor non fuisset; nullâ in re communi salutem deerat. Et, in appellandis cohortandisque militibus, imperatoris; & in pugnâ, militis officia præstabat. Quumque, propter longitudinem agminis, minùs facilè per se omnia obire, & quid quoque loco faciendum esset, providere possent; jusserunt pronunciari, ut impedimenta relinquerent, atque in orbem confisterent. Quod consilium, etsi in ejusmodi casu reprehendendum non est, tamen incommodè accidit: Nam & nostris militibus spem minuit, & hostes ad pugnandum alacriores effecit; quòd non sine summo timore & desperatione id factum videbatur. Præterea accidit, quod fieri necesse erat, ut vulgò milites ab signis discederent; quæque quisque eorum carissima haberet, ab impedimentis petere atque arripere properaret; & clamore ac fletu omnia complerentur.

§. XXVIII.

AT barbaris consilium non defuit. Nam duces eorum totâ acie pronunciari jusserunt, "ne quis ab loco discederet; illorum esse, prædam, atque illis reservari, quæcumque Romani reliquissent; proinde omnia in victoriâ posita existimarent." ⁶⁹ Erant & virtute, & numero, pugnando pares nostri. Tametsi à duce, & à fortunâ deserebantur; tamen omnem spem salutis in virtute ponebant; & quoties quæque cohors ⁷⁰ procurreret, ab eâ parte magnus hostium numerus cadebat. Quâ re animadversâ; Ambiorix pronunciari jubet, ut "procul tela conijciant, neu propiùs accedant: & quam, in partem Romani impetum fecerint, cedant; levitate armorum, & quotidianâ exercitatione, nihil iis noceri posse: rursus se ad signa

⁶⁸ *Trepidare, concurrere,*] Sic MS Reg. Alii, paulò minùs eleganter [*trepidare, & concurrere.*]

⁶⁹ *Erant & virtute, & numero, pugnando pares nostri: Tametsi à Duce & à Fortunâ deserebantur, tamen omnem spem salutis in virtute ponebant;*] Mutila videtur & perturbata hujus sententiæ pars prior. Numero enim, nullo modo pares erant Romani tantæ multitudini hostium; de Virtute autem eorum, in posteriori parte sententiæ dicitur. Quocirca, etsi tolerari posse videtur ingeniosa Davissii explicatio, quâ Romanos docet numero non quidem hostibus dici æquales, sed pares quodammodo pugnando, hoc est, satis multos

qui proelium inire possent etiam cum tantâ multitudine; tamen addè abjecta est hæc locutio, adeoque hiulca & nitoris Cæsareani dissimillima oratio, tamque parum cum eo quod sequitur [*Tametsi à Duce &c.*] connexa, ut nullus dubitem quin sensum ipsissimum Cæsaris attigerit Ciacconius, licet verbum nimis audacem præ se ferant conjecturam; Qui hoc modo emendat: *Erant [Hostes] & loco, & numero, superiores: Nostri, tametsi à Duce & à Fortuna deserebantur, tamen omnem spem salutis in Virtute ponebant.*

⁷⁰ *Procurreret*] Sic MSS Reg. & Eliens. Al. *procurrerat.*

signa recipientes insequantur." Quo præcepto ab iis diligentissimè observato ; quum quæpiam cohors ex orbe excefferat atque impetum fecerat, hostes velocissimè refugiebant : interim ⁷¹ eâ parte nudari necesse erat, & ab latere aperto tela recipi. Rursus, quum in eum locum, unde erant egressi, reverti cœperant ; & ab iis qui cesserant, & ab iis qui proximi steterant, circumveniebantur. Sin autem locum tenere vellent ; neque virtuti locus relinquebatur, neque à tantâ multitudine coniecta tela conferti vitare poterant. Tamen ⁷² tot incommodis conflictati, multis vulneribus acceptis, resistebant ; & magnâ parte diei consumptâ, quum à primâ luce ad horam VIII pugnaretur, nihil, quod ipsis esset indignum, committebant. Tum T. Balventio, qui superiore anno primum pilum duxerat, viro forti & magnæ auctoritatis, utrumque femur tragulâ transjicitur. Q. Lucanius, ejusdem ordinis, fortissimè pugnans ; dum circumvento filio subvenit, interficitur. L. Cotta legatus, omnes cohortes ordinésque adhortans, in adversum os fundâ vulneratur.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

HIS rebus permotus Q. Titurius ; quum procul Ambiorigem suos cohortantem conspexisset, interpretem suum Cn. Pompeium ad eum mittit, rogatum, " ut sibi militibûsque parcat." Ille appellatus, respondit ; " Si velit secum colloqui, licere ; Sperare à multitudine impetrari posse, quod ad militum salutem pertineat ; Ipsi verò nihil nocitum iri ; Inque eam rem se suam fidem interponere." Ille cum Cottâ faucio communicat ; " si videatur, pugnâ ut excedant, & cum Ambiorige unâ colloquantur ; sperare ⁷³ se, ab eo de suâ ac militum salute impetrari posse." Cotta se ad armatum hostem iturum negat, atque in eo perseverat. Sabinus, quos in præsentia tribunos mil. circum se habebat, & primorum ordinum centuriones, se sequi jubet : & quum propiùs Ambiorigem accessisset, jussus arma abjicere, imperatum facit ; suisque, ut idem faciant, imperat. Interim, dum de conditionibus inter se agunt, longiorque consultò ab Ambiorige instituitur sermo ; paullatim circumventus, interficitur. Tum verò, suo more, victoriam conclamant, atque ululatum tollunt ; impetûque in nostros factò, ordines perturbant. Ibi L. Cotta pugnans interficitur, cum maximâ parte militum : Reliqui se in castra recipiunt, unde erant egressi. Ex quibus L. Petrosidius aquilifer, quum magnâ multitudine hostium premeretur, aquilam intra vallum projecit ; ipse pro castris fortissimè pugnans,

§. XXIX.

71 Eâ parte nudari] MSS. & Edit. Vett. [eam partem nudari] (hoc est, nudari agmen eam partem, scil. eâ sui parte.) Quam lectionem eruditè propugnat *Davifius*.

72 Tot incommodis] Ità MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. Recentiores habent, [tam multis

incommodis.] Quam lectionem rejicit *Davifius*, propter vocem eandem [multis] proximè repetendam.

73 Se] Deest in MSS Reg. & Eliensi. Et quidem non rarò in hujusmodi locutionibus subintelligitur.

Ante Chr. nans, occiditur. 74 Illi ægrè ad noctem oppugnationem sustinent :
 LIV. noctu ad unum omnes, desperatâ salute, se ipsi interficiunt. Pauci
 U. C. Varr. ex proelio elapsi, incertis itineribus per silvas ad T. Labienum lega-
 CCC. tum in hiberna perveniunt; atque eum de rebus gestis certiores
 faciunt.

§. XXX. HAC victoriâ sublatu Ambiorix, statim cum equitatu in Atuati-
 cos, qui erant ejus regno finitimi, proficiscitur; neque diem, neque
 Deinde, jun- noctem intermittit: peditatûmque se subsequi jubet. Re demon-
 His Nervii, stratâ, Atuaticisque concitatis, postero die in Nervios pervenit: hor-
 castra Cice- tatûrque, "ne fuî in perpetuum liberandi, atque ulciscendi Romanos
 tonis obsidet & oppugnat." pro iis quas acceperint injuriis, occasionem dimittant: Interfectos
 „esse legatos duos, magnâmq; partem exercitûs interfisse" demon-
 „strat: "Nihil esse negotii, subito oppressam legionem, quæ cum
 „Cicerone hiemet, interfici: Se ad eam rem" proficitur "adjuto-
 „rem." Facile hâc oratione Nervii persuadet.

§. XXXI. ITAQUE, confestim dimissis nunciis ad Centrones, Grudios, Le-
 vacos, Pleumofios, Gordunos; qui omnes sub eorum imperio sunt;
 quàm maximas manus possunt, cogunt: & de improvîso ad Cice-
 ronis hiberna advolant, nondum ad eum famâ de Titurii morte
 perlatâ. 75 Hic quoque accidit, quod fuit necesse, ut nonnulli mi-
 lites, qui lignationis munitionisque causâ in silvas discessissent, re-
 pentino equitum adventu interciperentur. His circumventis; mag-
 nâ manu Eburones, Atuatici, Nervii, atque horum omnium focii &
 clientes, legionem oppugnare incipiunt. Nostri celeriter ad arma
 concurrunt; vallum conscendunt. Ægrè is dies sustentatur: quod
 omnem spem hostes in celeritate ponebant; atque hanc adepti vic-
 toriam, in perpetuum se fore victores confidebant.

§. XXXII. MITTUNTUR ad Cæsarem confestim à Cicerone litteræ; mag-
 nis propositis præmiis, si pertulissent. Obsessis omnibus viis, missi
 intercipiuntur. Noctu ex eâ materiâ, quam munitionis causâ com-
 portaverant, 76 turres admodum cxx excitantur incredibili celeritate:
 Quæ deesse operi videbantur, perficiuntur. Hostes postero die, mul-
 tō majoribus copiis coactis, castra oppugnant; fossam complent:
 A nostris eâdem ratione, quâ pridie, resistitur: Hoc idem deinceps
 reliquis fit diebus. Nulla pars nocturni temporis ad laborem inter-
 mittitur; non ægris, non vulneratis, facultas quietis datur. Quæ-
 cumque

* 74 Illi] Hoc est, Reliqui, qui se
 in castra receperant. Sicque ha-
 bent MSS Eliens. & Vossii, & Edit.
 Rom. Scaliger & Recentiores, Alii.
 Quod, eo significatu, vix Lati-
 num est.

75 Hic quoque accidit] Ita optimè
 emendârunt Hotomannus & Da-
 visius. MSS & Edit. Verr. ha-

bent; Huc, vel Huic. Scaliger &
 Recentiores, Huic. Græcus rectè,
 Ἐνταῦθα.

76 Turres admodum CXX.] Sic
 MSS. & Edit. Verr. Quam lectio-
 nem exemplis eruditè tuetur Da-
 visius. Scaliger aliisque omittunt,
 [admodum.]

cumque ad proximi diei ⁷⁷ oppugnationem opus sunt, noctu comparantur : Multæ præustæ fudes, magnus muralium pilorum numerus instituitur : Turres contabulantur : Pinnæ, loricaeque, ex cratibus attexuntur. Ipse Cicero, quum tenuissimâ valetudine esset, ne nocturnum quidem sibi ad quietem tempus relinquebat ; ut ultrò militum concursu, ac vocibus, sibi parcere cogeretur.

TUNC duces principisque Nerviorum ; qui aliquem sermonis aditum, causamque amicitiae cum Cicerone habebant ; colloqui sese velle dicunt. Factâ potestate ; eadem, quæ Ambiorix cum Titurio egerat, commemorant : “ Omnem esse in armis Galliam : Germanos Rhenum transisse : Cæsaris, reliquorumque, hiberna oppugnari.” Addunt etiam de Sabini morte. Ambiorigem ostentant, fidei faciundæ causâ. “ Errare eos ” dicunt, “ si quidquam ab iis præsidii sperent, qui suis rebus diffidant : Sese tamen hoc esse in Ciceronem populūque R. animo, ut nihil nisi hiberna recussent, atque hanc inveterascere consuetudinem nolint : Licere illis incolumibus per se ex hibernis discedere ; & in quasumque partes velint, sine metu proficisci.” Cicero ad hæc unum modò respondit : “ Non esse consuetudinem populi Rom. ⁷⁸ accipere ab hoste armato conditionem. Si ab armis discedere velint ; se adiutore utantur, legatosque ad Cæsarem mittant : Sperare ⁷⁹ se, pro ejus ⁸⁰ iustitiâ, quæ petierint, impetraturos.

AB hac spe repulsi Nervii, vallo pedum XI, & fossâ pedum XV, §. XXXIV. hiberna cingunt. ⁸¹ Hæc & superiorum annorum consuetudine, à nostris cognoverant ; & quosdam de exercitu ⁸² nacti captivos, ab his docebantur. Sed nulla his ferramentorum copia, quæ esset ad hunc usum idonea. Gladiis cespitem circumcidere ; manibus, sagulisque, terram exhaurire ⁸³ cogeantur. Quâ quidem ex re, hominum multitudo cognosci potuit : Nam minùs horis tribus, ⁸⁴ millium passuum XV in circuitu munitionem perfecerunt. Reliquisque diebus, turres ad altitudinem valli ; falces testudinisque, quas iidem captivi docuerant ; parare ac facere cœperunt.

S E P T I -

⁷⁷ Oppugnationem] Hotomannus legendum conjicit, [propugnationem] Quem meritò reprehendit Davissius.

⁷⁸ Accipere] Sic MSS. & Edit. Vett. Scaliger & Recentiores, [ullam accipere.]

⁷⁹ Se] Deest in MSS. & Edit. Vett. Ut saepe.

⁸⁰ Iustitiâ,] hoc est, clementiâ ; ut rectè notavit Davissius.

⁸¹ Hæc, & superiorum] Sic MSS. Græcus item, ἐκ τῆς. Scaliger & recentiores omittunt, &c.

⁸² Nacti captivos,] MSS plerique, habebant captivos ; &c.

⁸³ Cogeantur.] MS Reg. & Edit.

Rom. nitebantur. MSS Eliens. & Vossii, corruptè ; videbantur. Græcus, ἠναγχεσθῆσαν.

⁸⁴ Millium passuum XV in circuitu, munitionem perfecerunt.] MSS. Reg. & Eliens. [Vallum millium passuum XV. in circuitu munitionum perfecerunt.] Nonnulli codices, [X millium passuum circuitu, munitionem PEDUM XV perfecerunt.] Similiter Græcus ; περιβολον, περιεδοον ὁδοῦ κοῖλα σάδια, ὧς δὲ πεντακταδίκαι σάδια, ἀπετέλεισαν. Quæ fortè verior lectio. Adcò ut è plerisque Libris aliquid excidisse videatur.

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

§. XXXV.

SEPTIMO oppugnationis die, maximo coorto vento, ferventes fufili ex argillâ glandes, fundis; & fervefacta jacula, in casae, quae more Gallico stramentis erant tectae, jacere coeperunt. Hæ celeriter ignem comprehenderunt; &, venti magnitudine, in omnem castrorum locum distulerunt. Hostes, maximo⁸⁵ clamore insecuti, quasi partem jam atque exploratam victoriam; turre testudinesque agere, & scalis vallum adscendere coeperunt. At tanta militum virtus, atque ea praesentia animi fuit; ut, quum undique flammam torrerentur, maximamque telorum multitudine premerentur, suamque omnia impedimenta atque omnes fortunas conflagrare intelligerent; non modò⁸⁶ demigrandi causam de vallo decederet nemo, sed penè ne respiceret quidem quisquam; ac tum omnes acerrimè fortissimèque pugnarent. Hic dies nostris longè gravissimus fuit: Sed tamen hunc habuit eventum, ut eo die maximus numerus hostium vulneraretur atque interficeretur; ⁸⁷ ut se sub ipso vallo constipaverant, recessumque primis ultimi non dabant. Paullulùm quidem intermissam flammam; & quodam loco turri adactam, & contingente vallum; tertiae cohortis centuriones, ex eo quo stabant loco recesserunt, suosque omnes removerunt; nutu vocibusque hostes, “ si introire vellent,” vocare coeperunt: Quorum progredi ausus est nemo. Tum ex omni parte lapidibus coniectis deturbati, turrisque succensa est.

§. XXXVI.

T. Pulsonis
& L. Varenii
contentio nobilis de laude
& virtute.

ERANT in eadem legione fortissimi viri centuriones, qui jam primis ordinibus appropinquarent, T. Pulso & L. Vareno. Ii perpetuas controversias inter se habebant, uter alteri anteferretur; omnibusque annis, de loco, summis simulatibus contendebant. Ex iis Pulso, quum acerrimè ad munitiones pugnaretur, “ Quid dubitas,” inquit, Varene? aut quem locum⁸⁸ probandae virtutis, tuae exspectas? Hic dies, hic dies de nostris controversiis judicabit.” Hæc quum dixisset, ⁸⁹ procedit ex castris; munitionem-

⁸⁵ Clamore insecuti, quasi partem &c.] Ita & Græcus, κραυγῇ ἐπακολουθῶσαντες. Plerique tamen Codices, [clamore, sicuti partem &c.] Quod perinde est.

⁸⁶ Demigrandi] Id est, fugiendi. Quod cum non intelligeret Ciacconius; reposuit, restinguendi.

⁸⁷ Ut se—constipaverant,] Hanc locutionem non intellexit Hotomanus. Emendat enim, Ita se &c. Quod tamen Sensum nullo modo mutat.

⁸⁸ Probandae virtutis tuae] Plerique MSS & Edit. Vett. [pro laude virtutis tuae.] Sed merito amplectitur Daviscus vulgatam Lectionem; quam & secutus est Græcus.

⁸⁹ Procedit ex castris; munitionemque, quam parte hostium confertissima visa est, erumpit.] Locus in MSS. perturbatus. Plerique habent, munitionesque. Unde fortè legendum; MUNITIONEQUE, quam parte—visa est, erumpit: Quod idem est. Alii habent, [qua]QUE pars hostium—; irrumpit:] Unde conijci posset, istud [munitionesque seu munitionemque] glossema esse illius [ex castris;] legendumque [procedit ex castris; quaque pars hostium confertissima visa est, irrumpit.] Scaliger & recentiores, ex ingenio ediderunt; procedit extra munitiones, &, qua pars hostium confertissima visa est, [in eam] irrumpit. Voces [in eam:] quarum

que, quâ parte hostium confertissima visa est, erumpit. 90 Nec Varenus quidem tum vallo sese continet; sed omnium veritus estimationem, 91 subsequitur; mediocri spatio relicto. Pulsio pilum in hostes mittit, atque unum ex multitudine procurrentem transjicit; Quo percussio & exanimato, 92 hunc scutis protegent hostes, & in illum universi tela conjiciunt; neque dant regrediendi facultatem. Transfigitur scutum Pulsioni, & verutum in balteo defigitur. Avertit hic casus vaginam, & gladium educere conantis dextram moratur manum; impeditumque hostes circumfistunt. Succurrit inimicus illi Varenus, & laboranti subvenit. Ad hunc se confestim à Pulsione omnis multitudo convertit: illum veruto transfixum arbitrantur. Illic verò occurfat ocliùs gladio, cominùsque rem gerit Varenus: atque, uno interfecto, reliquos paullùm propellit: Dum cupidiùs instat, in locum inferiorem dejectus concidit. Huic rursus circumvento fert subsidium Pulsio: Atque ambo incolumes, compluribus interfectis, summâ cum laude sese intra munitiones recipiunt. Sic fortuna in contentione 93 & certamine utrumque versavit, ut alter alteri inimicus auxilio salutique esset; neque dijudicari posset, uter utri virtute antefendus videretur.

QUANTO erat in dies gravior atque asperior oppugnatio; & maximè quòd, magnâ parte militum confectâ vulneribus, res ad paucitatem defensorum pervenerat: tantò crebriores litteræ nunciique ad Cæsarem mittebantur. Quorum pars deprehensa, in conspectu 94 nostrorum militum cum cruciatu necabatur. 95 Erat unus intus Nervius, nomine Vertico, loco natus honesto; qui à primâ obfidione ad Ciceronem profugerat, suamque ei fidem præstiterat. Hic fervero, spe libertatis, magnisque persuadet præmiis, ut litteras ad Cæsarem deferat. Has ille in jaculo illigatas 96 affert; & Gallus inter Gallos sine ullâ suspitione versatus, ad Cæsarem pervenit. Ab eo, de periculo Ciceronis legionisque cognoscit.

CÆSAR,

quarum in MSS. nullum est vestigium, quòd infererent nihil erat; Manifestò enim subintelliguntur.

90 Nec Varenus quidem] Ità MS Reg. Meliùsque hoc in loco convenire videtur, quàm quod est in vulgatis, [Nè Varenus quidem.]

91 — subsequitur; mediocri spatio relicto. Pulsio &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii: [— subsequitur. Tum, mediocri spatio relicto, Pulsio &c.] Quomodo & Græcus accepit: Sensus nihilo minùs commodo.

92 Hunc scutis protegent hostes, & in illum universi &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, [hunc protegent; in hostem universi &c.]

93 Et certamine &c.] Sic restituit Davisus ex MSS. Scaliger & Recentiores, [Et certamen &c.]

94 Nostrorum militum] Exemplis allatis eruditè ostendit adversùs Scaligerum Davisus, vocem [militum] non esse delendam.

95 Erat unus] Eruditè & hanc quoque locutionem propugnat idem Vir Doctissimus, allatis exemplis; adversùs G. J. Vossium.

96 Affert;] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editt. Vett. effert. Græcus, ἐξένευκε. Quæ & verior videtur Lectio. Affert enim, illud est quod deinceps dicitur, ad Cæsarem pervenit,

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

§. XXXVII.
Cæsar, accep-
tis litteris, ad
solvendam
castrorum ob-
fidionem præ-
fici scitur.

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

§.XXXVIII.

CÆSAR, acceptis litteris circiter horâ xi diei, statim nuncium in Bellovacos ad M. Crassum quæstorem mittit, cujus hiberna aberant ab eo millia passuum xxv: Jubet mediâ nocte legionem proficisci, celeritèrque ad se venire: Exiit cum nuncio Crassus. Alterum ad C. Fabium legatum mittit, ut in Atrebatium fines legionem adducat, 97 quâ sibi sit iter faciendum. Scribit Labieno, si Reip. comodo facere 98 possit, cum legione ad fines Nerviorum veniat. Reliquam partem exercitûs, quod paullo aberat longiùs, non putat exspectandam. Equites circiter cxx ex proximis hibernis cogit.

§.XXXIX.

HORA circiter III, ab antecursoribus de Crassi adventu certior est factus: Eo die millia passuum xx progreditur. Crassum Samarobrivæ præficit: Legionemque ei attribuit; quod ibi impedimenta exercitûs, obsides civitatum, litteras publicas, frumentumque omne, quod eò tolerandæ hiemis causâ devexerat, relinquebat. Fabius, ut imperatum erat, non ita multum moratus, in itinere cum legione occurrit. Labienus, interitu Sabini, & cæde cohortum cognitâ; quum omnes ad eum Trevirorum copiæ venissent; 99 veritus ne, si ex hibernis fugæ similem profectionem fecisset, hostium impetum sustinere non posset; præsertim quos recenti victoriâ efferri sciret: litteras Cæsari dimittit, quanto cum periculo legionem ex hibernis educurus esset: rem gestam in Eburonibus perscribit: docet omnes peditatûs equitatûsque copias Trevirorum, i III millia passuum longè ab suis castris consedisse.

CÆSAR

97 *Quâ sibi sit iter faciendum*] Sic MS Reg. & Edit. Rom. MSS. Elenf. & Vossii, *quâ sibi iter faciendum*. Quod idem est. Scaliger & Recentiores, [*quâ sibi iter faciendum* sciebat.]

98 *Possit*.] Sic MS Reg. Quod & Temporum ratio postulat. Scaliger aliisque, minùs rectè; *posset*.

99 *Veritus ne — sustinere non posset*.] Variant MSS, Librariorum incertiâ corrupti. Cæterum nullus dubito, quin legendum sit vel, [*nè — sustinere non posset*,] vel, [*ut — sustinere posset*.] Quod enim edidit Scaliger aliisque, [*ut — sustinere non posset*] Latinum non videtur; Et omninò cum Perizonio adversus Sanctium existimo, quæ ex bonis Autoribus afferri solent istiusmodi constructionis exempla, eorum alia ex corruptis esse Codicibus, alia ex sinceris minùs intellecta. Quod assert Ciacconius ex Cicerone, [*vereor com-*

mittere ut non,] prorsus ridiculum est: Illud enim, [*ut non*,] pender, non à *vereor*, sed à *committere*. In loco isto, *Tusc. Quæst. Lib. II. cap. 19*, [*veremur ut hoc natura non patiatur*;] abest ex optimis Codicibus illud, *non*. Et similiter in cæteris. Quem citant Viri docti locum ex Tibullo; [*me cognita virtus Terret, ut infirma nequeant subsistere vires*;] est, [*Adèd ut nequeant*.] Difficillimum omnium est illud Horatii, [*Nam ut ferulâ cadas meritum majora subire Verbera, non vereor*.] Constructio tamen ista hujusmodi est, [*Nam ut ferulâ cadas meritum majora subire Verbera, id equidem non vereor*;] vel [*hoc nè facias, non vereor*.]

i *III millia passuum longè*] Quam suspectam habet hanc locutionem Scaliger, tamen sapissimè eâ utuntur Cæsar atque Hirtius. Infrâ, *Lib. 7, § 15. Lib. 8, §. 29*, in Not. De Bello civ. *Lib. 2, §. 33.* De bello

CÆSAR, consilio ejus probato; etsi, opinione III legionum de-
jectus, ad II redierat; tamen unum communis salutis auxilium in
celeritate ponebat. Venit magnis itineribus in Nerviorum fines.
Ibi ex captivis cognoscit, quæ apud Ciceronem gerantur; quantô-
que in periculo res sit. Tum cuidam ex equitibus Gallis magnis
præmiis persuadet, uti ad Ciceronem epistolam deferat. Hanc
Græcis conscriptam litteris mittit; ne, interceptâ epistolâ, nostra ab
hostibus consilia cognoscantur. Si adire non possit; monet ut tra-
gulam, cum epistolâ ad amentum deligatâ, intra munitiones castro-
rum² adjiciat. In litteris scribit, “ se cum legionibus profectum
„ celeriter affore:” hortatur, “ ut pristinam virtutem retineat.”
Gallus, periculum veritus; ut erat præceptum, tragulam mittit.
Hæc casu ad turrim adhæsit; neque ab nostris biduo animadversa;
tertio die, à quodam milite conspicitur; dempta, ad Ciceronem de-
fertur. Ille perlectam in conventu militum recitat, maximâque
omnes lætitiâ afficit. Tum fumi incendiorum procul videbantur:
Quæ res omnem dubitationem adventûs legionum expulit.

GALLI, re cognitâ per exploratores, obsidionem relinquunt;
ad Cæsarem omnibus copiis contendunt. Eæ erant, armatorum
circiter millia LX. Cicero, datâ facultate, Gallum ab eodem Verti-
cone, quem suprâ demonstravimus, repetit; qui litteras ad Cæsarem
deferat. Hunc admonet, iter cautè diligentèrque faciat. Perscribit
in litteris; “ hostes ab se discessisse, omnémque ad eum multitudi-
nem³ convertisse.”⁴ Quibus litteris circiter mediâ nocte Cæsar al-
latis,

I

bello Alexand. §. 27. de bello Afri-
cano, §. 22. & Annotat. ad §. 28,
ibid. §. 58, 59. 66. & Not. ad §. 69, in
Annotatis. Vide & Doctissimi Jos.
Wasse Notas in Sallustium, pag. 242.

² Adjiciat] MSS. abjiciat.

³ Convertisse] hoc est, se convertisse;
vel, conversam esse; ut rectè monet
Davissius.

⁴ Quibus litteris — Cæsar allatis,
&c.] Sic MSS & Editi. Davissius,
ex uno MS Eliensi, reponit; [Qui-
bus litteris — allatis, Cæsar &c.]
Nam in Editis, inquit, voces erant
transpositæ, adeo ut oratio dura fieret
& confragosa; Crebrasque nescio
quas comminiscitur Cæsaris muta-
tiones. Quod omne, merum præju-
diciū est, ex eo natum, quod de
Ablativo absolutè posito ineptiunt
Grammatici. Reverâ enim eadem
planè est constructio, [Quibus litteris
Cæsar allatis, suos facit certiores;] ac
si dixisset, [Hæc Cæsar oratione, aut,

Oratione Cæsar pulcherrimâ, suos co-
hortatur.] In quâ verborum disposi-
tione, manifestè nihil transpositum,
nihil durum aut confragosum. Eo-
demque verborum ordine sapissimè
utitur luculentissimus Autor noster.
Lib. 2. §. 12, Hæc re statim Cæsar per
speculatores cognitâ. Lib. 6. §. 9,
Cognitâ Cæsar causâ. Lib. 7. §. 1,
Indictis inter se principes Gallia conci-
liis. §. 16, Castris ad eam partem
— positis Cæsar, quæ — aditum
angustum habebat; aggerem apparare
&c. §. 74, Uno die intermisso, Galli;
atque, hoc spatio, magno cratium —
numero effecto; mediâ nocte — e-
gressi &c. Lib. 8. §. 3, Tali conditi-
one Bituriges propositâ. de bello Civ.
Lib. 3. §. 10, Recepto Cæsar Orico.
§. 34, Deductis ora maritima Cæsar
præsidii: §. 52, Quibus ille cognitis.
§. 63, Quibus ad insequendum im-
peditis, Cæsar, quod fore providerat;
— exercitum eduxit. De bello A-
lexand.

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

§. XL.

§. XLI.

Galli, reli-
cta obsidione,
ad Cæsarem
contendunt.

Ante Chr. latis, suos facit certiores; eosque ad dimicandum animo confirmat.
 LIV. Postero die, luce primâ, movet castra: Et, circiter millia passuum
 U. C. Varr. IV progressus; trans vallem 5 magnam & rivum, hostium multitudi-
 DCC. nem conspicatur. Erat magni periculi res, cum 6 tantis copiis in-
 quo loco dimicare: 7 Tum quoniam liberatum obsidione Ciceronem sciebat, eoque omnino remittendum de celeritate existimabat, confedit: &, quàm æquissimo loco potest, castra communit. Atque hæc, etsi erant exigua per se, vix hominum millium VII, præsertim nullis cum impedimentis; tamen angustiis viarum, quàm maximè potest, contrahit; eo consilio, ut in summam contemptionem hostibus veniat. Interim speculatoribus in omnes partes dimissis, explorat, quo commodissimè itinere vallem transire possit.

§. XLII. EO die, parvulis equestribus præliis ad aquam factis, utrique sese
 Et ab eo suo loco continent. Galli; quòd ampliores copias, quæ nondum
 tantum, convenerant, expectabant. Cæsar; si fortè timoris simulatione hostes in suum locum elicere posset, ut citra vallem pro castris prælio contenderet: Si id efficere non posset; ut, exploratis itineribus, minore cum periculo vallem rivumque transiret. Primâ luce hostium equitatus ad castra accedit, præliumque cum nostris equitibus committit. Cæsar consultò equites cedere, seque in castra recipere; simul, ex omnibus partibus castra altiore vallo muniri, portasque obstrui; atque in iis administrandis rebus quàm maximè concurrari, & cum simulatione agi timoris jubet. Quibus omnibus rebus hostes invitati, copias transducunt, aciemque iniquo loco constituunt. Nostris verò etiam de vallo deductis, propiùs accedunt; & tela intra munitionem ex omnibus partibus conjiciunt. Præconibusque circummissis, pronunciari jubent; " seu quis Gallus, seu Romanus, ,, velit ante horam tertiam ad se transire; sine periculo licere: post ,, id tempus, non fore potestatem." Ac sic nostros contempserunt, ut, obstructis in speciem portis singulis ordinibus cespitem; quòd 8 eà non posse introrumpere videbantur; 9 alii vallum manu scandere,

lexand. § 30, Quo incommodo Dimittis accepto.

5 Magnam] Deest in MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom.

6 Tantis] Codd. nonnulli, tantulis. Quod idem est. Tantis, hostium; Tantulis, suorum.

7 Tum quoniam &c.] Sic MSS. Græcus item, ΤΟΤΕ ὥσπερ &c. Quædam Vetr. Editiones, Scaliger quoque & Recentiores, [Tamen quoniam &c.] Perperam; & alieno sensu. Non enim id vult Cæsar; [quamvis magni periculi res esset, dimicare; tamen, quoniam liberatum

obsidione Ciceronem sciebat, idè confedisse se & castra munisse;] (quod sensus est nullus:) Sed, [quoniam magni periculi res erat, dimicare; & tum porro, quoniam jamdudum liberatum obsidione Ciceronem sciebat idè confedisse se & castra munisse.]

8 Eà] MSS. & Editr. Vetr. ead.

9 Alii vallum manu scandere, alii fossas complere.] Ita edidit Scaliger, eumque secutus Davissius; qui interpretatur [manu scandere,] ascendere sine scalarum ope: Quomodò superius dixerat Cæsar, Lib. 5. § 35. Scalarum vallum ascendere ceperunt. In plerisque

dere, alii fossas complere, inciperent. Tunc Cæsar, omnibus portis eruptione factâ, equitatûque emissio, celeriter hostes dat in fugam; sic, ut omnino pugnandi causâ resisteret nemo: Magnûmque ex his numerum occidit, atque omnes armis exuit.

LONGIUS profequi veritus; quod silvæ paludisque intercedebant; ¹⁰ neque etiam parvulo detrimento, illum locum relinqui videbat; omnibus suis incolumibus copiis, eodem die ad Ciceronem pervenit. Institutas turres, testudines, munitionesque hostium admiratur. Legione productâ, cognoscit non decimum esse quemque relictum militem sine vulnere. Ex his omnibus judicat rebus, quanto cum periculo, & ¹¹ quantâ cum virtute, sint res administratæ: Ciceronem pro ejus merito, legionemque collaudat: Centuriones figillatim, tribunosque militum appellat; quorum egregiam fuisse virtutem, testimonio Ciceronis cognoverat. De casu Sabini & Cottæ, certius ex captivis cognoscit. Postero die, concione habitâ, remissionem proponit: Milites consolatur, & confirmat. Quod detrimentum culpâ & temeritate legati sit acceptum, hoc æquiore animo ferendum docet: quod, beneficio deorum immortalium, & virtute eorum,

I 2

rum,

risque MSS legitur, [vallum manu scindere.] In MS Reg. [vallum scindere.] Græcus habet, τὸ ἐρύμα τῆς περὶ ΠΕΡΙΤΕΜΝΕΙΝ. Quam Lektionem Davifius, ut valdè absurdam, rejicit. Sed superius dixerat Cæsar, Lib. 3. §. 5. [vallum scindere, fossas complere.] Et illud ipsum [vallum manu scindere] non necessario ita est accipiendum, ac si nullis uterentur instrumentis.

¹⁰ Neque etiam parvulo detrimento illum locum relinqui videbat.] Scaliger & Recentiores; [neque etiam parvulo detrimento illorum, locum relinqui videbat;] Ut sententia sit, nullum fuisse amplius relictum locum, hostibus nocendi. Sed MSS omnes habent, [illum locum:] Ut aded sententia sit; judicasse Cæsarem, parvulo detrimento, quod ibi hostibus inferri posset, non posse se efficere ut ille locus ab iis relinqueretur: "Ετι ὅτι ὀλίγη βλάβη τὸν τόπον ΤΟΤΤΟΝ ἐκείνης μὴ καταλείψας ὁρᾶν, ut interpretatus est Græcus. Quâ in sententiâ, relinqui, idem erit ac, relictum iri; Quomodo supra dixerat Cæsar [Lib. 4. §. 19.] polliceantur obsides dare, pro eo quod est, daturos. Vide e-

tiam ad Lib. 7. §. 34. Atque hanc quoque posteriorem in sententiam accipi potest etiam prior illa Lectio Scaligerana. Veruntamen, ut quod res est dicam, neque hæc neque illa Lectio, utrovis modo explicata, Cæsaris elegantiam & perspicuitatem sapit. Quocirca pulcherrima videtur, si modo ex vetustis Codicibus confirmari posset, Lambini emendatio; [neque etiam parvulo detrimento, (suorum videlicet,) ULLUM locum relinqui VOLEBAT:] Quemadmodum infra Cæsar, [Lib. 6. §. 39.] nè minimo quidem casui locum relinqui debuisse ait. Vel, si hæc nimis audax videatur conjectura; quid si isto demum modo legamus? [neque etiam parvulo detrimento, (hostium scilicet,) ULLUM locum relinqui videbat.] Quæ Sententia & est perspicua, & verba ipsa ex MSS consentientibus desumpta; unâ solum mutatâ literulâ, nullum pro illum. Sed judicet Lector eruditus.

¹¹ Quanta virtute] Ità Scaliger & Recentiores. MSS. & Editt. Vett. [Quantâ cum virtute.] Quod nomen mutatum oportuit,

Ante Chr.

LIV.

U. C. Varr.

DCC.

§. XLIII.

Ante Chr. rum, expiato incommodo; neque hostibus diutina lætatio, neque
 LIV. ipsis longior dolor relinquatur.

U. C. Varr.
 DCC.

§. XLIV.

*Cæsar, prop-
 ter crebros
 motus, totam
 hiemem in
 Gallia ma-
 nere statuit.*

INTERIM ad Labienum per Rhemos, incredibili celeritate, de victoriâ Cæsaris fama perfertur: Ut, quum ab hibernis Ciceronis milia passuum ¹² L abesset, eoque post horam IX diei Cæsar pervenisset; ante mediam noctem ad portas castrorum clamor oriretur: quo clamore significatio victoriæ, gratulatioque ab Rhemis Labieno fieret. Hâc famâ ad Treviros perlatâ; Indutiomarus, qui postero die castra Labieni oppugnare decreverat, noctu profugit, copiâsque omnes in Treviros reducit. Cæsar Fabium ¹³ cum legione, in sua remittit hiberna: Ipse cum III legionibus circum Samarobrivam trinis hibernis hiemare constituit; &, quòd tanti motus Galliæ exstiterant, totam hiemem ipse ad exercitum manere decrevit. Nam, illo incommodo de Sabini morte perlato, omnes ferè Galliæ civitates de bello consultabant; nuncios legationesque in omnes partes dimittebant; &, quid reliqui consilii caperent, atque unde initium belli fieret, explorabant; nocturnaque in locis desertis concilia habebant: ¹⁴ Neque ullum ferè totius hiemis tempus sine sollicitudine Cæsaris intercessit, quin aliquem de conciliis & motu Gallorum nuncium acciperet. In his, ab L. Roscio ¹⁵ legato, quem legioni XIII præfecerat, certior est factus; “ magnas Gallorum copias earum civita-
 „ tum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnandi sui causâ conve-
 „ nisse; neque longiùs millia passuum VIII, ab hibernis suis abfu-
 „ isse; sed, nuncio allato de victoriâ Cæsaris, discessisse; adeò ut
 „ fugæ similis discessus videretur.

§. XLV.

*Senones, Tre-
 viri, aliique
 populi, Ro-
 manorum
 imperium æ-
 grè ferunt.*

AT Cæsar, principibus cujusque civitatis ad se vocatis; alias ter-
 ritando, quum se scire, quæ fierent, denunciaret; alias cohortando;
 magnam partem Galliæ in officio tenuit. Tamen Senones, quæ
 est civitas in primis firma, & magnæ inter Gallos auctoritatis; Ca-
 varinum, quem Cæsar apud eos regem constituerat, (cujus frater
 Moritaspus adventu in Galliam Cæsaris, cujusque majores regnum
 obtinuerant,) interficere publico consilio conati: cùm ille præfensisset
 ac profugisset, usque ad fines insecuti, regno domoque expulerunt:
 Et, missis ad Cæsarem satisfaciendi causâ legatis; quum is omnem
 ad se senatum venire jussisset, dicto audientes non fuerunt. ¹⁶ Tan-
 tumque

¹² L.] MSS. & Edit. Vett. cir-
 eiter LX.

¹³ Cum legione, in sua remittit hi-
 berna.] Sic & Græcus, εἰς τὰ ἱερὴ
 χωμαθία ἀποπέμψεν. MSS
 autem Reg. Eliens. & Vossii, &
 Edit. Rom. [cum legione suâ, remis-
 sit in hiberna.]

¹⁴ Neque ullum ferè totius hiemis
 tempus.] Ità ex MSS, & Edit. Vett.

restituit Davinius. Scaliger & Re-
 centiores omittunt vocabulum,
 ferè.

¹⁵ Legato.] Codices nonnulli,
 Quasore.

¹⁶ Tantumque.] Sic MS Reg.
 Græcus item, Τὸσούτω ΔΕ. Quod &
 meliùs hic convenit, quàm quod in
 vulgatis habetur, Tantum;

tumque apud homines barbaros valuit, esse repertos aliquos principes belli inferendi; tantumque¹⁷ omnibus voluntatum commutationem attulit; ut, præter Æduos & Rhemos, (quos præcipuo semper honore Cæsar habuit; alteros, pro vetere ac perpetuâ erga populum R. fide; alteros, pro recentibus belli Gallici officiis;) nulla ferè fuerit civitas non suspecta nobis. Idque adeò haud scio mirandumne sit; quum compluribus aliis de causis; tum maximè,¹⁸ quòd, qui virtute belli omnibus gentibus præferebantur, tantum se ejus opinionis deperdidisse, ut populi R. imperia perferrent, gravissimè dolerent.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

TREVIRI verò atque Indutiomarus, totius hiemis nullum tempus intermiserunt, quin trans Rhenum legatos mitterent; civitates sollicitarent; pecunias pollicerentur: magnâ parte exercitus nostri interfectâ, multo minorem superesse dicerent partem. Neque tamen ulli civitati Germanorum persuaderi potuit, ut Rhenum transfret: quum "se bis expertos" dicerent, "Ariovisti bello, & Tenchthero- rum transitu; non esse fortunam amplius tentaturos." Hâc spe lapsus Indutiomarus; nihilo minùs copias cogere,¹⁹ exigere à finitimis, equos parare, exules²⁰ damnatosque totâ Galliâ magnis præmiis ad se allicere cœpit. Ac tantam sibi jam iis rebus in Galliâ auctoritatem comparaverat, ut undique ad eum legationes concurrerent; gratiam atque amicitiam, publicè privatimque peterent.

§. XLVI.

UBI intellexit, ultro ad se veniri: alterâ ex parte Senones Carnutesque, conscientia facinoris²¹ instigatos; alterâ, Nervios Atuaticosque bellum Romanis parare; neque sibi voluntariorum copias de- fore, si ex finibus suis progredi cœpisset: armatum concilium indicit. Hoc, more Gallorum, est initium belli; quò, lege communi, omnes puberes armati convenire²² coguntur; &, qui ex iis novissimus venit, in conspectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necatur. In eo concilio, Cingetorigem, alterius principem factionis, generum suum; quem supra demonstravimus Cæsaris secutum

§. XLVII.

Indutioma-
rus castra
Labieni op-
pugnât.

I 3

fidem,

¹⁷ Omnibus voluntatum commutationem] Sic MSS. & Editt. vet. Scaliger & Recentiores, [omnium voluntatis commutationem.] Quæ emendatio, ut rectè annotat Davisius, omninò sine causâ videtur facta.

¹⁸ Quòd, qui, &c.] MS Reg. [quòd hi qui &c.] MSS Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. corruptè; [quòd ei qui &c.]

¹⁹ Exigere à finitimis, equos parare.] Sic optimè Ursini Codex. Cateri MSS & Editt. vet. [exer-

cere, à finitimis equos parare.] Græcus item ἀσκέειν τε. Quæ tamen Lectio manifestò corrupta.

²⁰ Damnatosque totâ Galliâ.] Ita optimè restituit Davisius ex Codicum veterum consensu. Græcus item, ἐν ΠΑ' ΣΗ Σ τῆς Γαλατίας. Scaliger, damnatosque Gallia. Al. è Gallia.

²¹ Instigatos] Sic MS Reg. Al. instigari. Quod perinde est.

²² Coguntur] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & vet. Editt. consueverunt. Græcus, συνάγει.

Ante Chr.
LIV.
U. C. Varr.
DCC.

fidem, ab eo non discessisse; hostem ²³ judicat, bonaque ejus publicat. His rebus confectis; in concilio pronunciat, accersitum se à Senonibus & Carnutibus, aliisque compluribus Galliæ civitatibus; huc iter facturum per fines Rhemorum; eorumque agros populatorum; ²⁴ ac prius, quam id faciat, castra Labieni oppugnaturum. Quæque fieri velit, præcipit.

§. XLVIII.

LABIENUS, quum ²⁵ & loci naturâ & manu munitissimis castris sese contineret, de suo ac legionis periculo nihil timebat: fed, ne quam occasionem rei bene gerendæ dimitteret, cogitabat. Itaque à Cingetorige atque ejus propinquis oratione Indutiomari cognita, quam in concilio habuerat; nuncios mittit ad finitimas civitates, equitesque undique convocat: Iis certam diem conveniendi dicit. Interim propè quotidie cum omni equitatu Indutiomarus sub castris ejus vagabatur; aliàs, ut situm castrorum cognosceret; aliàs, colloquendi aut territandi causâ. Equites plerumque omnes tela intra vallum conjiciebant. Labienus suos intra munitiones continebat; timorisque opinionem, quibuscumque poterat rebus, augebat.

§. XLIX.

Eo autem occiso, discedunt Galli; fitque omnis Gallia quiescit.

QUUM majore in dies contemptione Indutiomarus ad castra accederet: nocte unâ, intromissis equitibus omnium finitimarum civitatum quos accersendos curaverat, tantâ diligentia omnes suos custodiis intra castra continuit, ut nullâ ratione ea res enunciari aut ad Treviros perferri posset. Interim, ²⁶ ex consuetudine quotidianâ, Indutiomarus ad castra accedit; atque ibi magnam partem diei consumit: Equites tela conjiciunt, & ²⁷ magnâ contumeliâ verborum nostros ad pugnam evocant. Nullo à nostris dato responso, ²⁸ sub vesperum dispersi ac dissipati discedunt. Subitò Labienus duabus portis omnem equitatum emittit. Præcipit atque interdicit, perterritis hostibus atque in fugam conjectis; quod fore, sicut accidit, videbat; omnes unum peterent Indutiomarus: ²⁹ neu quis quemquam

²³ Judicat] Ita ex vet. omnibus Codd. rectè restituit Davissius. Al. judicandum curat.

²⁴ Ac prius] Reponendum censet Davissius, [at prius:] Et favere sibi existimat Græcum Metaphrasten, ἀποδεν ΔΕ τέρων. Sed & ad Græcam versionem, & ad sententiam, perinde est, si legatur, [Ac prius:] Et in mediâ sententiâ paullo etiam simplicior & venustior est iste loquendi modus. Sic infra, Lib. 6. §. 40. [Atque ille &c.]

²⁵ Et loci naturâ & manu munitissimis] Merito hic reprehendit Davissius Urbinum, qui vocem [manu] delendam censet: Sine quâ uti-

que, neque Latinitas constabit, neque Sententia.

²⁶ Ex consuetudine] Deest in aliquibus MSS præpositio, ex. Utroque modo alibi loquitur Cæsar.

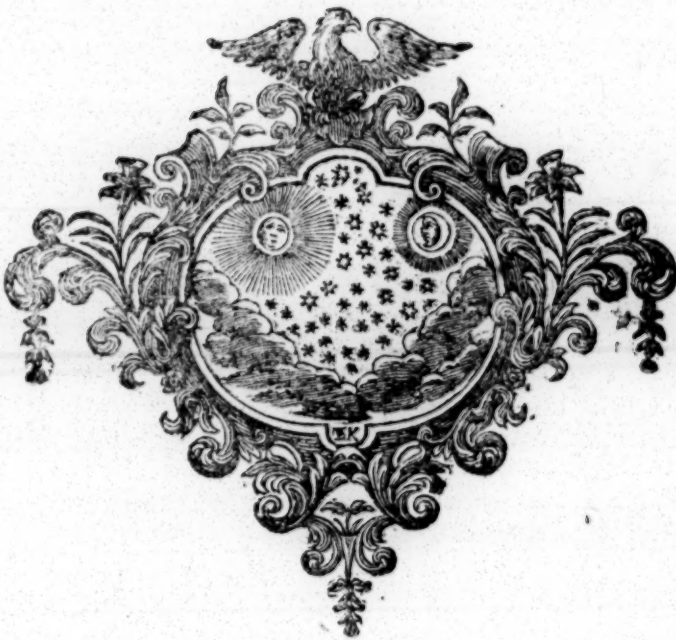
²⁷ Magnâ contumeliâ] MSS Reg. & Vossii; [magnâ cum contumeliâ.]

²⁸ Sub vesperum] sic MS Reg. Al. ubi visum est, sub vesperum &c. Quæ Lectio, ex Codicum plurium consensu, verior.

²⁹ Neu quis quenquam prius vulneraret, quam — videret.] MSS Eliens. & Vossii, [neu quis quem prius &c.] MS Reg. [neu quenquam prius vulnerarent, quam — viderent,

quam prius vulneraret, quam illum interfectum videret: quod, mo-
 ra reliquorum, illum, spatium nactum, effugere nolebat. Magna
 proponit iis, qui occiderint, præmia: Summittit cohortes equitibus
 subsidio. Comprobat hominis consilium fortuna; &, quum unum
 omnes peterent, in ipso fluminis vado deprehensus Indutiomarus in-
 terficitur; caputque ejus refertur in castra. Redeuntes equites, quos
 possunt consecretantur atque occidunt. Hâc re cognitâ; omnes Ebu-
 ronum & Nerviorum, quæ convenerant, copiæ discedunt; paullôque
 habuit post id factum Cæsar quietiorem Galliam.

Ante Chr.
 LIV.
 U. C. Varr.
 DCC.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO GALLICO

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

I. *Cæsar majores in Gallia motus expectans, copias suas adauget.* II. *Nervios subita incursione subigit.* III. *Senones & Carnutes in deditionem accipit.* V. *Item Menapios.* VI. *Labienus Treviros, timorem simulans, subito in fugam conjicit.* IX. *Cæsar iterum, facto ponte, Rhenum transit.* X. *Suevi adversus Romanos bellum parant.* XI. *Gallorum Germanorumque mores describuntur.* XII. *Æduorum & Sequanorum factiones. Rhemi in locum Sequanorum succedunt.* XIII. *Druidum descriptio.* XV. *Gallorum Religio.* XVI. *Et Mores.* XIX. *Germanorum mores a Gallorum multum diversi describuntur.* XXIII. *Hercynia Sylva.* XXIV. *Bos uno cornu.* XXV. *Alces.* XXVI. *Uri.* XXVII. *Cæsar, inopia frumenti, exercitu trans Rhenum reducto, adversus Ambiorigem proficiscitur.* XXVIII. *Magna vis Fortune.* XXIX. *Ambiorigis copiae diffugiunt.* XXX. *Cæsar, partito exercitu, ipse Ambiorigem persequitur; XXXI. Non sine magnis difficultatibus.* XXXII. *Sigambri interim Rhenum transeuntes, castra Ciceronis adoriuntur.* XXXV. *Mira in hoc casu Sex: Baculi virtus.* XXXVII. *Romanorum clades aliqua.* XXXVIII. *Barbari tamen oppugnatione tandem desistunt, domumque revertuntur.* XL. *Cæsar Eburonum fines populatur. Ambiorix difficillime effugit.* XLI. *Cæsar in Italiam revertitur.*

as
Se-
le-
su-
te,
um
un-
in
tio.
er-
tur.
nu.
pia
Am-
nae.
far,
XI.
in-
tur.
VII.
men
tur.
diff-

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM
DE
BELLO GALLICO
LIBER VI.

Ante Chr.
LIII.
U. C. Varr.
DCCI.

ULTIS de caussis, Cæsar majorem Gallie motum expectans; per M. Silanum, C. Antistium Reginum, T. Sextium legatos, delectum habere instituit. Simul ab Cn. Pompeio proconsule petit; quoniam ipse ad urbem cum imperio, Reipubl. causâ, maneret; quos ex Cisalpinâ Galliâ consulis sacramento rogavisset, ad signa convenire & ad se proficisci juberet: Magni interesse, etiam in reliquum tempus, ad opinionem Gallie existimans; tantas videri Italie facultates, ut, si quid esset in bello detrimenti acceptum, non modò id brevi tempore refarciri, sed etiam majoribus adaugeri copiis posset. Quod quum Pompeius, & Reipubl. & amicitie tribuisset: celeriter confecto per suos

§. I.
Cæsar majores in Gallia motus expectans, copias suas adauget.

¹ Consulis sacramento rogavisset.] Nodum in scirpo hîc quarunt, qui, quoniam ipse tum Consul esset Pompeius, quum hosce milites jurejurando adstringeret; idèò legendum volunt, non Consulis, sed Consul, aut Consul is. Quasi verò non similis prorsus esset hæc locutio,

atque illa suprâ, [lib. 3. §. 18.] Cum tantâ multitudine hostium, legato [hoc est, sibi qui tantum legatus esset,] dimicandum non existimabat. Quod & rectè annotavit D. Vossius. ² Refarciri] Sic MSS Reg. Ellens. & Vossii, & Edit. Rom. Al. sarciri.

Ante Chr.
1111.
U. C. Varr.
DCC1.

§. II.
Nervios sub-
bita incursio-
ne subigit.

suos delectu; tribus ante exactam hiemem & constitutis & adductis legionibus; duplicatōque earum cohortium numero, 3 quas cum Q. Titurio amiserat: & celeritate & copiis docuit, quid populi Romani disciplina atque opes possent.

INTERFECTO Indutiomaro, ut docuimus; ad ejus propinquos à Treviris imperium defertur. Illi finitimos Germanos sollicitare, & pecuniam polliceri, non desistunt. Quum ab proximis impetrare non possent, ultiores tentant. 4 Inventis nonnullis; civitates jurejurando inter se confirmant, 5 obsidibusque de pecuniâ cavent; Ambiorigem sibi societate & fœdere adjungunt. Quibus rebus cognitis, Cæsar, quum undique bellum parari videret; Nervios, Atuaticos, ac Menapios, adjunctis cisrhenanis omnibus Germanis, esse in armis; Senones 6 ad imperatum non venire, & cum Carnutibus finitimisque civitatibus consilia communicare; à Treviris Germanos crebris legationibus sollicitari; maturius sibi de bello cogitandum putavit. Itaque, nondum hieme confectâ, proximis IV legionibus coactis, de improvviso in fines Nerviorum contendit: & prius, quàm illi aut convenire aut profugere possent, magno pecoris atque hominum numero capto, atque eâ prædâ militibus concessâ, vastatisque agris; in deditionem venire, atque obsides sibi dare coegit. Eo celeriter confecto negotio, rursus legiones in hiberna reduxit.

§. III.
Senones &
Carnutes in
deditionem
accipit.

CONCILIO Galliæ primo vere, ut instituerat, indicto; quum reliqui, præter Senones, Carnutes, Trevirōsque, venissent; initium belli ac defectionis hoc esse arbitratus; ut omnia postponere videretur, concilium 7 in Lutetiam Parisiorum transfert. Confines erant hi Senonibus, civitatēque patrum memoriâ conjunxerant: sed 8 ab hōc concilio abfuisse existimabantur. Hâc re pro suggestu pronunciata; eodem die cum legionibus in Senones proficiscitur, magnisque itineribus eò pervenit. Cognito ejus adventu; Acco, qui princeps ejus concilii fuerat, jubet in oppida multitudinem convenire. Conantibus;

3 *Quas cum Q. Titurio amiserat*] Optimo suo merito ridetur hîc à D. Vossio Horomannus, qui mendum perspicuum in his verbis vidit; legendumque contendit, *[quas Cotta & Titurius amiserant.]* Quasi verò non satis esset Titurium nominasse, præsertim cum ejus solius culpâ id detrimentum fuisset acceptum.

4 *Inventis nonnullis, civitates jurejurando &c.*] MSS Reg. & Vossii; *[Inventis nonnullis civitatibus, jurejurando &c.]*

5 *Obsidibusque de pecuniâ cavent*] Merito hîc quoque reprehendit D. Vossius Ursinum & Ciacconium, qui legunt *[obsidibusque & pecuniâ.]*

Quanquam & in nonnullis Codicibus ita est scriptum.

6 *Ad imperatum non venire*] Eisdem Emendatores & hîc quoque non sine causâ arguit idem Vir doctissimus; qui reponunt, *[ad imperandum:]* cum *ad imperatum venire*, eadem planè sit locutio ac, *ad præscriptum facere.*

7 *In Lutetiam*] Sic MSS Reg. & Eliens. Quam Lectionem eruditè tuetur Davissus. Sic enim & alibi loqui solet Cæsar. Alii omittunt præpositionem, in.

8 *Ab hoc concilio*] Belli scilicet & defectionis.

nantibus; prius, quam id effici posset, adesse Romanos nunciatur. Ante Chr. LIII. U. C. Varr. DCC.
 Necessario sententiâ desistunt; legatosque deprecandi causâ ad Cæsarem mittunt: Adeunt per Æduos, quorum antiquitas erat in fide civitas. Libenter Cæsar, petentibus Æduis, dat veniam: excusationemque accipit: quod æstivum tempus instantis belli, non quæstionis, esse arbitrabatur. Obsidibus imperatis centum, hos Æduis custodiendos tradit. Eodem Carnutes legatos obsidesque mittunt; usi deprecatoribus Rhemis, quorum erant in clientelâ: eadem ferunt responsa. Peragit concilium Cæsar, equitesque imperat civitatibus.

HAC parte Galliæ pacatâ, totus & mente & animo in bellum Trevirorum & Ambiorigis insistit. Cavarinum cum equitatu Senonum, secum proficisci jubet; 9 ne quis aut ex hujus iracundiâ, aut ex eo quod meruerat odio, civitatis motus oriretur. His rebus constitutis; quod pro explorato habebat Ambiorigem prælio non esse certaturum, reliqua ejus consilia animo circumspiciebat.

ERANT Menapii propinqui Eburonum finibus, perpetuis paludibus silvisque muniti; qui uni ex Gallia, de pace ad Cæsarem legatos nunquam miserant. Cum iis esse hospitium Ambiorigi sciebat; §. V. Item Menapios.
 item per Treviros venisse Germanis in amicitiam cognoverat. Hæc prius illi detrahenda auxilia existimabat, quam ipsum bello ¹⁰ lacefferet: ne, desperatâ salute, aut se ¹¹ in Menapios abderet, aut cum transrhenanis congregi cogeretur. Hôc inito consilio; totius exercitus impedimenta ad Labienum in Treviros mittit, duasque legiones ad eum proficisci jubet: ipse cum legionibus expeditis v, in Menapios proficiscitur. Illi, nullâ coactâ manu, loci præsidio freti, in silvas paludesque confugiunt; suâque eodem conferunt. Cæsar, partitis copiis cum C. Fabio legato & M. Crasso quæstore; celeriterque effectis pontibus; ¹² adiit tripartitò. Ædificia vicosque incendit; magno pecoris atque hominum numero potitur. Quibus rebus coacti Menapii, legatos ad eum, pacis petendæ causâ, mittunt. Ille, obsidibus acceptis, hostium se habiturum numero confirmat, si aut Ambiorigem, aut ejus legatos, finibus suis recepissent. His confirmatis rebus: Comium Atrebatem cum equitatu, custodis loco, in Menapiis relinquit; ipse in Treviros proficiscitur.

DUM hæc à Cæsare geruntur; Treviri, magnis coactis peditibus equitatibusque copiis, Labienum cum unâ legione, quæ in eorum finibus

§. VI.
 Labienus
 Treviros, timorem simulans, subito in fugam conjicit.

9 Ne quis ---- ex eo quod meruerat odio, civitatis motus oriretur.] Sic MS Reg. Al. motus existat. Utrouque modo satis constat temporum ratio, cum tanquam præsens narretur res præterita. Interpunctio [---- odio, civitatis motus &c.] Davissii est. Al. [odio civitatis, motus &c.] Sed parum interest.

10 Lacefferet.] Sic MSS, & Editi.

Vett. Scaliger & Recentiores, laceffendum. Quod perinde est.

11 In Menapios] Obert. Gifanius legit, in Menapiis. Quomodo & in MS Reg. scriptum est. Alii ferè habent, in Menapios. Utrumque rectè.

12 Adiit] Sic MSS. & Editi. Quod etsi ferri potest; elegantius tamen legeretur, adit.

Ante Chr.

1111.

U. C. Varr.

DCC1.

finibus hiemaverat, adoriri parabant: Jamque ab eo non longius bidui viâ aberant, quum duas venisse legiones missu Cæsaris cognoscunt. Positis castris à millibus passuum xv, auxilia Germanorum expectare constituunt. Labienus, cognito hostium consilio, sperans temeritate eorum fore aliquam dimicandi facultatem; præsidio v cohortium impedimentis relicto, cum xxv cohortibus magnoque equitatu contra hostem proficiscitur, & mille passuum intermisso spatio, castra communit.

§. VII.

ERAT inter Labienum atque hostem, difficili transitu flumen, ripisque præruptis. Hoc neque ipse transire habebat in animo, neque hostes transituros existimabat. Augebatur quotidie auxiliorum spes. Loquitur in concilio palam; " quoniam Germani appropinquant, quare ¹³ dicantur, sese suas exercitusque fortunas in dubium non ¹⁴ devocaturum; & postero die primâ luce castra moturum." Celeriter hæc ad hostes deferuntur, ut ex magno ¹⁵ Gallorum equitatus numero ¹⁶ nonnullos Gallicis rebus favere natura cogeat. Labienus, noctu tribunis militum ¹⁷ primisque ordinibus ¹⁸ coactis; quid sui consilii sit, proponit. Et, quò facilius hostibus timoris suspicionem; majore strepitu & tumultu, quàm populi Romani fert consuetudo, castra moveri jubet. His rebus fugæ similem profectiorem efficit. Hæc quoque per exploratores ante lucem, in tantâ propinquitate castrorum, ad hostes deferuntur.

§. VIII.

VIX agmen novissimum extra munitiones processerat; cùm Galli, cohortati inter se, " ne ¹⁹ speratam prædam ex manibus dimitterent; longum esse, perterritis Romanis Germanorum ²⁰ auxilia expectare; neque suam pati dignitatem, ut tantis copiis tam exiguam manum, præsertim fugientem atque impeditam, adoriri non audeant; " flumen transire, & iniquo loco prælium committere non dubitant. Quæ fore suspicatus Labienus: ut omnes contra flumen eliceret; eadem usus ²¹ simulatione itineris, placidè progredi-

¹³ Dicantur] Sic MSS. Editi, dicuntur. Minus eleganter.

¹⁴ Devocaturum] Allatis exemplis optimè tuetur hanc lectionem Davisius; adversus eos qui legunt, revocaturum.

¹⁵ Gallorum equitatus] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Vett. Editi. [Gallorum equitum.] Græcus, ἰππέων Τάλλων. Quod cūr à Recentioribus mutatum, equidem non video.

¹⁶ Nonnullos Gallicis] Iidem Codices, [nonnullos Gallos Gallicis.] Quod à Cæsaris perspicuitate non abludit.

¹⁷ Primisque ordinibus] hoc est,

primorum ordinum centurionibus; ut optimè observavit contra Hotemannum Davisius, Græcus, τὰς πρώτας ταξιδρχας.

¹⁸ Coactis] Sic ex Codice Andino restituit Davisius: Quomodo & in MS Reg. scriptum est. Al. convocatis.

¹⁹ Speratam prædam] Merito hic ineptiæ arguit Davisius Ciacconium; qui reponit, paratam vel insperatam.

²⁰ Auxilia] Sic MS Reg. & Eliens. Vulgg. auxilium.

²¹ Simulatione itineris.] Reponit Ursinus, simulatione Timoris. Sed, itineris, idem est,

grediebatur. Tum præmissis paullùm impedimentis, atque in tumulo quodam collocatis; "Habetis," inquit, "milites, quam petistis, facultatem: hostem impedito atque iniquo loco tenetis: Præstate eandem, nobis ducibus, virtutem, quam sæpenumero Imperatori præstitistis: Eum adesse, & hæc coràm cernere existimate." Simul, signa ad hostem converti, aciémque dirigi jubet; & paucis turmis præsidio ad impedimenta ²² dimissis, reliquos equites ad latera disponit. Celeriter nostri, clamore sublato, pila in hostes ²³ jaciunt. Illi, ubi præter spem, quos fugere credebant, infestis signis ad se ire viderunt; impetum modò ferre non potuerunt; ac primo concursu in fugam coniecti, proximas silvas petiverunt. Quos Labienus equitatu confectatus; magno numero interfecto, compluribus captis; paucis pòst diebus civitatem recepit. Nam Germani, qui auxilio veniebant; perceptâ Trevirorum fugâ, sese domum ²⁴ contulerunt. Cum iis propinqui Indutiomari, qui defectionis auctores fuerant, comitati eos ex civitate excessere. Cingetorigi, quem ab initio permanisse in officio demonstravimus, principatus atque imperium est traditum.

CÆSAR, postquam ex Menapiis in Treviros venit, duabus de causis Rhenum transire constituit. Quarum erat altera, quòd [²⁵ Germani] auxilia contra se Treviris miserant: altera, ne Ambiorix receptum ad eos haberet. His constitutis rebus; paullùm supra eum locum, quo antea exercitum transduxerat, facere pontem instituit. Notâ atque institutâ ratione; magno militum studio, paucis diebus, opus efficitur. Firmo in Treviris præsidio ad pontem relicto, ne quis ab iis subitò motus oriretur; reliquas copias, equitatúmque transducit. Ubii, qui antè obsides dederant, atque in deditionem venerant; purgandi sui causâ ad eum legatos mittunt: qui doceant, „neque ex suâ civitate auxilia in Treviros missa, neque ab se fidem „læsam:” petunt atque orant, ut sibi parcat; ne communi odio „Germanorum, innocentes pro nocentibus pœnas pendant: ²⁶ Si „amplius obsidum velit, dare” pollicentur. ²⁷ Cognitâ Cæsar causâ reperit, ab Suevis auxilia missâ esse: Ubiorum satisfactionem accipit: Aditus viâsque in Suevos perquirat.

INTERIM, paucis pòst diebus, fit ab Ubiis certior, Suevos omnes in unum locum copias cogere; atque iis nationibus, quæ sub
 §. IX.
Cæsar iterum, facto ponte, Rhenum transiit.
 §. X
Suevi adversus Romanos bellum parant.

²² *Dimissis*] MS Reg. *reliktis*. Græcus, κατέλιπε.

²³ *Jaciunt*] MSS Reg. & Vossii & Edit. Rom. *immittunt*. MS. Eliens. *mittunt*.

²⁴ *Contulerunt*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. *receperunt*. Quod idem est.

²⁵ *Germani*] Dæst in MSS, Ex-

hibet autem Græcus Interpres.

²⁶ *Si ---- velit, dare pollicentur.*] Codices nonnulli, [*Si ---- velit dari, pollicentur.*] Sed vera est vulgata Lectio. Sic enim suprâ, Libro Quarto, [*polliceantur obsides dare.*] Vide ad lib. 4. §. 19. & ad lib. 7. §. 34.

²⁷ *Cognitâ Cæsar causâ*] Vide suprâ, ad lib. 5. §. 41.

Ante Chr.

1111.

U. C. Varr.

DCC1.

}

§. XI.

Gallorum
Germano-
rumque mo-
res descri-
buntur.

§. XII:

Æduorum
& Sequano-
rum factio-
nes. Rhemi
in locum Se-
quanorum
succedunt.

eorum²⁸ sunt imperio, denunciare ut auxilia peditatûs equitatûsque mittant. His cognitis rebus; rem frumentariam providet, castris idoneum locum deligit: Ubiis imperat, ut pecora deducant, suâque omnia ex agris in oppida conferant: sperans, barbaros atque imperitos homines, inopiâ cibariorum adductos, ad iniquam pugnandi conditionem posse deduci. Mandat, ut crebros exploratores in Suevos mittant; quæque apud eos gerantur, cognoscant. Illi imperata faciunt; &, paucis diebus intermissis, referunt: "Suevos omnes, post-
,, eaquam certiores nuncii de exercitu Romanorum venerant; cum
,, omnibus suis sociorûmque copiis, quas coegissent, penitus ad ex-
,, tremos fines sese recepisse: Silvam esse ibi²⁹ infinitæ magnitudi-
,, nis, quæ appellatur Bacenis: Hanc longè introrsus pertinere; &
,, pro nativo muro objectam, Cheruscos à Suevis, Suevósque à Che-
,, ruscis, injuriis incurfionibûsque prohibere: Ad ejus initium silvæ,
,, Suevos adventum Romanorum exspectare constituisse.

QUONIAM ad hunc locum perventum est; non alienum esse videtur, de Galliæ Germaniæque moribus, & ³⁰ quo modo differant eæ nationes inter sese, proponere. In Galliâ, non solum in omnibus civitatibus, ³¹ atque in omnibus pagis partibûsque; sed penè etiam in singulis domibus, factiones sunt. Earûmque factionum sunt principes, qui summam auctoritatem eorum judicio habere existimantur; quorum ad arbitrium judiciûmque, summa omnium rerum consiliorûmque redeat. Idque ejus rei causâ antiquitus institutum videtur, ne quis ex plebe contra potentiorum auxilii egeret: Suos enim opprimi quisque, & circumveniri non patitur; neque, aliter si faciat, ullam inter suos habeat auctoritatem. Hæc eadem ratio est in summâ totius Galliæ; namque omnes civitates ³² in partes divisæ sunt duas.

QUUM Cæsar in Galliam venit; alterius factionis principes erant Ædûi; alterius, Sequani. Ii, quum per se minùs valerent, quòd summa auctoritas antiquitus erat in Ædûis, magnæque eorum erant clientelæ; Germanos atque Ariovistum sibi adjunxerant: eosque ad se

²⁸ Sunt] MSS Reg. & Eliens. sint: Quod & elegantius.

²⁹ Infinitæ magnitudinis, quæ appellatur, &c.] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. infinitâ magnitudine. MS. Eliens. infinitam magnitudine, appellatam &c.

³⁰ Quo modo] Sic MSS Reg. & Vossii. In aliis deest, modo.

³¹ Atque in omnibus pagis partibusque] Ita MSS. & Edit. Vett. Græcus item, καὶ ἐν ἀόροις. Scaliger & recentiores, sine causâ has voces [in omnibus] omiserunt; puto, quòd jam præcessisset, in omnibus civitatibus: Quæ ratio nihili est.

Porro, in Græcâ Versione deest vox, partibusque. Quam proinde, cum pagi sint partes civitatum, delendam, ut superfluum, existimat Davissius. Sed nihil opus. Est enim elegans Climax: Non solum in omnibus civitatibus, atque in omnibus pagis, partibusque [pagorum]; sed penè etiam in singulis domibus, &c.

³² In partes divisa sunt duas] Sic MSS. Editi habent, in duas partes divisa sunt. Sed prior iste multò concinnior est verborum ordo. Sic initio statim libri primi, Gallia est omnis divisa in partes tres,

se 33 magnis jacturis pollicitationibusque perduxerant. Proeliis verò Anté Chr. compluribus factis secundis, atque omni nobilitate Æduorum interfectâ; tantum potentiâ antecesserant, ut magnam partem clientium LIII. ab Æduis ad se transducerent; obsidesque ab iis principum filios ac U. C. Varr. DCC1. ciperent; & publicè jurare cogerent, nihil se contra Sequanos consilii inituros; & partem finitimi agri per vim occupatam possiderent; Galliæque totius principatum obtinerent. Quâ necessitate adductus Divitiacus, auxilii petendi causâ Romam ad Senatum profectus, infectâ re redierat. Adventu Cæsaris, factâ commutatione rerum; obsidibus Æduis redditis, veteribus clientelis restitutis, novis per Cæsarem comparatis; (quod ii, qui se ad eorum amicitiam aggregaverant, meliore conditione atque æquiore imperio se uti videbant;) reliquis rebus, eorum gratiâ dignitatēque amplificatâ; Sequani principatum dimiserant. In eorum locum Rhemi successerant. Quos quod adæquare apud Cæsarem gratiâ intelligebatur; ii, qui propter veteres inimicitias nullo modo cum Æduis conjungi poterant, se Rhemis in clientelam 34 dicabant. Hos illi diligenter tuebantur. Ita & novam & repentē collectam auctoritatem tenebant. Eo tum statu res erat; ut longè principes haberentur Ædui; secundum locum dignitatis, Rhemi obtinerent.

IN omni Galliâ, eorum hominum, qui aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo: Nam plebs penè fervorum habetur loco; quæ per se nihil audet, & nulli adhibetur concilio. Plerique, quum aut ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuriâ potentiorum premuntur; sese in servitutem dicant nobilibus: In hos eadem omnia sunt jura, quæ dominis in fervos. Sed de his duobus generibus, alterum est Druidum, alterum Equitum. Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur: Ad hos magnus adolescentium numerus, disciplinæ causâ, concurrat: Magnoque hi sunt apud eos honore. Nam ferè de omnibus controversiis, publicis privatisque, constituunt: &, si quod est admissum facinus; si cædes facta; si de hæreditatē, 35 si de finibus controversia est; iidem decernunt. Præmia pœnâsque constituunt. Si quis aut privatus 36 aut publicus, eorum decreto non steterit; sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur;

K

33 Magnis jacturis] *Justus Lipsius* emendat, CAPTURIS; *Salmasius*, PACTURIS. Hunc, *Davissius*; illum, *D. Vossius*, ex ipso *Cæsare* erroris convincit. Sic enim in Libro Tertio de Bello Civili, §. 93, (quod & *Cellarius* notavit;) Magnis JACTURIS, nquit, sibi quisque eorum animos conciliabat.

34 Dicabant] MSS Reg. & Vossii,

& Editt. Vett. dederant. Quod idem est.

35 Si de finibus] *Voculam*, si, à *Scaligero* & recentioribus omissam, ad continnitatem autem sententiæ permultum conferentem, ex MS *Ellensi* & Editt. Vett. optimè restituit *Davissius*.

36 Aut publicus] Codd. nonnulli, aut populus.

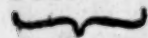
§. XIII.
Druidum
descriptio.

Ante Chr.

1111.

U. C. Varr.

DCC1.

habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest unus, qui summam inter eos habet auctoritatem. ³⁷ Hòc mortuo; si quis ex reliquis excellit dignitate, succedit: At si sunt plures pares, suffragio Druidum ³⁸ adlegitur; Nonnunquam etiam de principatu armis contendunt. Ii certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, confidunt; in loco consecrato. Huc omnes undique, qui controversias habent, conveniunt; eorumque judiciis decretisque parent. Disciplina in Britannia reperta, atque inde in Galliam translata esse existimatur: & nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illò discendi causâ proficiscuntur. Druides à bello abesse consueverunt; neque tributa unà cum reliquis pendunt; militiæ vacationem, omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, & suâ sponte multi in disciplinam conveniunt, & ³⁹ à parentibus propinquisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur. Itaque nonnulli annos vicos in disciplinâ permanent. Neque fas esse existimant, ea litteris mandare; quum in reliquis ferè rebus publicis, privatisque rationibus, ⁴⁰ Græcis litteris utantur. Id mihi duabus de causis instituisse videntur; quòd neque in vulgus disciplinam efferri velint; neque eos, qui discunt, litteris confisos, minùs memoriæ studere: quòd ferè plerisque accidit, ut, præsidio litterarum, diligentiam in perdiscendo, ac memoriâ remittant. In primis hoc volunt persuadere: Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios; atque hòc maximè ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum naturâ, de deorum immortalium vi ac potestate disputant; & juventuti transdunt.

§. XIV.

ALTERUM genus, est Equitum. Ii, quum est usus, atque aliquod bellum incidit; (quod ante Cæsaris adventum ferè quotannis accidere solebat, uti aut ipsi injurias inferrent, aut illatas propulserent;) omnes in bello versantur. Atque eorum ut quisque est genere copiosusque ⁴¹ amplissimus, ita plurimos circum se ambaçtos clientisque habet. Hanc unam gratiam potentiâque noverunt.

§. XV.

Gallorum
religio.

NATIO est omnis Gallorum, admodum dedita religionibus. Atque ob eam causam, qui sunt affecti gravioribus morbis, quique

³⁷ Hoc mortuo; si quis---. At si sunt &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii; & Edit. Rom. [Hoc mortuo; aut si quis ---: aut, si sunt &c.] Nihilò minùs eleganter.

³⁸ Adlegitur] In iisdem Codd. deest.

³⁹ A parentibus propinquisque] Sic

MSS. Editi, à propinquis parentibusque. Ordine minùs naturali.

⁴⁰ Græcis] Dubitant de hâc voce plurimi viri docti. Sed eruditè eam propugnant Davissus & Cellarius in locum. Quos vide.

⁴¹ Amplissimus] MS Reg. amplissimus.

in prœliis periculisque versantur; aut pro victimis homines immolant, aut se immolatu-^{Ante Chr. LIII.}ros vovent; administrisque ad ea sacrificia^{U. C. Varr. DCC.} Druidibus utuntur: quod, pro vitâ hominis nisi vita hominis reddatur, non posse aliter deorum immortalium numen placari arbitrantur: Publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia. Alii immani magnitudine simulacra habent: quorum contexta viminibus membra, vivis hominibus complent; quibus succensis, circumventi flammâ exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto, aut latrocinio, aut aliquâ noxâ sint comprehensi; gratiora diis immortalibus esse arbitrantur: Sed, quum ejus generis copia deficit, etiam ad innocentium supplicia descendunt. Deum maximè Mercurium colunt: Hujus sunt plurima simulacra: Hunc, omnium inventorem artium ferunt: hunc, viarum atque itinerum ducem: Hunc, ad quæstus pecuniæ mercaturâsque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc; Apollinem, & Martem, & Jovem, & Minervam. De his eandem ferè, quam reliquæ gentes, habent opinionem; Apollinem, morbos depellere; Minervam, operum atque artificiorum initia transdere; Jovem, imperium cœlestium tenere; Martem, bella regere. ⁴² Huic, quum prœlio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperint, plerumque devovent. Quæ superaverint; animalia capta immolant: reliquas res in unum locum conferunt. Multis in civitatibus, harum rerum exstructos tumulos locis consecratis conspici licet: Neque sæpe accidit, ut, neglectâ quispiam religione, aut capta apud se occultare, aut posita tollere auderet: gravissimûmque ei rei supplicium cum cruciatu constitutum est.

GALLI se omnes ab Dite patre prognatos prædicant: Idque ab^{§. XVI.} Druidibus proditum dicunt. Obeam causam spatia omnis tempo-^{Et mores}ris, non numero dierum, sed noctium, finiunt; Et dies natales, & mensium & annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur.

K 2

tur.

⁴² Huic, quum prœlio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperint, plerumque devovent. Quæ superaverint, animalia capta immolant, &c.] Scaliger & Recentiores habent, ceperunt. Quod prorsus absurdum. Nondum enim bello quicquam ceperunt, quum jam prœlio dimicare constituerunt tantum. Quare omninò cum Ciacconio legendum existimo, quæ bello CEPERINT; hoc est, quæ capturi sint; quæ futurum est ut capiant; τὰ λαβέυσοντα, ut optimè expressit Græcus: Atque ita planè scriptum est in MSS Reg. Eliens & Vossii. Porro, cum eodem Ciacconio, pro Quæ superaverint, omninò legendum puto, QUU M. Nam in MS Eliensi scriptum est

abbreviatè quàm: Et Librarii, qui non intellexerunt, τὸ [QUUM superaverint,] oppositum esse τῷ [QUUM prœlio dimicare constituerunt;] scripserunt, [QUÆ superaverint,] ut opponi videretur τῷ [Quæ bello ceperint.] Denique, (quod non observavit Ciacconius,) ex Ver. Edit. Romanâ scribendum existimo, SUPER AVERUNT; ut respondeat præcedenti, constituerunt. Jamque tota sententia aperta erit & elegans. Huic, QUUM prœlio dimicare CONSTITUERUNT, ea, quæ bello ceperint [τὰ λαβέυσοντα,] plerumque devovent: QUUM SUPER AVERUNT, animalia capta immolant, &c.]

Ante Chr. tur. In reliquis vitæ institutis, hōc ferè ab reliquis differunt; quòd
 LIII. suos liberos, nisi quum adoleverint ut munus militiæ sustinere pos-
 U. C. Varr. fint, palàm ad se adire non patiantur; filiúmque 43 puerili ætate, in
 DCCI. publico, in conspectu patris assistere, turpe ducunt.

§. XVII.

VIRI quantas pecunias ab uxoribus, dotis nomine, acceperunt; tantas ex suis bonis, æstimatione factâ, cum dotibus communicant. Hujus omnis pecuniæ conjunctim ratio habetur, fructûsque servantur. Uter eorum vitâ superârît; ad eum pars utriusque, cum fructibus superiorum temporum, pervenit. Viri in uxores, sicuti in liberos, vitæ necisque habent potestatem. Et quum paterfamilias illustriore loco natus decessit; ejus propinqui conveniunt; & de morte, si res in suspensionem venit, de uxoribus in servilem modum questionem habent; & si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. Funera sunt, 44 pro cultu Gallorum, magnifica & sumptuosa: Omniâque, quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt; etiam animalia. Ac, paullò supra hanc memoriam, servi & clientes, quos ab iis dilectos esse constabat; justis funeribus confectis, unâ cremabantur.

§. XVIII.

QUÆ civitates commodiùs suam Rempubl. administrare existimantur, habent legibus sanctum; si quis quid de Rep. à finitimis rumore aut famâ acceperit, uti ad magistratum deferat; néve cum quo alio communicet: quòd sæpe homines temerarios atque imperitos falsis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de summis rebus consilium capere cognitum est. Magistratus, quæ visa sunt, occultant; quæque esse ex usu judicaverint, multitudini produnt. De Rep. nisi per concilium loqui non conceditur.

§. XIX.

Germanorum mores a Gallorum multum diversi describuntur.

GERMANI multum ab hac consuetudine differunt. Nam neque Druides habent, qui rebus divinis præsent; neque sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, & quorum opibus apertè juvantur; Solem, & Vulcanum, & Lunam: Reliquos ne famâ quidem acceperunt. Vita omnis in venationibus, atque in studiis rei militaris consistit: Ab parvulis, labori ac duritiæ student. Qui diutissimè impuberes permanserunt, maximam inter suos ferunt laudem: Hōc ali staturam, ali vires, nervosque confirmari putant. Intrà annum verò xx feminae notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus. Cujus rei nulla est occultatio; quòd & promiscuè in fluminibus perluuntur; & pellibus, aut parvis rhenonum tegumentis utuntur; magnâ corporis parte nudâ.

§. XX.

AGRICULTURÆ non student; majorque pars victus eorum, 45 in lacte, & caseo, & carne consistit. Neque quisquam agri modum

43 *Puerili ætate*] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii. Editi, [*In puerili ætate.*] Quod minus concinnum est, propter sequentes præpositiones.

44 *Pro cultu Gallorum*] Codd. nonnulli, [*pro captu.*] Quod non

rejiciendum censet D. Vossius. Nam & Græcus habet, *αἱ καὶ ἐκείναι γὰρ*. Cæsar utrâque harum vocum alibi utitur.

45 *In lacte*] Sic MSS. & Editi Vett. Recentiores omittunt, *in*.

dum certum, aut fines proprios habet: sed magistratus ac principes, Ante Chr. in annos singulos, gentibus cognationibusque hominum qui unâ coi- LIII. erunt, 46 quantum & quo loco visum est, agri attribuunt; atque U. C. Varr. anno post, aliò transire cogunt. Ejus rei multas afferunt causas: ne DCCl. assiduâ consuetudine capti, studium belli gerendi agriculturâ com- mutant: ne latos fines parare studeant, potentioresque humiliores possessionibus expellant: ne accuratius, ad frigora atque æstus vitandos, ædificent: ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, quâ ex re factio- nes dissensionisque nascuntur: ut animi æquitate plebem contineant, quum suas quisque opes æquari cum potentissimis videat.

CIVITATIBUS maxima laus est, quàm 47 latissimas circum se §. XXI. vastatis finibus solitudines habere. Hoc proprium virtutis existi- mant; expulsos agris finitimos cedere, neque quemquam prope se audere consistere: Simul hõc se fore tutiores arbitrantur, repentinæ incurfionis timore sublato. Quum bellum civitas aut illatum de- fendit, aut infert; magistratus, qui ei bello præfint, ut vitæ necis- que habeant potestatem, deliguntur. In pace, nullus est communis magistratus; sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiisque minuunt. Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis fiunt; Atque ea juventutis exercendæ, ac desidiæ minuendæ causâ fieri prædicant. Atque, ubi quis ex principibus in concilio "se" dixit "ducem fore: 48 qui se- ,, qui velint, profiteantur;" consurgunt ii qui & causam & homi- nem probant, suumque auxilium pollicentur; atque ab multitudine collaudantur. Qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac prodito- rum numero ducuntur; omniumque iis rerum postea fides 49 abro- gatur. Hospites violare, fas non putant. Qui, quâque de causâ, ad eos venerunt; ab injuriâ prohibent, sanctosque habent; Iis om- nium domus patent, victusque communicatur.

Ac fuit antea tempus, quum Germanos Galli virtute superarent, §. XXII. 50 & ultro bella inferrent; ac propter hominum multitudinem, a- grique inopiam, trans Rhenum colonias mitterent. Itaque ea, quæ fertilissima sunt, Germaniæ loca; circa Hercyniam silvam, quam Eratostheni & quibusdam Græcis famâ notam esse video, quam illi Orciniam appellant; Volcæ Tectosages occupârunt, atque ibi conse-

K 3

de-

46 *Quantum & quo*] Sic MSS. E-
diti, [*quantum eis & quo.*] Minus
elegantè, si non & minus Latinè.
Dicendum enim esset, [*quantum si*
bi &c.]

47 *Latissimas*] Codd. nonnulli, *la-*
tissime. Quod propugnat Hoto-
mannus, quia Cæsar hâc voce alibi
uitur: Sed alia constructione;
Quod non videtur Vir doctus satis
advertisse,

48 *Qui sequi velint*] Sic MSS.
Scaliger & Recentiores ediderunt;
[ut, *qui sequi velint, &c.*] Longè
minus elegantè.

49 *Abrogatur.*] Codd. plerique,
derogatur.

50 *Et ----; ac &c.*] Desunt in
MSS. hæc conjunctiones. Quali o-
ratione ἀσυνδίτω sæpissime utitur
Cæsar. Edit. Rom. pro [*& ultro,*]
habet [*ut ultro.*]

Ante Chr. derunt. Quæ gens ad hoc tempus iis sedibus se continet, summam.
 LIII. que habet justitiæ & bellicæ laudis opinionem; ⁵¹ nuncque in eadem
 U. C. Varr. inopiâ, egestate, patientiâ, quâ Germani, permanent: eodem victu,
 DCCI. & cultu corporis, utuntur. Gallis autem, ⁵² Provinciæ propinqui-
 tas, & transmarinarum rerum notitia, multa ad copiam atque usum
 largitur: ⁵³ Paullatim assuefacti superari, multisque præliis victi, ne
 se quidem ipsi cum illis virtute comparant.

§. XXIII.
 Hercynia
 Sylva.

HUJUS Hercyniæ silvæ, quæ suprâ demonstrata est, latitudo,
⁵⁴ IX dierum iter expedito patet. Non enim aliter finiri potest; ne-
 que mensuras itinerum noverunt. Oritur ab Helvetiorum, & Ne-
 metum, & Rauracorum finibus; rectâque fluminis Danubii regione,
 pertinet ad fines Dacorum & Anartium. Hinc se flectit finistrorsum,
 diversis à flumine regionibus; multarumque gentium fines propter
 magnitudinem attingit; Neque quisquam est ⁵⁵ hujus Germaniæ,
 qui se ⁵⁶ aut adisse ad initium ejus silvæ dicat, quum dierum iter
 LX processerit; aut quo ex loco oriatur, acceperit. Multa in eâ ge-
 nera ferarum nasci constat, quæ reliquis in locis visa non sint: Ex
 quibus quæ maximè differant ab cæteris, & memoriæ prodenda vi-
 deantur, hæc sunt.

§. XXIV.
 Bos uno cor-
 nu.

EST bos, cervi figurâ: cujus à mediâ fronte inter aures unum
 cornu existit excelsius, magisque directum his, quæ nobis nota sunt,
 cornibus. Ab ejus summo, sicut palmæ, ⁵⁷ rami latè diffunduntur.
 Eadem est feminae marisque natura; eadem forma magnitudôque
 cornuum.

§. XXV.
 Alces.

SUNT item, quæ appellantur Alces. Harum est confimilis
⁵⁸ capreis figura, & varietas pellium; sed magnitudine paullo ante-
 cedunt;

⁵¹ Nuncque in eadem ---- pati-
 entiâ, quâ Germani, permanent.
 ---- Gallis autem &c.] Codices
 nonnulli; [Nunc, quod in eadem ----
 patientiâque Germani permanent;
 ---- Gallis autem &c.] Atque ita
 omnino legendum existimat J. M.
 Brutus. Verum totam periodum
 attentius perpendenti, apparebit,
 isto modo, neque illud [Nunc] apto
 esse loco positum; [dicendum enim
 potius fuisset, Et, quod Nunc in &c:]
 neque id quod sequitur, [Paulla-
 tim &c.] rectè cohærere: (dicens
 enim fuisset, Hi paullatim &c.)

⁵² Provinciæ] Scaliger & recentio-
 res hanc vocem omiserunt: Sed
 omnino ad Sententiam opus est.
 MSS. habent, Provinciarum. Græcus
 rectè, τῶν Πρωματικῶν ἰμαγίας.

⁵³ Paullatim] Quoniam hæc non-
 nihil hiulca videtur oratio; conjici-
 erem legendum, Paullatimque,

⁵⁴ IX dierum iter] Dubitat Ciac-
 conius annon ex eo quod infrâ di-
 cat Cæsar, reponendum hic sit,
 LX dierum iter. Sed, ut optimè
 notavit Davisius, manifestò hic syl-
 væ latitudo dicitur, illic longitudo.

⁵⁵ Hujus Germaniæ] Rectè hanc
 quoque lectionem tuetur idem Vir
 Doctissimus adversus Dionys. Vof-
 sium, qui vocem [hujus] immeritò
 suspectam habet.

⁵⁶ Aut adisse] Sic MSS. & Edit-
 vett. Scaliger & Recentiores vo-
 cem [aut] sine causâ omittunt.

⁵⁷ Rami latè.] Codices nonnulli,
 [rami quàm latè;] plurimi corruptè
 [ramique latè.] Græcus, πολλὰς
 ἀλάδας.

⁵⁸ Capreis] Sic restituit Salmasti-
 us. Al. capris. Testatur Dion. Vof-
 sius, in suo vetere Codice scriptum
 esse, capre; Unde legendum exi-
 stimat, caprea.

cedunt; Mutilæque sunt cornibus, & crura sine nodis articulisque habent; Neque quietis causâ procumbunt; Neque, si quo afflictæ casu conciderunt, erigere sese aut sublevare possunt. His sunt arbores pro cubilibus: Ad eas se applicant; atque ita paulum modò 59 reclinatæ, quietem capiunt. Quarum ex vestigiis quum est animadversum à venatoribus, quò se recipere consueverint; omnes eo loco aut à radicibus subruunt, aut accidunt arbores tantum, ut summa species earum stantium relinquatur. Huc quum se 60 ex consuetudine reclinaverint; infirmas arbores pondere affligunt, atque unâ ipsæ concidunt.

TERTIUM est genus eorum, qui Uri appellantur. Ii sunt §. XXVI. magnitudine, paulò infrà elephantos; specie, & colore, & figurâ tauri. Magna vis eorum est, & magna velocitas; neque homini, neque feræ, quam conspexerint, parant. Hos studiosè foveis captos interficiunt. Hòc se labore durant adolescentes, atque hòc genere venationis exercent. Et, qui plurimos ex his interfecerunt; relativis in publicum cornibus, quæ sint testimonio; magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines, & mansuescere, ne parvuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum, & figura, & species, multum 61 à nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiosè conquistata, ab labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis populis utuntur.

CÆSAR, postquam per Ubios exploratores comperit, Suevos se- §. XXVII. se in silvas recepisse; inopiam frumenti veritus, quòd, ut suprà demonstravimus, minimè omnes Germani agriculturæ student; constituit non progredi longiùs. Sed, ne omnino metum reditus sui barbaris tolleret; atque ut eorum auxilia tardaret; reducto exercitu, partem ultimam pontis, quæ 62 ripam Ubiorum contingebat, in longitudinem pedum cc rescindit; atque in extremo ponte turrim tabulatorum iv constituit, præsidiumque cohortium xii pontis tuendi causâ ponit; magnisque eum locum munitionibus firmat. Ei loco præsidioque, C. Volcatium Tullum adolescentem præfecit. Ipse, quum maturefcere frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis 63 profectus; per Arduennam silvam, quæ est totius Galliæ maxima, atque ab ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios pertinet, millibusque 64 ampliùs in longitudinem patet; L. Minucium Basilum cum omni equitatu præmittit, si quid celeritate itineris atque

K 4

oppor-

59 *Reclinata*] MS Reg. alii que nonnulli, *acclinata*.

60 *Ex consuetudine*] In MSS Reg. Eliens. & Vossii, deest *ex*. Utroque modo alibi locutus est Cæsar.

61 *A*] Deest in MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom.

62 *Ripam*] Sic MS Reg. Al. *ripas*. Quæ & verior Lectio est. Vide ad

Lib. I. §. 28.

63 *Profectus*] Omittit hanc vocem Scaliger. Perperam. Ut ostenderunt Viri Eruditi, Dion. Vossius, & Davisius.

64 *Ampliùs D.*] Emendant hunc locum ex *Orosio* Viri docti, Dionys. Vossius, Cluverius, Cellarius, &c. & legunt, *ampliùs L.*

Ante Chr.

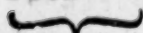
LIII.

U. C. Varr.

DCCI.

Ante Chr.

1111.

U. C. Varr.
DCCI.

§. XXVIII.

Magna vis
Fortuna.

opportunitate temporis proficere possit: Monet ut ignes in castris fieri prohibeat, ne qua ejus adventus procul significatio fiat; Sese confestim subsequi dicit. Basilus, ut imperatum est, facit; celeriter, contraque omnium opinionem confecto itinere, multos in agris inopinantes apprehendit: eorum indicio ad ipsum Ambiorigem contendit, quo in loco cum paucis equitibus esse dicebatur.

MULTUM, quum in omnibus rebus, tum in re militari, potest fortuna. Nam sicut magno accidit casu, ut in ipsum incautum atque imparatum incideret, priusque ejus adventus ab hominibus videretur, quam famam ac nunciis afferretur: Sic magnæ fuit fortunæ; omni militari instrumento, quod circum se habebat, erepto; rhedis, equisque comprehensis; ipsum effugere⁶⁵ mortem. Sed hoc eo factum est, quod, ædificio circumdato silvâ, (ut sunt ferè domicilia Gallorum, qui, vitandi æstus causâ, plerumque silvarum ac fluminum petunt propinquitates;) comites familiarisque ejus angusto in loco paullisper equitum nostrorum vim sustinuerunt. Ii pugnantes, illum in equum quidam ex suis intulit: fugientem silvæ texerunt. ⁶⁶ Sic & ad subeundum periculum, & ad vitandum, multum fortuna valuit.

§. XXIX.

Ambiorigis
copia diffu-
giunt.

AMBIORIX copias suas judicio non conduxerit, quod proelio dimicandum non existimaverit; an tempore exclusus, & repentino equitum adventu prohibitus fuerit, quum reliquum exercitum subsequi crederet; dubium est. Sed certè, clam dimissis per agros nunciis, sibi quemque consulere jussit; Quorum pars in Arduennam silvam, pars in continentes paludes profugit. Qui⁶⁷ proximi Oceanum fuerunt; ii in insulis sese occultaverunt, quas æstus efficere consuèrunt: Multi, ex suis finibus egressi, se suaque omnia alienissimis crediderunt. Cativulcus rex dimidiæ partis Eburonum, qui unam cum Ambiorige consilium inierat; ætate jam confectus, quum laborem aut belli aut fugæ ferre non posset; omnibus precibus destitutus Ambiorigem, qui ejus consilii auctor fuisset; taxo, cujus magna in Galliâ Germaniâque copia est, se exanimavit. Segni Condrusique, ex gente & numero Germanorum, qui sunt inter Eburones Trevirosque; legatos ad Cæsarem miserunt, oratum, "ne se in", hostium numero duceret; néve omnium Germanorum, qui essent, citra Rhenum, unam esse causam judicaret: Nihil se de bello cogitasse; nulla Ambiorigi auxilia misisse." Cæsar, exploratâ re quaestione captivorum; si qui ad eos Eburones ex fugâ convenissent, ad se ut reducerentur imperavit: si ita fecissent, fines eorum se violaturum negavit.

TUM,

⁶⁵ Mortem] Delendam censent hanc vocem contra omnium Codicum fidem, Ciacconius, Scaliger, Dionys. Vossius, & Cellarius. Sed, sine causâ; ut etudire ostendit Davisius.

⁶⁶ Sic & ad] Ita MSS. Editi Recentiores, Sic ad. Minus eleganter.

⁶⁷ Proximi Oceanum] Sic edidit Davisius ex optimis membranarum J. F. Gronovii, Al. [proximi Oceanum.]

TUM, copiis in tres partes distributis, impedimenta omnium legionum Atuatucam contulit. Id castelli nomen est. Hoc ferè est in mediis Eburonum finibus; ubi Titurius atque Aurunculeius, hie mandandi causâ, confederant. Hunc quum reliquis rebus locum probabat; tum, quod superioris anni munitiones integræ manebant, ut militum laborem sublevaret. Præsidio impedimentis legionem quartam decimam reliquit; unam ex iis III, quas proximè conscriptas ex Italiâ transduxerat. Ei legioni castrisque, Q. Tullium Ciceronem præfecit; ducentosque equites attribuit. Partito exercitu; T. Labienum cum legionibus III ad Oceanum versum, in eas partes quæ Menapios attingunt, proficisci iubet: C. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionem, quæ ⁶⁸ Atuatensis adjacet, depopulandam mittit: Ipse cum reliquis tribus ad flumen ⁶⁹ Scaldim quod influit in Mosam, extremasque Arduennæ partes, ire constituit; quod cum paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Discedens, post diem VII sese reversurum confirmat; Quam ad diem ei legioni, quæ in præsidio relinquebatur, deberi frumentum sciebat. Labienum Treboniumque hortatur, si Reipubl. commodo facere possint, ad eam diem revertantur; ut, rursus communicato consilio, exploratisque hostium rationibus, aliud initium belli capere possint.

ERAT, ut supra demonstravimus, manus certa nulla, non præsidium, non oppidum, quod se armis defenderet; sed in omnes partes dispersa multitudo. Ubi cuique aut vallis abdita, aut locus silvestris, aut palus impedita, spem præsidii aut salutis aliquam offerebat; confederat. Hæc loca, ⁷⁰ vicinitatibus, erant nota: Magnamque res diligentiam requirebat, non in summâ exercitus tuendâ ⁷¹ (nullum enim poterat universis, ab perterritis ac dispersis, periculum accidere;) sed in singulis militibus conservandis. Quæ tamen, ex parte, res ad salutem exercitus pertinebat: Nam & prædæ cupiditas, multos longius evocabat; ⁷² & silvæ incertis occultisque itineribus, confertos adire prohibebant. Si negotium confici, stirpemque hominum sceleratorum interfici vellet; dimittendæ plures manus, diducendique erant milites: Si continere ad signa manipulos vellet, ut instituta ratio & consuetudo exercitus Romani postulabat; locus ipse erat præsidio barbaris; neque ex occulto insidiandi, & dispersos circumveniendi, singulis deerat audacia. ⁷³ At in ejusmodi difficultatibus,

Ante Chr.

LIII.

U. C. Varr.
DCCI.

§. XXX.

Casar, partito exercitu, ipse Ambiorigem persequitur.

§. XXXI.

Non sine magnis difficultatibus.

⁶⁸ Atuatensis] MSS. ad Atuaticos.

⁶⁹ Scaldim] Cellarius alique, Sabin; le Sambré. Cluverius, Scaldim retinendam censet.

⁷⁰ Vicinitatibus] Hanc vocem ita interpretatur Davisius, ut idem significet quod, propter vicinitatem inter se. Alii, vicinitatibus nota; intelligunt, vicinis nota.

⁷¹ Nullum enim poterat universis,

ab perterritis &c.] Ità pulcherrimè restituit Davisius ex Codice Ursini. Alii, languidè admodum; nullum enim poterat, universis perterritis, &c.

⁷² Et silvæ] Sic MSS. Editi recentiores, [ac silvæ.] Quod hinc minùs aptum.

⁷³ At] MSS Eliens. & Vossii, Ut. Al. codices, Et.

Ante Chr.

LIII.

U. C. Varr.

DCC.

}

}

§. XXXII.

Sigambri in-
terim Rhe-
num transe-
runt, castra
Ciceronis a-
dornantur.

tibus, quantum diligentia provideri poterat, providebatur: Ut potius in nocendo aliquid omitteretur, etsi omnium animi ad ulciscendum ardeant; quam cum aliquo detrimento militum noceretur. Dimittit ad finitimas civitates nuncios Cæsar: omnes ⁷⁴ evocat spe prædæ, ad diripiendos Eburones; ut potius in silvis Gallorum vita, quam ⁷⁵ legionariorum, ⁷⁶ periclitetur; simul, ut magnâ multitudine circumfusâ, pro tali facinore stirps ac nomen civitatis tollatur. Magnus undique numerus celeriter convenit.

HÆC in omnibus Eburonum partibus gerebantur; diésque appetebat VII, quem ad diem Cæsar ad impedimenta legionemque reverti constituerat. Hic, quantum in bello fortuna possit, & quantos afferat casus, cognosci potuit. Dissipatis ac perterritis hostibus, ut demonstravimus; manus erat nulla, quæ parvam modò timoris causam afferret. Trans Rhenum ad Germanos pervenit fama; diripi Eburones, atque ultro omnes ad prædam evocari. Cogunt equitum II millia Sigambri, qui sunt proximi Rheno; à quibus receptos ex fugâ Tenchtheros atque Usipetes, suprà docuimus: ⁷⁷ Transeunt Rhenum navibus ratibusque, XXX millibus passuum infra eum locum, ubi pons erat ⁷⁸ imperfectus, præsidiumque ab Cæsare relictum: Primos Eburonum fines adeunt: Multos ex fugâ dispersos excipiunt: Magno pecoris numero, cujus sunt cupidissimi barbari, potiuntur. Invitati prædâ longius procedunt. Non hos palus in bello latrociniiisque natos, non silvæ morantur. Quibus in locis sit Cæsar, ex captivis quærunt: profectum longius reperiunt, omnemque exercitum discessisse cognoscunt. Atque unus ex captivis: „ Quid vos, ” inquit, „ hanc miseram ac tenuem sectamini prædam, quibus jam licet esse fortunatissimis? IIII horis Atuaticam „ ⁷⁹ venire potestis; huc omnes suas fortunas exercitus Romano- „ rum contulit. Præsidii tantum est, ut ne murus quidem cingi „ possit, neque quisquam egredi extra munitiones audeat. ” Oblatâ spe; Germani, quam nacti erant prædam, in occulto relinquunt: Ipsi Atuaticam contendunt; usi eodem duce, cujus hæc indicio cognoverant.

§. XXXIII.

CICERO, qui ⁸⁰ per omnes superiores dies, præceptis Cæsaris, summâ

⁷⁴ Evocat] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editr. Vett. [ad se vocat.] Fortè omiserunt Editores nuperi voces istas, ad se; propter eas quæ sequuntur, ad diripiendos Eburones. Quarum tamen neutra vacant.

⁷⁵ Legionariorum.] Codd. nonnulli, legionarius miles. Quod idem est.

⁷⁶ Periclitetur] Sic MSS. Al. periclitaretur. Sed melius convenit, periclitetur; propter sequens, tollatur.

⁷⁷ Transeunt ----: Primos &c.] Sic MSS Reg. & Vossii. Al. Transcunt ----, primos, &c. Quod parum interest.

⁷⁸ Imperfectus] Nonnulli codices, perfectus. Sed malè.

⁷⁹ Venire potestis] Codex Antiquus Menardi, à Gronovio citatus; [venire potest.] Quod idem est.

⁸⁰ Per] Deest in MSS. Et deesse potest; ut rectè observat Davisius,

summâ diligentia milites in castris continuisset; ac ne calonem quidem quemquam extra munitionem egredi passus esset: septimo die, diffidens Cæsarem de numero dierum fidem servaturum; quod longius ⁸¹ eum progressum audiebat, neque ulla de ejus reditu fama afferebatur; simul, eorum permotus vocibus, qui illius patientiam penè obsessionem appellabant, siquidem ex castris egredi non liceret: nullum hujusmodi casum exspectans, quo ix oppositis legionibus, maximoque equitatu, dispersis ac pene deletis hostibus, in millibus passuum ⁱⁱⁱ offendi posset; v cohortes frumentatum in proximas segetes ⁸² misit, quas inter & castra unus omnino collis intererat. Complures erant in castris ex legionibus ægri relictî: Ex quibus qui hoc spatio dierum convalescerant, circiter ccc sub vexillo unâ mittuntur. Magna præterea multitudo calonum, magna vis jumentorum, quæ in castris subsederat; factâ potestate, sequitur.

Hoc ipso tempore, ⁸³ casu Germani equites interveniunt; protinusque eodem illo, quo venerant, cursu, ab Decumanâ portâ in castra irrumpere conantur: nec prius sunt visi, objectis ab eâ parte silvis, quàm castris appropinquarent usque eò, ut qui sub vallo ⁸⁴ tenderent mercatores, recipiendi suî non haberent facultatem. Inopinantes nostri, re novâ perturbantur; ac vix primum impetum cohors in statione sustinet. Circumfunduntur hostes ex reliquis partibus, si quem aditum reperire possent. Ægre nostri portas tuentur; reliquos aditus locus ipse per se, munitioque defendit. Totis trepidatur castris; atque alius ex alio causam tumultus querit: neque quò signa ferantur, neque quam in partem quisque conveniat, provident. Alius jam capta castra pronunciat: Alius, deletò exercitu atque Imperatore, victores barbaros venisse contendit: Plerique novas sibi ex loco religiones fingunt; Cottæque & Titurii calamitatem, qui in eodem occiderint castello, ante oculos ponunt. Tali timore omnibus perterritis; confirmatur opinio barbaris, ut ex captivo audierant, nullum esse intus præsidium. Perrumpere nituntur; seque ipsi adhortantur, ne tantam fortunam ex manibus dimittant.

ERAT æger in præsidio relictus P. Sextius Baculus, qui primum pilum apud Cæsarem duxerat: cujus mentionem superioribus præliis fecimus: Ac diem jam v cibo caruerat. Hic, diffusus suæ atque omnium salutis, inermis ex tabernaculo prodit: videt imminere hostes, atque in summo esse rem discrimine: capit arma à proximis, atque

Ante Chr.
LIII.
U. C. Varr.
DCCl.

§.XXXIV.

§.XXXV.

Mira in hoc
casu Sex.
Baculi vir-
tus.

⁸¹ Eum] Deest in MSS. Et deesse itidem potest.

⁸² Misit] MSS. mittit. Quod & melius convenit; propter sequentia, mittuntur & sequitur.

⁸³ Casu] Ita ex Ursini Codicibus restitui. Quod enim in Editis omnibus est, [~~et casu,~~] perturbat Sententiam. Græcus Interpres item

rectè omisit copulam.

⁸⁴ Tenderent] Tentoria haberent. Sic apud Virgilium, [*Hic sævus tendebat Achilles.*] Et, [*legio latis tendebat in arvis.*] Oppositum, [*Nautici tabernacula detendunt;*] apud Livium. Et apud Cæsarem infra de bello Civ. lib. 3. §. 71. [*tabernaculisque detentis.*]

Ante Chr.

LIII.

U. C. Varr.

DCCI.

atque in portâ confistit. Sequuntur hunc centuriones ejus cohortis quæ in statione erat: paullisper prælium unâ sustinent. Relinquit animus Sextium, gravibus acceptis⁸⁵ vulneribus: Ægre, per manus tractus, servatur. Hôc spatio interposito, reliqui sese confirmant; tantum ut in munitionibus consistere audeant, speciémque defensorum præbeant.

§. XXXVI.

INTERIM, confectâ frumentatione, milites nostri clamorem exaudiunt. Præcurrunt equites; quanto res sit in periculo, cognoscunt. Hic verò nulla munitio est, quæ perterritos recipiat. Modò conscripti, atque usûs militaris imperiti, ad tribunum militum centurionesque ora convertunt; quid ab his præcipiatur, expectant. Nemo est tam fortis, quin rei novitate perturbetur. Barbari, signa procul conspicati,⁸⁶ oppugnatione desistunt: Redisse primò legiones credunt, quas longiùs discessisse ex captivis cognoverant: Postea, despectâ paucitate, ex omnibus partibus impetum faciunt.

§. XXXVII.

Romanorum
elades aliqua.

CALONES in proximum tumultum procurrun: Hinc celeriter dejecti, se in signa manipulosque conjiciunt: eò magis timidos perterrent milites. Alii, "cuneo facto ut celeriter perrumpant," censent. "Quoniam tam propinqua sint castra; etsi pars aliqua circumventa, ceciderit, at reliquos servari posse" confidunt. Alii, "ut in ju-go consistant, atque eundem omnes ferant casum." Hoc veteres non probant milites, quos sub vexillo unâ profectos docuimus: Itaque inter se cohortati, duce C. Trebonio equite R. qui eis erat præpositus, per medios hostes perrumpunt; incolumésque ad unum, in castra perveniunt omnes. Hos subsecuti calones equitésque eodem impetu, militum virtute servantur. At ii qui in jugo constiterant, nullo etiam nunc usu rei militaris⁸⁷ percepto; neque in eo quod probaverant consilio permanere, ut se loco superiore defenderent; neque eam, quam profuisse aliis vim celeritatémque viderant, imitari potuerunt: sed se in castra recipere conati, iniquum in locum demiserunt. Centuriones; quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum, causâ virtutis, in superiores erant ordines hujus legionis transducti; ne ante partam rei militaris laudem amitterent, fortissimè pugnantes conciderunt. Militum pars, horum vir-

tute

⁸⁵ *Vulneribus: Ægrè---servatur.*

Plurimi MSS & Editt. Vett. post vocem [*vulneribus,*] addunt *deficiens*. Unde *Davinsius* coniecit legendum, [*vulneribus deficiens: Ægrè-----servatur.*] Sed languidior paullo post ista locutio, [*relinquit animus Sextium,----deficiens.*] Elegantior videtur interpunctio illa, [*Relinquit animus Sextium, gravibus acceptis vulneribus: Deficiens, agrè per manus tractus servatur.*] *Davinsius*, in *Addendis ad Notas suas*, vocem

[*deficiens*] eliminandam tandem existimat. Sed perinde est.

⁸⁶ *Oppugnatione*] Sic MSS. Al. ad *oppugnatione*. Sed utroque modo a libi loquitur Cæsar.

⁸⁷ *Percepto*] Suspectam habet hanc vocem *Scaliger*. Sed Cæsar's sapientia perspicuitatem. De bello Civil. lib. 3. §. 70, [*qui----usum quoque ejus generis præliorum perciperent.*] Quod & notavit *Davinsius* in *Addendis*:

tute summotis hostibus, præter spem incolumis in castra pervenit : Ante Chr. pars, à barbaris circumventa, periit. LIII.

GERMANI, desperatâ expugnatione castrorum, quòd nostros jam constituisse in munitionibus videbant ; cum eâ prædâ, quam in silvis deposuerant, trans Rhenum sese receperunt. ⁸⁸ Ac tantus fuit, etiam post discessum hostium, terror ; ut eâ nocte, quum C. Volusenus missus cum equitatu ad castra venisset, ⁸⁹ fidem non faceret a-

U. C. Varr. DCC1.

§. XXXVIII.

Barbari tamen oppugnatione tandem desistunt, domumque revertuntur.

REVERSUS ille, eventûs belli non ignarus ; unum, quòd cohortes ex statione & præsidio essent emissæ, questus ; “ ne minimo quidem casui locum relinqui debuisset, multum fortunam in re, ” pentino hostium adventu potuisse, ” ⁹⁰ indicavit : “ multo etiam, ” amplius, quòd penè ab ipso vallo portisque castrorum barbaros, ” avertissent. ” Quarum omnium rerum maximè admirandum videbatur, quòd Germani, qui eo consilio Rhenum transierant, ut Ambiorigis fines depopularentur ; ad castra Romanorum delati, optatissimum Ambiorigi beneficium obtulerunt.

§. XXXIX.

CÆSAR, ad vexandos rursus hostes profectus ; magno coacto numero ex finitimis civitatibus, in omnes partes dimittit. Omnes vici atque omnia ædificia, quæ quisque conspexerat, incendebantur : Præda ex omnibus locis agebatur : Frumenta non solum a tantâ multitudine jumentorum atque hominum consumebantur, sed etiam anni tempore atque imbribus procubuerant. Ut, si qui etiam in præsentia se occultassent ; tamen iis, deducto exercitu, rerum omnium inopiâ pereundum videretur. Ac sæpe in eum locum ventum est ; tanto in omnes partes diviso equitatu, ut non modò visum ab se Ambiorigem in fugâ captivi, sed ⁹¹ nec planè etiam abisse ex conspectu contenderent ; ut, spe consequendi illatâ, atque infinito labore suscepto, qui se summam à Cæsare gratiam inituros putarent, penè naturam studio vincerent ; semperque ⁹² paullum ad summam felicitatem defuisse videretur : atque ille latebris, ac silvis, aut saltibus se eriperet ; & noctu occultatus alias regiones partésque peteret, non majore equitum præsidio quam IV, quibus solis vitam suam committere audebat.

§. XL.

Cæsar Eburonum fines populatur. Ambiorix difficillime effugit.

TALI

⁸⁸ Ac] Reponit Davisius ex MS Eliens. & Edit. Rom. At. Sed & illud, Ac, eleganter retineri potest. Cujus vim optimè expressit Græcus, Τὸ δὲ ἔτι &c.

⁸⁹ Fidem non faceret] Codd. nonnulli, [fidem non haberet.] Quod absurdum : nisi legatur, haberent, [ii scilicet qui in castris essent, & ad

quos missus fuerit Volusenus.]

⁹⁰ Indicavit] Ita ex MS Eliensi restituit Davisius. Al. judicavit.

⁹¹ Nec planè etiam] Hoc est, necdum planè. Eleganter admodum.

⁹² Paullum] MS Reg. perpaullum. Quod, hoc in loco, multò est elegantius.

Ante Chr.
LIII.
U. C. Varr.
DCCI.

§. XLI.
*Cæsar in Ita-
liam rever-
titur.*

TALI modo vastatis regionibus ; exercitum Cæsar, duarum cohortium damno, Durocortorum Rhemorum reducit ; Concilióque in eum locum Galliæ indicto, de conjuratione Senonum & Carnutum quæstionem habere instituit ; Et de Accone, qui princeps ejus confilii fuerat, graviore sententiâ pronuntiâtâ, more majorum supplicium sumpsit. Nonnulli, judicium veriti, profugerunt. Quibus quum aquâ atque igni interdixisset ; II legiones ad fines Trevirorum, II in Lingonibus, VI reliquas in Senonum finibus Agendici in hibernis collocavit. Frumentóque exercitui proviso ; ut instituerat, in Itali-
am ad conventus agendos profectus est.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM
DE
BELLO GALLICO
LIBER SEPTIMUS.

A R G U M E N T U M.

I. Gallorum multæ gentes de bello renovando consilia ineunt. III. Carnutes plurimos cives Romanos Genabi subito occidunt. IV. Vercingetorix clientes suos ad bellum incendit; eique, multarum gentium consensu, desertur imperium. VIII. Cæsar Arvernus subito invadit & opprimit. X. Vercingetorix Gergoviam Boiorum oppugnat; quo eum insequitur Cæsar. XI. Cæsar Vellaunodunum & Genabum expugnat. XII. Vercingetorix oppugnatione Gergoviæ desistit: Cæsar Noviodunum occupat; Vercingetorigis equitatum fugat; Avaricum obsidet. XIII. Vercingetorigis consilio, urbes Biturigum, ut Romani commeatu prohibeantur, incenduntur. XVI. Cæsar magna rei frumentariæ difficultate laborat. XVII. Exercitus utrinque appropinquant, nec tamen prælium committitur. XIX. Vercingetorix a suis prodicionis insimulatus, se purgat. XXI. Cæsar Avaricum oppugnare pergit. XXII. Murorum Gallicorum forma. XXIII. Cæsar Avaricum magnâ virtute defensum, tandem expugnat. XXVIII. Vercingetorix suos consolatur. XXIX. Ad bellum majoribus copiis renovandum se accingit. XXX. Cæsar intestinas Æduorum turbas compescit. XXXII. Deinde ad Gergoviam Arvernorum, exercitum ducit. XXXIII. Et Flumen Elaver astu trajicit. XXXIV. Collèmq; munitum, prope urbem, in conspectu Vercingetorigis, noctu occupat. XXXV. Interea Ædui à Romanis deficere instituunt. XXXVIII. Cæsaris autem prudentiâ & celeritate, quodammodo pacantur. XLI. Cæsar prope Gergoviam, trinis hostium castris stratagemate potitur. XLIV. Romani, oppidum avidius invadentes, magnâ cum clade repelluntur. XLIX. Cæsar temeritatem militum reprehendit. L. In Æduos castra movet. LII. Noviodunum à perfidis Æduis occupatum incenditur. LIV. Labienus, rebus prosperè apud Parisios gestis, ad Cæsarem cum omnibus copiis revertitur. LVII. Æduorum exemplo, Galli ferè omnes à Romanis deficiunt. LVIII. Eorum apparatus ad bellum. LIX. Duce Vercingetorige, Cæsarem in Lingonum finibus aggrediuntur. LXI. Et magnâ cum cæde fugantur. LXII. Cæsar eos ad Alesiam usque insequitur. LXIII. Alesiae descriptio. LXIV. Galli prælio equestri superantur. LXV. Vercingetorix equitatum suum dimittit. LXVI. Cæsar Alesiam circumvallat. LXVIII. Suumque item exercitum aliâ munitione contra exteriorum hostem circumvallat. LXIX. Galli, convocatis undique auxiliis, obsidione suos liberare conantur. LXXI. Critognati, in Alesia obfessi, consilium, de suorum corporibus comedendis. LXXII. Galli intra extrâque oppidum se ad Romanos utrinque aggrediendos apparant. LXXIII. Prælium equestre, in quo Romani superiores. LXXIV. Galli Romanos semel atque iterum aggressi, repelluntur. LXXXI. Tandem Romani ex munitionibus suis erumpentes, Galli: ingenti cum strage fugant. LXXXII. Alesia & Vercingetorix deduntur. LXXXIII. Item Ædui, alique. Denique Cæsar legiones in hiberna mittit.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

Ante Chr.
111.
U. C. Varr.
DCCII.

DE
BELLO GALLICO
LIBER VII.

QUIETA Galliâ ; Cæsar, ut constituerat, in Italiam ad conventus agendos profiscitur : Ubi cognoscit de P. Clodii cæde : ¹ De Senatûsque consulto certior factus, ut omnes Italiæ juniores conjurarent ; delectum totâ provinciâ habere instituit. Eæ res in Galliam Transalpinam celeriter perferuntur : Addunt ipsi & affingunt rumoribus Galli, quod res poscere

S. I.
*Gallorum
multa gentes
de bello reno-
vando consi-
lia ineunt.*

videbatur ; “ retineri urbano motu Cæsarem, neque in tantis dissensionibus ad exercitum venire posse.” Hâc impulsu occasione ; qui jam antè se populi R. imperio subjectos dolerent, liberiùs atque audaciùs de bello consilia inire incipiunt. ² Indictis inter se principes Galliæ conciliis, silvestribus ac remotis locis, queruntur de Acconis morte : Possè hunc casum ad ipsos re- cidere demonstrant : Miserantur communem Galliæ fortunam : Om-
L nibus

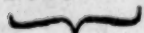
[De Senatûsque consulto] MSS | *τὸ δὲ πρῶτον συνεσθῆναι μάθων,*
Aliens. & Vossii omittunt præpo- | *&c.*
sitionem. Malè. Sensus enim is | *2 Indictis inter se principes Galliæ*
est, quem Graevus rectè expressit : *conciliis,] Vide suprâ ad Lib. 5. §. 41.*

Ante Chr.

111.

U. C. Varr.

DCCII.

nibus pollicitationibus ac præmiis deposcunt, qui belli initium faciunt & sui capitis periculo Galliam in libertatem vindicent. Ejus in primis rationem habendam esse dicunt, prius quam eorum clandestina consilia efferantur; ut Cæsar ab exercitu intercludatur. Id esse facile; quod neque legiones, absente Imperatore, ex hibernis egredi audeant; neque Imperator, sine præsidio ad legiones pervenire possit. Postremò, in acie præstare interfici, quàm non veterem belli gloriam, libertatèmq; quam à majoribus acceperint, recuperare.

§. II.

Hi s rebus agitat, profitentur Carnutes; “se nullum periculum, communis salutis causâ, recusare; principèsque se ex omnibus, bellum facturos pollicentur. Et, quoniam in præsentia obsidibus, cavere inter se non possent, ne res efferatur; ut jurejurando, fide fanciatur petunt, (collatis militaribus signis, 3 quo more eorum gravissimæ cærimonie continentur,) ne, facto initio belli, à reliquis deferantur.” Tunc collaudatis Carnutibus, dato jurejurando ab omnibus qui aderant, tempore ejus rei constituto, ab concilio disceditur.

§. III.

Carnutes plurimos cives Romanos Genabi subito occidunt.

Ubi ea dies venit; Carnutes, Cotuato & Conetoduno ducibus desperatis hominibus, Genabum dato signo concurrunt. Civèsque Romanos, qui negotiandi causâ ibi constiterant; in iis C. Fusius Cottam, 4 honestum equitem Romanum, qui rei frumentariæ jussu Cæsaris præerat; interficiunt: Bonaque eorum diripiunt. Celeriter ad omnes Galliæ civitates fama perfertur; (Nam, 5 ubi major atque illustrior incidit res, clamore per agros regionèsque significatur.) Hunc alii deinceps excipiunt, & proximis tradunt: Ut tunc accidit: Nam, quæ Genabi oriente Sole gesta essent, ante primam confectam vigiliam in finibus Arvernorum audita sunt: Quod spatium est millium passuum circiter CLX.

§. IV.

Vercingetorix clientes suos ad bellum incendit; eique, multarum gentium consensu, desertur imperium.

SIMILI ratione ibi Vercingetorix, Celtilli filius, Arvernus, summe potentie adolescens; cujus pater principatum Galliæ totius obtinuerat, & ob eam causam quod regnum appetebat, ab civibus erat interfectus; convocatis suis clientibus, facile eos incendit. Constituto ejus consilio, ad arma concurritur: 6 Prohibetur ab Gobanitione patruo suo, reliquisque principibus, qui hanc tentandam fore non existimabant: Expellitur ex oppido Gergoviâ: Non desistit tamen; atque in agris habet delectum egentium ac perditorum imperium.

3 Quo more eorum gravissima cærimonia continentur.] Codd. nonnulli; Quod, more eorum, gravissimâ cærimoniâ continetur. Sed præstat vulgata Lectio.

4 Honestum] MS Reg. honestissimum.

5 Ubi] MSS. habent, ubique; [ubi-que.]

6 Prohibetur ab Gobanitione —

Expellitur ex oppido Gergoviâ:] Restituit Davifius ex MSS. & Vossii Editt. Scaliger & Recentiores, missâ voce [Prohibetur,] ediderunt. Ab Gobanitione — expellitur ex oppido Gergoviâ. MS Reg. habet, Prohibetur à Gergoviâ ab Gobanitione. Deinde, omisso nomine [Gergoviâ] exhibet; expellitur ex oppido. S præstat prior Lectio.

Hâc coactâ manu; quoscumque adit ex civitate, ad suam sententi- Ante Chr.
am perducit: hortatur ut, communis libertatis causâ, arma capiant: LII.
Magnisque coactis copiis, adversarios suos, à quibus paullo antè U. C. Varr.
erat ejectus, expellit ex civitate. Rex ab suis appellatur: dimittit DCCII.
quoquoersùs legationes: obtestatur, ut in fide maneant. Celeriter
sibi Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Le-
movices, Andes, reliquosque omnes qui Oceanum attingunt, adjun-
git: Omnium consensu, ad eum defertur imperium. Quâ oblatâ po-
testate, omnibus iis civitatibus obsides imperat; certum numerum
militum celeriter ad se adduci jubet: Armorum quantum quæque ci-
vitas domi, quodque ante tempus efficiat, constituit: In primis e-
quitatui studet. Summæ diligentiae, summam imperii severitatem
addit: Magnitudine supplicii, dubitantes cogit: Nam, majore com-
misso delicto, igni atque omnibus tormentis necat: levio- re de causâ,
auribus defectis, aut singulis effossis oculis, domum remittit; ut sint
reliquis documento, & magnitudine poenæ perterreant alios.

HIS suppliciis celeriter coacto exercitu; Luterium Cadurcum, §. V.
summæ hominem audaciæ, cum parte copiarum in Ruthenos mittit:
Ipse in Bituriges proficiscitur. Ejus adventu Bituriges ad Æduos,
quorum erant in fide, legatos mittunt, subsidium rogatum; quo fa-
cilius hostium copias sustinere possint. Ædui, de consilio legatorum
quos Cæsar ad exercitum reliquerat, copias equitatûs peditatûsque sub-
sidio Biturigibus mittunt. Qui quum ad flumen Ligerim venissent,
quod Bituriges ab Æduis dividit; paucos dies ibi morati, neque flumen
transire ausi, domum 7 revertuntur: Legatisque nostris renunciant,
„ se Biturigum perfidiam veritos revertisse; quibus id consilii fuisse
„ cognoverint, ut, si flumen transissent, unâ ex parte ipsi, alterâ
„ Arverni se circumfisterent.” Id eâne de causâ, quam legatis pronun-
ciârunt, an perfidiâ adducti fecerint; quod nihil nobis constat; non
videtur pro certo esse ponendum. Bituriges, eorum discessu, sta-
tim 8 se cum Arvernibus jungunt.

HIS rebus in Italiam Cæsari nunciatis; quum jam ille virtute §. VI.
Cn. Pompeii urbanas res commodiorem in statum pervenisse intelli-
geret, in Transalpinam Galliam profectus est. Eò quum venisset;
magnâ difficultate afficiebatur, quâ ratione ad exercitum pervenire
posset. Nam, si legiones in Provinciam accerseret; se absente, in
itinere prælio dimicaturas intelligebat: Si ipse ad exercitum conten-
deret;

L 2

deret;

7 Revertuntur:] Sic MSS. & Edit. Vett. Scaliger & recentiores; re-
vertunt. Quod minus aptum. Op-
timi enim authores, tempore præ-
terito, sapissimè usurpant, rever-
terunt; præsentem autem tempore, pas-
sivè ferè efferunt, revertuntur. Vide
infra de bello Hispan. Not. ad §. 12.

Fortasse in Editione Scaligeranâ er-
ror erat Typographicus, quem se-
cuti sunt Recentiores.

8 Se cum Arvernibus jungunt.]
MSS. Reg. Eliens. & Vossii, &
Edit. Vett. [Cum Arvernibus jungun-
tur.] Quod perinde est,

Ante Chr.

LII.

V. C. Varr.

DCCII.

§. VII.

§. VIII.

Cæsar Arvernorum subito invadit & opprimit.

§. IX.

deret; ne iis quidem, qui eo tempore ⁹ pacati viderentur, suam salutem rectè committi videbat.

INTERIM Luterius Cadurcus in Ruthenos missus, eam civitatem Arvernīs conciliat; progressus in Nitiobriges & Gabalos, ab utrisque obfides accipit; & magnā coactā manu, in Provinciam, Narbonem versūs, eruptionem facere contendit. Quā re nunciatā; Cæsar omnibus consiliis antevertendum existimavit, ut Narbonem proficisceretur. Eò quum venisset, timentes confirmat: præsidia in ¹⁰ Ruthenis Provincialibus, Volcis Arecomicis, Tolosatibus, circūque Narbonem; quæ loca erant hostibus finitima; constituit. Partem copiarum ex Provinciā, supplementūque, quod ex Italiā adduxerat, in Helvios, qui fines Arvernorum contingunt, convenire jubet.

HIS rebus comparatis; represso jam Luterio & remoto, quòd intrare intra præsidia periculolum ¹¹ putabat; in Helvios proficiscitur. Etsi mons Cebenna, qui Arvernōs ab Helviis discludit, durissimo tempore anni, altissimā nive iter impediēbat; tamen discussā nive VI in altitudinem pedum, atque ita viis patefactis, summo militum ¹² labore ad fines Arvernorum pervenit. Quibus oppressis inopinantibus; ¹³ quòd sic se Cebennā, ut muro, munitos existimabant; ac ne singulari quidem homini unquam, eo tempore anni, semitæ patuerant: equitibus imperat, ut, quā latissimè ¹⁴ possent, vagentur; & quā maximum hostibus terrorem inferant. Celeriter hæc famā ac nunciis ad Vercingetorigem perferuntur. Quem perterriti omnes Arverni circumfistunt, atque obsecrant, “ut suis fortunis,” consulat, neu se ab hostibus diripi patiatur; præsertim quum videat omne ¹⁵ ad se bellum translatum.” Quorum ille precibus permotus, castra ex Biturigibus movet in Arvernōs versus.

AT Cæsar biduum in iis locis moratus, quòd hæc de Vercingetorige usu ventura opinione præceperat; per causā supplementi equitatūque cogendi, ab exercitu discedit: Brutum adolescentem iis copiis præficit: Hunc monet, ut in omnes partes equites quā latissimè pervagentur: daturum se operam, ne longiūs triduo ab castris abfit.

⁹ Pacati] Codd. nonnulli, *quieti*. Græcus, ἡρεμεῖν δοκῶντες.

¹⁰ Ruthenis Provincialibus,] Itā rectè edidit Davissus. Vulgg. (ac si duo essent populi;) *Ruthenis, Provincialibus*.

¹¹ ---- putabat; in Helvios &c.] Hæc interpunctio perspicua fit Sententia. Nam, quod Editi habent; [*putabat, in Helvios &c.*] ambiguum facit, utrum illud [*putabat,*] ad Cæsarem referatur, an ad Luterium. Ego ad Luterium potiùs referendum existimo; qui videlicet eo repressus ac remotus dicitur, quòd intrare in-

tra præsidia (quæ Cæsar constituerat supra §. 7.) periculolum putat: Quod cum ita esset, Cæsar deinceps in Helvios &c.

¹² Labore] Libri plerique MSS & antiquitus cusi; *sudore*. Græcus, σπασθῆναι, ac si [*studio*] legisset.

¹³ Quòd sic se] Ita MS. Reg. eleganter. Al. *quid se, &c.*

¹⁴ Possent] MS. Vossii, *possint*. Quod & postulare videtur temporum ratio.

¹⁵ Ad se] Arvernōs scilicet, non Vercingetorigem.

¹⁶ Rebus] Nonnulli; *rebus omnibus*.

¹⁷ Quā maximis] Sic MSS. &

abfit. His constitutis ¹⁶ rebus ; suis inopinantibus, ¹⁷ quàm maximis potest itineribus Viennam pervenit. Ibi nactus recentem equitatum, quem multis antè diebus eò præmiserat ; neque diurno neque nocturno itinere intermisso, per fines Æduorum in Lingones contendit, ubi ¹⁸ legiones hiemabant ; ut, si quid etiam de suâ salute ab Æduis iniretur consilii, celeritate præcurreret. Eò quum pervenisset, ad reliquas legiones mittit ; priùsque in unum locum omnes cogit, quàm de ejus adventu Arvernus nunciari posset.

HAC re cognitâ, Vercingetorix rursus in Bituriges exercitum reducit ; atque inde profectus, ¹⁹ Gergoviam Boiorum oppidum, quos ibi Helvetico prælio victos Cæsar collocaverat Æduisque attribuerat, oppugnare instituit. Magnam hæc res Cæsari difficultatem ad consilium capiendum afferebat : Si reliquam partem hiemis uno in loco legiones contineret ; ne, stipendiariis Æduorum expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quòd nullum in eo amicis præsidium ²⁰ videret positum esse : Sin maturiùs ex hibernis educeret ; ne ab re frumentariâ duris subvectionibus laboraret. Præstare visum est tamen omnes difficultates perpeti, quàm, tantâ contumeliâ acceptâ, omnium suorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Æduos de supportando comæatu ; præmittit ad Boios, qui de suo adventu doceant, hortenturque ut in fide maneant, atque hostium impetum magno animo sustineant. Duabus Agendici legionibus, atque impedimentis totius exercitus relictis ; ad Boios proficiscitur.

ALTERO die quum ad oppidum Senonum Vellaunodunum venisset ; ne quem post se hostem relinqueret, quò expeditiore re frumentariâ uteretur, oppugnare instituit : Idque biduo circumvallavit. Tertio die missis ex oppido legatis de deditione ; arma proferri, jumenta produci, de obsides dari jubet. Ea qui conficeret, C. Trebonium legatum relinquit. ²¹ Ipse, ut quamprimum iter faceret, Genabum

L 3

nabum

Editt. Vett. Scaliger, [quâ maximis.] Errore, ut opinor, typographico. Quem optimâ fide (ut ingeniosè annotavit *Davisius*) secuti sunt Recentiores.

¹⁸ Gergoviam] Immeritò suspectum habent hoc nomen Scaliger aliique ; cum Gergovia hæc dicta sit Boiorum, altera Arvernorum.

¹⁹ Quos ibi Helvetico prælio videt] MS Reg. [quòd ibi Helvetios &c.] MSS *Elieus*. & *Vossii*, & Edit. Rom. [quòd ibi Helvetico, &c.] Græcus, sicut vulgati, ὅτι ἐν τῇ Ἑλκετινῇ &c.

²⁰ Videret] Sic MSS Reg. & *Vossii*. Græcus item, ὁρῶσα. Quæ & elegantior Lectio.

²¹ Ipse, ut quamprimum iter faceret, Genabum Carnutum proficiscitur.] *Mirus* (inquit *Dionys. Vossius*) loquendi modus, [proficiscitur, ut quamprimum iter faciat :] Tamen nullus commentatorum (*miror*, inquit, tam purgatas aures) hæc locutione offensus est : Lego, [ut quamprimum iter PERFICERET ;] vel, [ipse quamprimum iter facit, & Genabum Carnutum proficiscitur.] Hæc ille. At verò ridiculum prorsus errorem errasse videtur Vir doctissimus. Ita enim hæc accepit, ac si dixisset Cæsar : Ipse Genabum proficiscitur, ut quamprimum iter faceret GENABUM. Quod planè ridiculum est. Atqui longè alia erat

mens

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.
DCCII.

§. X.

Vercingetorix Gergoviam Boiorum oppugnat ; quòd eum insequitur Cæsar.

§. XI.

Cæsar Vellaunodunum & Genabum expugnat.

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII.

nabum Carnutum proficiscitur. Qui tunc primum, allato nuncio de oppugnatione Vellaunoduni; quum longius eam rem ductum iri existimarent; præsidium, Genabi tuendi causâ, quod eò mitterent, comparabant. Huc biduo Cæsar pervenit; &, castris ante oppidum positis, diei tempore exclusus, in posterum oppugnationem differt; quæque ad eam rem usui sint, militibus imperat: Et, quòd oppidum Genabum pons fluminis Ligeris ²² continebat; veritus ne noctu ex oppido profugerent, ii legiones in armis excubare jubet. Genabenses, paullò ante mediam noctem, silentio ex oppido egressi, flumen transire coeperunt. Quâ re per exploratores nunciatâ; Cæsar legiones, quas expeditas esse jusserat, portis incensis, intromittit; atque oppido potitur; perpaucis ex hostium numero desideratis, quin cuncti caperentur; quòd pontis atque itinerum angustia, multitudinis fugam intercluserant. Oppidum diripit, atque incendit; prædam militibus donat: exercitum Ligerim transducit, atque in Biturigum fines pervenit.

§. XII.
Vercingetorix oppugnatione Gergovia desistit. Cæsar Noviodunum occupat; Vercingetorigis equitatum fugat; Avaricum obsider.

VERCINGETORIX, ubi de Cæsaris adventu cognovit, oppugnatione desistit: atque obviam Cæsari proficiscitur. Ille oppidum Biturigum, positum in viâ, Noviodunum oppugnare instituerat. Quo ex oppido quum legati ad eum venissent, oratum, "ut sibi ignoscere, ret, suæque vitæ consuleret:" ut celeritate reliquas res conficeret, quâ pleraque erat consecutus; arma proferri, equos produci, obsides dari jubet. Parte jam obsidum transditâ; quum reliqua administrarentur; centurionibus & paucis militibus intromissis, qui arma jumentaque conquirent: equitatus hostium procul visus est, qui agmen Vercingetorigis antecesserat: Quem simulatque oppidani conspexerunt, atque in spem auxilii venerunt; clamore sublato, arma capere, portas claudere, murum complere coeperunt. Centuriones in oppido, quum, ex significatione Gallorum, novi aliquid ab iis iniri consilii intellexissent; gladiis districtis, portas occupaverunt, suosque omnes incolumes receperunt. Cæsar ex castris equitatum educi jubet; præliumque equestre committit: Laborantibus jam suis Germanos equites circiter CD submittit, quos ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum, Galli sustinere non potuerunt; atque in fugam coniecti, multis amissis, sese ad agmen receperunt. Quibus profligatis, rursus oppidani perterriti, comprehensos eos, quorum operâ plebem concitatam existimabant, ad Cæsarem perduxerunt;

mens Cæsar. Nimirum *Ipse*, inquit, sine morâ Genabum proficiscitur, ut inde quamprimum iter institutum faceret, [GERGOVIAM scilicet adversus Vercingetorigem.] Qui sensus & optimus est, & satis perspicuus. Quare neque omnino *Davisi* audienda est emendatio, qui *Vossio* confidens, sensum utique in

vulgatis nullum esse; legendum existimat, mutatâ distinctione, [Tribunum legatum relinquit, ipse ut quamprimum iter faceret, Genabum Carnutum proficiscitur.] Quæ est hiulca valdè locutio.

²² Continebat;] hoc est, continens erat, sive contigua, oppido.

runt; seseque ei dediderunt. Quibus rebus confectis, Cæsar ad oppidum Avaricum, (quod erat maximum munitissimūque in finibus Biturigum, atque agri fertilissimā regione,) profectus est: quod, eo oppido recepto, civitatem Biturigum se in potestatem redacturum confidebat.

VERCINGETORIX, tot continuis incommodis Vellaunoduni, Genabi, Novioduni acceptis; suos ad concilium convocat. Docet, longè aliā ratione esse bellum gerendum, atque antea fit gestum: omnibus modis huic rei studendum, ut pabulatione & commeatu Romani prohibeantur: Id esse facile; quod equitatu ipsi abundant, & quod anni tempore subleventur: Pabulum secari non posse; necessariò dispersos hostes, ex ædificiis petere; Hos omnes quotidie ab equitibus deleri posse. Præterea, salutis causā, rei familiaris commoda negligenda. Vicos atque ædificia incendi oportere, hōc spatio à Boiā quoquoversus, quod, pabulandi causā, adire posse videantur. Harum ipsis rerum copiam suppetere; quod, quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus subleventur. Romanos aut inopiam non laturos, aut magno cum periculo longius à castris progressuros: Neque interesse ipsosne interficiant, impedimentisve exuant; quibus amissis, bellum geri non possit. Præterea, oppida incendi oportere, quæ non munitione & loci naturā ab omni sint periculo tuta; neu suis sint ad detrectandam militiam receptacula; neu Romanis proposita ad copiam commeatūs prædāque tollendam. Hæc si gravia, aut acerba videntur: multò illa gravius æstimari debere; liberos, conjuges in servitutem abstrahi; ipsos interfici: quæ sit necesse accidere victis.

OMNIUM consensu hâc sententiā probatā, uno die amplius xx urbes Biturigum incenduntur. Hoc idem fit in reliquis civitatibus. In omnibus partibus incendia conspiciuntur. Quæ est magno cum dolore omnes ferebant; tamen hoc sibi solatii proponebant, quod se prope exploratā victoriā, celeriter amissa recuperaturos confidebant. Deliberatur de Avarico in communi concilio; incendi placebat, an defendi. Procumbunt Gallis omnibus ad pedes Bituriges;

L 4

,, ne

23 Deletri posse.] MS Reg. & Edit. Rom. [diripi posse.] MSS Eliens. & Vossii, corruptè [diligere posse.]

24 Hoc spatio à Boiā quoquoversus, quod &c.] Voces [à Boiā] suspectas habet Scaliger. Davisius & Amstelodamenses, ex editione Jungermani, scripserunt; [Hoc EST, spatio à Boiā quoquoversus, quod &c.] Nimirum istud [est] errore Typographico, ut opinor, irrepsit. Quod

cum sententiam prorsus perturbaret, delendum existimavit Davisius totum illud, [hoc est, spatio à Boiā quoquoversus.] Sed in vulgg. sensus est perspicuus.

25 Æstimari debere;] MSS. [æstimare debere.] Quæ & elegantior Lectio. Græcus, *χρὴ νομίζειν*.

26 Quod se, prope &c.] In MS Reg. & Edit. Rom. deest, se prope. In MSS Eliens. & Vossii deest, quod se prope.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

§. XIII.

Vercingetori-

gis consilio

urbes Bituri-

gum, ut Ro-

mani com-

meatu probi-

beantur, in-

cenduntur.

§. XIV.

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII.

„ ne pulcherrimam prope totius Galliae urbem, quæ & præsidio &
„ ornamento sit civitati, suis manibus succendere cogerentur. Fa-
„ cilè se loci naturâ defensuros” dicunt: quòd prope ex omnibus
„ partibus flumine & palude circumdata, unum habeat & perangu-
„ stum aditum.” Datur petentibus venia; dissuadente primò Ver-
cingetorige, pòst concedente; & precibus ipsorum, & misericordiâ
vulgi. Defensores idonei oppido deliguntur.

§. XV.

VERCINGETORIX minoribus Cæsarem itineribus subsequitur;
& locum castris deligit, paludibus silvisque munitum, ²⁷ ab Avarico
longè millia passuum xv. Ibi per certos exploratores in singula diei
tempora, quæ ad Avaricum agerentur, cognoscebat; &, quid fieri
vellet, imperabat. Omnes nostras pabulationes frumentationesque
observabat; dispersosque, quum longius necessario procederent, ado-
riebatur; magnòque incommodo afficiebat; Etsi, quantum ratione
provideri poterat, ab nostris occurrebatur, ut incertis temporibus di-
versisque itineribus iretur.

§. XVI.

Cæsar mag-
nâ rei frum-
mentariæ
difficultate
laborat.

²⁸ CASTRIS ad eam partem oppidi positis Cæsar, quæ, inter-
missa à flumine & palude, aditum (ut supra diximus) angustum ha-
bebat; aggerem apparare, vineas agere, turres duas constituere cœ-
pit: Nam circumvallare, loci natura prohibebat. De re frumentariâ,
Boios atque Æduos adhortari non desistit: Quorum alteri, quòd nul-
lo studio agebant, non multum adjuvabant: alteri non magnis fa-
cultatibus, quòd civitas erat exigua & infirma, celeriter, quod habu-
erunt, consumpserunt. Summâ difficultate rei frumentariæ affecto
exercitu, tenuitate Boiorum, indiligentiâ Æduorum, incendiis ædifi-
ciorum, usque eò, ut complures dies milites frumento caruerint, &
pecore è longinquiore vicis ²⁹ adaçto, extremam famem sustenta-
rent: nulla tamen vox est ab iis audita, populi R. majestatem & su-
perioribus victoriis indigna. Quin etiam Cæsar, quum in opere sin-
gulas legiones appellaret, &, si acerbius inopiam ferrent, se dimissu-
rum oppugnationem diceret; universi ab eo, ne id faceret, petebant.
„ Sic se complures annos, illo imperante, meruisse; ut nullam ig-
„ nominiam acciperent; nunquam infectâ re discederent. Hoc se
„ ignominiam laturos loco, si inceptam oppugnationem reliquissent.
„ Præstare omnes perferre acerbitates, quàm non civibus Romanis,
„ qui Genabi perfidiâ Gallorum interissent, parentarent.” Hæc ea-
dem centurionibus tribunisque militum mandabant, ut per eos ad
Cæsarem deferrentur.

§. XVII.

Exercitus us-
trinque ap-
propinquant,
nec tamen
prælium
committitur.

QUUM jam muro appropinquassent turres; ex captivis Cæsar
cognovit, Vercingetorigem, consumpto pabulo, castra movisse pro-
pius

²⁷ Ab Avarico longè millia pas-
suum &c.] Vide supra ad lib. 5. §. 39.

²⁸ Castris ad eam partem ---- posi-
tis Cæsar, quæ ---- aditum angustum
habebat; aggerem apparare &c.] Vide

suprà ad lib. 5. §. 41.

²⁹ Adaçto.] Emendant Ciacconius
& Ursinus, [abaçto.] Sed frustra.
Quod enim è vicis abigebant, adige-
batur utique ad castra.

pius Avaricum; atque ipsum, cum equitatu, expeditisque qui inter Ant. Chr. equites proeliari consueverant, insidiarum causa eò profectum, quò 111. nostros postero die pabulum venturos arbitrabatur. Quibus rebus U. C. Varr. cognitis; mediâ nocte silentio profectus, ad hostium castra manè DCCII. pervenit. Illi, celeriter per exploratores adventu Cæsaris cognito, carros impedimentaque sua in arctiores silvas abdiderunt; copias omnes, in loco edito atque aperto, instruxerunt. Quâ re nuntiata; Cæsar celeriter sarcinas conferri, arma expediri iussit.

COLLIS erat leniter ab infimo acclivis. Hunc ex omnibus ferè §. XVIII. partibus palus difficilis atque impedita cingebat, non latior pedibus L. Hôc se colle, interruptis pontibus, Galli fiducia loci continebant; generatimque distributi in civitates, omnia vada ac saltus ejus paludis certis custodiis obtinebant; sic animo parati, ut, si eam paludem Romani percurrere conarentur, hæsitantes premerent ex loco superiore. Ut, qui propinquitatem loci 3° viderent, paratos prope æquo Marte ad dimicandum existimarent; qui iniquitatem conditionis perspicerent, inani simulatione sese ostentare cognoscerent. Indignantes milites Cæsar, quòd conspectum suum hostes ferre possent, tantulo spatio interjecto; & signum prælii exposcentes; edocet, „ quanto detrimento, & quot virorum fortium morte necesse esset „ constare victoriam: Quos quum sic animo paratos videret, ut „ nullum pro suâ laude periculum recusarent; summæ se iniquitatis „ condemnari debere, nisi eorum vitam 3ª suâ salute habeat carior- „ rem.” Sic milites consolatus, eodem die reducit in castra: Reliqua, quæ ad oppugnationem oppidi pertinebant, administrare instituit.

VERCINGETORIX, quum ad suos redisset; prodicionis insimulatus, „ quòd castra propius Romanos movisset, quòd cum omni equitatu discessisset, quòd sine imperio tantas copias reliquisset, „ quòd ejus discessu Romani tantâ opportunitate & celeritate venissent; Non hæc omnia fortuitu, aut sine consilio, accidere potuissent; „ isse; Regnum illum Galliæ malle Cæsaris concessu, quàm ipforum „ habere beneficio:” Tali modo accusatus, ad hæc respondit: „ Quòd castra movisset, factum inopiâ pabuli; etiam ipsis hortantibus: „ Quòd propius Romanos accessisset; persuasum loci opportunitate, qui se ipsum munitione defenderet. Equitum verò operam, neque in loco palustri desiderari debuisse; & illic fuisse utilem quòd sint profecti. Summam imperii se consultò nulli discedentem tradidisse, ne is multitudinis studio ad dimicandum impelleretur: Cui rei, propter animi mollietatem, studere omnes videret; „ quòd

§. XIX.

Vercingetorix à suis prodicionis insimulatus, se purgat.

30 Viderent, --- existimarent; ---] locutio. Et Græcus quoque habet, perspicerent, --- cognoscerent.] Ita edit Scaliger, aliisque. Sed ex MSS Reg. Eliens. & Vossii, omninò restituumendum existimo; [videret, --- existimaret; --- perspiceret, --- cognosceret.] Ea enim multò elegantior est

31 suâ salute.] Græcus Interp. τὴν αὐτοῦ ἑπαινον. Quod cum & sensus manifestò postulet; equidem cum Daviso nullus dubito quin rescribi debeat [suâ LAUDE.]

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII.

„ quòd diutius laborem ferre non possent. Romani si casu interve-
nerint, fortunæ; si alicujus indicio vocati, huic habendam grati-
am; quòd & paucitatem eorum ex loco superiore cognoscere, &
virtutem despicere potuerit; qui dimicare non ausi, turpiter se in
„ castra receperint. Imperium se à Cæsare, per proditionem, nul-
lum desiderare; quod habere victoriâ posset, quæ jam esset sibi
ac omnibus Gallis explorata: ³² Quin etiam ipsis remittere, si si-
bi magis honorem tribuere, quàm ab se salutem accipere videan-
tur. ³³ Hæc ut intelligatis, inquit, „ sincerè à me pronunciari;
audite Romanos milites.” ³⁴ Producit servos, quos in pabulati-
one paucis antè diebus exceperat, & fame vinculisque excrucia-
verat. Ii, jam antè edocti quæ interrogati pronunciarent, „ Milites se esse
„ legionarios ” dicunt: „ Fame & inopiâ adductos, clam ex castris
exiisse; si quid frumenti, aut pecoris, in agris reperire possent: Si-
mili omnem exercitum inopiâ premi; nec jam vires sufficere cu-
jusquam, nec ferre operis laborem posse: Itaque statuisset Impera-
torem, si nihil in oppugnatione oppidi profecisset, triduo exerci-
tum deducere. Hæc à me, ” inquit Vercingetorix, „ beneficia ha-
betis; quem proditionis insimulatis. Cujus operâ, sine vestro san-
guine, tantum exercitum victorem fame penè consumptum vi-
detis; quem, turpiter se ex ³⁵ hac fugâ recipientem, ne qua civi-
tas suis finibus recipiat, à me provisum est.

§. XX.

CONCLAMAT omnis multitudo, & suo more armis concrepat;
quod facere in eo consueverunt, cujus orationem approbant: „ Sum-
mum esse Vercingetorigem ducem; nec de ejus fide dubitandum;
nec majori ratione bellum administrari posse.” Statuunt, ut de-
cem millia hominum, delecta ex omnibus copiis, in oppidum sub-
mittantur: nec solis Biturigibus communem salutem committendam
censent; ³⁶ quòd penè in eo, si id oppidum retinuissent, summam
victoriæ constare intelligebant.

§. XXI.

Cæsar Aua-
vicum oppi-
dum pergit.

SINGULARI militum nostrorum virtuti, consilia cujusquemodi
Gallorum

³² Quin etiam ipsis remittere,]
Græcus, συγγινώσκειν. Sed hæc ita
potius accipienda videntur, ut di-
cat Vercingetorix, se imperium, quod
in eum contulerant, ipsis libenter remit-
tere, si id ad suum unius honorem, po-
tius quàm ad ipsorum omnium salu-
tem, pertinere suspicarentur.

³³ Hæc] Sic MSS Reg. Eliens. &
Vossii, & Edit. Vett. Græcus item,
ταῦτα. Scaliger & Recentiores,
Quod. Nullo sensûs discrimine.

³⁴ Producit] MS Reg. & Edit.
Rom. producitque. Græcus, ἀμὰ τε
ἐποίησεν.

³⁵ Hæc] Decet in MSS Reg. Eli-

ens. & Voss. Item in Edit. Vett. &
Interp. Græco.

³⁶ Quèd penè in eo, si id oppidum
retinuissent,] Ita ex Antiquis quibus-
dam Editis restitui; additâ voce
[id,] ex MSS Reg. Eliens. & Vossii.
Quo pacto sententia fit & perspicua
admodum, & locutio elegantissi-
ma. Græcus rectè expressit, ἐν τῷ
τοῦ γόχεδόν, εἰ ταύτῳ διαφυλάξου-
σαν τὴν πόλιν, τὸν νικῶν ἀσπαικῶς.
Scaliger & Editi ferè omnes recen-
tiores, [quid penes eos, si oppidum
&c.] Sensu aut abjecto admodum,
aut nullo.

Gallorum occurrebant: Ut est summæ genus sollertia; atque ad omnia imitanda atque efficienda, quæ ab quoque traduntur, aptissimum. Nam et laqueis falces avertebant; quas quum ³⁷ destinaverant, tormentis introrsus reducebant; & aggerem cuniculis subtrahebant: eò scientiùs, quòd apud eos magnæ sunt ferrariæ, atque omne genus cuniculorum notum atque usitatum est. Totum autem murum ex omni parte turribus contabulaverant, atque has coriis intexerant. Tum crebris diurnis nocturnisque eruptionibus, aut aggeri ignem inferebant, aut milites occupatos in opere adoriebantur; & nostrarum turrium altitudinem, quantum has quotidianus agger exprefferat, commissis suarum turrium malis adæquabant; & ³⁸ apertos cuniculos præuultâ & præacutâ materiâ, & pice fervefactâ, & maximi ponderis saxis morabantur, mœnibusque appropinquare prohibebant.

³⁹ MURIS autem omnibus Gallicis hæc ferè forma est. ⁴⁰ Trabes directæ perpetuæ in longitudinem, paribus intervallis, distantes inter se binos pedes, in solo collocantur: ⁴¹ Hæ revinciuntur introrsus, & multo aggere vestiuntur: Ea autem, quæ diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. Iis collocatis & coagmentatis, ⁴² aliud insuper ordo adjicitur; ut idem illud intervallum servetur; neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissæ spatiis, singulæ singulis, saxis interjectis, arte contineantur. Sic deinceps omne opus contextitur, dum iusta muri altitudo expleatur. Hoc quum in speciem varietatémque opus deforme non est, alternis trabibus ⁴³ ac saxis,

Ante Chr.

L II.

U. C. Varr.

DCCII.

§. XXII.

MURORUM
Gallicorum
forma.

³⁷ Destinaverant,] Codd. nonnulli, distinuerant.

³⁸ Apertos cuniculos] Laborant Viri docti, quinam sint cuniculi aperti, (nimirum cuniculis testis oppositi,) & cui usui. Sed Cæsar simpliciter intelligit cuniculos, postquam vel quâ parte essent tandem aperti.

³⁹ Muris autem omnibus Gallicis hæc ferè forma est.] MSS plerique & Edit. Vett. Muri autem omnes Gallici hæc ferè formâ sunt. Quod perinde est.

⁴⁰ Trabes directæ perpetuæ in longitudinem.] Ita scilicet, ut earum Longitudo, esset Muri Crassitudo. Ut apparet ex eo quod mox sequitur: Quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta, neque perrumpi neque distrahi potest.

⁴¹ Hæ revinciuntur introrsus,] Codd. nonnulli, Hæ vinciuntur extrorsus. Sed vera est vulgata Lectio.

⁴² Aliud insuper ordo] Neque re-

stè hoc cepit Lipsius, qui de Trabi-
bus; (quanquam illud ferri quidem
potest;) neque Davisius, qui de
Saxis intellexit. Hoc enim ait Cæ-
sar; secundum ordinem Trabium
Saxorumque alternorum, ita inferiori
ordini superpositum, ut Trabes sin-
gulæ Saxis incumbant, Saxa Trabi-
bus. Ut in errorem incideret Da-
visius, fecerunt verba præcedentia,
Trabes directæ --- distantes inter se
binos pedes; quæ ille ita accepit, ac
si DVAS duntaxat trabes dixisset
Cæsar, inter se DVOS pedes distan-
tes; cum è contrario, [Trabes ---
distantes inter se BINOS pedes,] sint
manifestò totus inferior ordo Tra-
bium quantumvis multarum, pro
longitudine muri, in Solo binos pe-
des inter se distantium: Quæ bino-
rum pedum intervalla, saxis deinceps
grandibus effarciuntur.

⁴³ Ac Saxis] Ita restitui ex MSS
Reg. & Vossii, & Edit. Rom. Scaliger
& recentiores omnes, [AUT
Saxis.] Qui sensus est nullus.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

§. XXIII.

*Cæsar Av-
vicum mag-
na virtute
defensum,
tandem ex-
pugnat.*

faxis, quæ rectis lineis suos ordines servant: tum, ad utilitatem & defensionem urbium, summam habet opportunitatem; quod & ab incendio lapis, & ab ariete materia defendit; quæ perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta, neque perrumpi neque distrahi potest.

Iis tot rebus impeditâ oppugnatione; milites, quum toto tempore, luto, frigore, & assiduis imbris tardarentur; tamen continenti labore omnia hæc superaverunt; & diebus xxv aggerem latum pedes cccxxx, altum pedes lxxx, exstruxerunt. Quum is murum hostium penè contingeret; & Cæsar ad opus consuetudine excubaret; militésque cohortaretur, ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur: paullò ante III vigiliam est animadversum, fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant; eodémque tempore toto muro clamore sublato, duabus portis ab utroque latere turrium eruptio fiebat. Alii faces atque aridam materiem, de muro in aggerem eminus jaciebant; picem alii, reliquásque res quibus ignis excitari potest, fundebant: ut, quò primùm ⁴⁴ occurreretur, aut cui referretur auxilium, vix ratio iniri posset. Tamen, quòd instituto Cæsaris duæ semper legiones pro castris excubabant; pluresque partitis temporibus in opere erant: celeriter factum est, ut alii eruptionibus resisterent, alii turres reducerent, aggeremque interficerent; omnis verò ex castris multitudo, ad restinguendum concurreret.

§. XXIV.

QUUM in omnibus locis, consumptâ jam reliquâ parte noctis, pugnaretur; semperque hostibus spes victoriæ redintegraretur; eò magis, quòd deustos turrium pluteos videbant, nec facile adire apertos ad auxiliandum animadvertebant; semperque ipsi recentes defessis succederent; omnemque Galliae salutem in illo vestigio temporis positam arbitrarentur: accidit inspectantibus nobis, quod, dignum memoriâ visum, prætermittendum non existimavimus. Quidam ante portam oppidi Gallus, qui per manus sevi ac picis transdita glebas in ignem è regione turris projiciebat; scorpione ab latere dextro transiectus, exanimatúsque, concidit: Hunc ex proximis unus jacentem transgressus, eodem illo munere fungebatur: Eadem ratione ictu scorpionis exanimato ⁴⁵ altero, successit tertius; & tertio, quartus. Nec ille prius est à propugnatoribus vacuus relictus locus, quàm, restincto aggere, atque ⁴⁶ omni parte submotis hostibus, finis est pugnandi factus.

§. XXV.

OMNIA experti Galli; quòd res nulla successerat, postero die consilium ceperunt ex oppido profugere, hortante & jubente Vercingetorige. Id silentio noctis conati, non magnâ jacturâ suorum sese effecturos sperabant: propterea quòd neque longè ab oppido castra Vercingetorigi

⁴⁴ Occurreretur] MSS. & Edit. Vett. curreretur.

⁴⁵ Altero] MSS. & Edit. Vett. alteri.

⁴⁶ Omni parte] MSS. & Edit. Vett. omni eâ parte. Græcus, τὰν τῶν ταύτης ὀρίων.

Vercingetorigis aberant; & palus, quæ perpetua intercedebat, Romanos ad insequendum tardabat. Jámque hoc facere noctu apparabant, quum matres familiâs, repente in publicum procurrerunt, flentésque projectæ ad pedes suorum, omnibus precibus petierunt, ne se & communes liberos hostibus ad supplicium dederent, quos ad capiendam fugam ⁴⁷ natura & virium infirmitas impediret. Ubi eos perstare in sententiâ viderunt, quòd plerumque in summo periculo timor misericordiam non recipit; conclamare, & significare de fugâ Romanis cœperunt. Quo timore perterriti Galli, ne ab equitatu Romanorum viæ præoccuparentur, consilio destiterunt.

POSTERO die Cæsar, promotâ turri, ⁴⁸ directis que operibus quæ **§. XXVI.** facere instituerat; magno coorto imbri, non inutilem hanc ad capiendum consilium tempestatem arbitratus est; quòd paullo incautiùs custodias in muro dispositas videbat. ⁴⁹ Suosque languidiùs in opere versari jussit; &, quid fieri vellet, ostendit. Legiones ⁵⁰ intra vineas in occulto expeditas cohortatus, ut aliquando pro tantis laboribus fructum victoriæ perciperent; iis, qui primi murum ⁵¹ ascendissent, præmia proposuit; militibusque signum dedit. Illi subito ex omnibus partibus evolaverunt, murumque celeriter complerunt.

HOSTES re novâ perterriti, muro turribusque dejecti, in foro ac **§. XXVII.** locis patentioribus cuneatim constiterunt; hòc animo, ut, si quâ ex parte obviam contra veniretur, acie instructâ depugnarent. Ubi neminem in æquum locum sese demittere, sed toto undique muro circumfundi viderunt; veriti ⁵² ne omnino spes omnis fugæ tolleretur, abjectis armis, ultimas oppidi partes continenti impetu petiverunt: Parsque ibi, quum angusto exitu portarum se ipsi premerent, à militibus; pars jam egressa portis, ab equitibus est interfecta: nec fuit quisquam, qui prædæ studeret. Sic & Genabensi cæde, & labore operis incitati; non ætate confectis, non mulieribus, non infantibus

⁴⁷ Natura & virium infirmitas] MSS Reg. & Vossii; natura &c. Græcus, τὸ φύσιον.

⁴⁸ Directisque] MSS Reg. & Vossii, erectisque. Edit. Rom. perfectisque. Græcus, συντελεισας.

⁴⁹ --- arbitratus est, quòd --- videbat. Suosque &c.] Verus Dionys. Vossii codex habet, [Suos quoque.] Nec dubitat vir doctissimus, quin ita legi debeat. At verò id ita demum ferri potest, si, mutatâ distinctione, tota hoc modo interpungatur sententia. [--- arbitratus est. Quòd paullo incautiùs custodias in muro dispositas videbat, suos quoque languidiùs in opere versari jussit; &c.]

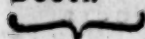
Quo modo & Græcus Interpres accepit.

⁵⁰ Intra vineas] Nonnulli Codices, [extra vineas.] Lautusque valdè est Hotomannus, qui id sine dubio rectum existimat, quia nimirum vineis contineri legiones non poterant. Quasi verò [intra vineas] non illud ipsum esset, quod censeret vir Doctissimus Cæsarem dicere debuisse, citra vel post vineas. Græc. ἐν τῇ περὶ μυχῶν αἰ.

⁵¹ Ascendissent,] Davisius, Gronovium secutus, scribit; descendissent.

⁵² Ne omnino spes omnis fugæ] Sic MS Reg. eleganter. Alii omittunt, οὐκ οὐκ.

Ante Cht.
LII.
V. C. Varr.
DCCII.

fantibus pepercerunt. Denique ex omni⁵³ eo numero, qui fuit circiter XL millium; vix DCCC, qui primo clamore audito se ex opido ejecerant, incolumes ad Vercingetorigem pervenerunt. Quos ille, multâ jam nocte, silentio sic ex fugâ excepit, (veritus ne qua in castris ex eorum concursu & misericordiâ vulgi seditio oriretur,) ut, procul in viâ dispositis familiaribus suis principibusque civitatum, disparandos deducendosque ad suos curaret, quæ cuique civitati pars castrorum ab initio obvenerat.

§. XXVIII.

Vercingetorix
est;
suos consola-
tur;

POSTERO die, concilio convocato, consolatus cohortatusque est; “ne se admodum animo demitterent, néve perturbarentur incommo-
„ commo: Non virtute,⁵⁴ neque in acie vicisse Romanos; sed
„ artificio quodam, & scientiâ oppugnationis; cujus rei fuerint ipsi
„ imperiti: Errare, siqui in bello omnes⁵⁵ secundos rerum proventus
„ expectent: Sibi nunquam placuisse Avaricum defendi; cujus rei
„ testes ipsos haberet: Sed factum imprudentiâ Biturigum, & ni-
„ miâ obsequentiâ reliquorum, uti hoc incommodum acciperetur
„ Id tamen se celeriter majoribus commodis sanaturum: Nam quæ
„ ab reliquis Gallis civitates dissentirent, has suâ diligentîâ adju-
„ cturum; atque unum concilium totius Galliæ effecturum; cujus
„ consensu ne orbis quidem terrarum possit obistere: Idque se pro-
„ pe jam effectum habere: Interea æquum esse, ab iis, communis
„ salutis causâ, impetrari, ut castra munire instituerent, quò facilius
„ hostium repentinos impetus sustinere possent.” Fuit hæc oratio
non ingrata Gallis; maximè, quòd ipse animo non defecerat, tanto
accepto incommodo; neque se in occultum abdiderat,⁵⁶ & conspe-
ctum multitudinis fugerat: Plùsque animo providere & præsentire
existimabatur, quòd, re integrâ, primò incendendum Avaricum, pos-
deferendum censuerat. Itaque, ut reliquorum Imperatorum res ad-
versæ auctoritatem minuunt; sic hujus ex contrario dignitas, incom-
modo accepto, in dies augebatur. Simul in spem veniebant, ejus
affirmatione, de reliquis adjungendis civitatibus. Primùmque eo tem-
pore Galli castra munire instituerunt; & sic sunt animo consterna-
ti homines⁵⁷ insueti laborum, ut omnia, quæ imperarentur, sibi
patienda existimarent.

§. XXIX.

Ad bellum
majoribus
copiis reno-
vandum se
accingit.

NEC minùs, quàm est pollicitus, Vercingetorix animo laborabat
ut reliquas civitates adjungeret; atque⁵⁸ earum principes donis pol-

⁵³ Eo] Deest in MSS. & Edit. Vett. Neque ad Sententiam opus est ut retineatur.

⁵⁴ Neque in acie] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii. Editi, [neque acie]; minùs rectè.

⁵⁵ Secundos rerum proventus] Sic MSS. & Edit. Rom. Quam lecti- onem, exemplis allatis, eruditè tu- etur Davissius. Alii habent, even- tus.

⁵⁶ Et conspectum] Sic MSS. & Edit. Vett. Recentiores, [neque conspectum.]

⁵⁷ Insueti laborum,] Sic MS Reg. MS Eliens. [insueti laboribus. Vulgg. [insueti laboris.]

⁵⁸ Earum principes donis &c.] MSS. [EAS (bonis, corruptè pro) domi- &c.] Atque fieri sanè potest, ut [earum principes] interpretamentum sit TS [eas.]

licitationibusque alliciebat. Huic rei idoneos homines deligebat; ^{Ante Cha.} 59 quorum quisque aut oratione subdolâ, aut amicitia, facillimè capi ^{L II.} posset. Qui Avarico expugnato refugerant, armandos vestiendosque ^{U. C. Varr.} curat. Simul, ut diminutæ copiae redintegrarentur, imperat certum ^{DCCII.} numerum militum civitatibus; quem, & quam ante diem, in castra adduci velit; Sagittariosque omnes, quorum erat permagnus in Gallia numerus, conquiri & ad se mitti jubet. His rebus celeriter id, quod Avarici deperierat, expletur. Interim Theutomatus Olloviconis filius, rex Nitiobrigum, cujus pater ab senatu nostro amicus erat appellatus; cum magno equitum suorum numero, & quos ex Aquitania conduxerat, ad eum pervenit.

CÆSAR Avarici complures dies commoratus, summamque ibi ^{§. XXX.} copiam frumenti & reliqui com meatu nactus; exercitum ex labore ^{Cæsar inter-} atque inopia refecit. Jam prope hieme confecta; quum ipso anni ^{stinas Adu-} tempore ad gerendum bellum vocaretur, & ad hostem proficisci ^{orum turbas} constituisset, five eum ex paludibus silvisque elicere, five obsidione ^{composcit.} premere posset: legati ad eum principes Æduorum veniunt, oratum, „ ut maximè necessario tempore civitati subveniat: Summo esse in „ periculo rem; quod, quum singuli magistratus antiquitus creari, „ atque regiam potestatem annum obtinere consueissent; duo magi- „ stratum gerant; & se uterque eorum legibus creatum esse dicat: „ Horum esse alterum Convictolitanem, florentem & illustrem ado- „ lescentem; alterum Cotum, antiquissimâ familiâ natum, atque „ ipsum hominem summæ potentiae & magnæ cognationis, cujus „ frater Vedeliacus proximo anno eundem magistratum gesserit: „ Civitatem omnem esse in armis; divisum senatum; divisum popu- „ lum, in suas cujusque eorum clientelas: Quod si diutius alatur „ controversia; fore, uti ⁶⁰ pars cum parte civitatis confligat: Idne „ accadat, positum in ejus diligentia atque auctoritate.

CÆSAR, etsi à bello atque hoste discedere, ^{§. XXXL} 61 detrimentosum esse existimabat; tamen non ignorans, quanta ex dissensionibus incommoda oriri consueissent; ne tanta & tam conjuncta populo R. civitas, quam ipse semper aluisset omnibusque rebus ornasset, ad vim atque ad arma descenderet; atque ea pars, quæ minùs sibi confideret, auxilia à Vercingetorige accerferet; huic rei prævertendum existimavit. Et quod, legibus Æduorum, iis, qui summum magistratum obtine-
rent,

59 Quorum quisque aut oratione subdolâ, aut amicitia, facillimè capi posset.] Hoc est; quorum aut oratione subdolâ, aut amicitia, facillimè quisque capi posset. Recens editi, Scaligeri errorem (typographicum, ut opinor,) optimâ fide secuti, habent, [ET oratione subdolâ:] Sensus prorsus nullo. In MSS plerisque deest, capi. Tumque sensus erit;

[Quorum quisque, aut oratione subdolâ, aut amicitia plurimum posset.] Sed præstat prior Lectio.

60 Pars cum parte civitatis] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii. Editi, pars cum civitatis parte; ordine verborum longè minùs concinno.

61 Detrimentosum] MS Reg. detrimento suo.

Ante Chr.

111.

U. C. Varr.

DCCII.

}

rent, excedere ex finibus non liceret; ne quid ⁶² de jure aut legibus eorum diminuisse videretur, ipse in Æduos proficisci statuit; senatūque omnem, & quos inter controversia esset, Decetiam ad se evocavit. Quum propè omnis civitas eò convenisset; docereturque, paucis clām vocatis, alio loco, alio tempore, atque oportuerit, ⁶³ fratrem à fratre renunciatum; quum leges, duos ex unâ familiâ, vivo utroque, non solum magistratus creari vetarent, sed etiam in senatu esse prohiberent: Cotum, magistratum deponere coëgit: Conviſtolitanem, qui per sacerdotes, more civitatis, ⁶⁴ intermissis magistratibus, esset creatus, potestatem obtinere jussit.

§. XXXII.

Deinde ad
Gergoviam
Arverno-
rum, exerci-
tum ducit;

Hôc decreto interposito; cohortatus Æduos, ut controversiarum ac dissensionum obliviscerentur; atque, omiſſis ⁶⁵ omnibus rebus, huic bello servirent; eaque, quæ meruissent, præmia, ab se, devictâ Galliâ, exspectarent; equitatūque omnem, & peditum millia x sibi celeriter mitterent, quæ in præſidiis rei frumentariæ causâ dispo- neret: exercitum in duas partes divisit. iv legiones in Senones Parisiōsque, Labieno ducendas dedit: vi ipse in Arvernos, ad oppidum Gergoviam secundum flumen Elaver duxit. Equitatus partem illi attribuit; partem sibi reliquit. Quâ re cognitâ; Vercingetorix, omnibus interruptis ejus fluminis pontibus, ⁶⁶ ab alterâ parte fluminis iter facere cœpit.

§. XXXIII.

Et flumen
Elaver astu
trajicit.

QUUM ⁶⁷ uterque utrique esset exercitus in conspectu, ferèque è regione castris castra poneret; dispositis exploratoribus, necubi effecto ponte Romani copias transducerent; erat in magnis Cæsari difficultatibus res, ne majorem æstatis partem flumine impediretur; quod non ferè ante autumnum Elaver vado transiri soleat. Itaque, ne id accideret; silvestri loco castris positus, è regione unius eorum pontium, quos Vercingetorix rescindendos curaverat; postero die cum ii legionibus in occulto restitit: reliquas copias cum omnibus impedimentis, ut consueverat, misit; ⁶⁸ demptis quartis quibusque cohortibus,

⁶² De jure aut legibus] MSS Reg. & Eliens. de jure aut de legibus.

⁶³ Fratrem à fratre] MSS Reg. & Vossii, fratrem & fratrem.

⁶⁴ Intermissis magistratibus.] Cum doctissimo Daviſo existimo legendum, [introromissis magistratibus.] Græcus, ἀποσπέντων τῶν ἀρχόντων. MS. Vossii habet, inter magistratus. Nisi forte illud, intermissis magistratibus, ita accipi queat, ut dicatur scilicet, quo tempore vacaret magistratus.

⁶⁵ Omnibus rebus.] MSS plerique, [omnibus his rebus:] Græcus, πάντα τὰλλα, omnibus aliis rebus.

⁶⁶ Ab alterâ parte fluminis] Sic MSS. & Editt. Vett. Græcus item, ἀποταμῆς. Quod habet Scaliger & recentiores, [ab alterâ Elaveris parte:] id equidem, cum Daviſo, glossema esse crediderim.

⁶⁷ Uterque utrique esset exercitus in conspectu,] MSS plurimi, uterque utrinque exisset &c. Sed vera est vulgata Lectio. Quam & Græcus secutus est, ἀλλήλοις καταφανῶν ὕπτων.

⁶⁸ Demptis quartis quibusque] MSS. & Editt. Vett. demptis quibusdam. Græcus item, τινὰς σπείρας καταχῶν.

ut numerus legionum constare videretur. ⁶⁹ His quàm possent longissime progredi iussis; quum jam ex diei tempore conjecturam caperet, in castra perventum; iisdem sublicis, quarum pars inferior integra remanebat, pontem reficere coepit. Celeriter effecto opere, legionibusque ⁷⁰ transductis, & loco castris idoneo delecto; reliquas copias revocavit. Vercingetorix, re cognita; ne contra suam voluntatem dimicare cogeretur; magnis itineribus antecessit.

CÆSAR ex eo loco quintis castris Gergoviam pervenit: equestrique prælio eo die levi facto; perspecto urbis situ, quæ posita in altissimo monte omnes aditus difficiles habebat; de expugnatione desperavit: de obsessione non prius agendum constituit, quàm rem frumentariam expedisset. At Vercingetorix, castris ⁷¹ prope oppidum in monte positus; mediocribus circum se intervallis, separatim singularum civitatum copias collocaverat. Atque omnibus ejus jugi collibus occupatis, quæ despici poterat; horribilem speciem præbebat. Principesque earum civitatum, quos sibi ad consilium capiendum delegerat, primâ luce ad se quotidie convenire jubebat; seu quid communicandum, seu quid administrandum videretur. Neque ullum ferè diem intermittebat, quin, equestri prælio, interjectis sagittariis, quid in quoque esset animi ac virtutis suorum, periclitaretur. Erat e regione oppidi collis sub ipsis radicibus montis egregiè munitus, atque ex omni parte circumcisus; (quem si tenerent nostri, & ⁷² aquæ magnâ parte, & pabulatione liberâ, ⁷³ prohibitori hostes videbantur:) sed is locus ⁷⁴ præsidio ab iis non nimis firmo tenebatur. Tum silentio noctis,

§. XXXIV.

Collémque
munitum,
prope urbem,
in conspectu
Vercingetori-
gis, noctu oc-
cupat.

M

noctis,

⁶⁹ His] Reliquis videlicet copiis.

⁷⁰ Transductis] Excidit hoc vocabulum ex plerisque MSS. Græcus autem habet, διασπασεν.

⁷¹ Prope oppidum] Codices nonnulli, pro oppido. Quæ Lectio ferri quoque potest.

⁷² Aquæ magnâ parte, & pabulatione] Pro usitatâ Cæsaris loquendi ratione, crediderim legendum, [AQUA magnam partem (vel magnâ parte) & pabulatione.] Sed sine Codicum auctoritate, nihil muto.

⁷³ Prohibitori hostes videbantur:] MS Reg. [prohiberi hostes videbantur:] hoc est, videbatur fore ut prohiberentur. Atque hanc ut veram esse Lectionem existimem, faciunt similes istæ locutiones, suprâ, lib. 4. §. 19. lib. 5. §. 43. lib. 6. §. 9. & infrâ lib. 8. §. 43.

⁷⁴ Præsidio ab iis non nimis firmo

tenebatur. Tum silentio &c.] Urfinus & Ciacconius legunt, [præsidio ab iis nimis firmo:] MSS Reg. Eliens. & Vossii, habent, [præsidio ab iis non minùs firmo:] Idémque Codices, [Tamen silentio, &c.] Græcus vertit, ὁλιγάρως φρουρούμενον. Utra sit verior Lectio, non satis constat: Illud solummodo notandum; quod edidit Scaliger & recentiores, [non nimis firmo, &, Tamen silentio &c.] nullo modo coherere posse. Aut igitur hoc modo legenda est tota sententia: Erat ---- collis ---- egregiè munitus ----; quem si tenerent nostri, & aqua magnâ parte [aquâ magnam partem,] & pabulatione liberâ prohibitori hostes videbantur: Sed is locus [egregiè munitus,] præsidio ab iis NON NIMIS firmo tenebatur. TUM silentio noctis, Cæsar &c. Aut isto demum modo: Erat ---- collis ---- egregiè munitus ----; quem si tenerent nostri,

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

§. XXXV.

Interea Ædui à Romanis deficere insinuant.

noctis, Cæsar ex castris egressus; prius quàm ⁷⁵ subsidium ex oppido venire posset, dejecto præsidio, potitus loco, duas ibi legiones collocavit; fossamque duplicem duodenum pedum à majoribus castris ad minora perduxit; ut tutò ab repentino hostium incurfu, etiam singuli commeari possent.

DUM hæc ad Gergoviam geruntur; Convictolitanis Æduus, cui magistratum adjudicatum à Cæsare demonstravimus, sollicitatus ab Arvernibus pecuniâ, cum quibusdam adolescentibus colloquitur: quorum erat princeps Litavicus, atque ejus fratres, amplissimâ familiâ nati adolescentes. Cum iis ⁷⁶ præmium communicat; hortaturque eos, “ ut se liberos, & imperio natos, meminerint: Unam esse Æ., duorum civitatem, quæ certissimam Galliæ victoriam distineat; Ejus auctoritate reliquas contineri; quâ transductâ, locum confisiendi Romanis in Galliâ non fore: Esse nonnullo se Cæsaris beneficio affectum; sic tamen, ut justissimam apud eum causam obtinuerit; sed plus communi libertati tribuere. Cur enim potius Ædui de suo jure & de legibus ad Cæsarem ⁷⁷ disceptatorem, quàm Romani ad Æduos, veniant?” Celeriter adolescentibus & ⁷⁸ oratione magistratûs & ⁷⁹ præmio deductis, quum se vel principes ejus consilii fore profiterentur, ratio perficiendi quærebatur; quòd civitatem temere ad suscipiendum bellum adduci posse non confidebant. Placuit, ut Litavicus decem illis millibus, quæ Cæsari ad bellum mitterentur, præficeretur; atque ea ducenda curaret; fratresque ejus ad Cæsarem præcurrerent: reliqua, quâ ratione agi placeat, constituunt.

§. XXXVI.

LITAVICUS, accepto exercitu; quum millia passuum circiter xxx ab Gergoviâ abesset, convocatis subito militibus, lacrimans; Quò proficiscimur,” inquit, “ milites? Omnis noster equitatus, ⁸⁰ nobilitas omnis interiit. Principes civitatis Eporedorix & Vir-

dumarus,

nostri, & aqua magnâ parte & pabulatione liberâ prohibentur hostes videbantur: Sed is locus [à nostris appetendus,] præsidio ab iis NIMIS firmo [vel non minus firmo] tenebatur. TAMEN [viz: non obstante firmo isto præsidio,] silentio noctis, Cæsar &c: Eligat Lector eruditus.

⁷⁵ Subsidium ----- venire] MSS. subsidio ----- venire. Quod & elegantius.

⁷⁶ Præmium communicat] In nonnullis Codicibus, [primum communicat.] Utraque Lectio ferri potest. Id solummodo notandum: si infra ad Annot. 79, (ubi iterum variant Codices,) legatur, præmio deductis; tum & hic legendum, PRÆMIUM communicat: Sin ibi lega-

tur, præmii spe ductis, (quomodo Græcus vertit, χρημάτων ἐλπίδι,) tum hic legendum, PRIMUM communicat, (ut habet idem Interpres, ἐκείνοις πρῶτοις ἀναγκασθέντες.) Eligat iterum Lector eruditus.

⁷⁷ Disceptatorem] Sic MSS Reg. & Vossii. Al. disceptaturi.

⁷⁸ Oratione] Sic MSS Reg. E. lient. & Vossii. Græcus item, δυνυσία. Scaliger & recentiores perperam, ratione.

⁷⁹ Præmio deductis] Faërnus adductis. Sed vide supra Annot. 76.

⁸⁰ Nobilitas omnis] Codex Ciacconii, & MS Reg. habent, [nobilitas nostra omnis.] Græcus item, πάντες δ' οἱ τῆς ἡμετέρας πόλεως εὐγενεῖς.

„dumarus infimulati proditiōis ab Romanis; indiētā causā, inter- Ante Chr.
 „fecti sunt. Hæc ab iis cognoscite, qui ex ipsâ cæde fugerunt; LII.
 „Nam ego, fratribus atque omnibus propinquis meis interfectis, U. C. Varr.
 „dolore prohibeor, quæ gesta sunt, pronunciare.” Producentur ii, DCCII.
 „quos ille edocuerat quæ dici vellet: atque eadem, quæ Litavicus pro-
 „nunciaverat, multitudini exponunt: “Multos equites Æduorum in-
 „terfectos, quòd collocuti cum Arvernīs dicerentur; Ipsos se inter
 „multitudinem militum occultasse, atque ex mediâ cæde profugif-
 „se.” Conclamant Ædúi; & Litavicum obsecrant, ut sibi consu-
 „lat. “Quasi verò,” inquit ille, “consilii sit res; ac non necesse
 „sit nobis Gergoviam ⁸¹ contendere, & cum Arvernīs nosmet con-
 „jungere. An dubitamus, quin, nefario facinore admissō, Roma-
 „ni jam ad nos interficiendos concurrant? Proinde, si quid in no-
 „bis animi est, persequamur eorum mortem, qui indignissimè inter-
 „ierunt; atque hos latrones interficiamus.” Ostendit cives Roma-
 „nos, qui ejus præsidii fiducia unâ erant. Continuo magnum nume-
 „rum frumenti commeatûsque diripit; Ipsos crudeliter excruciatos in-
 „terficit: Nuncios totâ civitate Æduorum dimittit: Eodem menda-
 „cio, de cæde equitum & principum, permovet: Hortatur, ut simili
 „ratione, atque ipse fecerit, suas injurias persequantur.

EPOREDORIX Æduus, summo loco natus adolescens, & sum- §.XXXVII.
 mæ domi potentiæ; & unâ Virдумarus, pari ætate & gratiâ, sed ge-
 nere dispari; quem Cæsar sibi ab Divitiaco transditum, ex humili
 loco ad summam dignitatem perduxerat; in equitum numero conve-
 nerant, nominatim ab eo evocati. His erat inter se de principatu
 contentio; &, in illâ magistratuum controversiâ, alter pro Convi-
 ctolitane, alter pro Coto summis opibus pugnaverant. Ex iis Epore-
 dorix, cognito Litavici consilio, mediâ ferè nocte rem ad Cæsarem
 defert; orat, “ne patiat̃ur civitatem, pravis adolescentium consiliis,
 “ab amicitia populi Romani deficere: quod futurum provideat, si
 “se tot hominum millia cum hostibus conjunxerint; quorum salu-
 „tem neque propinqui negligere, neque civitas levi momento æsti-
 „mare posset.

MAGNA affectus sollicitudine hōc nuncio Cæsar, quòd semper §.XXXVIII.
 Æduorum civitati præcipuè indulserat; nullâ interpositâ dubitatione, Cæsaris au-
 legiones expeditas IV, equitatûmque omnem ex castris educit. Nec tem pruden-
 fuit spatium tali tempore ad contrahenda castra; quòd res in celeri- tia & celeri-
 tate posita esse videbatur. C. Fabium legatum, cum legionibus II, tate, quo-
 castris præsidio relinquit. Fratres Litavici, quum comprehendi jus- dammodo
 sisset, paullò antè reperit ad hostes profugisse. Adhortatus milites, pacantur.
 „ne, necessario tempore, itineris labore permoveantur;” cupidissi-
 mis omnibus, progressus millia passuum xxv, agmen Æduorum con-
 spicatus, immisso equitatu iter eorum moratur atque impedit: inter-
 dicítque omnibus, ne quemquam interficiant. Eporedorigem &

M 2

Vir-

81. Contenders,] MS Reg. considero.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

§. XXXIX.

Virdumarum, quos illi interfectos existimabant, inter equites versari suosque appellare jubet. Iis cognitis, & Litavici fraude perspectâ; Ædúi manus tendere, ⁸² deditionem significare, &, projectis armis, mortem deprecari incipiunt. Litavicus, cum suis clientibus, quibus nefas more Gallorum est, etiam in extremâ fortunâ, deserere patronos; Gergoviam profugit.

CÆSAR, nunciis ad civitatem Æduorum missis, qui suo beneficio conservatos docerent, quos jure belli interficere potuisset; tribusque horis noctis exercitui ad quietem datis; castra ad Gergoviam movit. Medio ferè itinere, equites a Fabio missi, ⁸³ quanto res in periculo esset, exponunt: "Summis copiis castra oppugnata" demonstrant, "quum crebrò integri defessis succederent, nostrosque al-
 ,, fiduo labore defatigarent; quibus, propter magnitudinem castro-
 ,, rum, perpetuò esset ⁸⁴ iisdem in vallo permanendum: Multitudine
 ,, sagittarum atque omnis generis telorum, multos vulneratos: Ad
 ,, hæc sustinenda, magno usui fuisse tormenta: Fabium, discessu eo-
 ,, rum, duabus relictis portis, obstruere cæteras; pluteosque vallo
 ,, addere, & se in posterum diem similem ad casum parare." Iis rebus cognitis Cæsar, summo studio militum, ante ortum solis in castra pervenit.

: XL.

DUM hæc ad Gergoviam geruntur; Ædúi, primis nunciis à Litavico acceptis, nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt. Impellit alios avaritia, alios iracundia & temeritas; quæ maximè illi hominum generi ⁸⁵ est innata, ut levem auditionem habeat pro re compertâ. Bona civium Romanorum diripiunt; cædes faciunt; in servitutem abstrahunt. Adjuvat rem proclinatam Convictolitanis, plebèmq; ad furorem impellit; ut, facinore admissio, ad sanitatem reverti pudeat. M. Aristium tribunum militum, iter ad legionem facientem, fide datâ, ex oppido Cabillono educunt: idem facere cogunt eos, qui negotiandi causâ ibi constiterant: Hos continuò in itinere adorti, omnibus impedimentis exuunt; repugnantes, diem noctemque obsident: multis utrimque interfectis, majorem multitudinem ad arma concitant. Interim nuncio allato, "omnes eorum
 ,, milites in potestate Cæsaris teneri; concurrunt ad Aristium: Nihil publico factum consilio demonstrant: Quæstionem de bonis direptis decernunt. Litavici fratrumque bona publicant: Legatos ad Cæsarem,

⁸² *Deditionem*] Sic MSS. elegantius. Editi, & *deditionem*.

⁸³ *Quanto res in periculo esset*] Sic ex MS Regio restitui. Quod in Editis est [*fuert*,] minùs hic convenit. Non enim id nunciant equites, quanto res in periculo *fuert*, sed quanto in periculo tum temporis *esset*.

⁸⁴ *Iisdem in vallo permanendum*.] Cum integri nimis nulli essent,

qui defessis succederent. Quod non intellexerunt, qui reposuerunt, [*eodem in vallo*]; Ut rectè annotavit Hotomannus.

⁸⁵ ---- *Est innata, ut levem auditionem habeat pro re compertâ*.] In MSS. scriptum est, *habent*. Unde distinguendum existimo; [*est innata: Ut levem auditionem habent pro re compertâ*.] Sic Græcus, *ἐμπόρται· πᾶσι· τὰ· πρὸς· τὸν·*

Cæsarem, suū purgandi gratiā, mittunt. Hæc faciunt, recuperando-
rum suorum causā. Sed, contaminati facinore; & capti compendio
ex direptis bonis, quòd ea res ad multos pertinebat; & timore pœnæ
exterriti; consilia clam de bello inire incipiunt, civitatésque reliquas
legationibus sollicitant. Quæ tametsi Cæsar intelligebat; tamen,
quā mitissimè potest, legatos appellat: "Nihil se, propter inscien-
tiam levitatémque vulgi, gravius de civitate judicare; neque de suā
in Æduos benevolentiam diminuere." Ipse majorem Galliæ motum
expectans, ne ab omnibus civitatibus circumfisteretur, consilia in-
ibat, quemadmodum à Gergoviā discederet, ac rursus ⁸⁶ omnem ex-
ercitum contraheret; ne profectio nata à timore defectionis, similis
fugæ videretur.

HÆC cogitanti, accidere visa est facultas rei bene gerendæ. Nam
quum minora in castra, operis perspiciendi causā, venisset; animad-
vertit collem, qui ab hostibus tenebatur, nudatum hominibus; qui,
superioribus diebus, vix præ multitudine cerni poterat. Admiratus,
quærit ex perfugis causam; quorum magnus ad eum quotidie nume-
rus confluebat. Constabat inter omnes, quod jam ipse Cæsar per
exploratores cognoverat; dorsum esse ejus jugi prope æquum; ⁸⁷ sed
hæc silvestre & angustum, quæ esset aditus ad alteram partem oppi-
di: Vehementer huic illos loco timere: nec jam aliter sentire, uno
colle ab Romanis occupato, si alterum amisissent, quin penè circum-
vallati atque omni exitu & pabulatione interclusi viderentur: Ad hunc
muniendum locum omnes à Vercingetorige evocatos.

HAC re cognitā, Cæsar mittit complures equitum turmas eò de
mediā nocte: iis imperat, ut paullò tumultuosius omnibus in locis per-
vagantur. Primā luce magnum numerum impedimentorum ex ca-
stris mulorūque produci, ⁸⁸ deque iis stramenta detrahi; milionés-
que cum cassidibus, equitum specie ac simulatione, collibus circumvehi
jubet: His paucos addit equites, qui latius, ostentationis causā, va-
garentur:

M 3

garentur:

⁸⁶ Omnem exercitum contraheret:] Meritò hic reprehendit Davisi-
us Horomannum; qui, ex eo quod
suprà dixerat Cæsar. §. 38, & hic
quoque de contrahendis CASTRIS
nescio quid somniavit; cum de om-
nibus C O P I I S in unum colligendis
manifestò hic loquatur Auctor.

⁸⁷ Sed hæc silvestre & angustum,
quæ esset aditus:] Ita ingeniosè res-
tituit Davisius ex MS Eliensi; qui
habet, [sed hoc silvestre, &c.] Scali-
ger, quem secuti sunt recentiores,
edidit, [sed silvestre & angustum:]
Quæ Lectio non ex Codicibus, sed
ex ingenio est. In MSS. ferè est,
[sed hunc silvestrem & angustum, quæ

esset aditus:] Quod manifestò cor-
ruptum est, cum [hunc silvestrem &c.]
referri non possit ad [dorsum] quod
præcessit. MS Reg. habet, [sed hunc
silvestrem & angustum, qui esset adi-
tus.] Quæ quidem Lectio ferri pos-
set; sed hunc [aditum scilicet] sil-
vestrem &c. Simplicior tamen est
Davisi emendatio.

⁸⁸ Deque iis stramenta detrahi:]
Codex Ursini (desunt enim hæc in
aliis MSS.) habet [neque iis:] unde
Scaliger edidit, *equæ iis*. Ciacconius
& Dionys. Vossius scribunt, *atque*
iis. Davisius, quod propius abest à
MS, ingeniosissimè reponit; *deque*
iis --- detrahi.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

§. XLI.
Cæsar prope
Gergoviam,
trinis hosti-
um castris
strategemate
positur.

§. XLII.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

garentur : Longo circuitu easdem omnes jubet petere regiones. Hæc procul ex oppido videbantur ; ut erat à Gergoviâ despectus in castra : Neque tanto spatio, certi quid esset, explorari poterat. Legionem unam eodem jugo mittit, & paullum progressam inferiore loco constituit, silvisque occultat. Augetur Gallis suspicio ; atque omnes illò⁸⁹ munitionum copiarum transducuntur. Vacua castra hostium Cæsar conspiciatus ; testis insignibus suorum, occultatisque signis militaribus, raros milites, ne ex oppido animadverterentur, ex majoribus castris in minora transducit : legatisque, quos singulis legionibus præfecerat, quid fieri velit, ostendit : In primis monet, ut contineant milites, ne studio pugnandi aut spe prædæ longius progrediantur : Quid iniquitas loci habeat incommodi, proponit : Hoc, unâ celeritate posse vitari : Occasionis esse rem, non prælii. His rebus expositis, signum dat, & ab dextrâ parte alio adscensu eodem tempore Æduos mittit.

§. XLIII.

OPPIDI murus ab planitie atque initio adscensûs, rectâ regione, si nullus anfractus intercederet, MCC passus aberat. Quidquid huic circuitûs ad molliendum clivum accesserat, id spatium itineris augebat. A medio ferè colle in longitudine, ut natura montis ferebat, ex grandibus saxis vi pedum murum, qui nostrorum impetum tardaret, præduxerant Galli ; atque, inferiore omni spatio vacuo relicto, superiorem partem collis, usque ad murum oppidi, 90 densissimis castris compleverant. Milites, signo dato, celeriter ad munitionem perveniunt ; eamque transgressi, trinis castris potiuntur. Ac tanta fuit in capiendis castris celeritas, ut Theutomatus rex Nitiobrigum subitò in tabernaculo oppressus, ut meridie conquieverat, superiore corporis parte nudatâ, vulnerato equo, vix se ex manibus prædantium militum eriperet.

§. XLIV.

Romani, oppidum avidius invadentes, magnâ cum clade repelluntur.

CONSECUTUS id quod animo proposuerat Cæsar, receptui cani jussit ; legionisque decimæ, 91 quâcum erat concionatus, signa constitere. 92 At reliquarum milites legionum, non exaudito tubæ sono, quòd satis magna vallis intercedebat ; tamen à tribunis militum, legatisque, ut erat à Cæsare præceptum, retinebantur. Sed elati spe celeris victoriæ, & hostium fugâ, superiorumque temporum secundis præliis ;

⁸⁹ Munitionum] Codex D. Vossii ; ad munitionem. Quæ Lectio quoque non mala est.

⁹⁰ Densissimis castris.] Conjicit Davissius scribendum, tribus densissimis castris, propter id quod sequitur, trinis castris. Græcus habet, πολλοῖς στραπέδοις. Et fortè trina castra, tam exiguo in spatio posita, poterant, sine notâ numerali, rectè densissima castra appellari.

⁹¹ Quâcum erat concionatus.] Codices nonnulli, quâ cum erat concionatus.

tatus. Quam Lectiōnem amplectuntur quidam Viri Docti, quia Cæsar alibi, non cum militibus, sed apud milites concionari, semper dicat.

⁹² At] Attentiùs perpendenti, apparebit istud [AT] minùs apto hic loco esse positum. [Signa constitere: At — retinebantur.] Quare ex MS Reg. scribendum existimo, Ac. Quancquam & illud [At,] si referatur ad [non exaudito tubæ sono,] ferri quoque posse videtur.

præliis; nihil adeò arduum sibi existimabant, quod non virtute consequi possent. Neque priùs finem sequendi fecerunt, quàm muro oppidi portisque 93 appropinquârunt. Tum verò ex omnibus urbis partibus orto clamore; qui longiùs aberant, repentino tumultu perterriti, quum hostes intra portas esse existimarent, sese ex oppido eiecerunt. Matres-familiâs, de muro vestem argentumque jactabant; & pectore nudo prominentes, passis manibus obtestabantur Romanos, ut sibi parcerent; neu, sicut Avarici fecissent, ne mulieribus quidem atque infantibus abstinerent. Nonnullæ de muris per manus demissæ, sese militibus transdebant. L. Fabius centurio legionis VIII, quem inter suos ea die dixisse constabat, "excitari se Avaricensibus præmiis; neque commissurum, ut priùs quisquam murum adscenderet;" tres suos nactus manipulares, atque ab iis sublevatus, murum adscendit: eos ipse rursus singulos exceptans, in murum extulit.

Ante Chr.
111.
U. C. Varr.
DCCLII.

INTERIM ii, qui ad alteram partem oppidi, ut suprà demonstravimus, munitionis causâ convenerant; primo exaudito clamore; inde etiam crebris nunciis incitati, oppidum ab Romanis teneri; præmissis equitibus, magno concursu eò contenderunt. Eorum ut quisque primus venerat, sub muro consistebat, suorumque pugnantium numerum augebat. Quorum quum magna multitudo convenisset; matres-familiâs, quæ paullò antè Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari, & more Gallico passum capillum ostentare, liberosque 94 in conspectu proferre, cœperunt. Erat Romanis nec loco, nec numero, æqua contentio: Simul, & cursu & spatio pugnae defatigati, non facilè recentes atque integros sustinebant.

§. XLV.

CÆSAR, quum iniquo loco pugnari, hostiùmque augeri copias videret; præmetuens suis, ad T. Sextium legatum, quem minoribus castris præsidio reliquerat, mittit; ut cohortes ex castris celeriter educeret, & sub infimo colle ab dextro latere hostium constitueret: ut, si nostros depulso loco vidisset; quò minùs liberè hostes insequerentur, terreret. Ipse paullum ex eo loco cum legione progressus, ubi constiterat; eventum pugnae expectabat.

§. XLVI.

QUUM acerrimè cominus pugnaretur: hostes, loco & numero; nostri, virtute confiderent: subito sunt Ædui visi, ab latere nostris aperto; quos Cæsar ab dextrâ parte alio adscensu, manûs distindæ causâ, miserat. Ii, similitudine armorum, vehementer nostros perterruerunt: ac, tamet si dextris humeris exertis animadvertabantur, quod insigne pacatis esse consueverat; tamen id ipsum suū fallendi causâ, milites ab hostibus factum existimabant. Eodem tempore L. Fabius centurio, quique unà murum adscenderant; circumventi atque interfecti, 95 de muro præcipitabantur. M. Petreius ejus-

§. XLVII.

M 4

dem

93 Appropinquârunt] MS Reg. appropinquarent. Quod idem est.

94 In conspectu] Sic MS Reg. Al. in conspectum. Vide suprà ad

Lib. 4. §. 9.

95 De muro] In MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. deest præpositio.

Ante Chr.
111.
U. C. Varr.
DCCII.

dem legionis centurio, quum portas excindere conatus esset; à multitudine oppressus, ac ⁹⁶ sibi desperans, multis jam vulneribus acceptis; manipularibus suis, qui illum secuti erant, "Quoniam," inquit, "me unà vobiscum servare non possum, vestra ⁹⁷ quidem certè salutem prospiciam, quos, cupiditate gloriæ adductus, in periculum deduxi. Vos, datâ facultate, vobis consulite:" Simul irrupit in medios hostes; duobusque interfectis, reliquos à portâ paullum submovit. Conantibus auxiliari suis, "Frustra," inquit, "meæ vitæ subvenire conamini, quem jam sanguis virisque deficiunt. Proinde inde hinc abite, dum est facultas; vosque ad legionem recipite." Ita pugnans, post paullum concidit, ac suis salutem fuit.

§. XLVIII.

NOSTRI quum undique premerentur, XLVI centurionibus amissis, dejecti sunt loco: Sed intolerantius Gallos insequentes, legio x tardavit; quæ pro subsidio paullò æquiore loco constiterat. Hanc rursus XIII legionis cohortes exceperunt; quæ ex castris minoribuseductæ, cum T. Sextio legato ceperant locum superiorem. Legiones, ubi primùm planitiem attigerunt, infestis contra hostes signis constiterunt. Vercingetorix ab radicibus collis suos intra munitiones reduxit. Eo die, milites sunt paullò minùs DCC desiderati.

§. XLIX.

Cæsar temeritatem militum reprehendit.

POSTERO die Cæsar, concione advocatâ, temeritatem cupiditatemque militum reprehendit; "quod sibi ipsi judicavissent, quò procedendum, aut quid agendum videretur; neque, signo recipiendi dato, constitissent; neque à tribunis militum legatisque retineri potuissent:" ⁹⁸ Exposito, "quid iniquitas loci posset; quid ipse ad Avaricum sensisset, quum, sine duce & sine equitatu deprehensis hostibus, exploratam victoriam dimisisset, ne parvum modò detrimentum in contentione propter iniquitatem loci acciperet. Quantopere eorum animi magnitudinem admiraretur, quos non castrorum munitiones, non altitudo montis, non murus oppidi tardare potuisset; tantopere licentiam arrogantiamque reprehendere, quod plus se, quàm Imperatorem, de victoriâ atque exitu rerum sentire existimarent: ⁹⁹ Non minùs se in milite modestiam & continentiam, quàm virtutem atque animi magnitudinem desiderare.

§. L.

In Aduos
castra movet.

HAC habitâ concione: & ad extremum confirmatis militibus; ne ob hanc causam animo permoverentur; neu, quod iniquitas loci attulisset, id virtuti hostium tribuerent: eadem de professione cogitans,

⁹⁶ Sibi] lidem Codices habent sui.

⁹⁷ Quidem certè salutem] MSS. Reg.

& Vossii, quidem vita. MS Eliens. quidem certè vita.]

⁹⁸ Exposito,] Ita edidit Davisius ex Codice Andino. Al. Exposuit. Græcus, ἰδὲ δὲ καὶ.

⁹⁹ Non minùs] Sic MS Reg. Al. Nec minùs.

I Ad extremum confirmatis] Sic MS Reg. Vulgg. [ad extremum oratione confirmatis.] MSS Eliens. & Vossii, [ad extremam orationem confirmatis.]

cogitans, quæ antè senserat ; legiones ex castris eduxit : aciémque idoneo loco constituit. Quum Vercingetorix nihilo magis in æquum locum descenderet ; levi factò equestri proelio, atque eo secundo, in castra exercitum reduxit. Quum hoc idem postero die fecisset : satis ad Gallicam ostentationem minuendam, militumque animos confirmandos, factum existimans ; in Æduos movit castra. Ne tum quidem insecutis hostibus ; III die ad flumen Elaver pontem refecit, atque exercitum transduxit.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

IBI à Virдумaro atque Eporedorige Æduis appellatus, discit, §. LI.
 “ cum omni equitatu Litavicum ad sollicitandos Æduos profectum ;
 „ opus esse & ipsos antecedere, ad confirmandam civitatem.” Et si
 multis jam rebus perfidiam Æduorum Cæsar perspectam habebat,
 atque horum discessu admaturari defectionem civitatis existimabat ;
 tamen retinendos eos non censuit ; ne aut inferre injuriam videretur,
 aut dare timoris aliquam suspicionem. Discedentibus his, breviter sua in Æduos merita exposuit : ” quos & quàm humiles accep-
 „ pisset, compulsos in oppida, multatos agris, omnibus ereptis² co-
 „ piis, imposito stipendio, obsidibus summâ cum contumeliâ extor-
 „ tis ; quam in fortunam, quàmque in amplitudinem deduxisset ; ut
 „ non solum in pristinum statum redissent, sed omnium temporum
 „ dignitatem & gratiam antecessisse viderentur.” His datis manda-
 tis, eos ab se dimisit.

NOVIODUNUM erat oppidum Æduorum, ad ripas Ligeris opportuno loco positum. Huc Cæsar omnes obsides Galliæ, frumentum, pecuniam publicam, suorum atque exercitus impedimentorum magnam partem contulerat : huc magnum numerum equorum, hujus belli causâ, in Italiâ atque Hispaniâ coemptorum, miserat. Eò quum Eporedorix Virдумarúsque venissent, & de statu civitatis cognovissent ; “ Litavicum Bibracte ab Æduis receptum, quod est oppidum apud eos maximæ auctoritatis ; Convictolitanem magistratum, magnamque partem senatûs, ad eum convenisse ; legatos ad Vercingetorigem de pace & amicitia conciliandâ publicè missos : ” non prætermittendum tantum commodum existimaverunt. Itaque, interfectis Novioduni custodibus, quique eò negotiandi & aut itineris causâ convenerant ; pecuniam atque equos inter se partiti sunt. Obsides civitatum, Bibracte ad magistratum deducendos curaverunt. Oppidum, quod ab se teneri non posse judicabant ; ne cui esset usui Romanis, incenderunt. Frumenti quod subito potuerunt, navibus avexerunt ; reliquum, flumine atque incendio corruerunt. Ipsi ex finitimis regionibus copias cogere ; præsidia custodiâsque ad ripas Ligeris disponere ; equitatumque omnibus locis, injiciendi

§. LII.

Noviodunum

à perfidis

Æduis oc-

cupatum in-

cenditur.

² Copiis.] Codd. nonnulli, so-
 cii.

³ Aut itineris] Deest in multis

Codicibus, quos citat Davissius ;
 item in MSS Reg. & Vossii.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

S. LIII.

injiciendi timoris causâ, ostentare cœperunt; ⁴si aut re frumentariâ Romanos excludere, aut adductos inopiâ ex Provinciâ expellere possent. Quam ad spem multum eos adjuvabat, quod Liger ex nivibus creverat, ut omnino vado transiri non posse videretur.

QUIBUS rebus cognitis, Cæsar maturandum sibi censuit; si esset in perficiendis pontibus periclitandum; ut prius, quàm essent majores eo copiarum coactæ, dimicaret. Nam ut, commutato consilio, iter in Provinciam converteret; ⁵ id ne tum quidem necessariò faciendum existimabat: quum infamia atque indignitas rei, & oppositus mons Cebenna, viarumque difficultas impediabat; tum maximè, quod ⁶ adjungi Labieno, atque iis legionibus quas unà miserat, vehementer cupiebat. Itaque, admodum magnis diurnis nocturnisque itineribus confectis, contra omnium opinionem ad Ligerim pervenit: Vadoque per equites invento pro rei necessitate opportuno, ut brachia modo atque humeri ad sustinenda arma liberi ab aquâ esse possent; disposito equitatu qui vim fluminis refringeret, atque hostibus primo adspectu perturbatis, incolumem exercitum transduxit. Frumentumque in agris, & copiam pecoris nactus; repleto iis rebus exercitu, iter in Senones facere instituit.

S. LIV.

Labienus, rebus prosperè apud Parisios gestis, ad Cæsarem cum omnibus copiis revertitur.

DUM hæc apud Cæsarem geruntur: Labienus, eo supplemento, quod nuper ex Italiâ venerat, relicto Agendici, ut esset impedimentis præsidio; cum IV legionibus Lutetiam proficiscitur; (id est oppidum Parisiorum, positum in insulâ fluminis Sequanæ:) Cujus adventu ab hostibus cognito, magnæ ex finitimis civitatibus copiarum conveniunt. Summa imperii transditur Camulogeno Aulercis; qui propè confectus ætate, tamen propter singularem scientiam rei militaris ad eum est honorem evocatus. Is, quum animadvertisset perpetu-

⁴ Si aut re frumentariâ Romanos excludere, aut adductos inopiâ ex Provinciâ expellere possent] Cum Ædui non id sibi propositi habuisse videntur, ut Romanos è Provinciâ expellerent, sed ex suâ ipsorum solummodo civitate; illumque in finem eos vel commeatibus è Provinciâ subvehendis prohiberent, vel reditu denique in Provinciam intercluderent: non negligenda videtur Lectio, quam in Codice vetusto repperit Dionys. Vossius; viz. si aut re frumentariâ Romanos, aut adductos inopiâ ex Provinciâ excludere possent. Nisi fortè & vulgata Lectio ita accipi possit, ut dicantur Ædui Romanos non ex Provinciâ expellere, sed adductos inopiâ rerum ex Provinciâ subvehendarum, ex suâ [Æduorum scilicet] civitate expellere posse se sperare. Utrov-

tamen modo, paulò durior videtur, quàm Cæsaris solet esse locutio. Et fortean aliquid interciderit.

⁵ Id ne tum quidem necessariò faciendum existimabat.] MSS. habent, [ne metu quidem.] Græcus, voce transpositâ, videtur legisse; [necessariò id ne tum quidem faciendum existimabat:] τὸ μὲν ποιεῖν, ἀναγκαῖον ὑπόστατο εἶναι.

⁶ Adjungi Labieno ---- cupiebat] Codices MSS habent, abjuncto [Al. corruptè, adjuncto] Labieno ---- TIMEBAT. Quomodo & Græcus in suo codice repperit. Davisius legendum conjicit, adjungi Labieno ---- auebat. Quæ est minima mutatio ab eo, quod habent MSS. timebat. Sed voce eâ alibi non usus est Cæsar.

am esse paludem, quæ influeret in Sequanam, atque illum omnem locum magnopere impediret; hîc confedit: nostrósque transitu prohibere instituit. Labienus primò vineas agere, cratibus atque aggere paludem explere, atque iter munire conabatur. Postquam id difficilius conficere animadvertit; silentio è castris III vigiliâ egressus, eodem quo venerat itinere 7 Melodunum pervenit. Id est oppidum Senonum in insulâ Sequanæ positum, ut paullò antè Lutetiam diximus. Deprehensis navibus circiter L, celeritèrque conjunctis, atque eò militibus 8 impositis; & rei novitate perterritis oppidanis, quorum magna pars erat ad bellum evocata; sine contentione oppido potitur. 9 Refectóque ponte, quem superioribus diebus hostes resciderant, exercitum transducit; & secundo flumine ad Lutetiam iter facere cœpit. Hostes, re cognitâ ab iis qui à Meloduno profugerant; Lutetiam incendi, pontésque ejus oppidi rescindi jubent. Ipsi, 10 profecti palude; in ripis Sequanæ, è regione Lutetiæ, contra Labieni castra confidunt.

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII.

JAM Cæsar à Gergoviâ discessisse audiebatur: Jam de Æduorum defectione, & secundo Galliæ motu rumores afferebantur; Galli que in colloquiis, "interclusum itinere & Ligere Cæsarem, inopiâ fruenti coactum, in Provinciam contendisse" confirmabant. Bellovaci autem, defectione Æduorum cognitâ; qui antè erant per se infideles, manus cogere atque apertè bellum parare cœperunt. Tum Labienus, tantâ rerum commutatione, longè aliud capiendum consilium, atque antea senserat, intelligebat. Neque jam, ut aliquid acquireret, prælióque hostes lacefferet; sed ut incolumem exercitum Agendicum reduceret, cogitabat. Namque alterâ ex parte, Bellovaci, (quæ civitas in Galliâ maximam habet opinionem virtutis,) instabant; alteram, Camulogenus parato atque instructo exercitu tenebat: Tum legiones à præsidio atque impedimentis interclusas, maximum flumen distinebat. Tantis subitò difficultatibus objectis, ab animi virtute auxilium petendum videbat.

§. LV.

ITAQUE sub vesperum concilio convocato; cohortatus, ut ea, quæ imperâisset, diligenter industrièque administrarent; naves, quas à Meloduno deduxerat, singulas equitibus Romanis attribuit: & primâ confectâ vigiliâ, IV millia passuum secundo flumine progredi silentio,

§. LVI.

7 *Melodunum*] Ità optimè restituit *Davissus* ex MSS. & Edit. vet. *Scaliger* & recentiores pessimè ediderant, [*Metiosedum*]: cùm jam infra dicat Cæsar, secundo flumine iter fieri *Meloduno* *Lutetiam*, secundo item flumine *Lutetia* *Metiosedum*.

8 *Impositis*;] *Davissus* rectè vidit

legendum, *injeitis*; ex MS. *Elieff* & Edit. vet. Quomodo & in MSS. Reg. & *Vossii* scriptum est.

9 *Refectóque*] Sic MS. Reg. Af. *Refecto*.

10 *Profecti palude*; Codices nonnulli, [*perspectâ palude*,] *Ciacconius* reponit, *profecti*. Græcus, ἐξελθόντες.

755.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

silentio, ibique se ¹¹ exspectare, jubet : v cohortes, quas minimè fr-
mas ad dimicandum esse existimabat, castris præsidio relinquit : v
ejusdem legionis reliquas, de mediâ nocte, cum omnibus impedimen-
tis, adverso flumine magno tumultu proficisci imperat. Conquiri
etiam lintres ; has magno sonitu remorum incitatas, in eandem par-
tem mittit : Ipse post paullo, silentio egressus cum III legionibus,
cum locum petit quò naves appelli jusserat. Eò quum esset ven-
tum ; ¹² exploratores hostium, ut omni fluminis parte erant disposi-
ti, inopinantes, quòd magna subito erat coorta tempestas, ab nostris
opprimuntur. ¹³ Exercitus equitatusque, equitibus Romanis admi-
nistrantibus, quos ei negotio præfecerat ; celeriter transmittitur. Uno
ferè tempore sub lucem hostibus nunciatur, “ in castris Romanorum
,, præter consuetudinem tumultuari, & magnum ire agmen adverso
,, flumine, sonitumque remorum ¹⁴ in eadem parte exaudiri, & paul-
,, lò infra milites navibus transportari.” Quibus rebus auditis : quòd
existimabant tribus locis transire legiones, atque omnes perturbatos de-
fectione Æduorum fugam parare ; suas quoque copias in tres partes
distribuerunt. Nam, præsidio è regione castrorum relicto ; & parvâ
manu Metiosedum versùs missâ, quæ tantum progredereur quantum
naves processissent ; reliquas copias contra Labienum duxerunt. Pri-
mâ luce, & nostri omnes erant transportati, & hostium acies ceme-
batur. Labienus, milites cohortatus, “ ut suæ pristinæ virtutis &
,, tot secundissimorum præliorum memoriam tenerent ; atque ipsum
,, Cæsarem, cujus ductu sæpenumero hostes superâssent, ¹⁵ præsen-
,, tem adesse existimarent ;” dat signum prælii. Primo concursus ;
ab dextro cornu, ubi VII legio constiterat, hostes pelluntur atque in
fugam conjiciuntur. Ab sinistro, quem locum XII legio tenebat ;
quum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent, tamen acer-
rimè reliqui resistebant, nec dabat suspicionem fugæ quisquam. Ip-
se dux hostium Camulogenus suis aderat, atque eos cohortabatur.
At, incerto etiam nunc exitu victoriæ ; quum VII legionis Tribunis es-
set nunciatum quæ in sinistro cornu gererentur, post tergum hostium
legionem ostenderunt, signaque intulerunt. Ne eo quidem tempore
quisquam loco cessit ; sed circumventi omnes, interfectique sunt.
Eandem fortunam tulit Camulogenus. At ii, qui præsidio ¹⁶ contra
castra

¹¹ Exspectare] Ita scribendum ex-
istimo ; tum quòd Cæsar ita loqui
soleat ; tum, ut cum præcedente
[progre]di] aptius cohareat. Vulgg.
exspectari.

¹² Exploratores hostium, ut omni
fluminis parte erant dispositi ;] In
plerisque MSS deest, ut. MS Reg.
habet (exploratoresque hostium omni
fluminis parte essent dispositi ;) Quæ
Lectio ut ferri possit, tamen longè
præstat vulgata.

¹³ Exercitus] hoc est, pedites. Ut
rectè observavit exemplisque pro-
bavit Davissius.

¹⁴ In eadem parte] MSS & Vossii,
in eandem partem.

¹⁵ Presentem] Sic MSS. Scaliger
alique nonnulli, hanc vocem omi-
serunt.

¹⁶ Contra castra Labieni] Codices
nonnulli ; contra Labienum, Sed
præstat vulgata Lectio.

castra Labieni erant relictæ; quum prælium commissum audissent, subsidio suis ierunt, collémque ceperunt; neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt. Sic, cum suis fugientibus permisti, quos non silvæ montesque texerunt; ab equitatu sunt intercepti. Hôc negotio confecto, Labienus revertitur Agendicum, ubi impedimenta totius exercitus relictæ erant; inde, cum omnibus copiis, ad Cæsarem pervenit.

Ante Chr.

111.

U. C. Varr.

DCCII.

DEFECTIO Æduorum cognitâ, bellum augetur: Legationes in omnes partes circummittuntur. Quantum gratiâ, auctoritate, pecuniâ valent; ad sollicitandas civitates nituntur. Nacti obsides, quos Cæsar apud eos deposuerat; horum supplicio dubitantes territant. Petunt à Vercingetorige Ædui, ut ad se veniat; rationesque belli gerendi communicet. Re impetratâ, contendunt ut ipsi summa imperii tradatur: & re in controversiam deductâ, totius Galliæ concilium Bibracte indicitur. Eodém conveniunt undique frequentes: multitudinis suffragiis res permittitur: ad unum omnes Vercingetorigem probant Imperatorem. Ab hôc concilio, Rhemi, Lingones, Treviri abfuerunt. Illi, quod amicitiam Romanorum sequebantur; Treviri, quod aberant longius, & ab Germanis premebantur; Quæ fuit causâ, quare toto abessent bello, & neutris auxilia mitterent. Magno dolore Ædui ferunt, se dejectos principatu: queruntur fortunæ commutationem; & Cæsaris indulgentiam in se requirunt. Neque tamen suscepto bello, suum consilium ab reliquis, separare audent. Inviti summæ spei adolescentes, Eporedorix & Viridumarus, Vercingetorigi parent.

§. LVII.

Æduorum
exemplo,
Galli ferè
omnes a Romanis desci-
unt.

ILLE imperat reliquis civitatibus obsides. Denique ei rei constituit diem. Huc omnes equites, xv millia numero, celeriter convenire jubet. "Peditatu, quem antè habuerit, se fore contentum" dicit: "Neque fortunam tentaturum, ¹⁸ aut in acie dimicaturum: Sed, quoniam abundet equitatu; perfacile esse factu, frumentationibus pabulationibusque Romanos prohibere. Æquo modò animo, sua ipsi frumenta corrumpant, ædificiaque incendant; Quâ rei familiaris jacturâ, perpetuum imperium libertatémque se consequi videant." His constitutis rebus; Æduis, Segusianisque, qui sunt finitimi ¹⁹ Provinciæ, x millia peditum imperat; Huc addit equites DCCC: His præficit fratrem Eporedorigis; bellumque inferre Allobrogibus jubet. Alterâ ex parte, Gabalos, proximósque pagos Arvernorum, in Helvios: Item Ruthenos Cadurcosque, ad fines Volcarum Arecomicorum depopulandos, mittit. ²⁰ Nihilominus clandestinis nunciis

§. LVIII.

Eorum appar-
tus ad bel-
lum.

¹⁷ Requiritur] hoc est, desiderant, amissam sentiunt; Vercingetorigem Cæsari dissimilem experiuntur.

¹⁸ Neque acie] MSS. & Edit. Vett. [aut in acie.] Quæ & verior videtur Lectio. Vide suprà ad §. 28.

¹⁹ Provincia] Codices nonnulli;

[ei Provincia.] Minus rectè.

²⁰ Nihilominus] Ita rectè restituit Davisius ex MSS Eliens. & Vossii, & Vett. Edit. Quibuscum consentit MS Reg. Scaliger aliisque ediderunt, [Hic nihilominus.] Quæ vox & prorsus supervacua est, atque etiam sententiam turbat,

Ante Chr. nunciis legationibusque, Allobroges sollicitat; quorum mentes non-
 lili. dum à superiore bello resedisse sperabat. Horum principibus, pecu-
 U. C. Varr. nias; civitati autem, imperium totius provinciae, pollicetur.
 DCCII.

AD hos omnes casus provisa erant praefidia cohortium duarum
 §. LIX. & viginti; quæ ex ipsâ coacta Provinciâ, ab L. Cæsare legato ad
 Duce Vercin- omnes partes opponebantur. Helvii suâ sponte cum finitimis præ-
 getorige, Ca- lio congressi, pelluntur; & C. Valerio Donotauro Caburi filio prin-
 sare in cipe civitatis, compluribusque aliis interfectis, intra oppida murosque
 Lingonum compelluntur. Allobroges, crebris ad Rhodanum dispositis præfidi-
 finibus ag- is, magnâ cum curâ & diligentia suos fines tuentur. Cæsar, quod
 grediuntur. hostes equitatu superiores esse intelligebat; & interclusis omnibus
 itineribus, nullâ re ex Provinciâ atque Italiâ sublevare poterat; trans
 Rhenum in Germaniam mittit ad eas civitates, quas superioribus
 annis pacaverat; equitesque ab his accersit, & levis armaturæ pedites,
 qui inter eos præliari consueverant. Eorum adventu; quod minus
 idoneis equis utebantur; à tribunis militum, reliquisque, ²¹ sed &
 equitibus Romanis, atque evocatis, equos sumit Germanisque distri-
 buit.

§. LX. INTEREA dum hæc geruntur; hostium copiarum ex Arvernibus, equi-
 tesque qui toti Galliarum erant imperati, conveniunt. Magno horum
 coacto numero: quum Cæsar in Sequanos per extremos Lingonum
 fines iter faceret, quò facilius subsidium Provinciarum ferri posset; cir-
 citer millia passuum x ab Romanis, trinis castris Vercingetorix con-
 fedit; Convocatisque ad consilium præfectis equitum, "venisse tem-
 pus victoriæ" demonstrat: "Fugere in Provinciam Romanos,
 Galliâque excedere: Id sibi ad præsentem obtinendam libertatem
 satis esse; ad reliqui temporis pacem atque otium, parum profi-
 ci: Majoribus enim coactis copiis reversuros, neque finem bel-
 landi facturos. Proinde, agmine impeditos adoriantur. ²² Si pe-
 dices suis auxilium ferant, atque in eo morentur; ²³ iter confici non
 posse: Sin, (id quod magis futurum confidat,) relictis impedimen-
 tis, suæ salutis consulant; & usu rerum necessariorum, & dignita-
 te spoliatum iri. Nam, de equitibus hostium; quin nemo eorum
 progredi modò extra agmen audeat, ne ipsos quidem debere dubi-
 tare. Id quo majore faciant animo, copias se omnes pro castris
 habiturum, & terrori hostibus futurum." Conclamant equites,
 „ sanctis

²¹ Sed &] Desunt hæc voces in
 plerisque Codicibus.

²² Si pedites suis auxilium ferant,]
 MSS Reg. & Vossii habent cor-
 ruptè, [si peditibus suis &c.] Codi-
 ces nonnulli, [si pedites rebus suis,
 &c.] Quam Lektionem cum Hoto-
 manno veram esse existimo. Sic
 enim & Græcus, *εἰ οἱ πεδῖτες τοῖς ὀπλοῖς
 βοηθοῦσι βοηθῶσιν.* Quanquam

& subintelligi posse videtur, *rebus,*
 vel *impedimentis*, vel (quod jam præ-
 cesserat) *agmine impeditis*.

²³ Iter confici non posse,] Sic Scal-
 iger & Recentiores. MSS. autem
 & Editt. Vett. [iter facere non pos-
 se.] Quod & cum eo quod sequitur
 [spoliatum iri,] aptius coheret.
 [Eos iter facere non posses --- Eos
 spoliatum iri.]

sanctissimo jurejurando confirmari oportere; ne testis recipiatur, Ante Chr.
ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad uxorem aditum habeat, qui LII.
non bis per hostium agmen perequitasset. U. C. Varr.

PROBATA re, atque omnibus ²⁴ jurejurando adactis; postero
die, in tres partes distributo equitatu, duæ se acies à duobus lateribus
ostendunt; una à primo agmine iter impedire cœpit. Quâ re nun-
ciatâ, Cæsar suum quoque equitatum tripartitò divisum ire contra
hostem jubet. Pugnatur unâ omnibus in partibus. Consistit ag-
men. Impedimenta inter legiones recipiuntur. Si quâ in parte no-
stri laborare, aut gravius premi videbantur; eò signa inferri Cæsar,
aciémque converti jubebat: Quæ res & hostes ad insequendum tar-
dabat, & nostros spe auxilii confirmabat. Tandem Germani ab
dextro latere, summum jugum nacti, hostes loco depellunt: fugientes
usque ad flumen, ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis conse-
derat, persequuntur; complurésque interficiunt. Quâ re animadver-
sâ; reliqui, ne circumvenirentur veriti, se fugæ mandant. Omni-
bus locis fit cædes. Tres nobilissimi Ædui capti, ad Cæsarem per-
ducuntur; Cotus præfectus equitum, qui controversiam cum Con-
viétolitane proximis comitiis habuerat; & Cavarillus, qui post de-
fectionem Litavici, pedestribus copiis præfuerat; & Eporedorix, quo
duce, ante adventum Cæsaris, Ædui cum Sequanis bello conten-
derant.

FUGATO omni equitatu; Vercingetorix copias suas, ut pro ca-
stris collocaverat, reduxit; protinúsque Alesiam, quod est oppidum
Mandubiorum, iter facere cœpit; celeritéque impedimenta ex ca-
stris educi, & se subsequi jussit. Cæsar, impedimentis in proximum
collem deductis, ²⁵ duabúsque legionibus præsidio relictis, sequutus,
quantum diei tempus est passum; circiter III millibus hostium ex no-
vissimo agmine interfectis, altero die ad Alesiam castra fecit. Per-
specto urbis situ, perterritisque hostibus; quòd ²⁶ equitatu, quâ
maximè parte exercitus confidebant, erant pulsi: adhortatus ad la-
borem milites, Alesiam circumvallare instituit.

IPSUM erat oppidum in colle summo, admodum edito loco; ut, §. LXIII.
nisi obsidione, expugnari non posse videretur: cujus collis radices, Alesia de-
duo duabus ex partibus flumina subleebant. Ante oppidum planities scriptio.
circiter

²⁴ Jurejurando adactis;] Sic MSS
Reg. Eliens. Vossii, & Editt. Vett.
Al. ad jusjurandum adactis. Scali-
ger edidit, jusjurandum adactis. Quas
omnes probas esse locutiones, &
bonis Auctoribus usitatas, ostendit
Davisius.

²⁵ Duabúsque legionibus] MSS.
duabus legionibus. Quæ & verior
lectio. Vide supra ad Pag. 43.
l. 24.

²⁶ Equitatu, quâ maximè parte
exercitus confidebant, erant pulsi.] Va-
riant MSS. & Editt. Vett. Alii ha-
bent; equitatus, quâ maximè parte
exercitus confidebant, erant pulsi. A-
lii; equitatus, quo maximâ parte exer-
citus confidebat, erat pulsus. Alii;
equitatu, quo maximâ parte exercitus
confidebat, erant pulsi. Parvo sensûs
discrimine. Interpr. Græcus, Lecti-
onem vulgatam videtur secutus.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

circiter millia passuum III in longitudinem patebat: Reliquis ex omnibus partibus colles, mediocri interjecto spatio, pari altitudinis fastigio oppidum cingebant. Sub muro, quæ pars collis ²⁷ ad orientem Solem spectabat, hunc omnem locum copiæ Gallorum compleverant; fossamque, & maceriam sex in altitudinem pedum præduxerant. Ejus munitionis, quæ ab Romanis instituebatur, circuitus, XI millia passuum tenebat. Castra opportunis locis erant posita; ibique castella XXIII facta; ²⁸ in quibus castellis interdiu stationes disponebantur, ne qua subitò ²⁹ irruptio fieret: hæc eadem, noctu, excubitoribus ac firmis præfidiis tenebantur.

§. LXIV.

Galli prælio
equestri su-
perantur.

OPERE instituto; fit equestre prælium in eâ planitie, quam, intermissam collibus, ³⁰ III millium passuum ³¹ in longitudinem patere supra demonstravimus. Summâ vi ab utrisque contenditur. Laborantibus nostris, Cæsar Germanos submittit; legionisque pro castris constituit, ne qua subitò irruptio ab hostium peditatu fiat. Præsidio legionum addito, nostris animus augetur: hostes in fugam coniecti, se ipsi multitudine impediunt; atque angustioribus ³² portis [relictis] coarctantur. Germani acrius usque ad munitiones sequuntur. Fit magna cædes. Nonnulli, relictis equis, fossam transire & maceriam transcendere conantur. Paullum legiones Cæsar, quas pro vallo constituerat, promoveri jubet. Non minùs, qui intra munitiones erant, Galli perturbantur; veniri ad se confestim existimantes, ad arma conclamant: Nonnulli perterriti in oppidum irrumpunt. Vercingetorix jubet portas claudi, ne castra nudentur. Multis interfectis, compluribus equis captis; Germani sese recipiunt.

VERCIN-

²⁷ *Ad orientem Solem*] Ita optime restituit *Davisius* ex quibusdam Editt. Vett. Quomodo & in MSS Reg. Eliens. & Vossii scriptum est. Vulgg. omittunt, *Solem*.

²⁸ *In quibus castellis*.] Hic quoque vocem [castellis] ab aliis omissam, rectè, pro Cæsaris loquendi ratione, restituit *Davisius* ex Editt. Vett. & MS Eliens. Quocum conspirat & MS. Vossii.

²⁹ *Irruptio*.] Codices nonnulli, *eruptio*. Græcus, ἔξοδος. Neutrum malè. *Eruptio*, hostium circumvallatorum; *irruptio*, in Romanorum munitiones. Melius ramen illud, *irruptio*; propter id, quod paucis post lineis sequitur, *nequa subitò irruptio ab hostium peditatu fiat*.

³⁰ *III millium passuum*] In quibusdam Codicibus, *III millia pas-*

suum. Quod perinde est. Equè enim Latine dicitur, *patere III millia passuum*, &, *patere* [spatium] *III millium passuum*.

³¹ *In longitudinem*] Desunt hæc verba in nonnullis Codicibus. Sed perperam. Omnino enim retineri debent: Non quòd (ut credidit *Davisius*) ratio Sermonis Latini non sinat ut exulent; (Nam æquè Latine dicitur, *patere* [spatium] *III millium passuum*, absolute; ac, *patere* [spatium] *III millium passuum in longitudinem*;) Sed quòd ad sententiam magis perspicuam necessaria sint.

³² *Portis relictis*.] Existimant Viri Docti, vocem [relictis], quæ hic supervacanea videtur, irrepsisse ex eo quod proximè sequitur, [relictis equis].

VERCINGETORIX, priusquam munitiones ab Romanis perficerentur, consilium capit, omnem à se equitatum noctu dimittere. ^{Ante Chr. 111.} Discendentibus mandat, ut "suam quisque eorum civitatem adeat; ^{U. C. Varr. dccii.} omnesque, qui per ætatem arma ferre possint, ad bellum cogant. ^{§. LXV.} Sua in illos merita" proponit; Obtestaturque, "ut suæ salutis rationem habeant; neu se, de communi libertate optimè meritum, in ^{Vercingetorix equitatum suum dimittit.} cruciatum hostibus dedant: Qui si indiligentiores fuerint, millia hominum LXXX delecta secum interitura" demonstrat: "Ratione initâ, frumentum se exiguè dierum xxx habere, sed paullo etiam longiùs tolerare posse parcendo." His datis mandatis; quâ erat nostrum opus intermissum, secundâ vigiliâ silentio equitatum dimittit: frumentum omne ad se ferri jubet: capitis pœnam iis, qui non paruerint, constituit: pecus, cuius magna erat ab Mandubiis compulsâ copia, viritim distribuit: frumentum parcè & paullatim metiri instituit: copias omnes, quas pro oppido collocaverat, in oppidum recipit. His rationibus auxilia Galliæ exspectare, & bellum administrare parat.

QUIBUS rebus cognitis ex perfugis & captivis; Cæsar hæc genera munitionis instituit. Fossam pedum xx directis lateribus duxit; ^{§. LXVI.} ut ejus solum tantundem pateret, quantum 33 summa labra distabant: Reliquas omnes munitiones ab eâ fossâ pedibus CD reduxit: ^{Cæsar Alesia am circumvallat.} Id hoc consilio, (quoniam tantum esset necessariò spatium complexus, nec faciliè totum opus coronâ militum cingeretur;) ne de improvviso aut noctu ad munitiones hostium multitudo advolaret, aut interdiu tela in nostros operi destinatos conjicere possent. Hòc intermisso spatio; duas fossas, xv pedes latas, eâdem altitudine, perduxit: Quarum anteriorem, campestribus ac demissis locis, aquâ ex flumine derivatâ complevit. Post eas aggerem, & vallum XII pedum, exstruxit: Huic lorica pinnasque adjecit; grandibus cervis eminentibus ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui adscensum hostium tardarent: Et turres toto opere circumdedit, quæ pedes LXXX inter se distarent.

ERAT uno tempore & materiari, & frumentari, & tantas munitiones fieri necesse; diminutis nostris copiis, quæ longiùs ab castris progrediebantur: Et nonnunquam opera nostra Galli tentare, atque eruptionem ex oppido pluribus portis facere summâ vi conabantur. Quare ad hæc rursus opera addendum Cæsar putavit, quò minore numero militum munitiones defendi possent. Itaque truncis arborum aut admodum firmis ramis abscissis, atque horum dolabratis atque præacutis cacuminibus; perpetuæ fossæ quinos pedes altæ, ducebantur. Huc illi stipites demissi; & ab infimo revincti ne revelli possent, ab ramis eminebant. Quini erant ordines conjuncti inter se, atque implicati; quò qui intraverant, se ipsi acutissimis vallis induebant: hos, Cippos appellabant. Ante hos, obliquis ordinibus in quincuncem dispositis, scrobes trium in

N

altitu-

33 Summa labra] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. summa fossa labra.

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII.

§. LXVIII.

Suumque i-
tem exerci-
tum aliâ mu-
nitione con-
tra exteri-
orem hostem
circumval-
lat.

§. LXIX.

Galli, con-
vocatis un-
dique auxi-
liis, obsidio-
ne suos libe-
rare conan-
tur.

altitudinem pedum fodiebantur; paulatim angustiore 34 ad infimum fastigio. Huc teretes stipites, feminis crassitudine, ab summo præacuti & præusti, demittebantur; ita ut non amplius IV digitis ex terrâ eminerent: simul, confirmandi & stabiliendi causâ, 35 singuli ab infimo solo pedes terrâ exculcabantur. Reliqua pars scrobis, ad occultandas insidias viminibus ac virgultis integebatur. Hujus generis octoni ordines ducti, ternos inter se pedes distabant: Id, ex similitudine floris, Lilium appellabant. Ante hæc, talæ pedem longæ, ferreis hamis infixis, totæ in terram infodiebantur; mediocribusque intermissis spatiis, omnibus locis differebantur; quos Stimulos nominabant.

HIS rebus perfectis: regiones secutus quàm potuit æquissimas, pro loci naturâ; XIV millia passuum complexus, pares ejusdem generis munitiones, diversas ab his, contra exteriorem hostem perfecit; ut ne magnâ quidem multitudine, si ita accidat, ejus discessu munitionum præfidia circumfundi possent. Neu cum periculo ex castris egredi 36 cogerentur; dierum XXX pabulum, frumentumque habere omnes convectionem jubet.

DUM hæc ad Alesiam geruntur; Galli concilio principum indicto, non omnes, qui arma ferre possent, (ut censuit Vercingetorix,) convocandos statuunt, sed certum numerum cuique civitati imperandum; ne, tantâ multitudine confusâ, nec moderari nec discernere suos, nec frumentandi rationem habere possent. Imperant Æduis; atque eorum clientibus, Segusianis, Ambivaretis, Aulercis Brannovicibus, Brannoviis; 37 millia XXXV: Parem numerum Arvernus; adjunctis Eleutheris Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui sub imperio Arvernorum esse consueverunt: Senonibus, Sequanis, Biturigibus, Xantonibus, Ruthenis, Carnutibus, 38 XII millia: Bellovacis, 39 X:

Totidem,

34 *Ad infimum*] Sic MSS plerique & Edit. Vett. Scaliger edidit [*ad summum*.] Græcus item *eic αἴτω*. Utra Lectio verior, non convenit inter Viros eruditos: Neque ex orationis serie quidquam certi elici potest; cum non satis liqueat quo respectu dictum sit, ad similitudinem Lili accedere istas scrobes.

35 *Singuli ab infimo solo pedes terrâ exculcabantur*.] Hoc est, inquit Lipsius; è tribus illis pedibus, quæ erat scrobis altitudo, tertius ab imo terrâ aggestâ & stipatâ exculcabatur. Cæterum, cum vox [*pedes*] hilecam isto modo orationem faciat; nullus dubito quin ex MS Reg. & Edit. Rom. legendum sit [--- *pedes TRES terrâ* &c.] Ut adeò dicat Cæsar, singulos stipites, (quorum longitudinem hic non demonstraverat; erant autem paulò amplius secundum pedum:) *ab infimo* [scrobis]

solo, stabiliendi causâ, pedes TRES fuisse terrâ exculcatos. Sic enim & Græcus; *ἑπὶ τὸ γήπεδον ΤΡΕΙΣ μέτρα ἐπὶχάοντι*.

36 *Cogerentur*;] Postulare videtur temporum ratio, ut, ex MSS Eliens. & Vossii, aut hic scribamus, *cogantur*; aut jam infra, pro *jubet*, repynamus *jussit*.

37 *Millia XXXV*:] Ut partes hæc cum toto (infra, §. 70.) consentiant; ex H. Glareano, (cujus Annotationes ad hunc locum dignissimæ sunt inspectu;) quæ sequuntur, notanda sunt. (Maxima enim difficultas ex eo oritur, quinam numeri in hoc computo scribendi sint distributivi.) Legendum est hic, *triginta quinque*, non *tricena quina*.

38 *XII millia*] Legendum (non *duodecim*, sed) *duodena millia*: Ut ex *sex populis*, sint *septuaginta duo* millia. 39 *X*] *decem* millia.

Totidem, Lemovicibus : 40 Octona Pictonibus, & Turonis, & Pa- Ante Chr.
 risiis, & 41 Eleutheris Sueffionibus : Ambianis, Mediomatricis, Pe- LII.
 trocoriis, Nerviiis, Morinis, Nitiobrigibus, 42 quina millia : Auler- U. C. Varr.
 cis Cenomanis, 43 totidem : Atrebatibus, 44 IV millia : Bellocassis, DCCII.
 Lexoviiis, Aulercis Eburovicibus, 45 terna : Rauracis, & Boiis, 46
 xxx : Universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum
 consuetudine Armoricæ appellantur ; (quo sunt in numero Curioso-
 lites, Rhedones, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, Unelli ;) 47
 sena. Ex his Bellovaci suum numerum non 48 contulerunt ; quod
 se suo nomine atque arbitrio cum Romanis bellum gesturos dicerent,
 neque cujusquam imperio obtemperaturos : Rogati tamen à Comio,
 pro ejus hospitio IX millia miserunt.

HUJUS operâ Comii, 49 ita ut antea demonstravimus, fideli at- §. LXX.
 que utili superioribus annis erat usus in Britannia Cæsar : 50 pro qui-
 bus meritis civitatem ejus immunem esse jussit ; jura legesque red-
 diderat ; atque ipsi Morinos attribuerat. Tanta tamen universæ Gal-
 liæ consensus fuit libertatis vindicandæ, & pristinae belli laudis recu-
 perandæ ; ut neque beneficiis, neque amicitia memoriâ, moverentur ;
 omnesque & animo & opibus in id bellum incumberent ; coactis e-
 quitum VIII millibus, & peditum circiter CCXL. Hæc in Æduorum
 finibus recenscebantur ; numerusque inibatur. Præfecti constitueban-
 tur. Comio Atrebatii ; Viridumaro, & Eporedorigi Æduis ; Verga-
 fillauno Arverno, consobрино Vercingetorigis, summa imperii trans-
 ditur. Iis delecti ex civitatibus attribuuntur, quorum consilio bel-
 lum

N 2

40 Octona] Ut scilicet ex quatuor
 populis, sint triginta duo millia.

41 Eleutheris Sueffionibus:] Inter-
 pungendum & legendum ex MSS.
 (in quibus corruptè Helvetiis scri-
 ptum est,) [--- Helviis : Sueffionibus,
 &c.] Ut Helvii scilicet, sint quatuor
 præcedentium postremus; Sueffi-
 ones, septem sequentium populorum
 primus. Quomodo & Græcus rectè
 distinxit.

42 Quina] Ut scilicet ex septem po-
 pulis, (quorum primus, uti dictum
 est, numerandi sunt Sueffiones ;) sint
 triginta quinque millia.

43 Totidem] scilicet quinque mil-
 lia.

44 IV millia:] quatuor millia.

45 Terna:] Ex tribus scilicet popu-
 lis, novem millia.

46 XXX:] Legendum ex MSS
 quibusdam, bina. Græcus item,
 διγχις. Ex duabus scilicet exiguis
 civitatibus, quatuor millia. Porro,

numerum istum [XXX] refert Græ-
 cus Interpretes ad sequentes civitates
 Armoricas, τετρακοντα (inquit) διας.

47 Sena.] Legendum, sex. Ex
 universis civitatibus Armoricis, par-
 vis, sed numero tam multis, non
 sena scilicet millia, (quæ ingens es-
 set futura multitudo,) sed sex.

Ex quibus omnibus denique, de-
 ductis octo millibus, quoniam Bello-
 vaci pro decem miserunt duo solum-
 modo; restat summa hominum,
 CCXLIX millium. Quorum erant
 octo millia, equitum; peditum, ut
 infra ait Cæsar, circiter CCXL
 millia.

48 Contulerunt:] MSS Eliens. &
 Vossii, & Edit. Rom. compleverunt.
 MS Reg. impleverunt.

49 Ita] Deest in MSS Reg. Eli-
 ens. & Vossii, & Edit. Rom.

50 Pro quibus meritis] lidem Codd.
 habent, [quibus ille pro meritis.]

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII.

§. LXXI.
Critognati,
in Alesiam ob-
fessi, consili-
um, de sue-
rum corpori-
bus comeden-
dis.

lum administraretur. Omnes alacres, & fiduciæ pleni, ad Alesiam proficiscuntur: Nec erat omnium quisquam, qui adspectum modò tantæ multitudinis sustineri posse arbitraretur: præsertim ancipiti prælio, quum ex oppido eruptione pugnaretur, & foris tantæ copiæ equitatûs peditatûsque cernerentur.

AT ii, qui Alesiae obsidebantur; præteritâ die, quâ suorum auxilia exspectaverant; consumpto omni frumento; inscii, quid in Æduis gereretur; concilio coacto, de exitu fortunarum suarum consultabant. Ac variis dictis sententiis; quarum pars, deditionem; pars, dum vires suppetere, eruptionem censebant: non prætereunda videtur oratio Critognati, propter ejus singularem ac nefariam crudelitatem. Hic summo in Arvernibus⁵¹ natus loco, & magnæ habitus auctoritatis, “Nihil,” inquit, “de eorum sententiâ dicturus sum, qui
,, turpissimam servitutem deditionis nomine appellant; Neque hos
,, habendos civium loco, neque ad concilium adhibendos censeo.
,, Cum iis mihi res sit, qui eruptionem probant: quorum in consilio, omnium vestrum consensu, pristinae residere virtutis memoria
,, videtur. Animi est ista mollities, non virtus; inopiam paullisper
,, ferre non posse. Qui se ultro morti offerant, facilius reperiuntur,
,, quàm qui dolorem patienter ferant. Atque ego hanc sententiam
,, probarem, (⁵² nam apud me multum dignitas potest;) si nullam,
,, præterquam vitæ nostræ, jacturam fieri viderem. Sed, in consilio
,, capiendo, omnem Galliam respiciamus; quam ad nostrum auxilium concitavimus. Quid, hominum millibus LXXX uno loco inter-
,, fectis, propinquis⁵³ consanguineisque nostris animi fore existimatis;
,, si penè in ipsis cadaveribus prælio decertare cogentur? Nolite hos
,, vestro auxilio spoliare, qui vestræ salutis causâ suum periculum
,, neglexerint; nec stultitiâ ac temeritate vestrâ aut imbecillitate a-
,, nimi, omnem Galliam prosternere, ac perpetuæ servituti addicere.
,, An, quòd ad diem non venerint, de eorum fide constantiâque dubitatis? Quid ergo? ⁵⁴ Romanos in illis ulterioribus munitioni-
,, bus, animine causâ quotidie exerceri putatis? Si illorum nunciis
,, confirmari non potestis, omni aditu præsepto; ⁵⁵ iis utimini te-
,, stibus,

⁵¹ Natus] MSS Reg. Eliens. & Vossii; ortus.

⁵² Nam apud me multum dignitas] lidem MSS & Edit. Vett. [Tantum apud me dignitas.] Græcus item, τοσούτων.

⁵³ Consanguineisque] MSS. & Editi plerique, [consanguineisque nostris.] Quæ vera Lectio est. Fortè errore Typographico ex Editione Davisianâ excidit vox, nostris.

⁵⁴ Romanos --- animine causâ]

MSS plerique & Edit. Vett. Romanorum animos --- sine causâ. Sed vera est vulgata Lectio; Quam & Græcus benè expressit; ἡ τῶν Ῥωμαίων σφῶν ὕλη, &c.

⁵⁵ Iis utimini testibus ---; ejus rei &c.] MS Reg. habet, [iis utimini testibus ---, qui hujus rei &c.] Quæ Lectio nihilo minùs elegans est, & à Græco Interpr. videtur recepta; τοῖς γὰρ Ῥωμαίοις μαρτυροῦντες, &c.

ribus, appropinquare eorum adventum; cuius rei timore exterriti, diem noctemque in opere versantur. Quid ergo mei consilii est? Facere quod nostri majores, nequaquam pari bello * Cimbri-
 rum Teutonumque, fecerunt: Qui in oppida compulsi, ac simili inopiâ subacti; eorum corporibus, qui ætate inutiles ad bellum videbantur, vitam toleraverunt; neque se hostibus transdiderunt: Cujus rei exemplum si non haberemus, tamen libertatis causâ institui & posteris prodi, pulcherrimum judicarem. Nam quid huic simile bello fuit? Depopulatâ Galliâ, magnâque illatâ calamitate, Cimbri finibus nostris aliquando excefferunt, atque alias terras petierunt; jura, leges, agros, libertatem nobis reliquerunt: Romani verò quid petunt aliud, aut quid volunt, nisi invidiâ adducti, quos famâ nobiles potentisque bello cognoverunt, horum in agris civitatibusque confidere, atque his æternam injungere servitutem? neque enim unquam aliâ conditione bella gesserunt. Quod si ea, quæ in longinquis nationibus geruntur, ignoratis; respicite finitimam Galliam, quæ in provinciam redacta, jure & legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute." Sententiis dictis; constituunt ut, qui valetudine aut ætate inutiles sunt bello, oppido excedant; atque omnia prius experiantur, quàm ad Critognati sententiam descendant: Illo tamen potius utendum consilio, si res cogat atque auxilia morentur, quàm deditionis aut pacis subeundam conditionem. Mandubii, qui eos oppido receperant, cum liberis atque uxoribus exire coguntur. Ii, quum ad munitiones Romanorum accessissent, flentes omnibus precibus orabant, ut se in servitutem receptos cibo juvarent. Hos Cæsar, dispositis in vallo ⁵⁶ custodiis, recipi prohibebat.

INTEREA Comius, reliquique duces, quibus summa imperii permissa erat, cum omnibus copiis ad Alesiam perveniunt: & colle exteriore occupato, non longius ⁵⁷ D passibus à nostris munitionibus confidunt. Postero die, equitatu ex castris educto, omnem eam planitiem, quam in longitudinem III millia passuum patere demonstravimus, complent; pedestresque copias, paullum ab eo loco, abditas in locis superioribus constituunt. Erat ex oppido Alesiâ despectus in campum. Concurritur, his auxiliis visis: fit gratulatio inter eos, atque omnium animi ad lætitiâ excitantur. Itaque productis copiis, ante oppidum confidunt; & proximam fossam cratibus integunt, atque aggere explent; seque ad eruptionem atque omnes casus comparant.

CÆSAR, omni exercitu ad utramque partem munitionum disposito; ut, si usus veniat, suum quisque locum teneat & noverit: equitatum ex castris educi, & prælium committi jubet. Erat ex omnibus

N 3

[⁵⁶ Custodiis.] Codices nonnulli, *custodibus*. Sed veram esse vulgatam lectionem eruditè exemplis ostendit Davissius.

[⁵⁷ D] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. pleræque habent, [M.]

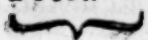
Ante Chr. LII.
 U. C. Varr. DCCII.
 * Ante Chr. circiter 109.
 U. C. Varr. 645.
 §. LXXII. Galli intra extrâque oppidum se ad Romanos utrinque agrediendos apparant.
 §. LXXIII. Prælium e-questre, in quo Romani superiores.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

omnibus castris, quæ summum undique jugum tenebant, despectus: atque ⁵⁸ omnium militum intenti animi, pugnae ⁵⁹ eventum expectabant. Galli, inter equites, raros sagittarios, expeditosque levis armaturæ, interjecerant; qui suis cedentibus auxilio succurrerent, & nostrorum equitum impetum sustinerent. Ab his complures de improviso vulnerati, prælio excedebant. Quum suos pugna superiores esse Galli confiderent, & nostros multitudine premi viderent; ex omnibus partibus, & ii qui munitionibus continebantur, & ii qui ad auxilium convenerant, clamore & ululatu suorum animos confirmabant. Quod in conspectu omnium res gerebatur, neque rectè aut turpiter factum celari poterat; utrosque & laudis cupiditas, & timor ignominiae, ad virtutem excitabat. Quum à meridie prope ad Solis occasum dubia victoriâ pugnaretur, Germani unâ in parte confertis turmis in hostes impetum fecerunt, eosque propulerunt: Quibus in fugam coniectis, sagittarii circumventi interfectique sunt. Item ex reliquis partibus nostri, cedentes usque ad castra insecuti, sui colligendi facultatem non dederunt. At ii, qui ab Alesia processerant, mœssi, prope victoriâ desperatâ, se in oppidum receperunt.

§. LXXIV.

Galli Romanos semel atque iterum aggressi, repelluntur.

⁶⁰ U N O die intermisso, Galli; atque hoc spatio, magno cratium, scalarum, harpagonum numero effecto; mediâ nocte silentio ex castris egressi, ad campestris munitiones accedunt. Subito clamore sublato; quâ significatione, qui in oppido obsidebantur, de suo adventu cognoscere possent: crates projicere; fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo deturbare; reliquâque, quæ ad oppugnationem pertinent, administrare. Eodem tempore, clamore exaudito, dat tubâ signum suis Vercingetorix; atque ex oppido educit. ⁶¹ Nostri, ut superioribus diebus suis cuique locus ⁶² erat definitus, ad munitiones accedunt; ⁶³ fundis librilibus sudibusque, quas in opere disposuerant, ac glandibus Gallos perterrent. Prospectu tenebris adempto; multa utrimque vulnera accipiuntur, complura tormentis tela conjiciuntur. At M. Antonius, & C. Trebonius legati, quibus ex partes ad defendendum obvenerant, quâ ex parte premi nostros intellexerant, iis auxilio ex ulterioribus castellis deductos submittebant.

§. LXXV.

DUM longiùs ab munitione aberant Galli, plus multitudine telorum proficiebant. Posteaquàm propiùs successerunt; aut se ipsi stimulis

⁵⁸ Omnium militum intenti animi,] MSS Reg. Eliens. & Vossii; omnes milites intenti, &c.

⁵⁹ Eventum] MS Eliensis, proventum. Vide supra, §. 28.

⁶⁰ Uno die intermisso, Galli; atque hoc spatio, magno cratium numero effecto; mediâ nocte egressi &c.] Vide supra ad Lib. 5. §. 41.

⁶¹ Nostri, ut superioribus diebus su-

us cuique locus &c.] MS Eliens. [Nostri, ut (MS Reg. sicut) superioribus diebus, ut suis cuique locus &c.]

⁶² Erat definitus] Ita edidit Davissus ex Codice Andino. Alii, [erat attributus.]

⁶³ Fundis librilibus] Distinguit Davissus, ex Lipsio [fundis, librilibus, &c.] Græcus, σφαιροειδεις, μυαλον τε λιθοις.

mulis inopinantes induebant, aut in scrobes ⁶⁴ delapsi transfodiebantur, aut ex vallo & turribus transjecti pilis muralibus interibant. Multis undique vulneribus acceptis, nullâ munitione perruptâ; quum lux appeteret, veriti ne ab latere aperto ex superioribus castris eruptione circumvenirentur, se ad suos receperunt. At interiores, dum ea, quæ à Vercingetorige ad eruptionem præparata erant, proferunt, ⁶⁵ priores fossas expleant; diutius in iis rebus administrandis morati, prius suos discessisse cognoverunt, quàm munitionibus appropinquarent. Ita, re infectâ, in oppidum reverterunt.

Ante Chr.

LII.

U. C. Varr.

DCCII.

}

BI S magno cum detrimento repulsi Galli, quid agant consulunt: §. LXXVI. Locorum peritos adhibent: Ab his, superiorum castrorum situs munitionesque cognoscunt. Erat à Septemtrionibus collis; ⁶⁶ quem quia, propter magnitudinem circuitûs, opere circumplecti non poterant, nostri, necessariò penè, iniquo loco & leniter declivi castra fecerunt: Hæc C. Antistius Reginus, & C. Caninius Rebilus, legati, cum II legionibus obtinebant. Cognitis per exploratores regionibus; duces hostium LV millia ex omni numero deligunt earum civitatum, quæ maximam virtutis opinionem habebant. Quid, quoque pacto, agi placeat; occultè inter se constituunt. Adeundi tempus definiunt, quum meridies esse videatur. Iis copiis Vergasillanum Arvernum, unum ex IV ducibus, propinquum Vercingetorigis, præficiunt. Ille ex castris primâ vigiliâ egressus, prope confecto sub lucem itinere, post montem se occultavit; militesque ex nocturno labore sese reficere iussit. Quum jam meridies appropinquare videretur; ad ea castra, quæ supra demonstravimus, contendit. Eodémque tempore equitatus ad campestres munitiones accedere, & reliquæ copiæ sese pro castris ostendere cœperunt.

VERCINGETORIX ex arce Alefiæ suos conspicatus, ex oppido §. LXXVII. egreditur; ⁶⁷ ac crates, longurios, musculos, falces, reliquæque, quæ eruptionis causâ paraverat, profert. Pugnatur uno tempore omni-

N 4

bus

⁶⁴ Delapsi] MSS. & Editr. Vett. delati.

⁶⁵ Priores fossas expleant;] Postulare videtur sententia, ut legamus, [et priores &c.] Non enim hæc istiusmodi est Constructio, quæ possit eleganter esse ἀσύνδετον.

⁶⁶ Quem quia — non potuerant, nostri &c.] Clariorem multò & dilucidiorē fore sententiam existimat Davisius, si hoc modo interpungas; [quem quia — non potuerant nostri, &c. Verum utro modo interpungas, prorsus nihil interest. Etenim utraque loquendi ratio op-

timis Authoribus æquè est usitata.

⁶⁷ Ac crates, longurios, musculos, falces.] Ita emendârunt Viri docti, cum in MSS sit [castris longurios, &c.] Quod etsi ferri posse quodammodo videtur, quòd habuerit Vercingetorix munitiones & castra (supra §. 64.) unde in oppidum se receperat; longè tamen concinnior est Lectio ista emendata, [crates, longurios &c.] Nisi fortè ex Græco Interprete, (qui habet ἀπαιχμῶνας,) scripserit quis potiùs, [furcas, longurios, &c.] Quæ instrumenta & alibi commemorat Cæsar.

Ante Chr.
111.
U. C. Varr.
DCCII.

bus locis ; atque omnia tentantur. ⁶⁸ Quæ minimè pars firma visa est, huc concurritur. Romanorum manus tantis munitionibus distinetur ; nec facile pluribus locis occurrit. Multum ad terrendos nostros valuit clamor, qui post tergum pugnantibus exstitit ; quòd suum periculum in alienâ vident virtute consistere. Omnia enim plerumque quæ absunt, vehementiùs hominum mentes perturbant.

§. LXXVIII. CÆSAR idoneum locum nactus, quid quâque in parte geratur cognoscit ; ⁶⁹ laborantibus auxilium submittit. Utrisque ad animum occurrit, unum illud esse tempus, quo maximè ⁷⁰ contendere conveniat. Galli, nisi perfringerint munitiones, de omni salute desperant : Romani, si rem obtinuerint, finem laborum omnium expectant. Maximè ad superiores munitiones laboratur, quòd Vergasillaunum missum demonstravimus. Exiguum loci ⁷¹ ad declivitatem fastigium, magnum habet momentum. Alii tela conjiciunt ; alii, testudine factâ, subeunt ; defatigatis, invicem integri succedunt. Agger ab universis in munitionem coniectus, & adscensum dat Gallis, &, quæ in terram occultaverant Romani, contegit : Nec jam arma nostris, nec vires suppetunt.

§. LXXIX. HIS rebus cognitis, Cæsar Labienum cum cohortibus VI subsidio laborantibus mittit. Imperat, si sustinere non possit ; deductis cohortibus eruptione ⁷² pugnet : id, nisi necessariò, non faciat. Ipse adit reliquos : cohortatur, ne labori succumbant : Omnium superiorum dimicationum fructum, in eo die atque horâ docet consistere. Interiores, desperatis campestribus locis propter magnitudinem munitionum, loca prærupta ex adscensu tentant : Huc ea, quæ paraverant, conferunt : Multitudine telorum, ex turribus propugnantes deturbant : Aggere & cratibus, ⁷³ aditus expediunt : Falcibus, vallum ac loricam rescindunt.

§. LXXX. CÆSAR mittit primò Brutum adolescentem, cum cohortibus VI ; post, cum aliis VII, C. Fabium legatum : Postremò ipse, quum vehementiùs pugnaretur, integros subsidio adducit. Restituto prælio,

ac

⁶⁸ *Quæ minimè pars firma visa est,*] Ita ex MSS Reg. Eliens. & Vossii, restitui. Scaliger & Editi recentiores ; *quæ minimè visa pars firma esse.* Longè minùs eleganter.

⁶⁹ *Laborantibus, auxilium submit- tit*] Sic ex MS. Brantii & Versione Græcâ reponendum vidit *Davissius* ; cum vox [*auxilium*] quoniam ex plerisque MSS exciderat, à Scaligero aliisque Editoribus perperam fuisset omissa. *Subsidia*, quam vocem Ciacconius rescribendam non malè conjecit, minùs tamen est ele-

ganter cum voce [*submitit*] conjuncta.

⁷⁰ *Contendendi conveniat.*] MS Reg. *conveniat contendere.* Quæ lectio æquè est elegans.

⁷¹ *Ad declivitatem*] Dionys. Vossius emendat, *ob declivitatem.* Sed, *ad declivitatem*, idem est ; atque etiam elegantior locutio.

⁷² *Pugnet*] Ita restituendum postulat temporum ratio. Al. *pugnaret.*

⁷³ *Aditus expediunt*] Codices nonnulli, *fossas explent.* Quod idem est.

ac repulsis hostibus ; eò, quò Labienum miserat, contendit. Cohor-
tes IV ex proximo castello educit. Equitum se partem sequi ; par-
tem, circumire exteriores munitiones, & ab tergo hostes adoriri, ju-
bet. Labienus, postquam neque aggeres neque fossæ vim hostium
sustinere poterant ; coactis una de quadraginta cohortibus, quas ex
proximis præfidiis deductas 74 fors obtulit ; Cæsarem per nuncios fa-
cit certiozem, quid faciendum existimet. Accelerat Cæsar, ut prælio
interfit.

EJUS adventu ex colore vestitus cognito, quo insigni in præliis
uti consueverat ; turmisque equitum & cohortibus visis, quas se se-
qui jusserat ; ut de locis superioribus hæc declivia & devexa cerne-
bantur : hostes prælium committunt. Utrumque clamore sublato,
excipit rursus ex vallo atque omnibus munitionibus clamor. Nostri,
emissis pilis, gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitatus
cernitur : Cohortes aliæ appropinquant : Hostes terga vertunt : Fu-
gientibus equites occurrunt : Fit magna cædes. Sedulius, dux &
princeps Lemovicum, occiditur : Vergasillaunus Arvernus, vivus in
fugâ comprehenditur : Signa militaria LXXIV ad Cæsarem referuntur :
Pauci, ex tanto numero, se incolumes in castra recipiunt. Conspi-
cati ex oppido cædem & fugam suorum ; desperatâ salute, copias à
munitionibus reducant. Fit protinus, hâc re auditâ, ex castris Gal-
lorum fuga. Quòd nisi crebris subsidiis, ac totius diei labore, mili-
tes fuissent defessi ; omnes hostium copiae deleri potuissent. De me-
diâ nocte missus equitatus, novissimum agmen consequitur : Mag-
nas numerus capitur, atque interficitur : Reliqui ex fugâ in civitates
discedunt.

POSTERO die Vercingetorix, concilio convocato ; “ id se bellum
,, suscepisse, non suarum necessitatum, sed communis libertatis caus-
,, sâ,” demonstrat : “ &, quoniam sit fortunæ cedendum, ad utram-
,, que rem se illis offerre, seu morte suâ Romanis satisfacere, seu
,, vivum transdere velint.” Mittuntur de his rebus ad Cæsarem le-
gati. Jubet arma transdi ; principes produci. Ipse in munitione pro
castris confedit : Eò duces producuntur : Vercingetorix deditur ; Ar-
ma projiciuntur. Reservatis Æduis atque Arvernais, si per eos civi-
tates recuperare posset ; ex reliquis captivis toto exercitu capita sin-
gula, prædæ nomine, distribuit.

HIS rebus confectis, in Æduos proficiscitur ; civitatem recipit.
Eò legati ab Arvernais missi ; quæ imperaret, se facturos pollicen-
tur : Imperat magnum numerum obsidum. Legiones in hiberna
mittit ; captivorum circiter xx millia, Æduis Arvernisque reddit.
T. Labienum, cum II legionibus & equitatu, in Sequanos proficisci
jubet : Huic M. Sempronium Rutilum attribuit. C. Fabium & L.
Minucium Basilum, cum II legionibus, in Rhemis collocat ; ne quam
à finitimis Bellovacis calamitatem accipiant. C. Antistium Regi-
num,

Ante Chr.
LII.
U. C. Varr.
DCCII,

§. LXXXI.
Tandem Ro-
mani, ex mu-
nitionibus
suis erum-
pentes, Gal-
los ingenti
cum strage
fugant.

§. LXXXII.
Alesia &
Vercingeto-
rix dedun-
tur.

§. LXXXIII.
Item Ædui,
aliique. De-
nique Cæsar
legiones in
hiberna mit-
tit.

Ante Chr. num, in Ambivaretos; T. Sextium, in Bituriges; C. Caninium
 III. Rebilum, in Ruthenos; cum singulis legionibus mittit. Q. Tullium
 V. C. FARR. Cicronem, & P. Sulpicium, Cabiloni & Matiscone in Æduis ad Ara-
 DCCII. rim, rei frumentariæ causâ, collocat. Ipse Bibracte hiemare con-
 stituit. His rebus Cæsaris literis cognitis, Romæ dierum xx suppli-
 catio indicitur.

COMMENTARIORUM

DE

BELLO GALLICO

LIBER OCTAVUS.

Scriptore *A. HIRTIO PANSA.*

ARGUMENTUM.

Hirtii Præfatio. I. Galli consilia ineunt belli renovandi. II. Cæsar Bituriges inopinantes opprimit; eosque in dediti-
onem accipit; IV. Deinde Carnutes, sui terrore, dissipat;
V. Bellovacos bellum parantes aggreditur. VI. Bellovaco-
rum consilia. VII. Cæsar eos, specie paucitatis suorum, ad
pugnam allicere instituit: VIII. Quum autem illi castris se
tenerent, castra & ipse sua munit. XI. Bellovaci pabula-
torum Rom. præsidium in insidias eliciunt. XII. Prælia
quotidiana in conspectu castrorum. XIII. Tandem Bello-
vaci fugâ calliditatis plenâ recedunt. XVI. Prælium ex
insidiis magnâ contentione initum; quo Bellovaci insidiatores
penitus dissipantur. XVII. Bellovaci aliæque civitates se
dedunt. XX. Cæsar exercitum suum in plures partes di-
stribuit. XXI. Inter hæc C. Caninius & C. Fabius le-
gati, Duracium, P. R. amicum, Limone à Dumnaco ob-
sessum liberant, Dumnacum profligant. XXIV. Caninius
Drapetem persequitur. XXV. Fabius Carnutes aliosque in
deditiorem accipit. XXVI. Drapes & Luterius Uxello-
dunum occupant. XXVII. Caninius oppidum circumvallat.
XXVIII. Luterius cum frumentariis fugatur. XXIX.
Drapes castris exutus, capitur. XXX. Caninius, juncto
Fabio, ad obsidionem oppidi revertitur. XXXI. Cæsar ex
Carnutibus ad Caninium contendit; XXXIII. Et Uxel-
lodunum, aquâ prohibitis oppidanis, capit; XXXVII.
Deinde exercitum suum in hiberna distribuit. XXXVIII.
Comius Atrebas prælio equestri victus, Antonio se dedit.
XL. Sequenti anno, pacata universa Gallia; XLI. Cæ-
sar in Italiam proficiscitur: XLII. Ibique summis hono-
ribus excipitur: XLIII. Deinde ad exercitum revertitur;
jamque inimici ejus Romæ contra eum conspirant. XLVI.
Ipse in Italiam iterum proficiscitur.

COMMENTARIORUM

Ante Chr.
II.

U. C. Varr.
DCCII.

DE

BELLO GALLICO

LIBER VIII.

Scriptore *A. HIRTIO PANSÆ.*

COACTUS assiduis tuis vocibus, Balbe; quum ^{Hirtii Præ-} quotidiana mea recusatio non difficultatis ex-^{fatio.} cusationem, sed inertiae videretur deprecationem habere; difficillimam rem suscepi. Cæsaris nostri Commentarios ¹ rerum gestarum Galliae non comparandos superioribus atque insequentibus ejus scriptis, contexui: ² Novissimæque, imperfecta ab rebus gestis Alexandriae confeci; usque ad exitum, non quidem civilis dissensionis, cujus finem nullum videmus; sed vitæ Cæsaris. Quos utinam qui legent, scire possent, quàm invitus susceperim scribendos; quò faciliùs caream stultitiæ

¹ Rerum gestarum Gallia,] hoc est, gestarum à Cæsare in Galliâ. Dionys. Vossius reponit, Gallis. Sed lectionem vulgatam erudire, ex-

emplis allatis, propugnat Davifius.

² Novissimæque, imperfecta &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, Novissimûmque imperfectum &c.

Ante Cha
21.
U. C. Varr.
DCCIII.

stultitiæ atque arrogantia crimine, qui me mediis interposuerim Cæsaris scriptis. Constat enim inter omnes, nihil tam operosè ab aliis esse perfectum, quod non horum elegantia Commentariorum superetur. Qui sunt editi, ne scientia tantarum rerum scriptoribus 3 deesset. Adeoque probantur omnium iudicio; ut præcepta, non præbita facultas, scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum est admiratio. Cæteri enim, quam bene atque emendatè; nos etiam, quam faciliè atque celeriter eos confecerit, scimus. Erat autem in Cæsare, quum facultas atque elegantia summa scribendi, tum verissima suorum scientia consiliorum explicandorum. Mihi ne illud quidem accidit, ut Alexandrino atque Africano bello interessẽm. Quæ bella quanquam ex parte nobis Cæsaris sermone 4 sunt nota; tamen aliter 5 audimus ea, quæ rerum novitate aut admiratione nos capiunt; aliter, quæ pro testimonio sumus dicturi. Sed ego nimirum, dum omnes excusationis causas colligo, ne cum Cæsare conferar; hoc ipsum crimen arrogantia subeo, quod me iudicio cujusquam existimem posse cum Cæsare comparari. Vale.

§. I.

Galli consilia
ineunt belli
renovandi.

OMNI Gallia devicta; Cæsar quum 6 superiore ætate nullum bellandi tempus intermisset, militesque hibernorum quiete reficere à tantis laboribus vellet; complures eodem tempore civitates renovare belli consilia nunciabantur, conjurationesque facere. Cujus rei verisimilis causa afferebatur; quod Gallis omnibus cognitum esset, neque ullâ multitudine in unum locum coacta 7 resisti posse Romanis; nec, si diversa bella complures eodem tempore intulissent civitates, satis auxilii aut spatii aut copiarum habiturum exercitum populi Rom. ad omnia persequenda: Non esse autem alicui civitati sortem incommodi recusandam, si tali morâ reliquæ possent se vindicare in libertatem.

§. II.

Cæsar Bituriges inopiantes opprimis; eosque in deditio-
nem accipit.

QUÆ ne opinio Gallorum confirmaretur; Cæsar M. Antonium quaestorem suis 8 præficit hibernis; Ipse, equitatus præsidio, pridie Kal. Jan. ab oppido Bibracte profiscitur ad legionem XIII, quam non longè à finibus Æduorum collocaverat in finibus Biturigum; ei-
que

3 Deesset:] MSS. desit. Quæ & verior Lectio.

4 Sunt nota:] Sic MSS. Scaliger & recentiores, [sunt nota.] Minus rectè.

5 Audimus] Ita exhibent MSS. Atque ita legendum postulat temporum ratio. Tum porro generalis est Propositio; cui minus convenit illud, quod ediderunt Scaliger alique, [audivimus.]

6 Superiore ætate] Sic ex MS Reg. rescripti; Sensumque efficit aptiorem. Al. [à superiore ætate.]

7 Resisti posse Romanis:] MSS Reg. Eliens. & Vossii habent, [resisti posse à Romanis.] Quæ si vera Lectio sit, jam hoc dicit Hirtius; Romanos neque, in unum coactis copiis, resistere posse tam multis in locis; neque divisis copiis, resistere posse tantæ multitudini. Sed neque vulgata Lectio loco movenda.

8 Præficit] Ita reposui ex MS Reg. Meliusque convenit cum eo quod sequitur [profiscitur,] quam illud quod habent Editi, [præfecit.]

que adjungit legionem XI, quæ proxima fuerat. Binis cohortibus ad Ante Chæ. impedimenta tuenda relictis, reliquum exercitum in copiosissimos ^{11.} agros Biturigum inducit: qui, quum latos fines & complura oppida ^{V. C. Varro.} haberent, unius legionis hibernis non potuerant contineri, quin bellum pararent conjurationesque facerent. ^{DCCIII.}

REPENTINO adventu Cæsaris accidit, quod imparatis disjunctisque ⁹ accidere fuit necesse; ut, sine timore ullo rura colentes prius ab equitatu opprimerentur, quàm confugere in oppida possent. Namque etiam illud vulgare incurfionis hostium signum, quod incendiis ædificiorum intelligi consuevit, ¹⁰ Cæsaris erat interdicto sublatum: ne aut copiâ pabuli frumentique, si longius progredi vellet, ¹¹ deficeretur; aut hostes incendiis terrentur. Multis hominum millibus captis, perterriti Bituriges, qui primum adventum effugere potuerant Romanorum, in finitimas civitates, aut privatis hospitibus confisi, aut societate consiliorum, confugerant. Frustra: Nam Cæsar magnis itineribus omnibus locis occurrit; nec dat ulli civitati spatium de alienâ potiùs, quàm de domesticâ salute, cogitandi: Quâ celeritate, & fideles amicos retinebat, & dubitantes terrore ad conditiones pacis adducebat. ¹² Tali conditione Bituriges propositâ, quum sibi viderent clementiâ Cæsaris reditum patere in ejus amicitiam; finitimâsque civitates sine ullâ pœnâ dedisse obsides, atque in fidem receptas esse; idem fecerunt. Cæsar militibus, pro tanto labore ac patientiâ; qui brumalibus diebus, itineribus difficillimis, frigoribus intolerandis, studiosissimè permanserant in labore; ducenos sestertios: centurionibus, ¹¹ millia nummum prædæ nomine condonanda pollicetur: Legionibusque in hiberna remissis, ipse se ¹³ recipit die XI Bibracte.

§. III.

IBI quum jus diceret; Bituriges ad eum legatos mittunt, auxilium petitem contra Carnutes, quos intulisse bellum sibi querebantur. Quâ re cognitâ; quum non amplius X & VIII dies in hibernis esset commoratus, legiones XIV & VI ex hibernis ab Arare ¹⁴ educit; quas ibi collocatas, explicandæ rei frumentariæ causâ, superiore Commentario demonstratum est. Ita cum ¹¹ legionibus ad persequendos Carnutes proficiscitur. Quum fama exercitus ad hostes esset perlata: cala-

§. IV.

Deinde Carnutes, sui terrore, dissipati.

⁹ Accidere fuit necesse;] Vocem [accidere,] quam Scaliger aliisque perperam omiserant, optimè ex MSS. restituit D. Vossius. Atque infra ita loquitur Hirtius; de bello Gall. Lib. 8. §. 9. [Accidebat autem, — id quod accidere erat necesse]

¹⁰ Cæsaris erat.] Vulgg. [Cæsaris id erat.] Sed vocem superfluum [id] fide MSS suorum delevit Dionys. Vossius. Deest quoque in MSS Reg. & Eliensi.

¹¹ Deficeretur;] Ita optimè restituit Davifius ex MS Eliensi. Quomo-

do & in Vossii quoque MS scriptum est. Al. minùs rectè, [deficeret.]

¹² Tali conditione Bituriges propositâ.] Sic MSS Reg. & Vossii. Vulgg. minùs eleganter, Tali conditione propositâ, Bituriges &c. Vide supra ad Lib. 5. §. 41.

¹³ Recipit] Ita ex MS Reg. reposui, propter præcedentem [pollicetur.] Al. recepit.

¹⁴ Educit;] Dionys. Vossius scribit, ducit. Davifius, reducit. Parvo admodum discrimine.

Ante Chr.

11.

U. C. Varr.

DCCIII.

§. V.

*Bellovacos
bellum pa-
rantes aggre-
ditur.*

calamitate ceterorum ducti Carnutes; desertis vicis oppidisque, quæ, tolerandæ hiemis causâ, constitutis repente exiguis ad necessitatem ædificiis, incolebant; (nuper enim devicti, complura oppida dimiserant:) dispersi profugiunt. Cæsar erumpentes eo maximè tempore acerrimas tempestates quum subire milites nollet, in oppido Carnutum Genabo castra ponit. Atque in testâ, partim Gallorum; partim quæ, conjectis celeriter stramentis, tentoriorum integendorum gratiâ, erant inædificata; milites ¹⁵ contegit. Equites tamen, & auxilios pedites, in omnes partes mittit, quascumque petisse dicebantur hostes. Nec frustra; Nam plerumque magnâ prædâ potiti nostri revertuntur. Oppressi Carnutes hiemis difficultate, terrore periculi, quum testis expulsi nullo loco diutius consistere auderent, nec silvarum præsidio tempestatibus durissimis tegi possent; dispersi, magnâ parte amissâ suorum, dissipantur in finitimas civitates.

CÆSAR, tempore anni difficillimo, quum satis haberet convenientes manus dissipare, ne quod initium belli nasceretur; quantumque in ratione esset, exploratum haberet, ¹⁶ sub tempus æstivorum nulum summum bellum posse conflare; C. Trebonium cum II legionibus, quas secum habebat, in hibernis Genabi collocavit. Ipse, quum crebris legationibus Rhemorum certior fieret, Bellovacos (qui belli gloriâ ¹⁷ Gallos omnes Belgasque præstabant,) ¹⁸ finitimâsque civitates, duce Correo Bellovaco & Comio Atrebate, ¹⁹ exercitum comparare, atque in unum locum cogere; ut omni multitudine in fines Sueffionum, qui Rhemis erant attributi, facerent impressiorem: pertinere autem non tantum ad dignitatem, sed etiam ad salutem suam judicaret, nullam calamitatem socios optimè de republ. meritos accipere: legionem ex hibernis evocat rursus XI: literas autem ad C. Fabium mittit, ut in fines Sueffionum legiones II, quas habebat, adduceret; alteramque ex duabus à T. Labieno accerfit. Ita, quantum hibernorum opportunitas bellique ratio postulabat; perpetuo suo labore, invicem legionibus expeditionum onus injungebat.

HIS

¹⁵ Contegit.] Emendat Dionys. Vossius, conlegit. Sed fortasse nihil opus. Neque enim absone prorsus est ista constructio, milites in testâ contegere.

¹⁶ Sub tempus Æstivorum] Mallet Dion. Vossius, æstivum. Sed sine causâ. Æstivorum enim eleganter opponitur ☞, Hibernorum.

¹⁷ Gallos omnes — præstabant.] Eruditissimè hanc constructionem exemplis tuetur Davissius.

¹⁸ Finitimâsque civitates.] Sic MSS Eliens. & Petav. MSS autem Reg.

& Vossii, & Editt. Vett. [finitimâsque iis civitates.] Quæ vera demum est Lectio. Scaliger (errore, ut opinor, Typographico) edidit, [finitimâsque in civitates.] Quem fideliter secuti sunt Recentiores; nullo videlicet, neque Sensû neque Latinitatis, vestigio.

¹⁹ Exercitum comparare.] Melior videtur lectio illa, quam exhibent MSS Reg. Eliens. & Vossii; [Exercitus comparare:] propter id quod sequitur atque in unum locum cogere.

Quamquam utrumque rectè dicitur.

HIS copiis coactis, ad Bellovacos proficiscitur. Castrisque in eo-
rum finibus positis; equitum turmas dimittit in omnes partes ad
aliquos excipiendos, ex quibus hostium consilia cognosceret. Equi-
tes officio functi, renunciant paucos in ædificiis esse inventos; atque
hos, non qui agrorum ²⁰ incolendorum causâ remansissent, (namque
esse undique diligenter demigratum;) sed qui, speculandi gratiâ, es-
sent remissi. A quibus quum quæreret Cæsar, quo loco multitudo
esset Bellovacorum; quodque esset consilium eorum: inveniebat,

Ante Chr.

11.
U. C. Varr.

DCCIII.

§. VI.

Bellovaco-
rum consilia

„ Bellovacos omnes, qui arma ferre possent, in unum locum con-
„ venisse: itémque Ambianos, Aulercos, Caletes, Vellocassēs, Atre-
„ bates: ²¹ Locum castris excelsum, impeditâ circumdatâ palude,
„ delegisse; omnia impedimenta in ultiores silvas contulisse: Com-
„ plures esse principes belli auctores; sed multitudinem maximè
„ Correo obtemperare, quòd ei summo esse odio populi Romani no-
„ men intellexissent. Paucis antè diebus, ex his castris Comium
„ discessisse ad auxilia Germanorum adducenda; quorum & vicini-
„ tas propinqua, & multitudo esset infinita. Constituissē autem Bel-
„ lovacos, omnium principum consensu, summâ plebis cupiditate;
„ si, ut diceretur, Cæsar cum III legionibus veniret; offerre se ad
„ dimicandum; ne, miseriore ac duriore postea conditione, cum to-
„ to exercitu decertare cogerentur: Sin majores copias adduceret; in
„ eo loco permanere, quem delegissent; pabulatione autem, (quæ
„ propter anni tempus, quum exigua, tum disjecta esset,) & fru-
„ mentatione, & reliquo commeatu, ex insidiis prohibere Roma-
„ nos.

QUÆ Cæsar quum, consentientibus plurimis, cognovisset; atque
ea quæ proponerentur consilia, plena prudentiæ, longèque à temeri-
tate barbarorum remota esse judicaret; omnibus rebus inserviendum
statuit, quò celerius hostes, contemptâ suorum paucitate, prodirent
in aciem. Singularis enim virtutis ²² veterrimas legiones VII, VIII, &
IX habebat: summæ spei, delectæque juventutis, XI; quæ octavo jam
stipendio ²³ functa, tamen, ²⁴ collatione reliquarum, nondum ean-
dem vetustatis & virtutis ceperat opinionem. Itaque concilio advo-
cato; rebus iis, quæ ad se essent delatæ, omnibus expositis; animos
multitudinis confirmat. Si fortè hostes, III legionum numero pos-
set elicere ad dimicandum; agminis ordinem ita constituit, ut legio

§. VII.

Cæsar eos,
specie pauci-
tatis suorum,
ad pugnam
allicere in-
stituit.

O

VII,

²⁰ Incolendorum] MSS nonnulli, incolendorum. Quod idem est.

²¹ Locum castris excelsum, impeditâ circumdatâ palude.] Ex MSS plurimorum consensu, existimo legendum, [Locum castris excelsum in silvâ, impeditâ circumdatâ palude.] Codices nonnulli, [---- impeditâ circumdatum palude.] Davisius distinguit, [---- in silvâ impeditâ, circumdatâ pa-

lude.] Quod parùm interest. Priorem tamen Lectionem præfero.

²² Veterrimas] Sic MSS plurimi. Hancque Lectionem recipiendam existimat Davisius. Al. veteranas.

²³ Functâ,] Hæc est in MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. Et deesse potest, integrâ Sententiâ.

²⁴ Collatione] MSS. [in collatione.]

Ante Chr.

11.

U. C. Varr.

DCCIII.

§. VIII.

Quum autem illi castris se tenerent, castra & ipse sua munivit.

VII, VIII, & IX ante omnia ²⁵ irent impedimenta; deinde omnium impedimentorum agmen, (quod tamen erat mediocre, ut in expeditionibus esse consuevit,) cogeret XI; ne majoris multitudinis species accidere hostibus posset, quam ipsi depoposcissent. Hâc ratione penè quadrato agmine instructo; ²⁶ in conspectu hostium, celerius opinione eorum, exercitum adducit.

QUUM repente instructas velut in acie certo gradu legiones accedere Galli viderent, quorum erant ad Cæsarem plena fiduciæ consilia perlata; five certaminis periculo, five subito adventu, seu expectatione nostri consilii, copias instruunt pro castris, nec loco superiore cedunt. Cæsar, etsi dimicare optaverat; tamen admiratus tantam multitudinem hostium; valle intermissâ, magis in altitudinem depressâ, quam latè patente; castra castris hostium confert. Hæc imperat vallo pedum XII muniri; ²⁷ coronisque pro ratione ejus altitudinis inædificari: fossam duplicem, pedum quinûm denûm, lateribus directis, deprimi: turres crebras excitari, in altitudinem III tabulatorum; pontibus transjectis constratisque conjungi; ²⁸ quorum frontes vimineâ loriculâ munirentur, ²⁹ ut hostis à ³⁰ duplici propugnatorum ordine ³¹ depelleretur; quorum alter ex pontibus, quo tutior altitudine esset, hōc audaciùs longiùsque tela permetteret; alter, qui propior hostem ³² in ipso vallo collocatus esset, ponte ab incidentibus telis tegeretur. Portis fores, altioresque turres imposuit.

§. IX.

HUJUS munitionis duplex erat consilium. Namque ³³ & operum magnitudinem & timorem suum sperabat fiduciam barbaris allaturum; &, quum pabulatum frumentatûmque longiùs esset proficiscendum, parvis copiis castra munitione ipsâ videbat posse defendi. Interim, crebrò paucis utrimque procurrentibus, inter bina castra palude interjectâ, contendebatur: Quam tamen paludem nonnunquam aut nostra auxilia Gallorum Germanorûmque transibant, acriùsque hostes

²⁵ Irent] Ita ex MS Reg. restitui. Quod habent Editi, [iret,] minus eleganter dictum est.

²⁶ In conspectu hostium ---- adducit.] Vide supra ad Lib. 4. §. 9.

²⁷ Coronisque pro ratione &c.] MSS plurimi, Loriculam pro hac ratione &c.

²⁸ Quorum frontes] Hoc est, latera hosti obversa. Ut ex sequentibus patet.

²⁹ Ut hostis à duplici propugnatorum ordine] Optimè hîc ex MSS, (qui habent corruptè, ut ab hostibus duplici fossâ, duplici propugnatorum ordine &c;) restituit Davissius, [ut hostis à duplici fossâ, duplici propugnatorum ordine &c.] In vulgatis enim, voces (duplici fossâ) omissas

fuisse, propter vocem [duplici] proximè repetitam.

³⁰ Duplici propugnatorum ordine] Altero scilicet, in pontibus; altero, sub pontibus, in ipso vallo.

³¹ Depelleretur;] MSS habent, defenderetur. Quam & veriore esse Lectionem eruditè, exemplis allatis, ostendit Davissius; Mutatam autem à Librariis, qui nescirent [defendere] idem esse ac [depellere.]

³² In ipso vallo] Sub ponte.

³³ Et operum magnitudinem & timorem suum &c.] i. e. simulationem suam timoris. Conjecit Davissius legendum, ex operum magnitudine. Sed, & operum magnitudinem, idem est.

hostes insequabantur; aut vicissim hostes ³⁴ eandem transgressi, nostros longius submovebant. Accidebat autem quotidianis pabulationibus, ³⁵ (id quod accidere erat necesse, quum raris disiectisque ex ædificiis pabulum conquiretetur,) ut impeditis locis dispersi pabulatores circumvenirentur: Quæ res etsi mediocre detrimentum jumentorum ac servorum nostris afferebat, tamen stultas cogitationes incitabat barbarorum: Atque eò magis, quòd Comius, quem profectum ad auxilia Germanorum accersenda dixeram, cum equitibus venerat; Qui, tametsi numero non amplius erant ³⁶ quingenti, tamen Germanorum adventu barbari inflabantur.

Ante Chr.
LI.
U. C. Varr.
DCCIII.

CÆSAR, quum animadverteret hostem complures dies castris pabulæ & loci naturâ munitis se tenere; neque oppugnari castra eorum sine dimicatione perniciosâ, nec locum munitionibus claudi nisi à majore exercitu posse: litteras ad Trebonium mittit, ut, quàm celerimè posset, legionem XIII, quæ cum T. Sextio legato in Biturigibus hiemabat, accerferet; atque ita cum III legionibus, magnis itineribus, ad se veniret. Ipse equites invicem Rhemorum, ac Lingonum, reliquarumque civitatum, quorum magnum numerum evocaverat, præsidio ³⁷ pabulationibus mittit, qui subitas hostium incurfiones sustinerent.

§. X.

QUOD quum quotidie fieret; ac jam consuetudine diligentia minueretur, (quod plerumque accidit diuturnitate;) Bellovaci delectâ manu peditum, cognitis stationibus quotidianis equitum nostrorum, silvestribus locis insidias disponunt; eodémque equites postero die mittunt, qui primùm elicerent ³⁸ nostros in insidias, deinde circumventos aggredierentur. Cujus mali fors incidit Rhemis, quibus ³⁹ illa dies fungendi muneris obvenerat: Namque ii, quum repentè hostium equites animadvertissent, ac numero superiores paucitatem contempnissent; cupidius insecuti, à peditibus undique sunt circumdati. Quo factò perturbati, celerius, quàm consuetudo fert equestris prælii, se receperunt; amissò Vertisco, principe civitatis, præfecto equitum; qui quum vix equo propter ætatem posset uti, tamen, consuetudine Gallorum, neque ætatis excusatione in suscipiendâ præfecturâ usus erat, neque dimicari sine se voluerat. ⁴⁰ Inflammanantur atque incitantur hostium animi secundo prælio, principe & præfecto Rhemorum

§. XI.

Bellovaci pabulatorum
Rom. præsidium in insidias eliciunt.

O 2

inter-

³⁴ Eandem] MSS. eodem. Fortè, eadem.

³⁵ Id quod accidere erat necesse,] Vide supra ad §. 3.

³⁶ Quingenti] Sic MSS. Vulgg. quingentis. Quod minus est elegans.

³⁷ Pabulationibus] Sic MSS. Scaliger alique ediderunt, pabulatoribus. Sed veram esse vulgatam Lectionem eruditè ostenderunt D. Vossius

us & Daviscus.

³⁸ Nostros in insidias etc.] MSS. duo Dionys. Vossii, & MS Reg. [nostros insidiis etc.]

³⁹ Illa dies ---- obvenerat:] Ciacconius rescribit; Illo die--- obvenerat (scil. fors.) Emendatione valde inelleganti.

⁴⁰ Inflammanantur] Sic MSS. Al. Instantur,

Antè Chr. interfecto: nostri detrimento admonentur, diligentius exploratis locis
stationes disponere, ac moderatius cedentem insequi hostem.

U. C. Varr.
DCCIII.

§. XII.
Prælia quotidiana in conspectu castrorum.

NON intermittuntur interim quotidiana prælia in conspectu utrorumque castrorum, quæ ad vada transitusque fiebant paludis. Quâ contentione Germani, (quos propterea Cæsar transduxerat Rhenum, ut equitibus interpositi præliarentur;) quum constantius universi paludem transissent; paucisque ⁴¹ resistentibus interfectis, pertinacius reliquam multitudinem essent insecuti: perterriti non solum ii qui aut cominus opprimebantur aut eminus vulnerabantur, sed etiam qui longius subsidiari consueverant, turpiter fugerunt; nec prius finem fugæ fecerunt, sæpe amissis superioribus locis, quàm se aut in castra suorum reciperent, aut nonnulli pavore coacti longius profugerent: Quorum periculo sic omnes copiæ sunt perturbatæ, ut vix judicari posset, ⁴² utrum secundis minimis rebus insolentiores, an adversis mediocribus timidiore essent.

§. XIII.
Tandem Bellovaci, fugâ calliditatis plenâ, recedunt.

COMPLURIMIS diebus iisdem in castris consumptis: quum propius accessisse legiones, & C. Trebonium legatum, cognovissent; daces Bellovacorum, veriti similem obsessionem Alesiae, noctu dimittunt eos, quos aut ætate aut viribus inferiores, aut inermes habebant; unâque reliqua impedimenta. Quorum perturbatum & confusum dum explicant agmen, (magna enim multitudo carrorum, etiam expeditos sequi Gallos consuevit;) oppressi luce, copias armorum pro suis instruunt castris; ne prius Romani persequi se inciperent, quàm longius agmen impedimentorum suorum processisset. At Cæsar neque resistentes tanto collis adscensu ⁴³ aggrediendos judicabat; neque non usque eò legiones admovendas, ut discedere ex eo loco sine periculo barbari, ⁴⁴ nostris militibus instantibus, non possent. Ita, quum paludem impeditam à castris castra dividere, (quæ transeundi difficultas, celeritatem insequendi tardare posset;) atque id jugum, quod trans paludem penè ad hostium castra pertineret, mediocri valle à castris eorum intercisum animadverteret: pontibus palude constrictâ, legiones transducit; celeritèrque in summam planitiem jugi pervenit, quæ declivi fastigio duobus ab lateribus munebatur. Ibi legionibus instructis, ad ultimum jugum pervenit; aciemque eo loco constituit,

⁴¹ *Resistentibus*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. in resistendo.

⁴² *Utrum secundis minimis rebus insolentiores, an adversis mediocribus timidiore essent.*] Scaliger edidit, [secundis nimis rebus.] Ursinus legit, [maximis rebus.] Uterque sensu planè contrario, atque erat mens Auctoris. MSS habent, [secundis minimis rebus.] Quam esse veram Lectionem, rectè vidit Dio-

nyf. Vossius; deletâ solummodo particulâ *que*, quâ additâ opus esse facillè judicare potuit Librariorum incitâ. Porro, pro [adversis mediocribus] vel [adversis mediocribusque, ut Scaliger minùs rectè edidit;] in MSS. est, *adverso mediocri casu*. Quod aequè probum est.

⁴³ *Aggrediendos*] Sic MSS pluri. Al. *lascendos*.

⁴⁴ *Nostris*] Ita MS Reg. In aliis, *deest*.

constituit, unde tormento missa tela in hostium cuneos conjici possent. Ante Chr. 11.

BARBARI, confisi loci naturâ; quum dimicare non recusarent, si fortè Romani subire collem conarentur; paulatimque copias distributas dimittere non auderent, ne dispersi perturbarentur; in acie permanferunt. Quorum pertinaciâ cognitâ; Cæsar, xx cohortibus instructis, castrisque eo loco metatis, muniri jubet castra. Absolutis operibus, legiones pro vallo instructas collocat; equites, frænatis equis, in stationibus disponit. Bellovacis, quum Romanos ad insequendum paratos viderent; neque pernoctare, neque diutius permanere ⁴⁵ sine cibariis eodem loco possent; tale consilium suû recipiendi ⁴⁶ inierunt. Fasces, ubi confederant, [⁴⁷ nam, in acie sedere Gallos consueſſe, superioribus ⁴⁸ commentariis declaratum est,] stramentorum ac virgultorum, quorum summa erat in castris copia, per manus inter se transditos, ante aciem collocaverunt; extremoque tempore diei, signo pronunciato, uno tempore incenderunt. Ita continens flamma copias omnes repente à conspectu textit Romanorum; quod ubi accidit, barbari vehementissimo cursu fugerunt.

CÆSAR, etsi discessum hostium animadvertere non poterat, incendiis oppositis; tamen id consilium quum fugæ causâ initum suspicaretur, legiones promovet, & turmas mittit ad insequendum: Ipse veritus insidias, ne fortè in eodem loco ⁴⁹ subsisteret hostis, atque elicere nostros in locum conaretur iniquum; tardiùs procedit. Equites, quum intrare fumum & flammam densissimam timerent; ac, si qui cupidiùs intraverant, vix suorum ipsi priores partes animadverterent equorum; insidias veriti, liberam facultatem suû recipiendi Bellovacis dederunt. Ita, fugâ timoris simul calliditatisque plenâ, sine ullo detrimento, millia non ampliùs x progressi hostes, munitissimo loco castra posuerunt. Indè, quum sæpe in insidiis equites peditesque disponderent, magna detrimenta Romanis in pabulationibus inferebant.

QUOD quum crebriùs accideret; ex captivo quodam comperit Cæsar, Corream Bellovacorum ducem, fortissimorum millia vi peditum delegisse, equitesque ex omni numero mille, quos in insidiis eo loco collocaret, quem in locum, propter copiam frumenti ac pabuli, Romanos pabulatum missuros suspicaretur. Quo cognito consilio, Cæsar legiones plures, quàm solebat, educit; equitatûque, quem

§. XIV.

§. XV.

§. XVI.

Prælium ex insidiis magnâ contentione initum; quo Bellovacis insidiatores penitus dissipantur.

O 3

⁴⁵ Sine cibariis] MSS. sine periculo.

⁴⁶ Inierunt.] MSS. ceperunt.

⁴⁷ [Nam in acie --- declaratum est.] Crediderim equidem hoc additamentum è margine in Textum irrepisse. Vide Viri doctissimi Jos.

Wasse Notas in Sallustium, pag. 294.

⁴⁸ Commentariis] MSS. Commentariis Cæsaris.

⁴⁹ Subsisteret] Ita optimè restituit Davissius ex MS Eliensi. Al. subsistere. Quod cum sequente [conaretur] malè admodum coheret.

Ante Chr.

L I.

U. C. Varr.

DCCIII.

quem ⁵⁰ præsidio pabulatoribus mittere semper consueverat, præmittit: huic interponit ⁵¹ auxilia levis armaturæ: ipse cum legionibus quam potest maximè appropinquat. Hostes in insidiis dispositi, quum sibi delegissent campum ad rem gerendam, non amplius patentem in omnes partes passibus M; silvis undique impeditissimis, aut altissimo ⁵² flumine, velut indagine, munitum; ⁵³ hunc circumdederunt. Nostri, explorato hostium consilio, ad præliandum animo atque armis parati; quum, subsequenter legionibus, nullam dimicationem recusarent; turmatim in eum locum devenerunt. Quorum adventu quum sibi Correo oblatam occasionem rei gerendæ existimaret, primùm cum paucis se ostendit; atque in proximas turmas impetum facit. Nostri constanter ⁵⁴ incursum sustinent insidiatorum: neque plures in unum locum conveniunt; quod plerumque equestribus præliis quum propter aliquem timorem accidit, tum multitudine ipsorum detrimentum accipitur. Quum, dispositis turmis, invicem rari præliarentur; neque ab lateribus circumveniri suos paterentur: erumpunt cæteri, ⁵⁵ Correo præliante, ex silvis. Fit magnâ contentione diversum prælium: Quod quum diutius pari Marte iniretur; paullatim ex silvis instructa multitudo procedit peditum, quæ nostros cogit cedere equites: quibus celeriter subveniunt levis armaturæ pedites, quos ante legiones missos docui; turmisque nostrorum interpositi, constanter

⁵⁰ Quem præsidio pabulatoribus mittere semper consueverat.] Ita exhibet MS Regius; nisi quodd, pro [præsidio,] scriptum sit [ipse auxilio.] Scaliger aliisque ediderunt; Quâ consuetudine [MS Eliens. habet, (suâ consuetudine;)] fortè (QUEM suâ consuetudine,) voce (quem) in præcedentem (equitatumque) absorptâ,] pabulatoribus mittere præsidio consueverat.

⁵¹ Auxilia levis armaturæ:] Ita optimè restituit Dionys. Vossius. Scaliger aliisque; Præsidia &c. Quod ex præcedente [præsidio] irreplisse crediderim.

⁵² --- flumine, velut indagine, munitum; hunc circumdederunt.] Sic MS Reg. Al. [hunc insidiis circumdederunt.] Quæ plenior & vera lectio est. Neque contemnendus est, quem exhibent nonnulli Codices horum verborum ordinem; [--- flumine munitum, velut indagine hunc insidiis circumdederunt.] Ut illud [velut indagine] scilicet, non ad [flumine,] sed ad [insidiis] referatur.

⁵³ Hunc insidiis circumdederunt. Nostri, explorato hostium consilio, &c.] Ineptissimâ planè omniisque sensus experte interpolatione, (ut rectè annotavit Dionys. Vossius,) corripit hunc locum Ciacconius: Qui scribit, [hunc insidiis circumdederunt nostri. Explorato hostium consilio, &c.] Quam tamen absurdissimam emendationem securus est Scaliger & recentiores. Clamat tum Sententia ipsa, tum MSS quamplurimi; qui habent, [hunc insidiis circumdederunt. Explorato hostium consilio nostri, &c.]

⁵⁴ Incursum] Sic MSS. & Edit. Vett. Al. impetum.

⁵⁵ Correo præliante,] Qui nimirum, ut jam antè dixerat Hirtius, primùm cum paucis se ostenderat, atque in proximas turmas impetum fecerat. Ciacconius emendat; prænunciante. Verùm, siquid esset mutandum; aut valde me fallit animus, aut coniecturâ longè felicioris rescriberem, præeunte. Sed mutatione nullâ opus.

ter præliantur. Pugnatur aliquamdiu pari contentione: Deinde, ut Ante Chr., ratio postulabat prælii; qui sustinuerant primos impetus insidiarum, ^{17.} hóc ipso fiunt superiores, quòd nullum ab insidiantibus imprudentes acceperant detrimentum. Accedunt propiùs interim legiones: crebrique eodem tempore & nostris & hostibus nuncii afferuntur, imperatorem instructis copiis adesse. Quâ re cognitâ; præsidio cohortium confisi nostri, acerrimè præliantur: ne, si tardiùs rem gessissent, victoriæ gloriam communicâsse cum legionibus viderentur. Hostes concidunt animis, atque itineribus diversis fugam quærunt. Nequidquam: nam quibus difficultatibus locorum Romanos claudere voluerant, ⁵⁶ iis ipsi tenebantur. Victi tamen propulsique; majore parte amissâ, consternati, quò ⁵⁷ fors tulerat, confugiunt; partim silvis petitis, partim flumine: Qui tamen in fugâ à nostris acriter insequentibus conficiuntur; quum ⁵⁸ interim nullâ calamitate victus Correus, excedere prælio, silvasque petere, aut, invitantibus nostris ad deditionem, potuit adduci, quin fortissimè præliando, compluresque vulnerando, cogeret elatos iracundiâ victores in se tela conjicere.

TALI modo re gestâ: recentibus prælii vestigiis ingressus Cæsar: quum victos tantâ calamitate existimaret hostes, nuncio accepto, locum castrorum relicturos, quæ non longiùs ab eâ cæde abesse plus minùs VIII millibus passuum dicebantur; tametsi flumine impeditum transitum videbat, tamen, exercitu transducto, progreditur. At Bellovaci, reliquæque civitates; repenti ex fugâ paucis, atque his vulneratis, receptis, qui silvarum beneficio casum evitaverant; ⁵⁹ omnibus adversis, cognitâ calamitate, interfecto Correo, amisso equitatu & fortissimis peditibus; quum adventare Romanos existimarent, concilio repenti cantu tubarum convocato conclamant, ut legati obfidisque ad Cæsarem mittantur.

§. XVII.

Bellovaci aliaque civitates se dedunt.

O 4

Hoc

⁵⁶ --- iis ipsi tenebantur. Victi tamen --- confugiunt;] Cum illud [tamen] hæreret; rescribit Ciacconius [tandem.] Davissius retinet [tamen;] contenditque vocem istam idem significare quod [tandem.] Verum hujusmodi aliqua explicatio, simplicior est. Quamvis iniquo clausi loco, tanquam indagine, ut supra dictum est, tenebantur; tamen nonnulli ex victis propulsisque, etiam cum major pars amissa esset, effugerunt. Vide supra ad p. 21. l. 17. & infra de bello civ. Lib. 1. ad §. 57.

⁵⁷ Fors] Ita restituerunt Dionys. Vossius, & Davissius. Al. fors.

⁵⁸ Interim nullâ calamitate victus

Correus --- potuit adduci.] Aut delendam jubet Davissius vocem [victus;] aut legendum deinceps, [NON potuit adduci:] Nam vel hanc vel illam emendationem planè esse necessariam: Idque à nemine observatum miratur. Verum neque hæc, neque illa demùm, necessaria est emendatio: Etenim, nullâ calamitate victus Correus --- potuit adduci, tale est, quale si dicas, nullâ calamitate adeò fractus erat, ut potuerit adduci, &c.

⁵⁹ Omnibus adversis, cognitâ calamitate,] Davissius, verbis transpositis, legendum conjicit; cognitâ calamitate, omnibus adversis, &c.

Ante Chr.

11.

U. C. Varr.

DCCIII.

§. XVIII.

HOC omnibus probato consilio; Comius Atrebas ad eos profu-
git Germanos, à quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat. Ceteri
è vestigio mittunt ad Cæsarem legatos; petuntque, “ ut eâ poenâ sit
,, contentus hostium, quam, si sine dimicatione inferre integris pos-
,, set, pro suâ clementiâ atque humanitate nunquam profectò esset
,, illaturus: Afflictas opes, equestri proelio, Bellovacorum esse: de-
,, lectorum peditum multa millia interiisse: vix refugisse nuncios
,, cædis. Tamen magnum, ut in tantâ calamitate, Bellovacos eo
,, proelio commodum esse consecutos; quòd Correus, auctor belli,
,, concitator multitudinis, esset interfectus. Nunquam enim Sena-
,, tum tantum in civitate, illo vivo; quantum imperitam plebem,
,, potuisse.” Hæc orantibus legatis, commemorat Cæsar; “ eodem
,, tempore, superiore anno, Bellovacos cæterâsque Galliæ civitates
,, suscepisse bellum: pertinacissimè hos ex omnibus in sententiâ per-
,, mansisse, neque ad sanitatem reliquorum deditione esse perductos:
,, Scire atque intelligere se, causam peccati facillimè mortuis dele-
,, gari: neminem verò tantum pollere, ut, invitis principibus, resi-
,, stente senatu, omnibus bonis repugnantibus, infirmâ manu plebis
,, bellum concitare & gerere posset: Sed tamen se contentum fore
,, eâ poenâ, quam sibi ipsi contraxissent.

§. XIX.

NOCTE insequenti, legati responsa ad suos referunt; obsides con-
ficiunt. Concurrunt reliquarum civitatum legati, quæ Bellovacorum
speculabantur eventum: Obsides dant; imperata faciunt. Excepto
Comio; quem timor cohibebat cujusquam fidei suam committere
salutem. Nam superiore anno T. Labienus, Cæsare in Galliâ cite-
riore jus dicente; quum Comium comperisset sollicitare civitates, &
conjuratorem contra Cæsarem facere; infidelitatem ejus sine ullâ
perfidia judicavit comprimi posse. Quem quia non arbitrabatur vo-
catum in castra venturum; ne tentando cautiorem faceret, C. Vo-
lusenum Quadratum misit, qui eum, per simulationem colloqui,
curaret interficiendum. Ad eam rem delectos idoneos ei trans-
didit centuriones. Quum in colloquium ventum esset; & ut

con-

⁶⁰ Idoneos ex] Has voces, à Scali-
gero aliisque perperam omittas, re-
stítuit Davissius ex MSS. &
Edit. Verr.

⁶¹ Quum ---- arripuisset; & cen-
turio, velut insuetâ re permotus, vel-
let hominem conficere; celeriter à fa-
miliaribus prohibitus Comii, non potu-
it: Graviter tamen, &c.] Edici om-
nes, omittâ voce [&c.] exhibent;
[Quum ---- arripuisset centurio &c.]
Qui cum sensus esset nullus, vocem
istam [&c.] interposui. Verum cum
particula illa, in nullis reperitur

MSS; atque etiam vox [vellet,] in
omnibus MSS desit; & voces istæ,
[velut insuetâ re permotus,] non be-
ne in eo, quo posita sunt, loco
convenient; & tum in MSS. tum
in Edit. Verr. transposita legatur
pars sententiæ posterior, [celeriter à
familiaribus prohibitus Comii, hominem
conficere non potuit;] utique ne istam
quidem, quam edidi, veram esse
puto Lectionem. MS. Eliens. hoc
modo exhibet: [Quum ---- manum
Comii Volusenus arripuisset; centurio,
velut insuetâ re permotus, vel celeri-

convenerat, manum Comii Volusenus arripuisset; & centurio, velut insuetâ re permotus, vellet hominem conficere; celeriter à familiaribus prohibitus Comii, non potuit: graviter tamen primo ictu gladio caput percussit. Quum utrimque gladii districti essent, non tam pugnandi quàm diffugiendi fuit utrorumque consilium; nostrorum, quòd mortifero vulnere Comium credebant affectum; Gallorum, quòd insidiis cognitis, plura, quàm ⁶² viderant, extimescebant. Quo facto; statuisse Comius dicebatur, nunquam ⁶³ in conspectu cuiusquam Romani venire.

BELLICOSISSIMIS gentibus devictis, Cæsar; quum videret nullam jam esse civitatem, quæ ⁶⁴ bellum pararet, quo sibi resisteret; sed nonnullos ex oppidis demigrare, ex agris ⁶⁵ diffugere, ad præsens ⁶⁶ imperium evitandum: plures in partes exercitum dimittere constituit. M. Antonium quæstorem, cum legione XI, sibi conjungit. C. Fabium legatum, cum cohortibus XXV, mittit in diversissimam partem Galliæ: quòd ibi quasdam civitates in armis esse audiebat; neque C. Caninium Rebilum legatum, qui ⁶⁷ illis regionibus præerat, satis firmas II legiones habere existimabat. T. Labienum ad se evocat: legionemque ⁶⁸ XII, quæ cum eo fuerat in hibernis, in Togatam Galliam mittit, ad colonias civium Romanorum tuendas; ne quod simile incommodum accideret ⁶⁹ decursione barbarorum, ac superiore æstate Tergestinis accidisset, ⁷⁰ qui repentino latrocinio atque impetu eorum erant oppressi. Ipse ad devastandos depopulandosque fines Ambiorigis, proficiscitur: Quem perterritum atque fugientem, quum redigi possit in suam potestatem desperasset; proximum suæ ⁷¹ dignitati esse ducebat, adeo fines ejus vastare

Ante Chr.
L 1.
U. C. Varr.
DCCIII.

S. XX.
Cæsar exercitum suum in plures partes distribuit.

ter à familiaribus prohibitus Comii, conficere hominem non potuit: Graviter tamen &c.] Unde, ne literulâ quidem mutatâ, sed [vel ut] solummodo pro [velut] positâ, isto demum modo ipsum scripsisse Hir-
tium nullus dubito: [Quum ---- manum Comii Volusenus arripuisset; centurio, VEL ut insuetâ re permotus, VEL celeriter à familiaribus prohibitus Comii, conficere hominem non potuit: Graviter tamen &c.] Quanto tandem elegantius!

⁶² Viderant,] Sic MS Reg. Al. videbant.

⁶³ In conspectu: ----- venire.] Sic MSS. Vide suprâ ad Lib. 4. §. 9.

⁶⁴ Bellum pararet,] Cum MSS. ferè habeant, [bellum id pararet;] ingeniosè conjicit Davisius legendum, [bellum adpararet.] Quomodo

nonnunquam loquuntur optimi Actores.

⁶⁵ Diffugere,] Sic MSS Reg. & Eliens. & Vossii, multò elegantius. Vulgg. effugere.

⁶⁶ Imperium] Codices nonnulli, periculum.

⁶⁷ Illis regionibus præerat,] MSS Reg. Eliens. & Vossii; [in illis regionibus erat.]

⁶⁸ XII.] Ciacconius & Ursinus legunt; IV.

⁶⁹ Decursione] Ita edidit Scaliger. MS Reg. discursione. Al. de incur- sione.

⁷⁰ Qui --- impetu eorum &c.] Codices plerique; [quia ---- impetu, incolæ illorum &c.]

⁷¹ Dignitati] Codices plerique, dignitatis,

Ante Chr. vastare civibus, ædificiis, pecore; ut odio suorum Ambiorix, si quod
11. fortuna fecisset reliquos, nullum reditum propter tantas calamitates
U. C. Varr. haberet in civitatem. Quum 72 in omnes partes finium Ambiori-
DCCIII. gis, aut legiones aut auxilia dimisisset; atque omnia cædibus, incendiis, rapinis, vastasset; magno numero hominum interfecto aut capto: Labienum cum 11 legionibus in Treviros mittit; quorum civitas, propter Germaniæ vicinitatem, quotidianis exercitata bellis, cultu & feritate non multum à Germanis differebat; neque imperata unquam, nisi exercitu coacta, faciebat.

§. XXI.
Inter hac C. Caninius & C. Fabius legati, Duracium, P. R. amicum, Limone à Dumnaco obsessum liberant, Dumnacum profligant.

INTERIM C. Caninius legatus; quum magnam multitudinem convenisse hostium in fines Pictonum, litteris nunciisque Duracii cognovisset, qui perpetuò in amicitia Romanorum 73 permanserat quum pars quædam civitatis ejus defecisset; ad oppidum Limonem contendit. Quò quum adventaret; atque ex captivis certius cognosceret, multis hominum millibus, 74 Dumnaco duce Andium, 75 Duracium clausum Limone oppugnari; neque infirmas legiones hostibus committere auderet; castra munito loco posuit. Dumnacus, quum appropinquare Caninium cognovisset; copiis omnibus ad legiones conversis, castra Romanorum oppugnare instituit. Quum complures dies in oppugnatione consumpsisset; & magno suorum detrimento, nullam partem munitionum convellere potuisset; rursus ad obsidendum Limonem redit.

§. XXII.

EODEM tempore C. Fabius legatus complures civitates in fidem recipit, obsidibus firmat; litterisque C. Caninii certior fit, quæ in Pictonibus gerantur. Quibus rebus cognitis, proficiscitur ad auxilium Duracio ferendum. At Dumnacus, adventu Fabii cognito; desperatâ salute, si tempore eodem coactus esset & Romanum externum sustinere hostem, & respicere ac timere oppidanos; repente eo ex loco cum copiis recedit: nec se satis tutum fore arbitratur, nisi flumen Ligerim, quod erat ponte propter magnitudinem transeundum, copias

72 *In omnes partes finium]* Codices nonnulli, *in omnes fines partium.* Quod idem est.

73 — *Permanserat quum pars quadam civitatis ejus defecisset;* Ita restituiimus, ipsâ sententiâ clamante. Scaliger & Recentiores omnes, pessimâ interpunctione, sententiam prorsus perturbârunt. — *Permanserat; quum pars quadam civitatis ejus defecisset, &c.*

74 *Dumnaco Duce]* MSS Reg. & Eliens. [à *Dumnaco Duce.*] Quæ & melior Lectio.

75 *Duracium clausum Limone oppugnari;* Ita optimè restituit Davi-

sius ex MSS. & Edit. Vett. Nisi forte legi possit; *clausum Limone, oppugnari.* Urbs enim ista (annotante Cellario,) Ptolemæo est *λίμνον.* Scaliger & Recentiores ediderunt, [*Duracium clausum, Limonum oppugnari.*] Quam Lectio- nem Ciacconio acceptam referunt; qui *Duracium, hominem* Romanis amicissimum, *oppidum* esse scilicet existimavit: *Est, inquit, Duracius vici nomen.* Multò autem etiam adhuc lautiùs erravit R. Marlianus, (eodem observante Davisio,) qui ex hoc loco *Duracios* nescio quem *populum* finxit.

copias transfuxisset. Fabius, etsi nondum ⁷⁶ in conspectu venerat Ante Chr. hostibus, neque se cum Caninio conjunxerat; tamen, doctus ab iis ^{11.} qui locorum noverant naturam, potissimum credidit, hostes perterritos eum locum quem petebant, petituros. Itaque cum copiis ad eundem pontem contendit; equitatūque tantum procedere ante agmen imperat legionum, quantum quum processisset, sine defatigatione equorum in eadem se reciperet castra. Consequuntur equites nostri, ut erat praeceptum; invaduntque Dumnaci agmen: & fugientes perterritosque, sub sarcinis in itinere aggressi; magnā praeda, multis interfectis, potiuntur. ⁷⁷ Ita, re bene gesta, se recipiunt in castra.

U. C. Varr.

DCCIII.

INSEQUENTI nocte Fabius equites praemittit, sic paratos, ut §. XXIII. configerent atque omne agmen morarentur, dum consequeretur ipse. Cujus praeceptis ut res gereretur, Q. Atius Varus, praefectus equitum, singularis & animi & prudentiae vir, suos hortatur; agmenque hostium consecutus, turmas partim idoneis locis disponit, partim equitum praelium committit. ⁷⁸ Consistit audacius equitatus hostium, succedentibus sibi peditibus; qui, toto agmine ⁷⁹ subsistentes, equitibus suis contra nostros ferunt auxilium. Fit praelium acri certamine. Namque nostri, contemptis pridie superatis hostibus; quum subsequi legiones meminissent; & pudore cedendi, & cupiditate ⁸⁰ celerius per se conficiendi praelii, fortissimè contra pedites praeliantur: Hostesque, nihil amplius copiarum accessurum credentes, ut pridie cognoverant; delendi equitatus nostri nacti occasionem videbantur. Quum aliquandiu summā contentione dimicaretur; Dumnacus instruit aciem, quae suis esset equitibus invicem ⁸¹ praesidio. Tum repente confertae legiones ⁸² in conspectu hostium veniunt. Quibus visis, percussae barbarorum turmae, ac perterritae acies hostium, perturbato impedimentorum agmine, magno clamore discursūque passim fugae se mandant. At nostri equites, qui paullò antè cum resistentibus fortissimè conflixerant; laetitiā victoriae elati, magno undique clamore sublato, cedentibus circumfusi; quantum equorum vires ad persequendum, dextraeque ad caedendum valent; tantum eo praelio ⁸³ interficiunt. Itaque amplius millibus XII aut armatorum, aut

⁷⁶ In conspectu venerat] Vide supra ad lib. 4. §. 9.

⁷⁷ Ita,] Sic edidit Davisius ex MS Eliensi. Cui suffragantur & MS Reg. & Edit. Vett. Recentiores; Itaque.

⁷⁸ Consistit] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. Confligit.

⁷⁹ Subsistentes, equitibus suis &c.] MSS Reg. Brant. & Vossii, subsistentibus equitibus suis &c. MS Eliens.

subsistentibus suis &c.

⁸⁰ Celerius] Deest in quibusdam Codicibus.

⁸¹ --- praesidio. Tum &c.] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. --- praesidio; cum &c.

⁸² In conspectu --- veniunt] Vide supra ad lib. 4. §. 9.

⁸³ Interficiunt.] Codex unus Dionys. Vossii; perficiunt.

Ante Chr.
21.

U. C. Varr.
DCCIII.

§. XXIV.
Caninius
Drapetem
persequitur.

aut eorum qui timore arma projecerant, interfectis; omnis multitudo capitur impedimentorum.

QUA ex fugâ, quum constaret Drapetem Senonem, (qui, ut primùm defecerat Gallia, collectis undique perditis hominibus, servis ad libertatem vocatis, exulibus omnium civitatum ⁸⁴ accitis, receptis ⁸⁵ latronibus, impedimenta & commeatus Romanorum interceperat,) non amplius hominum v millibus ex fugâ collectis, Provinciam petere: unâque consilium cum eo Luterium Cadurcum cepisse; quem in superiore Commentario, primâ defectione Galliæ, facere in Provinciam impetum voluisse cognitum est: Caninius legatus, cum legionibus II, ad eos persequendos contendit; ⁸⁶ ne de timore aut detrimento Provinciæ, magna infamia, perditorum hominum latrociniiis, caperetur.

§. XXV.
Fabius Carnutes alioſque in deditionem accipit.

C. FABIVS cum reliquo exercitu, in Carnutes reliquâsque profiscitur civitates; quarum eo prælio, quod cum Dumnaco fecerat, copias esse ⁸⁷ accisas sciebat. Non enim dubitabat, quin recenti calamitate submissiores essent futuræ: dato verò spatio ac tempore, eodem ⁸⁸ instante Dumnaco, possent concitari. Quâ in re, summa felicitas celeritasque in recipiendis civitatibus Fabium consequitur. Nam Carnutes, qui, sæpe vexati, numquam pacis fecerant mentionem; datis obsidibus, veniunt in deditionem. Cæteræque civitates posite in ultimis Galliæ finibus, Oceano conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur; auctoritate adductæ Carnutum, adventu Fabii legionumque, imperata sine morâ faciunt. Dumnacus suis finibus expulsus, errans, latitansque, solus extremas Galliæ regiones petere coactus est.

§. XXVI.
Drapes & Luterius Uxellodunum occupant.

AT Drapes, unâque Luterius, quum legiones Caniniumque adesse cognoscerent; nec se sine certâ pernicie, persequente exercitu, putarent Provinciæ fines intrare posse; ⁸⁹ nec jam liberam vagandi latrocinandique facultatem ⁹⁰ haberent: consistunt in ⁹¹ agris Cadurcorum. Ibi quum Luterius apud suos cives quondam, integris rebus

⁸⁴ Accitis,] Rescribit Dionys. Vossius ex MS; adscitis.

⁸⁵ Latronibus,] MSS plerique, latrociniiis. Quam & veram esse Lectionem eruditè existimat Davissius; latrociniiis pro latronibus posito, quomodo alibi matrimoniiis pro uxoribus, servitiis pro servis, pabulationibus pro pabulatoribus, &c.

⁸⁶ Ne de timore aut detrimento &c.] Emendat Dionys. Vossius ex MSS; ne detrimento aut timore &c. Quocum facere MS Eliens. & Edit. vet. annotat Davissius. MS Reg. habet; ne timore aut detrimento &c.

⁸⁷ Accisas] Ita optimè restituit

D. Vossius ex MSS. Scaliger alique, accitas; Perperam.

⁸⁸ Instante Dumnaco.] Codices plurimi, [instigante Dumnaco.] Quod idem est.

⁸⁹ Nec jam liberam vagandi latrocinandique &c.] Codices nonnulli, [nec tam liberè vagandi latrociniorumque faciendorum &c.] Quod perinde est.

⁹⁰ Haberent:] Ex MSS Reg. Eliens. & Vossii, omnino legendum existimo, [habere.] Ut cohæreat, non cum [putarent,] sed cum [intrare posse.]

⁹¹ Agris] Codices plerique habent, finibus,

bus, multum potuisset; semperque auctor novorum consiliorum, Ante Chr. 11.
magnam apud barbaros auctoritatem haberet; oppidum Uxellodu- U. C. Varr.
num, quod in clientelâ fuerat ejus, naturâ loci egregiè munitum, DCCIII.

occupat suis & Drapetis copiis, oppidanosque sibi conjungit.

Quò quum confestim C. Caninius venisset; animadverteretque §. XXVII.
omnes oppidi partes præruptissimis faxis esse munitas, quò, defen- Caninius op-
dente nullo, tamen armatis adscendere esset difficile; magna autem pidum cir-
impedimenta oppidanorum videret, quæ, si clandestinâ fugâ subtra- cumvallat.
here conarentur, effugere 92 non modò equitatum, sed ne legiones
quidem possent: tripartitò cohortibus divisas, trina excelsissimo loco
castra fecit; à quibus paullatim, quantum copiarum patiebantur, vallum
in oppidi 93 circuitu ducere instituit. Quod quum animadverterent
oppidani; miserrimâque Alesia memoriâ solliciti, similem casum ob-
fessionis vererentur; maximèque ex omnibus Luterius, qui fortunæ
illius periculum fecerat, moneret rationem frumenti esse habendam:
constituunt omnium consensu, parte ibi relictâ copiarum, ipsi cum
expeditis ad importandum frumentum proficisci. Eo consilio pro-
bato; proximâ nocte, II millibus armatorum relictis, reliquos ex op-
pido Drapes & Luterius educunt. II, paucos dies 94 morati; ex fi-
nibus Cadurcorum, (qui partim re frumentariâ sublevare eos cupie-
bant; partim prohibere, quò minùs sumerent, non poterant;) mag-
num numerum frumenti comparant. Nonnunquam autem expedi-
tionibus nocturnis castella nostrorum adoriuntur. Quam ob causam
C. Caninius toto oppido munitiones circumdare 95 moratur; ne aut
opus effectum tueri non possit, aut plurimis in locis infirma dispo-
nat præsidia.

MAGNA copiâ frumenti comparatâ; confidunt Drapes & Lute- §. XXVIII.
rius non longiùs ab oppido x millibus passuum, unde paullatim fru- Luterius cum
mentum in oppidum supportarent. Ipsi inter se provincias partiun- frumentariis
tur: Drapes, castris præsidio cum parte copiarum restitit: Luterius, fugavit.
agmen jumentorum ad oppidum adducit. Dispositis ibi præidiis;
horâ noctis circiter x, silvestribus angustisque itineribus frumentum
importare in oppidum instituit. Quorum strepitum vigiles castrorum
quum sensissent; exploratoresque missi, quæ agerentur renunciâssent;
Caninius celeriter cum cohortibus armatis ex proximis castellis, in
frumentarios sub ipsam lucem impetum fecit. 96 II, repentino
malo

92 Non modò equitatum,] Diony-
sio Vossio res ipsa poscere videtur,
ut legamus, [non modò non equita-
tum;] ideòque particulam [non] Li-
brarii incuriâ aut potiùs imperitiâ
omissam arbitratur. Sed meritò
virum doctissimum reprehendit Da-
visius; exemplisque allatis ostendit
optimos sapissimè Auctores, atque
ipsum etiam Cæsarem, isto modo

esse locutos.

93 In oppidi circuitu] MSS Reg. Eli-
ens. & Vossii; in circuitum.

94 Morati; ex finibus &c.] Dio-
nys. Vossius emendat, [morati in
finibus &c.] Sed melior est vulgata
Lectio.

95 Moratur;] Editi quidam, cona-
tur. Ineptè.

96 II,] MSS, Reg. Qui,

Ante Chr.

21.

U. C. Varr.
DCCIII.

§. XXIX.

*Drapes ca-
stis exutus,
capitur.*

malo perterriti, diffugiunt ad sua praesidia. Quae nostri ut viderunt; acrius contra armatos incitati, neminem ex eo numero vivum capi patiuntur. 97 Effugit inde cum paucis Luterius, nec se recipit in castra.

RE bene gesta; Caninius ex captivis comperit, partem copiarum cum Drapete esse in castris 98 à millibus non amplius x. Quâ re ex compluribus cognitâ: quum intelligeret, fugato duce altero, perterritos reliquos facile opprimi posse; magnae 99 felicitatis esse arbitrabatur, neminem ex caede refugisse in castra, qui de acceptâ calamitate nuncium Drapeti perferret. Sed, quum in experiundo periculum nullum videret; equitatum omnem, Germanosque pedites, summæ velocitatis 1 omnes, ad castra hostium praemittit: Ipse legionem unam 2 in trina castra distribuit; alteram secum expeditam ducit. Quum propius hostem accessisset: ab exploratoribus, quos praemiserrat, cognoscit; castra eorum, ut barbarorum 3 fert consuetudo, relictis locis superioribus, ad ripas fluminis esse demissa; at 4 Germanos, equitesque, imprudentibus omnibus, de improvviso advolasse & praelium commisisse. Quâ re cognitâ; legionem armatam instruatamque adducit. Ita, repente omnibus ex partibus signo dato, loca superiora capiuntur. Quod ubi accidit; 4 Germani, equitesque, signis legionis visis, vehementissimè praeliantur. Confestim omnes cohortes undique impetum faciunt. Omnibus aut interfectis, aut captis; magnâ prædâ potiuntur. Capitur ipse eo praelio Drapes.

§. XXX.

*Caninius,
iuncto Fabio,
ad obsidio-
nem oppidi
revertitur.*

CANINIUS, felicissimè re gesta, sine ullo penè militis vulnere; ad obsidendos oppidanos revertitur. Externoque hoste deleto; cujus timore 5 augere praesidia, & munitione oppidanos circumdare prohibitus

97 Effugit] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. Profugit.

98 A millibus non amplius X.] Scaliger & recentiores, [millibus.] Sed MSS omnes habent, [à millibus.] Quam & veram esse lectionem vidit Davisius. MSS Reg. & Eliens. & Edit. Vett. habent, [à millibus non longè amplius &c.] Vide supra ad lib. 5. §. 39.

99 Felicitatis] Optimâ conjecturâ legendum docet Davisius, infelicitatis. Id enim vult Hirtius; magnæ infelicitatis fuisse, neminem ex caede refugisse in castra, qui de acceptâ calamitate nuncio allato Drapetem terreret.

1 Omnes,] Codices nonnulli; homines.

2 In trina castra] Vulgg. [intra castra] Sed ex Ursini Codice est, [in trina castra] Quam veram esse

lectionem rectè vidit Ciacconius. Sic enim jam supra dixerat Hirtius; [trina excelssimo loco castra fecit, §. 27.]

3 Fert consuetudo,] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. [ferè consuetudo est.]

4 Germanos, equitesque, ----. Germani, equitesque.] Ita Codices plerique. Scaliger edidit, [Germanos equites, ----. Germani equites &c.] Atque ita utroque in loco scriptum est in MS Reg. Neutra Lectio mala: Fuere enim in exercitu Caesaris, & pedites & equites Germani.

5 Augere praesidia,] Ita Scaliger & Recentiores. MSS. autem & Edit. Vett. [antea dividere praesidia.] Quam & veriorē esse Lectionem contendit D. Vossius. Ad sensum, parum interest.

prohibitum erat; opera undique imperat administrari. Venit eodem die C. Fabius; partemque oppidi sumit ad obsidendum.

CÆSAR interim M. Antonium quaestorem, cum cohortibus xv, in Bellovacis reliquit; ne qua rursus novorum consiliorum capiendorum Belgis facultas daretur. Ipse reliquas civitates adit: obsides plures imperat: timentes omnium animos consolatione sanat. Quum in Carnutes venisset: 6 quorum in civitate, superiore Commentario, Cæsar exposuit initium belli esse ortum: quod præcipuè eos propter conscientiam facti, timere animadvertibat; quò celerius civitatem metu liberaret, principem sceleris ipsius & concitatore belli 7 Guturvatum ad supplicium deposcit: Qui, etsi ne civibus quidem suis se committebat; tamen celeriter, omnium curâ quaesitus, in castra perducitur. Cogitur in ejus supplicium Cæsar contra naturam suam, maximo militum concursu; qui omnia pericula & detrimenta belli, 8 Guturvato accepta referebant; adeo ut verberibus exanimatum corpus securi feriretur.

IBI crebris litteris Caninii fit certior, quæ 9 de Drapete & Luterio gesta essent; quòque in consilio permanerent oppidani. Quorum etsi paucitatem contemnebat, tamen pertinaciam magnâ poenâ esse afficiendam judicabat; ne universa Gallia non vires sibi defuisse ad resistendum Romanis, sed constantiam, putaret; nève hoc exemplo cæteræ civitates, locorum opportunitate fretæ, se vindicarent in libertatem; quum omnibus Gallis notum esse sciret, reliquam esse unam ætatem suæ provinciæ; quam si sustinere potuissent, nullum ultra periculum vererentur. Itaque Q. Calenum legatum cum legionibus 11 relinquit, qui iustis itineribus, se subsequeretur: ipse cum omni equitatu, quàm potest celerrimè, ad Caninium contendit.

QUUM, contra expectationem omnium, Cæsar Uxellodunum venisset, oppidumque operibus clausum animadverteret, 10 neque ab oppugnatione recedi videret ullâ conditione posse; magnâ autem copiâ frumenti abundare oppidanos, ex perfugis cognovisset: aquâ

Ante Chr.

11.

U. C. Varr.

DCCIII.

§. XXXI.

Cæsar ex Carnutibus ad Caninium contendit.

§. XXXII.

§. XXXIII.

Et Uxellodunum, aquâ prohibitis oppidanis, caput.

6 Quorum in civitate,] Ita rectè edidit Davisius ex MS Eliensi & Editt. Vett. Quomodo & in MS Regio scriptum est. Scaliger aliq̃ue ediderunt, [quorum consilio in civitate &c.] Perperam. Non enim rectè dicas, [Carnutum consilio initium belli in Carnutum civitate esse ortum,] sed [Carnutum in civitate initium belli (Gallici scilicet universi) esse ortum]

7 Guturvatum ----. Guturvato] Conjicit Dionys. Vossius legendum, [Cotuvatum ----. Cotuvato.] quem nimirum supra nominaverat Cæsar, libro præcedente.

8 Guturvato accepta referebant;] Ita legendum vidit Davisius. Alii omnes habent, [à Guturvato &c.] Quæ tamen & ipsa lectio fortè ferri possit.

9 De Drapete ---- gesta essent;] MS Reg. [à Drapete &c.] Et sanè, de aliquo geri, pro eo quod est, de aliquo fieri inusitatio est loquendi modus.

10 Neque ab oppugnatione recedi videret ullâ conditione posse;] Testatur Dion. Vossius in Codice Petaviano legi; [neque oppugnatione posse recipi, aut conditione ulla, videret.]

Ante Chr.

11.

U. C. Varr.

DCCIII.

prohibere hostem tentare cœpit. Flumen infimam vallem dividebat, ¹¹ quæ penè totum montem cingebat, in quo positum erat præruptum undique oppidum Uxellodunum. Hoc avertere, loci natura prohibebat: sic enim imis radicibus montis ferebatur, ut nullam in partem, depressis fossis, derivari posset. Erat autem oppidanis difficilis & præruptus eò descensus; ut, prohibentibus nostris, sine vulneribus ac periculo vitæ neque adire flumen, neque arduo se recipere possent adscensu. Quâ difficultate eorum cognitâ; Cæsar, sagittariis funditoribusque dispositis, tormentis etiam quibusdam locis contra facillimos descensus collocatis, aquâ fluminis prohibebat oppidanos; Quorum omnis postea multitudo aequatum unum in locum ¹² conveniebat sub ipsius oppidi murum, ubi magnus fons prorumpibat ab eâ parte, quæ, ferè pedum CCC intervallo, fluminis circuitu vacabat. Hòc fonte prohiberi posse oppidanos quum optarent reliqui, ¹³ Cæsar unus videret; Non sine magno periculo, è regione ejus vineas agere adversus montem, & aggeres struere cœpit; magno cum labore, &

continuâ

¹¹ Quæ penè totum montem cingebat.] Dionys. Vossius emendat; [Quod penè totum &c.] Ut scilicet flumen, non vallis, dicatur penè totum montem cingere; Quomodo & infra ait Hirtius, [ferè pedum CCC intervallo, fluminis circuitu vacabat:] Vallis enim, cur penè totum, non totum montem cingere dicatur? Sed rectè respondet Cellarius, fieri etiam posse ut Vallis montem penè totum, non totum ipsum, cingat; depressior scilicet illa, per quam flumen labatur. Quæ demùm si vera Lectio sit, erit illud porro observandum, ex eo quod infra dicitur, [pedum tantum CCC intervallum, fluminis circuitu vacare,] utique flumen vallem illam infimam non divisisse transversam, sed per mediam transisse totâ eâ suâ parte, quâ montem cingebat.

¹² Conveniebat sub ipsius oppidi murum, ubi magnus fons &c.] Ita optimè restituit Davissius ex Edit. Vett. & MSS Eliens. & Brantii; Quibuscum consentit MS. Reg. Scalliger aliisque ediderant, [—conveniebant. Sub ipsius oppidi murum, magnus fons &c.] Al. [—conveniebat. Sub ipsum enim oppidi murum, magnus fons &c.]

¹³ — Cæsar unus videret; Non

sine magno periculo — aggeres struere cœpit.] Ita distinxî; quoniam quod in Editis erat, [Cæsar unus videret non sine magno periculo; (hoc est, videret eos non sine magno periculo prohiberi posse:)] difficilis videbatur & salebrosa constructio. Nec sanè rectè dicitur Cæsar id unus videre, sine magno periculo fieri non posse; quod utique & reliqui omnes, propter manifestam difficultatem, optarent potius quàm sperarent. Ut tamen verum fatear; neque eo quo edidi modo, caret difficultate hæc locutio. Cùm enim proximè sequatur, [magno cum labore & continuâ dimicatione;] supervacuum judicare possit quis istud, [Non sine magno periculo,] in eâdem parte sententiæ præmissum. Quamobrem notatu dignum videtur, quod observavit Dionys. Vossius; utique deesse istas voces, [Non sine magno periculo,] in Codicibus Petaviano & Bongarsiano: Ut & in MSS. Eliens. & l. Vossii desunt. Si conjecturæ indulgere liceat, fieri fortè potest ut ex eo, quod tribus post lineis [sine periculo] scriptum est, irrepserint. Nam in MS Reg. & hîc quoque, omisâ particulâ [non,] scriptum est [sine magno periculo.] Sed judicet Lector eruditus,

continuâ dimicatione. Oppidani enim loco superiore ¹⁴ decurrentes, Ante Chr. sine periculo praeliabantur; multosque pertinaciter succedentes vulnerabant: ut tamen non deterrentur milites nostri vineas proferre, & labore atque operibus locorum vincere difficultates. Eodem tempore tectos ¹⁵ cuniculos, ab aggere & vineis agunt ad caput fontis: quod genus operis sine ullo periculo, & sine suspicione hostium facere licebat. Exstruitur agger in altitudinem pedum LX: Collocatur in eo turris x tabulatorum; non quidem quæ mœnibus ¹⁶ æquaretur, (id enim nullis operibus effici poterat;) sed quæ ¹⁷ superaret fontis fastigium. Ex eâ quum tela tormentis jacerentur ad fontis aditus; nec sine periculo possent adaquari oppidani; non tantum pecora atque jumenta, sed etiam magna hominum multitudo fiti consumebatur.

11.
U. C. Varr.
DCCIII.

Quo malo perterriti oppidani; cupas sevo, pice, ¹⁸ scandulis §. XXXIV. complent: Eas ardentes in opera provolvunt. Eodem tempore acerrimè praeliantur, ut ab incendio restinguendo dimicatione & periculo deterreant Romanos. Magna repente in ipsis operibus flamma existit. Quæcunque enim per locum præcipitem missa erant; ea, vineis & aggere suppressa, comprehendebant id ipsum quod morabatur. Milites contra nostri, quanquam periculoso genere praelii, locoque iniquo premebantur; tamen omnia paratissimo sustinebant animo. Res enim gerebatur & excelso loco, & in conspectu exercitus nostri; magnusque utrimque clamor oriebatur. Ita, quàm quisque poterat maximè ¹⁹ insignis, quò notior testatiorque virtus ejus esset, telis hostium flammæque se offerebat.

P

CÆSAR,

¹⁴ Decurrentes, sine periculo praeliabantur; --- vulnerabant: Ut tamen non deterrentur &c.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editr. Vett. [decurrunt; eminus sine periculo praeliantur; --- vulnerant: Non deterrentur tamen &c.]

¹⁵ Cuniculos, ab aggere & vineis agunt ad caput fontis, --- sine suspicione hostium.] Pulcherrima hæc est Davisii emendatio. Scaliger alisque ediderant; [cuniculos, crates & vineas agunt &c.] Sed præterquam quod jam supra dixerat Hirtius, [vineas agere capit,] & [non deterrentur vineas proferre;] quod proinde hîc repetere supervacuum sit: illud quoque falsum, crates & vineas agi posse, sine suspicione hostium. MSS. variant: Al. ad aggeres & vineas agunt. Al. ad vineas agunt ad caput fontis. Al. ad vineas

agunt & ad caput fontis. Emendatione Davisianâ haud facillè quicquam concinnius reperiatur. Nisi fortè cum Cellario, ex Veteribus quibusdam Editis, sola ista, [cuniculos agunt ad caput fontis,] vel sine lacunâ; vel cum lacunâ, [cuniculos **** agunt ad caput fontis,] scribas.

¹⁶ Æquaretur,] Aldus Manutius, allatis exemplis, contendit legendum, aquaret. Atque ita in MS Eliensi scriptum esse adnotavit Davisius.

¹⁷ Superaret fontis fastigium.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editr. Vett. [superare fontis fastigium posset.]

¹⁸ Scandulis] Codices nonnulli, scindulis.

¹⁹ Insignis.] Conspicuis ex loco excelso.

Ante Chr.

L1.

U. C. Varr.

DCCIII.

§. XXXV.

CÆSAR, quum complures suos vulnerari videret; ex omnibus oppidi partibus cohortes montem adscendere, & simulatione mœnium occupandorum, clamorem undique jubet tollere. Quo facto perterriti oppidani; quum, quid ageretur in locis reliquis, ²⁰ essent ignari; revocant ab impugnandis operibus armatos, murisque disponunt. Ita nostri, sine ²¹ prælio facto, celeriter opera flammâ comprehensa partim restinguunt, partim interfcindunt. Quum pertinaciter resisterent oppidani; & jam magnâ parte suorum siti amissâ, in sententiâ permanerent: ad postremum cuniculis venæ fontis intercissæ sunt, atque averfæ. Quo facto repente fons perennis ²² exhaustus, tantam attulit oppidanis salutis desperationem, ut id non hominum consilio, sed Deorum voluntate factum putarent. Itaque necessitate coacti, se transfuderunt.

§. XXXVI.

CÆSAR, quum suam lenitatem cognitam omnibus sciret; neque vereretur, ne quid crudelitate naturæ videretur asperius fecisse; neque exitum consiliorum suorum animadverteret, si tali ratione diversis in locis plures ²³ rebellare cœpissent: exemplo supplicii deterrendos reliquos existimavit. Itaque omnibus, qui arma tulerant, manus præcidit: Vitam concessit; quò testatior esset pœna improborum. Drapes, quem captum esse à Caninio docui; sive indignatione & dolore vinculorum, sive timore gravioris supplicii, paucis diebus sese cibo abstinuit, atque ita interiit. Eodem tempore Luterius, quem profugisse ex prælio scripsi; quum in potestatem venisset Epasnacli Arverni, (crebrò enim mutandis locis, multorum fidei se committebat; quòd nusquam diutius sine periculo commoratus videbatur, quum sibi conscius esset quàm inimicum deberet Cæsarem habere:) hunc Epasnaclus Arvernus, amicissimus populi Romani, sine dubitatione ullâ vinctum ad Cæsarem duxit.

§. XXXVII.

Deinde exercitum suum in hiberna distribuit.

LABIENUS interim in Treviris equestre prælium secundum facit: Compluribusque Treviris interfectis, & Germanis, qui nulli adversus Romanos auxilia denegabant; principes eorum vivos in suam ²⁴ redegit potestatem; atque in iis Surum Æduum; qui & ²⁵ virtutis & generis summam nobilitatem habebat, solusque ex Æduis ad id tempus permanerat in armis. Eâ re cognitâ, Cæsar; quum in omnibus

²⁰ Essent ignari;] MSS Eliens. & Vossii, [essent suspensi.] MS Reg. rescirent [leg. nescirent.]

²¹ Prælio.] MSS. & Editi plerique; prælii. Quod idem est.

²² Exhaustus, tantam &c.] Codices nonnulli; [exaruit, tantamque &c.] Quam Lectionem omninò recipiendam existimavit D. Vossius; quòd fons non exhaustus esset, sed exaruerit. At verò meritò virum doctissimum reprehendit Davissius, cum exha-

stus esse idem sit planè quod exaruisse. Adde quòd hic fons propriè etiam exhaustus fuerit, venis intercissi videlicet atque aversis.

²³ Rebellare cœpissent:] MSS plerique, & Edit. Vett. consilia inissent. Quod cur à Recentioribus mutatum, equidem non video.

²⁴ Redegit] MSS. rectius; redigit.

²⁵ Virtutis] MSS complures; virtutem. Sed elegantior est vulgata Leçtio.

omnibus partibus Galliæ, bene res gestas videret; judicaretque, su-
 perioribus æstivis Galliam devictam & subactam esse; Aquitaniam
 nunquam ipse adisset, sed per P. Crassum quâdam ex parte devicif-
 set: cum II legionibus in eam partem est profectus, ²⁶ ubi extre-
 mum tempus consumeret æstivorum. Quam rem, sicut cætera, ce-
 leriter feliciterque confecit; Namque omnes Aquitanie civitates le-
 gatos ad eum miserunt, obsidesque ei dederunt. Quibus rebus ge-
 stis, ipse cum equitum præsidio Narbonem profectus est: exercitum
 per legatos in hiberna deduxit: IV legiones in Belgio collocavit, cum
 M. Antonio & C. Trebonio & P. Vatinio & Q. Tullio legatis: duas
 in Æduos misit, quorum in omni Galliâ summam esse auctoritatem
 sciebat: II in Turonis ad fines Carnutum posuit, quæ omnem re-
 gionem conjunctam Oceano continerent: II reliquas in Lemovi-
 cum ²⁷ finibus non longè ab Arvernīs, ne qua pars Galliæ vacua ab
 exercitu esset. Paucos dies ipse in Provinciâ moratus; quum cele-
 riter omnes conventus percucurrisset, publicas controversias cogno-
 visset, bene meritis præmia tribuisset; (cognoscendi enim maximam
 facultatem habebat, quali quisque ²⁸ animo in rem publicam fuisset
 totius Galliæ defectione, quam sustinuerat fidelitate atque auxilii ²⁹
 provinciæ illius;) ³⁰ his rebus confectis, ad legiones in Belgium se
 recipit; ³¹ hibernatque Nemetocennæ.

IBI cognoscit Comium Atrebatem prælio cum equitatu suo con-
 tendisse. Nam quum Antonius in hiberna venisset, civitasque
 Atrebatum in officio maneret; Comius, qui post illam vulneratio-
 nem, quam supra ³² commemoravimus, semper ad omnes motus
 paratus suis civibus esse consuisset; ne consilia belli quærentibus au-
 ctor armorum duxque deesset; parente Romanis civitate, cum suis
 equitibus

S. XXXVIII.

Comius A-
trebas, prælio
equestri vi-
ctus, Anto-
nio se dedit.

P 2

²⁶ Ubi] MSS plerique; ut ibi.
 Restè.

²⁷ Finibus] Codices nonnulli, fi-
 nis. Quod idem est.

²⁸ Animo in Republicam fuis-
 set, totius Galliæ defectione,] MSS
 Reg. Eliens. & Vossii, & Editt.
 Vett. [animo fuisset, in totius Galliæ
 defectione.]

²⁹ Provincia illius] Scribe Provin-
 cia, & omnino dele illius. Ita enim
 semper loquitur Cæsar, cum Ro-
 manorum Provinciam *κατ' ἐξοχὴν*
 memorat. Deest vox [illius,] in
 MS Regio; Et in aliis MSS edi-
 tisque Veteribus, corruptè emer-
 sit ex sequente voculâ [his,] quæ uti-
 que deest in iis Codicibus, in qui-
 bus legitur prior ista [illius.]

³⁰ ---- provincia illius; his re-

bus confectis, &c.] Ita optimè in-
 terpunxit Davisius, (excepto quòd
 vocem, illius, delendam non vide-
 rat;) cum alii fere Editores, di-
 stractâ mediâ sententiâ, novam
 Sectionem ab istis verbis, [His re-
 bus confectis,] ineptissimè nulloque
 Sensû vestigio exordiantur. Sus-
 pensa enim est isto modo periodi
 præcedentis constructio, nullamque
 habet ἀνέκδοτον.

³¹ Hibernatque] Ita optimè re-
 stituit Davisius ex Editt. Vett. Quo-
 modo & in MSS Reg. Eliens. &
 Vossii, scriptum est. Al. hiberna-
 visque. Quod cum præcedente, re-
 cipit, minus aptè coheret.

³² Commemoravimus,] MS Eliens.
 & Editt. Rom. commemoravi. MS
 Reg. demonstravi. Ut alibi. sape.

Ante Chr. equitibus se suosque latrociniiis alebat; infestisque itineribus commea-
 11. tus complures, qui comportabantur in hiberna Romanorum, inter-
 U. C. Varr. cipiebat.
 DCCIII.

§. XXXIX.

ERAT attributus Antonio præfectus equitum C. Volusenus Qua-
 dratus; qui cum eo hiemaret. Hunc Antonius ad persequendum
 equitatum hostium mittit. Volusenus autem ad eam virtutem, quæ
 singularis in eo erat, magnum odium Comii adjungebat; quò liben-
 tius id faceret, quod imperabatur. Itaque, dispositis insidiis, sæpius
 ejus equites aggressus, secunda prælia faciebat. Novissimè, quum
 vehementius contenderetur: ac Volusenus, ipsius intercipiendi Co-
 mii cupiditate, pertinaciùs eum cum paucis insecutus esset; ille au-
 tem fugâ vehementi Volusenum produxisset longiùs: repentè omni-
 um suorum invocat fidem atque auxilium, ne sua vulnera, 33 per fi-
 dem imposita, paterentur inulta; conversoque equo, se à cæteris in-
 cautiùs permittit in præfectum. Faciunt idem omnes ejus equites;
 paucosque nostros convertunt atque insequuntur. Comius incensum
 calcaribus equum jungit equo Quadrati; lanceâque infestâ medium
 femur ejus magnis viribus transjicit. Præfecto vulnerato; non du-
 bitant nostri resistere, & 34 conversi hostem pellere. Quod ubi ac-
 cidit; complures hostium, magno nostrorum impetu pulsi, vulne-
 rantur; & partim in fugâ proteruntur, partim intercipiuntur. 35
 Quod ubi malum dux, equi velocitate, evitavit; graviter vulneratus
 præfectus, ut vitæ periculum aditurus videretur, refertur in castra.
 Comius autem; sive expiato suo dolore, sive magnâ parte amisâ su-
 orum; legatos ad Antonium mittit: séque & ibi futurum ubi præ-
 scripserit, & ea facturum quæ imperaverit, obsidibus datis firmat:
 36 Unum illud orat, ut timori suo concedatur, ne 37 in conspectum
 veniat

33 *Per fidem imposita,*] Variant
 MSS. Al. *per fidem interposita.*
 Al. *per fidem interpositam.* Al. *perfi-
 diâ interpositâ.* Quomodo & Scali-
 ger aliisque ediderunt. Dionys.
 Vossius reponit, *perfidia imposita.*
 Verum omnes omnium conjecturas
 longissimo intervallo antecellit pul-
 cherrima Davisi emendatio; *per
 fidem* (colloqui scilicet specie,) *imposita.*

34 *Conversi*] MSS Reg. Eliens.
 & Vossii, & Edit. Vetr. *conversis
 equis.*

35 *Quod ubi malum dux, equi ve-
 locitate evitavit; graviter vulneratus
 præfectus &c.*] MS Eliensis habet,
 [*Quod malum dux, equi velocitate, evi-
 tavit: Ac sic, (Alii MSS corruptè,
 Ac si: Conjicit Davisius legendum,
 Falso) prælio secundo, graviter ab eo*

(legit Davisius, adeo) *vulneratus præ-
 fectus, &c.*]

36 *Unum illud orat,*] Ita rectè
 restituit Davisius ex MS Eliens. &
 Edit. Stephani; cùm Scaliger (er-
 rore, ut opinor, typographico)
 Aliisque edidissent, [*Unum illud
 erat.*] Quod autem addit vir doctis-
 simus, in aliis omnibus (præter-
 quam Stephani) tam veteribus quàm
 nuperis Editionibus legi, [*Unum
 illud erat;*] in eo demùm fallitur.
 Nam & Hotomannus. & Joannes
 Rossetus, & Joannes Michael Bru-
 tus, & Anonymus apud Plantinum
 1586, & Goduinus, & Cellarius, in
 suis omnes editionibus scripserunt;
 orat.

37 *In conspectum*] MS Eliens. &
 Edit. Rom. *in conspectu.* Vide su-
 pra ad pag. 76. lin. 21,

veniat cujusquam Romani. Quam postulationem Antonius quum Ante Chr. L1. U. C. Varr. DCCIII. judicaret ab iusto nasci timore, veniam petenti dedit; obsides ac-

cepit. Ante Chr. L. U. C. Varr. DCCIV.
 SCIO Cæsarem singulorum annorum singulos Commentarios confecisse. Quod ego non existimavi mihi esse faciendum; propterea quòd insequens annus, L. Paullo, C. Marcello Consulibus, nullas habet Galliae magnopere res gestas. Ne quis tamen ignoraret, quibus in locis Cæsar exercitusque eo tempore fuissent; pauca scribenda, conjungendaque huic Commentario statui.

CÆSAR, quum in Belgio hiemaret, unum illud propositum habebat; continere in amicitia civitates, nulli ³⁸ spem aut causam dare armorum. Nihil enim minus volebat, quam sub ³⁹ decessum suum necessitatem sibi aliquam imponi belli gerendi; ne, quum exercitum deducturus esset, bellum aliquod relinqueretur, quod omnis Gallia libenter sine presenti periculo susciperet. Itaque, honorifice civitates appellando, principes maximis præmiis afficiendo, nulla onera nova imponendo, decessam tot adversis proeliis Galliam, conditione parendi meliore, facile in pace continuit.

IPSE, hibernis peractis, contra consuetudinem in Italiam quam §. XL. Sequenti anno, pacata universa Gallia; maximis itineribus est profectus; ut municipia & colonias appellaret, quibus M. Antonii quaestoris sui commendaret sacerdotii petitionem. §. XLI. Cæsar in Italiam proficiscitur. Contendebat enim gratia, quum libenter pro homine sibi conjunctissimo, quem paullo ante præmiserat ad petitionem; tum acriter contra factionem & potentiam paucorum, qui, M. Antonii repulsâ, Cæsaris decessantis convellere gratiam cupiebant. Hunc etsi augurem prius factum, quam Italiam attingeret, in itinere audierat; tamen non minus iustam sibi causam municipia & colonias adeundi existimavit, ut iis gratias ageret, quòd frequentiam atque officium suum Antonio præstitissent: simulque se & honorem suum in insequentis anni commendaret petitione: propterea quòd insolenter adversarii sui gloriarentur, L. Lentulum & C. Marcellum Consules creatos, qui ⁴⁰ omnem honorem & dignitatem Cæsaris exspoliarent; ereptum Ser. Galbæ consulatum, quum is multo plus gratia suffragiisque valuisset, quòd ⁴¹ sibi conjunctus & familiaritate & necessitudine legationis esset.

P 3

EXCEPTUS.

³⁸ Spem] Davisius legendum existimat, *speciem*,

³⁹ Decessum suum] Ita scribendum existimo. Sic enim jam infra: [Cæsaris decessantis &c.] Al. [decessum suum.]

⁴⁰ Omnem honorem & dignitatem Cæsaris exspoliarent;] Ita Davisius ex MSS omnibus, & Editt. Vett. op-

timè restituit. Emendârat Ciaccinius, (sed nodum in scirpo quæsit;) & post eum Scaliger alisque ediderant, *omni honore & dignitate Cæsarem exspoliarent*. Ostendit Davisius, exemplis allatis, nullam opus fuisse mutationem.

⁴¹ Sibi conjunctus] Existimat Davisius, pronomen *reciprocum* hic positum

Ante Chr.

1.

U. C. Varr.

DCCIV.

§. XLII.
Ibique sum-
mis honori-
bus excipitur.

EXCEPTUS est Cæsaris adventus ab omnibus municipiis & coloniis, incredibili honore atque amore. Tum primum enim veniebat ab

situm pro *demonstrativo*; sed à Grammaticis deceptus. Nam propriè hoc in loco poni debuit pronomen *Reciprocum*, propterea quod continuâ oratione dixerat Hirtius, [Cæsarem iustam sibi *causam* existimare, — simulque *se* & honorem *suum* commendare. — & adversarios *suos* esse gloriatos, — & *sibi* (eidem scilicet Cæsari) Galbam esse conjunctum familiaritate.]

Ceterum, quoniam meræ ferè tenebræ sunt, quicquid hæc de re apud Grammaticos inter se litigantes reperias; breviter totam hujusmodi locutionum rationem apponere visum est.

Primarius igitur sive maximè naturalis & præcipuus *Reciproci* Usus, est in *sententiâ Simplicî*; in quâ oratio, unde fuerit transitiva, eò proximè & *immediatè* (quod aiunt) reciprocatur. Ut, [Lucretia se interfecit:] [Cato pectus suum gladio transfixit. Ubi, cum nullo modo ferri queat, ut *Demonstrativum* ponatur pro *Reciproco*, (Quis enim unquam tam barbarus fuit, ut diceret, [Lucretia eam interfecit,] pro eo quod est, [se interfecit?] vel, [Cato pectus ejus gladio transfixit,] pro eo quod est, [pectus suum transfixit?]) liquet utique, non posse promiscuè usurpâri *Demonstrativum* & *Reciprocum*; sed *Demonstrativum* semper *demonstrativè* esse positum, *Reciprocum* semper *reciproce*.

Secundò, usurpatur *Reciprocum* nihilo minùs propriè, & reverà *reciproce*, in *sententiâ Compositâ*; ubi, etsi non quidem *immediatè* (quod aiunt,) at nihilo tamen minùs *verè* reciprocatur cum eo quod præcessit. Ut, [orat Petrus, ne deferat se.] Nam, quemadmodum rectè dicitur, [Petrus sollicitus est de se;] similiter rectè eisdem dicitur, [sollicitus est Petrus, nequid accidat sibi;] [sollicitus est, ne deferat se;] [rogat, ne deferat

se;] &c. In quibus omnibus illud [Se,] æquè verè reciprocatur cum præcedente [Petrus,] ac in *sententiâ Simplicî*. Quòd si hujusmodi *sententiâ Compositâ* pars utraque in Personâ tertiâ efferatur; ut, [rogat Petrus Paulum, ne deferat se;] jam illud [Se,] vel cum *priore* & *remotiore*, vel cum *posteriore* & *propiore* Antecedente, poterit æquè propriè reciprocari; ut scilicet vel ad *Petrum* rogantem, vel ad *Paulum* deferentem, referatur. Quo pacto cum ambigua demum sit facta constructio; jam aut ex reliquâ orationis contextu manifesta fiat oportebit *sententia*, aut vitari debet ista constructio, utcunque purissima & maximè Latina.

Atque hæc quidem hætenus satis manifesta. Verùm in errorem jam hinc deinceps inducti sunt Grammaticorum plerique, ac si promiscuè usurpâri possent *Demonstrativum* & *Reciprocum*, propterea quòd in hujusmodi quidem *sententiâ compositâ*, (aliter prorsus atque in *Simplici*, uti supra est ostensum,) possit interdum æquè Latine usurpâri vel *Demonstrativum* vel *Reciprocum*. Id quòd idèò utique evenit, non quòd *Reciproca* possint unquam aliter usurpâri, quàm ut sint *verè reciproca*; nedum quòd aliud vocabulum pro alio possit unquam propriè & Latine poni; (id enim, nisi in planè Synonymis, semper est ineptissimum; neque certa ulla esset futura ratio aut norma loquendi:) sed quòd, in *sententiâ compositâ*, possit eodem in loco, *diverso respectu*, poni vel *Reciprocum* vel *Demonstrativum*. Exempli gratiâ: [Redde Ciceroni librum suum, vel ejus,] ex æquo dici potest; Nimirum *reciproce* librum suum, respectu *Ciceronis* cui reddatur; vel *demonstrative* librum ejus, respectu *Tui* qui reddas. [Rogat te Paulus, ne deferat se, vel

ab illo universæ Galliae bello. Nihil relinquebatur, quod ad ornatum Ante Chr. portarum, itinerum, locorumque omnium, quæ Cæsar iturus erat, L. excogitari posset. Cum liberis omnis multitudo obviam procedebat: U. C. Varr. Hostiæ omnibus locis immolabantur: Tricliniis stratis fora templaque occupabantur; ut vel expectatissimi triumphî lætitiâ præcipi posset. Tanta erat magnificentia apud opulentiores, cupiditas apud humiliores. DCCIV.

QUUM omnes regiones Galliae Togatæ Cæsar percucurrisset, sum- §. XLIII. mâ celeritate ad exercitum Nemetocennam rediit; legionibusque ex *Deinde ad exercitum* omnibus hibernis ad fines Trevirorum evocatis, eò profectus est, *revertitur;* ibique exercitum lustravit. T. Labienum Galliae Togatæ præfecit, *jámque ini-* quò majore commendatione conciliaretur ad consulatûs petitionem. *mici ejus* Ipse tantum itinerum faciebat, quantum satîs esse ad mutationem *Roma contra* locorum propter salubritatem existimabat. Ibi quanquam crebrò *eum conspi-* audiebat, Labienum ab inimicis suis sollicitari: certiorque fiebat, id *rant.* agi paucorum consiliis, ut, interpositâ senatûs auctoritate, aliquâ parte exercitûs spoliaretur: tamen neque de Labieno credidit quidquam; neque contra senatûs auctoritatem, ut aliquid faceret, potuit adduci. Judicabat enim, liberis sententiis patrum conscriptorum causam suam facîle ⁴² obtineri. Nam C. Curio tribunus plebis, quum Cæsaris causam dignitatêque defendendam suscepisset, sæpe erat senatui pollicitus; "si quem timor armorum Cæsaris læderet, „ & quoniam Pompeii dominatio atque arma non minimum terro- „ rem foro inferrent; discederet uterque ab armis, exercitûsque di- „ mitteret: fore eo pacto liberam, & sui juris, civitatem." Neque hoc tantum pollicitus est; sed etiam per se senatus discessionem facere cœpit. Quod ne fieret, consules amicique Pompeii intercesserunt; atque, ita rem moderando, discesserunt.

MAGNUM hoc testimonium senatûs erat universi, conveniêns- §. XLIV.

P 4

que

ne deferat eum:] reciprocè nimirum, [se] respectu Pauli qui roget; vel demonstrativè, [eum,] respectu Tui qui deferat.

Denique, *Reciprocum* nonnunquam apud bonos Autores refertur ad Antecedens subintellectum; Ut in isto Plinii, [Vinea si macruerit, (ei) sarmenta sua comburito.] Et in du- nissimâ istâ constructione apud Senecam, [Puer ad tuum formetur arbitrium, multum sibi dabis]; hoc est, multum [ei] dabis, sibi; vel multum [ei] dabis, quod sibi habeat. Postremo, in isto Ovidii, [Respice Laërten, ut jam (ei) sua lumina condas:] Si quidem ita scripisset Ovidius: Nam vera Lectio longè aliam ex-

hibet constructionem: [Respice Laërten: ut jam sua lumina condas, Supremum fati sustinet ille diem.]

Atque his demum modis facîle explicari poterunt quæcunque loca apud *Sanctium* aliosque Grammaticos eum in finem adducta reperias, ut ostendant Reciprocum & Demonstrativum promiscuè pro se invicem usurpari posse. Id quod in universum omnibus in linguis, & in omnibus exemplis vocabulorum, quorum aliud scilicet pro alio positum dicatur, non utique prorsus Synonymorum; non potest non esse ineptissimum.

⁴² Obtineri.] Vide supra ad Pag. 161. l. 23.

AnteChr. que superiori facto. Nam Marcellus, proximo anno, quum impugnaret Cæsaris dignitatem; contra legem Pompeii & Crassi, retulerat ante tempus ad senatum de Cæsaris provinciis. Sententiisque dictis; discessionem faciente Marcello, qui sibi omnem dignitatem ex Cæsaris invidiâ quærebat; senatus frequens in alia omnia transiit. Quibus non frangebantur animi inimicorum Cæsaris; sed admonebantur, quo majores pararent necessitudines, quibus cogi posset senatus id probare, quod ipsi constituissent.

1.
U. C. Varr.
DCCIV.

§. XLV.

FIT deinde S. C. ut ad bellum Parthicum legio una à Cn. Pompeio, altera à C. Cæsare 43 mitteretur. Neque obscurè hæ duæ legiones uni 44 Cæsari detrahuntur. Nam Cn. 45 Pompeius legionem primam, quam ad Cæsarem miserat confectam ex delectu provinciæ Cæsaris; tanquam ex suo numero, dedit. Cæsar tamen, quum de voluntate adversariorum suorum nemini dubium esset, Cn. Pompeio legionem remisit; 46 & ex suo numero 47 decimam quintam, quam in Galliâ citeriore habuerat, ex senatusconsulto jubet transdi. In ejus locum XIII legionem in Italiam mittit, quæ præsidia tueretur, ex quibus præsidiis decima quinta deducebatur. Ipse exercitum distribuit per hiberna; C. Trebonium, cum legionibus IV, in Belgio collocat; C. Fabium, cum totidem, in Æduos ducit. Sic enim existimabat tutissimam fore Galliam: si Belgæ, quorum maxima virtus; & Ædui, quorum auctoritas summa esset; exercitibus continerentur.

IPSE

43 *Mitteretur.*] Sic MSS Reg. & Vossii. Al. *mitterentur*; minùs eleganter.

44 *Cæsari*] Deest in MSS. Reg. & Vossii.

45 *Pompeius legionem primam, --- confectam ex delectu Provincia Cæsaris; tanquam ex suo numero dedit.*] Codex Urfini habet; [--- *confectam ex delectu provincia Cæsaris, ei tanquam ex suo numero dedit.*] Alii omnes MSS & Editi; *confectam ex delectu Provincia, Cæsari eam tanquam ex suo numero dedit.*] Lectio manifestò depravata. Davisius legendum conjicit, [*confectam ex delectu Provincia Cæsaris, eam tanquam ex suo numero repetit:*] Sed istâ mutatione nihil opus: Sensus enim manifestus est: [*tanquam ex suo numero dedit,*] scilicet ad Parthicum bellum. Quare hoc modo edidi, [*confectam ex delectu provincia Cæsaris, tanquam ex suo numero dedit:*] omisâ solummodò voce [*ei*] vel [*eam,*] quæ sen-

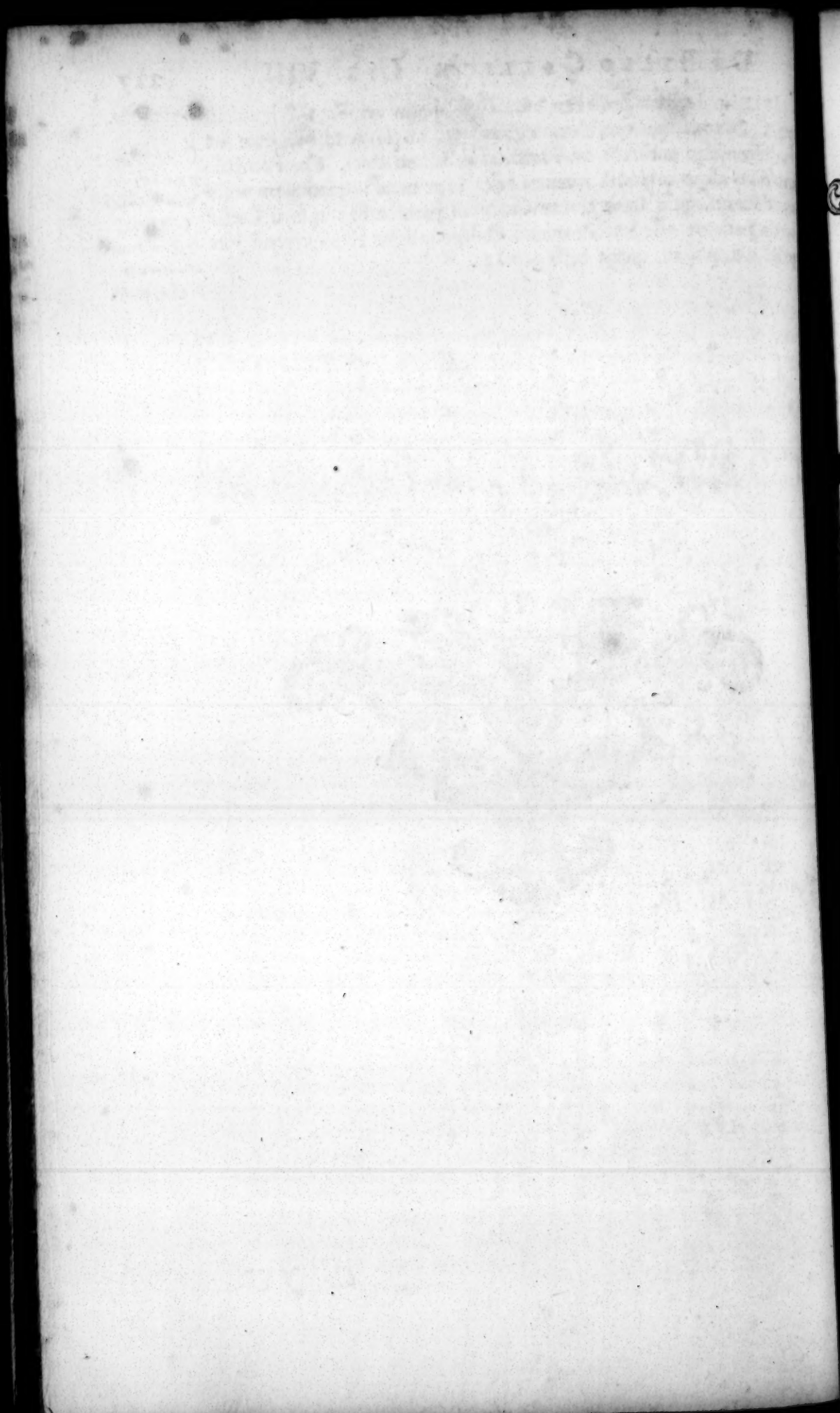
tentiam turbat prorsus; & manifestò orta est, prior ex corruptione ultimæ syllabæ vocis præcedentis [*Cæsaris,*] posterior ex corruptione primæ syllabæ vocis sequentis [*tanquam.*]

46 *Et ex suo numero*] Dionys. Vossius, ex fide Codicum nonnullorum, mavult; [*ex suo Nomine.*] MS Reg. habet, [*ex suo Nomine:*] Rectèque adnotat Davisius, etiam Latinitatem postulare, ut istâ in Phrasi omittatur Præpositio. Sed manifestò verior est vulgata Lectio, [*ex suo Numero --- transdi,*] scilicet ad Parthicum bellum. Quemadmodum jam supra (lin. 13.) de Pompeio dixerat, [*tanquam ex suo Numero dedit,*] ad idem nimirum bellum Parthicum.

47 *Decimam quintam,*] Observant Viri docti, collatis quæ supra narraverat Hirtius, legendum hic *quartam.*

IPSE in Italiam profectus est. Quò quum venisset; cognoscit, ^{Ante Chr.}
 per C. Marcellum consulem legiones II, ab se remissas, quæ ex ^{L.}
 senatusconsulto deberent ad Parthicum bellum duci, Cn. Pompeio ^{U. C. Varr.}
 transditas atque in Italiâ retentas esse. Hòc factò; quanquam nulli ^{DCCIV.}
 erat dubium, quin arma contra Cæsarem pararentur; tamen Cæsar ^{S. XLVI.}
 omnia patienda esse statuit, quoad sibi spes aliqua relinqueretur jure ^{Ipse in Itali-}
 potiùs disceptandi, quàm belli gerendi. ^{am iterum}
^{proficiscitur.}

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO CIVILI

LIBER PRIMUS.

A R G U M E N T U M.

I. *Variae Sententiae in Senatu, de Caesaris literis.* III. *Causa atque Origo inimicitiarum Caesaris.* IV. *Acerbissimo Senatus consulto, Caesaris amici profugere coguntur.* V. *Bellum adversus Caesarem paratur.* VI. *Caesaris concio ad milites.* VII. *Pompeius mittit ad Caesarem de pace.* VIII. *Caesaris responsum.* IX. *Pompeii responsum ad Caesarem;* X. *Quo Caesar improbato, bellum parat.* XI. *Caesar, favore municipiorum, Iguvium & Auximum occupat.* XII. *Caesaris inimici, summo cum terrore, ex Urbe Capuam fugiunt.* XIII. *Caesar multa oppida Italiae celeriter occupat.* XXIII. *Pompeius, Corfinio à Caesare occupato, Brundisium profiscitur;* XXIV. *Caesar eum ibi obsidet;* XXVI. *Ille autem navibus inde elabitur: oppidumque statim deditur:* XXVIII. *Caesar eum, inopiâ navium, non persequitur.* XXIX. *Valerius & Curio Caesariani, e Sardinia Cottam, e Sicilia Catonem ejiciunt: Africa Tuberonem prohibet Varus.* XXX. *Caesaris concio ad Senatum.* XXXI. *Quâ quum nil profecisset, in Galliam ulteriorem contendit.* XXXII. *Massilienses portas suas Caesari claudunt.* XXXIV. *Caesar Bruto & Trebonio Massiliam oppugnandam mandat;* XXXV. *Fabium legatum in Hispaniam praemittit:* XXXIX. *Eum subsequitur Ipse; bellumque ad Ilerdam cum Afranio & Petreio gerit.* XLI. *Prælium ad Ilerdam, ferè æquo Marte.* XLVI. *Subitâ tempestate interruptis pontibus, Caesar inter duo flumina coarctatur;* XLVIII. *Ejusque commeatus intercipiuntur:* LI. *Tandem, navibus factis, se expedit; hostiumque pabulatores opprimit:* LII. *Eodem tempore Brutus prælio navali Massilienses superat.* LIII. *Caesar exinde ad Ilerdam fortunâ utitur secundâ.* LIV. *Multæ ad eum civitates ab Afranio desciscunt.* LV. *Afranius & Petreius bellum in Celtiberiam transferunt;* LVI. *Caesar eos equitatu suo insequitur & premit;* LVII. *Deinde totum exercitum suum transducit, eosque insequi pergit:* LXIV. *Re eos frumentaria intercludit.* LXVI. *Afranii & Petreii milites de deditione cum Caesarianis colloquuntur.* LXVII. *Petreius armis colloquia interrumpit:* LXVIII. *Suos ad jusjurandum adigit, ne duces deserant:* LXX. *Qui porro pabulatione interclusi, Ilerdam reverti instituunt:* LXXI. *Caesar eos insequitur, & perpetuò carpit:* LXXIII. *Tandem aquæ, pabuli, rerumque omnium inopiâ obseffos, ad deditionem cogit.*

DIONYSII VOSSII SUPPLEMENTUM

IN

C. JUL. CÆSARIS LIB. I. DE BELLO CIVILI.

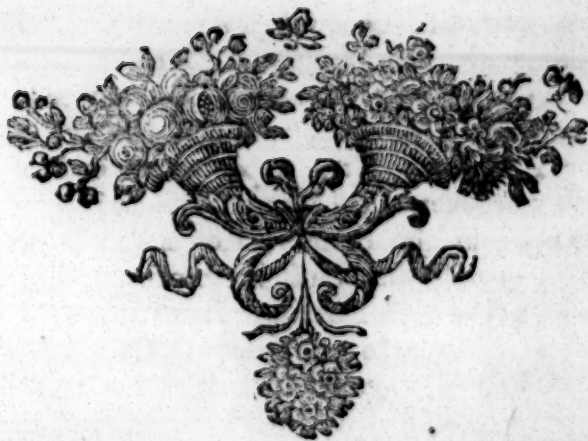
Illorum accedo sententiæ, qui ἀνευδάλες hos esse Commentarios arbitrantur : Etenim nequeo persuadere mihi, abruptum aded exordium hujus operis fuisse ; Et præmittenda fuisse multa, satis ipsa ostendit historia. Quare operæ pretium nobis fuit, ex Plutarcho, Appiano, ac Dione contexere, quæ desiderari hoc loco existimamus. Sunt autem hæc.

SUBACTA omni Galliâ, multis de causis Cæsar cùm in Cisalpinam provinciam contendisset, legatos Romam mittit, qui consulum illi & provincias prorogari peterent. Eâ in petitione Pompeius, qui alieno in Cæsarem animo, nondum tamen inimicitias palam gerebat ; neque commendatione suâ juvandum eum, neque contradicendum existimavit. Sed Lentulus & Marcellus Coss. qui jam antè inimico in Cæsarem fuerant animo, id prohibendum sibi omnibus modis putavere. Marcellus verò non dubitavit aliis quoque injuriis Cæsarem afficere. Nam nuper coloniam Novumcomum Cæsar in Galliam deduxerat ; cui Marcellus jus civitatis ademissè non contentus, decurionem ejus coloniæ, Romæ deprehensum, virgis cadi jusserat, &, querelas suas Cæsari ut exponeret, dimiserat : quâ ignominia nullus adhuc civis Romanus fuerat affectus. Quæ dum ita fiunt, venit ad Cæsarem in provinciam C. Curio tribunus plebis. Qui multum pro Republ. & causâ Cæsaris enixus, tandem, ubi frustra omnia tentari intellexit, metu adversariorum profugiens, de omnibus, quæ acta essent, & quomodo opprimere eum inimici agerent, edocuit. Cæsar virum amplissimum, optimèque de se ac de Rep. meritum, comiter excepit ; & gratias pro summis ejus in se beneficiis egit. At Curio, quia jam non obscurè vis in Cæsarem pararetur, suavitati ei ut omnem exercitum quam maturrimè contraheret, & oppressam paucorum audaciâ Rempublicam vindicaret. Cæsar, quamvis ea omnia ita esse haud ignorabat, censuit tamen Reip. imprimis habendam esse rationem ; nequis armorum causam eum esse judicaret.

D. VOSSII SUPPLEMENTUM.

judicaret. Itaque per amicos id solum contendit, ut duæ sibi legiones, & provincia Gallia Cisalpina, atque Illyricum relinqueretur. Quæ omnia ab illo acta, ut, si fortè conditionum æquitate adduci possent adversarii, in otio Resp. foret. His postulatis ne ipse quidem Pompeius refragari ausus est. Sed cùm nihil à Coss. impetraret Cæsar; litteras ad senatum perscribit, quibus breviter gestis suis & meritis in Rempubl. percurfis, orabat ne populi sibi beneficium eripiat, qui absentis rationem haberi proximis comitiis jussisset. Non recusare se, si ita senatui populoque Rom. videatur, exercitum dimittere, modo idem à Pompeio fiat: Illo imperium & exercitus retinente, nullam causam esse, cur inimicorum se injuriis ipse exponeret, & militem dimitteret. Has litteras Curioni perferendas tradit: Qui incredibili celeritate millia passuum CLX emensus, tridui spatium ad urbem venit, antequam Kal. Januariæ advenissent, aut Coss. de Cæsaris imperio quidquam statuere potuissent. Confecto itinere Curio litteras retinet, nec, nisi in frequente Senatu & præsentibus Tribunis plebis, tradit: Metuebat enim, id priùs si fecisset, ne ab iis supprimerentur.

LITTERIS, &c.

LITTERIS

LITTERIS [à Fabio] C. Cæsaris, consu- Ante Chr.
 libus redditis; ægrè ab iis impetratum est, XLIX.
 summâ tribunorum plebis contentione, ut in U. C. Varr.
 senatu recitarentur: Ut verò ex litteris ad DCCV.
 senatum referretur, impetrari non potuit.
 Referunt consules de rep. ¹ [in civitate]. §. I.
 L. Lentulus consul "senatui reique pub- Varia Sen-
 ,, licæ se non defuturum" pollicetur, "si tentia in Se-
 ,, natu, de Cæ-
 ,, saris litteris.

„ audacter ac fortiter sententias dicere velint: sin Cæsarem
 „ respiciant atque ejus gratiam sequantur, ut superioribus fece-
 „ rint temporibus; se sibi consilium capturum, neque senatûs
 „ auctoritati obtemperaturum: Habere se quoque ad Cæsaris
 „ gratiam atque amicitiam receptum." In eandem sententiam
 loquitur Scipio: "Pompeio esse in animo, reipub. non deesse,
 „ si senatus sequatur: Sin cunctetur, atque agat leniùs; ne-
 „ quidquam ejus auxilium, si postea velit, ² senatum imploratu-
 „ rum." Hæc Scipionis oratio; quod senatus in urbe habe-
 batur, Pompeiûsque ³ aderat; ex ipsius ore Pompeii mitti vi-
 debatur. Dixerat aliquis leniorem sententiam: Ut primò M.
 Marcellus; ingressus in eam orationem, "non oportere antè
 „ de repub. ad senatum referri, quàm delectus totâ Italiâ ha-
 „ biti, & exercitus conscripti essent; quo præsidio, tutò & li-
 „ berè senatus, quæ vellet, decernere auderet:" Ut M. Cali-
 „ dius; qui censebat, "ut Pompeius in suas provincias profi-
 „ cisceretur, ne qua esset armorum caussa; Timere Cæsarem,
 „ abreptis ab eo II legionibus, ne ad ejus periculum refer-
 „ vare & retinere eas ad urbem Pompeius videretur:" Ut M.
 Rufus; qui sententiam Calidii, paucis ferè mutatis verbis, sequeba-
 tur.

¹ In civitate.] Meritò suspectas
 habent has voces Viri Eruditi, ut
 & supervacaneas, & Cæsari hanc
 in sententiam prorsus insolentes.

² Senatûm.] Vocabulum istud in
 Editis recentioribus omissum, ex
 Codd. MSS restituendum rectè vi-

dit Davissius.

³ Aderat;] Non in urbe scilicet,
 sed propè ab urbe. Ut adèd [aderat]
 idem sit quod [non longè aberat.]
 Quare rectè contendunt Cellarius &
 Dion. Vossius, nullum hic mendum
 subesse.

Ante Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

tur. Ii omnes, convitio L. Lentuli consulis correpti exagitabantur. Lentulus, sententiam Calidii pronunciaturum se omnino negavit. Marcellus, perterritus convitiis, à suâ sententiâ discessit. Sic vocibus consulis, terrore præsentis exercitûs, minis amicorum Pompeii, plerique compulsi, inviti & coacti, Scipionis sententiam sequuntur: " Utî ante certam diem Cæsar exercitum dimittat: Si non faciat, eum adversus rempubl. facturum videri." ⁴ Intercedunt M. Antonius, Q. Cassius, tribuni plebis. Refertur confestim de intercessione tribunorum: Dicuntur sententiæ graves: Ut quisque acerbissimè crudelissimèque dixit, ita quàm maximè ab inimicis Cæsaris collaudatur.

§. II.

MISSO ad vesperum senatu; omnes, qui sunt ejus ordinis, à Pompeio evocantur. Laudat ⁵ promptos, atque in posterum confirmat; segniores castigat atque incitat. Multi undique ex veteribus Pompeii exercitibus, spe præmiorum atque ordinum, evocantur: multi ex duabus legionibus, quæ sunt traditæ à Cæsare, accerfuntur. ⁶ Completur urbs ad jus comitiorum. Tribunòs plebis C. Curio evocat. Omnes amici consulum, necessarii Pompeii, atque eorum qui veteres inimicitias cum Cæsare gerebant; coguntur in senatum: Quorum vocibus & concursu, terrentur infirmiores, dubii confirmantur, plerisque verò liberè decernendi potestas eripitur. Pollicetur L. Piso Censor, sese iturum ad Cæsarem; item L. Roscius prætor; qui de his rebus eum doceant: Sex dies ad eam rem conficiendam spatii postulant. Dicuntur etiam à nonnullis sententiæ, ut legati ad Cæsarem mittantur, qui voluntatem senatûs ei proponant.

§. III.

Causæ atque
Origo inimi-
citiarum Cæ-
saris.

OMNIBUS his resistitur; omnibûsque oratio consulis, Scipionis, Catonis opponitur. Catonem veteres inimiciæ Cæsaris incitant, & dolor repulsæ. Lentulus, æris alieni magnitudine, & spe exercitûs ac provinciarum, & regum appellandorum largitionibus movetur; seque alterum fore Syllam inter suos gloriatur, ad quem summa imperii redeat. Scipionem, eadem spes provinciæ atque exercituum impellit; quos se pro necessitudine partituros cum Pompeio arbitratur: Simul, judiciorum metus; ⁷ adulatio atque ostentatio suâ, potentium; qui in republicâ judiciis tum plurimum pollebant. Ipse Pompeius

⁴ Intercedunt] Codices plerique, Intercedit. Quod tamen minùs elegans videtur.

⁵ Promptos,] MSS. & Editt. Vett. habent, Pompeius. Quod & ferri potest. Neque enim necesse est ut sit quod *ms* [segniores] opponatur. Laudat Pompeius Omnes; Siqui tamen paullò segniores videantur, hos castigat insuper, atque incitat.

⁶ Completur urbs ad jus Comitiorum. Tribunos &c.] Conjiunt Viri docti, D. Vossius & Davissius, scribendum;

[Completur Urbs. Ad jus Comitiorum, Tribunos &c.]

⁷ Adulatio atque ostentatio suâ, potentium;] Potentes nimirum adabantur sibi ipsi, seseque ostentabant, quantum in Republicâ judiciisque tum pollerent. Codd. Vett. habent, [adulatio atque ostentatio suâ ET potentium.] Quod ab iis videtur insertum, qui nescirent quid esset; potentium, adulatio atque ostentatio suâ.

Pompeius, ab inimicis Cæsaris incitatus, & quòd neminem dignitate secum exæquari volebat, totum se ab ejus amicitia averterat; & cum communibus inimicis in gratiam redierat, quorum ipse maximam partem illo affinitatis tempore adjunxerat Cæsari. Simul infamia II legionum permotus, quas ab itinere Asiæ Syriæque ad suam potentiam dominatûmque converterat, rem ad arma deduci studebat.

HIS de causis aguntur omnia ⁸ ruptim, atque turbatè. Neque docendi Cæsaris, propinquis ejus spatium datur. Nec tribunis plebis, sui periculi deprecandi neque etiam extremi juris ⁹ intercessione retinendi, quod L. Sylla reliquerat; facultas tribuitur. Sed de sua salute die VII cogitare coguntur; quod illi turbulentissimi superioribus temporibus tribuni plebis, octavo denique mense suarum actionum respicere ac timere consueverant. Decurritur ad illud extremum atque ultimum S. C. quo, nisi penè in ipso urbis incendio atque desperatione omnium salutis, latorum audaciâ, nunquam antè discessum est; “Dent operam consules, prætores, tribuni plebis, ¹⁰ quique pro consulibus sunt ad urbem; ne quid respublica detrimenti capiat.” Hæc S. C. perscribuntur, a. d. VII Id. Januar. Itaque v primis diebus, quibus haberi senatus potuit, quâ ex die consulatum iniit Lentulus, biduo excepto comitali; & de imperio Cæsaris, & de amplissimis viris tribunis plebis, gravissimè acerbissimèque decernitur. Profugiunt statim ex urbe tribuni plebis, seseque ad Cæsarem conferunt. Is eo tempore erat Ravennæ; expectabatque suis lenissimis postulatis responsa; siquâ hominum æquitate res ad otium deduci posset.

PROXIMIS diebus habetur senatus extra urbem. Pompeius eadem illa, quæ per Scipionem ostenderat, agit; senatus virtutem constantiamque collaudat; copias suas exponit; legiones habere sese paratas x; Præterea cognitum compertumque sibi, alieno esse animo in Cæsarem milites; neque iis posse persuaderi, ut eum defendant aut sequantur. De reliquis rebus ad senatum refertur: totâ ut Italiâ ¹¹ delectus habeantur; Faustus Sylla pro Præt. in Mauritaniam mittatur; Pecunia

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

§. IV.

*Acerbissimo
Senatus con-
sulto, Cæsa-
ris amici
profugere co-
guntur.*

§. V.

*Bellum ad-
versus Cæsa-
rem paratur.*

⁸ Ruptim.] Ita ediderunt Scaliger & Recentiores. Codd. Vett. plerique habent, raptim; Quod probat D. Vossius. Utra lectio verior, parum constat.

⁹ Intercessione retinendi.] Codd. nonnulli habent, intercessionem retinendi. Quod eodem redit.

¹⁰ Quique pro Consulibus.] MSS. quique cons. Unde D. Vossius legendum contendit, quique consulares.

¹¹ Delectus habeantur;] Recentio-

res ediderunt, habeantur. Sed ex Edit. Vet. Rom. restitui, habeantur. Sic enim alibi sæpe loquitur Cæsar. Supra, pag. 224, lin. 22, delectus totâ Italiâ haberi. Infra, pag. 226, lin. 12, Totâ Italiâ delectus habentur. Pag. 227, lin. 25, Totâ Italiâ delectus haberi. pag. 228, l. 7, Non intermissuros — delectus. Lin. 11, delectus habere. Pag. 229, lin. 13, Delectus — intermittuntur. Pag. 237, lin. 33, delectus habebat.

Ante Chr. Pecunia uti ex ærario Pompeio detur. Refertur etiam de rege Jubá,
 XLIX. ut socius sit atque amicus: Marcellus verò, passurum se in præsentia
 U. C. Varr. negat. De Fausto, impedit Philippus tribunus plebis. De reliquis
 DCCV. rebus, S. C. perscribuntur. Provinciæ privatis decernuntur; duæ
 consulares, reliquæ prætoriae. Scipioni, obvenit Syria: L. Domi-
 tio, Gallia: Philippus & Marcellus, privato consilio prætereuntur;
 neque eorum sortes dejiciuntur. In reliquas provincias prætores mit-
 tuntur: neque expectant, quod superioribus annis acciderat, ut de
 eorum imperio ad populum referatur; paludatique, votis nuncupa-
 tis, exeant. Consules, quod ante id tempus acciderat nunquam, ex
 urbe proficiscuntur: lictoresque habent in urbe & Capitolio privati,
 contra omnia vetustatis exempla. Totâ Italiâ ¹² delectus habentur;
 arma imperantur; pecuniæ à municipiis exiguntur, & è fanis tol-
 luntur: Omnia divina & humana jura permiscuntur.

§. VI.

Cæsaris con-
 silio ad mi-
 lites.

QUIBUS rebus cognitis, Cæsar apud milites concionatur. "Om-
 nium temporum injurias inimicorum in se" commemorat, "à qui-
 bus diductum & depravatum Pompeium" queritur, "invidia at-
 que obrectatione laudis suæ; cujus ipse honori & dignitati sem-
 per faverit, adjutorque fuerit. Novum in Rep. introductum ex-
 emplum" queritur, "ut tribunicia intercessio armis notaretur at-
 que opprimeretur, quæ superioribus annis esset restituta. Syllam,
 nudatâ omnibus rebus tribuniciâ potestate, tamen intercessionem
 liberam reliquisse: Pompeium, ¹³ qui amissam † restituisse videat-
 † Ante Chr. tur, dona etiam, quæ antè habuerat, ademisse. Quotiescunque
 70. U. C. fit decretum, *Darent operam magistratus, ne quid respublica detri-*
 Varr. 684. *menti caperet;* (quâ voce, & quo S. C. populus Romanus ad
 arma fit vocatus;) factum in perniciosis legibus, in vi Tribuni-
 cia, in secessione populi, templis locisque editioribus occupatis;
 * Ante Chr. (atque hæc superioris ætatis exempla, expiata * Saturnini atque †
 100. U. C. Gracchorum casibus" docet:) "Quarum rerum illo tempore ni-
 Varr. 654. hil factum, ne cogitatum quidem; nulla lex promulgata, non
 † Ante Chr. cum populo agi cœptum, nulla secessio facta." Hortatur; "cu-
 133 & 121. jus Imperatoris ductu ix annis remp. felicissimè gesserint, pluri-
 U. C. Varr. 621 & 633. mæque prælia secunda fecerint, omnem Galliam Germaniamque
 pacaverint; ut ejus existimationem dignitatēque ab inimiciis
 defendant." Conclamant legionis XIII, quæ aderat, milites;
 (hanc enim initio tumultus evocaverat; reliquæ nondum convene-
 rant;) sese paratos esse, Imperatoris sui Tribunorumque pl. inju-
 rias defendere.

COGNITA militum voluntate, Ariminum cum eâ legione profi-
 ciscitur; ibique Tribunos plebis, qui ad eum confugerant, conve-
 nit;

¹² Delectus habentur;] Sic MSS
 Reg. Eliens. & Vossii, & Editt.
 Vett. Scaliger & Recentiores minùs
 rectè, habetur.

¹³ Qui amissam restituisse videa-

tur; dona etiam, quæ &c.] MSS
 Eliens. & Vossii, alique, habent:
 [qui amissa restituisse videatur dona:
 etiam quæ &c.] MS Reg. [necum
 amissa restituisse &c.]

nit; reliquas legiones ex hibernis evocat, & subsequi jubet. Eò L. Ante Chr.
 Cæsar adolescens venit: cujus pater, Cæsaris erat legatus. Is; reli- ^{XLIX.}
 quo sermone confecto, cujus rei causâ venerat; habere se à Pom- ^{U. C. Varr.}
 peio ad eum privati officii mandata, demonstrat: "Velle Pompeium ^{DCCV.}
 „ se Cæsari purgatum; ne ea, quæ reipubl. causâ egerit, in suam ^{§. VII.}
 „ contumeliam vertat: Semper se reipubl. commoda, privatis ne- ^{Pompeius}
 „ cessitatibus habuisse potiora: Cæsarem quoque, pro suâ dignitate, ^{mittit ad Cæ-}
 „ debere & studium & iracundiam suam reipubl. dimittere; neque ^{sarem de}
 „ adeò graviter irasci ¹⁴ inimicis; ne, quum illis nocere se speret, ^{pace.}
 „ reipubl. noceat." Pauca ejusdem generis addit, cum excusatione
 Pompeii conjuncta. ¹⁵ Eadem ferè, atque eisdem de rebus, prætor Ro-
 scijs agit cum Cæsare: sibi que Pompeium commemorasse demonstrat.

QUÆ res etsi nihil ad levandas injurias pertinere videbantur: ta- ^{§. VIII.}
 men idoneos nactus homines, per quos ea, quæ vellet, ad eum per- ^{Cæsaris re-}
 ferrentur; petit ab utroque, quoniam Pompeii mandata ad se detu- ^{sponsum.}
 lerint, ne graventur sua quoque ad eum postulata deferre; si parvo
 labore magnas controversias tollere, atque omnem Italiam metu li-
 berare, possent. "Sibi semper reipubl. primam fuisse dignitatem,
 „ vitæque potiolem. Doluisse se, quòd populi R. beneficium sibi
 „ per contumeliam ab inimicis extorqueretur; ereptoque semestri
 „ imperio, in urbem retraheretur, cujus absentis rationem haberi
 „ proximis comitiis populus jussisset: Tamen hanc honoris jacturam
 „ sui, reip. causâ, æquo animo tulisse. Quum litteras ad senatum
 „ miserit, ut omnes ab exercitibus discederent; ne id quidem impe-
 „ travisse. Totâ Italiâ delectus haberi: retineri legiones 11, quæ ab
 „ se simulatione Parthici belli sint abductæ: civitatem esse in ar-
 „ mis. Quoniam hæc omnia, nisi ad suam perniciem, pertinere?
 „ Sed tamen ad omnia se descendere paratum, atque omnia pati,
 „ reipubl. causâ. Proficiscatur Pompeius in suas provincias: ¹⁶ ipsi
 „ exercitus dimittant: discedant in Italiâ omnes ab armis: metus
 „ è civitate tollatur: libera comitia, atque omnis respub. senatui
 „ populoque R. permittatur. Hæc quò facilius, certisque conditi-
 „ onibus fiant, & jurejurando fiantur; aut ipse propius accedat,
 „ aut se patiat accedere: fore, uti per colloquia omnes contro-
 „ versæ componantur.

Q 2

ACCEPTIS

¹⁴ Inimicis; ne, quum &c.] MSS nonnulli; [inimicis, ut quum &c.]
 Quod, hoc in loco, perinde est.

¹⁵ Eadem ferè, atque eisdem de rebus,] Manifesta ταυτολογία. Ita tamen edidit Scaliger, & Recentiores. Rubenius emendat, [eisdem diebus:] Quod Vossio perplacet. Verum cum in MSS Reg. Eliens. & Vossii, omisâ præpositione, scriptum sit, eisdem rebus; credide-

rim potius legendum, eadem ferè, atque eisdem VERBIS.

¹⁶ Ipsi exercitus dimittant: discedant in Italia omnes ab armis:] Ita optimè edidit Scaliger. Ipsi (Cæsar & Pompeius) exercitus suos dimittant; discedant in Italiâ reliqui omnes ab armis. Davissius aliisque ediderunt; [ipsi exercitus dimittantur:] Ubi vox [ipsi] prorsus languida est & inepta.

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

§. IX.

Pompeii re-
sponsum ad
Cæsarem.

§. X.

Quo Cæsar
improbato,
bellum parat.

§. XI.

Cæsar, favo-
re municipi-
orum, Igu-
vium & Au-
ximium occu-
pat.

ACCEPTIS mandatis Roscius cum L. Cæsare Capuam pervenit, ibique consules Pompeiūque invenit: Postulata Cæsaris renunciat. Illi, re deliberatā, respondent; scriptaque ad eum mandata per eos remittunt; Quorum hæc erat summa: "Cæsar in Galliam revertetur: Arimino excederet; exercitus dimitteret: Quæ si fecisset, Pompeium in Hispanias iturum. Interea; quoad fides esset data, Cæsarem facturum quæ polliceretur; non intermissuros Consules, Pompeiūque delectus.

ERAT iniqua conditio, postulare ut Cæsar Arimino excederet, atque in provinciam reverteretur; ipsum, & provincias & legiones tenere alienas: Exercitum Cæsaris velle dimitti; delectus habere: Polliceri, se in provinciam iturum; neque ante quem diem iturus sit, definire: Ut si, peracto Cæsaris consulatu, Pompeius profectus non esset, nullā tamen mendacii religione obstrictus videretur. Tempus verò colloquio non dare, neque accessurum polliceri; magnam pacis desperationem afferebat. Itaque ab Arimino M. Antonium, cum cohortibus v, Arretium mittit: Ipse Arimini 17 cum 11 subsistit, ibique delectum habere instituit. Pisaurum, Fanum, Anconam, singulis cohortibus occupat.

INTEREA certior factus, Iguvium Thermum prætorem cohortibus v tenere, oppidum munire; omniumque esse Iguvinorum optimam erga se voluntatem: Curionem cum 111 cohortibus, quas Pisauri & Arimini habebat, mittit. Cujus adventu cognito; diffusus 18 municipii voluntati Thermus, cohortes ex urbe educit, & profugit; milites in itinere ab eo discedunt, ac domum revertuntur: Curio, omnium summā voluntate, Iguvium recipit. Quibus rebus cognitis; confusus municipiorum voluntatibus, Cæsar cohortes legionis XIII ex præfidiis deducit, Auximūque proficiscitur; quod oppidum Attius, cohortibus introductis, tenebat; delectūque toto Piceno, circummissis senatoribus, habebat. Adventu Cæsaris cognito, Decuriones Auximi ad Attium Varum frequentes conveniunt: docent, "sui judicii rem non esse; neque se neque reliquos municipales pati posse, C. Cæsarem imperatorem bene de Repub. meritum tantis rebus gestis, oppido mœnibusque prohiberi: proinde habeat rationem posteritatis, & periculi sui." Quorum oratione permotus Attius Varus, præsidium, quod introduxerat, ex oppido educit, & profugit. Hunc ex primo ordine pauci Cæsaris consecuti milites, consistere cogunt; commissōque prælio, deseritur à suis Varus; Nonnulla pars militum, domum discedit; reliqui ad Cæsarem perveniunt;

17 Cum duabus subsistit,] scil. cohortibus. Ut rectè vidit Davisius. Vulgg. [cum duabus legionibus subsistit.] Quæ vox [legionibus] cum reliquā historiā non congruit, & omnino ab imperito quodam in-

serta est.

18 Municipii voluntati] Codd. nonnulli; [civium voluntati.] Quod glossema est. Nam & jam infra ait Cæsar, [municipiorum voluntatibus.]

veniunt; atque unâ cum iis deprehensus L. Pupius primipili centurio adducitur, qui hunc eundem ordinem in exercitu Cn. Pompeii antea duxerat. At Cæsar milites Attianos collaudat; Pupium dimittit; Auximatibus agit gratias, séque eorum facti memorem fore pollicetur.

Ante Chr.
XLIIX.
U. C. Varr.
DCCV.

QUIBUS rebus Romam nunciatis, tantus repente terror invasit; ut, quum Lentulus consul ad aperiendum ærarium venisset, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam; protinus, aperto sanctiore ærario, ex urbe profugeret: Cæsar enim adventare, jamjamque adesse ejus equites falsò nunciabantur. Hunc Marcellus collega, & plerique magistratus consecuti sunt. Cn. Pompeius 19 pridie ejus diei ex urbe profectus, iter ad legiones habebat, quas à Cæsare acceptas in Apuliâ hibernorum causâ disposuerat. Delectus 20 intra urbem intermittuntur. Nihil citra Capuam tutum esse omnibus videtur. Capuæ primùm sese confirmant & colligunt; delectumque colonorum, qui lege Juliâ Capuam deducti erant, habere instituunt; gladiatorésque, quos ibi Cæsar in ludo habebat, in forum productos Lentulus libertati confirmat; atque iis equos attribuit, & se sequi jussit: quos postea monitus à suis, quòd ea res omnium judicio reprehendebatur, 21 circum familiares conventus Campaniæ, custodiæ causâ, distribuit.

§. XII.
Cæsaris inimici, summo cum terrore, ex Urbe Capuam fugiunt.

AUXIMO Cæsar progressus, omnem agrum Picenum percurrit. Cunctæ earum regionum præfecturæ, libentissimis animis eum recipiunt, exercitumque ejus omnibus rebus juvant. 22 Etiam Cingulo; quod oppidum Labienus constituerat, suâque pecuniâ exædificaverat; ad eum legati veniunt: quæque imperaverit, sese cupidissimè facturos pollicentur. Milites imperat; mittunt. Interea legio XII Cæsarem consequitur. Cum his II, Asculum Picenum proficiscitur. Id oppidum Lentulus Spinther x cohortibus tenebat: Qui, Cæsaris adventu cognito, profugit ex oppido; cohortésque secum abducere conatus, à magnâ parte militum deferitur. Relictus in itinere cum paucis, incidit in Vibullium Rufum, missum à Pompeio in agrum Picenum, confirmandorum hominum causâ. A quo factus Vibullius certior, quæ res in Piceno gererentur; milites ab eo accipit,

§. XIII.
Cæsar multa oppida Italia celeriter occupat.

Q 3

19 Pridie ejus diei ex urbe] Cum Pompeius ex Urbe proficisceretur, non pridie ejus diei quo sanctius ærarium esset apertum; urî ex Cicerone ostendit Ciacconius: quærun Viri Docti annon emendandum sit, [pridie Idus ex Urbe &c.] Sed nihil opus. Nam si, ut plerique existimant, non Pompeii, sed Cæsaris jussu effractum fuit ærarium; nihil mirum si Cæsar, quo die id factum

fuerit, non verè demonstrat.

20 Intra] MSS Reg. & Eliens. circa.

21 Circum familiares conventus Campaniæ,] Rescribunt Viri docti Rubenius, D. Vossius, Jo. Fr. Gronovius, Cellarius, &c. [circum familias conventus Campani.]

22 Etiam Cingulo;] MS Reg. & Editt. Rom. [Etiam ex Cingulo.] Quæ dictio Cæsari familiaris,

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

pit, ipsum dimittit. ²³ Item ex finitimis regionibus, quas potest, contrahit cohortes ex delectibus Pompeianis: In iis Camerino fugientem Ulcillem Hiram, cum VI cohortibus, quas ibi in præsidio habuerat, excipit; Quibus coactis XIII efficit. Cum iis ad Domitium Ahenobarbum, Corfinium, magnis itineribus pervenit; Cæsaremque adesse cum legionibus II nunciat. Domitius per se circiter XX cohortes ²⁴ ex Albâ, ex Marfis & Pelignis, & finitimis ab regionibus, coëgerat.

§. XIV.

²⁵ RECEPTO Asculo, expulsoque Lentulo; Cæsar conquiri milites qui ab eo discesserant, delectumque institui jubet: Ipse unum diem ibi, rei frumentariæ causâ, moratus, Corfinium contendit. Eò quum venisset; cohortes V, præmissæ à Domitio ex oppido, pontem fluminis interrompebant; qui erat ab oppido, millia passuum circiter III. Ibi cum antecursoribus Cæsaris prælio commisso, celeriter Domitiani à ponte repulsi se in oppidum receperunt: Cæsar, legionibus transductis, ad oppidum constitit; juxtaque murum castra posuit.

§. XV.

RE cognitâ, Domitius ad Pompeium in Apuliam peritos regionum magno proposito præmio cum litteris mittit; qui petant atque orent, ut sibi subveniat. "Cæsarem duobus exercitibus, & locorum, angustis, facile intercludi posse; frumentoque prohiberi. Quod, nisi fecerit; se, cohortesque amplius XXX, magnumque numerum, senatorum atque equitum Romanorum, in periculum esse venturum." Interim suos cohortatus, tormenta in muris disponit; certasque cuique partes, ad custodiam urbis, attribuit: militibus in concione agros ex suis possessionibus pollicetur, quaterna in singulos jugera, & pro ratâ parte centurionibus evocatisque.

§. XVI.

INTERIM Cæsari nunciatur Sulmonenses (quod oppidum à Corfinio VII millium intervallo abest,) cupere ea facere quæ vellet; sed à Q. Lucretio senatore & Attio Peligno prohiberi, qui id oppidum VII cohortium præsidio tenebant. Mittit eò M. Antonium cum ²⁶ legionis VII cohortibus V. Sulmonenses, simul atque nostra signa viderunt, portas aperuerunt; universique, & oppidani & milites, obviam gratulantes Antonio exierunt. Lucretius & Attius de muro se dejecerunt. Attius ad Antonium deductus petit, ut ad Cæsarem mitteretur. Antonius cum cohortibus & Attio, eodem die quo profectus

²³ Item ex] MS Reg. & Edit. Rom. [Ipse sc. (Vibullius) ex &c.] Quod idem est.

²⁴ Ex Albâ,] Sic MS Reg. & Edit. Rom. Alii omittunt præpositionem.

²⁵ Recepto Asculo;] Codices plurimi habent, [Recepto Firmo;] Quod est oppidum Asculo vicinum; annotante D. Vossio.

²⁶ Legionis VII] Scaliger & plerique ediderunt, [legionis VIII.] Quod ferri non potest; cum legionem VIII jam postea ad se venisse narret Cæsar. Legendum videtur, XII vel XIII; (quæ duæ legiones jam cum Cæsare erant;) uti observârunt Ciacconius & D. Vossius.

fectus erat, revertitur. Cæsar eas cohortes cum exercitu suo conjunxit, Attiûmque incolumem dimisit.

CÆSAR tribus primis diebus castra magnis operibus munire, & ex finitimis municipiis frumentum comportare, reliquâsque copias expectare instituit. Eo triduo, legio VIII ad eum venit; cohortesque ex novis Galliæ delectibus XXII; equitesque à rege Norico, circiter CCC: Quorum adventu, altera castra ad alteram oppidi partem ponit. Iis castris Curionem præfecit. Reliquis diebus, oppidum vallo castellisque circummunire instituit. Cujus operis maximâ parte effectâ; eodem ferè tempore missi ad Pompeium, revertuntur.

LITTERIS perlectis; Domitius dissimulans, in concilio pronunciat "Pompeium celeriter subsidio venturum:" hortaturque eos, ne animo deficiant; quæque usui ad defendendum oppidum sint, parent. Ipse arcanò cum paucis familiaribus suis colloquitur, consiliûmque fugæ capere²⁷ instituit. Quum vultus Domitii cum oratione non consentiret; atque omnia trepidantiùs timidiùsque ageret, quàm superioribus diebus consuêssset; multûmque cum suis, consiliandi causâ, secretò, præter consuetudinem, colloqueretur; concilia conventusque hominum fugeret: res diutius tegi dissimularique non potuit. Pompeius enim rescripserat; "se se rem in summum periculum deducturum non esse; neque suo consilio aut voluntate, Domitium se in oppidum Corfinium contulisse: Proindè,²⁸ si qua facultas fuisset, ad se cum omnibus copiis veniret." Id ne fieri posset, obsidione atque oppidi circummunitione fiebat.

DIVULGATO Domitii consilio; milites, qui erant Corfinii, primâ vesperâ secessionem faciunt; atque ita inter se, per tribunos militum centurionesque atque honestissimos sui generis, colloquuntur: "obsideri se à Cæsare; opera munitionesque propè esse perfectas; ducem suum Domitium, cujus spe atque fiduciâ permanserint, projectis omnibus, fugæ consilium capere: debere se suæ salutis rationem habere." Ab his primo Marci dissentire incipiunt; eamque

Q 4

²⁷ Instituit.] Sic MS Reg. Al. constituit.

²⁸ Siqua facultas fuisset, — veniret.] In nonnullis Codd. vocibus transpositis scriptum est, [siqua fuisset facultas.] D. Vossio corrupta videntur hæc verba. Cur enim Pompeius scriberet, siqua fuisset, & non, siqua esset? Proinde legendum putat, [siqua fugæ sit facultas.] Nec quenquam dubitaturum existimat, quin Sensus isto modo præstantior sit. At verò & in vulgarâ lectione, rem attentius perpendenti, optimè constabit Temporum ratio; & Viri

Doctissimi emendatio nè Latina quidem videbitur. Non enim Latine dicitur, [siqua fuga sit facultas, — veniret;] sed, [siqua fuga sit facultas, — veniat:] Quòd enim Tempora nonnunquam permittuntur, cum res præterita tanquam præsens narretur; id hîc locum non habet. Fortasse igitur scribendum voluit Vir Doctissimus, [siqua fugæ esset facultas.] Sed, ut dixi, nihil opus. Optimè enim constat Temporum ratio: [Postquam (vel siquando) facta fuisset facultas, — veniret.]

Ante Chr.
XII.
U. C. Varr.
DCCV.

§. XVII.

§. XVIII.

§. XXL

Ante Chr.

xlix.

U. C. Varr.

pccv.

que oppidi partem, quæ munitissima videretur, occupant: tantæque inter eos dissensio ²⁹ extitit, ut manum conferere atque armis dimicare conarentur: post paullo tamen, internunciis ultro citroque missis, quæ ignorabant de L. Domitii fugâ cognoscunt. Itaque omnes uno consilio Domitium productum in publicum circumfistunt, & custodiunt; legatosque ex suo numero ad Cæsarem mittunt, " sese paratos esse portas aperire, quæque imperaverit facere, & L. Domitium vivum in ejus potestatem tradere.

§. XX.

QUIBUS rebus cognitis, Cæsar; etsi magni interesse arbitratur, quàm primùm oppido potiri, cohortesque ad se in castra transducere; ne qua aut largitionibus, aut animi confirmatione, aut falsis nunciis, commutatio fieret voluntatis; quod sæpe in bello parvis momentis magni casus intercederent: tamen veritus, ³⁰ ne militum introitu, & nocturni temporis licentiâ, oppidum diriperetur; eos, qui venerant, collaudat atque in oppidum dimittit; portas murosque asservari jubet: Ipse iis operibus, quæ facere instituerat, milites disponit; non certis spatiis intermissis, ut erat superiorum dierum consuetudo; sed perpetuis vigiliis stationibusque, ut contingant inter se, atque omnem munitionem expleant: Tribunos militum & præfectos circummittit; atque hortatur, non solum ab eruptionibus caveant: sed etiam singulorum hominum occultos exitus asservent. Neque verò tam remisso ac languido animo quisquam omnium fuit, qui eâ nocte conquieverit. Tanta erat summa rerum expectatio, ut alius in aliam partem mente atque animo traheretur; quid ipsis Corfiniensibus, quid Domitio, quid Lentulo, quid reliquis accideret; ³¹ qui quosque eventus exciperet.

§. XXI.

QUARTA vigiliâ circiter, Lentulus Spinther de muro cum vigiliis custodibusque nostris colloquitur; " velle, si sibi fiat potestas, „ Cæsarem convenire." Factâ potestate, ex oppido mittitur; neque ab eo prius Domitiani milites discedunt, quàm ³² in conspectum Cæsaris deducatur. Cum eo de salute suâ ³³ orat atque obsecrat, „ sibi

²⁹ Extitit, ut — conarentur:] MSS Reg. Eliens. & Vossii; existit, ut — conentur. Quam Lectionem amplectitur Davisius, propter ea quæ antecedunt & sequuntur, præsentis Temporis. Sed cum tanquam præsens narretur res præterita, perinde est.

³⁰ Ne militum introitu, & nocturni temporis licentiâ,] Nihil hic opus conjunctione istâ, &c. Non enim duoveretur Cæsar, sed unum; ne militum introitu, propter nocturni temporis licentiam, oppidum diripiat. Davisius, quoniam omnes MSS

conjunctionem istam retinere existimavit, scribendum conjecit, [ex nocturni &c.] Sed non omnes eam exhibent MSS. Omittit enim MS Reg. E quo proinde sic restituendus hic locus; ne militum introitu, nocturni temporis licentiâ, &c.

³¹ Qui quosque eventus exciperet.] Ita Scaliger & plerique. Ego ex MSS Eliens. & Vossii, præferendum existimo; exciperent.

³² In conspectum] MS Eliensis, in conspectu. Vide supra ad Pag. 76. lin. 21.

³³ Orat atque obsecrat.] Sic MSS plurimi

fibi ut parcat; veteremque amicitiam" commemorat. "Cæsaris-
que in se beneficia" exponit; "quæ erant maxima: quod per
eum, in collegium pontificum venerat; quod provinciam Hispani-
am ex præturâ habuerat; quod in petitione consulatus, ab eo
erat sublevatus." Cujus orationem Cæsar interpellat: "Se non
maleficii causâ ex provinciâ egressum, sed uti se à contumeliis
inimicorum defenderet; ut tribunos pl. 34 eâ re ex civitate expul-
sos, in suam dignitatem restitueret; ut se & populum Romanum
paucorum factione oppressum, in libertatem vindicaret." Cujus
oratione confirmatus Lentulus; ut in oppidum reverti liceat, petit:
Quod de suâ salute impetraverit, fore etiam reliquis 35 ad suâ
spem solatio: Adeo esse perterritos nonnullos, ut suâ vitæ durius
consulere cogantur." Factâ potestate, discedit.

CÆSAR, ubi illuxit, omnes senatores, senatorumque liberos, tri-
bunos militum, equitesque Romanos, ad se produci jubet. 36 E-
rant senatorii ordinis, 37 L. Domitius, P. Lentulus Spinther, L.
Vibullius Rufus, Sex. Quinctilius Varus quæstor, L. Rubrius; præ-
terea filius Domitii, aliique complures adolescentes, & magnus nu-
merus Equitum Romanorum & Decurionum, quos ex municipiis
Domitius evocaverat. Hos omnes productos, à contumeliis mili-
tum conviciisque prohibet. Pauca apud eos loquitur; quod "fibi,
à parte eorum, gratia relata non sit, pro suis in eos maximis be-
neficiis." Dimittit omnes incolumes. Sestertiû sexagies, quod
aurum adduxerat Domitius atque in publicum deposuerat, allatum
ad se ab Duum-viris Corfiniensibus Domitio reddit: ne continentior
in vitâ hominum, quàm in pecuniâ, fuisse videatur; etsi eam pec-
uniam publicam esse constabat, datamque à Pompeio in stipendi-
um. Milites Domitianos, sacramentum apud se dicere jubet: At-
que eo die castra movet, justumque iter conficit; VII omnino dies
ad

§. XXII.

plurimi & Editt. vett. Quam &
veram esse Lectionem, allatis ex-
emplis, eruditè ostendit Davisius.
Scaliger & Recentiores; [agit atque
obscurat.]

34 Eâ re] sc. quod Cæsarem à
contumeliis inimicorum defende-
rent. Ut rectè observavit Davi-
sius.

35 Ad suâ spem solatio:] Ità in-
geniosè emendavit Davisius. MSS.
& Editt. Vett. [ad suam spem sola-
tio.] Quod ferè idem est. Scaliger
& Recentiores; [ad suam spem solatio.]
Quæ vox valdè inconcinnâ est, & à
Cæsaris dictione aliena.

36 Erant Senatorii ordinis,] Testa-

tur Dion. Vossius, in omnibus suis
MSS scriptum esse, [Erant quinquaginta Ordines;] quæ verba quid si-
bi velint, aut unde irreperint, pla-
nè se nescire. Ingeniosissima est Da-
visii conjectura, scriptum fuisse ini-
tio, [Erant quinque Senat. ordinis:]
Jam enim quinque deinceps nomi-
nari; L. Domitium &c.

37 L. Domitius, P. Lentulus Spin-
ther,] Ità ex MSS Reg. & Eliens.
restitui. In editis est, L. Domitius,
& P. Lentulus Spinther. Quæ con-
junctio [&] sententiam turbat, ac
si fuisset aliquis L. Domitius Spin-
ther; cum Cæsar dicat L. Domitium
Ahenobarbum.

Ante Chr.

XLI X.

U. C. Varr.

DCCV.

Ante Chr.
XLIX.
U.C. Varr.
DCCV.

§. XXIII.
Pompeius,
Corfinio à
Cæsare occu-
pato, Brun-
disium profi-
ciscitur.

§. XXIV.
Cæsar eum
ibi obsidet.

ad Corfinium commoratus : & per fines Marrucinatorum, Frentano-
rum, Larinatum, in Apuliam pervenit.

POMPEIUS, iis rebus cognitis, quæ erant ad Corfinium gestæ,
Luceriâ proficiscitur Canusium, atque inde Brundisium. Copias un-
dique omnes ex novis delectibus ad se cogi jubet : servos, pastores ar-
mat; atque his equos attribuit : ex iis circiter CCC equites conficit.
L. Manlius prætor Albâ, cum cohortibus VI profugit ; Rutilus Lu-
pus prætor Tarracinâ, cum III : Quæ procul equitatum Cæsaris con-
spicata, cui præerat Bivius Curius ; relicto prætore, signa ad Curium
transferunt, atque ad eum transeunt. Item reliquis itineribus non-
nullæ cohortes in agmen Cæsaris, aliæ in equites incidunt. Reduci-
tur ad eum deprehensus ex itinere 38 Cn. Magius Cremonâ, præ-
fectus fabrûm Cn. Pompeii : Quem Cæsar ad eum remittit cum
mandatis : “ Quoniam ad id tempus facultas colloquendi non fuerit,
„ atque ad se Brundisium sit venturus ; interesse Reipubl. & com-
„ munis salutis, se cum Pompeio colloqui. Neque verò idem 39
„ perfici longo itineris spatio, quum per alios conditiones ferantur ;
„ ac si coram de omnibus conditionibus disceptetur.

HIS datis mandatis, Brundisium cum legionibus VI pervenit : 40
veteranis, III ; reliquis, quas ex novo delectu confecerat atque in
itinere compleverat : Domitianas enim cohortes, protinus à Corfinio
in Siciliam miserat. Reperit consules Dyrrachium profectos, cum
magnâ parte exercitûs ; Pompeium remanere Brundisii, cum co-
hortibus XX. Neque certum inveniri poterat, obtinendine causâ
Brundisii ibi remansisset ; quò facilius omne Hadriaticum mare, ex-
tremis Italiæ partibus regionibûsque Græciæ, 41 in potestatem habe-
ret, atque ex utrâque parte bellum administrare posset : an inopiâ
navium ibi restitisset. Veritûsque, ne Italiam ille dimittendam non
existimaret ; exitus administrationesque Brundisini portûs impedire
instituit. Quorum operum hæc erat ratio. Quæ fauces erant an-
gustissimæ portûs, 42 molem atque aggerem ab utrâque parte litoris
jaciebat ;

38 Cn. Magius Cremonâ] Hoc est,
Cremonensem. Sic infra, de bello
Civil. Lib. 3. §. 59. C. Felginatem
Placentiâ, A. Graviûm Puteolis, M.
Sacratiûrum Capuâ.

39 Perfici] Codd. nonnulli, pro-
fici. MS Eliens. proficisci ; corruptè,
pro profici.

40 Veteranis III ;] Sic MSS Reg.
Eliens. & Vossii. Quod & res ipsa
clamat ; cum supra ostendat Cæsar,
Tres se legiones habuisse : Ut rectè
annotavit Dion. Vossius. Scaliger
aliique ediderunt, IV.

41 In potestatem haberet] D. Vof-

sus ex Codd. nonnullis reponen-
dum censer, [in potestate ;] quod
nullus (inquit) occurrat locus pro-
bati Authoris, qui alterâ illâ phrasi
usus sit. Sed erravit Vir doctissimus.
Exemplis enim allatis, ostendunt
Cellarius & Davifius, probam esse
illam locutionem.

42 Molem atque aggerem ab utrâ-
que parte] Codd. nonnulli, moles.
Et cum duæ fuerint, (inquit D. Vof-
sius,) malo credere Cæsarem ita
scripsisse. Verum si [moles] scripsis-
set Cæsar, scribendum erat deinceps
& [aggeres ;] Quod in MSS. non
reperitur.

jaciebat; quod his locis erat mare vadosum. Longiùs progressus, Ante Chr. quum agger altiore aquâ contineri non posset; rates duplices, quo-
 xlii. quo versùs pedum xxx, è regione molis collocabat. Has quaternis
 U. C. Varr. anchoris ex quatuor angulis destinabat, ne fluctibus moverentur.
 DCCV. His perfectis collocatisque, alias deinceps pari magnitudine rates jun-
 gebat: has terrâ atque aggere ⁴³ integebat, ne aditus atque incurfus
 ad defendendum impediretur: à fronte atque ab utroque latere cra-
 tibus ac pluteis protegebat: in quartâ quâque earum, turres bino-
 rum tabulatorum excitabat, quò commodiùs ab impetu navium in-
 cendiisque defenderet.

CONTRA hæc Pompeius naves magnas onerarias, quas in portu §. XXV.
 Brundisino deprehenderat, adornabat. Ibi turres cum ternis tabulatis
 erigebat; eâque multis tormentis & omni genere telorum comple-
 tas, ad opera Cæsaris appellebat; ut rates perrumperet, atque opera
 disturberet. Sic quotidie utrinque eminus fundis, sagittis, reliquis-
 que telis pugnabatur. Atque hæc ita Cæsar administrabat, ut con-
 ditiones pacis dimittendas non existimaret. Ac tametsi magnopere
 admirabatur Magium, quem ad Pompeium cum mandatis miserat,
 ad se non remitti; atque ea res sæpe tentata, ⁴⁴ impetus ejus confi-
 liâque tardabat; tamen omnibus ⁴⁵ rebus in eo perseverandum puta-
 bat. Itaque Caninium Rebilum legatum, familiarem necessariûmque
 Scribonii Libonis, mittit ad eum colloqui causâ: Mandat, ut Li-
 bonem de conciliandâ pace hortetur; In primis, ut ipse cum Pom-
 peio colloqueretur, postulat: "Magnopere sese confidere" demon-
 strat, "si ejus rei sit potestas facta, fore ⁴⁶ ut æquis conditionibus
 „ ab armis discedatur; Cujus rei magnam partem laudis atque exi-
 „ stimationis ad Libonem perventuram, si, illo auctore atque agen-
 „ te, ab armis sit discessum." Libo, à colloquio Caninii digressus,
 ad Pompeium proficiscitur. Paullò post ⁴⁷ renunciat; "quod con-
 „ fules

reperitur. Quin & hoc ipsum, [*mo-
 lem ab utrâque parte,*] æquè duas o-
 stendit, ac si [*moles*] dixisset. Et
 quod mox subjungit, [*è regione mo-
 lis,*] intelligendum est, è regione mo-
 lis Viriusque.

⁴³ *Integebat,*] Sic MSS Eliens. &
 Vossii. Al. contegebat.

⁴⁴ *Impetus ejus*] MSS. & Editi
 habent, [*etsi impetus ejus.*] Quæ vox
 [*etsi*] prorsus supervacanea est, & è
 margine videtur irrepsisse.

⁴⁵ *Rebus*] Hæc vox idem signifi-
 cat quod, *rationibus*; non, ut exi-
 stimavit Ursinus, ex eâ corruptè
 nata est.

⁴⁶ *Ut æquis conditionibus ab ar-*

mis discedatur;] Mirè hic nugatur
 Hotomannus, qui voces istas [*ab
 armis*] delendas existimat; quia jam
 (inquit) non de discessione *ab ar-*
mis, sed à colloquio agitur. Quasi
 verò non id ipsum scilicet in collo-
 quio esset agendum, quibus condi-
 tionibus foret *ab armis* disceden-
 dum.

⁴⁷ *Renunciat*, quod Consules *ab-*
sint, sine illis de compositione agi non
posse.] Nequeo hic satis mirari do-
 ctissimum Davisium, qui legendum
 existimat; [*renunciat quod Consules*
absint, nec sine illis — agi posse.] Nam primò, valdè suspectæ Lati-
 nitatis est illud, *renunciat quod*;
 (Quæ

Ante Chr. „ fules absint, sine illis de compositione agi non posse.” Ita sæpius rem frustra tentatam Cæsar aliquando dimittendam sibi iudicabat, **U. C. Varr.** 48 & de bello agendum.

DCCV.

§. XXVI.
Ille autem
navibus inde
elabitur: op-
pidumque
statim dedi-
tur.

PROPE dimidiâ parte operis à Cæsare effectâ, diebûsque in eâ re consumptis ix; naves à consulibus Dyrrhachio remissæ, quæ prior rem partem exercitûs eò deportaverant, Brundisium revertuntur. Pompeius, sive operibus Cæsaris permotus, sive etiam quòd ab initio Italiâ excedere constituerat; adventu navium, profectionem parare incipit. Et, quò faciliùs impetum Cæsaris tardaret, ne sub ipsâ profectione milites oppidum irrumperent; portas obstruit, vicis plateâsque inædificat, fossas transversas viis præducit, atque ibi fudes stipitesque præacutos defigit. Hæc levibus cratibus terrâque inæquat. Aditus autem atque itinera duo, quæ extra murum ad portum ferebant; maximis defixis trabibus, atque eis præacutis, præsepit. His paratis rebus; milites silentio naves conscendere jubet: expeditos autem ex evocatis, sagittariis, funditoribûsque, raros in muro turribûsque disponit. Hos certo signo revocare constituit, quum omnes milites naves conscendissent; atque iis expedito loco actuaria navigia relinquit.

§. XXVII.

BRUNDISINI Pompeianorum militum injuriis, atque ipsius Pompeii contumeliis permoti; Cæsaris rebus favebant. Itaque, cognitâ Pompeii profectione; concursantibus illis atque in eâ re occupatis, vulgò ex tectis significabant. Per quos re cognitâ, Cæsar scalas parari, militesque armari jubet; ne quam rei gerendæ facultatem dimittat.

(Quæ enim affert Perizonius istiusmodi locutionis exempla, pleraque omnia sunt ab eo malè intellecta;) Et, si phrasis ista suspecta non esset, at à Cæsaris certè loquendi ratione longissimè abest; cum in his omnibus libris nè semel quidem occurrat. Secundò, utcunque hoc sit, at illa inconcinna demum & hiulca constructionis mutatio, [quòd absint, nec — agi posse,] ferri omnino non potest. Quam enim ex Livio adducunt similem constructionem, [P. Licinius Consul S. C. recitari iussit; primùm, quòd bellum Senatus Persæ iussisset; deinde quòd veteres Centuriones quamplurimùm ad id bellum scribi censuisset; NE Culli, qui non major annis quinquaginta esset, militia vacationem ESSE;] ea prorsus est dissimillima. Etenim voces istæ [militia vacationem esse,] non cum præcedente subjunctivo

[censuisset,] ut existimârunt Perizonius & Davisius, sed cum præcedente infinitivo [scribi] manifestò sunt conjunctæ. Et quæ apud bonos Authores reverà occurrunt constructionis mutationes, (vide infra Lib. 3. Annot. 42.) eis cum hæc nulla prorsus est similitudo. Quam itaque MSS plerique exhibent lectionem, omnino retineo; [renunciat, quòd Consules absint, sine illis de compositione agi non posse.] Neque opus est, ut cum Ciacconio voces [sine illis] deleamus. Sunt enim Pleonasmus, optimis Auctoribus non inusitatus.

48 Et de bello agendum.] Scaliger vocem [de] suspectam habet: Et Ciacconius legendum censet, aut [de bello agendum] aut [de bello cogitandum.] Sed nihil opus. De bello enim agere, idem est ac de bello cogitare.

dimittat. Pompeius sub noctem naves solvit. Qui erant in muro, Ante Chr. custodiæ causâ, collocati; eo signo, quod convenerat, revocantur; X L I X.
 notisque itineribus ad naves decurrunt. Milites, positis scalis, muros U. C. Varr.
 ascendunt: Sed moniti à Brundisinis ut vallum cæcum fossasque ca- D C C V.
 veant, subsistunt: & longo itinere ab iis circumducti, ad portum
 perveniunt; duasque naves cum militibus, quæ ad moles Cæsaris
 adhæserant, scaphis, lintribusque deprehendunt; deprehensas, ex-
 ciipiunt.

CÆSAR; etsi ad spem conficiendi negotii maximè probabat, §. XXVIII.
 coactis navibus mare transire, & Pompeium sequi prius quàm ille *Cæsar enim,*
 sese transmarinis auxiliis confirmaret; tamen rei ejus moram, tem- *inopia navi-*
 porisque longinquitatem, timebat: quòd, omnibus coactis navibus, *um, non per-*
 Pompeius præsentem facultatem insequendi suæ ademerat. Relinque- *sequitur.*
 batur, ut ex longinquiorebus regionibus Galliæ, Picensique, & à
 Freto naves essent expectandæ: Sed id, propter anni tempus, lon-
 gum atque impeditum videbatur. Interea veterem exercitum, duas
 Hispanias confirmari; (quarum altera erat maximis beneficiis Pom-
 peii devincta:) auxilia, equitatum parari; Galliam Italiàmque ten-
 tati, se absente, nolebat. Itaque in præsentia, Pompeii insequendi
 rationem omittit: in Hispaniam proficisci constituit: Duum-viris
 municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, Brundisiùm-
 que deducendas curent. Mittit in Sardiniam, cum legione unâ, Va-
 lerium legatum; in Siciliam, Curionem proprætorem 49 cum legi-
 onibus III: Eundem, quum Siciliam recepisset, protinus in Afri-
 cam transducere exercitum jubet.

SARDINIAM obtinebat M. Cotta; Siciliam, M. Cato: Afri- §. XXIX.
 cam, forte Tubero obtinere debebat. Caralitani, simul ad se Vale- *Valerius &*
 rium mitti audièrunt; nondum profecto ex Italiâ, suâ sponte ex *Curio Cæsa-*
 oppido Cottam ejiciunt. Ille perterritus, quòd omnem provinciam *riani, e Sár-*
 consentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit. Cato in Si- *dinia Cot-*
 ciliâ naves longas veteres reficiebat, novas civitatibus imperabat: hæc *tam, e Sici-*
 magno studio agebat: in Lucanis Brutiisque, per legatos suos, civi- *lia Catonem*
 um R. delectus habebat: equitum peditumque certum numerum à *ejiciunt: A-*
 civitatibus Siciliæ exigebat. Quibus rebus penè perfectis; adventu *fricâ Tubero-*
 Curionis cognito, queritur in concione; " sese projectum ac prodi- *nem prohibet*
 „ tum à Cn. Pompeio; qui, omnibus rebus imparatissimus, non *Varus.*
 „ necessarium bellum suscepisset; & ab se reliquisque in Senatu in-
 „ terrogatus, omnia sibi esse ad bellum apta ac parata confirmasset:”
 Hæc in concione questus, ex provinciâ fugit. Nacti vacuas ab im-
 periis, Sardiniam Valerius, Curio Siciliam; cum exercitibus eò per-
 veniunt. Tubero, quum in Africam venisset, invenit in provinciâ
 cum imperio Attium Varum; qui ad Auximum, ut supra demon-
 stravimus, amissis cohortibus, protinus ex fugâ in Africam pervene-
 rat;

49 Cum legionibus tribus &c.] Le- | ex Lib. 2. de Bello Civili, §. 21 &
 gendum, quatuor, Ut patet infra | §. 33 inter se collatis.

Ante Chr.

xlix.

U. C. Varr.

DCCV.

§. XXX.

*Cæsaris con-
silio ad Sena-
tum.*

rat; atque eam suâ sponte vacuam occupaverat: delectûque habito,
ii legiones effecerat; hominum & locorum notitiâ, & usu ejus pro-
vinciæ, nactus aditus ad ea conanda, quod paucis ante annis ex præ-
turâ eam provinciam obtinuerat. Hic venientem Uticam cum na-
vibus Tuberonem, portu atque oppido prohibet; neque affectum va-
letudine filium exponere ⁵⁰ in terrâ patitur, sed sublatiis anchoris ex-
cedere eo loco cogit.

HIS rebus confectis Cæsar, ut reliquum tempus à labore inter-
mitteretur, milites in proxima municipia deducit: Ipse ad Urbem
proficiscitur. Coacto Senatu, inimicorum injurias commemorat:
Docet, " se nullum extraordinarium honorem appetisse; sed, ex-
" spectato legitimo tempore consulatûs, eo fuisse contentum, quod
" omnibus civibus pateret. Latum ab x Tribunis plebis, (contradi-
" centibus inimicis; Catone verò acerrimè repugnante, &, pristinâ
" consuetudine, dicendi morâ ⁵¹ dies extrahente;) ut suâ ratio ab-
" sentis haberetur, ipso consule Pompeio: Qui si improbasset, cur
" ferri passus esset? sin probasset, cur se uti populi beneficio pro-
" hibuisset? Patientiam" proponit " suam, quum de exercitibus
" dimittendis ultro postulavisset; in quo jacturam dignitatis atque
" honoris ipse facturus esset. Acerbitatem inimicorum" docet;
" qui, quod ab altero postularent, in se recusarent; atque omnia
" permisceri mallent, quàm imperium exercitûsque dimittere. In-
" juriâ in eripiendis legionibus" prædicat; " crudelitatem & info-
" lentiam, in circumscribendis Tribunis plebis. Conditiones à se
" latas, & expetita colloquia, & denegata," commemorat. " Pro
" quibus rebus orat ac postulat, Remp. suscipiant, atque unâ secum
" administrent: Sin timore defugiant, ⁵² illis se oneri non futurum,
" & per se Rempubl. administraturum. Legatos ad Pompeium de
" compositione mitti oportere: Neque se reformidare, quod in senatu
" paullo antè Pompeius dixisset; *ad quos legati mitterentur, iis au-*
" *toritatem attribui; timorémque eorum, qui mitterent, significari.*
" Tenuis atque infirmi hæc animi videri; Se verò, ⁵³ ut operibus
" anteire studuerit, sic justitiâ & æquitate velle superare.

§. XXXI.

*Quâ quum
nil profecif-
set, in Gal-
liam ulteri-
orem contem-
dit.*

PROBAT rem Senatus, de mittendis legatis: sed, qui mitteren-
tur, non reperiabantur: maximèque timoris causâ pro se quisque id
munus

⁵⁰ In terrâ.] Sic MSS Reg. Eli-
ens. & Vossii. Vide supra ad pag. 76.
lin. 21. Al. [in Terram.]

⁵¹ Dies extrahente;] Sic MSS. Scaliger edidit, [diem extrahente.] Sed, ut rectè annotat Davisius, probabile est Catonem plures dies dicendo extraxisse.

⁵² Illis se oneri non futurum.] Codd. nonnulli; illi se oneri (lege

honori) non defuturum.] Quæ lectio æquè bona videtur.

⁵³ Ut operibus anteire studuerit.] Ita optimè, ex MSS Eliensi & Utsini, edidit Davisius. Cur autem Scaligerum, qui [ut opibus anteire] edidit, hoc de Pompeio dictum intellexisse existimaret, (quod ne Latinitas quidem ullo modo patitur) equidem non video.

munus legationis recusabat. Pompeius enim discedens ab urbe, in Ant. Chr. Senatu dixerat; "eodem se habiturum loco qui Romæ remansisset. XLIX.
U. C. Varr.
DCCV. sent, & qui in castris Cæsaris fuissent." Sic triduum disputationibus excusationibusque extrahitur. Subjicitur etiam L. Metellus Tribunus pleb. ab inimicis Cæsaris, qui hanc rem distrahat; reliquasque res, quasque agere instituerit, impediat. Cujus cognito consilio, Cæsar, frustra diebus aliquot consumptis; ne reliquum tempus omittat, infectis iis quæ agere destinaverat, ab urbe proficiscitur; atque in ulteriorem Galliam pervenit.

Quò quum venisset; cognoscit missum in Hispaniam à Pompeio §. XXXII. Vibullium Rufum, quem paucis antè diebus Corfinii ⁵⁴ captum ipse Massilienses dimiserat: Profectum item Domitium ad occupandam Massiliam, portas suas navibus actuariis VII; quas Igili & in Cosano à privatis coactas serv- Casari claudunt, vis, libertis, colonis, suis compleverat: Præmissos etiam legatos ⁵⁵ Massilienses domum, nobiles adolescentes; quos ab Urbe discedens Pompeius erat adhortatus, ne nova Cæsaris officia ⁵⁶ veterum suorum beneficiorum in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis acceptis, Massilienses portas Cæsari clausurunt: Albicos, barbaros homines, qui in eorum fide antiquitus erant, montesque supra Massiliam incolebant, ad se vocaverant: Frumentum ex finitimis regionibus, atque ex omnibus castellis, in urbem convexerant: Armarum officinas in urbe instituerant: Muros, classem, portasque referant.

EVOCAT ad se Cæsar Massiliensium xv primos: Cum his agit, §. XXXIII. ne initium inferendi belli à Massiliensibus oriatur: "Debere eos Italiae totius auctoritatem sequi potius, quam unius hominis voluntati obtemperare." Reliqua, quæ ad eorum sanandas mentes pertinere arbitrabatur, commemorat. Cujus orationem domum legati referunt, atque ex auctoritate hæc Cæsari renunciant: "Intelligere se,
"divisum esse populum R. in partes duas: Neque sui iudicii, neque suarum esse virium, ⁵⁷ decernere utra pars justiore habeat causam: Principes verò esse earum partium Cn. Pompeium & C. Cæsarem, patronos civitatis; quorum alter agros Volcarum, Arecomicorum & Helviorum publicè iis concesserit; alter bello, ⁵⁸ victas Gallias attribuerit, vestigaliaque auxerit: Quare paribus
"eorum

⁵⁴ Captum dimiserat] MSS. & Editt. Vett. [captum ipse dimiserat] sc. Cæsar. Quam lectionem meliorem & perspicuam, magis ambigua male commutârunt Scaliger & Recentiores.

⁵⁵ Massilienses domum, nobiles &c.] Ita ex MSS. & Editt. Vett. optimè restituit Davisius. Pro qua lectione, Scaliger & Recentiores nullâ de causâ supposuerunt, [Mas-

sienses, domi nobiles &c.]

⁵⁶ Veterum] Sic optimè iterum ex MSS. & Editt. Vett. restituit Davisius. Scaliger, errore fortasse typographico, edidit, [veterem;] longè minus eleganter. Quem tamen fideliter secuti sunt Recentiores.

⁵⁷ Decernere] Ita rursùm rectè Davisius & Cellarius ex Gronovio. Al. discernere.

⁵⁸ Victas Gallias attribuerit.] Non contemnenda

Ante Chr. „ eorum beneficiis, parem se quoque voluntatem tribuere debere;
 XLIX. „ & neutrum eorum contra alterum juvare, aut urbe aut portibus
 U. C. Varr. „ recipere.
 DCCV.

HÆC dum inter eos aguntur, Domitius navibus Massiliam per-
 venit; atque ab iis receptus, urbi præficitur. Summa ei belli admi-
 nistrandi permittitur. Ejus imperio classem quoquoersus dimittunt;
 Onerarias naves, quas ubique possunt, deprehendunt atque in portum
 deducunt; 59 parum clavis aut materiâ atque armamentis instructis,
 ad reliquas armandas reficiendâsque utuntur: Frumenti quod inven-
 tum est, in publicum conferunt: Reliquas merces commeatûsque,
 ad obsidionem urbis, si accidat, reservant. Quibus injuriis permo-
 tus Cæsar legiones III Massiliam adducit: turres vineâsque ad op-
 pugnationem urbis agere, naves longas Arelate numero XII facere
 instituit. Quibus effectis armatîsque diebus xxx à quâ die materia
 cæsa est, adductîsque Massiliam; his D. Brutum præficit: C. Tre-
 bonium legatum ad oppugnationem Massiliæ relinquit.

§. XXXV. DUM hæc parat atque administrat; C. Fabium legatum cum le-
 gionibus III, quas Narbone circumque ea loca hiemandi causâ dif-
 posuerat, in Hispaniam præmittit; celeritêrque Pyrenæos saltus oc-
 cupari jubet; qui eo tempore ab L. Afranio legato præfidiis teneban-
 tur. Reliquas legiones, quæ longius hiemabant, subsequi jubet. Fa-
 bius, ut erat imperatum, adhibitâ celeritate, præsidium ex saltu de-
 jecit; magnîsque itineribus ad exercitum Afranii contendit.

§. XXXVI. ADVENTU Vibullii Rufi, quem à Pompeio missum in Hispani-
 am demonstratum est; Afranius, & Petreius, & Varro, legati Pom-
 peii, (quorum unus III legionibus, Hispaniam citeriorem; alter à sal-
 tu Castulonensi 60 ad Anam, II legionibus; tertius ab Anâ, Vetto-
 num agrum Lusitaniâque pari numero legionum obtinebat;) offi-
 cia

contemnenda videtur Glandorpii
 conjectura, qui legit *viſtos SALT-*
AS. Erant enim hi, populus *Massi-*
liensibus vicinus; quos *Strabo* (ci-
 tante *Cellario*) unâ cum *Albicis* me-
 morat: *Μετὰ τῆς Σάλλας, Ἀλβίης*
ἔξ Ἀλβίοιοις ἔξ Οὐκόνιοις. Quan-
 quam & [*viſtas Gallias*] intelligi
 possit [*partem Gallie ipsis vicinam*.]

59 Parum clavis aut materiâ atque
 armamentis instructis, ad reliquas ar-
 mandas — utuntur:] Ita ex MSS.
 consentientibus restitui. Sensûsque
 perspicuus est: Quæ naves clavis
 aut materiâ atque armamentis mi-
 nus essent instructæ, eis Massilienses
 ad reliquas armandas reficiendâsque
 utebantur. Quod edidit Scaliger &

Recentiores, [*EARVM clavis —*
atque armamentis instructis — utun-
tur:] id valdè durum est, ut *Clavi*,
 aut *Materia atque Armamenta* dicantur
instructa, quod erat scilicet de
Navibus ipsis dicendum. Ingenio-
 sior est *Davisii* conjectura [*Parum*
clavis — instructi,] *Massilienses* sci-
 licet: Sed & id quoque aliquanto
 durius, ut *Ipsi* dicantur *clavis —*
atque armamentis instructi; & vox
 illa [*utuntur,*] casum nullum post se
 habeat. Sensus, ut dixi, ex MSS.
 satis est perspicuus: Neque ulla
 omnino opus erat emendatio.

60 *Ad Anam*] Fluvium, *Baticam*
 finientem. Editi, in indicibus suis,
 cum lepidè *oppidum* appellant.

cia inter se partiuntur : ut Petreius ex Lusitaniâ per Vettones cum omnibus copiis ad Afranium proficiscatur ; Varro cum iis quâs habebat legionibus, omnem ulteriorem Hispaniam tueatur. His rebus constitutis ; equites auxiliâque toti Lusitaniâ, à Petreio ; Celtiberis, Cantabris, barbarisque omnibus qui ad Oceanum pertinent, ab Afranio imperantur : Quibus coactis, celeriter Petreius per Vettones ad Afranium pervenit. Constituunt communi consilio bellum ad Ilerdam, propter ipsius loci opportunitatem, gerere.

Ante Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

ERANT, ut supra demonstratum est, legiones Afranii, III ; Petreii, II : Præterea ⁶¹ scutata, citerioris provinciæ ; & cetrata, ulterioris Hispaniæ, cohortes circiter LXXX : equitum, utriusque provinciæ, circiter v millia. Cæsar legiones in Hispaniam præmiserat, ad vi millia auxilia peditum, equitum III millia, quæ omnibus superioribus bellis habuerat ; & parem ex Galliâ numerum, quem ipse paraverat, nominatim ex omnibus civitatibus nobilissimo & fortissimo quoque evocato ; ⁶² hinc optimi generis homines ex Aquitanis montanisque, qui Galliam provinciam attingunt ; ⁶³ postquam audierat Pompeium per Mauritaniâ cum legionibus iter in Hispaniam facere, confestimque esse venturum. Simul à Tribunis militum centurionibusque, mutuas pecunias sumpsit : has exercitui distribuit. Quo facto, duas res consecutus est ; quod pignore animos centurionum devinxit, & largitione redemit militum voluntates.

§. XXXVII.

FABIUS finitimarum civitatum animos, litteris nunciisque tentabat. In Sicore flumine pontes effecerat duos, inter se distantes millia passuum IV : His pontibus pabulum mittebat ; quod ea, quæ citra flumen fuerant, superioribus diebus consumpserat. Hoc idem fere, atque eâdem de causâ, Pompeiani exercitus duces faciebant ; crebroque inter se equestribus præliis contendebant. ⁶⁴ Huc quum

R

quoti-

⁶¹ Scutata — cetrata — cohortes. Ita rectè ex MSS restituit Davisius, contra Scaligerum & Recentiores, qui ediderant, scutati. Quæ quidem lectio ferri potuisset, si & [cetrati] quoque scripissent. Sed scutati & cetrata, cohererent ineptè. Porro ridiculum meritò exhibet Davisius Hotomannum ; qui cetratas & scutatas, non cohortes, sed provincias scilicet, intellexit.

⁶² Hinc optimi generis homines] Sic Edit. Vascofana. Scaliger alii- que ferè omnes, [hinc optimi generis hominum ;] nullâ neque Syn- taxî, neque sensu. Caterum cum omnes MSS habeant [hominum,] non [homines ;] & pro [hinc,] non-

nulli [huic] vel [huc ;] omnino cum doctissimo Davisio reponendum existimo, [adhuc optimi generis hominum M] (scilicet mille.) Facile enim excidere potuit litera M post vocem [hominum.]

⁶³ Postquam] Optimè hanc vocem ex Codd. Carrar. & Ursini, (reperitur etiam in MS Regio,) restituendam vidit Davisius ; quam, magno cum sententiæ detrimento, omiserant Alii.

⁶⁴ Huc quum — congressa, pabulatoribus prasidio proprio &c.] Omnino cum Davisio existimo ; prasidium proprium, esse prasidium assuetum : item vocem, congressa, sanam esse. Verum cur illud [Huc] in [Hinc] mutatum

Ante Chr. quotidianâ consuetudine congressæ, pabulatoribus præsidio proprio,
 XLIX. legiones Fabianæ II flumen transissent; impedimentaque, & omnis
 U. C. Varr. equitatus sequeretur: 65 subitò vi ventorum, & aquæ magnitudine,
 DCCV. pons est interruptus; & reliqua multitudo equitum interclusa. Quo
 cognito à Petreio & Afranio, ex aggere atque cratibus quæ flumine
 ferebantur; celeriter 66 ponte Afranius, quem oppido castrisque con-
 junctum habebat, legiones IV equitatumque omnem transjecit; dua-
 busque Fabianis occurrit legionibus. Cujus adventu nunciato; L.
 Plancus qui legionibus præerat, necessariâ re coactus, locum capit su-
 periolem; diversamque aciem in duas partes constituit, ne ab equi-
 tatu circumveniri possit. Ita, congressus impari numero, magnos
 impetus legionum equitatusque sustinet. Commisso ab equitibus
 prælio, signa II legionum procul ab utrisque conspiciuntur, quas C.
 Fabius ulteriore ponte subsidio nostris miserat, suspicatus fore id quod
 accidit, ut duces adversariorum occasione & beneficio fortunæ ad
 nostros opprimendos uterentur: quarum adventu prælium dirimitur,
 ac suas uterque legiones reducit in castra.

§. XXXIX. Eò biduo Cæsar cum equitibus DCCC, quos sibi præsidio re-
 liquerat, in castra pervenit. 67 Pons qui fuerat tempestate inter-
 ruptus,

Ille dam cum mutatum velit, equidem non video.

Afranio & Nam, [huc quum — congressa —
 Petreio gerit. transissent,] idem est ac, [huc quum
 coissent,] & — transissent.] Neque
 sine voce [Huc], consistere potest
 illud [congressa;] quemadmodum è
 contrario neque sine voce [congressa,]
 consistere potest istud [Huc.] Quo-
 circa ferri non potest Scaligerana
 emendatio, qui omisâ [congressa,]
 scribit; [Huc quum — transissent.]
 Vox enim [huc] non denotat hoc in
 loco ulteriorem fluminis partem,
 quò transissent; sed locum ubi tran-
 sient, sive quò coissent ad transe-
 undum.

65 Subitò vi ventorum & aqua
 magnitudine &c.] MSS plerique ha-
 bent, [subitò jumentorum & aqua
 magnitudine.] Unde Scaliger & Re-
 centiores ediderunt, [subitò vi ju-
 mentorum & aqua magnitudine.]
 Verùm cum jam infra dicat Cæsar,
 [Pons qui fuerat Tempestate inter-
 ruptus;] conjecerunt Viri docti le-
 gendum, [subitò Vi Ventorum &
 aqua magnitudine:] Id quod in MS
 Eliensi scriptum demum repperit
 Davisius: Quæ proinde quin vera sit

Leſio, dubitari non potest.

66 Ponte Afranius] MSS Reg.
 Eliens. & Vossii, & Edit. Rom.
 [suo ponte Afranius.] Quam vocem
 cur omiserint Scaliger & Recentio-
 res, causæ nihil est.

67 Pons qui —, hunc noctu per-
 fici jussit.] Davisius constructionem
 hanc, ἀναπόλεθον appellat; Gram-
 maticæ enim Leges postulare, ut
 scripsisset Cæsar, Pontem qui &c.
 Atqui orationis quidem, quam me-
 morat, ἀναπόλεθον, occurrunt sanè
 apud bonos Autores, atque etiam
 apud ipsum Cæsarem, exempla
 nonnulla. Verùm ista observatio
 locum hîc ut habeat, nihil opus est.
 Vox enim [Pons] non necessariò
 refertur ad [hunc perfici jussit,] sed
 conjungi potest cum sequente [qui.]
 Illudque [Pons qui,] idem planè erit
 ac si dixisset [Qui Pons.] Quema-
 modum infra, §. 69, [Cæsar, qui
 milites — venerunt, summâ diligen-
 tiâ conquiri & remitti jubet.] Gram-
 matici priorem illam constructionem
 [Pons qui —; hunc &c.] ineptissimam
 appellant Anisptosin, hoc est, Solu-
 cismum. Quid enim aliud est Solu-
 cismum.

raptus, ⁶⁸ neque erat refectus; hunc noctu perfici iussit. Ipse, Ante Chr. cognitâ locorum naturâ, ponti castrisque præsidio VI cohortes relin-
quit, atque omnia impedimenta: & postero die omnibus copiis, ^{XLIX.}
triplici instructâ acie, ad Ilerdam profisciscitur; & sub castris Afrani-
ni ^{U. C. Varr.} ^{DCCV.} ⁶⁹ consistit: & ibi paulisper sub armis moratus, facit æquo loco
pugnandi potestatem. Potestate factâ, Afranius copias educit, & in
medio colle sub castris ⁷⁰ consistit. Cæsar ubi cognovit per Afrani-
um stare, quo minùs prælio dimicaretur; ab infimis radicibus mon-
tis, intermissis circiter passibus CD, castra facere constituit: &, ne in
opere faciendo milites repentino hostium incurfu exterrerentur, atque
opere prohiberentur; vallo muniri vetuit, (quod eminere & procul
videri necesse erat;) sed à fronte contra hostem pedum XV fossam fi-
eri iussit. Prima & secunda acies in armis, ut ab initio constituta
erat, permanebat: Post hos, opus in occulto ⁷¹ acies tertia faciebat.
Sic omne priùs est perfectum, quàm intelligeretur ab Afranio castra
muniri.

SUB vesperum Cæsar ⁷² intra hanc fossam legiones reducit, at-
que ibi sub armis proximâ nocte conquiescit. Postero die omnem

R 2

exer-

§. XL.

cismus, nisi Casus pro Casu, Nume-
rus pro Numero, Tempus pro Tem-
pore positum? Quæ si ferri posset
Antiprosis, licuisset utique Cæsari
tam dixisse, [*Pontis qui*] vel *Ponti*
qui quàm [*Pons qui*.] Virgiliôque,
[*Urbis quam statuo, vestra est*.] æquè
ac [*Urbem quam*.] Terentiôque,
[*quas fecisset fabulis*.] æquè ac [*fabu-
las*.] Quo fingi quid potest in-
eptius? Reverâ, [*Urbem quam*] ni-
hil est aliud nisi [*Quam Urbem*.]
Nec [*Pons qui*] aliud quidquam
quàm [*Qui Pons*.] Nec [*quas fecis-
set fabulas*] quàm [*quas fabulas fe-
cisset*.] Quod demùm adeò non *Ant-
iprosis* est, ut è contrario simplicior
sit magis que naturalis verborum or-
do, quàm si dixisset Poëta [*quas fe-
cisset, fabula*.] Similiter in istâ lo-
cutione, [*Idne estis Autores mihi*?]
non ponitur id pro *ejus*; quod ab-
surdè sibi fingunt Grammatici; Sed
hoc dicitur, [*Idne ut agam, estis*
autores (hoc est, suadetis) *mihi*?]
Quod longè aliud est ac [*Ejusne*
vos ipsi estis Autores?] Cujusmodi
errorem aliquem & in aliis latere
omnibus, quæ afferri solent, *Ant-
iprosos* exemplis, paulò attentius

rem perpendenti facilè appare-
bit.

⁶⁸ Neque erat refectus;] Ita edi-
derunt Scaliger & Recentiores.
MSS. & Editt. habent, [penè erat
refectus.] Quam Lektionem, cum
Davisio, restituendam existimo.
Quid enim est, quamobrem *Fabium*
quo minùs pontem suum reficere
inciperet, moræ sibi quidquam in-
terposuisse fingamus?

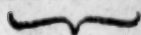
⁶⁹ Consistit.] Vulgg. *constiit*. Ego
ex Edit. Rom. restitui, *consistit*;
propter præcedentem, *profisciscitur*;
& sequentem, *facit*.

⁷⁰ Consistit.] Vulgg. iterum, *con-
stitit*. Davisius, ex MS Eliensi &
Editt. Vett. scribendum censer,
constituit; propter præcedentem,
præsentis temporis, *educit*. Ego, ut
jam antè, *Annot.* 69, repono, [*con-
sistit*.]

⁷¹ Acies tertia faciebat.] MSS Reg.
Eliens. & Vossii; à tertiâ acie fiebat.
Quod idem est.

⁷² Intra hanc fossam legiones re-
ducit.] Davisius ex Editt. Vett. re-
ponendum censer, *deducit*. Quæ
quidem Lectio ferri potest: Suffra-
garurque MS Reg. At ratio, quam
affert

Ante Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

§. XLI.
*Prælium ad
Ilerdam, fe-
rè aquo
Marte.*

exercitum intra fossam continet : Et, quòd longiùs erat agger petendus, in præsentia similem rationem operis instituit ; singulæque latera castrorum, singulis attribuit legionibus munienda ; fossasque ad eandem magnitudinem perfici jubet : reliquas legiones in armis expeditas contra hostem constituit. Afranius Petreiusque, terrendi causâ atque operis impediendi, copias suas ad infimas montis radices producunt ; & prælio laceffunt : Neque idcirco Cæsar opus intermittit, confusus præsidio legionum III & munitione fossæ. Illi non diu commorati, nec longiùs ab infimo colle progressi ; copias in castra reducunt. Tertio die Cæsar vallo castra communit : reliquas cohortes quas in superioribus castris reliquerat, impedimentaque, ad se transduci jubet.

ERAT inter oppidum Ilerdam & proximum collem, ubi castra

Petreius atque Afranius habebant, planicies circiter passuum ccc : Atque in hoc ferè medio spatio, tumulus erat paullo editior : Quem si occupasset Cæsar, & communisset ; ab oppido & ponte & com meatu omni, quem in oppidum contulerant, se interclusurum adversarios confidebat. Hoc sperans, legiones III ex castris educit : Acieque in locis idoneis instructâ, unius legionis antesignanos ⁷³ præcurrere, atque occupare eum tumulum jubet. Quâ re cognitâ ; celeriter, quæ in statione pro castris erant Afranii cohortes, breviori itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Contenditur prælio ; & quòd priùs in tumulum Afraniani venerant, nostri repelluntur ; atque, aliis ⁷⁴ summissis subsidiis, terga vertere, seque ad signa legionum recipere coguntur.

§. XLII.

GENUS erat pugnæ, militum illorum ; ut magno impetu primò procurrerent, audacter locum caperent, ordines suos non magnopere fervarent, rari dispersique pugnarent : Si premerentur, pedem referre & loco excedere non turpe existimarent ; cum Lusitanis, reliquisque barbaris, genere quodam pugnæ assuefacti : Quod ferè fit ; quibus quisque in locis miles inveteraverit, uti multum earum regionum consuetudine moveatur. Hæc tamen ratio nostros ⁷⁵ perturbabat, insuetos hujus generis pugnæ : Circumiri enim sese ab aperto

affert vir Doctissimus, quamobrem istud [*reducit*] rejiciat, nihili est. Nam quàmvis Cæsar legiones non quidem intra istam fossam priùs deduxerat ; at eas istum eundem in locum, hoc est, in eadem ista castra, quibus jam fossa illa præducta erat, antea collocaverat.

⁷³ *Præcurrere,*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, *procurrere*. Quæ vox Cæsari usitata. Ut jam infra, lin. 27.

⁷⁴ *Summissis,*] MSS. & Editi habent, *summissis Subsidiis*. Quod posterius vocabulum in Editione Davisiana, errore (ut opinor) Typographico, erat omissum.

⁷⁵ *Perturbabat,*] Editi omnes, *perturbat*. Quod non fert temporum ratio, propter sequentem [*arbitrabantur*.] Davisius ex MS Eliensi, (cui concinit MS Reg.) reponit, *perturbavit*. Ego, propius à Vulgatis, *perturbabat*.

aperto latere, procurrentibus singulis, arbitrabantur : ipsi autem suos ordines servare, neque ab signis discedere, neque sine gravi causâ eum locum, quem ceperant, dimitti censuerant oportere. Itaque, perturbatis antesignanis ; legio, quæ in eo cornu consisterat, locum non tenuit ; atque in proximum collem sese recepit.

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

CÆSAR, penè acie omni perterritâ, quod præter opinionem consuetudinemque acciderat ; cohortatus suos, legionem IX subsidio ducit : hostem insolenter atque acriter nostros insequentem supprimit ; rursusque terga vertere, seque ad oppidum Ilerdam recipere, & sub muro consistere cogit. Sed nonæ legionis milites, elati studio, dum sarcire acceptum detrimentum volant, temere insecuti fugientes, in locum iniquum progrediuntur ; & sub montem, in quo erat oppidum positum, succedunt : Hinc se recipere quum vellent, rursus illi ex loco superiore nostros premabant. Præruptus locus erat, utrâque ex parte directus : ac tantum in latitudinem patebat, ut tres instructæ cohortes eum locum experient ; & neque subsidia à lateribus summitti, neque equites laborantibus usui esse possent : Ab oppido autem declivis locus tenui fastigio vergebat, in longitudinem passuum circiter CD : Hæc nostris erat receptus ; quod eò, incitati studio, inconsultius processerant. Hæc pugnabatur loco, & propter angustias iniquo, & quod sub ipsis radicibus montis consisterant, ut nullum frustra telum in eos mitteretur : Tamen virtute & patientiâ nitebantur, atque omnia vulnera sustinebant. ⁷⁶ Augebantur illis copiae ; atque ex castris cohortes per oppidum crebrò submittebantur, ut integri defessis succederent. Hoc idem Cæsar facere cogebatur ; ut, summissis in eundem locum cohortibus, defessos reciperet.

§. XLIII.

Hæc quum esset modo pugnatum continenter horis v, nostrique gravius à multitudine premerentur ; consumptis omnibus telis, gladiis districtis, impetum adversus montem in cohortes faciunt ; paucisque dejectis, reliquos sese convertere cogunt. Summotis sub murum cohortibus, ac nonnullâ parte propter terrorem in oppidum compulsi ; facilis est nostris receptus datus. Equitatus autem noster ab utroque latere, etsi dejectis ⁷⁷ aut inferioribus locis consisterat, tamen in summum jugum virtute connititur ; atque inter duas acies perequitans, commodiorem ac tutiorem nostris receptum dat. Ita vario certamine pugnatum est. Nostri in primo congressu circiter LXX ceciderunt ; in his Q. Fulginius ex primo hastato legionis XIV, qui, propter eximiam virtutem, ex inferioribus ordinibus in eum locum pervenerat : Vulnerantur amplius DC. Ex Afranianis interficitur T. Cæcilius, primipili centurio ; &, præter eum centuriones IV ; milites amplius CC.

§. XLIV.

R 3

S E D

⁷⁶ *Augebantur illis copiae* ;] Davi- | probam esse ostendit.

sius ex MS Eliensi, *Augebatur illis*

Copia. Quam Lætionem exemplis | ⁷⁷ *Aut*] MSS. Reg. & Eliens.

atque.

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

§. XLV.

§. XLVI.

*Subita tem-
pestate inter-
ruptis ponti-
bus, Cæsar
inter duo flu-
mina coar-
ctatur.*

SE D hæc ejus diei præfertur opinio, ut se utrique superiores dis-
cessisse existimarent: Afraniani; quòd, quum esse omnium judicio
inferiores viderentur, cominus tamen diu stetissent, & nostrorum im-
petum sustinuis-
sent, & initio locum tumultumque tenuissent, quæ caus-
sa pugnandi fuerat, & nostros primo congressu terga vertere coëgis-
sent. Nostri autem; quòd iniquo loco, atque impari congressi nume-
ro, v horis proelium sustinuis-
sent; quòd montem gladiis districtis ad-
scendissent; quòd ex loco superiore terga vertere adversarios coëgis-
sent, atque in oppidum compulissent. Illi eum tumultum, pro quo pug-
natum est, magnis operibus munierunt; præsidiumque ibi posuerunt.

ACCIDIT etiam repentinum incommodum biduo, quo hæc gesta
funt. Tanta enim tempestas cooritur, ut nunquam illis locis ma-
jores aquas fuisse constaret; Tum autem ex omnibus montibus ni-
ves proluit, ac summas ripas fluminis superavit; pontesque ambos,
quos C. Fabius fecerat, uno die interruptit. Quæ res magnas diffi-
cultates exercitui Cæsaris attulit: Castra enim, ut supra demonstra-
tum est, quum essent inter flumina duo, Sicorim & Cingam, spa-
tio millium xxx; neutrum horum transiri poterat; necessarioque
omnes his angustiis continebantur. Neque civitates quæ ad Cæsaris
amicitiam accesserant, frumentum supportare; neque ii, qui pabula-
tum longius progressi erant, interclusi fluminibus, reverti; neque
maximi⁷⁸ comitatus, qui ex Italiâ Galliâque veniebant, in castra
pervenire poterant. Tempus autem erat anni difficillimum; quo
neque frumenta in herbis erant, neque multum à maturitate aberant.
Ac civitates exinanitæ: quòd Afranius penè omne frumentum, ante
Cæsaris adventum, Ilerdam convexerat; reliqui si quid fuerat, Cæ-
sar superioribus diebus consumpserat. Pecora, quod secundum pote-
rat esse inopiæ subsidium, propter bellum finitimæ civitates longius
removerant. Qui erant, pabulandi aut frumentandi causâ, progres-
si; hos levis armaturæ Lusitani, peritque earum regionum cetrati-
citerioris Hispaniæ, consectabantur: Quibus erat proclive transire
flumen; quòd consuetudo eorum omnium est, ut sine utribus ad
exercitum non eant. At exercitus Afranii, omnium rerum abunda-
bat copiâ: Multum erat frumentum provisum & convectum su-
perioribus temporibus: multum ex omni provinciâ comportabatur:
magna copia pabuli suppetebat. Harum rerum omnium facultates,
sine ullo periculo pons Ilerdæ præbebat; & loca trans flumen inte-
gra, quò omnino Cæsar adire non poterat.

§. XLVII.

EÆ permanserunt aquæ, dies complures. Conatus est Cæsar
reficere pontes; sed nec magnitudo fluminis permittebat; neque ad
ripam dispositæ cohortes adversariorum, perfici patiebantur. Quòd
illis prohibere erat facile; tum ipsius fluminis naturâ, atque aquæ
magnitudine; tum quòd ex totis ripis in unum atque angustum lo-
cum

⁷⁸ Comitatus] Nonnulli, *commeatus*. Sed & infra, pag. 247. lin. 3, *magni
comitatus*: & rursum, P. 248. lin. 22.

cum tela jaciebantur. Atque erat difficile, eodem tempore, rapidissimo flumine, opera perficere, & tela vitare.

NUNCIATUR Afranio magnos comitatus, qui iter habebant ad Caesarem, ad flumen constitisse. Venerant eò sagittarii ex Ruthenis, equites ex Galliâ; cum multis carris magnisque impedimentis, ut fert Gallica consuetudo: Erant præterea cujusque generis hominum milia circiter VI,⁷⁹ cum servis libertisque; sed nullus ordo, nullum imperium certum, quum suo quisque consilio uteretur, atque omnes sine timore iter facerent, ⁸⁰ usi superiorum temporum atque itinerum licentiâ: Erant complures honesti adolescentes, senatorum filii, & equestris ordinis: erant legationes civitatum: erant legati Caesaris: Hos omnes flumina continebant. Ad hos opprimendos, cum omni equitatu tribusque legionibus Afranius de nocte proficiscitur, imprudentisque antemissis equitibus aggreditur: Celeriter tamen sese Galli equites expediunt, præliumque committunt. Hi, dum pari certamine res geri potuit, magnum hostium numerum pauci sustinere; sed, ubi signa legionum appropinquare cœperunt, paucis amissis, sese in montes proximos conferunt. Hoc pugnae tempus, magnum attulit nostris ad salutem momentum: Nacti enim spatium, se in loca superiora receperunt. Desiderati sunt eo die sagittarii circiter CC, equites pauci, calorum atque impedimentorum non magnus numerus.

⁸¹ His tamen omnibus annona crevit: Quæ ferè res, ⁸² inopiâ non solum præsentis, sed etiam futuri temporis timore, ingravescere consuevit. Jamque ad denarios L in singulos modios annona pervenerat, & militum vires inopia frumenti diminuerat: atque incommoda in dies augebantur: Et tam, paucis diebus, magna erat rerum facta commutatio, ac se fortuna inclinaverat; ut nostri magnâ inopiâ necessariarum rerum conflictarentur; illi omnibus abundarent rebus,

R 4

⁷⁹ Cum servis libertisque; Ita omnino legendum: Ut rectè vidit Hotomannus. Sic enim & alibi loquitur Caesar. Supra, §. 32, *servis, libertis &c.* MSS. & Editi habent minùs rectè, *liberisque*.

⁸⁰ Usi] Codd. nonnulli; *usu*. Sed elegantior est vulgata Lectio; Ut rectè notavit Davisius.

⁸¹ His tamen omnibus] Sunt qui reponant, [*His tum omnibus*]. Quos meritò arguit Davisius. Errat tamen & ipse, cum ait [*tamen*] hic idem denotare ac [*tandem*]. Sensus enim est perspicuus: Quamvis ex comitatu memorato non magnus numerus perierit, TAMEN & isto

& reliquis simul incommodis annona crevit. Vide supra ad Pag. 21. lin. 17; & ad Pag. 199. lin. 11.

⁸² Inopiâ non solum præsentis, sed etiam futuri temporis timore.] Cum locutio hæc durior videretur, expunxerunt nonnulli vocem, *inopiâ*. Davisius leniorem multò medicinam se invenisse existimat, scribitque, [*inopiâ non solum præsentis, sed etiam futuri temporis timore*]. Sed adhuc leniorem multoque etiam elegantiore medicinam suppeditant MSS Reg. & Eliens. qui, transpositâ tantum voculâ, habent; [*non solum inopiâ præsentis, sed etiam futuri temporis timore*].

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

§. XLVIII.

Ejusquecom-
meatus inter-
cipiuntur.

§. XLIX.

Ante Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

§. L.

§. LI.
Tandem, na-
vibus factis,
se expedit;
hostiumque
pabulatores
opprimit.

§. LII.

Eodem tem-
pore Brutus
prælio nava-
li Massilien-
ses superat.

bus, superioresque haberentur. Cæsar iis civitatibus quæ ad ejus amicitiam accesserant, quo minor erat frumenti copia, pecus im-
rabat; calones, ad longinquoires civitates dimittebat: Ipse præsen-
tem inopiam, quibus poterat subsidiis, tutabatur.

HÆC Afranius Petreiusque, & eorum amici, pleniora etiam at-
que uberiora Romam ad suos perscribebant. Multa rumor finge-
bat: Ut penè bellum confectum videretur. Quibus litteris nunciisque
Romam perlatis; magni ⁸³ domum concursus ad Afranium, magnæ
gratulationes fiebant: Multi ex Italiâ ad Cn. Pompeium proficisce-
bantur; alii, ut principes talem nuncium attulisse; alii, ne eventum
belli exspectâsse, aut ex omnibus novissimi venisse, viderentur.

QUUM in his angustiis res esset; atque omnes viæ ab Afranianis
militibus equitibusque obsiderentur; nec pontes perfici possent: im-
perat militibus Cæsar, ut naves faciant; cujus generis eum superio-
ribus annis usus Britanniae docuerat. Carinæ primùm ac statumina ex
levi materiâ fiebant; reliquum corpus navium, viminibus contex-
tum, coriis integebatur. Has perfectas, carris junctis devehit noctu
millia passuum à castris XXII; militesque his navibus flumen trans-
portat; continentemque ripæ collem improvisò occupat: Hunc celeri-
ter, priusquam ab adversariis sentiat, communit: huc legionem po-
stea transducit; atque ex utrâque parte pontem institutum perficit bi-
duo. Ita comitatus, & qui frumenti causâ processerant, tutò ad se re-
cipit; & rem frumentariam expedire incipit. Eodem die, equitum
magnam partem flumen transjecit: Qui inopinantes pabulatores &
sine ullo dissipatos timore aggressi, quàm maximum numerum ju-
mentorum atque hominum intercipiunt: cohortibusque cetratis sub-
sidio missis, scienter in duas partes sese distribuunt; alii, ⁸⁴ ut præ-
dæ præsidio sint; alii, ut venientibus resistent, atque eos propellant:
Unamque cohortem, quæ temere ante cæteras extra aciem procurre-
rat, seclusam à reliquis circumveniunt atque interficiunt; Incolumēs-
que, cum magnâ prædâ, eodem ponte in castra revertuntur.

DUM hæc ad Ilerdam geruntur; Massilienses, ⁸⁵ usi L. Domitii
consilio, naves longas expediunt, numero XVII, quarum erant XI te-
tæ. Multa huc minora navigia addunt; ut ipsâ multitudine nostra
classis terreatur. Magnum numerum sagittariorum, magnum Albi-
corum, de quibus supra demonstratum est, imponunt; Atque hos
præmiis pollicitationibusque incitant. Certas sibi deposcit naves
Domi-

⁸³ Domum concursus ad Afranium;]
Qui hic emendationes nescio quas
captant, nodum profectò in seipso
quærent. Domum enim ad Afranium,
idem planè est quod, ad Afranii
domum Romæ. Ut optimè ostendit
Davisius.

⁸⁴ Ut præda præsidio sint;] Ita ex

MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit.
Vetr. restitui. Scaliger & Recentio-
res omnes, subsidio. Quod hoc in
loco minùs convenit.

⁸⁵ Usi] Abest hæc vox in non-
nullis Codd. Et abesse sanè potest.
Sapit tamen Cæsaris perspicuita-
tem.

Domitius; atque has colonis, pastoribusque, quos secum adduxerat, Ante Chr. complet. Sic omnibus rebus instructâ classe; magnâ fiduciâ ad no-^{XLIX.}stras naves procedunt, quibus præerat D. Brutus.⁸⁶ Hæ ad insu-^{U. C. Varr.}lam, quæ est contra Massiliam, stationes obtinebant. Erat multo^{DCCV.} inferior numero navium Brutus: sed delectos ex omnibus legionibus fortissimos viros, antesignanos, centuriones, Cæsar ei classi attribuerat; qui sibi id muneris depoposcerant. Ii manus ferreas atque harpagones paraverant; magnoque numero pilorum, tragularum, reliquorumque telorum, se instruxerant. Ita, cognito hostium adventu, suas naves ex portu educunt; cum Massiliensibus configunt. Pugnatum utrinque est fortissimè, atque acerrimè. Neque multum Albici nostris virtute cedebant; homines asperi, & montani, & exercitati in armis: atque ii modò digressi à Massiliensibus, recentem eorum pollicitationem animis continebant: Pastoresque indomiti, spe libertatis excitati, sub oculis domini suam probare operam studebant. Ipsi Massilienses, & celeritate navium & scientiâ gubernatorum confisi, nostros eludebant; impetûque eorum excipiebant. Et, quoad licebat⁸⁷ latiore spatio; productâ longius acie, circumvenire nostros, aut pluribus navibus adoriri singulas, aut remos transcurrentes, detergere, si possent, contendebant. Quum propius erat necessariò ventum; ab scientiâ gubernatorum atque⁸⁸ artificiiis, ad virtutem montanorum confugiebant. Nostri, quòd minùs exercitatis remigibus, minùsque peritis gubernatoribus utebantur; qui repentè ex onerariis navibus erant producti, neque dum etiam vocabulis armamentorum cognitis; tum etiam gravitate & tarditate navium impediabantur: Factæ enim subito ex humidâ materiâ, non eundem usum celeritatis habebant. Itaque, dum locus cominus pugnandi daretur, æquo animo singulas binis navibus objiciebant; atque, injectâ manu ferreâ, & retentâ utrâque nave diversi pugnabant; atque in hostium naves transcendebant; &, magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem navium deprimunt; nonnullas cum hominibus capiunt; reliquas in portum compellunt. Eo die naves Massiliensium, cum iis quæ sunt captæ, intereunt ix.

⁸⁹ Hoc prælio Cæsari ad Ilerdam nunciato: simul perfectò ponte, celeriter fortuna mutatur. Illi, perterriti virtute equitum, mi-

§. LIII.

Cæsar exinde
ad Ilerdam
nunc
fortuna mu-
tur secundâ.

⁸⁶ Hæ — obtinebant.] MSS Reg. & Vossii; Hic — obtinebat. Quod perinde est.

⁸⁷ Latiore spatio;] MSS plerique corruptè, [latiore ut spatio.] Unde conjicit D. Vossius legendum, [latiore uti spatio.] Nullo Sensûs discrimine.

⁸⁸ Artificiis,] Codices alii, artificii; alii, artificis; alii, artificum.

Sed præstat Lectio vulgata.

⁸⁹ Hoc prælio — nunciato:] Variant MSS. Alii, hoc prælium — nunciatur. Al. hoc primum — nunciatur. Al. hoc primum cum — nunciatur. Unde D. Vossius legendum conjecit, hoc quamprimum — nunciatur; Davisius, hoc prælium cum — nunciatur. Omnia, parvo sententiæ discrimine.

Ante Chr. XLIX. U. C. Varr. DCCV.
 nūs liberè, minùs audacter, vagabantur: aliàs, non longo ab castris progressi spatio, ut celerem receptum haberent, angustius pabulabantur: aliàs, longiore circuitu, custodias stationesque equitum vitabant; aut, aliquo accepto detrimento, aut procul equitatu viso, ex medio itinere, projectis sarcinis, fugiebant. Postremò & plures intermittere dies, &, præter consuetudinem omnium, noctu constituerant pabulari.

§. LIV. *Multa ad eum civitates ab Afranio desciscunt.*
 INTERIM Oscenses, & Calagurritani, qui erant cum Oscensibus contributi, mittunt ad eum legatos; seseque imperata facturos pollicentur. Hos, Tarraconenses & Jacetani & Ausetani, &, paucis post diebus, Illurgavonenses, qui flumen Iberum attingunt, insequuntur. Petit ab his omnibus, ut se frumento juvent: Pollicentur; Atque, omnibus undique conquisitis jumentis, in castra deportant. Transít etiam cohors Illurgavonensis ad eum, cognito civitatis consilio; & signa ex statione transfert. Magna celeriter fit commutatio rerum. Perfecto ponte; magnis v civitatibus ad amicitiam adjunctis; expedita re frumentaria; extinctis rumoribus de auxiliis legionum, quæ cum Pompeio per Mauritaniam venire dicebantur: multæ longinquiores civitates ab Afranio desciscunt, & Cæsaris amicitiam sequuntur.

§. LV. *Afranius & Petreius bellum in Celtiberiam transferunt.*
 QUIBUS rebus, perterritis animis adversariorum; Cæsar, ne semper magno circuitu per pontem equitatus esset mittendus, natus idoneum locum, fossas pedum xxx in 90 altitudinem complures facere instituit; quibus 91 partem aliquam Sicoris averteret, vadumque in eo flumine efficeret. His penè effectis; magnum in timorem Afranius Petreiusque perveniunt, ne omnino frumento pabuloque intercluderentur; quòd multum Cæsar equitatu valebat: Itaque constituunt 92 iis locis excedere, & in Celtiberiam bellum transferre. Huic consilio suffragabatur etiam illa res: quòd, ex duobus contrariis generibus; 93 quæ superiore bello cum L. Sertorio

90 *Altitudinem*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editt. Vetr. *latitudinem*. Quæ fortasse & verior Lectio.

91 *Partem aliquam Sicoris*] Unus MS D. Vossii, & Editi nonnulli, habent; *parte aliquâ Sicorim*. Quod probat Vir doctissimus. Cæterum cum alii omnes MSS retineant, *partem aliquam*; legerem potius *partem aliquam Sicorim*. Quæ est constructio Cæsari familiaris.

92 *Iis locis*] Ita optimè Ciacconius ex conjecturâ restituendum vidit. Quam Lectionem in MS deinceps Eliensi repperit Davisius. Scaliger aliisque omnes, [ipsis locis,] vel, [ipsi locis.] Quorum utrumque

languidum prorsus & ineptum.

93 *Qua* — cum L. Sertorio steterant, — imperium absentis timebant; *Qua* in amicitia manserant Pompeii, — diligebant.] Imperium absentis, scil. Pompeii. Quâ itaque voce transpositâ, legendum existimat Davisius: [*Qua* — cum L. Sertorio steterant, — imperium absentis Pompeii timebant; *Qua* in amicitia manserant, — diligebant.] Ingeniosè quidem. Verum non insolens est etiam optimis Autoribus, in sententiâ bimembri, Antecedens, quod ad utramque partem pertineat, in posteriorem partem sententiæ rejicere.

torio steterant, † civitates victæ, nomen atque imperium absentis timebant; quæ in amicitia manserant Pompeii, magnis affectæ beneficium eum diligebant: Cæsaris autem in barbaris erat nomen obscurius. Hinc magnos equitatus, magnaque auxilia expectabant; & suis locis bellum in hiemem ducere cogitabant. Hôc inito consilio; toto flumine Ibero naves conquirere, & Octogesam adduci jubent: Id erat oppidum positum ad Iberum, milliâque passuum à castris aberat xx: Ad eum locum fluminis, navibus junctis, potestatem imperant fieri; Legionisque II flumen Sicorim transducunt; castraque muniunt vallo pedum XII.

QUA re per exploratores cognita; summo labore militum Cæsaris, continuato diem noctemque opere in flumine avertendo, huc jam rem deduxerat, 94 ut equites, etsi difficulter atque ægre fiebat, possent

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

† Ante Chr.

LXXIII.

U. C. Varr.

DCLXXXI.

§. LVI.

Cæsar eos e-

quitatu suo

insequitur &

premit.

94 Ut equites, etsi difficulter —, possent tamen atque auderent flumen transire. Pedites vero tantummodo humeris ac summo pectore exstabant; ut, quum altitudine aqua, tum etiam rapiditate fluminis, ad transeundum impedirentur.] Mirè hoc in loco excutierunt omnes Cæsaris Editores. Scaliger & Recentiores ediderunt, [pectore exstare; & — ad transeundum NON impedirentur.] Davifius, ex veteribus Editionibus, postulante Syntaxi, restituendum censet, [pectore exstarent, & — ad transeundum non impedirentur.] Omnes autem cum contra Manuscriptorum fidem; tum etiam contra planè, ac erat mens Autoris. Non enim id vult Cæsar, pedites NON fuisse impeditos, sed planè fuisse impeditos. Patet ex Syntaxi. Huc jam, inquit, rem deduxerat, ut equites, etsi difficulter —, possent tamen atque auderent flumen transire. Pedites vero, TANTUMMODO humeris ac summo pectore exstabant; ut, quum altitudine aqua, tum etiam rapiditate fluminis, ad transeundum impedirentur. Si dixisset, (ut volunt Editores,) non impedirentur; quid (obsecro) est illud, TANTUMMODO humeris ac summo pectore exstabant? Quod enim quis Tantummodo humeris, nec majori corporis parte, ex

aqua exstet; ea profectò causa esse poterit, quamobrem ad transeundum impediatur; nequaquam autem, quamobrem non impediatur. Si rationem hanc attulisset Cæsar, quamobrem non impedirentur; dixisset utique eos Totis humeris, Totoque pectore, nec minori corporis parte, extitisse ex aqua. Porro, mentem hinc fuisse Cæsari ut diceret, [Pedites FUISSE ad transeundum impeditos] patet ex eo quod sequitur, pag. 252. lin. 9. Relinquebatur, inquit, Cæsari nihil nisi uti Equitatu agmen adversariorum malè haberet & carperet. Qui postquam transissent, tum demum Pedites Cæsarem adire atque obsecrare, (pag. 252. lin. 24.) ne labori suo neu periculo parceret; Paratos esse Sese; Posse & audere eam transire flumen, quâ transductus esset equitatus. Atque hoc demum in errorem inductos puto Editores; qui ideo in priore loco scripserunt, non impedirentur, quia in hoc posteriore loco dictum est eos posse tandem & audere flumen transire: cum è contrario ideo in priore loco narret Cæsar pedites fuisse impeditos, ut in hoc posteriore loco eorum audaciam & fortitudinem ostendat, qui, postquam Equitatus transisset, clamarent tandem, posse SE quoque & audere eam transire, quâ transiri non posse visum

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

}

§. LVII.

Deinde totum exercitum suum transducit, eosque insequi pergit.

possent tamen atque auderent flumen transire: Pedites verò tantummodo humeris ac summo pectore exstabant; ut, quum altitudine aquæ, tum etiam rapiditate fluminis, ad transeundum impedirentur. Sed tamen eodem ferè tempore ⁹⁵ pons in Ibero propè effectus nunciabatur; & ⁹⁶ in Sicori vadum reperiebatur. Jam verò eò magis illi maturandum iter existimabant: Itaque, II auxiliariis cohortibus Ilerdæ præsidio relictis, omnibus copiis Sicorim transeunt; & cum II legionibus, quas superioribus diebus transduxerant, castra conjungunt. Relinquebatur Cæsari nihil, nisi ut equitatu agmen adversariorum malè haberet & carperet: Pons enim ipsius, magnum circuitum habebat; ut multò brevior itinere illi ad Iberum pervenire possent. Equites ab eo missi, flumen transeunt; &, quum de tertiâ vigiliâ Petreius atque Afranius castra movissent, repentè sese ad novissimum agmen ostendunt; &, magna multitudine circumfusâ, morari atque iter impedire incipiunt.

PRIMA luce ex superioribus locis, quæ Cæsaris castris erant conjuncta, ⁹⁷ cernebatur equitatus nostri prælio novissimos illorum premi vehementer; ac nonnunquam sustinere extremum agmen, atque interrumpi: aliàs inferri signa, & universarum cohortium impetu nostros propelli; deinde rursus conversos insequi. Totis verò castris milites circulari & dolere, “hostem ex manibus dis-

tantæ

sum fuisset. Pro eo igitur quod in Editis est, [ad transeundum non impedirentur;] rescribo ex MSS Reg. & Vossii, [ad transeundum impedirentur.] Deinde, pro eo quod in Editis est, [extarent, (vel exstare;) et &c.] repono, ex MS. Reg. [exstabant; ut &c.] Etenim si attentius perpendes, liquebit vocem præcedentem [Tantummodo,] intercedere necessariò, quò minus locum habere hic possit illud [extarent.] Non enim in flumine avertendo rem huc deduxerat Cæsar, ut pedites TANTUMMODO humeris EXSTARENT: Absurdum hoc, (dicendum enim potius fuisset, TOPIS humeris extarent:) Sed, postquam rem eò deduxerat ut Equites possent transire, Pedites tamen adhuc Tan-

tummodò humeris, nec majori corporis parte, EXSTABANT, ut adeò altitudine & rapiditate fluminis etiam adhuc ad transeundum impedirentur.

⁹⁵ Pons in Ibero] ab Afranio constitutus.

⁹⁶ In Sicori vadum] à Casare effectum.

⁹⁷ Cernebatur — premi] MS Reg. [cernebantur — premere.] Quod idem est. MS Eliens. [cernebant — premi.]

⁹⁸ Necessario longius duci.] Unus MS D. Vossii; non necessariò. Quod idem est. Longius duci, quàm erat necessarium; vel, Longius duci, non necessariò.

⁹⁹ Neu] Sic MSS Reg. & Eliensis, elegantius paullo. Vulgg. nec.

tantæ magnitudinis flumini exercitum objicere, conandum tamen Ante Chr. XLIX.
 atque experiendum judicat. Itaque infirmiores milites ex omnibus U. C. Varr. DCCV.
 centuriis deligi jubet, quorum aut animus aut vires videbantur susti-
 nere non posse; Hos cum legione unâ præsidio castris relinquit:
 Reliquas legiones expeditas educit; magnoque numero jumento-
 rum in flumine supra atque infra constituto, transducit exercitum.
 Pauci ex his militibus, vi fluminis abrepti, ab equitatu excipiuntur
 ac sublevantur: ¹ Interiit tamen nemo. Transducto incolumi ex-
 ercitu, copias instruit; triplicemque aciem ducere incipit: Ac tan-
 tum fuit in militibus studium, ut, millium VI ² ad iter addito cir-
 cuitu, magnaque ad vadum fluminis morâ interpositâ, eos, qui de
 tertiâ vigiliâ exissent, ante horam diei IX consequerentur.

QUOS ubi Afranius & procul visos, cum Petreio conspexit; §. LVIII.
 novâ re perterritus, locis superioribus consistit, aciemque instruit.
 Cæsar in campis exercitum reficit, ne defessum prælio objiciat:
 rursus conantes progredi, insequitur & moratur. Illi necessariò
 maturius, quàm constituerant, castra ponunt. Suberant enim
 montes, atque à millibus passuum V itinera difficilia atque angusta
 excipiebant. Hos intra montes se recipiebant, ut equitatum effu-
 gerent Cæsaris; præsidiiisque in angustiis collocatis, exercitum iti-
 nere prohiberent; ipsi, sine periculo ac timore, Iberum copias
 transducerent: Quod fuit illis conandum, atque omni ratione effi-
 ciendum: Sed, totius diei pugnâ atque itineris labore defessi,
 rem in posterum diem distulerunt. Cæsar quoque in proximo
 colle castra ponit.

MEDIA circiter nocte, iis, qui adaquandi causâ longius à castris §. LIX.
 processerant, ab equitibus correptis; fit ab his certior Cæsar, du-
 ces adversariorum silentio copias castris educere. Quo cognito;
 signum dari jubet, & vasa militari more conclamari. Illi, exau-
 dito clamore, veriti ne noctu impediti sub onere configere coge-
 rentur, aut ne ab equitatu Cæsaris in angustiis tenerentur; iter
 supprimunt, copiasque in castris continent. Postero die Petreius,
 cum paucis equitibus, occultè ad exploranda loca proficiscitur: Hoc
 idem fit ex castris Cæsaris; mittitur L. Decidius Saxa cum paucis,
 qui

¹ *Interiit tamen nemo.* Vox [*tamen*,] inquit Davisius, huc non con-
 venit. Referibit itaque, [*Interiit au-*
tem nemo.] Sed nihil mutandum. Vox
 enim [*tamen*] optimè convenit. *Licet*
 nonnulli ex militibus vi fluminis ab-
 reпти essent, *tamen* nemo interiit,
 quippe ab equitatu excepti. Vide
 supra ad Pag. 21. lin. 17. & ad pag.
 199. lin. 11.

² *Ad iter*] Optimè has voces
 Davisius, à Ciacconio, Scaligero &
 Recentioribus omissas, ex MSS con-

sistentibus restituit.

³ *Procul visos, cum Petreio con-*
spexit] Scaliger vocem [*visos*] de-
 lendam existimat. Davisius emen-
 dat, [*procul ipsos*.] Sed vocem [*ipsos*]
 hoc modo non usurpant boni Au-
 tores, nisi ἐμπατισμός; quod hîc
 locum non haber. Neque verò a-
 bundat illud [*visos*.] Etenim [*procul*
visos,] est [*subito è longinquo appa-*
rentes.] [*conspicere*] autem, hoc in
 loco est [*attentiùs intueri*.]

Ante Chr. qui loci naturam perspiciat. Uterque idem suis renunciat; v mil-
 XLIX. lia passuum proxima intercedere, itineris campestris; inde excipere
 U. C. Varr. loca aspera & montuosa: Qui prior has angustias occupaverit, ab
 DCCV. hoc hostem prohiberi nihil esse negotii.

§. LX.

DISPUTATUR in concilio à Petreio & Afranio, & tempus
 protectionis quaeritur. Plerique censebant, ut “noctu iter face-
 „ rent: posse prius ad angustias veniri, quàm sentirentur.” Alii,
 „ quòd pridie noctu conclamatum esset in castris Cæsaris, argu-
 „ menti fumebant loco, “non posse clam exiri: circumfundi noctu
 „ equitatum Cæsaris, atque omnia loca atque itinera obsideri: no-
 „ cturnaque prœlia esse vitanda, quòd perterritus miles in civili
 „ dissensione timori magis quàm religioni consulere consueverit:
 „ at lucem multum per se pudorem omnium oculis, multum eti-
 „ am tribunorum militum & centurionum præsentiā afferre;
 „ quibus rebus coerceri milites, & in officio contineri soleant:
 „ Quare omni ratione esse interdium perrumpendum: Etsi aliquo
 „ accepto detrimento, tamen, summā exercitūs salvā, locum, quem
 „ petant, capi possē.” Hæc vicit in concilio sententia; & primā
 luce postridie constituunt proficisci.

§. LXI.

CÆSAR, exploratis regionibus; albente cœlo, omnes copias
 castris educit; magnoque circuitu, nullo certo itinere, exercitum
 ducit: 4 Namque itinera, quæ ad Iberum atque Octogesam pertine-
 bant, castris hostium oppositis tenebantur. Ipsi erant transcenden-
 dæ valles maximæ ac difficillimæ: Saxa multis locis prærupta, iter
 impediabant: 5 ut arma per manus necessariò transferrentur; mili-
 tēsque inermes, sublevatīque alii ab aliis, magnam partem itineris
 conficerent. Sed hunc laborem recusabat nemo; quòd eum om-
 nium laborum finem fore existimabant, si hostem Ibero interclu-
 dere & frumento prohibere potuissent. Ac primò Afraniani milites,
 visendi causâ, læti ex castris procurrebant; contumeliosisque vocibus
 prosequerentur, “6 necessarii victūs inopiā coactos fugere, at-
 „ que ad Ilerdam reverti.” Erat enim iter à proposito diversum;
 contrariamque in partem iri videbatur. Duces verò eorum suum
 consilium laudibus ferebant, quòd se castris tenuissent: Multumque
 eorum opinionem adjuvabat, quòd sine jumentis impedimentisque
 ad iter profectos videbant; ut non posse diutiùs inopiam sustinere
 confiderent. Sed ubi paullatim retorqueri agmen ad dextram con-
 spexerunt, jamque primos superare regionem castrorum animad-
 verterunt; nemo erat adeò tardus, aut fugiens laboris, quin statim
 castris exeundum atque occurrendum putaret. Conclamat ad ar-
 ma;

4 Namque itinera quæ ad &c.] MSS
 Eliens. & Vossii. [Nam quæ itinera
 ad &c.] Quod idem.

5 Ut — transferrentur, — confice-
 rent.] MS Reg. omittit [ut,] habet;

transferrentur, — conficiebant.

6 Necessarii] Davising, ex Editt.
 Verr. & Codice Ursini, reponendum
 censet, [nos necessarii &c.] Suffra-
 gantur MSS Reg. & Vossii.

ma; atque omnes copiae, paucis praesidio relictis cohortibus, exeunt, Ante Chr.
rectoque ad Iberum itinere contendunt. XLIX.

ERAT in celeritate omne positum certamen, utri prius angustias montesque occuparent: Sed exercitum Caesaris, viarum difficultates tardabant; Afranii copias, equitatus Caesaris insequens morabatur. U. C. Varr. DCCV.
Res tamen ab Afranianis huc erat necessario deducta; ut, si priores, montes, quos petebant, attigissent; ipsi periculum vitarent: impedimenta totius exercitus, cohortesque in castris relictas, fervare non possent; quibus interclusis exercitu Caesaris, auxilium ferri nullâ ratione poterat. Confecit prior iter Caesar; atque ex magnis rupibus nactus planiciem, in hac contra hostem aciem instruit. Afranius, quum ab equitatu novissimum agmen premere-
tur, & ante se hostem videret; collem quendam nactus, ibi constitit: Ex eo loco IV cetratorum cohortes in montem, qui erat in conspectu omnium excelsissimus, mittit: Hunc magno cursu concitatos jubet occupare; eo consilio, ut ipse eodem omnibus copiis contenderet, &, mutato itinere, jugis Octogesam perveniret. Hunc quum obliquo itinere cetrati peterent; conspiciatus equitatus Caesaris, in cohortes impetum facit: Nec minimam partem temporis equitum vim cetrati sustinere potuerunt; omnesque ab his circumventi, in conspectu utriusque exercitus interficiuntur. §. LXII.

ERAT occasio bene gerendae rei. Neque verò id Caesarem fugebat, tanto sub oculis accepto detrimento perterritum exercitum sustinere non posse; praesertim circumdatum undique equitatu; quum in loco aequo atque aperto confligeretur. Idque ex omnibus partibus ab eo flagitabatur. Concurrerant legati, centuriones, tribuni-
que militum; "ne dubitaret praelium committere: Omnium, esse militum paratissimos animos; Afranianos contra, multis rebus sui timoris signa misisse; quod suis non subvenissent; quod de colle non decederent; quod vix equitum incursum sustinerent; collatisque in unum locum signis conferti, neque ordines neque signa fervarent. Quod si iniquitatem loci timeret: datum iri, tamen 7 aliquo loco pugnandi facultatem; quod certè inde decedendum esset Afranio, nec sine aqua permanere posset."

CÆSAR in eam spem venerat, se, sine pugnâ & sine vulnere suorum, rem conficere posse; quod re frumentaria adversarios interclusisset. Cur, etiam secundo praelio, aliquos ex suis amitteret? cur vulnerari pateretur optimè meritis de se milites? cur denique fortunam periclitaretur? praesertim quum non minùs esset imperatoris, consilio superare, quàm gladio. Movebatur etiam misericordia civium, quos interficiendos videbat: quibus salvis atque inco- §. LXIV.

Re eos frumentaria intercludit.

7 Aliquo loco] Ciacconius emendat, [aquo loco:] Infelicitè. Davilius, ex MS Eliensi, reponit, [alio loco:] hancque lectionem omnes secum probaturos arbitratur. Sed &, [aliquo loco,] idem planè est quod [alio loco,] vel, [alio aliquo loco;] atque etiam elegantius.

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

incolumibus rem obtinere malebat. Hoc consilium Cæsaris, à plerisque non probabatur. Milites verò palàm inter se loquebantur; „ quoniam talis occasio victoriæ dimitteretur; etiam quum vellet „ Cæsar, sese non esse pugnatu-ros.” Ille in suâ sententiâ perseve- rat; & paullùm ex eo loco digreditur, ut timorem adversariis minu- at. Petreius atque Afranius, oblatâ facultate, in castra sese refe- runt. Cæsar, præfidiis⁸ in montibus dispositis, omni ad Iberum intercluso itinere, quàm proximè potest hostium castris castra com- munit.

S. LXV.

POSTERO die duces adversariorum perturbati, quòd omnem rei frumentariæ fluminisque Iberi spem amiserant; de reliquis rebus consultabant. Erat unum iter, Ilerdam si reverti vellent; alterum, si Tarraconem peterent. Hæc consiliantibus eis, nunciatur aqua- tores ab equitatu premi nostro. Quâ re cognitâ; crebras stationes disponunt equitum & cohortium alariarum, legionariâsque interjici- unt cohortes: vallumque ex castris ad aquam ducere incipiunt; ut intra munitionem & sine timore, & sine stationibus, aquari possent. Id opus inter se Petreius atque Afranius partiuntur; ipsique, persi- ciendi operis causâ, longiùs progrediuntur.

S. LXVI.

Afranii & Petreii mili- tes de dedi- tione cum Cæsarianis colloquuntur.

QUORUM discessu liberam nacti milites colloquiorum faculta- tem, vulgò procedunt; & 9 quem quisque in castris notum aut municipem habebat, conquirat atque evocat. Primùm agunt gra- tias omnes omnibus, quòd sibi perterritis pridie pepercissent: eo- rum se beneficio vivere. 10 Deinde Imperatoris fidem quærunt; rectène se illi sint commissuri. Et, quòd non ab initio fecerint; armâque cum hominibus necessariis & consanguineis contulerint; conqueruntur. His provocati sermonibus, fidem ab Imperatore de Petreii & Afranii vitâ petunt; ne quod in se scelus concepisse, neu suos prodidisse videantur: Quibus confirmatis rebus, se statim sig- na transluros confirmant; legatôsque de pace, primorum ordi- num centuriones ad Cæsarem mittunt. Interim alii suos in castra, invitandi causâ, adducunt; alii ab suis abducuntur: adeo, ut una castra jam facta ex binis viderentur: Complurêsque tribuni mili- tum & centuriones ad Cæsarem veniunt, seque ei commendant. Hoc idem fit à principibus Hispaniæ; quos illi evocaverant, & se- cum in castris habebant obsidum loco. Ii suos notos hospitêsque quærebant, per quem quisque eorum aditum commendationis ha- beret ad Cæsarem. Afranii etiam filius adolescens, de suâ & pa- rentis

⁸ In montibus] Sic MS Reg. In aliis deest, in.

⁹ Quem quisque in castris] Ita ex MSS. & Edit. Vett. optimè restituerunt D. Vossius & Davi- sius. Scaliger & Recentiores edi- derunt, [quem plerisque in castris.]

Sensu planè nullo.

⁹ Deinde Imperatoris fidem qua- runt,] Scaliger, conjecturam Ci- acconii secutus, edidit, [Dein de Imperatoris fide quærunt.] Sed lectionem Codd. MSS rectè tuerur Davisius.

rentis sui salute cum Cæsare per Sulpicium legatum agebat. Erant Ante Chr. plena lætitiâ & gratulatione omnia; eorum, qui tanta pericula vi-
tasse; & eorum, qui sine vulnere tantas res confecisse videbantur. xlix.
U. C. Varr.
dccc.
Magnûmque fructum suæ pristinæ lenitatis, omnium iudicio, Cæsar ferebat; consiliûmque ejus à cunctis probabatur.

QUIBUS rebus nunciatis Afranio; ab instituto opere discedit, §. LXVII.
sèque in castra recipit; sic paratus, (ut videbatur,) ut, quicumque *Petreius ar-
mis colloquia
interrumpit.*
accidisset casus, hunc quieto & æquo animo ferret. Petreius verò non deserit sese: Armata familiam: Cum hæc, & prætoriâ cohorte cetratorum, barbarisque equitibus paucis, beneficiariis suis, quos suæ custodiæ causâ habere consueverat, improvisò ad vallum ad-
volat: colloquia militum interrumpit: nostros repellit ab castris: quos deprehendit, interficit: Reliqui coeunt inter se; &, repentinò periculo exterriti, sinistras sagis involvunt, gladiosque distringunt; atque ita se à cetratis equitibusque defendunt, castrorum propinquitate confisi: sèque in castra recipiunt; & ab iis cohortibus, quæ erant in statione ad portas, defenduntur.

QUIBUS rebus confectis; flens Petreius manipulos circuit, mi- §. LXVIII.
litesque appellat: "neu se, neu Pompeium absentem Imperatorem *Suos ad jus-
jurandum a-
digit, ne
Duces dese-
runt.*
,, suum, adversariis ad supplicium transdant," obsecrat. Fit celeriter concursus in prætorium. Postulat ut jurent omnes, se exercitum ducisque non deserturos, neque prodituros: neque sibi separatim à reliquis consilium capturos. Princeps in hæc verba ¹¹ jurat ipse: idem jusjurandum adigit Afranium: subsequuntur tribuni militum, centurionesque: Centuriatim producti milites, idem jurant: edicunt, penes quem quisque sit miles Cæsaris, ut producat: productos palam in prætorio interficiunt: sed ¹² plerosque hi, qui receperant, celant; nocturne per vallum emittunt. Sic terror ¹³ oblatus à ducibus, crudelitas in supplicio, nova religio jurandi, spem præsentis deditiois sustulit; mentesque militum convertit; & rem ad pristinam belli rationem redegit.

S

CÆSAR,

¹¹ Jurat ipse: idem &c.] Ita eleganter admodum ex Editt. Vett. distinxit *Davissius*. *Scaliger* & Recentiores, sensu admodum languido & abjecto, [jurat; ipse idem &c.]

¹² Plerosque hi, qui receperant, celant;] Variant Codices. MSS *Elensis*. & *Ursini* exhibent, [plerosque hi, qui receperant, celant:] Quæ lectio omnium optima videtur. MS *Reg.* & *Editt.* aliquot Vett. [plerosque, quos ceperant (lege receperant), celant:] Quæ lectio prior non multò inferior. MS unus *D. Vossii*,

[plerosque, quos receperant, celant:] Quæ lectio ferri quoque posset. Pessima autem omnium, & vix Latina, quam secutus est *Scaliger*, quàmque exhibet alius MS *D. Vossii*; [plerosque ii, quos receperant, celant.]

¹³ Oblatus à ducibus.] Ita ex MSS omnibus & *Editt. Vett.* præcunte *D. Vossio*, sensuque ipso manifestò postulante, restitui. Recentiores nonnulli ediderant, [oblatus ducibus.] Quod *D. Vossius Scaligero* attribuit. Sed in *Scaligeri* editione est, [à ducibus.]

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

§. LXIX.

§. LXX.

*Qui porro,
pabulatione
interclusi, I-
lerdam re-
verti insti-
tuerunt.*

CÆSAR, qui milites adversariorum in castra per tempus collo-
quii venerant, summâ diligentîâ conqueri & remitti jubet: Sed ex
numero tribunorum militum, centurionumque, nonnulli suâ vo-
luntate apud eum remanserunt; quos ille postea magno in honore
habuit. ¹⁴ Centuriones, in ampliores ordines; equites Romanos, in
Tribunitium restituit honorem.

PREMEBANTUR Afraniani pabulatione; aquabantur ægre.
Frumenti copiam, legionarii nonnullam habebant; quod dierum
XXII ab Ilerdâ frumentum jussi erant efferre: Cetrati auxiliariisque,
nullam; quorum erant & facultates ad parandum exiguæ, & cor-
pora insueta ad onera portanda; itaque magnus eorum quotidie nu-
merus ad Cæsarem perfugiebat. In his erat angustiis res: Sed ex
propositis consiliis duobus, explicitius videbatur ¹⁵ Ilerdam rever-
ti; quod ibi paullulum frumenti reliquerant. Ibi se reliquum con-
siliium explicaturos confidebant. Tarraco aberat longius; quo spa-
tio plures rem posse casus recipere intelligebant. Hoc probato con-
silio, ex castris proficiscuntur. Cæsar, equitatu præmissis, qui no-
vissimum agmen carperet atque impediret; ipse cum legionibus
subsequitur. Nullum intercedebat tempus, quin extremi cum equi-
tibus proeliarentur.

§. LXXI.

*Cæsar eos in-
sequitur, &
perpetuò car-
pit.*

GENUS erat hoc pugnae. Expeditæ cohortes, novissimum ag-
men clauderant; pluriusque in locis campestribus subsistebant. Si-
mons erat adscendendus; facile ipsa loci natura periculum repelle-
bat; quod ex locis superioribus, qui antecesserant, ¹⁶ suos adscen-
dentes protegebant. Quum vallis aut locus declivis suberat; neque
ii, qui antecesserant, morantibus opem ferre poterant; equites verò
ex loco superiore in ¹⁷ averfos tela conjiciebant; tum magno erat
in periculo res. ¹⁸ Requirebatur, ut, quum ejusmodi esset locis
appropinquatum, legionum signa consistere juberent, magnoque
impetu equitatum repellerent; eo summoto, repente incitato cursu
fese in valles universi ¹⁹ dmitterent, atque ita transgressi rursus in
locis superioribus consisterent. Nam tantum ab equitum suorum
auxiliis aberant, (quorum numerum habebant magnum,) ut eos su-
perioribus perterritos proeliis, in medium reciperent agmen, ultro-
que

¹⁴ Centuriones, in ampliores ordi-
nes; equites Romanos in Tribunitium.]

D. Vossius, ex MS uno, qui pro [equi-
tes Romanos] habet [Tribunos,] legen-
dum existimat; [Centuriones in primo-
res ordines, Tribunos in Tribunitium
&c.]

¹⁵ Ilerdam] MS. Reg. [ad Ilerdam.]
Quæ locutio Cæsari familiaris.

¹⁶ Suos] Codices nonnulli, desu-
per; Alii, suos desuper.

¹⁷ Averfos] Ita omnino cum
Ursino & Davissio reponendum,

Scaliger aliique ediderant, [ad-
versos.]

¹⁸ Requirebatur, ut] Ita optimè
D. Vossius ex Codice Petaviano, &
Davissius ex MS. Eliensi restituerunt.
Editi omnes habent, [Tum inquire-
bant, ut &c.] corruptè.

¹⁹ Dmitterent, — consisterent:]
Sic ex MSS Reg. Eliens. & Vossii,
& Edit. Rom. restitui; postulante
& ipsâ Latinitate. Editi Recentio-
res omnes exhibent; [dmittere, —
consistere.] Quod ferri non potest.

que eos tuerentur ; quorum nulli ex itinere excedere licebat, quin ab equitatu Cæsaris exciperetur.

TALI dum pugnatur modo, lentè ac paullatim proceditur ; crebròque, ut sint auxilio suis, subsistunt. Ut tum accidit : Millia enim progressi IV, vehementiùsque peragitati ab equitatu ; montem excelsum capiunt, ibique una à fronte contra hostem castra muniunt, neque jumentis onera deponunt. Ubi Cæsaris castra posita, tabernaculaque constituta, & dimissos equites pabulandi causâ, animadvertère ; sese subitò proripiunt, hora ciciter VI ejusdem diei : & spem nacti moræ, discessu nostrorum equitum ; iter facere incipiunt. Quâ re animadversâ, Cæsar eductis legionibus subsequitur ; præsidio impedimentis paucas cohortes relinquit ; horâ X subsequi pabulatores, equitèsque revocari jubet. Celeriter equitatus ad quotidianum itineris officium revertitur. Pugnatur acriter ad novissimum agmen ; adeò ut penè terga convertant : complurèsque milites, etiam nonnulli centuriones, interficiuntur. Instabat agmen Cæsaris, atque universum imminebat.

TUM verò neque ad explorandum idoneum locum castris, neque ad progrediendum datâ facultate ; consistunt necessariò : & de causis Cæsar, quæ supra sunt demonstratæ, prælio non lacescit ; & eo die tabernacula statui passus non est ; quò paratiores essent ad insequendum omnes, sive noctu sive interdiu erumperent. Illi, animadverso vitio castrorum, totâ nocte munitiones proferunt ; castraque castris convertunt. Hoc idem postero die à primâ luce faciunt ; totùmque in eâ re diem consumunt. Sed, quantum opere processerant, & castra protulerant ; tanto aberant ab aquâ longius ; & præsentis malo aliis malis remedia dabantur. Primâ nocte, aquandi causâ, nemo egreditur ex castris : proximo die, præsidio in castris relicto, universas ad aquam copias educunt : pabulatum, emittitur nemo. His eos supplices malis haberi Cæsar, & neces-

S 2

sariam

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

§. LXXII.

§. LXXIII.

Tandem aqua, pabuli, rerumque omnium inopia obfessos ad deditionem cogit.

20 Animadvertère] Davisius ex Edit. Vett. & MS Elienſi reponit [animadvertunt] vel [animum advertunt.] propter sequentem [proripiunt] præsentis temporis. Sed nihil opus. Nam & illud [animadvertère] est præsens Tempus rei jam perfecta. Quemadmodum in periodo proximè sequente : [Quâ re animadversâ, Cæsar — subsequitur.]

21 Castraque castris convertunt.] Interpretatur D. Vossius ; castra sepius commutant. Cui suffragatur Cellarius. Ego, cum Davisio, hanc locutionem ita potius accipiendam existimo, ut dicat Auctor, hostes

castra sua castris Cæsaris contulisse, & propius admovisse.

22 His eos supplices malis haberi] Scaliger edidit, [His eos supplices malè haberi.] Quod sine dubio vitiosum. Ex MS Reg. & Edit. Vett. omnino restituendum, [supplices malis haberi.] Non autem, quomodo Davisius reponit, [supplices malis habere.] Illud enim [habere,] respiciet Casarem, minùsque conveniet cum eo quod sequitur, [subire] Porro, Davisius aliter coniecit legendum, [His eos supplicis malè haberi.] Quæ emendatio, ut non mala, ita nec necessaria est.

Ante Chr.
xlix.
U. C. Varr.
dccc.

§. LXXIV.

fariam subire deditionem, quàm proelio decertare, malebat. Conatur tamen eos vallo fossâque ²³ circummunire; ut quàm maximè repentinæ eorum eruptiones demoretur, quò necessariò descensuros existimabat. ²⁴ Illi, & inopiâ pabuli adducti, & quò essent ad iter expeditiores; omnia farcinaria jumenta interfici jubent.

§. LXXV.

IN his operibus consiliisq; biduum consumitur: tertio die magna jam pars operis Cæsaris processerat. Illi, ²⁵ impediendæ rei causâ, horâ circiter VIII signo dato, legiones educunt; aciemque sub castris instruunt. Cæsar ab opere legiones revocat; equitatum omnem convenire jubet; aciem instruit. Contra opinionem enim militum, famamque omnium, videri ²⁶ proelium defugisse; magnum detrimentum afferebat. Sed eisdem de causis, quæ sunt cognitæ, quò minùs dimicare vellet, movebatur; atque hoc etiam magis, quò spatii brevitæ, etiam in fugam conjectis adversariis, non multum ad summam victoriæ juvare poterat. Non enim amplius pedum millibus II, ab castris castra distabant: hinc duas partes, acies ²⁷ occupabant; tertia vacabat, ad incursum atque impetum militum relicta: Si proelium committeretur, propinquitæ castrorum celerem superatis ex fugâ receptum dabat. Hæc de causâ constituerat signa inferentibus resistere, prior proelio non lacescere.

²³ *Circummunire;*] Ita ex MSS Reg. & Vossii restitui. Quæ locutio Cæsari valde familiaris. Al. *circumvenire*.

²⁴ *Illi,*] Sic restituendum optimè vidit Davisius, ex MS Eliens. & Editr. quibusdam Vett. Quibuscum faciunt MSS Reg. & Vossii. Scaliger alique ediderunt, [*Ibi.*]

²⁵ *Impedienda rei causâ,*] Acutè Davisius vocem (*causâ*) delendam existimat, quia videatur irrepsisse ex Glossemate quod in Editr. Vett. ejusmodi est, [*impedienda rei, quæ munitionis causâ fiebat.*]

²⁶ *Prælium defugisse;*] Omnino & hic quoque Davisius assentior: qui, cum MSS habeant [*prælium diffugisse;*] Scaliger autem ediderit [*prælium diffugisse;*] scribendum existimat [*prælium defugisse;*]

²⁷ *Occupabant.*] MSS Eliens. &

Vossii exhibent; [*occupabant duæ.*] Quæ Lectio nequaquam mala.

²⁸ *Legionum V; & tertium in subsidii locum &c.*] Variant MSS. Scaliger edidit, [*legio V. & III in subsidii &c.*] Quod manifestò corruptum. Quod edidimus, ex emendatione Ciacconii est; cui suffragatur D. Vossius, nisi quòd vocem [*tertium*] delendam existimet. Immeritò. Nam illud [*tertium — locum*] optimè respondet præcedenti [*acies — duplex.*]

²⁹ *Ex V legionibus*] Ita optimè restituit D. Vossius ex MSS suis. Quibuscum faciunt MSS Reg. Eliens. & II. Vossii. Scaliger ediderat, [*ex V legione;*] Quod manifestò vitiosum. Nic. Ellebodi emendaverat; [*ex quâque legione.*] Sed præstat Lectio, quam secutus sumus.

positum videbatur : Cæsar, ut, nisi coactus, prælium non commit- Ante Chr.
teret : ³⁰ illi, ut opera Cæsaris impedirent. Producitur tamen res ; ^{xlix.}
aciésque ad solis occasum continentur : inde utrique in castra disce- U. C. Varr.
dunt. Postero die, munitiones institutas Cæsar parat perficere ; Illi ^{ccc.}
vadum fluminis Sicoris tentare, si transire possent. Quâ re animad-
versâ, Cæsar Germanos levis armaturæ, equitumque partem, flu-
men transjicit ; crebrâsque in ripis custodias disponit.

TANDEM, omnibus rebus obsessi ; quartum jam diem sine pa- §. LXXVI:
bulo retentis jumentis ; aquæ, lignorum, frumenti inopiâ ; collo-
quium petunt : & id, si fieri possit, semoto à militibus loco. Ubi
id à Cæsare negatum ; &, palam si colloqui vellent, concessum est :
datur obsidis loco Cæsari, filius Afranii. Venitur in eum locum,
quem Cæsar ³¹ delegit : Audiente utroque exercitu, loquitur Afrani-
nius : “ Non esse aut ³² Ipsi aut militibus succensendum, quod fi-
dem erga Imperatorem suum Cn. Pompeium conservare volue-
rint : Sed satis jam fecisse officio, satisque supplicii tulisse, per-
pessos omnium rerum inopiam : Nunc verò, ³³ penè ut feras,
circummunitos, prohiberi aquâ, ³⁴ prohiberi ingressu : Neque
corpore dolorem, neque ignominiam animo ferre posse : Itaque
se victos confiteri : Orare atque obsecrare, si quis locus misericor-
diæ relinquatur, ne ad ultimum supplicium progredi necesse habe-
ant.” Hæc quàm potest demississimè atque subjectissimè exponit.

AD ea Cæsar respondit : “ Nulli omnium has partes, vel queri- §. LXXVII.
monia, vel miserationis, minùs convenisse. Reliquos enim om-
nes, suum officium præstitisse. Se ; qui etiam bonâ conditione,
& loco & tempore æquo, configere noluerit, ut quàm integer-
rima essent ad pacem omnia. Exercitum suum ; qui, injuriâ
etiam acceptâ, suisque interfectis, ³⁵ quos in suâ potestate habue-
rit,

S 3

³⁰ Illi — impedirent.] Sic MS
Reg. Ut intelligantur Afranius &
Petreius. Al. [ille — impediret ;] sci-
licet Afranius. Quod perinde est.

³¹ Delegit :] Sic MSS Reg. Eliens.
& Vossii. Rectiùs quàm quod habent
editi, deligit. Venitur enim in locum,
non quem quis deligit tum cum ve-
nitur, sed quem priùs delegit.

³² Ipsi] Afranio. Sed in MSS.
Reg. Eliens. & Vossii est, [Ipsis :]
scil. Afranio & Petreio. Quod pro-
bat Davisius. Nec immeritò. Sic
enim jam supra, quod in editis est,
[ille — impediret ;] in MS Reg. est,
[illi impedirent.]

³³ Penè ut feras,] Ita optimè re-
stituit D. Vossius. Alii omnes edide-
rant, [penè ut fœminas.]

³⁴ Prohiberi ingressu :] D. Vossius
primò reposuit, [egressu.] deinde
[congressu.] Davisius, [digressu.] Ego,
cum Cellario, priorem D. Vossii
conjecturam probo ; prohiberi Egressu,
tanquam feras indagine clausas.
Digressus, (quod voluit Davisius.)
est Discessus in diversas partes :
Quod hic non convenit.

³⁵ Quos in suâ potestate habuerit,
conservârit.] Vulgg. [habuit.] D. Vos-
sius autem & Davisius ex plurimis
MSS reposuerunt, [habuerit ;] Quod
& Linguae Latinae rationem postulare
existimarunt. Sed utrumque rectè
dicitur. Et illud [habuit] emphasi
suâ non caret. Est enim Affirmatio
Cæsaris, se hostium nonnullos in
potestate suâ habuisse.

Ante Chr. „ rit, conservârit & texerit. Illius denique exercitûs milites; qui,
 x l i x. „ per se, de conciliandâ pace egerint: Quâ in re, omnium suorum
 U. C. Varr. „ vitæ consulendum putârunt. Sic omnium ordinum partes, in
 d c c v. „ misericordiâ constitisse: Ipsos duces à pace abhorruisse; Eos,
 „ neque colloqui neque induciarum jura servâsse; & homines im-
 „ peritos, & per colloquium deceptos, crudelissimè interfecisse.
 „ Accidisse igitur his, quod plerumque hominibus nimîâ pertinaciâ
 „ atque arrogantîâ accidere soleat; uti eò recurrant, & id cupidif-
 „ simè petant, quod paullò antè contempserint. Neque nunc se
 „ illorum humilitate, neque aliquâ temporis opportunitate postu-
 „ lare, quibus rebus augeantur opes suæ; sed eos exercitus, quos
 „ contra se multos jam annos aluerint, velle dimitti. Neque enim
 „ vi legiones aliâ de causâ missas in Hispaniam, septimâmque ibi
 „ conscriptam; neque tot tantâsque classes paratas; neque sum-
 „ missos duces, rei militaris peritos. Nihil horum ad pacandas
 „ Hispanias, nihil ad usum provinciæ provisum; quæ, propter diu-
 „ turnitatem pacis, nullum auxilium desiderârit. Omnia hæc jam
 „ pridem contra se parari. In se, novi generis imperia constitui;
 „ ut idem ad portas urbanis præsideat rebus, & duas bellicosissimas
 „ provincias absens tot annos obtineat. In se, jura magistratuum
 „ commutari; ne ex præturâ & consulatu, ut semper, sed per
 „ paucos probati & electi in provincias mittantur. In se, ætatis
 „ excusationem nihil valere; quòd superioribus bellis probati, ad
 „ obtinendos exercitus evocentur. In se uno non servari, quod sit
 „ omnibus datum semper imperatoribus; ut, rebus feliciter gestis,
 „ aut cum honore aliquo, aut certè sine ignominiâ, domum rever-
 „ tantur, exercitûmque dimittant. Quæ tamen omnia, & se tu-
 „ lisse patienter & esse laturum: Neque nunc id agere, ut ab illis
 „ abductum exercitum teneat ipse, (quod tamen sibi difficile non
 „ sit;) sed ne illi habeant, quo contra se uti possint. Proinde, ut
 „ esset dictum, provinciis excederent, exercitûmque dimitterent:
 „ si id sit factum, nociturum se nemini: Hanc unam atque ex-
 „ tremam pacis esse conditionem.”

§.LXXVIII. I D verò militibus fuit pergratum & jucundum, (ut ex ipsâ signi-
 ficatione potuit cognosci;) ut, qui aliquid victi incommodi exspe-
 ctavissent, ultro inde præmium missionis ferrent. Nam, quum de
 loco & tempore ejus rei controversia inferretur; & voce & mani-
 bus universi ex vallo, ubi constiterant, significare cœperunt, ut sta-
 tim dimitterentur; ³⁶ neque omni interpositâ fide firmum esse
 posse, si in aliud tempus differretur. Paucis quum esset in utram-
 que partem verbis disputatum, res huc deducitur; ut ii, qui ha-
 beant domicilium aut possessiones in Hispaniâ, statim; reliqui, ad
 Varum

³⁶ Neque omni] MS Reg. & Edit. Rom. [neque enim.] Sed præstat
 vulgata lectio.

Varum flumen dimittantur. 37 Ne cui de eis noceatur, neve quis invitatus sacramento dicere cogatur à Cæsare, cavetur.

CÆSAR ex eo tempore, dum ad flumen Varum veniatur, se frumentum daturum pollicetur. Addit etiam ut, quid quisque eorum in bello amiserit, quæ sint penès milites suos, iis, qui amiserint, restituatur: militibus, æquâ factâ æstimatione, pecuniam pro iis rebus dissolvit. Quasunque postea controversias inter se milites habuerunt, suâ sponte ad Cæsarem 38 in jus adierunt. Petreius atque Afranius; quum 39 stipendium ab legionibus, penè seditione factâ, flagitarentur, cujus illi diem nondum venisse dicerent; Cæsar ut cognosceret, postulant: Eoque utrique, quod statuit, contenti fuerunt. Parte circiter tertiâ exercitûs, eo biduo dimissâ; 11 legiones suas antecedere, reliquas subsequi iussit; ut non longo inter se spatium castra facerent: eique negotio Q. Fufium Kalenum legatum præfecit. Hôc ejus præscripto, ex Hispaniâ ad Varum flumen est iter factum; atque ibi reliqua pars exercitûs dimissa est.

Ante Chr.

XII.

U. C. Varr.

DCCV.

S. LXXIX.

37 Ne cui de eis noceatur, neve quis — sacramento dicere cogatur —, cavetur. [Ediderunt Scaliger & Recentiores, [Ne quid eis noceretur, neve quis — cogeretur —, cavetur.] Sed D. Vossius ex MSS. restituit eam, quam secutus sum, lectionem; quam & ipsa Temporum ratio postulat. Firmant MSS Reg. If. Vossii, & Eliensis; quorum posterior habet, in præsentem tempore, noceatur & cogatur; priores autem integram eam exhibent, quam reposui, lectionem.

Addit tantum D. Vossius, [sacramentum dicere] reponi debere pro [sacramento dicere.] Verum Daviscus & istam phrasin [sacramento dicere] exemplis probam esse ostendit.

38 In jus] Ita pulcherrimè emendavit D. Vossius, ex conjecturâ Jani Guilielmii. Al. intus.

39 Stipendium — flagitarentur,] Cellarius & Amstelodamenses ediderunt, [flagitaretur.] Sed longè elegantior lectio est, [flagitarentur;] ut Stipendium sit casus accusativi.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS
455 FIFTH AVENUE, NEW YORK, N. Y.

1891

1892

1893

1894

1895

1896

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO CIVILI

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

I. Trebonius Massiliam oppugnare pergit. III. Massiliæ subsidio cum classe advenit Nasidius. IV. Massilienses suam classem reficiunt, & cum Nasidii conjungunt. V. Brutus cum iis prælium navale committit. VI. Eòsque superat. VIII. Turrim inauditæ molis sub oppidi muro extruit Trebonius. IX. Item musculum ingentem. X. Quo hostium turris subruitur. XI. Tum Massilienses perterriti inducias petunt. XIII. Quibus statim violatis, subitâ eruptione opera Trebonii incendunt & disjiciunt. XIV. Trebonius novum atque inauditum aggerem, mirâ celeritate, instruit. XV. Quo factò, oppidani iterum de deditioe agunt. XVI. Inter hæc M. Varro in Hispaniâ ulteriore bellum contra Cæsarem ap-
parat. XVII. Cæsar Cordubam principes civitatum evocat. XVIII. Varro ab omnibus pene desertus, se ad Cæsarem transdit. XIX. Cæsar, pacatâ Hispaniâ, Massiliam venit. XX. Massilienses se dedunt: L. Domitius autem nave elabitur. XXI. Eodem tempore C. Curio, Cæsarianus, in Africam profectus; XXII. Bellum cum Varo primùm prosperè gerit. XXXIV. Postea autem, (summissis Varo à rege Jubâ auxiliis,) temere rem prælio committens, & equitatu suo oppressis initio hostibus, ad extremum ipse cum toto exercitu cæditur.

C. JULII CÆSARIS COMMENTARIORUM

Ante Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

DE

BELLO CIVILI

LIBER II.

UM hæc in Hispaniâ geruntur; C. Trebo-
nius legatus, qui ad oppugnationem Massiliæ *Trebonius*
relictus erat, duabus ex partibus aggerem, *Massiliam*
vineas, turrésque ad oppidum agere insti- *oppugnare*
tuit. Una erat proxima portui, navalibúsque; *pergit.*
altera ad partem, ¹ quâ est aditus ex Galliâ
atque Hispaniâ, ad id mare, quod attingit
ad ostium Rhodani. Massilia enim ferè ex
III oppidi partibus, mari alluitur: reliqua quarta est, quæ aditum
habet à terrâ. Hujus quoque spatii pars ea quæ ad arcem pertinet,
loci naturâ & valle altissimâ munita, longam & difficilem habet op-
pugnationem. Ad ea perficienda opera, C. Trebonius magnam jumen-
torum

¹ Quâ est aditus ex Galliâ atque Hispaniâ ad id mare, quod attingit ad ostium Rhodani.] Variant Codd. & interpretamenta. MSS nonnulli habent, [aditus ad Galliam & Hispaniam;] sed optimi, [ex Galliâ atque Hispaniâ.] Codices nonnulli, [adigit ad ostium; sed optimi, (attingit)]

Ante Chr.
xlix.
U. C. Varr.
DCCV.

§. II.

torum atque hominum multitudinem ex omni Provinciâ vocat; vimina materiâque comportari jubet. Quibus comparatis rebus, aggerem in altitudinem pedum LXXX exstruit.

SED tanti erant antiquitus in oppido omnium rerum ad bellum apparatus, tantâque multitudo tormentorum, ut eorum vim nullæ contextæ viminibus vineæ sustinere possent. Asseres enim pedum XII, cuspidibus præfixi, atque hi maximis balistis missi, per IV ordines cratium² in terrâ defigebantur. Itaque pedalibus lignis conjunctis inter se, porticus integebatur; atque hæc agger inter manus proferebatur. Antecedebat testudo pedum LX, æquandi loci causâ; ³ facta item ex fortissimis lignis, ⁴ involuta omnibus rebus, quibus ignis jactus & lapides defendi possent. Sed magnitudo operum, altitudo muri atque turrium, multitudo tormentorum, omnem administrationem tardabat. Tum crebræ per Albicos eruptiones fiebant ex oppido; ignesque aggeri & turribus inferebantur. Quæ facillè nostri repellebant milites; magnisque ultro illatis detrimentis, eos, qui eruptionem fecerant, in oppidum rejiciebant.

§. III.

Massilia subsidio cum classe advenis Nasidius.

INTERIM L Nasidius ab Cn. Pompeio cum classè navium XVI, in quibus paucae erant æratæ, L. Domitio Massiliensibusque subsidio missus; freto Siciliæ, imprudente atque inopinante Curione, provehitur: Appulsiisque Messianam navibus; atque inde, propter repentinum terrorem, Principum ac Senatûs fugâ factâ; ⁵ ex navalibus eorum, navem deducit. Hæc adjunctâ ad reliquas naves, cursum Massiliam versûs perficit: Præmissâque clam naviculâ, Domitium Massiliensisque de suo adventu certiores facit; eosque magnopere hortatur, ut rursus cum Bruti classe, additis suis auxiliis, confligant.

§. IV.

Massilienses suam classem reficiunt, & cum Nasidii conjungunt.

MASSILIENSES, post superius incommodum, veteres ad eundem numerum ex navalibus productas naves refecerant; summâque industriâ armaverant. Remigum gubernatorumque magna copia suppetebat; piscatoriâque adjecerant atque contexerant, ut essent ab

tingit ad ostium.] Ut adeò Sensus sit; aditus ex Galliâ atque Hispaniâ ad Massiliam, propè (vel) secundum id mare, quod attingit ad ostium Rhodani.

² *In terrâ]* Scaligerum, qui has voces delendas censuit, meritiò reprehendit D. Vossius. Id enim vult Cæsar; asseres tantâ vi missos, ut, perruptis IV cratium ordinibus, in humum denique defigerentur. De Syntaxi, vide supra ad Pag. 76. lin. 21.

³ *Facta item]* Et has voces à Scaligero immeritiò suspectas esse, rectè ostendit D. Vossius. Hoc enim ait

Cæsar; ut Porticum ex pedalibus lignis, ita & Testudinem factam item ex fortissimis lignis.

⁴ *Involuta]* MSS. & Editr. Vett. *evoluta.*

⁵ *Ex navalibus eorum, navem deducit.]* Hanc Lectionem ex MS Eliensi intulit *Davissius*. Eandem exhibet & MS Reg. Editr. Vett. habent, [*Ex navibus eorum, unam deducit.*] Quæ Lectio tolerari posset. Scaliger & Recentiores ediderunt, [*Ex navalibus eorum, unam deducit.*] Quod admodum est durum, & vix Latinum.

ab ictu telorum remiges tuti : Has sagittariis tormentisque compleverant. Tali modo instructâ classe ; omnium seniorum, matrum familiæ, virginum, precibus & fletu excitati, ut extremo tempore civitati subvenirent ; non minore animo ac fiduciâ, quàm antè dimicaverant, naves conscendunt. Communi enim fit vitio naturæ, ut invisis, latitantibus, atque incognitis rebus magis confidamus, vehementiusque exterreamur : Ut tum accidit ; Adventus enim L. Nasidii, summâ spe & voluntate civitatem compleverat. Nacti idoneum ventum, ex portu exeunt ; & ⁶ Tauroënta, quod est castellum Massiliensium, ad Nasidium perveniunt : ibique naves expediunt ; rursusque se ad confligendum animo confirmant ; & consilia communicant. Dextra pars Massiliensibus attribuitur, sinistra Nasidio.

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

EÓDEM Brutus contendit ; aucto navium numero. Nam ad eas, quæ factæ fuerant Arelate per Cæsarem, captivæ Massiliensium accesserant VI. Has superioribus refecerat diebus, atque omnibus rebus instruxerat. Itaque suos cohortatus, “ quos integros superavissent, ut victos contemnerent : ” plenus spei bonæ atque animi, adversus eos proficiscitur. Facile erat ex castris C. Trebonii, atque omnibus superioribus locis, prospicere in urbem ; ut omnis juvenus quæ in oppido remanserat, omnesque superioris ætatis, cum liberis, atque uxoribus, ⁷ publicisque custodiis, aut ex muro ad cælum manus tenderent, aut templa Deorum immortalium adirent, & ante simulacra projecti victoriam ab Diis exposcerent. Neque erat quisquam omnium, qui non in ejus diei casu summarum omnium fortunarum eventum consistere existimaret. Nam & honesti ex juventute, & cujusque ætatis amplissimi, nominatim evocati atque obsecrati, naves conscenderant : ut, si quid adversi accidisset, ne ad conandum quidem sibi quidquam reliqui fore viderent : si superavissent, vel domesticis opibus, vel externis auxiliis ; de salute urbis considerent.

§. V.

Brutus cum
iis prælium
navale com-
mittit ;

COMMISSO prælio, Massiliensibus res nulla ad virtutem defuit : sed memores eorum præceptorum, quæ paullò ante ab suis acceperant, hóc animo decertabant, ut nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur ; &, quibus in pugnâ vitæ periculum accideret, non ita multò se reliquorum civium fatum antecedere existimarent, quibus, urbe captâ, eadem esset belli fortuna patienda. Deductisque nostris paullatim navibus ; &, artificio gubernatorum, mobilitati navium locus dabatur ; &, si quando nostri, facultatem nacti, ferreis injectis manibus navem religaverant, undique suis laborantibus succurrebant. Neque verò, conjuncti Albicis, cominus pugnando deficiebant ; neque multum cedebant virtute nostris. Si-
raul

§. VI.

Ejusque su-
perat.

⁶ Tauroënta,] Accusativus ; à Taurois, Taurogens. Editores, in Indicibus suis, ineptè Tauroënta in Nominativo usurpant.

⁷ Publicisque custodiis] Codices nonnulli, [ex publicis custodiis.] Scilicet præstat vulgata Lectio.

Ante Chr.

xlix.

U. C. Varr.

DCCV.

mul ex minoribus navibus ⁸ magna vis eminus missa telorum, multa nostris de improvise imprudentibus atque impeditis vulnera inferbant. Conspicuatæque naves triremes duæ navem D. Bruti, quæ ex insigni facili agnosci poterat; duabus ex partibus sese in eam incitaverant. Sed tantum, re provisâ, Brutus celeritate navis enisus est; ut parvo momento antecederet. Illæ adeò graviter inter se incitata conflixerunt, ut vehementissimè utræque ex concursu laborarent; altera verò, perfractò rostro, tota collabefieret. Quâ re animadversâ; quæ proximæ ei loco ex Bruti classe naves erant, in eas impeditas impetum faciunt, celeritèrque ambas deprimunt.

§. VII.

⁹ SED Nasidianæ naves nullo usui fuerunt, celeritèrque pugnâ exceßerunt: Non enim has aut ¹⁰ conspectus patriæ, aut propinquorum præcepta, ad extremum vitæ periculum adire cogebant. Itaque ex eo numero navium nulla desiderata est: ex Massiliensium classe, v sunt depressæ, iv captæ, i cum Nasidianis profugit; quæ omnes citeriorem Hispaniam petiverunt. At ex reliquis una præmissa Massiliam, hujus nuncii perferendi gratiâ, quum jam appropinquaret urbi, omnis sese multitudo ad cognoscendum effudit: ac, re cognitâ, tantus luctus excepit, ut urbs ab hostibus capta eodem vestigio videretur. Massilienses tamen nihilo ¹¹ sequiûs, ad defensionem urbis reliqua apparare cœperunt.

§. VIII.

Turrim in-
audita molis
sub oppidi
enuro exitu-
is Trebonius:

EST animadversum ab legionariis, qui dextram partem operis administrabant, ex crebris hostium eruptionibus, magno sibi esse præsidio posse, si, pro castello ac receptaculo, turrim ex latere sub muro fecissent. Quam primò, ad repentinos incursum, humilem parvâmq; fecerant. Huc se referebant: hinc, si qua major oppreserat vis, propugnabant: hinc, ad repellendum & prosequendum hostem, procurrebant. Patebat hæc quoquoersus pedes xxx; sed parietum crassitudo, pedum v. Postea verò, (ut est rerum omnium magister usus, hominum adhibitâ sollertiâ;) inventum est, magno esse usui posse, si hæc esset in altitudinem turris elata. Id hæc ratione perfectum est. Ubi turris altitudo perducta est ad contabulationem; eam in parietes instruxerunt ita, ut capita tignorum extremâ parietum structurâ tegerentur; ne quid emineret, ubi ignis hostium inhæresceret. Hanc insuper contignationem, quantum tectum plutei ac vinearum passum est, laterculo adstruxerunt. Supràque eum locum duo tigna transversa injecerunt, non longè ab extremis parietibus; quibus suspenderent eam contignationem, quæ turri

⁸ Magna vis] Meritò hic reprehendit *Davifus Hotomannum*, qui ineptissimè nullòque prorsus sensu reponit, [magnâ vi.]

⁹ Sed Nasidiana naves] Nec minus meritò D. Vossius, Ciacconii hic arguit incogitantiam; qui vo-

cem [Sed] nescio quâ emendationculâ eliminare conatur, cum nusquam venustiùs usurpetur.

¹⁰ Conspectus] MSS plerique; *respectus*.

¹¹ Sequiûs] MSS nonnulli & E. diit, Vett. *Segniûs*.

turri tegumento esset futura. Supràque ea tigna, ¹² directò trans-
 versas trabes injecerunt; easque axibus religaverunt. Has trabes
 paulò longiores atque eminentiores, quàm extremi parietes erant,
 effecerunt; ut esset ubi tegumenta præpendere possent, ad defen-
 dendos ictus ac repellendos, dum inter eam contignationem parie-
 tes exstruerentur. Eamque contabulationem summam, lateribus lu-
 tòque constraverunt; ne quid ignis hostium nocere posset. Cen-
 tonésque insuper injecerunt; ne aut tela tormentis missa tabulatio-
 nem perfringerent, aut saxa ex catapultis lateritium discuterent.
 Storias autem ex funibus anchorariis tres, in longitudinem parietum
 turris, ¹³ latas IV pedes, fecerunt; easque ex III partibus, quæ ad
 hostes vergebant, eminentibus trabibus circum turrem præpendentes
 religaverunt: Quod unum genus tegumenti, aliis locis erant experti
 nullo telo neque tormento transjici posse. Ubi verò ea pars turris,
 quæ erat perfecta, tecta atque munita est ab omni ictu hostium;
 pluteos ad alia opera abduxerunt: Turris tectum per se ipsum
¹⁴ prehensionibus ex contignatione primâ suspendere ac tollere cœ-
 perunt: ubi, ¹⁵ quantum storiarum demissio patiebatur, tantum
 elevabant. Intra hæc tegumenta abditæ atque munitæ, parietes late-
 ribus exstruebant: rursusque aliâ prehensione, ad ædificandum sibi
 locum expediebant. Ubi tempus alterius contabulationis videbatur;
 tigna ¹⁶ item, ut primò, tecta extremis lateribus instruebant, exque
 eâ contignatione rursus summam contabulationem storiásque ele-
 vabant. Ita tutò, ac sine ullo vulnere ac periculo, VI tabulata
 exstruxerunt: fenestrásque, quibus in locis visum est, ad tormenta
 mittenda in struendo reliquerunt.

Ante Chr.
 XLIX.
 U. C. Varr.
 DCCV.

UBI ex eâ turri, quæ circum essent opera, tueri se posse confisi
 sunt; musculum pedum LX longum ex materiâ bipedali, quem à
 turri lateritiâ ad hostium turrem murumque perducerent, facere in-
 stituerunt. Cujus musculi hæc erat forma. Duæ primùm trabes
 in solo, æquè longæ, distantes inter se pedes IV, collocantur: inque
 eis columellæ, pedum in altitudinem V, desiguntur. Has inter se
 capreolis molli fastigio conjungunt; ubi tigna, quæ musculi te-
 gendi causâ ponant, collocentur. Eo super, tigna bipedalia injici-
 unt; eaque laminis clavisque religant. Ad extremum musculi te-
 ctum, trabésque extremas; quadratas regulas, IV patentes digitos,
 desigunt; quæ lateres, qui super musculo struantur, contineant.

§. IX.

Item muscu-
 lum ingen-
 tem.

Ita

¹² Directò transversas] transversas
 rectis angulis. Quæ supra, p. 270. lin.
 præst. tigna transversa dicuntur,
 transversa sunt angulis inæqualibus;
 qualis est forma literæ X.

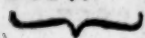
¹³ Latas IV pedes] Meritò hic
 ridet D. Vossius ineptiam Hoto-
 manni, qui [latas] interpretatur
 [crassas].

¹⁴ Prehensionibus] Codd. nonnulli,
 pressionibus. Quod D. Vossio placet.

¹⁵ Quantum storiarum demissio pa-
 tiebatur,] Hoc est; quanta erat
 storiarum præpendentium longitu-
 do, ad homines inter operandum
 protegendos.

¹⁶ Item, ut] hoc est, ita ut, ita
 quemadmodum.

Ante Chr.
xlix.
U. C. Varr.
dccc.

Ita fastigiato, atque ordinatim structo; ut trabes erant in capreolis collocatae, lateribus lutoque musculus, (ut ab igne, qui ex muro jaceretur, tutus esset,) contegitur. Supra lateres, coria inducuntur; ne canalibus aqua immissa, lateres diluere posset: Coria autem, ne rursus igni ac lapidibus corrumpantur, centonibus conteguntur. Hoc opus omne tectum vineis, ad ipsam turrem perficiunt; subitoque, inopinantibus hostibus, machinatione navali, palangis subiectis, ad turrem hostium admovent, ut ædificio jungatur.

§. X.
*Quo hostium
turris subru-
itur.*

Quo malo perterriti subito oppidani, saxa quam maxima possunt, vestibus promovent, præcipitataque muro in musculum devolvunt. Ictum firmitas materiæ sustinet; & quicquid incidit, fastigio musculi elabitur. Id ubi vident, mutant consilium: Cupas tædâ ac pice refertas, incendunt; easque de muro in musculum devolvunt. Involutæ labuntur: delapsæ ab lateribus, longuriis furcisque ab opere removentur. Interim sub musculo milites vestibus infima saxa turris hostium, quibus fundamenta continebantur, convellunt. Musculus ex turri lateritiâ à nostris, telis tormentisque defenditur: hostesque ex muro ac turribus submoventur. Non datur libera¹⁷ muri defendendi facultas. Compluribus jam lapidibus ex eâ quæ suberat turri subductis, repentinâ ruinâ pars ejus turris concidit: pars reliqua consequens procumbebat.

§. XI.
*Tum Massi-
lienses per-
territi indu-
cias petunt.*

Tum hostes, turris repentinâ ruinâ commoti, inopinato malo turbati, Deorum irâ perculsi, urbis direptione perterriti; inermes cum infulis sese portâ foras universi proripiunt: Ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt. Quâ novâ re oblatâ, omnis administratio belli consistit: militesque, averfi à prælio, ad studium audiendi & cognoscendi feruntur. Ubi hostes ad legatos exercitumque pervenerunt, universi se ad pedes projiciunt: Orant, ut „ adventus Cæsaris expectetur: Captam suam urbem videre, ope-
„ ra perfecta, turrem subrutam; itaque à defensione desistere:
„ Nullam exoriri moram posse, quò minùs, cùm venisset, si im-
„ perata non facerent, ad nutum è vestigio diriperentur.” Docent,
„ si omnino turris concidisset, non posse milites contineri, quin
„ spe prædæ in urbem irrumperent, urbemque delerent.” Hæc, at-
que ejusdem generis complura, ut ab hominibus doctis, magnâ cum misericordiâ fletuque pronunciantur.

§. XII.

QUIBUS rebus commoti legati, milites ex opere deducunt; oppugnatione desistunt; operibus custodias relinquunt. Induciarum quodam

¹⁷ Muri defendendi] Ineptus est hic Ciacconius, qui vocem [muri] defendendam censet; quia turris scilicet, non murus, oppugnabatur. Quasi verò non jam antea dixisset Cæsar, hostes in muro atque ac in turri, telis tormentisque ex turri

lateritiâ ictos. Murum itaque defendi non potuisse, idem est ac si dixisset, eos, qui in muro essent, se defendere non potuisse. Quare nec Davissii audienda est emendatio, qui reponit; non datur libera muro defendendi facultas. Quod vix Latinum est.

quodam genere misericordiâ facto, adventus Cæsaris expectatur. Ante Chr. Nullum ex muro, nullum à nostris mittitur telum: Ut re con- x l i x. fectâ, omnes curam & diligentiam remittunt. Cæsar enim per U. C. Varr. litteras Trebonio magnopere mandaverat, ne per vim oppidum ex- d c c v. pugnari pateretur; ne gravius permoti milites, & defectionis odio, & contemptione suâ, & diutino labore, omnes puberes interficerent: quod se facturos minabantur; ægréque tunc sunt retenti, quin oppidum irrumperent; graviterque eam rem tulerunt, quòd stetisse per Trebonium, quò minùs oppido potirentur, videbatur.

AT hostes sine fide tempus atque occasionem fraudis ac doli quæ- §. XIII. runt. Interjectisque aliquot diebus, nostris languentibus atque animo Quibus flammam violatis, remissis, subito, meridiano tempore, quum alius discessisset, alius sim violatis, ex diutino labore in ipsis operibus quieti se dedisset; arma verò subitâ eruptione opera omnia reposita contactaque essent; portis se foras erumpunt: secundo magnoque vento ignem operibus inferunt. Hunc sic distulit Trebonii incendunt & disjiciunt. ventus, uti uno tempore agger, plutei, testudo, turris, tormentaque⁸ flammam conciperent; & prius hæc omnia consumerentur, quam, quemadmodum accidisset, animadverti posset. Nostri repentinâ fortunâ permoti, arma, quæ possunt, arripiunt: alii ex castris sese incitant. Fit in hostes impetus: sed è muro, sagittis, tormentisque, fugientes persequi prohibentur. Illi sub murum se recipiunt; ibique musculum, turrisque lateritiam, liberè incendunt. Ita multorum mensium labor, hostium perfidiâ, & vi tempestatis, puncto temporis interiit. ¹⁹ Tentaverunt hoc idem Massilienses postero die, eandem nocti tempestatem; majorique cum fiduciâ ad alteram turrem aggeremque eruptione pugnaverunt; multumque ignem intulerunt. Sed, ut ²⁰ superioris temporis contentionem nostri omnem remiserant; ita proximi diei casu admoniti, ²¹ omnia

T

nia

¹⁸ Flammam conciperent;] Ita Editi omnes recentiores. Edit. Rom. & MS Reg. habent, acciperent. Unde legendum existimabam, arriperent. Sed in MS Eliensi planè scriptum est, corripere. Quam demum veram esse arbitror Lectionem. Sic apud Ovidium, [Corripitur Flammis tellus &c.]

¹⁹ Tentaverunt hoc idem Massilienses postero die, eandem nocti tempestatem; majorique cum fiduciâ &c.] Pro [majori,] quod est in Editis omnibus, restitui ex Edit. Vasconiani, [majorique.] Cum tamen illud [que] in MSS. non reperiatur; quid si, mutata tantum distinctione, ita scribamus? [Tentaverunt hoc idem —

postero die: Eandem nocti tempestatem, majori cum fiduciâ &c.] Neque verò reticendum; in MS Eliensi, omissis quatuor prioribus vocabulis, scriptum esse; [Postero die eandem nocti tempestatem, majori cum fiduciâ &c.]

²⁰ Superioris temporis] Quanquam ferri posse videtur vulgata Lectio; non tamen dissimulanda est Davisi emendatio, qui reponit, superiori tempore.

²¹ Omnia ad defensionem] Si conjecturis indulgere liceret, facile fingi posset, in vocem præcedentem omnia (quæ in MSS. scripta est, oia,) absorptam esse voculam jam; adeoque legendum, [omnia jam ad defensionem &c.] Quod respondeat scilicet

Ante Chr.
xlix.

U. C. Varr.
DCCV.

§. XIV.

Trebonius
novum atque
inauditum
aggerem, mi-
râ celeritate,
instituit.

nia ad defensionem paraverant. Itaque multis interfectis, reliquos, infectâ re, in oppidum repulerunt.

TREBONIUS ea, quæ sunt amissa, multo majore studio militum administrare & reficere instituit. Nam ubi tantos suos labores & apparatus, male cecidisse viderunt; induciisque per scelus violatis, suam virtutem irrifui fore perdoluerunt: quod, unde agger omnino comportari posset, nihil erat reliquum; omnibus arboribus longè latèque in finibus Massiliensium excisis, & convectis; aggerem novi generis atque inauditum, ex lateritiis, duobus muris senum pedum crassitudine, atque eorum murorum ²² contignationem facere instituerunt, æquâ ferè latitudine atque ille ²³ congestus ex materiâ fuerat agger. ²⁴ Ubi autem spatium inter muros, aut imbecillitas materiæ, postulare videretur; pilæ interponuntur; transversaria tigna injiciuntur, quæ firmamento esse possint; & quidquid est contignatum, cratibus consternitur; cratèsque luto integuntur. Sub tecto miles; dexterâ ac sinistrâ, muro tectus; adversus, plutei objectu; operi quæcunque usui sunt, sine periculo supportat. Celeriter res administratur: diurni laboris detrimentum, sollertiâ & virtute militum brevi ²⁵ reconcinnatur. Portæ, quibus locis videtur, eruptionis causâ, in muro relinquuntur.

§. XV.

Quo facto,
oppidani iterum
de deditione
agunt.

QUOD ubi hostes viderunt; ea, quæ diu longoque spatio refici non posse sperâssent, paucorum dierum operâ & labore ita refecta, ut nullus perfidiæ neque eruptioni locus esset; neque quidquam omnino relinqueretur, quo aut vi militibus, aut igni operibus, noceri posset: eodémque exemplo sentiunt totam urbem, ²⁶ quâ sit aditus ab terrâ, muro turribusque ²⁷ circumveniri posse; sic, ut
ipsum

scilicet nō [superioris temporis.] in præcedenti Commate. Sed sine Codicibus nihil audendum.

²² Contignationem — æquâ ferè latitudine atque illo &c.] Mirè hic errat Doctissimus Davisius, qui legendum existimat, [altitudine:] Latitudinem enim, sive crassitudinem, supra esse definitam; nec ταυτολόγῳ esse Cæsarem. At enim nullo modo supra est definita contignationis latitudo. Aliud enim longè est crassitudo murorum, aliud latitudo contignationis sive spatii muris interjecti. Agger, inquit Cæsar, erat ex lateritiis duobus muris senum pedum (non sex pedum) crassitudine: Hoc est, non totus Agger sex erat pedum in latitudinem, (quomodo enim is novi generis atque inauditus?) sed murorum uterque sex erat pedum crassitudine, præter spatium id omne in-

terjectum, quæ erat contignatio. Atque his tandem ritè intellectis, jam latitudo contignationis istius intra muros, (vel altitudo ejus, ut est in Stephani Editione; vel magnitudo, ut est in MS Regio;) æqua erat ac totus agger antè usitatus.

²³ Congestus] MSS Reg. & Eliens. congestitius.

²⁴ Ubi autem spatium] MSS Reg. & Eliens. [Ubi aut Spatium &c.]

²⁵ Reconcinnatur.] MSS. & Edit. Vett. reconciliatur.

²⁶ Quâ sit aditus ab terrâ:] Ita rectè restituit Davisius. Scaliger, errore (ut opinor) Typographico, interpunxit; [quâ sit aditus, ab terrâ, &c.] Quem secuti sunt Recentiores, magno sententiæ detrimento.

²⁷ Circumveniri] Codices plerique; circummiri.

ipsis consistendi in suis munitionibus locus non esset, quum penè Ante Chr. XLIX.
inædificata in muris ab exercitu nostro mœnia viderentur, ac tela U. C. Varr. DCCV.
manu conjicerentur: suorumque tormentorum usum, quibus ipsi
magna speravissent, spatio propinquitatis interire; parique condi-
tione è muro ac turribus bellandi datâ, virtute se nostris adæquare
non posse intelligunt: ad easdem deditiois condiciones recurrunt.

M. VARRO in ulteriore Hispaniâ initio, cognitis iis rebus quæ §. XVI.
sunt in Italiâ gestæ, diffidens Pompeianis rebus, amicissimè de Inter hac
Cæsare loquebatur: "præoccupatum sese legatione ab Cn. Pom- M. Varro in
peio, teneri obstrictum fide: necessitudinem quidem sibi nihilo Hispaniâ ul-
minorem cum Cæsare intercedere: neque se ignorare, quod teriore bel-
esset officium legati qui fiduciarium operam obtineret, quæ lum contra
vires suæ, quæ voluntas erga Cæsarem totius provinciæ." Hæc Cæsarem ap-
omnibus ferebat sermonibus; neque se in ullam partem movebat. parat.
Postea verò, quum Cæsarem ad Massiliam ²⁸ distineri cognovit;
copias Petreii cum exercitu Afranii esse conjunctas; ²⁹ magna
auxilia convenisse; magna, esse in spe atque expectatione; &
consentire omnem citeriorem Provinciam; quæque postea accide-
rant, de angustiis ad Ilerdam rei frumentariæ, accepit; atque
hæc ad eum ³⁰ latius atque inflatius Afranius perscribebat: se quo-
que ad motum fortunæ movere cœpit. Delectum habuit totâ
provinciâ: Legionibus completis II, cohortes circiter xxx alarias
addidit: Frumenti magnum numerum cœgit, quod Massiliensibus,
item quod Afranio Petreioque mitteret: Naves longas x Gaditanis,
ut facerent, imperavit; complures præterea ³¹ Hispali faciendas
curavit: Pecuniam omnem, omniâque ornamenta, ex Fano Her-
culis in oppidum Gades contulit: Eò VI cohortes, præsidii causâ,
ex provinciâ misit; Caiumque Gallonium, equitem Romanum,
familiarem Domitii, qui eò procurandæ hæreditatis causâ venerat
missus à Domitio, oppido Gadibus præfecit; Arma omnia, pri-
vata & publica, in domum Gallonii contulit. Ipse habuit graves
in Cæsarem conciones. Sæpe ex tribunali prædicavit, "adversa
Cæsarem prælia fecisse; magnum numerum ab eo militum,
ad Afranium perfugisse; hæc se certis nunciis, certis auctori-
bus, comperisse." Quibus rebus perterritos cives Romanos
ejus provinciæ, sibi ad Remp. administrandam HS cxc, & ar-
genti pondo xx millia, tritici modios cxx millia, polliceri ³² cœ-
git. Quas Cæsari esse amicas civitates arbitrabatur, iis graviora

T 2

onera

²⁸ Distineri] Codices plerique, detineri. Sed parum interest.

²⁹ Magna auxilia, convenisse; magna, esse in spe atque expectatione;] In editis omnibus, propter minus accuratam interpunctionem, mira hic illata est sententiæ ambiguitas.

³⁰ Latius] Codd, nonnulli, elatius,

³¹ Hispali] MSS. & Edit. Vett. [in Hispali.] Quæ locutio à Cæsaris consuetudine non abhorret.

³² Cœgit] Sic MSS. & Edit. Vett. Quod & temporum ratio postulat; propter præcedentem, prædicavit; & sequentem, injungebat. Recentiores habent, cogit,

Ante Chr. onera injungebat. Qui verba atque orationem adversus Remp. ha-
 XLIX. buissent, eorum bona in publicum addicebat; præfidiæque eò dedu-
 U. C. Varr. cebat; & judicia in privatos reddebat. Provinciam omnem in sua
 DCCV. & Pompeii verba jusjurandum adigebat. Cognitis iis rebus, quæ
 sunt gestæ in citeriore Hispaniâ; parabat bellum. Ratio autem
 hæc erat belli; ut se cum II legionibus Gades conferret; naves,
 frumentumque omne, ibi contineret; (provinciam enim omnem,
 Cæsaris rebus favere cognoverat:) in insulâ, frumento navibusque
 comparatis, bellum duci non difficile existimabat.

§. XVII. CÆSAR, etsi multis necessariis rebus in Italiam revocabatur;
 Caesar Cordu- tamen constituerat nullam partem belli in Hispaniis relinquere;
 bam princi- quod magna esse Pompeii beneficia & magnas clientelas in citeri-
 pes civita- ore provinciâ, sciebat. Itaque duabus legionibus missis in ulterio-
 rem evocat. rem Hispaniam cum Q. Cassio Tribuno plebis, ipse cum equitibus
 de magnis itineribus progreditur; edictumque præmittit, ad quam
 diem magistratus principesque omnium civitatum sibi esse præstò
 Cordubæ vellet. Quo edicto totâ provinciâ pervulgato; nulla fuit
 civitas, quin ad id tempus partem senatûs Cordubam mitteret;
 nullusque civis Romanus paullo notior, quin 33 ad diem conveni-
 ret. Simul ipse Cordubæ conventus, per se portas Varroni clau-
 sit: Custodias vigiliasque, in muro turribusque disposuit: Cohortes
 II, quæ Colonicæ appellabantur, quum eò, casu, venissent; tuendi
 oppidi causâ, apud se retinuit. Iisdem diebus Carmonenses, quæ
 est longè firmissima totius provinciæ civitas; deductis III in arcem
 oppidi cohortibus à Varrone præsidio, per se cohortes ejecit, por-
 tasque præcluserat.

§. XVIII. Hoc verò magis properare Varro, ut cum legionibus quamprimum
 Varro ab om- Gades contenderet, ne itinere aut transiectu intercludere-
 nibus penè tur: 34 Tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntas provinciæ re-
 desertus, se periebatur. Progresso ei paullo longius, litteræ à Gadibus reddun-
 ad Cæsarem tur; " simul atque cognitum sit de edicto Cæsaris, consensisse
 transdit. „ Gaditanos principes cum Tribunis cohortium quæ essent ibi in
 „ præsidio, ut Gallonium ex oppido expellerent, urbem insulamque
 „ Cæsari servarent: hòc inito consilio, denunciavisse Gallonio, ut
 „ suâ sponte, dum sine periculo liceret, excederet Gadibus; si id
 „ non fecisset, sibi consilium capturos: hòc timore adductum
 „ Gallonium, Gadibus excessisse." His cognitis rebus, altera ex II
 legionibus, quæ Vernacula appellabatur, ex castris Varronis, ad-
 stante

33 *Ad diem*] MSS plerique & Editt. Vett. [*ad diem statutum.*] Quæ locutio Cæsaris perspicuitatem sapit.

34 *Tanta ac tam secunda in Cæsarem voluntas Provincia reperiēbatur.* Progresso ei &c.] Sic MSS ple-

rique & Editt. Vett. Meritoque reprehendit Davisius Scaligerum, qui post *Færynium* & *Ciacconium* valde ineleganter edidit; *Tantâ ac tam secundâ in Cæsarem voluntate Provincia, progresso ei &c.*]

stante & inspectante ipso, signa sustulit, seseque ³⁵ Hispalim recepit, Ante Chr. xlix. U. C. Varr. dcccv. atque in foro & porticibus sine maleficio confedit: Quod factum adeo ejus conventus cives Romani comprobaverunt, ut domum ad se quisque hospitio cupidissime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro; quum, itinere converso, sese Italicam venturum ³⁶ pronuntiasset; certior à suis factus est, praeclusas esse portas. Tum verò, omni interclusus itinere, ad Caesarem mittit, "paratum se esse, legionem, cui jusserit, transdere." Ille ad eum Sex. Caesarem mittit, atque huic transdi jubet. Transditâ legione, Varro Cordubam ad Caesarem venit. Relatis ad eum publicis rationibus; cum fide, quod penes eum est pecuniae, transdit; &, quod ubique habeat frumenti ac navium, ostendit.

CÆSAR, habitâ concione Cordubæ, omnibus generatim gratias agit. Civibus Romanis; quod oppidum in suâ potestate studuissent habere. Hispanis; quod præsidia expulissent. Gaditanis; quod conatus adversariorum infregissent, seseque in libertatem vindicassent. Tribunis militum centurionibusque, qui eò præsidiî causâ venerant; quod eorum consilia, suâ virtute confirmassent. Pecunias, quas erant in publicum Varroni cives Romani polliciti, remittit: Bona restituit iis, quos liberiùs locutos hanc poenam tulisse ³⁷ cognoverat: Tributis quibusdam publicis privatisque præmiis, reliquos in posterum bonâ spe complet: Biduûmque Cordubæ commoratus, Gades proficiscitur: Pecunias monumentaque, quæ ex Fano Herculis collata erant in privatam domum, referri in templum jubet: Provinciæ, Q. Cassium præficit; huic iv legiones attribuit: Ipse iis navibus, quas M. Varro, quasque Gaditani jussu Varronis fecerant, Tarraconem paucis diebus pervenit. Ibi totius ferè citerioris provinciæ legationes, Cæsaris adventum expectabant. Eadem ratione privatim ac publicè quibusdam civitatibus habitis honoribus, Tarracone discedit; ³⁸ pedibusque Narbonem, atque inde Massiliam, pervenit. Ibi legem de Dictatore latam, seseque Dictatorem dictum à M. Lepido prætor, cognoscit.

MASSILIENSES, omnibus defessi malis; rei frumentariæ ad summam inopiam adducti; bis proelio navali superati; crebris eruptionibus fusi; gravi etiam pestilentia conflictati, ex diutinâ conclusionē ³⁹ Massilienses se dedunt: L. Domitius autem nave elapsus.

T 3

³⁵ Hispalim] MS Reg. [in Hispalim] Quomodo & alibi nonnunquam locutus est Cæsar.

³⁶ Pronuntiasset;] Ita legendum censuit Faërnus. Al. promississet.

³⁷ — cognoverat: Tributis quibusdam publicis privatisque præmiis, reliquos in posterum bonâ spe complet:] Ita restitui, sensu ipso postulante. Editi habent: [— cognoverat, tributis quibusdam publicis pri-

vatisque præmiis: Reliquos &c.] Quâ interpunctione cum pessimè turbetur sententia, mentem Auctoris minùs rectè videntur accepisse Editores.

³⁸ Pedibusque] Hoc est, non Navibus, sed Terrestri itinere; sive id pedes, sive in equo. Ut rectè adnotavit Hotomannus. Vide infra, de bello Alexandrino, ad §. 18. & §. 24.

Ante Chr.
xlix.
U. C. Varr.
DCCV.

clusione & mutatione victus; (panico enim vetere, atque hordeo corrupto, omnes alebantur; quod ad hujusmodi casus antiquitus paratum, in publicum contulerant:) dejectâ turri; labefactâ magnâ parte muri; auxiliis provinciarum & exercituum desperatis, quos in Cæsaris potestatem venisse cognoverant: sese dedere sine fraude constituunt. Sed paucis ante diebus L. Domitius, cognitâ Massiliensium voluntate; navibus iiii comparatis, (ex quibus ii familiaribus suis attribuerat, unam ipse conscenderat,) nactus turbidam tempestatem, est profectus. Hunc conspicatæ naves, quæ, jussu Bruti, consuetudine quotidianâ ad portum excubabant; sublati anchoris, sequi cœperunt. Ex iis unum, ipsius navigium, contendit, & fugere perseveravit; auxilióque tempestatis, ex conspectu abiit: duo, perterrita concursu nostrarum navium, sese in portum receperunt. Massilienses arma tormentaque ex oppido, ut est imperatum, proferunt: naves ex portu, navalibusque educunt: pecuniam ex publico transdunt. Quibus rebus confectis; Cæsar magis eos pro nomine & vetustate, quàm pro meritis in se civitatis, conservans, ii ibi legiones præsidio relinquit; cæteras in Italiam mittit: ipse ad urbem proficiscitur.

§. XXI.
Eodem tempore C. Curio, Cæsareanus, in Africam profectus;

IISEM temporibus C. Curio, in Africam profectus ex Siciliâ, & jam ab initio copias P. Attii Vari despiciens; ii legiones, ex iv quas à Cæsare acceperat, & v equites transportabat: biduóque & noctibus iiii navigatione consumptis, appellit ad eum locum qui appellatur Aquilaria. Hic locus 39 abest à Clupeâ, passuum xxii millia; habetque non incommodam æstate stationem; & duobus eminentibus promontoriis continetur. Hujus adventum L. Cæsar filius, cum x longis navibus, ad Clupeam præstolans; (quas naves Uticæ ex prædonum bello subductas, P. Attius reficiendas hujus belli causâ curaverat;) veritus navium multitudinem, ex alto refugerat: Appulsâque ad proximum littus trireme constratâ, & in littore relictâ, pedibus Adrumetum profugerat; Id oppidum C. Confidius Longus, unius legionis præsidio tuebatur: Reliquæ Cæsaris naves, ejus fugâ Adrumetum se receperunt. Hunc sequutus M. Rufus Quæstor navibus xii, quas præsidio onerariis navibus Curio ex Siciliâ eduxerat; postquam relictam in littore navem conspexit, hanc remulco abstraxit: ipse ad Curionem cum classe redit.

§. XXII.
Bellum cum Varo primum prospere gerit.

CURIO 4º Marcum, Uticam, navibus præmittit: ipse eodem cum exercitu proficiscitur: bidni que iter progressus, ad flumen Bagradam pervenit. Ibi C. Caninium Rebilum legatum, cum legionibus relinquit: ipse cum equitatu antecedit, ad castra exploranda Corneliana; quod is locus peridoneus castris habebatur. Id autem

39 Abest] Codices nonnulli, est.
Quæ Lectio itidem proba: Ut rectè notavit Davisius,

40 Marcum,] M. Rufum Quæstorem, jam supra demonstratum,

autem est jugum directum, eminens in mare, utrâque ex parte præruptum atque asperum, sed paullo tamen leniore fastigio ab eâ parte quæ ad Uticam vergit. Abest directo itinere ab Uticâ, paullo amplius passuum mille: Sed hâc itinere est fons, quo mare succedit; Longè latèque is locus restagnat; Quem si quis visare voluerit, vi millium circuitu in oppidum perveniet. Hâc explorato loco, Curio castra Vari conspicit, muro oppidoque conjuncta ad portam quæ appellatur Bellica; admodum munita, naturâ loci: unâ ex parte, ipso oppido Uticâ; alterâ theatro, quod est ante oppidum: substructionibus ejus operis maximis, aditu ad castra difficili & angusto. Simul animadvertit multa undique portari atque agi plenissimis viis, quæ repentini tumultûs timore ex agris in urbem conferebantur. Huc equitatum mittit, ut diriperet, atque haberet loco prædæ. Eodémque tempore his rebus subsidio dec equites Numidæ ex oppido, peditésque eo, mittuntur à Varo; quos, auxilii causâ, rex Juba paucis ante diebus Uticam miserat. Huic & paternum hospitium cum Pompeio, & simulas cum Curione intercedebant; quod tribunus plebis legem promulgaverat, quâ lege regnum Jubæ publicaverat. Concurrunt equites inter se. Neque verò primum impetum nostrorum, Numidæ ferre potuerunt; sed, interfectis circiter cxx, reliqui se in castra ad oppidum receperunt. Interim, adventu longarum navium, Curio pronuntiari onerariis navibus jubet, quæ stabant ad Uticam numero circiter cc; „ se in hostium habiturum loco, qui non è vestigio ad Castra Cor- „ neliana vela direxisset.” Quâ pronuntiatione factâ; temporis puncto, sublatis anchoris, omnes Uticam relinquunt, &, quod imperatum est, transeunt. Quæ res, omnium rerum copiâ complevit exercitum.

An. Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

His rebus gestis, Curio se in castra ad Bagradam recepit; atque §. XXIII.
universi exercitûs conclamatione, Imperator appellatur. Postero die Uticam exercitum ducit, & propè oppidum castra ponit. Nondum opere castrorum perfectò, equites ex statione nunciant, magna auxilia equitum peditumque ab Rege missa Uticam venire; eodémque tempore vis magna pulveris cernebatur; & è vestigio temporis primum agmen erat in conspectu. Novitate rei Curio permotus præmittit equites, qui primum impetum sustineant ac morentur: ipse celeriter ab opere deductis legionibus, aciem instruit. Equites committunt proelium: & prius quàm planè legiones explicari & consistere possent, tota auxilia Regis impedita ac perturbata, quòd nullo ordine & sine timore iter fecerant, in fugam se conjiciunt: Equitatusque omni ferè incolumi, quòd se per littora celeriter in oppidum recepit; magnum peditum numerum interficiunt.

PROXIMA nocte centuriones Marsi xi ex castris Curionis, cum §. XXIV.
manipularibus suis xxii, ad Attium Varum perfugiant. Ii, seu
T 4 verè,

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

verè, quam habuerant, opinionem ⁴¹ perferunt; sive etiam auribus Vari serviunt; (nam quæ volumus, & credimus libenter; &, quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus;) confirmant quidem certè totius exercitûs animos alienos esse à Curione; maximè opus esse ⁴² in conspectu exercitum venire, & colloquendi dare facultatem. Quâ opinione adductus Varus, postero die manè legiones ex castris educit. Facit idem Curio: Atque unâ valle non magnâ interjectâ, suas uterque copias instruit.

§. XXV.

ERAT in exercitu Vari, Sext. Quinctilius Varus; quem fuisse Corfinii, supra demonstratum est. Hic, dimissus à Cæsare, in Africam venerat. Legionésque eas transduxerat ⁴³ Curio, quas superioribus temporibus Corfinio receperat Cæsar; adeò ut, paucis mutatis centurionibus, iidem ordines manipulique constarent. Hanc nactus appellationis causam Quinctilius, circumire aciem Curionis, atque obsecrare milites cœpit, "ne primi sacramenti quod apud Domitium atque apud se Quæstorem dixissent, memoriam deponerent; neu contra eos arma ferrent, qui eadem essent usi fortunâ, eadêque in obsidione perpassi; neu pro iis pugnarent, à quibus ⁴⁴ in contumeliâ perfugæ appellarentur." His pauca ad spem largitionis addit, quæ ab suâ liberalitate, si se atque Attium secuti essent, exspectare deberent. Hac habitâ oratione, nullam in partem ab exercitu Curionis fit significatio: atque ita suas uterque copias reducit.

§. XXVI.

AT in castris Curionis, ⁴⁵ magnus omnium incessit timor: Nam in variis hominum sermonibus celeriter augetur. Unusquisque enim opiniones fingebat; & ad id, quod ab alio audierat, sui aliquid timoris addebat. Hoc ubi uno auctore ad plures permanerat, atque alius alii transdiderat; plures auctores ejus rei videbantur.

⁴¹ *Perferunt;*] MSS. & Edit. Vetr. [ad eum perferunt.]

⁴² *In conspectu*] Sic MSS optimi. Vide supra ad pag. 76. lin. 21. Al. [in conspectum.]

⁴³ *Curio,*] Deest hæc vox in quibusdam Codicibus. Sed omnino retinenda est: Ut rectè vidit D. Vossius. Hoc enim dicit Cæsar; milites utriusque exercitûs, inde inter se colloquendi causam natos; quòd, à Pompeii partibus, legiones Corfinio in Africam transduxerat S. Q. Varus; à Cæsaris autem partibus, legiones Corfinio itidem receptas transduxerat Curio: adeò ut milites utriusque exercitûs, jam olim inter se noti essent.

⁴⁴ *In contumeliâ*] Sic MS Reg. Edit. Rom. [in contumeliam.] Utrumque rectè. Scaliger & Recentiores præpositionem omiserunt; minùs rectè.

⁴⁵ *Magnus omnium incessit timor:* Nam is &c.] Cellarius interpretatur; omnium rerum, vel casuum, timor: Sed id ratio linguæ Latinæ vix patitur. D. Vossius, ex conjecturâ emendat; [magnus omnium incessit timor animis; Is &c.] Sed minùs elegans videtur ea verborum dispositio. Ego vulgatam Lectionem, licèt locutio sit paullo inusitatior, retinendam existimo: [Magnus (militem) omnium timor incessit in castris Curionis.]

tur. [Civile bellum; genus hominum, quod liceret liberè facere & sequi quod vellet: Legiones ex, quæ paullò antè apud adversarios fuerant; nam etiam Cæsaris beneficium mutaverat consuetudo, qua offerrentur: Municipia etiam adversis partibus conjuncta; Neque enim ex Marfis Pelignisque veniebant, ut qui superiore nocte in contuberniis: Commilitonesque nonnulli, graviores sermones militum vulgo durius accipiebant: Nonnulla etiam ab iis, qui diligentiores videri volebant, fingeantur.]

QUIBUS de causis, concilio convocato, de summâ rerum deliberare incipit. Erant sententiæ, quæ "conandum omnibus modis, castraque Vari oppugnanda," censerent; 47 quod, hujusmodi militum consiliis, otium maximè contrarium esse arbitrantur. Postremò, "præstare" dicebant, "per virtutem in pugna belli fortunam experiri, quàm desertos, & circumventos à suis, gravissimum supplicium pati." Porro, erant qui censerent, "de tertiâ vigiliâ in castra Cornelianâ recedendum; ut, majore spatio temporis interjecto, militum mentes sanarentur: simul, si quid gravius accidisset, magnâ multitudine navium, & tutius & facilius in Siciliam receptus daretur." Curio utrumque improbens consilium, quantum alteri sententiæ deesset animi, tantum alteri superesse dicebat: hos turpissimæ fugæ rationem habere, illos etiam iniquo loco dimicandum putare. Quâ enim, inquit, fiduciâ, & opere & naturâ loci munitissima castra expugnari, 48 posse confidimus? aut verò quid proficimus, si, accepto magno detrimento, ab oppugnatione castrorum discedimus? quasi non & felicitas rerum gestarum, exercitus benevolentiam, impe-

46 [Civile bellum; — fingeantur.] Hæc, quæ uncis inclusi, corruptissima sunt; &, si conjecturis emendata possint fortasse aliquam in sententiam accipi, at vix in eam (credo) quam voluit Cæsar, nisi Codicum meliorum ope prius in integrum aliquando restituta.

47 Quod, hujusmodi militum consiliis, otium maximè contrarium esse arbitrantur.] Cùm militum tumultuantium consiliis otium manifestò non contrarium, sed maximè opportunum sit; pro voce [otium,] reponendum existimat D. Vossius vel [negotium] vel [prælium.] Verùm ego, unicâ tantum mutatâ literulâ, scripserim potius, [Quod (scil. hostium castra oppugnandi propositum;)] vel, Quod id (ex MS Reg. qui habet, quod ii.) hujusmodi militum consiliis, OMNIUM (quæ vox

in MSS scribi solet omnium & partium admodum differt ab otium) maximè contrarium esse arbitrantur.] Sed neque hæc conjecturâ opus erit; & retineri poterit ipsa vulgata Lectio; si, cum Freinshemio & Davissio, voces istas, [hujusmodi militum consiliis,] ita interpreteris, ut dicat Cæsar, IN hujusmodi consiliis vel inter hujusmodi consilia, otium maximè noxium esse. Favet nonnihil id, quod in MS Elien. fortè repperi; nempe vocabulum [in] in superiore proximâ lineâ ante vocem [castraque] loco alieno irreplisse; adeò ut fingi queat initio scriptum fuisse, IN hujusmodi militum consiliis. Judicet Lector eruditus.

48 Possè.] Vocabam hanc, à Scaligero omissam, errore fortasse typographico; consentientibus MSS rectè restituit Davissius.

Ante Chr.
XLIX.
U. C. Varr.
DCCV.

§. XXVII.

Ante Chr.

XLIX.

U. C. Varr.

DCCV.

„ imperatoribus; & res adversæ, odia concilient. Castrorum autem
 „ mutatio, quid habet nisi turpem fugam & desperationem om-
 „ nium, & alienationem exercitûs? Nam neque ⁴⁹ prudentes sus-
 „ picari oportet, sibi parum credi; neque improbos scire, sese ti-
 „ meri: ⁵⁰ quòd illis licentiam timor augeat noster, his studia di-
 „ minuât. Quod si jam,” inquit, “ hæc explorata habemus, quæ
 „ de exercitûs alienatione dicuntur; quæ quidem ego aut omnino
 „ falsa, aut certè minora opinione esse confido: quantò ⁵¹ dissimu-
 „ lari & occultari hæc, quàm per nos confirmari, præstat? ⁵² An
 „ non, uti corporis vulnera, ita exercitûs incommoda sunt tegenda;
 „ ne spem adversariis augeamus? At etiam, ut mediâ nocte pro-
 „ ficiscamur, addunt; quò majorem, credo, licentiam habeant,
 „ qui peccare conentur: Namque hujusmodi res aut pudore aut
 „ metu tenentur, quibus rebus nox maximè adversaria est. Quare
 „ neque tanti sum animi, ut sine spe castra oppugnanda cen-
 „ seam; neque tanti timoris, ⁵³ ut ipse deficiam. Atque omnia
 „ priùs experienda arbitror: Magnâque ex parte jam me unâ vo-
 „ biscum de re judicium facturum confido.

§. XXVIII.

DIMISSO concilio, concionem advocat militum: commemorat,
 „ quo sit eorum usus studio ad Corfinium Cæsar; ut magnam
 „ partem Italiæ, beneficio atque auctoritate eorum, suam fecerit.
 „ Vos enim, vestrumque factum,” inquit, “ omnia deinceps muni-
 „ cipia sunt secuta; neque sine causâ & Cæsar amicissimè de vo-
 „ bis, & illi gravissimè judicaverunt. Pompeius enim, nullo prælio
 „ pulsus, vestri facti præjudicio demotus, Italiâ excessit. Cæsar
 „ me, quem sibi carissimum habuit; provinciâque Siciliam atque
 „ Afri-

⁴⁹ *Prudentes*] Ita ex MS Ursini re-
 posuit Davisius. Quocum facit MS
 Regius. D. Vossius non approbat;
 quia in nullis Codicibus reperiri
 existimavit. Sed in eo falsus est.
 Vulgg. habent, *prudentes*.

⁵⁰ *Quòd illis licentiam timor au-
 geat noster, his studia diminuât.*] Ita
 pulcherrimè restituerunt, ex tribus
 MSS. D. Vossius, & ex MS Eli-
 ensi Davisius. *Illis*, nimirum im-
 probis; *his*, prudentibus. Ut mirum
 sit Cellarium, qui hujus lectionis
 venustatem minùs intellexit, eam
 tamen amplexum esse. *Illis* enim,
 refert Vir doctissimus ad *Hostes*; *his*,
 ad *Nostros*. Quod valde languidum
 est, & Sensum vix ullum exhibet;
 cum reverà utrique, & *prudentes* &
improbi, intelligantur *Curioniani* mi-
 lites. Quam in sententiam si ac-
 epiatur, locutio erit venustissima.

Scaliger Aliisque ediderunt; [*quid
 illis licentiam timor augeat, nostris
 studia diminuât:*] Qui Sensus est
 nullus.

⁵¹ *Dissimulari & occultari.*] Sic ex
 MSS Reg. Eliens. & Vossii, resti-
 tuti; postulante & ipsâ linguæ La-
 tinæ ratione, propter sequentem
 [*confirmari.*] In Editis est, [*dissimu-
 lare & occultare.*]

⁵² *Annon, uti &c?*] Lectio ele-
 gans & bona, quam exhibent *Scaliger*
 & *Editt.* Recentiores. Verun-
 tamen, quoniam omnes ferè MSS
 habent, [*An verò, uti &c.*] non
 contemnenda videtur Davisi con-
 jectura, qui scribit, [*At verò, uti
 &c.*] sine interrogatione.

⁵³ *Ut ipse &c.*] Laudabilis est
 emendatio Aldi Manutii & *Ciac-
 conii*; [*ut spe &c.*]

Africam, sine quibus Urbem atque Italiam tueri non potest; Ante Chr.
 vestrae fidei commisit. Adsumt qui vos hortentur, ut à nobis XLIX.
 desciscatis: Quid enim est illis optatius, quàm uno tempore &
 nos circumvenire, & vos nefario scelere obstringere? aut quid U. C. Varr.
 irati gravius de vobis sentire possunt, quàm ut eos prodatis, qui DCCV.
 se vobis omnia debere judicant; in eorum potestatem veniatis, qui
 se per vos perisse existimant? An verò in Hispaniâ res gestas Cæ-
 saris non audistis? duos pulsos exercitus? duos superatos duces?
 duas receptas provincias? hæc acta diebus XL, quibus 54 in con-
 spectu adversariorum venerit Cæsar. An qui incolumes resistere
 non potuerunt, perditis resistent? Vos autem, incertâ victoriâ
 Cæsarem secuti; dijudicatâ jam belli fortunâ 55 victum sequa-
 mini, quum vestri officii præmia percipere debeatis? 56 Desertos
 enim se ac proditos à vobis dicunt, & prioris sacramenti mentio-
 nem faciunt: Vósne verò L. Domitium, an vos L. Domitius
 deseruit? nōne extremam pati fortunam paratos, 57 pro-
 jecit ille? non sibi, clam vobis, salutem fugâ petivit? non,
 proditi per illum, Cæsaris beneficio estis conservati? Sacramento
 quidem vos tenere quî potuit; quum, projectis fascibus, & de-
 posito imperio, privatus & captus ipse in alienam venisset po-
 testatem? Relinquitur nova religio, ut, eo neglecto sacramento
 quo nunc tenemini, respiciatis illud, quod deditione Ducis &
 capitis diminutione sublatum est. At credo, si Cæsarem proba-
 tis, in me 58 offenditis; qui de meis in vos meritis prædicatu-
 rus non sum, quæ sunt adhuc & meâ voluntate & vestrâ ex-
 spectatione leviora: Sed tamen sui laboris milites semper, eventus
 belli, præmia petiverunt; qui qualis sit futurus, ne vos quidem
 dubitatis. Diligentiam quidem nostram, aut quem ad finem
 adhuc res 59 processit, fortunamque, cur præteream? An poenitet
 vos, quòd salvum atque incolumem exercitum, nullâ omnino
 nave desideratâ, transduxerim? quòd classem hostium, primò
 impetu adveniēns profligaverim? quòd bis per biduum equestri
 prælio superaverim? quòd ex portu sinûque, adversariorum CC
 naves onerarias adduxerim; eoque illos compulerim, ut neque
 pedestri itinere neque nāvibus commeatu juvari possint? Hæc
 vos

54 In conspectu] Vide supra ad
 pag. 76. lin. 21.

55 Victum] Pompeium.

56 Desertos enim] Est occupatio
 ejus quod objici posset: At enim
 desertos &c.

57 — projecit ille? non sibi, clam
 vobis. &c?] Mirus profecto hic D.
 Vossius, cui perplacet quod in non-
 nullis Codicibus est; [— projecit?
 ille sibi clam, non vobis &c?] Quâ

lectione nec invenisti quidquam,
 nec vulgatâ potest quidquam esse
 elegantius. Vulgatam itaque, cum
 doctissimo Davilio, omnino retinen-
 dam censeo.

58 Offenditis;] Hoc est, offendimini.
 Ut allatis exemplis eruditè ostendit
 Aldus Manutius.

59 Processit,] Postulare videtur
 Linguae Latinae ratio, ut legamus,
 processerit.

Ame Chr. „ vos fortunâ atque his ducibus repudiatis, ⁶⁰ Corfiniensem igno-
 XLIX. „ miniam, an Italiæ fugam, an Hispaniarum deditionem, an ⁶¹ A-
 U. C. Varr. „ frici belli præjudicia sequimini? Equidem me Cæsaris militem
 DCCV. „ dici volui; vos me Imperatoris nomine appellavistis. Cujus si
 „ vos pœnitet, vestrum vobis beneficium remitto; mihi meum
 „ restituite nomen, ne ad contumeliam honorem dedisse videa-
 „ mini.”

§. XXIX. QUÆ oratione permoti milites, crebrò etiam dicentem interpella-
 bant; ut magno cum dolore infidelitatis suspicionem sustinere vide-
 rentur. Discedentem verò ex concione universi cohortantur;
 „ magno sit animo, neu dubitet prælium committere, & suam
 „ fidem virtutemque experiri.” Quo facto, commutatâ omnium
 voluntate & opinione, consensu summo constituit Curio, quum
 primùm sit data potestas, prælio rem committere. Postero die
 productos, loco eodem quo superioribus diebus constiterat, in acie
 collocat. Ne Varus quidem Attius dubitat copias producere; sive
 sollicitandi milites, sive æquo loco dimicandi detur occasio, ne fa-
 cultatem prætermittat.

§. XXX. ERAT vallis inter duas acies, ut supra demonstratum est; non
 ita magna, at difficili & arduo adscensu. Hanc uterque, si adver-
 sariorum copiarum transire conarentur, expectabat; quo æquiore loco
 prælium committeret. Simul à sinistro cornu, P. Attii equitatus
 omnis, & unâ levis armaturæ interjecti complures, quum se in
 vallem demitterent, cernebantur. Ad eos Curio equitatum, & duas
 Marrucinorum cohortes, mittit: Quorum primum impetum, equi-
 tes hostium non tulerunt; sed, admissis equis, ad suos refugerunt.
⁶² Relicti ab iis, qui unâ procurrebant, levis armaturæ; circum-
 veniebantur atque interficiebantur ab nostris. Huc tota Vari con-
 versa acies, suos fugere & concidi videbat. Tum Rebilus legatus
 Cæsaris; quem Curio secum ex Siciliâ duxerat, quòd magnum ha-
 bere usum in re militari sciebat; “ Perterritum,” inquit, “ hostem
 „ vides, Curio. Quid dubitas uti temporis opportunitate?” Ille,
 unum elocutus, ut memoriâ tenerent milites ea, quæ pridie sibi
 confirmassent; sequi sese jubet, & præcurrit ante omnes. Adeo-
 que erat impedita vallis, ut in adscensu, nisi sublevati à suis, primi
 non facilè eniterentur. Sed ⁶³ præoccupatus animus Attianorum
 militum,

⁶⁰ Corfiniensem ignominiam, an
 Italiæ fugam, an Hispaniarum dedi-
 tionem, an Africi belli præjudicia.]
 Codices nonnulli; [Corfiniensem ig-
 nominiam in Italiæ fugâ, an Hispa-
 niarum deditionem in Africi belli præ-
 judicio.] Sed præstat vulgata lectio.

⁶¹ Africi belli præjudicia] Hoc est,
 prælia equestria, in quibus à Curione
 victi fugatique fuerant Pompeiani.

Ut rectè annotavit Cellarius.

⁶² Relicti — levis armaturæ;]
 Existimat Davisius aut legendum,
 [levis armaturæ;] aut illud [levis
 armaturæ] pluralis esse numeri, pro
 [leves armaturæ.] Sed neutro opus.
 Subauditur enim, milites. [Milites
 levis armaturæ &c.]

⁶³ Præoccupatus animus — cogita-
 bat:] Edit. Rom. [præoccupatis animis
 — cogi-

militum, timore, & fugâ, & cæde fuorum; nihil de resistendo Ante Chr. cogitabat: Omnésque jam se ab equitatu circumveniri arbitraban- x l i x.
tur. Itaque prius, quàm telum adjici posset, aut nostri propius U. C. Varr.
accederent; omnis Vari acies terga vertit, séque in castra rece- DCCV.
pit.

QUA in fugâ Fabius Pelignus quidam, ex infimis ordinibus, de s. XXXI.
exercitu Curionis, primum agmen fugientium consecutus, magnâ
voce Varum nomine appellans requirebat; uti unus esse ex ejus
militibus, & monere aliquid velle ac dicere, videretur. Ubi ille
sæpius appellatus adspexit, ac restitit; &, quis esset, aut quid vel-
let, quæsit; humerum apertum, gladio appetit; paullumque ab-
fuit quin Varum interficeret: Quod ille periculum, sublato ad ejus
conatum scuto, vitavit: Fabius, à proximis militibus circumventus,
interficitur. ⁶⁴ Hâc fugientium multitudine ac turbâ, portæ castro-
rum occupantur, atque iter impeditur; plurésque in eo loco sine
vulnere, quàm in prælio aut fugâ, intereunt: Neque multum ab-
fuit, quin etiam castris expellerentur; ac nonnulli protinus eodem
cursu in oppidum contenderunt. Sed quum loci natura, tum mu-
nitione castrorum aditum prohibebat; quòd ad prælium egressi Cu-
rionis milites, iis rebus indigebant, ⁶⁵ quæ res ad oppugnationem
castrorum erant usui. Itaque Curio exercitum in castra reducit;
suis omnibus, præter Fabium, incolumibus; ex numero adversari-
orum circiter DC interfectis, ac mille vulneratis. Qui omnes, dis-
cessu Curionis; multique præterea, per simulationem vulnerum;
ex castris in oppidum, propter timorem, sese recipiunt. Quâ re
animadversâ, Varus, & terrore exercitus cognito; buccinatore in
castris, & paucis ad speciem tabernaculis relictis; de tertiâ vigiliâ
silentio exercitum in oppidum reducit.

POSTERO die Curio Uticam obsidere, & vallo circummunire s. XXXII.
instituit. Erat in oppido multitudo insolens belli, diuturnitate o-
tii; Uticenses, pro quibusdam Cæsaris in se beneficiis, illi amicis-
simi: ⁶⁶ conventus, qui ex variis generibus constaret; terror ex
superioribus præliis, magnus. Itaque de deditione ⁶⁷ palam loque-
bantur

— cogitabant.] MS Reg. [*praecoc-
pati animi — cogitabant.*] Quæ fortè
& verior lectio.

⁶⁴ Hâc fugientium] Ita ex MSS.
restituerunt Ursinus, D. Vossius &
Davisius. Quibus suffragatur MS
Regius. In nonnullis Codicibus est,
[*A fugientium &c.*] Quæ & ipsa
lectio non mala. Vulgg. habent,
[*Ac fugientium &c.*]

⁶⁵ Quæ res] Sic MS Reg. In aliis
deest vox res.

⁶⁶ Conventus, qui &c.] Cùm in

plurimis MSS scriptum sit [*conven-
tus si qui &c.*] ingeniosissima est
D. Vossii conjectura, qui legit, [*con-
ventus is, qui &c.*]

⁶⁷ Palam] Codices nonnulli,
[*inpalam.*] Quod probat Davisius,
propter analogiam *in super*, & ex
Auctoritate Recentiorum quorun-
dam Scriptorum. Sed vox ista ne-
quaquam *Cæsarem* sapit. Quocirca
D. Vossii conjecturæ assentior, qui
scribit; [*jam palam.*]

Ante Chr. bantur omnes; & cum P. Attio agebant, ne suâ pertinaciâ omnium fortunas perturbari vellet. Hæc quum agerentur; nuncii
XLIX. præmissi ab rege Jubâ venerunt, qui illum cum magnis copiis adesse dicerent, & de custodiâ ac defensione urbis hortarentur: Quæ
U. C. Varr. res eorum perterritos animos confirmavit.
DCCV.

§. XXXIII. NUNCIABANTUR hæc eadem Curioni: Sed aliquamdiu fides fieri non poterat; Tantam habebat suarum rerum fiduciam. Jamque Cæsaris in Hispaniâ res secundæ, in Africam nunciis ac literis perferebantur. Quibus omnibus rebus sublati, nihil contra se Regem nisurum existimabat. Sed ubi certis auctoribus comperit, minus v & xx millibus ⁶⁸ longè ab Uticâ ejus copias abesse; relictis munitionibus, sese in castra Corneliana recepit. Huc frumentum comportare, castra munire, materiam conferre, coepit; statimque in Siciliam misit, uti ii legiones reliquûsque equitatus ad se mitteretur. Castra erant ad bellum ducendum aptissima, naturâ, & loci munitione, & maris propinquitate, & aquæ & salis copiâ; cujus magna vis jam ex proximis erat salinis eò congesta. Non materia, multitudine arborum; non frumentum, cujus erant plenissimi agri; deficere poterat. Itaque, suorum omnium consensu Curio reliquas copias expectare, & bellum ducere parabat.

§. XXXIV. His constitutis rebus, probatisque consiliis; ex perfugis quibusdam oppidanis audit, Jubam, revocatum finitimo bello, & controversiis Leptitanorum, restitisse in regno; Saburam, ejus præfectum, cum mediocribus copiis missum, Uticæ appropinquare. His auctoribus temere credens, consilium commutat, & proelio rem committere constituit. Multum ad hanc rem probandam adjuvat adolescentia, magnitudo animi, superioris temporis proventus, fiducia rei bene gerendæ. His rebus impulsus, equitatum omnem primâ nocte ad castra hostium mittit, ad flumen Bagramdam; quibus præerat Sabura, de quo antè erat auditum. Sed rex omnibus copiis insequabatur, & vi millium passuum intervallo à Saburâ confederat. Equites missi, nocte iter conficiunt; imprudentes atque inopinantes hostes aggrediuntur; Numidæ enim, quâdam barbarâ consuetudine, nullis ordinibus, passim confederant. Hos oppressos somno & dispersos adorti, magnum eorum numerum interficiunt: multi perterriti profugiunt. Quo facto, ad Curionem equites revertuntur, captivôsque ad eum reducunt.

§. XXXV. CURIO cum omnibus copiis quartâ vigiliâ exierat, cohortibus v castris præsidio relictis. Progressus millia passuum vi, equites convenit; rem gestam cognovit; ex captivis quærit, quis castris ad Bagramdam præsit: respondent, Saburam. Reliqua, studio itineris conficiendi, quærere prætermittit; proximâque respiciens signa; "Videtisne," inquit, "milites, captivorum orationem cum
 „ perfugis convenire? abesse regem; exiguas esse copias missas,
 „ quæ

⁶⁸ Longè] Vide supra ad Pag. 112, lin. 22.

„ quæ paucis equitibus pares esse non potuerint. Proinde ad præ- Ante Chr.
dam, ad gloriam, properate; ut jam de præmiis vestris, & de XLIX.
referendâ gratiâ, cogitare incipiamus.” Erant per se magna, U. C. Varr.
quæ gesserant equites; præsertim quum eorum exiguus numerus DCCV.
cum tantâ multitudine Numidarum conferretur. Hæc tamen ab
ipsis inflatiùs commemorabantur; ut de suis homines laudibus li-
benter prædicant. Multa præterea spolia præferebantur: Capti ho-
mines, 69 equitèsque producebantur. Ut, quidquid intercederet
temporis, hoc omne victoriam morari videretur. Ita spei Curionis,
militum studia non deerant. Equites sequi jubet sese; itérque ac-
celerat, ut quam maximè ex fugâ perterritos adoriri possët. At
illi, itinere totius noctis confecti, subsequi non poterant: atque
alii alio loco resistebant. Ne hæc quidem res Curionem 70 ad spem
morabatur.

JUBA, certior factus à Saburâ de nocturno prælio; II millia S. XXXVL
Hispanorum & Gallorum equitum, quos suæ custodiæ causâ cir-
cum se habere consueverat; & peditum eam partem, cui maximè
confidebat, Saburæ submittit. Ipse cum reliquis copiis, elephan-
tisque 71 XL, lentiùs subsequitur; suspicatus, præmissis equitibus,
ipsum afforè Curionem. Sabura copias equitum peditumque in-
struit; atque his imperat, ut simulatione timoris paullatim cedant
ac pedem referant: sese, quum opus esset, signum prælii daturum;
&, quod rem postulare cognovisset, imperaturum.

CURIO, ad superiorem spem additâ præsentis temporis opini- S. XXXVII.
one, hostes fugere arbitratus, copias ex locis superioribus in cam-
pum deducit. Quibus ex locis quum longiùs esset progressus; con-
fecto jam labore exercitu, XVI millium spatio consistit. Dat sig-
num suis Sabura; aciem constituit, & circumire ordines atque hor-
tari incipit: Sed peditatu duntaxat procul ad speciem utitur; equi-
tes in aciem mittit. Non deest negotio Curio; suosque hortatur,
ut spem omnem in virtute reponant. Nec militibus quidem, ut
desessis; neque equitibus, ut paucis & labore confectis; studium ad
pugnandum virtusque deerat: Sed II erant numero CC; reliqui in
itinere substituerant. Hi, quamcunque in partem impetum fecerant,
hostes loco cedere cgebant: Sed neque longiùs fugientes prosequi,
nec vehementiùs equos incitare poterant. At equitatus hostium
ab utroque cornu circumire aciem nostram, & aversos proterere in-
cipit. Quum cohortes ex acie procurrissent; Numidæ integri,
celeritate impetum nostrorum effugiebant; rursusque ad ordines
suos se recipientes circumibant, & ab acie excludebant. Sic neque
in

69 Homines,] Pedites.

70 Ad spem morabatur.] Scaliger
& Recentiores, [ab spe.] Sed MSS
Reg. Eliens. & Vossii habent, [ad
spem.] Quæ Lectio omnino vera est,

Est enim locutio Cæsari familiaris.

Qua res, ad insequendum tardabat.

Palus, ad insequendum tardabat. Et
similia passim.

71 XL,] Codices nonnulli, LX.

Ante Chr. in loco manere, ordinésque servare; neque procurrere, & casum
XLIX. subire; tutum videbatur. Hostium copiar, summissis ab rege
V. C. Varr. auxiliis, crebrò augebantur: Nostros, vires lassitudine deficiebant.
DECV. Simul ii, qui vulnera acceperant, neque acie excedere, neque in
 locum tutum referri poterant; quòd tota acies equitatu hostium
 circumdata tenebatur. Hi, de suâ salute desperantes, (ut extremo
 vitæ tempore homines facere consueverunt;) aut suam mortem
 miserabantur, aut parentes suos commendabant, si quos ex eo peri-
 culo fortuna servare potuisset. Plena erant omnia timoris, &
 luctûs.

§. XXXVIII. CURIO; ubi, perterritis omnibus, neque cohortationes suas,
 neque preces audiri intelligit; unam, ⁷² ut in miseris rebus, spem
 reliquam salutis esse arbitratus; proximos colles capere universos
 atque eò inferri signa jubet: Hos quoque præoccupat missus à
 Saburâ equitatus. Tum verò ad summam desperationem nostri
 perveniunt; & partim fugientes ab equitatu interficiuntur, partim
 integri procumbunt. Hortatur Curionem Cn. Domitius præfectus
 equitum cum paucis equitibus circumstans; ut fugâ salutem pe-
 tat, atque in castra contendat: Et se ab eo non discessurum polli-
 cetur. At Curio, nunquam, amisso exercitu quem à Cæsare fidei
 suæ commissum acceperit, se in ejus conspectum reversurum, con-
 firmat; atque ita proelians interficitur. Equites perpauca ex prælio
 se recipiunt. Sed ii, quos ad novissimum agmen, equorum refici-
 endorum causâ, substituisse demonstratum est; fugâ totius exercitus
 procul animadversâ, sese incolumes in castra conferunt. Milites,
 ad unum omnes interficiuntur.

§. XXXIX. HIS rebus cognitis; M. Rufus quæstor, in castris relictus à Cu-
 rione cohortatur suos ne animo deficiant. Illi orant atque oble-
 crant, ut in Siciliam navibus reportentur. Pollicetur: Magistris-
 que imperat navium, ut primo vespere omnes scaphas ad littus ap-
 pulsas habeant. Sed tantus fuit omnium terror, ut alii adesse co-
 pias Jubæ dicerent; alii cum legionibus instare Varum, jamque se
 pulverem venientium cernere; quarum rerum nihil omnino acci-
 derat: alii classẽ hostium celeriter advolaturam suspicarentur.
 Itaque, perterritis omnibus, sibi quisque consulebat. Qui in classe
 erant, proficisci properabant. Horum fuga, navium onerariarum
 magistros incitabat. Pauci lenunculi, ad officium imperiũque
 conveniebant: Sed tanta erat completis littoribus contentio, qui
 potissimum ex magno numero conscenderent; ut multitudine at-
 que onere nonnulli deprimerentur, reliqui ob timorem propius adire
 tardarentur.

§. XL. QUIBUS rebus accidit, ut pauci milites patrẽsque familiæ, qui
 aut gratiâ aut misericordiâ valerent, aut naves adnare possent; re-
 cepti, in Siciliam incolumes pervenirent, Reliquæ copiar; missis
 ad

ad Varum noctu, legatorum numero, centurionibus; sese ei dedi- Ante Chr.
derunt. Quorum cohortes militum, Juba postero die ante oppi- XLIX.
dum conspicatus; suam esse prædicans prædam, magnam partem U. C. Varr.
eorum interfici iussit: Paucos electos in regnum remisit. Cùm DCCV.
Varus suam fidem ab eo lædi quereretur, neque resistere auderet:
Ipse equo in oppidum vectus, prosequentibus compluribus senato-
ribus, quo in numero erat Ser. Sulpicius & Licinius Damasippus;
paucis diebus, quæ fieri vellet, Uticæ constituit atque imperavit:
diebûsque pòst paucis se in regnum cum omnibus copiis recepit.

Deesse aliquid videtur.

C. JULII CÆSARIS
COMMENTARIORUM

DE

BELLO CIVILI

LIBER TERTIUS.

U 2

ARGUMENTUM.

- I. *Cæsar in Urbe nonnullos ambitus damnatos restituit.* II. *Brundisium proficiscitur.* III. *Pompeii ingens ad bellum apparatus.* IV. *Cæsar in Ceraunios trajicit.* VI. *Ejus naves, Brundisium inanes remissæ, ab hoste intercipiuntur.* VII. *M. Octavius, Pompeianus, Salonas oppugnans, subitâ oppidanorum eruptione fugatur.* VIII. *Cæsar ad Pompeium legatio de pace.* IX. *Cæsar Oricum occupat;* X. *Item Apolloniam aliâsque civitates.* XI. *Cæsar & Pompeius castra ex utrâque parte fluminis Apfi ponunt.* XII. *Cæsar naves Brundisio quum solvissent, metu hostium statim in portum revertuntur.* XIII. *Classis Pompeiana, rerum omnium difficultate laborat.* XIV. *Colloquia de pace, irrita.* XV. *Bibulus, classis Pompeianæ præfectus, moritur.* XVI. *Pompeii responsum ad legationem Cæsar de pace.* XVII. *Colloquia alia de pace, irrita.* XVIII. *Motus in urbe Româ.* XXI. *Libo, Pompeianus, cum classe portum Brundisium obsidet;* XXII. *Sed, Antonii virtute & diligentia, obsidionem omittere cogitur.* XXIII. *Antonius & Kalenus copias suas Brundisio, mirâ felicitate, navibus ad Cæsarem transvehunt.* XXVII. *Pompeius, ne duobus circumcludatur exercitibus, Asparagium recedit.* XXVIII. *Scipio, Pompeianus, in Asiâ tyrannicè se gerit.* XXIX. *Res gestæ à Cæsar legatis, in Thessaliâ, Ætoliâ, & Macedoniâ.* XXXIV. *Cæsar naves Orici in portu reductas incendit Cn. Pompeius filius.* XXXV. *Cæsar Pompeium Dyrrhachio intercludit:* XXXVI. *Eumque in castris suis munitis obsidet.* XXXIX. *Crebræ istic, variâque fortunâ, velitationes.* XL. *Cæsar milites, inopiâ frumenti laborantes, panem ex radice quâdam efficiunt.* XLIII. *Pompeiani, eruptionem facientes, repelluntur.* XLVII. *Kalenus, legatus Cæsar, Achaiæ oppida complura recipit.* XLVIII. *Cæsar Pompeium ad prælium provocat.* XLIX. *Cæsar legatio iterum de pace, irrita.* L. *Pompeius, summâ inopiâ pabuli laborans, erumpere instituit.* LI. *Roscillus &*

A R G U M E N T U M.

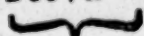
Ægus, Cæsaris castigatione quâdam offensi, ad Pompeium transeunt. LII. Pompeius, magnâ cum clade Cæsareanorum, erumpit. LXI. Cæsar oppugnationem Pompeii dimittit: ejusque concio ad milites. LXII. Ad Asparagium recedit Cæsar, insequente eum Pompeio; LXV. Inde Apolloniam: LXVII. Et Gomphos, oppidum Thessaliæ; quod, sibi portas præcludens, uno die expugnat. LXVIII. Deinde Metropolim, aliasque Thessaliæ civitates, recipit. LXIX. Pompeius in Thessaliam pervenit, insolens & spe victoriæ elatus. LXX. Cæsar prælio decertare statuit; ejusque in equitibus disponendis institutum. LXXII. Pompeius quoque prælio decertare statuit; jurâtque se non nisi victorem in castra reversurum. LXXIII. Pompeius quo modo aciem suam instruxerit: LXXIV. Quo modo Cæsar suam. LXXV. Oratio Cæsaris ad milites. LXXVI. Pugna Pharsalica; Cæsarisque ingens victoria. LXXVII. Castra Pompeii capta; LXXVIII. Magnis cum divitiis. LXXIX. Pompeii fuga. LXXX. Cæsar Pompeianos persequitur, & ad deditionem cogit. LXXXI. Quantum militum ex utroque exercitu eâ pugna perierit. LXXXII. Interea Lælius, Pompeianus, portum Brundisium cum classe obsidet. LXXXIII. Cassiusque classes Cæsaris in Siciliâ incendit. LXXXIV. Cæsar Pompeium persequitur. LXXXV. Pompeius Pelusium perfugiens, ab amicis Ptolemæi regis ibi interficitur. LXXXVI. Portenta quædam, quo die Cæsar vicisset. LXXXVII. Cæsar Pompeium Alexandriam persequens, ibi de morte ejus cognoscit. LXXXVIII. Ibi quoque novo bello intricatur.

C. JULII CÆSARIS COMMENTARIORUM

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

DE

BELLO CIVILI

LIBER III.

ICTATORE habente comitia Cæsare, §. 1.
consules creantur Julius Cæsar & P. Servi- *Cæsar in Ur-*
lius: Is enim erat annus, quo per leges ei *be nonnullos*
consulem fieri liceret. His rebus confectis: *ambitus*
quum fides totâ Italiâ esset angustior, neque *damnatos*
creditæ pecuniæ solverentur; constituit, ut *restituit,*
arbitri darentur: per eos fierent æstimatio-
nes possessionum & rerum, quanti quæque ea-

rum ante bellum fuissent; atque eæ creditoribus transferrentur. Hoc
& ad timorem novarum tabularum tollendum minuendûmque, qui
ferè bella & civiles dissensiones sequi consuevit; & ad debitorum
tuendam existimationem, esse aptissimum existimavit. Item, præ-
toribus tribunisque plebis rogationes ad populum ferentibus; non-
nullos ambitus Pompeiâ lege damnatos, illis temporibus, quibus in
Urbe præsidia legionum Pompeius habuerat, (quæ judicia, aliis au-
dientibus iudicibus, aliis sententiam ferentibus, singulis diebus erant

A R G U M E N T U M.

Ægus, Cæsaris castigatione quâdam offensi, ad Pompeium transeunt. LII. Pompeius, magnâ cum clade Cæsarenorum, erumpit. LXI. Cæsar oppugnationem Pompeii dimittit: ejusque concio ad milites. LXII. Ad Asparagium recedit Cæsar, insequente eum Pompeio; LXV. Inde Apolloniam: LXVII. Et Gomphos, oppidum Thessaliæ; quod, sibi portas præcludens, uno die expugnat. LXVIII. Deinde Metropolim, aliâsque Thessaliæ civitates, recipit. LXIX. Pompeius in Thessaliam pervenit, insolens & spe victoriæ elatus. LXX. Cæsar prælio decertare statuit; ejusque in equitibus disponendis institutum. LXXII. Pompeius quoque prælio decertare statuit; jurâtque se non nisi victorem in castra reversurum. LXXIII. Pompeius quo modo aciem suam instruxerit: LXXIV. Quo modo Cæsar suam. LXXV. Oratio Cæsaris ad milites. LXXVI. Pugna Pharsalica; Cæsarisque ingens victoria. LXXVII. Castra Pompeii capta; LXXVIII. Magnis cum divitiis. LXXIX. Pompeii fuga. LXXX. Cæsar Pompeianos persequitur, & ad deditionem cogit. LXXXI. Quantum militum ex utroque exercitu eâ pugnam perierit. LXXXII. Interea Lælius, Pompeianus, portum Brundisium cum classe obsidet. LXXXIII. Cassiusque classes Cæsaris in Siciliâ incendit. LXXXIV. Cæsar Pompeium persequitur. LXXXV. Pompeius Pelusium perfugiens, ab amicis Ptolemæi regis ibi interficitur. LXXXVI. Portenta quædam, quo die Cæsar vicisset. LXXXVII. Cæsar Pompeium Alexandriam persequens, ibi de morte ejus cognoscit. LXXXVIII. Ibi quoque novo bello intricatur.

C. JULII CÆSARIS COMMENTARIORUM

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

DE

BELLO CIVILI

LIBER III.

ICTATORE habente comitia Cæsare, §. 1.
consules creantur Julius Cæsar & P. Servi- *Cæsar in Ur-*
lius: Is enim erat annus, quo per leges ei *be nonnullos*
consulem fieri liceret. His rebus confectis: *ambitûs*
quum fides totâ Italiâ esset angustior, neque *damnatos*
creditæ pecuniæ solverentur; constituit, ut *restituit,*
arbitri darentur: per eos fierent æstimatio-
nes possessionum & rerum, quanti quæque ea-
rum ante bellum fuissent; atque eæ creditoribus transferrentur. Hoc
& ad timorem novarum tabularum tollendum minuendûmque, qui
ferè bella & civiles dissensiones sequi consuevit; & ad debitorum
tuendam existimationem, esse aptissimum existimavit. Item, præ-
toribus tribunisque plebis rogationes ad populum ferentibus; non-
nullos ambitûs Pompeiâ lege damnatos, illis temporibus, quibus in
Urbe præsidia legionum Pompeius habuerat, (quæ judicia, aliis au-
dientibus iudicibus, aliis sententiam ferentibus, singulis diebus erant

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

perfecta,) in integrum restituit; ¹ qui se illi initio civilis belli obtulerant, si suâ operâ in bello uti vellet: Perinde æstimans ac si usus esset, quoniam suû fecissent potestatem. Statuerat enim hos prius iudicio populi debere restitui, quàm suo beneficio videri receptos; ne aut ingratus in referendâ gratiâ, aut arrogans in ² præripiendo populi beneficio, videretur.

§. II.
Brundisium
proficiscitur.

HIS rebus, & feriis Latinis, comitiisque omnibus perficiendis, XI dies tribuit: Dictaturâque se abdicat; & ab Urbe proficiscitur, Brundisiumque pervenit. Eò legiones XII, equitatum omnem, venire iusserat. Sed tantum navium reperit, ut angustè XX millia legionariorum militum, & DC equites, transportare possent. Hoc unum, ³ [inopia navium,] Cæsari ad conficiendi belli celeritatem defuit. Atque eæ ipsæ copiae infrequentiores imponuntur, quòd multi Gallicis tot bellis defecerant; longumque iter ex Hispaniâ, magnum numerum diminuerat; & gravis autumnus in Apuliâ circumque Brundisium, ex saluberrimis Galliae & Hispaniae regionibus, omnem exercitum valetudine tentaverat.

§. III.
Pompeii in-
gens ad bel-
lum appa-
ruit.

POMPEIUS, annum spatium ad comparandas copias nactus, quod vacuum à bello, atque ab hoste otiosum fuerat: magnam ex Asiâ Cycladibusque insulis, Corcyrà, Athenis, Ponto, Bithyniâ, Syriâ, Ciliciâ, Phœnice, & Ægypto, classem coegerat; magnam omnibus locis ædificandam curaverat: magnam imperatam Asiæ, Syriæ, regibusque omnibus, & dynastis, & tetrarchis, & liberis Achaiæ populis, pecuniam exegerat; magnam, societates earum provinciarum, quas ipse obtinebat, sibi numerare coegerat. Legiones effecerat civium Romanorum, IX; V, ex Italiâ quas transduxerat; unam ex Siciliâ veteranam, quam, factam ex duabus, gemellam appellabat; unam ex Cretâ & Macedoniâ, ex veteranis militibus, qui dimissi à superioribus imperatoribus, in iis provinciis confederant; II ex Asiâ, quas ⁴ Lentulus conscribendas curaverat. Præterea magnum numerum ex Thessaliâ, Bœotia, Achaiâ, Epiroque, supplementi nomine, in legiones distribuerat. His Antonianos milites admiscuerat. Præter has expectabat cum Scipione ex Syriâ legiones II. Sagittarios ex Cretâ, Lacedæmone, Ponto, atque Syriâ, reliquisque civitatibus, III millia numero habebat: funditorum, cohortes VI: mercenarias, II: equitum, VII millia: ex quibus DC Gallos Deiotarus adduxerat; D, Ariobarzanes ex Cappadociâ: ad eundem

¹ Qui se &c.] Emendat Ciacconius, [quòd se &c.] quia ratio redditur quare &c. Sed & [qui se &c.] in eandem sententiam accipi potest.

² Præripiendo] Codices nonnulli; præcipiendo. Quod idem ferè.

³ Inopia navium,] Suspiciatur Hottomannus, nec immeritò, voces has

è margine in Textum irrepsisse.

⁴ Lentulus conscribendas] M. S. Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. aliquot Vett. exhibent, [Lentulus Consul conscribendas.] Quæ fortasse verior Lectio. Poterat enim media vox in aliis libris excidere, propter similitudinem initii vocis sequentis.

eundem numerum Cotus ex Thraciâ dederat, & Sadalem filium Ante Chr. miserat. Ex Macedoniâ cc erant, quibus Rascipolis præerat, excel- XLVIII. lenti virtute: d ex Gabinianis Alexandriâ, Gallos Germanosque, U. C. Varr. quos ibi A. Gabinius præfidii causâ apud regem Ptolemæum reli- DCCVI. querat, Pompeius filius cum classe adduxerat: dccc, quos ex servis suis pastorumque suorum coëgerat. 6 ccc Tarcundarius Castor & Donilaus ex Gallogræciâ dederant: Horum alter unâ venerat, alter filium miserat. cc ex Syriâ à Comageno Antiocho, cui magna præmia Pompeius tribuit, missi erant: in his plerique hippototæ. Huc Dardanos, Bessos; partim mercenarios, partim imperio aut gratiâ comparatos; item Macedonas, Thessalos, & reliquarum gentium & civitatum adjecerat; atque eum, quem supra demonstravimus, numerum expleverat. Frumenti vim maximam ex Thessaliâ, Asiâ, Ægypto, Cretâ, Cyrenis, reliquisque regionibus comparaverat. Hiemare Dyrrhachii, Apolloniæ, omnibusque oppidis maritimis constituerat; ut mare Cæsarem transire prohiberet. Ejus rei causâ, omni orâ maritimâ classem disposuerat. Præerat Ægyptiis navibus, Pompeius filius; Asiaticis, D. Lælius & C. Triarius; Syriacis, C. Cassius; Rhodiis, C. Marcellus cum C. Coponio; Liburnicæ atque Achaicæ classi, Scribonius Libo & M. Octavius. Toti tamen officio maritimo M. Bibulus præpositus, cuncta administrabat: Ad hunc summa imperii respiciebat.

CÆSAR, ut Brundisium venit, concionatus apud milites; "quoniam propè ad finem laborum ac periculorum esset perventum, §. IV. Cæsar in Cæraunios transiit. æquo animo mancipia atque impedimenta in Italiâ relinquerent; ipsi expediti naves conscenderent, quo major numerus militum posset imponi; omniâque ex victoriâ & ex suâ liberalitate sperarent." Conclamantibus omnibus, "imperaret quod vellet; quodcumque imperavisset, se æquo animo esse facturos:" pridie Non. Jan. naves solvit; 7 impositis, ut supra demonstratum est, legionibus VII. Postridie 8 terram attigit Cerauniorum. Saxa inter &

5 Ex servis suis pastorumque suorum coëgerat.] Suspiciantur Viri Docti, mendum latere; legendumque, [ex servis pastoribusque suis,] vel aliquid simile. Sic enim alibi Cæsar, servos pastoresque simul memorare solet. Fieri etiam potest, ut aliquod vocabulum (ut, numero, aut simile aliquid) exciderit; [Ex servis suis, pastorumque suorum **, coëgerat.]

6 CCC Tarcundarius Castor & Donilaus ex Gallogræciâ dederant.] Edit. Rom. pro [CCC,] habet [Tantundem.] In MS Reg. pro, [dederant,] scriptum est, [Tantundem.] Unde fortasse

legendum; [CCC Tarcundarius Castor, & Donilaus ex Gallogræciâ tantundem, dederant.]

7 — Impositis, — legionibus] Adnotat Davissius, in MS Eliensi scriptum esse, [Imposita — legiones;] eandemque lectionem in optimo Codice repperisse Petr. Victorium. Cum his consentiunt MSS Reg. & Vossii.

8 Terram attigit &c.] Variis modis interpungi potest hic locus, sententiâ non malâ. Scribi enim potest, vel [— Terram attigit: Cerauniorum saxa inter &c.] Vel [— Terram attigit Cerauniorum: Saxa inter &c.] vel

Ante Chr. XLVIII. & alia loca periculosa, quietam nactus stationem; & portus omnes
U. C. Varr. DCCVI. timens, quos teneri ab adversariis arbitrabatur; ad eum locum, qui
 appellatur ⁹ Pharsalus, omnibus navibus ad unam incolumibus, mili-
 tes exposuit.

§. V.

¹⁰ ERAT Orici Lucretius Vespillo, & Minucius Rufus, cum Asiaticis navibus XVIII, quibus jussu D. Lælii præerant: M. Bibulus, cum navibus CX, Corcyræ. Sed neque ii sibi confisi ex portu prodire sunt ausi; quum Cæsar omnino XII naves longas præsidio duxisset, in quibus erant ¹¹ constrata IV: Neque Bibulus, impeditis navibus, dispersisque remigibus, satis maturè occurrit; quod prius ad continentem visus est Cæsar, quàm de ejus adventu fama omnino in eas regiones perferretur.

§. VI.

*Ejus naves, Brundisium inanes remis-
 sa, ab hoste interceptum-
 tur.*

EXPOSITIS militibus, naves eadem nocte Brundisium à Cæsare remittuntur; ut reliquæ legiones, equitatusque, transportari possent. Huic officio præpositus erat Fufius Kalenus legatus, qui celeritatem in transportandis legionibus adhiberet. Sed seriùs à terrâ provectæ naves, neque usæ nocturnâ aurâ; in redeundo offenderunt. Bibulus enim, Corcyræ certior factus de adventu Cæsaris, sperans se alicui parti onustarum navium occurrere posse, inanibus occurrit; & nactus circiter XXX, in eas indiligentiæ suæ ac doloris iracundiâ erupit, omnesque incendit: eodémque igne, nautas dominosque navium interfecit; magnitudine poenæ, reliquos detertere sperans. Hôc confecto negotio; à Salonis ad Orici portum, stationes littorâque omnia longè latèque classibus occupavit: Custodiisque diligentius dispositis, ipse gravissimâ hieme in navibus excubabat; neque ullum laborem aut ¹² munus despiciens, [¹³ neque subsidium expectans, si in Cæsaris complexum venire ¹⁴ posset.]

POST

Vel denique, [--- Terram attigit Cerauniorum, saxa inter --- nactus stationem: Et portus &c.] Prior est Davisii; proxima, Scaligeri & plurimorum; postrema, Jo. Goduini.

⁹ Pharsalus,] MSS plerique, Pharsalia. Placet Cellario aliisque, Palaste; quod in antiquo se repperisse Codice testatur P. Marfus.

¹⁰ Erat] Quamvis Lectionem hanc ferat aliàs linguæ Latinæ ratio, at non tamen (ut opinor) hoc in loco; propter vocem sequentem, præerant. Emenda igitur, [Erant.]

¹¹ --- constrata IV: NEQUE Bibulus &c.] Fulcherrimè hunc locum restituit isto modo ex MSS. & Edit. Vett. Davisius: cum Scaliger & Recentiores omnes, sententiâ aut prorsus nullâ, aut contrariâ planè atque

erat mens Authoris, edidissent; [--- constrata IV; Bibulus &c.]

¹² Munus] MS Reg. onus.

¹³ Neque --- posset.] Hæc verba, quæ uncis inclusi, corrupta existimantur; & vix, sine Codicum meliorum ope, restituenda. Notandum tantum, optimos MSS pro [in Cæsaris complexum,] habere [in Cæsari conspectum.] Hôcque dici videtur; Bibulus neque ullum laborem conditionemve iniquam detestare, neque ullum subsidium plurium navium expectare, (ut postea Libo se ei conjunxisse narratur, pag. 303. lin. 17;) modò cum Cæsare ullâ ratione congredi posset.

¹⁴ --- posset. Post discessum &c.] Vulgg. [--- posset. Sed post discessum &c.] De quâ lectione ingeniosissimè

ob.

POST discessum Liburnarum; ex Illyrico M. Octavius, cum iis Ant. Chr. quas habebat navibus, Salonas pervenit: ibique concitatis Dalmatis x lviil. reliquisque barbaris, Iſſam à Cæsaris amicitia avertit. 15 Conven- U. C. Varr. tum Salonis, quum neque pollicitationibus neque denunciatione pe- dcccvi. riculi permovere posset; oppidum oppugnare instituit. Est autem §. VII. oppidum & loci natura, & colle munitum. 16 Sed celeriter cives M. Octavius, Pompeianus, Salonas op- essent infirmi ad resistendum, propter paucitatem hominum; cre- pugnant, sm- bris confecti vulneribus, ad extremum auxilium descenderunt, servos- bita oppida- que omnes puberes liberaverunt; & præfectis omnium mulierum norum erup- crinibus, tormenta effecerunt. Quorum cognita sententia; Octa- tione fugat- vius quinque castris oppidum circumdedit, atque uno tempore obsi- tur. dione & oppugnationibus eos premere cepit. Illi, omnia perpeti parati, maxime à re frumentaria laborabant. Quare missis ad Cæsarem legatis, auxilium ab eo petebant: reliqua, ut poterant, per se incommoda sustinebant. Et, longo interposito spatio, quum diuturnitas oppugnationis negligentiores Octavianos effecisset; nacti occasionem meridiani temporis, discessu eorum, pueris mulieribusque in muro dispositis, ne quid quotidianæ consuetudinis desideraretur; ipsi, manu facta, cum iis quos nuper manumissos liberaverant, in proxima Octavii castra irruperunt. His expugnatis, eodem impetu altera sunt adorti; inde tertia, & quarta, 17 & deinceps reliqua: omnibusque eos castris expulerunt: & magno numero interfecto, reliquos atque ipsum Octavium in naves confugere coegerunt. Hic fuit oppugnationis exitus. Jamque hiems appropinquabat; & tantis detrimentis acceptis, Octavius, desperata oppugnatione oppidi, Dyrrhachium sese ad Pompeium recepit.

DEMON-

observat D. Vossius; certum esse illud *Sed post*, natum ex transpositione vocis præcedentis, *posset*: Quippe omnes Codices, in quibus est illud *Sed post*, carere alterâ illâ *posset*; in quibus autem contra reperitur *posset*, in iis omnibus desiderari illud *Sed post*. Rescribit igitur, ex MS uno; [— *posset*. *Discessu &c.*] Quam Lectionem repperit quoque Davinius in MS Eliensi; & ipse deinceps inveni in MSS Reg. & If. Vossii.

15 *Conventum Salonis*,] Ediderat Scaliger; *Salonas*. Sed rectè restituit D. Vossius, *Salonis*. Et [forte in Scaligeri editione error erat typographicus; quem secuti deinceps sunt alii,

16 *Sed celeriter* ---: Et *quum &c.*] Si conjecturis indulgendum esset; legerem equidem, transpositis duabus vocalis, [Et *celeriter* ---: *Sed quum &c.*] At sine Codicum auctoritate, nihil temerè mutandum.

17 *Et deinceps reliqua*:] Castra scilicet *quinta* sive *ultima*. Et ridiculi planè sunt, qui de hac lectione dubitando, nodum in scirpo quarunt; ac si plura fuissent castra quàm *quinta* (supra lin. 12,) quia post *quarta* memorat hic Cæsar deinceps & *reliqua*. Quasi verò *reliqua* illa castra non possint tam rectè intelligi *una castra*, videlicet *quinta* illa & *ultima*; quàm illud ipsum *una castra*, vel *quinta castra*, rectè dicitur, de *unia* scilicet *castris*, non de pluribus.

Ante Chr.

xlviii.

U. C. Varr.

DCCVI.

§. VIII.

Cæsar ad
Pompeium
legatio de
pace.

DEMONSTRATUM est L. Vibullium Rufum, Pompeii præfectum, bis in potestatem pervenisse Cæsaris; atque ab eo esse dimissum: semel ad Corfinium, iterum in Hispaniâ. Hunc pro suis beneficiis Cæsar judicaverat idoneum, quem cum mandatis ad Cn. Pompeium mitteret: Eundemque apud Cn. Pompeium auctoritatem habere intelligebat. Erat autem hæc summa mandatorum: "Debere utrumque, pertinaciæ finem facere; & ab armis discedere; neque amplius fortunam periclitari. Satis esse magna utrumque incommoda accepta; quæ pro disciplinâ & præceptis habere possent, ut reliquos casus timerent. Illum ab Italiâ expulsum, amissâ Siciliâ, & Sardiniâ, duabûsque Hispaniis, & cohortibus in Italiâ atque in Hispaniâ civium Romanorum cætate xxx; Se morte Curionis, & detrimento Africani exercitûs tanto, militumque deditione ad Corcyram. Proinde sibi ac reip. parcerent, ¹⁸ Quantum in bello fortuna posset, jam ipsi incommodis suis satis essent documento. Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque consideret, & pares ambo viderentur. Si verò alteri paullum modò tribuisset fortuna: non esse usurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur; neque fore æquâ parte contentum, qui se omnia habiturum consideret. Conditiones pacis, quoniam antea convenire non potuissent, Romæ à Senatu & à populo peti debere. Interea & Reip. & ipsis placere oportere, si uterque in concione statim juravisset se triduo proximo exercitum dimissurum. Depositis armis auxiliisque, quibus nunc considerent; necessario populi senatûsque judicio fore utrumque contentum. Hæc quò faciliùs Pompeio probari possent, omnes suas terrestres urbiumque copias dimissurum."

§. IX.

Cæsar Ori-
cum occupat.

VIBULLIUS, his expositis à Cæsare, non minùs necessarium esse existimavit, de repentino adventu Cæsaris Pompeium fieri certius; uti ad id consilium capere posset, antequam de mandatis agi inciperet. Atque ideo, continuato & nocte & die itinere, atque mutatis ad celeritatem jumentis, ad Pompeium contendit; ut adesse Cæsarem omnibus copiis nunciaret. Pompeius erat eo tempore in Candaviâ; itérque ex Macedoniâ in hiberna, Apolloniam Dyrhachiûmque habebat. Sed, re novâ perturbatus, majoribus itineribus Apolloniam petere cepit; ne Cæsar oræ maritimæ civitates occuparet. At ille, expositis militibus, eodem die Oricum proficiscitur. Quò quum venisset; L. Torquatus, qui jussu Pompeii oppido præerat, præfidiûmque ibi Parthinorum habebat; conatus portis clausis oppidum defendere, ¹⁹ Græcos murum adscendere atque arma capere jubet. Illi autem quum se contra imperium populi
Romani

¹⁸ Quantum] Sic MSS Reg. & quum se &c.] MSS Elienf. & Vossii,
Elienf. Al. quantûmque. [--- quum Græcos --- juberet; illi

¹⁹ --- Græcos --- jubet: Illi autem autem se &c.] Quod eodem redit.

Romani pugnatuuros esse negarent; ²⁰ oppidani autem suâ sponte Ante Chr. Cæsarem recipere conarentur; desperatis omnibus auxiliis, portas XLVIII. aperuit; & se atque oppidum Cæsari dedit; incolumisque ab eo U. C. Varr. conservatus est. DCCVI.

²¹ RECEPTO Cæsar Orico, nullâ interpositâ morâ, Apolloniam §. X. proficiscitur. Ejus adventu audito; L. Staberius, qui ibi præerat, Isem Apol-
aquam comportare in arcem, atque eam munire, obsidisque ab loniam ali-
Apolloniatis exigere coepit. Illi verò daturos se negare; neque asque civi-
portas Consuli præclusuros; neque sibi iudicium sumpturos contrâ tates.
atque omnis Italia populisque R. iudicavisset. Quorum cognitâ
voluntate, clâm ²² profugit. Apolloniates ad Cæsarem legatos mit-
tunt, oppidoque recipiunt. Hos sequuntur Bullidenses, Amantiani,
& reliquæ finitimæ civitates, totâque Epirus; & legatis ad Cæsarem
missis, quæ imperaret, facturos pollicentur.

AT Pompeius; cognitis iis rebus, quæ erant Orici atque Apollo- §. XI.
niæ gestæ; Dyrrhachio timens, diurnis eò nocturnisque itineribus Cæsar &
²³ contendit. Simul ac Cæsar appropinquare dicebatur, tantus Pompeius ca-
ror incidit ejus exercitui; quod properans noctem diei conjunxerat, stra ex urâ-
neque iter intermiserat; ut penè omnes, in Epiro finitimisque re- que parte flu-
gionibus signa relinquerent; complures, arma projicerent; ac fugæ minis Apfi
simile iter videretur. Sed quum prope Dyrrhachium Pompeius ponunt.
constitisset, castrâque metari jussisset; perterrito etiam tum exercitu,
princeps Labienus præcedit; juratque, se eum non deserturum,
eundemque casum subiturum, quemcunque ei fortuna tribuisset.
Hoc idem reliqui jurant legati: Hos, tribuni militum centurionés-
que sequuntur; Atque idem omnis exercitus jurat. Cæsar, præoc-
cupato itinere ad Dyrrhachium, finem properandi facit: castrâque
ad flumen Apsum ponit in finibus Apolloniatis, ²⁴ ut castella vi-
cique bene meritæ civitatis tuti essent præsidio; ibique reliquarum ex
Italia

²⁰ Oppidani autem] MSS Reg. & Eliens. [oppidani etiam.] MS Vossii, [oppidani autem etiam.] Quæ elegans est lectio.

²¹ Recepto Cæsar Orico,] Vide supra ad pag. 113. lin. 24.

²² — profugit. Apolloniates ad &c.] Adnotat Davisius, Editt. plurimas Vett. & MSS Brant. & Eliens. (quibuscum consentiunt MSS Reg. & Vossii,) exhibere: [— profugit ab Apolloniâ Staberius. Illi ad &c.] Quod eodem recidit.

²³ — contendit. Simul ac Cæsar appropinquare dicebatur, tantus terror &c.] Nonnihil hiulca est hæc oratio, Legendum videtur vel, quod

in Editione quâdam antiquâ reperi, [— contendit. Quò simul ac Cæsar appropinquare dicebatur, tantus terror &c.] Vel, ex MS Regio, tota periodus hoc modo legenda & interstinguenda est: [At Pompeius, cognitis iis rebus, quæ erant Orici atque Apolloniæ gestæ, Dyrrhachio timens; diurnis eò nocturnisque itineribus contendit, simul ac Cæsar appropinquare dicebatur: Tantusque terror &c.]

²⁴ Ut castella vicique bene merita civitatis, tuti essent præsidio.] Tor sit hic locus Interpretes. MSS plerique habent, [ut vigiliis castellisque (vel castellis vigiliisque) bene merita civitates tutæ essent præsidio.] Qui

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. XII.
Cæsaris na-
ves, Brundi-
sio quum sol-
vissent, metu
hostium sta-
tim in por-
tum rever-
suntur.

Italiâ legionum adventum expectare, & sub pellibus hiemare con-
stituit. Hoc idem Pompeius²⁵ facit; &, trans flumen Apsum po-
sitis castris, eò copias omnes auxiliâque conduxit.

KALENUS, legionibus equitibusque Brundisii in naves²⁶ impo-
sitis, ut erat præceptum à Cæsare; ²⁷ quantam navium facultatem
habebat, naves solvit: Paullumque à portu progressus, litteras à
Cæsare accipit; quibus est certior factus, portus littorâque omnia
classibus adversariorum teneri. Quo cognito; se in portum reci-
pit, navésque omnes revocat. Una ex iis, quæ perseveravit, neque
imperio Kaleni obtemperavit; quòd erat sine militibus, privatorumque
con-

Qui cum Sensus vix esset ullus; e-
mendavit Faërnus, [ut vigiliis castel-
lisque bene merita civitati esset (scil.
Cæsar) prasidio.] Ciacconius autem,
[ut vicis castellisque bene merita civi-
tatis esset prasidio:] Uterque, omisâ
voce [Tuta.] Cellarius, [ut vigiliis
castellisque bene merita civitates tuta
essent; omisâ voce [prasidio.] Sed
retinent duas istas voces MSS
omnes. Rescribit itaque Davisius,
[ut castella, vici, benèque merita ci-
vitates tuta essent prasidio:] Quam
conjecturam mirè firmari existimat
altero illo loco hujus Libri, ubi ait
Cæsar, [non solum urbibus, sed penè
vicis castellisque singulis &c.] Verum
neque hæc placet emendatio; quo-
niam, ut civitates intelligantur ur-
bes, id demum non est Cæsareanæ
locutionis. Quid si hoc tandem
modo scribamus? [ut vicis castellis-
que bene merita civitatibus, TUTO es-
sent (scil. Cæsaris castra) prasidio.]
Vel, [ut (Cæsaris castra,) castellis
vigiliisque (suis,) bene merita civitati
TUTO essent (habent enim omnes
MSS essent non esset,) prasidio.]
Certè hæc conjectura multò pro-
pius, quàm aliorum omnium, à
vestigiiis Manuscriptorum abest: Et
vox [tutum] tam potest latinè ad
[prasidium] referri, quàm ad [civi-
tatem.] Sic enim infra in hoc ipso
libro, Portum appellat Cæsar tutis-
simum. Judicet Lector Eruditus.)

²⁵ Facit:] Sic Scaliger & Recen-
tiores omnes. Sed ex MSS Reg. &
Eliens. & Editt. Vett. restituen-

dum, facit; propter id quod sequi-
tur, conduxit.

²⁶ Impositis,] Ita restituit D. Vos-
sius ex MSS suis, & Davisius ex MSS
Brant. & Eliens. & Editt. Vett.
Quibuscum facit & MS Regius. Sca-
liger & Recentiores minùs elegan-
ter ediderunt, [positis.]

²⁷ Quantam navium facultatem
habebat, naves solvit.] Faërnus e-
mendat, [quam tum navium facul-
tatem &c.] Ciacconius, [quamprimum
navigandi facultatem &c.] Sca-
liger, [quantum navium habebat,
naves solvit.] D. Vossius, quan-
tum navium habebat, solvit;] vel,
[quantum (sive quantam) navium
facultatem habebat, solvit;] illudque
[naves solvit,] à glossemate esse,
certum existimat. Verum Antece-
dentem, in posteriori parte sen-
tentia isto modo repetere, non
multum à Cæsaris consuetudine ab-
horret. Reponit igitur Davisius,
[QUARUM navium facultatem ha-
bebat, naves solvit.] Ego nullam
omnino emendationem opus esse
existimo; sed, mutatâ solummodo
distinctione, totam periodum hoc
modo scribendam: [Kalenus, legio-
nibus — in naves impositis, (ut erat
præceptum à Cæsare,) quantam (vel
quantum) navium facultatem habebat;
naves solvit.] Aptius enim coherere
videntur ista, [legiones in naves im-
posuit, quantam navium facultatem
habebat;] quàm ista, [quantam na-
vium facultatem habebat, naves sol-
vit.]

consilio administrabatur; ²⁸ delata Oricum, à Bibulo expugnata est: Ante Chr. XLVIII.
 Qui de servis liberisque omnibus ad impuberes supplicium sumit, & U. C. Varr.
 ad unum interficit. Ita, exiguo tempore, ²⁹ magno casu totius exercitus salus constitit. DCCVI.

BIBULUS, ut supra demonstratum est, erat cum classe ad Oricum: Et, sicut mari portubusque Caesarem prohibebat; ita ipse §. XIII.
 omni terrâ earum regionum prohibebatur: Præfidiis enim dispositis, omnia littora à Caesare tenebantur; neque lignandi, neque a- Classis Pompeiana, rerum omnium difficultate laborat.
 quandi, neque naves ad terram religandi, potestas fiebat. Erat res in magnâ difficultate; summisque angustiis rerum necessariorum premebantur; adeo ut cogerentur, sicuti reliquum commercium, ita ligna atque aquam Corcyra navibus onerariis supportare. Atque uno etiam tempore accidit, ut difficilioribus usi tempestatibus; expellibus, quibus erant testæ naves, nocturnum excipere rorem cogerentur. Quas tamen difficultates patienter & æquo animo ferebant; neque sibi nudanda littora, & relinquendos portus existimabant. Sed quum essent in quibus demonstravi angustias, ac se Libo cum Bibulo conjunxisset: loquuntur ambo ex navibus cum M. Acilio & Statio Murco legatis; quorum alter oppidi muris, alter præfidiis terrestribus præerat: velle se de maximis rebus cum Caesare loqui, „ si sibi ejus facultas detur.” Huc addunt pauca, rei confirmandæ causâ; ut de compositione acturi viderentur. Interim postulant, ut sint induciæ; atque ab iis impetrant. Magnum enim, quod ³⁰ afferebant, videbatur; & Caesarem id summè sciebant cupere; ³¹ & profectum aliquid Bibuli mandatis existimabatur.

CÆSAR, eo tempore cum legione unâ profectus ad recipiendas §. XIV.
 ultiores civitates; & rem frumentariam expediendam, quâ angustè utebatur; erat ad Buthrotum, oppositum Corcyrae. Ibi ab Colloquia de pace, irrita.
 Acilio certior & Murco per litteras factus de postulatis Libonis & Bibuli,

²⁸ Delata Oricum, à Bibulo expugnata est:] Ita edidimus ex Editt. Florent. & Gryphii. Sensusque est, [cùm esset delata Oricum, à Bibulo expugnata est.] Locutio hujusmodi arduior, quàm sit Cæsari familiaris, vide supra ad pag. 43. lin. 24. Vulgg. [delata Oricum, atque à Bibulo expugnata est.]

²⁹ Magno casu] Codices nonnulli, magnoque casu. Quod sententiam turbat.

³⁰ Afferebant,] Scaliger & Recentiores ediderunt, afferebant. Sed longè præstat vulgata Lectio: Quam ex MS Eliens. & Editt. Vett. reduxit Davisius: Firmatque MS Regius,

³¹ Et profectum aliquid Bibuli mandatis] Emendant Viri docti, Cante-
 rus, Ciacconius, D. Vossius, Cellarius, alique; [Vibullii mandatis:] Quæ mandata supra commemoraverat Caesar, data Vibullio ad Pompeium perferenda. Hotomannus tamen mavult, [profectum iri aliquid Bibuli mandatis:] Et in MS Regio est [profecturum aliquid de Bibuli mandatis.] Sed hæc paullo languidiora sunt. Prior igitur recipienda est emendatio: Nisi fortè vulgata lectio eam in sententiam accipi possit, ut dicatur aliquid etiam hoc profectum existimari, quod Bibulus mandata omnino haberet ad Caesarem perferenda,

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

Bibuli, legionem relinquit; ipse Oricum revertitur. Eò quum venisset, evocantur illi ad colloquium. Prodit Libo, atque excusat Bibulum, quòd, "is iracundiâ summâ erat, inimiciâsq̃ habebat etiam privatas cum Cæsare ex ædilitate & præturâ conceptas: ob eam rem colloquium vitâsse; ne res maximæ spei maximæque utilitatis, ejus iracundiâ impedirentur. Pompeii summam esse ac fuisse semper voluntatem, ut componeretur, atque ab armis discederetur: Sed potestatem se ejus rei nullam habere, propterea quòd de concilii sententiâ summam belli rerumque omnium Pompeio permiserint. Sed, postulatis Cæsaris cognitis, missuros ad Pompeium; atque illum reliqua per se acturum, hortantibus ipsis. Interea manerent induciæ, dum ab illo rediri posset; neve alter alteri noceret." Huc addit pauca de causâ, & de copiis auxiliisque suis. Quibus rebus neque tum respondendum Cæsar existimavit; neque nunc, ut memoriæ prodatur, satis causæ putamus. Postulabat Cæsar, ut "legatos sibi ad Pompeium sine periculo mittere liceret; idque ipsi fore reciperent, aut acceptos per se ad eum perducerent. Quod ad inducias pertineret; sic belli rationem esse divisam, ut illi classe naves auxiliæque sua impedirent, ipse ut aquâ terrâque eos prohiberet. ³² Si hoc sibi remitti vellent, remitterent ipsi de maritimis custodiis; sin illud tenerent, se quoque id retenturum. ³³ Nihilominus tamen agi posse de compositione, ut hæc non remitterentur; ³⁴ neque hanc rem esse impediendi loco." Illi neque legatos Cæsaris recipere, neque periculum præstare eorum, sed totam rem ad Pompeium rejicere; unum instare de induciis, vehementissimeque contendere. Quos ubi Cæsar intellexit, præsentis periculi atque inopiæ vitandæ causâ, omnem orationem instituisse; neque ullam spem, aut conditionem pacis afferre; ad reliquam cogitationem belli sese recepit.

BIBULUS

³² Si] Scaliger & plerique, [Et si &c.] Sed Vossius, fide trium MSS elegantius delet illud [Et.]

³³ Nihilominus tamen] Merito hic miratur Davisius inscitiam Hotomanni, qui vocem [tamen] contra omnium MSS fidem delendam censuit; cum phrasis ista [nihilominus tamen] vel [nihilominus] & optimis sit Auctoribus & Cæsari ipsi non inusitata.

³⁴ Neque hanc rem esse impediendi loco. Illi &c.] Cum in MS Eliensi (necnon in MS Reg.) & in Edit. Vett. scriptum sit, [neque hanc rem illis esse &c.] legendum existimat

Davisius, (quomodo & in MS Vossii scriptum repperi,) [neque hanc rem illi (scil. compositioni) esse impediendi loco.] Qui quidem Sensus satis est bonus. Cæterum attentius Libros inspicienti, occurrit; quibus in Codicibus scriptum est [rem illis esse] vel [rem illi esse] in eis omnibus statim, post duo sequentia vocabula, deesse vocem [illi] à quâ proxima sententia exorditur. In istis igitur libris ea vox inde transposita solummodo videtur: Et proinde quæri potest, annon Lectio vulgata potius sit retinenda,

BIBULUS multos dies terrâ prohibitus, & graviore morbo ex Ante Chr. frigore ac labore implicitus; quum neque ³⁵ curari posset, neque ^{XLVIII.} susceptum officium deferere vellet, vim morbi sustinere non potuit. ^{U. C. Varr. DCCVI.} Eo mortuo, ad neminem unum summa imperii ³⁶ redit; sed separatim suam quisque classem ad arbitrium suum administra-

§. XV.

Bibulus clas-

VIBULLIUS; sedato tumultu, quem repentinus adventus Cæ- *sis Pompeia-* faris concitaverat; ³⁷ ubi primùm, rursus adhibito Libone & L. *na præfectus,* Luceio & Theophane, (quibuscum communicare de maximis re- *moritur.* bus Pompeius consueverat,) de mandatis Cæsaris agere instituit; §. XVI. *Pompeii re-* eum, ingressum in sermonem, Pompeius interpellavit, & loqui *sponsum ad* plura prohibuit. " Quid mihi, " inquit, " aut vitâ aut civitate *legationem* " opus est, quam beneficio Cæsaris habere videbor? cujus rei opi- *Cæsaris de* nio tolli non poterit, quum in Italiam, ex quâ profectus sum, *pace.* " ³⁸ reductus existimabor." Bello perfecto, ab iis Cæsar hæc ³⁹ dicta cognovit, qui sermoni interfuerunt: Conatus tamen nihilo minus est aliis rationibus per colloquia de pace agere.

INTER bina castra Pompeii atque Cæsaris, unum flumen tantùm §. XVII. *Colloquia a-* intererat Apfus: Crebrâque inter se colloquia milites habebant; *lia de pace,* neque ullum interim telum, per pactiones colloquentium, transjici- *irrita.* ebatur. Mittit P. Vatinius legatum, ad ripam ipsam fluminis:

X

qui

³⁵ Curari] Cura debita in eo adhiberi, quò sanari posset.

³⁶ Redit;] Scribendum, rediit, vel redit; propter sequentem, administrabat.

³⁷ Ubi primùm, rursus adhibito Libone —, agere instituit; eum — Pompeius interpellavit.] Meritò hic reprehendit D. Vossius Ursinum, qui vocem [Rursus] sine causâ delendam voluit: Nam & prius adhibitus fuerat Libo, §. 13. Sed & ipse Vossius in errorem incidit graviorem. Nam voces illas, ubi primùm; (tanquam si [ubi primùm INSTITUERAT,] non [ubi primùm INSTITUIT,] scriptum fuisset;) ita interpretatur, ac si significarent jam antè narratam fuisse aliquam Vibullii cum Pompeio de Cæsaris mandatis collocationem. At verò voces istæ nihil tale præ se ferunt. Etenim idem planè sonant, ac [simul primùm] vel [simul primùm ac.] Neque locum hic habere potest, [IBI primùm,] quod iste Vir doctissimus reponendum veller.

Neque enim quicquam est, quò illud [ibi] referatur; nisi [ibi primùm.] positum fingatur pro [tum primùm:] Quomodo si hoc in loco scriptum fuisset, tunc & in posteriori quidem parte sententiæ, pro [eum — Pompeius interpellavit,] scribendum fuisset, [Quem — Pompeius interpellavit;] id quod in duobus se MSS repperisse testatur Vir doctissimus. Interim verò longè præstat & Latinitate & Sensu lectio vulgata.

³⁸ — reductus existimabor. Bello perfecto, ab &c.] Duobus modis interpungi potest hic locus. Scribi enim potest vel, [— reductus existimabor. Bello perfecto, ab &c.] vel, [— reductus existimabor. Bello perfecto. [Ab &c.] Neutrum malè. Pro priore tamen interpungendi ratione facit similis locutio infra, §. 49. ut postea, confecto bello, reperiebamus; & rursus §. 51. ut postea, bello confecto, cognitum est. Pro posteriore facit illud quod sequitur, nihilo minus.

³⁹ Dicta] MSS nonnulli; facta.

Ante Chr. qui ea, quæ maximè ad pacem pertinere viderentur, ageret; & cre.
 XLVIII. brò magnâ voce pronunciaret; "liceréne civibus ad cives de pace
 U. C. Varr. „ 40 legatos mittere? quod etiam † fugitivis ab saltu Pyrenæo,
 DCCVI. „ * prædonibusque licuisset: Præsertim, 41 ut id agerent, ne cives
 † Ante Chr. „ cum civibus armis decertarent." Multa suppliciter locutus, ut de
 LXX. suâ atque omnium salute debebat; silentiôque ab utrisque militibus
 U. C. Varr. auditus; responsum est ab alterâ parte, "A. Varronem profiteri se
 DCLXXXIV. „ alterâ die ad colloquium venturum; 42 atque unâ etiam utrim-
 * Ante Chr. „ que admodum tutò legati venire, &, quæ vellent, exponere pos-
 LXXVII. „ sent; " certumque ei rei tempus constituitur. Quò quum esset
 U. C. Varr. postero die ventum, magna utrimque multitudo convenit: mag-
 DCIXXVII. nâque erat ejus rei exspectatio, atque omnium intenti animi ad
 pacem esse videbantur. Quâ ex frequentîâ, T. Labienus 43 prodit;
 summisâ oratione loqui de pace, atque altercari cum Vatiniô inci-
 pit. Quorum mediâ orationem interrumpunt undique subito tela
 immissa; quæ ille, obtectus armis militum, vitavit: Vulnerantur
 tamen complures; in his Cornelius Balbus, M. Plotius, L. Tibur-
 tius centuriones, militésque nonnulli. Tum Labienus; "Definite
 „ ergo de compositione loqui: Nam nobis, nisi Cæsaris capite re-
 „ lato, pax esse nulla potest."

§. XVIII.
*Motus in ur-
 be Româ.*

ISDEM temporibus Romæ M. Cælius Rufus prætor, causâ
 debitorum susceptâ, initio magistratûs tribunal suum juxta C. Tre-
 bonii prætoris urbani sellam collocavit: Et, si quis appellâset de
 æstimatione, & de solutionibus quæ per arbitrum fierent, ut Cæsar
 præsens constituerat; fore auxilio pollicebatur. Sed fiebat æquitate
 decreti, & humanitate Trebonii, qui his temporibus clementer &
 moderatè jus dicendum existimabat; ut reperiri non posset, à qui-
 bus initium appellandi nasceretur. Nam fortasse inopiam excusare,
 & calamitatem aut propriam suam aut temporum queri, & difficul-
 tates auctionandi proponere, etiam mediocris est animi: Integras
 verò tenere possessiones, qui se debere fateantur; cujus animi aut
 cujus

40 Legatos] Cùm in plerisque
 MSS scriptum sit, [duos legatos:]
 conjicit D. Vossius legendum, [tutò
 legatos.] Sic enim jam infra; [admo-
 dum tutò legati venire.]

41 Ut id agerent,] Codices non-
 nulli, [cùm id agerent.] Quæ lectio
 æquè bona.

42 Atque unâ etiam] D. Vossio
 nullus persuaserit, verba hæc integra
 esse. Reponit igitur, [UTQUE unâ
 etiam] Atqui id nihil mutat. Nam,
 [Atque unâ etiam,] (si subintelli-
 gatur, UT; ut manifestò subin-
 telligitur;) idem planè est quod,
 [Utque unâ etiam,] Reverâ igitur

integra sunt hæc verba. Nec du-
 rior est constructio, [se venturum,
 atque etiam tutò legati venire possent;]
 quàm, quod proximè præcessit,
 [silentio auditus; responsum est &c.]
 Cujusmodi locutiones apud Ci-
 ceronem aliôsque optimos Autho-
 res interdum reperiuntur. Neque
 dissimilis constructio est, quæ oc-
 currit infra, §. 69. [placere sibi, ---
 ternas tabellas dari; — sententiâque
 de singulis ferrent.]

43 Prodit;] Itâ scribendum; prop-
 ter sequentem, incipit. In Editis
 est, prodit.

cujus impudentiæ est? 44 Itaque, hoc qui postulare, reperiebatur Ante Chr. nemo. Atque ipsis, ad quorum commodum pertinebat, durior in- XLVIII. ventus est Caelius. 45 Et, ab hoc profectus initio; ne frustra in- U. C. Varr. gressus turpem causam videretur, legem promulgavit, 46 ut sexies DCCVI. seni dies sine usuris creditæ pecuniæ solvantur.

QUUM resisteret Servilius consul, reliquique magistratus; & minus opinione suâ efficeret: ad hominum excitanda studia, sublatâ priore lege, duas promulgavit; unam, quâ mercedes habitationum annuas conductoribus donavit; alteram, tabularum novarum. Impetûque multitudinis in C. Trebonium factô, & nonnullis vulneratis; eum de tribunali deturbavit. De quibus rebus, Servilius consul ad Senatum retulit; Senatûsque Cœlium ab Rep. removendum censuit. Hôc decreto eum Consul Senatu prohibuit, & concionari conantem de rostris deduxit. Ille, ignominiâ & dolore permotus, palam se proficisci ad Cæsarem simulavit; clami nunciis ad Milonem missis, qui, Clodio interfecto, eo nomine erat damnatus: Atque, eo in Italiam evocato, quod magnis muneribus datis, gladiatoriae familiæ reliquias habebat; sibi conjunxit: Atque eum in Turinum ad sollicitandos pastores præmisit. Ipse, quum Cassilinum veniret; unôque tempore signa ejus militaria atque arma Capuæ essent comprehensa, familia Neapoli visa, atque proditio oppidi appareret: patefactis consiliis, exclusus Capuâ, & periculum veritus, quod conventus arma ceperat, atque eum hostis loco habendum existimabat; consilio destitit, atque eo itinere sese avertit.

INTERIM Milo, dimissis circum municipia litteris, "ea, quæ faceret, jussu atque imperio facere Pompeii, quæ mandata ad se 47 per Bibulum delata essent;" quos ex ære alieno laborare arbitrabatur, sollicitabat. Apud quos quum 48 proficere nihil posset;

§. XIX.

§. XX.

X 2

44 Itaque, hoc qui postulare, &c.] Sic MSS Reg. Elien. & Vossii; concinnius quàm quod in Editis est, Itaque, qui hoc postulare, &c.

45 Et, ab hoc profectus initio;] Emendat Ciacconius, sed; Davissius, at. Sed nihil opus. Non enim oppositio est, sed continuata narratio factorum ejusdem generis: [Durior inventus est Calius. Et ab hoc profectus initio; — legem promulgavit &c.]

46 Ut sexies seni dies sine usuris creditæ pecuniæ solvantur.] Locus corruptus & planè desperatus. D. Vossius ex conjecturâ emendat, [ut sex (potius senum) mensium die.] J. F. Gronovius, [ut semisse in dies &c.]

Quæ quidem conjectura paullo melior videtur. Sed nihil incertius.

47 Per Bibulum] Mirè hic lapsus est Vir doctissimus D. Vossius; qui [Vibullium] reponit. Erat enim Vibullius missus à Casare ad Pompeium, non à Pompeio ad Milonem. Omnino igitur retinendum, [Bibulus.] Quod enim ait Vossius, Bibulum jam mortuum esse, & præterea semper in mari fuisse; præoccupat rectè Hotomannus; non hæc ad Milonem à Pompeio per Bibulum mandata, paucis illis diebus delata significari, sed jam tum eum per Italiam Bibulus copias cogebar.

48 Proficere nihil posset;] MS Reg. & Edit. Rom. proficeret nihil.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

set; quibusdam solutis ergastulis, Cosam in agro Turino oppugnare cœpit. Eò quum à Q. Pædio prætore, cum legione **; 49 lapide ictus ex muro, periit. Et Cœlius profectus, ut dictitabat, ad Cæsarem; pervenit Thurios. Ubi, quum quosdam ejus municipii sollicitaret; equitibusque Cæsaris Gallis atque Hispanis, qui eò præsidii causâ missi erant, pecuniam ⁵⁰ polliceretur; ab iis est interfectus. ⁵¹ Itaque magnarum initia rerum, quæ ⁵² occupatione magistratuum & temporum sollicitam Italiam habebant; celerem & facilem exitum habuerunt.

§. XXI.
Libo, Pompeianus, cum classe portum Brundisinum obsidet.

LIBO, profectus ab Orico cum classe, cui præerat, navium I; Brundisium venit: Insulamque, quæ contra Brundisium portum est, occupavit: quòd præstare unum locum arbitrabatur, quæ necessarius nostris erat egressus, quàm omnium littora ac portus custodiâ clausos teneri. Hic repentino adventu naves onerarias quasdam nactus incendit, & unam frumento onustam abduxit; magnùmque nostris terrorem iniecit; & noctu militibus & sagittariis in terram expositis, præsidium equitum dejecit; & adeò loci opportunitate profecit, ut ad Pompeium litteras mitteret; “naves re-
,, liquas, si vellet, subduci & refici juberet; suâ classe auxilia sese
,, Cæsaris prohibitorium.”

§. XXII.
Sed, Antonii virtute & diligentia, obsidionem omittere cogitur.

ERAT eo tempore Antonius Brundisii; qui, ⁵³ virtute militum confusus, scaphas navium magnarum circiter IX, cratibus pluteisque contextit; eoque milites delectos imposuit; atque eas in littore pluribus locis separatim disposuit; navesque triremes II, quas Brundisii faciendas curaverat, per causam exercendorum remigum, ad fauces portus prodire jussit. Has quum audaciùs progressas Libo vidisset; sperans intercipi posse, quadriremes V ad eas misit: Quæ quum navibus nostris appropinquassent, nostri veterani in portum refugerunt; illi, studio incitati, incautiùs sequebantur. ⁵⁴ Jam ex omnibus partibus subito Antonianæ scaphæ, signo dato, se in hostes inci-

49 *Lapide ictus ex &c.*] Sic MSS Reg. & Eliensis. Vulgg. *lapide ictus esset ex &c.*] Quæ vox [*esset*] ideò inserta videtur, ut referri posset ad præcedentem *Eò quum*: Id quod, eadem de causâ, in quibusdam Codicibus mutatum est in *Is quum*. Sed videtur illud [*Eò quum*] potius initium esse prioris sententiæ, cujus pars posterior interierit.

50 *Polliceretur*;] MSS Reg. & Vossii & Edit. Rom. *pollicitaretur*. Quod paullò majorem habet Emphasin.

51 *Itaque*] MSS Eliens. & Vossii, Ita. Quod fortè elegantius.

52 *Occupatione magistratuum & temporum*] Non contemnenda D. Vossii conjectura, qui suspicatur vocem aliquam intercidisse; [*occupatione magistratuum, & temporum* **.]

53 *Virtute militum confusus*,] In Editis, *virtuti*. Sed MSS Reg. Eliens. & Vossii habent *virtute*. Quam constructionem & Cæsari familiariorē esse, exemplis ostendit Davisius.

54 *Jam ex &c.*] Vossius malit, [*Tum ex &c.*] Sed MS. Reg. & Edit. Rom. habent, [*Nam ex &c.*] Quæ demum verâ fortasse poterit esse

incitaverunt; primoque impetu unam ex his quadriremem, cum remigibus defensoribusque suis, ceperunt; reliquas turpiter fugere coegerunt. Ad hoc detrimentum accessit, ut equitibus per oram maritimam ab Antonio dispositis, aquari prohiberentur: quâ necessitate & ignominiâ permotus Libo, discessit à Brundisio, obsessio- nemque nostrorum omisit.

55 MULTI jam menses transierant, & hiems jam præcipitave- rat; neque Brundisio naves legionésque ad Cæsarem veniebant: Ac nonnullæ ejus rei prætermissæ occasiones Cæsari videbantur; quod certè sæpe flaverant venti, quibus necessariò committendum existi- mabat. Quantoque ejus amplius processerat temporis; tanto erant alacriores ad custodias, qui classibus præerant; majorémque fidu- ciam prohibendi habebant: & crebris Pompeii litteris castigaban- tur, " quoniam primò venientem Cæsarem non prohibuissent, ut „ reliquos ejus exercitus impedirent." 56 Duriusque quotidie tem- pus ad transportandum lenioribus ventis expectabant. Quibus rebus permotus Cæsar, Brundisium ad suos severiùs scripsit, 57 ut nacli idoneum ventum, ne occasionem navigandi dimitterent, si vel ad littora Apolloniatium cursum dirigere, atque eò naves ejicere possent.

X 3

Hæc

esse Lælio. Est enim ratio conne- xa cum præcedente vocabulo, [*in- canius.*] Quod cum non adverterint Libarii, nec illud [*Nam*] connectere potuerint cum præcedente [*seque- bantur.*] mutarunt id in [*Jam.*]

55 Multi jam menses transierant,] Cum Cæsar Brundisio solverit pridie Non. Januarias; hîc autem aiat præ- cipitasse jam hyemem, multosque interea menses transisse; id quod fieri non potest: Existimat D. Vos- sius Cæsarem, non quod res erat, sed pro suo desiderio scripsisse; mul- tosque menses scilicet transisse ideo dicere, quia suo impatienti deside- rio multum videbatur id temporis, quod reverâ erat paullum. Sed præstat fortassè Cellarii explicatio; qui multos istos menses accipit, non à transitu Cæsaris, sed ab incunte hyeme. Quanquam & erunt for- tasse, quibus, ut duo tresve menses multi dicantur, non adedò dura esse videatur locutio.

56 Duriusque quotidie tempus ad transportandum lenioribus ventis ex- spectabant.] Videntur mihi valde

errare, qui hoc [*expectabant*] inter- pretantur [*sperabant*]; quia facilius scilicet fuerit vitare custodias sævâ tempestate, quàm molliori. Illud potius mihi videtur dicere Cæsar; moram suorum idcirco justioreni habuisse reprehensionem, quod du- rius quotidie tempus, & quo venti ad transportandum leniores rariùs flarent, esset jam pro anni tempe- state expectandum.

57 Ut — dimitterent, si vel ad littora Apolloniatium cursum dirigere, atque eò naves ejicere possent.] Hanc lectionem intulit Horomannus & Davisius, ex Edit. Vett. & MSS suis. Quibuscum consentiunt MSS Reg. & Vossii. Nisi quòd in MSS. cor- ruptè sit [*sive*] pro [*si vel*]; & [*eli- cere*] vel [*eligere*], pro [*ejicere*]. Edit. Aldina, & Amstelædamensis nupera, & Cellarii, exhibent; ut — dimitterent; & ad Oricum sive ad littora — dirigerent, quòd eò naves, &c.] Sed voces istæ, [*& ad Oricum*], in MSS non comparent; & præterea, (ut rectè adnotat Da- visius,) Oricum semper ferè ad- versariorum

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

S. XXIII.

Antonius &
Kalenus co-
pias suas
Brundisio,
mirâ felici-
tate, navibus
ad Cæsarem
transvehunt.

Ante Chr. Hæc à custodiis classium loca maximè vacabant, quòd se ⁵⁸ longius
 XLVIII. portubus committere non auderent.

U. C. Varr.

DCCVI.

§. XXIV.

ILLI, adhibitâ audaciâ & virtute, administrantibus M. Antonio & Fusio Kaleno, multum ipsis militibus hortantibus, neque ullum periculum pro salute Cæsaris recusantibus; nacti Austrum, naves solvunt; atque alterâ die Apolloniam Dyrrhachiumque prætervehuntur. Qui quum essent ex continenti visi; C. Coponius, qui Dyrrhachii classi Rhodiæ præerat, naves ex portu educit; &, quum jam nostri remissione vento appropinquassent, idem Auster increbuit, nostrisque præsidio fuit. Neque verò ille ob eam causam conatu desisteat; sed labore & perseverantiâ nautarum, se vim tempestatis superare posse sperabat; prætervectosque Dyrrhachium magnâ vi venti, nihilo secius sequebatur. Nostri, usi fortunæ beneficio, tamen impetum classis timebant, si fortè ventus remisisset. Nacti portum, qui appellatur Nymphæum, ultra Lissum millia passuum III; eò naves introduxerunt: (qui portus ab Africo tegebatur, ab Austro non erat tutus:) leviúsque tempestatis, quàm classis, periculum æstimaverunt. Quò simul atque intus est itum; incredibili felicitate Auster, qui per biduum flaverat, in Africum se vertit. Hic subitam commutationem fortunæ videre licuit: Qui modò sibi timuerant, hos tutissimus portus recipiebat; qui nostris navibus periculum intulerant, de suo timere cogeantur. Itaque, tempore commutato, tempestas & nostros texit & naves Rhodias afflixit; ita ut ad unam constrictæ omnes, numero XVI, eliderentur & naufragio interirent; & ex magno remigum propugnatorumque numero, pars ad scopulos allisa interficeretur, pars à nostris ⁵⁹ distraheretur: Quos omnes conservatos Cæsar domum remisit.¹

§. XXV.

NOSTRÆ naves II, tardiùs cursu confecto, in noctem conjectæ; quum ignorarent quem locum reliquæ cepissent, contra Lissum in anchoris constiterunt. Has, scaphis minoribusque navigiis compluribus summissis, Otacilius Crassus, qui Lissi præerat, expugnare parabat; Simul de deditione eorum agebat, & incolumitatem deditis pollicebatur. Harum altera navis, ducentos viginti ex legione tiro-num fustulerat: altera, ex veteranâ ⁶⁰ paullo minùs ducentis se com-

versariorum classibus obsidebatur, ut nullo modo probabile sit portum istum appetituros. Scaliger & plerique ediderunt, [ut — dimitterent, si vel ad littora Apolloniatum cursum dirigerent; quòd eò &c.] Quâ in Lectione vitiosum illud, quòd [dirigerent] ponatur vix Latine, pro [dirigere possent.]

⁵⁸ Longius portubus] Hoc est; longius à portubus.

⁵⁹ Distraheretur:] hoc est, dispersi caperentur. Codex Urfini habet, detraheretur. Davisius emendat; extraheretur. Sed fortè nihil opus. Si enim, [distraheretur,] in eam, quam dixi, sententiam accipi possit; sanus erit hic locus sine manu medicâ.

⁶⁰ Paullo minùs ducentis se compleverat.] Voces [se compleverat] in quibusdam Codicibus desiderantur. Eaf-

compleverat. Hic cognosci licuit, quantum esset hominibus praesidii in animi firmitudine. Tirones enim, multitudine navium perterriti, & salo nausaeque confecti, jurejurando accepto, nihil iis nocituros hostes; se Otacilio dederunt. Qui omnes ad eum perducti; contra religionem jurisjurandi, in ejus conspectu crudelissime interficiuntur. At veteranæ legionis milites, item conflictati & tempestatis & sentinae vitiis, non ex pristina virtute remittendum aliquid putaverunt: sed, tractandis conditionibus, & simulatione deditionis, extracto primo noctis tempore; gubernatorem in terram navem ejicere cogunt: Ipsi, idoneum locum nacti, reliquam noctis partem ibi confecerunt; & luce primâ, missis ad eos ab Otacilio equitibus, qui eam partem orae maritimæ ⁶¹ asservabant, circiter centi, quique eos armati ex praesidio secuti sunt; se defenderunt: Et, nonnullis eorum interfectis, incolumes ad nostros sese receperunt.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. V477
DCCVI.

Quo facto; conventus civium Romanorum qui Lissum obtinebat, quod oppidum iis antea Cæsar attribuerat muniendumque curaverat, Antonium recepit omnibusque rebus juvit. Otacilius sibi timens oppido fugit, & ad Pompeium pervenit. ⁶² Expositis copiis Antonius; quarum erat summa, veteranorum III legionum, unusque tironum, & equitum DCCC; plerasque naves in Italiam remittit, ad reliquos milites equitesque transportandos: Pontones, quod est genus navium Gallicarum, Lissi ⁶³ relinquit; hoc consilio, ut, si fortè Pompeius, vacuum existimans Italiam, eò transjesset exercitum; quæ opinio erat edita in vulgus; aliquam Cæsar ad insequendum facultatem haberet. Nunciosque ad eum celeriter mittit, quibus regionibus exercitum exposuisset, & quid militum transvexisset.

S. XXVI.

X 4

HÆC

Easque rectè abesse, utpote inepti cujusdam hominis additamentum, censuit, post Scaligerum, Davisius. Veruntamen in eam potius partem propendeo, ut eas retinendas existimem; quoniam, etsi ferri quodam modo posse videtur, ut illud [paullo minus ducentis] referatur ad praecedentem [sustulerat;] tamen si id ita esset, crediderim potius scripturum fuisse Cæsarem, [paullo minus DUCENTOS.]

⁶¹ Asservabant] Codices nonnulli; observabant. Quod idem est.

⁶² Expositis copiis] Ita restituentium vidit Faërus. Vel fortè, [Expositis omnibus copiis;] ut conjecit

Ciacconius. Quod habent MSS. & Editi omnes, [Ex omnibus copiis;] sententia planè est nulla.

⁶³ Relinquit;] Ita reposuit Davisius (cùm in Vulgaris sit reliquit,) ex MS Eliens. & Edit. Vett. Quibuscum faciunt MSS Reg. & Vossii. Quod & postulare videretur temporum ratio, propter praecedentem [remittit,] & sequentem [mittit.] In eadem tamen periodo usurpantur [transjecisset] & [haberet] quæ scribi potuissent [transjeceris] & [habeat:] Quæ Temporum mutatio exinde est, quod tanquam praesens narratur res praeterita,

Ante Chr.

XLVIII.

U. C. Varr.

DCCVI.

§. XXVII.

*Pompeius, ne
duobus cir-
cumcludatur
exercitibus,
Asparagium
recedit.*

HÆC eodem ferè tempore Cæsar atque Pompeius cognoscunt. Nam prætervectas Apolloniam Dyrrhachiúmque naves viderant; ipsi iter secundum eas terrâ direxerant: sed quò essent ⁶⁴ eæ delatæ, primis diebus ignorabant. Cognitâque re, diversa sibi ambo consilia capiunt; Cæsar, ut quamprimùm se cum Antonio jungeret; Pompeius, ut venientibus in itinere se opponeret, ⁶⁵ & si imprudentes ex insidiis adoriri posset. Eodémque die uterque eorum ex castris stativis à flumine Apso exercitum educunt: Pompeius clam, & noctu; Cæsar palam, atque interdiu. Sed Cæsari circuitu majore iter erat longius, adverso flumine, ut vado transire posset: Pompeius, quia expedito itinere flumen ei transeundum non erat, magnis itineribus ad Antonium contendit; atque, ubi eum appropinquare cognovit, idoneum locum nactus, ibi copias collocavit: suóque omnes castris continuit, ignésque fieri prohibuit; quò occultior esset ejus adventus. Hæc ad Antonium statim per Græcos deferuntur. Ille, missis ad Cæsarem nunciis, unum diem sese castris tenuit: altero die, ad eum pervenit Cæsar. Cujus adventu cognito, Pompeius, ne duobus circumcluderetur exercitibus, ex eo loco discedit; omnibúque copiis ad Asparagium Dyrrhachinorum pervenit, atque ibi idoneo loco castra ponit.

§. XXVIII.

*Scipio, Pompeianus, in
Asiâ tyrannicè se gerit.*

HIS temporibus Scipio, detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis, ⁶⁶ sese Imperatorem appellaverat. Quo facto, civitatibus tyrannisque magnas imperaverat pecunias: item à publicanis ⁶⁷ suæ provinciæ debitam biennii pecuniam exegerat, & ab eisdem insequentis anni mutuam præceperat; equitésque toti provinciæ imperaverat. Quibus coactis; finitimis hostibus Parthis post se relictis, qui paullo antè M. Crassum imperatorem interfece- rant & M. Bibulum in obsidione habuerant; legiones equitésque ex Syriâ deduxerat. Summâque in sollicitudine ac timore Parthici belli ⁶⁸ in provinciam quum venisset, ac nonnullæ militum voces audirentur; “ sese, contra hostem si ducerentur, ituros; contra civem „ & consulem, arma non laturus; ” deductis Pergamum atque in locupletissimas urbes in hiberna legionibus, maximas largitiones fecit; &, confirmandorum militum causâ, diripiendas iis civitates dedit. Interim acerbissimè imperatæ pecuniæ totâ provinciâ exige-

⁶⁴ *Ea delata,*] Editi nonnulli, [*ea* quadringentæ *delata.*] Pro quo ingeniosissimè Davissius rescribendum existimat, [*ea* vi venti *delata.*] Librarios enim duas priores litteras *vi* [*vi* *venti,*] notam numeralem arbitratos; indeque in Editis quibusdam Veteribus natum, [*quatuorcenta.*]

⁶⁵ *Et si*] Codices nonnulli, [*et* *si.*] Sed verior est lectio, [*et* *si.*]

Cujus vis ea est, ac si dixisset [*et* *ut videret utrum &c.*]

⁶⁶ *Sese Imperatorem appellaverat.*] Ridet nimirum *Cæsar* Scipionem, qui, non utique præclaris rebus gestis, sed detrimentis quibusdam acceptis, sese Imperatorem appellasset.

⁶⁷ *Sua provincia*] *Syria.*

⁶⁸ *In provinciam*] *Asiam*; per quam *Scipio* jam ex *Syriâ* regrediens, transibat in *Græciam* ad *Pompeium*

exigebantur. Multa præterea generatim ad avaritiam excogitabantur. In capita singula fervorum ac liberorum, tributum imponebatur. Columnaria, ostiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, vecturæ, imperabantur. Cujus modò rei nomen reperiri poterat, hoc satis esse ad cogendas pecunias videbatur. Non solum urbibus, sed penè vicis castellisque singulis cum imperio præficiabantur. Qui horum quid acerbissimè crudelissimèque fecerat, is & vir & civis optimus habebatur. Erat plena lictorum & imperiorum provincia; differta præfectis atque exactoribus; qui, præter imperatas pecunias, suo etiam privato ⁶⁹ compendio serviebant. Dictitabant enim, se, domo patriæque expulsos, omnibus necessariis egere rebus; ut honestâ præscriptione rem turpissimam tegerent. Accedebant ad hæc gravissimæ usuræ, quod in bello plerumque accidere consuevit; universis imperatis pecuniis: Quibus in rebus, prolationem diei, donationem esse dicebant. Itaque æs alienum provinciæ, eo biennio multiplicatum est. Nec minùs ob eam causam civibus Romanis ejus provinciæ, sed in singulos conventus singulasque civitates certæ pecuniæ imperabantur; mutuasque ⁷⁰ illas ex S. C. exigi dictitabant; ⁷¹ publicanis, uti ⁷² in sorte fecerant, insequentis anni ⁷³ vectigal promutuum. Præterea Ephesi à Fano Dianæ depositas antiquitus pecunias Scipio tolli jubebat, ⁷⁴ ceterasque ejus deæ statuas. Quum in Fanum ventum esset, adhibitis compluribus Senatorii ordinis, quos advocaverat Scipio, litteræ ei redduntur à Pompeio, "mare transisse cum legionibus Cæsarē; properaret ad se cum exercitu venire, omniæque posthaberet." His litteris acceptis; quos advocaverat, dimittit; ipse iter in Macedoniam parare incipit: paucisque post diebus est profectus. Hæc res Ephesiæ pecuniæ salutem attulit.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

CÆSAR, Antonii exercitu conjuncto; deductâ Orico legione, ^{6. XXIX.} quam tuendæ oræ maritimæ causâ posuerat; tentandas sibi provincias, longiusque procedendum existimabat. Et, quum ad eum legati ^{Res gesta à} venissent, ^{Cæsaris legatis, in Thessaliâ, Ætolia & Macedonia.}

⁶⁹ Compendio] Codices nonnulli, [imperio compendio.] Al. imperio compendioque.] Sed præstat vulgata Lectio.

⁷⁰ Illas ex S. C.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. exhibent, [ex illo S. C.]

⁷¹ Publicanis,] MS Reg. [à publicanis.] Quomodo supra, pag. 312. lin. 23. [à publicanis — exegerat.]

⁷² In sorte] hoc est, in Syriâ; quæ Scipioni fortitò obvenerat Provincia. Ut rectè annotavit Davidsius.

⁷³ Vectigal promutuum.] In MS

Reg. & Edit. Rom. est, [vectigal pro mutuo.] Quod probat Cellarius, ut magis Cæsareanæ ætatis.

⁷⁴ Ceterasque ejus Deæ statuas,] Codices nonnulli, [ceterasque ejus diei constituta.] Unde Ursinus legendum conjecit, [certasque ei rei die constituta.] Sed acutum id, magis quàm verum. Horomannus emendat, [certasque ejus Deæ statuas.] Sed neque id opus. Cetera enim statua, intelligi possunt cetera donaria pretiosa, inter quæ erant statua &c. Retinenda itaque videtur vulgata Lectio.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Yarr.
DCCVI.

venissent ex Theſſaliâ Ætoliâque, qui præſidio miſſo pollicerentur earum gentium civitates imperata facturas; L. Caſſium Longinum cum legione Tironum, quæ appellabatur vigesima ſeptima, atque equitibus CC, in Theſſaliam; C. Calviſium Sabinum cum cohortibus V, paucisque equitibus, in Ætoliam miſit: 75 Maximéque eos, quod erant propinquæ regiones, de re frumentariâ ut providerent hortatus eſt. Cn. Domitium Calvinum cum legionibus duabus, XI & XII, & equitibus D, in Macedoniam proficiſci 76 juſſit; Cujus provinciæ ab eâ parte, quæ Libera appellabatur, Menedemus, princeps earum regionum, miſſus legatus, omnium ſuorum excellens ſtudium profitebatur.

§. XXX.

Ex his Calviſius, primo adventu ſummâ omnium Ætolorum receptus voluntate; præſidiis adverſariorum Calydones & Naupacti 77 deſectis, omni Ætoliâ potitus eſt. Caſſius in Theſſaliam cum legione pervenit. Hic quum eſſent factiones duæ, variâ voluntate civitatum utebatur. Egſaretus, veteris homo potentiæ, Pompeianis rebus ſtudebat: Petreius, ſummæ nobilitatis adoleſcens, ſuis ac ſuorum opibus Cæſarem enixè juvabat.

§. XXXI.

EODEMQUE tempore Domitius in Macedoniam venit: Et, quum ad eum frequentes civitatum legationes convenire cœpiſſent, nunciatum eſt adeſſe Scipionem cum legionibus, magnâ & opinione & famâ omnium; Nam plerumque in novitate fama antecedit. Hic, nullo in loco Macedoniæ moratus, magno impetu contendit ad Domitium; & quum ab eo 78 millia paſſuum XX abuiſſet, ſubito ſe ad Caſſium Longinum in Theſſaliam convertit. Hoc adeò celeriter fecit, ut ſimul adeſſe & venire nunciaretur: &, quo iter expeditius faceret, M. Favonium ad flumen Haliacmonem, quod Macedoniam à Theſſaliâ dividit, cum cohortibus VIII præſidio impedi-
mentis legionum reliquit, caſtellumque ibi muniri juſſit. Eodem tempore equitatus regis Coti ad caſtra Caſſii advolavit, qui circum Theſſaliam eſſe conſueverat. Tum timore perterritus Caſſius, cognito Scipionis adventu, viſisque equitibus, quos Scipionis eſſe arbitrabatur; ad montes ſe convertit, qui Theſſaliam cingunt; atque ex his locis, Ambraciam verſus iter facere cœpit. At Scipionem properantem ſequi, litteræ ſunt conſecutæ à M. Favonio; “Domitium cum legionibus adeſſe; nec ſe præſidium, ubi conſtitutus eſſet, ſine auxilio Scipionis tenere poſſe.” Quibus litteris acceptis, conſilium Scipio itérque commutat; Caſſium ſequi deſiſtit; Favonio

75 Maximéque eos, &c.] Sic MS Reg. Al. [Maximè eos, &c.] Quod hiuſcum eſt.

76 Juſſit:] Sic MSS Reg. & Elienſ. Quod & poſtulare videtur temporum ratio. Editi habent; jubet.

77 Deſectis,] Ita Ciacconius ex

antiquo Codice optimè reſtituit. Sic enim & alibi loqui ſolet Caſar. MSS plerique & Editi. Vett. [relictis.] Scaliger & Recentiores, [reſectis.]

78 Millia paſſuum XX] MS Reg. vicies mille paſſus.

Favonio auxilium ferre contendit. Itaque die ac nocte continuato Ante Chr. itinere, ad eum pervenit tam opportuno tempore, ut simul Domi- XLVIII.
tiani exercitûs pulvis cerneretur, & primi antecursores Scipionis vi- U. C. Varr.
derentur. Ita Cassio industria Domitii, Favonio Scipionis celeritas DCCVI.

§. XXXII. SCIPIO in castris stativis biduum moratus ad flumen, quod inter eum & Domitii castra fluebat, Haliacmonem; tertio die, primâ luce, exercitum vado transducit; & castris positus, postero die manè copias ante frontem castrorum instruit. Domitius tum quoque sibi dubitandum non putavit, quin productis legionibus prælio decertaret: Sed, quum esset inter bina castra campus circiter millium passuum 79 VI, castris Scipionis aciem suam subjecit. Ille à vallo non discedere perseveravit. Attamen, ægrè retentis Domitianis militibus, est factum, ne prælio contenderetur; & maximè, quod rivus difficilibus ripis castris Scipionis subjectus, progressus nostrorum impediabat. Quorum studium alacritatèmq; pugnandi, quum cognovisset Scipio; suspicatus fore ut postero die aut invitus dimicare cogeretur, aut magnâ cum infamiâ castris se 80 continere; qui magnâ cum exspectatione venisset, temere progressus, turpem habuit exitum: & noctu, ne conclamatis quidem vasis, flumen transit; atque in eandem partem, ex quâ venerat, rediit: ibique propè flumen, edito naturâ loco, castra posuit. Paucis diebus interpositis, noctu insidias equitum collocavit; quo in loco superioribus ferè diebus nostri pabulari consueverant: Et, quum quotidianâ consuetudine Q. Varus præfectus equitum Domitii venisset, subito illi ex insidiis confurrexerunt: Sed nostri fortiter eorum impetum tulerunt, celeritèrque ad suos quisque ordines rediit, atque ultro 81 universi in hostes impetum fecerunt. Ex his circiter LXXX interfectis, reliquis in fugam coniectis; nostri, duobus amissis, in castra se receperunt.

§. XXXIII. His rebus gestis, Domitius sperans Scipionem ad pugnam elici posse, simulavit sese angustiis rei frumentariæ adductum castra movere; vasisque militari more conclamatis, progressus millia passuum III, loco idoneo & occulto omnem exercitum equitatûmq; collocavit. Scipio, ad sequendum paratus, equitatum magnâmq; partem levis armaturæ ad explorandum iter Domitii & cognoscendum præmisit. Qui quum essent progressi, primæque turmæ insidias intravissent; ex fremitu equorum illatâ suspicione, ad suos se recipere cœpe-

79 — VI, castris — suam subjecit. Ille &c.] MSS Reg. & Eliens. & Edit. Vett. exhibent: [— VI, Domitius castris &c.] Unde, etsi vulgata Lectio non est damnanda, tamen hoc modo totam periodum potius interpungendam existimaverim. [— decertaret, Sed, quum

esset — passuum VI; Domitius castris Scipionis, aciem suam subjecit; ille à vallo non discedere perseveravit.]

80 Continere;] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. contineret.

81 Universi in hostes] MS Reg. [conversi in hostem.]

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. XXXIV.

*Cæsaris na-
ves Orici in
portu redu-
ctas incendit
Cn. Pompeius
filius.*

cœperunt; quique hos sequebantur, celerem eorum receptum conspicati restiterunt. Nostri, ⁸² cognitis insidiis; ne frustra reliquos exspectarent, duas nocti hostium turmas exceperunt: In his fuit M. Opimius præfectus equitum. Reliquos omnes earum turmarum aut interfecerunt, aut captos ad Domitium deduxerunt.

⁸³ DEDUCTIS oræ maritimæ Cæsar præfidiis, ut supra demonstratum est; III cohortes Orici, oppidi tuendi causâ, reliquit: iisque custodiam navium longarum transdidit, quas ex Italiâ transduxerat. Huic officio oppidoque præerat Acilius legatus. Is naves nostras in interiorem partem post oppidum reduxit, & ad terram deligavit; faucibusque portûs navem onerariam submersam objecit; & huic alteram conjunxit; ⁸⁴ super quâ turrim effectam ad ipsum introitum portûs opposuit, & militibus complevit, tuendamque ad omnes repentinos casus transdidit. Quibus cognitis rebus, Cn. Pompeius filius, qui classi Ægyptiæ præerat, ⁸⁵ ad Oricum venit; submersamque navim remulco, multisque contendens funibus, abduxit:

⁸² *Cognitis insidiis;* — *duas nocti hostium turmas &c.*] Absurdè prorsus Scaliger & Recentiores ediderunt, [*cognitis HOSTIUM insidiis.*] Non enim hostium erant insidiæ, sed Cæsareanorum. Omnino igitur, aut cum D. Vossio legendum, [*cognitis hosti insidiis;* — *duas nocti turmas &c.*] aut cum Davisio, [*cognitis insidiis,* (quas NOSTRI scilicet collocarant); — *duas nocti hostium turmas &c.*] Ut aded vox [*hostium,*] (quod est in MSS. *cognitis hostium insidiis,*) aut corrupta sit Librariorum inscitia ex [*hosti;*] aut ex posteriori parte sententiæ irrepsit, transposita in priorem.

⁸³ *Deductis oræ maritimæ Cæsar præfidiis, ut supra demonstratum est;*] Ita ex MS Reg. restitui. Qui & concinnus est verborum ordo, (vide supra ad Pag. 113. lin. 24.) & sententia sine omni ambiguitate perspicua. Editi omnes, unâ voce transpositâ, exhibent, [*Deductis oræ maritimæ præfidiis, Cæsar, ut supra demonstratum est &c.*] Id quod, ambiguum cum esset quò referretur vox Cæsar, Doctissimum Davisium in errorem admodum lepidum induxit. Cum enim periodum hoc modo interstinctam edidisset, [*De-*

ductis oræ maritima præfidiis, Cæsar, ut supra demonstratum est, tres cohortes Orici — reliquit;] nullibi (subjicit deinceps in Notis suis) hoc supra est demonstratum, Cæsarem tres cohortes Orici reliquisse: Ideoque, voce longius transpositâ, legendum existimat, [*deductis oræ maritimæ præfidiis, ut supra demonstratum est; Cæsar tres cohortes &c.*] Quæ emendatio, ut veram quidem sententiam exhibet, ita quàm non sit necessaria, (si modò rectè interstinguatur periodus,) facile (ut opinor) vides; itemque quàm exiguo ex errore quantæ nonnunquam tenebræ oriantur. Vide supra ad Pag. 100. lin. 7. & infra, de bello Hispan. ad §. 4.

⁸⁴ *Super quâ*] MS Reg. & Edit. Rom. [*super quas.*] Sed vera est vulgata Lectio.

⁸⁵ *Ad Oricum*] Sunt qui præpositionem delendam velint. Sed malè. Nam præterquam quòd Cæsar locorum nominibus præpositionem sæpe præponat; illud porro notandum, aliud esse hoc in loco, [*ad Oricum venire;*] aliud, [*Oricum venire.*] Non enim Oricum venit Pompeius filius, sed ad Oricum, hoc est, ad littora & portum prope Oricum. Ut rectè observavit D. Vossius,

duxit: Atque alteram navem, quæ erat ad custodiam ab Acilio posita, pluribus aggressus navibus, in quibus ad libram fecerat ⁸⁶ turres; & ex superiori pugnans loco; integrósque semper defatigatis summittens; & reliquis partibus simul ex terrâ scalis & classe mœnia oppidi tentans, ut adversariorum manus diduceret; labore, & multitudine telorum, nostros vicit: ⁸⁷ dejectisque defensoribus, qui omnes scaphis excepti refugerunt, etiam navem expugnavit: eodemque tempore ex alterâ parte molem tenuit naturalem objectam, quæ penè insulam contra oppidum effecerat: ⁸⁸ IV biremes, subjectis scutulis, impulsas vectibus in interiorem partem ⁸⁹ transduxit. Ita ex utrâque parte naves longas aggressus, quæ erant deligatæ ad terram, atque inanes; IV ex his abduxit, reliquas incendit. Hoc confecto negotio, D. Lælius ab Asiaticâ classe abductum reliquit, qui commeatus Bullide atque Amantiâ importari in oppidum prohibebat; ipse Lissum profectus, naves onerarias xxx à M. Antonio relictas intra portum aggressus, omnes incendit. Lissum expugnare conatus; defendentibus civibus Romanis qui ejus erant conventus, militibusque quos præsidii causâ miserat Cæsar; triduum moratus, paucis in oppugnatione amissis, re infectâ inde discessit.

CÆSAR, postquam Pompeium ad Asparagium esse cognovit; eodem, cum exercitu, profectus; ⁹⁰ expugnato in itinere oppido Parthinorum, in quo Pompeius præsidium habebat; III die in Macedoniam ad Pompeium pervenit, juxtaque eum castra posuit; & postridie, eductis omnibus copiis, acie instructâ, decernendi potestatem Pompeio fecit. Ubi eum suis locis se tenere animadvertit; reducto in castra exercitu, aliud sibi consilium capiendum existimavit. Itaque postero die omnibus copiis, magno circuitu, difficili angustoque itinere, ⁹¹ ad Dyrrhachium profectus est; sperans Pompeium

⁸⁶ *Turres*: & ex &c.] MSS. & Editi omnes, [*turres*: ut ex &c.] Mirumque omnes Interpretes locum hunc intactum prætermisisse, cum illud [ut] sententiam manifestò turber. Legendum videtur [*turres*: ex &c.] vel [*turres*: & ex &c.] Irrepperit fortasse [ut,] ex sequente [ut — diduceret.]

⁸⁷ *Dejectisque*] MSS. & Editi. Vett. *dejectisque*. Quod probat Davisius. Utrumque rectè & Latine dicitur. Prius autem Cæsari magis consuetum.

⁸⁸ *IV biremes*,] Hiulea oratio: Quam tamen nemo tetigit Interpretum. Legendum videtur, [& *IV biremes*:] vel potius, quod in uno MS repperi, [*QUA IV biremes*.]

⁸⁹ — *transduxit. Ita* — aggressus, quæ erant deligatæ ad terram, atque inanes; IV ex his abduxit,] MS Reg. & Edit. Rom. [— *transduxit*; ita ut — aggredereetur, quæ erant deligatæ ad terram: Atque naves IV ex his abduxit.] Porro MSS Eliens. & Vossii, pro [*atque inanes*,] habent itidem [*Atque naves*.] Sed præstare videtur vulgata Lectio.

⁹⁰ *Expugnato*] Ita ex MSS Eliens. & Vossii edidi, omisâ copulâ. Vide supra ad Pag. 43. lin. 24. Editi omnes, [& *expugnato* &c.]

⁹¹ *Ad Dyrrhachium*] Ita ex MS Eliensi rectè restituit Davisius. Vide supra ad Pag. 316. lin. 15. Alii præpositionem omittunt.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

peium aut Dyrrhachium compelli, aut ab eo intercludi posse; quòd omnem commeatum, totiusque belli apparatus, is eò contulisset: Ut accidit: Pompeius enim primò ignorans ejus consiliū, quòd diverso ab eā regione itinere profectum videbat; angustiis rei frumentariæ compulsus discessisse existimabat: postea per exploratores certior factus, postero die castra movit: breviorē itinere se occurrere ei posse sperans. Quod fore suspicatus Cæsar, militesque adhortatus ut æquo animo laborem ferrent; parvā parte noctis itinere intermisso, manē ad Dyrrhachium venit, quum primum agmen Pompeii procul cerneretur: atque ibi castra posuit.

§. XXXVI.

*Eūque in
castris suis
munitis obse-*
det.

POMPEIUS interclusus Dyrrhachio, ubi propositum tenere non potuit, secundo usus consilio, edito loco, qui appellatur Petra, adiutūque habet navibus mediocrem, atque eas à quibusdam protegit ventis; castra communit. Eò partem navium longarum convenire; frumentum commeatūque ab Asiā, atque omnibus regionibus quas tenebat, comportari imperat. Cæsar, longiūs bellum ductum iri existimans; & de Italicis commeatibus desperans, quòd tantā diligentia omnia littora à Pompeianis tenebantur; classesque ipsius, quas hieme in Sicilia, Galliā, Italiā fecerat, morabantur; in Epirum, rei frumentariæ causā, ⁹² L. Canuleium legatum misit: quòdque hæc regiones aberant longiūs, locis certis horrea constituit; vecturāsque frumenti finitimis civitatibus descripsit: item Lisso, Parthinisque, & omnibus castellis, quòd esset frumenti, conquiri iussit. Id erat perexiguum, quum ⁹³ ipsius agri naturā, quòd sunt loca aspera & montuosa, ac plerumque utuntur frumento importato; tum quòd Pompeius hæc providerat, & superioribus diebus prædæ loco Parthinos habuerat; frumentūque omne conquestum, spoliatis effosisque eorum domibus, per equites comportaverat.

§. XXXVII.

QUIBUS rebus cognitis, Cæsar consiliū capit ex loci naturā. Erant enim circum castra Pompeii, permulti editi atque asperi colles: Hos primū præfidiis tenuit, castellāque ibi ⁹⁴ communiit: Indè, ut loci cujusque natura ferebat, ex castello in castellum perductā munitione, circumvallare Pompeium instituit: Hæc spectans; ⁹⁵ (quòd angustā re frumentariā utebatur; quòdque Pompeius multitudine equitum valebat, quo minore periculo undique frumentum commeatūque exercitui supportare posset;) simul, ut pabulatione Pompeium prohiberet: equitatūque ejus ad rem gerendam

⁹² L. Canuleium] Ex MSS. restituit D. Vossius; [Q. Titium & L. Canuleium.]

⁹³ Ipsius agri naturā; quòd sunt loca aspera & montuosa,] MS Reg. & Edit. Rom. [ipsorum agrorum naturā; quòd sunt asperi & montuosi.]

⁹⁴ Communiit:] Ita optimè restituit Davisius, postulante Temporum ratione. Al. communit.

⁹⁵ (Quòd — posset;) Tribus hisce lineis Parenthesi inclusis, quòd neglexerunt Editores; mira accedit orationi perspicuitas.

rendam inutilem efficeret; tertio, ut auctoritatem, ⁹⁶ quâ ille maxime apud exteras nationes niti videbatur, minueret; quum fama per orbem terrarum percubisset, illum à Cæsare obsideri, neque audere proelio dimicare.

POMPEIUS, neque à mari Dyrrhachioque discedere volebat; quod omnem apparatus belli, tela, arma, tormenta, ibi collocaverat; frumentumque exercitui navibus supportabat: Neque munitiones Cæsaris prohibere poterat, nisi proelio decertare vellet; quod eo tempore statuerat non esse faciendum. Relinquebatur ut, extremam rationem belli sequens, quamplurimos colles occuparet; & quam latissimas regiones præfidiis teneret; Cæsarisque copias, quàm maxime posset, distineret. ⁹⁷ Idque accidit: Castellis enim xxiv effectis, xv millia passuum circuitu amplexus, hōc spatio pabulabatur; multaque erant ⁹⁸ intra eum locum manu fata, quibus interim jumenta pasceret. Atque ut nostri, qui perpetuas munitiones habebant, perductas ex castellis in proxima castella; ne quo loco erumperent Pompeiani, & nostros post tergum adorirentur, timebant: Ita illi interiore spatio perpetuas munitiones, efficiebant, ne quo loco nostri intrare atque ipsos à tergo circumvenire possent. Sed illi operibus vincebant; quod & numero militum præstabant, & interiore spatio minorem circuitum habebant. Quæ quum erant loca Cæsari capienda; etsi prohibere Pompeius totis copiis, & dimicare, non constituerat; tamen suis locis sagittarios funditoresque mittebat, quorum magnum habebat numerum: Multique ex nostris vulnerabantur; magnusque incesserat timor sagittarum: Atque omnes ferè milites, aut ex coactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas aut tegmenta fecerant, quibus tela vitarent.

IN occupandis præfidiis magnâ vi uterque ⁹⁹ nitebatur: Cæsar, ut quàm angustissimè Pompeium contineret; Pompeius, ut quàm plurimos colles quàm maximo circuitu occuparet: Crebræque ob eam causam prælia fiebant. In his, quum legio Cæsaris ix præfidium quoddam occupavisset, & munire cœpisset; huic loco propinquum & contrarium collem Pompeius occupavit, nostrosque opere prohibere cœpit. Et, quum unâ ex parte propè æquum aditum haberet; primùm sagittariis funditoribusque circumjectis, postea levis armaturæ magnâ multitudine missâ, tormentisque prolatis, munitiones impediēbat: Neque erat facile nostris uno tempore propugnare & munire. Cæsar, quum suos ex omnibus partibus vulnerari

Ante Chr.
xlviii.
U. C. Varro
DCCVII.

§.XXXVIII.

§. XXXIX.
Crebra istæ,
variæque
fortunæ, ve-
litationes.

⁹⁶ Quâ ille maxime — niti] MSS Reg. & Eliens. [— nri.] Quæ si vera esset Lectio, scribendum foret, [quâ ille maximâ — nti.]

⁹⁷ Idque accidit:] Davisius, ex MS Eliensi; [Id quod accidit.] Quæ elegantior locutio.

⁹⁸ Intra] Sic MSS. Scaliger & Re-

centiores ediderunt, inter. Quod ferri quoque potest.

⁹⁹ Nitebatur:] Ita ex MSS suis optimè restituit D. Vossius. Quomodo & in MS Eliensi scriptum est. Al. utebatur. Quod hoc in loco longè minus est elegans.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

nerari videret; recipere se statuit, & loco excedere. Erat per declive receptus: Illi autem hōc acrius instabant, neque regredi nostros patiebantur; quod timore adducti locum relinquere videbantur. Dicitur eo tempore glorians apud suos Pompeius dixisse; „Non recusare se, quin¹ nullius usūs Imperator existimaretur, si „sine maximo detrimento legiones Cæsaris sese recepissent inde, „quod temere essent progressæ.” Cæsar, receptui suorum timens; crates ad extremum tumulum contra hostem proferri, & adversas locari; intra has mediocri latitudine fossam, testis militibus, obduci iussit; locumque in omnes partes quamaximè impediri. Ipse idoneis locis funditores instruxit, ut præsidio nostris se recipientibus essent. His rebus completis, legiones reduci iussit. Pompeiani hōc insolentiùs atque audaciùs nostros premere, & instare ceperunt; cratesque pro munitione objectas propulerunt, ut fossas transcenderent. Quod quum animadvertisset Cæsar; veritus, ne, non reducti, sed rejecti viderentur, majusque detrimentum caperetur; à medio ferè spatio suos per Antonium, qui ei legioni præerat, cohortatus; tubā signum dari, atque in hostes impetum fieri, iussit. Milites legionis IX subito² constipati, pila conjecerunt; & ex inferiore loco adversus clivum incitati cursu, præcipientes Pompeianos egerunt, & terga vertere coegerunt: Quibus ad recipiendum, crates directæ, longurique objecti, & institutæ fossæ, magno impedimento fuerunt. Nostri verò, qui satis habebant sine detrimento discedere; compluribus interfectis, v omnino suorum amissis, quietissimè se receperunt; paullòque citra eum locum, aliis comprehensis collibus, munitiones perfecerunt.

§. XL.

Cæsaris milites, inopiā frumenti laborantes, panem ex radice quadam efficiunt.

ERAT nova & inusitata belli ratio; quum tot castellorum numero, tantòque spatio, & tantis munitionibus, & toto obsidionis genere; tum etiam reliquis rebus. Nam quicumque alterum obsidere conati sunt; perculsos atque infirmos hostes adorti, aut prælio superatos, aut aliquā offensione permotos, continuerunt; quum ipsi numero militum equitumque præstarent: Causa autem obsidionis hæc fere esse consuevit, ut frumento hostes prohibeantur. At contrà integras atque incolumes copias Cæsar inferiore militum numero continebat; quum illi omnium rerum copiā abundarent. Quotidie enim³ magnus undique navium numerus conveniebat, quæ

¹ Nullius usūs] Nullius peritiæ aut experientiæ.

² Constipati,] ita ediderunt Scaliger & Recentiores, ex conjecturâ P. Manutii. MSS alii habent, [complicati;] alii, [conspicati;] Quam demum veram esse Lectionem existimant Viri doctissimi, D. Vossius & Davissius. Græcè, συνσπικνόμενοι.

³ Magnus --- navium numerus ---, quæ commectum supportarent: nequillus flare ventus poterat, quin --- secundum cursum haberent.] Vocabulum, [haberent,] restituit Davissius ex MS Eliensi. Scaliger & Recentiores ediderant, [haberet:] Quod cum præcedente [supportarent,] minus aptè cohæret. Erat autem incautè ex

quæ commeatum supportarent: neque ullus flare ventus poterat, quin aliquâ ex parte secundum cursum haberent. Ipse autem, con-
sumptis omnibus longè latèque frumentis, summis erat in angustiis. Sed tamen hæc singulari patientiâ milites ferebant: Recordabantur enim, eadem superiore anno in Hispaniâ perpeffos, labore & patientiâ maximum bellum confecisse. Meminerant, ad Alesiam magnam se inopiam perpeffos, multò etiam majorem ad Avaricum, maximarum se gentium victores discessisse. 4 Non, illis hordeum quum daretur; non legumina, recusabant: Pecus verò, cujus rei summa erat ex Epiro copia, magno in honore habebant. Est etiam genus radicis inventum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur Chara; quod admistum lacte, multum inopiam levabat. Id ad similitudinem panis efficiebant. Ejus erat magna copia: Ex hõc effectos panes, quum in colloquiis Pompeiani famem nostris objectarent, vulgò in eos jaciebant, ut spem eorum minuerent.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

JAMQUE frumenta maturefcere incipiebant; atque ipsa spes inopiam sustentabat; quòd celeriter se habituros copiam confidebant: Crebròque voces militum in vigiliis colloquiisque audiebantur, „ prius se cortice ex arboribus victuros, quàm Pompeium è manibus dimissuros: ” Frequenter etiam ex perfugis cognoscebant, equos eorum vix tolerari, reliqua verò jumenta interisse: Uti autem ipsos valetudine non bonâ; quum angustiis loci, & 6 odore tetro ex multitudine cadaverum, & quotidianis laboribus, insuetos operum; tum aquæ summâ inopiâ 7 affectos: Omnia enim flumina, atque omnes rivos, qui ad mare pertinebant, Cæsar aut averterat, aut magnis operibus obstruxerat: Atque, ut erant loca montuosa, & ad specus angustiae vallium; has sublcis in terram demissis præseperat, terramque aggrefferat, ut aquam continerent. Itaque illi necessariò loca sequi demissa ac palustria, & puteos fodere cogebantur; atque hunc laborem ad quotidiana opera addebant: Qui tamen fontes à quibusdam præfidiis aberant longiùs, & celeriter æstibus

§. XLI.

Y

illis desumptum Manuscriptis, è quibus si totam periodum desumfissent, nihil fuisset solœcum futurum. Sic enim in MS Reg. scriptum est: [magnus --- navium numerus ---, qui commeatum supportaret; neque ullus flare ventus poterat, quin --- secundum cursum haberet.]

4 Non, illis hordeum quum &c.] Si quis faveret MS, legerim equidem, [Non illi, hordeum quum &c.] vel, [Non illi hordeum, quum &c.] Sed leviculum hoc.

5 Id ad similitudinem panis efficie-

bant.] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. Id similitudinem panis efficiebat.

6 Odore tetro EX multitudine cadaverum,] Ita pulcherrimè emendavit Davisius ex MSS Ciacconii & Eliensi, præeunte J. F. Gronovio. Editi omnes, [odore tetro ET multitudine cadaverum.] Quod nihili est.

7 Affectos:] Delendam existimant Scaliger aliisque. Sed retinet Davisius; tum quia alii ita locuti sunt boni Authores; tum quia Cæsarem præcipuè sapit istiusmodi plenior constructio.

Ante Chr. sibus exarescebant. At Cæsaris exercitus optimâ valetudine, sum-
 XLVIII. mâque aquæ copiâ utebatur; tum commeatus omni genere præ-
 U. C. Varr. ter frumentum abundabat. Quibus quotidie melius ⁸ succedere
 DCCVI. tempus; majorémque spem maturitate frumentorum proponi vi-
 debant.

§. XLII.

IN novo genere belli, novæ ab utrisque bellandi rationes reperi-
 ebantur. Illi, quum animadvertissent ex ignibus noctu cohortes no-
 stras ad munitiones excubare; ⁹ silentio adversi universas intra mul-
 tudinem sagittas conjiciebant, & se confestim ad suos recipiebant.
 Quibus rebus nostri, usu docti, hæc reperiebant remedia; ut alio
 loco ignes facerent, alio excubarent.

Desunt aliqua.

§. XLIII.

*Pompeiani,
 eruptionem
 facientes, re-
 pelluntur.*

INTERIM certior factus P. Sulla, quem discedens castris præ-
 fecerat Cæsar; auxilio cohorti venit cum legionibus II. Cujus ad-
 ventu facilè sunt repulsi Pompeiani. Neque verò conspectum aut
 impetum nostrorum tulerunt; primisque dejectis, reliqui se verte-
 runt & loco cesserunt. Sed insequentes nostros, ne longiùs profe-
 querentur, Sulla revocavit. At plerique existimant, si acriùs in-
 qui voluisset, bellum eo die potuisse finiri. Cujus consilium repre-
 hendendum non videtur; ¹³ Aliæ enim sunt legati partes, atque
 Imperatoris: Alter, omnia agere ad præscriptum; alter, liberè ¹¹
 ad summam rerum consulere debet. Sulla, à Cæsare castris reli-
 ctus; liberatis suis, hòc fuit contentus: neque prælio decertare
 voluit, (¹² quæ res fortasse aliquem reciperet casum;) ne impera-
 torias

⁸ Succedere] D. Vossius, in cujus
 MSS. corruptè erat [*subterere,*] le-
 gendum conjicit, [*subvenire.*] Sed
 præstat vulgata Lectio. Quam &
 in MS Regio repperi.

⁹ Silentio adversi universas intra
 multitudinem sagittas conjiciebant,]
 Locus manifestò corruptus. MS Reg.
 & Edit. aliquot veteres, pro [*ad-
 versi,*] habent [*adgressi:*] Unde Da-
 visius optimâ conjecturâ rescribit,
 [*egressi.*] Hæret tamen sequens voca-
 bulum, [*universas.*] Davisius, ex Co-
 dicibus quibusdam reponit, [*univer-
 sam.*] Sed & etiamnum paullo langu-
 dior erit sententia. Ego, si conjectu-
 ræ indulgere liceret, scriberem equi-
 dem, (*innumeras.*) [*Silentio egressi,*
innumeras intra (vel inter, ut in
quibusdam Codicibus est) multitu-
dinem sagittas conjiciebant.]

¹⁰ Aliæ enim sunt legati partes,
 atque Imperatoris:] MS. Eliens. ha-
 bet[— aliz Imperatoris.] Quæ Le-
 ctio aequè bona.

¹³ Ad summam rerum consulere]
 Ursinus & Ciacconius emendant,
 [*de summâ rerum.*] Sed meritò eos
 reprehendit D. Vossius. Nam con-
 sulere *de summâ rerum*, est consiliū
 cum aliis communicare; sed ad sum-
 mam rerum consulere, est secum ip-
 sum statuere quid ad summam rerum
 factu sit utilissimum.

¹² Quæ res fortasse aliquem recipi-
 ret casum;] Editi omnes, [*quæ res*
tamen fortasse &c.] Sed perperam.
 Jam enim mens Authoris fuisse,
 [*quæ res tamen fortasse bene cecidisset.*]
 At verò illud, [*fortasse aliquem reci-*
peret casum,] neque de felici eventu
 potest satis Latinè dici; neque, si
 posset

torias sibi partes sumpsisse videretur. Pompeianis, magnam res ad receptum difficultatem afferebat; nam ex iniquo progressi loco, in summo constiterant: Si per declive sese reciperent, nostros ex superiore insequentes loco verebantur: Neque multum ad solis occasum temporis supererat; spe enim conficiendi negotii, propè in noctem rem¹³ duxerant. Ita necessariò, atque ex tempore capto consilio, Pompeius tumulum quendam occupavit; qui tantum aberat à nostro castello, ¹⁴ ut telum tormento missum adigi non posset. Hòc confedit loco, atque eum ¹⁵ communiit; omnesque ibi copias continuit.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

Y 2

EODEM

posset ita accipi, non esset languidè admodum dictum; cum jam supra dixisset Cæsar, (quod erat multò fidentius,) plerosque existimare bellum eo die potuisse finire. Omnino igitur, omisâ voce [tamen,] recipienda ea est Lectio, quam in Codice Petaviano D. Vossius, & in Eliensi Davisius reppererunt, [Qua res fortasse aliquem reciperet casum.] Ut adedò dicat Cæsar, in excusationem Sulla; quamvis plerique existimarent bellum eo die potuisse finire, tamen sine Imperatore Sullam sapienter noluisse prælio decertare, quòd ea res fortasse aliter, quàm existimatum est, cadere potuisset. Veruntamen, cum plerique MSS retineant [tamen;] idque in plerisque eorum scriptum sit [tamen;] quæri potest, annon legi queat, [Qua res tum fortasse &c.] Vel, cum in Vossii MS uno, pro [tamen,] scriptum sit [antè;] suspicetur quis legi posse, [qua res tanta fortasse &c.] Sed præstat ea, quam edidimus, lectio.

¹³ Duxerant.] Ita ex MSS Reg. & Vossii & Edit. Rom. restitui. Al. deduxerant.

¹⁴ Ut telum tormento missum adigi non posset:] Ediderat Scaliger, (quod in plerisque MSS & Edit. veteribus est,) [ut telum tormentumve missum &c.] Ad quod D. Vossius; An tormentum, inquit, quoque mittitur? Contra mentem Cæsaris hoc, & contra rationem ipsam. Davisius autem; Editi, inquit, nullo sensu habent, telum tormentumve

missum: Neminem enim fando accepisse, tormenta cum telis simul esse missa. Itaque emendant, [telum tormento missum,] vel, [telum tormento emissum.] Non infelicitè sanè, neque sine Auctoritate. Sic enim Vossius scriptum in tribus MSS, Davisius in Eliensi repperit. Addo, in omnibus ferè MSS & Edit. veteribus alterum illum locum, (infra, pag. 326. lin. 4.) scriptum esse, [telum tormentumve adigi;] quod Scaliger & Recentiores ediderunt, [telum tormentumve adigi.] Id quod eam, quam & in priore loco intulerunt Vossius & Davisius lectionem, haud parùm firmat. Nihilo tamen minùs, si quis rem attentius perpenderit, videbit (opinor) neque veterem illam, quam secutus est Scaliger, lectionem adedò absonam esse prorsus atque absurdam. Etenim primò, creditu multò facilius est, Librarios ex inusitatiorè illâ, [telum tormentumve missum,] usitatiorè excudisse locutionem, [telum tormento emissum;] quàm ut, è contrario, usitatiorè inusitatiorè mutaverint. Deinde, quum & Plinio, tormenta dicantur missilia; & apud Ciceronem, emissiones legantur balistarum: quidni & Cæsari tormentum rectè dicatur missum? Ut adedò, [telum tormentumve missum adigi non posse,] ita accipiatur, ut dicat, telum neque Manu neque Tormento missum edò adigi posse. Judicet Lector eruditus.

¹⁵ Communiit:] Ita optimè restituit Davisius ex MS Eliens. & Edit.

Vetr.

Ante Chr.

XLVIII.

U. C. Varr.

DCCVI.

§. XLIV.

§. XLV.

EODEM tempore duobus præterea locis pugnatum est. Nam plura castella Pompeius ¹⁶ pariter, distingendæ manûs causâ, tentaverat; ne ex proximis præsidiis succurri posset. Uno loco Volcatius Tullus impetum legionis sustinuit cohortibus III, atque eam loco depulit: altero Germani munitiones nostras egressi, compluribus interfectis, sese ad suos incolumes receperunt.

ITA uno die VI præliis factis, III ad Dyrrhachium, III ad munitiones; quum horum omnium ratio haberetur, ¹⁷ ad duorum millium numero ex Pompeianis cecidisse reperiebamus, ¹⁸ evocatos centurionesque complures; in eo fuit numero Valerius Flaccus L. filius, ejus qui prætor Asiam obtinuerat: Signaque sunt sex militaria relata. Nostri non ampliùs XX, omnibus sunt præliis desiderati. Sed in castello nemo fuit omnino militum, quin vulneraretur; quatuorque ex unâ cohorte centuriones, oculos amiserunt: & quum laboris sui periculique testimonium asferre vellent, millia sagittarum circiter XXX in castellum conjecta Cæsari ¹⁹ renumeraverunt: scutoque ad eum relato Scævæ centurionis, inventa sunt in eo foramina ²⁰ CCXXX. Quem Cæsar, ut erat de se meritis & de Republicâ, ²¹ donatum millibus ducentis, ab octavis ordinibus ²² ad Primipilum se transducere pronunciavit; ejus enim operâ castellum conservatum esse magnâ ex parte constabat: Cohortemque postea duplici stipendio,

Vett. postulante ipsâ Temporum ratione, & adficientibus MSS Reg. & Vossii. Al. *communis*.

¹⁶ Pariter,] Simul. Eodem tempore. Ut, exemplis ex bonis adductis Authoribus, rectè explicavit Davisius.

¹⁷ Ad duorum millium numero] Locum hunc non esse corruptum, ostendit similis locutio supra, pag. 52. lin. 17. [Occisus ad hominum millibus IV.] Cujusmodi constructionis exempla & ex aliis bonis Auctoribus affert Cellarius. Aut igitur usurpatur [ad] adverbialiter, sicuti [circiter:] Aut potius subest Ellipsis, [ad summam] hoc in loco; [ad numerum] in priore illo.

¹⁸ Evocatos centurionesque] Veteres plerique Codices; [evocatos & manipulares, centurionesque.

¹⁹ Renumeraverunt:] Codices nonnulli; renunciaverunt.

²⁰ CCXXX.] D. Vossius ex duobus MSS codicibus, item Suetonio & Celso; & Cellarius, ex Suetonio & Val. Maximo; emen-

dant [CXX.] Plutarchus, [ἰσχυρὸς ἂν τελευτῶντα] (non CCXXX, ut eum citant Hotomannus & D. Vossius.) Cui concinit MS Regius, qui habet [CXXX.]

²¹ Donatum millibus ducentis, ab octavis &c.] Editi habent, [donatum millibus ducentis aris;] Sed vocem illam [aris] suspectam habent Viri docti. Testatur Ciacconius eam ex Codice suo abesse, & Davisius abesse eam ex Codice Eliensi. Sed falluntur. Non enim prorsus abest: Sed in istis Codicibus scriptum est, [atque:] Id quod alii mutarunt in, [aris.] MS Regius planè exhibet, [donavit millibus ducentis, ATQUE ab octavis &c.] Quam demum veram esse existimo lectionem.

²² Ad Primipilum] Cum Primipilus, ordo sit; Primipilus, is qui ordinem ducit; sermo autem hic sit, non de homine, sed de ordine; merito existimant Viri Doctissimi Aldus Manutius & Cellarius, rescribendum hic, ex antiquo Codice, [ad primum pilum.]

stipendio, ²³ frumento, & speciaris militaribusque donis amplissime donavit.

POMPEIUS, noctu magnis additis munitionibus, reliquis diebus turres extruxit; & in altitudinem pedum xv effectis operibus, vineis eam partem castrorum obtexit; & v intermissis diebus, ²⁴ alteram noctem subnubilam nactus, exstructis omnibus castrorum portis, ²⁵ & ad impediendum objectis, tertiâ initâ vigiliâ, silentio exercitum eduxit, & se in antiquas munitiones recepit.

ÆTOLIA, Acarnaniâ, Amphilochois, per Cassium Longinum & Calvisium Sabinum, ut demonstravimus, receptis; tentandam sibi Achaiam, ac paullo longius progrediendum, existimabat Cæsar. Itaque eò Fusium Kalenum misit; ²⁶ & Q. Sabinum, & Cassium, cum cohortibus ²⁷ adjungit. Quorum cognito adventu; Rutilius Lupus, qui Achaiam missus a Pompeio obtinebat, Isthmum præmunire instituit, ut Achaiâ Fusium prohiberet. Kalenus Delphos, Thebas, Orchomenum, voluntate ipsarum civitatum, recepit; ²⁸ nonnullas per vim expugnavit; reliquas civitates, circummissis legationibus, ²⁹ amicitie Cæsaris conciliare studebat. In his rebus ferè erat Fusius occupatus.

Y 3

OMNIBUS

Ante Chr.
XLVIII.U. C. Varr.
DCCVI.

§. XLVI.

§. XLVII.

Kalenus, legatus Cæsaris, Achaiâ oppida complura recipit.

²³ *Frumento, & speciaris militaribusque donis*] *Locus in MSS. corruptus. Codices antiquissimi habent; [frumento, vespere, ciariis, militaribusque donis.] Unde D. Vossius felicissimâ conjecturâ extudit; [frumento, VESTE, ET ALIIS militaribus donis.] Nam illud [que,] quod voci [militaribus] adhæsit, ex sententiæ perturbatione ortum non dubitat. Mirè firmat Viri doctissimi conjecturam, quod in MS Regio repperi; nempe voculam illam [que] post [militaribus] abesse; alteram autem voculam [et,] quam interposuit vir doctissimus, item in MS post [frumentove] comparere.*

²⁴ *Alteram noctem subnubilam*] *Ursinum & Ciaconium, qui vocem [alteram] abundare existimant, meritò reprehendit D. Vossius. Refertur enim ad id, quod jam præcesserat, [Pompeius noctu magnis additis munitionibus, &c.]*

²⁵ *Et ad impediendum objectis,]* *Deesse videtur, [cratibus,] aut aliquid simile. [Et cratibus ad impediendum objectis, &c.]*

²⁶ *Et Q. Sabinum,]* *Non mala*

videtur Ciaconii conjectura, qui rescribit [et C. (scil. Calvisium) Sabinum,] jam supra memoratum.

²⁷ *Adjungit.] Videri possit legendum, adjunxit; propter præcedentem, misit. Sed hoc (ut dixi) non prorsus necessarium, cum tanquam præsens narretur res præterita.*

²⁸ *Nonnullas per vim expugnavit; reliquas civitates, &c.] Ita ediderunt Scaliger & Recentiores. Davisius ex MSS. & Editt. Vett. omnino restituendum existimat, [nonnullas Urbes per vim &c.] propterea quòd aliud sit *Urbs*, aliud *Civitas*. Quod quidem verissimum est. Et MSS optimorum lectio sequenda. Defendi tamen potest Scaligerana lectio, quia tam queat *Civitas* (hoc est, tota regio) expugnari, quàm *Urbs*; meliusque etiam cohærebit sequens illud [reliquas civitates,] si præcedens [nonnullas,] civitates itidem intelligatur, non *urbes*.*

²⁹ *Amicitie Cæsaris conciliare]* *Cum in plerisque MSS sit [amicitiâ,] non [amicitia;] mirè placet D. Vossii conjectura, qui ex duobus*

MSS,

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. XLVIII.

Cæsar Pompeium ad prælium provocat.

§. XLIX.
Cæsaris legatio iterum de pace, irrita.

§. L.

Pompeius summam inopiâ pabuli laborans, e-rumpere in-fuit.

OMNIBUS deinceps diebus Cæsar exercitum in aciem æquum in locum produxit, si Pompeius prælio decertare vellet; 3° ut penè castris Pompeii, legiones subjiceret: Tantùmque à vallo ejus prima acies aberat, uti ne in eam 3¹ telum tormento adigi posset. Pompeius autem, ut famam & opinionem hominum teneret, sic pro castris exercitum constituebat, ut tertia acies vallum contineretur, omnisque ejus instructus exercitus telis ex vallo adjectis protegi posset.

HÆC quum in Achaiâ atque apud Dyrrhachium gererentur, Scipionemque in Macedoniam venisse constaret; non oblitus pristini instituti Cæsar, mittit ad eum Clodium, suum atque illius familiarem; quem ab illo transditum initio & commendatum, in suorum necessariorum numero habere instituerat. Huic dat litteras, mandataque ad eum; quorum hæc erat summa: "Sese omnia de pace, expertum, nihil adhuc arbitrari factum, vitio eorum, quos esse auctores ejus rei voluisset; quod sua mandata perferre non oportuno tempore ad Pompeium vererentur. Scipionem eâ auctoritate esse, ut non solum liberè, quæ probasset, exponere; sed magnâ etiam ex parte compellere, atque errantem regere posset. Præesse autem suo nomine exercitui; ut, præter auctoritatem, vires quoque haberet ad coercendum. Quod si fecisset; quietem Italiæ, pacem provinciarum, salutem imperii, uni omnes acceptam relaturos." Hæc ad eum mandata Clodius refert. Ac primis diebus, ut videbatur, libenter auditus; reliquis ad colloquium 3² non admittitur; castigato Scipione à Favonio, ut postea confecto bello reperiebamus. Infectâque re, sese ad Cæsarem recepit.

CÆSAR, quò facilius equitatum Pompeianum ad Dyrrhachium contineret, & pabulatione prohiberet; aditus duos, quos esse angustos demonstravimus, magnis operibus præmunivit; castellâque his locis posuit. Pompeius, ubi nihil profici equitatu cognovit; paucis intermissis diebus, rursus eum navibus ad se intra munitiones recipit. Erat summa inopia pabuli; adeò ut foliis ex arboribus fructis, & teneris arundinum radicibus contusis equos alerent. Frumenta enim, quæ fuerant intra munitiones fata, consumpserant; & cogebantur Corcyrà atque Acarnaniâ, longo interjecto navigationis spatio, pabulum supportare: Quoque erat ejus rei minor copia, hordeo adaugere, atque his rationibus equitatum tolerare. Sed postquam

MSS, (quibuscum facit & MS Eliensis,) reponit; [AMICITIA Cæsari conciliare.] Ut scilicet illud [amicitiâ,] opponatur præcedenti τῶν [per vim.]

30 Ut — subjiceret:] MS Reg. [et — subjecit.] Quod idem est.

31 Telum tormento adigi] Vide

quæ supra ad Pag. 323. lin. 8.

32 Non admittitur; castigato Scipione &c.] Ita optimè restituit Davidsius; cum in Aliis pessima inter-punctio sententiam fecisset planè nullam. [— non admittitur. Casti-gato Scipione &c.]

quam non modò hordeum pabulúmque omnibus in locis, herbæ-
que defectæ, sed etiam 33 frondes ex arboribus deficiebant; cor-
ruptis equis macie, conandum sibi aliquid Pompeius de eruptione
existimavit.

ERANT apud Cæsarem, ex equitum numero, Allobroges duo
fratres, Roscillus & Ægus, Adbucilli filii, qui principatum in civi-
tate multis annis obtinuerat; singulari virtute homines; quorum
operâ Cæsar, omnibus Gallicis bellis, optimâ fortissimâque erat usus.
His domi ob has causas amplissimos magistratus mandaverat;
atque eos extra ordinem in senatum legendos curaverat: agrósque
in Galliâ ex hostibus captos, præmiâque rei pecuniariæ magna tri-
buerat; locupletésque ex egentibus effecerat. Hi propter virtutem
non solùm apud Cæsarem in honore erant, sed etiam apud exerci-
tum cari habebantur. Sed, freti amicitia Cæsaris, & stultâ ac bar-
barâ arrogantia elati, despiciebant suos; stipendiúmque equitum
fraudabant, & prædam omnem domum avertebant. Quibus illi re-
bus permoti, universi Cæsarem adierunt, palâmque de eorum inju-
riis sunt questi; & ad cætera addiderunt, falsum ab his equitum
numerus deferri, quorum stipendium averterent. Cæsar, neque
tempus illud animadversionis esse existimans, & multa virtuti eorum
concedens; rem distulit totam. Illos secretò castigavit, quòd quæ-
stui equites haberent; monuitque 34 ut ex suâ amicitia omnia ex-
spectarent, & ex præteritis suis officiis reliqua sperarent. Magnam
tamen hæc res 35 illis offensionem & contemptionem ad omnes at-
tulit: idque ita esse, quum ex aliorum objectionibus, tum etiam
ex domestico iudicio atque animi conscientia intelligebant. Quo
pudore adducti; & fortasse se non liberari, sed in aliud tempus re-
servari arbitrati; discedere à nobis, & novam tentare fortunam,
novasque experiri amicitias constituerunt. Et, cum paucis collocuti
clientibus suis, quibus tantum facinus committere audebant; pri-

Y 4

mum

33 Frondes — deficiebant;] In
MSS. & Editr. Vett. est [fructus,]
corruptè. Ciacconius emendat [stri-
ctus:] Quod durum est. Davisius
edidit, [Frons — deficiebat.]

34 Ut ex suâ amicitia omnia exspe-
ctarent, & ex præteritis suis officiis reli-
qua sperarent.] Ciacconius & Scali-
ger delent [reliqua sperarent.] Sed isto
modo hiulca fit & inelegans oratio.
Davisius emendat, [omnia sperarent,
— reliqua spectarent.] Sed nec hoc
Cæsarem sapit. Ego, siquid mu-
tandum, scriberem potius; [—
omnia sperarent, — reliqua expecta-
rent. Nam licet [spectarent] idem

nonnunquam sit ac [expectarent;]
at non tamen hic videtur satis ele-
ganter convenire. Sed præstat om-
nibus vulgata Lectio. Nisi hujus-
modi fortè magis placeat transposi-
tio; [ut ex præteritis suis officiis om-
nia expectarent, & ex suâ amicitia re-
liqua sperarent.] Sed sine Codicibus
nihil audendum.

35 Illis offensionem & contemp-
tionem ad omnes attulit:] Editi malè
distinguunt, [illis offensionem, & con-
temptionem ad omnes;] quasi inter se
opponerentur [illis] & [omnes.]
Cum sensus sit, [attulit offensionem
& contemptionem illis ad omnes.]

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

S. LI.
Roscillus &
Ægus, Cæ-
saris castiga-
tione qua-
dam offensi,
ad Pompei-
um transse-
runt.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

mum conati sunt præfectum equitum, C. Volusenum, interficere; ut postea, bello confecto, cognitum est; ut cum munere aliquo perfugisse ad Pompeium viderentur. Postquam ³⁶ id difficilius visum est, neque facultas perficiendi dabatur; quam maximas poterunt pecunias mutuati, ³⁷ perinde ac suis satisfacere & fraudata restituere vellent; multis coemptis equis, ad Pompeium transferunt cum iis quos sui consilii participes habebant. Quos Pompeius, quod erant honesto loco nati, & instructi liberaliter; magnoque comitatu, & multis jumentis venerant; virique fortes habebantur, & in honore apud Cæsarem fuerant; quodque novum, & præter consuetudinem acciderat; omnia sua præsidia circumduxit, atque ostentavit. Nam ante id tempus nemo aut miles, aut eques, à Cæsare ad Pompeium transferat; quum penè quotidie à Pompeio ad Cæsarem perfugerent, ³⁸ vulgò verò in Epiro atque Ætoliâ conscripti milites, earumque regionum omnium quæ à Cæsare tenebantur. Sed hi, cognitis omnibus rebus; seu quid in munitionibus perfectum non erat; seu quid à peritioribus rei militaris desiderari videbatur; temporibusque rerum, & spatiis locorum, & custodi-
³⁹ rum viribus ac diligentia animadversâ; prout cujusque eorum, qui negotiis præerant, aut natura aut studium ferebat: hæc ad Pompeium omnia detulerunt.

§. LH.
Pompeius,
magnâ cum
elade Cæsa-
reanorum,
erumpit.

QUIBUS ille cognitis; eruptionisque jam antè capto consilio, ut demonstratum est; tegmenta galeis milites ex viminibus facere, atque aggerem comportare jubet. His paratis rebus; magnum numerum levis armaturæ & sagittariorum, aggeremque omnem, noctu in scaphas & naves actuaras imponit; & de mediâ nocte cohortes LX, ex maximis castris præsidiiisque deductas, ad eam partem munitionum ducit, quæ pertinebant ad mare, longissimæque à maximis castris Cæsaris aberant. Eodem naves quas demonstravimus, aggere & levis armaturæ militibus completas, quasque ad Dyrhachium naves longas habebat, mittit: Et quid à quoque fieri velit, præcipit. Ad eas munitiones Cæsar Lentulum Marcellinum quaestorem, cum legione IX, positum habebat. Huic, quod valetudine minùs commodâ utebatur, Fulvium Postumum adiutorem sum-
miserat.

ERAT

³⁶ *Id difficilius visum est,*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, [*id facinus visum est.*] Ut fortè legi debeat, [*id facinus difficilius visum est.*]

³⁷ *Perinde ac suis satisfacere*] Omiserunt Ciacconius & Scaliger vocem [*suis.*] Sed omnino sine causâ. Reperitur enim in omnibus Codicibus: Et in Ciacconii si defuit, Librarii id incuriæ tribuendum,

³⁸ *Vulgò verò in Epiro*] MSS nonnulli, [*vulgò verò universi in Epiro.*] Quam vocem [*universi.*] existimant Viri docti interpretamentum esse ³⁹ [*vulgò,*] & è margine irrepsisse.

³⁹ *Viribus ac diligentia*] Ita optimè restituit D. Vossius ex Codice Petaviano. Cui & Eliensem consentire annotavit Davisius. Edit. Vett. habent, [*verâ diligentia.*] Scaliger, [*variâ diligentia.*]

ERAT eo loco fossa pedum xv, & 40 vallus contra hostem in al-
titudinem pedum x: tantundemque, ejus valli agger in latitudinem
patebat. Ab eo, intermisso spatio pedum dc, alter 41 conversus in
contrariam partem erat vallus, humiliore paullo munitione. Hoc
enim superioribus diebus timens Cæsar, ne navibus nostri circum-
venirentur; duplicem eo loco fecerat vallum; ut, si ancipiti præ-
lio dimicaretur, posset resisti. Sed operum magnitudo, & conti-
nens omnium dierum labor; quod millia passuum in circuitu xviii,
42 munitione erat complexus; perficiendi spatium non dabat. Ita-
que contra mare transversum vallum, qui has duas munitiones con-
tingeret, nondum perfecerat. Quæ res nota erat Pompeio, delata
per Allobroges perfugas; magnūque nostris attulit incommo-
dum: Nam, ut ad mare nostræ cohortes ix legionis excubuerant,
accessere subito primâ luce Pompeiani exercitus: novusque eorum
adventus existit: simulque navibus circumvecti milites, in 43 ante-
riorem vallum tela jaciebant: fossæque aggere complebantur: &
44 legionarii, interioris munitionis defensores, scalis admotis, 45 tor-
mentis cujusque generis telisque terrebant; magnaque multitudo
sagittariorum ab utrâque parte circumfundebatur. Multum autem
ab ictu lapidum, quod unum nostris erat telum, viminea tegmenta
galeis imposita defendebant. Itaque, quum omnibus rebus nostri
premerentur, atque agrè resisterent; animadversum est vitium mu-
nitionis, quod supra demonstratum est; atque inter duos vallos,
quâ perfectum opus non erat, per mare, navibus expositi, in aver-
sos nostros impetum fecerunt; atque ex utrâque munitione dejectos
terga vertere coegerunt.

Hôc tumultu nunciato, Marcellinus cohortes subsidio nostris la-
borantibus summisit; quæ ex castris fugientes conspicatæ, neque
illos suo adventu confirmare potuerunt, neque ipsæ hostium impe-
tum

Ante Chr.
xlviii.
U. C. Varr.
DCCVI.
§. LIII.

§. LIV.

40 Vallus] Idem quod Vallum; ait Cellarius. Idem quod Stipes, inquit Davisius ex Servio: Ut adeo sit munitio ex Stipitibus in humum defixis.

41 Conversus in contrariam partem] Hoc est; cujus agger erat è contrariâ sui parte, ac valli prioris.

42 Munitione erat complexus;] Editi omnes, [munitiones erat complexus.] Quod ferri non potest. Emendat Davisius, ex Ciacconii codice, [munitionibus.] Ego, minori mutatione, scribo [munitione.]

43 Anteriorem vallum] vallum Cæsareanis proximum, Pompeianis remotiorem. MSS plerique habent, [interiorem.] Quod manifestò cor-

ruptum. Opponitur enim in sequentibus, [interiori.] Ciacconius ex antiquo Codice restituit, [exteriori.] Quod probant Gronovius & Cellarius.

44 Legionarii, interioris munitionis defensores, &c.] Hoc est; legionarii Pompeiani, defensores Cæsareanos &c. Pessimè profectò de Cæsare meriti sunt, qui sine distinctione ediderunt, [legionarii interioris munitionis defensores &c.] Unde Rhellicanus alisque munitionem Pompeianam, nescio quam, ineptissimè somniarunt.

45 Tormentis] Sic MSS Reg. & Eliensis. Al. [tormentisque.]

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

tum tulerunt. Itaque quodcumque addebatur subsidio, id, corruptum timore fugientium, terrorem & periculum augebat: hominum enim multitudine, receptus impediabatur. In eo proelio, quum gravi vulnere esset affectus Aquilifer, ⁴⁶ & viribus deficeretur; conspicatus equites nostros, "Hanc ego," inquit, "& vivus multos," per annos magnâ diligentîâ defendi, & nunc moriens eâdem fide Cæsari restituo. Nolite, obsecro, committere, quod antè in exercitu Cæsaris non accidit, ut rei militaris dedecus admittatur: "Incolumemque ad eum referte." Hôc casu Aquila conservatur; omnibus primæ cohortis centurionibus interfectis, præter principem priorem.

S. LV.

JAMQUE Pompeiani, magnâ cæde nostrorum, castris Marcellinî appropinquabant; non mediocri terrore illato reliquis cohortibus. Et M. Antonius, qui proximum locum tenebat præsidiorum, eâ renunciâtâ, cum cohortibus XII descendens ex loco superiore cernebatur. Cujus adventus Pompeianos compressit; nostrosque firmavit, ut se ex maximo timore colligerent. Neque multò post Cæsar, significatione per castella fumo factâ, ut erat superioris temporis consuetudo; deductis quibusdam cohortibus ex præidiis, eodem venit. Qui, cognito detrimento, quum animadvertisset Pompeium, extra munitiones egressum, castra secundum mare, ut liberè pabulari posset, nec minùs aditum navibus habere; commutatâ ratione belli, quoniam propositum non tenuerat, juxta Pompeium munire jussit.

S. LVI.

QUA perfectâ munitione, animadversum est à speculatoribus Cæsaris, cohortes quasdam, quod instar legionis videretur, esse post silvam, & in vetera castra duci. ⁴⁷ (Castrorum hic situs erat. Superioribus diebus, quum se IX legio Cæsaris objecisset Pompeianis copiis, atque opere, ⁴⁸ ut demonstravimus, circummuniret; castra eo loco posuit. Hæc silvam quandam contingebant; neque longius à mari passibus CD aberant. Post, mutato consilio quibusdam de causis, Cæsar paullò ultra eum locum castra transtulit: paucisque intermissis diebus, hæc eadem Pompeius occupaverat; &, quod eo loco plures erat legiones habiturus, relicto interiore vallo, majorem adjecerat munitionem. Ita minora castra, inclusa majoribus, castelli atque arcis locum obtinebant. Item ab angulo castrorum sinistro munitionem ad flumen perduxerat, circiter passus CD; quò liberiùs, ac sine periculo, milites aquarentur. Sed is quoque, mutato

⁴⁶ Et viribus deficeretur;] Codices nonnulli, [& à viribus deficere-
tur.] Quod æquè Latine dicitur.
Al. [& viribus deficeret.] Minus
elegantè.

⁴⁷ (Castrorum ----- omnes
erant.)] Ad perspicuitatem, Paren-
thesi includenda erant lineæ istæ

quindecim. Quod neglexerunt Edi-
tores.

⁴⁸ Ut demonstravimus, ⁴⁴ circum-
muniret;] Supra, pag. 319. lin. 31;
& pag. 320. lin. 23. Unde fortasse
restitui poterit hic locus; [COL-
LEM (vel collem quendam) cir-
cummuniret.]

tato consilio quibusdam de caussis, quas commemorari necesse non Ante Chr. est; eo loco excefferat. Ita complures dies manserant castra. Mu- XLVIII.
nitiones quidem integræ omnes erant.) Eò, signo legionis illato; U. C. Varr.
speculatores Cæsari renunciârunt. Hoc idem visum ex superiori- DCCVL
bus quibusdam castellis confirmaverant. Is locus aberat à novis Pompeii castris, circiter passus D. Hanc legionem sperans Cæsar se opprimere posse, & cupiens ejus diei detrimentum sarcire; reliquit in opere cohortes II, quæ speciem munitionis præberent: ipse diverso itinere, quàm potuit occultissimè, reliquas cohortes, numero XXXIII, in quibus erat legio IX, multis amissis centurionibus, diminutòque militum numero, ad legionem Pompeii castraque minora duplici acie duxit. Neque eum prima opinio fefellit: Nam & pervenit priùs, quàm Pompeius sentire posset; &, tametsi erant munitiones castrorum magnæ, tamen sinistro cornu, ubi erat ipse, celeriter aggressus Pompeianos ex vallo deturbavit. Erat objectus portis, ericius: Hic paullisper est 49 pugnatum; quum irrumpere nostri conarentur, illi castra defenderent; fortissimè T. Pulcione, cujus operâ proditum exercitum C. Antonii demonstravimus, 50 è loco propugnante. Sed tamen nostri virtute vicerunt: excisòque ericio, primò in majora castra, post etiam in castellum, quod erat inclusum majoribus castris, 51 irruperunt; &, quòd eò pulsa legio sese receperat, nonnullos ibi repugnantes interfecerunt.

SED fortuna, quæ plurimum potest, quum in reliquis rebus, §. LVII.
tum præcipuè in bello; parvis momentis magnas rerum commutationes efficit: Ut tum accidit. 52 Munitionem enim, quam 53 pertingere à castris ad flumen supra demonstravimus, dextri Cæsaris cornu cohortes, ignorantia loci, sunt secutæ; quum portam quærerent, castrorùmq; eam munitionem esse arbitrarentur. Quod quum esset animadversum, conjunctam esse flumini; 54 protinus his munitionibus, defendente nullo, transcenderunt: omnisque noster equitatus eas cohortes est secutus. Interim Pompeius, hâc longâ satis interjectâ morâ, & re nunciatâ; V legionem ab opere deduc-

49 — *pugnatum; quum &c.*] Scalliger, errore (ut opinor) typographico, edidit: [— *pugnatum. Quum &c.*] Quem absurdè secuti sunt Recentiores, sententiâ planè nullâ.

50 E loco] MS. Blienf. & Edit. Rom. [eo loco.] Quæ lectio æquè bona.

51 Irruperunt; & quòd eò — *sese receperat, nonnullos &c.*] Cùm in aliis MSS. desideretur, [&] in aliis, pro [quòd eò,] scriptum sit [quòd;] legendum existimat D. Vossius: [irruperunt, quòd — *sese receperat, Nonnullos &c.*] Sed perinde est.

52 *Munitionem enim,*] Sic MS Reg. & Edit. Rom. In aliis deest, enim.

53 *Pertingere*] Davissius rectè rescribit, [*pertinere*;] Quæ vox Cæsari usitata. Altera autem illa, in his libris nusquam occurrit.

54 *Protinus his munitionibus,*] Cùm in aliis Codicibus scriptum sit, [*positis*;] in aliis, [*prout iis*;] existimo equidem cum Ciacconio, legendum [*proutis*, vel *proruptis*, vel *perruptis his munitionibus.*] Firmat hanc conjecturam id, quod mox sequitur, [*eâ parte, quâ prouerat.*]

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

deductam, subsidio suis duxit: Eodémque tempore equitatus ejus nostris equitibus appropinquabat; & acies instructa, à nostris, qui castra occupaverant, cernebatur. Omniâque sunt subito mutata. Pompeiana enim legio, celeris spe subsidii confirmata, ab Decumanâ portâ resistere conabatur; atque ultro in nostros impetum faciebat. Equitatus Cæsaris, quod angusto itinere per aggeres adscendebat, receptui suo timens, initium fugæ faciebat. Dextrum cornu, quod erat à sinistro seclusum; terrore equitum animadverso; ne intra munitionem opprimeretur, ⁵⁵ eâ parte, quâ ⁵⁶ proruerat, sese recipiebat, ac plerique ex iis, ne in angustias inciderent, x pedum munitionis sese in fossas præcipitabant: primisque oppressis, reliqui per horum corpora salutem sibi atque exitum pariebant. Sinistro cornu milites, quum ex vallo Pompeium adesse, & suos fugere cernerent; veriti ne angustis intercluderentur, quum extra & intus hostem haberent; ⁵⁷ eodem, quo venerant, receptu sibi consulebant. Omniâque erant tumultus, timoris, fugæ, plena adeò, ut, quum Cæsar signa fugientium manu prehenderet & consistere juberet, alii, dimissis equis, eundem cursum conficerent; alii, ex metu, etiam signa dimitterent; neque quisquam omnino consisteret.

§. LVIII.

HIS tantis malis ⁵⁸ hæc subsidia succurrebant, quò minùs omnis deleretur exercitus; quòd Pompeius (insidias timens, credo, quòd hæc præter spem acciderant ejus, qui paullò ante ex castris fugientes suos conspexerat,) munitionibus appropinquare aliquandiu non audebat; equitèsque ejus, ⁵⁹ angustis portis & à Cæsaris militibus occupatis, ad insequendum tardabantur. Ita parvæ res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Munitiones enim à castris ad flumen perductæ, expugnatis jam castris Pompeii, ⁶⁰ propriam

⁵⁵ Eâ parte, quâ proruerat,] Ita rectè restituendum vidit Davisius. Editi omnes; [ex parte, quâ &c.] vel, [ex parte, ex quâ &c.] Ciacconius emendavit, [ex parte, quam proruebat:] Sed perperam. Rectè enim dicitur, [quâ proruebat vel proruerat: Non quidem Hellenismo, uti existimavit Davisius; (Is enim in hujusmodi verbis locum non habet; Vide infra de bello Africano ad §. 38.) sed subintellectâ voce (munitionem.) [Eâ parte, quâ parte munitionem proruerat.]

⁵⁶ — proruerat.] Vel fortè, proruperat, aut pervruperat.

⁵⁷ Eodem, quo venerant, receptu sibi consulebant:] Ita emendavit D.

Vossius. Scaliger & Recentiores, omisâ voce [sibi,] ediderunt; [receptui consulebant.] Quæri potest annon retineri queat id, quod in omnibus ferè MSS reperitur; [eodem, quo venerant, receptui sibi consulebant.]

⁵⁸ Hæc subsidia succurrebant — quòd Pompeius &c.] MS Reg. & Edit. Rom. [— nec subsidia succurrebant: Sed Pompeius &c.]

⁵⁹ Angustis portis & à &c.] Codices nonnulli; [angustis portis, atque his à &c.]

⁶⁰ Propriam & expeditam] Reponunt, ex conjecturâ, D. Vossius; ex MS Eliensi, Davisius; [proprie jam expeditam.]

priam & expeditam Cæsaris victoriam interpellaverunt: Eadem res, Ante Chr. celeritate insequentium tardatâ, nostris salutem attulit. XLVIII.

DUOBUS his unius diei præliis, ⁶¹ Cæsar desideravit milites DECCCLX; & notos equites R. ***** Tuticanum Gallum, Senatoris filium; C. Felginatem, Placentiâ; A. Graviu[m], Puteolis; M. Sacerativirum, Capuâ; tribunos militum, & centuriones, xxx. Sed horum omnium pars magna in fossis munitionib[us]que & fluminis ripis, oppressa suorum terrore ac fugâ, sine ullo vulnere interiit: Signaque sunt militaria XXXII amissa. Pompeius eo prælio Imperator est appellatus. ⁶² Hoc nomen obtinuit; atque ita se postea salutari passus est: Sed neque in litteris quas scribere est solitus, neque in fascibus, insignia laureæ prætulit. At Labienus, quum ab eo impetravisset ut sibi captivos transdi juberet; omnes productos, ostentationis, ut videbatur, causâ, quò major ⁶³ perfugæ fides haberetur, commilitones appellans, & magnâ verborum contumeliâ interrogans, "solerentne veterani milites fugere," in omnium conspectu interficit.

§. LIX.

HIS rebus tantum fiduciæ ac spiritûs Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed vicissè jam sibi viderentur. Non illi paucitatem nostrorum militum; non iniquitatem loci atque angustias præoccupatis castris, & ancipitem terrorem intra extrâque munitiones; non abscissum in duas partes exercitum, quum ⁶⁴ altera alteri auxilium ferre non posset; causæ fuisse cogitabant. Non, ad hæc addebant; non ex concursu acri factò, non prælio, dimicatum: Sibi que ipsos multitudine atque angustis majus attulisse detrimentum, quàm ab hoste accepissent. Non denique communes belli casus recordabantur, quàm parvulæ sæpe causæ vel falsæ suspicionis, vel terroris repentini, vel objectæ religionis, magna detrimenta intulissent: quoties vel culpâ ducis, vel tribuni vitio, in exercitu esset offensum. Sed proinde ac si virtute vicissent, neque ulla commutatio rerum posset accidere; per orbem terrarum, famâ ac litteris, victoriam ejus diei concelebrabant.

§. LX.

CÆSAR

⁶¹ Cæsar desideravit --- notos equites R. **** Tuticanum Gallum, Senatoris filium; C. Felginatem, Placentiâ; A. Graviu[m], Puteolis; M. Sacerativirum, Capuâ; tribunos militum, & Centuriones XXX.] Variant MSS. Codices nonnulli veteres habent, [Cæsar desideravit --- notos equites Rom. CCCC, (Al. CCC.) & Tuticanum (Al. Felginatem Tuticanum) Gallum, Senatoris filium, &c. (MS Reg. & Edit. Rom. habent; Cæsari desiderati sunt --- notis equites --- & Tuticanus Gallus, Senatoris filius;) & à Placentiâ C; & à Puteolis C; & à

Capuâ X sacrat[is] viri, & X Tribuni militum, & Centuriones XXX.] (Al. XXXII.)

⁶² Hoc nomen obtinuit;] hoc est, ex eo tempore retinuit.

⁶³ Perfugæ] ipsi scil. Labieno, ut rectè notavit D. Vossius; Meritoque ridet Ursinum, Ciacconium & Rubenium, qui nescio quid de hujus loci corruptione ineptiunt.

⁶⁴ Altera] Ita emendavit Davisius ex MS. Eliensi; ut sit altera scilicet pars exercitûs. Sed & ferri posset vulgata Lectio, [alter;] ut sit alter videlicet exercitus vel miles.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. LXI.
Cæsar oppug-
nationem
Pompeii di-
mittit: ejus-
que concio ad
milites.

CÆSAR à superioribus consiliis depulsus, omnem sibi commu-
tandam belli rationem existimavit. Itaque uno tempore præfidiis
omnibus deductis, & oppugnatione dimissâ, coactoque in unum
locum exercitu, concionem apud milites habuit. Hortatusque est,
ne ea, quæ accidissent, graviter ferrent; neve his rebus terreren-
tur: multisque secundis præliis unum adversum, & id medio-
cre, opponerent. Habendam fortunæ gratiam, quod Italiam sine
aliquo vulnere cepissent; quod duas Hispanias, bellicosissimorum
hominum peritissimis atque exercitatissimis ducibus, pacavissent;
quod finitimas frumentariâsque provincias in potestatem rede-
gissent. Denique recordari debere, quâ felicitate inter medias
hostium classes, oppletis non solum portubus, sed etiam littori-
bus, omnes incolumes essent transportati. Si non omnia cade-
rent secunda, fortunam esse industriâ sublevandam. Quod esset
acceptum detrimenti, ejus juri potius, quam suæ culpæ debere
tribui. Locum æquum ad dimicandum dedisse; potitum esse
hostium castris; expulisse ac superâsse pugnantes. Sed si ipso-
rum perturbatio, si error aliquis, si etiam fortuna partem jam
præsentemque victoriam interpellâset; dandam omnibus ope-
ram, ut acceptum incommodum virtute farciretur. Quod si
esset

65 Quâ felicitate] Ita ex tribus
MSS restituit D. Vossius. Oprime.
Nam & supra, in hac ipsâ re nar-
randâ, pag. 310. lin. 18. simili usus
est Cæsar locutione, [incredibili feli-
citate.] Scaliger aliique ediderant,
[quâ facilitate.]

66 Ejus] Fortunæ.

67 Locum æquum] Ita Davisius ex
MS Eliensi. Victorius & Manutius
(ex MSS. qui habent corruptè, lo-
cum secum;) reposuerunt, locum se
æquum. Scaliger edidit, [locum se-
rum.] Edit. Vett. [locum securum.]
D. Vossius certissimâ (ut sibi vide-
batur) conjecturâ emendavit, [lo-
cum se tutum.] Verum quod edidit
Scaliger, abjectum est & languidum.
Quod voluit Vossius, quodque
habent Edit. veteres, nimium est
& insolens; Opportunus enim ad
dimicandum potest esse locus ali-
quis, tutus & securus non potest.
Vera Lectio manifestò est, vel Da-
visii, [Locum æquum:] vel Manutii,
quæ eodem redit, & paullo est
plenior, paulloque propius ad plu-
rium Codicum scripturam accedit.
[Locum se æquum.]

68 Interpellâset;] Sic ex MSS. &
Edit. Vett. restitui. Recentiores,
Scaligeri errorem (ut opinor) typo-
graphicum fideliter secuti, edide-
runt; [interpellâssent.]

69 Quod si esset factum; detrimen-
tum in bonum verteret.] Sic MSS Reg.
Eliens. & Is. Vossii, aliique; nisi
quod nonnulli habeant corruptè,
[verterent;] nonnulli, [ut detrimen-
tum &c.] D. Vossius (ex MSS. qui
habent, ut detrimentum,) reponen-
dum existimat: [Quod si esset fa-
ctum, fore ut detrimentum &c.] Da-
visius paullo aliter; [Quod si esset;
futurum ut detrimentum &c.] Manu-
tius & Cellarius, ex Carrariensi co-
dice; [Quod esset factum detrimen-
tum, in bonum verteret.] Ego in vul-
gatâ Lectione, quæ ad MSS. proxi-
mè omnium accedit, nihil mutan-
dum censeo. Quod habent Edit.
& MSS nonnulli, [verterent;] mani-
festò corruptum est. Nam, ut exem-
plis allatis ostendit Davisius, Ver-
bum illud [vertere] sapissimè apud
optimos Auctores usurpatur tan-
quam neutro-passivum, vel potius
ellipticè pro [se vertere.]

„esset factum, detrimentum in bonum verteret, uti ad Gergoviam
 „accidisset; atque ii, qui antè dimicare timuissent, ultro se præ-
 „lio offerrent.” Hâc habitâ concione, nonnullos signiferos igno-
 miniâ notavit, ac loco movit. Exercitui quidem omni tantus in-
 cessit ex incommodo dolor, tantumque studium infamiæ fardiendæ,
 ut 70 nemo aut tribuni aut centurionis imperium desideraret; &
 sibi quisque etiam poenæ loco graviores imposeret labores, simul-
 que omnes arderent cupiditate pugnandi; quum superioris etiam or-
 dinis nonnulli, oratione permoti, manendum eo loco & rem prælio
 committendam existimarent. Contra ea Cæsar, neque satis militi-
 bus perterritis confidebat; spatiumque interponendum ad recrean-
 dos animos 71 putabat; relictisque munitionibus, magnopere rei fru-
 mentariæ timebat.

Ante Chr.
 xlviii.
 U. C. Varr.
 dcccvi.

ITAQUE nullâ interpositâ morâ, fauciorum modò & ægrorum
 habitâ ratione, impedimenta omnia silentio primâ nocte ex castris
 Apolloniam præmisit, ac conquiescere ante iter confectum vetuit.
 His una legio missa præsidio est. His explicitis rebus, duas in ca-
 stris legiones retinuit, reliquas de iv vigiliâ compluribus portis edu-
 ctas eodem itinere præmisit; parvòque spatio intermisso, ut & mi-
 litare institutum servaretur, 72 & quàm ferissimè ejus profectio cog-
 nosceretur, conclamari jussit; statimque egressus, & novissimum
 agmen consecutus, celeriter è conspectu castrorum discessit. Ne-
 que verò Pompeius, cognito consilio ejus, moram ullam ad inse-
 quendum intulit: sed eadem spectans, si itinere impeditos & per-
 territos deprehendere posset, exercitum è castris eduxit; equitatum-
 que præmisit ad novissimum agmen demorandum: Neque conse-
 qui potuit, quòd multum expedito itinere antecesserat Cæsar: Sed
 quum ventum esset ad flumen Genusum, quod ripis erat impeditis,
 consecutus equitatus novissimos prælio detinebat. Huic suos Cæ-
 sar equites opposuit, expeditosque antesignanos admiscuit eo; qui
 tantum

§. LXII.

Ad Aspar-
 gium recedis
 Cæsar, inse-
 quente eum
 Pompeio.

70 Nemo — imperium desideraret;]
 Sed suâ sponte scilicet, etiam sine
 superiorum imperio, pugnandi cu-
 piditate arderent omnes.

71 — putabat; relictisque muni-
 tionibus, magnopere rei frumentaria
 timebat.] Cùm manifestum sit Cæ-
 sarem non propterea rei frumentariæ
 timere, quòd munitiones suas reli-
 quisset; sed è contrario tum maxi-
 mè rei frumentariæ timere, si ibi-
 dem locorum permanisset; emen-
 dandum existimat D. Vossius: [—
 putabat, relictis munitionibus: Et
 magnopere rei frumentaria timebat.]
 Faver, quod in duobus Vir doctis-
 simus MSS, & ipse iidem in MS

Elieusi, scriptum reppererim [re-
 lictis,] non [relictisque.] Nihilo ta-
 men minùs defendi posse videtur
 etiam vulgata lectio, si illud [re-
 lictisque munitionibus magnopere rei
 frumentaria timebat.] ita accipiatur,
 ut dicat Cæsar, (non propterea
 quòd, sed) quo tempore munitiones
 suas relinqueret, timere se rei fru-
 mentariæ; càmque ob causam, in-
 ter alias, castra aliò movendum
 existimare.

72 Et quàm ferissimè ejus pro-
 fectio cognosceretur,] Codices veteres
 quamplurimi, [et ne citissima ejus
 profectio etc.]

Ante Chr. tantum profecere, ut, equestri prælio commisso, pellerent omnes,
 XLVIII. complurésque interficerent, ipsi incolumes se ad agmen recipere.
 U. C. Varr. rent.

DCCVI.

§. LXIII.

CONFECTO iusto itinere ejus diei, quod proposuerat Cæsar; transductoque exercitu flumen Genusum; veteribus suis in castris contra Asparagium consedit: militesque omnes 73 intra vallum castrorum continuit: equitatumque per causam pabulandi emissum, confestim Decumanâ portâ in castra se recipere iussit. Simili ratione Pompeius, confecto ejusdem diei itinere, in suis veteribus castris ad Asparagium consedit; Ejusque milites, quod ab opere integris munitionibus vacabant, alii lignandi pabulandique causâ longius progrediebantur; alii, quod subito consilium profectionis ceperant, magnâ parte impedimentorum & farcinarum relictâ, ad hæc repetenda invitati propinquitate superiorum castrorum, depositis in contubernio armis, vallum relinquebant. Quibus ad insequendum impeditis, Cæsar, quod fore providerat, meridiano ferè tempore, signo profectionis dato, exercitum educit; duplicatoque ejus diei itinere, 74 VIII millia passuum ex eo loco procedit. Quod facere Pompeius, discessu militum, non potuit.

§. LXIV.

POSTERO die Cæsar, similiter præmissis primâ nocte impeditis, de IV vigiliâ ipse egreditur; ut, si qua imposita esset dimicandi necessitas, subitum casum expedito exercitu subiret. Hoc idem reliquis fecit diebus. Quibus rebus perfectum est, ut altissimis fluminibus, atque impeditissimis itineribus nullum acciperet incommodum. Pompeius enim primi diei morâ illatâ, & reliquorum dierum frustra labore suscepto; quum se magnis itineribus extenderet, & progressos consequi cuperet, IV die finem sequendi fecit, atque aliud sibi consilium capiendum existimavit.

§. LXV.

Inde Apolloniam.

CÆSARI ad faucios deponendos, stipendium exercitui dandum, focios confirmandos, præsidium urbibus relinquendum, necesse erat adire Apolloniam. Sed his rebus tantum temporis tribuit, quantum erat properanti necesse. Timensque Domitio, ne adventu Pompeii præoccuparetur; ad eum omni celeritate & studio incitatus ferebatur. Totius autem rei consilium his rationibus explicabat: ut, si Pompeius eodem contenderet, abductum illum à mari, atque ab iis copiis quas Dyrrhachii comparaverat, frumento ac commeatu abstractum, pari conditione belli secum decertare cogeret: Si in Italiam transfiret; conjuncto exercitu cum Domitio, per Illyricum Italiæ subsidio proficisceretur: Sin Apolloniam Oricumque 75 oppugnaret,

73 *Intra vallum castrorum continuit.*] Vocem, [*castrorum*], quam omiserat Scaliger; consentientibus MSS. & Edit. veteribus, restituit Davisius.

74 *VIII millia — procedit.*] Ita

ex MS Reg. restitui. Editi omnes, [*VIII millibus — procedit.*] Minus rectè.

75 *OPPUGNARET*, — *conatur*;] Sic MSS Reg. Eliens. & Edit. Romana: Rectè, Scaliger & Recentiores

pugnaret, & se omni maritimâ orâ excludere conaretur; obfesso tamen Scipione, necessariò illum suis auxilium ferre cogeret. Itaque præmissis nunciis ad Cn. Domitium Cæsar scripsit, 76 &, quid fieri vellet, ostendit; Præfidioque Apolloniæ cohortibus IV, Lissi I, III Orici relictis; quique erant ex vulneribus ægri, depositis; per Epirum atque Acarnaniam iter facere cœpit. Pompeius quoque, de Cæsaris consilio conjecturâ judicans, ad Scipionem properandum sibi existimabat: Si Cæsar iter illò haberet; ut subsidium Scipioni ferret: Si ab orâ maritimâ Corcyràque discedere nollet, quòd legiones equitatúmque ex Italiâ exspectaret; ipse ut omnibus copiis Domitium aggrediretur.

Iis de causis uterque eorum celeritati 77 studebat, & suis ut esset auxilio, & ad opprimendos adversarios, ne 78 occasione temporis deesset. Sed Cæsarem Apollonia directo itinere averterat: Pompeius per Candaviam iter in Macedoniam expeditum habebat. Accessit etiam 79 improvisò aliud incommodum; quòd Domitius, qui dies complures castris Scipionis castra collata habuisset, rei fragmentariæ causâ ab eo discesserat, & Heracleam Senticam, quæ est subiecta Candaviæ, iter fecerat; ut ipsa fortuna illum objicere Pompeio videretur. Hæc ad id tempus Cæsar ignorabat. Simul à Pompeio 80 litteris per omnes provincias civitatésque dimissis de prælio ad Dyrrhachium factò, elatiùs inflatiusque multò, quàm res erat gesta; fama percrebuerat, "pulsam fugere Cæsarem, penè omnibus, copiis amissis." Hæc itinera infesta reddiderant: hæc civitates nonnullas ab ejus amicitia averterant. Quibus accidit rebus, ut pluribus dimissi itineribus à Cæsare ad Domitium, & ab Domitio ad Cæsarem, nullâ ratione iter conficere possent. Sed Allobroges, Roscelli atque Ægi familiares, (quos perfugisse ad Pompeium demonstravimus,) conspicati in itinere exploratores Domitii; seu pristinâ suâ consuetudine, quòd unâ in Galliâ bella gesserant; seu gloria elati; cuncta, ut erant acta, exposuerunt; & Cæsaris profecti-
onem, & adventum Pompeii docuerunt. A quibus Domitius cer-

Z

tior

tiores omnes, [oppugnare — conaretur.] Quod minùs aptè convenit. Dicendum enim potius fuisset, [expugnare — conaretur.]

76 Et, quid &c.] Ita restituit Davisius, consentientibus MSS omnibus & Edit. plerisque veteribus. Vocem miram, & Cæsari prorsus ignotam, [ecquid] intulit hic nescio quis: Quem secuti Scæliiger & Recentiores.

77 Studebat, & suis ut esset auxilio;] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii, eleganter. Editi; [studebat, ut suis esset auxilio, &c.]

78 Occasioni] Codices nonnulli,

occasio. Sed longè præstat vulgata Lectio.

79 Improvisò] MSS Reg. Eliens. & Vossii; [ex improvisò.]

80 Litteris — dimissis de prælio — factò; elatiùs — quàm res erat gesta; fama percrebuerat — fugere Cæsarem — copiis amissis. Hæc — reddiderant; — averterant, &c.] Codices nonnulli: [Litteris — dimissis; quibus, (prælio — factò) elatiùs (MSS. latius) — quàm res erat gesta, fama percrebuerat — fugere Cæsarem — copiis amissis; hæc — reddiderat; — averte-

rat &c.]

Ante Chr.

XLVIII.

U. C. Varr.

DCCVI.

§. LXVI.

Ante Chr. tior factus, vix IV horarum spatio antecedens, hostium beneficio
 XLVIII. periculum vitavit; & ad Æginium, quod est objectum oppositum.
 U. C. Varr. que Thessaliæ, Cæsari venienti occurrit.
 DCCVI.

§. LXVII. CONJUNCTO exercitu, Cæsar Gomphos pervenit; quod est
 Et Gomphos, oppidum primum Thessaliæ, venientibus ab Epiro: Quæ gens pau-
 oppidum cis antè mensibus ultro ad Cæsarem legatos miserat, ut suis omni-
 Thessalia; bus facultatibus uteretur; præfidiûmque ab eo militum petierat.
 quod, sibi Sed eò fama jam præcurrerat, quam supra docuimus de proelio
 portas præ- Dyrrhachino; quod multis auxerat partibus. Itaque Androsthenes,
 cludens, uno prætor Thessaliæ, quum se victoriæ Pompeii comitem esse mallet,
 die expug- quàm socium Cæsaris in rebus adversis; omnem ex agris multitu-
 nat. dinem fervorum ac liberorum in oppidum cogit, portasque præclu-
 dit; & ad Scipionem Pompeiûmque nuncios mittit, ut sibi subsidio
 veniant: "se confidere munitionibus oppidi, si celeriter suc-
 ,, curratur; longinquam oppugnationem sustinere non posse." Sci-
 pio, discessu exercituum à Dyrrhachio cognito, Larissam legiones
 adduxerat: Pompeius nondum Thessaliæ appropinquabat. Cæsar,
 castris munitis, scalas musculósque ad repentinam oppugnationem
 fieri, & crates parari iussit. Quibus rebus effectis, cohortatus mi-
 lites, docuit "quantum usum haberet ad sublevandam omnium re-
 ,, rum inopiam, potiri oppido pleno atque opulento; simul reliquis
 ,, civitatibus, urbis hujus exemplo, inferre terrorem; & id fieri
 ,, celeriter, priusquam auxilia concurrerent." Itaque usus singulari
 militum studio, eodem quo venerat die, post horam IX oppidum
 altissimis mœnibus oppugnare aggressus, ante solis occasum expug-
 navit, & ad diripiendum militibus concessit; statimque ab oppido
 castra movit, & Metropolim venit, sic, ut nuncios expugnati op-
 pidi famamque antecederet.

§. LXVIII. METROPOLITÆ, eodem primùm usi consilio, iisdem permoti
 Deinde Me- rumoribus, portas clausurunt, murósque armatis compleverunt. Sed
 tropolim, a- postea, casu civitatis Gomphenensis ex captivis cognito, quos Cæsar
 liâsque Thes- ad murum producendos curaverat; portas aperuerunt. Quibus di-
 salia civita- ligentissimè conservatis; collatâ fortunâ Metropolitanarum cum casu
 tes, recipit. Gomphenisium,⁸¹ nulla Thessaliæ fuit civitas, præter Larissæos, qui
 magnis exercitibus Scipionis tenebantur, quin Cæsari parerent atque
 imperata facerent. Ille segetis idoneum locum in agris nactus, quæ
 propè jam matura erat; ibi adventum exspectare Pompeii, eoque
 omnem rationem belli conferre constituit.

POMPEIUS

⁸¹ Nulla — fuit civitas, —
 quin Cæsari parerent atque imperata
 facerent.] Ita edidit Davisius, ex
 MSS Vossii & Eliens. Al. [—pa-
 veret, — faceret.] Quod idem est.
 Cellarius, ex nuperis quibusdam
 Editionibus, probat [pareret.] Quod

mirum. Neque enim ex MSS est,
 neque Cæsari usitata, licet aliqui
 proba, locutio. Quódque assert Vir
 doctissimus de ταυτότητι τῆς πα-
 reret atque imperata faceret, planè
 nihili est.

POMPEIUS paucis post diebus in Thessaliam pervenit; concionatusque apud cunctum exercitum, suis agit gratias. Scipionis milites cohortatur, ut, partâ jam victoriâ, prædæ ac præmiorum velint esse participes. Receptisque omnibus in una castra legionibus, suum cum Scipione honorem partitur: classicumque apud eum canit, & alterum illi jubet prætorium tendi. Auctis copiis Pompeii, duobusque magnis exercitibus junctis; pristina omnium confirmatur opinio, & spes victoriæ augetur adeo, ut, quicquid intercederet temporis, id morari relictum in Italiam videretur; & si quando quid Pompeius tardius aut consideratius faceret, "unius esse negotium diei, sed illum delectari imperio, & consulares prætoriosque servorum habere numero," dicerent. Jamque inter se palam de præmiis ac sacerdotiis contendebant; in annosque consulatum definiebant. Alii domos bonaque eorum, qui in castris erant Cæsaris, petebant. Magnaque inter eos in concilio fuit controversia, oportetne L. Hirri, quod is à Pompeio ad Parthos missus esset, proximis comitiis prætoriis absentis rationem haberi; quum ejus necessarii fidem implorarent Pompeii, ut præstaret, quod proficiscenti recepisset, ne per ejus auctoritatem deceptus videretur; reliqui, in labore pari ac periculo, ne unus omnes antecederet, recusarent. Jam de sacerdotio Cæsaris, ⁸² Domitius, Scipio, Spintherque Lentulus, quotidianis contentionibus ad gravissimas verborum contumelias palam ⁸³ descenderunt: quum Lentulus, ætatis honorem ostentaret; Domitius, urbanam gratiam dignitatēque jactaret; Scipio, affinitate Pompeii consideret. Postulavit etiam L. Afranium proditiōis exercitus Attius Rufus apud Pompeium, quod gestum in Hispaniâ diceret. Et L. Domitius in concilio dixit; "placere sibi, bello confecto, ternas tabellas dari ad judicandum ⁸⁴ iis, qui ordinis essent senatorii, belloque unâ cum ipsis interfuissent; sententiasque de singulis ferrent, qui Romæ remansissent, quique intra præsidia Pompeii fuissent, neque operam in re militari præstitissent: unam fore tabellam, qui liberandos omni periculo censerent; alteram, qui capitis damnarent; tertiam, qui pecuniâ multarent." Postremo omnes aut de honoribus suis, aut de præmiis pecuniæ, aut de persequendis ⁸⁵ inimiciis agebant: Nec quibus

Z 2

Ante Chr.
X LVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. LXIX.

Pompeius in
Thessaliam
pervenit, in-
solens & spe
victoria elat-
us.

⁸² Domitius,] L. Domitius Ahenobarbus. Erat alter, Cn. Domitius Calvinus, Cæsareanus.

⁸³ Descenderunt:] D. Vossius malit, [descendant.] Perperam. Non enim tum — descendunt, quum Lentulus ætatis honorem ostentaret, &c. Sed — descendunt, ostentando &c.

⁸⁴ Iis, qui — interfuissent:] Co-dices nonnulli, [de iis, qui —

non interfuissent.] Sed longè præstat vulgata Lectio. Tabellæ enim ad judicandum datæ narrantur iis, qui interfuissent; ut sententias ferrent de iis, qui abfuissent, vel qui præ-sentes operam Pompeio non præstitissent.

⁸⁵ Inimicitis] Ita optimè restituit Davissius ex MS. Eliensi & Edit. veteribus. Quibuscum consentit MS. Regius. Vulgg. [inimicis.]

Ante Chr. bus rationibus superare possent, sed quemadmodum uti victoriâ de-
 XLVIII. berent, cogitabant.

U. C. Varr.
 DCCVI.

§. LXX.
*Cæsar prælio
 decertare
 statuit; ejus-
 que in equi-
 tibus dispo-
 nendis insti-
 tutum.*

RE frumentariâ præparatâ, confirmatisque militibus, & satis lon-
 go spatio temporis à Dyrrhachinis præliis intermisso; quum satis
 perspectum militum animum habere videretur, tentandum Cæsar
 existimavit, quidnam Pompeius propositi aut voluntatis ad dimican-
 dum haberet. Itaque ex castris exercitum eduxit, aciemque in-
 struxit; primum suis locis, paullòque à castris Pompeii longius;
 continentibus verò diebus, ut progredereetur à castris suis, collibuf-
 que Pompeianis aciem subjiceret. Quæ res in dies confirmatiorem
 ejus efficiebat exercitum. Superius tamen institutum in equitibus,
 quod demonstravimus, servabat; ut, quoniam numero multis parti-
 bus esset inferior, adolescentes atque expeditos ex antesignanis electos
 milites ad pernecitatem, armis inter equites præliari juberet; qui
 quotidianâ consuetudine usum quoque ejus generis præliorum perci-
 perent. His erat rebus effectum, ut equites mille, apertioribus
 etiam locis, VII millium Pompeianorum impetum, quum adesset
 usus, sustinere auderent; neque magnopere eorum multitudine ter-
 rerentur. Namque etiam per eos dies prælium secundum equestre
 fecit; atque ⁸⁶ Ægum Allobrogem, ex duobus quos perfugisse ad
 Pompeium supra docuimus, cum quibusdam interfecit.

§. LXXI.

POMPEIUS, ⁸⁷ quia castra in colle habebat, ad infimas radices
 montis aciem instruebat; semper, ut videbatur, spectans, si ini-
 quis locis Cæsar se subjiceret. Cæsar, nullâ ratione ad pugnam
 elici posse Pompeium existimans; hanc sibi commodissimam belli
 rationem judicavit, uti castra ex eo loco moveret, semperque esset
 in itineribus: hoc sperans, ut movendis castris, pluribusque adeun-
 dis locis, commodiore frumentariâ re uteretur; simulque, in itinere
 ut aliquam occasionem dimicandi nancisceretur, & insolitum ad la-
 borem Pompeii exercitum quotidianis itineribus defatigaret. His
 constitutis rebus, signo jam profectionis dato, tabernaculisque de-
 tensis, animadversum est, paullò antè, extra quotidianam consue-
 tudinem, longius à vallo esse aciem Pompeii progressam; ut non
 iniquo loco posse dimicari videretur. Tunc Cæsar apud suos, quum
 jam esset agmen in portis, “Differendum est,” inquit, “iter in
 „ præsentia nobis, & de prælio ⁸⁸ cogitandum, sicut semper depo-
 „ poscimus: Animo sumus ad dimicandum parati: Non facile
 „ occa-

⁸⁶ Ægum] Sic restituendum ex
 MSS Petav. & Eliens, viderunt D.
 Vossius & Davisius. Al. [unum]

⁸⁷ Quia castra in colle habebat,]
 MSS Eliens. & Vossii, [qui castra
 &c.] MS Reg. & Edit. Rom.
 [castris in colle habitis.]

⁸⁸ — cogitandum, sicut semper

*depoposcimus: Animo sumus ad di-
 micandum parati: Non facile &c.]*
 Codices nonnulli; [— cogitandum;
 Si enim, ut semper depoposcimus,
 animo sumus ad dimicandum parati;
 non facile &c. Sed præstat vulgata
 Lectio. Ea tamen quæ in MSS Reg.
 Eliens, & Vossii reperitur, (nisi
 quod

„ occasionem postea reperiemus.” Confestimque expeditas copias Ant. Chr. educit.

POMPEIUS quoque, ut postea cognitum est, suorum omnium hortatu statuerat praelio decertare. Namque etiam in concilio superioribus diebus dixerat, „ prius, quam concurrerent acies, fore, „ ut exercitus Cæsaris pelleretur.” Id quum essent plerique admirati; „ Scio me,” inquit, „ penè incredibilem rem polliceri: Sed „ rationem consilii mei accipite, quò firmiore animo in praelium „ prodeatis. ⁸⁹ Persuasi equitibus nostris, idque mihi se facturos „ confirmaverunt, ut, quum propius sit accessum, dextrum Cæsaris cornu ab latere aperto aggredierentur; ut, circumventâ ab tergo acie, prius perturbatum exercitum pellerent, quam à nobis „ telum in hostem jaceretur. Ita sine periculo legionum, & penè „ sine vulnere, bellum conficiemus. Id autem difficile non est, „ quum tantum equitatu valeamus.” Simul denunciavit, ut essent „ animo parati ⁹⁰ in posterum; & quoniam fieret dimicandi potestas, (ut sæpe ⁹¹ optavissent;) ne ⁹² usu manûque, reliquorum „ opinionem fallerent.” Hunc Labienus excepit; ut, quum Cæsaris copias despiceret, Pompeii consilium summis laudibus efferret. „ Noli,” inquit, „ existimare, Pompei, hunc esse exercitum, qui „ Galliam Germaniâque devicerit. Omnibus interfui praeliis; „ neque temere incognitam rem pronuncio. Perexigua pars illius „ exercitus superest; magna pars deperijt, quod accidere tot praeliis fuit necesse; multos autumnus pestilentia in Italiâ consumpsit; „ multi domum discesserunt; multi sunt relictî in continenti. An „ non audistis, ex iis qui per causam valetudinis remanserunt, ⁹³ „ cohortes esse Brundisii factas? Hæ copiae, quas videtis, ex delentibus horum annorum in citeriore Galliâ sunt resectæ; & ⁹⁴ „ plerique

XLVIII.

U. C. Varr.

DCCVI.

§.LXXII.

Pompeius quoque praelio decertare statuit; iurâque se non, nisi victorem, in castra rever- surum,

Z 3

quod in horum primo & tertio, pro si ut, corruptè scriptum sit sicut,) vulgatâ non multò est inferior: [— cogitandum; si, ut semper depoposcimus, animo sumus ad dimicandum parati. Non facile &c.]

⁸⁹ Persuasi equitibus nostris, idque mihi se facturos confirmaverunt, ut — aggredierentur;] Scribendum est cum Parenthesi, [Persuasi equitibus nostris, (idque mihi se facturos confirmaverunt,) ut — aggredierentur.] Rectius enim dicitur, Persuasi ut aggredierentur; quam, confirmaverunt id se facturos, ut aggredierentur. Sed leviculum hoc.

⁹⁰ In posterum;] Editio vetus Romana, [in praelium.] Forte, [ad praelium.] Quanquam enim ferri po-

test, suspectum tamen videtur illud, [in posterum.]

⁹¹ Optavissent;] Ita emendavit Davisius, ingeniosissimè. Al. [cogitavissent.] Quod valdè languidum.

⁹² Usu manûque,] Codex Cujacii, testante Vossio, habet; [usu manuum.] MS Eliensis, Davisio notante; [usu manûs.] Sed præstat vulgata Lectio, quanquam Vossio suspecta. Usu manûque, est, peritiâ & virtute.

⁹³ Cohortes] Quæri hic potest, annon nota numeralis fortè exciderit. Quanquam id non proflus necessarium.

⁹⁴ Plerique sunt] Editi recentiores omnes; plerique, Sed præstare vide,

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

„ plerique sunt ex colonis Transpadanis. Attamen, quod fuit ro-
boris, duobus proeliis Dyrrhachinis interit. ” Hæc quum dixif-
set, juravit, “ se, nisi victorem, in castra non reversurum: ” Re-
liquosque, ut fidem facerent, hortatus est. Hoc laudans Pompeius,
idem juravit; nec verò ex reliquis fuit quisquam, qui jurare dubi-
taret. Hæc quum facta essent in concilio, magnâ spe & lætitiâ
omnium discessum est. Ac jam animo victoriam præcipiebant;
quòd de re tantâ, & à tam perito Imperatore, nihil frustra confir-
mari videbatur.

§. LXXIII.

Pompeius
quo modo a-
ciem suam
instruxerit,

CÆSAR, quum Pompeii castris appropinquâisset, ad hunc mo-
dum aciem ejus instructam animum advertit. Erant in sinistro cor-
nu, legiones duæ, transditæ à Cæsare initio dissensionis ex Senatûs
consulto; quarum una prima, altera tertia appellabatur: In eo loco
ipse erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis
tenebat: Ciliciensis legio, conjuncta cum cohortibus Hispanis, quas
transductas ab Afraniò docuimus, in dextro cornu erant collocatæ:
Has firmissimas se habere Pompeius existimabat. Reliquas inter
aciem mediam cornuâque interjecerat: Numeroque cohortes ex ex-
pleverat: (Hæc erant millia ⁹⁵ XLV.) Evocatorum circiter ⁹⁶ duæ,
quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum convenerant;
quæ totâ acie dispersæ erant. Reliquas cohortes VII, castris propin-
quisque castellis præsidio disposuerat. Dextrum cornu ejus, rivus
quidam impeditis ripis muniebat; Quam ob causam cunctum
equitatum, sagittarios funditoresque omnes, in sinistro cornu obje-
cerat.

§. LXXIV.

Quo modo
Cæsar suam,

CÆSAR, superius institutum servans, X legionem in dextro cor-
nu, IX in sinistro collocaverat; tametsi erat Dyrrhachinis præliis
vehementer attenuata: & huic sic adjunxit VIII, ut penè unam ex
duabus efficeret; atque alteram alteri præsidio esse jussierat. Co-
hortes in acie LXXX constitutas habebat; ⁹⁷ quæ summa erat mil-
lium XXII. Cohortes II castris præsidio reliquerat. Sinistro cornu
Antonium, dextro P. Sullam, mediâ acie Cn. Domitium præposue-
rat: Ipse contra Pompeium consistit. Simul his rebus animadver-
sis, quas demonstravimus; timens, ne a multitudine equitum dex-
trum cornu circumveniretur; celeriter ⁹⁸ ex tertiâ acie singulas co-
hortes detraxit, atque ex his quartam instituit, equitatuque oppo-
suit;

viderur, (quod in MSS Reg. & Eli-
ensi & Edit. Rom. repperi,) *pleri-
que*. Ut milites intelligantur, po-
tius quàm *copia*.

⁹⁵ XLV.] Codices nonnulli;
LV.

⁹⁶ Duæ, — *quæ* — *dispersæ e-
rant*.] Codices plurimi; [duo, (*scil.*
millia,) — *quæ* — *disperserat*.]

⁹⁷ *Qua summa erat millium XXII.*
MS Reg. & Edit. Rom. [*qua summa
erat hominum (quomodo & alibi
loquitur Cæsar) millium XXII.*]
Cellarius edidit, [XXXII.]

⁹⁸ *Ex tertiâ acie singulas cohortes*
Hoc est, (ut rectè explicavit D.
Vossius,) *ex quâque legione tercia
aciæ cohortem unam; quæ proinde
detraxit*

fuit; & quid fieri vellet, ostendit; monuitque ejus diei victoriam in earum cohortium virtute constare. Simul tertiæ aciei totique exercitui imperavit, ne injussu suo ⁹⁹ concurreret; se, quum id fieri vellet, vexillo signum daturum.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

EXERCITUM quum militari more cohortaretur ad pugnam, suâque in eum perpetui temporis officia prædicaret; in primis commemoravit, “testibus se militibus uti posse, quanto studio pacem petisset; quæ per Vatinium in colloquiis, quæ per A. Clodium cum Scipione egisset; quibus modis ad Oricum cum Libone de mittendis legatis contendisset: neque se unquam abuti militum sanguine, neque Remp. alterutro exercitu privare voluisse.” Hæc habitâ oratione, exposcentibus militibus, & studio pugnae ardentibus, tubâ signum dedit. Erat Crassinus evocatus in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione x duxerat; vir singulari virtute. Hic, signo dato, “Sequimini me,” inquit, “manipulares mei qui fuistis; & vestro Imperatori, quam constituistis, operam date. Unum hoc prælium superest: Quo confecto, & ille suam dignitatem, & nos nostram libertatem recuperabimus.” Simul respiciens Cæsarem, “Faciam,” inquit, “hodie, Imperator, ut aut vivo mihi aut mortuo gratias agas.” Hæc quum dixisset, primus ex dextro cornu procurrit; atque eum milites electi circiter cxx voluntarii ejusdem centuriæ sunt profecti.

§. LXXV.
Oratio Cæsaris ad milites.

INTER duas acies tantum erat relictum spatii, ut satîs esset ad concursum utriusque exercitus. Sed Pompeius suis prædixerat, ut Cæsaris impetum exciperent, nè se loco moverent; aciemque ejus distrahi paterentur. Idque admonitu C. Triarii fecisse dicebatur, ut primus excursus visque militum infringeretur, aciesque distenderetur; atque suis ordinibus dispositi, dispersos adorirentur. Leviùs quoque casura pila sperabat, in loco retentis militibus; quàm si

§. LXXVI.
Pugna Pharsalica; Cæsarisque ingens victoria.

Z 4

ipfi

detractæ erant cohortes sex, ut Cæsar ipse mox ait, pag. 344. lin. 24. Ut mirum sit Virum doctissimum J. Davisium, duram appellare hanc expositionem: Quæ reverâ adeò perspicua est & naturalis, ut aliam in sententiam ne possint quidem accipi Cæsaris verba. Quam autem ipse affert ex Ciacconio & Lipsio conjecturam, [ex tertiâ acie senas cohortes detraxit;] ea vix ac ne vix quidem Latina est. Non enim senas detraxit, (quæ ex sex legionibus essent futurae triginta sex,) sed tantum sex cohortes. Quamque adducit Ciacconius ex libro primo de bello Civili similem locutionem, [primam

aciem quaternæ cohortes ex quinque legionibus tenebant,] ea ipsa contra Eum maximè facit: Quaternæ enim cohortes illæ, non quatuor scilicet fuerunt, sed viginti. Quod cum non intelligerent Librarii & Editores plerique, locum ipsum turpissimè corruptum exhibuerunt, [quaternæ cohortes ex quintâ legione.] Sed Ciacconio ignoscendum. Ipse enim conjecturam suam mox retrahit; veramque lectionem [ex tertiâ acie singulas cohortes.] vidit & rectè explicavit.

⁹⁹ Concurreret;] MS Reg. concurrerent, Quod idem est.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

ipſi immiſſis telis occurriffent. Simul fore, ut duplicato curſu, Cæſaris milites exanimarentur, & laſſitudine conficerentur. Quod nobis quidem nullâ ratione factum à Pompeio videtur; Propterea quòd eſt quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ ſtudio pugnæ incenditur; Hanc non reprimere, ſed augere imperatores debent: Neque fruſtra antiquitus inſtitutum eſt, ut ſigna undique concinerent, clamorémque univerſi tollerent; quibus rebus & hoſtes terreri, & ſuos incitari exiſtimaverunt. Sed noſtri milites, dato ſigno, quum infeſtis pilis procucuriſſent, atque animadvertiſſent non concurrì à Pompeianis; uſu periti, ac ſuperioribus pugnis exercitati, ſuâ ſponte curſum repreſſerunt; & ad medium ſerè ſpatium conſtiterunt, ¹ ne conſumptis viribus appropinquarent; parvòque intermiſſo temporis ſpatio, ac ruruſ renovato curſu, pila miſerunt; celeritérque, ut erat præceptum à Cæſare, gladios ſtrinxerunt. Neque verò Pompeiani huic rei deſuerunt; Nam & tela miſſa exceperunt, & impetum legionum tulerunt, & ordines conſervaverunt; pilisq; miſſis ad gladios redierunt. Eodem tempore equites à ſiniſtro Pompeii cornu, ut erat imperatum, univerſi procucurrerunt; omniſque multitudo ſagittariorum ſe proſudit: Quorum impetum noſter equitatus non tulit, ſed paullum loco motus ceſſit; Equitéſque Pompeiani hoc acriùs inſtare, & ſe turmatim explicare, aciémque noſtram à latere aperto circumire cœperunt. Quod ubi Cæſar animadvertit; IV aciei, quam inſtituerat ſex cohortium numero, ſignum dedit. Illi celeriter procucurrerunt; infeſtiſque ſignis tantâ vi in Pompeii equites impetum fecerunt, ut eorum nemo conſiſteret; omneſque converſi non ſolùm loco excederent, ſed protinuſ incitati, fugâ montes altiffimos peterent. Quibus ſummotiſ, omneſ ſagittarii funditoréſque deſtituti, inermes, ſine præſidio, interfecti ſunt. Eodem impetu cohortes ſiniſtrum cornu, pugnantibus etiam tum ac reſiſtentibus in acie Pompeianis, circumierunt; eóſque à tergo ſunt adorti. Eodem tempore tertiam aciem Cæſar, quæ quieta fuerat, & ſe ad id tempus loco tenuerat; procurrere juſſit. Ita, quum recentes atque integri deſeſſis ſucceſſiſſent, alii autem a tergo adorirentur; ſuſtinere Pompeiani non potuerunt, atque univerſi terga verterunt. Neque verò Cæſarem ſefellit, quin ab iis cohortibus, quæ contra equitatum in IV acie collocatæ eſſent, initium victoriæ oriretur; ut ipſe in cohortandis militibus pronuntiaverat. Ab hiſ enim primùm equitatus eſt pulſus; Ab iſdem facta cædeſ ſagittariorum atque funditorum: Ab iſdem acieſ Pompeiana à ſiniſtrâ parte ² circumventa, atque initium fugæ factum.

SED

¹ Ne] MSS Reg. & Elienſ. ut non: MS Voſſii, ut ne.

² Circumventa] Sic MS Reg. Alii

omneſ, [erat circumventa.] Sed elegantiuſ multò omittitur illud [erat.] Ut perioduſ una ſit; [Ab hiſ]

SED Pompeius, ut equitatum suum pulsum vidit; atque eam partem, cui maxime confidebat, perterritam animadvertit; aliis diffusus, acie excessit. Protinusque se in castra equo contulit; & iis centurionibus, quos in statione ad prætoriam portam posuerat, clare, ut milites exaudirent, 3 "Tueamini," inquit, "castra, & de-
 " fendite diligenter, si quid durius acciderit. Ego reliquas portas
 " circumeo, & castrorum præsidia confirmo." Hæc quum dixisset, se in prætorium contulit, summæ rei diffidens, & tamen eventum expectans. Cæsar, Pompeianis ex fugâ intra vallum compul-
 sis, nullum spatium perterritis dare oportere æstimans, milites co-
 hortatus est, ut beneficio fortunæ uterentur, castrâque oppugna-
 rent: Qui, etsi magno æstu fatigati, (nam ad meridiem res erat perducta,) tamen ad omnem laborem animo parati, imperio parue-
 runt. Castra à cohortibus, quæ ibi præsidio erant relicta, indu-
 striè defendebantur; multò etiam acrius à Thracibus barbarisque
 auxiliis. Nam qui acie refugerant milites, & animo perterriti &
 lassitudine confecti, missis plerisque armis signisque militaribus, ma-
 gis de reliquâ fugâ, quàm de castrorum defensione, cogitabant.
 Neque verò diutius, qui in vallo constiterant, multitudinem telo-
 rum sustinere potuerunt; sed confecti vulneribus, locum relin-
 runt. Protinusque omnes, ducibus usi centurionibus tribunisque
 militum, in altissimos montes, qui ad castra pertinebant, confu-
 gerunt.

IN castris Pompeii videre licuit 4 triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata; L. Magnis cum etiam Lentuli, & nonnullorum, tabernacula protecta ederâ; multâ-
 que præterea, quæ nimiam luxuriam, & victoriæ fiduciam designa-
 rent: Ut facilè æstimari posset, nihil eos de eventu ejus diei timu-
 isse, qui non necessarias conquirerent voluptates; atque ii miseri-
 rimo ac patientissimo exercitui Cæsar's luxuriam objiciebant, cui
 semper omnia 5 ad necessarium usum defuissent.

POMPEIUS jam, quum intra vallum nostri versarentur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoris, Decumanâ portâ se ex ca-
 stris ejecit; protinusque equo citato Larissam contendit. Neque
 ibi constitit; sed eadem celeritate, paucos suorum ex fugâ nactus,
 nocturno itinere non intermisso, comitatu equitum xxx ad mare
 pervenit, navemque frumentariam conscendit; sæpe, ut dicebatur,
 querens, "tantum se opinionem fefellisse, ut à quo genere homi-
 num

primum equitatus est pulsus: Ab iisdem facta cades sagittariorum atque funditorum: Ab iisdem acies Pompeiana à sinistrâ parte circumventa, atque initium fuga factum.]

3 Tueamini,] MSS. Tuemini. Quod rectius.

4 Triclinia strata,] MSS. Trichilas

stratas. Quod Scaligero placuit. Salmasius emendavit, trichilas stratas. Sed D. Vossius & plerique Lectionem vulgatam approbant.

5 Ad necessarium usum] MS unus, [ad necessarium victum.] Quod probat D. Vossius. Ego vulgatam lectionem retinendam existimo.

Ante Chr.
 XLVIII.

U. C. Varr.
 DCCVI.

§. LXXVII.

Castra Pom-
 peii capta,

§. LXXVIII.

Magnis cum
 divitiis.

§. LXXIX.

Pompeii su-

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. LXXX.
Cæsar Pompe-
ianos per-
sequitur, &
ad deditio-
nem cogit.

„ num victoriam sperâsset, ab eo initio fugæ factò, penè proditus
„ videretur.”

CÆSAR, castris potitus, à militibus contendit, ne in prædâ oc-
cupati, reliqui negotii gerendi facultatem dimitterent. Quâ re im-
petratâ, montem opere ⁶ circummunire instituit. Pompeiani, quòd
is mons erat sine aquâ, diffisi ei loco, relicto monte, ⁷ universi
[juris ejus] Larissam versùs se recipere cœperunt. ⁸ Quâ re anim-
adversâ, Cæsar, copias suas divisit; partemque legionum in castris
Pompeii remanere jussit, partem in sua castra remisit: IV secum
legiones duxit; commodiorêque itinere Pompeianis occurrere cœ-
pit: Et progressus millia passuum VI, aciem instruxit. Quâ re ani-
madversâ, Pompeiani in quodam monte constiterunt. Hunc mon-
tem, flumen sublebat. Cæsar, milites cohortatus; et si totius diei
continenti labore erant confecti, nôxque jam suberat; tamen mu-
nitione flumen à monte seclusit, ne noctu Pompeiani aquari pos-
sent.

⁶ *Circummunire*] Sic MSS Reg. & Eliens. & Edit. Rom. Quæ vox Cæsari usitata. Scaliger & Recentiores; *circumvenire*.

⁷ *Universi juris ejus Larissam versùs se recipere cœperunt.*] Locus sine dubio corruptus. MS Reg. & Edit. Rom. habent, [*universi simul Larissam &c.*] Quod à manu emendatrice est. Puteanus & Manutius conjece-
runt [*universi, viris, equis, Larissam &c.*] Infelicitè, nec satis Latinè. Vi-
ctorius, D. Vossius, & Cellarius, vul-
gatam retinent: Illudque [*juris ejus,*] interpretantur; hic, *victos*; ille, *Pompeianos*; tertius, *sortis vel conditionis ejus*: Nullo ferè discrimine. Vir doctissimus Jos. Wasse, in Notis suis ad *Sallustium* pag. 134. locum hunc jam satis corruptum, vero corruptiorem repræsentat; re-
ferendo illud [*universi,*] non ad [*cœperunt,*] sed ad [*juris.*] Ego jam olim emendaveram, [*JUGIS ejus*]; Quod postea à Viro doctissimo Jos. Wasse, in loco jam laudato, occupa-
tum repperi. Verùm ille [*jugis ejus*] interpretatur, [*Ex jugis ejus*]; Quod *ταυτέως* est cum verbis præceden-
tibus, [*relicto monte*]; Nec cum iis, quæ mox sequuntur, satis convenit. Non enim, ante dediti-
onem, *E montibus* descenderunt Pompeiani; sed, relicto isto monte, *per alios mon-*

tes Larissam versùs se recipere cœperunt. Ego itaque [*jugis ejus*] ita accipiendum volueram, ut significaret [PER JUGA montis ejus, inde ad Larissam usque pertinentia.] Nunc, re penitiùs exploratâ, eodem sensu reponendum existimo, [*jugis EIS*] vel [*jugis illis*]; hoc est, [*per juga illa.*] De *Re ipsâ*, apertè testatur infra Cæsar, (lin. 12.) Eos in Monte quodam constitisse; se autem (lin. 10.) commodiore itinere scil. per Valles, eis occurrere cepisse. Ubi notandum, illud [*commodiore itinere*] nihil habere quò possit referri in comparationem, nisi nostra admittatur verborum præcedentium emendatio. De *Locutione*; quâ scilicet Latinitate [*jugis eis*] scribi possit pro eo, quod est [*per juga ea*]; videas similem constructionem infra, de bello Alexandrino §. 26; [locisque superiori-
bus iter facere instituit.] Et supra, pag. 166. lin. 4, [*Legionem unam eodem jugo mittit.* Maxime autem, pag. 255, lin. 17, [*Et, mutato itinere, JUGIS Octogesam pervenit.*]

⁸ *Quâ re animadversâ,*] MSS plerique, [*Quâ spe animadversâ.*] Quam lectionem probat, elegantiorêque existimat Victorius; ut scilicet illud [*spe*] opponatur præcedenti [*diffusi*]. Sed argutum hoc nimis & evanidum. Ego vulgatam retinco lectionem.

sent. Quo jam perfecto opere, illi de deditione, missis legatis, agere ceperunt. Pauci ordinis Senatorii, qui se cum iis conjunxerant, nocte fugâ salutem petierunt. Cæsar primâ luce omnes eos, qui in monte confederant, ex superioribus locis in planitiem descendere, atque arma projicere iussit. Quod ubi sine recusatione fecerunt; passisque palmis, projecti ad terram, flentes ab eo petierunt salutem; consolatus consurgere iussit. Et pauca apud eos de lenitate suâ locutus, quò minore essent timore; omnes conservavit: 9 militibusque suis commendavit, ne qui eorum violarentur, neu quid sui desiderarent. Hâc adhibitâ diligentia, ex castris sibi legiones alias occurrere, & eas quas secum duxerat invicem requiescere, atque in castra reverti iussit: Eodémque die Larissam pervenit.

IN eo prælio non ampliùs cc milites desideravit: sed centuriones, fortes viros, circiter xxx amisit. Interfectus est etiam fortissimè pugnans Crastinus, cujus mentionem supra fecimus; gladio in os adversum coniecto. Neque id fuit falsum, quod ille in pugnam proficiscens dixerat. Sic enim Cæsar existimabat, eo prælio excellentissimam virtutem Craстинi fuisse; optimèque eum de se meritum judicabat. Ex Pompeiano exercitu circiter millia xv cecidisse videbantur: Sed in deditionem venerunt ampliùs millia xxiv: (namque etiam cohortes, quæ præsidio in castellis fuerant, sese Sullæ dediderunt: multi præterea in finitimas civitates refugerunt:) Signaque militaria ex prælio ad Cæsarem sunt relata clxxx, & Aquilæ ix. L. Domitius, ex castris in montem refugiens, quum vires eum lassitudine defecissent, ab equitibus est interfectus.

EODEM tempore D. Lælius cum classe ¹⁰ ad Brundisium venit; eadémque ratione, quâ factum à Libone antea demonstravimus, infensulam objectam portui Brundisino tenuit. Similiter Vatinius, qui Brundisio præerat, testis instratisque scaphis elicit naves Lælianas; atque ex his longiùs productam unam quinqueregrem, & minores duas, in angustiis portûs cepit: Itémque per equites dispositos, aquâ prohibere classiarios instituit. Sed Lælius tempore anni commodiore usus ad navigandum, onerariis navibus Corcyrà Dyrrhachioque aquam suis supportabat; neque à proposito deterrebat; neque ante prælium, in Thessaliâ factum, cognitum, aut ignominiam amissarum navium, aut necessariarum rerum inopiâ, ex portu insulâque expei potuit.

IISDEM

9 Militibusque suis commendavit.] Sic MSS Reg. Eliens. Vossii, Carrariensis, Urfini, Petav. & Cujacii, & Edit. Rom. Vulgg. [militibusque suis iussit.] Quod probat Davisius, & allatis etiam bonorum

Auctorum exemplis defendit. Sed nusquam alibi ita locutus est Cæsar.

10 Ad Brundisium] Vide supra ad pag. 316. lin. 15.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCEVI.

§. LXXXI.
Quantum
militum ex
utroque ex-
ercitu eâ
pugnâ perie-
rit.

§. LXXXII.
Interea Læ-
lius, Pompei-
anus, portum
Brundisium
cum classe
obsides.

Ante Chr.

XLVIII.

V. C. Varr.

DC. CVI.

§. LXXXIII

Cassiusque
classes Cæsaris in Sicilia
incendit.

IISDEM ferè temporibus Cassius, cum classe Syrorum & Phœnicum & Cilicum, in Siciliam venit. Et quum esset Cæsaris classis divisa in duas partes, & dimidiæ parti præesset P. Sulpicius prætor ¹¹ Vibone ad fretum, dimidiæ M. Pomponius ad Messanam; prius Cassius ad Messanam navibus advolavit, quàm Pomponius de ejus adventu cognosceret. Perturbatùmque eum nactus, nullis custodiis, neque ordinibus certis; magno vento & secundo, completas onerarias naves tædâ & pice & stupâ, reliquisque rebus quæ sunt ad incendia, in Pomponianam classem immisit; atque omnes naves incendit xxxv, in quibus erant xx ¹² constratæ. Tantusque eo factio timor incessit, ut, quum esset legio præsidio Messanæ, vix oppidum defenderetur. Et, nisi eo ipso tempore nuncii de Cæsaris victoriâ per dispositos equites essent allati, existimabant plerique futurum fuisse ut amitteretur: Sed, opportunissimè nunciis allatis, oppidum fuit defensum. Cassiusque ad Sulpicianam inde classem profectus est ¹³ Vibonem. Applicatisque nostris ad terram navibus, propter eundem timorem; pari, atque antea, ratione egit. Secundum nactus ventum, onerarias naves circiter xl, præparatas ad incendium, immisit; & flammâ ab utroque cornu comprehensâ, naves sunt combustæ v. Quumque ignis, magnitudine venti, lazius serperet; milites, qui ex veteribus legionibus erant relictæ præsidio navibus, ex numero ægrorum, ignominiam non tulerunt; sed suâ sponte naves conscenderunt, & à terra solverunt; impetumque facto in Cassianam classem, quinqueres ¹⁴ ii, in quarum alterâ erat Cassius, ceperunt; sed Cassius, exceptus scaphâ, refugit. Præterea duæ sunt ¹⁵ depressæ triremes. Neque multò post, de proelio factio in Thessaliâ cognitum est; ut ipsis Pompeianis fides fieret. Nam ¹⁵ ante id tempus, fingi à legatis amicisque Cæsaris arbitrabantur, Quibus rebus cognitis, ex iis locis Cassius cum classe discessit.

§. LXXXIV.

Cæsar Pompeium persequitur.

CÆSAR, omnibus rebus relictis, persequendum sibi Pompeium existimavit, quas cumque in partes ex fugâ se recepisset; ne rursus copias comparare alias, & bellum renovare posset. Et quantum itineris equitatu efficere poterat, quotidie progrediebatur: legionemque unam minoribus itineribus subsequi jussit. Erat edictum Pompeii

¹¹ Vibone ad fretum.] Ita pulcherrime restituit Davinius ex Edit. Beroaldi. Quæcum consentiunt MSS. Eliens. & Vossii, qui habent [vibone] vel [iubone.] Est autem Vibone (annotante eodem Davinio) oppidum Bruttiorum, à freto Siculo non longè distitum: De quo Cellarius, Geogr. Antiq. lib. II. cap. 9. pag. 584. Edit. Cantab. Al. corrupte, [Libone ad fretum.]

¹² Constrata:] MSS. plurimi; restructa.

¹³ Vibonem: Vide supra, Not. II. Vulgg. [& Libonem.] Ut fortè legi possit, [ad Vibonem.] Vide supra ad pag. 316. lin. 15. Sed hoc perinde est.

¹⁴ Depressæ] Codices plerique, deprehensa. Utraque lectio proba.

¹⁵ Ante id tempus, fingi à legatis] MS. Reg. & Edit. Rom. [ante hoc tempus, fingi id à legatis &c.]

peli nomine Amphipoli propositum, uti omnes ejus provinciæ juniores, Græci, civésque Romani, jurandi causâ convenirent. Sed, utrùm avertendæ suspicionis causâ Pompeius proposuisset, ut quàm diutissimè longioris fugæ consilium occultaret; an novis delectibus, si nemo premeret, Macedoniam tenere conaretur; existimari non poterat. Ipse ad anchoram unâ nocte constitit; & vocatis ad se Amphipoli hospitibus, & pecuniâ ad necessarios sumptus corrogatâ, cognito Cæsaris adventu, ex eo loco discessit, ¹⁶ & ad Mitylenas paucis diebus venit. Biduum tempestate retentus, navibusque aliis additis actuariis; in Ciliciam, atque inde ¹⁷ in Cyprum pervenit. Ibi cognoscit, consensu omnium Antiochensium, civiûmque Romanorum qui illic negotiarentur, arcem antè captam esse, excludendi suâ causâ; nunciosque dimissos ad eos qui se ex fugâ in finitimas civitates recepisse dicerentur, ne Antiochiam adirent: id si fecissent, magno eorum capitis periculo futurum. Idem hoc L. Lentulo qui superiore anno consul fuerat, & P. Lentulo consulari, ac nonnullis aliis, acciderat Rhodi: ¹⁸ Qui, quum ex fugâ Pompeium sequerentur, atque in insulam venissent, oppido ac portu recepti non erant: missisque ad eos nunciis ut ex iis locis discederent, contra voluntatem suam naves solverunt. Jamque de Cæsaris adventu fama ad civitates perferebatur.

QUIBUS cognitis rebus; Pompeius, deposito adeundæ Syriæ consilio, pecuniâ ¹⁹ societatis sublatâ, & à quibusdam privatis sumptâ, & æris magno pondere ad militarem usum in naves imposito, duobusque millibus hominum armatis, ²⁰ partim quos ex familiis societatum delegerat, partim à negotiatoribus coegerat, quosque ex suis quisque ad hanc rem idoneos existimabat; Pelusium pervenit. Ibi casu rex erat Ptolemæus, puer ætate, magnis copiis, cum sorore Cleopatrá gerens bellum; quam paucis antè mensibus per suos propinquos atque amicos regno expulerat: Castraque Cleopatráe non longo spatio ab ejus castris distabant. Ad eum Pompeius misit, ut, pro hospitio atque amicitia patris, Alexandria reciperetur, atque illius opibus in calamitate tegetetur. Sed qui ab eo missi erant, confecto legationis officio, liberius cum militibus regis colloqui ceperunt; eosque hortari, ut suum officium Pompeio præstarent, néve ejus fortunam despicerent. In hoc erant numero complures Pompeii milites, quos ex ejus exercitu acceptos in Syriâ Gabinus Alexandriam transduxerat, belloque confecto apud Ptolemæum patrem

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. LXXXV.
Pompeius
Pelusium
perfugiens,
ab amicis
Ptolemæi regis
ibi interficitur.

¹⁶ Et ad Mitylenas] Sic MSS. Vide supra ad pag. 316. lin. 15. Vulgg. [& Mitylenas.]

¹⁷ In Cyprum] Sic MSS. Editi præpositionem omittunt.

¹⁸ Qui, quum &c.) Codices alii habent, quicumque; alii, Nam quicumque. Unde legendum vel, [qui

quum &c.] quod, ex Ursini codice, secutus est Scaliger: Vel, (quod conjicit Davisius,) Namque quum &c.

¹⁹ Societatis] Publicanorum.

²⁰ Partim quos] Transponit Ciacconius; quos partim &c. Sed nihil opus.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

trem pueri reliquerat. His tunc cognitis rebus; amici regis, qui propter ætatem ejus in procuratione erant regni; sive timore adducti, ut postea prædicabant, ne sollicitato exercitu regio, Pompeius Alexandriam Ægyptumque occuparet; sive despectâ ejus fortunâ, ut plerumque in calamitate ex amicis inimici existunt; iis, qui erant ab eo missi, palam liberaliter responderunt; eumque ad regem venire jusserunt: Ipsi, clam consilio inito, Achillam præfectum regium, singulari hominem audaciâ, & L. Septimium tribunum militum, ad interficiendum Pompeium miserunt. Ab his liberaliter ipse appellatus; & quâdam notitiâ Septimii productus, quod bello prædonum apud eum ordinem duxerat; naviculam parvulam conscendit cum paucis suis, & ibi ab Achillâ & Septimio interficitur. Item L. Lentulus comprehenditur à rege, & in custodiâ necatur.

§ LXXXVI.
*Portenta
quædam, quo
die Cæsar vi-
cisset.*

CÆSAR, quum in Asiam venisset, reperiebat, T. Ampium conatum esse tollere pecunias Epheso ex Fano Dianæ; ejusque rei causâ, senatores omnes ex provinciâ²¹ evocasse, ut iis testibus in summâ pecuniæ uteretur; sed interpellatum adventu Cæsar, profugisse: Ita duobus temporibus Ephesiæ pecuniæ Cæsar auxilium tulit. Item constabat, Elide in templo Minervæ, repetitis atque enumeratis diebus, quo die prælium secundum fecisset Cæsar, simulacrum Victoriæ, quod ante ipsam Minervam collocatum²² erat, & antè ad simulacrum Minervæ spectabat, ad valvas se templi limenque convertisse. Eodémque die Antiochiæ in Syriâ bis tantos exercitus clamor, & signorum sonus exauditus est, ut in muris armata civitas discurreret. Hoc idem Ptolemaïde accidit. Pergami, in occultis ac²³ remotis templi, quò, præter sacerdotes, adire fas non est, quæ Græci *ἀστυα* appellant; tympana sonuerunt. Item Trallibus in templo Victoriæ, ubi Cæsaris statuam consecraverant, palma per eos dies in tecto inter coagmenta lapidum²⁴ ex pavimento exstitisse ostendebatur.

§.
LXXXVII.
*Cæsar Pompeium Ale-
xandriam
persequens,
ibi de morte
ejus cognov-
sit.*

CÆSAR paucos dies in Asiâ moratus, quum audisset Pompeium Cypri visum, conjectans eum in Ægyptum iter habere, propter necessitudines regni, reliquasque ejus loci opportunitates; cum legionibus, unâ, quam ex Thesaliâ se sequi jusserat, & alterâ, quam ex Achaiâ à Fusio legato evocaverat, equitibusque DCCC, & navibus longis Rhodiis x, & Asiaticis paucis, Alexandriam pervenit. In
his

²¹ Evocasse] Sic MSS. In Editis fuerat; vocasse.

²² Erat, — spectabat,] MSS Reg. Eliens. & Vossii; esset, — spectasset.

²³ Remotis] Codices nonnulli, reconditis. Quod probat D. Vossius. Sed perinde est.

²⁴ Ex pavimento] Ex pavimento Testi, non Soli. Nam & Testa adificiorum paviri solita, ostendit infra Histius de bello Alexandrino, §. I; [— adificia — testa sunt rudere aut pavimentis.] Ut rectè annotavit D. Vossius,

his erant ²⁵ legionibus, hominum III millia ducenti: Reliqui, vul-
neribus ex proeliis, & labore ac magnitudine itineris confecti, con-
sequi non potuerant. Sed Cæsar confusus famâ rerum gestarum,
infirmis auxiliis proficisci non ²⁶ dubitaverat; atque omnem sibi
locum tutum fore existimabat. Alexandria de Pompeii morte cog-
noscit: Atque ibi primùm è navi egrediens clamorem militum
audit, quos rex in oppido præsidii causâ reliquerat; & concursum
ad se fieri videt, quòd fasces anteferrentur. In hóc omnis multi-
tudo majestatem regiam minui prædicabat. Hóc sedato tumultu,
crebræ continuis diebus ex concursu multitudinis concitationes fie-
bant: complurésque milites hujus urbis, omnibus partibus inter-
ficiebantur.

QUIBUS rebus animadversis; legiones sibi alias ex Asiâ adduci
jussit, quas ex Pompeianis militibus confecerat: Ipse enim ne-
cessariò Etesiis tenebatur, qui Alexandriâ navigantibus sunt adversis-
simi venti. Interim controversias regum ad Populum R. & ad se,
quòd esset consul, pertinere existimans; atque eò magis officio suo
convenire, quòd superiore consulatu cum patre Ptolemæo & lege
& S. C. societas erat facta; ostendit sibi placere, regem Ptolemæ-
um, atque sororem ejus Cleopatram, exercitus, quos haberent, di-
mittere; & de controversiis jure apud se potiùs, quàm inter se ar-
gis, disceptare.

ERAT in procuratione regni propter ætatem pueri, nutricius
ejus, eunuchus, nomine Pothinus. Is primum inter suos queri at-
que indignari cœpit, regem ad dicendam causam evocari: Deinde
adjutores quosdam conscios suî nactus, ex ²⁷ regis amicis, exercitum
à Pelusio clam Alexandriam evocavit; atque eundem Achillam,
cujus supra meminimus, omnibus copiis præfecit. Hunc incitatum
suis, & regis inflatum pollicitationibus; quæ fieri vellet, litteris nun-
ciisque edocuit. In testamento Ptolemæi patris hæredes erant scri-
pti, ex duobus filiis major, & ex duabus ea quæ ætate antecede-
bat. Hæc uti fierent, per omnes deos, pèrque fœdera quæ Romæ fe-
cisset, eodem testamento Ptolemæus populum R. obtestabatur. Ta-
bulæ testamenti, unæ per legatos ejus Romam erant allatæ, ut in
arario ponerentur; (eæ, quum propter publicas occupationes poni
non

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§.
LXXXVIII.
Ibi quoque novo
bello intricatur.

§.LXXXIX.

²⁵ Legionibus, hominum &c.] Co-
dices nonnulli, [legionarium ho-
minum.] Quod probat D. Vossius;
nisi quòd vocem [hominum] delen-
dam existimet. Quo tamen facto
nil opus. Nam & alibi Phrasi si-
mili, [militum legionarium.] sæpius
utitur Cæsar. Neque verò repren-
di potest etiam lectio vulgata.

²⁶ ——— dubitaverat; atque om-
nem sibi locum tutum fore existima-
bat.] MS Reg. & Edit. Rom.
[——— dubitaverat; omnem sibi lo-
cum tutum fore existimans.] Quod
idem est.

²⁷ Regis] Sic MSS. Reg. & Eli-
ensis. Editi; regis.

Ante Chr.
XLVIII.
U. C. Varr.
DCCVI.

§. XC.

nōn potuissent, apud Pompeium sunt depositæ; alteræ, eodem exemplo, relictæ atque obsignatæ Alexandriæ proferebantur.

DE his rebus quum ageretur apud Cæsarem; isque maximè vellet, pro communi amico atque arbitro, controversias regum componere: subito exercitus regius, equitatusque omnis, venire Alexandriam nunciatur. Cæsaris copię nequaquam erant tantæ, ut eis extra oppidum, si esset dimicandum, confideret: Relinquebatur, ut se suis locis oppido teneret, consiliũque Achillæ cognosceret. Milites tamen omnes in armis esse iussit: Regemque hortatus est, ut ex suis necessariis, quos haberet maximæ auctoritatis, legatos ad Achillam mitteret; & quid esset suæ voluntatis, ostenderet. A quo missi Dioscorides & Serapion, qui ambo legati Romæ fuerant, magnamque apud patrem Ptolemæum auctoritatem habuerant; ad Achillam pervenerunt. Quos ille, quum ²⁸ in conspectum ejus venissent; prius, quàm audiret, aut, cujus rei causâ missi essent, cognosceret; corripì, ac interficì iussit. Quorum alter, accepto vulnere ²⁹ occupatus, per suos pro occiso sublatu; alter interfectus est. Quo facto, regem in suâ potestate ut haberet, Cæsar effecit: ³⁰ magnam regium nomen apud suos auctoritatem habere existimans; & ³¹ ut privato paucorum & latronum potiùs, quàm regio consilio, susceptum bellum videretur.

§. XCI.

ERANT cum Achillâ copię, ut neque numero, neque genere hominum, neque usu rei militaris, contemnendæ viderentur: Millia enim xx in armis habebat. ³² Hæ constabant ex Gabinianis militibus; qui jam in consuetudinem Alexandrinæ vitæ atque licentiæ venerant; & nomen disciplinæque populi Romani dedidicerant; uxoresque duxerant, ex quibus plerique liberos habebant. Huc accedebant collecti ex prædonibus latronibusque Syriæ, Ciliciæque provinciæ, finitimarumque regionum. Multi præterea, capitis damnati, exulesque convenerant: Fugitivisque omnibus nostris certus erat Alexandriæ receptus, certaque vitæ conditio, ut, dato nomine, militum essent numero: Quorum si quis à domino comprehenderetur, concursu militum eripiebatur; qui vim suorum, quod in simili culpâ versabantur, ipsi pro suo periculo defendebant. Hi regum amicos ad mortem deposcere; hi bona locupletum diripere stipendii augendi causâ, regis domum obsidere, regno expellere alios, alios

accer-

²⁸ In conspectum] Edit Rom. [in conspectu.] Vide supra ad pag. 76. lin. 21.

²⁹ Occupatus,] Emendant J. F. Gronovius & D. Vossius, sopitus; Davisius, obsopitus.

³⁰ Magnam] Sic MS Reg. Al. magnamque.

³¹ Ut privato paucorum & latronum potiùs, quàm regio consilio, sus-

ceptum bellum videretur.] Sic MS Regius; elegantiori paullo verborum ordine, quàm est in Vulgatis, [ut potiùs privato paucorum & latronum consilio, quàm regio susceptum &c.]

³² Hæ constabant] MS Eliensis, Hæc. MS Reg. & Edit. Rom. Hi. Quarum lectionum quavis fieri possit,

accerfere, vetere quodam Alexandrini exercitûs instituto, consueverant. Erant præterea equitum millia II, qui inveteraverant compluribus Alexandriæ bellis: Hi Ptolemæum patrem in regnum reduxerant; Bibuli filios duos interfecerant; bella cum Ægyptiis gesserant: Hunc usum rei militaris habebant.

HIS copiis fidens Achilles, paucitatemque militum Cæsaris despiciens, occupat Alexandriam: 33 Præterea oppidi parte, quam Cæsar cum militibus tenebat, primo impetu 34 domum ejus irrumperere conatus est; Sed Cæsar, dispositis per vias cohortibus, impetum ejus sustinuit. Eodémque tempore pugnatum est ad portum: Ac longè maximam attulit ea res dimicationem. Simul enim, ductis copiis, pluribus viis pugnabatur: Et magnâ multitudine, naves longas occupare hostes conabantur; quarum erant I auxilio missæ ad Pompeium, quæ, prælio in Theffaliâ factò, domum redierant. Illæ triremes omnes & quinqueres erant, aptæ instructæque omnibus rebus ad navigandum. Præter has, XXII erant, quæ præfidii causâ Alexandriæ esse consueverant, 35 constratæ omnes: Quas si occupassent; classe Cæsari ereptâ, portum ac mare totum in suâ potestate haberent; commeatu auxiliisque Cæsarem prohiberent. Itaque tantâ est contentione actum, quantâ agi debuit; quum ille celerem in eâ re victoriam, hi salutem suam consistere viderent. Sed rem obtinuit Cæsar; Omnésque eas naves, & reliquas quæ erant in navalibus, incendit; quod tam latè tueri, tam parvâ manu non poterat; confestimque ad Pharum navibus milites exposuit.

PHARUS est in insulâ turris, magnâ altitudine, mirificis operibus exstructa; quæ nomen ab insulâ accepit. Hæc insula, ob-

A a

jecta

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XCII.

§. XCIII.

33 Præterea oppidi parte,] Ita emendavit D. Vossius ex conjecturâ; Atque ita in MS Reg. scriptum repperi. Nihil tamen minùs proba est vulgata lectio, [Præterea oppidi partem;] quemadmodum [maximâ parte, &, maximam partem,] dicitur. Si quâ emendatione opus, conjecerim equidem legendum, [Præterea E A M oppidi partem,] vel, [præterea E A oppidi parte;] Ut vox [eâ] in præcedentem [præterea] fuisse absorpta fingatur. Sed sine Codicibus nihil muto. Quanquam faver nonnihil Codex antiquus D. Vossii, qui habet, [præter eam oppidi partem.] Quam quidem ipsam lectionem non incommodam exi-

stimavit Vir ille doctissimus: Ut adeò tora periodus hoc modo scribatur: [— occupat Alexandriam; præter eam oppidi partem, quam Cæsar cum militibus tenebat. Primo impetu domum ejus irrumperere conatus est, &c.] Sed in eâ Lectione hoc est incommodi, quod pars posterior [Primo impetu &c.] valdè hiulca est. Nisi fontè legi posset, [Primòque impetu.] Sed ne sic quidem lectioni vulgatæ præstabit.

34 Domum ejus] partem Regia exigüam, in quam ipse habitandi causâ initio erat inductus; Infra, pag. 354. lin. 16.

35 Constratæ] Codices nonnulli, *rostratæ*.

Ante Chr. ^{xlvii.} jecta Alexandriae, portum efficit : Sed ³⁶ à superioribus regionibus
 U. C. Varr. ^{dccvii.} in longitudinem passuum dcccc in mare jactis molibus, angusto
 itinere & ponte cum oppido conjungitur. In hac sunt insulæ do-
 micilia Ægyptiorum, & vicus, oppidi magnitudine : Quæque ubi-
 que naves imprudentiâ aut tempestate paullulùm suo cursu decess-
 rint, has more prædonum diripere consueverunt. Iis autem invitis,
 à quibus Pharus tenetur ; non potest esse, propter angustias, navi-
 bus introitus in portum. Hoc tum veritus Cæsar ; hostibus in
 pugna occupatis, militibusque expositis, Pharum apprehendit ;
 atque ibi præsidium posuit. Quibus est rebus effectum, uti tutò
 frumentum auxiliâque navibus ad eum supportari possent : Dimi-
 sit enim circum omnes propinquas regiones, atque inde auxilia
 evocavit. Reliquis oppidi partibus sic est pugnatum, ut æquo
 prælio discederetur, & neutri pellerentur, (id efficiebant angustiae
 loci :) paucisque utrimque interfectis, Cæsar loca maximè neces-
 saria complexus, noctu præmunit. Hòc tractu oppidi pars erat
 regiae exigua, in quam ipse habitandi causâ initio erat inductus ;
 & Theatrum conjunctum domui, quod arcis tenebat locum, adi-
 tûsque habebat ad portum, & ad reliqua navalia. Has munitiones
 insequentibus auxit diebus ; ut pro muro objectas haberet, neu
 pugnare invitus cogeretur. Interim filia minor Ptolemæi regis,
 vacuum possessionem regni sperans, ad Achillam se ex regia
 transjecit, unâque bellum administrare cœpit. Sed celeriter est in-
 ter eos de principatu controversia orta ; Quæ res apud milites lar-
 gitiones auxit ; Magnis enim ³⁷ jacturis sibi quisque eorum ani-
 mos conciliabat. Hæc dum apud hostes geruntur ; Pothinus, nu-
 tricius pueri, & procurator regni, in parte Cæsaris ; quum ad
 Achillam nuncios mitteret, hortareturque ne negotio desisteret, nève
 animo deficeret ; indicatis deprehensisque internunciis, à Cæsare est
 interfectus. Hæc initia belli Alexandrini fuerunt.

³⁶ *A superioribus regionibus--- in mare jactis molibus, --- cum oppido conjungitur.* Emendant Viri doctissimi, Brodæus, Beroaldus, Scaliger, Valesius, Hodus, alique ; [à superioribus REGIBUS.] Quod & Cellarius probasset, nisi verbum præsentis temporis [conjungitur,] ab adjecto [superioribus] abhorreret. At non abhorret sanè. Neque enim omnino refertur illud [superioribus] ad verbum præsens [conjungitur,]

sed ad præteritum (jactis.) [Molibus in mare olim jactis à superioribus Regibus, etiamnum cum oppido conjungitur.] Nihilo tamen minus, quoniam consentiunt MSS omnes, lectionem vulgatam cum Davilio retinendam censeo. Ut hoc dicat Cæsar ; in mare jactas fuisse moles, quas à superioribus (scil. montuosis) regionibus convexerant.

³⁷ *Jacturis* Vide supra ad pag. 129. lin. 1.

A. HIRTII PANSÆ
COMMENTARIORUM
DE
BELLO ALEXANDRINO
LIBER UNUS.

ARGUMENTUM.

1. *Cæsaris ad bellum apparatus ; II. Item Alexandrinorum.*
III. *Arfinoë, Ptolemæi filia, regnum sola occupat.* IV. *Alexandrini Cæsareanos aquâ intercludere conantur.* V. *Cæsaris oratio ad suos consolandos : Illi, puteis fossis, aquam inveniunt.* VI. *Cæsar navibus suis onerariis ad se Alexandriam delatis, in præliis aliquot navalibus rem bene gerit ;*
XIII. *Deinde castella quædam ad portum constructa occupat ;* XIV. *Alia autem aggressus, repellitur ; & natatu ipse periculum evadit : XV. Quo detrimento milites ad pugnandum magis incenduntur.* XVI. *Potentibus Alexandrinis, Cæsar regem illis remittit Ptolemæum ; qui illico Cæsari fit hostis.* XVII. *Cæsaris classis prælium minus secundum committit.* XVIII. *Mithridates, Cæsaris amicus, expugnato Pelusio, ad Cæsarem magnis cum copiis contendit.*
XIX. *Regis copię, eum intercipere conatę, repelluntur.* XX. *Ad Mithridatem sublevandum Cæsar, ad suas copias augendas Rex eodem tempore profectus, conjunctis uterque copiis omnibus configunt ; & Regis exercitus penitus perficitur.* XXII. *Cæsar castra Regis expugnat ; Rexque ipse fugiens, navigio demerso, perit.* XXIII. *Cæsar, Alexandrinis in deditionem receptis, Ægypto potitur.* XXIV. *Regesque ibi constituit.* XXV. *Interea Domitius Calvinus, Cæsareanus, bellum cum Pharnace in Armeniâ minore gerit infelicitè.* XXXII. *Eodem tempore in Illyrico, quod à Q. Cornificio optimè fuerat defensum, sub Gabinio magnum incommodum est acceptum.* XXXIV. *Quod tamen postea, virtute Vatinii, resarcitur ; Illyricumque Cæsari restituitur.* XXXVIII. *Iisdem temporibus, turbę in Hispaniâ, propter rapinas Cassii Longini, exoriuntur.* XLII. *Cassius à compluribus conspiratoribus vulneratur ;* XLIII. *Deinde etiam magis tyrannicè se gerit.* XLIV. *Unde plures turbę oriuntur ;* L. *Quę tandem, Lepidi adventu, & morte Cassii, sedantur.* LII. *Cæsar res in Syriâ constituit ;* LIII. *Item in Ciliciâ & Cappadociâ ;* LIV. *Et in Gallogræciâ ;* LV. *Deinde in Ponto cum Pharnace de pace agit.* LVI. *Quem promissis non stantem Cæsar bello aggredi constituit ;* LIX. *Et temere prælio decertantem penitus fundit ;* LXII. *Pontoque celerrimè recepto, & provinciis pacatis, in Italiam revertitur.*

A. HIRTII PANSÆ COMMENTARIORUM

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

DE

BELLO ALEXANDRINO

LIBER UNUS.

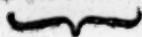
BELLO Alexandrino conflato, Cæsar Rhodo §. I.
atque ex Syriâ Ciliciâque omnem classẽ *Cæsaris ad*
accerfit; ex Cretâ, sagittarios; equites, ab *bellum appa-*
rege Nabatæorum Malcho evocat: Tormenta *ratius;*
undique conqueri, & frumentum mitti, auxi-
liâque adduci jubet. Interim munitiones quo-
tidie operibus augentur; atque omnes oppidi
partes, quæ minùs firmæ esse viderentur, ¹ te-
studinibus atque musculis aptantur. Ex ædificiis autem per foramina
in proxima ædificia arietes immittuntur. Quantùmque aut ruinis deji-
citur, aut per vim recipitur loci; in tantum munitiones proferuntur.
Nam incendio ferè tuta est Alexandria; quòd sine contignatione ac ma-
teriâ

A a 3

teriâ

¹ Testudinibus atque musculis aptantur.] Liplius emendat; [quati-
untur, captantur,] aut aliquid si-
mile. Sed nihil opus. Id enim vult Hirtius; quæ partes minùs fir-
mæ essent, in iis testudines atque
musculos, ad regendos milites, su-
isse collocatos,

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. II.

Item Alex-
andrinorum.

teriâ sunt ædificia, & structuris atque fornicibus continentur, testâ-
que sunt rudere aut pavimentis. Cæsar studebat maximè, ut, quam
angustissimam partem oppidi palus à meridie interjecta efficiebat,
hanc operibus vineisque agendis à reliquâ parte urbis excluderet : 2
illud spectans ; primùm, ut, quum esset in duas partes urbs divisa,
acies uno consilio atque imperio administraretur ; deinde, ut labo-
rantibus succurri, atque ex alterâ oppidi parte auxilium ferri posset ;
in primis verò, ut aquâ pabulôque abundaret : 3 quarum alterius rei
copiam exiguam, alterius nullam omnino facultatem habebat : quod
utrumque palus largè præbere poterat.

NEQUE verò Alexandrinis in gerendis negotiis cunctatio ulla
aut mora inferebatur. Nam in omnes partes, per quas fines Ægyp-
tii regnûmque pertinet, legatos conquistoresque, delectûs habendi
causâ, miserant ; magnûmque numerum in oppidum, telorum
atque tormentorum convexerant ; & innumerabilem 4 multitudi-
nem adduxerant. Nec minùs in urbe maximæ armorum erant in-
stitutæ officinæ. Servos præterea puberes armaverant, quibus domi-
ni locupletiores victum quotidianum stipendiûmque præbebant.
Hâc multitudine dispositâ, 5 munitiones semotarum partium tue-
bantur : Veteranas cohortes, vacuas in celeberrimis urbis locis ha-
bebant ; ut, quacumque regione pugnaretur, integris viribus ad
auxilium ferendum 6 opportunæ essent. Omnibus viis atque angis-
portis, triplicem vallum obduxerant : Erat autem quadrato extru-
ctus saxo, nec minus XL pedes altitudinis habebat. Quæque partes
urbis inferiores erant, has altissimis turribus denorum tabulatorum
munierant. Præterea alias ambulatorias, 7 totidem tabulatorum
confixerant ; subjectisque cas rotis, funibus 8 jumentisque objectis,
directis

2 Illud spectans.] Sic reponendum
ex iis codicibus, qui habent, ex-
spectans. Editi, sperans. Neutrum
tamen malè.

3 Quarum alterius rei copiam exi-
guam,] Lepidus profecto hoc in
loco est Rhellicanus ; qui, Ex sequen-
tibus, inquit, (scilicet ex eo, quod
unâ alterâve infra paginâ dicat
Hirtius, nullum omnino Alexandria
Fontem fuisse ; flumen autem Nilum
in eâ parte Urbis fuisse, quam adver-
sarii obtinebant ;) ex his, inquit,
intelligi potest Casarem, per [Alterius
rei copiam exiguam,] AQUAM in-
nuere. Quasi verò non in hâc ipsâ
sententiâ, Aquam planè nominâ-
set : [Ut A Q U A pabulôque abun-
daret ; quarum alterius rei copiam
exiguam, alterius nullam &c.]

4 Multitudinem] Militum.

5 Munitiones] MS Reg. loca.

6 Opportuna essent.] MSS Reg.
Elieuf. & Vossii, & Edit. Vett. op-
poni possent.

7 Totidem tabulatorum confixerant :]
Nescit Davifius quem locum hic
habere possit vox [confixerant :]
ideoque rescribit, [confuxerant.] Sed
nihil opus. Nam quemadmodum
dicunt Latini Scriptores, [tabulas
inter se configere ; ita similiter rectè
dicitur, [turres totidem tabulatorum
configere.]

8 Jumentisque objectis,] hoc est, ju-
mentis junctis. Sollicitant hanc Lectio-
nem Viri docti, & emendationes nescio
quas comminiscuntur. Sed quem-
admodum dixit Livius, fores porta ob-
jicere, & Munitiones vallo objecta, hoc
est,

directis plateis in quamcunque erat visum partem movebant. Urbs Ant^e Chr. fertilissima & copiosissima, omnium rerum apparatus suggerebat. XLVII. Ipsi homines ingeniosissimi atque acutissimi, quæ à nobis fieri viderant, eâ sollertiâ efficiebant, ut nostri illorum opera imitati viderentur: Et suâ sponte, multa reperiebant: unôque tempore & nostras munitiones infestabant, & suas defendebant. Atque hæc principes in consiliis concionibûsque agitabant; "populum Romanum paullatim in consuetudinem ejus regni venire occupandi: * Ant^e Chr. " * paucis annis antea Gabinium cum exercitu fuisse in Ægypto: LVI. " Pompeium se ex fugâ eodem recepisse: Ac Cæsarem venisse U. C. Varr. " cum copiis: Neque morte Pompeii quidquam profectum, quò DCCVII. " minùs Cæsar apud se commoraretur: Quem si non expulissent, " futuram ex regno provinciam: Idque agendum maturè: Namque eum, interclusum tempestatibus propter anni tempus, recipere transmarina auxilia non posse."

INTERIM, dissensione ortâ inter Achillan, qui veterano exercitui præerat; & Arsinoën regis Ptolemæi minorem filiam, ut supra §. III. demonstratum est: Quum uterque utrique insidiaretur, & summam imperii ipse obtinere vellet; præoccupat Arsinoë per Ganymedem eunuchum, nutricium suum; atque Achillan interficit. Arsinoë, Ptolemæi filia, regnum sola occupat. Hôc occiso, ipsa sine ullo socio & custode omne imperium obtinebat; exercitus Ganymedi transditur. Is, suscepto officio, largitionem in milites arget; reliqua pari diligentia administrat.

ALEXANDRIA est ferè tota suffossa; specusque habet ad Nilum §. IV. pertinentes, quibus aqua in privatas domos inducitur, quæ paullatim Alexandrini spatio temporis liquefcit ac subsidit. Hâc uti domini ædificiorum Casareanos atque eorum familia consueverunt: Nam quæ flumine Nilo fertur, aquâ intercludere conantur. adeò est limosa atque turbida, ut multos variôsque morbos efficiat: Sed eâ plebes ac multitudo contenta est necessariò, quòd fons urbe totâ nullus est. Hoc tamen flumen in eâ parte urbis erat, quæ ab Alexandrinis tenebatur. Quo facto est admonitus Ganymedes, posse nostros aquâ intercludi; qui distributi munitionum tuendarum causâ, vicatim ex privatis ædificiis, specubus & puteis extractâ aquâ utebantur. Hôc probato consilio, magnum ac difficile opus aggreditur. Interseptis enim specubus; atque omnibus urbis partibus exclusis, quæ ab ipso tenebantur; aquæ magnam vim ex mari, rotis ac machinationibus exprimere contendit: Hanc locis superioribus fundere in partem Cæsaris non intermittebat: Quamobrem falsior paullo præter consuetudinem aqua trahebatur ex proximis ædificiis, magnamque hominibus admirationem præbebat, quam ob causam id accidisset,

A a 4

est, adjunctæ; ita rectè quoque dici videtur, *funibus jumentisque objectis*, hoc est, *junctis*. Probam esse vulgatam lectionem, vidit & Davisius: Verum quam affert similem

locutionem, [*Montibus altis ab duobus lateribus objectis*,] ea non videtur satis ad auctoritatem habere similitudinis.

Ante Chr.

XLVII.

U. C. Varr.

DCCVII.

}

accidisset. Nec satis sibi ipsi credebant; quum se inferiores ejusdem generis ac saporis aquâ dicerent uti, atque antè consuissent. Vulgòque inter se conferebant; & degustando, quantum inter se differrent aquæ, cognoscebant. Parvo verò temporis spatio, hæc propior bibi non poterat omnino; illa inferior corruptior jam, falsiorque reperiebatur. Quo facto dubitatione sublatâ, tantus incescit timor, ut ad extremum 9 casum omnes deducti viderentur: atque alii morari Cæsarem dicerent, quin naves conscendere juberet: Alii multò graviozem extimescerent casum; quod neque celari Alexandrinos possent in apparandâ fugâ, quum hi tam parvo spatio distarent ab ipsis; neque, illis imminentibus atque insequentibus, ullus in naves receptus daretur. Erat autem magna multitudo oppidanorum in parte Cæsaris, quam domiciliis ipsorum non moverat; quòd ea se fidelem palàm nostris esse simulabat, & descivisse à suis videbatur. 10 Ut, si mihi defendendi essent Alexandrini, quòd neque fallaces essent, neque 11 temerarii; multa oratio frustra absumeretur. Quum verò uno tempore & natio eorum & natura cognoscatur; aptissimum esse hoc genus ad prodicionem, nemo dubitare potest.

§. V.

Cæsaris oratio ad suos consolandos: Illi, puteis fossis, aquam inveniunt.

CÆSAR suorum timorem consolatione & ratione minuebat. Nam "puteis fossis aquam dulcem posse reperiri" affirmabat: "omnia enim littora, naturaliter aquæ dulcis venas habere: Quòd si alia esset littoris Ægyptii natura, atque omnium reliquorum; tamen, quoniam mare liberè tenerent, neque hostes classẽ haberent, prohibere sese non posse, quò minùs quotidie aquam navibus peterent, vel à sinistrâ parte à Parætonio, vel à dextrâ ab Insulâ; quæ diversæ navigationes, nunquam uno tempore adversus ventis præcluderentur: Fugæ verò nullum esse consilium, non solum iis 12 qui primam dignitatem haberent, sed ne iis quidem qui nihil præterquam de vitâ cogitarent: Magno negotio 13 impetus hostium adversos, ex munitionibus sustineri; quibus,, relictis,

9 *Casum*] MSS Reg. Eliens. & Vossii, *casum periculi*. Quam lectionem & exemplis allatis eruditè tueretur Davisius.

10 *Ut, si mihi &c.*] Editi veteres, [*Ut tum mihi &c.*] MS Reg. [*cum ut non &c.*] MSS Eliens. & Vossii, [*ut mihi — Alexandrini, neque fallaces essent, — ; multaque oratio &c.*] Corruptè omnes. Exhibendæ tamen variæ Lectiones, si quis inde meliorem vulgatâ fortè extundere possit. Interim vulgata non multum videtur reprehendenda.

11 *Temerarii*;] Cùm Alexandrinorum non temeritas hîc, sed *fraus*

arguatur; legendum conjicit Davisius, [*Veteratorii.*] Ingeniosè admodum. Sed expectandi Codices.

12 *Qui primam dignitatem habent*,] hoc est, qui honorem suum & estimationem rebus aliis omnibus sibi chariorem & antiquiorem habent.

13 *Impetus hostium adversos*,] hoc est; impetus hostium in adversos & fortiter repugnantes. Phrasîs inusitata, sed elegans valdè & concinna. Hoc enim ait Cæsar: Si impetus hostium *adversi* ex munitionibus vix sustineris, quantò minùs eosdem *aversi* & fugientes sustinebitis!

„ relictiſ, nec loco nec numero pares eſſe poſſe: Magnam autem Ante Chr.
 „ moram & difficultatem adſcenſum in naves habere, præſertim ex ^{xlvii.}
 „ ſcaphis: Summam eſſe contrâ in Alexandrinis velocitatem, lo- ^{U. C. Varr.}
 „ corumque & ædificiorum notitiâ: Hos, præcipuè in victoriâ ^{dccvii.}
 „ inſolentes, præcuſuros & loca excelfiora atque ædificia occupa-
 „ turos; ita fugâ navibûſque noſtros prohibituſ: Proinde ejus
 „ conſilii obliſcerentur, atque omni ratione eſſe vincendum cogi-
 „ tarent.” Hâc oratione apud ſuos habitâ, atque omnium menti-
 bus excitatiſ; dat centurionibus negotium, ut, reliquis operibus in-
 termiſſiſ, ad fodiendos puteos animum conferant; néve quam par-
 tem nocturni temporis intermittant. Quo ſuſcepto negotio, atque
 omnium animis ad laborem incitatiſ; magna unâ nocte viſ aquæ
 dulciſ inventa eſt. Ita operoſiſ Alexandrinorum machinationibus,
 maximîſque conatibus, non longi temporis labore occuſum eſt.

Eo biduo, legio xxxvii ex dedititiis Pompeianis militibus, cum §. VI.
 frumento, armis, telis, tormentis, impoſita in naves à Domitio ^{Cæſar, navi-}
 Calvino, ad littora Africæ paullo ſupra Alexandriam delata eſt. Hæ ^{bus ſuis one-}
 naves Euro, qui multos dies continenter flabat, portum capere pro- ^{rariis ad ſe}
 hibebantur; ſed loca ſunt egregia omni illâ regione ad tenendas ^{Alexandri-}
 anchoras. Hi, quum diu retinerentur, atque aquæ inopiâ preme- ^{am delatiſ,}
 rentur; navigio actuſario Cæſarem faciunt certioſem. Cæſar, ut ^{in præliis a-}
 per ſe conſilium caperet quid faciendum videretur, navim conſcen- ^{libus rem be-}
 dit, ^{ne gerit.} 14 atque omnem claſſem ſequi juſſit; nulliſ noſtriſ militibus
 impoſitiſ; quod, quum longiûſ paullo diſcederet, munitiones 15
 nudari nolebat. Quumque ad eum locum acceſſiſſet, qui appellatur
 Cherroneſuſ; aquandique cauſſâ, remigeſ in terram expoſuiſſet;
 16 nonnulli ex eo numero, quum longiûſ à navibus prædatum pro-
 ceſſiſſent, ab equitibus hoſtium ſunt excepti: ex iis cognoverunt,
 Cæſarem ipſum in claſſe veniſſe, nec ulloſ militeſ in navibus ha-
 bere. Quâ re compertâ, magnam ſibi facultatem fortunam ob-
 tuliffiſ bene gerendæ rei crediderunt. Itaque naves omneſ, quas
 paratâſ habuerant ad navigandum, propugnatoribus inſtruxerunt,
 Cæſariſque redeunti cum claſſe occurrerunt. Qui duabus de cauſſiſ
 eo die dimicare nolebat; quod & nulloſ militeſ in navibus habebat,
 & poſt horam x diei reſ agebatur. Nox autem allatura videbatur
 majorem fiduciam illiſ, qui locorum notitiâ confidebant: 17 Sibi
 etiam

14 Atque — ſequi] MS Regiuſ, [ſequi — ſequi.] MS Elienſ. & Edit. Rom. [atque — ſe ſequi.]

15 Nudari] MSS Reg. & Voſſii, & Edit. Rom. nudare.

16 Nonnulli ex eo numero, quum longiûſ — proceſſiſſent;] Vocem [eo,] quam omiſerant Recentioſeſ, Daviſ ex MS Elienſi, (quocum fa-

ciunt MSS Reg. & Voſſii,) & Edit. veteribuſ, rectè reſtituit. Cæterum in MS Regio ita ſcriptuſ eſt hic locuſ: [& nonnulli ex eo numero, non longè — proceſſiſſent; (Edit. Rom. conceſſiſſent;) &c.] Quæ lectio itidem ferri poſſit.

17 Sibi etiam] MS Reg. [ſibiſque etiam &c.] Quæ lectio non mala,

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. VII.

etiam hortandi suos auxilium defuturum; quòd nulla fatìs idonea esset hortatio, quâ neque virtutem posset notare, neque inertiam. Quibus de causis, naves, quas potuit, Cæsar ad terram detrahit; quem in locum illos successuros non existimabat.

ERAT una navis Rhodia, in dextro Cæsaris cornu, longè ab reliquis collocata. Hanc conspicati hostes, non tenuerunt sese; magnoque impetu iv ad eam constratae naves, & complures apertæ, contenderunt. Cui coactus est Cæsar ferre subsidium, ne ¹⁸ turpiter in conspectu contumeliam acciperet; quanquam, siquid gravius illi accidisset, meritò casurum judicabat. Prælium commissum est, magnâ contentione Rhodiorum: Qui, quum in omnibus dimicationibus & scientiâ & virtute præstitissent, tum maximè illo tempore totum onus sustinere non recusabant, nequod suorum culpâ detrimentum acceptum videretur. Ita prælium secundissimum est factum. Capta est una hostium quadriremis: ¹⁹ depressa est altera; alterâque perforata; deinde omnes epibatis nudatae: Magna præterea multitudo in reliquis navibus propugnatorum est interfecta. Quod nisi nox prælium diremisset, totâ classe hostium Cæsar potitus esset. Hâc calamitate perterritis hostibus; adverso vento leniter flante, naves onerarias Cæsar ²⁰ remigio victricibus ²¹ suis Alexandriam deducit.

§. VIII.

Eo detrimento adeò sunt fracti Alexandrini, quum non jam virtute propugnatorum, sed scientiâ ²² classiariorum se victos viderent; ut ****. Quibus & superioribus locis sublevabantur, ut ex ædificiis defendi possent: & materiam cunctam objicerent, quòd nostræ

Coniunctum est enim cum eo quod præcessit: [Nox autem — illis &c. Sibi que etiam hortandi suos. (noctu) auxilium defuturum.]

¹⁸ Turpiter in conspectu contumeliam] MS Eliensis [turpem.] MSS Reg. & Vossii, [turpem in conspectu hostium contumeliam &c.]

¹⁹ Depressa est altera; alterâque perforata; deinde omnes epibatis nudatae.] Voces istæ, [alterâque perforata,] desunt in Recentioribus. MS Reg. & Edirt. Verr. exhibent, [alterâque perturbata:] Unde J. F. Gronovius ex conjecturâ restituit, [alterâque perforata.] Feliciter. Sic enim infra Hirtius, §. 17. [triremema hostium perforâssent, & demersissent:] & §. 36. [perforata merguntur.] Quod sequitur, [deinde omnes epibatis nudatae,] manifestò corruptum est. Si enim OMNES epibatis nudatae; quorsum subjungit statim, magna

præterea multitudo in RELIQUIS navibus propugnatorum esset interfecta? MSS plerique habent, [Deinde omnibus epibatis nudata:] Unde Glandorpius scribendum existimavit, [Deinde nonnullæ epibatis nudata:] Turnebus, [Duæ omnibus epibatis nudata:] Davisius autem optimè, [Deinde duæ omnibus epibatis nudata.] Nisi fortè etiam adhuc propius à MSS vestigiis, unicâ tantum literulâ mutata, legi possit; [— alterâque perforata; deinde omnibus epibatis NUDATA.]

²⁰ Remigio] Sic MS Regius. Al. remulco.

²¹ Suis] MSS Reg. Eliens. & Vossii, [suis navibus.] Quæ loquendi ratio Cæsari & Hirtio non infrequens.

²² Classiariorum] MSS Reg. & Vossii; classiariorum & navigatorum.

nostræ classis oppugnationem etiam ad terram verebantur. Iidem, Ante Chr. postea quàm Ganymedes in concilio confirmavit, " sese & eas, ^{XLVII.} quæ essent amissæ, restitutum; & numerum adauctum; " ^{U. C. Varr. DCCVII.} magnâ spe & fiduciâ veteres reficere naves, accuratiûsque huic rei studere atque inservire instituerunt. Ac, tametsi ampliùs cx navibus longis in portu navalibûsque amiserant, non tamen reparandæ classis cogitationem deposuerunt. Videbant enim non auxilia Cæsari, non commeatus supportari posse; si classe ipsi valerent. Præterea nautici homines, & urbis & regionis maritimæ, quotidianoque usu à pueris exercitati; ad ²³ naturale ac domesticum bonum refugere cupiebant; & quantum parvulis navigiis profecissent, sentiebant. Itaque omni studio ad parandam classem incubuerunt.

ERANT omnibus officiis Nili custodiæ, exigendi portorii causâ, dispositæ. Naves veteres erant in occultis ²⁴ regiæ navalibus, quibus multis annis ad navigandum non erant usi. Has reficiebant: Illas Alexandriam revocabant. Deerant remi: Porticus, gymnasia, ædificia publica detegebant; asseres, remorum usum obtinebant: Aliud naturalis sollertia, aliud urbis copia subministrabat. Postremò, non longam navigationem parabant; sed præsentis temporis necessitati serviebant, & in ipso portu configendum videbant. Itaque paucis diebus, contra omnium opinionem, quadriremes ^{XXII.} quinqueres v, confecerunt: Ad has, minores apertâsque complures adjecerunt: Et, in portu periclitati remigio quid quæque earum efficere posset, idoneos milites imposuerunt; seque ad configendum omnibus rebus paraverunt. Cæsar Rhodias naves ix habebat, (nam, x missis, una in cursu littore Ægyptio ²⁵ defecerat;) Ponticas viii, Lycias v, ex Asiâ xii. Ex his quinqueres v erant, & quadriremes x: Reliquæ infra hanc magnitudinem, & pleræque apertæ. Tamen virtute militum confusus, cognitis hostium copiis, se ad dimicandum parabat.

§. IX.

POSTQUAM eò ventum est, ut sibi uterque eorum confideret; Cæsar Pharon classe circumvehitur, adversâsque naves hostibus constituit: In dextro cornu Rhodias collocat, in sinistro Ponticas. Inter

§. X.

²³ *Naturale* — bonum] Sic ex MSS quibusdam rescriptis Victorius; quem secuti sunt Scaliger & Recentiores. Al. [*naturalem* — usum.] Vide quæ infra ad §. 47. ubi similis (in plerisque Editis) occurrit locutio.

²⁴ *Regiæ navalibus*,] Editi Vett. & MSS nonnulli habent corruptè, [*regionis navalibus*.] Davisius emendandum censet, [*regis navalium*]; quia navalia in palatio regi-

fuisse vix crediderit. Sed proba est vulgata Lectio. Supra, pag. 354. lin. 16. [*Pars erat regiæ exigua, — & theatrum conjunctum domui, quod arcis tenebat locum, aditûsque habebat ad portum, & ad reliqua Navalìa*]

²⁵ *Defecerat*;] Meritò hic reprehendit Davisius Ciacconium, qui legendum vellet, [*decesserat*]; cùm manifestò hic verba fiant, non de aberratione navis, sed de interitione,

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

ter has, spatium CD passuum relinquit; quod satis esse ad explicandas naves videbatur. Post hunc ordinem reliquas naves subsidio distribuit: Quæ quamque earum sequatur, & cui subveniat, constituit atque imperat. Non dubitanter Alexandrini classem producant, atque instruunt; In fronte collocant xxii: Reliquas subsidiarias in secundo ordine constituunt: Magnum præterea numerum minorum navigiorum & scapharum producant, cum malleolis ignibûsque; siquid ipsa multitudo, & clamor, & flamma, nostris terroris afferre possent. Erant inter duas classes vada transitu angusto, quæ pertinent ad regionem Africæ: (Sic enim prædicant; partem esse Alexandriæ dimidiam, Africæ.) Satisque diu inter ipsos est expectatum, ab utris transeundi fieret initium: Propterea quod, eò qui intrâssent; & ad explicandam classem & ad receptum, si durior accidisset casus, impeditiores fore videbantur.

S. XI.

RHODIIS navibus præerat Euphranor, animi magnitudine ac virtute magis cum nostris hominibus, quàm cum Græcis, comparandus. Hic ob notissimam scientiam atque animi magnitudinem delectus est ab Rhodiis, qui imperium classis obtineret. Qui, ubi Cæsaris animum advertit, "Videris mihi," inquit, "Cæsar, vereri, si hæc vada ²⁶ primus navibus intraveris, ne prius dimicare cogaris, quàm reliquam classem possis explicare: Nobis rem committe; nos prælium sustinebimus, (neque tuum iudicium fallamus,) dum reliqui subsequantur: ²⁷ Hos quidem diutius in nostro conspectu gloriari, magno nobis & dedecori & dolori est." Cæsar illum adhortatus, atque omnibus laudibus profecutus, dat signum pugnæ. Progressas ultra vadum iv Rhodias naves circumstunt Alexandrini, atque in eas impetum faciunt. Sustinent illi, atque arte sollertiâque se explicant: Ac tantum doctrina potuit, ut in dispari numero nulla transversa hosti objiceretur, ²⁸ nullius remi ²⁹ detergerentur; sed semper venientibus adversæ occurrerent. Interim sunt reliquæ subsecutæ. Tum necessariò discessum ab arte est, propter angustias loci; atque omne certamen in virtute constituit. Neque verò Alexandriæ fuit quisquam aut nostrorum aut oppidanorum, qui aut in opere aut in oppugnatione occupatum animum haberet, quin altissima tecta peteret, atque ³⁰ ex omni prospectu locum

²⁶ Primus navibus] MS Reg. [primis navibus.] Cui lectioni favet quod sequitur, [reliquam classem.] Nec tamen idèò rejicienda vulgata Lectio.

²⁷ Hos quidem] MS Eliens. hos enim. MS Reg. Hostes quidem.

²⁸ Nullius] MS Vossii, nulli. MS Reg. nullaque; antiquè, pro nulli.

²⁹ Detergerentur;] Id est, (inquit Rhellicanus) amoverentur aut repri-merentur. Languidè admodum. Detergere enim remos, est, desfringere, aut palmulas eorum decutere.

³⁰ Ex omni prospectu locum speculaculo caperet,] MS Eliens. [ex omni prospectu locum speculaturus caperet.] MSS Reg. & Vossii, [ex omni prospectando loco spectaculum caperet.]

cum spectaculo caperet, precibusque & votis ³¹ victoriam suis, ab Ante Chr. Diis immortalibus exposceret.

MINIME autem erat par prœlii certamen. Nostri enim ³² prorsus neque terrâ neque mari effugium dabatur victis; omniâque victoribus erant futura in incerto: ³³ Illi, si superâssent navibus, omnia tenerent; si inferiores fuissent, reliquam tamen fortunam periclitarentur. Simul illud grave ac miserum videbatur, ³⁴ perpaucos de summâ rerum ac de salute omnium decertare; Quorum si quis aut animo aut virtute cessisset, reliquis etiam esset ³⁵ cavendum, quibus pro se pugnandi facultas non fuisset. Hæc superioribus diebus sæpenumero Cæsar suis exposuerat; ut hōc majori animo contenderent, quod omnium salutem sibi commendatam viderent. Eadem suum quisque contubernalem, amicum, notum, prosequens erat obtestatus; ne suam atque omnium falleret opinionem, quorum iudicio delectus ad pugnam proficisceretur. Itaque hōc animo est decertatum, ut neque maritimis nauticisque sollertia atque

XLVII.

U. C. Varr.

DCCVII.

§. XII.

ars

³¹ *Victoriam suis, ab Diis immortalibus*] Optimo suo merito ridendum hīc propinat Davisius J. Goduinum, qui vocem [*suis*] non ad [*militibus*] sed ad [*Diis immortalibus*] scilicet referendam vellet.

³² *Prorsus — effugium dabatur victis;*] MSS plerique habent corrupte, [*pulsis — effugium dabatur victis.*] MS Reg. [*pulsis — effugium dabatur ullum.*] Quod ferri posset. Sed præstat vulgata Lectio, propter elegantiorē ἀντίθεσιν, *victis & victoribus.*

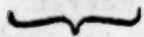
³³ *Illi — omnia tenerent;*] Nul-li Editorum animadverterunt, non coherere hæc cum præcedentibus dabatur & erant. Legendum aut, [*omnia tenebant,*] & deinceps, [*periclitabantur:*] Aut, additâ voculâ, [*Cum illi — omnia tenerent, &c.*]

³⁴ *Perpaucos de summâ rerum ac de salute omnium decertare;*] Mirum, quàm ad Lucem hīc cæcutierint Viri doctissimi. *Perpaucos*, inquit Cellarius; quia, propter loci angustiam, classis explicari non potuit. Quasi verò non jam antea diserte narrâssent Hirtius, postquam Rhodix naves vada & angustias pertransissent, *reliquas etiam, adeoque totam classem, esse subsecutas.*

Rhellicanus autem multò adhuc pejus: Hoc, inquit, inde fortassis eveniebat, quod viderent cum gloriam tum victoriæ commodum, non ad singulos, sed ad unum Cæsarem pervenire; Ad hæc, quod non pro patriâ, sed alienâ & externâ terrâ & regno adipiscendo decertarent: Quum è contrâ Alexandrinorum quisque pro focis & aris, liberis & uxoribus suis pugnaret. Quasi verò Cæsareani non pugnarent serio; quibus victis, jam dixerat Hirtius, neque mari neque terrâ perfugium dabatur ullum: Aut quasi *Perpaucos* ideò diceret Hirtius, quia plures scilicet *Noluerant* decertare: Quo nihil potest à vero longius abesse. Mens Authoris manifesta est: *Perpaucos de salute omnium necessariò decertare*, propterea quod salus totius exercitus penderet ex victoriâ NAVALI; quæ naves parvam tantum exercitus partem, pro suâ & reliquorum omnium salute dimicaturam, continere poterant.

³⁵ *Cavendum,*] Sunt qui emendent, *cadendum.* Ego, quin scribi debeat, CEDENDUM, nullus dubito. [*Siquis — cessisset, reliquis etiam esset cedendum.*] Quam conjecturam à Jo. Rossaro jam antè occupatam video.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XIII.
Deinde ca-
stella quæ-
dam ad por-
tum constru-
ta occupat.

ars præsidium ferret; neque numero navium præstantibus, multitu-
do prodesset; neque ³⁶ electi ad virtutem ex tantâ multitudine ³⁷
hostium viri, virtuti nostrorum possent adæquari. Capitur hoc
prælio quinquere mis una, & biremis cum defensoribus remigibuf-
que; & deprimuntur tres; nostris incolumibus omnibus. Reliquæ
propinquam fugam ad oppidum capiunt; quas protexerunt ex mo-
libus atque ædificiis imminetibus, & nostros adire propius prohi-
buerunt.

HOC ne sibi sæpius accidere posset; omni ratione Cæsar con-
tendendum existimavit, ut insulam, molémque ad insulam pertinen-
tem, in suam redigeret potestatem: perfectis enim magnâ ex parte
munitionibus in oppido, & illam & urbem uno tempore tentari
posse confidebat. Quo capto consilio; cohortes x, & levis arma-
turæ electos, quos idoneos ex equitibus Gallis arbitrabatur, in navi-
gia minora scaphasque imponit; ³⁸ alteram insulæ partem, disti-
nendæ manûs causâ, cum constratis navibus aggreditur; præmiis
magnis propositis, qui primus insulam cepisset. ³⁹ Ac primò, im-
petum nostrorum pariter sustinuerunt: Uno enim tempore & ex
tectis ædificiorum propugnabant, & littora armati defendebant;
quò, propter asperitatem loci, non facilis nostris aditus dabatur:
Et scaphis navibusque longis v, mobiliter & scienter angustias loci
tuebantur. Sed ubi, locis primùm cognitis vadis que pertentatis,
pauci nostri in littore constiterunt; atque hos sunt alii subsecuti;
constan-

³⁶ Electi ad virtutem] Ita pul-
cherrimè restituit Davisius; ex MS
Victorii, (adde & Regium & Vos-
sii,) ubi scriptum est, [electi ad vir-
tutem.] Vulgati habent, [flexi ad
virtutem:] Quæ est inepta locutio.
[Electi ad virtutem,] est [electi ob
virtutem;] & eleganter dictum:
Ut, allatis ex aliis bonis Auctori-
bus exemplis, ostendit Vir doctissi-
mus. Quibus Tu adde ex ipso Cæsare,
supra de bello Civili Lib. 3. §. 70.
[electos milites ad pernecitatem.] Nam
quod ex Cæsare affert Davisius,
[Exiguum loci ad declivitatem fasti-
gium, magnum habet momentum, su-
pra p. 184. l. 13;] illud [ad de-
clivitatem,] non est [ob declivita-
tem,] sed [quoad declivitatem.]

³⁷ Hostium] Vocem hanc, in Edi-
tis omissam, ex MSS restituit Da-
visius.

³⁸ Alteram insulæ partem;] MS
Eliens. [inde alteram &c.] MSS
Reg. & Vossii, & Edit. Rom. [inque

alteram &c.] Ut fortè legi debeat,
[ATQUE alteram &c.] Porro has
voces, [alteram insulæ partem,] ita
accipit Rhellicanus, ut significant
eam insulæ partem, quam adhuc te-
nebant Alexandrini; quæ pars oppo-
natur ei, quam à se occupatam &
præsidio munitam supra dixerat Cæ-
sar in calce Libri præcedentis. Mi-
hi verò hoc ita potius accipiendum
videtur, ut dicat Hirtius Cæsarem,
ejus loci, quem tenebant Alexandri-
ni, alteram partem scaphis navigiis-
que minoribus, alteram partem cum
constratis navibus aggressum: Ete-
nim manûs hostium DISTI-
NENDÆ causâ hoc factum, nar-
rat.

³⁹ Ac primò,] Ita ex MSS &
Edit. Vett. restitui; sententiâ ipsâ
postulante. Huic enim mox ex ad-
verso responder, [Sed ubi &c.] Sca-
liger & Recentiores ediderant, [At
primò:] Quod sententiam prorsus
turbat.

constantérque in eos, qui in littore æquo insisterant, impetum fecerunt: omnes Pharitæ terga verterunt. His pulsus; custodiâ portûs relictâ, ⁴⁰ ad littora & vicum applicaverunt; sêque ex navibus ad tuenda ædificia ejecerunt. Neque verò diutius ⁴¹ ipsi ⁴² eâ munitione se continere potuerunt; etsi erat non dissimile, atque Alexandriæ, genus ædificiorum; (ut minora majoribus conferantur;) turrésque editæ & conjunctæ, muri locum obtinebant; neque nostri aut scalis, aut cratibus, aut reliquis rebus parati venerant ad oppugnandum. Sed terror hominibus mentem consiliûmque eripit, & membra debilitat: Ut tunc accidit. ⁴³ Qui se in æquo loco ac plano pares esse confidebant, iidem, perterriti fugâ suorum & cæde paucorum, xxx pedum altitudine in ædificiis consistere ausi non sunt; sêque per molem in mare præcipitaverunt, & dccc passuum intervallo ad oppidum enataverunt. Multi tamen ex iis capti interfectique sunt; Sed numerus captivorum omnino fuit dc.

CÆSAR, prædâ militibus concessâ, ædificia diripi jussit; castellumque ⁴⁴ ad pontem, qui propior erat Pharo, communivit; atque ibi præsidium posuit. Hunc fugâ Pharitæ reliquerant: Fortiorem illum, propiorémque oppido Alexandrini tuebantur: Sed eum postero die simili ratione aggreditur; quòd, his obtentis duobus, omnem navigiorum excursus & repentina latrocinia sublatum iri videbatur. Jámque eos, qui præsidio eum locum tenebant, tormentis è navibus sagittisq; depulerat, atque in oppidum redegerat; & cohortium III instar in terram exposuerat, (non enim plures consistere angustiae loci patiebantur;) reliquæ copiae in navibus stationem obtinebant. Quo facto, imperat pontem adversus hostem prævalari; & quâ exitus navibus erat, fornice exstructo, quo pons sustinebatur, lapidibus oppleri atque obstrui. Quorum altero opere effecto,

Ante Chr.
xlvii.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XIV.

Alia autem
aggressus, repellitur; &
natus ipse
periculum evadit.

⁴⁰ Ad littora & vicum applicaverunt;] Ex MSS Reg. & Eliensi reponendum existimo, [naves ad littora & vicum applicaverunt.] Quamquam & subintelligi potest vox [naves.]

⁴¹ Ipsi] Deest hæc vox in MSS Reg. & Eliensi. Et deesse debere videtur: Nullam enim hoc in loco emphasin habet.

⁴² Eâ munitione] Ita restituit Davisius, conjecturâ felici. MSS. & Editi habent, [ex munitione.] Ursinus conjecit; [in munitione.] Sed Davisi emendatio melior, & à Codicum scripturâ propior.

⁴³ Qui] MS Reg. Nam qui &c.

⁴⁴ Ad pontem, qui propior erat Pharo,] Quoniam in fine Libri præcedentis dixerat Cæsar, Pharon

PONTE cum oppido conjungi; ideo Viri doctissimi, Rhellicanus & Cellarius, Unum solummodò pontem existimantes, hoc ita accipiunt, ut dicat Hirtius *PARTEM* eam pontis, quæ propior erat Pharo. Id quod Latinitas quidem patitur. Sed ex sequentibus manifestum est *DUOS* fuisse pontes; quorum altero, conjuncta erat moles cum Pharo; altero, moles eadem iterque angustum, oppositâ suâ parte conjunctum erat cum oppido. Infra lin. 20. [His obtentis duobus, scil. pontibus:] & pag. 368. lin. 4. [Per Pontes.] Quod igitur dixerat Cæsar in fine libri præcedentis, intelligendum est de horum Pontium altero; ubi nihil erat opus, ut utrumque memoraret.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

effecto, nulla omnino scapha egredi posset: Altero instituto, omnes Alexandrinorum copiae ex oppido se ejecere, & contra munitiones pontis latiore loco constiterunt; Eodémque tempore, quæ consueverant navigia per pontes ad incendia onerariarum emittere, ad molem constituerunt. Pugnabatur à nostris, ex ponte, ex mole; ab illis, ex arêa quæ erat adversus pontem, & ex navibus contra molem. In his rebus occupato Cæsare, militesque hortante; remigum magnus numerus, & classiariorum, ex longis navibus nostris in molem se eiecit. Pars eorum, studio spectandi ferebatur; pars etiam, cupiditate pugnandi. Hi primùm navigia hostium lapidibus ac fundis à mole repellebant; ac multum proficere multitudine telorum videbantur: Sed postquam ultra eum locum, ab latere eorum aperto, ausi sunt egredi ex navibus Alexandrini pauci; ut sine signis certisque ordinibus, sine ratione prodierant, sic temere in naves refugere cœperunt. Quorum fugâ incitati Alexandrini, ⁴⁵ ex navibus egrediebantur, nostrosque acrius perturbatos insequiebantur. ⁴⁶ Simul qui in navibus longis remanserant, scalas rapere, navésque à terrâ repellere, properabant; ne hostes navibus potirentur. Quibus omnibus rebus perturbati milites nostri cohortium trium, quæ in ponte ac primâ mole constiterant; quum post se clamorem exaudirent, fugam suorum viderent, magnam vim telorum adversi sustinerent; veriti ne ab tergo circumvenirentur, & discessu navium omnino reditu intercluderentur; ⁴⁷ munitionem in pontem institutam reliquerunt, & magno cursu incitati ad naves contenderunt. Quorum pars, proximas nacta naves, multitudine hominum atque onere depressa est; pars resistens, & dubitans quid esset capiendum consilii, ab Alexandrinis interfecta est. Nonnulli feliciore exitu expeditas ad anchoram naves consecuti, incolumes disces-

⁴⁵ *Ex navibus egrediebantur.*] Aut cum Davisio ex MS Eliensi (adde & MS Regium) & Editt. Vetr. omnino rescribendum, [*PLURES ex navibus egrediebantur,*] ut respondeat præcedenti, paucis: Aut illud, *egrediebantur,* intelligendum erit, *egredi pergebant.*

⁴⁶ *Simul qui in navibus longis remanserant, scalas rapere,*] Turpiter hîc dormitavit Rhellicanus, qui hæc de *Alexandrinis* absurdè accipit; cum mens Authoris longè alia, admodum perspicua sit. Hoc nimirum ait Hirtius: Quo tempore *Cæsareanorum* illi, qui ex longis navibus se eiecerant, (lin. 8.) temerè in naves refugere cœpissent, (lin. 15.) insequentibus *Alexandrinis*; eodem tempore reliquos, qui in navibus longis

remanserant, timore itidem correptos, *scalas rapere, navésque suas à terrâ repellere;* ne, repulsis militibus, etiam *navium ipsarum* potirentur Alexandrini.

⁴⁷ *Munitionem in pontem institutam reliquerunt,*] Neque minùs mirè hoc in loco ad Lucem cæcurivit idem Vir doctissimus, quum *castellum in ponte eo, qui Pharo propior erat, à Cæsare munitionem* (supra pag. 367. lin. 17.) hîc somniavit. Nihil enim manifestius, quàm munitionem hîc intelligi eam, quam instituerat Cæsar ad prævallandum (pag. 367. lin. penult.) alterum illum pontem, qui Oppido propior erat, (pag. 367. lin. 19;) & contra quam munitionem, omnes *Alexandrinorum copiae ex oppido se eiecerant,* pag. 368. lin. 2.

discefferunt: Pauci, allevati scutis, & animo ad conandum nixi, ad proxima navigia adnatârunt. Cæsar, quoad potuit, cohortando suos ad pontem & munitiones contendere, eodem in periculo versatus est: Postquam universos cedere animadvertit, in suum navigium se recepit. Quò multitudo hominum infecuta quum irrumperet, neque administrandi neque repellendi à terrâ facultas daretur; fore, quod accidit, suspicatus, sese ex navigio ejecit; atque ad eas, quæ longius constiterant, naves adnavit: Hinc suis laborantibus subsidio scaphas mittens, nonnullos conservavit. Navigium quidem ejus, multitudine depresso militum, unâ cum hominibus interiit. Hôc prælio desiderati sunt ex numero legionariorum militum circiter CD, & paullo ultra eum numerum classiarii & remiges. Alexandrini eo loco castellum magnis munitionibus multisque tormentis confirmaverunt; atque, egestis ex mari lapidibus, liberè sunt usi postea ad mittenda navigia.

Hôc detrimento milites nostri ⁴⁸ tantum abfuerunt ut perturbarentur, ut incensi potiùs atque incitati magnas accessiones fecerint in operibus hostium expugnandis; ⁴⁹ in præliisque quotidianis, quandocumque fors obtulerat, procurrentibus & erumpentibus Alexandrinis **: ** manum comprehendi multum operibus, & ardentibus studiis militum; nec divulgata Cæsaris cohortatio, subsequi legionum aut laborem aut pugnandi poterat cupiditatem: Ut magis deterrendi & continendi à periculosissimis essent dimicationibus, quàm incitandi ad pugnandum.

ALEXANDRINI, quum Romanos & secundis rebus confirmari, & adversis incitari viderent; neque ullum belli tertium casum nôssent, quò possent esse firmiores; (ut conjecturâ consequi possumus,) aut ⁵⁰ admoniti à regis amicis, qui in Cæsaris erant præfidiis; aut ⁵¹ suo priore consilio, per occultos nuncios regi probato: Legatos ad Cæsarem miserunt, ut “ dimitteret regem, transiréque ad suos pateretur. Paratam enim omnem multitudinem esse, contra sectam tædio puellæ, fiduciario regno, dominatione crudelissimâ, Ganymedis; facere id, quod rex imperâisset. Quo si auctore in Cæsaris fidem amicitiamque ⁵² venturi essent; nullius periculi, timorem multitudini fore impedimento, quò minùs se dederent.”

Cæsar, etsi fallacem gentem, sempérque alia cogitantem, alia simulantem,

B b

lantem,

Ante Chr.

XLVII.

U. C. Varr.

DCCVII.

§. XV.

Quo detrimento militum ad pugnandum magis incendantur.

§. XVI.

Potentibus Alexandrinis, Cæsar Regem illis remittit Prolemaum; qui illico Cæsari sit hostis.

⁴⁸ Tantum abfuerunt] Nonnulli MSS. absunt. Unde legendum conjecterim, [tantum abfuit, &c.] Quod elegantius est quàm, abfuerunt.

⁴⁹ In præliisque] Sic MS Reg. Quæ & verior videtur lectio. Al. in præliis.

⁵⁰ Admoniti.] MS Eliensis, incitati. Quod probat Davisius.

⁵¹ Suo priore consilio,] hoc est; consilio, cujus ipsi aliis primi Aucthores essent, non alii ipsis.

⁵² Venturi essent;] Edit. Rom. & Venet. corruptè, Ventum essent. Beroaldi, ventum esset. Quod probat Davisius. Sed præstat vulgata lectio; quia melius convenit cum sequentibus, se dederent.

Ante Chr.

xlvii.

U. C. Varr.

DCCVII.

lantem, bene cognitam habebat; tamen petentibus dare veniam utile esse statuit: Quòd, si quo pacto sentirent ea, quæ postularent; mansurum in fide dimissum regem credebat: Sin, id quod magis illorum naturæ conveniebat, ducem ad bellum gerendum regem habere vellent; splendidiùs atque honestiùs sese contra regem, quàm contra convenarum ac fugitivorum manum, bellum esse gesturum. Itaque regem cohortatus, ut “consuleret regno paterno; parceret
 „ præclarissimæ patriæ, quæ turpissimis incendiis & ruinis esset de-
 „ formata; cives suos primùm ad sanitatem revocaret, deinde con-
 „ servaret; fidem populo Romano sibi quæ præstaret, quum ipse
 „ tantum ei crederet, ut ad hostes armatos eum mitteret;” dexterâ dexteram tenens, dimittere cœpit adultâ jam ætate puerum. At 53 regis animus disciplinis fallacissimis eruditus, ne à gentis suæ moribus degeneraret, flens orare contra Cæsarem cœpit, “ne se
 „ dimitteret; non enim regnum ipsum sibi conspectu Cæsaris esse
 „ jucundius.” Compressis pueri lacrimis, Cæsar ipse commotus;
 „ celeriter, si illa sentiret, fore eum secum” affirmans; ad suos dimisit. Ille, ut ex carceribus in liberum cursum emissus, adeò contra Cæsarem acriter bellum gerere cœpit, ut lacrimas, quas in colloquio projecerat, gaudio videretur profudisse. Accidisse hoc complures Cæsaris legati, amici, centuriones, militesque lætabantur; quòd nimia bonitas ejus, fallaciis pueri elusa esset. Quasi verò id Cæsar, bonitate tantùm adductus, ac non prudentissimo consilio, fecisset.

§. XVII.

*Cæsaris clas-
 sis prælium
 minus secun-
 dum com-
 mittit.*

QUUM, duce assumpto, Alexandrini nihilo se firmiores factos, aut languidiores Romanos, animadverterent; eludentibusque militibus regis ætatem atque infirmitatem, magnum dolorem acciperent; neque se quidquam proficere viderent: Rumoresque existerent, magna Cæsari præsidia, terrestri itinere, Syriâ Ciliciâque adduci; quod nondum Cæsari auditum erat: Interea commeatum, qui nostris mari supportabatur, intercipere statuerunt. Itaque expeditis navigiis, locis idoneis ad Canopum in statione dispositis navibus, insidiabantur nostris commeatibus. Quod ubi Cæsari nunciatum est, classem jubet expediri atque instrui. 54 Præscit huic Tib. Neronem. Proficiscuntur in eâ classe Rhodiæ naves; atque in his Euphranor, sine quo nulla unquam dimicatio maritima, nulla etiam parum feliciter confecta erat. At fortuna; quæ plerumque eos, quos plurimis beneficiis ornavit, ad duriorum casum reservat; superiorum temporum dissimilis Euphranorem prosequatur. Nam, quum ad Canopum ventum esset, instructâque utrimque classis conflisset, & suâ consuetudine Euphranor primus prælium commisisset, & illic triremem hostium perforasset ac demersisset; proxi-

53 Regis animus.] Sic MSS Reg. & Vossii. Quod melius est quàm, ut in vulgatis, [regius animus.]

54 Præscit huic Tib. Neronem.] Ita ex MSS restituit Davisius, Al. Præscitur Tib. Nero.

inam longiùs infecutus, parum celeriter insequentibus reliquis, circumventus ab Alexandrinis est: Cui subsidium nemo tulit; five quòd in ipso satìs præsidiì, pro virtute ac felicitate ejus, putarent esse; five quòd ipsi sibi timebant. Itaque unus ex omnibus eo praelio bene rem gessit, solus cum suâ quadriremitrìce periit.

SUB idem tempus Mithridates Pergamenus, ⁵⁵ magnæ nobilitatis domi, scientiæque in bello & virtutis, fidei dignitatìsque in amicitia Cæsaris; missus in Syriam Ciliciamque initio belli Alexandrini, ad auxilia accersenda; ⁵⁶ magnas copias, quas celeriter & propensissimâ civitatum voluntate & suâ diligentia consecerat, itinere ⁵⁷ pedestri, quo conjungitur Ægyptus Syriæ, Pelusium adduxit: Idque oppidum, firmo præsidio ⁵⁸ occupatum ab Achillâ propter opportunitatem loci, (namque tota Ægyptus maritimo accessu Pharo, pedestri Pelusio; velut claustris, munita existimatur,) repente magnis circumdatum copiis, multiplici præsidio pertinaciter propugnantibus; & copiarum magnitudine, quas integras vulneratis defessisque subiciebat; & perseverantiâ, constantiaque oppugnandi; quo die est aggressus, in suam redegit potestatem: Præsidiûmque ibi suum collocavit. Inde, re bene gesta, Alexandriam ad Cæsarem contendit; omnesque eas regiones, per quas iter faciebat, auctoritate eâ, quæ plerumque adest victori, pacârat, atque in amicitiam Cæsaris redegerat.

LOCUS est ferè regionum illarum nobilissimus, non ita longè ab Alexandriâ, qui nominatur Delta; Quod nomen à similitudine litteræ cepit. Nam pars quædam fluminis Nili, ⁵⁹ mirè derivata inter se duobus itineribus paulatim, medium inter se spatium relinquens, diversissimo ad littus intervallo ⁶⁰ mari conjungitur. Cui

B b 2

loco

Ante Chr.

XLVII.

U. C. Varr.

DCCVII.

§. XVIII.

Mithridates,

Cæsaris ami-

cus, expug-

nato Pelusio,

ad Cæsarem

magnis cum

copiis conten-

dit.

§. XIX.

Regis copia,

cum interci-

pere conata,

repelluntur.

⁵⁵ Magna nobilitatis domi.] Aldus Manutius emendat; [magna nobilitatis homo.] Sed Davisius, allatis exemplis, probam esse istam locutionem, [magna nobilitatis domi.] ostendit. Verum & alia ratio est, quamobrem vulgata Lectio mutari omnino non debeat: Ex eâ nimiam pender elegantissima Antithesis; Magna nobilitatis domi, scientia & virtutis in bello, fidei dignitatìsque in amicitia Cæsaris, &c.

⁵⁶ Magnas copias — adduxit:] Ita ex MS Regio restitui. Al. [cum magnis copiis — adduxit.] Quam lectionem (quod mirum Editores omnes prætermisissent,) neque Latinitas patitur, neque Sensus.

⁵⁷ Pedestri,] terrestri, tam equitum quam peditum. Vide sup. ad pag. 277.

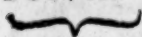
lin. 30. & infra ad pag. 375. lin. 12.

⁵⁸ Occupatum ab Achillâ] MSS Eliens. & Vossii, [occupatum Achillæ.]

⁵⁹ Mirè derivata] Vocem [mirè,] in quibusdam Codicibus omissam, delendam existimant Scaliger & Davisius, ut inepti hominis additamentum. Quid enim [inquit hic] MIRI est, insulas in mediis fluminibus comparere? Ego, retinendam omnino existimo: Non enim id Hirtio mirum, insulam in medio flumine comparere; sed flumen ita derivatum inter se duobus itineribus paulatim, ut similitudinem litteræ Δ accuratè efficiat.

⁶⁰ Mari conjungitur.] Ita Ciacconius rectè, ex conjecturâ; & Davisius ex MS Eliens. Vulgg. [à mari.]

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XX.

Ad Mithridatem sublevandum Cæsar, ad suas copias augendas Rex eodem tempore profectus, conjunctis uterque copiis omnibus configit; & Regis exercitus penitus profligatur.

§. XXI.

loco quum appropinquare Mithridaten Rex cognovisset, & transfundendum ei flumen sciret; magnas adversus eum copias misit, quibus vel superari delevique Mithridaten, vel sine dubio retineri posse, credebat. Quemadmodum autem optabat eum vinci; sic satis habebat interclusum à Cæsare à se retineri. Quæ primæ copię flumen à Deltâ transire, & Mithridati occurrere potuerunt, prælium commiserunt, festinantes præripere subsequētib; victorię societatem: Quorum impetum Mithridates ⁶¹ magnâ cum prudentiâ, consuetudine nostrâ castris vallatis, sustinuit. Quum verò incautè atque insolenter succedere eos munitionibus videret; eruptione undique factâ, magnum numerum eorum ⁶² interfecit. Quod nisi locorum notiâ reliqui se texissent; partimque in naves, quibus flumen transierant, recepissent; funditus deleti essent. Qui ut paululum ab illo timore se recreârunt, adjunctis iis qui subsequebantur, rursus Mithridaten oppugnare cœperunt.

MITTITUR à Mithridate nuncius Cæsari, qui rem gestam perferret. Cognoscit ex suis eadem hæc accidisse Rex. Ita penè sub idem tempus, & rex ad opprimendum Mithridaten proficiscitur, & Cæsar ad recipiendum. Celeriore fluminis Nili navigatione rex est usus; ⁶³ in quo magnam & paratam classē habebat. Cæsar eodem itinere uti noluit, ne navibus in flumine dimicaret. Sed, circumvectus eo mari, quod Africę partis esse dicitur, sicuti supra demonstravimus; prius tamen regis copiis occurrit, quàm is Mithridaten aggredi posset: eumque ad se victorem incolumi exercitu recepit.

CONSEDERAT cum copiis rex, loco naturâ munito; quod erat ipse excelsior, planitię ex omnibus partibus subiectâ. Tribus autem ex lateribus, variis genere munitionibus tegebatur: Unum latus erat adjectum flumini Nilo; alterum editissimo loco ductum, ut partem castrorum obtineret; tertium, palude cingebatur. Inter castra Regis & Cæsaris iter, flumen intercedebat angustum, altissimis ripis, quod in Nilum influebat; aberat autem ab Regis castris, millia passuum circiter VII. Rex, quum hęc itinere venire Cæsarem comperisset, equitatum omnem expeditosque delectos pedites ad id flumen misit, qui transitu Cæsarem prohiberent, & eminus ex ripis prælium impar inirent; nullum enim processum virtus habebat, aut periculum ignavia subibat. Quæ res incendit dolore milites equitesque nostros, quod tam diu pari prælio cum Alexandrinis

⁶¹ Magnâ cum prudentiâ,] MSS Reg. Eliens. & Vossii addunt, [magnâ cum prudentiâ, constantiâque virtutum.] Ut fortè legi possit, [magnâ cum prudentiâ, constantiâque MILITVM.]

⁶² Interfecit.] Ita ex MSS Reg. & Eliens. & Edit. Rom. restitui;

postulante Temporum ratione. Al. minus rectè, [interfecit.]

⁶³ In quo] Sic restituendum vidit Davisius ex MS Eliensi; quocum facit MS Regius. Editi desperam habent, [in quâ.] Non enim in navigatione, sed in flumine paratam habebat classē Rex.

drinis certaretur. Itaque eodem tempore equites Germani dispersi vada fluminis quærentes, partim demissioribus ripis flumen transierunt; & legionarii, ⁶⁴ magnis arboribus excisis, quæ longitudine utramque ripam contingerent, projectis, repentinòque aggere injecto, flumen transierunt. Quorum impetum adeò pertimuerunt hostes, ut in fugâ spem salutis collocarent. Sed id frustra: Namque ex eâ fugâ pauci ad regem refugerunt, penè omni reliquâ multitudine interfectâ.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

CÆSAR, re præclarissimè gestâ, quum subitum adventum suum judicaret magnum terrorem Alexandrinis injecturum, protinus victor ad regis castra pertendit. Hæc quum & opere magno vallata, & loci naturâ munita adverteret; confertâque armatorum multitudinem collocatam in vallo videret; lassos itinere ac præliando milites ad oppugnanda castra succedere noluit: Itaque, non magno intervallo relicto ab hoste, castra posuit. Postero die castellum, quod rex in proximo vico non longè à suis castris muniverat, brachiisque cum opere castrorum conjunxerat, vici obtinendi causâ; Cæsar, aggressus omnibus copiis, expugnat. Non quòd id minori numero militum consequi, difficile factu putaret; sed ut ab eâ victoriâ, perterritis Alexandrinis, protinus castra regis oppugnaret. Itaque eo cursu, quo refugientes Alexandrinos ex castello in castra sunt milites insecuti, munitionibus successerunt; acerrimèque eminus præliari cœperunt. Duabus ex partibus ⁶⁵ aditus oppugnationis nostris dabatur: Unâ, ⁶⁶ quam liberum accessum habere demonstravi; alterâ, quæ mediocri intervallum inter castra & flumen Nilum habebat. Maxima & electissima Alexandrinorum multitudo defendebat eam partem, quæ facillimum aditum habebat: Plurimum autem proficiebant hostes in repellendis vulnerandisque nostris, qui in regione fluminis Nili propugnabant. Diversis enim telis nostri figebantur; adversi, ex vallo castrorum; averfi, ex flumine; in quo multæ naves, instructæ funditoribus & sagittariis, nostros impugnabant. Cæsar, quum videret milites acrius præliari non posse, nec tamen multum profici propter locorum difficultatem: Quumque animum adverteret, excelsissimum locum castrorum relictum esse ab Alexandrinis; quòd & per se munitus esset; &

§. XXII.

Cæsar castra
Regis expug-
nat; Rexque
ipse fugiens,
navigio de-
merso, perit.

B b 3

studio

⁶⁴ Magnis arboribus, excisis---projectis.] Codices nonnulli [et projectis.] Sed minùs eleganter. Usurpatur enim præcedens [excisis,] non ut Participium, sed ut Adjectivum. Similis constructio supra, pag. 347, lin. 36, [Neque ante prælium, in Thessaliâ factum, cognitum &c.]

⁶⁵ Aditus oppugnationis nostris dabatur.] Edidit Davisius, [aditus oppugnationibus nostris dabatur:]

Annotat autem, ex MSS. & Editr. Vett. legi debere, oppugnationis. In Editione nimirum Jungermanni, errore typographico impressum fuit, oppugnationibus: Scaliger autem, quem secutus est Jungermannus, ediderat, oppugnationis; Quod & in aliis, tam recens quàm olim editis, reperire est.

⁶⁶ Quam---habere.] Codices nonnulli; quâ---haberi.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

studio partim pugnandi, partim spectandi, decucurrissent in eum locum in quo pugnabatur : 67 cohortes illò circuire castra, & summum locum aggredi, iussit ; hisque Carfulenum præfecit, & animi magnitudine, & rei militaris scientiâ, virum præstantem. Quò ut ventum est ; paucis defendentibus munitionem, nostris contra militibus acerrimè pugnantibus ; diverso clamore & proelio perterriti Alexandrini, trepidantes in omnes partes 68 castrorum discurrere cœperunt. Quorum perturbatione, nostrorum animi adeò sunt incitati, ut pene eodem tempore ex omnibus partibus, primi tamen editissimum locum castrorum caperent ; ex quo decurrentes, magnam multitudinem hostium in castris interfecerunt. Quod periculum plerique Alexandrini fugientes, acervatim se de vallo præcipitaverunt in eam partem, quæ flumini erat adjuncta. Horum primis in ipsâ fossâ munitionis 69 magnâ ruinâ oppressis, cæteri faciliorem fugam habuerunt. Constat fugissè ex castris Regem ipsum ; 70 receptumque in navem ; & multitudinem eorum, qui ad proximas naves adnatabant, demerso navigio, perissè.

§. XXIII.
Cæsar, Alexandrinis in deditionem receptis, Ægypto potitur,

RE felicissimè celerimèque gestâ ; Cæsar, magnæ victoriæ fiducia, proximo terrestri itinere Alexandriam cum equitibus contendit ; atque eâ parte oppidi victor introiit, quæ præsidio hostium tenebatur. Neque eum consilium suum fefellit, quin hostes, eo proelio audito, nihil jam de bello essent cogitaturi. Dignum adveniens fructum virtutis & animi magnitudinis talit. Omnis enim multitudo oppidanorum, armis projectis, munitionibusque suis relictis ; veste eâ sumptâ, quâ supplices dominantes deprecari consueverunt ; sacrisque omnibus prolatis, quorum religione precari offensos iratosque animos regum erant soliti, adveniēti Cæsari occurrerunt, seque ei dederunt. Cæsar in fidem receptos consolatus, per hostium munitiones in suam partem oppidi magnâ gratulatione venit suorum ; qui non tantum bellum ipsum ac dimicationem, sed etiam talem adventum ejus felicem fuisse lætabantur.

§. XXIV.
Regesque ibi constituit.

CÆSAR, Ægypto atque Alexandriâ potitus, reges constituit, quos Ptolemæus testamento scripserat, atque obtestatus erat populum Romanum ne mutarentur. Nam majore ex duobus pueris regem amisso, minori transdidit regnum ; majorique ex duabus filiis Cleopatraz, quæ manserat in fide præsidiiisque ejus. Minorem Arsinoen, cujus

67 Cohortes illò] Faëtnus conjicit legendum ; cohortes III.

68 Castrorum] Vocem hanc, à Recentioribus omisam ; consentientibus MSS. & Edit. veteribus, restituit Davisius.

69 Magnâ ruinâ oppressis.] Ita Davisius ex MSS Ciacconii & Eliensi, (quibus suffragantur MSS Reg. & Vossii,) reponendum vidit : Sic enim

& infra, §. 61. [partim suorum ruinâ oppressis.] In vulgatis est, [magnâ vi oppressis.]

70 Receptumque in navem ; & — perisse.] Copulam [et] sententiam turbare, ideòque omnino delendam existimat Davisius. Sed fallitur. Equè enim Latinè dicitur, [receptumque in navem, — perisse ;] vel [receptumque (subintell. esse) in navem, et — perisse]

ujus nomine diu regnâsse impotenter Ganymedem docuimus, de-
ducere ex regno statuit; ne qua rursus nova dissensio, prius quàm
diuturnitate ⁷¹ confirmarentur regis imperia, per homines seditio-
nos nasceretur. Legione veteranâ vi secum deductâ, cæteras ibi ⁷²
relinquit; quò firmitus esset eorum regum imperium: Qui neque
amorem suorum habere poterant, quò fideliter ⁷³ permanserant
in Cæsaris amicitia; neque vetustatis auctoritatem, paucis diebus
reges constituti. Simul ad imperii nostri dignitatem utilitatẽque
publicam pertinere existimabat, si permanerent in fide reges, præsi-
diis eos nostris esse tutos; & hos, si essent ingrati, posse iisdem
præsiidiis coerceri. Sic rebus omnibus confectis & collocatis, ipse
⁷⁴ itinere terrestri profectus est in Syriam.

DUM hæc in Ægypto geruntur; rex Deiotarus ad Domitium
Calvinum, cui Cæsar Asiam finitimâsque provincias administrandas
transdiderat, venit; oratum, " ne Armeniam minorem, regnum
suum; néve Cappadociam, regnum Ariobarzanis, possideri va-
starique pateretur à Pharnace. Quo malo nisi liberarentur; ⁷⁵
imperata sibi facere, pecuniâque promissam Cæsari non posse
se persolvere." ⁷⁶ Domitius, non tantum ad explicandos sumptus
rei militaris quum pecuniam necessariam esse judicaret; sed etiam
turpe populo Romano, & Cæsari victori, sibi que infame esse statue-
ret, regna fociorum atque amicorum ab externo rege occupari;

B b 4

nuncios

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XXV.
Interea Do-
mitius Cal-
vinus, Cæsa-
reanus, bel-
lum cum
Pharnace in
Armeniâ
minore gerit
infelicitèr.

⁷¹ Confirmarentur Regis imperia,] Existimo, cum doctissimo Davisio, legendum, [confirmarentur Regum imperia,] scilicet Cleopatraz fratris-que ejus. Sic enim infra, lin. 5, [quò firmitus esset eorum Regum imperium; & lin. 9, [si permanerent in fide Reges.] Vel, quoniam in nonnullis MSS scriptum est, [confirmaretur Regis imperium;] fortasse legi poterit, [confirmaretur Regum imperium.]

⁷² Relinquit;] Ex MSS Reg. Eliens. & Vossii, legendum videtur; reliquit.

⁷³ Permanserant] MSS. Reg. & Vossii; permanerent. Neutra Lectio mala.

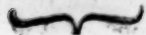
⁷⁴ Itinere terrestri] Rectè vidit Davisius ex Edit. Beroaldi legendum, [itinere pedestri.] Etenim in MS Vossii, ita planè scriptum est. Et, (ut supra est annotatum ad pag. 371, lin. 11,) iter pedestre est profectio Terrâ, tam equitum quàm peditum. Neque enim tantum pe-

destres copia, apud bonos Autores, classi opponuntur, (quod annotavit Davisius;) sed & pedibus eò quis ire dicitur, quò terrâ scilicet, non mari proficiscitur. Supra, pag. 277. lin. 25, 30; Cæsar, postquam navibus profectus fuisset Tarraconem, P E D I B U S deinceps (scil. terrestri itinere) Narbonem atque inde Massiliam pervenisse se narrat.

⁷⁵ Imperata sibi facere, pecuniâque — non posse se persolvere.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editr. Vett. [imperata se facere, pecuniâque — non posse persolvere.] Quod idem est: Præcipuè si, transposito vocabulo, legatur [— persolvere non posse.]

⁷⁶ Domitius, — quum — judicaret; — statueret,] MS Reg. statuens. Ut fortè tota ista periodus hoc modo scripta esse potuerit: [Domitius, non tantum ad explicandos sumptus rei militaris pecuniam necessariam esse judicans; sed etiam turpe — esse statuens, &c.]

Ante Chr.
XIVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

nuncios confestim ad Pharnacem misit, “ Armeniâ Cappadociâque „ decederet ; néve occupatione belli civilis, populi Romani jus „ majestatemque tentaret. ” Hanc denunciationem quum majorem vim habituram existimaret, si propius eas regiones cum exercitu accessisset ; ad legiones profectus, unam ex tribus, tricesimam sextam, secum ducit ; II in Ægyptum ad Cæsarem mittit, litteris ejus evocatas ; Quarum altera in bello Alexandrino non occurrit, quòd itinere terrestri per Syriam erat missa. Adjungit Cn. Domitius legioni xxxvi duas à Deiotaro, quas ille disciplinâ atque armaturâ nostrâ complures annos constitutas habebat ; equitêsque centum : Totidémque ab Ariobarzane sumit. Mittit P. Sextium ad C. Plætorium quæstorem, ut legionem adduceret, quæ ex tumultuariis militibus in Ponto confecta erat ; Quinctumque Patium in Ciliam, ad auxilia accersenda. Quæ copiæ celeriter omnes, jussu Domitii, 77 Comana conveniunt.

§. XXVI.

INTERIM legati à Pharnace responsa referunt : “ Cappadociâ „ se decessisse ; Armeniam minorem recepisse, quam paterno nomine jure obtinere deberet : Denique ejus regni causa integra „ Cæsari servaretur ; paratum enim se facere, quod is statuisset. ” Cn. Domitius, quum animadverteret eum Cappadociâ decessisse, non voluntate adductum, sed necessitate ; quòd facilius Armeniam defendere posset subjectam suo regno, quam Cappadociam longius remotam ; quòdque omnes III legiones adducturum Domitium putasset, ex quibus cum II ad Cæsarem missas audisset, 78 audacius in Armeniâ sublitisset : Perseverare cepit, ut “ eo quoque regno „ decederet ; Neque enim aliud jus esse Cappadociæ atque Armeniæ ; Nec justè eum postulare, ut in Cæsaris adventum res „ integra differretur ; Id enim esse integrum, quod ita esset, ut „ fuisset. ” His responsis datis ; cum iis copiis, quas supra scripsi, profectus est in Armeniam ; locisque superioribus iter facere instituit. Nam ex Ponto à Comanis jugum editum silvestre est, pertinens in Armeniam minorem ; quo Cappadocia finitur ab Armenia. Cujus itineris has esse certas opportunitates ; quòd, in locis superioribus, nullus impetus repentinus accidere hostium poterat ; & quòd Cappadocia his jugis subjecta, magnam comitatus copiam erat subministratura.

COM-

77 *Comana*] Ita scribendum, in Accusativo plurali. Editi nonnulli, *Comana*. Sed perperam. Semper enim utitur Cæsar hoc nomine, in numero plurali.

78 *Audacius*] Ita optimè restituit Davisius ex Editione Stephani. Quâcum consentit MS Vossii. Reliqui omnes MSS & Editi corruptissimè habent, *audaciûsque*. Quod sententiam aded perturbat penitus, &

planè nullam efficit, ut mirum sit valde, fugisse hoc omnes Editores. Efficit enim ista corruptio, ut sequens [*perseverare capit*,] qui intelligitur *Domitius*, dictum videatur de *Pharnace* : Quod est absurdissimum. Nam hoc ait Hirtius ; *Quod Pharnaces audacius in Armeniâ sublitisset*, ided *perseverare capit* Domitius, ut eo quoque regno decederet Pharnaces, &c.

COMPLURES interim legationes Pharnaces ad Domitium mit-
tit; quæ de pace agerent, regiæque munera Domitio ferrent. Ea
constanter omnia aspernabatur; "nec sibi quidquam fore anti-
", quius, quàm dignitatem populi Romani & regna sociorum recu-
", perare," legatis respondebat. Magnis & continuis itineribus con-
fectis, quum ⁷⁹ adventaret ad Nicopolim; quod oppidum in Ar-
meniâ minore positum est, plano ipsum loco, montibus tamen
altis ab duobus lateribus objectis, satis magno intervallo ab oppido
remotis; castra posuit, ⁸⁰ longè à Nicopoli circiter millia passuum
vii. Quibus ex castris quum locus angustus atque impeditus esset
transeundus, Pharnaces in insidiis delectos pedites omnesque penè
disposuit equites: Magnam autem multitudinem pecoris intra eas
fauces dissipari iussit, paganosque & oppidanos in iis locis obversari:
Ut ⁸¹ si amicus Domitius eas angustias transfiret, nihil de insidiis sus-
picaretur, quum in agris & pecora & homines animadverteret versa-
ri, tanquam amicorum adventu: Sin verò, ut in hostium fines, ve-
niret; prædâ diripiendâ milites dissiparentur, dispersique caderentur.

HÆC quum administraret, nunquam tamen intermittebat lega-
tos de pace atque amicitiam mittere ad Domitium; quum hōc ipso
crederet eum facilius decipi posse. At contrā spes pacis, Domitio
in iisdem castris morandi attulit caussam. Ita Pharnaces, amisā
proximi temporis occasione, veritus ne cognoscerentur insidiæ, suos
in castra revocavit. Domitius postero die propius Nicopolim ac-
cessit, castraque oppido contulit: quæ dum muniunt nostri, Phar-
naces aciem instruxit suo more atque instituto; In fronte enim,
simplici directâ acie, cornua trinis firmabantur subsidiis; Eadem
ratione hæc mediâ collocabantur acie, duobus dextrâ finistrâque in-
tervallis, simplicibus ordinibus instructis. Perfecit inceptum castro-
rum opus Domitius, parte copiarum pro vallo instructâ.]

PROXIMA nocte Pharnaces; interceptis tabellariis, qui de
Alexandrinis rebus litteras ad Domitium ferebant; cognoscit Cæsa-
rem magno in periculo versari, ⁸² flagitaréque à Domitio, ut quam-
primum

⁷⁹ *Adventaret ad Nicopolim;*] Ita
restituit Davisius ex Editt. Vett. &
MS Eliens. Quibuscum consentiunt
MSS Reg. & Vossii. Rectè. Nam,
præterquam quòd locorum nomini-
bus præpositionem sæpissime præpo-
nant Cæsar & Hirtius; non venit
Nicopolim Pharnaces, sed *propè ad*
Nicopolim, interjectis aliquot passu-
um millibus. Vide supra ad pag. 316,
lin. 15. Malè Editt. Recentiores,
[*Adventaret Nicopolim.*]

⁸⁰ *Longè à Nicopoli, circiter mil-
lia &c.*] Vide supra ad pag. 112,
lin. 22.

⁸¹ *Si amicus*] Meritò hīc ineptiæ
arguit Davisius Joan. Goduinum,
qui ex corruptissimis quibusdam Co-
dicibus rescribit, [*sive amicus sive ini-
micus.*] Quod adfuerunt nimirum &
adfutum probârunt ii, qui quod
duabus post lineis subjicitur, [*sin*
verò, ut in hostium fines,] nondum
legerant.

⁸² *Flagitaréque*] Ita ex MS Reg.
& Edit. Rom. restitui. Scaliger &
Recentiores omnes, [*flagitarique.*]
Quæ Syntaxis est nulla: Sequitur
enim, [*ut quamprimum sibi subsidia*
mitteret.]

Ante Chr.
xlvii.
U. C. Varr.
DCCVII.
§. XXVII.

§. XXVIII.

§. XXIX.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

primum sibi subsidia mitteret, ⁸³ propiùsque ipse Alexandriam per Syriam accederet. Quâ cognitâ re, Pharnaces victoriæ loco ducebat, si trahere tempus posset; quum discedendum celeriter Domitio putaret. Itaque ab oppido, quâ facillimum accessum & æquissimum ad dimicandum nostris videbat, fossas ⁸⁴ directas, non ita magno medio intervallo relicto, ⁸⁵ pedum altitudinis, in eum locum deduxit, quò longiùs constituerat suam non producere aciem. Inter has fossas aciem semper instruebat; equitatum autem ab lateribus omnem, extra fossam, collocabat; qui neque aliter utilis esse poterat, & multum numero anteibat nostrum equitatum.

§. XXX.

DOMITIUS autem; quum Cæsaris magis periculo, quàm suo, commoveretur; neque se tutò discessurum arbitraretur, si conditiones, quas rejecerat, rursus appeteret, aut sine causâ discederet; ex propinquis castris in aciem exercitum eduxit. xxxvi legionem in dextro cornu collocavit, Ponticam in sinistro: Deiotari legiones in mediam aciem contulit; quibus tamen angustissimum frontis reliquit intervallum; reliquis cohortibus in ⁸⁶ subsidiis collocatis. Sic utrimque acie instructâ, processum est ad dimicandum. Signo sub idem tempus ab utroque dato, concurritur: Acriter varièque pugnatur: Nam xxxvi legio, quum extra fossam in equitatum regis impetum fecisset, adeò secundum prælium fecit, ut mœnibus oppidi succederet, ⁸⁷ fossamque transiret, aversosque hostes aggrediretur. At Pontica ex alterâ parte legio, quum paullulùm averſa hostibus cessisset; ⁸⁸ fossam autem circuire ⁸⁹ acies secundò conata esset, ut aperto latere aggrediretur hostem; ⁹⁰ in ipso transitu fossæ, confixa & oppressa est. Deiotari verò legiones vix impetum sustinuerunt. Ita victrices regis copiarum, cornu suo dextero, mediâ-

que

⁸³ Propiùsque — *Alexandriam &c.*] Cum Cæsar intra ipsum oppidum in periculo versaretur, existimat Davisius emendandum, [propiùsque — *Alexandriam &c.*] Ingeniosè: Sed nihil opus. Satis enim erat, si *Domitius Cæsari* quamprimum subsidia *Alexandriam* mitteret; ipse interim cum toto exercitu *PROPIUS* accederet, ad distinendas Regis copias.

⁸⁴ *In subsidiis*] Codices nonnulli MSS & Editi, [*in infidiis.*] Corrupte. Ut rectè notavit Davisius.

⁸⁵ *Fossamque transiret*, aversosque *hostes, &c.*] Ita optimè restituendum vidit Ciacconius. Atque ita à Be-roaldo editum, & in MS Eliensi scriptum, notavit Davisius, Ut mi-

rum sit Scaligerum & Recentiores, nullo sensu edidisse, [*adversosque.*] Etenim perspicuum est *Domitiani* transisse fossam, non *primam* istam quæ esset *adversis* hostibus, sed *posterio-riorem* illam quæ esset à *tergo* hostibus; adeoque hostes *AVERSOS* esse aggressos.

⁸⁶ *Fossam autem circuire*] *Priorem* illam, quæ esset *adversis* hostibus.

⁸⁷ *Acies*] Nullum hic locum habet ista vox, nisi legio illa Pontica, quæ erat cornu finistrum, inusitato modo hic appellata sit *acies*. Alioqui scribendum erat fortasse, *acie*; aut potius ex toto delenda ea vox.

⁸⁸ *In ipso transitu fossæ.*] *Posterioris* scilicet, postquam circumierant *priorem*,

que acie, converterunt se ad xxxvi legionem. Quæ tamen fortiter Antè Chr. XLVII.
vincentium impetum sustinuit, magnis copiis hostium circumdata; U. C. Varr.
89 præsentissimoque animo pugnans in orbem se recepit ad radices DCCVII.
montium; quò Pharnaces insequi, propter iniquitatem loci, noluit.
Ita, Ponticâ legione penè totâ amissâ, magnâ parte Deiotari mili-
tum interfectâ; xxxvi legio in loca se superiora contulit, non am-
plius tcl desideratis. Ceciderunt eo prælio splendidi ac illustres
viri nonnulli, equites Romani. Quo tamen incommodo Domitius
accepto, reliquias exercitûs dissipati collegit; itineribûsque tutis,
per Cappadociam se in Asiam recepit.

PHARNACES, rebus secundis elatus; quum de Cæsare ea, quæ §. XXXI.
optabat, speraret; Pontum omnibus copiis occupavit. Ibique &
victor, & rex crudelissimus, quum sibi fortunam paternam feliciore
eventu destinaret, multa oppida expugnavit; bona civium Ro-
manorum, Ponticorûmque diripuit; supplicia constituit in eos,
qui aliquam formæ atque ætatis commendationem habebant, ea quæ
morte essent miseriora: Pontumque, nullo defendente, paternum
regnum se recepisse glorians, obtinebat.

SUB idem tempus, in Illyrico est incommodum acceptum. §. XXXII.
Quæ provincia superioribus mensibus retenta, non tantum sine ig- Eodem tem-
nominâ, sed etiam cum laude, erat. Namque eò missus ætate pore in Illy-
cum ii legionibus Q. Cornificius, Cæsaris quæstor pro prætore; rico, quod à
quanquam erat provincia minimè copiosa ad exercitus alendos, & Q. Cornificio
finitimo bello ac dissensionibus vastata & confecta; tamen pruden- optime fue-
tiâ ac diligentia suâ, quòd magnam curam suscipiebat ne quò te- rat defen-
mere progrediretur, & recepit & defendit. Namque & castella sum, sub
complura locis editis posita, quorum opportunitas castellanos im- Gabinio ma-
pellebat ad decursiones faciendas & bellum inferendum, expugnavit; gnium incom-
eâque prædâ milites donavit: Quæ etsi erat tenuis, tamen in tantâ modum est
provinciæ desperatione erat grata, præsertim virtute parta. Et quum acceptum;
Octavius ex fugâ Pharsalici prælii, magnâ classe in illum se finem
contulisset; paucis navibus Iadertinorum, quorum semper in Rem-
publicam singulare constiterat officium, dispersis Octavianis navibus
erat potitus; ut vel classe dimicare posset, adjunctis captivis navi-
bus sociorum. Et quum diversissimâ parte orbis terrarum, Cn. Pom-
peium victor Cæsar sequeretur; complurésque adversarios in Illyri-
cum, propter Macedoniæ propinquitatem, se, reliquiis ex fugâ col-
lectis, contulisse audiret; litteras ad Gabinium mittit, uti " cum
„ legionibus tironum, quæ nuper erant conscriptæ, proficisceretur
„ in Illyricum; conjunctisque copiis cum Q. Cornificio, si quod
„ periculum provinciæ inferretur, depelleret; sin ea non magnis co-
piis

89 Præsentissimoque animo] Editi | sentissimoque animo.] Aut ex con-
omnes, [præsentissimo animo.] Quo | jecturâ legendum; [magnis QU E
pacto oratio est imperfecta. Re- | copiis — circumdata, præsentissimo
scribendum, ex MS Regio, [præ- | animo &c.]

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XXXIII.

„ piis tuta esse posset, in Macedoniam legiones 90 adduceret; Om-
nem enim illam partem regionemque, vivo Cn. Pompeio, bel-
lum instauraturam esse ” credebatur.

GABINIUS, ut in Illyricum venit, hiberno tempore anni ac difficili: Sive copiosorem provinciam existimans; sive multum fortunæ victoris Cæsaris tribuens; sive virtute & scientiâ suâ confusus, 91 quâ sæpe in bellis periclitatus magnas res & secundas ductu ausûque suo gesserat: neque provinciæ facultatibus sublevabatur, quæ partim erat exinanita, partim infidelis; neque navibus, intercluso mari tempestatibus, commeatus supportari poterat; magnisque difficultatibus coactus, non ut volebat, sed ut necesse erat, bellum gerebat. Ita, quum durissimis tempestatibus, propter inopiam, castella aut oppida expugnare cogeretur; crebra incommoda accipiebat: adeoque est à barbaris contemptus, ut, Salonam se recipiens in oppidum maritimum, quod cives Romani fortissimi fidelissimique incolebant, 92 in agmine dimicare sit coactus. Quo prælio, duobus millibus militum ampliùs amissis, centurionibus xxxviii, tribunis iv; cum reliquis copiis Salonam se recepit: Summâque ibi difficultate rerum omnium pressus, paucis mensibus morbo periit, Cujus & infelicitas vivi, & subita mors, in magnam spem Octavium adduxit provinciæ potiundæ: Quem tamen diutius in rebus secundis, & fortuna, quæ plurimum in bellis potest, diligentiaque Cornificii, & virtus Vatinii versari passâ non est.

§. XXXIV.

Quod tamen
postea, virtute
Vatinii,
resarcitur;
Illyricumque
Cæsari resti-
tuitur.

VATINIUS, Brundisii quum esset; cognitis rebus, quæ gestæ erant in Illyrico; quum crebris litteris Cornificii, ad auxilium provinciæ ferendum evocaretur; & M. Octavium audiret cum barbaris fœdera percussisse, compluribusque locis nostrorum militum oppugnare præsidia, partim classe per se, partim pedestribus copiis per barbaros: Et si gravi valetudine affectus, vix corporis viribus animum sequebatur; tamen virtute vicit incommodum naturæ, difficultatésque hiemis & subitæ præparationis. Nam, quum ipse paucas in portu naves longas haberet; litteras 93 in Achaiam ad Q. Kalenum misit, uti sibi classem mitteret. Quod quum tardius fieret,

90 Adduceret;] Editi ferè omnes, adducerent. Sed Davisius ex Edit. Steph. & MS Eliensi, (quibuscum faciunt MSS Reg. & Vossii.) restituit; adduceret. Quæ & verior videtur lectio. Non enim Cornificius, relicta suâ provinciâ; sed Gabinus solus, in Macedoniam videtur fuisse iturus.

91 Quâ sæpe in bellis periclitatus] Sic ex MSS Reg. Eliens. & Vossii restitui. Editi, (quam sæpe &c.) Neque Latinitate neque Sensu sa-

tis commodo.

92 In agmine] Hoc est, in itinere, ubi aciem instruere nequiret. Meritoque ridet Davisius Joan. Goduinum; qui, In agmine, hoc est, inquit, tanto cum periculo, ut, expleis Imperatoris officiis, coactus sit militis partes suscipere, manu ipse pugnans, quod alienum ab Imperatore.

93 In Achaiam ad Q. Kalenum] Codices nonnulli, [ad Achaiam.] Al. [in Achaiam atque Kalenum.] Corruptè.

fieret, quàm periculum nostrorum flagitabat, qui sustinere impe- Ante Chr.
tum Octavii non poterant; navibus actuariis, quarum numerus XLVII.
erat satis magnus, magnitudine quanquam non satis iustâ ad U. C. Varr.
præliandum, rostra imposuit. 94 His adjunctis navibus lon- DCCVII.
gis, & numero classis aucto; 95 militibus veteranis impositis,
quorum magnam copiam habebat, ex omnibus legionibus, qui
numero ægrorum relictî erant Brundisii, quum exercitus in
Græciam transportaretur; profectus est in Illyricum. Maritimâsque
nonnullas civitates, quæ defecerant Octavioque se transdiderant,
partim recipiebat, partim remanentes in suo consilio prætervehe-
batur: Nec sibi ullius rei moram necessitatêque injungebat, quin,
quàm celerrimè posset, ipsum Octavium persequeretur. Hunc,
oppugnantem Epidaurum terrâ marique, ubi nostrum erat præsi-
dium; adventu suo discedere ab oppugnatione coëgit, præsidium-
que nostrum recepit.

96 OCTAVIUS, quum Vatinium classem magnâ ex parte con- §. XXXV.
fectam ex naviculis actuariis habere cognovisset; confusus suâ classe,
substitit ad insulam Tauridem. Quâ regione Vatinius insequens navi-
gabat; non quòd Octavium ibi restitisse sciret, sed quòd eum longius
progressum insequi decreverat. Quum propius Tauridem accessisset;
distensis suis navibus, quòd & tempestas erat turbulenta, & nulla su-
spicio hostis; repente adversam ad se venientem navem, antennis ad
medium malum demissis, instructam propugnatoribus animadvertit.
Quod ubi conspexit, celeriter vela subduci, demittique antennis jubet,
& milites armari: Et, vexillo sublato, quo pugnandi dabat signum;
quæ primæ naves subsequebantur, idem ut facerent, significabat. Pa-
rabant se Vatiniani, repente oppressi: Parati deinceps Octaviani ex
portu procedebant. Instruitur utrimque acies: Ordine disposita ma-
gis, Octaviana: Paratior militum animis, Vatiniana.

VATINIUS, quum animadverteret neque navium se magnitudi- §. XXXVI.
ne, 97 neque numero parem esse futuræ dimicationi; fortunæ rem
committere maluit. Itaque primus suâ quinquerei in quadrire-
mem ipsius Octavii impetum fecit. Celerrimè fortissimèque contrâ
illo

94 *His adjunctis*] MSS plerique &
Editt. Vett. [*has adjunctas*:] Quod
Latinum non est. MS. Reg. [*Et ad-
junctis his*:] Quæ lectio eadem ac
vulgata. Quid si legamus, [*AD
HAS adjunctis &c.*] Nam in om-
nibus ferè MSS. est, [*has*;] & inde
ex [*adjunctis*] fecit Librariorum im-
peritia [*adjunctas*.]

95 *Militibus*] MSS nonnulli, *militi-
bûsque*. Sed perperam. Vide suprà
ad Pag. 43, lin. 24.

96 *Octavius, quum &c.*] MS Reg.

[*Et quum &c.*] Ut fortè legi possit,
[*Is quum, &c.*] Sed præstare videtur
vulgata Lectio.

97 — *neque numero parem esse
futuræ dimicationi, fortuna rem com-
mittere maluit. Itaque &c.*] MSS
pro *futura*, habent *fortuita*. Et
Ursini Codex, pro *maluit*, habet *no-
luit*. Unde iste Vir Doctus legen-
dum existimat, [— *neque numero
parem esse fortuitæ dimicationi; for-
tuna rem committere noluit. Itaque
&c.*] Non infeliciter.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

illo remigante, naves adversæ rostris ⁹⁸ concurrunt adeò vehemēter, ut navis Octaviana, rostro discusso, ligno contineretur. Committitur acriter reliquis locis prælium, concurriturque ad duces maxime: Nam quum suo quisque auxilium ferret, magnum cominus in angusto mari prælium factum est: Quantòque conjunctis magis navibus confligendi potestas dabatur, tanto superiores erant Vatiniani: Qui admirandâ virtute ex suis navibus in hostium naves transilire non dubitabant; &, dimicatione æquatâ, longè superiores virtute, rem feliciter gerebant. Deprimitur ipsius Octavii quadriremis: Multæ præterea capiuntur, aut rostris perforatæ merguntur: Propugnatores Octaviani partim in navibus jugulantur, partim in mare præcipitantur. Ipse Octavius se in scapham confert; in quam plures quum confugerent, depressa scapha, vulneratus, tamen adnatat ad suum myōparonem: Eo receptus, quum prælium nox dirimeret, tempestate magnâ ⁹⁹ velis profugit. Sequuntur hunc suæ naves nonnullæ, quas casus ab illo periculo vindicârat.

§.XXXVII.

AT Vatinius, re bene gestâ, receptui cecinit; suisque omnibus incolumibus in eum se portum victor recepit, quo ex portu classis Octaviana ad dimicandum processerat. Caput ex eo prælio pentem ¹, triremes ¹¹, ¹ dicrotas ^{VIII}, complurisque remiges Octavianos: ² posteròque ibi die fuit, dum suas captivâsque naves reficeret. Post diem ^{III}, contendit in insulam Iſſam; quòd eò se recepisse ex fugâ credebat Octavium. ³ Erat in eâ regione nobilissimum oppidum, conjunctissimumque Octavio: Quò ut pervenit, oppidani supplices se Vatinio dederunt: Comperitque ipsum Octavium, ⁴ paucis parvisque navigiis, vento secundo, regionem Græciæ petisse; inde ut Siciliam, deinde Africam, caperet. Ita brevi spatio re præclarissimè gestâ, provinciâ receptâ & Cornificio redditâ, classe adversariorum ex illo toto sinu expulsâ; victor se Brundisium, incolumi exercitu & classe, recepit.

IIS

⁹⁸ Concurrunt] MSS. Reg. Elienf. & Vossii; concurrerunt. Quod & melius hoc in loco convenit.

⁹⁹ Velis profugit;] MSS nonnulli, [vix profugit.] Alii, [velis vix profugit.] Quarum trium Lætionum utraque vis ferri poterit.

¹ Dicrotas] Alii; dicrota, dixegra. Al. dieres, diēpnc.

² Posteròque ibi die fuit, dum — reficeret: Post diem tertium &c.] MSS Reg. Elienf. & Vossii; [posteròque ibi die, dum — reficeret, consumpto; post diem tertium &c.] Quæ lectio aequè proba.

³ Erat in eâ regione nobilissimum oppidum,] Sic MS. Regius & Editi Vascosani. Editi nuperi, [erat nobilissimum regionum earum oppidum.] MS Vossii, [Erat in eâ nobilissimum regionum earum oppidum.] Voces istæ [in eâ] corruptæ videntur ex [Maum.] Sic enim MS. Elienf. & Editi. Rom. & Ven. [Erat Mæum nobilissimum regionum earum oppidum.] Quam demum, cum doctissimo Davilio, veram esse posse existimo Lætionem.

⁴ Paucis parvisque] Editi; parvis paucisque. Qui minùs elegans videtur verborum ordo.

Iis autem temporibus, quibus Cæsar ad Dyrrhachium Pompeium obsidebat, & Palæpharfali rem feliciter gerebat, Alexandriæque cum periculo magno, tum etiam majore periculi famâ dimicabat; Cassius Longinus, in Hispaniâ ⁵ proprætor provinciæ ulterioris obtinendæ causâ relictus; sive consuetudine naturæ suæ; sive odio, quod in illam provinciam susceperat quæstor, ex insidiis ibi vulneratus; magnas odii sui fecerat accessiones. Quod vel ex conscientia suâ, quum de se mutuo sentire provinciam crederet; vel multis signis & testimoniis eorum, qui difficulter odia ⁶ dissimulabant, animadvertere poterat: Et compensare offensionem provinciæ, exercitûs amore cupiebat. Itaque quum primùm in unum locum exercitum conduxit, HS 7 centenos militibus est pollicitus. Nec multò post; quum in Lusitaniâ Medobregam oppidum, montemque Herminium expugnâisset, quò Medobregenses confugerant; ibique Imperator esset appellatus; iterum HS centenis milites donavit. Multa præterea & magna præmia singulis concedebat; quæ speciosum reddebant præsentem exercitûs amorem; paullatim tamen & occultè militarem disciplinam severitatemque minuebant.

CASSIUS, legionibus in hiberna dispositis, ad jus dicendum §.XXXIX. Cordubam se recepit; contractumque in eâ æs alienum, gravissimis oneribus provinciæ constituit exsolvere. Et, (ut largitionis postulat consuetudo,) per causam liberalitatis speciosam, plura largitori quærebantur. Pecuniæ locupletibus imperabantur; quas Longinus sibi expensas ferri non tantum patiebatur, sed etiam cogebat. In gregem locupletium, simultatum causæ tenues conjiciebantur. Neque ullum genus quæstûs, aut magni & evidentis, aut minimi & fordidî, prætermittebatur; quo domus & tribunal imperatoris vacaret. Nemo erat, qui modò aliquam jacturam facere posset, quin aut vadimonio teneretur, aut inter reos referretur. Ita etiam magna sollicitudo periculorum, ad jacturas & detrimenta rei familiaris adjungebatur.

QUIBUS de causis accidit, ut, quum Longinus imperator eadem faceret, quæ fecerat quæstor; similia rursus de morte ejus provinciales consilia inirent. Horum odium confirmabant nonnulli familiares ejus; qui, quum in illâ societate versarentur rapinarum, ⁸ nihilominus tamen oderant eum cujus nomine peccabant: Sibique, quod rapuerant, acceptum ferebant; quod intercederat, aut erat interpellatum, Cassio assignabant. V legionem novam conscribit; Augetur odium & ex ipso delectu, & sumptu additæ

Ante Chr.
XIVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§.XXXVIII.
Iisdem temporibus, turba in Hispaniâ, propter rapinas Cassii Longini, exoritur.

§.XL.

⁵ Proprætor] Codices nonnulli, dissimulant.
pro Pratore. Quæ antiqua & vera scribendi ratio; Ut notavit Davisius.

⁶ Dissimulabant,] Sic MS Reg. Quæ & vera lectio. Alii omnes, ⁷ Centenos] Codices plurimi; centena.

⁸ Nihilominus tamen] Sic MS Reg. & Edit. Romana. In aliis deest, tamen.

Ante Chr.
XLVI I.
U. C. Varr.
DCCVII.

S. XLI.

ditæ legionis. Complentur equitum III millia; maximisque 9 ornantur impensis: Nec provinciæ datur ulla requies.

INTERIM litteras accepit à Cæsare, ut in Africam exercitum transjiceret, pèrque Mauritaniam ad fines Numidiæ perveniret; quòd magna Cn. Pompeio Juba rex miserat auxilia, majoraque missurus existimabatur. Quibus litteris acceptis, insolenti voluptate efferebatur; quòd sibi novarum provinciarum, & fertilissimi regni tanta oblata esset facultas. Itaque ipse in Lusitaniâ proficiscitur, ad legiones accersendas, auxiliâque adducenda: Certis hominibus dat negotium, ut frumentum navésque c præpararentur, pecuniâque describerentur ¹⁰ atque imperarentur; nequa res, quum redisset, moraretur. Reditus ejus fuit celerior omnium opinione: Non enim labor aut vigilantia, cupienti præsertim aliquid, Cassio deerat.

S. XLII.

Cassius à
compluribus
conspiratori-
bus vulnera-
tus.

EXERCITU coacto in unum locum, castris ad Cordubam positis, pro concione militibus exponit, quas res Cæsaris jussu gerere deberet: Polliceturque iis, quum in Mauritaniam transjecisset, his centenos se daturum; v fore in Hispaniâ legionem. Ex concione se Cordubam recepit. Eoque ipso die, ¹¹ meridianâ horâ, quum in Basilicam iret; quidam Minutius Silo, cliens L. Racilii, libellum, quasi aliquid ab eo postularet, ut miles ei transdit: Deinde post Racilium, (nam is latus Cassii tegebat,) quasi responsum ab eo peteret, celeriter dato loco quum se insinuâset; sinistrâ corripit eum, dextrâque bis ferit pugione. Clamore sublato, fit à conjuratis impetus universis. Munatius Plancus proximum gladio transjicit lictorem. Hòc interfecto, Q. Cassium legatum vulnerat. Ibi T. Vafius & L. Mergilio, simili confidentiâ Plancum municipem suum adjuvant: Erant enim omnes ¹² Italicenses. Ad ipsum Longinum L. Licinius Squillus involat, jacentemque levibus fauciat plagis. Concurritur ad Cassium defendendum: Semper enim ¹³ berones complurésque evocatos cum telis secum habere consueverat; à quibus cæteri intercluduntur, qui ad cædem faciendam subsequerentur: Quo in numero fuit Calpurnius Salvianus, & Manilius Tullus.

9 Ornantur] Sic MSS plurimi, & Editt. Vett. nonnullæ. Scaliger & Recentiores; *onerantur*. Minus rectè.

10 Atque imperarentur.] Non temerè propterea omisit has voces Jof. Scaliger, ut existimavit Davisius; Expressit enim eas Scaliger in sua Editione: Sed in Editione Jungermanni, qui Scaligerum secutus est, omisæ sunt errore typographico.

11 Meridianâ horâ,] MSS. Reg. Eliens. & Vossii; *postmeridiano tempore*.

12 Italicenses.] Ex Italiciâ, Hispaniæ oppido.

13 Berones] Quinam hi fuerint, non satis constat inter viros eruditos. Quibusdam *Betones* vel *Berones*, (Straboni & Ptolemæo Βήρωνες,) Hispaniæ populus. Aliis, *Barones* servi scilicet militum.

culus. Minutius inter saxa, quæ ¹⁴ jaciebant in itinere, fugiens opprimitur; &, relato domum Cassio, ad eum deducitur. Racilius in proximam se domum familiaris sui confert, dum certum cognosceret confectusne Cassius esset. L. Laterensis, quum id non dubitaret, accurrit lætus in castra; militibus vernaculis, & secundæ legionis, quibus odio sciebat præcipuè Cassium esse, gratulatur: Tollitur à multitudine in tribunal: Prætor appellatur. ¹⁵ ¹⁶ Nemo enim aut in provinciâ natus, aut vernaculæ legionis miles, aut diuturnitate jam factus provincialis, (quo in numero erat ii legio,) non cum omni provinciâ consenserat in odio Cassii: (Nam legiones xxx & xxi, paucis mensibus in Italiâ scriptas, Cæsar attribuerat Longino: v legio ibi nuper erat confecta.) Interim nunciatur Laterensi, vivere Cassium. Quo nuncio, dolore magis permotus quàm animo perturbatus, reficit celeriter se, & ad Cassium visendum proficiscitur. Re cognitâ, xxx legio signa Cordubam infert, ad auxilium ferendum Imperatori suo: Facit hoc idem xxi: subsequitur has, v. Quum ii legiones reliquæ essent in castris: Secundani, veriti ne soli relinquerentur; atque ex eo, quid sensissent, ¹⁷ indicaretur; secuti sunt factum superiorum. Permansit in sententiâ legio vernacula, nec ullo timore de gradu dejecta est. Cassius eos, qui nominati erant conscii cædis, jubet comprehendi: Legionem v in castra remittit, cohortibus xxx retentis. Indicio Minutii cognoscit, L. Racilium & L. Laterensem, & Annium Scapulam, maximæ dignitatis & gratiæ provincialem hominem, sibi que tantam familiarem quàm Laterensem & Racilium, in eadem fuisse conjuratione: Nec diu moratur dolorem suum, quin eos interfici jubeat. Minutium libertis transdit excrucians: Item Calpurnium Salvianum: Qui profitetur indicium, conjuratorumque numerum auget; verè, ut quidam existimant; ut nonnulli queruntur, coactus. Iisdem cruciatibus ¹⁸ affectus L. Mergilio. Squillus nomi-

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

C c

nat

¹⁴ — jaciebant in itinere, fugiens opprimitur;] MSS Eliens. & Vossii corruptè, [jacebant.] Editt. aliquot veteres. [— jaciebantur, in itinere fugiens opprimitur.] Quam lætationem & interpunctionem probat Davisius. Favet MS Regius, qui habet itidem [jaciebantur.]

¹⁵ Nemo enim aut in &c.] Sic MSS Reg. & Vossii, & Editt. Vett. Vulgati minùs eleganter omittunt, aut.

¹⁶ Nemo enim — non cum omni] Mutilum censet hunc locum Rhellicanus; ac proinde emendat, [Nemo enim (scil. erat,) — qui non

cum omni &c.] Sed nihil opus. Equè enim Latina est, ac planè idem sonar, vulgata Lætio.

¹⁷ Indicaretur;] MSS Reg. & Eliens. judicaretur.

¹⁸ — affectus L. Mergilio. Squillus nominat plures:] MS Reg. [— affectit. A Lucio Mergilio Squillo nominati sunt plures.] MSS Eliens. & Vossii, [— affectit. L. Mergilio Squillus nominat plures.] Si illud [affectit] probum sit, legendum erit, mutatâ interpunctione; [item Calpurnium Salvianum, (qui — coactus,) iisdem cruciatibus affectit: A L. Licinio Squillo nominati sunt plures.]

vel

Ante Chr. nat plures : Quos Cassius interfici jubet ; exceptis iis, qui se pecuniâ redemerunt. Nam palàm ¹⁹ HS x, cum Calpurnio paciscitur ; & cum Q. Sextio, L. ²⁰ Qui si maximè nocentes sunt multati ; tamen periculum vitæ dolorque vulnerum pecuniâ remissus, crudelitatem cum avaritiâ certâsse significabat.

§. XLIII.
Deinde etiam magis tyrannicè se gerit.

ALIQUOT pòst diebus, litteras à Cæsare missas accipit ; quibus cognoscit Pompeium in acie victum, amissis copiis fugisse. Quâ re cognitâ, mistam ²¹ dolori voluptatem capiebat. Victoriæ nunciis, lætitiâ exprimebat : Confectum bellum, licentiam temporum intercludebat. Sic erat dubius animi, utrum nihil timere, an omnia licere mallet. Sanatis vulneribus, accersit omnes qui sibi pecunias expensas tulerant, acceptâsque eas jubet referri. Quibus parum videbatur imposuisse oneris, ampliorem pecuniam imperat. ²² Quem autem Romanorum delectum instituit ; quosque ex omnibus conventibus coloniisque conscriptos habebat ; transmarinâ militiâ perterritos, ad sacramenti redemptionem vocabat. Magnum hoc

Vel [Item Calpurnium Salvianum, (qui — coactus,) iisdem cruciatibus affecit. L. Mergilio & Squillus nominant plures.] Sed præstare videtur vulgata lectio.

¹⁹ HS X,] Reponit Glandorpius ex Valerio Maximo HS LX.

²⁰ Qui si &c.] Ita restituit Davius ex MSS. & Edit. Vett. Quibus suffragantur MSS Reg. & Vossii. Vulgg. [Qui etsi &c.]

²¹ Dolori] MS Reg. & Edit. Rom. dolore.

²² Quem autem Romanorum delectum instituit ; quosque ex omnibus conventibus — conscriptos habebat ; transmarinâ &c.] Scaliger & Recentiores istum locum hoc modo ediderunt : [Equâ autem ratione delectum instituit ; quos ex — conscriptos, transmarinâ &c.] Corruptè. Codices Goduini, alii habent, [Equitum autem Romanorum &c.] alii, [Æquè autem Romæ &c.] Edit. Steph. Paris. [Æquè autem Romanorum &c.] MSS. Eliens. & Vossii, [Æquè autem Romæ &c.] Hi autem omnes Codices in posteriori parte consentiunt, [quos ex — conscriptos, transmarinâ &c.] Verùm in Edit. Rom. est, [QUEM autem Romanæ ;] & deinceps, [quosque ex omnibus conventibus — conscriptos,

transmarinâ &c. In MS autem Regio, [quem autem Romæ ;] deinde, [quosque ex — conscriptos HABEBAT, transmarinâ &c.] Desumptisigitur, ex MS Reg. & Edit. Romanâ, vocibus [Quem autem ;] ex MS. Goduini & Edit. Steph. Parisiis, voce [Romanorum ;] ex MS Reg. & Editione Romanâ, voce [quosque ;] ex MS. autem Regio, voce illâ [habebat,] quæ erat in aliis omnibus Codicibus desiderata ; edidi tandem, [Quem autem Romanorum delectum instituit ; quosque ex omnibus conventibus — conscriptos habebat ; transmarinâ &c.] Totam hanc lectionem exhibet MS Regius ; nisi quòd ibi, pro Romanorum, scriptum sit Roma. Et sanè, cum Romani essent etiam qui ex conventibus conscripti erant ; probâssem equidem istam lectionem, [Roma] ; si modò, pro instituit scriptum fuisset instituerat. Sed & isto modo fontè huic difficultati occurrì poterit, si, omisâ voculâ [que,] scribatur tandem : [Quem autem Romanorum delectum instituit, quos ex — conscriptos habebat, transmarinâ &c.] Nisi placeat denique Lectio Codicis Goduini : Equitum autem Romanorum delectum instituit ; quos ex — conscriptos, transmarinâ &c.] Iudicat Lector Eruditus,

hoc fuit vestigal; majus tamen ²³ creabat odium. His rebus confectis, totum exercitum lustrat: Legiones, quas in Africam ducturus erat, & auxilia, mittit ²⁴ ad Trajectum: Ipse, classem quam parabat ut inspiceret, Hispalim accedit: Ibique moratur; propterea quod edictum totâ provinciâ proposuerat, ut, quibus pecunias imperâisset, neque contulissent, se adirent. Quæ evocatio, vehementer omnes ²⁵ perturbavit.

INTERIM L. Titius, qui eo tempore tribunus militum legionis vernaculæ fuerat, ²⁶ nunciat famâ legionem xxx, quam Q. Cassius legatus simul ducebat; quum ²⁷ Ilurgim ad oppidum castra haberet, seditione factâ, centurionibus aliquot occisis qui signa tolli non patiebantur, discessisse; & ad ii legionem contendisse, quæ ad fretum alio itinere ducebatur. Cognitâ re, noctu cum v cohortibus undevicesimanorum ²⁸ egreditur: Manè pervenit. Ibi eum diem, ut quid ageretur perspiceret, moratus; Carmonam contendit. Hic, quum legio xxx & xxi, ²⁹ & cohortes iv ex v legione, totûsque convenisset equitatus; audit iv cohortes à vernaculis oppressas ad Obuculam, cum his ad secundam pervenisse legionem, omnesque ibi se conjunxisse; & T. Thorium Italicensem, ducem delegisse. Celeriter habito concilio, Marcellum Cordubam, ut eam in potestate retineret; Q. Cassium legatum, Hispalim mittit. Paucis ei diebus affertur, conventum Cordubensem ab eo defecisse; Marcellumque, aut voluntate aut necessitate adductum, (namque id variè nunciabatur,) consentire cum Cordubensibus: ii cohortes legionis v, quæ fuerant Cordubæ in præsidio, idem facere. Cassius his rebus incensus, movet castra; & postero die Segoviam ad flumen Silicense venit. Ibi habitâ concione, militum tentat animos: Quos cognoscit non suâ, sed Cæsaris absentis causâ, sibi fidissimos esse; nullumque periculum deprecaturus, dum per eos Cæsari provincia restitueretur.

C c 2

INTERIM

²³ Creabat] MS Reg. *crescebat*. MS Vossii, corruptè; *credebat*.

²⁴ Ad Trajectum:] ad Fretum Herculeum. Ut conjecit Ciacconius, probante Cellario.

²⁵ Perturbavit.] Sic MS Reg. Al. turbavit.

²⁶ Nunciat famâ] Meritò reprehendit Davisius Glandorpium & Ciacconium, qui, hanc locutionem sine causâ suspectam habentes, nescio quid emendatiuncularum sunt commenti.

²⁷ Ilurgim] MSS. *Leptim*. Quæ quoniam Africa urbs est, non Hispania; reposuerunt ex conjecturâ

Glandorpius *Ilipam*, Scaliger *Ilurgim*. Fieri tamen potest, ut fuerit etiam in Hispaniâ urbs nomine *Leptis*, licet Geographis non memorata.

²⁸ Egreditur:] Cassius Longinus.

²⁹ Et cohortes IV ex V legione.] Scaliger & Recentiores ediderunt; [*& cohortes IV, & V legio.*] Quod vel mancum, vel corruptum. Edit. Rom. [*& tres cohortes ex secundâ legione, & V legio.*] MS. Reg. [*& cohortes IV ex XI legione, & V legio.*] MS Eliens. [*& cohortes IV ex V legione.*]

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

Unde plures
turba oritur
147.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XLV.

INTERIM Thorius ad Cordubam veteres legiones adducit. Ac ne dissensionis initium natum seditiosâ militum suâque videretur naturâ; simul, ut contra Q. Cassium, qui Cæsaris nomine majoribus viribus uti videbatur, æquè potentem opponeret dignitatem; Cn. Pompeio se provinciam recuperare velle, palâm dictitabat. Et forsitan etiam hoc fecerit odio Cæsaris, & amore Pompeii; cuius nomen multum poterat apud eas legiones, quas M. Varro obtinuerat: Sed id quâ mente commotus fecerit, conjecturâ sciri non potest. Certè hoc præ se Thorius ferebat. Milites adeò fatebantur, ut Cn. Pompeii nomen in scutis inscriptum haberent. 30 Frequens legionibus conventus obviâ prodiit; neque tantum virorum, sed etiam matrum familiâs ac prætextatorum. Deprecaturque, “ ne „ hostili adventu Cordubam diriperent: Nam se contra Cassium „ sentire cum omnibus; contra Cæsarem ne facere cogerentur, „ orare.”

§. XLVI.

TANTÆ multitudinis precibus & lacrimis, exercitus commotus; quum videret ad Cassium persequendum nihil opus esse Cn. Pompeii nomine & memoriâ; tamque omnibus Cæsarianis, quàm Pompeianis, Longinum esse in odio; neque se conventum, neque M. Marcellum, contra Cæsaris causam posse perducere: Nomen Pompeii ex scutis detraxerunt; Marcellum, qui se Cæsaris causam defensurum profitebatur, ducem adsciverunt, prætorémque appellârunt; & sibi conventum adjunxerunt; castrâque ad Cordubam posuerunt. Cassius eo biduo circiter IV millia passuum à Cordubâ, citra flum. e. Bætis, in oppidi conspectu, loco excelso facit castra: Litteras ad regem Bogudem in Mauritaniam, & ad M. Lepidum proconsulem in Hispaniam citeriorem mittit, “ subsidio sibi provin- „ ciæque, Cæsaris causâ, quamprimùm veniret.” Ipse hostili modo Cordubensium agros vastat, ædificia incendit.

§. XLVII.

CUJUS rei deformitate atque indignitate, legiones, quæ Marcellum sibi ducem ceperant, 31 ad eum concurrerunt; ut in aciem educerentur, orant; priusque confligendi sibi potestas fieret, quàm cum tantâ contumeliâ nobilissimæ carissimæque possessiones Cordubensium in conspectu suo rapinis, ferro, flammæque consumerentur. Marcellus, quum confligere miserrimum putaret; quòd & victoris & victi detrimentum ad eundem Cæsarem esset redundaturum; neque

30 *Frequens legionibus conventus*] Ursinus emendat, [*Frequens legionariorum conventus.*] Sed perperam: Ut rectè notavit Ciacconius. Conventus enim, non erat ipse legionariorum; sed conventus civium, prodibat ad legiones.

31 *Ad eum concurrerunt; ut in aciem educerentur, orant;]* Melius

hic convenit, concurrunt; propter sequentem, orant. Cùm tamen in omnibus Codicibus scriptum sit, concurrerunt; in multis omissum istud, orant; illam demum veriorē esse lectionem existimo; [ad eum concurrerunt, ut in aciem educerentur:] subintellectâ voce, orant.

que suæ potestatis esse ; legiones Bætım transducit, atque aciem instruit. ³² Quum Cassium contrā pro castris suis aciem instruxisse loco superiore videret ; causā interpositā, quod is in æquum non descenderet, Marcellus militibus persuadet, ut se in castra recipiant. Itaque copias reducere cœpit. Cassius ; ³³ quo bene valebat, Marcellumque infirmum esse sciebat ; aggressus equitatu legionarios se recipientes, complures novissimos in fluminis ripis interficit. Quum hōc detrimento, quid transitus fluminis vitii difficultatisque haberet, cognitum esset ; Marcellus castra Bætım transfert. Crebrōque uterque legiones in aciem educit ; neque tamen configitur, propter locorum difficultates.

ERAT copiis pedestribus multò firmior Marcellus ; habebat enim veteranas legiones, multisque præliis expertas. Cassius fidei magis, quàm virtuti, legionum confidebat. Itaque quum castra castris collata essent ; & Marcellus locum idoneum castello cepisset, quo prohibere aquā Cassianos posset ; Longinus, veritus ne genere quodam obsidionis clauderetur in regionibus alienis sibi que infestis, noctu silentio ex castris proficiscitur ; celerique itinere Uliam contendit, quod sibi fidele esse oppidum credebat. Ibi adē conjuncta ponit mœnibus castra, ³⁴ ut & loci naturā, (namque Uliā ³⁵ in edito loco posita est,) & ipsā munitione urbis, undique ab oppugnatione tutus esset. Hunc Marcellus insequitur, & quàm proximè potest Uliam castra castris confert. Locorumque cognitā naturā ; quod maximè rem deducere volebat, ³⁶ necessitate est adductus ; ut ne-

C c 3

que

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. XLVIII.

³² Quum Cassium — aciem instruxisse loco superiore videret ; causā &c.] MS. Reg. & Edit. Rom. [Quum Cassius — aciem instruxisset loco superiore ; causā &c.] in MS Vossii etiam deest vox, videret ; & in MS Eliensi, pro eā scriptum est, conspiceret. Sed parum interest.

³³ Quo bene valebat,] Sic MS Reg. & Edit. Rom. & Ven. Celarius rescribit, [qui bene valebat.] Quod mirum valde. Non enim hic de Cassii ipsius valetudine agitur ; sed de equitatus ejus numero & viribus, prae Marcelli. Scaliger & Recentiorum plerique ediderunt ; [quo Bono valebat.] Quomodo in MSS Eliens. & Vossii scriptum est. Similisque planè locutio est, quā Equitatus hic intelligatur ; atque illa supra, pag. 363, lin. 10, quā Classis appellata est Alexandrinorum naturale ac domesticum Bonum.

Aut igitur retinenda Scaligerana ista lectio ; aut scribendum, sicuti nos edidimus, [Quo (scil. equitatu) bene valebat.]

³⁴ Ut & loci naturā, — & ipsā munitione] MSS. & Edit. Vett. [ut est loci naturā, — ut ipsā munitione &c.] Sed præstat vulgata Lectio.

³⁵ In edito loco] Sic MS Reg. Al. [in edito monte.] Quod idem est ; Sed interpretamentum plus sapit.

³⁶ Necessitate est adductus ; ut — Cordubenses. Castellis idoneis &c.] Cum illud [Castellis idoneis &c.] nonnihil hiulcum videatur ; concinnior fortè & elegantior erit oratio, si, omisā voce [est,] & mutata interpunctione, hoc modo legamus : [necessitate adductus, ut — Cordubenses ; castellis idoneis &c.] In MS. Regio est, [necessitate est adductus, ut — Cordubenses ; Castellisque &c.]

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

que configeretur, (cujus si rei facultas esset, resistere incitatis militibus non poterat;) neque vagari Cassium latius pateretur, ne plures civitates ea paterentur quæ passi erant Cordubenses. Castellis idoneis locis collocatis, operibusque in circuitu oppidi continuatis, Uliam Cassiumque munitionibus clausit. Quæ priusquam perficerentur, Longinus omnem suum equitatum emisit: Quem magno sibi usui fore credebat, si pabulari frumentarique Marcellum non pateretur; magno autem impedimento, si clausus obsidione & inutili necessarium consumeret frumentum.

§. XLIX.

PAUCIS diebus, litteris Cassii acceptis, rex Bogud cum copiis venit; adjungitque ei legionem quam secum adduxerat, compluresque cohortes auxilias Hispanorum. Namque ut in civilibus diffensionibus accidere consuevit, ita temporibus illis in Hispaniâ nonnullæ civitates rebus Cassii studebant, plures Marcello favebant. Accedit cum Copiis Bogud, ad exteriores Marcelli munitiones. Pugnatur utrimque acriter crebroque; ut accidit, fortunâ sæpe ad utrumque transferente victoriam; nec tamen unquam ab operibus pellitur Marcellus.

§. L.

*Qua tandem,
Lepidi ad-
ventus, &
morte Cassii,
sedantur.*

INTERIM Lepidus ex citeriore provinciâ, cum cohortibus legionariis xxxv, magnoque numero equitum & reliquorum auxiliorum, venit eâ mente Uliam, ut, sine ullo studio, contentiones Cassii Marcelli que componeret. Huic venienti, sine dubitatione se credit atque offert Marcellus: Cassius contra suis se tenet præsidii; sive eò quod plus sibi juris deberi, quàm Marcello existimabat; sive eò quod, ne præoccupatus animus Lepidi esset obsequio adversarii, verebatur. Ponit ad Uliam castra Lepidus: neque habet à Marcello quidquam divisi. Ne pugnetur, interdicat: Ad exeundum, Cassium invitat; fidemque suam in re omni interponit. Quum diu dubitasset Cassius, quid sibi faciendum, quidve Lepido esset credendum; neque ullum exitum consilii sui reperiret, si permaneret in sententiâ; postulat, uti munitiones disjicerentur, sibi que liber exitus daretur. Non tantum induciis factis, sed propè jam constituta opera quum complanarent, custodiæque munitionum essent deductæ; auxilia regis in id castellum Marcelli, quod proximum erat regiis castris, neque opinantibus omnibus, (si tamen in omnibus fuit Cassius, nam de hujus conscientia dubitabatur.) impetum fecerunt, compluresque ibi milites oppresserunt. Quod nisi celeriter, indignatione & auxilio Lepidi, proelium esset direptum; major calamitas esset accepta.

§. LI.

QUUM iter Cassio patefactum esset; castra Marcellus cum Lepido conjungit. Lepidus eodem tempore Marcellusque Cordubam cum

37 Si permaneret in sententiâ Mi-
rè hic executivè Rhellicanus, qui
hæc ad Lepidum refert; sententiâ-
que intelligit, ejus propositum lites

dirimendi; cum manifestò dicatur
sententia sive consilium Cassii ipsius
de bello continuando.

cum suis proficiscitur; Cassius ³⁸ Carmonam. Sub idem tempus, Trebonius proconsul ad provinciam obtinendam venit. De cujus adventu ut cognovit Cassius; legiones, quas secum habuerat, equitatumque in hiberna distribuit; ipse, omnibus suis rebus celeriter correptis, Malacam contendit; ibique, adverso tempore navigandi, naves conscendit: Ut ipse prædicabat; ne se Trebonio & Lepido & Marcello committeret: Ut amici ejus dictitabant; ne per eam provinciam minore cum dignitate iter faceret, cujus magna pars ab eo defecerat: Ut cæteri existimabant; ne pecunia illa ex infinitis rapinis confecta, in potestatem cujusquam veniret. Progressus secundâ, ut hibernâ, tempestate: Quum in Iberum flumen, noctis vitandæ causâ, se contulisset; inde, paullo vehementiore tempestate, nihilo periculosius se navigaturum credens, profectus; adversis fluctibus occurrentibus ostio fluminis; in ipsis faucibus, quum neque flectere navem propter vim fluminis, neque directam tantis fluctibus tenere posset, demersâ navi periit.

QUUM in Syriam Cæsar ex Ægypto venisset; atque ab iis, qui Româ venerant ad eum, cognosceret, litterisque urbanis animadverteret, multa Romæ malè & ³⁹ inutiliter administrari, neque ullam partem Reipublicæ satis commodè geri; quod &, contentionibus, Tribunitiis, perniciosæ seditiones orirentur; &, ambitione atque ⁴⁰ indiligentiâ Tribunorum militum & qui legionibus præerant, multa contra morem consuetudinemque militarem fierent, quæ dissolvendæ disciplinæ severitatisque essent; eaque omnia flagitare adventum suum videret: Tamen præferendum existimavit, quas in provincias regionesque venisset, eas ita relinquere constitutas, ut domesticis dissensionibus liberarentur, jura legesque acciperent, & externorum hostium metum deponerent. Hæc in Syriâ, Ciliciâ, Asiâ, celeriter se confecturum sperabat; quod hæ provincie nullo bello premebantur. In Bithyniâ ac Ponto, plus oneris videbat impendere sibi: Non enim excessisse Ponto Pharnacem audierat, neque excessurum putabat; quum secundo prælio esset vehementer inflatus, quod contra Domitium Calvinum fecerat. Commoratus ferè in omnibus civitatibus quæ majore sunt dignitate, præmia benemeritis & viritim & publicè tribuit: De controversiis veteribus cognoscit

C c 4

ac

Ante Chr.
x LVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

S. LII.
Cæsar res
in Syria
constituit.

³⁸ Carmonam.] Codices corruptè; Narbonem. Unde Glandorpius reposuit, Bardonem vel Cardonem; Scaliger, Carmonam.

³⁹ Inutiliter] id est, non modò non utiliter, sed noxiè & magno Reipublicæ damno. Quam esse hujus vocis vim, allatis exemplis, eruditè ostendit Davissius.

⁴⁰ Indiligentiâ] Ita MSS plurimi & optimi, nec non Editiones a li-

quot veteres. Quin & hæc voce, in libris de bello Gallico, ipse usus est Cæsar. Ut mirum sit Scaligerum & Recentiores, aliorum Codicum fidem secutos, reposuisse [indulgentiam.] Quam vocem Librarios usitatiores ex alterâ illâ inusitatiores confinxisse, multò verisimilius est, quàm è contrario inusitatiores usitatiore permutasse. Ut rectè adnotavit Davissius.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

ac statuit: Reges, tyrannos, dynastas provinciæ, finitimósque, qui omnes ad eum concurrerant, receptos in fidem, conditionibus impositis provinciæ tuendæ ac defendendæ, dimittit & sibi & populo Romano amicissimos.

§. LIII.
Item in Cili-
ciâ & Cap-
padociâ;

PAUCIS diebus in eâ provinciâ consumptis; Sex. Cæsarem, amicum & necessarium suum, ⁴¹ legionibus Syriæque præficit; ipse eâdem classe, quâ venerat, proficiscitur in Ciliciam. Cujus provinciæ civitates omnes evocat Tarsum; quod oppidum ferè totius Ciliciæ nobilissimum fortissimúmque est. Ibi, rebus omnibus provinciæ & finitimarum civitatum constitutis; cupiditate proficiendi ad bellum gerendum, non diutius moratur. Magnisque itineribus per Cappadociam confectis, biduum Mazacæ commoratus, venit Comana, vetustissimum & sanctissimum in Cappadociâ Belonæ templum; quod tantâ religione colitur, ut sacerdos ejus deæ, majestate, imperio, & potentiâ, secundus à rege consensu gentis illius habeatur. Id homini nobilissimo ⁴² Lycomedi ⁴³ Bithyno adjudicavit; qui, regio Cappadocum genere ortus, propter adversam fortunam majorum suorum mutationémque generis, jure minimè dubio, vetustate tamen intermisso, sacerdotium id repetebat. Fratrem autem Ariobarzanis Ariaraten, quum bene meritis uterque eorum de Republ. esset; ne aut regni hæreditas Ariaraten sollicitaret, aut hæres regni terreret; Ariobarzani attribuit, qui sub ⁴⁴ ejus imperio ac ditione esset. Ipse, ⁴⁵ iter cœptum simili velocitate conficere cœpit.

§. LIV.
Et in Gallo-
graciâ.

QUUM propius Pontum finésque Gallogræciæ accessisset; Deiotarus, tetrarches Gallogræciæ tunc quidem penè totius, (quod ei neque legibus neque moribus concessum esse, cæteri tetrarchæ contendebant,) sine dubio autem rex Armeniæ minoris ab Senatu appellatus; depositis regiis insignibus; neque tantum privato vestitu, sed etiam reorum habitu, supplex ad Cæsarem venit; oratum, "ut
,, sibi ignosceret, quòd in eâ parte positus terrarum, quæ nulla præ-
,, fida Cæsaris habuisset, exercitibus ⁴⁶ imperiisque in Cn. Pompeii
,, castris fuisset: Neque enim se judicem debuisse esse controversi-
,, arum populi Romani, sed parere præsentibus imperiis." Contra quem Cæsar, quum " plurima sua " commemorasset " officia,
quæ

⁴¹ Legionibus Syriæque] Codices nonnulli, legionibus Syria. Quod probat Cellarius.

⁴² Lycomedi] Sic Scaliger & Recentiores. Alii, Nicomedi.

⁴³ Bithyno] Ita optimè emendavit Davisius. Alii, minùs Latine, Bithynio.

⁴⁴ Ejus] Ariobarzanis. Rhelliganus interpretatur, Cæsaris: Admodum ineptè.

⁴⁵ Iter cœptum—conficere cœpit.] Sic Editi. MSS autem Reg. Eliens. & Vossii, [iter inceptum.] Quod præferendum est: ne eadem vox statim repetatur.

⁴⁶ Imperiisque] Glandorpius emendat, imperiiisque coactus. Sed nihil opus. Melius enim subintelligitur istiusmodi vox aliqua,

quæ consul ei decretis publicis tribuisset; quúmque 47 defectionem ejus, nullam posse excusationem imprudentiæ recipere" coarguisset; "quòd homo tantæ prudentiæ ac diligentiae scire potuisset, quis Urbem Italiámque teneret; ubi Senatus populusque Romanus, ubi Respubl. esset; quis deinde post L. Lentulum, C. Marcellum, consul esset: 48 tamen se concedere id factum superioribus suis beneficiis, veteri hospitio atque amicitiae, dignitati ætatiue hominis, precibus eorum qui frequentes concurrissent hospites atque amici Deiotari ad deprecandum; de controversiis tetrarcharum postea se cogniturum esse," dixit. Regium vestitum ei restituit. 49 Legionem autem, quam, ex genere civium suorum, Deiotarus 50 armaturâ disciplinâque nostrâ constitutam habebat, equitatúmque omnem, ad bellum gerendum adducere jussit.

QUUM in Pontum venisset, copiasque omnes in unum locum coëgisset; quæ numero, atque exercitatione bellorum mediocres erant; (Exceptâ enim legione VI, quam secum adduxerat Alexandriâ veteranam, multis laboribus periculisque functam, multisque militibus partim difficultate itinerum ac navigationum, partim crebritate bellorum adeò diminutam, ut minus mille hominum in eâ esset; reliquæ erant III legiones; una, Deiotari; duæ, quæ in eo prælio, quod Cn. Domitium fecisse cum Pharnace scripsimus, fuerant:) Legati à Pharnace missi, Cæsarem adeunt; atque in primis deprecantur, "ne ejus adventus hostilis esset; facturum enim," omnia Pharnacem, quæ imperata essent." Maximéque commemorabant, "nulla Pharnacem auxilia contra Cæsarem Pompeio dare," voluisse;

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. LV.
Deinde in
Ponto cum
Pharnace de
pace agit.

47 Defectionem ejus, nullam posse excusationem imprudentia recipere.] Editi omnes, Defensionem: Quod cum idem sit planè ac excusationem, mirum Editores non esse mendii suspicatos. Lege omnino, ex MS Regio, defectionem. Porro Editi omnes & plerique MSS exhibent; [defectionem ejus, nullam posse excusationem ejus imprudentia recipere.] Quod importunum est, & hoc in loco prorsus alienum. MS Reg. & Edit. Rom. meliùs, [sua imprudentia.] Verùm existimo equidem illud, sive [sua] sive [ejus,] irreplisse ex præcedente, ejus; ideoque prorsus omittendum; legique oportere [defectionem ejus, nullam posse excusationem imprudentia recipere.]

48 Tamen se concedere.] Et hoc, ex MSS Eliensi & Regio, ita om-

nino restituendum. Editi omnes habent, [sed tamen se concedere.] Quod hoc in loco ferri non potest. Haud enim Latine dicitur, [quum coarguisset, — sed tamen se concedere — dixit;] Optimè autem, [quum coarguisset; — tamen se concedere — dixit,] vel [— nihilominus tamen se concedere — dixit.] Videtur illud [sed] ab iis Librariis adfuturum, qui non intelligerent hujus periodi longioris ἀντὶδοσιν incipere à voce istâ, tamen &c.

49 Legionem autem, quam, &c.] Sic Editi Recentiores. Edit. Vett. & MSS Eliens. & Vossii, [Legionem autem eam, quam, &c.] MS Reg. [Legionem autem unam, quam, &c.] Quæ fortè vera est Lectio.

50 Armaturâ.] Ita restituit Manutius. In Codicibus erat; na-

Ante Chr. „ voluisse ; quum Deiotarus, qui dedisset, tamen ei satisfecisset. „
 XLVII. Cæsar respondit, “ se fore æquissimum Pharnaci, si, quæ pollice-
 U. C. Varr. „ retur, ⁵¹ repræsentaturus esset. ” Monuit autem, ut solebat, miti-
 DCCVII. bus verbis legatos ; “ ne aut Deiotarum sibi objicerent ; aut nimis
 „ eo gloriarentur beneficio, quòd auxilia Pompeio non misissent.
 „ Nam se neque libentiùs facere quidquam, quàm supplicibus igno-
 „ scere ; neque provinciarum publicas injurias condonare iis posse,
 „ ⁵² qui fuissent in se officiosi. ⁵³ Id ipsum, quod commemoraf-
 „ sent, officium utilius Pharnaci fuisse, qui providisset ne vince-
 „ retur ; quàm sibi, cui Dii immortales victoriam tribuissent. Ita-
 „ que se magnas & graves injurias civium Romanorum, qui in
 „ Ponto negotiati essent, quoniam in integrum restituere non posset,
 „ concedere Pharnaci : Nam neque interfectis amissam vitam, ne-
 „ que exsectis virilitatem restituere posse ; quod quidem supplicium
 „ gravius morte cives Romani subissent. Ponto verò decederet
 „ confestim ; familiásque publicanorum remitteret ; cæteráque re-
 „ stitueret sociis civibúsq; Romanis, quæ penès eum essent. Si
 „ fecisset ; jam tunc sibi mitteret munera ac dona, quæ bene re-
 „ bus gestis imperatores ab amicis accipere consuissent : ” Mife-
 rat enim Pharnaces coronam auream. His responsis datis, legatos
 remisit.

§. LVI.
 Quem, pro-
 missis non
 stantem, Cæ-
 sar bello ag-
 gredi consti-
 tuit.

AT Pharnaces, omnia liberaliter pollicitus ; quum festinantem
 ac properantem Cæsarem speraret libentiùs etiam crediturum suis
 promissis

51 *Repræsentaturus*] Hoc est, re-
 præstaturus. Neque ullâ emenda-
 tione opus. Ut rectè Davilius ad-
 versus Ciacconium & Hotoman-
 num contendit.

52 *Qui fuissent in se officiosi.*] Mi-
 rà hic dormitatione Scaliger & E-
 ditorum plerique, imperitissimo Li-
 brariorum adsumento decepti, edi-
 derunt ; [*qui NON fuissent in se*
officiosi.] Quasi verò ineptius quic-
 quam aut Cæsare indignius confin-
 gi posset, quàm ut barbarè adedò
 & arroganter responderet, se pro-
 vinciarum publicas injurias condonare
 iis non posse, qui non fuissent scilicet
 in SE officiosi. Cùm è contrario
 manifesta sit mens Hirtii, respon-
 disse Cæsarem sapientissimè atque
 etiam mitibus verbis, (supra lin. 3.)
 se neque libentiùs facere quidquam,
 quàm supplicibus ignoscere, (quod
 erat nimirum nuper Deiotaro fa-
 ctum :) neque tamen iis, qui in se

unum officiosi fuissent, posse condo-
 nare publicas provinciarum injurias ;
 (id quod ad Se videlicet pertinere
 intelligeret oporteret Pharnaces, si,
 cùm auxilia contra Cæsarem Pom-
 peio dare noluisset, idem tamen
 deinceps, jubente Cæsare & Po-
 pulo Romano, Ponto non decede-
 ret, neque injuriis publicis absti-
 neret.) Viderunt hoc Rhellicanus,
 Ciacconius & Davilius ; qui men-
 tem Cæsaris sic paucis optimè ex-
 plicant : Se privatas injurias hostii
 facile condonare posse, publicas ne
 amico quidem.

53 *Id — utilius Pharnaci fuisse,*
— ne vinceretur ; quàm sibi, cui
Dii immortales &c.] Hunc locum
sic exhibet MS Reg. [Per id —
utile (Codices nonnulli, Id — per-
utile) Pharnaci fuisse, — ne vin-
ceretur eâ, quam sibi Dii immortales
&c.]

promissis quàm res pateretur, quò celerius honestiùsque ad res ma- Ante Chr.
gis necessarias proficisceretur ; (nemini enim erat ignotum, plurimis x LVII.
de caussis ad Urbem Cæsarem revocari :) lentiùs agere, decedendi U. C. Varr.
diem postulare longiorem, pactiones interponere, in summâ frustrari DCCVII.
cœpit. Cæsar, cognitâ calliditate hominis ; quod aliis temporibus
naturâ facere consueverat, tunc necessitate fecit adductus, ut cele-
riùs omnium opinione manum confereret.

ZIELA est oppidum in Ponto, positu ipso, ut in plano loco, satis munitum : Tumulus enim naturalis, velut manu factus, excelsiore undique fastigio sustinet murum. Circumpositi sunt huic oppido magni multique intercisi vallibus colles : 54 Quorum editissimus unus ; qui propter victoriam Mithridatis, & infelicitatem Triarii, detrimentumque exercitus nostri, superioribus locis atque itineribus penè conjunctus oppido, magnam in illis partibus habet nobilitatem ; nec multò longiùs millibus passuum III abest ab Zielâ : Hunc locum Pharnaces, veteribus paternorum feliciùm caltrorum resectis operibus, copiis suis omnibus occupavit.

CÆSAR, quum ab hoste millia passuum V castra posuisset ; vi- S. LVIII.
deretque eas valles, quibus regia castra munirentur, eodem intervallo sua castra munituras, si modò ea loca hostes priores non cepissent, quæ multo erant propiora regis castris ; aggerem comportari jubet intra munitiones. Quo celeriter collato ; proximâ nocte, vigiliâ quartâ, legionibus omnibus expeditis, impedimentis que in castris relictis, primâ luce, neque opinantibus hostibus, eum ipsum locum cepit, in quo Mithridates secundum prælium adversus Triarium fecerat. 55 Huc omnem comportari aggerem è castris, servitiâque quæ agerent

54 Quorum editissimus unus, qui—
abest ab Zielâ : hunc locum &c.] Variè accipi potest hujus loci Latinitas. Potest enim intelligi, [quorum editissimus unus est ; qui, &c.] Vel potest esse ea constructio, quam ἀνακόλουτον appellant ; mutato nimirum, in ἀποδόσει sententia, constructionis Schemate ; [quorum editissimus unus, qui — ; hunc locum, &c.] Vel potest denique ita accipi, ac si scriptum fuisset, [quorum qui editissimus unus — abest ab Zielâ ; hunc locum &c.]

55 Huc omnem comportari aggerem è castris, servitiâque quæ agerent jussit ;] Mirè hic variant Codices. Edit. Verr. & MSS Reg. & Valer. [— servitiâque agi jussit.] Scaliger & Recentiores, [Huc omnem comportare aggerem è castris sca-

vitia, quæ ageret, jussit.] Quæ cum nulla esset Latinitas, nulla sententia ; Cellarius, ommissis vocibus [quæ ageret,] rescribendum conjecit, [Huc omnem comportare aggerem è castris servitiâ jussit :] Quomodo & olim legendum existimaverat Ciacconius. MSS Eliens. & Vossii, [Huc omnem comportatum aggerem ex castris servitiâ agerentur jussit.] Goduinus reponit, [Huc omnem comportare aggerem è castris servitiâque agere jussit.] Davisius, [Huc omnem comportari aggerem è castris, servitiâque agerent, jussit.] Verùm, utrùm [agerent] isto modo satis Latinè usurpetur, dubitari potest, Ego, propè à Scaligeri lectione, edidi ; [Huc omnem comportari aggerem è castris, servitiâque quæ agerent jussit.] Non tamen diffi-

Ante Chr.
XLVII.
V. C. Varr.
DCCVII.

§. LIX.
Et temere
prælio decer-
rantem peni-
tus fundit.

agerent iussit; ne quis ab opere miles discederet, quum spatio non amplius mille passuum intercisa vallis castra hostium divideret ab opere incepto Cæsaris castrorum.

PHARNACES, quum id repente primâ luce animadvertisset; copias suas omnes pro castris instruxit. Quas, interpositâ tantâ locorum iniquitate, ⁵⁶ consuetudine magis pervulgatâ militari, credebat instrui Cæsar; vel ad opus suum tardandum, quò plures in armis tenerentur; vel ad ostentationem regiæ fiduciæ, ne munitione magis quàm manu defendere locum Pharnaces videretur. Itaque deterritus non est, quò minùs, primâ acie pro vallo instructâ, reliqua pars exercitûs opus faceret. At Pharnaces, impulsus sive loci felicitate: Sive auspiciis & religionibus inductus, quibus obtemperâsse eum postea audiebamus: Sive paucitate nostrorum, qui in armis erant, compertâ; quum more operis quotidiani, magnam illam fervorum multitudinem, quæ aggerem portabat, militum esse credidisset: Sive etiam veterani fiduciâ exercitûs sui, quem ⁵⁷ [cum legione] XXII in acie conflixisse & vicisse legati ejus gloriabantur; Simul contemptu exercitûs nostri, quem pulsum à se, Domitio duce, sciebat: Inito consilio dimicandi, descendere præruptâ valle cœpit. Cujus aliquandiu Cæsar irridebat inanem ostentationem, & eo loco militum coarctationem, quem in locum nemo sanus hostis subiturus esset; quum interim Pharnaces eodem gradu, quo præruptam descenderat in vallem, adscendere adversùs arduum collem instructis copiis cœpit.

§. LX.

CÆSAR, incredibili ejus vel temeritate vel fiduciâ motus; ⁵⁸ neque opinans, imparatûsque oppressus; eodem tempore, milites ab

mulandum, (si illud, *agerent*, vel *agerentur*, fortè in Codicibus ex præcedenti, *aggerem*, irrepere poterit;) lectionem Ciacconii & Cellarii omnium maximè arridere, [Huc omnem comportare aggerem è castris servitia iussit.] Sic enim infra, pag. 396. lin. 14. magnam illam fervorum multitudinem, quæ aggerem portabat. Vel denique, si illud [*agerentur* comportatum,] Latine dici queat pro eo quod est, [*cogerentur* comportare;] ferri posse fortasse videretur etiam MSS Eliens. & Vossiani lectio, [Huc omnem comportatum aggerem è castris servitia agerentur iussit.] Sed multò simplicior & faciliior est Lectio illa Ciacconii. Judicet Lector eruditus.

⁵⁶ Consuetudine magis pervulgatâ militari, credebat instrui] Oratio est Elliptica. Consuetudine magis per-

vulgatâ militari, quàm quid reverâ prælio decertare statuisset, credebat instrui.

⁵⁷ Cum legione XXII] Locus aut corruptus aut mancus. Scaliger voces istas [cum legione] delendas censet; ut adedò dicatur Pharnacis exercitus vicies & bis cum hoste conflixisse. Quæ emendatio non mala. Vel etiam fieri fortè potuit, ut, quum scriptum esset breviter, [cum leg. XXII;] fecerint id Librarii, [cum legione vicecimâ secundâ,] quod fuerat legendum [cum legionibus viginti duabus.]

⁵⁸ Neque opinans, imparatûsque oppressus; eodem tempore, &c.] MSS Eliens. & Vossii; oppressos. Ut fortè legi possit, [neque opinantes, imparatûsque oppressos, eodem tempore, &c.]

ab operibus vocat, arma capere jubet, legiones opponit, aciem instruit. Cujus rei subita trepidatio, magnum terrorem attulit nostris. Nondum ordinibus instructis, falcatae regiae quadrigae permixtos milites perturbant; quae tamen celeriter multitudine telorum opprimuntur. Insequitur has, acies hostium; &, clamore sublato, confligitur; multum adjuvante natura loci, plurimum Deorum immortalium benignitate; qui, quum omnibus casibus belli interfunt, tum praecipue eis, quibus nihil ratione potuit administrari.

59 MAGNO atque acri cominus praelio facto; à dextro cornu, quo veterana legio VI erat collocata, initium victoriae natum est. Ab eâ parte quum in proclive detruderentur hostes; multo tardius, sed tamen iisdem Diis adjuvantibus, sinistro cornu, mediâque acie, totae profligantur copiae regis: Quae quam facile subierant iniquum locum, tam celeriter gradu pulsae premebantur loci iniquitate. Itaque multis militibus partim interfectis, partim suorum ruinâ oppressis; qui velocitate effugere poterant, armis tamen projectis, vallem transgressi, nihil ex loco superiore inermes proficere poterant. At nostri victoriâ elati, subire iniquum locum, munitionesque aggredi non dubitarunt. Defendentibus autem iis cohortibus castra, quas Pharnaces praesidio reliquerat; celeriter castris hostium sunt potiti. Interfectâ multitudine aut captâ suorum, Pharnaces cum paucis equitibus profugit: Cui nisi castrorum oppugnatio facultatem attulisset liberius profugiendi, vivus in Caesaris potestatem adductus esset.

TALI victoriâ, toties victor Caesar incredibili est laetitiâ affectus; quod maximum bellum tantâ celeritate confecerat. Erâtque subiti periculi 60 recordatione laetior, quod victoria facilis ex difficillimis rebus acciderat. Ponto recepto, praedâ omni regiâ militibus condonatâ, postero die cum expeditis equitibus ipse proficiscitur: Legionem VI decedere ad praemia atque honores accipiendos in Italiam jubet: Auxilia Deiotari, domum remittit: II Legiones cum Caëlio Vinciano in Ponto 61 relinquit.

Ante Chr.
XLVII.
U. C. Varr.
DCCVII.

§. LXI.

§ LXII.
Pontôque celerissime recepto, & provinciae pacatis, in Italiam revertitur.

ITA

59 Magno atque acri cominus praelio facto; à dextro cornu, quo veterana legio VI erat collocata, initium victoriae natum est: Ab eâ parte quum in proclive detruderentur hostes, multo tardius, &c.] Ita restituit Davissius ex MS Eliensi; qui codex & [à dextro] adjunctâ praepositione, & totam periodum isto modo distinctam exhibet. Vulgati omnes: [Magno atque acri cominus praelio facto, dextro cornu, quo veterana legio VI erat collocata; initium victoriae natum est ab eâ parte,

quum in proclive detruderentur hostes: Multo tardius &c.] Quod est multo minus concinnum.

60 Recordatione laetior,] Quamquam ferri potest vulgata Lectio, melior tamen videtur, quae in MS Reg. & Edit. Rom. est; [recordatio laetior.]

61 Relinquit.] Ita restituit Davissius ex MS Eliens. & Edit. Steph. Quibuscum consentiunt MSS Reg. & Vossii, Al. minus recte, [relinquit.]

Ante Chr.

XLVII.

U. C. Varr.

DCCVII.

§. LXIII.

ITA per Gallogræciam Bithyniâque in Asiam iter facit: Omniumque earum provinciarum de controversiis cognoscit & statuit: Jura in tetrarchas, reges, civitates distribuit. Mithridaten Pergamenum, à quo rem feliciter celeritèrque gestam in Ægypto superscripsimus, regio genere ortum, disciplinis etiam regiis educatum, (nam eum Mithridates rex Asiæ totius, propter nobilitatem Pergamo parvulum secum asportaverat in castra, multosque tenuerat annos,) regem Bosphori constituit, quod sub imperio Pharnacis fuerat; provinciasque populi Romani à barbaris atque inimicis regibus, interposito amicissimo rege, munivit. Eidem tetrarchiam ⁶¹ [legibus] Gallogræcorum, jure gentis & cognationis, adjudicavit; occupatam & possessam paucis antè annis à Deiotaro. Neque tamen usquam diutius moratus est, quàm necessitas urbanarum seditionum pati videbatur. Rebus felicissimè celerrimèque confectis, in Italiam celerius omnium opinione venit.

62 *Legibus*] Hanc vocem delendam censuit Scaliger: Et planè supervacanea est, & sententiam quidem turbat. Conjicit Davisius adscriptam fuisse margini, è regione

sequentis vocabuli [*jura*.] Quæ conjectura admodum est verisimilis. Poruit tamen etiam è lineâ superiore, (*scil. ex voce regibus*.) huc irreperere.

A. HIRTII PANSÆ
COMMENTARIORUM
DE
BELLO AFRICANO
LIBER UNUS.

J
J
c
c
i
c
y
I
f
c
f
c
n
n
Y
b
r
b
X
tu
e.
c
e
fi
r
p
un
X
L

A R G U M E N T U M.

I. *Cæsar in Africam proficiscitur.* III. *Exercitumque exponit ad Adrumetum.* IV. *Cum Considio, de tradendo Adrumeto, frustra agit.* V. *Inde castra movet ad Ruspinam.* VI. *Indeque ad Leptin; quam statim occupat.* VII. *Eoque auxilia convocat.* VIII. *Deinde Ruspinam redit, ad frumentandum.* IX. *Ubi, cum classe navibus suis onerariis jamjam subsidio iturus, eas nec opinans repperit.* XI. *Constitutiones Cæsaris cum Labieno, prope Ruspinam.* XVII. *Petreibus & Pifo, subsidio occurrunt Labieno: Qui tamen omnes tandem repelluntur.* XVIII. *Labieni copiarum numerus, ejusque confidentia.* XIX. *Scipio se conjungit Labieno. Cæsar castra sua munit.* XXI. *Pompeius filius, Catonis hortatu, bellum parat; sed infeliciter.* XXII. *Cæsar frumenti inopiâ laborat.* XXIII. *Rex Juba, Scipioni auxilio profectus, ad regnum suum contra Bogudem tuendum revocatur.* XXIV. *Cæsar cum hostibus decernere instituens, auxilia undique convocat.* XXV. *Scipionis, elephantos condocendi ratio.* XXVI. *Una ex Cæsaris navibus ab hoste capitur.* XXVII. *Labienus Leptin oppugnat, frustra.* XXVIII. *Scipio copias suas educit; Cæsar suos in castris tenet.* XXIX. *Numidæ Getulique complures ad Cæsarem transeunt.* XXX. *Acilla oppidum, à Cæsare præsidium petit; statimque ab hoste obfidetur.* XXXI. *Cæsar navibus auxilia frumentumque accipit.* XXXII. *Getuli complures à Scipione ad speculandum missi, transeunt ad Cæsarem.* XXXIII. *Cato auxilia mittit Scipioni; Tisdra oppidum à Cæsare præsidium petit.* XXXIV. *Cæsar subito castra sua movet, & communit; hostesque, ad opera sua impedienda egressos, magnâ cum clade repellit.* XXXVIII. *Quo facto, Cæsar copias suas educit; hostes se in castris tenent.* XL. *Acilla obsidione liberatur.* XLI. *Centurionis Cæsareani, à Scipione capti, mira fortitudo; & Scipionis crudelitas.* XLII. *Magnum incommodum ex subito nimbo acceptum.* XLIII. *Rex Juba, magnis cum copiis, Scipioni auxilio venit.* XLIV. *Cæsar, dejecto Labieni præsidio, collem occupat.* XLV. *Cæsaris opera, ad castra sua munienda.* XLVI. *Juba & Labienus, Cæsareanos, ab opere revertentes aggressi, magnâ cum clade repelluntur.* XLVII. *Duæ legiones Cæsari auxilio adveniunt.* XLVIII. *Cæsar exemplum edit militaris disciplinæ.* XLIX. *Getuli à Jubâ desciscentes, ejus copias distinent.* L. *Cæsar Uzitam oppugnare simulat; unde multi ad eum*

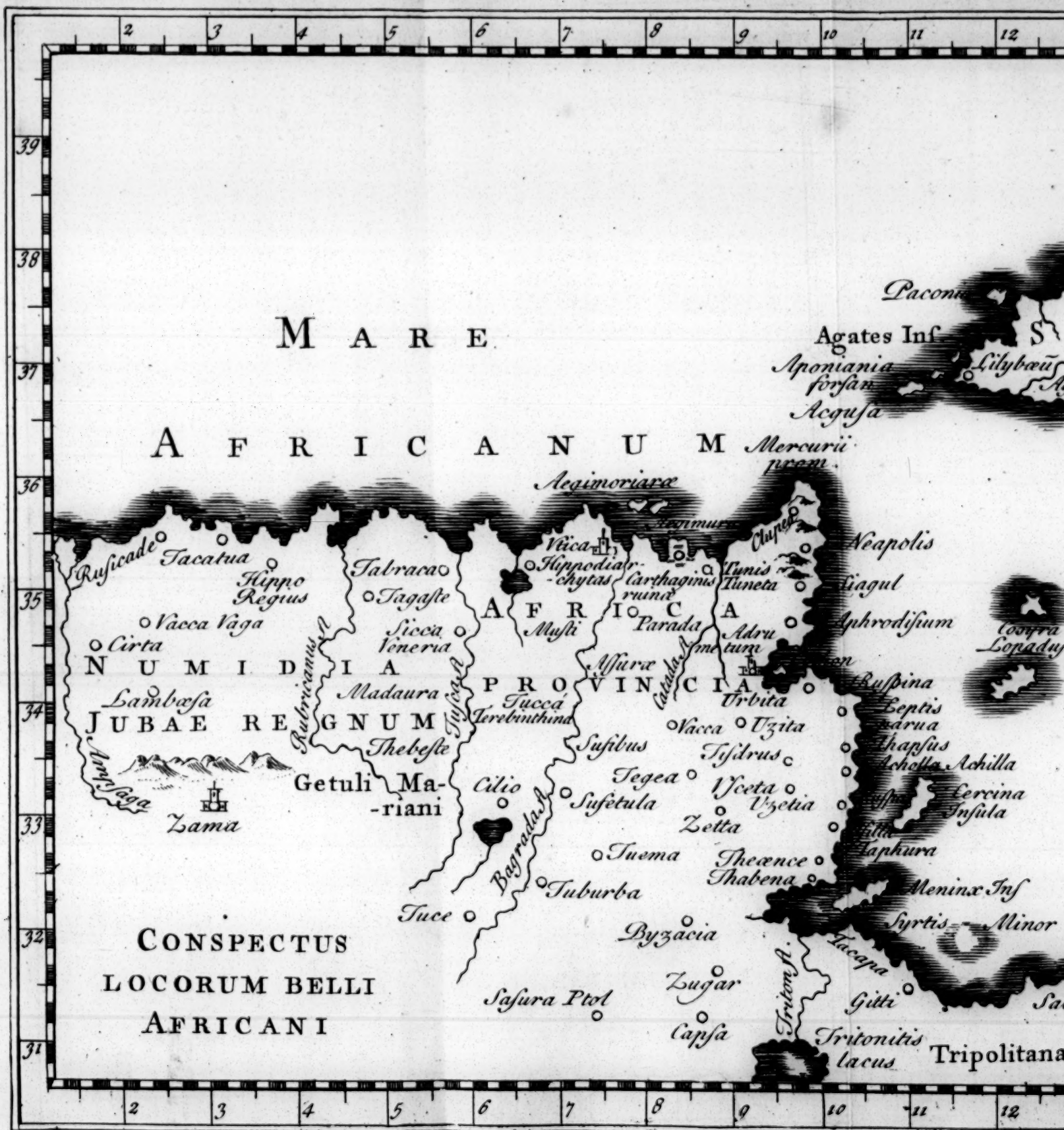
A R G U M E N T U M.

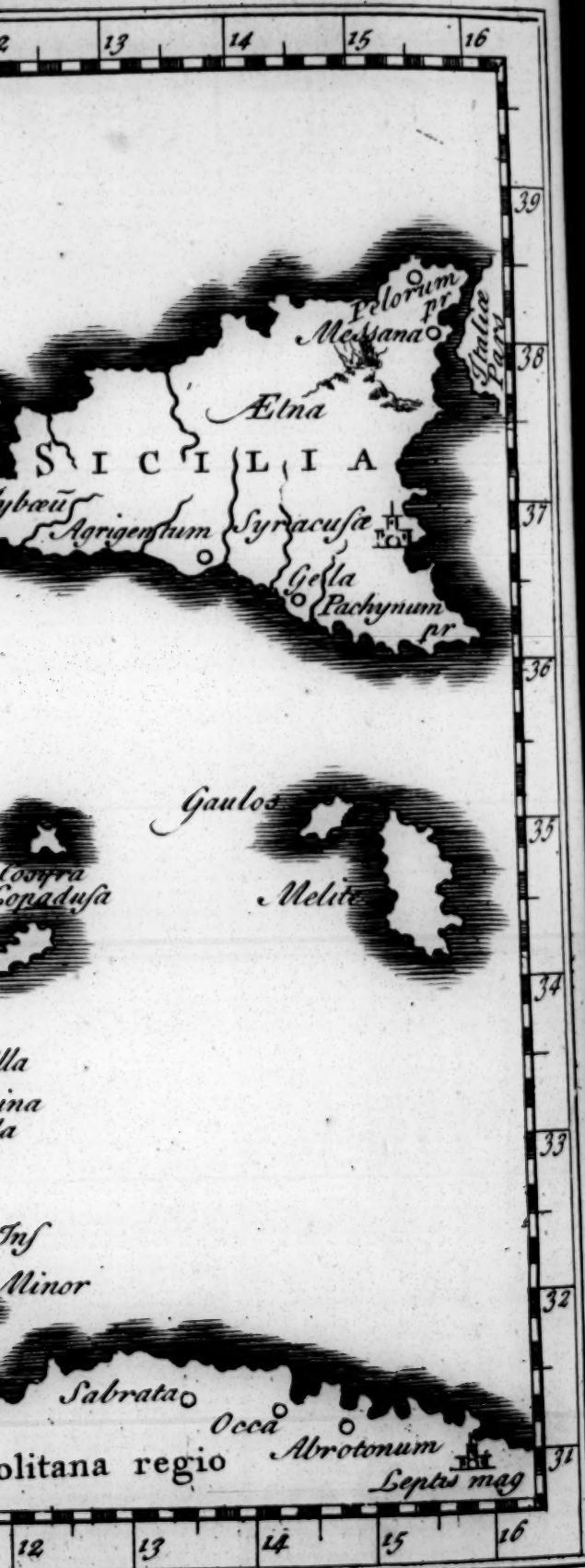
viri illustriores perfugiunt. LI. Juba Regis superbia. LII. Exercitus utrinque in aciem educuntur. LIII. Quo modo uterque fuerit in aciem instructus. LIV. Uterque, post parva praelia equestria, in castra reducitur. LV. Cæsaris naves aliquot ab hoste incenduntur, aliæque capiuntur. LVI. Cæsar ipse subito navigium ingressus, hostes persequitur fugatque; & in castra redit. LVII. Cæsaris, frumentandi ratio. LVIII. Cæsar, frumenti inopiâ, castra movet; Scipione insequente. LIX. Oppido Zetâ, ultra hostium castra collocato, potitur. LX. Redeuntem cum præda hostes ex insidiis adorti, repelluntur. LXI. Difficultas cum Numidis pugnandi; Cæsarisque super eâ re consilium. LXII. Vacca oppidum a Cæsare præsidium petit; & a Juba Rege diripitur. LXIII. Hostibus pugnam detrectantibus, Cæsar castra movet; hostesque eum in itinere carpentes, repellit. LXIV. Sarsuram oppidum oppugnare non audens, in antiqua castra revertitur. LXV. Thabenenses præsidium a Cæsare petunt. LXVI. Cæsari auxilia advehuntur. LXVII. Prælium equestre, in quo Cæsar superior. LXVIII. Hostibus prælium adhuc detrectantibus, Cæsar Thapsum oppugnat. LXIX. Scipio Thapsitanis auxilium ferre conatur. LXX. Cæsar, suos ad pugnam hortatus, summâ militum alacritate hostes aggreditur. LXXII. Mira militis cujusdam fortitudo. LXXIII. Scipionis copiæ profligantur, ad internecionem usque. LXXIV. Cæsar, relicto Thapso, Uticam contendit. LXXV. Equites Scipionis, oppido Paradæ exciso, Uticam fugiunt. LXXVI. M. Cato se interficit: Utica Cæsari deditur. LXXVII. Cæsar, in itinere ad Uticam, Uscetâ & Adrumeto potitur. LXXVIII. Uticensibus vitam concedit. LXXIX. Rex Juba, Zamam fugiens, oppido prohibetur. LXXX. Zamenses, multique Duces regii, Cæsari se dedunt. LXXXI. Considius Tisdram, Vergilius Thapsum Cæsari dedit. LXXXII. Juba & Petreii mors. LXXXIII. Item Fausti & Afranii. LXXXIV. Et Scipionis. LXXXV. Cæsar Juba regnum provinciam facit. LXXXVI. Romamque revertitur.

t
s
r
a
a
t.
n
e
t.
i.
te
i-
i-
n-
h,
ca
m,
mm
do
a-
ius
rs.
ci-
il.

RECEIVED
JAN 10 1881
LIBRARY

A. HIRTII PANSÆ COMMENTARIORUM

DE

BELLO AFRICANO

LIBER UNUS.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

ÆSAR, itineribus justis confectis, nullo die intermisso, ad xiv Kal. Jan. in Lilybæum pervenit: Statimque ostendit, sese naves velle conscendere; quum non ampliùs legionem tironum haberet unam, equitèsque vix dc. Tabernaculum secundùm littus ipsum constituit, ut prope fluctus verberaret. Hoc eo consilio fecit, ne ¹ quid sibi moræ quisquam fore speraret, & ut omnes in dies horàsque parati essent. Incidit per id tempus, ut tempestates ad navigandum idoneas non haberet: Nihilò tamen minùs in navibus remiges militèsque continere, ² & nullam prætermittere occasionem profectiõis; Quum præsertim

§. I.
Caesar in A-
fricam profi-
ciscitur.

D d 2

ab

¹ Quid — quisquam] Sic MS Reg.
Al. quis — quidquam. Quod idem est.
² Et nullam prætermittere] E-
mendat Davisius, [ut nullam præ-

termitteret.] Sed nihil opus. Vul-
gata enim Lectio idem prorsus so-
nat; &, (ni fallor,) paullo etiam
est elegantior,

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

ab incolis ejus provinciæ nunciarentur adversariorum copiæ, equitatus infinitus, legiones regiæ IV, levis armaturæ magna vis, Scipionis legiones X, elephantum CXX, classésque esse complures; Tamen non deterrebatur, animoque & spe confidebat. Interim in dies, & naves longæ adaugeri, & onerariæ complures eodem concurrere, & legiones tironum convenire; In his veterana legio V, equitum ad II millia.

§. II.

LEGIONIBUS collectis VI, & equitum II millibus; ut quæque prima legio venerat, in naves longas imponebatur; equites autem in onerarias. Ita majorem partem navium antecedere jussit, & insulam petere; Aponianam, ⁴ quæ non longè abest à Lilybæo. ⁵ Ipse, parum commoratus, bona paucorum vendit publicè: Deinde Allieno prætori, qui Siciliam obtinebat, ⁶ de omnibus rebus præcipit; Et de reliquo exercitu celeriter imponendo datis mandatis, ipse navem conscendit a. d. VI Kal. Jan. & reliquas naves statim

³ Aponianam,] Legendum existimant nonnulli, Paconianam.

⁴ Quæ non longè abest à Lilybæo.] Primum, in omnibus MSS deest vox illa, longè; quam ex conjecturâ adjecerunt Cluverius & Glandorpheus. Proinde Scaliger & Recentiores ediderunt, (quod est in MS Regio aliisque;) [quæ non abest à Lilybæo:] Qui tamen sensus est nullus. Alii itaque Codices, omisâ particulâ negativâ, exhibent; [quæ abest (Al. quæ est) à Lilybæo.] Quod probat Rhellicanus: interpretaturque, quæ (insula) non conjuncta est cum promontorio Lilybæo. Verum, præterquam quod ineptè admodum id esset ab Hirtio adjectum, insulam cum promontorio non esse conjunctam; neque illud (opinor) persuaserit vir doctissimus, vocem [abesse,] eo significato, satis Latine usurpari. Omnino itaque pulcherrimam & planè veram tandem existimo Davisii conjecturam; qui, ex MSS iis, qui exhibent [quæ non abest à Lilybæo:] initio scriptum putat, [quæ IIM abest à Lilybæo:] hoc est, quæ duo Millia (vel duobus Millibus) abest à Lilybæo. Certè easdem voces, duo millia, [IIM,] & alibi eadem corruptione in vocem [non] mutatas, eruditissimè ostendit.

⁵ Ipse parum commoratus,] Vocem [parum,] quæ in aliis defuerat, optimè ex MS Eliensi restituit Davisius. Verum cum & reliquam veram Lectionem, [Ipse parum commoratus,] exhiberet idem Codex; cur hanc, tanquam corruptam, rejicere, & vulgatam illam [Ibique — commoratus,] retinere maluerit Vir doctissimus, equidem augurari nequeo. Nam & Sensus admodum est manifestus, & Antithesis elegantissima. Majorem partem navium antecedere jussit, & insulam petere Aponianam; IPSÆ, Lilybæi parum commoratus, &c. Vulgatum autem illud, [Ibique,] aut ambiguum est saltem; aut potius in eam partem vergit, ut falso dicat Cæsarem in insulâ commoratum Aponianâ; cum è contrario id velit Hirtius, nondum eum in insulam istam transisse, sed, præmissis Aponianam navibus, IPSUM Lilybæi paullulum commoratum.

⁶ De omnibus rebus præcipit: Et, de reliquo exercitu celeriter imponendo datis mandatis, ipse &c.] Ita interpretandum existimo. Alii omnes: [de omnibus rebus præcipit, & de reliquo exercitu celeriter imponendo. Dat. mandatis ipse &c.] Quod minus videtur venustum,

statim est consecutus. Ita vento certo, celerique navigio vectus, post diem quartam cum longis paucis navibus in conspectum Africæ venit: Namque onerariæ reliquæ, præter paucas, vento dispersæ atque errabundæ, diversa loca petierunt. Clupeam classe prætervehitur; inde Neapolim. Complura præterea castella & oppida non longè à mari relinquit.

7 POSTQUAM Adrumetum accessit, ubi præsidium erat adversariorum, cui præerat C. Confidius; & à Clupeâ secundum oram maritimam, cum equitatu Adrumeti, Cn. Piso cum Maurorum circiter III millibus apparuit; ibi paullisper Cæsar ante portum commoratus, dum reliquæ naves convenirent, exponit exercitum; Cujus numerus in præsentia fuit peditum III millia, equitum ⁸ CL; Castrisque ante oppidum positis, sine injuriâ cujusquam confedit; cohibetque omnes à prædâ. Oppidani interim muros armatis complent; ante portam frequentes confidunt, ad se defendendum: Quorum numerus II legionum intus erat. Cæsar circum oppidum vectus, naturâ loci perspectâ, redit in castra. Non nemo culpæ ejus imprudentiæque assignabat, quod neque certum locum gubernatoribus præfectisque, quem peterent, præceperat; neque, ut ⁹ mos ipsius consuetudoque superioribus temporibus fuerat, tabellas signatas dederat, ut, in tempore iis perlectis, locum certum peterent universi. Quod minimè Cæsarem fefellerat: Namque nullum portum terræ Africæ, quò classes decurrerent, pro certo tutum ab hostium præsidio fore suspicabatur; sed fortuitu oblatam occasionem egressus aucupabatur.

L. Plancus interim legatus petit à Cæsare, ut sibi daret facultatem cum Confidio agendi, si posset aliquâ ratione perducere ad sanitatem. Itaque datâ facultate litteras conscribit, & eas captivo dat perferendas in oppidum ad Confidium. Quò simul atque captivus pervenisset; litterasque, ut erat mandatum, Confidio porrigere cœpisset; prius quàm acciperet ille, "Unde," inquit, "istas?"

D d 3

Tum

7 Postquam Adrumetum accessit, ubi præsidium erat adversariorum —; & à Clupeâ — Cn. Piso — apparuit; ibi paullisper Cæsar, &c.] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. Vulgati habent [Postquam Adrumetum accessit, ibi præsidium erat adversariorum —; & à Clupeâ — Cn. Piso — apparuit. Ibi paullisper Cæsar &c.] Vidit Davinius, pro isto [ibi præsidium,] rectius reponi [ubi præsidium.] Verùm & aliud vitium, quod, licet manifestum, libri tamen retinuerint, nec Interpretes notârunt, deprehendisse se existimat: Nempe copulam, [& ,] supervacaneam esse: Ideoque rescribit, [Post-

quam Adrumetum accessit, ubi præsidium erat adversariorum —; à Clupeâ — Cn. Piso apparuit. Ibi &c.] Sed nihil opus est istâ emendatione. Nam, mutatâ solummodò distinctione, retineri potest illud [& ,] quod in omnibus Codicibus reperitur. Ideoque edidi: [Postquam Adrumetum accessit, ubi præsidium erat adversariorum —; ET (postquam) à Clupeâ — Cn. Piso — apparuit; ibi &c.]

⁸ CL.] Codices nonnulli; D.

⁹ Mos ipsius consuetudoque] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Vett. [more ipsius, consuetudo.] Quæ fortè vera possit esse Lectio.

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCV III.

§. III.

Exercitum-
que exponit
ad Adrumetum.

§. IV.

Cum Confidio, de tradendo Adrumeto, frustra agit.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

Tum captivus, ¹⁰ “Imperatore à Cæsare.” Tunc Confidius, “U. nus est,” inquit, “Scipio Imperator, hōc tempore, populi Ro. mani:” Deinde in conspectu suo captivum statim interfici jubet; Litterasque nondum perlectas, sicut erant signatæ, dat homini certo ad Scipionem perferendas.

§. V.
Inde castra
movet ad
Ruspinam.

POSTQUAM, unâ nocte & die ad oppidum consumptâ, neque responsum ullum à Confidio dabatur; neque ei reliquæ copiæ succurrebant; neque equitatu abundabat; & ad oppidum oppugnandum non satîs copiarum habebat, & eas tironum; neque primo adventu convulnerari exercitum volebat; & oppidi egregia munitio, difficilisque ad oppugnandum erat accessus; & nunciabantur auxilia magna equitatûs oppidanis suppetias venire: Non est visa ratio ad oppugnandum oppidum commorandi; ne, dum in eâ re Cæsar esset occupatus, circumventus à tergo ab equitatu hostium laboraret. Itaque castra quum movere vellet, subito ex oppido erupit multitudo: atque equitatus subsidio uno tempore eis casu succurrit, qui erat missus ab Jubâ ad stipendium accipiendum: Castraque, unde Cæsar egressus iter facere cœperat, occupant: & ejus agmen extremum insequi cœperunt. Quæ res quum animadversa esset, subito legionarii consistunt; & equites, quanquam erant pauci, tamen contra tantam multitudinem audacissimè concurrunt. Accidit res incredibilis, ut equites minùs xxx Galli, Mauro-rum equitum 11 millia loco pellerent, urgerentque in oppidum. Postquam repulsi & coniecti erant intra munitiones, Cæsar iter constitutum ire contendit. Quod quum sæpius facerent; & modò insequerentur, modò rursus ab equitibus in oppidum repellerentur: Cohortibus paucis ex veteranis, quas secum habebat, in extremo agmine collocatis, & parte equitatûs; iter leniter cum reliquis facere cœpit. Ita, quanto longiùs ab oppido discedebatur, tanto tardiores ad insequendum erant Numidæ. Interim in itinere ex oppidis & castellis legationes venire; polliceri frumentum; paratôsque esse, quæ imperâisset, facere. Itaque eo die castra posuit ad oppidum Ruspinam, Kalendis Januar.

§. VI.
Indeque ad
Leptin;
quam statim
occupat.

INDE movit, & pervenit ad oppidum Leptin, liberam civitatem & immunem. Legati ex oppido veniunt obviam; “libenter se omnia facturos, quæ vellet,” pollicentur. Itaque centurionibus ad portas oppidi & custodiis impositis, ne quis miles in oppidum introiret, aut injuriam faceret cuipiam incolæ; non longè ab oppido

¹⁰ Imperatore à Cæsare.] Optima hæc Davissii emendatio. In editis est, [Venio à Cæsare.] Vocem [venio] suspectam habet Scaliger. Ciacconius & Lipsius, ex eo quod sequitur, reponendum existimant, [Venio à Cæsare Imperatore.] Quæ tamen

Ultima vox, in MSS non occurrit. Verùm cum in nonnullis MSS sit, immò; in aliis, ymo; id, ex quo alii fecerunt venio; pulcherrimè conjecit Davissius, scriptum fuisse initio, Imp. Ut adeò legi debeat, [Imperatore à Cæsare.]

pido secundum littus facit castra. Eodem naves onerariae, & longae Ante Chr. nonnullae, casu advenerunt; Reliquae, ut est ei nunciatum, incertae XLVI. locorum, Uticam versus petere visae sunt. Interim Caesar à mari U. C. Varr. non digredi, neque mediterranea petere, propter navium errorem; DCCVIII.

¹¹ equitatumque in navibus omnem contineri, (ut arbitror, ne agri vastarentur :) aquamque in naves jubet comportari. Remiges interim, qui aquatum è navibus exierant, subito equites Mauri, neque opinantibus Caesarianis, adorti, multos jaculis convulneraverunt: nonnullos interfecerunt. Latent enim in insidiis cum equis inter convales, & subito ¹² exiliunt; non ut in campo cominus depugnent.

CÆSAR interim in Sardiniam nuncios cum literis, & in reliquas provincias finitimas dimisit; ut sibi auxilia, commeatus, frumentum, simul atque litteras legissent, mittenda curarent; Exoneratisque partim navibus longis, Rabirium Postumum in Siciliam ad secundum commeatum accersendum mittit. ¹³ Interim cum x navibus longis, ad reliquas naves onerarias conquirendas quae deerassent, & simul mare tuendum ab hostibus, jubet proficisci. Item C. Sallustium Crispum prætorem ad Cercinam insulam versus, quam adversarii tenebant, cum parte navium ire jubet; quod ibi magnum numerum frumenti esse audiebat. Hæc ita imperabat, itaque unicuique præcipiebat, ¹⁴ ut, si fieri posset, ne locum ullum excusatio haberet, nec moram tergiversatio. Ipse interea ex perfugis & incolis cognitis conditionibus Scipionis, & qui cum eo contra se bellum gerebant; ¹⁵ miserari, (regium enim equitatum in pro-

D d 4

vinciâ

§. VII.
Eoque auxi-
lia convocat.

¹¹ Equitatumque in navibus omnem contineri, — aquamque in naves jubet comportari.] Sic MS Reg. Quæ est constructio sui similis & una. Al. [— continere: — aquam — comportari.] Quæ est variatio minus elegans.

¹² Exiliunt;] Sic MS Eliensis. Probaturque Davisius. MSS plerique & Edit. Vett. exeunt. Scaliger & Recentiores; existunt. Quæ & ipsa Lectio non mala. Sic enim infra, §. 60, [atque ex collibus primis existunt.]

¹³ Interim cum x navibus.] Siquis hæc attentius perpenderit, suspicabitur (opinor) aut excidisse hoc in loco, aut fortè in ipsâ voce [Interim] corruptum latere, proprium hominis alicujus nomen; quod præcedenti Rabirio Postumo, & sequenti Sallustio Crispo, respondeat.

¹⁴ Ut, si fieri posset, ne locum ullum &c.] Hæc ex Edit. Vett. ita

restituenda vidit Davisius. Atque ita planè scriptum est in MS Regio. Quin & in MS Eliensi apparent satis manifesta veræ Lectiois vestigia; [Ut fieri posset, neve locum ullum &c.] Nimirum vocolâ, si, in primam syllabam sequentis, fieri, absorptâ. Scaliger & Recentiores ediderunt, inveniunt admodum: [Ut, fieri posset necne, locum nullum &c.]

¹⁵ Miserari, — tantâ homines esse dementiâ,] Ita omnino interpungendum; Quomodo edidit Jo. Goduinus. Scaliger (errore fortasse typographico) interpunxit; [miserari. — tantâ homines esse dementiâ.] Unde Recentiorum plerique ediderunt; [miserari. — Tantâ homines esse dementiâ.] Quod est hiulcum valde. MS: Reg. & Edit. Rom. [miserari: — Tanta hominum erat dementia.] MS Eliens. [miserari, — tantam hominum esse dementiam.]

Ante Chf. vinciâ Africâ Scipio alebat,) tantâ homines esse dementiâ, ut mallerent
 XLVI. regis esse vectigales, quàm cum civibus in patriâ in suis fortunis
 U. C. Varr. esse incolumes.

DCCVIII.

§. VIII.

Deinde Ruspinam redit, ad frumentandum,

CÆSAR ad III Non. Jan. castra movet; Leptique VI cohortium præsidio cum Safernâ relicto, ipse rursus, unde pridie venerat, Ruspinam cum reliquis copiis convertit. Ibique sarcinis exercitus relictis, ipse cum expeditâ manu proficiscitur circum villas frumentatum; oppidanisque imperat, ut plaustra jumentaque omnia sequantur: Itaque magno frumenti invento numero, Ruspinam redit.
 16 Hoc cum iccirco existimo fecisse, ne maritima oppida post se vacua relinqueret; præsidioque firmata, 17 ad classem receptacula muniret.

§. IX.

Ubi, cum classe navibus suis onerariis jam jam subsidio iturus, eas nec opinans reperit.

ITAQUE, ibi relicto P. Safernâ, fratre ejus quem Lepti proximo oppido reliquerat cum legione; jubet comportari ligna in oppidum quamplurima. Ipse, cum cohortibus VII, quæ ex veteranis legionibus in classe cum Sulpicio & Vatinio rem gesserant, ex oppido Ruspinâ egressus, proficiscitur ad portum, qui abest ab oppido millia passuum II; ibique classem sub vesperum cum eâ copiâ 18 conscendit, omnibus in exercitu insciis & requirentibus Imperatoris consilium. Qui magno metu ac tristitiâ sollicitabantur: Parvâ enim cum copiâ, & eâ tironum, neque omni expositâ, in Africâ contra magnas copias, & insidiosæ nationis, equitatumque innumerabilem, se expositos videbant: Neque quidquam solatii in præsentia, neque auxilium in suorum consilio animadvertabant; nisi in ipsius Imperatoris vultu, vigore, mirabilique hilaritate: Animum enim altum & erectum præ se gerebat. Huic acquiescebant homines, & in ejus scientiâ & consilio omnia sibi proclivia omnes fore sperabant.

§. X.

CÆSAR, in navibus unâ nocte consumptâ, jam cælo albente quum proficisci conaretur, subito navium pars, de quâ timebat, ex errore, eodem conferebatur. Hâc re cognitâ, Cæsar celeriter de navibus imperat omnes egredi, atque armatos in littore reliquos advenientes milites exspectare. Itaque sine morâ navibus eis in portum receptis, & advectis militum equitatumque copiis, rursus ad oppidum

16 Hoc cum iccirco existimo fecisse,] MS Eliensis (cui suffragatur MS Vossii;) pro fecisse, habet recepisse. Unde Davisius legendum existimat; [Huc cum iccirco existimo recepisse,] vel [se recepisse.]

17 Ad classem receptacula muniret.] Ita ediderunt Scaliger & Recentiores. MSS & Edit. Vett. [ad classis receptacula muniret.] Quod perinde est.

18 — conscendit, omnibus in ex-

ercitu insciis —. Qui magno metu &c.] Sic ex MS Eliensi optime restituit Davisius. Alii omnes, omisâ voce [Qui,] ediderunt, [— conscendit, omnibus in exercitu insciis —. Magno metu &c.] Quod valde hiulcum est. Nisi fortè placeat Joan. Goduini & Cellarii interpunctio: [— conscendit. Omnibus in exercitu insciis — magno metu &c.] Sed præstat Lectio Davisiana.

oppidum Ruspinam redit; atque ibi castris constitutis, ipse cum Ante Chr. cohortibus expeditis xxx frumentatum est profectus. Ex eo est ^{x lvi.} cognitum Cæsaris consilium: Illum cum classe navibus onerariis, ^{U. C. Varr. dccviii.} quæ deerrâssent, subsidio ire, clam hostibus, voluisse; ne casu imprudentes suæ naves in classem adversariorum inciderent: Neque eam rem eos voluisse scire, qui in præfidiis relictæ sui milites fuissent; ne illi, propter suorum paucitatem, & hostium multitudinem, metu deficerent.

INTERIM, quum jam Cæsar progressus esset à castris circiter §. XI. millia passuum III; per speculatores & antecessores equites nuntia- ^{Conflictatio- nes Cæsaris cum Labieno, prope Ruspinam,} tur ei, copias hostium haud longè à se visas. Et hercle cum eo nuncio pulvis ingens conspici cœptus est. Hâc re cognitâ, Cæsar celeriter jubet equitatum universum, cujus copiam habuit in præsentia non magnam; & sagittarios, quorum parvus è castris exierat numerus, accersi; atque ordinatim signa se leniter consequi: Ipse antecedere cum paucis armatis. Jámque, quum procul hostis conspici posset, milites in campo jubet galeari & ad pugnam parari. Quorum omnino numerus fuit xxx cohortium, cum equitibus cd, & sagittariis ***.

HOSTES interim, quorum dux erat Labienus, & duo Pacidii; §. XII. aciem dirigunt mirabili longitudine, non peditum, sed equitum confertam: & inter eos, levis armaturæ Numidas, & sagittarios pedites, interposuerant: & ita condensaverant, ut procul Cæsariani pedestres copias arbitrarentur: & dextrum ac sinistrum cornu, magnis equitum copiis firmaverant. Interim Cæsar aciem dirigit simplicem, ut poterat, propter paucitatem. Sagittarios ante aciem constituit: Equites dextro sinistróque cornu opponit: & ita præcipit, ut providerent ne multitudine equitatus hostium circumvenirentur: Existimabat enim se cum pedestribus copiis, acie instructâ, dimicaturum.

QUUM utrimque expectatio fieret; neque Cæsar se moveret; §. XIII. & cum suorum paucitate contra magnam vim hostium artificio magis, quàm viribus, discernendum videret: Subitò adversariorum equitatus sese extendere, & in latitudinem promovere, collésque complecti, & Cæsaris equitatum extenuare, simulque ad circumeundum comparare se, cœperunt. Cæsariani equites, eorum multitudinem ægrè sustinebant. Acies interim mediæ quum concurrere conarentur, subitò ex condensis turmis ²⁰ pedites Numidæ levis armaturæ

19 Ne illi — deficerent.] Præfert Davisius, quod in quibusdam Codicibus est, [ut nihil — deficerent.] Sed perperam. Habet enim hoc in loco vox [illi] elegantissimam Emphasin. Est utique Antithesis, quâ duplex Cæsaris consilium explicatur. Exivit cum classe, ne naves suæ onerariæ in hostium classem incide-

rent: Exivit clam suis militibus, qui erant in præfidiis relictæ, ne illi propter paucitatem suam metu interea deficerent.

20 Pedites Numidæ] Vox, pedites, deest in MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. Ut fortè additamentum esse possit Librariorum, propter id quod sequitur; cum equitibus.

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCVIII.

§. XIV.

maturæ cum equitibus procurrunt, & inter ²¹ legionarios milites jacula conjiciunt. Hic quum Cæsariani in eos impetum fecissent, illorum equites refugiebant; pedites interim resistebant, dum equites rursus cursu renovato peditibus suis succurrerent.

CÆSAR, novo genere pugnae oblato, quum animadverteret ordines suorum in procurrendo turbari, (pedites enim, dum equites longiùs à signis persequuntur, latere nudato, à proximis Numidiis jaculis vulnerabantur; equites autem hostium, pilum militis cursu facilè vitabant;) edicit per ordines, ne quis miles à signis iv pedes longiùs procederet. Equitatus interim Labieni, suorum multitudine confusus, Cæsaris paucitatem circumire conatur. Equites Juliani pauci, multitudine hostium defessi, equis convulneratis, paulatim cedere: hostes magis magisque instare. Ita, puncto temporis omnibus legionariis ab hostium equitatu circumventis, Cæsarisque copiis in orbem compulsis, intra cancellos omnes coniecti pugnare cgebantur.

§. XV.

LABIENUS in equo, capite nudo, versari in primâ acie; simul suos cohortari: Nonnunquam legionarios Cæsaris ita appellare; „ Quid tu,” inquit, „ miles tiro, tam feroculus es? vos quoque „ iste verbis infatuavit? In magnum mehercule vos periculum „ impulit: Misereor vestrî.” Tum miles; „ Non sum,” inquit, „ tiro, Labiene; sed de legione x veteranus.” Tum Labienus; „ Non agnosco,” inquit, „ signa Decumanorum.” Tum miles, „ Jam me, quis sim, intelliges.” Simul cassidem de capite dejecit, ut cognosci ab eo posset; atque ita pilum viribus contortum dum in Labienum mittere contendit, equi graviter adverso pectori affixit; & ait; „ Labiene, Decumanum militem, qui te petit, scito „ esse.” Omnium tamen animi in terrorem coniecti, & maximè tironum. Circumspicere enim Cæsarem; neque amplius facere, nisi hostium jacula vitare.

§. XVI.

CÆSAR interim, consilio hostium cognito, jubet aciem in longitudinem quàm maximam porrigi; ²² alternis conversis cohortibus, ut una post alteram ante signa tenderet. Ita coronam hostium dextro sinistroque cornu mediam dividit; & unam partem ab alterâ exclusam, ²³ equitibus intrinsecus adortus cum peditatu, telis coniectis in fugam vertit; Neque longiùs progressus, veritus insidias, se ad suos recipit. Idem altera pars equitum peditumque Cæsaris facit. His rebus gestis, & procul hostibus repulsis convulneratisque; ad sua præsidia sese, sic, ut erat ²⁴ instructus, recipere cœpit.

INTERIM

²¹ Legionarios milites] Ita optimè restituit Davisius ex MS Eliensi, & pro Cæsaris Hirtiisque loquendi consuetudine. Al. [legionarios pedites.]

²² Alternis] Sic MS Reg. Quæ verior videtur lectio, quàm quod habent Editi, [& alternis.]

²³ Equitibus intrinsecus adortus cum peditatu, telis &c.] Ita interpungendum rectè vidit Davisius. Al. [equitibus intrinsecus adortus, cum peditatu, telis &c.] Quod sententiam turbat.

²⁴ Instructus.] Codices nonnulli insunt um, &c. Sed præstat vulgata

INTERIM M. Petreius & Cn. Piso, cum equitibus Numidis ²⁵ Ante Chr. Mc electis, peditatūque ejusdem generis satis grandi, ex itinere rectā ^{xlvi.} subsidio suis occurrunt. ²⁶ At hostes, suis ex terrore firmatis, U. C. Varr. rursūque renovatis animis; legionarios, conversis equitibus, se re- DCCVIII. cipientes, novissimos adoriri; & impedire cœperunt, quo minūse in castra reciperent. Hâc re animadversâ, Cæsar jubet signa S. XVII. converti, & medio campo redintegrari prœlium. Quum ab hosti- Petreius & Piso, subst- bus eodem modo pugnaretur; nec cominus ad manus rediretur; dio occur- Cæsarisque equites jumenta ex nausâ recenti, fiti, languore, pauci- runt Labie- tate, vulneribus defatigata, ad insequendum hostem perseverandum- no: Qui ta- que cursum tardiora haberent; dieique pars exigua jam reliqua esset: men omnes Cohortibus equitibusque circumdatis imperat, ut uno ictu conten- tandem re- derent, neque remitterent, donec ultra ultimos colles hostes repu- pelluntur. lissent, atque eorum essent potiti. Itaque signo dato, quum jam hostes languidè negligentēque tela mitterent, subito immittit cohortes turmasque suorum; atque puncto temporis, hostibus nullo negotio campo pulsus post collēque dejectis, nacti locum, atque ibi paullisper commorati, ita, ut erant instructi, leniter se ad suas recipiunt munitiones: Itēque adversarii malè accepti, tum demum se ad sua præsidia contulerunt.

INTERIM eâ re gestâ, & prœlio dirempto; ex adversariis per- S. XVIII. fugæ plures ex omni hominum genere, & præterea intercepti ho- Labieni co- stium complures equites peditēque. Ex quibus cognitum est ho- piarum nu- stium consilium; eos hâc mente & conatu venisse, ut, novo atque merus, ejus- inusitato genere prœlii, tirones legionariūque pauci perturbati,† Curi- que confiden- onis exemplo, ab equitatu circumventi opprimerentur: & ita ²⁷ La- † Lib. 2. de Bello civili bienum dixisse pro concione; “ tantam sese multitudinem auxilio- S. 37, rum adversariis subministraturum, ²⁸ ut etiam cædendo in ipsâ S. 37, victoriâ fatigati vincerentur, atque à suis superarentur.” ²⁹ Quippe qui in illorum sibi confideret multitudine: Primū, quod audierat Romæ legiones veteranas dissentire, ³⁰ neque in Africam velle transire; Deinde, quod triennio in Africâ suos milites consuetudinē retentos, fideles

lectio. Sic enim jam infra, lin. 18. [ita, ut erant instructi, leniter se ad suas recipiunt munitiones.]

²⁵ Mc] Codices nonnulli; cccc.

²⁶ At hostes.] MSS Reg. Eliens. & Vossii, melius exhibent: [Atque hostes &c.]

²⁷ Labienum] MSS nonnulli, & Edit. Vett. jubam. Ineptè.

²⁸ Ut etiam cædendo in ipsâ victoriâ fatigati vincerentur.] Hoc est; ut Cæsareani, si eis fortè contigerit victoria, tamen etiam cædendo fatigati, propter multitudinem hostium, tandem superarentur. Quo-

modo rectè explicavit Rhellicanus.

²⁹ Quippe qui in illorum sibi confideret multitudine:] Codices nonnulli MSS & Edit. Vett. [Quippe qui in nullo illorum sibi confideret.] Ex quâ lectione, contrâ planè ac erat mens Authoris, (sequitur enim mox, pag. 412, lin. 8. Hâc spe atque eâ audaciâ inflammatus Labienus,) sensum nescio quem obscurum atque perplexum extundere conatus est Rhellicanus.

³⁰ Neque in Africam velle transire:] scil. ad Cæsarem adjuvandum: Atque hinc fiebat, ut Labienus contrâ multitudine valeret.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

fideles jam sibi effecisset; Maxima autem auxilia haberet Numidarum equitum, levisque armaturæ. Præterea ex fugâ prælioque Pompeiano, quos secum à Brundisio transportaverat, equites Germanos Gallisque, ibique postea ex hybridis libertinis servisque conscripserat; armaverat, equoque frænato uti condocuerat. Præterea regia auxilia, elephantum cxx, equitatusque innumerabilis: Deinde legiones, conscriptæ ex cujusquemodi generis amplius XII millibus. Hæc spe atque eâ audaciâ inflammatus Labienus; cum equitibus Gallis Germanisque MDC, Numidarum sine frænis VIII millibus, præterea Petreiano auxilio adhibito equitibus CM, peditum ac levis armaturæ quater tanto, sagittariis ac funditoribus hippotoxisque compluribus: his copiis, pridie Non. Jan. post diem III quàm Africam attigit, in campis planissimis purissimisque, ab horâ diei quintâ usque ad Solis occasum est decertatum. In eo prælio Petreius graviter ictus ex acie recessit.

§. XIX.
Scipio se conjungit Labieno. Caesar castra sua munit.

CÆSAR interim castra munire diligentius, præsidia firmare majoribus copiis, vallumque ab oppido Ruspina usque ad mare deducere, & à castris alterum eodem; quò tutius ultro citroque commeari, auxiliisque sine periculo sibi succurrere possent: Tela tormentaque ex navibus in castra comportare; remigum partem ex classe, Gallorum

31 Conscripserat; armaverat, &c.] Editi: conscripserat, armaverat, &c. Quæ interpunctio ambigua est, & sententiam turbat.

32 Deinde legiones, conscriptæ ex cujusquemodi generis amplius XII millibus.] Vitiosa plenisque visa est hæc lectio. Legi fortasse poterit vel, ex Davisii conjecturâ, [Dein duæ legiones, conscriptæ ex cujusquemodi generis amplius XII millibus;] vel, eodem iterum emendante, [Dein legiones, conscriptæ ex cujusquemodi generis militibus, amplius duodecim.] Vel denique, (quod Lipsio & Cellario placuit, quòdque in tribus MSS reperit Joannes Goduinus, quòdque immeritò solæcismi insinulavit Davisius;) omisâ voce [millibus,] scribi poterit, [Deinde legiones, conscriptæ ex cujusquemodi generis (subintellige hominibus vel militibus,) amplius duodecim.] Quæri quoque potest, annon etiam hoc modo legi queat; [Deinde legiones, conscriptæ ex cujusquemodi generis (subintellige hominibus,) amplius XII millia (scil. militum):] Vel etiam, (quod est in Vulgatis,) [amplius XII millibus.]

Dispiciat Lector eruditus.

33 MDC,] Codices nonnulli; DCCC.

34 Quater tanto,] Ita restitui ex duobus MSS. Mirum, Edit. Vett. Scaligerumque & Editores recentiores omnes edidisse, [quater tantis.] Quod prorsus Latinum non est. De numero enim, non de magnitudine hominum hic agitur. Nisi fortè subintelligi velint, copiis: Quæ est locutio insolens.

35 His copiis,] Codices nonnulli, [his copiis omnibus.] Et est constructio ἀναξάνθη, sive Transitorio ex uno constructionis Schemate in aliud. [Labienus cum equitibus —; his copiis omnibus — est decertatum.] Sic infra, pag. 415. lin. 8. Rex Juba --- non est visum &c.

36 Commeari,] Subaudi, possent: Quod inclusum est in sequente, possent. Codices Reg. Eliens. & Vossii habent, commeari: Quæ & ipsa ferri possit Lectio.

37 Comportare;] comportare cepit. Conjunctum enim hoc, non cum præcedenti succurrere & commeari, sed cum superiori deducere.

Gallorum Rhodiorumque, epibatarumque, armare & in castra evocare; uti, si posset, eadem ratione, quâ adversarii, levis armatura interjecta inter equites suos interponeretur. Sagittariisque ex omnibus navibus, Itureis, Syriis, & cujusque generis ductis in castra compluribus, frequentabat suas copias: 38 (Audiebat enim Scipionem post diem tertium ejus diei, quo praelium factum erat, appropinquare; copias suas cum Labieno & Petreio conjungere; cujus copiae, legionum VIII & equitum IV millium, esse nunciabantur.) Officinas ferrarias instruere, 39 sagittasque, & tela uti fierent complura, curare; glandes fundere; fudes comparare; litteras in Siciliam nunciosque mittere, ut sibi crates materiæque congernerent ad arietes, cujus inopia in Africâ esset; præterea ferrum plumbumque mitteretur. Et animum etiam advertebat, frumento se in Africâ nisi importatio uti non posse: priore enim anno, propter adversariorum delectus, quod stipendiarii aratores milites essent facti, messem non esse factam: Præterea ex omni Africâ frumentum adversarios in pauca oppida & bene munita comportasse, omnemque regionem Africæ exinanisse frumento: Oppida præter pauca quæ ipsi suis præfidiis tueri poterant, reliqua dirui atque deleri; & eorum incolas intra sua præfidia coegisse commigrare: Agros desertos ac vastatos esse.

HAC necessitate Cæsar coactus, privatos ambiendo & blandè appellando, 40 aliquantulum frumenti numerum in sua præfidia congesterat; & eo parcè utebatur. Opera interim ipse quotidie circumire, & 41 alternas cohortes in statione habere, propter hostium multitudinem. Labienus faucios suos, quorum numerus maximus fuit, jubet in plaustris deligatos Adrumetum deportari. Naves interim Cæsaris onerariæ errabundæ malè vagabantur, incertæ locorum atque castrorum suorum; Quas singulas scaphæ adversariorum complures adortæ, 42 incenderant atque expugnaverant. 43 Hæc re nunciata

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

S. XX.

38 (Audiebat — nunciabantur.)] Omnino hæc verba, quod magno Sententiæ detrimento neglexerunt Editores, Parenthesi sunt includenda; ut pessima tollatur ambiguitas; referaturque id quod sequitur, [Officinas ferrarias instruere,] non ad Scipionem scilicet, sed ad Cæsarem; conexumque sit, non cum præcedenti conjungere, quod est de Scipione dictum; sed cum superioribus armare & evocare, quæ sunt dicta de Cæsare.

39 Sagittasque, — ut fierent, curare.] MSS nonnulli & Edit. Vett. sagittaque. Quod à Librariis minùs Latine scientibus muratum, eruditè adnotavit Davisius. Similis constructio infra, §. 78. Cives autem Romanos, — ut prodirent, edicit,

40 Aliquantulum frumenti numerum] Cum illud, [aliquantulum,] vix apud bonos Auctores usuperetur adjectivè; aut delenda videtur vox [numerum,] aut legendum fortasse ex MS Eliensi, [aliquem tamen frumenti numerum &c.]

41 Alternas cohortes] MSS. alteras. Lipsius conjicit, ad ternas.

42 Incenderant atque expugnaverant.] MS. Eliens. incendebant atque expugnabant. Quæ quæ commoda Lectio. MS quoque Reg. & Edit. Rom. habent, expugnabant.

43 Hæc re nunciata Cæsari,] Omnino ex MS Reg. & Edit. Rom. reponendum existimo, [Hæc re nunciata, Cæsar &c.] Sic enim semper alibi loqui solent Cæsar & Hirtius,

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCVIII.

§. XXI.

*Pompeius fili-
lius, Cato-
nis hortatu,
bellum pa-
rat; sed in-
felicitur.*

ciatâ Cæsari, classes circum insulas portusque disposuit; quò tutius
commeatus supportari 44 posset.

M. Cato interim, qui Uticæ præerat, Cn. Pompeium filium
multis verbis assidueque objurgare non desistebat. "Tuus," inquit,
,, pater, istuc ætatis quum esset, & animadvertisset Remp. ab au-
,, dacibus sceleratisque civibus oppressam, bonosque aut interfectos
,, aut exilio multatos patriâ civitatēque carere; gloriâ & animi
,, magnitudine elatus, privatus atque adolescentulus, paterni exer-
,, citus reliquiis collectis, penè oppressam funditus & deletam Ita-
,, liam, urbemque Romanam, in libertatem vindicavit: Idemque
,, Siciliam, Africam, Numidiam, Mauritaniam, mirabili celeritate
,, armis recepit. Quibus ex rebus sibi eam dignitatem, quæ est
,, per gentes clarissima notissimāque, conciliavit; adolescentulūque
,, atque eques Romanus triumphavit. Atque ille, non ita amplius
,, rebus patris gestis, neque tam excellenti majorum dignitate
,, partâ, neque tantis clientelis nominisque claritate præditus, in
,, Remp. est ingressus. Tu contrâ, & patris nobilitate & digni-
,, tate, & per te ipse satis animi magnitudine diligentiaque prædi-
,, tus; nonne eniteris & proficisceris ad paternas clientelas, auxi-
,, lium tibi Reique publicæ atque optimo cuique efflagitatum?"

His verbis hominis gravissimi incitatus adolescentulus, cum navicu-
lis cujusquemodi generis xxx, inibi paucis rostratis, profectus ab
Uticâ est in Mauritaniam; regnūque Bogudis est ingressus. Ex-
peditoque exercitu; numero servorum, liberorum, II millium; cu-
jus partem inermem, partem armatam habuerat; ad oppidum Af-
curum accedere cœpit: In quo oppido præsidium fuit regium.
Pompeio adveniente; oppidani, usque eò passi propiùs eum acce-
dere, donec ad ipsas portas ac murum appropinquaret; subito eru-
ptione factâ, prostratos perterritosque Pompeianos in mare passim
navesque compulerunt. Ita re malè gestâ, Cn. Pompeius filius
naves inde avertit; neque postea littus attigit; classēque ad in-
sulas Baleares versùs convertit.

§. XXII.

*Cæsar fru-
menti inopiâ
laborat.*

SCIPIO interim cum iis copiis, quas paulò antè demonstravi-
mus, Uticæ grandi præsidio relicto, profectus, primùm Adrumeti
castra ponit: Deinde, ibi paucos dies commoratus, noctu itinere
facto, cum Petreii & Labieni copiis se conjungit; atque unis castris
factis, 46 III millia passuum longè confidunt. Equitatus interim
eorum, circum Cæsaris munitiones vagari; atque eos, qui pabulandi
aut aquandi gratiâ extra vallum progressi essent, excipere: Ita omnes
adversarios intra munitiones continere. Quâ re Cæsariani gravi an-
nonâ sunt confictati; ideo quòd nondum neque ab Siciliâ, neque
ab

44 *Posset.*] MS Reg. *possent.* Quod
idem est.

45 *Partâ,*] Vocem hanc suspectam
habet Scaliger: Sed sine causâ:
Ita enim planè loqui solent Cæsar

atque Hirtius.

46 *III millia passuum longè*] Hoc
est, trium millium passuum inter-
vallo à Cæsare. Vide supra ad pag.
112. lin. 22,

ab Sardinia commeatus supportatus erat; neque per anni tempus in mari classes sine periculo vagari poterant; neque amplius millia passuum vi terræ Africæ quoquoersus tenebant; pabulique inopiâ premebantur. Quâ necessitate coacti, veterani milites equitescque, qui multa terrâ marique bella confecissent, & periculis inopiâque tali sæpe essent conflictati; algâ à littore collectâ, & aquâ dulci elutâ, 47 & ita jumentis esurientibus datâ, vitam eorum producebant.

DUM hæc ita fierent; 48 rex Juba, cognitis Cæsaris difficultatibus copiarumque paucitate, non est visum dari spatium convalescendi, augendarumque ejus opum. Itaque comparatis equitum magnis peditumque copiis, subsidio suis, egressus è regno, ire contendit. P. Sittius interim & Rex Bogud, conjunctis suis copiis, cognito regis Juba egressu, propius ejus regnum copias suas admovere: Cirtamque oppidum ejus regni opulentissimum adorti, paucis diebus pugnando capiunt; & præterea duo oppida Getulorum. Quibus quum conditionem ferrent, ut oppido excederent, idque sibi vacuum transderent; conditionemque repudiassent; postea ab eis capti interfectique sunt omnes. Inde progressi, agros oppidâque vexare non desistunt. Quibus rebus cognitis, Juba, quum jam non longè ab Scipione atque ejus ducibus abesset, capit consilium; „satius esse sibi suoque regno subsidio ire, quàm, dum alios adjutus proficisceretur, ipse suo regno expulsus, forsitan utraque re expelleretur.” Itaque rursus se recepit, atque auxilia ab Scipione etiam abduxit, sibi suisque rebus timens; elephantisque xxx relictis, suis finibus oppidisque suppetias profectus est.

CÆSAR, quum de suo interim adventu dubitatio in provinciâ esset; neque quisquam crederet ipsum, sed aliquem legatum cum copiis in Africam venisse; conscriptis litteris circum provinciam, omnes civitates facit de suo adventu certiores. Interim nobiles homines ex suis oppidis profugere, & in castra Cæsaris devenire, & de adversariorum ejus acerbitate crudelitâque commemorare cœperunt. Quorum lacrimis querelisque Cæsar commotus; quum 49 antea constitisset in stativis castris; æstate initâ, cunctis copiis auxiliisque accitis, bellum cum adversariis 50 gerere instituit; litteris celeriter

§. XXIII.

Rex Juba,
Scipioni auxi-
lio profectus,
ad regnum suum
contra Bogu-
dem tuendum
revocatur.

§. XXIV.

Cæsar, cum
hostibus decernere insti-
tuens, auxilia undique
convocat.

47 Et ita] Desunt hæc voces in MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. Et deesse quidem possunt: Nam, in hujusmodi constructione sapissime utuntur Cæsar atque Hirtius oratione ἀνὰ δρόμον. Vide supra ad pag. 43. lin. 24.

48 Rex Juba, — non est visum] Cellarius emendat, Regi Juba. Sed nihil opus. Est enim constructio ἀνὰ δρόμον; ut rectè annotavit Davius. Sic suprâ, pag. 412, lin. 8 & 12. [Labienus, cum equitibus —; his

copiis omnibus — est decertatum]

49 Antea constitisset] MS Reg. & Edit. Vett. [antea stare constitisset.] Quod probat Davius. Et fortè verior est lectio. Quanquam utraque satis proba.

50 Gerere instituit; litteris celeriter — missis, —. Atque ipse &c.] Editi omnes, [— gerere instituit; litterisque celeriter — missis, —. Atque ipse &c.] Quæ (quod mirum Editor omnes fugisse) syntaxis est nulla, Legen-

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCV. III.

celeriter in Siciliam ad Allienum & Rabirium Postumum confectis, & per cata scopum missis, ut "fine morâ aut ullâ excusatione," hiemis ventorûmque, exercitus sibi quàm celerrime transportaretur. Africam provinciam perire, funditusque everti à suis inimicis. Quod nisi celeriter sociis foret subventum; præter ipsam Africam terram, nihil, ne tectum quidem, quò se reciperent, ab illorum scelere insidiisque reliquum futurum." Atque ipse in tantâ erat festinatione & expectatione, ut, postero die quàm mississet litteras nunciûmque in Siciliam, classem exercitûmque morari diceret; noctes diesque, ⁵¹ oculos mentemque ad mare dispositos directosque haberet. Nec mirum: Animadvertibat enim villas exuri, agros vastari, ⁵² pecus diripi trucidarique, oppida castellaque dirui deserique, principesque civitatum aut interfici aut in catenis teneri, liberos eorum obsidum nomine in servitutem abripi: ⁵³ iis se in miseriis suamque fidem implorantibus, auxilio propter copiarum paucitatem esse non posse. Milites interim in opere exercere: castra munire; turres, castella facere; molésque jacere in mare, non intermittere.

§. XXV.

Scipionis,
elephantos
condocefaci-
endi ratio.

SCIPIO interim elephantos hōc modo ⁵⁴ condocefacere instituit. Duas instruxit acies: Unam funditorum contra elephantos, quæ quasi adversariorum locum obtineret, & contra eorum frontem adversam lapillos minutos mitteret: Deinde in ordinem elephantos constituit; post illos autem aciem suam instruxit; ut, quum ab adversariis lapides mitti cœpissent, & elephantum perterriti se ad suos convertissent, rursus à suâ acie lapidibus missis eos converterent adversum hostem: Quod ægrè tardèque fiebat: ⁵⁵ rudes enim elephantum, multorum annorum doctrinâ usûque vetusto vix edocti, tamen communi periculo in aciem producuntur. DUM

Legendum vel, deletâ particulâ [que] quemadmodum Nos edidimus; [--- gerere instituit; litteris celeriter --- missis, ---. Atque ipse &c.] Vel, deletâ alterâ illâ [Atque,] scribendum; [--- gerere instituit. Litterisque celeriter --- missis ---; ipse &c.]

⁵¹ Oculos mentemque] MS Reg. mentem oculosque.

⁵² Pecus diripi trucidarique,] Davisius, ex MS Eliensi, reponendum existimat; [pecus diripi, homines trucidari.] Nam infra, non vulgum, sed principes tantum eorumque liberos memorari. Ingeniosè quidem: Faventque nonnihil MSS Reg. & Vossii; qui pro, trucidarique, habent planè, trucidari. Veruntamen Glossematis suspicetur quis lectionem illam Eliensem; quia victoris non erat vulgum, sed prin-

cipes solummodo, interficere. Quamquam utrumque interdum crudeliter factum: Ut utraque lectio ferri queat.

⁵³ Iis se in miseriis suamque fidem implorantibus,] Codices nonnulli, [iis se miseriis suamque &c.] Quæ lectio nihilo inferior vulgatâ.

⁵⁴ Condocefacere] MSS plurimi, conducere. In quibus legendum, conducere.

⁵⁵ Rudes enim --- usûque vetusto vix edocti, tamen &c.] Ita Scaliger & Recentiores. Quomodo & in MS Eliensi repperit Davisius. Codices autem plerique & Editt. Vett. [Audere enim --- usûque vetusto; vix edocti tamen &c.] Vel, Audere enim --- usûque vetusto vix edocti; tamen &c.] Sed longè præstat Scaligerana lectio.

DUM hæc ad Ruspinam ab utrisque ducibus administrantur; C. Virgilius Prætorius, qui Thapso oppido maritimo præerat, quum animadvertisset naves singulas cum exercitu Cæsaris, incertas locorum atque castrorum suorum, vagari; occasionem nactus, navem quam ibi habuit actuariam, complet militibus & sagittariis. Eidem scaphas de navibus adjungit; ac singulas naves Cæsarianas confectari cœpit. Et, quum plures adortus, pulsus fugatusque inde discessisset, nec tamen desisteret periclitari; fortè incidit in navem, in quâ erant duo Titi Hispani adolescentes, tribuni legionis v, quorum patrem Cæsar in senatum legerat; & cum his T. Salienus, centurio legionis ejusdem; qui M. Messalam legatum obsederat Messanæ, & seditiosissimâ oratione apud eum est usus; ⁵⁶ idemque & pecuniam & ornamenta triumphi Cæsaris, retinenda & custodienda curaverat; & ob has causas timebat sibi. Hic, propter conscientiam peccatorum suorum, persuasit adolescentibus ne repugnarent, seseque Virgilio transferent. Itaque deducti à Virgilio ad Scipionem, custodibus traditi, & post diem III sunt interfecti. Qui quum ducerentur ad necem; petisse dicitur major Titus à centurionibus, uti se priorem, quàm fratrem, interficerent; idque ab eis facile impetrâsse, atque ita esse interfectos.

TURMÆ interim equitum, ⁵⁷ quæ pro vallo in stationibus esse solebant, ab utrisque ducibus quotidie minutis præliis inter se pugnare non intermittunt. Nonnunquam etiam Germani Gallique Labieniani, cum Cæsaris equitibus, fide datâ, inter se colloquebantur. Labienus interim cum parte equitatus Leptim oppidum, cui præerat Saserna cum cohortibus III, oppugnare ac vi irrumpere conabatur: Quod ab defensoribus, propter egregiam munitionem oppidi, & tormentorum multitudinem, facile & sine periculo defendebatur. Quod ubi ejus facere equitatus sæpius, non intermittebat; & quum fortè antè portam turma densa adstitisset: Scorpione accuratiùs missò, atque eorum decurione percussò, & ⁵⁸ ad terram defixo; reliqui perterriti, fugâ se in castra recipiunt. Quo facto, postea sunt deterriti oppidum tentare.

SCIPIO interim ferè ⁵⁹ quotidie non longè ab suis castris passibus CCC instruere aciem, ac, majore diei parte consumptâ, rursus

E e

⁵⁶ Idemque & pecuniam] MSS Reg. Eliens. & Vossii, [idemque pecuniam.] Nec quidem quidquam habet Emphasis istud, et.

⁵⁷ Quæ pro vallo in stationibus esse solebant, ab utrisque ducibus quotidie — inter se pugnare &c.] Emendat Davisius; [quæ pro vallo in stationibus esse solebant ab utrisque ducibus, quotidie &c.] Neque aliter Syntaxin commodam vider. Sed fallitur. Nam in vulgatâ interpunctione, & Syntaxis & Sensus est commodior,

[quæ pro vallo in stationibus esse solebant, ab utrisque ducibus (subintell. è castris emissæ) quotidie — inter se pugnare.] Vel. [ab utrisque ducibus,] intelligi potest, ex utroque exercitu, [ex partibus utriusque Ducis.]

⁵⁸ Ad terram] Codices nonnulli, [ad Decumanam.] Quod ita edidit Scaliger, ut deesse ibi aliquid existimarer.

⁵⁹ Quotidie NON longè ab suis castris passibus CCC] Mirum Editorum neminem

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

§. XXVI.
Una ex Cæsaris navibus ab hoste capiunt.

§. XXVII.
Labienus
Leptim oppugnat, fratre.

§. XXVIII.
Scipio copias
se suas educit;
Cæsar suos in castris tenet.

Ante Chr.

x lvi.

U. C. Varr.

DCCVIII.

se in castra recipere. Quod quum sæpius fieret; neque ex Cæsari castris quisquam prodiret, neque propius ejus copias accederet: Despectâ patientiâ Cæsaris exercitûsque ejus, universis copiis productis, elephantisque turritis xxx ante aciem instructis, quàm latissimè potuit porrectâ equitum peditûmque multitudine, uno tempore progressus, haud ita longè à Cæsaris castris constitit in campo. Quibus rebus cognitis, Cæsar jubet milites qui extra munitiones processerant, quique pabulandi aut lignandi aut etiam muniendi gratiâ vallum petierant, quæque ad eandem rem opus erant, omnes intra munitiones minutatim modestèque sine tumultu aut terrore se recipere, atque in opere consistere: Equitibus autem, qui in statione fuerant, præcipit, ut usque eò locum obtinerent, in quo paullo antè constitissent, donec ab hoste missum telum ad se perveniret; Quod si propius accederetur, quàm honestissimè se intra munitiones reciperent. Alii quoque equitatu edicit, uti ⁶¹ suo quisque loco paratus armatusque præstò esset. ⁶² At hæc non ipse per se coram, quum de vallo perspecularetur, sed, ⁶³ mirabili peritus scientiâ bellandi, in prætorio sedens, per speculatores & nuncios imperabat, quæ fieri volebat. Animadvertibat enim, quamquam magnis essent copiis adversarii freti, tamen sæpe à se fugatis, pulsis, perterritisque, & concessam vitam & ignota peccata: quibus rebus nunquam tanta suppeteret, ex ipsorum inertia conscientiaque animi, victoriæ fiducia, ut castra sua adoriri auderent. Præterea ipsius nomen auctoritasque, magnâ ex parte, eorum exercitûs minuebat audaciam. Tum egregiæ munitiones castrorum, & valli fossarûmque altitudo, & extra vallum stili cæci mirabilem in modum confiti, vel sine defensoribus aditum adversariis prohibebant. Scorpionum, catapultarum, cæterorûmque telorum, quæ ad defendendum solent parari, magnam copiam habebat. Atque hæc, propter exercitûs sui præsentia

neminem advertisse, ne Latinè quidem hoc dictum. Equidem nullus dubito, quin ex Librariorum imperitiâ fluxerit illud [non;] omninoque legendum, [— quotidie longè ab suis castris passibus CCC &c.] Quæ est locutio Cæsari atque Hirtio valde familiaris. Vide supra ad pag. 112, lin. 22. & infra ad §. 69. ubi similem errârunt Librarii errorem.

60 Vallum petierant,] MSS Reg. Eliens. & Ursini, [vallem petierant.] Si conjecturis indulgendum, rescriberem equidem, [vallum EXIERANT.] Exhibant enim, pabulandi, lignandi, aut etiam muniendi gratiâ. Quippe & Extra vallum, stili cæci--- aditum adversariis prohibebant; mox

lin. 26. Et valli ipsius pars etiam Externa, erat firmanda. De Latinitate; sic alibi locus est Cæsari [Munitiones nostras egressi,] pag. 324 lin. 5.

61 Suo quisque loco] Sic MS Reg. paullo elegantiori verborum ordine Al. quisque suo loco.

62 At hæc] MS Vossii, melius, [Ac hæc &c.]

63 Mirabili peritus scientiâ bellandi,] Glandorpheus & Lipsius vocem [peritus] ejiciunt. Imperitè admodum: Ut eruditè ostendit Daviscus. Quodque hic reponit, peritus; ille praditus: utrumque multò minus est elegans.

sentis paucitatem & tirocinium præparaverat; non, hostium vi & metu commotus, patientem se timidumque hostium opinioni præbebat. Neque idcirco copias, (quamquam erant paucae, tironumque,) non educebat in aciem, quod victoriæ suorum diffideret; sed referre arbitrabatur, cujuscmodi victoriæ esset futura. Turpe enim sibi existimabat, tot rebus gestis, tantisque exercitibus devictis, tot tam claris victoriis partis; ab reliquis copiis adversariorum suorum ex fugâ collectis, se cruentam adeptum existimari victoriam. Itaque constituerat gloriam exsultationemque eorum pati, donec sibi veteranarum legionum pars aliqua in secundo comineatu occurrisset.

SCIPIO interim paullisper, ut antè dixi, in eo loco commoratus, ut quasi despexisse Cæsarem videretur; paullatim reducit suas copias in castra, &, concione advocatâ, de terrore suo desperationemque exercitus Cæsaris verba facit; &, cohortatus suos, victoriam propriam se eis brevi daturum pollicetur. Cæsar jubet milites rursus ad opus redire; &, per causam munitionum, tirones in labore defatigare non intermittit. Interim Numidæ Getulique diffugere quotidie ex castris Scipionis; &, partim in regnum se conferre; partim, quod ipsi majoresque eorum beneficio C. Marii usi fuissent, Cæsaremque ejus affinem esse audiebant, in ejus castra perfugere cætervatim non intermittunt. Quorum ex numero ⁶⁴ electos homines, illustriores Getulos, litteris ad suos cives datis, ⁶⁵ cohortatus ut "manu factâ se suosque defenderent, & ne suis inimicis adversariis, fariisque dicto audientes essent," mittit.

DUM hæc ad Ruspinam fiunt; legati ex Acillâ civitate liberâ, etiam undique, ad Cæsarem veniunt; "seque paratos, quæcumque imperâset, & libenti animo facturos" pollicentur: "Tantum orare & petere ab eo, ut sibi præsidium daret, quod tutius id, & sine periculo facere possent: Se & frumentum, & quæcumque res eis suppeteret, communis salutis gratiâ subministraturos." Quibus rebus facilè à Cæsare impetratis, præsidioque dato; C. Messium, ædilitiâ functum potestate, Acillam jubet proficisci. Quibus rebus cognitis; Confidius Longus, qui Adrumeti cum II legionibus & equitibus DCC præerat, celeriter, ibi parte præsidii relicta, cum III cohortibus Acillam ire contendit. Messius, celerius itinere confecto, prior Acillam cum cohortibus pervenit. Confidius interim, quum ad urbem cum copiis accessisset, & animadvertisset præsidium

§. XXIX.

Numida Getulique complures ad Cæsarem trans-eunt,

§. XXX.

Acilla oppidum, à Cæsare præsidium petit; statimque ab hoste obsidetur.

E e 2

Cæ-

⁶⁴ Electos homines,] Sic MS Reg.

[& Edit. Rom. Elegantius, ut videtur, quàm quod Scaliger & Recentiores ediderunt; [electis hominibus.]

⁶⁵ Cohortatus] Quanquam non male hæc Lectio; tamen melius hoc loco convenire videtur, cohortatus. Sed Codices desidero.

⁶⁶ Etiam undique,] Codex Ursini, [& jam undique:] Quod placet Davisio. Rubenius, ex conjecturâ, (quoniam præcesserat, civitate liberâ;) legit, [& immuni:] Quod probat Cellarius. Sic enim supra, pag. 406, lin. 34. [liberam civitatem & immunitatem &c.]

Ante Chr. Cæsaris ibi esse; non ausus periculo suo rem facere, nullâ re gestâ
 x lvi. pro multitudine hominum, rursus Adrumetum se recipit. Deinde
 U. C. Varr. paucis post diebus, equestribus copiis à Labieno adductis, rursus
 dcccviii. Acillanos castris positis obsidere cœpit.

§. XXXI.

*Cæsar navi-
 bus auxilia
 frumentum-
 que accipit.*

PER id tempus C. Sallustius Crispus, quem paucis antè diebus missum a Cæsare cum classe demonstravimus, Cercinnam pervenit. Cujus adventu, C. Decimius ⁶⁷ quæstorius, qui ibi cum grandi familiæ suæ præsidio præerat commeatui, parvulum navigium nactus conscendit, ac se fugæ commendat. Sallustius interim prætor à Cercinnatibus receptus, magno numero frumenti invento, naves onerarias, quarum ibi satis magna copia fuit, complet, atque in castra ad Cæsarem mittit. Allienus interim proconsul è Lilybæo in naves onerarias imponit legiones XIII & XIV, & equites Gallos DCCC, funditorum sagittariorumque mille; ac secundum commeatum in Africam mittit ad Cæsarem: Quæ naves, ventum secundum nactæ, IV die in portum ad Ruspinam, ubi Cæsar castra habuerat, incolumes pervenerunt. Ita Cæsar duplici lætitiâ ac voluptate uno tempore auctus, frumento auxiliisque; tandem, ⁶⁸ suis exhilaratis, annonæque levatâ, sollicitudinem deponit; legiones equitèssque ex navibus egressos, jubet ex languore nausæque reficere; dimissos in castella munitionesque disponit.

§. XXXII.

*Getuli com-
 plures, à Sci-
 pione ad speculandum
 missi, trans-
 eunt ad Cæ-
 sarem.*

QUIBUS rebus Scipio, ⁶⁹ quique cum eo essent comites, mirari & requirere. C. Cæsarem, qui ultro consuisset bellum inferre ac laceßiere prælio, subito commutatum non sine magno consilio suspicabantur. Itaque ex ejus patientiâ in magnum timorem conjecti; ex Getulis duos, quos arbitrabantur suis rebus amicissimos, magnis præmiis pollicitationibusque propositis, pro perfugis speculandi gratiâ in Cæsaris castra mittunt: Qui, simul ad eum sunt ducti, petierunt ut sibi liceret sine periculo verba proloqui. Postestâte factâ: "Sæpenumero," inquit, "Imperator, complures
 „ Getuli, qui sumus clientes C. Marii; & propemodum omnes ci-
 „ ves Romani, qui sunt in legione IV & VI; ad te volumus, in
 „ tuâque præsidia confugere: Sed custodiis equitum Numidarum,
 „ quò id sine periculo minùs faceremus, impediēbamur. Nunc,
 „ datâ facultate, pro speculatoribus missi à Scipione, ad te cupi-
 „ diffimè venimus; ut perspiceremus, num quæ fossæ aut insidie
 „ ele-

⁶⁷ *Quæstorius*] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. [*quæstorius vir.*]

⁶⁸ *Suis exhilaratis, annonæque levatâ, sollicitudinem deponit; legiones equitèssque &c.*] Ita ex MS. Eliensi, unicâ solum mutatâ literulâ, (scriptum enim fuerat *annonæque*), optimè restituit Davisius. Scaliger & Recentiores ediderant; [*suis exhilaratis, annonæque levatâ sollicitudine,*

deponit legiones; equitèssque &c.] In aliis MSS. & Edit. Vett. fuerat, [*suis exhilaratis animo, atque levatâ sollicitudine, deponit legiones; equitèssque &c.*]

⁶⁹ *Quique cum eo essent comites, mirari &c.*] Sic Scaliger & Recentiores. Edit. Vett. [*quique cum eo essent, commirari &c.*] Quæ lectio nihilo videtur inferior.

elephantis ante castra portasque valli essent factæ; simulque con-
 filia vestra contra easdem bestias, comparationemque pugnae cog-
 nosceremus, atque ei renunciaremus." Qui collaudati à Cæsare,
 stipendioque donati, ad reliquos perfugas deducuntur. Quorum ora-
 tionem celeriter veritas comprobavit: Namque postero die ex legio-
 nibus iis, quas Getuli nominaverunt, milites legionarii complures à
 Scipione in castra Cæsaris perfugerunt.

DUM hæc ad Ruspinam geruntur; M. Cato, qui Uticæ præ-
 rat, delectus quotidie libertinorum, Afrorum, servorum denique &
 cujusquemodi generis hominum, qui modò per ætatem arma ferre
 poterant, habere, atque sub manum Scipionis in castra submit-
 tere, non intermittit. Legati interim ex oppido ⁷¹ Tisdræ, ⁷² in
 quo tritici ⁷³ modium millia ccc comportata fuerant à negotiatori-
 bus Italicis aratoribusque, ad Cæsarem venire; quantaque copia
 frumenti apud se sit, docent; simulque orant ut sibi præsidium mit-
 tat, quò facilius & frumentum & copiarum suarum conserventur. Qui-
 bus Cæsar in præsentia gratias agit, præsidiumque brevi tempore se
 missurum dixit; cohortatusque, ad suos cives jubet proficisci. P.
 Silius interim cum copiis, Numidiæ fines ingressus; ⁷⁴ castello ⁷⁵
 in monte loco munito locato, ⁷⁶ in quod Juba belli gerendi gratiâ
 & frumentum & res cæteras quæ ad bellum usui solent esse, com-
 portaverat, vi expugnando est potitus.

CÆSAR, postquam legionibus veteranis II, equitatu, levique ar-
 maturâ, copias suas ex secundo comœatu auxerat; naves VI on-
 rarias statim jubet Lilybæum, ad reliquum exercitum transportan-
 dum, proficisci: Ipse VI Kal. Febr. circiter vigiliâ primâ imperat,
 speculatores apparitoresque omnes ut sibi præstò essent. Itaque,
 omnibus

E e 3

Ante Chr.
 XLVI.
 U. C. Varr.
 DCCVIII.

§. XXXIII.
 Cato auxilia
 mittit Scipi-
 oni; Tisdræ
 oppidum à
 Cæsare præ-
 sidium petit.

§. XXXIV.
 Cæsar subitò
 castra sua
 movet, &
 communis;
 hostesque, ad
 omnia opera sua
 impedienda

egressos, mag-
 nâ cum clade
 repellit.

⁷⁰ Poterant,] MS Reg. possent.
⁷¹ Tisdræ,] Ita ex MSS. reposuit
 Davisius. Atque alibi sic loqui solet
 Hirtius. Al. Tisdræ: vel potius,
 Tisdrâ.

⁷² In quo — comportata fuerant]
 Hoc est; in quo reposita erant —
 quæ comportata fuerant. Vide quæ
 supra de hujusmodi constructione,
 ad pag. 76, lin. 21. Malè enim Go-
 duinus & Cellarius legunt, [in quod
 etc.]

⁷³ Modium millia ccc.] MSS. &
 Edit. Vett. [modia millia ccc.]
 Quod Latinum non est: (Millia e-
 nim, non potest esse adjectivum.)
 Nisi fortè subintelligatur, ad. (viz.)
 [Modia ad millia ccc.] Quomodo
 nonnunquam loqui videntur boni
 Auctores,

⁷⁴ Castello — munito] MS Eliens.
 castellum — munium. Quod probat
 Davisius; & allatis etiam istiusmodi
 constructionis exemplis, eruditè tu-
 etur. Vulgata tamen lectio quòd
 moveatur, nihil est.

⁷⁵ In monte loco munito] Sic resti-
 tuti ex MS Regio. MSS. alii & Edit.
 Vett. habent corruptè; [in montes
 loco munito.] Unde reposuit Scaliger
 & Recentiores, [in montis loco mu-
 nito.] Sed elegantior est Lectio ea,
 quam ex MS Regio reposui.

⁷⁶ In quod Juba — comportave-
 rat,] MS Reg. [in quo Juba — com-
 portaverat.] Quæ verior est Lectio.
 Sic enim supra, lin. 13. [in quo —
 comportata fuerant.] Vide quæ ad
 istum locum, & superius ad pag. 76,
 lin. 21, annotavi.

Ante Chr.
x lvi.
U. C. Varr.
DCCV III.

omnibus infciis, neque suspicantibus, vigiliâ tertiâ jubet omnes legiones ex castris educi, atque se consequi ad oppidum Ruspina^m versûs, in quo ipse præsidium habuit, & quod primum ad amicitiam ejus accessit: Inde parvulam proclivitatem digressus, sinistra parte campi, ⁷⁷ propter mare legiones ducit. Hic campus mirabilis planitie patet millia passuum xv; quem jugum ⁷⁸ ingens à mari ortum, neque ita præaltum, velut theatri efficit speciem. In hoc jugo colles sunt excelsi pauci; in quibus singulæ turres, speculæque singulæ perveteres, erant collocatæ: ⁷⁹ Quarum apud ultimam, præsidium & statio fuit Scipionis.

§. XXXV.

⁸⁰ POSTQUAM Cæsar ad jugum, de quo docui, adscendit; atque in unumquemque collem turres castellæque facere cœpit; atque ea minùs semihorâ ⁸¹ effecit; & postquam non ita longè ab ultimo colle turri^{que} fuit, quæ proxima fuit castris adversariorum; in quâ docui esse præsidium stationemque Numidarum: Paullisper commoratus, perspectæque naturâ loci, equitatu in statione disposito, legionibus opus attribuit; brachiûmque medio jugo, ab eo loco ad quem pervenerat, usque ad eum unde egressus erat, jubet dirigi ac muniri.

⁷⁷ Propter mare] Editt. Vett. [prope mare.] Quod glossēma esse, rectè annotavit Davisius.

⁷⁸ Ingens] In longitudinem.

⁷⁹ Quarum apud ultimam, præsidium &c.] MS Reg. & Edit. Rom. [apud quos, ultimum præsidium &c.] Sed vera est vulgata Lectio. Sic enim jam infra, lin. 13. [ab ultimo colle turri^{que}, — quæ proxima fuit castris adversariorum.]

⁸⁰ Postquam — adscendit; atque in unumquemque collem turres — facere cœpit; &c.] Adnotat Davisius, vocem [atque] hoc in loco non esse particulam copulantem, sed idem sonare ac [statim;] antiquè videlicet, ac more quodam Poëtico. Sed perperam admodum hoc finxit; in Auctore tam perspicuo, quàm est Hirtius. Cùm enim ea vox in MS Vossii desit; facilè fieri potuit, ut Librariorum incuriâ huc ex lineâ sequente irrepserit; atque aded, illâ deletâ, legi debeat, [Postquam — adscendit; in unumquemque collem turres — facere cœpit; &c.] Multò hoc melius, quàm quod conjecit Goduinus; nempe interstingendum isto modo: [Postquam ad jugum

— adscendit, atque in unumquemque collem; turres — facere cœpit; &c.] Multòque utrumvis melius, quàm quod commentus est Davisius. Verum, ut quod res est dicam, nullâ omnino hic opus est medelâ. Nam & vox illa [atque] satis est sana, & usitato etiam significato suo particula est copulans, sententiâque (ne interpunctione quidem mutatâ) perspicuam efficit. Etenim, (quod viros hosce doctos fugerat,) periodi ἀπόδοσις non hoc in loco inchoatur; sed, ἀποδοσις continuatâ usque ad vocem [Numidarum,] incipit ἀπόδοσις demum à vocibus [Paullisper commoratus.] Hoc modo. [Postquam Cæsar ad jugum — adscendit; atque (postquam) — turres castellæque facere cœpit; atque (postquam) ea — effecit; (sic enim ex omnibus MSS legendum; non, efficit;) & postquam — stationemque Numidarum: (tum) paullisper commoratus &c.] Nihil evidentius.

⁸¹ Effecit;] Ita consentientibus MSS omnibus & Editt. vet. restitui. Editores nuperi reposuerant, efficit; quia Syntaxin totius periodi non intelligerent scilicet,

muniri. Quod postquam Scipio Labienusque animadverterunt; equitatu omni ex castris educto, acieque equestri instructâ, à suis munitionibus circiter passus mille progrediuntur; pedestremque copiam in secundâ acie, minus passus CD a castris suis, constituunt.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

CÆSAR in opere milites adhortari, neque adversariorum copiis moveri. Jam quum non amplius passuum MD inter hostium aciem suasque munitiones esse animadvertisset; intellexissetque ad impediendos milites suos, & ab opere depellendos, hostem propius accedere; necesseque haberet legiones à munitionibus deducere: Imperat turmæ Hispanorum, ut ad proximum collem properè accurrerent, præsidiumque inde deturbarent, locumque caperent; eodémque jubet levis armaturæ paucos consequi subsidio. Qui missi celeriter, Numidas adorti, partim vivos capiunt, nonnullos equites fugientes convulneraverunt; locoque sunt potiti. Postquam id Labienus animadvertit; quò celerius iis auxilium ferret, ex acie instructâ equitatus sui prope totum dextrum cornu avertit, atque suis fugientibus suppetias ire contendit. Quod ubi Cæsar conspexit, Labienum ab suis copiis ⁸² longius jam abscessisse; equitatus sui alam finistram ad intercludendos hostes immisit.

§. XXXVI.

ERAT in eo campo, ubi ea res gerebatur, villa permagna, IV turribus exstructa, quæ Labieni prospectum impediēbat, ne posset animadvertere ab equitatu Cæsaris se intercludi. Itaque non prius vidit turmas Julianas, quàm suos cædi à tergo sensit: Ex quâ re subito in terrorem converso equitatu Numidarum, rectâ in castra fugere contendit. Galli Germanique qui resisterant, ex superiore loco & post tergum circumventi, fortiterque resistentes, conciduntur universi. Quod ubi legiones Scipionis, quæ pro castris erant instructæ, animadverterunt; metu ac terrore obcæcatæ, omnibus portis in sua castra fugere cœperunt. Postea, Scipione ejusque copiis campo collibusque exturbatis, atque in castra compulsis; quum receptui Cæsar cani jussisset, equitatumque omnem intra suas munitiones recepisset; campo purgato, animadvertit mirifica corpora Gallorum Germanorumque, qui partim ejus auctoritatem erant ex Galliâ secuti, partim pretio pollicitationibusque adducti ad eum se contulerant; nonnulli, qui, ex Curionis prælio capti conservatique, parem gratiam in fide partiendâ præstare voluerant: Horum corpora, mirificâ specie amplitudinēque, cæsa toto campo, ac prostrata diversè jacebant.

HIS rebus gestis, postero die Cæsar ex omnibus præfidiis cohortes ⁸³ deducit, atque omnes suas copias in campo instruxit: Scipio,

XXXVIII.
Quo facto,
Cæsar copias
suas educit;
hostes se in
castris tenent.

E e 4

⁸² Longius jam abscessisse;] Vocem [jam] à Scaligero & Recentioribus omisam, rectè ex MSS. & Edit. Vett. restituit Davisius.

⁸³ Deducit,] MS Eliens. educit.

MSS. Reg. & Vossii; eduxit. Edit. Rom. deduxit. Quarum duarum posteriorum lectionum alteram recipiendam existimo; propter sequentem, instruxit.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

pio, suis malè acceptis, occisis, vulneratîsque, intra suas continere se munitiones cœpit. Cæsar, instructâ acie, secundùm infimas jugi radices propiùs munitiones lenite accessit. Jámque minus mille passuum ab oppido Uzitâ, quod Scipio tenebat, aberant legiones Julianæ; quum Scipio, veritus ne oppidum amitteret, unde aquari reliquîsque rebus sublevari ejus exercitus consueverat; eductis omnibus copiis, quadruplici acie instructâ, ex instituto suo primâ equestri turmatim directâ, elephantîsque turrîtis interpositis armatîsque, suppetias ire contendit. ⁸⁴ Quod ubi Cæsar animadvertit; arbitratus Scipionem ad dimicandum paratum, ad se certo animo venire: In eo loco, ⁸⁵ quo paullo antè commemoravi, ante oppidum constitit; suâque aciem mediam eo oppido textit; Dextrum finistrumque cornu, ubi elephantî erant, in conspectu patenti adversariorum constituit.

§. XXXIX.

QUUM jam propè solis occasum Cæsar exspectavisset; neque ex eo loco, quo constiterat, Scipionem progredi propiùs se animadvertisset; locoque magis se defendere, si res coëgisset, quàm in campo cominus consistere audere: Non est visa ratio propiùs accedendi eo die ad oppidum; quoniam ibi præsidium grande Numidarum esse cognoverat, hostesque mediam aciem suam oppido texisse; sibi que difficile factu esse intellexit, simul & oppidum uno tempore oppugnare, & in acie in cornu dextro ac sinistro ex iniquiore loco pugnare; præsertim, quum milites à manè diei jejuni sub armis fletissent defatigati. Itaque reductis suis copiis in castra, postero die propiùs eorum aciem instituit exporrigere munitiones.

INTE-

⁸⁴ Quod ubi Cæsar animadvertit; arbitratus — venire: In eo loco — constitit;] Mirè hic dormitârunt Editores, qui non animadverterunt aut mendum aliquod subesse, aut nimiam saltem & vix ferendam ambiguitatem; cùm illud [constitit, & quæ sequuntur,] ex Syntaxi videatur referri ad Cæsarem; sensu autem postulante, necessariò sit de Scipione intelligendum. MS Eliensis, pro [arbitratus,] habet [arbitrabatur.] Unde ex conjecturâ rescribi poterit, [Quod ubi Cæsar animadvertit, arbitrabatur Scipionem — venire; At ille in eo loco — constitit.] Vel fortè aliquid ante voces istas [in eo loco] deest. Vel, utcunque sit; sive desit aliquid, sive non; manifestò de Scipione, non de Cæsare dictum, intelligendum est illud, in eo loco — constitit; &c.]

⁸⁵ Quo paullo antè commemoravi.] Codices nonnulli, [quem paullo antè

&c.] Sed elegantior est vulgata Lectio. Cujus Syntaxeos ratio ea est, ut vel dicatur, *eo loco constitit*, quo in loco eum copias suas eduxisse paullo antè commemoravi; vel, *eo loco constitit*, de quo paullo antè commemoravi; (quemadmodum jam supra, pag. 422, lin. II, [ad jugum, de quo docui]); vel denique ut sit *Hellenismus*, sive Syntaxis Græcis usitata, quo pronomen eodem casu efferri solet, ac nomen antecedens: Quod tamen fieri solitum duntaxat in verbis usus frequentioris, isque ferè aut primæ aut secundæ personæ; quæque ibi loci deponentium seu intransitivorum naturam habent. Vide illustrissimi, & acri judicio quicquid ubique est Criticorum longè exuperantis, RICHARDI PENTLEII Emendationes ad Ciceronis Disputationes Tusculanas à Daviso editas. pag. 80.

INTERIM Confidius, qui Acillam & VIII cohortes stipendiarias Numidis Getulisque obsidebat, ⁸⁶ ubi C. Messius cohortibus praeerat; diu multumque expertus, magnisque operibus saepe admotis, & iis ab oppidanis incensis, quum proficeret nihil; subito nuncio de equestri proelio allato commotus; frumento, cujus in castris copiam habuerat, incenso; vino, oleo, caeterisque rebus, quae ad victum parari solent, corruptis; Acillam, quam obsidebat, deseruit: Atque, itinere per regnum Jubae facto, copias cum Scipione partitus Adrumetum se ⁸⁷ recepit.

INTEREA ex secundo commeatu, quem à Sicilia miserat Al-
lierius, navis una, in qua fuerat Q. Cominius & L. Ticide eques Romanus, ab residua classe quum erravisset, delataque esset vento ad Thapsum; à Virgilio scaphis naviculisque actuariis excepta est, & ad Scipionem deducta. Item altera navis triremis ex eadem classe errabunda, ac tempestate ad Aegimurum delata, à classe Vari & M. Octavii est capta; in qua milites veterani cum uno centurione, & nonnulli tirones fuerunt: Quos Varus asservatos sine contumelia, deducendos curavit ad Scipionem. Qui postquam ad eum pervenerunt, & ante suggestum ejus constiterunt; "Non vestra," inquit, "sponte vos certo scio, sed illius scelerati vestri imperatoris," impulsu & imperio coactos, cives & optimum quemque nefarie "consecrari. Quos quoniam fortuna in nostram detulit potestatem; "si, id quod facere debetis, Rempublicam cum optimo quoque "defenditis, certum est vobis vitam & pecuniam donare. Qua-
"propter, quid sentiat, proloquimini." Hanc habitam orationem Scipio, quum existimasset pro suo beneficio sine dubio ab iis gratias sibi actum iri, potestatem iis dicendi fecit. Ex eis Centurio legionis XIV; "Pro tuo," inquit, "summo beneficio, Scipio, tibi
"gratias ago, (non enim Imperatorem te appello,) quod mihi vitam
"incolumitatemque belli jure capto polliceris: & forsitan isto uterer
"beneficio, si non ei summum scelus adjungeretur. Egone contra
"Caesarem imperatorem meum, apud quem ordinem duxi; ejus-
"que exercitum, pro cujus dignitate victoriæque amplius ⁸⁸ XXXVI
"89 annos depugnavi; adversus armatusque consistam? Neque
"ego istud facturum sum; & te magnopere, ut de negotio desistas,
"adhortor. Contra cujus enim copias contendas, si minus antea
"expertus

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCVIII.

§. XL.

Acilla obsi-
dione libera-
tur.

§. XLI.

Centurionis
Caesareani, à
Scipione ca-
pti, mira for-
tudo; &
Scipionis
crudelitas.

⁸⁶ Ubi C. Messius cohortibus prae-
rat;] MS Reg. & Editt. Vett. [ubi
C. Messius, qui cohortibus praeerat.]
Quod cum sententiam turbet pro-
sus; nec tamen fortè illud [qui]
planè ex nihilo esse videatur; con-
jecerim equidem legendum, [ubi
C. Messius cum cohortibus praeerat.]
Quamquam venustior est Lectio vul-
gata.

⁸⁷ Recepit.] Ita restituit Davisius
ex MS Eliensi, (quocum faciunt
MSS Reg. & Vossii,) & Editt. Vett.
postulante etiam Temporum ratio-
ne. Vulgg. recipit.

⁸⁸ XXXVI] MSS Reg. & Vic-
torinus; XVI.

⁸⁹ Annos] Ita ex MS Eliensi rectè
restituit Davisius. Al. annis.

Ante Chr. „ expertus es, licet nunc cognoscas. Elige ex tuis cohortem u.
 XLVI. „ nam, quam putas esse firmissimam; & constitue contra me;
 U. C. Varr. „ Ego autem ex meis commilitonibus, quos nunc in tuâ tenes po-
 DCCVIII. „ testate, non amplius x sumam: Tunc ex virtute nostrâ intelli-
 „ ges, quid ex tuis copiis sperare debeas.” Postquam hæc centurio
 præsentī animo adversus opinionem ejus est locutus; irâ percitus
 Scipio, atque animi dolore incensus, annuit centurionibus quid fieri
 vellet: Atque ante pedes centurionem interficit; reliquosque vete-
 ranos à tironibus jubet secerni. “ Abducite,” inquit, “ istos nefario
 „ scelere contaminatos, & cæde civium faginos.” Sic extra val-
 lum deducti sunt, & cruciabiliter interfecti. Tirones autem jubet
 inter legiones dispertere; & Cominium cum Tigidâ in conspectum
 suum prohibet adduci. Quâ ex re Cæsar commotus; eos, quos in
 stationibus cum longis navibus apud Thapsum custodiæ causâ in
 salo esse jusserat, ut suis onerariis longisque navibus præsidio essent;
 ob negligentiam, ignominie causâ, dimittendos ab exercitu, gra-
 vissimumque in eos edictum proponendum curavit.

§ XLII.

*Magnum
 incommo-
 dum ex sub-
 ito nimbo
 acceptum.*

PER id tempus fere Cæsaris exercitui res accidit incredibilis
 auditu. Namque, 90 Virgiliarum signo confecto, circiter vigiliâ se-
 cundâ noctis, nimbus cum saxeâ grandine subito est exortus ingens.
 Ad hoc autem incommodum accesserat, quod Cæsar non, more su-
 periorum imperatorum, in hibernis exercitum continebat; sed 91 in
 tertio quartoque die procedendo, propiusque hostem accedendo,
 castra communiebat: Operéque faciendo, milites se circumspiciendi
 non habebant facultatem. Præterea ita ex Siciliâ exercitum trans-
 portaverat, ut, præter ipsum militem & arma, neque vas neque
 mancipium neque ullam rem, quæ usu militi esse consuevit, in na-
 ves imponi pateretur: 92 In Africâ autem, non modò sibi quid-
 quam

90 Virgiliarum signo confecto, cir-
 citer vigiliâ secundâ noctis, &c.] Co-
 dices nonnulli, Virgiliarum; Quod
 strenuè propugnat Goduinus: Sed
 perperam admodum. Mirum autem,
 etiam Viros doctiores hîc hæsitare.
 Nam & Cellarius: Virgiliarum oc-
 casum, inquit, qualem? Videntur e-
 nim hac mense Februario accidisse, quo
 Pleiadum nec cosmicus, nec acronychus,
 neque heliacus occasus datur. Obli-
 tus erat nimirum Vir doctissimus
 verborum sequentium; circiter vi-
 giliâ secundâ noctis. Etenim mense
 Februario, quum Sol in Signo Pif-
 erum versatur; Pleiades, quæ sunt
 in signo Tauri, non possunt non oc-
 cidere circiter vigiliâ secundâ noctis.
 Cæterum si hæc verba, [Virgiliarum

signo confecto,] omnino de Anni tem-
 pestate sunt intelligenda; tum, cum
 Cellario, dicendum est accidisse
 hæc ineunte Martio, quod tempus
 propius abest ab heliaco Pleiadum
 occasu; ideoque subiecisse Hirtium,
 [Per id tempus Ferè &c.]

91 In tertio quartoque] Emen-
 dat Ciacconius, ex conjecturâ;
 [in tertio aut quarto quodque die.]
 Davisius, ex Editt. Vett. (quibus-
 cum facit MS Regius;) [in tertio
 quartove die.] Fortè, [in tertio
 quartove quodque die.]

92 In Africâ] Ita rectè edidit
 Goduinus ex MS Thuani. Quocum
 consentiunt MSS Reg. Eliens. &
 Vossii, Sententiæque ipsa postulat.

quam non acquiescerant aut paraverant ; sed etiam, propter annonæ caritatem, antè 93 parata consumpserant. Quibus rebus attenuati, oppido perquam pauci sub pellibus acquiescebant : Reliqui, ex vestimentis tentoriolis factis, atque 94 arundinibus scopisque contextis, 95 permanebant. Itaque, subito imbre grandineque consecutâ, 96 gravati pondere, tenebris aquâque omnes subruti disiectique, nocte intempestâ, ignibus extinctis, rebûsque ad victum pertinentibus omnibus corruptis, per castra passim vagabantur, scutisque capita contegebant. Eâdem nocte, v legionis pilorum cacumina suâ sponte arserunt.

REX interim Juba de equestri prælio Scipionis certior factus, §. XLIII. evocatusque ab eodem litteris : Præfecto Saburâ, cum parte exercitus, contra Sitium relicto ; 97 ut, quum ipse aliquid auctoritatis haberet, exercitus Scipionis à terrore Cæsaris liberaretur ; cum III legionibus, equitibusque frenatis DCCC, Numidis sine frænis, peditibusque 98 levis armaturæ grandi numero, elephantisque xxx, egressus è regno, ad Scipionem est profectus. Postquam ad eum pervenit ; castris regis seorsum positis, cum eis copiis quas commemoravi, haud ita longe ab Scipione confedit. (Erat in castris Cæsaris superiori tempore magnus terror ; &, expectatione copiarum regiarum, exercitus

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Var.
DCCVIII.

§. XLIII.
Rex Juba,
magnis cum
copiis, Scipi-
oni auxilio
venit.

Opponitur enim præcedenti, ex Sicilia &c. Ut mirum sit Scaligerum & Recentiores edidisse, (in Africam ;) Multoque adhuc magis mirum, Davisium corruptam istam lectionem propugnare. Quod enim ait constare hanc præpositionem, etiam cum quietem notet, Accusativo junctam reperiri ; in eo Grammaticis credens, valde fallitur. Etenim quæ afferunt Grammatici istiusmodi constructionis ex bonis Auctoribus exempla, ea loca omnia minùs rectè sunt ab iis intellecta. Quod refert Curtius, Darium quinto die in Ciliciam fore ; non utique quies est, sed motus : Ostendit enim cum non in Ciliciâ esse, sed quinto demum die eò perventurum. Quod dixit Cæsar, in potestatem habere ; in eo subintelligitur, redactum, vel traditum, vel susceptum, &c. Et similiter in cæteris. De contrariâ constructione, ubi eadem præpositio, cum ablativo, Motum significare dicitur ; vide supra ad pag. 76, lin. 21.

93 Parata] MSS Reg. & Eliens. parata,

94 Arundinibus scopisque] Ita edidit Scaliger. Sed variant Libri. Al. [arundinum copiis.] Al. [arundinibus coriisque.] Lipsius, ex conjecturâ, [stereisque.]

95 Permanebant.] MSS nonnulli à protegebantur.

96 Gravati pondere, --- omnes subruti disiectique.] Codices nonnulli, [gravata (scil. tentoriola) pondere, --- omnia subruta disiectaque.] Quæ si vera Lectio sit ; tum deerit aliquid, quod referatur id quod sequitur, [--- per castra passim vagabantur.]

97 Ut, quum --- liberaretur ;] Locus in MSS. valde corruptus. Editt. Vett. habent, [ut secum &c.] Quæ sententia est nulla. Scaliger edidit ; [ut si, quum &c.] Quod itidem intelligi nequit. Goduinus & Cellarius melius : [ut sic, quum &c.] Davisius alique, [ut, quum &c.]

98 Levis armatura] Ita optimè restituit Davisius ex MS Eliens. Al. omnes ; [ejus armatura.] Sed & infra de Scipionis exercitu, pag. 429. lin. 6. levique armaturâ.

Ante Chr. exercitus ejus 99 magis suspensiore animo ante adventum Jubæ com-
 XLVI.
 U. C. Varr.
 DCCVIII.
 movebatur. Postquam verò castra castris contulit; despectis ejus
 copiis, omnem terrorem deponit. Ita, quam antea absens habuerat
 auctoritatem, eam omnem præsens dimiserat.) Quo facto, 1 fa-
 cile fuit intellectu, Scipioni additum animum fiduciâque regis ad-
 ventu. Nam postero die uniyersas suas regisque copias cum ele-
 phantis LX productas in aciem, quàm speciosissimè potuit, instruxit;
 ac paullo longiùs progressus à suis munitionibus, haud ita diu com-
 moratus se recepit in castra.

§. XLIV.
 Caesar, de-
 jectis Labieni
 praesidio, col-
 lem occupat.

CÆSAR, postquam animadvertit Scipioni auxilia ferè, quæ ex-
 spectâisset, omnia convenisse; neque moram pugnandi ullam fore:
 Per jugum summum, cum copiis progredi cœpit; & brachia pro-
 tinus ducere, & castella munire, propiùsque Scipionem capiendo
 loca excelsa occupare contendit. Adversarii, magnitudine copiarum
 confisi, proximum collem occupaverunt; atque ita longiùs 2 sibi
 progrediendi eripuerunt facultatem. 3 Ejusdem collis occupandi gra-
 tiâ, Labienus consilium ceperat; &, quo propiore loco fuerat, eò
 oeleriùs occurrerat. Erat convallis satîs magna latitudine, altitudine
 prærupta, crebris locis speluncæ in modum subrutis; 4 quæ erant
 trans-

99 Magis suspensiore animo ante
 adventum Jubæ commovebatur:] Co-
 dices nonnulli, [magis suspensione
 animi &c.] Sed eruditè tuetur Davi-
 sius lectionem vulgatam; ostendit-
 que bonos Auctores nominibus com-
 parativis particulas comparisonis
 nonnunquam insuper addere. Quan-
 quam & isto modo expediri potest
 hic locus: *Magis commovebatur ante
 adventum Jubæ, animo suspensiore.*

1 Facile fuit intellectu,] Davisius,
 ex MS Eliensi & Edit. Beroaldi, re-
 ponit; [cuius facile fuit intellectu.]
 Reperitur & in MS Regio eadem
 vox.

2 Sibi progrediendi eripuerunt fa-
 cultatem.] Glandorpius, pro sibi,
 haud dubiè reponendum existimat,
 Casari, vel illi: Sed nihil opus.
 Goduinus & Fr. Sanctius, promif-
 cùe aiunt usurpari sibi & illi, modò
 ambiguitas vitetur. Quod, adedò
 universè dictum, est falsissimum.
 Davisius ridet Glandorpium, quod
 nescius esset bonus ille vir, pronomen
 reciprocum pro demonstrativo
 poni posse: Sed & ipse fallitur.
 Non enim unquam poni potest vo-

cabulum aliud pro alio, quæ quidem
 reverâ diverso sint significatus; (Quip-
 pe neque ratio tum esset futura ulla,
 neque norma loquendi:) Sed uno
 eodémque in loco fieri nonnunquam
 potest, ut vocum duarum utraque
 ex æquo usurpari queat diverso res-
 pectu. Sic, quod de Casare hic
 dici potuisset, [ei,] respectu propioris
 Antecedentis, [adversarii eripuerunt;]
 idem æquè propriè & Latine dicitur,
 [sibi] respectu remotioris, [Ca-
 sar occupare contendit.] Sed hæc de re
 vide quæ fusiùs supra ad pag. 213,
 lin. 24. & ad pag. 14. lin. 1.

3 Ejusdem collis occupandi gratiâ,
 Labienus consilium ceperat;] Collem
 proximum Casari, jam antè occupa-
 verat, lin. 15; nunc eundem collem
 occupare contendit, quem Casar
 (lin. 14.) occupare itidem contende-
 bat. Quæri autem potest annon,
 omisâ voce [gratiâ,] quam Libratii
 facile inferre potuerint, scribi de-
 beat; [Ejusdem collis occupandi, La-
 bienus consilium ceperat.]

4 Quæ erant transgredienda] Lo-
 ca scilicet, speluncæ in modum sub-
 ruta. Scaliger, (errore fortasse ty-
 pogra-

transgredienda Cæsari antè, quàm ad eum collem, quem capere Ante Chr. volebat, perveniretur: Ultràque eam convallem, olivetum vetus ^{XLVI.} crebris arboribus condensum. Hic quum Labienus animadvertisset ^{U. C. Varr. DCCVIII.} Cæsarem, si vellet eum locum occupare, priùs necesse esse convallem olivetumque transgredi; eorum locorum peritus, in insidiis cum parte equitatus levique armaturâ confedit: & præterea post montem collésque, equites in occulto collocaverat; ut, quum ipse ex improvise legionarios adortus esset, ex colle se equitatus ostenderet; & re duplici perturbatus Cæsar ejusque exercitus, neque retro regrediundi neque ultrà procedendi oblatâ facultate, circumventus concideretur. Cæsar, equitatu antè præmissis, inscius insidiarum, quum ad eum locum venisset; abusi sive obliti præceptorum Labieni, sive veriti ne in fossâ ab equitibus opprimerentur, rari ac singuli de rupe prodire & summa petere collis. Quos Cæsaris equites consecuti, partim interfecerunt, partim vivorum sunt potiti: Deinde protinus collem petere contenderunt; atque eum, decussis Labieni præsidio, celeriter occupaverunt. Labienus, cum parte equitum, vix fugâ sibi peperit salutem.

HAC

pographico.) [*quæ erant transgrediendæ:*] Quem fideliter secuti sunt Recentiores, licet solocismus sit manifestus. MS Vossii & Edit. Stephani; *quæ* (scil. *convallis*) erat *transgredienda*. Quæ Lectio non mala.

5 Et præterea post montem collésque, equites in occulto collocaverat; ut quum ipse ex improvise legionarios adortus esset, ex colle se equitatus ostenderet;] MSS Reg. Eliens. & Ursini exhibent, [Et præterea post montem collésque subito se Cæsari ostenderet (vel ostenderat,) & equites in occulto &c.] Edit. Vett. autem, [Ut præterea post montem collésque subito se Cæsari ostenderet, equites in occulto collocaverat, &c.] Unde Davisius legendum arbitratur, vel, [Ut præterea post montem collésque subito se Cæsari OSTENDERENT, equites in occulto collocaverat, &c.] vel, [Et præterea post montem collésque, QUI subito se Cæsari ostenderent, equites in occulto collocaverat, &c.] Nec, nisi vel hoc vel illo modo legatur, conjicere potest, unde factum ut in tot Codices hæc verba irrepserint. Verum in aliâ (credo) opinione fuisset Vit doctissimus, si ad verba proximè sequentia animum attendisset. Nam ex ejus emendatione, hoc

modo scribetur tota periodus: Et præterea post montem collésque, QUI subito se Cæsari ostenderent, (vel, UT præterea post montem collésque subito se Cæsari ostenderent,) equites in occulto collocaverat; ut, quum ipse ex improvise legionarios adortus esset, ex colle se equitatus ostenderet: Et &c.] Vides (ut opinor) quàm importunâ ταυτολογία illud [*subito se Cæsari ostenderent equites*] & [*se equitatus ostenderet*,] bis in eadem sententiâ ponatur. Vides etiam (ni fallor) unde factum, ut in tot Codices hæc verba [*subito se Cæsari ostenderent*] irrepserint. Nimirum ad ea verba, [*ex colle se equitatus ostenderet*,] scripserat aliquis in Margine, explicandi gratiâ, [*subito se Cæsari ostenderet*,] Deinde hanc explicationem, post vocem similem [*collésque*,] unâ antè lineâ, alieno in loco inseruit Librarius aliquis imperitus. Atque hinc factum, ut in omnibus MSS in priore isto loco *σολοικως* positum sit *ostenderet*,] non [*ostenderent*.] Nihil hæc totâ re manifestius. Quare omnino retinenda vulgata Lectio: nisi fortè, unico addito vocabulo, scribendum sit [—ex colle se equitatus SUBITO ostenderet.]

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCVIII.

§. XLV.

Cæsaris opera, ad castra sua munientia.

HAC se per equites gestâ, Cæsar legionibus opera distribuit; atque in eo colle, quo erat potitus, castra munivit. Deinde ab suis maximis castris, per medium campum, è regione oppidi Uzitæ, (quod, inter sua castra & Scipionis, in planitie positum erat, tenebaturque à Scipione,) duo brachia instituit duci, & ita erigere, ut ad angulum dextrum finistrumque ejus oppidi convenirent. Id hæc ratione opus ⁶ instruebat, ut, quum propius oppidum copias admovisset, oppugnareque cœpisset; testâ latera suis munitionibus haberet, ne, ab equitatus multitudine circumventus, ab oppugnatione deterreretur; præterea, quò facilius colloquia fieri possent, &, si qui perfugere vellent, (id quod antea sæpe ⁷ accidebat magno cum eorum periculo,) tum facile & sine periculo fieret. Voluit etiam experiri, quum propius hostem accessisset, haberetne in animo dimicare. Accedebat etiam ad reliquas causas, quòd is locus depressus erat, puteique ibi nonnulli fieri poterant: Aquatione enim longâ & angustâ utebatur. Dum hæc opera, quæ antè dixi, fiebant à legionibus; interim pars acie ante opus instructâ sub hoste stabat. Equites barbari levisque armaturæ, præliis minutis cominus dimicabant.

§. XLVI.

Juba & Labienus, Cæsarianos ab opere revertentes aggressi, magnâ cum clade repelluntur.

CÆSAR ab eo opere quum jam sub vesperum copias in castra reduceret; magno incurso, cum omni equitatu levique armaturâ, Juba, Scipio, Labienus, ⁸ in equites impetum fecerunt. Equites Cæsariani, vi universæ subitaque hostium multitudinis pulsî, parumper cesserunt. Quæ res ⁹ aliter adversariis cecidit: Namque Cæsar, ex medio itinere copiis reductis, equitibus suis auxilium tulit; Equites autem, adventu legionum animo addito, conversis equis, in Numidas cupidè insequentes dispersosque impetum fecerunt; atque eos convulneratos usque in castra regia repulerunt, multosque ex iis interfecerunt. Quod nî in noctem prælium esset conjectum, pulvisque vento flatus omnium prospectu offecisset; Juba cum Labieno capti, in potestatem Cæsaris venissent; equitatusque cum levi armaturâ, funditus ad internecionem deletus esset. Interim incredibiliter ex legionibus IV & VI Scipionis milites diffugere, partim in castra Cæsaris, partim in quas quisque poterat regiones pervenire: Itémque equites ¹⁰ Curioniani, diffusi Scipioni ejusque copiis, complures se eodem conferebant.

DUM

⁶ *Instruebat.*] Emendat Ciacconius, [*Instituēbat.*] Quomodo & alibi loquuntur Cæsar atque Hirtius.

⁷ *Accidebat.*] MS Reg. *acciderat.*

⁸ *In equites.*] Codices omnes in *legionarios*. Sed Sensus manifestò postulat, ut legatur; *in equites*. Ingeniosè admodum conjicit Davisius, scriptum initio, *in eq*: Idque à Librariis oscitantibus postea factum, *in leg*.

⁹ *Aliter.*] Eruditè tuetur hanc Lectionem Davisius adversus eos, qui imperitè & sine ullâ necessitate supplendum arbitrantur, [*aliter quam putabant,* vel, [*aliter atque existimârunt.*]

¹⁰ *Curioniani.*] Ita rectè restituit Lipsius; quem secutus est Cellarius. Intelliguntur enim milites, qui cum CURIONE fuerant. AL. CURIANI.

DUM hæc circum Uzitam ab utrisque ducibus administrantur; Ante Chr. legiones duæ IX & X, ex Siciliâ navibus onerariis profectæ, quum XLVI. jam non longè à portu Ruspinae abessent, conspicatæ naves Cæsari- U. C. Varr. DCCVIII. rianas quæ in statione apud Thapsum stabant; veriti ne in adversariorum, ut insidiandi gratiâ ibi commorantium, classem inciderent; imprudentes vela in altum dederunt. Ac diu multumque jactati, tandem multis post diebus, siti inopiâque confecti, ad Cæsarem pervenerunt.

QUIBUS legionibus expositis: Memor in Italiâ pristinae licentiæ militaris, ac rapinarum certorum hominum; parvulam modò causulam nactus Cæsar, quòd C. Avienus Tribunus militum, decimæ legionis, navem commeatu, familiâ suâ, atque jumentis occupavisset, neque militem unum ab Siciliâ sustulisset; postero die de suggestu, convocatis omnium legionum tribunis centurionibusque: „Maximè vellem,” inquit, „homines suæ petulantia nimiaque „libertatis aliquando finem fecissent; meæque lenitatis, modestiæ, „patientiaque, rationem habuissent. Sed, quoniam ipsi sibi neque „modum neque terminum constituunt; quòd cæteri dissimiliter se „gerant, egomet ipse documentum more militari constituam. C. „Aviene; quòd in Italiâ milites populi Romani contra republ. „instigasti; rapinasque per municipia fecisti; quòdque mihi rei que „publ. inutilis fuisti; & pro militibus tuam familiam jumentaque „in naves imposuisti; tuâque operâ militibus tempore necessario „respubl. caret: Ob eas res, ignominia causâ, ab exercitu meo „te removeo: Hodieque ex Africâ abesse, & quantum potest, „proficisci jubeo. Itémque te, A. Fonteï, quòd tribunus milit. „seditiosus, malusque civis fuisti; ab exercitu dimitto. T. Salliene, M. Tiro, C. Clusinas; quum ordines ¹¹ in meo exercitu „beneficio, non virtute, consecuti, ita vos gesseritis, ut neque „bello fortes, neque pace boni aut utiles fueritis; & magis in seditione ¹² concitandi milites adversus vestrum imperatorem, quàm „pudoris modestiæque fueritis studiosiores: Indignos vos esse arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis; missosque facio, & „quantum potest, abesse ex Africâ jubeo.” Itaque transdidit eos centurionibus; & ¹³ singulis non ampliùs singulis additis servis, in navi imponendos separatim curavit.

GETULI interim perfugæ, quos cum litteris mandatisque à Cæsare missos suprà docuimus, ad suos cives perveniunt. Quorum auctoritate facilè adducti, Cæsarisque nomine persuasi, à rege Jubâ desciscunt; celeriterque cuncti arma capiunt; contraque regem facere non dubitant. Quibus rebus cognitis: Juba distentus triplici bello,

§. XLIX.

*Getuli, à Jubâ desciscen-
tes, ejus copias disti-
nent.*

¹¹ In meo exercitu, beneficio, non virtute,] Fortè, transpositis vocibus, legi posset; [in exercitu, meo beneficio, non virtute] (vestra.) Sed & proba est vulgata lectio.

¹² Concitandi milites] Codices plures; concitandisque militibus.

¹³ Singulis non ampliùs] Codices nonnulli; [singulos, non ampliùs &c.] Quòd perinde est.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

S. L.
Cæsar Uzita
tam oppug-
nare simu-
lat; unde
multi ad
eum viri il-
lustriores
perfugiant.
* Ante Chr.
circiter CVI.
U. C. Varr.
DCCXLVIII.

S. LI.
Juba Regis
superbia.

bello, necessitate coactus; de suis copiis, quas contra Cæsarem adduxerat, VI cohortes in fines regni sui mittit, quæ essent præsidio contra Getulos.

CÆSAR brachiis perfectis, promotisque usque eò, ¹⁴ ut telum ex oppido adjici non posset; castra munit. Balistis scorpionibusque crebris ante frontem castrorum, contraque oppidum, collocatis; defensores muri detertere non intermittit: Eoque V legiones ex superioribus castris deducit. Quâ facultate oblata; illustriores ¹⁵ notissimique, conspectum amicorum propinquorumque efflagitabant, atque inter se colloquebantur. Quæ res quid utilitatis haberet, Cæsarem non fallebat. Namque Getuli ex equitatu regio nobiliores, equitumque præfecti; quorum * patres cum Mario antè meruerant, ejusque beneficio agris finibusque donati, post Sullæ victoriam sub Hiempsalis regis erant potestate dati; occasione captâ, nocte jam luminibus accensis, cum equis calonibusque suis circiter mille perfugiant in Cæsaris castra, quæ erant in campo ¹⁶ proximè Uzitæ locata.

QUOD postquam Scipio, quique cum eo erant, cognoverunt; quum commoti ex tali incommodo essent, ferè per id tempus M. Aquinium cum C. Sarnâ colloquentem viderunt. Scipio mittit ad Aquinium, "nil attinere eum cum adversariis colloqui." ¹⁷ Quum nihilominus ejus sermonem ¹⁸ nuncius ad se referret; ¹⁹ restaret-

que,

¹⁴ Ut telum ex oppido adjici non posset;] Cum MS Eliensis habeat, [quod telum &c.] Editr. autem Steph. & Vascos. [quod &c.] reponendum existimat Davisius, [quod telum &c.] Atque ita quidem scriptum est in MSS Reg. & Vossii. Sed hoc perinde est. Illud autem ait Hirtius; ut [vel quod] telum tantum non ex oppido adjici posset.

¹⁵ Notissimique] Fortè, nobilissimique. Sic enim jam infra, lin. II, nobiliores &c.] Sed & vulgata Lectio non mala.

¹⁶ Proximè Uzita] MSS Reg. & Eliens. [proximè locum Uzita.] Ut fortè legi possit, [proximè oppidum Uzita.]

¹⁷ Quum nihilominus] MSS Reg. & Vossii; [Quum autem nihilominus &c.]

¹⁸ Nuncius ad se referret;] scil. ad Scipionem. Davisius conjicit scriptum fuisse initio, ad Sc. [nempe, ad Scipionem;] mutatumque id Librariorum incuriâ in ad Se. Sed

istâ conjecturâ nihil opus est. Nam illud, se, potest tam Latine cum Antecedente remotiori [Scipio,] quam cum propiori [nuncius] recipi. (Vide quæ supra annotavimus ad pag. 428. lin. 15. ad pag. 213. lin. 24. & ad pag. 14. lin. 1.) Quamobrem & malè emendat Goduinus, [ad Eum &c.] Frustraque Rhellicanus negat putare se Hirtium tam ineruditum & malè Grammaticum fuisse, ut reciprocum pronomen (se) ad Scipionem retulerit. Lepidusque planè est idem Vir doctissimus, cum voces istas [nuncius ad se referret,] interpretatur [nuncius ad se reciperet, siquid inde incommodi accipiendum foret;] Ridiculè proinde Nec multò meliùs Cellarius; qui interpretatur, [Scipionis mandatum nuncius Aquinio adferret.]

¹⁹ Restaretque ut &c.] Ita ediderunt Scaliger & Recentiores. Est (ut in loco dubio) lectio maxime commoda, MSS plerique ha-

bent

que, ut reliqua, quæ vellet, perageret; viator postea ab Jubâ ad Ante Chre-
eum est missus, qui diceret, audiente Sæfernâ, "Vetat te rex collo-
" qui." Quo nuncio perterritus, discessit; & dicto audiens fuit regi. XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.
Ufu venisse hoc civi Romano miror, & ei qui à populo Rom. honores
accepisset; incolumi patriâ, fortunisque omnibus, Jubæ barbaro po-
tius obedientem fuisse, quàm aut Scipionis obtemperâsse nuncio, aut,
20 cæsis ejusdem partis civibus, incolumem reverti malle. Atque etiam
superbius Jubæ factum, non in M. Aquinium, hominem novum, par-
vumque Senatorem; sed in Scipionem, hominem illâ familiâ, digni-
tate, honoribusque præstantem. Nam, quum Scipio sagulo purpureo
21 ante regis adventum uti solitus esset; dicitur Juba cum eo egisse,
"non oportere illum eodem uti vestitu atque ipse uteretur." Itaque
22 factum est, ut Scipio ad album sese vestitum transferret, &
Jubæ homini superbissimo inertissimoque obtemperaret.

POSTERO die universas omnium copias de castris omnibus de-
ducunt, & supercilium quoddam excelsum nacti non longè à Cæ-
sar's castris, aciem constituunt atque ibi consistunt. Cæsar item
producit copias; celeriterque iis instructis, ante suas munitiones,
quæ erant in campo, constitit; sine dubio existimans, ultro adver-
sarios, quum tam magnis copiis auxiliisque regis essent præditi,
promptiusque profiluissent, ante se concursuros, propiusque se accen-
suros. Equo circumvestus, legionisque cohortatus; signo dato,
accessum hostium aucupabatur. Ipse enim à suis munitionibus
longius non sine ratione non procedebat; quod in oppido Uzitæ,
quod Scipio tenebat, hostium erant cohortes armatæ: Eidem autem
oppido ad dextrum latus, ejus cornu erat oppositum: Verebaturque
ne, si prætergressus esset, ex oppido eruptione factâ, ab latere eum
adorti conciderent. Præterea hæc quoque eum causâ tardavit, quod
erat locus quidam perimpeditus ante aciem Scipionis, quem suis
impedimento ad ultro occurrendum fore existimabat.

NON arbitror esse prætermittendum, 23 quemadmodum exerci-
tus 24 utriusque fuerint in aciem instructi. Scipio hōc modo aciem
direxit. Collocabat in fronte suas & Jubæ legiones: postea autem
Numidas in subsidiariâ acie ita extenuatos, & in longitudinem
directos, ut procul simplex esse acies media 25 à legionariis mili-
bus

F f

§. LII.

*Exercitus ut-
rinque in a-
ciem edu-
cuntur,*

§. LIII.

*Quomodo
uterque fue-
rit in aciem
instructus.*

bent, [diceretque ut &c.] Corruptè.
Goduinus & Davisius ex aliis Co-
dicibus emendant, [se restare ut
&c.] Quod ferri potest: Quanquam
vulgatæ lectioni non videtur præfe-
rendum.

20 Cæsis — civibus,] Hoc est;
cum concives ejus ad eum fre-
quentes occiderentur.

21 Ante] MS Reg. ad ante.

22 Factum est,] MSS Reg. & Vof-
si, & Editt. Vett. [factum est illi-
co, &c.]

23 Quemadmodum — fuerint] Ita
restitui ex MSS duobus. Nec satis
mirari queo Editorum omnium
dormitationem, qui ediderunt:
[quemadmodum — fuerunt.] Quod,
hoc significatu, nequaquam Lati-
num est.

24 Utriusque] MS Reg. utriusque.
Quod idem est.

25 A legionariis,] Suspectum vide-
tur illud, à. Quid si legatur. ex?
Sed Codices desidero.

Ante Chr.
xli.
U. C. Varr.
DCCV III.

bus videretur; in cornibus autem duplex esse existimabatur. Elephantos dextro sinistroque cornu collocaverat, æqualibus inter eos intervallis interjectis: Post autem elephantos, armaturas leves, Numidasque substituerat auxiliares. Equitatum frænatum universum in suo dextro cornu disposuerat; sinistrum enim cornu oppido Uzitâ claudabatur, neque erat spatium equitatus explicandi: ²⁶ Propterea Numidas, levisque armaturæ infinitam multitudinem, ad dextram partem suæ aciei ²⁷ opposuerat, ferè interjecto non minùs mille passuum spatio; & ad collis radices magis appulerat, longiusque ab adversariorum suisque copiis promoverat; Id hoc consilio, ut, quum acies ii inter se concucurrissent initio certaminis, paullo longius ejus equitatus circumvectus, ex improvise clauderet multitudine suâ exercitum Cæsaris, atque perturbatum jaculis configeret. Hæc fuit ratio Scipionis eâ die præliandi. Cæsaris autem acies hoc modo fuit collocata; ut ab sinistro ejus cornu ordiar, & ad dextrum perveniam. Habuit in sinistro cornu legionem ix, vii: In dextro cornu, xxx, xxix: xiii, xiv, xxviii, xxvi, in mediâ acie: ²⁸ Ipsum autem dextrum cornu, secundam aciem ferè in earum legionum parte cohortium collocaverat; præterea ex tironum legionibus paucas adjecerat: Tertiam autem aciem in sinistrum suum cornu contulerat, & usque ad aciei suæ mediam legionem porrexit, & ita collocaverat, ut sinistrum suum cornu triplex esset. ²⁹ Id eo consilio fecerat, quod suum dextrum latus munitionibus adjuvabatur: Sinistrum autem ut equitatus hostium multitudini resistere posset, laborabat; eodémque suum omnem contulerat equitatum: &, quod ei parum confidebat, præsidio his equitibus legionem v præmiserat; levémque armaturam inter equites interposuerat.

²⁶ Propterea] MSS Reg. Eliens. & Vossii; Præterea. Edit. Rom. Postea.

²⁷ Opposuerat.] MS Reg. posuerat. Quod eodém redit.

²⁸ Ipsum autem dextrum cornu, secundam aciem &c.] Ursinus, ex conjecturâ, legit; [Circa ipsum autem &c.] Atque ita planè scriptum est in MS Regio. Sed nihil opus. Subintelligi enim potest, circa, ad, vel quoad: Aut per Appositionem conjungi possunt, dextrum cornu, &c., secundam aciem. Edit. Vett. habent, [Ipsum autem dextrum cornu, secundâ acie, &c.] in MS Eliensi est, [— secundam autem aciem &c.] Tâmq̃ue aliquid deerit, hoc modo: [Ipsum autem dextrum cornu ****; Secundam autem aciem &c.] Judicet Lector eruditus.

²⁹ Id eo consilio fecerat, quod suum dextrum latus munitionibus adjuvabatur: Sinistrum autem ut equitatus hostium multitudini resistere posset, laborabat; eodémque &c.] Primò, pro eo quod edidit Scaliger, [adjuvabatur;] rectè reponit Davisius, ex MS Eliensi, [adjuvabatur.] Deinde observandum, in MSS Reg. Vossii & Ursini, omisâ voce laborabat, scriptum esse; [Id eo consilio fecerat] ut suum dextrum latus munitionibus adjuvaretur, sinistrum autem ut equitatus hostium multitudini resistere posset: Eodémque &c.] Quid si, collatis utrisque Lectionibus, hoc demum modo legamus? [Id eo consilio fecerat, (quod suum dextrum latus munitionibus adjuvabatur,) ut sinistrum equitatus hostium multitudini resistere posset: Eodémque &c.]

rat. Sagittarios variè passimque, locis certis, maximèque in cornibus, collocaverat.

SIC utrorumque exercitus instructi, non plùs passuum ccc interjecto spatio, (quod fortè ante id tempus acciderat nunquam, quin dimicaretur,) à manè usque ad horam x diei perstiterunt. Jámque Cæsar dum exercitum reducere intra munitiones suas cœpisset; subito universus equitatus ulterior Numidarum Getulorumque sine frænis, ad dextram partem se movere, propiùsque Cæsar's castra, quæ erant in colle, se conferre cœpit; frænatus autem Labieni eques in loco permanere, legionésque distingere; quum subito pars equitatus Cæsar's cum levi armaturâ contra Getulos, injussu ac temerè, longiùs progressi, paludémque transgressi, multitudinem hostium sustinere pauci non potuerunt; levique armaturâ deserti, ac pulsi convulneratique, uno equite amisso, multis equis faucis, levis armaturæ xxvi occisis, ad suos refugerunt. Quo secundo equestri prælio facto, Scipio lætus in castra nocte copias reduxit. ³⁰ Quod proprium gaudium bellantibus fortuna tribuere non decrevit: Namque postero die ³¹ Cæsar, cum parte equitatus sui, Leptim, frumenti gratiâ, misit: In itinere prædatores equites Numidas Getulosque ex improvise adorti, circiter centum partim occiderunt, partim vivorum potiti sunt. Cæsar interim quotidie legiones in campum deducere, atque opus facere; vallumque & fossam per medium campum ducere; adversariorumque excursionibus ³² iter officere, non intermittit. Scipio item munitiones contrâ facere, & ne jugo à Cæsare excluderetur, appropere. Ita duces utrique & in operibus occupati erant, & nihilominus equestribus præliis inter se quotidie dimicabant.

INTERIM Varus classem, quam antea Uticæ hiemis gratiâ subdlexerat, cognito legionis VII & VIII ex Sicilia adventu, celeriter deducit; ³³ ibique Getulis remigibus epibatisque complet; insidians

F f 2

dique

³⁰ Quod proprium gaudium bellantibus fortuna tribuere non decrevit: Scaliger vocem [Quod] delendam existimat. Perperam admodum. Perit enim, sine eâ, sententiæ venustas omnis atque connexio. Davisius retinendam voluit; quod ea particula vim adversativam interdum obtineat. Sed & ipse fallitur: Ac nodum profectò in scirpo quæsi-verunt Viri doctissimi. Est enim hoc in loco planè nomen Relativum, [Quod gaudium (nempe prælii equestris secundi,) fortuna tamen proprium (hoc est, perpetuum,) tribuere non decrevit.]

³¹ Cæsar, cum parte equitatus sui — misit: In itinere &c.] Davisius,

ex conjecturâ, Syntaxi postulante, reponit; Cæsar quum partem equitatus sui — misit; in itinere &c.] quæ quidem optima est conjectura; Et firmatur, atque etiam emendatur eo, quod in MS Vossii scriptum reperi; [Cæsar quum partem equitatus sui — MISISSET; in itinere &c.] Interim tamen defendi quodam modo posse videtur lectionis vulgaræ Syntaxis; [Cæsar, cum parte equitatus sui — misit (subintell. milites.) In itinere &c.]

³² Iter officere,] Rhellicanus emendat, [interim officere.] Sed nihil opus.

³³ Ibique] MS Eliens. illamque.

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCVIII.

§. LIV.

Vierque post
parva prælia
equestria, in
castra redu-
citur.

§. LV.

Cæsar's na-
ves aliquot
ab hoste in-
cenduntur,
aliæque ca-
piuntur.

Ante Chr.
XLVL
U. C. Varr.
DCCVIII.

dique gratiâ 34 progressus, Adrumetum cum LV navibus pervenit. Cujus adventus inscius Cæsar, L. Cispium cum classe XXVII navium 35 ad Thapsum versum in stationem, præsidii gratiâ com meatu sui, mittit: Itémque Q. Aquilam, cum XIII navibus longis, Adrumetum eadem de causâ præmittit. Cispium, quò erat missus, celeriter pervenit: 36 Aquila, tempestate jactatus, promontorium superare non potuit; atque angulum quendam tutum à tempestate 37 nactus, cum classe se longius à prospectu removit: Reliqua classis in salo ad Leptim, egressis remigibus passimque in littore vagantibus, partim 38 in oppido victus sui mercandi gratiâ progressis, vacua à defensoribus stabat. Quibus rebus Varus ex perfugis cognitis, occasionem nactus, vigiliâ secundâ Adrumeto 39 ex Cothone egressus, primo mane Leptim 40 universâ classe vectus, naves onerarias, quæ longius à portu in salo stabant, incendit; & penteres duas, vacuas à defensoribus, nullo repugnante, cepit.

CÆSAR interim celeriter per nuncios in castris, quum opera circuit, certior factus; quæ aberant à portu millia passuum VI: Equo admissio, ommissis omnibus rebus, celeriter pervenit Leptim: 41 Ibique moratus, omnes ut se naves consequerentur; primum ipse navigiolum parvum conscendit: In cursu Aquilam multitudine navi-

§. LVI.
Cæsar ipse,
subito navi-
gium ingres-
sus, hostes
persequitur
fugaturque; &
in castra re-
dit.

34. Progressus,] MSS Eliens. & Vossii, & Editt. Vett. [ab Uricâ progressus.] Quod probat Davisius, ut Hirtii σαφινεία & simplicitati congruens.

35 Ad Thapsum versum] Ita rectè restituit Cellarius; & Davisius, ex MS Eliens. & Editt. Vett. Consentiant MSS Reg. & Vossii. Vulgg. omittunt, ad.

36 Aquila,] MSS Reg. & Eliens. [At Aquila &c.]

37 — nactus, cum classe se — removit: Reliqua classis &c.] Aut voces istæ [cum classe,] intelligendæ sunt [cum parte classis,] scilicet cum navibus aliquot: Aut recipienda erit Rubenii lectio, cui favent Editi aliquot veteres; ut, transpositis nimirum vocibus istis [cum classe,] hoc modo scribatur tota periodus. [Aquila, tempestate jactatus, cum classe promontorium (al. propius promontorium) superare non potuit; Atque angulum quendam tutum à tempestate nactus, Se (id est, navem suam) longius à prospectu removit: Reliqua classis &c.]

38 In oppido — progressis,] In

OPPIDO progredi & vagari, paulo amplius est, quam oppidum adire vel in OPPIDUM progredi. Quemadmodum quod dixit Poëta, [Pilam projecit in herbâ,] amplius est quàm si dixisset, [Pilam projecit in herbam.] Vide suprâ ad pag. 76, lin. 21. Quamobrem minus rectè faciunt, qui emendant; [in oppidum.]

39 Cothone] Portu arte factio. Ut notârunt Cellarius, Davisius, alii-que.

40 Universâ classe] Codices nonnulli, [cum universâ classe.]

41 Ibique moratus, omnes ut se naves consequerentur; primum ipse &c.] MS Ursini, & duo Goduini; [ibique moratur, — consequerentur; postea ipse &c.] MS Eliens. [ibique hortatur &c.] Unde Davisius legendum conjicit, [ibique hortatur, — consequerentur: postea ipse &c.] Ego propius paulò à vulgatâ lectione, scripserim equidem; [ibique HORTATVS, — consequerentur; primus (vel primum) ipse &c.]

navigiorum perterritum atque trepidantem nactus, hostium classem sequi coepit. Interim Varus, celeritate Cæsaris audaciâque motus, cum universâ classe, conversis navibus, Adrumetum versùs fugere contendit. Quem Cæsar in millibus passuum IV consecutus, recuperatâ quinqueremi cum omnibus suis epibatis, atque etiam hostium custodibus cxxx in eâ nave captis, triremem hostium proximam, quæ in repugnando erat commorata, onustam remigum epibatarumque, cepit: Reliquæ naves hostium, promontorium superârunt, atque Adrumetum in Cothonem se universæ contulerunt. Cæsar eodem vento promontorium superare non potuit; atque in falo in anchoris eâ nocte commoratus, primâ luce Adrumetum accedit. Ibique navibus onerariis, quæ erant extra Cothonem, incensis; omnibusque reliquis aliis aut subductis, aut in Cothonem compulsis; paullisper commoratus si fortè vellent classem dimicare, rursus se recepit in castra. In eâ nave captus est P. Vestrius eques Romanus: & P. Ligarius Afranianus; quem Cæsar in Hipsaniâ cum reliquis dimiserat, & postea se ad Pompeium contulerat; inde ex proelio effugerat, in Africamque ad Varum venerat: Quem, ob perjurium perfidiâque, Cæsar iussit necari. P. Vestrio autem; quod ejus frater Romæ pecuniam imperatam numeraverat, & quod ipse suam causam Cæsari probaverat, "se Nasidii classe captum, quum ad necem duceretur, beneficio Vari esse servatum, postea facultatem sibi nullam datam transeundi;" ignovit.

EST in Africâ consuetudo incolarum, ut in agris & in omnibus ferè villis, sub terrâ specus, condendi frumenti gratiâ, clam habeant; atque id propter bella maximè, hostiumque subitum adventum, præparent. Quâ de re Cæsar certior per indicem factus, tertîâ vigiliâ legiones II cum equitatu mittit à castris suis millia passuum X; atque inde magno numero frumenti onustos 43 recepit in castra. Quibus rebus cognitis Labienus, progressus à suis castris millia passuum VII, per jugum & collem, per quem Cæsar pridie iter fecerat; ibi castra duarum legionum facit: 44 atque ipse quotidie, existimans Cæsarem eadem sæpe (frumentandi gratiâ) commeurum, cum magno equitatu levique armaturâ insidiaturus locis idoneis confedit. Cæsar interim de insidiis Labieni ex perfugis certior

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Var.
DCCVIII.

S. LVII.
Cæsaris frumentandi ratio.

F f 3

42 Contendit:] Codices nonnulli, caput. Quod idem ferè.

43 Recepit in castra.] Davisius ex MS Eliensi, (cui suffragatur MS Vossii,) emendat; recipit. Quod & Temporum ratio videtur postulare. Veruntamen in hujusmodi constructione, ubi tanquam præsens narratur res præterita, perinde est.

44 Atque ipse quotidie, — locis idoneis confedit.] Sic MSS Reg. &

Eliens. & Edit. Rom. Editi Recentiores, [atque ibi ipse &c.] Perperam admodum & absurdè. Non enim ibi ipse confedit; sed, castris duarum legionum ibi factis, ipse quotidie certo intervallo in locis idoneis insidiaturus confedit. Quod mirum Editores omnes fugisse, præter unum Joan. Goduinum, aliàs minùs scientem.

Ante Chr. tior factus ; paucos dies ibi commoratus, dum hostes quotidiano
 XLVI. instituto, sæpe idem faciendo, in negligentiam adducerentur ; sub-
 U. C. Varr. ito manè imperat portâ Decumanâ legiones se VIII veteranas, cum
 DCCVIII. parte equitatus, sequi : Atque, equitibus præmissis, neque opinantes
 insidiatores subito in convallibus latentes levi armaturâ concidit cir-
 citer D ; reliquos in fugam turpissimam coniecit. Interim Labie-
 nus, cum universo equitatu, fugientibus suis suppetias occurrit.
 Cujus vim multitudinis quum equites pauci Cæsariani jam sustinere
 non possent, Cæsar instructas legiones hostium copiis ostendit. Quo
 facto perterrito Labieno ac retardato, suos equites recepit incolumes.
 Postero die Juba Numidas eos, qui loco amisso fugâ se receperant
 in castra, in cruce omnes suffixit.

§. LVIII. CÆSAR interim, ⁴⁵ quoniam frumenti inopiâ premebatur, co-
 pias omnes in castra conducit. Atque præsidio Lepti, Ruspinae,
 Acillæ, relicto ; Cispio Aquilæque classe transditâ, ut alter Adrume-
 tum, alter Thapsum mari obsiderent ; ipse, castris incensis, IV noctis
 vigiliâ, acie instructâ, impedimentis in sinistrâ parte collocatis, ex
 eo loco proficiscitur ; & pervenit ad oppidum Agar, quod à Getu-
 lis sæpe antea oppugnatum, summâque vi per ipsos oppidanos erat
 defensum. Ibi in campo castris unis positis, ipse frumentatum
 circum villas cum parte exercitus profectus ; magno invento hor-
 dei, olei, vini, fici numero ; pauco, tritici ; atque recreato exer-
 citu ; redit in castra. Scipio interim, cognito Cæsaris discessu,
 cum universis copiis per jugum Cæsarem subsequi cœpit ; atque ab
 ejus castris millia passuum VI ⁴⁶ longè, trinis castris dispartitis copiis,
 confedit.

§. LIX. OPPIDUM erat Zeta ; quod aberat à Scipione millia passuum X,
 ad ejus regionem & partem castrorum collocatum ; à Cæsare autem
 diversum ac remotum, quod erat ab eo ⁴⁶ longè millia passuum
 XVIII. Huc Scipio legiones II, frumentandi gratiâ, ⁴⁷ misit. Quod
 postquam Cæsar ex perfugâ cognovit ; castris ex campo in collem
 ac tutiora loca collocatis, atque ibi præsidio relicto, ipse IV vigiliâ
 egressus, præter hostium castra proficiscitur cum copiis, & oppido
 potitur. Legiones Scipionis comperit longiùs in agris frumentari :
 & quum eò contendere conaretur, animadvertit copias hostium iis
 legionibus occurrere suppetias ; quæ res ejus impetum retardavit.
 Itaque, capto C. Mutio Regino, equite Romano, Scipionis fami-
 liarissimo, qui ei oppido præerat ; & P. Atrio, equite Romano, de
 conventu Uticensi ; & camelis XXII regis adductis ; præsidio ibi
 cum Oppio legato relicto, ipse se recipere cœpit ad castra.

§. LX. QUUM jam non longè à castris Scipionis abesset, quæ eum ne-
 cesse erat prætergredi ; Labienus Afraniusque cum omni equitatu
 levique

Redeuntem
 eum prædâ
 hostes ex in-
 sidiis adorti,
 repelluntur, qui.

45 Quoniam] Codices nonnulli, | 112. lin. 22.

47 Misit.] MSS Reg. & Vossii.

46 Longè.] Vide supra, ad pag. | miserat.

levique armaturâ ex insidiis adorti, agmini ejus extremo se offerunt, Ante Chr. x lvi.
 atque ex collibus primis ⁴³ existunt. Quod postquam Cæsar anim- U. C. Varr. d c c v i i i.
 advertit; equitibus suis hostium vi oppositis, sarcinas legionarios
 in acervum jubet comportare, atque celeriter signa hostibus inferre.
 Quod postquam cœptum est fieri; primo impetu legionum, equita-
 tus & levis armatura hostium nullo negotio loco pulsa & dejecta
 est de colle. Quum jam Cæsar existimâset hostes pullos deterri-
 tôsque finem laceßendi facturos, & iter cœptum pergere cœpisset;
 iterum celeriter ex proximis collibus erumpunt; atque eâ-
 dem ratione, quâ antè dixi, in Cæsaris legionarios impetum faciunt
 Numidæ, ⁴⁹ levisque armatura, mirabili velocitate præditi, qui inter
 equites pugnabant, & unâ paritèrque cum equitibus accurrere & re-
 fugere consueverant. Quum hoc sæpius facerent, & Julianos pro-
 ficiscientes insequerentur & refugerent ⁵⁰ instantes, propiùs non ac-
 cederent, & singulari genere pugnæ uterentur, eôsque jaculis con-
 vulnere satis esse existimarent; Cæsar intellexit nihil aliud illos
 conari, nisi ut se cogerent castra in eo loco ponere, ubi omnino
 aquæ nihil esset; ut exercitus ejus jejunos, qui à quartâ vigiliâ us-
 que ad horam x diei nihil gustâset, ac jumenta siti perirent. Quum
 jam ad Solis occasum esset, & non totos c passus ⁵¹ horis iv esset
 progressus; equitatu suo, propter equorum interitum, ⁵² extremo
 agmine remoto, legiones invicem ad extremum agmen evocabat.
 Ita vim hostium, placidè lenitèrque procedens, per legionarium mi-
 litem commodiùs sustinebat. Interim equitum Numidarum copię
 dextrâ sinistrâque per colles præcurrere, coronæque in modum cin-
 gere multitudine sua Cæsaris copias; pars agmen extremum insequi.
 Cæsaris autem non ampliùs tres aut quatuor milites veterani si se
 convertissent, & pila viribus contorta in Numidas infestos conje-
 cissent, ampliùs xi millium numero, ad unum terga vertebant; ac
 rursus ad aciem passim, conversis equis, se colligebant, atque in
 spatio consequebantur, & jacula in legionarios conjiciebant. Ita
 Cæsar, modò procedendo, modò resistendo, tardiùs itinere confecto,
 F f 4 noctis

⁴³ Existunt.] Codices nonnulli, excunt. Sed proba est vulgata Lectio. Sic enim supra, pag. 407. lin. 10, Et subito (exiliant: Sed Codices plerique habent) existunt.

⁴⁹ Levisque armatura.] Sic MSS Reg. & Eliens. Similiter supra, lin. 1. [equitatu levique armaturâ;] Et lin. 6, [equitatus & levis armatura.] Al. [levisque armaturâ.] Quæ si Lectio recipiatur, tum subintelligendum erit [milites.] Quod multò potius est, quàm ut, cum Davisio,

[armatura] in plurali numero accipiamus, & [levis] antiquè scriptum pro [leves.]

⁵⁰ Instantes,] MSS. & Edit. Vett. stantes. Quæ & ipsa ferri possit Lectio.

⁵¹ Horis iv] Sic MSS Reg. & Vossii. MS Eliens. & Edit. Rom. [in horis iv.] Scaliger & Recentiores, [in horam quartam.]

⁵² Extremo agmine remoto,] remoto ab extremo agmine.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

§. LXI.
*Difficultas
cum Numi-
dis pugnandi;
Casaris-
que super eâ
re consilium.*

noctis horâ primâ omnes suos ad unum ⁵³ in castris incolumes, faucibus x factis, reduxit. Labienus, circiter CCC amissis, multis vulneratis, ac defessis instando omnibus, ad suos se recepit. Scipio interim legiones productas cum elephantis; quos ante castra in acie, terroris gratiâ, in conspectu Cæsaris collocaverat; reducit in castra.

CÆSAR contra ejusmodi hostium genera copias suas, non ut Imperator exercitum veteranum victorémque maximis rebus gestis, sed ut lanista tirones gladiatores condocere: Quo pede se reciperent ab hoste; & quemadmodum obversi adversariis, & in quantum spatio resisterent; modò procurrerent, modò recederent, comminarenturque impetum; ac propè quo loco, & quemadmodum tela mitterent, ⁵⁴ præcipere. Mirificè enim hostium levis armatura anxium exercitum nostrum atque sollicitum habebat. Quia & equites deterrebat prælium inire, propter equorum interitum; quòd eos jaculis interficiebat: Et legionarium militem defatigabat, propter velocitatem; gravis enim armaturæ miles simul atque ab his infectatus constiterat in eòque impetum fecerat, illi veloci cursu facillè periculum vitabant. Quibus ex rebus Cæsar vehementer commovebatur: Quia, quodcumque prælium quoties erat commissum, equitatu suo, sine legionario milite, hostium equitatu, levique armaturæ eorum, nullo modo par esse poterat. Sollicitabatur autem his rebus; quòd nondum hostium legiones cognoverat, & quonam modo sustinere se posset ab eorum equitatu levique armaturâ, quæ erat mirifica si legiones quoque accessissent. Accedebat etiam hæc causa, quòd elephantorum magnitudo multitudóque, militum animos detinebat in terrore. Cui uni rei tamen invenerat remedium; Namque elephantos ex Italiâ transportari jusserat, quòd & miles noster speciémque & virtutem bestię cognosceret, & cui parti corporis ejus telum facillè ⁵⁵ adigi posset; ornatúsque ac loricatus elephanta quum esset, quæ pars ejus corporis nuda sine tegmine relinqueretur, ut eò tela conjicerentur: Præterea, ut jumenta bestiarum odorem, stridorem, speciém, ⁵⁶ consuetudine capta non reformidarent. ⁵⁷ Quibus ex rebus largiter erat consecutus: Nam & milites

⁵³ In castris — reduxit.] Vide quæ supra ad pag. 76. lin. 21.

⁵⁴ Præcipere.] Editi habent; præcipit, vel præcepit. MS Eliensis, præciperent. Unde Davisius ex conjecturâ optimè restituit, præcipere: postulante & ipsâ Modorum ratione, propter præcedentem condocere. Atque in MS Regio planè scriptum est, præcipere.

⁵⁵ Adigi] Sic MSS Reg. Eliens. & Vossii. Vulgg. adjici.

⁵⁶ Consuetudine capta] Ita optimè

restituit Davisius, ex MS Eliensi. Alii perperam, [consuetudine captarum. Unde Ciacconius, ex conjecturâ; [consuetudine capta earum.] Sed præstat Lectio Eliensis.

⁵⁷ Quibus ex rebus largiter erat consecutus:] Scaliger has voces [Quibus ex rebus] delendas existimavit. Davisius conjicit, [Quibus hæc rebus largiter &c.] Cellarius addit; [Quibus ex rebus, quod optaverat, largiter &c.] Sed omnino proba est & elegantior vulgata lectio.

milites bestias manibus pertractabant, earumque tarditatem congno- Ante Chr.
scebant; equitesque in eos ⁵⁸ pila præpilata conjiciebant; ⁵⁹ Atque ^{x lvi.}
in consuetudinem equos patientia bestiarum adduxerat. Ob has ^{U. C. Varr.}
causas, quas supra commemoravi, sollicitabatur Cæsar; tardiôrque ^{dccviii.}
& consideratior erat factus; & ex pristina bellandi consuetudine
celeritatêque excesserat. Nec mirum: Copias enim habebat in
Galliâ bellare consuetas locis campestribus, & contra Gallos homi-
nes apertos minimêque insidiosos; qui per virtutem, non per do-
lum, dimicare consueverunt. Tum autem erat ei laborandum, ut
consuefaceret milites, hostium dolos, insidias, artificia cognoscere;
& quid sequi, quid vitare conveniret. Itaque quò hæc celerius con-
ciperent, dabat operam, ut legiones non in uno loco contineret, sed,
per causam frumentandi, huc atque illuc raptaret; idè quòd ho-
stium copias ab se, suoque vestigio, non discessuras existimabat.
Atque post diem III, ⁶⁰ productas accuratiùs suas copias sicut in-
struxerat; propter hostium castra prætergressus, æquo loco invitat
ad dimicandum. Postquam eos abhorreere videt, reducit sub vespe-
rum legiones in castra.

LEGATI interim ex oppido Vaccâ, quod finitimum fuit Zetæ, §. LXII.
cujus Cæsarem potitum esse demonstravimus; veniunt. Petunt *Vacca oppi-*
& obsecrant, ut "sibi præsidium mittat: Se res complures, quæ *dum à Cæsa-*
„ utiles bello sint, administraturos." Per id tempus, [⁶¹ Deorum *re præsidium*
voluntate studioque erga Cæsarem,] transfuga ⁶² suos cives facit *petit; & à*
certiores; "Jubam regem celeriter cum copiis suis, antequam *Jubâ Rege*
„ Cæsaris præsidium eò perveniret, ad oppidum adcurrissè; atque, *diripitur,*
„ adveniente

⁵⁸ Pila præpilata] Hoc est, (non, ut Rhellicanus perperam existima-
vit, ferrato aut exacuto, sed) obtuso
acumine.

⁵⁹ Atque in consuetudinem equos
patientia bestiarum adduxerat.] Pa-
tientiam bestiarum intelligit Davisius
lenitatem Elephantum & tarditatem,
cùm pila præpilata in eos conjice-
rentur. Verùm existimo potiùs E-
quorum intelligi patientiam Elephan-
tum; hoc est, quâ Equi patiebantur
Elephantos. Equos patientia sua
bestiarum, in consuetudinem ad-
duxerat: Vel, patientia adduxerat
equos, in consuetudinem bestiarum
[patiendarum.] Lipsius reponit, [in
consuetudinem equos patientiæ bestia-
rum, adduxerant.] Vel, (quoniam
in plurimis MSS est, [— ipsarum
bestiarum adduxerant;] legi fortasse

poterit, [— patiendarum bestiarum
adduxerant.] Sed præstare videtur
vulgata Lectio.

⁶⁰ Productas accuratiùs suas copias
sicut instruxerat;] Quamvis ferri
queat hæc Lectio; tamen usitator
foret locutio, [productis accuratiùs
suis copiis sic, ut (vel sicut) instruxe-
rat; &c.] Sed sine Codicibus nihil
movendum.

⁶¹ Deorum voluntate] Ita edidit
Davisius ex MSS Eliensi & Ursini,
& Edit. Stephani. Quibuscum faci-
unt MS Vossii, & Goduini Codi-
ces tres. Vulgg. [de eorum volunta-
te:] Qui Sensus est nullus.

⁶² Suos cives.] Rhellicanus in-
terpretatur; Vaccenses, qui apud Ju-
bam militabant: Ineptè admodum.
Cellarius; legatos Vaccenses, qui
cum Cæsare erant: Rectè.

Ante Chr. „ adveniente multitudine circumdatâ, ⁶³ eo potitum; omnibûsque
 XLVI. „ ejus oppidi incolis ad unum interfectis, dedisse oppidum diripi-
 U. C. Varr. „ endum delendûmque militibus.”

DCCVIII.

§. LXIII.

Hostibus

pugnam de-
treclantibus,
Cæsar castra
movet; ho-
stēsque, cum
in itinere
carpentes,
repellit.

CÆSAR interim, lustrato exercitu a. d. XII Kal. Apr. postero die productis universis copiis, ⁶⁴ progressus à suis castris millia passuum quinque, à Scipionis circiter 11 millium interjecto spatio, in acie constitit. Postquam satis diûque adversarios à se ad dimicandum invitatos superfedere pugnae animadvertit, reducit copias. Postero die castra movet; atque iter ad oppidum Sarsuram, ubi Scipio Numidarum ⁶⁵ habebat præsidium frumentûmque comportaverat, ire contendit. Quod ubi Labienus animadvertit; cum equitatu levique armaturâ agmen ejus extremum carpere cepit. Atque ita lixarum mercatorûmque, qui plaustris merces portabant, interceptis sarcinis; addito animo, propiùs audaciûsque accedit ad legiones; quod existimabat milites, sub onere ac sub sarcinis defatigatos, pugnare non posse. Quæ res Cæsarem non ⁶⁶ fefellerat: Namque expeditos ex singulis legionibus tricenos milites esse jusserrat; Itaque eos in equitatum Labieni immisos, turmis suorum suppetias mittit. Tum Labienus, conversis equis, signorum conspectu perterritus, turpissimè contendit fugere; multis ejus occisis, compluribus vulneratis. Milites legionarii ad sua se recipiunt signa, atque iter inceptum ire coeperunt. Labienus per jugum summum collis, dextrorsus procul ⁶⁷ milites subsequi non desistit.

§. LXIV.

Tisdrum op-
pidum op-
pugnare non
audens, in
antiqua ca-
stra reverti-
tur.

POSTQUAM Cæsar ad oppidum Sarsuram venit; inspectantibus adversariis, interfecto præsidio Scipionis, quum suis auxilium ferre non auderent; fortiter repugnante P. Cornelio Scipionis evocato

⁶³ *Eo potitum; omnibûsque — interfectis, dedisse oppidum diripiendum:]* Nonnulli, omnibus. Quod idem est. [*Eo potitum, omnibus — dedisse oppidum diripiendum:]* Vel, [*Eo potitum (esse;) omnibûsque — dedisse oppidum diripiendum.]*

⁶⁴ *Progressus]* Ita edidit Davisius ex MS Eliensi & Edit. Stephani. Cum his consentiunt MS Vossii & unus Goduini. MS Reg. habet; *processit*. In aliis omnibus est, *processus*. Quæ locutio valde est inusitata. Quamvis enim Cellarius participium istud apud Scribonium Largum reppererit, at haud tamen hoc significatu.

⁶⁵ *Habebat præsidium]* Ita ex MSS Reg. & Eliensi restituendum videtur. Editi, [*habuerat præsidium.*] Quod (ex sequente, ut opinor, *comportaverat,*) à Librariis est reposi-

tum. Non enim id ait Hirtius, *habuisse* utique præsidium in Sarsurâ Scipionem, sed *jam tum habere*; idque à Cæsare nec opinans oppressum, & interfectum: Ut rectè annotavit Davisius. Non tamen dissimulandum, etiam illud [*habuerat*] retineri posse; si ita accipiat, ut significet, *collocaverat*. Quomodo infra videtur accipi, §. 77. prope initium.

⁶⁶ *Fefellerat:]* Codices nonnulli, *fefellit*. Sed longè præstat vulgata Lectio. Illud enim, *Quæ res Cæsarem non fefellerat*, tale est quale si dixisset, *Cui rei Cæsar ante viderat*; vel, *Quæ res Cæsarem non fugerat*.

⁶⁷ *Milites]* Equidem, cum Davisio, vocem istam abesse debere existimo: Ut deest quidem in MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Editionibus quibûsdam Veteribus.

cato qui ibi præerat, atque à multitudine circumvento interfestóque; Ante Chr. oppido potitur. Atque ibi frumento exercitui dato, postero die ad x lvi. oppidum Tisdrum pervenit; in quo Confidius per id tempus fuerat, U. C. Varr. cum grandi præsidio cohortéque suâ gladiatorum. Cæsar, oppidi DCCVIII. naturâ perspectâ, ⁶⁸ atque inopiâ ab oppugnatione ejus deterritus; protinus profectus circiter millia passuum iv, ad aquam ⁶⁹ facit castra: Atque inde iv die egressus, redit rursus ad ea castra quæ ad Agar habuerat. Idem facit Scipio, atque in antiqua castra copias, reducit.

THABENENSES interim, qui sub ditione & potestate Jubæ esse consuissent, in extremâ ejus regni regione maritimâ locati; inter- §. LXV. Thabenenses secto regio præsidio, legatos ad Cæsarem mittunt: 70 Rem à se præsidium à gestam docent: Petunt orántque, ut “ suis fortunis, de populo Casare petunt. „ Romano quòd bene meriti essent, auxilium ferret.” Cæsar, eorum consilio probato, M. Crispum Tribunum cum cohorte, & sagittariis, tormentisque compluribus, præsidio Thabenam mittit.

EODEM tempore ex legionibus omnibus milites, qui aut morbo §. LXVI. impediti, aut, ⁷¹ commeatu dato, cum signis non potuerant antè Casari auxili- transire in Africam, ad millia iv; equites, cd; funditores sagit- lia advehun- tariusque ⁷² mille; uno commeatu Cæsari occurrerunt. Itaque ⁷³ tur. tum his copiis & omnibus legionibus eductis, sicut erat instructus, viii millibus passuum à suis castris, ab Scipionis verò iv millibus passuum ⁷⁴ longè, constitit in campo.

ERAT oppidum infra castra Scipionis, nomine Tegea; ubi præ- §. LXVII. sidium equestre, circiter ⁷⁵ cd numero, habere consueverat. Eo Prælium e- equitatu dextrâ sinistrâque directo ab oppidi lateribus; ipse, legioni- questre, in- bus ex castris eductis atque in jugo inferiore instructis, non longius quo Casar ferè mille passus ab suis munitionibus progressus, in acie constitit. superior. Postquam diutius in uno loco Scipio commorabatur, & tempus diei

⁶⁸ Atque inopiâ] Ferri potest hæc Lectio; ut sit (annotante Davisio) inopiâ rerum ad oppugnationem necessariorum. Pulchra tamen est Lipsii emendatio, qui legit, [A Q V A inopiâ;] propter id quod sequitur, [protinus profectus —, ad aquam facit castra.]

⁶⁹ Facit castra:] Ita rectè restituit Davisius ex MS Eliensi & Edit. Stephani, postulante Temporum ratione. Suffragantur MSS Reg. & Vossii. Al. [castra fecit.]

⁷⁰ Rem à se gestam] Ita pulcherrime restituit Lipsius ex conjecturâ. Quem secuti sunt Recentiores. Firmant MSS Reg. & Vossii. Alii omnes, [rem malè gestam:] Literâ s

nimirum contractâ in l, & m ex præcedenti voce assurâ.

⁷¹ Commeatu dato,] hoc est; quibus venia fuerat data, ut à signis suis aliquandiu abessent.

⁷² Mille;] MSS Reg. & Edit. Rom. CC. MS Eliens. CCC.

⁷³ Tum his] MSS Reg. Eliens. & Vossii, & Edit. Rom. [cum his &c.]

⁷⁴ Longè,] Vide supra ad pag. 112, lin. 22.

⁷⁵ CD numero,] Vocem, numero, ab aliis omisâ, rectè restituit Davisius ex MS Eliensi. Sic enim alibi loqui solet Auctor noster. Suffragatur & MS Regius.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

diei in otio consumebatur; Cæsar equitum turmas suorum jubet in hostium equitatum, qui ad oppidum in statione erat, facere impressionem; levemque armaturam, sagittarios, funditorésque eodem submittit. Quod ubi cœptum est fieri; &, equis concitatis, Juliani impetum fecissent; Pacidius suos equites exporrigere cœpit in longitudinem, ut haberent facultatem turmas Julianas circumfundere, & nihilo minùs fortissimè acerrimèque pugnare. Quod ubi Cæsar animadvertit; ccc, quos ex legionibus habere expeditos confueverat, ex proximâ legione quæ ei ⁷⁶ prælio in acie constiterat, jubet equitatu succurrere. Labienus interim suis equitibus auxilia equestria submittere, faucibusque ac defatigatis integros recentioribusque viribus equites subministrare. Postquam equites Juliani cum vim hostium ad iv millia numero sustinere non poterant, & à levi armaturâ Numidarum vulnerabantur, ⁷⁷ minutatimque cedebant; Cæsar alteram alam mittit, qui satagentibus celeriter occurrerent. Quo facto sui sublatis universi, in hostes impressione factâ, in fugam adversarios dederunt; multis occisis, compluribus vulneratis: Insecuti per iii millia passuum, usque in colles hostibus adactis, se ad suos recipiunt. Cæsar in horam x commoratus, sicut erat instructus, se ad sua castra recepit; omnibus incolumibus. In quo prælio Pacidius graviter pilo per cassidem caput ictus, complurésque duces ac fortissimus quisque interfecti vulneratique sunt.

§. LXVIII.

Hostibus
prælium ad-
huc detrec-
tantibus, Cæ-
sar Thapsum
oppugnat.

POSTQUAM nullâ conditione cogere adversarios poterat, ut in æquum locum descenderent, legionumque periculum facerent; neque ipse propius hostem castra ponere, propter aquæ penuriam, se posse ⁷⁸ animadverteret; ⁷⁹ adversarios non eorum virtute confidere, sed aquarum ⁸⁰ inopiâ fretos despiciere se intellexit: Pridie Non. Apr. tertiâ vigiliâ egressus, ab Agar xvi millia passuum nocte progressus, ad Thapsum, ubi Vergilius cum grandi præsidio præerat, castra

⁷⁶ Prælio] Editi aliquot veteres; præsidio.

⁷⁷ Minutatimque cedebant;] MS Reg. & Edit. Rom. minutatimque cedebantur. Quod probant nonnulli. Sed vulgatam lectionem, allatis similis locutionis exemplis, erudite tuctur Davisius, & retinendam ostendit.

⁷⁸ Animadverteret;] Ita Editi omnes. Sed minùs Latine. Non enim conjunctum hoc cum præcedentibus facerent & descenderent, (id quod Librarios fefellit;) sed cum antecedente, poterat. Quamobrem, ex MS Eliensi, lege omnino, ANIMADVERTEBAT. [Postquam — poterat; — neque — animadver-

tebat; adversarios (autem) — intellexit: (tum) pridie &c.]

⁷⁹ Adversarios non eorum virtute confidere, sed — despiciere se &c.] Quoniam illud [se] ad Cæsarem refertur; ideo de adversariis dixit Hirtius, non [suâ virtute] respectu nimirum propioris antecedentis [adversarios,] sed [eorum virtute] respectu remotioris [Cæsar.] Vide quæ supra ad pag. 213. lin. 34. annotavimus. Nisi fortè pro, eorum, legendum sit, IPSORUM.

⁸⁰ Inopiâ fretos] Codices nonnulli, [copiâ fretos.] Sed vera est vulgata Lectio. Eo freti erant adversarii, quod Cæsareani inopiâ aquæ laborabant.

castra ponit; oppidumque eo die circummunire coepit; locaque idonea opportunaque complura praesidiis occupare, ne hostes intrare ad se ac loca interiora capere possent. Scipio interim, cognitis Caesaris consiliis, ad necessitatem adductus dimicandi, ne per summum dedecus fidissimos suis rebus Thapsitanos & Vergilium⁸¹ amitteret; confestim Caesarem per superiora loca consecutus, millia passuum VIII à Thapso binis castris confedit.

ERAT stagnum salinarum, inter quod & mare angustiae quaedam non amplius mille & quingentos passus intererant; quas Scipio intrare, & Thapsitanis auxilium ferre, conabatur. Quod futurum, Caesarem non fefellerat: Namque pridie in eo loco castello munito, ibique trino praesidio relicto, ipse cum reliquis copiis lunatis castris Thapsum operibus circummunivit. Scipio interim exclusus ab incepto itinere, supra stagnum postero die & nocte confecta, coelo albente,⁸² non longè à castris praesidioque, quod supra commemoravimus, MD passibus, ad mare versum confedit, & castra munire coepit. Quod postquam Caesari nunciatum est; ⁸³ milite ab opere deducto, castris praesidio Asprenate proconsole cum legionibus II relicto, ipse cum expedita copia in eum locum citatim contendit; classisque parte ad Thapsum relicta, reliquas naves jubet post hostium tergum quam maximè ad littus appelli, signumque suum observare; quo signo dato, subito clamore facto, ex improvviso hostibus aversis incuterent terrorem; ut perturbati ac perterriti, respicere post terga cogerentur.

Quò postquam Caesar pervenit; & animadvertit ⁸⁴ aciem pro vallo Scipionis, elephantosque dextro sinistroque cornu collocatos, & nihilo minus partem militum castra non ignaviter munire: Ipse, acie triplici collocata; legione decima secundaque, dextro cornu; VII & IX, sinistro; oppositis V legionibus, in quarta acie; ante ipsa cornua, quinque cohortibus contra bestias collocatis; sagittariis, funditoribus, in utrisque cornibus dispositis; levique armatura inter equites interjecta; ipse pedibus circum milites concursans, virtutesque

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

§. LXIX.
Scipio Thapsitanis auxilium ferre conatur.

§. LXX.
Caesar, suos ad pugnam hortatus, summam militum alacritate hostes aggreditur.

⁸¹ Amitteret;] MSS nonnulli, desereret. Quod est Interpretamentum.

⁸² Non longè à castris — MD passibus,] Mirum Editores omnes fugisse, ne Latine quidem hoc dictum. Nec equidem uilis dubito, quin istud [NON] ex Librariorum imperitiâ fluxerit. Quâ proinde vocalâ deletâ, legendum [longè à castris — MD passibus.] Quæ locutio Caesari & Hirtio valde familiaris. Vide quæ supra annotavimus ad pag. 112. lin. 22. & ad pag. 417. lin. 20; ubi similis occurrit Librariorum error.

⁸³ Milite ab opere deducto,] Ita restituit Davissius ex MSS Eliensi & Goduini, & Edit. Beroaldi. Quibuscum consentit MS Regius. Vulgg. [milites ab opere deductos.] Quæ sententia nulla est.

⁸⁴ Aciem —, elephantosque] MSS nonnulli, [aciem —, contra elephantos.] Alii, [aciem — castris elephantisque.] Corruptè omnes. Aut retinenda vulgata Lectio; aut fortè legendum, [aciem — INSTRUC-TAM, elephantosque &c.] Quod paritè vidit Glandorpius.

Ante Chr.
xlv.
U. C. Varr.
DCCVIII.

que veteranorum praeliâque superiora commemorans, blandêque appellans, animos eorum excitabat. Tirones autem, qui nunquam in acie dimicâssent, hortabatur, ut "veteranorum virtutem æmularentur; eorûmque famam, nomen, locûmque, victoriâ partâ, cuperent possidere.

§. LXXI.

ITAQUE in circumeundo exercitum animadvertit hostes circa vallum trepidare, atque ultro citrôque pavidos concurrere; & modò se intra portas recipere, modò inconstanter immoderatêque prodire. Quûmque idem à pluribus animadverti cœptum esset; subitò legati evocatique obsecrare Cæsarem, "ne dubitaret signum dare; victoriâ sibi propriam à diis immortalibus portendi." Dubitante Cæsare, atque eorum studio cupiditatique resistente, sibi que eruptione pugnari non placere clamitante, & etiam atque etiam aciem sustentante; subitò dextro cornu, injussu Cæsaris, tubicen à militibus coactus, canere cœpit. Quo facto, ab universis cohortibus signa in hostem cœpêre inferri; quum centuriones pectore adverso resisterent, vique continerent milites ne injussu imperatoris concurrerent; nec quidquam proficerent. Quod postquam Cæsar intellexit, incitatis militum animis resisti nullo modo posse; signo Felicitatis dato, equo admissio in hostem contra principes ire contendit. A dextro interim cornu funditores sagittariique concita tela in elephantos frequentes injiciunt. Quo facto, bestiae, stridore fundarum lapidûmque perterritae sese convertere, & suos post se frequentes stipatosque proterere, & in portas valli semifactas ruere contendunt. Item Mauri equites, qui in eodem cornu cum elephantis erant, praesidio deserti, principes fugiunt. Ita celeriter bestiis circuitis, legiones vallo hostium sunt potitae; & paucis acriter repugnantibus interfectis, reliqui concitati in castra, unde pridie erant egressi, confugiunt.

§. LXXII.

*Mira militis
eujusdam
fortitudo.*

NON videtur esse prætermittendum de virtute militis veterani v legionis. Nam quum in sinistro cornu elephante vulnere ictus & dolore concitatus in lixam inermem impetum fecisset, eûmque sub pede subditum, ⁸⁵ deinde genu innixus pondere suo, proboscide erectâ vibrantique, stridore maximo premeret atque enecaret; miles hic non potuit pati, quin se ⁸⁶ armatum bestiae offerret. Quem postquam elephante ad se telo infesto venire animadvertit; relicto cadavere, militem proboscide circumdat atque in sublime extollit armatum. Qui in ejusmodi periculo quum constanter agendum sibi videret; gladio proboscidem, quo erat circumdatus, cedere, quantum viribus poterat, non destitit. Quo dolore adductus elephante, milite abjecto, maximo cum stridore cursûque conversus ad reliquas bestias se recepit.

§. LXXIII.

*Scipionis
profligantur,
ad interventionem
usque.*

INTERIM Thapso qui erant praesidio, ex oppido eruptionem portâ maritimâ faciunt: Et, sive ut suis subsidio occurrerent; sive

⁸⁵ Deinde] Deest hæc vox in MSS
Reg. & Vossii.

⁸⁶ Armatum] Codices nonnulli
armatus. Quod idem est.

ut, oppido deserto, fugâ salutem sibi pararent; egrediuntur. Atque ita per mare ⁸⁷ umbilici sine ingressi, terram petebant. Qui à ⁸⁸ servitiis puerisque, qui in castris erant, lapidibus pilisque prohibiti terram attingere, rursus se in oppidum receperunt. Interim Scipionis copiis prostratis, passimque toto campo fugientibus; confestim Cæsaris legiones consequi, spatiumque se non dare colligendi. Qui postquam ad ea castra, quæ petebant, perfugerunt, ut refectis castris rursus sese defenderent; ducem aliquem requirunt, quem respicerent, cujus auctoritate imperioque rem gererent. Qui postquam animadverterunt neminem ibi esse præsidio, protinus armis abjectis in regia castra fugere contendunt: Quò postquam pervenerunt, ⁸⁹ ea quoque ab Julianis teneri vident. Desperatâ salute, in quodam colle consistunt; atque armis demissis, salutationem more militari faciunt. Quibus miseris ea res parvo præsidio fuit: Namque milites veterani irâ & dolore incensi, non modò, ut parcerent hosti, non poterant adduci; sed etiam ex suo exercitu illustres urbanos, quos ⁹⁰ auctores appellabant, complures aut vulnerârunt aut interfecerunt. In quo numero fuit Tullius Rufus quæstorius; qui pilo transiectus consultò à milite interiit. Item Pompeius Rufus brachium gladio percussus, nisi celeriter ad Cæsarem adcurrisset, interfectus esset. Quo facto complures equites Romani senatorisque perterriti, ex prælio se receperunt; ne à militibus, qui ex tantâ victoriâ licentiam sibi assumpsissent immoderatè peccandi, ⁹¹ impunitate propter maximas res gestas, ipsi quoque interficerentur. Itaque omnes Scipionis milites, quum fidem Cæsaris implorarent; inspectante ipso Cæsare, & à militibus deprecante eis uti parcerent, ad unum sunt interfecti.

CÆSAR trinis castris potitus, occisisque hostium x millibus, §. LXXIV. fugatisque compluribus; se recepit, l militibus amissis, paucis fau-
ciis, in castra. Ac statim ex itinere ante oppidum Thapsum con-
stitit; *dis.*

*Cæsar, relicto
Thapso, Uti-
cam conten-
dit.*

⁸⁷ Umbilici sine] Id est, umbilico
tenui. Quomodo scribendum voluit
Fædrius. Sed sine causâ. Nam &
Sallustius eodem significatu dixit;
anguinum sine. Ut notârunt Ciaccio-
nius & Cellarius.

⁸⁸ Servitiis] Ita restituit Davifius
ex MS Eliensi & Edit. veteribus.
Rectè. Sic enim alibi loqui solet
Auctor noster. Al. servis. Quod est
interpretamentum.

⁸⁹ Ea quoque ab Julianis teneri
vident. Desperatâ salute, &c.] Ita
legit Davifius ex MS Eliensi & E-
dit. veteribus. Recentiores habent,
[quæ ab Julianis teneri vident;
desperatâ salute, &c.] In MSS, Reg.

& Vossii est, [eâque ipsi ab Julianis
teneri viderent:] Corruptè quidem.
Inde tamen legendum existimo:
[eâque IPSA ab Julianis teneri vide-
runt; desperatâ salute, &c.]

⁹⁰ Auctores] Lipsius emendat;
factores.

⁹¹ Impunitate] MSS Reg. & Vossii
& Goduini; impunitatis. Quod cor-
ruptum videri possit ex eo quod ex-
hibet MS Eliensis, impunitatis spe.
Quomodo legendum existimat Da-
vifius. Probè quidem. Nec tamen
non ferri possit etiam vulgata Le-
ctio; [licentiam — peccandi, impu-
nitate.] Quod est, cum impunitate.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCV. III.

stitit; ⁹² elephantosque LXIV ornatos armatosque cum turribus ornamentisque capit, captos ante oppidum instructos constituit. Id hoc consilio; si posset Vergilius, quique cum eo obsidebantur, rei malè gestæ suorum indicio à pertinaciâ deduci. Deinde ipse Vergilium appellavit, invitavitque ad deditionem; suamque lenitatem & clementiam commemoravit. Quem postquam animadvertit responsum sibi non dare, ab oppido ⁹³ recessit. Postero die, divinâ re factâ, concione advocatâ; in conspectu oppidanorum, milites collaudat: Totumque exercitum veteranum donavit; præmia fortissimo cuique ac bene merenti, pro suggestu tribuit. Ac statim inde digressus; C. Rebello proconsule cum III ad Thapsum legionibus & Cn. Domitio cum II Tisdræ, ubi Confidius præerat, ad obsidendum relictis; M. Messalâ Uticam ante ⁹⁴ præmissa, cum equitatu; ipse eodem iter facere contendit.

§. LXXV.
Equites Scipionis, oppidum Parada exciso, Uticam fugiunt.

EQUITES interim Scipionis, qui ex prælio fugerant, quum Uticam versùs iter facerent, perveniunt ad ⁹⁵ oppidum Paradæ. Ubi, quum ab incolis non reciperentur, ideo quòd fama de victoriâ Cæsaris præcucurrisset; vi oppido potiti, in medio foro lignis coercatis, omnibusque rebus eorum congestis, ignem subjiciunt; atque ejus oppidi incolas cujusque generis ætatisque, vivos, confectosque, in flammam conjiciunt; atque ita acerbissimo afficiunt supplicio: Deinde protinus Uticam perveniunt. Superiore tempore M. Cato; ⁹⁶ quòd Uticensibus, propter beneficium legis Juliæ, parum in suis partibus præsidii esse existimaverat; plebem inermem oppido ejecerat, & ante portam Bellicam castris fossâque parvulâ duntaxat munierat; ibique custodiis circumdatis, habitare coegerat: senatum autem oppidi, custodiâ tenebat. Eorum castra II equites adorti

⁹² Elephantosque LXIV — capit, captos ante oppidum instructos constituit: Cum Cæsar (ut nîhi quidem videtur) elephantos istos non jam caperet, sed antè in prælio captos, in itinere jam ante oppidum instructos constitueret: crediderim equidem, omisâ voce [capit,] legendum, [elephantosque LXIV — captos, ante oppidum instructos constituit.] Quamquam fieri etiam potest, ut eos jam in itinere post prælium ceperit. Quare sine Codicibus nihil muto.

⁹³ Recessit. MSS Reg. & Eliensis, & Edit. Rom. discessit. Quod fortè melius. Cæsar enim, non regrediens, sed progrediens, urbem reliquit obsessam.

⁹⁴ Præmissa, cum equitatu; ipse &c.] Ita ex Edit. Beroaldi rectè

interpunxit Davisius. Alii omnes perperam: [— præmissa; cum equitatu ipse &c.]

⁹⁵ Oppidum Paradæ.] Sic ex MS Eliens. & Edit. Rom. rectè rescriptus idem Vir doctissimus. Suffragatur MS. Regius. Al. [oppidum Paradam.] Quod paullo minùs elegans.

⁹⁶ Quòd Uticensibus, — parum in suis partibus præsidii &c.] Faërnus, transpositâ vocolâ in, reponit; [quòd IN Uticensibus — parum in suis partibus præsidii &c.] Atque ita quidem omnino reponendum existimo. Non enim id existimabat Cato, partes suas Uticensibus, sed Uticenses suis partibus, parum esse utiles. Sic enim infra, pag. 449, lin. 1, [quòd ut partibus Cæsaris fuisse &c.]

adorti expugnare cœperunt, ideo quòd eos partibus Cæsaris favisse sciebant; ut, eis interfectis, eorum pernicie dolorem suum ulciscerentur. Uticenses, animo addito ex Cæsaris victoriâ, lapidibus fustibusque equites repulerunt. Itaque, postquam 97 castra non potuerant potiri, Uticam se in oppidum conjecerunt; atque ibi multos Uticenses interfecerunt, domosque eorum expugnaverunt ac diripuerunt. Quibus quum Cato persuadere nullâ ratione quiret, ut secum oppidum defenderent, & cæde rapinisque desisterent; &, quid sibi vellent, sciret; sedandæ eorum importunitatis gratiâ, singulis HS c divisit. Idem Sulla Faustus fecit, ac de suâ pecuniâ largitus est: Unâque cum iis ab Uticâ proficiscitur, atque 98 in regnum ire contendit.

Ante Chr.
x lvi.
U. C. Varr.
DCCVIII.

COMPLURES interim ex fugâ Uticam perveniunt: Quos omnes Cato convocatos, unâ cum ccc qui pecuniam Scipioni ad bellum faciendum contulerant, cohortatur, ut servitia manumitterent, oppidumque defenderent. Quorum quum partem assentire, partem animum mentemque perterritam atque 99 in fugâ destinatam habere intellexisset, ampliùs de eâ re agere destitit; navésque iis attribuit, ut, in quas quisque partes vellet, proficisceretur. Ipse, omnibus rebus diligentissimè constitutis; liberis suis L. Cæsari, qui tum ei pro quæstore fuerat, commendatis; & sine suspicione, vultu atque sermone quo superiore tempore usus fuerat, quum dormitum îsset, ferrum intrò clam in cubiculum tulit, atque ita se transjecit. Qui dum animâ nondum exspiratâ concidisset; &, impetu factò in cubiculum ex suspicione, medicus familiarésque continere atque vulnus obligare cœpissent; ipse suis manibus vulnus crudelissimè divellit, atque animo præsentem se interemit. Quem Uticenses, quanquam oderant partium gratiâ; tamen, propter ejus singularem integritatem, & quod dissimillimus reliquorum ducum fuerat, quòdque Uticam mirificis operibus munierat, turrésque auxerat; sepulturâ afficiunt. Quo interfecto; L. Cæsar, ut aliquid sibi ex eâ re auxilii pararet, convocato populo, concione habitâ, cohortatur omnes, ut "portæ aperirentur; se in Cæsaris clementiâ magnam spem habere." Itaque portis patefactis, Uticâ egressus, Cæsari Imperatori obviam proficiscitur. Messala, ut erat imperatum, Uticam pervenit; omnibusque portis custodias ponit.

§. LXXVI.
M. Cato se
interficit:
Utica Cæsari
deditur.

G g

CÆSAR

97 Castra — *potiri*,] Codices nonnulli, [*castris* — *potiri*.] Al. [*castra* — *capere*.] Sed vulgatam Lectionem, allatis exemplis, eruditè tuetur Davisius.

98 *In regnum ire contendit*.] Nonnulli, [*in regnum Jubæ &c.*] Quos meritiò reprehendit idem Vir doctissimus, quòd nescirent *regnum*, in hoc libro, sæpe *παρ' ἐξουίῃ* pro *regno* *Jubæ* usurpatum,

99 *In fugâ destinatam*] Meritiò eos reprehendit Davisius, qui scribunt, [*in fugam destinatam*.] Sed & ipse in hujus locutionis ratione explicandâ, errat. Non enim hæc præpositio, quum Motum propriè denotat, cum ablativo conjungitur; (vide quæ suprâ annotata sunt ad pag. 76, lin. 21,) sed, [*in fugâ destinatam*.] est, [*in fugâ cogitandâ destinatam*.]

Ante Chr.

XLVI.

U. C. Varr.

DCCVIII.

§. LXXVII.

Cæsar, in itinere ad Uticam, Uscetam & Adrumetum potitur.

§. LXXVIII.

Uticensibus vitam concedit.

CÆSAR interim à Thapso progressus, Uscetam pervenit; ubi Scipio magnum numerum frumenti, armorum, telorum, cæterarumque rerum, cum parvo præsidio ¹ habuerat. ² Id adveniens potitur; deinde Adrumetum pervenit. Quò quum sine morâ introisset; armis, frumento, pecuniâque consideratâ; ³ Q. Ligario, C. Confidio filio, qui tum ibi fuerant, vitam concessit. Deinde eodem die Adrumeto egressus, Livineio Regulo ibi cum legione relicto, Uticam ire contendit. Cui in itinere fit obviuſ L. Cæsar, subitoque se ad genua ⁴ projicit; vitamque sibi, nec ampliùs quidquam, deprecatur: Cui Cæsar facilè, ⁵ pro suâ naturâ & instituto, concessit: Item Cæcinæ, C. Ateio, P. Atrio, & L. Cellæ patri & filio, M. Eppio, M. Aquinio, Catonis filio, Damasippique liberis, ex suâ consuetudine tribuit: Circiterque noctem luminibus accensis Uticam pervenit, atque extra oppidum eâ nocte mansit.

POSTERO die manè oppidum introiit: Concionèque advocatâ, Uticenses incolas cohortatus, gratias pro eorum studio erga se agit; ⁶ Cives autem Romanos negotiatores, & eos qui inter trecentos pecunias contulerant Varo & Scipioni, multis verbis accusatos, & de eorum sceleribus longiori habitâ oratione, ad extremum, ut „ sine metu prodirent,” edicit: “ Se eis duntaxat vitam concessurum: Bona quidem eorum, se venditurum; ⁷ ita tamen, ut, „ qui eorum bona sua redemisset, se bonorum venditionem inducturum, & pecuniam multæ nomine relaturum, ut incolu- „ mitatem retinere possent.” Quibus metu exsanguibus, de vitæque

ex

¹ *Habuerat.*] Aut legendum, *habebat*: aut illud *habuerat*, ita accipiendum, ut significet, *collocaverat*. Vide suprà ad pag. 442, lin. 10.

² *Id*] Edit. Rom. Hoc. MS. Reg. His.

³ *Q. Ligario, C. Confidio filio, qui ibi tum fuerant,*] Ita ex MS Eliensi rectè reponit Davisius. Firmat MS Regius. Editi habent; *fuerat*. Quod ex iis Codicibus irrepsit, in quibus scriptum erat; [C. Confidii filio, &c.]

⁴ *Projicit*] Sic ex MS Eliensi restituendum vidit idem Vir doctissimus, postulante Temporum ratione. Al. *proiecit*.

⁵ *Pro suâ naturâ*] Sic MSS Reg. & Vossii: Elegantius, ut mihi quidem videtur. Editi, [et *pro suâ naturâ*.]

⁶ *Cives autem Romanos, --- ut prodirent, edicit*] Notanda constructio. Sic suprà, pag. 413. lin. 9; *sagittâsq; --- misserent, curare*. Sic apud

Terentium: *Illum, ut vivat, optant*.

⁷ *Ita tamen, ut, qui eorum bona sua redemisset, se bonorum venditionem inducturum, & pecuniam multæ nomine relaturum, ut incoluinitatem retinere possent.*] Ita edidit Scaliger & Recentiorum plerique. Durissimum tamen, ut istam priorem [ut] sequatur Modus infinitivus. Quare, omisâ istâ voculâ, (quam, post voces, ita tamen, in plerisque Codicibus ingessisse videtur Libratorum imperitia;) lege, ex MS Eliensi & Editione Romanâ, [ita tamen, qui eorum bona sua (in MS Eliens. & Edit. Romanâ est, *IPSA* bona sua; ut fortè legi debeat, *IPSE* bona sua) redemisset, se bonorum venditionem inducturum (vel inducturum, ut habent Codices plerique;) & pecuniam multæ nomine relaturum, ut incoluinitatem retinere possent.] (vel potius *posset*, ut exhibent MSS Reg. & Eliensis.)

ex suo promerito desperantibus, subito oblatâ salute, libentes cupidique conditionem acceperunt; petieruntque à Cæsare, ut universis ccc uno nomine pecuniam imperaret. Itaque ⁸ bis millies HS his imposito, ut per triennium sex pensionibus populo Romano solverent; nullo eorum recusante, ac se eodem die demum natos prædicantes, læti gratias agunt Cæsari.

REX interim Juba, ut ex prælio fugerat, unâ cum Petreio interdiu in villis latitando, tandem, nocturnis itineribus confectis, in regnum pervenit. Atque ad ⁹ oppidum Zamam, ubi ipse domicilium, conjuges, liberósque habebat; quò ex cuncto regno omnem pecuniam, carissimâsque res, comportaverat; quòdque, inito bello, operibus maximis munierat; accedit. ¹⁰ Quem oppidani, antea rumore exoptato de Cæsaris victoriâ audito, ob has causas oppido prohibuerunt, quòd, bello contra populum Romanum suscepto, in ¹¹ oppido Zamæ lignis congestis, maximam in medio foro pyram construxerat; ut, si fortè bello foret superatus, omnibus rebus eò coacervatis, dehinc civibus cunctis interfectis eodemque projectis, igne subjecto, tum demum se ipse insuper interficeret; atque unâ cum liberis, conjugibus, civibus, cunctâque gazâ regiâ, cremaretur. Postquam Juba ante portas diu multumque, primò minis pro imperio egisset cum Zamensibus; deinde, quum se parum proficere intellexisset, precibus quoque orâssiet uti se ad suos Deos penates admitterent; ubi eos in sententiâ perstare animadvertit, nec minis nec precibus suis moveri quò magis se reciperent, tertio petit ab eis, ut sibi conjuges liberósque redderent, ut secum eos asportaret. Postquam sibi nihil omnino oppidanos responsi reddere animadvertit, nullâ re ab iis impetratâ, ab Zamâ discedit; atque ad villam suam, cum M. Petreio paucisque equitibus, se confert.

ZAMENSES interim, legatos de iis rebus ad Cæsarem Uticam mittunt; petuntque ab eo, uti “ antè, quàm rex manum colligeret, seseque oppugnaret, sibi auxilium mitteret: Se tamen paratos esse, ¹² sibi quoad vita suppeteret, oppidum seque ei reservare.” Legatos collaudatos Cæsar domum jubet antecedere, ac suum adventum prænunciare. Ipse postero die Uticâ egressus

G g 2

cum

⁸ Bis] Deest in quibusdam Codicibus.

⁹ Oppidum Zamam.] Codices nonnulli [oppidum Zamæ.] Quomodo & alibi loquitur Hirtius.

¹⁰ Quem oppidani, antea rumore — audito, — prohibuerunt.] Ita ex MSS Reg. & Vossii restitui. Editi omnes; [Quem antea oppidani, rumore — audito, — prohibuerunt.] Perperam admodum, & magno

cum sententiæ detrimento.

¹¹ Oppido Zamæ] Sic rescribit Davisius ex MS Eliensi & Edit. Romanâ. Suffragatur MS Regius. Al. [oppido Zamæ.]

¹² Sibi quoad vita suppeteret, oppidum seque ei reservare.] Ita interpungendum Sensus manifestò postulat. Editi, [sibi, quoad vita suppeteret, oppidum &c.] Quæ interpunctio sententiam perturbat penitus.

Ante Chr.
XLVI.
U. C. Varr.
DCCVIII.

§. LXXIX.
Rex Juba,
Zamam fugiens,
oppido prohibetur.

§. LXXX.
Zamenses,
multique
Duces regii,
Cæsari se dedunt.

Ante Chr. cum equitatu, ire in regnum contendit. Interim in itinere ex regiis
 x lvi. copiis duces complures ad Cæsarem veniunt, orântque ut sibi igno-
 U. C. Varr. scat: Quibus supplicibus veniâ datâ, Zamam perveniunt. Rumore
 dccviii. interim perlato de ejus lenitate clementiâque, propemodum omnes
 regni equites Zamam perveniunt ad Cæsarem, ab eoque sunt metu
 periculôque liberati.

§. LXXXI. DUM hæc utrobique geruntur; Confidius, qui Tisdræ cum
Confidius
Tisdræ,
Vergilius
Thapsum
Cæsari dedit.
 familiâ suâ, gladiatorîâ manu, Getulisque præerat; cognitâ cæde
 suorum, Domitiique & legionum adventu perterritus, desperatâ sa-
 lute, oppidum deserit; sèque clâm cum paucis barbaris pecuniâ
 onustus subducit, atque in regnum fugere contendit. Quem Getuli
 sui comites in itinere, prædæ cupidi, concidunt; sèque in quas-
 cumque potuere partes, conferunt. C. interim Vergilius, postquam
 terrâ marique clausus se nihil proficere intellexit; suosque inter-
 fectos, aut fugatos; M. Catonem Uticæ sibi ipsum¹³ manus at-
 tulisse; regem vagum, à suis desertum, ab omnibus aspernari; Sa-
 buram, ejusque copias, ab Sitio esse deletas; Uticæ Cæsarem sine
 morâ receptum; de tanto exercitu reliquias esse nullas, qui sibi
 suisque liberis prodesse: à Caninio proconsule, qui eum obsi-
 debat, fide acceptâ, sèque & sua omnia & oppidum proconsuli
 transdit.

§. LXXXII. REX interim¹⁴ Juba ab omnibus civitatibus exclusus, desperatâ
Juba & Pe-
treii mors.
 salute; quum jam¹⁵ cœnatus esset cum Petreio; ut per virtutem
 interfecti esse viderentur, ferro inter se depugnant: Atque firmior
 imbecilliorum, Juba Petreium facilè ferro consumpsit: Deinde ipse
 sibi quum conaretur gladio transjicere pectus, nec posset; precibus
 à servo suo impetravit, ut se interficeret; idque obtinuit.

§. LXXXIII. P. interim Silius, pulso exercitu Saburæ præfecti Jubæ, ipsoque
Item Fausti
& Afranii.
 interfecto; quum iter cum paucis per Mauritaniam ad Cæsarem
 faceret, fortè incidit in Faustum Afraniûmque; qui eam manum
 habebant quâ Uticani diripuerant, itérque in Hispaniam tendebant,
 & erant numero circiter MD. Itaque celeriter nocturno tempore
 insidiis dispositis, eos primâ luce adortus, præter paucos equites qui
 ex primo agmine fugerant, reliquos aut interficit aut in deditionem
 accipit; Afranium & Faustum vivos capit, cum conjuge & liberis.
 Paucis post diebus, dissensione in exercitu ortâ, Faustus & Afranius
 interficiuntur. Pompeiæ cum Fausti liberis, Cæsar incolumitatem
 suâque omnia concessit.

§. LXXXIV. SCIPIO interim, cum Damasippo & Torquato & Platorio
Et Scipionis.
 Rustiano, navibus longis diu multumque jactati, quum Hispaniam
 peterent,

¹³ Manus attulisse; Sic MSS Ur-
 sini. Quod probat Davissius. Al.
 [manus (vel manum) intulisse.]

¹⁴ Juba] Deest in MSS Reg. &
 Eliensi. Et deesse potest.

¹⁵ Cœnatus] Pulcherrima Rubenii

emendatio. MSS & Editi; cœnatus.
 Qui sensus est nullus. Glandor-
 pius, Goduinus & Cellarius, legen-
 dum conjecerant, convivatus. Quod
 longius abest à Codicum MSS vesti-
 giis. Ut acutè notav. it Davissius.

peterent, ad Hipponem regium deferuntur, ubi classis P. Sitii per id tempus erat: à quâ pauciora ab amplioribus circumventa navigia deprimuntur: Ibique Scipio cum iis, quos paullo antè nominavi, interiit.

CÆSAR interim, Zamæ auctione regiâ factâ; bonisque eorum venditis, qui cives Romani contra populum Romanum arma tulerant; præmiisque Zamenſibus, qui de rege excludendo consilium ceperant, tributis; vectigalibusque regiis abrogatis; ex regnôque provinciâ factâ, atque ibi Crispo Sallustio proconsule cum imperio relicto; ipse Zamâ egressus, Uticam se recepit. Ibi bonis venditis eorum, ¹⁶ qui sub Jubâ Petreioque ordines duxerant; item Thapsitanis HS xx millia, conventui eorum HS xxx millia, Adrumetanis HS xxx, conventui eorum HS l millia, multæ nomine, imponit: Civitates, bonaque eorum, ab omni injuriâ rapinisque defendit. Leptitanos, quorum superioribus annis Juba bona diriperat; & ad senatum questi per legatos, atque arbitris à senatu datis, sua receperant; tricies centenis millibus pondo olei, in annos singulos, multat; ideo quòd initio, per diffensionem principum, societatem cum Jubâ inierant, eumque armis, militibus, pecuniâ juverant. Tisdritanos, propter humilitatem civitatis, certo numero frumenti multat.

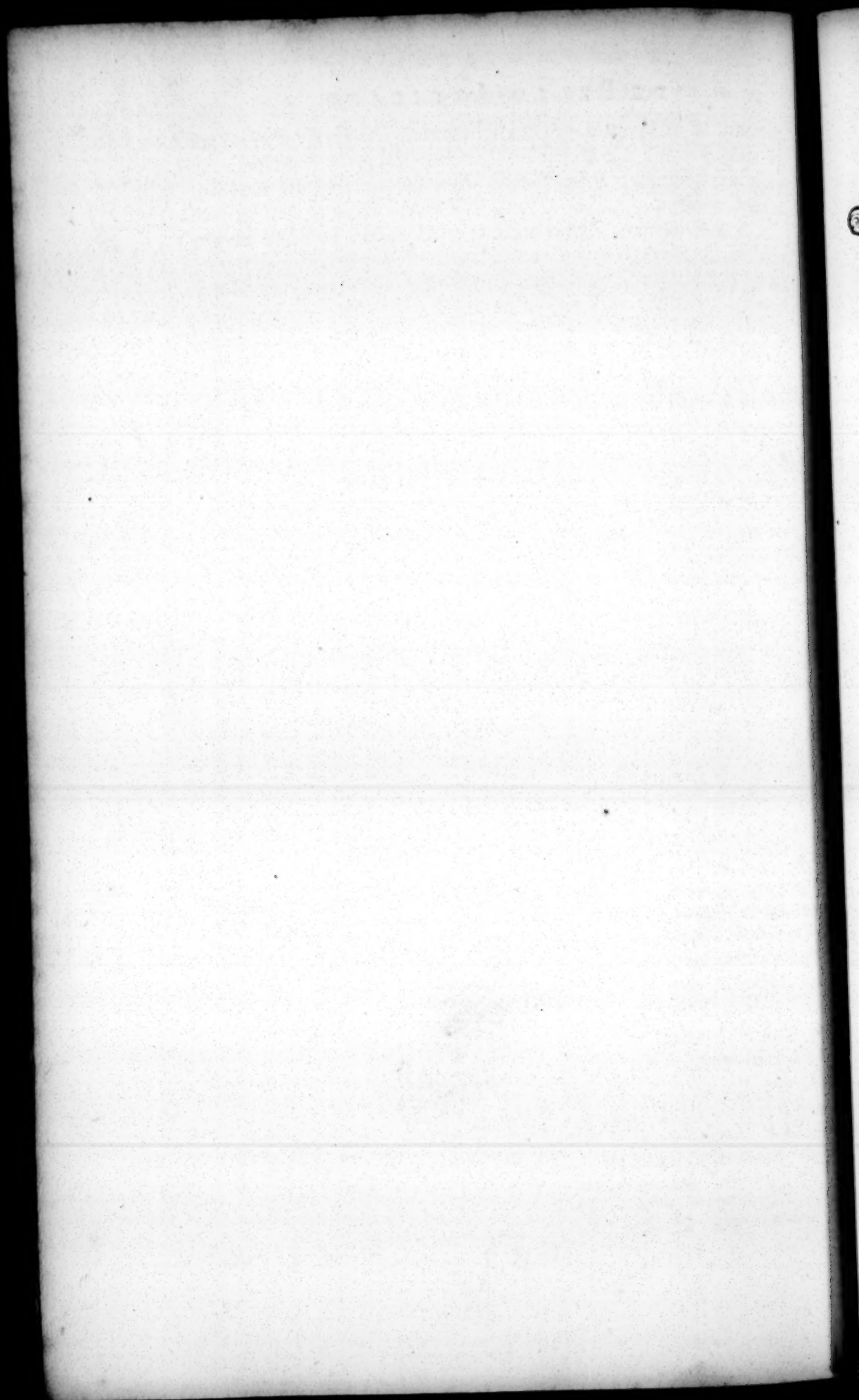
His rebus gestis; Idibus Jun. Uticæ classem conscendit, & post diem ¹⁷ Carales in Sardiniam pervenit. Ibi Sulcitanos, quòd Nasidium ejusque classem receperant copiisque juverant, HS c millibus multat; & pro decumis octavas pendere jubet: Bonaque paucorum vendit; & ante diem ¹⁸ Kal. Quinct. naves conscendit; & à Caralibus secundum terram profectus, duodetrigesimo die, eò quòd tempestatibus in portubus cohibebatur, ad urbem Romam venit.

¹⁶ Qui — ordines duxerant; item Thapsitanis &c.] Vox item, abest in MSS Reg. & Vossii, & Edit. Romanâ; Et rectè quidem abest. Nisi fortè desit aliquid: ut, [qui — ordines duxerant, Uticensibus multam imponit: Item Thapsitanis &c.] Aut aliquid simile. Eoque magis,

quòd in MS. Eliensi scriptum sit, [Itémque Thapsitanis &c.]

¹⁷ Carales] Cùm in MS Eliensi scriptum sit, [à Caralis;] ingeniosè conjicit Davisius, legendum [ad Carales.] Quæ constructio Cæsari atque Hirtio valde familiaris.

A. HIRTII PANSÆ
COMMENTARIORUM

DE

BELLO HISPANIENSI

LIBER UNUS.

G g 4

ARGUMENTUM.

I. Belli Hispanici initia. II. Cæsar ad Cordubam oppugnandam contendit; III. Interim Uliæ a Pompeio obsessæ auxilia immittit; IV. Cordubam oppugnando, Pompeium Uliæ obsidionem dimittere cogit. V. Pompeio Cordubam suppetias eunte, Cæsar Ateguam oppugnat, sequiturque eum Pompeius. VII. Sua uterque castra munit, in locis montuosis & ad oppugnandum difficillimis. IX. Pompeius, castellum quoddam Cæsaris adortus, repellitur. X. Cæsar Anteguam oppugnare pergit. XI. Oppidani erumpentes, repelluntur. XIII. Conflictationes exercituum Cæsaris & Pompeii. XIV. Prælii equestris ratio. XV. Oppidanorum crudelitas. XVI. Oppidani iterum erumpentes, repelluntur. XVII. Tib. Tullius cum Cæsare de deditione agit. XVIII. Oppidi oppugnatio continuata. XIX. Oppidum Cæsari deditur. XX. Pompeius ad Ucubim versus, castra movet. XXII. Bursevolsensium gesta. XXIII. Cæsaris & Pompeii castra castris conferuntur prope Ucubim; & parva aliqua ibi sunt prælia. XXV. Turpionis & Nigri promaxi. XXVI. Multi ab hostibus ad Cæsarem transeunt. Pompeii litteræ interceptæ. XXVII. Castra utrinque in campo Mundensi constituuntur; XXVIII. Prælium ibi maximum committitur. XXXI. In quo, Pompeii copiae ingenti cum clade penitus sunt fusæ. XXXII. Cæsar fugatos in oppido Mundâ obsidet; XXXIII. Cordubamque oppugnat & occupat; XXXV. Item Hispali potitur, expelliturque, eamque denuò occupat. Mundenses, deditione fictâ, eadem parantes, conciduntur. XXXVII. Carteia Cæsari deditur: Pompeius inde profugit. XXXIX. Pompeius interficitur. XL. Cæsaris naves incenduntur. XLI. Cæsareani Mundam occupant: Ursaenem oppugnant. XLII. Cæsaris concio habita Hispali.

A. ¹HIRTII PANSÆ COMMENTARIORUM

Ante Chr.
XLV.
U. C. Varr.
DCCIX.

DE BELLO HISPANIENSI LIBER UNUS.

HARNACE superato, Africâ receptâ: §. I.

² Qui ex iis præliis cum adolescente Cn. Pompeio profugissent; quum & ulterioris Hispaniæ potitus esset; dum Cæsar muneribus dandis in Italiâ detinetur; quò faciliùs præsidia contrâ ³ compararet Pompeius, in fidem uniuscujusque civitatis confugere cœpit.

Belli Hispanici initia.

Ita partim precibus, partim vi, bene magnâ comparatâ manu, provinciam vastare cœpit. Quibus in rebus, nonnullæ civitates suâ sponte auxilia mittebant: Item nonnullæ portas

¹ *Hirtii Pansa*] Si hic Liber (quod tamen vix crediderim) sit *A. Hirtii*; quæ est horrida ejus & inculta, licet Latina quidem, dictio; conceperim equidem, breve id solummodo & extemporale esse commentariolum; historiæ fortasse potius conscribendæ, materiam futuram,

² Qui — profugissent; — confugere capit.] Hoc est, [cum iis, qui &c.] Cujusmodi locutionibus, non quidem planè non Latinis, sed horridis admodum & hiulcis, plenus est hic Liber.

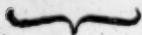
³ *Compararet Pompeius*,] Goduinus legit, [*compararet*: (scil. Cæsar.) *Pompeius*, &c.] Syntaxi planè nullâ.

Ante Chr.

xlv.

U. C. Varr.

DCCIX.

§. II.

*Cæsar ad
Cordubam
oppugnandam conten-
dit,*

tas ⁴ contrā cludebant. Ex quibus siqua oppidā vi ceperat; quum aliquis ex eā civitate optimè de Cn. Pompeio meritis civis esset, propter pecuniæ magnitudinem aliqua ei inferebatur caussa, ut, eo de medio sublato, ex ejus pecuniā latronum largitio fieret. Ita paucis commodis hoste ⁵ hortato, ⁶ majores augebantur copiae: Ideoque crebris nunciis in Italiam missis, civitates contrariæ Pompeio auxilia sibi depostulabant.

C. Cæsar dictator III, designatus IV, multis itineribus antè confectis, quum celeri festinatione ad bellum conficiendum in Hispaniam ⁷ venisset; legati Cordubenses, qui à Cn. Pompeio discesserant, Cæsari obviam veniunt. A quibus nunciabatur, “nocturno” tempore oppidum ⁸ Cordubæ capi posse; quòd, nec opinantibus adversariis ejus, provinciā potitus esset; simulque quòd ⁹ tabellarii capti essent, qui à Cn. Pompeio dispositi omnibus locis, erant, qui certiores Cn. Pompeium de Cæsaris adventu facerent.” Multa præterea verisimilia proponebant. Quibus rebus adductus; quos legatos antè exercitui præfecerat, Q. Pedium & Q. Fabium Maximum, de suo adventu facit certiores; ut, quem sibi equitatum ex provinciā fecissent, præsidio mitterent. Ad quos celerius, quàm ipsi opinati sunt, appropinquavit: ¹⁰ atque, ut ipse voluit, equitatum sibi præsidio habuit.

§. III.

*Inter m. U-
lia a Pom-
peio obsessa,
auxilia im-
misit.*

ERAT idem temporis Sex. Pompeius frater, qui cum præsidio Cordubam tenebat, quod ejus provinciæ caput esse existimabatur. Ipse autem Cn. Pompeius adolescens, Uliam oppidum oppugnabat; & ferè jam aliquot mensibus ibi detinebatur. Quo ex oppido, cognito

⁴ Contrā] Vocem istam, à Scaligero & Recentioribus omissam, ex MSS Reg. & Eliensi & Edit. Romanā restitui.

⁵ Hortato,] Passivè usurpari hoc participium, licet inusitatè, Latine tamen; eruditè, adversus Rhellieanum & Brantium, ostendit Davisius.

⁶ Majores augebantur copia:] Sunt qui reponant, reddebantur: Audacter nimis. Davisius, siquid mutandum, multò feliciter conjicit; cogebantur. Sed & ipse vidit veriore esse, ut in hoc Auctore, Lectionem vulgatam.

⁷ Venisset;] Ita reposuit Davisius ex MS Eliensi. & Edit. Stephani. Suffragantur MSS Reg. & Vossii. Alii, convenisset. Quod, ut de uno dicatur, inusitatum. Tamen similis ferè locutio, *Act. I, 4, Συλας ἐμ-
εισε — αὐτῆς.*

⁸ Cordubæ] Sic MS Reg. Al. Cordubam.

⁹ Tabellarii capti essent, qui à Cn. Pompeio &c.] Emendatione auctore non charā, locum hunc restituit Davisius ex MS Eliensi. Alii enim omnes; omissis tribus istis vocabulis, Sententiam exhibent contrariam planè atque erat mentis Auctoris. Similis narratio infra, pag. 464, lin. 9, [capti tabellarii, qui &c.]

¹⁰ Atque, ut ipse voluit, equitatum &c.] Et hic eidem equidem Viro doctissimo assentior, qui ex Codd. Ciacconii & Eliensi & Edit. veteribus rescribit; NEQUE, ut ipse voluit, equitatum &c.] Id enim ait Auctor, Cæsarem celeritate prævertisse legatos suos, quòd minùs equitatum sibi, ut jussu erat, præsidio mitterent.

cognito Caesaris adventu, legati, ¹¹ clàm præsidia Cn. Pompeii, Ante Chr. Caesarem quum adissent, petere cœperunt, ut sibi primo quoque ^{xlv.} tempore subsidium mitteret. Caesar eam civitatem omni tempore ^{U. C. Varro.} optimè de populo Romano meritam esse sciens, ^{dccix.} xi cohortes secundâ vigiliâ jubet proficisci, parique equites numero; quibus præfecit hominem ¹² ejus provinciæ notum, & non parum scientem, L. Julium Paciecum. Qui quum ad Cn. Pompeii præsidia venisset, incidit idem temporis ut tempestate adversâ vehementique vento affligeretur: Quâ vi tempestatis ita obscurabatur, ut vix proximum cognoscere posset. Cujus incommodum, summam utilitatem ipsis præbebat. Ita quum ad locum venerunt, jubet ¹³ binos equites incedere, & rectâ per adversariorum præsidia ad oppidum contendere. Mediisque ex præsidiis quum quæreretur, "qui essent;" unus ex nostris respondit, ut "sileat verbum facere; nam id temporis conari ad murum accedere, ut oppidum capiant;" & partim tempestate impediti vigiles non poterant diligentiam præstare, partim illo responso deterrebantur. Quum ad portam appropinquassent, signo dato, ab oppidanis ¹⁴ sunt recepti; & pedites equitesque, clamore facto, dispositis ibi partim qui remansere, eruptionem in adversariorum castra fecerunt. Sic illud quum inscientibus accidisset; existimabat magna pars hominum qui in iis castris fuissent, se propè captos esse.

Hôc missô ad Uliam præsidio, Cæsar, ut Pompeium ab eâ oppugnatione deduceret, ad Cordubam contendit. Ex quo itinere ^{§. IV.} loricanos viros fortes cum equitatu antè præmisit; qui simul ^{Cordubam} ^{oppugnando,} ^{Pompeium} ^{Ulia obsidionem} ^{dimittente} ^{re cogit.} in equis recipiuntur. Hoc à Cordubensi-

¹¹ *Clam præsidia*] Codices nonnulli, [*clàm præsidio.*] Al. [*clàm præter præsidia.*] Sed vulgatam lectionem, allatis exemplis, eruditè tuetur Davisius, & omnino veram esse ostendit.

¹² *Ejus provinciæ notum,*] Interpretantur Glandorpius & Davisius, [*ignarum sive peritum:*] Aliosque antiquos Auctores ita nonnunquam locutos demonstrant.

¹³ *Binos equites incedere,*] Et hîc optimè annotat Davisius non duos solummodo equites narrari; sed omnes, quotquot fuerint, singulis ordinibus binos, ad oppidum contendere.

¹⁴ — *sunt recepti; & pedites equitesque, clamore facto, dispositis ibi partim qui remansere, eruptionem &c.*] Scaliger & Recentiores, Sed

variant Codices, MS Eliensis, [*— sunt recepti; & qui ibi remanserunt, clamore facto, eruptionem &c.*] MS Goduini, [*— sunt recepti pedites: Equites, clamore facto, dispositi partim ibi remanserunt, & eruptionem &c.*] MSS Reg. & Ursini & Editt. Vett. [*— sunt recepti pedites equitesque nocte; sed (emendat Davisius, &) dispositis partibus, oppidani & pedites & equites clamore facto eruptionem &c.*] Quæ Lectio sit verior, non satis constat.

¹⁵ *In conspectu*] Sic MS Reg: Vide suprâ ad pag. 76, lin. 21. Al. [*in conspectum.*]

¹⁶ — *in equis recipiuntur.* — *loricati, ut suprâ scripsimus, ex equis descenderunt.*] Pessimè hic impegerrunt Annotatores. Nusquam hoc superius scriptum refertur, inquit Ciacconius.

Ante Chr. dubensibus nequaquam poterat animadverti. Appropinquantibus, ex
 XLV. oppido bene magna multitudo ad equitatum concidendum quum
 U. C. Varr. exisset; loricati, ut supra scripsimus, ex equis descenderunt, &
 DC CIX. magnum prælium fecerunt; sic, ut ex infinitâ hominum multitu-
 dine pauci in oppidum se reciperent. Hôc timore adductus Sex.
 Pompeius litteras fratri misit, ut "celeriter sibi subsidio veniret;
 „ ne prius Cæsar Cordubam caperet, quàm ipse illò venisset." Ita
 Cn. Pompeius, Uliâ propè captâ, litteris fratris excitus, cum copiis
 ad Cordubam iter facere cœpit.

§. V. CÆSAR, quum ad flumen Bætîm venisset, neque propter altitu-
 dinem fluminis transire posset; lapidibus corbes plenos dimisit: Ita,
 Pompeio Cor- insuper ponte facto, copias ad castra tripartitò transduxit. 17 Te-
 dubam sup- nebant adversus oppidum è regione pontis trabes, ut supra scripsi-
 petias eunte, mus, bipartitò. Huc quum Pompeius cum suis copiis venisset, ex
 Caesar Ate- adverso pari ratione castra ponit. Cæsar, ut eum ab oppido com-
 quam oppu- meatûque excluderet, brachium ad pontem ducere cœpit. 18 Pari
 gnât, sequi- idem
 turque eum
 Pompeius.

conius. Locus dubiè sanus, inquit Cellarius. Goduinus emendat; EX equis recipiuntur. — loricati, &c.] Quem, tanquam approbans, citat & Davisius. Perperam omnes. Nam & vera est vulgata lectio, & Sensus satis manifestus. Loricated viros fortes, inquit Auctor, cum equitatu pramisit: Qui (loricati pedites) simul in conspectu oppidi se dederunt, in equis (post equites) recipiuntur. Hoc, (scilicet quemadmodum pedites loricated, in equis suis post se reciperent equites,) à Cordubensibus (in oppido) nequaquam poterat animadverti. Appropinquantibus, ex oppido bene magna multitudo ad equitatum concidendum (existimantes sibi cum equitibus solis rem futuram) quum exisset: loricati (pedites,) ut supra scripsimus, (hoc est, quos supra diximus in equis receptos; vel simpliciter, quos supra memoravimus.) ex equis descenderunt, &c. Fefellit Interpretes quòd voces istæ, [ut supra scripsimus,] non referantur ad [ex equis descenderunt,] sed simpliciter ad [loricati.] Vide errorem non ab similem supra ad pag. 316. lin. 6. Notanda & locutio similis ferè, infra pag. 462. lin. 29. [Inter Ateguam & Uebim, qua oppida supra sunt scripta.]

17 Tenebant — trabes, ut supra scripsimus, bipartitò.] Locus vel mutilus, vel corruptus. Davisius, ex Edit. Stephani, pro Tenebant, legit Tendebant, (id est, Tentoria figebant:) & pro, [Trabes, ut supra scripsimus,] conjicit, [transisse, ut supra scripsimus;] & ex Codice uno Goduini, pro bipartitò, reponit tripartitò: Quod cum præcedentibus meliùs congruit. Siquis conjectura locus, in re tam obscurâ; equidem pro, trabes, lubentius responderem (quod paullo minùs durum videtur, quàm emendatio illa Davisiana;) castra. Ut adèò legatur; [Tenebant — castra, ut supra scripsimus, tripartitò.] Nam de Castris hic agi, liquet ex statim sequentibus; [Pompeius — ex adverso pari ratione castra ponit:] Quod & notavit Davisius. Et voces istas, [ut supra scripsimus,] etiam ad id, quod proximè præcessit, referre, huic Auctori non inusitatum. Vide paullo superiùs, lin. 3.

18 Pari idem conditione Pompeius.] Ursinus omnino legendum existimat, [Pari item conditione Pompeius.] Sed perperam. Nam, ut Casar brachium ad pontem ducere cœpit, pari IDEM conditione Pompeius facere conatum, vult Auctor.

idem conditione Pompeius. Hic inter duces duos fit contentio, Ante Chr. uter prius ¹⁹ pontem occuparet: Ex quâ contentione quotidiana xlv. minuta praelia fiebant; ut, modò hi, modò illi, superiores discederent. Quæ res quum ad maiorem contentionem venisset, ab utrif- U. C. Varr. que ²⁰ cominus pugna iniqua: Dum cupidius locum student tenere, dccix. propter pontem coangustabantur; & fluminis ripis appropinquantes, coangustati præcipitabantur. Hic alteri alteris non solum mortem morti exaggerabant, sed tumultos tumultis exæquabant. Ita diebus compluribus cupiebat Cæsar, si quâ conditione posset, adversarios in æquum locum deducere, & primo quoque tempore de bello decernere.

²¹ QUUM animadverteret adversarios minimè velle; quos ideo à viâ retraxerat, ut in æquum deduceret: Copiis flumen transductis, noctu jubet ignes fieri magnos. ²³ Ita firmissimum ejus præsidium Ateguam proficiscitur. Id quum Pompeius ex perfugis rescisset; eâ die, per viarum ²⁴ difficultatem & angustias, carra complura multasque balistas retraxit, & ad Cordubam se recepit. Cæsar munitionibus Ateguam oppugnare, & brachia circumducere cepit. Cujus rei Pompeio quum nuncius esset allatus, eo die proficiscitur. Cujus in adventum, præsidii causâ, Cæsar complura castella occupavit, ²⁵ partim suo equitatu, partim ut ²⁶ pedestris copia in statione & in excubitu castris præsidio esse possent. Hic in adventu Pompeii incidit, ut matutino tempore nebula esset crassissima: Itaque in illâ obscuratone, cum aliquot cohortibus & equitum turmis ²⁷ circumcludunt Cæsaris equites, & concidunt, sic, ut vix in eâ cæde pauci effugerent.

§. VI.

IN-

¹⁹ Pontem] Non illum, ut opinor, quem fecerat Cæsar ad exercitum suum transducendum; sed pontem alium oppido propinquiorem. Quanquam nihil hic dilucidè narratur.

²⁰ Cominus pugna iniqua: Dum &c.] Glandorpius emendat, [commissa pugna iniqua: Dum &c.] Ciacconius reponit, [cominus pugna iniqua: Dum &c.] Atque ita quidem in MS Vossii scriptum repperi. Davisius, ex MS Eliensi, [cominus pugna fiebat; in quâ dum &c.]

²¹ Quum] MSS Reg. & Eliens. [Id quum &c.]

²² A viâ] Pulcherrima videtur Ciacconii emendatio; qui legit, [ab Uliâ.] Quanquam nihil hic certum.

²³ Ita firmissimum ejus præsidium

[Ateguam proficiscitur.] Id est, ut ego quidem existimo; Cæsar Ateguam, quod erat firmissimum Pompeii præsidium, proficiscitur.

²⁴ Difficultatem &c.] Duas has voces, in aliis omissas, ex MS Eliensi optimè restituit Davisius.

²⁵ Partim suo equitatu, partim ut pedestris copia] MS Vossii habet, [partim VBI (Edit. Rom. corruptè, sub) equitatus, partim VBI pedestris &c.] Quæ Lectio non mala.

²⁶ Pedestris copia] Ita restituit Davisius ex MS Eliensi. Cui suffragatur MS Regius. Atque ita a libi loquuntur Cæsar atque Hirtius. Al. pedestres copie.

²⁷ Circumcludunt Cæsaris equites, & concidunt,] Utrum Cæsareani Pompeianos, an Pompeiani Cæsareanos conciderent, ambiguum in hac

Ante Chr.

XLV.

U. C. Varr.

DCCIX.

§. VII.

*Sua uterque
castra mun-
it, in locis
montuosis &
ad oppug-
nandum dis-
ficillimis.*

INSEQUENTI nocte castra sua incendit Pompeius, & trans flu-
men Salsum per convalles castra inter duo oppida Ateguam & Ucu-
bim in monte constituit. Cæsar in munitionibus, cæterisque quæ
ad oppidum oppugnandum opus fuerunt, aggerem vineasque agere
instituit. Hæc loca sunt montuosa, & naturâ edita ad rem mili-
tarem; quæ planitie dividuntur, Salso flumine; ²⁸ proximè ta-
men Ateguam, ut ad flumen sint circiter passuum duo millia. Ex
eâ regione oppidi, in montibus castra habuit posita Pompeius, in
conspectu utrorumque oppidorum; neque suis ausus est subsidio
venire. Aquilas habuit & signa XIII legionum: Sed, ex quibus
aliquid firmamenti se existimabat habere, duæ fuerunt vernaculæ,
quæ à Trebonio transfugerant; & una, facta ex coloniis quæ fuerunt
in his regionibus: Quarta fuit Afraniana, ex Africâ quam secum ad-
duxerat; reliquæ ex fugitivis auxiliares consistebant: Nam de levi ar-
maturâ & equitatu, longè & virtute & numero nostri erant superiores.

§. VIII.

ACCEDEBAT huc, ut longius bellum duceret Pompeius; quòd
loca sunt edita, & ad castrorum munitiones non parum idonea.
Nam ferè totius Ulterioris Hispaniæ regio, propter terræ fecundita-
tem, inopem difficilèmq; habet oppugnationem, & non minùs
copiosam aquationem. Hic etiam, propter barbarorum crebras ex-
cursiones, omnia loca, quæ sunt ab oppidis remota, ²⁹ turribus &
munitionibus retinentur; & sicut in Africâ, rudere, non tegulis,
teguntur: Simulque in his habent speculas, & propter altitudinem,
longè latèque prospiciunt. Item oppidorum magna pars ejus
provinciæ, montibus ferè munita, & naturâ excellentibus locis
est constituta; ut simul aditus adscensusque habeat difficiles. Ita
ab oppugnationibus naturâ loci distinentur, ut civitates Hispaniæ
non facilè ab hostibus capiantur. ³⁰ Id quod in hoc contigit bello.
Nam ubi inter Ateguam & Ucubim, quæ oppida suprâ sunt scripta,
Pompeius habuit castra constituta, in conspectu duorum oppido-
rum; ab suis castris circiter millia passuum IV, grumus est excel-
lens naturâ, qui appellatur Castra Posthumiana; ibi, præsidii
causâ, castellum Cæsar habuit constitutum.

§. IX.

*Pompeius ca-
stellum quod-
dam Cæsaris
adortus, re-
pelliitur.*

POMPEIUS, ³¹ qui eodem jugo tegebatur loci naturâ, & quòd
³² remotum erat à castris Cæsaris; animadvertibat loci difficulta-
tem; & quòd flumine Salso intercludebatur, non esse commissu-
rum Cæsarem ut in tantâ loci difficultate ad subsidium submitten-
dum

hâc locutione. Prius tamen verius
videtur, propter id quod mox se-
quitur; [equitatu longè & virtute &
numero nostri erant superiores.]

²⁸ Proximè] MS Reg. proximo.
Quod idem est.

²⁹ Turribus-- retinentur; Et sicut
&c.] Sic Codices nonnulli & Editt.

Vett. Quod probat Davisius. Scaliger
aliisque, [turribusque ---- retinentur;
sicut &c.] Parvo sensûs discrimine.

³⁰ Id quod] Vulgg. Quod. MS
Eliensis, Idque. Unde Davisius rectè
rescripsit. Id quod &c.

³¹ Qui] Codices nonnulli, quid.

³² Remotum] Al. remotus.

dam se mitteret. Istâ fretus opinione, tertiâ vigiliâ profectus, ³³ ca-
 stellum oppugnare cœpit, ut laborantibus succurreret. Nostri, quum
 appropinquâssent, clamore repentino, telorûmque multitudine,
 jactus facere cœperunt; uti magnam partem hominum vulneribus
 afficerent. Quo peractô, quum ex castello repugnare cœpissent, &
 majoribus castris Cæsari nuncius esset allatus; cum III legionibus
 est profectus. Et quum ad eos appropinquâssent, fugâ perterriti
 multi sunt interfecti, complures capti: ³⁴ Multi præterea armis
 exuti fuerunt; quorum scuta sunt relata LXXX.

INSEQUENTI luce Arguetius ex Italiâ cum equitatu venit: Is
 signa Saguntinorum retulit v, quæ ab oppidanis cepit. ³⁵ Suo loco
 præteritus est, quòd equites ex Italiâ cum Asprenate ad Cæsarem
 venissent. Eâ nocte Pompeius castra incendit, & ad Cordubam
 versûs iter facere cœpit. Rex nomine Indo, qui cum equitatu
 suas copias adduxerat; dum cupidiûs agmen adversariorum insequi-
 tur, à vernaculis legionariis exceptus est, & interfectus. Postero die
 equites nostri longiûs ad Cordubam versûs persecuti sunt eos, qui
 commeatus ad castra Pompeii ex oppido portabant: Ex iis capti L
 cum jumentis ad nostra adducti sunt castra. Eodem die Q. Mar-
 cius tribunus militum qui fuisset Pompeii, ad nos transfugit. Et,
 noctis

Ante Chr.
 XLV.
 U. C. Varr.
 DCCIX.

S. X.

Cæsar Ate-
 guam oppug-
 nare pergit.

³³ Castellum oppugnare capit, ut la-
 borantibus succurreret. Nostri, quum
 appropinquâssent, &c.] Locus hic
 mirè tortis Interpretes. Manifestò
 absurda lectio, inquit Davinius;
 ut Pompeius castellum Cæsaris op-
 pugnaret, quò laborantibus Cæsare-
 anis succurreret. Goduinus hoc mo-
 do accipit: Castellum oppugnare
 capit Pompeius, ut laborantibus suc-
 curreret Cæsar: Ineptè prorsus.
 Glandorpius igitur & Davinius, mu-
 tata distinctione, emendant; [ca-
 stellum oppugnare capit. Ut labo-
 rantibus succurrerent, nostri quum
 appropinquâssent &c.] Atque illud
 fortè sibi voluit Goduinus, licet
 distinctionem mutare omiserit. Ve-
 rum neque illa emendatio stare po-
 terit. Nam illud, [nostri quum ap-
 propinquâssent,] non potest intelligi
 de Cæsareanis ad succurrendum veni-
 entibus, quia postea narrat Au-
 ctor nuncium Cæsari de castello
 oppugnato primùm esse allatum,
 eumque tum demum cum legionibus
 ad succurrendum appropinquâsse.
 Quamobrem, re totâ pensatâ, le-

ctionem vulgatam veram esse exi-
 stimo, atque hoc modo intelligen-
 dam. Castellum (Cæsaris) oppug-
 nare capit Pompeius, ut laborantibus
 (Ateguanis suis à Cæsare obsessis)
 succurreret. Nostri (in castello,)
 quum appropinquâssent (Pompeiani),
 — telorum jactus (eminus) facere
 ceperunt; — Quo peractô, quum ex
 castello (cominus) repugnare capis-
 sent, & majoribus castris Cæsari nun-
 cius esset allatus; cum III legionibus
 est profectus, &c.

³⁴ Multi præterea] Ita ex MS Eli-
 ensi restituit Davinius. Al. [in qui-
 bus multi, &c.] Al. [in quibus
 duo millia &c.]

³⁵ Suo loco præteritus est,] Mira
 & insolens locutio; in quâ subin-
 telligi videtur, locus, aut aliquid
 simile: Id quod alius dixisset, [suo
 loco præteritum est.] Nisi illud
 [præteritus] ad Arguetium referatur;
 Quod est mirè obscurum. Codices
 nonnulli, [Suo loco (vel quo loco)
 perterritus est;] scilicet Arguetius.
 Sed & id valdè obscurum.

Ante Chr.

XLV.

U. C. Varr.

DCCIX.

S. XI.

Oppidani e-
rumpentes,
repelluntur.

noctis tertiâ vigiliâ, 35 in oppido acerrimè pugnatum est; ignem: que multum miserunt; 37 sicut & omne genus, quibus ignis per jactus solitus est mitti. Hôc præterito tempore, C. Fundanius eques Rom. ex castris adversariorum ad nos transfugit.

POSTERO die ex legione vernaculâ milites sunt capti ab equitibus nostris duo, qui dixerunt se servos esse: Quum venirent, cogniti sunt a militibus, qui antea cum Fabio & Pedio fuerant, & 38 à Trebonio transfugerant. Eis ad ignoscendum nulla est data facultas; & à militibus nostris interfecti sunt. 39 Idem temporis, capti tabellarii, qui à Cordubâ ad Pompeium missi erant, perperamque ad castra nostra pervenerant; præcis manibus, missi sunt facti. Pari consuetudine, vigiliâ secundâ, ex oppido ignem multum telorumque multitudinem jactando, bene magnum tempus consumpserunt; complurisque vulneribus affecerunt. Præterito noctis tempore, eruptionem in legionem sextam fecerunt, quum in opere nostri distenti essent; acriterque pugnare cœperunt: Quorum vis repressa à nostris, etsi oppidani superiore loco defendebantur. 40, 41 Ii quum eruptionem facere cœpissent, tamen virtute militum nostrorum, etsi inferiore loco premebantur, tamen repulsi adversarii bene multis vulneribus affecti in oppidum se contulerunt.

POSTERO

36 In oppido] ab Ateguanis se fortiter defendentibus.

37 Sicut & omne genus, &c.] Scaliger & Recentiorum plerique, [sic ut & omne genus &c.] Quæ cum hiulca videretur oratio; Davisius (additâ, ex MS Eliensi, voce *exerceretur*,) reponit; [sic, ut & omne genus, quibus — solitus est mitti, *exerceretur*.] Quæ lectio proba est, & bona. Sed & sine istâ voce, (si ex Edit. Rom. & Cellarii scribamus, sicut;) integra erit oratio. [Sicut & omne genus, quibus — solitus est mitti.]

38 A Trebonio] MS Reg. ad Trebonium.

39 Idem temporis,] Sic reponit Davisius ex MS Eliensi & Edit. Vett. Quomodo & alibi sapius loquitur Auctor. Scaliger & Recentiores; Eodem tempore.

40 Ii quum &c.] Ita rectè restituit Davisius ex MS Eliensi. Al. [L quum &c.] Quas voces [L & Ii] alibi quoque in MSS confundi, eruditè observat Vir doctissimus.

41 —, tamen virtute militum

nostrorum, etsi — premebantur, tamen repulsi adversarii — se contulerunt.] In omnibus MSS. & Editis legitur, [QUI etsi &c.] Sed voculam istam [qui,] & posteriorem illam [tamen,] & vocem [adversarii,] delendas existimat Scaliger. Davisius, mutationem illam nimiam arbitratus; omisâ solâ istâ voculâ [qui,] ceteras retinet, sicuti & Nos edidimus. In eo tamen hic, uti & alibi, errat Vir doctissimus, quod posteriorem illam *tamen*, pro *tandem*, existimet usurpatam. Est enim reverâ aliud nihil, nisi repetitio, optimis Auctoribus usitata, prioris illius *tamen*, post voces illas [etsi — premebantur] Parenthesi inclusas. Veruntamen, ut quod res est dicam, cum & vocula illa [qui] in Codicibus omnibus reperitur, non possum non suspicari deesse fortè aliquid, atque ita potius scribendum; *tamen virtute militum nostrorum* *** (fortè, *rejiciebantur*, aut aliquid simile;) QUI etsi — premebantur, tamen repulsi adversarii &c.] Judicet Lector eruditus,

POSTERO die Pompeius ex castris suis brachium cœpit ad flumen Salsum ⁴² facere: & quum nostri equites pauci in statione fuissent à pluribus reperti, de statione sunt dejecti, & occisi tres. Eo die A. Valgius, senatoris filius, cujus frater in castris Pompeii fuisset; omnibus suis rebus relictis, equum conscendit & fugit. Speculator de legione secundâ Pompeianâ captus à militibus, & interfectus est. Idem temporis glans missa est inscripta; "quo die ad oppidum capiendum accederent, sese scutum esse positurum." Quâ spe nonnulli, dum sine periculo murum ascendere & oppidum potiri posse se sperarent, postero die ad murum opus facere cœperunt, & bene magna prioris muri pars dejecta est. Quo facto, ab oppidanis, ac si suarum partium essent, ⁴³ conservati, "missos facere loricatos, quique præsidii causâ præpositi oppido à Pompeio essent," orabant. Quibus respondit Cæsar, "se condiciones dare, non accipere, consuevisse." Qui ⁴⁴ quum in oppidum revertissent, relato responso, clamore sublato, omni genere telorum emissio, pugnare pro muro toto cœperunt: Propter quod ferè magna pars hominum, qui in castris nostris essent, non dubitârunt quin eruptionem eo die essent facturi. Ita, coronâ circumdatâ, pugnatum est aliquamdiu vehementissimè; simulque balista missa à nostris turrem deiecit. Quâ adversariorum, qui in eâ turre fuerant, v dejecti sunt; & puer, qui balistam solitus erat observare.

Eo præterito tempore, Pompeius trans flumen Salsum castellum constituit; neque à nostris prohibitus: ⁴⁵ falsâque illâ opinione gloriatus est, quod propè in nostris partibus locum tenuisset. Item insequenti die eâdem consuetudine dum longiùs prosequitur, quo loco equites nostri stationem habuerant; aliquot turmæ cum levi armaturâ, impetu facto, loco sunt dejectæ; & propter paucitatem

H h

nostro-

⁴² Facere:] MS Eliens. *ducere*. Quod probat Davisius. Atque ita quidem alibi loqui solet Auctor noster.

⁴³ Conservati, — orabant.] Capti (ut videtur) nonnulli & ab oppidanis conservati, Cæsarem invicem pro Pompeianis misericordiam orabant.

⁴⁴ Quum in oppidum revertissent.] Ita ex MS Regio restitui. Estque elegantius, quàm quod habent Editi, *reversi essent*. Hujus enim verbi formâ passivâ in temporibus imperfectis frequentius utuntur optimi Auctores, [revertitur, revertebatur, revertetur;] formâ autem activâ frequentius in perfectis, [reverti, reverterim, revertissem, revertero.]

Sed & aliud hîc notandum est. Nam in MS Eliensi scriptum est, [quum oppido revertissent.] Quam ut veram demum esse lectionem existimemus, facit similis locutio infra pag. 467, lin. 9, [oppido reverserunt;] quod alius dixisset, [in oppidum.]

⁴⁵ Falsâque illâ] Davisius copulam [que] sententiam turbare, ideoque, MS Eliensis fide, delendam existimat. Sed perinde est. Nam pro eo, quomodo distinguas; æquè erit, sive scribas, [castellum constituit: Neque à nostris prohibitus, falsâ illâ opinione gloriatus est:] Sive, [castellum constituit, neque à nostris prohibitus; Falsâque illâ opinione gloriatus est, &c.]

Ante Chr.
XIV.
U. C. Varr.
DCCIX.
§. XII.

§. XIII.
Conflictationes exercitus Cæsaris & Pompeii.

Ante Chr. nostrorum equitum, ⁴⁶ simul cum levi armaturâ inter turmas ad-
 xlv. versariorum protitæ. Hoc in conspectu utrorumque castrorum ge-
 U. C. Varr. rebatur: & majore Pompeiani exultabant gloriâ, longius quod
 dccix. nostris cedentibus prosequi cœpissent. Qui quum aliquo loco à
 nostris recepti essent, ut consuêssent, ex simili virtute clamore factò;
 averfati sunt prœlium facere.

§. XIV.
*Prælii eque-
 stris ratio.*

FERE apud exercitus hæc est equestris prælii consuetudo. Quum
 eques ad dimicandum, dimisso equo, cum pedite progreditur; ne-
 quaquam par habetur. Id quod in hõc accidit certamine. Quum
 pedites ex levi armaturâ lecti, ad pugnam, equitibus nostris nec opi-
 nantibus, venissent; idque in prælio animadversum esset; com-
 plures ⁴⁷ equites descenderunt. Ita exiguo tempore eques pedestre,
 pedes equestre prælium facere cœpit; usque eò, ut cædem proximi-
 mē à vallo fecerint. In quo prælio, adversariorum ceciderunt
 cxxiii; complurésque armis exuti, multi vulneribus affecti, in castra
 sunt redacti; Nostri ceciderunt iii; saucii xii pedites, & equi-
 tes v.

§. XV.
*Oppidano-
 rum crudeli-
 tas.*

EJUS diei insequenti tempore, pristinâ consuetudine, pro muro
 pugnari cœptum est. Quum bene magnam multitudinem telorum,
 ignémque ⁴⁸ nostris defendentibus injecissent; nefandum crudelissi-
 mûmque facinus sunt aggressi; in conspectûque nostro ⁴⁹ hospi-
 tes, qui in oppido erant, jugulare, & de muro præcipites mittere
 cœperunt, sicut apud barbaros: Quod post hominum memoriam
 nunquam est factum.

§. XVI.
*Oppidani ite-
 rum erum-
 pentes, repel-
 luntur.*

HUJUS diei extremo tempore, ⁵⁰ à Pompeianis clam nostros
 tabellarius est missus, ut eâ nocte turres aggerémque incenderent, &
 iii vigiliâ eruptionem facerent. Ita igne telorûmque multitudine
 jactâ, quum bene magnam partem muri consumpssent, portam,
 quæ è regione & in conspectu Pompeii castrorum fuerat, aperue-
 runt;

⁴⁶ Simul cum levi] Ita rectè re-
 stituit Davissius ex MS. Eliens. Quo-
 modo & in MS. Vossii scriptum
 est. Al. [simulque levi,] vel, [si-
 mulque cum levi &c.] Quod senten-
 tiam turbat.

⁴⁷ Equites] MSS Reg. Eliens. &
 Vossii, & Editt. Vett. ex equis. Quod
 idem est.

⁴⁸ Nostris defendentibus] defen-
 dentibus se scutis suis, vel sub mus-
 culo, &c.

⁴⁹ Hospites — jugulare,] Pompei-
 ani milites nimirum, jugulabant op-
 pidanos, qui eos hospitio excepe-
 rant; ut patet ex infrâ dictis, pag.
 467, lin. 12 & 15. pag. 469, lin. 15.
 & pag. 471, lin. 6.

⁵⁰ A Pompeianis clam nostros ta-
 bellarius est missus,] Mirè hic cacu-
 tierunt Editores omnes; Qui exhi-
 bent, [à Pompeianis clam AD nostros
 tabellarius est missus:] Sensu planè
 nullo. Cùm è contrario mens
 Auctoris manifesta sit, à Pompeia-
 nis [Pompeii exercitu extra oppi-
 dum] clam nostros, [vel, clam no-
 stris,] tabellarium [in oppidum] mis-
 sum. Quare vox illa [ad,] utcun-
 que libris reclamantibus, necessa-
 riò rejicienda est. Nisi fortè
 (quandoquidem in uno libro rep-
 peri, ad clam nostros,) legendum
 sit; [ad OPPIDANOS, clam
 nostros &c.]

Ante Chr. xlv.
U. C. Varr.
DCCIX.

Ante Chr.

XLV.

U. C. Varr.

D C C I X.

ITA postero die Tullius legatus cum⁵⁵ C. Antonio Lusitano §. XVII.
venit, & apud Cæsarem verba fecit: “ Utinam quidem Dii im- *Tib. Tullius*
mortales fecissent, ut tuus potiùs miles quàm Cn. Pompeiù, *cum Cæsare*
factus essem; & hanc virtutis constantiam in tuâ victoriâ, non *de deditione*
in illius calamitate præstarem: ⁵⁶ *agit.* ⁵⁷ *agit.* ⁵⁸ *agit.* ⁵⁹ *agit.* ⁶⁰ *agit.* ⁶¹ *agit.* ⁶² *agit.* ⁶³ *agit.* ⁶⁴ *agit.* ⁶⁵ *agit.* ⁶⁶ *agit.* ⁶⁷ *agit.* ⁶⁸ *agit.* ⁶⁹ *agit.* ⁷⁰ *agit.* ⁷¹ *agit.* ⁷² *agit.* ⁷³ *agit.* ⁷⁴ *agit.* ⁷⁵ *agit.* ⁷⁶ *agit.* ⁷⁷ *agit.* ⁷⁸ *agit.* ⁷⁹ *agit.* ⁸⁰ *agit.* ⁸¹ *agit.* ⁸² *agit.* ⁸³ *agit.* ⁸⁴ *agit.* ⁸⁵ *agit.* ⁸⁶ *agit.* ⁸⁷ *agit.* ⁸⁸ *agit.* ⁸⁹ *agit.* ⁹⁰ *agit.* ⁹¹ *agit.* ⁹² *agit.* ⁹³ *agit.* ⁹⁴ *agit.* ⁹⁵ *agit.* ⁹⁶ *agit.* ⁹⁷ *agit.* ⁹⁸ *agit.* ⁹⁹ *agit.* ¹⁰⁰ *agit.* ¹⁰¹ *agit.* ¹⁰² *agit.* ¹⁰³ *agit.* ¹⁰⁴ *agit.* ¹⁰⁵ *agit.* ¹⁰⁶ *agit.* ¹⁰⁷ *agit.* ¹⁰⁸ *agit.* ¹⁰⁹ *agit.* ¹¹⁰ *agit.* ¹¹¹ *agit.* ¹¹² *agit.* ¹¹³ *agit.* ¹¹⁴ *agit.* ¹¹⁵ *agit.* ¹¹⁶ *agit.* ¹¹⁷ *agit.* ¹¹⁸ *agit.* ¹¹⁹ *agit.* ¹²⁰ *agit.* ¹²¹ *agit.* ¹²² *agit.* ¹²³ *agit.* ¹²⁴ *agit.* ¹²⁵ *agit.* ¹²⁶ *agit.* ¹²⁷ *agit.* ¹²⁸ *agit.* ¹²⁹ *agit.* ¹³⁰ *agit.* ¹³¹ *agit.* ¹³² *agit.* ¹³³ *agit.* ¹³⁴ *agit.* ¹³⁵ *agit.* ¹³⁶ *agit.* ¹³⁷ *agit.* ¹³⁸ *agit.* ¹³⁹ *agit.* ¹⁴⁰ *agit.* ¹⁴¹ *agit.* ¹⁴² *agit.* ¹⁴³ *agit.* ¹⁴⁴ *agit.* ¹⁴⁵ *agit.* ¹⁴⁶ *agit.* ¹⁴⁷ *agit.* ¹⁴⁸ *agit.* ¹⁴⁹ *agit.* ¹⁵⁰ *agit.* ¹⁵¹ *agit.* ¹⁵² *agit.* ¹⁵³ *agit.* ¹⁵⁴ *agit.* ¹⁵⁵ *agit.* ¹⁵⁶ *agit.* ¹⁵⁷ *agit.* ¹⁵⁸ *agit.* ¹⁵⁹ *agit.* ¹⁶⁰ *agit.* ¹⁶¹ *agit.* ¹⁶² *agit.* ¹⁶³ *agit.* ¹⁶⁴ *agit.* ¹⁶⁵ *agit.* ¹⁶⁶ *agit.* ¹⁶⁷ *agit.* ¹⁶⁸ *agit.* ¹⁶⁹ *agit.* ¹⁷⁰ *agit.* ¹⁷¹ *agit.* ¹⁷² *agit.* ¹⁷³ *agit.* ¹⁷⁴ *agit.* ¹⁷⁵ *agit.* ¹⁷⁶ *agit.* ¹⁷⁷ *agit.* ¹⁷⁸ *agit.* ¹⁷⁹ *agit.* ¹⁸⁰ *agit.* ¹⁸¹ *agit.* ¹⁸² *agit.* ¹⁸³ *agit.* ¹⁸⁴ *agit.* ¹⁸⁵ *agit.* ¹⁸⁶ *agit.* ¹⁸⁷ *agit.* ¹⁸⁸ *agit.* ¹⁸⁹ *agit.* ¹⁹⁰ *agit.* ¹⁹¹ *agit.* ¹⁹² *agit.* ¹⁹³ *agit.* ¹⁹⁴ *agit.* ¹⁹⁵ *agit.* ¹⁹⁶ *agit.* ¹⁹⁷ *agit.* ¹⁹⁸ *agit.* ¹⁹⁹ *agit.* ²⁰⁰ *agit.* ²⁰¹ *agit.* ²⁰² *agit.* ²⁰³ *agit.* ²⁰⁴ *agit.* ²⁰⁵ *agit.* ²⁰⁶ *agit.* ²⁰⁷ *agit.* ²⁰⁸ *agit.* ²⁰⁹ *agit.* ²¹⁰ *agit.* ²¹¹ *agit.* ²¹² *agit.* ²¹³ *agit.* ²¹⁴ *agit.* ²¹⁵ *agit.* ²¹⁶ *agit.* ²¹⁷ *agit.* ²¹⁸ *agit.* ²¹⁹ *agit.* ²²⁰ *agit.* ²²¹ *agit.* ²²² *agit.* ²²³ *agit.* ²²⁴ *agit.* ²²⁵ *agit.* ²²⁶ *agit.* ²²⁷ *agit.* ²²⁸ *agit.* ²²⁹ *agit.* ²³⁰ *agit.* ²³¹ *agit.* ²³² *agit.* ²³³ *agit.* ²³⁴ *agit.* ²³⁵ *agit.* ²³⁶ *agit.* ²³⁷ *agit.* ²³⁸ *agit.* ²³⁹ *agit.* ²⁴⁰ *agit.* ²⁴¹ *agit.* ²⁴² *agit.* ²⁴³ *agit.* ²⁴⁴ *agit.* ²⁴⁵ *agit.* ²⁴⁶ *agit.* ²⁴⁷ *agit.* ²⁴⁸ *agit.* ²⁴⁹ *agit.* ²⁵⁰ *agit.* ²⁵¹ *agit.* ²⁵² *agit.* ²⁵³ *agit.* ²⁵⁴ *agit.* ²⁵⁵ *agit.* ²⁵⁶ *agit.* ²⁵⁷ *agit.* ²⁵⁸ *agit.* ²⁵⁹ *agit.* ²⁶⁰ *agit.* ²⁶¹ *agit.* ²⁶² *agit.* ²⁶³ *agit.* ²⁶⁴ *agit.* ²⁶⁵ *agit.* ²⁶⁶ *agit.* ²⁶⁷ *agit.* ²⁶⁸ *agit.* ²⁶⁹ *agit.* ²⁷⁰ *agit.* ²⁷¹ *agit.* ²⁷² *agit.* ²⁷³ *agit.* ²⁷⁴ *agit.* ²⁷⁵ *agit.* ²⁷⁶ *agit.* ²⁷⁷ *agit.* ²⁷⁸ *agit.* ²⁷⁹ *agit.* ²⁸⁰ *agit.* ²⁸¹ *agit.* ²⁸² *agit.* ²⁸³ *agit.* ²⁸⁴ *agit.* ²⁸⁵ *agit.* ²⁸⁶ *agit.* ²⁸⁷ *agit.* ²⁸⁸ *agit.* ²⁸⁹ *agit.* ²⁹⁰ *agit.* ²⁹¹ *agit.* ²⁹² *agit.* ²⁹³ *agit.* ²⁹⁴ *agit.* ²⁹⁵ *agit.* ²⁹⁶ *agit.* ²⁹⁷ *agit.* ²⁹⁸ *agit.* ²⁹⁹ *agit.* ³⁰⁰ *agit.* ³⁰¹ *agit.* ³⁰² *agit.* ³⁰³ *agit.* ³⁰⁴ *agit.* ³⁰⁵

§. XVII.

Tib. Tullius
cum Caesare
de ditione
agit.

H h 2

REMISSIS

51 *Calcatas*] Cùm MSS alii habeant, *cultatas*; alii, *culcatas*; Davisius legendum conjicit, *culcitas*. Alii conjiciunt; *crates*.

52 *Existimabat*] *Pompeius*. *Rhel-*
licanus ad tabellarium refert. In-
eptè.

53 Oppido *reprefferunt* ;] Vide supra ad pag. 465, lin. 15.

54 *Jugulatione oppidanorum facta.*] Quum scilicet Pompeianum praesidium oppidanos, qui eos hospitio exceperant, jugularent. Confer supra pag. 466, lin. 21. & infra pag.

469, *lin.* 15. & *pag.* 471, *lin.* 6.

55 C. Antonio *Lusitano*] Ita ex
sequentibus reposuit Glandorpius
conjecturâ. Codices habent, [Ca-
rone *Lusitano*.]

56 *Cujus funesta laudes quippe &c.*] Hoc est, quippe *cujus funesta laudes &c.* Quam verborum transpositionem quoniam non animadverterat, locum hunc mutilum existimavit Davisius.

57 Cives] MS Reg. *conceives*.

58 Ut, qualem te —, præstabo.]
Cæsar's responsum, quod in aliis
Edi-

Edi-

Ante Chr.
xlv.
U. C. Varr.
DCCIX.

§. XVIII.
Oppidi op-
pugnatio
continuata.

REMISSIS legatis, quum ad portam ⁵⁹ venissent; ⁶⁰ Tib. Tullius quum introeuntem C. Antonium insecutus non esset, ⁶¹ revertit ad portam, & hominem apprehendit. Quod Tiberius quum fieri animadvertit, ⁶² sinu pugionem eduxit, & manum ejus incidit. Ita ⁶³ refugerunt ad Cæsarem. Eodémque tempore signifer de legione primâ transfugit; & nunciavit, "quo die equestre prælium factum esset, suo signo perisse homines xxxv; neque licere, castris Cn. Pompeii nunciari, neque dici perisse quemquam." Servus, cujus dominus in Cæsaris castris fuisset, uxoremque & filium in oppido reliquerat; dominum jugulavit: & ita clam à Cæsaris præfidiis ⁶⁴ in Pompeii castra ⁶⁵ discessit, & indicium glande scriptum misit, per quod certior fieret Cæsar, quæ in oppido ad defendendum

Editionibus totum defuerat; ex Codice Thuani, quem citat Goduinus, restituit Davisius. Idémque responsum in MS Regio repperi. Cæterum in MS Eliensi totus hic locus ita exhibetur, (quod & idem notavit Davisius;) [Ut clementiam, quam victis (MS Vossii, aliis) gentibus præbuisse, calamitosis civibus tuis non deneges. Cui Cæsar; "se non, acerbiorum in cives (MS. fugatis; sed emendat Davisius) futurum."]

⁵⁹ Venissent;] Sic MS Elienf. Al. venisset.

⁶⁰ Tib. Tullius quum introeuntem C. Antonium insecutus non esset, revertit ad portam & hominem apprehendit. Quod Tiberius quum fieri animadvertit, &c. Vulgg. habent, [Tib. Tullius, quum cum introeuntem C. Antonius insecutus non esset, (MS Reg. insecutus esset;) reversus est ad portam, & hominem apprehendit: Quod Tiberius quum fieri animadvertit, &c.] Verum ista Lectio ferri non potest; quia isto modo dicitur Tib. Tullius revertisse ad portam, & C. Antonium apprehendisse: Id

quod non convenit cum sequentibus verbis, [Quod Tiberius quum fieri animadvertit, &c.]

⁶¹ Revertit] Sic MSS Reg. Elienf. & Vossii. Vulgg. reversus est. Minus eleganter. Vide quæ supra ad pag. 465, lin. 15.

⁶² Sinu pugionem eduxit, & manum &c.] Ita ex MS Eliensi rectè restituit Davisius. MS Vossii exhibet; [simul pugionem eduxit, & manum &c.] Scaliger aliisque; [simulque pugionem eduxisset, manum &c.]

⁶³ Refugerunt ad Cæsarem.] Videtur legendum, refugit, vel, refugere; scilicet Tib. Tullius. Nisi post istam conflictationem uterque [& Tib. Tullius & C. Antonius] ad Cæsarem deinceps refugerunt. Aut fortè alius quispiam, Tib. Tullium comitabatur; ut Cato Lusitanus, qui supra, pag. 467, lin. 18. in MSS Codicibus, pro C. Antonio Lusitano, legitur. Obscurè enim admodum hæc narrata sunt omnia.

⁶⁴ In Pompeii castra] MS Reg. [In Pompeii castris.] Vide supra ad pag. 76, lin. 21.

⁶⁵ Discessit, & indicium glande scriptum misit, per quod certior fieret Cæsar, quæ in oppido ad defendendum compararentur.] Liqueat servum istum non hoc idè fecisse, quod Cæsaris partibus secretò faveret. Infra enim mox à Cæsare in oppido captus, & vivus combustus narratur;

fendendum compararentur. Ita, litteris acceptis, quum in oppi- Ante Chr.
dum ⁶⁶ revertissent qui mittere glandem ⁶⁷ inscriptam solebant, in- xlv.
sequenti tempore duo Lusitani fratres transfugæ nunciârunt ⁶⁸ quam U. C. Varr.
Pompeius concionem habuisset; “ quoniam oppido subsidio non dccix.
,, possêt venire, noctu ex adversariorum conspectu se deducere ad
,, mare versum: Unum respondisse; ut “ potiùs ad dimicandum
,, ⁶⁹ descenderent, quàm signum fugæ ostenderent:” tum, qui ita
locutus esset, jugulatum. Eodem tempore tabellarii ejus deprehenfi,
qui ad oppidum veniebant; quorum litteras Cæsar oppidanis obje-
cit: &, qui vitam sibi peteret, jussit turrem ligneam oppidanorum
incendere: Id si fecisset, ei se promisit omnia concessurum: Quod
difficile erat factu, ut eam turrem quis sine periculo incenderet. ⁷⁰
Ita ** facturus de ligno, quum propiùs accessisset, ab oppidanis est
occisus. Eâdem nocte transfuga nunciavit, Pompeium & Labienum
de jugulatione oppidanorum indignatos esse.

VIGILIA secundâ, propter multitudinem telorum turris lignea, §. XIX.
quæ nostra fuisset, ab imo vitium fecit, usque ad tabulatum secun- Oppidum Ca-
dum & tertium. Eodem tempore, pro muro pugnatum acerrimè; sari deditur.
& turrin nostram, ut superiorem, incenderunt; idcirco quòd ven-
tum oppidani secundum habuerunt. Insequenti luce materfamiliâs

H h 3

de

ratur; pag. 470, lin. 22. Aut igitur hoc, de glande inscriptâ missâ, per ostentationem factum intelligendum est; quòd fortius esset oppidum, quàm ut id servus iste expugnari à Cæsare posse existimaret: Aut pro, Cæsar, scribendus est, Pompeius; ut intelligatur servus iste, postquam in Pompeii partes discesserat, se in oppidum contulisse, & inde indicium glande scriptum in castra Pompeii misisse, quò certior fieret Pompeius, quæ in oppido ad defendendum compararentur: Aut denique, quod potiùs arbitror, fortè deest hic aliquid; Et scribendum, [in Pompeii castra discessit; & *** (non servus iste qui in Pompeii castra discesserat, sed alius aliquis ex oppido) indicium glande scriptum misit, per quod certior fieret Cæsar, quæ in oppido ad defendendum compararentur.] Firmat hanc ultimam conjecturam id, quod sequitur; [Ita, litteris acceptis, quum in oppidum revertissent qui mittere glandem inscriptam sole-

bant, &c.] Quicquid est, totum hunc locum intactum pratermiserunt Editores.

⁶⁶ *Revertissent*] Sic MSS Reg. & Eliensis; Nisi quod posterior habeat [*revertisset*.] Vulgg. *reversi essent*. Vide quæ suprà ad pag. 465, lin. 15.

⁶⁷ *Inscriptam*] Sic MSS Reg. & Eliensis. Al. *scriptam*.

⁶⁸ *Quam Pompeius concionem habuisset*;] MSS Reg. & Eliensis, [*Pompeium concionem habuisse*.] Quod idem est.

⁶⁹ *Descenderent*, — *ostenderent*: tum — *jugulatum*.] MS Eliens. [*descenderet*, — *ostenderet*: Eum — *jugulatum*.]

⁷⁰ *Ita ** facturus de ligno*,] Locutus mutilus. Deesse videtur, *ignem*. MSS plurimi habent corruptè, [*Ita fume crure de ligno*.] Unde ex conjecturâ reponit Goduinus, [*Ita fume crure deligato*,] ne scilicet in oppidum interea transfugeret: Sed ea conjectura non multum probabilis.

Ante Chr.

XIV.

U. C. Varr.

DCCIX.

de muro se dejecit, & ad nos transfiliit; dixitque, “ se ⁷¹ cum fa-
 „ miliâ constitutum habuisse, ut unâ transfugerent ad Cæsarem;
 „ illam oppressam & jugulatam.” Hôc præterea tempore tabellæ
 de muro sunt dejectæ, in quibus scriptum est inventum: “ L,
 „ Minutius Cæsari: Si mihi vitam tribuis, quoniam à Cn. Pom-
 „ peio sum desertus; qualem me illi præstiti, tali virtute & con-
 „ stantiâ futurum me in te esse præstabo.” Eodem tempore oppi-
 danorum legati, qui antea exierant, Cæsarem adierunt; si sibi vi-
 „ tam concederet, sese insequenti die oppidum esse dedituros.”
 Quibus respondit; “ se Cæsarem esse, fidemque præstaturum.”
 Ita ante diem XI Kalend. Martii, oppido potitus, Imperator est
 appellatus.

§. XX.

Pompeius ad
 Ucubim ver-
 sus, castra
 movet.

⁷² Et Pompeius, ex perfugis quum deditionem oppidi factam
 esse scisset, castra movet Ucubim versùs; & circum ea loca castella
 disposuit, & munitionibus se continere cœpit. Cæsar movit, &
 propiùs castra castris contulit. Eodem tempore manè loricatorum unus
 ex legione vernaculâ ad nos transfugit, & nunciavit, “ Pompei-
 „ um oppidanos Ucubenses convocasse, iisque imperavisse, ut, dili-
 „ gentiâ adhibitâ, perquirerent, qui essent suarum partium, itémque
 „ adversariorum victoriæ fautores.” ⁷³ Hôc præterito tempore, in
 oppido, quod fuit captum, servus est prehensus in cuniculo, quem
 suprà demonstravimus dominum jugulasse: is vivus est combustus.
 Idémque temporis centuriones loricati VIII ad Cæsarem transfuge-
 runt, ex legione vernaculâ; & equites nostri cum adversariorum
 equitibus congressi sunt, & faucii aliquot occiderunt ex levi arma-
 turâ. Eâ nocte speculatores prehensi servi III, & unus ex legione
 vernaculâ; Servi sunt ⁷⁴ in crucem sublati; ⁷⁵ militi, cervices
 abscissæ.

§. XXI.

POSTERO die equites cum levi armaturâ, ex adversariorum ca-
 stris ad nos transfugerunt. Et eo tempore circiter XI equites ad
 aquatores nostros excucurrerunt: Nonnullos interfecerunt, item al-
 ios vivos abduxerunt. Ex equitibus capti sunt equites VIII. Inse-
 quenti die Pompeius securi percussit homines LXXIV, qui dicebantur
 esse

⁷¹ Cum familiâ] Optimè Davi-
 sius ex Julio Celso vidit restituend-
 um; [cum FAMVLA.]

⁷² Et Pompeius —; & circum
 &c.] Ita optimè iterum Davisius
 ex MS Eliens. Alii omnes, [Et
 Pompeius —; sed circum &c.] Quod
 minùs convenit. Fortè transpositâ
 voculâ, scriptum fuerat, [Sed Pom-
 peius —; & circum &c.]

⁷³ Hoc præterito tempore,] Meritò
 hic idem Vir doctissimus reprehendit
 Glandorpium & Goduinum;

qui, quanquam phrasis ista huic
 Auctori usitatissima sit, tamen im-
 portunè reponunt, [Hoc præterea
 tempore.]

⁷⁴ In crucem] MS Reg. [in cru-
 ce.] Quæ fortè verior Lectio. Vide
 suprà ad pag. 76, lin. 21.

⁷⁵ Militi, cervices abscissa.] Ita
 pulcherrimè restituit Davisius ex
 Edit. Vett. Firmant MSS Reg. &
 Vossii. Scaliger & Recentiores pes-
 simè: [militibus, cervices abscissa:]
 Nam Unus tantum fuit.

esse fautores Cæsaris victoriæ. Reliquos in oppidum iussit deduci; Ante Chr. ex quibus effugerunt cxx, & ad Cæsarem venerunt.

Hôc præterito tempore, qui in oppido Ateguâ ⁷⁶ Burfavolenses capti sunt, legati profecti sunt cum nostris, ut rem gestam Burfavolensibus referrent, quid sperarent de Cn. Pompeio, quum viderent hospites jugulari; præterea multa scelera ab iis fieri qui præsidii causâ ab his reciperentur. Qui quum ⁷⁷ ad oppidum venissent; nostri, qui fuissent equites Rom. & senatores, non sunt ausi introire in oppidum, præterquam qui ejus civitatis fuissent. Quorum responsis ultro citroque acceptis & redditis, quum ad nostros se reciperent qui extra oppidum fuissent, illi de præsidio infecuti, ex averfione legatos jugulârunt. Duo reliqui, qui ex eis fugerunt, Cæsari rem gestam detulerunt. ⁷⁸ Et speculatores ad oppidum Ateguam miserunt: Qui quum certum comperissent ⁷⁹ legatorum responsa ita esse gesta, quemadmodum illi retulissent; ab oppidanis concursu factò, eum, qui legatos jugulâisset, lapidare, & ei manus intentare cœperunt; “ illius operâ se perisse.” Ita vix periculo liberatus, petiit ab oppidanis, ut ei liceret legatum ad Cæsarem proficisci; illi se satisfacturum. Potestate datâ: Quum inde esset profectus; præsidio comparato; quum bene magnam manum fecisset; & nocturno tempore, per fallaciam, ⁸⁰ in oppidum esset receptus;

H h 4

jugula-

⁷⁶ *Burfavolense*] Rectè emendare videtur Ciacconius, *Ursaonenses*; Quia infra dicitur oppidum *Ursao*, §. 26 & 41. Et *Ursaonensium* civitas pag. 476, lin. 10.

⁷⁷ *Ad oppidum*] *Burfavolam* sive *Ursaonem*. Rhellicanus, ex præcedentibus & consequentibus, *Ateguam* intelligi colligit. Ineptissimè prorsus. Ut mirum sit, etiam Cellarium de re manifestissimâ dubitasse. Venerunt enim, *Ateguâ*; *Burfavolam*, sive *Ursaonem*, proficiscebantur.

⁷⁸ *Et speculatores* — *miserunt*:] Glandorpius reponit, [*Ursaonenses* verò *speculatores* *miserunt*.] Sed nihil opus. Subintelligi enim potest, ut in hoc Auctore, iste Nominativus, ex præcedentibus colligendus.

⁷⁹ *Legatorum responsa ita esse gesta*,] locutio admodum inusitata; nec tamen (ut opinor) mutanda. Scaliger delet [*legatorum responsa*;] Sed deerit isto modo, quod cohereat cum voce [*gesta*,] Glandor-

pius emendat, [*juxta legatorum responsa, omnia ita esse gesta*:] Quæ est mens quidem ipsa Auctoris, sed ~~non ex præcedentibus~~. Davisius scribendum existimat, *legatorum responsa* &c.] Sed aberrat & à Latinitate & à mente Auctoris: Non enim id dicitur, [*speculatores comperisse, legatorum responsa, ita esse gesta, quemadmodum illi retulissent*;] (Quod neque Latinum est, neque mens Auctoris:) Sed, [*speculatores comperisse, quæ legati responderant, ea ita esse gesta, quemadmodum illi retulissent*.] Quamobrem vulgatam lectionem retinendam existimo.

⁸⁰ *In oppidum*.] MS Reg. [*in oppido*.] Vide suprâ ad pag. 76, lin. 21.

⁸¹ *Facit*: — *recipit*.] Ita edidit Davisius; ut constaret Temporum ratio. Atque ita quidem habet MS Vossii, & Edit. aliquot veteres. Vulgg. *facit*: — *recepit*. In MS Eliensi contrâ est, [*fecit*: — *recipit*.] In MS Regio, [*fecit*: — *recepit*.]

XIV.

U. C. Varr.

DCCIX.

§. XXII.

Burfavolensium gesta.

Ante Chr.
xlv.
U. C. Varr.
DCCIX.

§. XXIII.

Cæsaris &
Pompeii ca-
stra castris
conferuntur
propè Ucu-
bim; & par-
va aliqua ibi
recepit.]

jugulationem magnam ⁸¹ facit: Principibus, qui sibi contrarii fuis-
sent, interfectis, oppidum in suam potestatem recipit. Hòc præ-
terito tempore, servi transfugæ nunciaverunt, ⁸² oppidanorum bona
vendi; nec cui extra vallum licere exire, nisi discinctum; ⁸³ iccir-
còque, ex quo die oppidum Ategua esset captum, metu conteri-
tos complures profugere in Bethuriam, neque sibi ullam spem vi-
ctoriæ propositam habere; ⁸⁴ ut si quis ex nostris transfugerit, in
levem armaturam conjici, eumque non ampliùs xvi accipere.

INSEQUENTI tempore Cæsar castris castra contulit, & brachi-
um ad flumen Salsum ducere cœpit. Hic dum in opere nostri di-
stenti essent, complures ex superiore loco adversariorum decucurre-
runt: Nec ⁸⁵ detinentibus *** nostris, multis telis injectis, com-
plures

Quæ postrema æquè pro-
ba est, ac illa Davisiana Lectio.
Nam in hujusmodi narrationibus,
ubi res præteritæ tanquam præsen-
tes exhibentur; æquè ferè est, sive
præsenti Tempore utaris, sive præ-
terito. Judicio tamen hic opus est.
Quod enim ex Virgilio citat Vir
doctissimus,

Quanquam animus meminisse hor-
rer, luctuque refugit;

hujus loci non est, sed aliam pror-
sus habet explicandi rationem.
Neque enim Latine ibi dicere po-
tuisset Virgilius, *refugiebat*, si id
passum fuisset metrum; Neque
(quod voluit Servius,) propter me-
trum pro præsentis præteritum po-
suit; Neque non cognata reverà
tempora conjunxit. Nam in istius-
modi constructione, *Tempus præ-
teritum*, quod vocatur, tam est
Præsens Tempus rei perfectæ; quàm
quod *Præsens* simpliciter vocatur;
præsens est *Tempus rei imperfectæ*.
Exempli gratiâ: [*Canavi*, vel *ca-
natus sum*] tam est *præsens Tempus*,
cùm quis *canatus* loquatur; quàm,
[*Cano*,] *præsens* est *Tempus* ei qui
loquatur *inter canandum*. Neque
minus Nunc *præsenti Tempore* utitur,
qui ait, [*Gallia divisa est in tres
partes*;] quàm *Tempore præsentis* u-
sus esset is, qui Tunc temporis
scribens, cùm divideretur Gallia,
dixisset, [*Gallia dividitur in tres*

partes.] Quod quoniam non anim-
adverterunt Grammatici, in mi-
ras nonnunquam tenebras incide-
runt.

⁸² *Oppidanorum bona vendi*; nec
cui — *licere &c.*] Ita optimè ex-
hibet Davisius. Nam & in MS
Eliensi scriptum est, *vendi*. Alii
ediderant, [*oppidanorum bona ven-
dere*, ne *cui* — *liceret &c.*] Quæ
minus aptè coherent. Verunta-
men, quoniam illud, *vendere*, in
plerisque Codicibus reperitur; reti-
neri fortasse poterit, etiam unâ
cum posteriori emendatione [*nec*
— *licere*]: Ut adèò legatur, [*—
Oppidanorum bona vendere* (Eum ni-
mirum qui oppidum in suam po-
testatem receperat; *nec cui* — *li-
cere &c.*)]

⁸³ *Iccircòque* — *conterritos com-
plures profugere*] Ita iterum optimè
Davisius, ex Editione Stephani.
Quomodo & in Vossii MS. scri-
ptum repperi. Scaliger aliisque of-
citanter; [*Iccircò quòd* — *con-
territos complures profugere &c.*] Quod
Latinitas nulla est, nulla senten-
tia.

⁸⁴ *Ut* — *conjici*,] Vix hoc La-
tinè dicitur, nisi mutila sit sen-
tentia. Restitue, quod in Vossii
MS repperi, -- [*ET conjici*.] Quomodo
& Glandorpius reponendum con-
jecerat.

⁸⁵ *Detinentibus*] MS Vossii habet,
desinentibus. Quod & ex conjecturâ
reposuit Glandorpius.

plures vulneribus affecere. Hic tamen, ut ait Ennius, nostri cessere Ante Chr. parumper. Itaque, præter consuetudinem, quum à nostris animad- xlv. versum esset cedere; centuriones ex legione v flumen transgressi U. C. Varr. duo, restituerunt aciem; acriterque eximiâ virtute plures quum a- dccix. gerent, ex superiore loco multitudine telorum alter eorum concidit. Ita, quum is compar prælium facere cœpisset, & quum undique se circumveniri animadvertisset, parumper ingressus pedem offendit. Hujus concidentis viri casu passim audito, quum complures adversariorum concursus facerent, equites nostri transgressi interiore loco adversarios ad vallum agere cœperunt. Ita, dum cupidius intra præsidia illorum student cædem facere, ⁸⁶ & turmis & levi armaturâ sunt interclusi. Quorum nisi summa virtus fuisset, vivi capti essent; nam & munitione præsidii ita coangustabantur, ⁸⁷ ut eques spatio intercluso vix se defendere posset. Ex his, utroque genere pugnae, complures sunt vulneribus affecti; in quibus etiam Clodius Aquitius. Inter quos ita cominus est pugnatum, ut ex nostris, præter ii centuriones, sit nemo desideratus, gloriâ se efferrantes.

POSTERO die ab Soricariâ utræque convenere copiae. Nostri §. XXIV. brachia ducere cœperunt. Pompeius quum animadverteret castello se excludi Aspaviâ, quod ab Ucubi millia passuum v distat; hæc res necessariò vocabat, ut ad dimicandum descenderet: Neque tamen æquo loco suâ potestatem faciebat, sed ex grumo excelsum tumulum capiebat, usque eò, ut necessariò cogeretur iniquum locum subire. Quo facto, quum utrorumque copiae tumulum excellentem petissent, prohibiti à nostris sunt, ⁸⁸ dejectique planitiæ: Quæ res secundum nostris efficiebat prælium. Undique autem ⁸⁹ cedentibus adversariis, nostri magnâ in cæde versabantur. Quibus mons, non virtus, saluti fuit. ⁹⁰ Quo subsidio tunc, nisi advesperâisset, à paucioribus nostris omni auxilio privati essent. Nam ceciderunt ex levi armaturâ, cccxxiv; ex legionariis, cxxxviii; præterquam quorum arma & spolia sunt allata. Ita pridie ii centurionum interitio, hæc adversariorum pœnâ est litata.

INSE-

⁸⁶ Et *turmis*] Legendum, [à *turmis*.] Consentientibus Codicibus.

⁸⁷ *Eques* — *posset*.] Sic Davisius ex MS Eliensi & Edit. Vett. Vulgg. [*equites* — *possent*.]

⁸⁸ *Dejectique planitiæ*:] Ita optimè restituit Davisius: Ut locutio similis sit, atque illa suprà, pag. 467, lin. 9. [*oppido represserunt*;] & pag. 465, lin. 15, ubi, quod vulgati habent, [*in oppidum reversi essent*.], in optimis MSS est, [*oppi-*

do revertissent.] MSS & Editi habent, [*dejectique planitiæ*.] Unde Glandorpius emendavit; [*dejectique in planitiem*.] Sed longè præstat Davisiana lectio, utpote à Codicibus parum discedens.

⁸⁹ *Cedentibus adversariis, nostri* &c.] MS Reg. *cedentes adversarii nostri*, &c.

⁹⁰ *Quo subsidio*] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. *Qui subito* &c.

Ante Chr.

xlv.

U. C. Varr.

DCCIX.

§. XXV.

Turpionis
& Nigri
μονομαχία.

INSEQUENTI die, pari consuetudine, quum ad eundem locum ejus præsidium venisset, pristino illo suo utebantur instituto: Nam, præter equites, nullo loco æquo se committere audebant. Quum nostri in opere essent, equitum copiarum concursus facere cœperunt: Simulque vociferantibus legionariis, quum locum esflagitarent, ut consueti insequi existimare possent se paratissimos esse ad dimicandum, nostri ex humili convalle bene longè sunt egressi, & planitie 91 in æquo loco confiterunt. Illi tamen procudubio ad congregiendum in æquum locum non sunt ausi descendere, præter unum Antistium Turpionem, qui, fidens viribus, ex adversariis sibi parem esse neminem 92 cogitare cœpit. 93 Hic, ut fertur, Achillis Memnonisque congressus. 94 Q. Pompeius Niger, eques Romanus Italicensis, ex acie nostrâ ad congregiendum progressus est. Quoniam ferocitas Antistii omnium mentes converterat ab opere ad spectandum, acies sunt dispositæ: Nam inter bellatores principes dubia erat posita victoria, ut propè videretur finem bellandi duorum dirimere pugna. Ita avidi cupidique suarum quisque partium, [*** 95 expertorum virorum fautorumque voluntas habebatur. Quorum virtute alacri quum ad dimicandum in planitiem se contulissent, scutorumque laudis insignis præfulgens opus cælatum; quorum *** pugna esset propè profecto dirempta, nisi, propter equitum concessum, ut suprâ demonstravimus, levis armatura præsidii causâ non longè ab opere castrorum constitisset.] Ut nostros equites in receptu, dum ad castra redeunt, adversarii cupidius sunt insecuti; universi, clamore facto, impetum dederunt. Ita metu perterriti, quum in fugâ essent, multis amissis, in castra se recipiunt.

CÆ.

91 *In aquo loco.*] Ita ex MSS Reg. & Vossii restitui. Editi; *iniquiore loco.* Quod minus videtur hic convenire. Quod mox sequitur. [*iniquum in locum, pag. 477, lin. 16.*] alia res est: Ibi enim planities extrema dicitur, scilicet, proximè loca superiora.

92 *Cogitare*] MS Eliensis, *agitare.* Quod probat Davisius allatis istiusmodi locutionis exemplis.

93 *Hic, ut fertur, — congressus*] MS Vossii, [*Hic, ut fertur, — congressus fuit.*] MS Reg. [*Hic fertur — congressus.*]

94 *Q. Pompeius &c.*] MS Eliensis, [*Contra quem Q. Pompeius &c.*] Quæ fortè vera Lætio. Atque inde conjicit Davisius, transpositis duabus hisce sententiis, legendum: [*— capit: Contra quem*

Q. Pompeius — progressus est: Hic, ut fertur, — congressus &c.] Sed, ut in hoc inculto Auctore, ferri poterit etiam vulgatus verborum ordo.

95 [*** expertorum — constitisset.*] Manca adeo hæc & corrupta omnia, ut medicinæ spes nulla sit. Observandum tamen, pro [*voluntas habebatur,*] in MS Eliensi legi [*voluntate habebantur;*] pro *cælatum,*] in MS Regio scriptum esse [*opponerent,*] & in MS. Vossii [*cælatum opponerent;*] [*pro concessum,*] in MS Eliensi & Vossii [*consensum:*] & pro [*levis armatura — constitisset,*] in MS Reg. & Vossii [*levem armaturam — constitissent:*] siquis ex his quicquam elicere possit,

CÆSAR, ob virtutem, turmæ Cassianæ donavit millia XIII, & Ante Chr. præfecto torques aureos II, & levi armaturæ millia X. Hôc die A. ^{XIV.} Bæbius, & C. Flavius, & A. Trebellius ^{U. C. Varr.} 96 equites Romani Astenses, argento propè tecti equos, ad Cæsarem transfugerunt: Qui ^{DCCIX.} nunciaverunt, “ equites Romanos conjurâsse omnes, qui in castris ^{§. XXVI.} Pompeii essent, ut transitionem facerent; servi indicio omnes in ^{Multi ab} custodiam esse coniectos; è quibus, occasione captâ, se trans- ^{hostibus ad} fugisse.” Item hôc die litteræ sunt deprehensæ, quas mittebat ^{Cæsarem} Urfaonem Cn. Pompeius. 97 “ S. V. G. E. V. Etsi, prout no- ^{transseunt.} stra felicitas, ex sententiâ adversarios adhuc propulso habemus; ^{Pompeii} tamen, si æquo loco suû potestatem facerent, celerius, quàm vestra ^{littera inter-} ^{cepta.} 98 opinio fert, bellum confecissem. Sed exercitum tironum non ^{§. XXVII.} audent in campum deducere; nostrisque adhuc freti præsidii, ^{Castra u-} bellum ducunt: Nam singulas civitates circumfident; inde sibi ^{trinq; in} commeatus capiunt. Quare & civitates nostrarum partium con- ^{campo} servabo, & bellum primo quôque tempore conficiam. Cohortes ^{Mundenf} 99 in animo habeo ad vos mittere. Profectò nostro commeatu ^{constitun-} ^{tur.} privati, necessariò ad dimicandum descendent.

INSEQUENTI tempore, quum nostri temerè in opere distenti ^{§. XXVII.} essent; equites in oliveto, dum lignantur, interfecti sunt aliquot. ^{Castra u-} Servi transfugerunt, qui nunciaverunt a. d. III. 1 Nonarum Martii, ^{trinq; in} prælio, ad 2 Soriciam quod factum est, ex eo tempore metum ^{campo} esse magnum; & Attium Varum circum castella præesse. Eo die ^{Mundenf} Pompeius castra movit; & 3 contra Hispalim in oliveto constitit. ^{constitun-} ^{tur.} Cæsar priusquam eodem est profectus, luna horâ circiter VI visa est. Ita castris motis Ucubim, præsidium, quod Pompeius reliquit, iussit ut incenderent; & deusto oppido, in castra majora se reciperent. Insequenti tempore Ventisfonte oppidum quum oppugnare cœpisset, deditione

96 Equites — argento propè tecti equos, ad Cæsarem &c.] Ita restituit Davisius ex MS Eliensi. Scali- ger aliq; ediderant; [equites —, argento propè tecti equites, ad Cæsarem &c.] Sed veriore existimo Lectionem eam, quam in MS Vossii repperi; [equites — argento propè tecti, ad Cæsarem &c.]

97 S. V. G. E. V.] Si valetis gaudere: Ego valeo.

98 Opinio fert.] Ita legendum videtur ex MS Eliensi & Edit. Rom. qui habent; [opinio ferè est.] Scali- ger & Recentiores, [opinio est.]

99 In animo habeo] Præpositio- nem, quam alii omiserant, rectè restituit Davisius ex Codice Ciacconii & Edit. Stephani, Suffragan-

tur MSS Reg. & Vossii.

1 — Nonarum Martii, prælio, ad Soriciam quod factum est, ex eo tempore &c.] Quamvis ferri possit hæc Lectio; tamen, cum in MSS Reg. & Vossii scriptum sit, Nonas Martias; & in plerisque Codicibus, (pro prælio) prælium: con- jecerim equidem potius legendum, [— Nonas Martias, prælium ad Soriciam quod factum est, ex eo tem- pore &c.]

2 Soriciam] Fortè, Soricariam: Ut suprâ, pag. 473, lin. 19.

3 Contra Hispalim] Ita optimè restituit Davisius ex MS Eliensi & Edit. Vett. Recentiores, [circa Hispalim.]

Ante Chr.

xlv.

U. C. Varr.

DCCIX.

deditione factâ, iter fecit in Carrucam; 4 contrâque Pompeium castra posuit. Pompeius oppidum, quod contra sua præsidia portas clausisset, incendit: Milésque, qui fratrem suum in castris jugulâset, interceptus est à nostris, & fusti percussus. Hinc itinere facto, in campum Mundensem quum esset ventum, castra contra Pompeium constituit.

§. XXVIII.

*Prælium ibi
maximum
committitur.*

SEQUENTI die quum iter facere Cæsar cum copiis vellet, renunciatum est ab speculatoribus, Pompeium de iix vigiliâ in acie stetit. Hôc nuncio allato, vexillum proposuit. Iccirco enim copias eduxerat, 5 quod Urfaonenſium civitati, qui erant fautores, antea litteras miserat; "Cæsarem nolle in convallem descendere, 6 quod majorem partem exercitum tironem haberet." Hæ litteræ vehementer confirmabant mentes oppidanorum. Ita hâc opinione fretus, totum se facere posse existimabat. Etenim & naturâ loci defendebatur, & ipsius oppidi munitione, ubi castra habuit constituta: Namque, ut superius demonstravimus, loca excellentia tumultis contineri ***: [Interim nulla planities dividit.]

§. XXIX.

SED ratione nullâ placuit taceri id, quod eo incidit tempore. Planities inter utraque castra intercedebat, circiter millia passuum v; ut auxilia Pompeii duabus defenderentur rebus, 7 oppidi excelsi & loci naturâ. Hinc dirigens proxima planities æquabatur: Cujus decursum antecedeat rivus, qui ad eorum accessum summam efficiebat loci iniquitatem; nam palustri & voraginoso solo 8 currens erat 9 ad dextrum. Et Cæsar, quum aciem directam vidisset, non habuit dubium, quin mediâ planitie in æquum ad dimicandum adversarii procederent. Hoc erat in omnium conspectu. Huc accedebat, ut locus illâ planitie equitatum ornaret, & diei Solisque serenitas: Ut mirificum & optandum tempus propè ab Diis immortalibus

4 Contrâque Pompeium] Sic reposui ex MSS Reg. & Vossii. Editi, [contra Pompeium.] Quod erat hiulcum.

5 Quod Urfaonenſium civitati, qui erant fautores, antea litteras &c.] Ita emendavit Glandorpius. Vulgg. [quod Urfaonenſium civitati fuissent fautores, antea litteras &c.] Quæ sententia est nulla. Scaliger delendas existimat voces, [fuissent fautores.] Ciacconius, pro eis reponit, [ut sibi essent fautores.] MS Vossii & Edit. Vett. exhibent, [quod Urfaonenſium civitati fuissent fautores: Fausto antea litteras &c.] Quod Davisio non improbandum videtur. Quæ verior sit lectio, non satis constât.

6 Majorem partem exercitum ti-

ronem.] Sic Scaliger & Recentiores. MSS. & Edit. Vett. [majorem partem exercitus tironum.] Si quid mutandum, existimârim equidem legendum, [majorem partem exercitum tironum &c.] Quod enim reposuerunt nuperi, tironem; minus placet.

7 Oppidi excelsi & loci naturâ.] Conjecerim equidem legendum, [oppido excelso & loci naturâ.] Sed sine Codicibus nihil muto.

8 Currens erat] Ita rectè restituit Davisius ex MS Eliensi. Quomodo & in MS Regio scriptum repperi. Al. currebat.

9 Ad dextrum.] Et hoc rectè Davisius ex MS Eliensi. Al. [ad dextram partem.]

bus illud tributum esset ad praelium committendum. Nostri lætari, nonnulli etiam timere; quod in eum locum res fortunæque omnium deducerentur, ut, quidquid post horam casus tribuisset, in dubio poneretur. Itaque nostri ad dimicandum procedunt: Id quod adversarios existimabamus esse facturos; qui tamen à munitione oppidi mille passibus longiùs non audebant procedere; in quo sibi prope murum adversarii ¹⁰ praeliandum constituebant. Itaque nostri procedunt. Interdum æquitas loci adversarios efflagitabat, ut tali conditione contenderent ad victoriam: Neque tamen illi à suâ consuetudine ¹¹ decedebant, ut aut ab excelso loco aut ab oppido discederent. Nostri pede pressio propiùs rivum quum appropinquâssent, adversarii patrocinari loco iniquo non desinunt.

ERAT acies XIII aquilis constituta, quæ lateribus equitatu tegebatur, cum levi armaturâ millibus VI. Præterea auxiliares accedebant, prope alterum tantum. Nostra ¹² præsidia LXXX cohortibus, & VIII millibus equitum. Ita, in extremâ planitie iniquum in locum nostri quum appropinquâssent, paratus hostis erat superior; ut transeundi superius iter vehementer esset periculosum. Quod quum à Cæsare esset animadversum; ne quid temerè culpâ suâ sequi admitteretur, eum locum definire cœpit. Quod quum hominum auribus esset objectum; molestè & acerbè accipiebant se impediri, quò minùs praelium conficere possent. Hæc mora adversarios alacriores efficiebat; "Cæsaris copias timore impediri ad committendum praelium." Ita se efferentes, iniquo loco suâ potestatem faciebant, ut ¹³ magno cum periculo accessus eorum haberetur. Hic Decumani suum locum cornu dextrum tenebant, finistrum III & V legio, itémque cætera auxilia & equitatus. Praelium clamore factò committitur.

Hic etfi virtute nostri antecedeant, adversarii loco superiore ¹⁴ defendebantur acerrimè, & vehemens siebat ab utrisque clamor, ¹⁵ telorùmque missu concursus; sic, ut propè nostri diffiderent victoriæ:

Ante Chr.
XLV.
U. C. Varr.
DCCIX.

§. XXX.

§. XXXI.
In quo, Pompeii copia ingenti cum clade penitus sunt fusa.

¹⁰ *Præliandum*] Vocem istam, ab aliis omisam, optimè ex eodem MS restituit idem Vir doctissimus.

¹¹ *Decedebant*,] Sic ex conjecturâ reposuit Davisius. Atque ita in MS Regio scriptum repperi. Editi; *discedebant*. Quod est valde *xxxó-φωρον*, [— *discedebant*, — ut *discederent*.]

¹² *Præsidia LXXX cohortibus, & VIII millibus equitum*,] Scilicet *constituta*. Ut suprâ, [*Erat acies XIII aquilis constituta*.] Quamobrem minus rectè Codices nonnulli; [*præsidia LXXX cohortes & VIII millia equitum*.]

¹³ *Magno cum periculo*] Ita reposuit Davisius ex MS Eliensi. Sed & ferri posset vulgata *Leſtio*, [*magno tamen periculo*.] Loco nimirum iniquo suâ potestatem faciebant, ut quamvis accessus ad eos haberi quidem posset, at magno tamen id cum periculo.

¹⁴ *Defendebantur*] MSS Reg. & Vossii, & Edit. Rom. *defendebant*. MS Eliens. *se defendebant*. Utrumque rectiùs quàm vulgata.

¹⁵ *Telorùmque missu concursus*;] Ita rectè reposuit Davisius ex MS Eliens. & Edit. Vett. Quomodo &

Ante Chr.
XLV.
U. C. Varr.
DCCIX.

victoriæ: Congressus enim & clamor, quibus rebus maximè hostes conterrentur, in collatu pari erant conditione. Itaque ex utroque genere pugnae quum parem virtutem ad bellandum contulissent, pilorum missu fixa cumulatur & concidit adversariorum multitudo. Dextrum demonstravimus Decumanos cornu tenuisse; qui, etsi erant pauci, tamen, propter virtutem, magno adversarios timore eorum operâ afficiebant; ¹⁶ quòd à suo loco hostes vehementer premere cœperunt; ut ad subsidium, ne ab latere nostri ¹⁷ occuparent, legio adversariorum transduci cœpta sit ad dextrum. Quæ simul est mota, equitatus Cæsaris sinistrum cornu premere cœpit. At ii eximia virtute prœlium facere incipiunt, ut locus in acie ad subsidium veniendi non daretur. Ita, quum clamori esset intermixtus gemitus, gladiatorumque crepitus auribus oblatu; imperitorum mentes timore præpediebat. Hic, ut ait Ennius, pes pede premitur, armis teruntur arma. Adversariosque vehementissimè pugnantes, nostri agere cœperunt: Quibus oppidum fuit subsidio. Ita ¹⁸ ipsis Liberalibus fusi fugatique non superfuissent, nisi in eum locum confugissent, ex quo erant egressi. In quo prœlio ceciderunt millia hominum circiter xxx, & si quid ampliùs; Præterea Labienus, Attius Varus; quibus occisis utrisque funus est factum: Itémque equites Rom. partim ex urbe, partim ex provinciâ, ad millia III. Nostri desiderati ad hominum mille, partim peditum, partim equitum; faucii, ad D. Adversariorum aquilæ sunt ablatae XIII, & signa, & fasces. Præterea duces belli XVII capti sunt. Hos habuit res exitus.

§. XXXII.
Cæsar fugatos in oppido Mundâ obfides.

EX fugâ hâc quum oppidum Mundam sibi constituissent præsidium, nostri cogeantur necessariò eos circumvallare. ¹⁹ [Ex hostium armis, pro cespite cadavera collocabantur; scuta & pila pro vallo: *** Insuper occisi; & gladii, & mucrones, & capita hominum ordinata, ad oppidum conversa; universa hostium timorem, virtutisque insignia *** proposita viderent; & vallo circumcluderentur adversarii: *** ita Galli tragulis jaculisque oppidum ex hostium cadaveribus sunt circumplexi, oppugnare cœperunt.] Ex hóc prœlio Valerius adolescens Cordubam cum paucis equitibus ²⁰ fugiens, Sex. Pompeio, qui Cordubæ fuisset, rem gestam refert.

& in MS Vossii scriptum repperi. Vulgg. [telorumque missus concursus.] Quod nihili est.

¹⁶ Quòd à suo loco &c.] Nonnulli, [quòd suo loco &c.] Tumque significabit, suâ in parte.

¹⁷ Occuparent.] Sic Goduinus ex duobus MSS, re quoque ipsâ clamante; & Davisius ex MS Eliensi & Editt. Vett. Scaliger & Recentiores, occuparentur: Quod sententiam turbat penitus.

¹⁸ Iphis Liberalibus] Liberalia, dies Libero patri sacra. Rhellicanus hic ineptissimè: Liberalibus, inquit, hoc est, iis qui liberaliter, ingenuè, ac fortiter pugnantes occubuerant.

¹⁹ Ex — caperunt] Hæc adeò mutila sunt, ut sine melioribus Codicibus restitui omnino non possint.

²⁰ Fugiens, Sexto &c.] MSS Reg. & Eliens. [— fugit: Sexto &c.] Quod idem est.

fert. Cognito hōc negōtio; ²¹ quos equites secum habuit, quod Ante Chr- pecuniā secum, eis distribuit; & oppidanis dixit, se de pace ad ^{xlv.} Cæsarem proficisci; & secundā vigiliā ab oppido discessit. Cn. ^{v. c. var.} Pompeius autem cum equitibus paucis, nonnullisque peditibus ad ^{dccix.} navale præsidium parte alterā contendit Carteiam; quod oppidum abest à Cordubā, millia passuum clxx. Quò quum ad octavum milliarium venisset; P. Calvitiū, qui castris ²² antea Pompeii præpositus esset, ejus verbis nuncium mittit; “quum minùs bellè haberet, ut ²³ mitterent leſticam, quā in oppidum deferri posset.” Litteris missis, Pompeius Carteiam desertur. Qui illarum partium fautores ²⁴ erant, conveniunt in domum, quò erat delatus; (qui arbitrati sunt clanculum venisse;) ut ab eo, ²⁵ quæ vellet, de bello requirerent. Quum frequentia convenisset, de leſticā Pompeius eorum in fidem confugit.

CÆSAR, ex prælio ²⁶ Mundā munitione circumdatā, Cordubam §. XXXIII. venit: Qui ex cæde eò refugerant, pontem occupaverunt. Quum ^{Cordubam- que oppugnata & occupat.} eò esset ventum, convitiari cœperunt, “nos ex prælio paucos su- peresse: Quò confugeremus?” Ita pugnare cœperunt de ponte. Cæsar flumen transjecit, & castra posuit. Scapula, totius seditionis familiæ & libertinorum caput, ex prælio Cordubam quum venisset, familiam & liberos convocavit, pyram sibi exstruxit, cœnam afferri quā ²⁷ opimam imperavit, item optimis ²⁸ insternendum

²¹ Quos equites secum habuit, quod pecunia secum, eis distribuit.] Scaliger & plerique recentiorum, [quos equites, quod pecunia secum habuit, eis distribuit.] Quod ferri vix potest. Editt. Vett. & MSS duo Goduini, [quos equites secum habuit, quod pecunia secum habuit, eis distribuit.] Davisius, ex MS Eliensi citat, [quos equites secum habuit, his quod secum pecunia, eis distribuit:] Atque inde ex conjecturā emendat, [quos equites secum habuit is, quod secum pecunia, eis distribuit.] Sed & hæc durior locutio. Atque MS quidem istum, minùs accuratè transcripsit Vir doctissimus. Sic enim Ego in isto Codice scriptum repperi; (quam demum & veram esse Leſtionem existimo;) [quos equites secum habuit, HIS, quod habuit secum pecunia, distribuit.]

²² Antea Pompeii] Nonnulli, antè à Pompeio. Quod idem est.

²³ Mitterent] Scil. Carteienses] At-

que hanc quidem leſtionem restituit Davisius ex MS Eliensi, & Goduinus ex MS Thuani. Quomodo & in MS Regio scriptum repperi. Scaliger & plerique, mitteret. Qui Sensus est nullus.

²⁴ Erant,] Sic MS Reg. Al. essent. Atque utroque quidem modo loqui solet hic Auctor.

²⁵ Quæ vellet,] Ita ex MS Reg. restitui, clamante & ipsâ re. Editi omnes, [quæ vellent.] Longè minùs venustè; & Sensu minùs comodo.

²⁶ Mundā] Deest hoc nomen in Codicibus MS & Editis. Sed ad Sensem necessarium est; Et fortè, ob initii similitudinem, in vocem sequentem [munitione] absorptum fuit.

²⁷ Opimam] MSS plerique; optimam.

²⁸ Insternendum] Ita reponit Davisius ex Editt. Vett. Meliùsque est, quàm quod ediderunt Scaliger alique,

Ante Chr.
XIV.
U. C. Varr.
DCCIX.

dum vestimentis: Pecuniam & argentum in præsentia familiæ donavit. Ipse de tempore cœnavit; ²⁹ resinam & nardum identidem sibi infundit. In novissimo tempore servum jussit, & libertum, qui fuisset ejus concubinus, alterum ³⁰ se jugulare, alterum pyram incendere.

§. XXXIV.

OPPIDANI autem, simul Cæsar castra contra oppidum posuit, discordare cœperunt usque eò, ut clamor in castra nostra ³¹ perveniret ferè, inter Cæsarianos & inter Pompeianos. Erant hîc legiones, quæ ex perfugis conscriptæ; partim oppidanorum servi, qui erant à Sex. Pompeio manumissi; tunc in Cæsaris adventum descendere cœperunt. Legio XIII, oppidum defendere cœpit: Nam quum jam repugnarent, turres ex parte & murum occupârunt. Denuo legatos ad Cæsarem mittunt, ut sibi legiones subsidio intromitteret. Hoc quum animadverterent homines fugitivi, oppidum incendere cœperunt. Qui superati à nostris, sunt interfecti hominum millia XXII; præterquam extra murum qui perierunt. Ita Cæsar oppido potitus. ³² Dum hîc detinetur; ³³ ex prælio quos circummunitos superius demonstravimus, eruptionem fecerunt; & bene multis interfectis, in oppidum sunt redacti.

§. XXXV.
Item Hispani
li potitur,
expelliturque,
eâque denuo occu-
pat. Mun-
denses, dedi-
tione factâ,
eadem par-
antes, con-
eiduntur.

CÆSAR Hispalim quum contendisset, legati deprecatum venerunt. Ita, quum oppidum ³⁴ sese tueri dixisset, Caninium legatum cum præsidio intromittit: Ipse castra ad oppidum ponit. ³⁵ Erat bene magna intrâ Pompeianarum partium multitudo, quæ Cæsaris præsidium receptum indignabatur; ³⁶ clam quod, Philo quidam, ille, qui Pompeianarum partium fuisset defensor acerrimus,

aliique [insternendam.] Huic voci in MS Eliensi spatium vacuum relictum est. In MSS Reg. & Vossii, loco ejus scriptum est; *superadditis.*

²⁹ Resinam & nardum] Codices alii, [vinum & nardum.] Alii; [vinum, resinam & nardum.]

³⁰ Se] MSS Reg. & Vossii, [citò se &c.]

³¹ Perveniret ferè, inter &c.] Ita interstinguendum. Vulgg. *perveniret, ferè inter &c.* Sensu minùs commodo.

³² Dum hic detinetur; ex prælio quos &c.] Ita hic quoque omnino distinguendum. Scaliger aliique ediderant; [Dum hic detinetur ex prælio, quos &c.] Quod sententiam turbat penitus.

³³ Ex prælio quos circummunitos &c.] Quos, post prælium, in Mun-

dâ circummunitos &c. Suprà, pag. 479, lin. 15.

³⁴ Sese tueri dixisset,] Hoc est, sese tuiturum dixisset. Vide suprà ad pag. 161, lin. 23.

³⁵ Erat bene magna intrâ Pompeianarum partium multitudo, quæ &c.] Sic MS Eliens. MS Vossii & Editt. Vett: [Erat bene magnum intrâ (MS intus) Pompeianarum partium præsidium, quod &c.] Quæ lectio eodém redit. Scaliger & Recentiores ediderant; [Erat bene magnum intra Pompeianas partes præsidium, quod &c.] Minùs rectè.

³⁶ Clam [quod, Philo quidam, ille qui—; hic clam præsidio &c.] Ita ferè restituit Davisius ex MS Eliensi; nisi quòd is vocem [quidam] omiserat; quam vocem ex MS Vossii, (ubi corruptè scriptum reperi, Philo quidem,) reposui. Scaliger

(is totâ Lusitaniâ notissimus erat;) hic clam 37 præsidio in Lusitaniam proficiscitur: & Cæcilium Nigrum, nomine Barbarum, ad Lenium convenit; qui bene magnam manum Lusitanorum haberet. 38 Reversus, in Hispalim oppidum denuo noctu per murum recipitur: Præsidium vigilésque jugulant, portas præcludunt, de integro pugnare cœperunt.

DUM hæc geruntur, legati Carteienses 39 renunciârunt, quòd Pompeium in potestatem haberent; quòd antè Cæsari portas præclusissent, illo beneficio suum maleficio existimabant se lucrifacere. Lusitani 40 Hispali pugnare nullo tempore desistebant. Quod Cæsar quum animadverteret, si oppidum capere contenderet, ut homines perditî incenderent, & mœnia delerent; ita consilio habito noctu, patitur Lusitanos eruptionem facere. Id quod consultò non existimabant fieri. Ita 41 erumpendo naves, quæ ad Bætîm flumen fuissent, incendunt. Nostri dum incendio 42 detinentur; illi profugiunt, & ab equitibus conciduntur. Quo factò, oppido recuperato, Astam iter facere cœpit: Ex quâ civitate, legati ad deditiōnem venerunt. Mundensésque, qui ex prælio in oppidum confugerant, quum diutius circumfiderentur, bene multi deditiōnem faciunt; & quum essent in legionem distributi, conjurant inter se, ut, noctu signo dato, qui in oppido fuissent, eruptionem facerent; illi, cædem in castris administrarent. Hâc re cognitâ, insequentî nocte, vigiliâ tertiâ, tesserâ datâ, extra vallum 43 omnes sunt concisi.

I i

C A R-

liger & Recentiores ediderant, [*clam Philonem quendam, illum qui &c.*] Quæ est sententia suspensa & imperfecta. Emendari autem potest, scribendo; [*Quod (præsidium,) vel Quæ (multitudo) clam emisit Philonem quendam, illum &c.*] Vel, ex Edit. Romanâ, (quæ habet corruptè, *clam erga*;) legendo, [*Clam ergo (emisit, vel emiserunt,) Philonem quendam, illum &c.*] Sed præstat prior Lectio, utpote à MSS optimorum vestigiis propior.

37 *Præsidio*] Sic MSS. & Edit. Vett. Scaliger alisque, *præsidia*.

38 *Reversus*,] Sic MSS Reg. & Vossii. Editi exhibent, *Rursus*. Sed præstat ea, quam reposui, lectio; & propter sequentem, *denuo*; & quò Syntaxis minùs fiat hiulca.

39 *Renunciârunt, quòd*] Unicus hic locus est in hisce omnibus Libris, ubi vocabulum [*quòd*] hoc signifi-

catu usurpetur. Vide suprà ad pag. 235, lin. 29.

40 *Hispali pugnare*] Ita restituit Goduinus ex MSS duobus, & Davisius ex MS Eliensi. Scaliger alisque, [*Hispalim oppugnare*.] Contrà planè, ac erat mens Auctoris.

41 *Erumpendo*,] Sic reponendum vidit Davisius ex Edit. Stephani. Alii omnes perperam, *irrumpendo*.

42 *Detinentur*;] MS Vossii, *distinentur*.

43 *Omnes sunt concisi*. Carteienses, dum Cæsar in itinere reliqua oppida oppugnat, propter Pompeium dissentire caperunt.] Pulcheriima emendatio; quam repperit Davisius in MS Eliensi. Alii omnes, Sensu parùm congruo, exhibent; [*omnes sunt concisi (Mundenses duces.) Cæsar in itinere reliqua oppida oppugnat, quæ propter Pompeium dissentire*

Ante Chr.
xlv.
U. C. Varr.
DCCIX.

Ante Chr.

XLV.

U. C. Varr.
DCCIX.

§ XXXVII.

*Carteia Ca-
sari deditur:
Pompeius in-
de profugit.*

CARTEIENSES, dum Cæsar in itinere reliqua oppida oppu-
gnat, propter Pompeium dissentire cœperunt. Pars erat, quæ lega-
tos ad Cæsarem miserat; pars, qui Pompeianarum partium essent
fautores. Seditione concitatâ, portas occupant: Cædes fit magna:
Saucius Pompeius naves xxx occupat longas, & profugit. 44 Di-
dus, qui Gadis classi præfuisset; *** ad quem simul nuncius alla-
tus est, confestim sequi cœpit; partim 45 peditatibus & equitatibus
ad persequendum celeriter iter faciens. Item iv die, navigatione
confectâ, 46 consequuntur. Qui imparati à Carteiâ profecti sine a-
quâ fuissent, ad terram applicant. Dum aquantur, Didius classe
occurrit, naves incendit, nonnullas capit.

§ XXXVIII.

POMPEIUS cum paucis profugit, & locum quendam muni-
tum naturâ occupat. Equites & cohortes, 47 quæ ad persequen-
dum missæ essent, speculatoribus antè missis, certiores fiunt; Diem
& noctem iter faciunt. Pompeius humero & sinistro crure vehe-
menter erat saucius. Huc accedebat, ut etiam talum intorfisset;
Quæ res maximè impediēbat. Ita lecticâ à turre quâ esset allatus, in
eâ ferebatur. 48 Lusitanus more militari, quum à Cæsaris præsidio
fuisset conspectus, celeriter equitatu cohortibusque circumcluditur.
49 Erat accessus loci difficultas: Nam iccirco quod propter suos à
nostro præsidio fuisset conspectus, celeriter munitum locum naturâ
cepe-

sentire caperunt.] Quamvis enim
voces istæ [Mundenses Duces] non
malè convenient; at ut vox [Car-
teiensis] omittatur, id demum ferri
non potest. Non enim oppida illa
reliqua, sed oppidum unum (ut ex
sequentibus manifestum est,) nimi-
rum populus Carteiensis, (quod Pom-
peium confugisse suprâ est narratum,
pag. 479, lin. 5, 10 & 14.) de Pom-
peio dissentire capit.

44 Didius, qui Gadis classi præfuis-
set; *** ad quem —, capit; par-
tim — iter faciens.] Aut deest ali-
quid post præfuisset, (quod tamen
non adverterunt Editores,) ne sen-
tentia planè sit nulla: Aut, pro
faciens, scribendum ex MS Eliensi,
faciebat vel faciebant: Ut nimirum
istò modo exhibeatur tota perio-
dus, [Didius, qui Gadis classi præ-
fuisset; (ad quem simul nuncius alla-
tus est, confestim sequi capit;) partim
peditatibus — celeriter iter faciebat.]
Sed mihi potior videtur prior illa
conjectura, quemadmodum & edidi.

45 Peditatibus & equitatibus] MS
Reg. peditatus & equitatus. MS
Vossii, peditibus & equitibus. MS
Eliensis, pedibus & equitatu. Ut
fortè legi debeat, peditatu & equi-
tatu. Sed hoc parvi est momen-
ti.

46 Consequuntur.] Ita Davisius ex
MS Eliensi; melius quàm quod
habent Vulgati, insequuntur. In
Edit. Romanâ est, [consequuntur e-
os.] Ut fortè legi possit, [consequuntur
est.]

47 Quæ — missa] MS Reg. qui-
missi. Utrumque rectè.

48 Lusitanus] Pompeius, habitus
Lusitani militis; inquit Rhellica-
nus. Mihi illud potius videtur, ut
Lusitanus positum sit pro, Lusitani
milites Pompeium stipantes. Sic e-
nim infrâ, pag. 483, lin. 21, Lusita-
ni, qui ex pugna supersuerunt, &c.

49 Erat accessus loci difficultas:]
MS Eliensis, [Erat accessus loci diffi-
cilis.] Quod probat Davisius. Sed
perinde est.

ceperat sibi Pompeius, quem vix magnâ ⁵⁰ multitudine ***: De- Ante Chr. ducti homines ex superiore loco defendere possent. Subeuntes in ^{XLV.} adventu nostri depelluntur telis; quibus cedentibus, cupidius in- U. C. Varræ quebantur adversarii, & confestim tardabant ab accessu. Hôc sæpius ^{DC CIX.} factô, animadvertēbatur nostro magno id fieri periculo. ⁵¹ Opere circummunire ⁵² instituit; Pari autem & celeri festinatione circummunitiones in jugo dirigunt, ut æquo pede cum adversariis congregi possent. A quibus cū animadversum esset, fugâ sibi præsidium capiunt.

POMPEIUS, ut supra demonstravimus, faucius, & intorto talo, ^{§. XXXIX.} iccirco tardabatur ad fugiendum: Itēque propter loci difficultatem, neque equo neque vehiculo salutis suæ præsidium parare poterat. Cædes à nostris undique administrabatur, exclusâ munitione, amissisque auxiliis. Ad convallem autem atque exesum ⁵³ locum, ut in speluncam, Pompeius se occultare cœpit; ut à nostris non facile inveniretur, nisi captivorum indicio. Ita ibi interficitur. Quum Cæsar ⁵⁴ Gadibus esset; Hispalim, pridie Id. Aprilis, caput allatum, & populo datum est in conspectum.

INTERFECTO Cn. Pompeio adolescente; Didius, quem supra ^{§. XL.} demonstravimus, illâ affectus lætitiâ, proximo se recepit castello, Casaris na- nonnullasque naves ad reficiendum subduxit. Lusitani, qui ex pu- ves incen- gnâ superfuerunt, ad signum se receperunt; &, bene magnâ manu duntur, comparatâ, ad Didium se reportant. Huic etsi non aberat diligentia ad naves tuendas, tamen nonnunquam ex castello propter eorum crebras excursiones ejiciebatur; & sic propè quotidianis pugnis infidias ponunt, & tripartitò signa distribuunt. Erant parati, qui naves incenderent; incensisque qui subsidium ⁵⁵ repeterent: Ii sic dispositi erant, ut, ⁵⁶ à nullo conspecti omnium, ad pugnam con- tenderent.

I i z

⁵⁰ Multitudine ***; deducti &c.] Manifesta lacuna. Quam quoniam non adverterunt Editores, Sententiam pessimè turbârunt.

⁵¹ Opere circummunire] MS Eliensis exhibet, [Capta loca opere circummunire.] Quod & Davisio placuit. Quanquam loca nondum capta potius dici videntur circummuniri ad oppugnandum.

⁵² Instituit;] Scilicet Cæsar.

⁵³ Locum, ut in speluncam,] Sic MS Regius: Melius, quàm quod edidit Scaliger & Recentiores, [locum, ut speluncam.] MSS Eliens. & Vossii & Edit. Vett. exhibent, [locum in speluncâ.]

⁵⁴ Gadibus esset; Hispalim &c.] Ita rectè restituit Davisius ex MSS

Eliensi & Ursini & Edit. veteribus. Quibuscum facit MS Regius. Atque Gadibus quidem tum fuisse Casarem, liquet ex sequentibus, pag. 484, lin. 9, [Cæsar à Gadibus rursus ad Hispalim recurrit.] Quare minùs rectè hoc in loco Scaliger aliique ediderunt, [gradiebatur Hispalim &c.]

⁵⁵ Repeterent:] Quid sibi velit hæc vox, equidem conjicere nequeo. Scribendum existimo; repellerent. Erant parati, qui naves incenderent; quique ab incensis subsidium repellerent.

⁵⁶ A nullo conspecti omnium,] Ita optimè restituit Davisius. Alii omnes, MSS & Editi; [à nullo conspectu omnium.] Quæ Sententia est nulla,

Ante Chr. tenderent. Ita, quum ex castello Didius ad propellendum processisset cum copiis, signum à Lusitanis tollitur, naves incenduntur; XIV. simulque qui ⁵⁷ è castello ad pugnam processerant, eodem signo U. C. Varr. fugientes latrones dum persequuntur, à tergo insidiæ clamore sublato circumveniunt. Didius magnâ cum virtute cum compluribus interficitur: Nonnulli eâ pugnâ scaphas, quæ ad littus fuerant, occupant: Item complures nando, ad naves, quæ in salo fuerunt, se recipiunt: Anchoris sublati, pelagus remis petere cœperunt; quæ res eorum vitæ subsidio fuit. Lusitani prædâ potiuntur. Cæsar DCCIX. ⁵¹ à Gadibus rursus ad Hispalim recurrit.

§. XLI.
Cæsareani
Mundam
occupant:
Urſaonem
oppugnant.

FABIUS Maximus, ⁵⁹ quem ipse ad Mundæ præsidium oppugnandum reliquerat, operibus ⁶⁰ assiduus ***; hostesque circum sese interclusi, inter se decernere; factâ cæde bene magnâ, *** eruptionem faciunt. Nostri ad oppidum recuperandum occasionem non prætermittunt; & reliquos vivos ⁶¹ capiunt. Ac deinde Urſaonem proficiscuntur; quod oppidum magnâ munitione continebatur, sic, ut ipse locus non solum opere, sed etiam naturâ editus, ⁶² ad oppugnandum hostem abverteret. Huc accedebat, quod aqua, præterquam in ipso oppido, non erat. Nam circumcirca rivus nusquam reperiēbatur, propius millia passuum VIII; quæ res magno erat adjumento oppidanis. Tum præterea ⁶³ accedebat, ut agger materiæque, unde solitæ sunt turre agi, propius millia passuum VI non re-

nulla. MS Regius corruptè habet, [Ii se dispositi (omissis quinque vocibus, erant, ut à nullo conspecti) omnium &c.] Unde in eo Codice, ex quo ille transcriptus est, videtur scriptum fuisse, conspecti; adeoque, propter emendatiora dispositi & conspecti, voces istas intermedias excidisse.

⁵⁷ E castello] Ita Davisius ex MS Eliensi, & Edit. Stephani. Sed & ferri potest quod habent Codices plerique [in castello.] Ut adeò dicantur ii, qui in castello relictī fuerant, & ipsi deinceps post Didium processisse ad pugnam.

⁵⁸ A Gadibus] Sic MS Regius. Quomodo & alibi loqui solent Cæsar atque Hirtius. Vide jam infra, pag. 485, lin. 6. Alii præpositionem omittunt.

⁵⁹ Quem ipse ad Mundæ præsidium] Scaliger alique, [ad Mundam præsidium.] Quæ est dura lo-

cutio. Codices plerique MSS, vocem Mundæ subintelligendam omittunt. Quod tamen & ipsum valde inconcinnum est & obscurum. MS Eliensis exhibet, [Quem unâ ad præsidium &c.] Unde legendum coniecit Davisius, [Quem Mundæ ad præsidium &c.] Optimè.

⁶⁰ Assiduus ***; hostesque &c.] Deesse videtur aliquid. Quod tamen non adverterunt Editores.

⁶¹ Capiunt:] MS Eliensis addit, XIV. MSS Reg. & Vossii & Edit. Rom. addunt, XIV millia.

⁶² Ad oppugnandum hostem abverteret.] Emendat Goduinus, (quod & Davisius probare videtur;) ab oppugnando. Sed nihil opus. Est enim locutio similis, atque illa sæpius à Cæsare usurpata; [ad inseguendam tardabat.]

⁶³ Accedebat, ut — non reperiēbantur;] Barbarè hoc prorsus, & nequaquam Latine. Legendum omnino

periebantur. Ac Pompeius, ⁶⁴ ut oppidi oppugnationem tutiorem efficeret, omnem materiem circum oppidum succisam intrò con-
gessit. Ita necessariò deducebantur nostri, ut à Mundâ, quam
proximè ceperant, materiem illò deportarent.

Ante Chr.
XLV.
U. C. Varr.
DCCIX.

DUM hæc ad Mundam geruntur & Urfaonem; Cæsar, quum
à Gadibus ad Hispalim se recepisset, insequenti die, concione advo-
catâ, commemorat; "Initio quæsturæ suæ, eam provinciam ex
" omnibus provinciis peculiarem sibi constituissè; &, quæ potuis-
" set, eo tempore beneficia largitum esse: Insequenti præturâ, am-
" pliato honore, vestigalia, quæ Metellus imposuisset, à Senatu
" petissè, & eis pecuniis provinciam liberâssè; Simulque, ⁶⁵ patro-
" cinio suscepto, ⁶⁶ multis legibus ab se in Senatum inductis, fi-
" mul publicas privatâsque causas, multorum inimiciis susce-
" ptis, defendissè: Suo item in consulatu absentem, quæ potuis-
" set, commoda provinciæ tribuissè: Eorum omnium commodo-
" rum esse & immemores & ⁶⁷ ingratos in se & in populum
" Romanum, hòc bello, & in præterito tempore, cognôssè. Vos
" jure gentium," inquit, " & civium Romanorum institutis
" cognitis; more barbarorum, populi R. Magistratibus sacrosanctis
" manus ⁶⁸ sæpe & sæpius attulistis: Luce clarâ Cassium in medio
" foro nefariè interficere voluistis: Vos ita pacem semper odistis,
" ut nullo tempore legiones desint populi Rom. in hâc provinciâ
" haberi: Apud vos beneficia pro maleficiis, maleficia pro benefi-
" ciis habentur: Ita neque in otio concordiam, neque in bello vir-
" tutem, ullo tempore retinere potuistis: Privatus ex fugâ Cn.
" Pompeius adolescens à vobis receptus, fasces imperiûmque sibi
" arripuit: Multis interfectis civibus, auxilia contra populum Rom.
" comparavit: agros vestrâque provinciam vestro impulsu depo-
" pulavit. In quos vos victores existimabatis? An, me deletò, non
" animum advertetis, x habere ⁶⁹ legiones populum Romanum,
" quæ non solum vobis obsistere, sed etiam cælum diruere possent?
" Quorum laudibus & virtute"***. [Desunt reliqua.]

nino, vel [accedebat, quòd — non
reperiebantur,] quomodo jam suprâ,
pag. 484. lin. 18. Vel, [accedebat, ut —
non reperirentur,] Quemadmodum
suprà, (in eodem illo loco, pag. 484.
lin. 18;) quod Codices plerique exhi-
bent, [accedebat, quòd aqua — non
erat,] id in MS Eliensi est [accede-
bat, ut aqua — non reperiretur.

⁶⁴ Ut oppidi oppugnationem tuti-
orem efficeret.] Aut reponendum,
propugnationem: Aut vulgata Le-
ctio ita accipienda, ut dicat oppi-
dum, quoad oppugnationem, vel ab op-
pugnatione, tutum effici. Quo pacto
locutio similis erit ferè, ac illa su-

prâ, pag. 484. lin. 17, [ad oppugnân-
dum, hostem averteret.]

⁶⁵ Patrocínio suscepto,] Casaubo-
nus emendar, [patrocínio provinciæ
suscepto.] Sed nihil opus. Nam, ut
rectè notavit Davisius, melius sub-
intelligitur ea vox.

⁶⁶ Multis legibus] Nonnulli,
[multis legationibus.]

⁶⁷ Ingratos in se & in populum]
MSS. Vossii, [ingratos eos in se & in
populum &c.]

⁶⁸ Sæpe,] Codices nonnulli, se-
mel. Quod hoc in loco perinde est.

⁶⁹ Legiones] MSS Reg. & Vossii,
[lectas quidem legiones.]

R

C. JULII CÆSARIS FRAGMENTA.

Ex Libris Epistolarum ad Marcum
Tullium Ciceronem.

Cæsar Imp. S. D. Ciceroni Imp.

UUM Furnium nostrum, tantum vidissem ; neque loqui, neque audire meo commodo potuissem ; properarem, atque essem in itinere, præmissis jam legionibus ; præterire tamen non potui, quin & scriberem ad te, & illum mitterem, gratiasque agerem. Etsi hoc officium & feci sæpe, & sæpius mihi facturus videor : Ita de me mereris. Imprimis à te peto, quoniam confido me celeriter ad Urbem venturum, ut te ibi videam ; ut tuo consilio, gratiâ, dignitate, ope omnium rerum, uti possim. Ad propositum revertar : festinationi meæ, brevitatiue litterarum ignosces ; reliqua ex Furnio cognosces. *Ex Ciceronis lib. xi. ad Attic. Epist. v.*

Cæsar Imp. Ciceroni Imp. S. D.

Rectè auguraris de me, (bene enim tibi cognitus sum,) nihil à me abesse longius crudelitate : Atque ego, quum ex ipsâ re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te, trium-

pho gaudio. Neque illud me movet, quòd ii, qui à me dimissi sunt, discessisse dicuntur, ut mihi rursus bellum inferrent: Nihil enim malo, quàm & me meî similem esse, & illos fuî. Tu velim mihi ad Urbem præstò sis, ut tuis consiliis atque opibus, ut consuevi, in omnibus rebus utar. Dolabellâ tuo nihil scito mihi esse jucundius: Hanc adeò habebo gratiam illi: Neque enim aliter facere poterit: Tanta ejus humanitas, is sensus, ea in me est benevolentia. *Ex Ciceronis lib. ix. ad Attic. Epist. xvi. Reperitur etiam apud Jul. Celsum pag. 187, 188. edit. Lond.*

Cæsar Imp. Ciceroni Imp. S.

Etsi te nihil temerè, nihil imprudenter, facturum judicâram; tamen permotus hominum famâ, scribendum ad te existimavi, & pro nostrâ benevolentia petendum, ne quò progredieris proclinata jam re, * *forte, quòd.* quâ integrâ etiam progrediendum tibi non existimâsses. Namque & amicitia graviolem injuriam feceris, & tibi minùs commodè consulueris, si non fortunæ obsecutus videbere; (omnia enim secundissima nobis, adversissima illis accidisse videntur:) Nec causam secutus, (eadem enim tum fuit, quum ab eorum consiliis abesse judicâsti,) sed meum aliquod factum condemnâvisse; quo mihi gravius abs te nil accidere potest: Quod ne facias, pro jure nostræ amicitia à te peto. Postremò, quid viro bono, & quieto, & bono civi magis convenit, quàm abesse à civilibus controversiis? quod nonnulli quum probarent, periculi causâ sequi non potuerunt. Tu, explorato & vitæ meæ testimonio, & amicitia judicio, neque tutius neque honestius reperies quidquam, quàm ab omni contentione abesse. xv Kal. Mai. ex itinere. *Ex Ciceronis lib. x. ad Attic. Epist. ix.*

M. Orfium, quem mihi commendas, vel regem Gallia faciam, vel Leptæ legatum. Si vis tu, ad me alium mitte, quem ornem. *Ex Ciceronis lib. vii. ad Fam. Epist. v. ad Cæs.*

Neque pro cauto ac diligente se castris continuit. *Ex Charifii lib. i. Inst. Grammat. col. 101. ed. Putf.*

Quod quæris, quid Cæsar ad me scripserit: Quod sæpe; gratissimum sibi esse, quòd quierim: Orátque in eo ut perseverem. *Ex Ciceronis lib. viii. ad Attic. Epist. xi.*

Quod quidem propemodum videor ex Cæsaris litteris, ipsius voluntate facere posse: Qui negat neque honestius neque tutius mihi quidquam esse, quàm ab omni contentione abesse. *Ex Ciceronis lib. x. ad Attic. Epist. x.*

Cæsar mihi ignoscit per litteras, quòd non venerim; seseque in optimam partem id accipere dicit. Facile patior quod scribit, secum Tullum & Servium questos esse, quia non idem sibi quod mihi remisisset, &c. sed tamen exemplum mihi ad te Cæsaris litterarum. *Ex Ciceronis lib. x. ad Attic. Epist. iii.*

Sestius

Sestius apud me fuit; & Theopompus pridie: Venisse à Cæsare narrabat litteras: Hoc scribere, sibi certum esse Romæ manere; causâque eam adscribere, quæ erat in epistolâ nostrâ, ne se absente leges suæ negligerentur, sicut esset neglecta Sumptuaria. *Ex Ciceronis lib. XIII. ad Attic. Epist. VII.*

Sed heus tu, celari videor à te! quomodonam, mi Frater, de nostris versibus Cæsar? Nam primum librum se legisse, scripsit ad me antè; & prima sic, ut neget se ne Græca quidem meliora legisse. Reliqua ad quendam locum *παθυμώτεον*; hoc enim utitur verbo, &c. *Ex Ciceronis lib. II. ad Quintum Fratrem, Epist. XV.*

Quum hanc jam epistolam complicarem, tabellarii à vobis venerunt, A. D. XI. Kal. Septembr. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Cæsaris suavissimis litteris! sed quo erant suaviores, eo majorem dolorem illius ille casus afferebat. *Ex Ciceronis lib. III. ad Quintum Fratrem, Epist. I.*

De tribunatu quod scribis, ego verò nominatim petivi Curtio, & mihi ipse Cæsar nominatim Curtio paratum esse rescripsit, meâque in rogando verecundiam objurgavit. *Ex Ciceronis lib. III. ad Quintum Fratrem, Epist. I.*

Ex Britannia Cæsar ad me Kal. Septembr. dedit litteras, quas ego accepi A. D. IV Kal. Octob. satis commodas de Britannicis rebus: Quibus, ne admirer quòd à te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse cum ad mare accesserit, &c. *Ex Ciceronis lib. III. ad Quintum Fratrem, Epist. I.*

Ex libris Epistolarum ad C. Oppium & Balbum Cornelium.

Cæsar Oppio & Cornelio S.

Gaudeo mehercule vos significare litteris, quàm valde probetis ea, quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro utar libenter; & hòc libentiùs, quòd meâ sponte facere constitueram ut quàm lenissimum me præberem, & Pompeium darem operam ut reconciliarem. Tentemus hòc modo, si possumus, omnium voluntates recuperare, & diuturnâ victoriâ uti: Quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neque victoriam diutius tenere; præter unum L. Sullam, quem imitaturus non sum. Hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordiâ & liberalitate nos muniamus. Id quemadmodum fieri possit, nonnulla mihi in mentem veniunt, & multa reperiri possunt: De his rebus, rogo vos ut cogitationem suscipiatis. Cn. Magium, Pompeii Præfectum, deprehendi: Scilicet meo instituto usus sum, & eum statim missum feci. Jam duo Præfecti Fabrûm Pompeii in meam potestatem venerunt, & à me missi sunt; si volent grati esse, debebunt Pompeium hortari, ut malit mihi esse amicus, quàm iis qui & illi & mihi semper fuerunt inimicissimi: Quorum artificis effectum est, ut Resp. in hunc statum perveniret. *Ex Ciceronis lib. IX. ad Attic. Epist. VIII. Exstat & apud Jul. Celsum de vit. Cæsaris p. 187.*

Cæsar

Cæsar Oppio & Cornelio.

A. d. vii Id. Mart. Brundisium veni: Ad murum castra posui. Pompeius est Brundisii: Misit ad me Cn. Magium de pace: Quæ visa sunt, respondi. Hoc vos statim scire volui. Quum in spem venero, de compositione aliquid me conficere; statim vos certiores faciam. *Ex Ciceronis lib. ix. ad Attic. Epist. xvi. Habet & Jul. Celsus p. 188.*

De Cæsare fugerat me ad te scribere. Video enim quas tu litteras exspectâris. Sed ille scripsit ad Balbum; fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat & mea & Balbi, totum sibi aquâ madidum redditum esse; ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quæ rescripsit his verbis: *De Cicerone video te quiddam scripsisse, quod ego non intellexi; quantum autem conjecturâ conseq̃uebar, id erat hujusmodi, ut magis optandum quam sperandum putarem.* Itaque postea misi ad Cæsarem eodem illo exemplo litteras. Jocum autem illius de suâ egestate ne sis aspernatus, &c. *Ex Ciceronis lib. ii. ad Quintum Fratrem, Epist. xi.*

Libri sunt epistolarum C. Cæsaris ad C. Oppium & Balbum Cornelium, qui res ejus absentis curabant. In his epistolis quibusdam in locis inveniuntur litteræ singulariæ, sine coagmentis syllabarum, quas tu putes positas inconditè; nam verba ex his litteris confici nulla possunt. Erat autem conventum inter eos clandestinum de commutando situ litterarum, ut in scripto quidem alia aliæ locum & nomen teneret, sed in legendo locus cuique suus & potestas restitueretur, &c. Est adeò Probi Grammatici commentarius satis curiosè factus, de occultâ litterarum significatione epistolarum C. Cæsaris scriptarum. *Ex A. Gellii lib. xvii. cap. ix.*

*Ex libro Epistolarum ad Q. Pedium.**Cæsar Q. Pedio S.*

Pompeius se oppido tenet: Nos ad portas castra habemus: Connamur opus magnum, & multorum dierum, propter altitudinem maris: Sed tamen nihil est, quod potiùs faciamus. Ab utroque portûs cornu moles jacimus, ut aut illum quamprimum trajicere quod habet Brundisii copiarum cogamus, aut exitu prohibeamus. *Ex Ciceronis lib. ix. ad Attic. Epist. xvii. Vide & Julium Celsum pag. 188.*

Ex libro Epistolarum ad Pisonem.

Locellum tibi signatum remisi. *Ex Charisii lib. i. col. 60.*

Ex libro Epistolarum ad Antonium.

Ad me misit Antonius exemplum Cæsaris ad se litterarum; in quibus erat, se audisse Catonem & L. Metellum in Italiam venisse,
Romæ

Romæ ut essent palam : Id sibi non placere, ne qui motus ex eo fierent ; prohiberique omnes Italiâ, nisi quorum ipse causam cognovisset : Déque eo vehementiùs erat scriptum. *Ex Ciceronis ad Attic. lib. XI. Epist. VII.*

Ex Libro Epistolarum ad Servilium,

P. Servilius pater ex litteris quas sibi à Cæsare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum fecisse, quòd de suâ voluntate erga Cæsarem humanissimè diligentissimèque locutus esses. *Ex Ciceronis lib. III. ad Quinctum Fratrem, Epist. I.*

Ex Epistolâ ad Regem Deiotarum.

Non dubito quin tuis (Cæsarem alloquitur) litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum (Deiotarum) Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omnique sollicitudine abstraxerit : Jubes enim eum bene sperare & bono esse animo, quod scio te non frustra scribere solere. *Apud Ciceronem pro Deiotaro pag. 2495. ed. Paris. 1572. ex officinâ Depuianâ.*

Epistola ad Amantium,

C. Julius Cæsar Amantio S. D.
Veni, vidi, vici. Vale. *Ex Pontico.*

Ex incertis Epistolis.

Πομπήϊο --- ἐκέλευε τοῖς πεζοῖς μήτ' ἐπικθεῖν ἔτι, μήτ' ἐκτρέχειν ἐν τῇ φάλαγγϊ, μήδ' ἀκοντίζειν, ἀλλ' ἐν προβολῇ διασάλλας ἀμύνεσθαι διὰ χειρὸς τοῖς δόρεσι τὰς ἐπὶ ὀνίχας, καὶ τόδε τινὲς αὐτῷ στρατήγημα ἐπαινῶσιν, ὥς δεικνόν ἐν περικυκλώσει : ὃ δὲ ΚΑΙΣΑΡ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙΣ καταμέμψετο : τὰς τε γὰρ πληγὰς ὑπο τῇ βολῇ διτονωτέρας γίνεσθαι, ἐς ὧτας δ' ὑποφύχεσθαι τε, καὶ τοῖς ἐπιθέουσιν δολήτους διὰ ἀτρεμίαν, οἷα σκοπὸς εἶναι. *Ex Appiani lib. II. B. C. pag. 477. ed. Steph.*

Quam (Britanniam) Cæsar, ille auctor vestri nominis quum Romanorum primus intrâsset, alium se orbem terrarum scripsit reperisse ; tantæ magnitudinis arbitratus, ut non circumfusa Oceano, sed complexa ipsum Oceanum videretur. *Ex Eumenii Paneg. IV. cap. XI. 2.*

De C. Julii Cæsaris Epistolis testimonia.

Epistolæ quoque ejus ad Senaturn exstant ; quas primus videtur ad paginas & formam memorialis libelli convertisse ; cùm antea Consules & Duces non nisi transversâ chartâ mitterent scriptas. Exstant & ad Ciceronem, item ad Familiares domesticis de rebus. In quibus si qua occultius perferenda erant, per notas scripsit, id est, sic structo litterarum ordine, ut nullum verbum effici posset. Quæ si quis investigare & persequi vellet, quartam elementorum litte-

litteram, id est, D pro A, & perinde reliquas commutet. *Ex Suetonio in Cæs. cap. lvi. [Harum mentio apud Ciceronem in lib. xvi. ad Fam. Epist. 11.]*

Scribere & legere simul, dictare & audire solitum accepimus; epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut, si nihil aliud ageret, septenas. *Ex Plinii H. N. lib. vii. cap. xxv.*

Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ στρατείᾳ προσεξήσκησεν ἱππαζόμενους τὰς ἐπιστολάς ὑπαγορεύειν, καὶ δυσὶν ὁμῶς γέγραυσιν ἐξαρκεῖν. ὡς δὲ Ὀπίος φησι, καὶ πολλοῖσιν. Λέγει δὲ καὶ πάλιν, διὰ γραμμάτων τοῖς φίλοις ὁμιλεῖν, Καίσαρ πρῶτον μηχανήσας. *Ex Plutarcho in Cæsare. pag. 714. A. Ed. Francof.*

Ex Oratione in funere Juliae.

Quæstor Juliam amitam, uxoremque Corneliam, defunctas laudavit è more pro rostris; sed in amitæ quidem laudatione, de ejus ac patris sui utrâque origine sic refert: *Amitæ meæ Juliae matrum genus ab regibus ortum, paternum cum diis immortalibus conjunctum est: Nam ab Anco Marcio, sunt Marcii Reges, quo nomine fuit mater: à Venere, Julii; cujus gentis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent; & cærimonia decorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.* *Ex Suetonii Cæs. cap. vi.*

Τῆς Μαρίης γυναῖκος ἀποθανόντος, ἀδελφίδος δὲ αὐτῆς, ἐγκώμιόν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ δῆλθεν, καὶ περὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐτόλμησεν εἰκόνας Μαρίης περιέειναι. *Ex Plutarcho in Cæs. pag. 709. C.*

Ex Oratione pro Bithynis.

C. Cæsar Pont. Max. in oratione, quam pro Bithynis dixit, hoc principio usus est. Vel pro hospitio regis Nicomedis; vel pro horum necessitate, quorum res agitur; refugere hoc munus, M. Vinici, non potui. Nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin à proximis retineatur; neque clientes sine summâ infamiâ deferri possunt: quibus etiam à propinquis nostris opem ferre instituiamus. *Ex A. Gellii lib. v. cap. xiii.*

Quid ergo? syngraphæ non sunt, sed res aliena est. *Ex Julio Rufiniano de Figuris.*

Ex Oratione pro lege Plautiâ.

Repperi tamen in oratione C. Cæsaris, quâ Plautiam rogationem suavit; necessitatem dictam pro necessitudine, id est, jure adfinitatis. Verba hæc sunt: *Equidem mihi videor pro nostrâ necessitate, non labore, non operâ, non industriâ defuisse.* *Ex A. Gellii lib. 13. cap. 3. & Nonio in voce Necessitas.*

Ex Oratione in Cn. Dolabellam.

Cæsar in Dolabellam, Actionis III. *Ibi isti, quorum in ædibus fanisque posita, & honori erant & ornatu.* Ex A. Gellii lib. IV. cap. XVI.

Nono decimo ætatis anno L. Crassus, C. Carbonem; uno & vicesimo Cæsar, Dolabellam; altero & xx Asinius Pollio, C. Catonem; non multò ætate antecedens Calvus, Vatinius iis orationibus infecuti sunt, quas hodièque cum admiratione legimus. Ex Auctore *Dialogi de Oratoribus* cap. XXXIV.

Compositâ seditione civili, Cornelium Dolabellam consularem & triumphalem virum, repetundarum postulavit; absolutoque Rhodum secedere statuit. Ex Suetonii *Cæs.* cap. V.

Divus quoque Julius, quam cœlestis numinis, tam etiam humani ingenii perfectissimum columen, vim facundiæ propriæ exprefsit; dicendo in accusatione Cn. Dolabellæ, quem reum egit, extorqueri sibi causam optimam L. Cottæ patrocínio. Ex Valerii Maximi lib. 8. cap. 9.

C. Cæsar Cn. Dolabellam accusavit, nec damnavit. Ex Pediano *in orat. pro M. Scauro.*

Significat & Cæsarem, item adolescentem, in Dolabellâ reo ex Siciliâ, qui quidem damnatus est quantum oportuit, per Hortensium, &c. Ex Pediano *in Divin.*

Ἐπανελθὼν ὃ εἰς Ῥώμην, Δολαβέλλαν ἔκεινε κακώσεως ἐπαρχίας· καὶ πολλαὶ ὑπὸ τῇ Ἑλλάδι τῇ πόλει, μαρτυρίας αὐτῷ παρέχον. Ὁ μὲν ἐν Δολαβέλλας ἀπέφυγε τὴν δίκην. Ex Plutarcho *in Cæsare* pag. 708. E.

Ex Oratione ad milites.

Famâ hostilium copiarum perterritos, non negando minuendóve, sed insuper amplificando ementiendóque, confirmabat. Itaque cum expectatio adventûs Jubæ terribilis esset; convocatis ad concionem militibus; Scitote, inquit, *paucissimis his diebus regem affuturum cum x legionibus, equitum xxx, levis armaturæ c millibus, elephantis ccc: Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari; mibique, qui compertum habeo, credant: Aut quidem vetustissimâ nave impossitos, quocunque vento in quasunque terras jubebo arvehi.* Ex Suetonii *Cæs.* cap. LXVI.

Frustrò, ait C. Cæsar apud milites de commodis eorum: *Non frustrabo vos, milites.* Ex Diomede lib. I. col. 395.

Ex Oratione pro Decio Samnite.

Nisi fortè quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Deiotaro rege, cæterósque ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit, &c. Ex Auctore *Dial. de Orator.* cap. XXI.

Ex

Ex Oratione pro Sextilio.

Quo enim nimbo, quâ procellâ verborum, impium Sextilii caput obrui meretur? quod C. Cæsarem, à quo cùm studiosè, tum etiam feliciter gravissimi criminis reus defensus fuerat; &c. *Ex Valerii Maximi lib. III. cap. v, 3.*

Ex Oratione de conjuratis.

Catonem primum sententiam putat de animadversione dixisse, quam omnes antè dixerant præter Cæsarem: & cùm ipsius Cæsaris tam severa fuerit, qui tum Prætorio loco dixerit, &c. *Ex Cicero- nis Epist. XXI. ad Attic. lib. 12.*

Sed Cæsar, ubi ad eum perventum est, rogatus sententiam à Consule, hujuscemodi verba locutus est: *Omnes homines &c. Ex Sallustii Bell. Catil. cap. LI.*

Ὁ ὃ Καῖσαρ ἀνασὰς, λόγον διήλθεν πεφροτισμῶν· ὡς
 σποκλῆναι μὲν ἀκείτους ἀνδρας ἀξιώματι καὶ γένει λαμπρὸς,
 καὶ δοκῆ πατέριον καὶ δὲ δίκαιον εἶναι, μὴ μετὰ τῇ ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ·
 εἰ ὃ φρεσίντο δεθέντες ἐν πόλεσι τῇ Ἰταλίας, αἱ δὲ αὐτὸς
 ἔληθον Κικέρων, μέχει καὶ καταπολεμηθῇ Κατιλίνας, ὅτερον ἐν
 εἰρήνῃ καὶ καθ' ἡσυχίαν περὶ ἐκάστῃ τῇ βελῇ γινῶναι παρέξει.
 Οὕτω ὃ τῆς γνώμης φιλανθρώπου φανείσης, καὶ τῇ λόγῃ δυνα-
 τῶς ἐπ' αὐτῇ ῥηθέντος, καὶ μόνον οἱ καὶ τῶτον ἀνιστάμενοι
 προσετίθεντο, πολλοὶ ὃ καὶ τῷ περὶ αὐτῶν τὰς εἰρημίας γνώμης
 ἀπεισώμενοι, περὶ τῇ ἐκείνῃ κατέστησαν, ἕως ἐπὶ Κάτωρα τὸ
 πᾶν γμα καὶ Κάτωρον περὶ ἔλθεν. *Ex Plutarchi Cæs. pag. 710. seq.*

Ex Oratione in : : : :

Sic fac existimes: Post has miseras, id est, postquam armis disceptari cœptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam & ipse Cæsar, accusatâ acerbitate Marcelli (sic enim appellabat,) laudatâque honorificentissimè & æquitate tuâ & prudentiâ, repente præter spem dixit, *se Senatui roganti de Marcello, ne hominis quidem causâ negaturum.* *Ex Ciceronis lib. IV. ad Fam. Epist. IV.*

Ex Oratione in funere Corneliæ.

Quæstor Juliam amitam, uxoremque Corneliam, defunctas laudavit è more pro rostris. *Ex Suetonio in Cæs. cap. VI.*

Τὸ μὲν ἐν ἐπὶ γυναυξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίως
 διεξίνααι, πατέριον ἦν Ῥωμαίοις· νέαις δ' ἐκ ὅν ἐν ἔθει,
 πρῶτον εἶπεν Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἐαυτῆς γυναυκὸς ἀποθανένης.
Ex Plutarchi Cæs. pag. 709.

De C. Julii Cæsaris Orationibus testimonia.

Tum Brutus: Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur, complures autem legi, &c. *Ex Cicerone in Bruto, cap. LXXV.*

Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur: Ut *pro Q. Metello*, quam non immeritò Augustus existimat magis ab actuariis exceptam, malè subsequenter verba dicentis, quam ab ipso editam: Nam in quibusdam exemplaribus invenio ne inscriptam quidem *pro Metello*, sed *quam scripsit Metello*, cum ex personâ Cæsaris sermo sit, Metellum seque adversus communium obtræctorum criminationes purgantis. Apud milites quoque in Hispaniâ idem Augustus orationem esse vix ipsius putat: Quæ tamen duplex fertur; una, quasi priore habita proelio; altera, posteriore; quo Asinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuisse eum dicit, subitâ hostium incurfione. *Ex Suetonio cap. LV.*

Ex libris in Catonem.

Reliquit & de Analogiâ duos libros, & Anticatones totidem: Suetonius in *Cæs. cap. LVI.*

Cæsar bello civili, cognitâ Catonis morte, (cujus virtutem, dialogo illo qui inscribitur Cato, Cicero etiam laudavit,) libros duos famosissimos in vitam Catonis edidit, quos *Anticatones* inscripsit. Vetus Scholiastes ad *Juvenalis Satyr. VI. 337.*

Ex lib. I.

Cæsar in Anticatone priore: *Uno enim excepto, quem aliusmodi atque omnes, natura finxit; suos quisque habet charos.* Priscianus *lib. VI. col. 694 & 717. & lib. VII. col. 740. & lib. XIII. col. 960.*

Incerta ex iisdem.

Erunt officia antelucana, in quæ incidere impune ne Catoni quidem licuit; quem tamen C. Cæsar ita reprehendit, ut laudet. Describit enim eos, quibus obvius fuerit, cum caput ebrii retexissent, erubuisse. Deinde adjicit; *Putares non ab illis Catonem, sed illos à Catone deprehensos.* Potuítne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius tam venerabilis erat? Nostræ tamen cœnæ, ut apparatus & impendii, sic temporis modus constet. Neque enim iis sumus, quos vituperare ne inimici quidem possunt, nisi ut simul laudent. *Ex Plinii lib. III. Epist. XII.*

C. etiam Cæsar, gravis auctor linguæ Latinæ, in Anticatone: *Unius, inquit, arrogantia, superbiaque, dominatúque.* *Ex A. Gellii lib. IV. cap. XVI.*

De C. Julii Cæsaris in Catonem scriptis testimonia.

Qualis futura sit Cæsaris vituperatio contra laudationem meam, perspexi ex eo libro, quem Hirtius ad me misit, in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis laudibus meis: Itaque misi librum ad Muscam, ut tuis librariis daret: Volo enim eum divulgari. *Ex Ciceronis lib. xii. ad Att. Epist. xl.*

Hirtii epistolam si legeris; quæ mihi quasi πένπλασμα videtur ejus vituperationis, quam Cæsar scripsit de Catone. *Ex lib. xii. ad Attic. Epist. xli.*

Cum mihi Balbus nuper in Lanuvino dixisset, se & Oppium scripsisse ad Cæsarem, me legisse libros contra Catonem, & vehementer probasse. *Ex Ciceronis ad Attic. lib. xiii. Epist. l.*

Quibus omnibus generibus usus est nimis impudenter Cæsar contra Catonem meum. *Ex Ciceronis Topic. cap. xxv.*

M. Ciceronis libro, quo Catonem cælo æquavit, quid aliud Dictator Cæsar, quàm, rescriptâ oratione, velut apud judices respondit? *Ex Taciti lib. iv. Annal. cap. xxxiv.*

Hisq[ue] usum C. Cæsarem in vituperando Catone notaverit Cicerone. *Ex Quintilianii lib. iii. Inst. Orat. cap. vii.*

Ut Catonem Tullius laudans, & duobus voluminibus Cæsar accusans. *Ex Martiani Capellæ lib. v. pag. 152.*

Majorem, quàm sint duo Cæsaris Anticatones.

Ex Juvenalis Sat. vi. 334.

Πυθόμηνος δὲ ὡς ἑαυτὸν ὁ ἀνὴρ διειργάσατο, δῆλον μὲν ἦν δηχθεὶς· ἐφ' ᾧ δὲ, ἀδνηλον. ἔπε δ' ἔν· ᾧ Κάτων, φθονῶ σοι τὴν θανάτου, καὶ γὰρ σύ μοι τῆς σωτηρίας ἐφθόνησας. Ὁ μὲν ἔν μετὰ ταῦτα γενοίς ὑπ' αὐτῶ πρὸς Κάτωνα τεθνεῶτα λόγος, ἐδοκίμει πρῶτος· ἐχόντων, ἐδὲ ἐνδιαλλάκῃς, σημεῖον εἶναι· πῶς γὰρ αὖ ἐφείσατο ζῶντων, εἰς ἀνάκλητον ἐγχεῖας ὀργῇ τοσαύτῃ; Paullo post: Τεκμαίρονται καὶ τὸν λόγον ἐκείνον ἐκ ἐξ ἀπεχθείας, ἀλλὰ φιλοτιμίας πολιτικῆς συνισταῖν, διὰ τοιαύτῃς αἰτίας. Ἐγεγράφει Κικέρων ἐγκώμιον Κάτωνος, ὄνομα τὸ λόγος δέ μιν Κάτων· καὶ πολλοῖς ὁ λόγος ἦν διὰ περὶ τῆς, ὡς εἰκός, ὑπὸ τῶ δεινότητος τῶν ῥητέρων εἰς τὴν καλλίστην πεποιημένον ὑποθέσιν. Τέτο ἦν ἡ Καίσαρος, κατηγορίαν αὐτῶ νομίζοντα, καὶ τὴν τεθνεῶτος δι' αὐτὸν ἔπαινον· ἔγεγράφεν ἔν, πολλὰς τινὰς καὶ τὰς Κάτωνος αἰτίας συναγαγόν. τὸ δ' βιβλίον Ἀντικάτων ἐπιγεγράφει· καὶ περὶ τῶν λόγων ἐκάτερος διὰ Καίσαρος καὶ Κάτωνα πολλὰς. *Ex Plutarcho in Cæs. pag. 733.*

Αὐτὸς δ' ἔν ὕστερον ἐν τῇ πρὸς Κικέρωνα πρὸς Κάτωνος ἀντιγραφῇ, ᾧ φησὶται, μὴ στρατιωτικῷ λόγον ἀνδρὸς ἀντιζητάζειν

πρὸς

πρὸς δεινότητα ῥήτορ· ἐυφυὲς καὶ ὁλοκλήρως ἐπὶ τῷ ποτὶ πολλῶν ἄγωνι·. *Ex Plutarcho in Cæs. p. 708.*

Ἐκ τῆς τέττε διετέλει τιμῶν καὶ φιλοφρονέμεν·, ὥς καὶ γρά· φαν· λόγον ἐγκώμιον Κάτων·, ἀνιγέφων, τὸν τε λόγον αὐτῷ καὶ τὸ βίον, ὡς μάλιστα πρὸς Περικλέους εἰκότα καὶ Θεραμέ· νης, ἐπαινεῖν. Ὁ μὲν ἔν Κικέρων· λόγ·, Κάτων· ὁ δὲ Καί· σαρ·, Ἀνικάτων ἐπιγέγραπται. *Ex Plutarcho in Cicer. p. 880.*

Κικέρων· δὲ ποιήσαν· ἐγκώμιον εἰς αὐτὸν (Κάτωνα) καὶ ἐπιγέ· φαν· ΚΑΤΩΝ, ἀνιγέ· φει κατηγορίαν ὁ Καῖσαρ, καὶ ἐπέ· γε· φειν ΑΝΤΙΚΑΤΩΝ. *Ex Appiani lib. 11. B. C. pag. 490.*

Οὕτω γὰρ ἀνατεθαυμάζει, ὥς, τῷ Κικέρων· ἐγκώμιον μετὰ ταῦτα αὐτῷ (Κάτων·) γρά· φαν·, ἀγανακτῆσαι μὲν μη· δὲ, κἀπερ καὶ ἐκείνους οἱ περὶ πολεμήσαν·· βιβλίον δὲ τι γρά· φει, ὁ καὶ ΑΝΤΙΚΑΤΩΝ ἐκάλεσεν. *Ex Dionis Cassii lib. XLIII. pag. 219. ed. Hanov.*

Ex libris de Analogiâ ad M. T. Ciceronem.

Reliquit & de Analogiâ duos libros, &c. *Ex Suetonio in Cæsare cap. LVI.*

C. Cæsar de Analogiâ libros edidit, sciens sine eâ neque ad philosophiam in quâ peritissimus erat, neque ad eloquentiam in quâ potentissimus, posse quempiam pervenire. *Ex Joannis Sarisberien· sis Metalog. lib. 1. cap. XXI. pag. 777.*

Ex lib. 1.

Quin etiam in maximis occupationibus cum ad te ipsum (*inquit, in me intuens,*) de ratione Latine loquendi accuratissime scripserit; primoque in libro dixerit, verborum delectum originem esse eloquentiæ; tribueritque, mi Brute, huic nostro, qui me de illo maluit quam se dicere, laudem singularem; (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus; *Ac, si cogitata præclare eloqui possent, nonnulli studio & usu laboraverunt; cujus te pæne principem copię atque inventorem, bene de nomine ac dignitate Populi Romani meritum esse existimare debemus; hunc facilem & quotidianum novisse sermonem, nunc pro relicto est habendum. Tum Brutus, amice hercule, inquit, & magnifice te laudatum puto, quem non solum principem atque inventorem copię dixerit, quæ erat magna laus; sed etiam bene meritum de Populi Romani nomine & dignitate.* *Ex Cicerone in Bruto cap. LXXII.*

C. Cæsar ille perpetuus Dictator, Cn. Pompeii focer, à quo familia & appellatio Cæsarum deinceps propagata est; vir ingenii præ· cellentis, sermonis præter alios suæ ætatis castissimi; in libris quos

ad M. Ciceronem de Analogiâ scripsit, *barenas* vitiosè dici existimabat, quod *barena* numquam multitudinis numero appellanda sit, sicuti neque *Cælum*, neque *Triticum*; contrà autem *Quadrigas*, etiam si currus unus equorum quatuor junctorum unum sit, plurativo semper numero dicendas putat, sicut *Arma*, & *Mœnia* & *Comitia*, & *Inimicitias*, &c. *Paullo post*: Tunc prolato libro de Analogiâ primo, verba hæc ex eo pauca memoriæ mandavi: Nam quum prædixisset, neque *Cælum*, *Triticum*ve, neque *Arenam* multitudinis significationem pati: Num tu, inquit, harum rerum naturâ accidere arbitraris, quòd unam Terram, & plures Terras; & Urbem, & Urbes; & Imperium, & Imperia dicamus? neque *Quadrigas* in unam nominis figuram redigere, neque *Arenam* in multitudinis appellationem convertere possimus? *Ex A. Gellii lib. xix. cap. viii.*

Atque id quod à C. Cæsare, excellentis ingenii ac prudentiæ (ita *A. Gellius*; *Macrobius*, providentiæ) viro, in primo de Analogiâ libro scriptum est, habe semper in memoriâ atque in pectore, ut tanquam scopulum sic fugias inauditum atque insolens verbum. *Ex A. Gell. lib. i. cap. x. & Macrobi. lib. i. Saturnal. cap. v.*

Ex lib. ii.

C. Cæsar in libro de Analogiâ secundo, hujus die & hujus speciei dicendum putat. *Ex A. Gell. lib. ix. cap. xiv.*

Panium Cæsar de Analogiâ libro secundo dici debere ait, sed *Verrius* contrà; nam *i* detractâ, *Panum* ait dici debere. *Ex Charis. lib. i.*

Cæsar de Analogiâ secundo, *Fagos*, *Populos*, *Ulmos*. *Ex Charis. lib. i.*

Cæsar de Analogiâ secundo, *Turbonem*, non *Turbinem*, etiam in tempestate dici debere ait, ut *Cato Catonis*, non ut homo hominis. *Ex Charis. lib. i.*

Lacer an *Laceris* &c. Cæsar de Analogiâ secundo, nec non *Valgius* de rebus per epistolam quæsitis. *Ex Charis. lib. i.*

Is homo, *Idem* compositum facit, nisi quia Cæsar libro secundo (de Analogiâ videlicet) singulariter *Idem*, pluraliter *Idem* dicendum affirmat; sed consuetudo hoc non servat. *Ex Charisii lib. i.*

Ex iisdem, non distincto libro.

C. Cæsar, gravis auctor linguæ Latinæ, in libris Analogicis omnia istiusmodi (putà *Senatu*, *Victu*, *Aspectu* &c.) sine *i* litterâ dicenda censet. *Ex A. Gellii lib. iv. cap. xvi.*

Hic & *hæc Samnis*, *hujus Samnitis*. Sic Cæsar de Analogiâ. *Ex Prisciani lib. vi. col. 707.*

Partum. Cæsar de Analogicis, *harum partum*. *Ex Charisii lib. i. col. 114.*

Ex iisdem, uti verosimile est, non adscripto tamen ubi laudantur libro.

Mihi autem placet Latinam rationem sequi quousque patitur decor. Neque enim jam *Calypsonem* dixerim, ut *Junonem*; quanquam secutus antiquos C. Cæsar, utitur hac ratione declinandi. Quintilianus *lib. v. cap. v.*

M. Tullius & C. Cæsar, *mordeo memordi; pungo pepugi; spondeo spepondi*, dixerunt. A. Gellii *lib. vii. cap. ix.*

C. Cæsar ait *L* litterâ nominativo singulari neutro finita nomina, eandem definitionem capere, quam capiant *E* litterâ terminata. *Huic animali, & ab hoc animali; huic puteali, & ab hoc puteali.* Charisius *lib. i. col. 95.*

Aplustre. Omnium nominum, quæ sunt neutri generis & in *E* terminantur, ait Plinius, Cæsarem scisse eosdem esse ablativos, quales sunt dativi singulares. Charisius *lib. i. col. 98.*

A, R, litteris nomina neutralia terminata, ait Cæsar, quòd dativo & ablativo pari jure funguntur; ut idem Plinius scribit. Charisius *lib. i. col. 98.*

Jubar. Plinius ait inter cætera etiam istud Cæsarem dedisse præceptum, quòd neutra nomina, *A R* nominativo clausa, per *I* dativum ablativumque singulares ostendant: *Jubar* tamen & *Far* ab hac regulâ dissidere: Nam *huic jubari* dicimus, *ab hoc jubare*; & *huic farri*, *ab hoc farre.* Charisius *lib. i. col. 108.*

Ac ne illa ratio recepta est, quam Cæsar ponit in femininis, ut *puppin, vestim, pelvim*: Hòc enim modo & *ab hoc cani*, & *ab hoc cane.* Charisius *lib. i.*

Tribus *I, I, I*, junctis qualis posset syllaba pronunciari? nam postremum *I* pro vocali est accipiendum; quod Cæsari artis Grammaticæ doctissimo placitum fuisse, à Victore quoque in arte Grammaticâ de syllabis comprobatur. Priscianus *lib. i. col. 545.*

V, loco consonantis posita, eandem prorsus in omnibus vim habuit apud Latinos, quam apud Æoles digamma *J*, pro quo Cæsar hanc figuram *F* scribere voluit. Quod quamvis illi rectè visum est, tamen consuetudo antiqua superavit. Priscianus *lib. i. col. 545.*

Hæc polles pollinis, sic Charisius. Probus autem & Cæsar, *hoc pollen pollinis* declinaverunt. Priscianus *lib. vi. col. 708.*

Præterea Cæsar declinat, *pubis puberis*: Quidam, ut Probus, *pubes puberis*: Quidam, *puber puberis*. Priscianus *lib. vi. col. 707.*

Quamvis Cæsar non incongruè protulit *ens* à verbo *sum, es, est.* Priscianus *lib. xviii.*

Hoc lutum atque *macellum* singulariter exire memento; licet Memmius *ista macella* dicat, & Cæsar *luta.* Ex Velio Longo de *Orthogr. col. 2244.*

Lacrumæ an *Lacrimæ*, *Maxumus* an *Maximus*, & si quæ similia sunt, scribi debeant, quæsitum est. Terentius Varro tradidit Cæsa-

rem per *I* ejusmodi verba solitum esse enunciare & scribere: Inde, propter auctoritatem tanti viri, consuetudinem factam. Sed ego in antiquorum, &c. Cassiodorus ex Annæo Cornuto de *Orthographiâ* col. 2284. Vide & Quintilianum *Inst. Orat. lib. 1. cap. VII.*

Variè etiam scriptitatum est, *Mancupium, Aucupium, Manubiæ*: Siquidem C. Cæsar per *I* scripsit, ut apparet ex titulis ipsius. Ex Velio de *Orthographiâ* col. 2228.

An ideo minor est M. Tullius orator, quòd idem artis hujus (*Grammaticæ*) diligentissimus fuit; & in filio, ut in epistolis apparet, rectè loquendi usquequaque asper quoque exactor? aut vim C. Cæsaris fregerunt editi de *Analogiâ* libri? Quintilianus *lib. 1. cap. VII.*

Apophthegmata.

Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium. Et, ut Servius frater tuus, quem litteratissimum fuisse judico, facile diceret, *hic versus Plauti non est, hic est*, quòd tritas haberet aures notandis generibus Poetarum, & consuetudine legendi: Sic audio Cæsarem, quum volumina jam confecerit *Ἀποθρυμμάτων*, si quid afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: Quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum ferè quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, quum dixi, nec illiterata nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur. Ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Cicero *lib. IX. ad Famil. Epist. XVI.*

Dieta Collectanea.

Feruntur & à puero & ab adolescentulo quædam scripta, &c. item *Dieta collectanea*. Quos omnes libellos vetuit Augustus publicari. Suetonius in *Cæsare, cap. LVI.*

Ephemerides.

C. Julius Cæsar quum dimicaret in Galliâ, & ab hoste raptus, equo ejus portaretur armatus; occurrit quidam ex hostibus, qui eum nosset; & insultans ait, *Cæsar, Cæsar*, quod, Gallorum linguâ, *Dimitte*, significat: Et ita factum est, ut dimitteretur. Hoc autem ipse Cæsar in *Ephemeride* suâ dicit, ubi propriam commemorat felicitatem. Servius in *lib. XI. Æn. vers. 743.*

Libri Auspiciorum.

Contrà Julius Cæsar, *XVI* Auspiciorum libro, negat nundinis concionem advocari posse, id est, cum populo agi, adeoque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Macrobius *lib. 1. Saturnal. cap. XVI.*

Auguralia.

Auguralia.

Cæsar in auguralibus : *Si sincera pecus erat.* Priscianus *lib. vi. col. 719.*

De Divinatione.

Genus eloquentiæ duntaxat adolescens adhuc Strabonis Cæsaris secutus videtur : Cujus etiam ex Oratione, quæ inscribitur *Pro Sardinis*, ad verbum nonnulla transtulit in Divinationem suam. Suetonius in *Cæsare cap. lv.* [*Erunt fortè, qui hoc ad Orationum Fragmenta pertinere existimabunt.*]

Astronomica.

Julius Cæsar, ut Siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit ; ita, hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, ut ad Solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Macrobius *lib. i. Saturnal. cap. xvi.*

Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Ægyptia, Græca : His addit apud nos quartam Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, qui prius antecedebat ; Sosigene perito scientiæ ejus adhibito. *Ex Pilnii lib. xviii. cap. xxv.*

A Brumâ in Favonium Cæsari nobilia sidera significant ; III Kal. Januarii, matutino Canis occidens. *Paullo post* : Pridie Nonas Januarii Cæsari Delphinus matutino exoritur, & postero die Fidicula, quo Ægypto Sagitta vesperi occidit. *Paullo post* : A Favonio in æquinoctium vernum Cæsari significat XVII Kal. Martii triduum variè : Et VIII Kal. Hirundinis visu, & postero die Arcturi exortu vesperino. Item III Nonas Martii Cæsar Cancrî exortu id fieri observavit. *Paullo post* : Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotavit, Scorpionis occasu. *Paullo post* : III Nonas Aprilis in Atticâ Vergiliæ vesperi occultantur : Eadem postridie in Bœotiâ : Cæsari autem & Chaldæis, Nonis. *Paullo post* : Cæsari VI Idus significatur imber, Libræ occasu : XIV Kal. Maii Ægypto Suculæ occidunt vesperi, sidus vehemens, & terrâ marique turbidum ; XVI, Atticæ ; XV, Cæsari, continuoque triduo significat : *Paullo post* : VI Nonas Maii Cæsari Suculæ matutino exoriuntur, & VIII Idus Capella pluvialis. Plinius *lib. xviii. cap. xxvi.*

A Vergiliarum exortu significant Cæsari postridie Arcturi occasus matutini. *Paullo post* : XI Kal. Cæsari Orionis gladius occidere incipit : III Non. Junii Cæsari & Assyriæ Aquila vesperi oritur, &c. XI Kal. ejusdem, Orionis gladius Cæsari occidere incipit. *Ex Plinii lib. xviii. cap. xxvii.*

A solstitio ad Fidiculæ occasum VI Kal. Junii Cæsari Orion exoritur. *Paullo post* : XVIII Kal. Augusti, Ægypto Aquila occidit matutino, Etesiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Cæsar X Kal. sentire Italiam existimavit. *Paullo post* : Aquila Atticæ matutino
K k 3 occidit :

occidit: III Kal. regia in pectore Leonis stella matutino Cæsari immergitur. *Ex Plinii lib. XVIII. cap. XXVIII.*

De Sideribus,

etiam aliquid poeticum edidit.

Sed nec aliquis pæne Latinorum de hâc arte Institutionis libros scripsit, nisi paucos versus Julius Cæsar, & ipsos tamen de alieno opere mutuatus. *Jul. Firmicus Mathes. lib. II. initio.*

Exsecutus est etiam horum Siderum numerum Græcè Aratus, Poeta disertissimus; Latine vero Cæsar, & decus eloquentiæ Tullius. Sed hi tantum nomina ipsorum & ortus, non autem apotelesmatum auctoritatem ediderunt: Ita ut mihi videantur non aliquam Astrologiæ scientiâ, sed Poeticâ potiùs elati licentiâ, docilis sermonis studia protulisse. *Jul. Firmicus Mathes. lib. VIII. cap. v.*

Poemata.

Reliquit & de Analogiâ libros duos, & Anticatones totidem, ac præterea Poema quod inscribitur *Iter*. Quorum librorum primos, in transitu Alpium, quum ex citeriore Galliâ, conventibus peractis, ad exercitum rediret; sequentes, sub tempus Mundenfis prælii fecit; novissimum, dum ab Urbe in Hispaniam ulteriorem IV & XX die pervenit. *Suetonius in Cæsare cap. LVI. Vide & Julium Celsum pag. 239.*

Feruntur & à puero & ab adolescentulo quædam scripta: Ut *Laudes Herculis*, tragoedia *OEdipus*, &c. quos omnes libellos vetuit Augustus publicari. *Suetonius in Cæsare cap. LVI.*

Olus quoque silvestre est trium foliorum, D. Julii carminibus præcipuè jocisque militaribus celebratum: Alternis quippe versibus exprobravere lapsana se vixisse apud Dyrrhachium, præmiorum parsimoniam cavillantes. Est autem id cyma silvestris. *Plinius lib. XIX. cap. VII.*

Donatus, vel potius Suetonius, in vitâ Terentii, hos C. Julii Cæsaris nomine versus profert.

Tu quoque, tu in summis, ô dimidiate Menander,
Poneris, & meritò, puri sermonis amator;
Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis
Comica, ut æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hâc despectus parte jaceres.
Unum hoc maceror & doleo tibi deesse, Terenti.

Sequens etiam Epigramma C. Julio Cæsari quidam adscribunt, alii Germanico.

Thrax puer astricto glacie dum ludit in Hebro,
Pondere concretas frigore rupit aquas,

Dumque

Dúmque imæ partes rapido traherentur ab amne,
Abscidit tenerum lubrica testa caput.
Orba quod inventum mater dum conderet urnâ,
Hoc peperit flammis, cætera, dixit, aquis.

Illud vero distichon

FELTRIA. PERPETUO. NIVIUM.
DAMNATA. RIGORE.
TERRA. MIHI. POSTHAC. NON.
HABITANDA. VALE.

falso Cæsari adscriptum est; etsi quidam in membranâ, alii in saxo exsistere dicunt.

Aliunt quoque Cæsaris Decretum, Viterbii in Hetruriâ inventum; hoc exemplo:

C. JULIUS. CÆSAR. M. TULLIUM. C.
CERONEM. OB. EGREGIAS. EJUS. VIR-
TUTES. SINGULARES. ANIMI. DO-
TES. PER. TOTUM. ORBEM. NOSTRIS.
ARMIS. VIRTUTEQUE. PERDOMITUM.
SALVUM. ET. INCOLUMEM. ESSE. JU-
BEMUS. C. JABOLENUS. [Nugæ.]

Incerta.

Unguenta dicuntur à locis; ut Telinum, cujus Julius Cæsar me-
minit, dicens; Corpúsque suavi Telino unguimur. Hoc conficie-
batur in Insula Telo, quæ est una ex Cycladibus, &c. Isidorus
lib. IV. Origin. cap. XII.

[*Insertum hoc ab Fulvio Ursino Fragmentis de Analogiâ. Ut &
illud ex Nonio in Voce Cinis, nec non locus Plinii ex lib. VII. cap.
XXX. ubi alloquitur M. T. Ciceronem. Quid habuerit causæ cur hoc
fecerit, comminisci non potui. Quocirca inter INCERTA refe-
rendum duxi. Nisi quis potius Cæsari Straboni, non Dictatori, tri-
buendum arbitretur. Si ad hunc modum addita una vocula scripseris,
erit integer Senarius:*

Corpúsque suavi Telini unguine unguimur.

Idem Ursinus ex Prisciani lib. VIII. Fragmentum hoc:

C. Cæsar, quæ res augurantur, οὐρανιοποιῦνται, ad Auguralia
transfulerat: Ego prætermisi, quum isto Prisciani loco non Caius Cæ-
sar, sed Lucius Cæsar legatur. Non est quòd corruptum aliquis exi-
stimet. Citatur nominatim L. Cæsar à Festo, in voce Majorem.
Ex eodem fortassis est quod apud Servium nuper ex Petri Danielis &
Fuldanæ bibliothecæ membranis editum habemus, Commentario ad Æ-
neidos Virgillii lib. I. Occiso, inquit, Mezentio, Ascanium, sicut
J. Cæsar (verosimile mihi fit legendum L. Cæsar) scribit, Julum cæ-
ptum

ptum vocari dicunt; vel quasi ἰοβόλον, id est, sagittandi peritum; vel à prima barbæ lanugine, quam ἰβλον Græci dicunt, quæ ei tempore victoriæ nascebatur. *Hæc ibi.*

Similiter expunxi quod inter Fragmenta Epistolarum legebatur; Vesperâ fatigatus, luce dormitans.

Non enim apud Charisium lib. 11. unde hæc descripta sunt, nominatur Julius Cæsar; sed Aurelius Cæsar, lib. 11, sive x1, Epistolarum ad Frontonem. Quo comperto, auctoritatem Civis Romani insuper habui. Sed quid spuris his diutius immoror; quin legitima, si quæ porro restant, Fragmenta colligo? Scal.]

Apud Cæsarem & Catulum & Calvum lectum est: *Quum jam fulva cinis fueris. Nonius in voce Cinis p. 224.*

Salve, primus omnium parens Patriæ appellate, primus in togâ triumphum linguæque lauream merite, & facundiæ Latinarumque litterarum parens; atque (ut Dictator Cæsar, hostis quondam tuus, de te scripsit,) omnium triumphorum lauream adepte majorem, quantò plus est ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quàm imperii. *Plinius lib. VII. cap. xxx. in fine, ubi de Cicerone.*

Cicero, Caussarum XIII: *Re venditâ, iterum emptâ; unde manifestum sit venita non dici, sed aut venundata aut vendita, ut Cicero. C. Cæsar: Possessiones redimi, eas postea pluris venditas. Diomedes lib. I. col. 366.*

Esseda, vehiculi vel currûs genus, quo soliti sunt pugnare Galli. Cæsar testis est libro ad Ciceronem III. *Multa millia equitum atque essedariorum habet. Hinc & gladiatores essedarii dicuntur, qui curru certant. Junius Philargyrius in Virgilio Georg. III. v. 204.*

Augustus quoque in Epistolis ad C. Cæsarem scriptis emendat, quod is *Calidum* dicere quàm *Caldum* (in libris forte de Analogiâ) malit: Non quia illud non sit Latinum, sed quia sit otiosum, &, ut ipse Græco verbo significavit, ἀεργον. *Quintilianus lib. I. cap. VI. pag. 41.*

Castulonenses, qui Cæsari *venales* appellantur. *Plinius Hist. Nat. lib. III, cap. III.*

C. Julii Cæsaris dicta.

Tu, quæso, quidquid novi (multa autem exspecto) scribere ne pigrescere. In his, de Sexto, satîsne certum; maximè autem de Bruto nostro. De quo quidem ille, ad quem diverti, Cæsarem solitum dicere; *Magni refert, hic quid velit; sed quidquid volt, valde volt.* Idque eum animadvertisse, quum pro Deiotaro Nicæ dixerit, valde vehementer eum visum & liberè dicere. *Cicero lib. XIV. ad Atticum Epist. I.*

Proximè quum, Sestii rogatu, apud eum fuisset; expectarémque sedens, quoad vocarer; dixisse eum; *Ego dubitem, quin sum-*

mo in odio sim, quum M. Cicero sedeat, nec suo commodo me convenire possit? Atqui, si quisquam est facilis, hic est: Tamen non dubito, quin me malè oderit. Cicero lib. XIV. ad Attic. Epist. I.

Aiebat Cæsarem secum, quo tempore Sestii rogatu veni ad eum, quum exspectarem sedens, dixisse: Ego nunc tam sim stultus, ut hunc ipsum, facilem hominem, putem mihi esse amicum, quum tam diu sedens meum commodum expectet? Cicero lib. XIV. ad Attic. Epist. II.

Quo gaudio elatus, non temperavit quin paucos post dies frequenti curiâ jactaret, invitis & gementibus adversariis adeptum se quæ concupisset; proinde ex eo insultaturum omnium capitibus: Ac, negante quodam per contumeliam, facile hoc ulli feminæ fore; responderit quasi alludens; In Assyriâ quoque regnâsse Semiramis; magnâque Asiæ partem, Amazonas tenuisse quondam. Suetonius in Cæsare cap. XXII.

Pharsalicâ acie cæsos profligatosque adversarios prospicientem, hæc eum ad verbum dixisse refert Asinius Pollio: Hoc voluerunt: Tantis rebus gestis C. Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petiissem. Suetonius in Cæsare cap. XXX. Vide & Plutarchum in Cæs. pag. 730. A.

Consecutusque cohortes ad Rubiconem flumen, qui provinciae ejus finis erat, paullulum constitit; ac, reputans quantum moliretur, conversus ad proximos, Etiam nunc, inquit, regredi possumus: Quod si ponticulum transferimus, omnia armis agenda erunt. Suetonius in Cæsare cap. XXXI.

Cunctanti, ostentum tale factum est. Quidam eximiâ magnitudine & formâ, &c. Tunc Cæsar, Eatur, inquit, quo Deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat. Facta alea est, inquit. Suetonius in Cæsare cap. XXXII.

Romam iter convertit; appellatisque de Rep. Patribus, validissimas Pompeii copias, quæ sub tribus legatis M. Petreio & L. Afranio & M. Varrone in Hispaniâ erant, invasit; professus ante inter suos, Ire se ad exercitum sine duce, & inde reversurum ad ducem sine exercitu. Suetonius in Cæsare cap. XXXIV.

Prolapsus in egressu navis, verso ad melius omine, Teneo te, inquit, Africa. Suetonius in Cæsare cap. LIX.

Jactare solitus, Milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: Nec Milites eos pro concione, sed blandiori nomine Commilitones appellabat. Suetonius in Cæsare cap. LXVII.

Quosdam infimi generis, ad amplissimos honores provexit. Quum ob id culparetur; professus est palàm, si grassatorum & sicariorum ope in tuendâ suâ dignitate usus esset, talibus quoque se parem gratiam relaturum. Suetonius in Cæsare cap. LXXII.

Interrogatus cur repudiasset uxorem, Quoniam, inquit, meos tam suspicione, quàm crimine, judico carere oportere. Suetonius in Cæsare cap. LXXIV.

Acie

Acie Pharfalicâ proclamavit, *Ut civibus parceretur.* Suetonius in *Cæsare cap. LXXV. Vide & Florum lib. IV. cap. II. 50.*

Nec minoris impotentiae voces propalam edebat, ut T. Ampius scribit: *Nibil esse Rempublicam; appellationem modo, sine corpore ac specie. Sullam nescisse litteras, qui dictaturam deposuerit. Debere homines consideratius jam loqui secum, ac pro legibus habere quæ dicat.* Suetonius in *Cæsare cap. LXXVII.*

Eoque arrogantiae progressus est, ut Haruspice tristitia & fine corde exta sacro quodam nunciante, *Futura diceret lætiora, quum vellet; nec pro ostento ducendum, si pecudi cor defuisset.* Suetonius in *Cæsare cap. LXXVII.*

Triumphanti & subsellia Tribunitia prætervehenti sibi unum è collegio Pontium Aquilam non assurrexisse, adeò indignatus, ut proclamaverit; *Repete ergo à me, Aquila, Rempublicam Tribunus:* Nec destiterit per continuos dies quidquam cuiquam, nisi sub exceptione, polliceri, *Si tamen per Pontium Aquilam licuerit.* Suetonius in *Cæsare cap. LXXVIII.*

Plebi Regem se salutanti, *Cæsarem se, non Regem esse* respondit. Suetonius in *Cæsare cap. LXXIX.*

De quo genere optimè C. Cæsarem prætextatum adhuc accepimus dixisse, *Si cantas, malè cantas: Si legis, cantas.* Quinctilianus lib. I. cap. VIII. *Habet & Joan. Sarisberiensis Metal. lib. I. cap. XXI. pag. 777.*

Elevandi ratio est duplex, ut aut veniam quis aut jaçantiam minuatur: Quemadmodum C. Cæsar Pomponio ostendenti vulnus ore exceptum in seditione Sulpicianâ, quod ipse se passum pro Cæsare pugnantem gloriabatur, *Nunquam fugiens respexeris,* inquit: Aut crimen objectum, ut Cicero, &c. Quinctilianus lib. VI. cap. III.

Est & illa ex ironiâ fictio, quâ usus est C. Cæsar. Nam quum testis diceret, à reo femina sua ferro petita; & esset facilis reprehensio, cur illam potissimum partem corporis vulnerare voluisset: *Quid enim faceret,* inquit, *quum tu galeam & loricam haberes?* Quinctilianus lib. VI. cap. III.

Demetrio Megæ Siculo Dolabella rogatu meo civitatem à Cæsare impetravit: Quâ in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Quumque propter quosdam fordidos homines, qui Cæsaris beneficia vendebant, tabulam, in quâ nomina Civitate donatorum incisa essent, revelli jussisset; eidem Dolabellæ, me audiente, Cæsar dixit, *Nibil esse, quod de Megâ vereretur; beneficium suum in eo manere.* Cicero lib. XIII. ad Famil. Epist. xxxvi ad Acilium.

C. Cæsar cum fortè conscendens navem lapsus esset, *Teneo te, terra mater,* inquit; quâ interpretatione effecit, ut repetiturus illas, à quibus proficiscebatur, terras videretur. Ex Frontini Strateg. lib. I. cap. XII, 2.

Cæsar dicebat, idem esse sibi consilium adversus hostem, quod ple-
risque medicis contra vitia corporum, fame potius quam ferro supe-
randi. Ex Frontini Strateg. lib. iv. cap. vii. 1.

Τῆς δ' ἡμέρας ἐπελάσης (qua pontifex maximus erat eligen-
dus,) καὶ τῆς μητρὸς (Καίσαρ) ἐπὶ τὰς δύορας αὐτὸν ἐκ
ἀδακρυτὴ περπεμπέσης, ἀσπασάμεναι αὐτὴν, ὦ μητηρ, εἶπεν,
τῆμερον ἢ ἀρχιερέα ἢ ὑδὸν, ἢ φυγάδα, ὅψαι. Plutarchus in Cæs.
p. 710.

Τὸν δὲ Κάισαρα περλάσαντα πρὸς αὐτὸς εἰπεῖν, Εγὼ μὲν
ἐβελόμην ὥστε τέτοις εἶναι μάλλον πρῶτον, ἢ ὥστε Ῥωμαίοις
δεύτερον. Ex Plutarcho in Cæs. pag. 712.

Οὐ δοκεῖ ὑμῖν ἄξιον εἶναι λύπης, εἰ τηλικῶτον μὲν ἂν
Ἀλέξανδρον, ἥδη τοσέτων ἐβασίλευεν, ἐμοὶ δὲ λαμπρὸν ἔδεν
πέπεσθαι; Plutarchus in Cæs. pag. 713.

Ἦρκε δὲ (ἐφη Κάισαρ) τὸ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἀπαρέσκεισιν· ὁ
δὲ τὴν τοιαύτην ἀγροικίαν ἐξελέγχων, αὐτὸς ὅτιν ἀγροικον.
Plutarchus in Cæs. pag. 716.

Οὐκ, ἐφη, τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· σὺ δὲ εἰ
τοῖς περπεμπέσι δυσκαλίνεις, νῦν μὲν ἐκποδὼν ἄπιθι· παρ-
ρησίας δὲ εἰσὶν πόλεμον. ὅταν δὲ καταθῶμαι τὰ ὅπλα, συμ-
βάσεων γενομένων, τότε πειρὼν δημαγωγήσεις, &c. Ex Plutar-
cho in Cæs. pag. 725.

Ἰθι, γενναῖε, πόλεμα καὶ δέδιθι μηδέν· Κάισαρα φέρεις, καὶ
τὴν Κάισαρ τύχην συμπλέσσαν. Plutarchus in Cæsare, pag.
726. Vide Ἔ Appianum lib. 11. B. C. pag. 463.

Ὡς ἵππον αὐτῷ προσήχθη, τέτρω μὲν, ἐφη νικήσας χρή-
σονται πρὸς τὴν διώξιν, νῦν δὲ ἴωμεν ἐπὶ τὰς πολεμίας· καὶ πε-
ζὸς ὁρμήσας ἐνέβαλεν. Ibid.

Σήμερον ἂν ἡ νίκη ὥστε τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν νικῶντα εἶχον·
Plutarchus in Cæs. pag. 727. Ἔ Appianus, lib. 11. B. C. pag.
467.

ὦ Κάτων, φθονῶ σοι τὸ θανάτου καὶ γὰρ σὺ μοι τῆς σωτηρίας
ἐφθόνησας. Plutarchus in Cæs. pag. 733. Ἔ Appianus, lib. 11.
B. C. pag. 490.

Λέγει δὲ ὁ Κάισαρ εἰπεῖν, ὡς δικαιότερα λέγοι μὲν Κάσιον,
αὐτὸς μὲντοι Βρεῖτον ἐκ αὐτῶν παρέλθοι. Plutarchus in Cæs. pag.
737. Ἔ Appianus, lib. 11. B. C. pag. 498.

Ἀναμένει τὰ πρὸ τοῦ δέρματος Βρεῖτον. Ex Plutarcho in Cæs. pag. 737.

Τί φαίνει βελόμην ὑμῖν Κάσιον; ἐμοὶ μὲν γὰρ εἰς λίαν
ἀρέσκει, λίαν ὥχρως ὢν. Et paullo post. Οὐ πάνυ τέτυκε δέ-
δοικα

δοικα τὰς παχέας καὶ κομήτας, μᾶλλον ὢ τὰς ὠχρὰς καὶ λεπτεῖς ἐκείνας· Κάσιον λέγων καὶ Βρῆτον. *Ex Plutarchi Cæs. pag. 737.*

Αἱ μὲν δὴ Μάρλια εἰδοὶ πάρεσιν· ὁ δὲ ἡσυχῇ πρὸς αὐτὸν εἶποι, Ναὶ πάρεσιν, ἀλλ' ἐπαρρηλύθασιν. *Plutarchus in Cæs. pag. 737.*

Ἐμπειρόνῃς λόγῳ ποῖος ἄρα τῶν θανάτων αἶεις; ἅπαντας θθάσας ἐξεβόησεν, Ὁ ἀπερσδόκητος. *Ex Plutarcho in Cæs. pag. 737. Vide Ὁ Appianum, lib. 11. B. C. pag. 500.*

Φασὶ καὶ Καίσαρα τῷ μνημόνῳ ἀποκείνασθαι, κόπῳ τὴν λαβὴν τῆς ξίφους, Ἡδε μοὶ δώσει. *Ex Appiani lib. 11. B. C. pag. 443.*

Ἀθηναίοις αἰτήσασιν συγνώμῳ ἐπεδίδου, καὶ ἐπέειπε, Ποσάκις ὑμᾶς ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀπαιτούμενος ἡ δόξα τῷ περὶ γόνατος πεισώσῃ; *Appianus, lib. 11. B. C. pag. 482.*

Ἔσται τὸτο τέλος ἐμοὶ τε τῆ βίης, καὶ ὑμῖν τῶν στρατιῶν. *Et paullo post. Φασὶν αὐτὸν (Καίσαρα) εἰπεῖν, Ὅτι πολλάκις μὲν ἀγωνίσαιτο περὶ νίκης, νῦν ὃ περὶ ψυχῆς. Ex Appiani, lib. 11. B. C. pag. 493.*

Οὐδὲν ἀτυχέστερον, ἔφη, δεινέκῃς φυλακῆς· ὅτι γὰρ αἰεὶ δεδιότῃ. *Appianus, lib. 11. B. C. pag. 496.*

De C. Julio Cæsare.

Sed tamen, Brute, inquit Atticus, de Cæsare & ipse ita judico, & de hoc hujus generis acerrimo aestimatore sæpissime audio, illum fere omnium Oratorum Latinè loqui elegantissimè; nec id solum domesticâ consuetudine, ut dudum de Læliorum & Domitiorum familiis audiebam; sed quamquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis litteris & iis quidem reconditis & exquisitis est consecutus. *Ex Cicerone in Bruto cap. LXXII.*

Sed perge, Pomponi, de Cæsare, & redde quæ restant. Solum quidem, inquit ille, & quasi fundamentum Oratoris, &c. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam purâ & incorruptâ consuetudine emendat. Itaque quum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (quæ, etiamsi Orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est,) adjungit ille oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. Hanc quum habeat præcipuam laudem in communibus, non video cui debeat cedere: Splendidam quandam minimèque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu, formâ etiam magnificâ, & generosâ quodammodo. Tum Brutus; Orationes quidem ejus, &c. atque etiam Commentarios quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem, inquam, probandos: Nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis tanquam veste detracto.

detraeto. Sed dum voluit alios habere parata unde fumerent, qui vellent scribere historiam; ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere; sanos quidem homines à scribendo deteruit, &c. *Ex Cicerone in Bruto cap. LXXV.*

C. Julius Cæsar historiographus Romanorum nullus est. Commentarii belli Gallici, quorum ad vos manavit opinio, tantum exstant: Nec, quantum ad historiam, quod compertum habeam, quicquam aliud: Nam cæterarum ejus rerum gestarum, postquam idem Julius totius penè orbis causarum molibus est oppressus, Hirtius ejus notarius in commentarios seriem referendam suscepit. *Ex Lupi Abbatis Ferrariensis Epist. XXXVII.*

Quid Oratorum? quem huic antepones eorum, qui nihil aliud egerunt? quis sententiis aut acutior aut crebrior? quis verbis aut ornator, aut elegantior? *Ex Cicerone ad Corn. Nepotem apud Suetonium in Cæsare, cap. LV. Vide amplissimam Cæsaris laudationem apud Plinium Hist. Nat. lib. VII. cap. XXV. & apud Cicero- nem pro M. Marcello.*

Sed bene loquendi, de Catulis opinio non minor; sale verò & facetiis, Cæsar vicit omnes. *Ex Ciceronis lib. 1. de Offic. cap. XXXVII.*

Reliquit & rerum suarum Commentarios, Gallici civilisque belli Pompeiani; nam Alexandrini, Africique, & Hispaniensis, incertus auctor est: Alii enim Oppium putant, alii Hirtium; qui etiam Gallici belli novissimum imperfectumque librum suppleverit. *Paullo post: Pollio Asinius parum diligenter, parumque integrâ veritate compositos putat; quum Cæsar pleraque & quæ per alios erant gesta, temere crediderit; & quæ per se, vel consulto vel etiam memoriâ lapsus, perperam ediderit: Existimâtque rescripturum & correcturum fuisse. Ex Suetonio in Cæsare cap. LVI.*

C. vero Cæsar si tantum foro vacâset, non alius ex nostris contra Ciceronem nominaretur; tanta in eo vis est, id acumen, ea concitatio, ut illum eodem animo dixisse, quo bellavit, appareat: Exornat tamen hæc omnia mira sermonis, cujus propriè studiosus fuit, elegantia. *Ex Quintiliano lib. x. cap. 1.*

Quid tamen nocet vim Cæsaris, asperitatem Cœlii, diligentiam Pollionis, judicium Calvi quibusdam in locis assumere? *Ex Quintiliani lib. x. cap. 11.*

Hinc vim Cæsaris, indolem Cœlii, subtilitatem Calidii, gravitatem Bruti, acumen Sulpicii, acerbiteriam Cassii, diligentiam Pollionis, dignitatem Messalæ, sanctitatem Calvi reperiemus. *Ex Quintiliani lib. XII. cap. x.*

At strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar, amarior Cœlius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero. *Ex Auctore Dialogi de oratoribus, cap. XXV.*

Λέγει δὲ καὶ φῦναι πρὸς λόγους πολιτικούς ὁ Καῖσαρ αἰετα, καὶ διαπονεῖσθαι φιλοτιμώτατα τῇ φύσιν, ὥς τὰ δευτεράϊα μὲν ἀδυναστεύειν. *Ex Plutarcho in Cæs. pag. 708.*

Ἐν δὲ Ῥώμῃ πολλὴ μὲν ἐπὶ τῷ λόγῳ περὶ τὰς σωτηρίας αὐτῷ χεῖς ἐξέλαμπεν. *Ex Plutarcho in Cæs. pag. 708.*

Ac mihi ex Græcis, orationes Lysiae ostentat; ex nostris, Gracchorum Catonisque; quorum sane plurimæ sunt circumcisæ & breves. Ego Lysiae Demosthenem, Æschinem, Hyperidem, multosque præterea; Gracchis & Catoni, Pollionem, Cæsarem, Cælium, imprimis M. Tullium oppono; cujus oratio optima fertur esse, quæ maxima. *Ex Plinii lib. 1. Epist. xx.*

Sed ego vereor ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium Pollionem, M. Messalam, &c. Divum Julium, Divum Augustum, Divum Nervam, Tib. Cæsarem, &c. *Ex Plinii lib. v. Epist. III.*

Dictator Cæsar summis oratoribus æmulus. *Ex Taciti Ann. lib. XIII. cap. III.*

Summus auctorum D. Julius. *Ex Tacito de Morib. Germ. cap. XXVIII.*

C. Cæsarem Dictatorem -----; studia certandi, dictandi, lectitandique, sibi mutuo vendicavere. Et licet in personâ unius ejusdemque tempore suo principis viri, castrensis oratoriæque scientiæ cura certaverit fermè gloriâ æquipari; idem tamen nunquam se satis duxit in utriusque artis arce compositum, priusquam vestri Arpinatis testimonio anteferretur cæteris mortalibus. *Ex Sidonii Apollinaris lib. VIII. Epist. VI. Vide & lib. IX. Ep. XIV.*

N O M I N A

Populorum, Oppidorum, Fluviorum &c.

Quæ apud Cæsarem reperiuntur.

- A** Carnania. Regio Epiri. *Carnia.*
 Achaia. reg. Peloponnesi. *le Duché de Clarence.*
 Acilla, sive Acholla. Urbs Africae.
 Adduadubis. *vide Dubis.*
 Adrumetum. Oppid. Afr. *Toulba*
sive Mahometta.
 Aduatici. *vide Atuatici.*
 Edui. pop. Galliae. *l'Autunois.*
 Egimurus. insula maris Africi. *la*
Galletta.
 Eginium. oppid. Thessaliae.
 Egyptus.
 Etolia. regio Graeciae. *Artinia. Al.*
il Despotato.
 Agar. oppid. Africae. nescitur.
 Agendicum. Urbs Senonum, *Sens.*
 Alba. Oppid. Latii, in Italia. *Al-*
bano.
 Albici. pop. Galliae. Qui sint, ne-
 scitur. Quibusdam, *ceux de Vi-*
viens.
 Alefia, sive Alexia. Mandubiorum
 oppidum: *Alife. Vide Mandu-*
bii.
 Alexandria. Urbs Aegypti. *Scande-*
ria.
 Allobroges. *Sabaudi.*
 Alpes, Montes.
 Amagetobria. Urbs Galliae. nesci-
 tur.
 Amantia. Oppid. Macedoniae. *Por-*
to Raguseo.
- Amanus, mons Syriae, *M. di Scande-*
rona.
 Ambarri. pop. Galliae. incertum.
 Ambialites. pop. Galliae. *ceux de*
Lamballe en Bretagne. Sed creditur
corruptum ex Ambiani.
 Ambianum. Oppidum Belgarum.
Amiens.
 Ambibari. pop. Galliae. *ceux d'Am-*
bie en Normandie.
 Ambivareti. pop. Galliae. *les Viva-*
rais.
 Ambivariti. *Brabantini. Incertum.*
 Ambracia. Urbs Epiri. *l'Arta.*
 Amphilochoi. pop. Epiri. *Ansi-*
loca.
 Amphipolis. Urbs Macedoniae.
Christopoli seu Emboli.
 Anartes. pop. Germaniae. *Walachi,*
Servii, Bulgari. Incertum.
 Anas. fluv. Hispan. *Guadiana sive*
Rio Roydera.
 Ancalites, Britanni. *The hundred of*
Henley, Camdeno.
 Ancona, Urbs Italiae. *Ancona.*
 Andes. pop. Galliae. *Le Duché d'*
Anjou.
 Antiochia. Urbs Syriae. *Antachia.*
 Antuates. *vide Nantuates.*
 Apollonia. Urbs Macedoniae. *Pi-*
ergo.
 Aponiana. Insula prope Lilybæum,
 promontorium Siciliae.

Apsus,

Nomina Populorum,

Apsus. fluv. Macedoniz. *Aspro.* Al.
Ureo. Al. *Spirnaza.*
Apulia. reg. Italiz. *Puglia.*
Aquilaria. opp. Africa, prope Clu-
 peam.
Aquileia. Urbs Italiz. *Aquilegia.*
Aquitania. regio Galliz. *Guienne.*
Arar. fluv. Galliz. *La Saone,* vel
Sône.
Ardenna. Silva. *Forest d'Ardenne.*
Arecomici. *vide* Volca.
Arclate. Urbs Galliz. *Arles,*
Ariminum. Urbs Italiz. *Rimini.*
Armenia minor. reg. Asiz. *Ala-*
duli.
Armorica civitates. *La Bretagne.*
Arretium. Urbs Hetruriz in Italiâ.
Arezo.
Arverni. pop. Galliz. *le pays d'Au-*
vergne.
Asculum. oppid. Italiz. *Ascoli.*
Ascurum. oppid. maritim. Maurita-
 niz.
Asparagium. oppid. Macedoniz.
Aspavia. oppid. Hispan. Bxt. *Es-*
pejo.
Asta. oppid. Hispan. Bxt. *Massa de*
Asta. Al. *Xerez, de la Fontera.*
Ategua. oppid. Hispan. Bxt. *Tebala*
Veja.
Atreates. pop. Gall. *le Pays d'Ar-*
tois.
Atuatici. *Leodienses.* Al. *le Comté*
de Namur. Al. *Bosledue.*
Atuatuca. pag. Belgii. *Tongren.* Tun-
 gri.
Avaricum. Urbs Aquitaniz. *Bour-*
ges.
Aulerci Eburovices. pop. Galliz. *Le*
Pays d'Eureux, en Normandie.
Aulerci Diablintes. pop. Galliz.
 regio dicta *le Perche.*
Aulerci Cenomanni. pop. Galliz.
le pays du Maine.
Aulerci Brannovices. pop. Galliz.
la Morienne.
Ausci. pop. Galliz. *ceux d'Auchs*
 vel *Aux en Gascogne.*
Ausetani. pop. Hispaniz sub Pyre-
 nezis.
Auximum. oppid. Italiz. *Osimo* sive
Osimo.
Axona. fluv. Gall. Belg. *Aisne.*

B.

Bacenis. Silva German. *Thuringer-*
Waldt. Al. *der Hartz Waldt.*
Batis. fluv. Hispan. *Guadalquivir.*
Beturia. *vide* Bethuria.
Bagrada. fluv. Africa, prope Uti-
 cam.
Baleares insulæ. *Majorca & Minor-*
ca.
Batavorum insula. pars Geldriz.
Betuwe.
Belgæ. *Les Pays Bas.*
Bellocassi, sive **Velocasses.** pop.
 Galliz. *le pays de Bayeux en Nor-*
mandie. Al. *le Vexin.*
Bellovaci, pop. Galliz. *le Beauvai-*
sis.
Bessi. pop. Thraciz.
Bethuria. regio Hispan. Lusit. *E-*
siremadura.
Betones sive **Berones.** pop. Hispan.
Tarracon. *Birones.*
Bibraſte. Urbs Edueorum. *Beuvray*
d'Autun. Al. *Beuvreſt.* Al. *Beaulne.*
Bibrax. Rhemorum oppidum. *Braine*
 sive *Bresne.* Al. *Bray.*
Bibroci. Britanni. *The hundred of*
Bray. Camd.
Bigerriones. pop. Galliz. *Le Comté*
de Bigorre en Gascogne. **Incertum.**
Bithynia. Regio Asiz.
Bituriges. pop. Galliz. *le Duché de*
Berri.
Boii. pop. Galliz. *les Bourbonnois.*
Bosphorus. regio prope Pontum
 Euxinum.
Brannovices. *vide* Aulerci.
Bratuspantium. oppid. Bellovaco-
 rum. *Beauvais.*
Britannia.
Brundisium. Urbs Italiz. *Brindisi.*
Brutii. pop. Italiz. *Calabris.*
Bullis. oppid. Macedoniz.
Bursavolenses. pop. Hispan. Bxt.
 Creduntur iidem qui *Urſaonenses.*
Buthrotum. Urbs Epiri. *Butrinto* sive
Botronto.

C.

Cabillonum. Urbs Galliz. *Chalons*
sur Saone.
Cadetes. pop. Galliz, nescitur.

Oppidorum, Fluviorum, &c.

Cadurci. pop. Gallia. *le pays de Quercy.*
 Carefi. pop. Belgii. Incertum.
 Calagurritani. pop. Hisp. Tarracon. *Calahorra.*
 Caletes. pop. Gallia. *le pays de Caen en Normandie.*
 Calydon. Urbs Aetolia. *Ayton.*
 Camerinum. Urbs Umbria, in Italia. *Camerino.*
 Candavia. reg. Macedonia. *la Canovia.*
 Canopus. Urbs Aegypti. *Bochir.*
 Cantabri. pop. Hispan. Tarracon. *Biscaya.*
 Cantium. Pars Britannia. *Kent.*
 Canusium. Urbs Apulia, in Italia. *Canosa.*
 Cappadocia. reg. Asia.
 Capua. Urbs Italia. *Capoa.*
 Carales. Sardinia Urbs. *Cagliari.*
 Carcafo. Urbs Gall. *Carcaffone.*
 Carmona. oppid. Hispan. Bat. *Car-mone.*
 Carnures. pop. Gallia. *le pays du Chartrain.*
 Carrucca. oppidum Hispan. nescitur.
 Carteia. oppid. Hispan. *Algeziva. Al. Tariffa.*
 Casilinum. oppid. Italia. *Castelluzzo.*
 Cassi, Britanni. *The Hundred of Caishow. Camd.*
 Castulonensis saltus. Urbs Hispan. Tarracon. *Castova la vieja.*
 Castra Posthumiana. oppid. Hisp. Bat. *Castro el Rio.*
 Catuaci. pop. Gallia. *ceux de Donay. Sed creditur corruptum ex Atuatitici.*
 Caturiges. pop. Gallia. *le pays d'Embrun. Al. Charges.*
 Cebenna, mons. vide Gebenna.
 Celta. pop. Gallia.
 Celtiberia. reg. Hispania.
 Cenimaghi. Britanni. *Iceni, Camd. Suffolk, Norfolk, & Cambridge-shire.*
 Cenomanni. pop. Gallia. *le pays du Maine sive Mans.*
 Centrones. pop. Gallia. *le pays de Tarantaise.*

Centrones. Nerviorum clientes. pop. Belgii. *ceux de Courtray. Al. de S. Truyen. Gandavenses.*
 Cerauni. montes Epiri. *Monti di Chimera.*
 Cercina. insula Af. *Chercara. Cercare.*
 Cherronefus. penins. Afr. prope Alexandria.
 Cherusci. pop. Germania. *Lunenburgenses. Al. Mansfelders.*
 Cilicia. reg. Asia min. *la Caramanie.*
 Cimbri. pop. Germania. *Fustlanders.*
 Cinga. fluv. Hispan. *Cinca sive Senga.*
 Cingulum. oppidum Piceni in Ital. *Cingoli.*
 Cirta. oppid. Afr. *Constantina, sive Consantina. Al. Tadel.*
 Clupea. Urbs Afr. marit. *Quipia.*
 Cocofates. pop. Gallia. nescitur.
 Comana, Pontica. *Com, sive Tabachzan.*
 Comana, Cappadocia, *Arminacha.*
 Compsa. Urbs Ital. *Conza sive Consa.*
 Condruſi sive Condruſones. pop. Belgii. *Condrotz.*
 Confluens Mosæ & Rheni. *Coblentz.*
 Corcyra. Insula Epiri. *Corfu.*
 Corduba. Urbs Hispan. Bat. *Cordova.*
 Corfinium. oppid. Pelignorum, in Ital. *St. Pelino. Al. Pentina, vicus Aprutii.*
 Corneliiana castra. Urbs Afr. inter Carthaginem & Uticam.
 Cosa. vide Compsa.
 Cofanum. Urbs Calabria, in Italia. *Cassano.*
 Cretenses. *ceux de l'Isle de Candie.*
 Curiosolita. pop. Gallia. *Cornouaille en Bretagne.*
 Cyclades. Ins. Aegæi maris. *l'Isle dell' Archipelago.*
 Cyprus. Ins. Cipro.

D.

Daci. Transylvani, Moldavi & Valachi.
 Danubius. fluv. Donaw:

L I

Dac-

Nomina Populorum,

Dardani. pop. Myſia. *Raſcia & pars Servia.*
 Decetia. opp. Gallia. *Deciſe ſur Loire.*
 Delphi. Urbs Achaia. *Delpho. Al. Salona.*
 Delta. pars Aegypti, in oſtiis Nili.
 Diablintes. pop. Gallia. regio dicta *le Perche. Al. Diableres en Bretagne. Al. Linter, Brabantia.*
 Dubis. fluv. Burgundia. *le Doux.*
 Duratium. vulgò, Urbs Gallia, in Piſtavienſi provinciâ. Sed apud Caſarem reverâ eſt nomen Viri nobilis.
 Durocortorum. Urbs Gallia, *Reims.*
 Dyrrhachium. Urbs Macedonia. *Durazzo. Drazzi.*

E.

Eburones. pop. Belgii. *Tongres. Al. Liegeois.*
 Eburovices. vide Aulerci.
 Elaver. fluv. Gallia. *Allier.*
 Eleutheri. vide Cadurci & Sueſſiones.
 Elis. Urbs Peloponneſi. *Belvedere.*
 Eluſates. pop. Gallia. *le pays d'Euſe en Gaſcogne.*
 Ephelus. Urbs Aſia min. *Eſeſo. Figena.*
 Epidaurus. Urbs Dalmatia marit: *Raguſa. Dobronicha.*
 Epirus. regio Gracia. *Chimera & Larta.*
 Effui. pop. Gall. *ceux de Seex.* Sed potiùs creditur corruptum ex Adui.
 Euſubii. creditur corruptum ex, *Unelli vel Lexovii.*

F.

Fanum. Urbs Umbria, in Italia. *Fano.*
 Frenani. pop. Italia:

G.

Gabali. pop. Gallia. *le pays de Givaudan.*
 Gaditani. pop. Hiſpan. *Ceux de Cadis.*
 Galli.
 Gallogracia. regio Aſia min. *Gallatia.*

Garites. pop. Gallia. *le pays de Gavure ſive Gavardan. Al. Agennois.*
 Garoceli ſive Graioceli. pop. Gallia. *Ceux de Mont Cenis. Al. de la Val de Morienne. Al. du monte Genevre.*
 Garumna. fluv. Gallia. *la Garonne.*
 Garumni. pop. Gallia circa Garumnam.
 Gebenna. *Montagnes de Cevennes.*
 Genabum. opp. Gallia. *Orleans.*
 Geneva.
 Genuſus. fluv. Macedonia.
 Gergovia, Boiorum & Arvernorum, Urbs Gallia. Incertum.
 Germania.
 Getuli. pop. Africa.
 Gomphi. opp. Theſſalia. *Gonſi.*
 Gorduni. pop. Belgii. *Gandavenſes. Al. ceux de Courtray.* Incertum.
 Graioceli. vide Garoceli.
 Grudii, Nerviorum clientes. pop. Belgii. *ceux de Bruges. Al. de Louvain.*

H.

Heliacmon. fluv. Macedonia.
 Harudes. pop. Germania. neſcitur.
 Helvetii. *les Suiffes.*
 Helvii. pop. Gallia. *le pays de Vivarez.*
 Heraclea Senticæ. oppidum Macedonia.
 Hercynia ſilva, in Germania. *Foreſt de Boheme.* olim multò amplior.
 Herminius, mons Luſitania. *Monte Armino. Al. Monte della Stella.*
 Hibernia.
 Hippo. Urbs Africa. *Bona.*
 Hiſpalis. Urbs Hiſpan. *Bæt. Sevilla.*
 Hiſpania,

I.

Jacetani. vide Lacetani.
 Jadertini (ſive Hiadertini.) Jadera, Urbs Illyrici. *Zara.*
 Iberus. fluv. Hiſpan. *Tarracon. Ebro.*
 Iccius ſive Itius portus. opp. Gallia. *Viſſent, ſive Wiſſant. Al. Calais.*
 Igilium. *il Giglio: l'Iſle de Lys,* in mari Tyrrheno.
 Iguvium. Urbs Umbria, in Italia. *Gubio. Ilerda.*

Oppidorum, Fluviorum, &c.

Ilerda. Urbs Hispan. *Tarracon. Lerrida.*
Illurgavonenses. pop. Hispan. prope Iberum.
Illyricum. *Sclavonia.*
Ilurgis. oppid. Hispan. *Bæt. Illera.*
Issa. Insula maris Illyrici. *Lissa.*
Italia.
Italica. Urbs Hispan. *Bæt. Sevilla la veja. Al. Alcala del Rio.*
Iturra. reg. *Palæstinæ.*
Jura. Mons Gallia. *le Mont Juras.*

L.

Lacetani. pop. Hispan. sub Pyrenæis.
Larinates. Larinum, Urbs Italia. *Larino.*
Larissa. Urbs Thessalia. *Larizza.*
Latobriges sive **Latobrigi.** nescitur.
Lemanus lacus. *le Lac de Geneve.*
Lemovices. pop. Gallia. *le Limosin.*
Lemovices Armorici. *Ceux de St Paul de Leon.*
Lenium, oppid. Lusitania. nescitur.
Lepontii. Incolæ vallis Levontina, inter Alpes.
Leptis oppid. Africa. *Lebeda sive Lepeda.*
Levaci. pop. Belgii. Incertum.
Leuci. pop. Gal. Belgica. *le Toullois.*
Lexovii, pop. Gallia. *Lisieux en Normandie. le Lieuvin.*
Liburni. pop. Illyrici.
Ligeris. fluv. Gallia. *le Loire.*
Lilybeum, promont. Sicilia. *Capo Coco. Al. Capo Boeo.*
Limo sive **Limonum.** Urbs Gallia. *Poitiers.*
Lingones. pop. Gallia. *ceux de Langres.*
Lissus. Urbs Macedon. *Alessio.*
Lucani. pop. Italia.
Luceria. Urbs Italia. *Lucera.*
Lusitania. *Portugal.*
Lutetia. *Paris.*

M.

Macedonia.
Magetrobia sive **Amegetrobia.** Urbs Gallia. Incertum.
Malaca, Urbs Hispan. *Bæt. Malaga.*

Mandubii. pop. Gallia. *Vide Alexandria. P Auxois en Bourgogne.*
Marcomanni. pop. Germania. *Marck. Al. Bohemia.*
Marrucini. pop. Aprutii, in Italia.
Marsi. pop. Italia. *Ducato de Marfi.*
Maffilia. Urbs Gallia. *Marseille.*
Matisco. Urbs Gallia. *Mascon.*
Matrona. fluv. Gallia. *la Marne.*
Mauritania. reg. Africa. *Barbaria.*
Mazaca. Urbs Cappadocia. *Tisaria.*
Mediomatrices. *ceux de Metz en Lorraine.*
Medobrega. Urbs Lusitania. *Armenna.*
Meldæ. *ceux de Meaux.* Sed creditur corruptum ex Belgæ.
Melodunum. oppid. Gallia, supra Lutetiam. *Melun.*
Menapii. pop. Germania, in ora Flandria maritimâ. Incertum.
Messana. Urbs Sicilia. *Messina.*
Metiosedum, oppidum Gallia, ad Sequanam infra Lutetiam. *Corbeil.*
Metropolis. Urbs Thessalia, inter Pharsalum & Gomphos.
Mitylena. Urbs Lesbi inf. *Metelin.*
Mona, Insula. *Man. Al. Anglesey,* minus rectè.
Morini. pop. Gallia, *ceux de Terouanne en Artois.*
Mosa. fluv. Gallia Belgica. *la Meuse.*
Munda. Urbs Hispan. *Munda. Al. Ronda la Veja.*

N.

Nabatai. pop. Arabia.
Nannetes. pop. Gallia. *ceux de Nantes.*
Nantuates. pop. Gallia. Incertum.
Narbo. Urbs Gallia. *Narbonne.*
Naupactus. Urbs Ætolia. *Lepanto.*
Neapolis. *Napoli.* Urbs Italia.
Neapolis. Urbs Afr. inter Clupeam & Adrumetum.
Nemetes. pop. German. *ceux de Spire.*
Nemetocenna. Oppid. Belgii. Incertum. *Quibusdam, Arras.*
Nervii. *le Haynault. Al. ceux de Tournay.* Incertum.

Nomina Populorum,

Nicopolis, oppid. Armeniæ min.

Gianich. Al. Chiorme.

Nilus fluv. *le Nil.*

Nitiobriges. pop. Galliæ, *l' Agenois.*

Noricum *sive* Norcia. Urbs Germaniæ. *Nuremberg.* Incertum.

Noviodunum Sueffionum. *Soissons.*

Noviodunum Æduorum. *la Ville de Nevers.*

Noviodunum Belgarum. *Noyon.*

Noviodunum Biturigum. *Neufvy sive Neufvy.*

Numidæ. pop. Africa.

Nymphæum, promontorium Macedoniæ, in confinibus Illyrici.

O.

Obucula. oppid. Hispan. Bæt. Incertum.

Ocelum. oppid. Alpinum Galliæ. *Exilles. Al. Oulx.*

Octodurus. oppid. Helvet. *Martignach. Martigny, St. Maurice.*

Octogesa. oppid. Hispan. Tarracon. *Mequinenza.*

Orchomenus. oppid. Bæotiæ. *Orcomeno.*

Oricum. oppid. Epiri. *Orco sive Orcha.*

Oscenses. pop. Hispan. Tarracon.

Osismii. pop. Galliæ. Incertum.

P.

Pamani, *ceux de Pemont,* in territorio Leodiensi. Incertum.

Palæpharsalus. *vide* Pharsalus.

Palæste. oppid. Epiri, prope Oricum.

Parada. Oppid. Africa, non longè ab Uticâ.

Parætonium. Urbs Afr. marit. *Alberton sive Berton.*

Parisii. *l' Isle de France.*

Parthi. pop. Asiæ.

Parthini. pop. Macedoniæ.

Peligni. pop. Italiæ, in Aprutio.

Pelusiûm. Urbs Ægypti. *Belbais.*

Pergamus. Urbs Mysiæ. *Pergamo.*

Petra. oppid. Macedoniæ.

Petrogorii. reg. Galliæ. *le Perigord.*

Pharsalus. Urbs Thessaliæ. *Farsa.*

Pharus. olim insula Ægypti. *Farion.*

Picenum. reg. Italiæ. *la Marca d' Ancona.*

Pictones. pop. Galliæ. *le pays de Poitou.*

Pirustæ. pop. Illyrici. *Albanesi.* Incertum.

Pisaurum. Urbs Umbriæ in Italiâ. *Pesaro.*

Pleumosii. pop. Belgiæ circa Tornacum. Incertum.

Pontus. reg. Asiæ, ad mare Euxinum.

Posthumiana castra. *vide* castra.

Preciani. pop. Galliæ. *Precins.* Incertum.

Provincia Romanorum. *la Provence.*

Ptolemais. Urbs Africa. *St. Jean d' Acre.*

Pyrenæi montes.

R.

Ravenna. Urbs Italiæ. *Ravenna.*

Rauraci. pop. Helvetiis finitimi. *ceux de Bâle.*

Rhedones. pop. Galliæ. *ceux de Rennes en Bretagne.*

Rhemi. pop. Galliæ. *le Remois.*

Rhenus fluv. *le Rhein.*

Rhodanus. fluv. Galliæ. *le Rhône.*

Rhodii. *ceux de Rhodes.*

Roma.

Ruspina. Urbs Africa marit. *Sense. Al. Mahadia.*

Rutheni. pop. Galliæ. *la Rouergue. le Rodais.*

S.

Sabis. fluv. Belgii. *Sambre.*

Saguntini. pop. Hispan. Tarracon. *Morvedre.*

Salonæ. Urbs Dalmatiæ. *Salona. Al. Spalatro.*

Salsum. fluv. Hispan. Bæt. *Rio Salado sive Guadajoz.*

Samarobriva, pagus Galliæ Belgicæ. *Amiens.*

Santones. pop. Galliæ. *la Saintongue.*

Sardinia insula. *Sardegna.*

Sarsura. oppid. Afr. nescitur.

Scaldis. fluv. Belgii. *l'Escaut. Scheld.*

Seduni. pop. Galliæ. *le haut Valais.*

Sedusii. pop. Germaniæ. nescitur.

Seg-

Oppidorum, Fluviorum, &c.

Segni. pop. Belgii. nescitur.
 Segontiaci. Britanni. Incertum.
 Segovia. Urbs Hispan. Baticæ. *Segovia la menor.*
 Segusiani. pop. Gallia. *le Lyonnais.*
 Senones. pop. Gallia. *le Senonais.*
 Sequana. fluv. Gallia. *la Seyne.*
 Sequani. pop. Gallia. *la Franche-Comté.*
 Sefuvii. pop. Gallia. *ceux de Seez.*
 Incertum.
 Sibutzates. pop. Gallia. *le pais de Buch.*
 Incertum.
 Sicilia. insula.
 Sicoris. fluv. Catalonia. *Segre.*
 Sigambri *sive* Sicambri. pop. Germaniæ. Nescitur.
 Silicensis. fluv. Hispan. Bæt. *Rio de las Algamidas.* Al. creditur corruptum ex, Singuli; *Xenil.*
 Soricaria. oppid. Hispan. nescitur.
 Soritia. oppid. Hispan. nescitur.
 Soriates *vel* Sontiates. pop. Gallia. *Solz, le pays alentour d' Aire.*
 Sueffiones. pop. Gallia. *le Soiffonnois.*
 Suevi. pop. Germaniæ. *Schwaben.*
 Sulcitani. pop. Sardinia.
 Sulmo. Urbs Italia. *Sulmona.*
 Syria.

T.

Tamefis. fluv. Britann. *Thames.*
 Tarbelli. pop. Gallia, propè Pyrenæos montes. *ceux d' Ays & de Bayone au pays de Labourd.*
 Tarracina. oppidum Italia.
 Tarraconenses. Tarraco. Urbs Hispan. *Tarragone.*
 Tarsus. Urbs Ciliciæ. *Tarso.*
 Tarufates. pop. Gallia. *le Teursan.*
 Incertum.
 Tauris. Insula in mari Illyrico. nescitur.
 Taurois. castellum propè Massiliam.
 Tectosages. *vide* Volcæ.
 Tegea. oppid. Africa. nescitur.
 Tenchtheri. pop. Germaniæ. nescitur.
 Tergestini. *ceux de Trieste.* in confinibus Istriæ & Carnorum.
 Teutoni. pop. Germaniæ, *Teutsch.*

Thabena. Urbs Africa.
 Thapsus. oppid. Africa marit.
 Thebæ. Urbs Bæotiæ. *Tiba sive Stribes.*
 Thessalia. regio Macedonia.
 Thurii *sive* Turii. pop. Italia. *Torre Brodogneto.*
 Tigurinus pagus. *Canton de Zurich.*
 Al. *ceux d' Avenches.*
 Tifdra, *sive* Tifdrus. Urbs Africa. *Cairoan.*
 Tolofates. pop. Gallia. *ceux de Thoulouse.*
 Tralles. Urbs Asia min. in Lydia. *Chora.*
 Treviri. *le Trevirois, ceux de Triers.*
 Triboces *sive* Tribocci. pop. German. *Alsace.*
 Trinobantes. pop. Britann. *Middlesex.*
 Tulingi. pop. Germaniæ. Incertum.
 Turinus ager. *vide* Thurii.
 Turones. pop. Gallia. *la Touraine.*

V.

Vacca. oppid. Africa. nescitur.
 Vahalis, *sive* Wallis, fluvius. pars Rheni. *Wael.*
 Vangiones. pop. German. *Wormes.*
 Varus. fluv. Gall. *le Var.*
 Ubii. pop. German. *ceux de Cologne.*
 Ucubis. opp. Hispan. Bæt. *Lucubi.*
 Velauni. pop. Gallia. *le Velai.*
 Vellaunodunum. oppid. Gallia. *Auxerre.* Al. *Castean Landon.* Al. *Villeneuve en Lorraine.* Al. *Veron.*
 Velocasses, *vide* Bellocasses.
 Veneti. pop. Gallia. *Vannes en Bretagne.*
 Ventisponde. oppid. Hispan. nescitur.
 Veragri. pop. Gallia. *le pays de Gavor.* Al. *Chablais.*
 Verbigenus *sive* Urbigenus pagus. pop. Helvet. *le pays alentour d' Orbe.*
 Veromandui. pop. Gallia. *le Vermandois.*
 Versaonenses. *vide* Urfaonenses.
 Vesonio. Urbs Gallia. *Bezançon.*
 Verrones. pop. Hispan. *Extremadura.*
 Vibo ad fretum. oppid. Italia, propè fretum Siculum.

Nomina Populorum, &c.

Vienna. Urbs Galliz Narbonensis. <i>Vienne en Daupiné.</i>	Usceta. opp. Afr. nescitur.
Ulla sive Ulia. oppid. Hispan. Bzt. <i>Monte major. Al. Vaena. Al. Vilia.</i>	Ulipetes. pop. German. Incertum.
Unelli. pop. Galliz. nescitur.	Utica. Urbs Africa. <i>Biserte.</i>
Vocates. pop. Galliz in finibus Lapurdenfium. <i>Buchs.</i> Incertum.	Uxellodunum. oppidum Galliz. Incertum. <i>Quibusdam Uffoldun.</i>
Voconti. pop. Galliz. <i>ceux de Die en Daupiné, & de Vaison au Comtat de Venisse.</i>	Uzira. opp. Afr. Incertum.
Vogesus. <i>le Mont de Vauge en Lorraine. Al. de Faucilles.</i>	X.
Volcæ Arecomici & Testosages. pop. Galliz. <i>le bas & le haut Languedoc.</i>	Xantones vid. Santones.
Urfao. oppid. Hispan. Bzt. <i>Ossuna.</i>	Z.
	Zama. Urbs Afr. <i>Zamora.</i>
	Zetta. opp. Africae marit. <i>Zerbi.</i>
	Ziela sive Zela. Urbs Ponti.

I N D E X

R E R U M & V E R B O R U M.

Numerus prior paginam, posterior lineam indicat.

- A**cco, *Senonum princeps*, 124, 29. 142, 4.
 Achilles, *Præfectus Ptolemæi*, 350, 7. 351, 27.
 352, 22. 359, 16.
 Acilla, (*opp.*) 419, 26. 425, 1.
 Adcantuannus, *sive* Adiatomus, (*Gallus*) 64, 23.
 Adduasdubis, *sive* Dubis (*fluv.*) 24, 1.
 Adrumetum (*opp.*) 278, 31. à *Cæsare occupatum*, 450, 4.
 Aduatici, *vide* Aquatici.
 Adui, (*pop.*) 7, 25. 8, 16. 19, 7. 27, 37. 128, 29. *eorum motus intestinos compescit Cæsar*, 159, 12. *jamjam defæcturi, à Cæsare pacantur*, 162, 6.
 Ægimurus, (*inf.*) 425, 15.
 Æginium, (*opp.*) 338, 2.
 Ægi & Roscilli *perfidia erga Cæsarem*, 327, 5.
 Ægri *militis fortitudo*, 139, 33.
 Ægypto *potitur Cæsar*, 373, 9, &c.
 Ætolia à *Cæsareanis recepta*, 314, 14.
 Afranii, *Pompeiani, gesta*, 240, 25. 250, 28. *Cæsari se dedit*, 261, 8. *mors*, 452, 37.
 Afri, *insidiosi*, 408, 22. *eorum frumenti occultandi ratio*, 437, 24.
 Agar, (*opp.*) 438, 18.
 Agendicum, (*opp.*) 142, 8. 170, 21.
 Agger *inaudita magnitudinis*, 274, 8.
 Alba, (*opp.*) 230, 7.
 Albici, (*pop.*) 239, 18.
 Alces, (*fera*) 134, 25.
 Alefia, (*opp.*) à *Cæsare miris operibus circumvallata & obsessa*, 175, 33, &c. *capta*, 185, 27.
 Alexandria, (*opp.*) 350, 37, &c. 357, 14. 359, 23. à *Cæsare capta*, 374, 18. *belli Alexandrini initia*, 351, 13. 357, 1, &c.
 Alexandrinorum *ingenium*, 359, 3. 360, 15. 369, 36.
 Allobroges, (*pop.*) 6, 6. 8, 24.
 Alpes, (*mont.*) 8, 7. 55, 6.
 Amagetobria, (*opp.*) 20, 6.
 Amantia, (*opp.*) 301, 12.
 Amanus, (*mons*) 312, 22.
 Ambacti *Equitum Gallorum*, 130, 35.
 Ambarri, (*pop.*) 8, 22.
 Ambialites, (*pop.*) 59, 28.
 Ambiani, (*pop.*) 39, 27. 59, 28. à *Cæsare victi*, 44, 26.
 Ambiorigis, *Galli, res gesta*, 103, 48, &c. 135, 33, &c. à *Cæsare victus*, 136, 20. 141, 22.
 Ambivareti, (*pop.*) 178, 21.
 Ambivariti (*pop.*) 75, 21.
 Ambracia, (*opp.*) 314, 34.
 Amphilochoi, (*pop.*) 225, 9.
 Amphilopolis, (*opp.*) 349, 1.
 Anartes, (*pop.*) 134, 12.
 Anas, (*fluv.*) 240, 27.
 Ancalites, (*pop.*) 100, 32.
 Ancona, (*pop.*) 228, 18.
 Andes, (*pop.*) 52, 32.
 Anima *immortalitas à Gallis creditur*, 130, 25.
 Antiochia, (*opp.*) 349, 14.

I N D E X

Antonii, *Cæsareani*, *gesta*, 308, 21.
310, 3.
Antuates, *vide* Nantuates.
Apollonia, (*opp.*) 297, 15. à *Cæsare*
occupata, 301, 5.
Aponiana (*ins.*) 404, 11.
Apsus (*fluv.*) 301, 28.
Apulia, (*reg. Italia.*) 229, 13.
Aquilaria, (*opp.*) 278, 24.
Aquileia, (*opp.*) 8, 6.
Aquitani, (*pop.*) à *Romanis* *victi*,
63, 32, &c. *cuniculis* *agendis* *pe-*
rivi, 64, 17.
Arar, (*fluv.*) 8, 30.
Arduenna, (*sylva.*) 92, 34. 135, 34.
Arecomici, (*pop.*) 148, 9. *vide* Vol-
ca.
Arelate, (*opp.*) 240, 13.
Ariminum. (*opp.*) 226, 40.
Ariovisti, *Germani*, *res gesta*, 19,
28, &c. 22, 2, &c. à *Cæsare* *su-*
peratur, 32, 5, &c.
Armorici, (*pop.*) 116, 22.
Arretium, (*opp.*) 228, 17.
Arsinoe, *Ptolemai* *filia*, 359, 16.
374, 36.
Arverni, (*pop.*) 19, 8. 29, 21. 146,
29. à *Cæsare* *superati*, 148, 18.
Asculum, (*opp.*) à *Cæsare* *occupa-*
tum, 229, 28.
Ascurum, (*opp.*) 414, 28.
Asparagium, (*opp.*) 312, 19.
Aspavia, (*opp.*) 473, 21.
Asta, (*opp.*) 481, 17. Astenses, (*pop.*)
475, 3.
Ategua, (*opp.*) à *Cæsare* *oppugnata*,
461, 18. *capta*, 470, 11.
Athenæ, (*opp.*) 296, 20.
Atrebatæ, (*pop.*) 39, 27.
Atuatica, (*castellum.*) 137, 2. 138,
32.
Atuatici, (*pop.*) 39, 29. à *Cæsare*
victi, 50, 26, &c. *eorum* *origo*,
50, 34.
Avaricum, (*opp.*) 151, 2. à *Cæsare*
expugnatum, 156, 6.
Aulerci, (*pop.*) 52, 23. 62, 22.
Brannovices, 178, 22. Cenomani,
179, 4. Eburovices, 179, 5. Dia-
blintes, 59, 28.
Aprigarum *Britannorum* *dexteritas*,
87, 13.
Ausci, (*pop.*) 67, 5.

Ausetani, (*opp.*) 250, 10.
Auximum, (*opp.*) 228, 28.
Axona, (*fluv.*) 40, 9.

B.
Bacenis, (*sylva.*) 128, 12.
Baculi, (*P. Sext.*) *gesta*, 139, 33.
Batis, (*fluv.*) 388, 25.
Bagrada, (*fluv.*) 278, 40.
Baleares, (*ins.*) 414, 35.
— *funditores*, 41, 4.
Batavorum *insula*, 75, 25.
Belgæ, (*pop.*) *cur fortissimi*, 3, 9.
39, 9. *eorum* *origo*, 39, 6. à *Cæ-*
sare *victi*, 42, 11, &c.
Bellocassi, (*pop.*) 179, 5.
Bellona *Templum Comanis*, 392, 13.
Bellovaci, (*pop.*) 39, 16. *fortissimi*,
171, 26. 192, 20. à *Cæsare* *victi*,
44, 2. 196, 16. 199, 19.
Berones, 384, 30.
Bessi, (*pop.*) 297, 10.
Bethuria, (*regio.*) 472, 6.
Bibraçte, (*opp.*) 15, 17.
Bibrax, (*opp.*) 40, 18.
Bibroci, (*pop.*) 100, 32.
Bibuli (M.) *Pompeiani*, *gesta*, 298,
17. 303, 1, &c.
Bigerriones, (*pop.*) 67, 4.
Bituriges, (*pop.*) 147, 19. à *Cæsare*
victi, 191, 6.
Bogudis, (*Regis Mauritania.*) *gesta*,
388, 26, &c. 414, 23. 415, 12.
Boii, (*pop.*) 5, 41. 16, 19. 18, 9,
&c.
Bos uno cornu, 134, 20.
Bosphorus, 398, 8.
Brannovii, (*pop.*) 178, 23.
Bratuspantium, (*opp.*) 44, 2.
In Britanniam *trajicit Cæsar*, 80,
31, &c. 95, 1, &c. *Britannia* *lit-*
toris descriptio, 83, 6. *Cæsaris in*
Britanniâ *res gesta*, 83, 19, &c.
95, 20, &c. 98, 13, &c. *Britan-*
norum ex essedis *pugnandi ratio*,
87, 10. 99, 16. *Britannia & Bri-*
tannorum descriptio, 97, 4.
Brundisium, (*opp.*) 234, 4. à *Cæs.*
obsessum, 234, 19. *captum*, 236,
20. *mari à Pompeianis obsessum libe-*
ratur, 308, 10.

Bruti,

Rerum & Verborum.

Bruti, (D.) *res gesta in Galliâ*, 60, 3. 61, 10, &c. in *Casaris partibus*, 249, 3, &c. 269, 14.
 Brutii, (pop.) 237, 32.
 Bullis, (opp.) 301, 12.
 Bursavolenses, (pop.) 471, 3.
 Buthrotum, (opp.) 303, 28.

C.

Cabillonum, (opp.) 186, 3.
 Cadurci, (pop.) 147, 6.
 Carassi, (pop.) 39, 30.
 Calagurritani, (pop.) 250, 8.
 Calenus, *vide* Kalenus.
 Caletes, (pop.) 39, 28.
 Calydon, (opp.) 314, 13.
 Camerinum, (opp.) 230, 2.
 Camulogeni, *Aulerci, gesta*, 170, 25.
 Caninii, (C.) *Casareani, gesta*, 202, 10. 204, 3, &c.
 Canopus, (opp.) 370, 32.
 Cantabri, (pop.) 241, 5.
 Cantium, (regio Britannia,) 97, 19.
 Canusium, (opp.) 234, 4.
 Capua, (opp.) 228, 1.
 Carales, (opp.) 237, 27.
 Carcaso, (opp.) 63, 40.
 Carmona, (opp.) 276, 23.
 Carnutes, (pop.) 52, 32. 102, 25. 146, 9, &c. à *Casare victi*, 125, 7. 191, 34.
 Carruca, (opp.) 476, 1.
 Carteia, (opp.) 479, 5. *Casari dedicata*, 482, 1, &c.
 Casilinum, (opp.) 307, 19.
 Cassi, (pop.) 100, 32.
 Cassii, *Pompeiani, gesta*, 348, 1.
 Cassii Longini, *Casareani, gesta*, 383, 4.
 Cassivellaunus, *Britannus*, 96, 35. 100, 7. 101, 12.
 Castra Posthumiana, 464, 32.
 Castellonenfis saltus, 240, 27.
 Cativulci, *Galli, gesta*, 103, 9. 136, 28.
 Cato (M.) *Pompeianus, bellum suadet*, 414, 3. 421, 8. 448, 23. *se ipsum interficit*, 449, 19.
 Catuaci, *vide* Atuaci.
 Caturiges, (pop.) 8, 8.
 Cebenna, (mons) 148, 15.

Celeritas fama, vide Fama.
 Celtiberi, (pop.) 241, 4.
 Cenimagni, (pop.) 100, 32.
 Cenomani, (pop.) 179, 4.
 Centrones, (pop.) 8, 8. 108, 108, 16.
 Cerauni, (mont.) 297, 31.
 Cercina, (inf.) 407, 18.
 Chora, *radix*, 321, 12.
 Cherronesus, (penins.) 361, 26.
 Cherusci, (pop.) 128, 13.
 Ciceronis (Q.) *res gesta*, 108, 18. &c. 138, 34, &c.
 Cimbri, (pop.) 21, 34. 25, 22. 39, 10. 50, 34.
 Cinga, (fluv.) 246, 17.
 Cingetorix, *Gallus*, 92, 29. 117, 30.
 Cingulum, (opp.) à *Casare occupatum*, 229, 24.
 Cirra, (opp.) 415, 14.
 Cleopatra, *Aegypti Regina*, 349, 29. 374, 35.
 Clupea, (opp.) 278, 24.
 Cocofates, (pop.) 67, 6.
 Cælii (M.) *Rufi gesta*, 306, 21.
 Comana (Pontica,) 376, 15.
 — *Cappadocia*, 392, 13.
 Comii *Atrebatii, gesta*, 179, 13. 200, 24. 211, 22.
 Compsa, (opp.) 308, 1.
 Condruſi, *sive Condruſones, (pop.)* 39, 29. 74, 29. *Casari se dedunt*, 136, 32.
 Confluens Mosæ & Rheni, (opp.) 78, 6.
 Confidii, *Pompeiani, gesta*, 405, 27.
 Consilium in ipso negotio capere periculosissimum, 106, 1.
 Constantia utilitas, 158, 23.
 Corcyra, (inf.) 296, 20.
 Corduba, (opp.) 276, 9. à *Casare capta*, 479, 15.
 Corfinium, (opp.) 230, 5. à *Cas. oppugnatum*, 230, 11. *captum*, 233, 14.
 Cornelianæ castra, 278, 42.
 Cornificii (Q.) *Casareani, gesta*, 379, 22.
 Correi, *Galli, gesta*, 192, 22. 197, 32.

Corns,

I N D E X

Corvus, ventus in freto Britannico fere perpetuus, 94, 19.

Cosa, vide Compla.

Cofanum, (opp.) 239, 13.

Cothon, (portus Adrumeti,) gesta, 436, 12.

Cottæ, (L. Aurunc.) gesta, 103, 10, &c.

Crassi (P.) res gesta, 63, 32, &c.

Craftini, Casareani, gesta, 343, 13.

Cremona, (opp.) 234, 12.

Creta, (inf.) 296, 28.

Crispi (C. Sallustii,) Casareani, gesta, 420, 5.

Critognati consilium de suorum corporibus comedendis, 180, 6.

Curionis, Casareani, gesta, 237, 35, 278, 20, &c. 286, 21, &c.

Curiosolitæ, (pop.) 52, 25.

Currus, vide Quadriga.

Cyclades, (inf.) 296, 20.

Cyprus, (inf.) 349, 10.

Cyrenæ, (opp.) 297, 14.

D.

Daci, (pop.) 134, 12.

Danubius, (fluv.) 134, 11.

Dardani, (pop.) 297, 10.

Decetia, (opp.) 160, 3.

Deiotari, Regis Armenia, gesta, 373, 13, 392, 25, &c.

Delphi, (opp.) 325, 15.

Delta, (in ostiis Nili,) gesta, 371, 24.

Devoti, sive Soldurii, 64, 24.

Diablintes, (pop.) 59, 28.

Dianæ Fanum, Ephesi, 313, 21.

Diffator, Casar, 277, 32. *Diffaturâ se abdicat*, 296, 8.

Didii, Casareani, gesta, 482, 5, 483, 19.

Dii Gallorum, 131, 3. *Germanorum*, 132, 29.

Dii immortales omnibus belli casibus intersunt, 397, 6.

— *quos pro sceleribus ulciscuntur, diu impune grassari permittunt*, 10, 19.

Disciplina, vide Militaris.

Divitiacus Aduus, 13, 15, &c. 19, 7, 26, 27, 42, 26, 44, 9, 129, 3.

Domitii Ahenobarbi, Pompeiani, gesta, 230, 6, &c. 240, 4, 241, 32, 278, 6.

Domitii (Cn.) Calvinii, Casareani, gesta, 314, 19, &c. 375, 13.

Drapes, Gallus, à Romanis victus, 206, 4, 210, 20.

Druidum descriptio, 129, 21.

Dubis, sive Adduasdubis, (fluv.) 24, 1.

Dumnacus, Gallus, à Romanis victus, 203, 12, &c.

Dumnorigis, Adui, res gesta, 7, 14, 12, 8, 93, 31.

Duracius, Gallus, 202, 11.

Durocortorum, (opp.) 142, 2.

Dyrachium, (opp.) 234, 22, 317, 28.

E.

Eburones, (pop.) 39, 29, 74, 29, 102, 15. *à Casare victi*, 136, 20, 137, 21, &c. 141, 22.

Eburovices, (pop.) 62, 22.

Elaver, (fluv.) 160, 18.

Elephantos conducendi ratio, 416, 19. *eisq; resistendi*, 440, 13. *Elephantum & militis armati pugna*, 446, 29.

Eleutheri, (pop.) 178, 24, 179, 2.

Elis, (opp.) 350, 20.

Elufates, (pop.) 67, 5.

Ephesus, (opp.) 313, 20.

Epidaurus, (opp.) 381, 13.

Epidorigis, Galli, gesta, 169, 8.

Equestris prælii ratio, 466, 7.

— *apud Germanos*, 31, 11.

Equorum docilitas, 72, 18.

ex Effedis pugnandi ratio, 87, 10.

Effui, (pop.) 102, 10.

Etesia, (venti,) gesta, 351, 15.

Euphranovis, Rhodii, virtus, 364, 15.

Eusubii, (pop.) 58, 16.

Excommunicatio apud Gallos, 129, 35.

F.

Fabii (C.) Casareani, gesta, 240, 17, 241, 23.

Fama celeritas, 116, 3, 146, 26.

Fanum, (opp.) 228, 18.

Fausti Syllæ mors, 452, 37.

Rerum & Verborum.

Fortitudinis miranda Exempla, 50, 6. 76, 24. 110, 22. 139, 33. 156, 23. 167, 41. 285, 6. 311, 1. 324, 11. 364, 15. 425, 27. 446, 29.
Fortuna magna vis in bello, 136, 7. 138, 11. 331, 23.
Fraterna pietatis exempla, 76, 24. 417, 18.
Frentani, (pop.) 234, 1.
Fumenti condendi ratio apud Afros, 437, 24.

G.

Gabali, (pop.) 148, 4.
Gabinii, Casareani, gesta, 380, 4.
Gades, (opp.) 275, 27.
Galbae (Serg.) *legati gesta*, 55, 2, &c.
Gallicus ager Germano melior, 20, 3. *Gallorum in oppidis oppugnandis ratio*, 40, 20. *Galli Romanis corpore majores*, 51, 12. 423, 33. *eorum Consilia, subita*, 58, 26. 59, 35. 74, 14. *alacres ad bella suscipienda, molles ad calamitates perferendas*, 63, 29. *eorum belli incipiendi mos*, 117, 27. *eorum mores, principes, Druides, disciplina, equites, religio, origo, connubia, funera*, &c. 128, 18, &c. *Galliae descriptio*, 3, 1.
Gallo gratia, 392, 25.
Ganymedes, Eunuchus Arsinoes, 359, 31. 369, 33. 375, 1.
Garites, (pop.) 67, 5.
Garoceli, seu Graioceli, (pop.) 8. 8.
Garumna, (fluv.) 3, 6.
Garumni, (pop.) 67, 5.
Gebenna, vide Cebenna.
Genabuni, (opp.) 146, 19. à *Cas. expugn.* 149, 29.
Geneva, (opp.) 6, 9.
Genusus, (fluv.) 335, 28.
Gergovia, (opp. *Arvern.*) 146, 35. à *Cas. frustra oppugn.* 166, 28. (*Boiorum*,) 149, 10.
Germani, exercitissimi in armis, 23, 13. 24, 11. *eorum pugna equis ratio*, 31, 11. 76, 17. *superstitio*. 31, 40. 33, 23. à *Casare victi*, 32, 5, &c. 77, 5, &c. *eorum*

mores, religio, vires, &c. 132, 27, &c. *corpora mirâ magnitudine*, 24, 10. 423, 33.
Getuli, (pop.) 415, 15. à *Scipione transeunt ad Casarem*, 420, 22. 431, 37.
Gomphi, (opp.) à *Cas. expugnati*, 338, 4.
Gorduni, (pop.) 108, 17.
Graioceli, seu Garoceli (pop.) 8, 8.
Grudii, (pop.) 108, 16.

H.

Haliacmon, (fluv.) 314, 27.
Harudes, (pop.) 19, 32.
Helvetii, (pop.) *cur fortissimi*, 3, 14. *finibus suis emigrant*, 4, 18. &c. à *Casare victi*, 9, 4. 17, 15.
Helvii, (pop.) 148, 14.
Heraclea Senticæ, (opp.) 337, 17.
Herculis Fanum Gadibus, 275, 26. 277, 24.
Hercynia Sylva, 134, 8.
Herminius, (mons) 383, 13.
Hibernia, (insula,) 97, 22.
Hippo, (opp.) 453, 1.
Hispalis, (opp.) 275, 25. à *Casare occupata*, 480, 20.
Hispanorum & Lusitanorum pugnandi ratio, 244, 26.
Humanâ de carne comedendâ consilium, 180, 6.

I.

Jacetani, (pop.) 250, 10.
Jadertani, (pop.) 379, 32.
Iberus, (fluv.) 250, 11.
Iccius portus. vide Itius.
Igilium, (ins.) 239, 13.
Iguvium, (opp.) à *Casare occupatum*, 228, 20.
Ilerda, (opp.) 241, 7. 258, 13.
Illurgavonenses, (pop.) 250, 11.
In Illyrico res gesta, 379, 19.
Ilurgis, (opp.) 387, 10.
Indutiomari, Galli, res gesta, 92, 32. 117, 11, &c.
Iffa, (ins.) 299, 3.
Italica, (opp.) 277, 5. 384, 28.

Itius,

I N D E X

Itius, (*portus*) 92, 19.

Iturci, (*pop.*) 413, 4.

Juba, *Regis, gesta*, 279, 16. 286, 3. 287, 15. 415, 8. 427, 11. 430, 20. *Juba superbia*, 432, 18. *mors*, 452, 22.

Jura, (*mons*), 4, 17. 6, 34.

K.

Kaleni, (*Fuf.*) *Casareani, gesta*, 298, 15. 302, 4. 310, 3. 325, 9.

L.

Labieni (T.) *res gesta*, 14, 19. 49, 25. 59, 40. 118, 7. 125, 35, &c. 170, 20, &c. 200, 25. *jam in partibus Pompeii*, 301, 23. 306, 18. 333, 12. 341, 18. 409, 20. 417, 24. 428, 17. 430, 20. 437, 30. *mors*, 478, 19.

Lacedæmon, (*opp.*) 296, 34.

Lacetani, *vide* Jacetani.

Lælii (D.) *Pompeiani, gesta*, 347, 27.

Larinales, (*pop.*) 234, 2.

Larissa, (*opp.*) 338, 16.

Larobrigi, (*pop.*) 1, 39. 18, 18.

Lemanus, (*lacus*) 4, 18. 6, 33.

Lemovices, (*pop.*) 147, 6. ---- *Armorici*, 179, 8.

Lenium, (*opp.*) 481, 3.

Lentuli, *Consulis, gesta*, 224, 28, &c.

Lepidi, *Casareani, gesta*, 390, 19.

Lepontii, (*pop.*) 75, 27.

Leptis, (*opp.*) à *Casare occupata*, 406, 34. à *Labieno frustra oppugnata*, 417, 24.

Leptitani, (*pop.*) 286, 23.

Levaci, (*pop.*) 108, 16.

Leuci, (*pop.*) 26, 4.

Lexobii, (*pop.*) 59, 27. 62, 22.

Libertati omnes student, 58, 30. 59, 36. 104, 3. 108, 10. 146, 8. 162, 11. 179, 16.

Libonis, *Pompeiani, gesta*, 308, 10.

Liburnæ, (*pop.*) 299, 1.

Liger, (*fluv.*) 59, 6. 147, 23.

Lilybæum, (*promont.*) 403, 3.

Limo, (*opp.*) 202, 13.

Lingones, (*pop.*) 17, 9. 26, 4.

Lissus, (*opp.*) 310, 15. à *Casareanis occupatus*, 311, 16. à *Pompeio filio frustra oppugnatus*, 317, 15.

Litavici, *Galli, gesta*, 162, 9, &c.

Lucani, (*pop.*) 237, 32.

Luceria, (*opp.*) 234, 4.

Lusitania, 240, 28.

Luterius, *Gallus, à Romanis victus*, 204, 27. 210, 22.

Lutetia, (*opp.*) 170, 22.

M.

Macedonia, 314, 19.

Magetrobria, *vide* Amagetobria.

Malaca, (*opp.*) 391, 5.

Mandubii, (*pop.*) 181, 23.

Marcellus, *Consul, Casari inimicus*, 216, 1, &c.

Marcelli, (M.) *Casareani, gesta*, 387, 20, &c.

Marcomanni, (*pop.*) 32, 12.

Marrucini, (*pop.*) 234, 1.

Marci, (*pop.*) 230, 7.

Massilia, (*opp.*) à *Casare oppugnata*, 239, 18, &c. 248, 32. 267, 1. *capta*, 274, 21. 277, 33.

Matisco, (*opp.*) 186, 3.

Matrona, (*fluv.*) 3, 7.

Mazaca, (*opp.*) 392, 12.

Mediomatrici, (*pop.*) 179, 2.

Medobrega, (*opp.*) 383, 13.

Meldæ, (*pop.*) 93, 23.

Melodunum, (*opp.*) 171, 6.

Menapii, (*pop.*) 39, 28. 59, 28. à *Casare victi*, 67, 9. 88, 29. 125, 16. à *Germanis expulsi*, 73, 15.

Messana, (*opp.*) 268, 21. 348, 4.

Metiosedum, (*opp.*) 172, 19.

Metropolis, (*opp.*) à *Cas. expugnata*, 338, 27.

Militaris disciplina exemplum, 431, 9.

Milonis *gesta*, 307, 15, &c.

Minervæ *templum*, Elide, 350, 20.

Mithridatis, *Casareani, gesta*, 371, 6.

Mitylenæ, (*opp.*) 349, 8.

Mona, (*ins.*) 97, 25.

Monomachia, 474, 11.

Morini, *pop.* 39, 27. 59, 28. 81, 17. à *Casare victi*, 67, 9. 83, 12.

Mosa,

Rerum & Verborum.

Mosa, (fluv.) 75, 24.

Mulierum crines praefecti ad tormenta bellica efficienda, 299, 10.

Mulieribus & infantibus non parcunt Romani, 157, 29.

Munda, (opp.) à Casare occupata, 476, 5. 478, 25. 484, 11.

Munitiones admiranda, 177, 18. 318, 33, &c.

Muri Gallici descriptio, 155, 14.

Musculus, ingentis molis, 271, 27.

N.

Nabathæi, (pop.) 357, 4.

Nannetes, (pop.) 59, 27.

Nantuates, (pop.) 55, 3. à Galbâ legato victi, 156, 19.

Narbo, (opp.) 148, 7.

Nasidii, (L.) Pompeiani, gesta, 268, 18.

Navalis pugna, 249, 9. 269, 14. 363, 14. 364, 15. 370, 31. 381, 16. 436, 16.

Naupactus, (opp.) 314, 13.

Neapolis, (opp. Italiae,) 307, 21.

— (Africa,) 405, 5.

Nemetes, (pop.) 32, 12.

Nemerocenna, (opp.) 211, 21.

Nervii, (pop.) 39, 26. eorum mores, 44, 27. pugnandi ratio, 45, 18. à Casare victi, 47, 26, &c. à Q. Cicerone repulsi, 108, 16, &c. à Casare victi, 114, 13, &c. 124, 17, &c.

Nicopolis (opp.) 377, 6.

Nigri, (Q. Pompeii) gesta, 474, 12.

Nili, (fluv.) aqua limosa, 359, 27.

Nimbus ingens, 426, 18.

Nitiobriges, (pop.) 148, 4.

Nix 6 pedum alta, à Casare discussa, 148, 16.

Noricum, sive Noreia (opp.) 5, 42.

Noviodunum, (opp. Sueffionum,) 43, 12.

— (opp. Biturigum) à Cas. expugn. 150, 19.

— (opp. Æduorum) incenditur, 169, 23.

Numidarum pugnandi ratio, difficilisque eis resistendi, 410, 8. 440, 7.

Nymphæum, (promont.) 310, 15.

O!

Obucula, (opp.) 387, 18.

Ocelum, (opp.) 8, 10.

Octavii, (M.) Pompeiani, gesta, 299, 1. 381, 16.

Oëodurus, (opp.) 55, 16.

Oëogesa, (opp.) 251, 6.

Orchomenus, (opp.) 325, 16.

Orgetorix. Helvetius, 4, 10, &c. 5, 22.

Oricum, (opp.) 298, 5. à Casare occupatum, 300, 37. Casaris naves à Pompeio incensa, 316, 6.

Oscenses, (pop.) 250, 8.

Osismii, (pop.) 52, 23. 59, 27.

P.

Pacidii, Pompeiani, gesta, 444, 5.

Pæmani, (pop.) 39, 30.

Palæpharsalus, vide Pharsalus.

Palæste, (opp.) 298, 3.

Parada, (opp.) 448, 16.

Parætonium, (opp.) 360, 26.

Parisii, (pop.) 147, 6.

Parthi, (pop.) 312, 26.

Parthini, (pop.) 300, 39.

Parva res in bello magni momenti, 232, 12. 331, 24.

Patientia militum Casaris miranda, 320, 27, &c.

Peditum Germanorum mira celeritas, 31, 17.

Peligni, (pop.) 230, 7.

Pelusium, (opp.) 349, 27. à Mithridate oppugn. 371, 11.

Pergamus, (opp.) 312, 32. 350, 26.

Petra, (opp.) 318, 12.

Petrecii, Pompeiani, gesta, 240, 25. 250, 28. 257, 8. Casari se dedit, 261, 8. mors, 452, 22.

Petrocorii, (pop.) 179, 2.

Pharnacis gesta, 375, 13, &c. à Casare victus, 396, 4.

Pharsalus, (opp.) 298, 3.

Pharsalicum prælium, 343, 24.

Pharus, (ins.) 353, 26.

Picenum, (regio Ital.) 228, 29. à Casare occupatum, 239, 22.

Pictones, (pop.) 60, 4.

I N D E X

Pilorum cacumina ardentia, 427, 9, &c.

Pirusta, (pop.) 92, 2.

Pisaurum (opp.) 228, 18.

Pleumosii, (pop.) 108, 17.

Puna, *Deorum consilio*, peccatum consequitur, 9, 10. *sape autem post diuturnam impunitatem*, 10, 19.

Pompeianorum ante prælium Pharsalicum insolentia, 339, 1, &c. *Pompeius prælio Pharsalico profligatur*, 343, 24. *in Ægypto interficitur*, 350, 13.

Pompeii (Cn.) *filiis gesta*, 316, 6. 414, 3. *à Casare superatur*, 447, 29, &c. *mois*, 485, 10, &c.

Pontis in Rheno à Casare facti descriptio, 78, 39.

Pontones, 311, 22.

Portenta, *quo die Casar vicisset*, 350, 15.

Posthumiana castra, *vide Castra*.

Pothini, eunuchi, gesta, 351, 24.

Procelium Pharsalicum, 343, 24. *vide Navalis, & Equestris, & Essendum*.

Prætorii (C. Virgilii) *Pompeiani, gesta*, 417, 1, &c.

Preciani, (pop.) 67, 5.

Procelli (C. Val.) *gesta*, 30, 15. 33, 16.

Ptolemais, (opp.) 350, 26.

Ptolemaus Rex, *à Casare victus*, 373, 9.

Pugna Pharsalica, 343, 24. *vide Navalis, & Equestris, & Essendum*.

Pulfionis, (T.) *gesta*, 110, 23, &c.

Pyrenzi, (montes,) 4, 7.

Q.

Quadriga falcata, 397, 3.

R.

Ravenna, (opp.) 225, 24.

Rauraci, (pop.) 5, 39. 18, 18.

Rebilli, Casareani, gesta, 284, 29.

Rhedones, (pop.) 52, 24.

Rhemi, (pop.) 38, 15. 129, 14.

Rheni, (fluv.) *cursus*, 75, 27.

Rhodanus, (fluv.) 6, 34.

Rhodus, (ins.) 349, 17.

Romani, præ Gallis, brevi statura, 11, 13.

Roscilli, & Ægi perfidia erga Casarem, 327, 5.

Ruspina, (opp.) 406, 33.

Ruteni, (pop.) 29, 21.

S.

Sabini (Q. Titurii) *res gesta*, 62, 18, &c. 103, 8, &c.

Sabis (fluv.) 44, 36.

Saburæ, Regis Juba præfecti, gesta, 286, 23, &c.

Sacrificia humana, 130, 37.

Saguntini, (pop.) 465, 11.

Salonæ, (opp.) 298, 23. *à Pompeianis frustra obsessa*, 299, 4.

Salsum (fluv.) 462, 82.

Samarobriva, (opp.) 102, 5.

Santones, (pop.) 7, 25. 178, 26.

Sardinia, (ins.) *à Valerio, Casareano, occupata*, 237, 26.

Sarsura, (opp.) *à Cas. occupata*, 422, 9, &c.

Scaldis, (fluv.) 137, 13.

Scipionis, Pompeiani, crudelitas, 426, 7. *gesta*, 312, 21. 324, 21. 414,

33. 416, 19. 417, 34. 430, 20. *à Casare devictus*, 446, 6, &c.

mors, 453, 4.

Seduni, (pop.) 55, 4. *à Galbæ legato victi*, 56, 19.

Sedusii, (pop.) 32, 127.

Segni, (pop.) *Casari se dedunt*, 136, 32.

Segontiaci, (pop.) 100, 22.

Segovia, (opp.) 387, 26.

Segusiani, (pop.) 8, 12.

Senatus consultum adversus Casarem, 215, 29.

Senones, (pop.) 38, 8. 116, 28. *à Casare superati*, 124, 28.

Sequana, (fluv.) 3, 7.

Sequani, (pop.) 5, 9. 6, 2. 7, 13. 19, 10. 21, 8. 128, 29.

Sesuvii, (pop.) 52, 23.

Sibutzares, (pop.) 67, 6.

Sicilia, (ins.) *à Curione, Casareano, occupata*, 237, 26.

Sicoris, (fluv.) 241, 24.

Rerum & Verborum.

Sigambri, (pop.) 78, 23. à *Cæsare* vastati, 80, 8. eorum gesta, 138, 16, &c.

Silicentis, (fluv.) 387, 26.

Silonis (Minutii) gesta, 384, 20.

Sitii (P.) *Cæsareani*, gesta, 421, 19. 452, 28.

Soldurii, five devoti, 64, 24.

Soricaria, (opp.) 473, 19.

Soritia, (opp.) 475, 22.

Sotiates, (pop.) à Romanis victi, 64, 2, &c.

Strategemata, Labieni, 126, 9, &c. *Cæsaris*, 160, 22. 165, 13. 193, 26. 248, 12. Gallorum, 106, 19. 197, 12. Domitii, 315, 31. Jubæ, 287, 15.

Sueffiones, (pop.) 39, 1 & 19. à *Cæsare* victi, 43, 11.

Suevi, (pop.) 23, 19. eorum mores, & vivendi ac bellandiratio, 71, 10. fortissimi, 75, 7. eorum ad bellum apparatus, 127, 35.

Sulcitani, (pop.) 453, 23.

Sullæ, (P.) *Cæsareani*, gesta, 322, 13.

Sulmo, (opp.) à *Cæsare* occupatus, 230, 28.

Sylla, vide Sulla.

T.

Tamēsis, (fl.) 96, 36.

Tarbelli, (pop.) 67, 4.

Tarracina, (opp.) 234, 8.

Tarraco, (opp.) 277, 27.

Tarraconenses, (pop.) 250, 10.

Tarsus, (opp.) 392, 8.

Tarusates, (pop.) 65, 8. 67, 5.

Tauris, (ins.) 381, 18.

Taurois, (castell.) 269, 9.

Tectosages, (pop.) 133, 35.

Tegea, (opp.) 443, 24.

Tenchtheri, (pop.) 71, 3.

Terpestini, (pop.) 201, 22.

Teurones, (pop.) 21, 34. 25, 22. 39, 10. 50, 34.

Thabena, (opp.) 443, 10.

Thapsus, (opp.) 417, 2. *Cæsari* deditur, 452, 7.

Thebæ, (opp.) 325, 16.

Theffalia, 314, 25, &c.

Thurii, five Turii, (pop.) 308, 4.

Tigurinus, (pagus,) 9, 6.

Tifdra, (opp.) 421, 12. *Cæsari* deditur, 452, 7.

Tolerantia *Cæsaris* militum admiranda, 320, 27, &c.

Tolosates, (pop.) 7, 26.

Torquati, (L.) Pompeiani, gesta, 300, 28.

Tralles, (opp.) 350, 29.

Trebonii, (C.) *Cæsareani*, gesta, 267, 1.

Treviri, (pop.) 23, 16. equites virtute insignes, 48, 18. 91, 26, &c. à Romanis victi, 125, 35, &c.

Tribocci, (pop.) 32, 12.

Trinobantes, (pop.) 100, 20.

Tulingi, (pop.) 5, 39. 16, 19. 18, 17.

Turinus ager, 307, 18.

Turones, (pop.) 52, 32.

Turris, inaudita molis, 270, 24.

V.

Vacca, (opp.) 441, 21.

Vahalis (fluv.) 75, 25.

Valerii Flacci, *Cæsareani*, gesta, 237, 21.

Vangiones, (pop.) 32, 12.

Vareni, (L.) gesta, 110, 22.

Varronis, (M.) Pompeiani, gesta, 275, 7.

Varus, (fluv.) 263, 1.

Vari, (Attii) Pompeiani, gesta, 228, 29. 237, 42. 279, 7, &c. 286, 21. 435, 27.

Vatinii, *Cæsareani*, gesta, 347, 29: 380, 24.

Ubii, (pop.) 33, 28. eorum descriptio & mores, 73, 4.

Ucubis, (opp.) 462, 2.

Velauni, (pop.) 178, 24.

Vellaunodunum, (opp.) à *Cæs.* expugn. 149, 24.

Velocasses, (pop.) 39, 28.

Veneti, (pop. Gallia,) 52, 23. Navibus potentes, 58, 18. 59, 20. 60, 14. Earum navium descriptio, 60, 21. pugnâ navali à Romanis superantur, 60, 32.

Ventisponte, (opp.) 475, 28.

Veragri, (pop.) 55, 3. à Galbâ legato victi, 56, 19.

Verbigenus pagus, vide Urbigenus.

Ver-

I N D E X, &c.

Vercingetorigis, *Galli, gesta*, 146, 29. 149, 9. 153, 26. 158, 9. 160, 22. 173, 26. à *Casare superatur*, 175, 4. *capitur*, 185, 33.
Vergasillauni, *Galli, gesta*, 179, 22. 183, 20.
Vergobretus, *magistratus annuus apud Aduos*, 11, 19.
Veromandui, (*pop.*) 39, 29.
Versaonenses, *vide Ursaonenses*.
Vesontio, (*opp.*) 23, 27.
Vettones, (*pop.*) 240, 27.
Vhalis, (*fluv.*) *vide Vahalidis*.
Vibo ad fretum, (*opp.*) 348, 4.
Vibullii Rufi, *Pompeiani, gesta*, 229, 32. 233, 17. 239, 11.
Vienna, (*opp. Gall. Narb.*) 149, 2.
Virgilius, *vide Prætorius*.
Virdumari, *Galli, gesta*, 169, 28.
Viridovix, (*Gallus*) 62, 20.
Vitrum, (*herba*) 98, 6.
Ulia, *sive Ulla*, (*opp.*) 389, 18. à *Pompeio obsessa*, 458, 24. *obsidione liberata*, 460, 8.
Unelli, (*pop.*) 52, 23. à *Romanis victi*, 62, 19, &c.
Vocates, (*pop.*) 65, 8. 67, 5.
Vocontii, (*pop.*) 8, 11.
Vogesus, (*mons*) 75, 24.

Volca Arecomici, (*pop.*) 148, 9.
 — *Tectosages*, 133, 35.
Volufeni (C.) Quadrati gesta, 212, 4.
Urbigenus, (*pagus*) 17, 22.
Uri, fera, 135, 11.
Ursaonenses, (*pop.*) *Ursao*, (*opp.*) 474, 9. 484, 15, &c.
Ulceta, (*opp.*) à *Casare occupata*, 450, 1.
Ulipetes, (*pop.*) 71, 2.
Utica, (*opp.*) 278, 28. *Casari deditur*, 449, 31.
Uxellodunum, (*opp.*) à *Caninio obsessum*, 205, 5. à *Casare captum*, 207, 29.
Uzita, (*opp.*) 424, 4.

X.

Xantones, (*pop.*) *vide Santones*.

Z.

Zama, (*opp.*) 451, 9. *Casari deditur*, 451, 30.
Zeta, (*opp.*) à *Casare occupata*, 438, 27.
Zicla, (*opp.*) 395, 8.

F I N I S.

edi-
38,